Anul IV
nr. 195
4-10 octombrie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PROVIZORATUL

neîncrezători în bine și obișnuiți cu răul

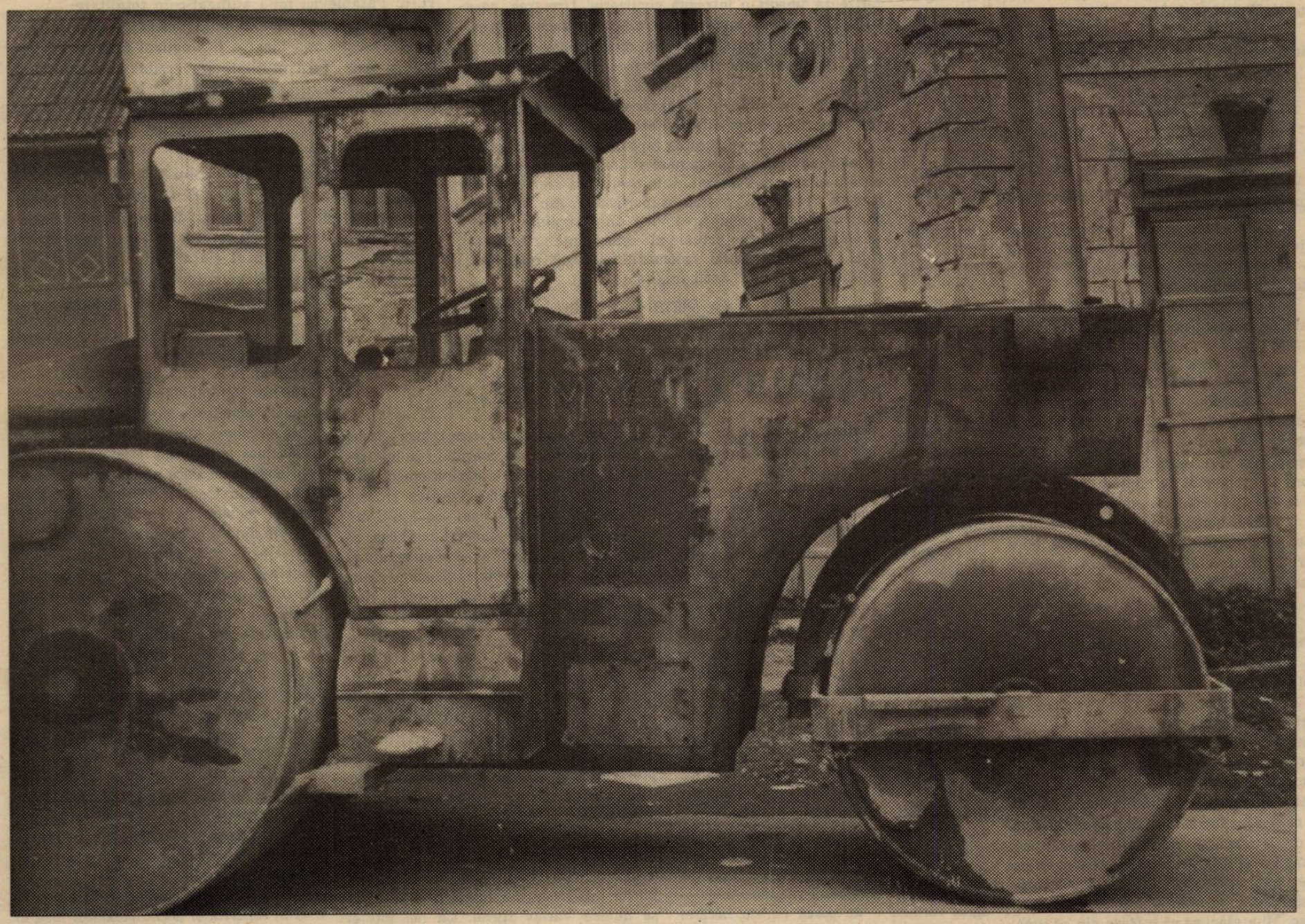

© S. Gheție

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andrei CORNEA (pag. 6) ▼ Ioana POPESCU, Dan C. MIHĂILESCU, Carmen FIRAN (pag. 7) ▼ Zoe PETRE, Silviu BRUCAN (pag. 8) ▼ Sorin ȘERB (pag. 9) ▼ Z. ORNEA, Cristian TEODORESCU (pag. 10) ▼ Alexandru DUȚU, Eugen VASILIU (pag. 14) ▼ Interviuri cu sociologul Mircea KIVU (pag. 9) și inginerul Soly KAMENITZER (pag. 16)

Efectul de ecou

Cealaltă față a arhitecturii timișorene

Cîțiva arhitecți timișoreni se prezintă la Bienala de Arhitectură de la Veneția cu lucrări deosebite, ilustrate de imagini bine alese. Trecînd peste lipsa de transparență a selecției, lucrări deosebite rămînînd pe dinafară (ex. Clubul de Jazz) pentru a evita prezentarea, vai, parțială a fenomenului arhitectural timișorean actual (și poate românesc) trebuie precizat că *din păcate* lucrările deosebite sînt rare și în mod ciudat destul de puțin vizibile în oraș. Tot din păcate adevăratul fenomen major în arhitectura actuală îl reprezintă casele urîte și în special cele țigănești. Cu două turle (circulă zvonul că în străinătate se cerșeau bani pentru terminarea acestor... biserici năpăstuite) sau imitînd cu un secol întîrziere palate neoclasice sau eclectice, dar cu proporții hilare, pentru care Casa Poporului, pardon doar a Parlamentului, constituie un "strălucit" model. Poate doar casele țigănești cu acoperișuri de aluminiu în pagode supraetajate din zona Strehaia, să depășească în enormitate, aceste monumente ale kitsch-ului.

Analizînd modalitățile în care au apărut, distingem cîteva situații posibile:

– proiecte făcute pe gustul clientului și neblocate de administrațiile locale (posibil mituite);
– proiect decente modificate pe șantier;
– construcții fără proiecte;
– proiecte făcute de nespecialiști.

Soluția instituționalizată: Uniunea Arhitecților este pe cale de a finaliza Corpul Arhitecților, ceea ce:

– va împiedica proiectele făcute de neprofesioniști;
– va controla calitatea proiectelor făcute de arhitecți.

În ziarul "Timișoara" încerc o rubrică săptămînală (ajunsă la numărul 15), care are un dublu scop:

– familiarizarea publicului, deci a posibililor investitori, cu problemele arhitecturii;
– acreditarea ideii necesității dialogurilor profesionale și a criticii de arhitectură (rubrica se intitulează "Arhitectura – Arta fără critică"). Există critică literară, plastică, de teatru, de film, muzicală, dar nu există o critică de arhitectură pentru un domeniu atît de important, care vehiculează fonduri importante și caracterizează uneori o întreagă civilizație. Urmarea, case urîte și "borcane" unde vrei și mai ales unde nu vrei.

Orgolii, suficiență, teamă de dialog, fugă după proiecte, interese de moment. Cert este că dialogurile sînt în societatea românească actuală... o suită de monologuri autosuficiente. Interesul comunitar, deci personal dar pe termen lung, este compromis.

Cît despre arhitectura ca fapt de cultură, integrată în fenomenul artistic românesc și universal, acesta este un alt subiect. Ne mărginim la preluarea unor scheme formale, realizînd pastișe superficiale. Am încercat pentru aceasta promovarea ideii unui supliment care să dezbată probleme actuale ale celor șapte arte în paralel, catalizînd astfel fenomenul cultural românesc. Deocamdată ba nu sînt bani, ba...

arh. Mihai-Corneliu DONICI
Timișoara

Aduse cu poșta

Dragii mei,

Mă întreb cum am putut lăsa să treacă 190 de săptămîni fără să dau curs impulsului de a cumpăra *Dilema*, fie și numai din curiozitate, în condițiile în care, pînă mai ieri, cheltuiam destul cu maculatura zilnică.

Chiar dacă citesc destul de mult, nu doar maculatură (!), nu sînt ceea ce mi-aș dori și se înțelege prin "om cultivat". Poate de aceea aspectul auster al paginii întîi și lungimea articolelor m-au făcut să cred că *Dilema* este o publicație "grea", dificil de citit în condițiile unei permanente crize de timp, în care am trăit pînă în această vară, cînd m-am pensionat.

Am cumpărat așadar *Dilema* săptămîna trecută, pentru prima oară – nr. 191 – și astăzi vă scriu pentru că vă datorez aceste rînduri. Nu zîmbiți! Ar fi trebuit să vă "descopăr" mult mai de mult. Mă bucur că am reușit, chiat atît de tîrziu, și vă mulțumesc.

Înainte de toate pentru că m-ați ajutat să rezolv... dilema abonamentului (unul singur, din păcate, chiar dacă pensia militară este mai "acătării" decît a celorlalte categorii sociale de la noi).

Am apreciat la această primă întîlnire cu dumneavoastră echilibrul, luciditatea critică dar lipsită de tonul pătimaș – pe care îl înțeleg ca formă a exasperării – dar care dăunează atîtor altor publicații, unda de umor blînd și chiar persistența unei raze de speranță pe care, mie unuia, lectura "politicelor" lui H.-R. Patapievici mi-a alungat-o în totalitate.

Îi mulțumesc doamnei Gabriela Baicu Cerchez pentru că nu m-a lăsat a fi singurul convins că "România (este) țara mutilată ireversibil de comunism", așa cum îi mulțumesc și "uitatului" Belphegor pentru cea mai frumoasă poveste a verii lui '96 (dl. Radu Cosașu va înțelege de ce mi-a plăcut "Am salutat întotdeauna "Steaua"!).

Îi mulțumesc chiar și micului Vlad Farcaș pentru că, parcurgînd biografia celor 12 ani (și 8 luni!) ai săi, un zîmbet adevărat mi s-a ivit în colțul gurii!

În concluzie, vă mulțumesc tuturor pentru că, întîlnindu-vă, mi-ați făcut viața puțin mai ușoară.

Vă salută cu stimă un viitor fidel cititor.

Alin SAVU
București

Intrați în istorie!

Nu-i deloc ușor să ajungi într-un oraș în care ești străin și a cărui limbă nu o cunoști, chiar dacă acest oraș e Praga, adică o capitală europeană. N-ai avut destul timp să-ți faci o idee despre țara respectivă și despre locuitorii ei, trebuie să te mulțumești cu ce ți se spune și cu cît ți se spune.

Am avut noroc de o secretară pragheză care m-a ajutat mult. Normal, ea mi-a vorbit prima dată despre țara sa și despre compatrioți. Repeta în neștire: "aici nu e ca în Franța" - petrecuse cîtva timp în țara mea și deci putea face comparații. Cînd aveam o întîlnire, mă prevenea: "Știți, o să aveți de așteptat, cehii nu sînt niciodată punctuali". Găsea nenumărate defecte concetățenilor ei, pe care îi judeca de altfel cu destulă seninătate dar și cu o anumită condescendență. Cînd trebuia să vorbesc cu cineva despre un proiect comun, avea grijă să-mi spună că cehii sînt foarte vorbăreți, că vorbesc enorm dar că în mod sigur lucrează mult mai puțin. "Nu e ca în Franța", adăuga ea sentențios. Cum mi se păruse că ea însăși vorbește prea mult, adică tot atît cît și interlocutorii la care se referea, i-am spus ce gîndesc. Mi-a răspuns că o făcea din politețe, pentru că atunci cînd oamenii repetă același lucru de trei ori din plăcerea de a vorbi, nu-i poți totuși întrerupe, nu-i politicos.

Într-o după-amiază, am vizitat împreună un apartament care avea un sistem de reglare automată a caloriferelor, ceva foarte sofisticat, nu mai văzusem niciodată așa ceva. O cutiuță în perete, prevăzută cu diverse butoane, sub un ecran minuscul pe care se putea citi data, ora ba chiar și cursul la bursă. S-a aplecat spre cutie încruntîndu-și sprîncenele, și pe un ton ușor surprins mi-a zis: "Uitați-vă, e ca în Franța".

Într-o seară, am fost invitat de un diplomat străin, care m-a dus să beau ceva într-o crîșmă pe malul Vltavei. Mi-a arătat, cu gesturi largi și cu un surîs pe măsură, ca și cum i-ar fi aparținut, monumentele de pe malul din față. Îmi vorbea la rîndu-i, în engleză, despre cehi, dedîndu-se la subtile aprecieri de psihologie și de istorie socială – spusele sale mi-au permis ca într-o singură oră să înțeleg totul despre locuitorii țării în care ne aflam. El însuși trăia la Praga de mai puțin de șapte luni și n-avusese mare lucru de învățat, visa deja la un alt post, îi studia pe indieni, care sînt mai exotici și mai dificil de pătruns. De altfel, la Praga erau prea mulți turiști, străini care nu știau nimic despre această țară și care stricau peisajul, plimbîndu-se cu sticlele lor de bere și de Coca-Cola. Era un omuleț aproape chel, cu ochelari cu rame metalice, care se agita vorbind – de parcă emisia fiecărei propoziții i-ar fi declanșat spasme intestinale. Aveai impresia că nu-și va termina niciodată fraza pe care o începuse și că o să te oprească undeva pentru a-ți reclama starea deplorabilă a vreunui veceu (în cehă, *toaleta*).

La sfîrșit de săptămînă m-am dus la un concert Michael Jackson. Acolo măcar erau o mulțime de cehi, o veritabilă maree umană, venită din toată țara cu autocarul. Pe autocare, destinația menționată nu era Praga sau Brno, sau Plzen, ci pur și simplu Michael Jackson. Starului i se înălțase chiar și o statuie care domina orașul, plasată chiar acolo unde altădată tronase statuia lui Stalin. Aveam loc într-o tribună laterală și așteptam cu nerăbdare să intru "în istorie", cum ni se promisese prin megafoane, ceea ce voia să însemne că nu era vorba de un concert oarecare. "În cinci minute veți intra în istorie", se auzea în toate limbile, în cehă și chiar în franceză. Dintr-odată mulțimea s-a mișcat și oamenii s-au întors să privească în spatele meu, în loc să rămînă cu ochii holbați la scenă, riscînd deci să fie excluși din istorie, fiindcă putea să înceapă concertul dintr-o clipă în alta. Am fost curios să știu ce provocase o asemenea atracție într-un moment atît de special. Era un bărbat scund și mustăcios, care s-a așezat modest pe un scaun, cu trei rînduri în spătele meu. L-am recunoscut pentru că îl văzusem la televizor, ce-i drept mai rar decît pe Michael Jackson, dar totuși de cîteva ori: se numea Vaclav Havel. Ca noi toți el aștepta, fără îndoială, să intre în istorie.

Spectacolul începu. Văzurăm mai întîi un film cu imagini de sinteză, care rezuma trecutul umanității – urmărit chiar de la origini – alunecînd în viteză pe un tobogan imens: piramidele, palatele Renașterii, clădirile imperiale și, în sfîrșit, Michael Jackson, punctul final al civilizației.

El intră în sfîrșit ca o rachetă căzută pe scena imensă, îmbrăcat, la propriu, în costum de lumină. Ne făcu tot felul de semne amicale. Apoi au apărut un fel de majorete pop plimbîndu-se pe scenă cu steaguri americane și cehe, pentru a ne arăta prietenia dintre cele două popoare. Chiar mai mult decît prieteni, eram cu toții americani. Dacă americanii din America vin din toate țările lumii (de altfel pînă și indienii nu sînt decît americani care vin din America), restul lumii nu poate fi altceva decît o vastă Americă. Nu e chiar așa greu de înțeles și sper că toată lumea mă înțelege bine. În timpul spectacolului am văzut deci pe ecran imagini ale lumii, care erau imagini ale Americii în sens larg și hărți ale planetei, care erau de fapt mapamondul american, și copii din toate țările lumii care erau copii americani. La sfîrșitul concertului asistarăm la o defilare de drapele ale întregii lumi care, dintr-odată, deveneau drapele americane.

M-am gîndit cu tristețe la secretara mea și la diplomatul pe care îl întîlnisem: ei nu intraseră încă în istorie, acolo unde nu mai există diferențe, unde toți se aseamănă și se simt uniți prin jocurile de artificii ale lui Michael Jackson – fiindcă au fost și jocuri de artificii. În sfîrșit, totul e ca în America și deci diplomatul meu ar putea foarte bine rămîne la el acasă.

Norbert DODILLE

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Mc Donald's la București**
- **Stînga și/sau sfîrșitul utopiei**
- **Simțul narativ la români**

NORMALITATE

Am mai spus-o şi altădată, "umanismul" e, de multe ori, o doctrină a "bietului" om, o fortificaţie sentimentală, destinată să blojească toate presupusele noastre debilităţi. Omul se bucură, în asemenea cazuri, de o înţelegere" care îl face ipohondru. Trebuie să-l tratezi tot timpul ca pe un infirm, să-l fereşti de orice asperitate, de orice criză. Suspicios şi bolînd, mai curînd "pacient" decît fiinţă întreagă, omul "umanismelor" la modă are aerul jalnic al unui deşeu care nu poate fi salvat decît printr-un complicat dispozitiv de reanimare. Totul îi e ostil: scoala, Biserica, statul, natura, familia, societatea în genere, ceilalţi. E urgent, prin urmare, să-l înconjurăm cu măsuri de protecţie, cu tot soiul de cîrje instituţionale care să-l ţină în viaţă. Normalitatea a devenit o utopie. Vom construi, aşadar, cît mai multe simulacre de normalitate, cît mai multe sisteme de susţinere, cît mai multe strategii defensive. "Dar ce e normalitatea?" - vor pune unii, loviţi de stupoare speculativă. Vom răspunde că ştim foarte bine ce este, fără a cădea în sminteala de a o defini. E normal, de exemplu, să stai de vorbă cu semenii tăi. Evident, nu toţi avem acelaşi apetit şi aceeaşi dexteritate de a sta de vorbă. *Şi asta* e normal! Uneori, nu te înţelegi cu ceilalţi, te simţi singur, exclus, nedreptăţit. E normal! Face parte din nobila complicaţie a condiţiei tale omeneşti. Şi există, pentru asemenea indispoziţii şi drame, remedii "normale": lecturi, pasiuni, prieteni. De la o vreme s-a hotărît însă, undeva în culisele umanismului şi ale societăţii civile, că e anormal să fii lăsat în apele tulburi ale normalităţii. Ai nevoie de ajutor, de specialişti, de fundaţii filantropice, de "workshop"-uri, "programe" şi terapii subtile. Vei fi învăţat cum se stă de vorbă. Vei fi învăţat cum să-ţi alegi meseria şi nevasta, cum să devii "lider", cum să-ţi petreci timpul liber, cum să-ţi rezolvi conflictele, cum să citeşti repede şi isteţ, cum să conduci o şedinţă, cum să adormi cînd îţi vine să veghezi şi cum să veghezi cînd îţi vine să dormi, cum să respiri ca să fii vesel, cum să eviţi nevrozele, cum să te porţi cu şefii, cum să fii liber, cum să fii fericit. Nu e cazul să te frămînţi, să cazi pe gînduri, să te confrunţi cu limitele şi cu puterile tale. *Cineva* are deja soluţia optimă pentru tot ce te-ar putea necăji. Avem specialişti pentru toate frustrările, scheme de evacuare pentru orice toxină. Nu vă mai încăpăţînaţi să aveţi un destin. Vi s-a pregătit deja un rol de prost funcţional. Insomniile sînt vindecabile. Şi în definitiv - interzise.

Andrei PLEŞU

IPOCRIZIA DE PARTID ŞI DE STAT

Monarhia şi revoluţia din decembrie '89 rămîn subiectele preferate ale candidaţilor noştri în lupta lor după voturi.Atît forma de guvernămînt cît şi modul în care a căzut regimul comunist ar fi trebuit să fie însă demult şi pentru totdeauna clarificate, în aşa fel încît politicienii zilei să poată vorbi (între ei şi cu noi) despre corupţie şi reformă, despre sărăcie şi integrare, despre disperarea alegătorilor şi viitorul democraţiei. Arătîndu-ne ostentativ o mînă de regalişti (anonimi inventaţi sau lideri ţărănişti convertiţi la republicanism), staff-ul electoral al PDSR se ascunde în spatele realităţii, obligîndu-i pe adversari să se disculpe în permanenţă în loc să ceară socoteală pentru dezastrele guvernării. Străduind-se să demonstreze încă o dată înainte de alegeri că Ion Iliescu a preluat puterea printr-o lovitură de stat, adversarii săi nu fac decît să evite confruntarea politică şi dezbaterea eficientă cu liderul de la Cotroceni. Dacă a fost revoluţie sau dacă a fost lovitură de stat, dacă a fost şi una şi alta sau cîte o jumătate din fiecare, de pe urma "evenimentelor" şi-au pierdut iluziile milioane de români şi au cîştigat privilegii nemeritate mai ales cei care contestă legitimitatea regimului actual sau bocesc de la tribuna Parlamentului după "ordinea comunistă".

Dezicerile interesat-televizate ale (ex)monarhiştilor şi tînguiala cenaclist-ortodoxă la căpătîiul fiului fostului dictator ne-au oferit, la jumătatea campaniei electorale, noi formule de cinism politic. Preşedintele CDR jură că nu va pune niciodată în discuţie forma republicană de guvernămînt, preşedintele PNŢCD e convins că există bucureşteni care pot striga lozinci monarhiste (doar) plătiţi de PDSR iar preşedintele Adrian Păunescu îl ridică pe fostul şef al tinerimii uteciste la rang de prinţ. Primii doi nu ţin minte că ei înşişi au participat cu adevărat la foarte multe mitinguri promonarhiste şi sînt revoltaţi că adversarii politici îi pun acum în postura ridicolă de a-şi renega zilnic trecutul apropiat. Ultimul îşi calcă în picioare – pe aleile cimitirului Ghencea – sentimentele republicane din dorinţa de a răzbuna moartea "geniului de la Scorniceşti": dacă odrasla răpusă de ciroză a avut parte pe ultimul drum de drapel tricolor şi de onoruri (publicistice) princiare, înseamnă că execuţia din decembrie '89 a fost un act de lez-majestate. Demonstraţia bardului socialist, ca şi comunicatele biroului de presă al CDR fac din fidelitate un pricipiu cu două feţe: pînă ce s-a văzut parlamentar la Strasbourg şi prezidenţiabil, Adrian Păunescu şi-a înghiţit lacrimile pentru familia Ceauşescu şi a cîntat "din inimă" echipa Văcăroiu; pînă ce şi-a consolidat locul în fruntea opoziţiei sprijinit inclusiv de cercurile nostalgice din diaspora, profesorul Constantinescu le-a dat speranţe foştilor deţinuţi politici adepţi ai monarhiei.

După valul de **promisiuni** deşănţate revărsat din stînga, din dreapta, de la centru şi de la extreme, la ce ne puteam aştepta decît la un concurs de **diversiuni**? În turnee sau pe micile ecrane, candidaţii au plusat, timp de trei săptămîni, aşa cum plusează maniacii la licitaţiile cu obiecte de artă, adică oferind preţuri pe care nu şi le pot permite. Din discursurile multor prezidenţiabili reiese că imediat după alegeri vom fi cu toţii alţi oameni, că în spaţiul carpato-dunărean vor curge rîuri de lapte şi miere, că pensiile, salariile şi locurile de muncă se vor tripla cît ai bate din palme, ba chiar că Occidentul îşi va fixa programele după orologiul din Palatul Parlamentului. Condiţia pusă de fiecare "mîntuitor politic" e să-l urmăm orbeşte pe el şi numai pe el, să nu cerem socoteală pentru anii din urmă şi, mai ales, să nu care cumva să ne îndoim de abjecţia adversarilor.

Lupta pentru putere e normală şi necesară. Loviturile sub centură, momirea celor slabi de înger (sau grei la pungă), diabolizarea concurenţei şi încercările de a o paraliza prin zvonuri, sugestie de grup ori dezvăluiri de senzaţie fac parte din jocul politic. Oriunde în lume, ţelul guvernanţilor e să-şi păstreze fotoliile, dar nu oriunde ele pot fi păstrate doar cu minciuni, prefăcătorie şi manipulări. În orice democraţie, scopul opoziţiei e să ajungă la guvernare, dar aproape nicăieri opoziţia nu preia defectele şi discursul guvernanţilor înainte de a-i înlocui prin alegeri. Pentru mulţi analişti politici, faptul că în România n-a avut loc o rotaţie a puterii ar trebui să oblige partidul de guvernămînt la o sumă de gesturi mărinimoase în urma cărora Convenţia Democrată să cîştige fără efort dreptul de a forma un nou cabinet. Mai gravă decît perpetuarea unui partid la conducerea ţării pe durata cîtorva legislaturi mi se pare însă convingerea majorităţii opozanţilor că puterea nu poate fi obţinută decît prin ipocrizie, populism de stînga sau de dreapta, pusee antiminoritare şi dispreţ pentru cetăţenii cu opţiuni de sens contrar. Pentru că mecanismul democraţiei funcţionează doar dacă principalele forţe politice cred că el trebuie să funcţioneze chiar şi (sau mai ales atunci) cînd de pe urma lui pot trage foloase şi adversarii.

Elena ŞTEFOI

PROBLEMA TRECUTULUI

Ca într-un roman neverosimil de prost, în aceeaşi zi în care preşedintele Ion Iliescu îşi prezenta candidatura şi pentru Senat, la cimitirul Ghencea era înmormîntat cu alai cel mai nereuşit şi cel mai extravagant dintre copiii lui Nicolae Ceauşescu. Răpus, după toate aparenţele, de o boală măcar agravată şi iuţită, dacă nu chiar provocată, de excesul de alcool şi de alte excese, fiul fostului dictator comunist al României a avut parte de o înmormîntare cu necuvenit aspect de funeralii naţionale, sicriul fiindu-i acoperit cu tricolorul.

Ca şi cum în România victimele alcoolului şi ale dezmăţului ar aspira la rangul de eroi ai naţiei!

Nicu Ceauşescu nu s-a ilustrat prin nimic special, în afară de un comportament excesiv, favorizat de privilegiile pe care le avea ca fiu răsfăţat al părinţilor săi. Spre deosebire de ceilalţi doi copii ai cuplului Ceauşescu, retraşi în existenţe cît de cît normale şi cît de cît decente, lui, succesor cvasi-desemnat la conducerea partidului unic şi implicit a ţării, i s-a construit o carieră politică după tot tipicul comunist. Deşi avea mai degrabă apucăturile şi comportamentul unui neisprăvit. A ajuns în fruntea UTC-ului, a ajuns prim-secretar la Sibiu, a ajuns membru al celor mai înalte instanţe politice de atunci ale ţării - exclusiv în virtutea calităţii de fiu al părinţilor săi. Răsturnarea din decembrie 1989 în acest rol, de "prinţ moştenitor", l-a prins. A fost ori nu implicat în desfăşurarea tenebroaselor evenimente din acele zile, nu se ştie nici astăzi. A fost însă arestat, judecat, condamnat, totul cu acea furie confuză în parte explicabilă prin conjunctură, în parte explicabilă prin obscure adversităţi şi spaime politice. Pus în libertate din motive medicale, s-a instalat într-o existenţă la limita dintre anodin şi mondenitate, din care nu au lipsit, poate ca o prelungire a unor mai vechi relaţii, strînsele contacte cu lumea interlopă, deloc şocante totuşi în raport cu înclinaţiile şi gusturile lui. De altfel, omagiul cel mai sincer i-a fost adus, la înmormîntare, tocmai de lumea interlopă. Hoţii de buzunare şi spărgătorii de maşini au profitat, şi ei, de aglomeraţia de la cimitirul Ghencea, pentru a-şi face meseria.

Fiindcă o ceremonie privată, de familie, a fost prefăcută, cu nerusinare şi prost gust, într-una publică. Respectul elementar faţă de o moarte şi un mort a fost încălcat cu o deşănţare necrofilă adesea delirantă.

Înmormîntarea lui Nicu Ceauşescu, la care s-a strîns o mulţime de cîteva bune mii de oameni, între ei desigur şi mulţi gură-cască, nu a fost însă doar prilej de groteşti exhibiţionisme politice şi religioase. Dincolo de indecenţă şi dincolo de kitsch-ul isteric se află relaţia românilor cu propriul trecut. Şi, poate, în primul rînd a conducătorilor români de astăzi, care au aparţinut, ca şi Nicu Ceauşescu, aceleiaşi familii: a activiştilor partidului comunist.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Generaţia mea

La sfîrşitul lui septembrie am fost la Predeal unde, timp de 10 zile, am stat alături de cîteva din vîrfurile generaţiei mele*. Aleatoriu adunaţi, venind din spaţii spirituale diferite, cincisprezece tineri între 22 şi 28 de ani au dat seamă despre generaţia lor. Cum spuneam, generaţia lor este şi a mea, motiv pentru care următoarele consideraţii vin "din interior".

Ne-am adunat sub lumina cîtorva dialoguri platoniciene. Le-am comentat apăsat făcînd, obsesiv, racorduri la actualitatea care ne mistuie gîndurile. Am vorbit mult, am vorbit cu voluptate. Am rostit adevăruri enorme (*adevărul periculos* a fost, de pildă, tema unei aprinse discuţii), dar şi adevăruri mici, cotidiene, dintre acelea care ne fac să credem că semănăm unii cu alţii. Sentimentul *întîlnirii* s-a convertit repede în convingerea că *sîntem*, că ne locuim deplin timpul şi, nu o dată, am avut intuiţia forţei generaţiei mele. Generaţia mea nu va fi una ratată. Neliniştea faţă de evoluţiile societăţii noastre, înţelegerea experienţei celor care, în epoca interbelică, aveau vîrsta noastră, soluţiile schiţate în faţa cîtorva din marile impasuri ale actualităţii româneşti, mă îndreptăţesc să cred că generaţia mea va fi una competitivă în peisajul culturii europene. Iar în România, noi vom fi cei care vor face, căci, la noi în ţară, totul este de făcut.

Din punctul de vedere al acestei rubrici, mă grăbesc să spun că statul de drept este un proiect fezabil. Am înţeles că o nouă elită se naşte şi că, prin ea ceea ce toropeala şi manierismul steril al clasei noastre politice suspendă pe termen nedefinit, se va actualiza nu peste multă vreme. Disponibilitatea cu care au fost prizate marile probleme ale dreptului m-a entuziasmat. Felul în care s-au dezbătut aceste probleme (statul şi suveranitatea sa, drepturile fundamentale ale omului, procesul judiciar etc.) mi-a arătat cît de interesante sînt perspectivele filosofului, economistului, psihologului ori arhitectului asupra dreptului. Statul de drept este un stat în care juristul-tehnician îşi va tempera ofensiva, iar locul său (pregnant, încă) va aparţine juristului-intelectual, singurul capabil să modeleze acţiunea juridică a statului şi după perspectivele filosofului, economistului... La fel, ajutorul pe care oricare dintre aceşti specialişti (exemplificativ enumeraţi) îl poate da dreptului este important. Pentru că dreptul ne priveşte direct pe toţi, el nu poate să nu fie tratat transdisciplinar în ordine intelectuală. Oamenii care pot să facă asta există. I-am văzut. Sînt generaţia mea. Materia umană din care se va clădi statul de drept în România există. VENIM!

Sever VOINESCU

* Se cuvine să mulţumim organizatorului acestei şcoli, dl. Ionel David de la Fundaţia Soros, şi admirabililor noştri profesori.

TV (totul de vînzare)

"Fabrica de absolut"

Cel mai scurt drum este ocolul. Înainte de - şi pentru - a deveni real, spaţiul public este virtual, electronic. Dacă vrei să ai un chip, o identitate, compune-ţi o mască. Etc.

PR, PR! Ceva a trosnit, s-a stricat. Combinaţia George PRuteanu - PRo tv, care ni se părea mai naturală ca starea laolaltă a pămîntului şi a aerului patriei, s-a dizolvat.

Evenimentul divorţului dintre cele două *instituţii* a acaparat, mediatic, întreaga presă. Emisiunea-emblemă, alături de chestia cu milionul, a fostului nou ProTV care era "Doar o vorbă să-ţi mai spun" a dispărut. Era, în formula ei, o emisiune unicat, de maximă originalitate, care reuşea să îmbine rigorile a două logici percepute, încă, la noi, ca divergente, dacă nu chiar opuse: logica strict "economistă" a pieţei (de televiziune) şi logica "non-economică", "anti-economică" a culturii. George Pruteanu reuşea să facă cultură "economic". "Doar o vorbă să-ţi mai spun" era o emisiune de pedagogie socială prin intermediul limbii şi al limbajului (dar nu numai). ProTV-ul îi oferise un statut de vedetă, plasînd-o la o oră de maximă audienţă, în imediata vecinătate (după, apoi înainte) a jurnalului de actualităţi principal, acela de seară. Fapt care dovedea nu numai *investiţia* postului în respectiva emisiune, ci şi *beneficiile* pe care ea le aducea postului, prin audienţa pe care i-o asigura. Într-un sens, era o emisiune care se înscria în politica educativ-civică a postului, dar, totodată, dintr-un alt punct de vedere, aveam de a face cu o emisiune a-tipică în context. O emisiune "rebelă", "necontrolată" şi incontrolabilă, *preluată*, nu *creată*, dar care făcea imagine şi asigura audienţă. Un *one man show* în cea mai bună tradiţie a "tabletisticii" româneşti, pentru care spaţiul redus (cinci minute) constituia o ocazie de afirmare a unor virtuţi.

Din motive mai mult sau mai puţin "politice", mai mult sau mai puţin financiare, s-a ajuns la divorţ. ProTV-ul, impus, triumfător, consideră că se poate dispensa de o emisiune-emblemă şi de un realizator-vedetă. Acesta din urmă, jucător înnăscut, decide, însă, mai în joacă, mai în serios, să meargă mai departe: am intrat în logica supralicitării. Îşi anunţă candidatura, ca independent, ca "rebel", ca "nume", pentru parlamentul României. Şi spectacolul continuă, în ziare şi pe stradă, în inima Bucureştiului.

"Fabula" pe care o reprezintă această desfăşurare epică este mult prea exemplară pentru a nu merita cîteva comentarii.

Ea ilustrează un fenomen destul de general observabil în acest an electoral: *transferul de capital simbolic*, orientarea lui spre cîmpul politicii. La noi, clasa politică nu s-a constituit, după 1989, în mod specific, prin mijloace proprii, ci prin *transferuri* şi *reconvertiri*, fie din vechea clasă politică, aceea de sub regimul comunist, fie din domeniul *imaginii* (teatru, arte performative în general, oameni cu "imagine" etc.). Nu există *capital politic* propriu-zis (altfel spus, capital electoral), ci numai *capital simbolic*, mediatic. Conform acestei "economii" naţionale a spaţiului public, principala *industrie* de capital simbolico-politico-electoral este *televiziunea*, în vreme ce cîmpul politic propriu-zis este mai curînd o *piaţă speculativă*, dependentă de imagine şi articulată interior în mod heteronom, prin intermediul industriei de imagini care este televiziunea.

Prin decizia sa de a intra "liber", ca atare, ca el însuşi, în politică, după ce vreme de mai bine de un an de zile a constituit un reper pentru milioane de telespectatori/tele-electori, George Pruteanu nu face decît să-şi transfere capitalul simbolic acumulat prin televiziune în cîmpul politicii. El "migrează", îşi "părăseşte" cîmpul de proveniență, acela în care a acumulat capital, şi îl (se) investeşte în politică. Schimbă "scena", dar nu în sens regresiv. Nu "dă înapoi", nu se întoarce-rezumă la scris, de pildă, ci (îşi) transgresează limitele. Ce mai este, în aceste condiţii, politica? Dar televiziunea? Fiecare cîmp, cu cît tinde spre autonomie şi monopol, manifestă tendinţa de a se închide în sine, de a-şi apăra "puritatea". Constituit, la origine, din elemente alogene (G.P. nu a fost un "om de televiziune" prin *profesie*, ci a devenit unul, la superlativ, prin *vocaţie*), el îşi "uită" impuritatea şi devine intolerant. Forţa lui, fie că este vorba de cîmpul televiziunii, fie că este vorba de cîmpul politicii, o dau însă, "străinii": elementele rebele, incontrolabile, individualităţile, personalităţile. Astăzi, la noi, politica se hrăneşte din alte domenii. Trecut prin "fabrica de absolut" a televiziunii, George Pruteanu merge, speculîndu-se pe sine, mai departe. Va ajunge? Unde se va opri?

Bogdan GHIU

Economie

Privatizarea băncilor: la calendele greceşti?

După prima rundă parlamentară, scorul era 1-1: Senatul a spus DA, Camera Deputaţilor a spus NU. Privatizarea băncilor părea că se amînă. Dintr-o dată, Camera s-a răzgîndit şi a reluat dezbaterea.

Proiectul legii fusese retrimis comisiilor de specialitate. Fiind invocate motive procedurale. Aparent, dezbaterea a fost blocată pentru a fi analizat şi Proiectul de lege înaintat de PUNR. În realitate, privatizarea băncilor nu putea merge mai departe înainte de a fi fost potolite furtnuile ce s-au stîrnit. Mai ales că în joc nu sînt numai orgolii, ci şi interese. Nu a fost tocmai uşor să se ajungă la un acord.

Se părea că FPP-urile au pierdut partida. Viitoarele societăţi de investiţii erau nevoite să cedeze FPS-ului, potrivit variantei Senatului, partea de 30% din capitalul băncilor de stat, pe care o administrează în baza Legii privatizării din 1991. Principalul motiv fiind economic: protejarea societăţilor bancare de amplificarea decapitalizării. În acest sens, se miza pe faptul că acţiunile băncilor nu vor fi obţinute prin schimb gratuit cu certificatele de proprietate şi cupoanele subscrise la FPP-uri. Se mai considera că ar fi avantajoasă, atît pentru FPS, cît şi pentru bănci, vinderea acestor acţiuni contra numerar.

FPP-urile, însă, n-au depus armele. Reprezentanţii lor au susţinut că Parlamentul, votînd o astfel de reglementare, ar legifera de fapt un act de naţionalizare. Pentru că ar urma să fie trecut în patrimoniul statului tocmai acel capital bancar ce a fost privatizat în 1992, în momentul în care au fost distribuite carnetele cu cele cinci certificate de proprietate. Argumentelor economice, a căror bază o constituie nevoia recapitalizării băncilor prin vînzări de active, li s-a răspuns cu argumente juridice: statul nu poate să vîndă un capital ce a fost deja transferat în patrimoiul privat, prin titlu gratuit.

Situaţia nu este încă tocmai limpede. Vina revine Legii 58/1991. În temeiul acestei legi, certificatele de proprietate nici nu au fost nominalizate, fiind titluri la purtător, nici nu au delimitat proprietăţile. S-a prevăzut doar atît: 30% din capitalul social al societăţilor comerciale. Cînd s-a făcut arondarea societăţilor comerciale pe cele cinci FPP-uri, pentru a se constitui adunările acţionarilor, au fost luate în calcul şi băncile comerciale cu capital de stat. FPP-urile riscau acum să rămînă fără partea cea mai profitabilă a capitalului. Iată însă că, în Camera Deputaţilor textul ce dezavantaja FPP-urile a fost eliminat. Fără să fi fost înlocuit cu un alt text.

Dincolo de cine vinde, Proiectul de lege fiind favorabil în această privinţă FPS-ului, în dispută era şi răspunsul la una dintre întrebările cele mai importante: cui i se vinde? Un Proiect de lege anterior, ce a fost dezbătut la începutul verii şi respins, făcea referire la "investitorii agreaţi". Formula n-a fost însă agreată şi a căzut. A apărut, în locul ei, o altă formulă: "investitori strategici". Pentru a fi "strategic", un investitor ar urma să aibă bani şi să-şi exprime disponibilitatea de a achiziţiona minimum 20% din capitalul unei societăţi bancare. În plus, trebuie să se încadreze în prevederile normelor BNR menite să garanteze prudenţa bancară. Dacă îndeplineşte aceste criterii, investitorul – persoană fizică ori juridică, română sau străină – poate primi atestatul de "strategic". Potrivit noului proiect. Ceea ce nu înseamnă că socoteala de la Guvern se va potrivi cu cea de la Parlament. Doar în această formulă se află cheia problemei. Pentru că urmează să se dea răspunsul la întrebarea cea mai importantă, cardinală chiar: cui i se vinde?

Vor putea să cumpere acţiuni funcţionarii bancari? Întrebarea a fost lansată încă din primăvară, de cînd a început să se vorbească insistent despre privatizarea băncilor. Potrivit unor opinii, ei ar trebui să poată cumpăra acţiuni în condiţii preferenţiale. Potrivit altor opinii, n-ar trebui să aibă dreptul să cumpere acţiuni.

Va putea să cumpere populaţia? Iniţial, prea puţine voci au fost favorabile acestei idei. S-a spus: băncile n-ar cîştiga nimic de pe urma unui acţionariat popular. Apoi, lucrurile s-au schimbat.

Pînă la urmă, bătălia cea mai aprigă va fi pentru stabilirea criteriilor în baza cărora se vor face invitaţii la balul privatizării băncilor. Probabil că hotărîrea definitivă va fi luată abia în cursul medierii între textele celor două Camere. De vînzarea efectivă se va ocupa însă... viitorul Guvern. Sperăm că nu la calendele greceşti.

Din nefericire, prea multe probleme, dintre cele mai grele, sînt "reportate" viitorului Parlament şi viitorului Guvern. Inflaţia urcă vertiginos. Va fi de datoria viitoarelor autorităţi s-o stăvilească. Producţia industrială e în suferinţă. Va fi nevoie să fie normalizată, nu însă înainte de o restructurare masivă. Investitorii străini vor trebui să primească şi ei semnale pozitive, care să-i îndemne să vină cu capital şi să se angajeze în societăţi mixte, industriale sau bancare. Un astfel de semnal pozitiv poate fi Legea privatizării băncilor. Fără îndoială că economia românească are nevoie urgentă de bănci private mari, puternice, în stare să promoveze o concurenţă corectă şi să impulsioneze întregul proces de privatizare.

Adrian VASILESCU

O reţetă de sezon: Simboluri cu tocăniţă de simboluri

După ce ne-a avertizat două zile la rînd că opoziţia se îmbată cu apă rece şi "Convenţia Democrată se îndreaptă spre dezastru", **Evenimentul zilei** lansează pe piaţă un nou slogan publicistic: "Politicieni, jos labele de pe valorile naţionale!" Apărîndu-i pe scriitori şi sportivi de "neruşinatele" manevre electorale, directorul Cristoiu susţine de fapt că marile personalităţi sînt iresponsabile şi că datoria clasei politice e să le trateze (doar) ca pe nişte piese de muzeu. Plecînd de la o premisă de sens opus, directorul Rujan crede (în **Vocea României** din 28 sept.) că Ilie Năstase "învins mai degrabă de presă decît de Ciorbea", îşi "va lua revanşa" în judeţul Harghita, ca "factor unificator" capabil să se impună "susţinînd interesele atît ale românilor (sic!) cît şi ale maghiarilor". În timp ce editorialiştii fabrică simboluri sau trasează în jurul lor ţarcuri admirativ-apolitice, "împricinaţii" îşi declară senin slăbiciunile omeneşti şi dorinţa de a nu fi daţi la o parte din gîlceava electorală. "Dacă aş putea aş accepta să merg în turneul electoral al preşedintelui Iliescu", mărturiseşte - în exclusivitate pentru **Adevărul**, Petru Dumitriu, autorul "Cronicii de familie" (despre care Ion Cristoiu admite "că n-are simţul realităţii"). În **Jurnalul naţional**, Dinu Patriciu aruncă "nevinovat" bolovani în icoana Convenţiei: "Dacă va intra în turul doi cu Ion Iliescu, Emil Constantinescu va pierde alegerile." Acelaşi cotidian "demască" *intoleranţa la români*, dar nu cu exemple luate de pe stradă, din fabrici sau de ogoare, ci cu exemple din **România liberă**: "Boala lui Nicu Ceauşescu este rezultatul luxului în care a trăit şi, ca o ironie, tratarea bolii se face tot în lux. Exemplul lui ne ajută să medităm asupra nedreptăţii acestei lumi. Gurile rele, apărătoare chipurile, în mod *nediferenţiat* ale drepturilor omului, vor spune că şi Corneliu Coposu a fost în străinătate să se trateze. Ce comparaţie obraznică! În cazul lui Corneliu Coposu funcţiona chiar potrivirea dintre valoarea pacientului şi condiţiile deosebite în care era tratat." Constantin Gheorghe reproduce acest lung pasaj pentru a le aminti confraţilor de la "oficiosul CDR" că în "decembrie '89 au murit o mie de oameni pentru ca cei de la Salvare să nu mai trieze priorităţile după vîrsta pacientului şi să se substituie lui Dumnezeu, hotărînd cine să trăiască şi cine nu. Şi au mai murit pentru ca drepturile omului să fie aplicate nediferenţiat". Ba chiar şi drepturile scriitorilor, la opţiuni politice *diferenţiate*, ar trebui să adăugăm noi, încurajaţi de faptul că după ce Petru Dumitriu a păşit în studioul electoral al Antenei 1 alături de candidatul Ion Iliescu, „George Pruteanu a fost îmbrăţişat sub balconul din Piaţa Universităţii de către preşedintele CD, Emil Constantinescu". Ştirea e publicată chiar în **Evenimentul zilei** iar patronul celui îmbrăţişat nu se revoltă împotriva "labelor" care l-au înhăţat pe propriul său subaltern devenit *arheu*, deci de valoare de patrimoniu, cu ajutorul ProTV-ului şi al filosofului Liiceanu. Şi pentru a ne convinge că în bătălia electorală cioburile tuturor fostelor mari simboluri pot fi amestecate în aceeaşi oală şi prăjite la foc mic, **Libertatea** (din 1 oct.) scrie triumfător: "Radu Cîmpeanu se leapădă în public de Regele Mihai." Pe cînd un editorial în **România liberă** din care să aflăm de ce se leapădă acum de Casa Regală şi liberalii, şi-ţărăniştii, şi foştii mitingişti din Piaţa Universităţii? (E.Ş.)

© S. Ghelie

Elemente de adevăr

● **Scandaluri.** Cînd consilierul preşedintelui Clinton, Dick Morris a aflat că revista Star vrea să publice o poveste compromiţătoare despre el, în care adulterul e combinat cu politica, i-a dat un telefon secretarului de presă, Mike McCurry. Morris insista că este ameninţat de gazetari care umblă prin gunoaie. Dar McCurry a păstrat o poziţie prudentă: el l-a avertizat că asemenea poveşti conţin "elemente de adevăr" şi că Morris trebuie să se gîndească la impactul senzaţional al situaţiei. McCurry a spus clar că pe el personal nu-l interesează cît de adevărată e povestea, dar a transmis-o preşedintelui aflat pe drum, în campanie electorală. Preocupat de propriile lui probleme, Clinton n-a făcut nici un comentariu. (**Newsweek**, 9 sept. 1996)

● **Va fi virtutea răsplătită?** Paddy Ashdown, liderul Partidului Liberal Democrat din Anglia, nu speră - evident - să cîştige alegerile, dar doreşte să-şi sporească numărul parlamentarilor. Strategia lui electorală este complet deosebită de cea a concurenţilor: este singurul care şi-a inclus în program propunerea de mărire a impozitelor pentru a îmbunătăţi serviciile oferite de stat şi a reduce datoria publică. "Orice politician - conservator sau laburist - ştie că a anunţa impozite mai mari echivalează cu decesul electoral - ceea ce se şi întîmplă cu majoritatea partidelor politice în cele mai multe democraţii occidentale. Desigur, toţi politicienii - conservatori sau laburişti - ştiu că după alegeri, în Marea Britanie impozitele vor creşte. Îşi scormonesc minţile pentru a găsi formula prin care să ascundă acest adevăr, fără ca apoi să li se poată spune că au minţit. Doar dl Ashdown este cinstit. Fiecare bun democrat trebuie să spere că dl Ashdown va fi răsplătit pentru onestitatea sa. În cele din urmă democraţia este investiţia de încredere în cei care decid." (**The Economist - Bagehot**, 21 septembrie 1996)

● **Modelul Timişoara.** "De ce nu trebuie împărţită Bosnia? Primul răspuns ar fi că este o ofensă la adresa simţului moral. Bosnia, n-a fost împărţită printr-un accident, ci prin cea mai criminală acţiune cunoscută de Europa de la nazism încoace. Dar, ca atare, răspunsul moral nu este victoria; singurul argument care va convinge marile puteri să sprijine menţinerea securităţii şi să ajute economic o Bosnie multietnică este interesul pur. Deci întrebarea corectă este: există un motiv meschin, ne-moral, care să determine naţiunile europene şi Statele Unite să rămînă angajate în Bosnia?

Probabil că există, deoarece divizările etnice nu rezolvă crizele ci doar le amînă. Împărţirea Palestinei, în 1947, nu a lichidat problema Palestinei; nici divizarea Irlandei; şi după cum au dovedit-o violenţele din această vară, nici împărţirea din Cipru. Mizele din Bosnia sînt mari. Dacă marile puteri vor accepta secesiunea, musulmanii din Bosnia se vor considera trădaţi. Şi se va încuraja astfel crearea unui stat musulman european, care se va considera nedreptăţit de Occident determinînd alte tulburări. Nu va fi nici uşor, nici rapid, dar dacă garanţiile de securitate şi asistenţa economică ale Occidentului vor fi permanente, s-ar putea ca Bosnia să se ridice deasupra pasiunilor care au dominat-o în săptămîna alegerilor. Se poate: de fapt, la Timişoara aşa s-a întîmplat". (Michael Elliot - **Newsweek**, 30 septembrie 1996)

● **Curs scurt de cardiologie.** După ce "oboseala" şi "uşoara răceală cu repaus vocal" de astă vară au devenit infarct miocardic - ba chiar 4-5 infarcte miocardice - posturile de televiziune îl arată pe preşedintele Elţîn bolnav stînd de vorbă cu prim-ministrul său Cernomîrdin (despre care nu se ştie cît e de sănătos); apoi emisiunile de ştiri descriu - cu scheme şi simulatoare - operaţiile pe cord deschis, explică ce înseamnă un pontaj coronorian şi ce riscuri presupune o înlocuire de valvă. Se pare că bunicul Elţîn va supravieţui intervenţiei chirurgicale. E puţin probabil că va mai putea dansa kazaciok, şi o sursă din Kremlin, care, bineînţeles, doreşte să rămînă anonimă, a declarat că "după o grefă cardiacă starea pacientului va fi dificil compatibilă cu viitorul său politic". (**Le Monde**, 25 sept. 1996) (M.B.)

De jur împrejur

Grija pentru turişti

Incidentele violente din Ierusalim şi teritoriile autonome n-au izbucnit din senin. Din mai, după victoria în alegeri a lui Netanyahu, şi instalarea guvernului în care în cele din urmă a fost cooptat Ariel Sharon (unul dintre cei mai sinceri adversari ai tratativelor cu Arafat), pacea devenise un concept "istoric" contrazis de realităţile politice ale prezentului.

Netanyahu şi partidul său au obţinut victoria în alegeri contestînd tratativele iniţiate de Rabin şi Peres şi susţinute de fosta majoritate parlamentară, considerînd că Israelul nu are de ce să cedeze în faţa unor adversari pe care i-a învins în toate confruntările militare directe, devenind partener de acord cu o organizaţie care s-a lepădat probabil doar de formă de terorism, făcînd concesii în probleme de autonomie şi teritoriu pentru palestinieni. "Pace în condiţii de securitate", a promis Netanyahu - adică o pace impusă şi nu una negociată. S-a presupus că discursul brutal al tînărului lider e îngroşat din considerente electorale şi că, odată ajuns la putere, Netanyahu va da dovadă de pragmatism şi se va adapta realităţilor create de predecesorii săi. "Procesul de pace este ireversibil" credeau optimiştii, dar în politică nimic nu este ireversibil. Partidul de guvernămînt şi conducătorul său au formulat o serie de refuzuri: nu vor fi restituite teritorii, nu se va acorda palestinienilor autodeterminarea, statutul Ierusalimului nu e negociabil, la fel ca şi înălţimile Golan, pe care şi le dispută cu Siria. Gesturile de sfidare în serie - aprobarea construcţiei de locuinţe în aşezările evreieşti din teritoriile autonome, inaugurarea unei şosele "doar pentru evrei", amînarea retragerii din Hebron şi a eliberării deţinuţilor politici - au determinat revenirea la situaţia de luptă de dinainte de fotografiile cu strîngerile de mînă istorice. În sine, deschiderea tunelului (un tunel antic care asigură accesul turiştilor la Zidul Plîngerii şi pe Via Dolorosa) de la Ierusalim nu ar reprezenta o încălcare a acordurilor, dar a declanşat evenimentele pentru că a fost dovada concretă a politicii faptului împlinit, a convingerii guvernului israelian că nu are a fi fidel nici măcar propriilor promisiuni. În trei zile au murit peste 70 de oameni şi cîteva sute au fost răniţi, dar toţi aceştia nu erau turişti.

A mai apărut o componentă: miliţiile palestiniene, bărbaţi tineri înarmaţi şi antrenaţi, a căror misiune iniţială în cadrul acordurilor de pace ar fi fost să asigure securitatea teritoriilor, dar şi a graniţelor Israelului, ei asumîndu-şi represiunea organizaţiilor teroriste. În timpul recentelor confruntări, ei au tras în poliţia şi armata israeliană. Partizanii poziţiei dure reproşează celor care au încheiat acordurile că i-au înarmat pe duşmani. Dar în condiţiile unui minimum de încredere şi de bună-credinţă, miliţia palestiniană s-a dovedit a fi relativ eficientă în combaterea terorismului. Eliminarea lui definitivă s-a dovedit a fi şi peste puterile Israelului, ceea ce a şi determinat începerea tratativelor secrete de pace. În clocotul iscat de sentimentele de frustrare ale celor o sută de zile ale guvernului Netanyahu - o sută de zile fără pace - situaţia miliţiilor palestiniene şi a lui Arafat însuşi a fost serios şubrezită.

E curios cît de mult durează ca acei care vor pacea să se pună de acord asupra condiţiilor ei, în timp ce ireductibilii partizani ai violenţei acţionează concertat fără nici o clipă de meditaţie. Reizbucnirea războiului în Orientul Mijlociu pune sub semnul întrebării unul dintre cele mai mari succese de politică externă ale preşedintelui Clinton, din nou candidat. "Convocarea" de la Washington nu poate să spere decît la o temporizare a războiului şi nu la reluarea acordurilor de pace, la transformarea ciclului violenţei în ciclul de exprimare a nemulţumirilor. Diplomaţia Statelor Unite şi-a asumat riscuri mari: după ce a condamnat "acţiunile provocatoare" cum este considerată deschiderea tunelului, ea trebuie să exercite presiuni asupra lui Netanyahu pentru ca acesta să facă acele concesii necesare pentru relansarea dialogului. Ar fi vorba despre gesturi concrete care să-i poată asigura lui Arafat un conţinut real pentru denumirea acordată de semnarea acordurilor de pace: *autoritatea* palestiniană. Cu sau fără tunel, la suprafaţă e nevoie de mai multă bună credinţă.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cînd provizoratul perpetuează o situaţie confuză şi inconfortabilă îi reproşăm că durează; cînd reprezintă etapa convenabilă, dacă nu chiar binefăcătoare, sîntem îngrijoraţi de caracterul său tranzitoriu. De cele mai multe ori, înainte de a se instala ca stare de fapt care ne deranjează, provizoratul reprezintă indecizia noastră de selecţie între ce-ar trebui să fie trecător şi ce-ar merita durabilitate, şovăiala faţă de valorile şi priorităţile de acţiune care ar edifica binele necesar. Sîntem, altfel spus, mereu nehotărîţi între *opinie* (ce presupune judecata fermă, idee precisă) şi *părere*, care ne lasă libertatea de a ne afla în treabă fără a pune prea mult la inimă, a tergiversa soluţia, a ţine lucrurile încurcate. Observăm că, deşi ne credem o lume de optimişti şi vitali sîntem suspicioşi în materie de bine, "orice minune ţine trei zile" - deci, fiind repede trecător, parcă n-ar merita adeziunea noastră, pe cînd inconfortul şi neliniştea ne sînt destinate din principiu şi ne împăcăm cu ele; ca urmare "rău cu rău dar mai rău fără rău", e cazul ca lucrurile să rămînă cum au ajuns, n-avem ce face. Neîncrezători în bine şi obişnuiţi cu răul, s-ar cuveni să fim mai gravi; dimpotrivă, e de observat că provizoratul ne dă un aer victorios, de oameni avizaţi cărora li se confirmă previziunile negative. Trăim starea incertă aproape cu veselia celor ajunşi la ţinta propusă, incapabili parcă de-a face diferenţa dintre provizoratul cu sens, etapă necesară şi cel de mişcare continuă spre oriunde şi nicăieri. Avînd de ales între limpezire şi nedeterminare părem decişi "s-o lăsăm încurcată"; pînă una alta, cercul - chiar dacă vicios - e mai sigur decît spirala. Nota particulară a provizoratului nostru de azi e starea de mulţumire că, în fine, am ajuns în ceaţă.

Colaboratorii acestui număr abordează din variate unghiuri cauzele şi efectele provizoratului în care se află societatea românească. Le mulţumim şi pe această cale pentru contribuţia lor la încercarea **Dilemei** de a examina tema propusă, cît mai aproape de adevăr. Dacă ar fi de făcut o remarcă, e aceea că majoritatea lor nu întrevede provizoratul zilei de azi ca unul trecător. **(T.C.)**

Flori artificiale şi bijuterii false

1. Nu văd nimic derizoriu în caducitate, în provizorat, aşa cum nici permanentul, durabilul nu au, în sine, vreo demnitate specială. De vreme ce stelele însele se sting pînă la urmă, durata lor - veşnicie pentru făptura noastră - nu e decît un provizorat cu scadenţă amînată. Iar splendoarea vie a unui fluture care nu trăieşte decît cîteva zile răscumpără pe deplin vîrsta geologică a bolovanului inform şi inert peste care el palpită în zbor.

Este, în schimb, derizoriu, supărător, monstruos ori, după caz, teribil atunci cînd provizoriul şi permanentul, caducul şi durata îşi confundă teritoriile, îşi invertesc posibilităţile, vor să se ascundă fiecare sub înfăţişarea celuilalt: cînd durata apelează la strategiile efemerului, cînd ceea ce este destinat permanenţei flirtează cu ieftinătatea clipei, ori cînd, invers, şoapta de moment vrea nemurirea, precum o Cătălină amorezată tînjeşte la eternitatea stelei.

Să spunem că modelul primei confuzii este *bijuteria falsă*, iar modelul celei de a doua este *floarea artificială*.

Astfel, o bijuterie nu este pur şi simplu un obiect frumos, ci este, prin natura cvasi-imperisabilă a metalului şi a pietrelor sale, un fragment de eternitate, ce supravieţuieşte generaţiilor şi intemperiilor şi coboară fără alterări panta timpului. Transpusă însă în metal calp, bijuteria îşi iroseşte destinul şi se prostituează cu rugina vremurilor. Bijuteria falsă - care se pătează, se înnegreşte, se alterează, se mănîncă - e asemenea unui înger ale cărui aripi au fost roase de molii şi a unui zeu olimpian cu dinţii cariaţi.

Dimpotrivă, menirea florii nu e dăinuirea, ci efemeritatea. Frumuseţea ei este prag îngust, stavilă subţire, limită preţ de o clipită, între două veşnicii, dar pe care astfel le îngenunchează şi le transformă, prin prezenţa-i, în două neanturi. Dar o floare care nu se deschide şi nu se trece, care nu îmboboceşte parfumată şi nu se scutură veştedă, o floare nemurită în plastic şi veşnicită în gutapercă, este un schelet vegetal mereu identic cu sine, este un zîmbet înţepenit pe faţă în chip de grimasă; este ea însăşi un neant, o imagine a plictisului, a silei, a oboselii fără capăt, roabă veşnică la casele timpului, unde nu i se îngăduie să mai moară.

Privite mai îndeaproape, atît bijuteria falsă cît şi floarea artificială - monştri *kitsch* ai împreunărilor nefireşti dintre eternitate şi provizoriu - se dovedesc a proveni dintr-un deficit identic, dintr-un acelaşi defect: *neputinţa de a trasa forme*, ori nesupunerea la imperativele formelor, sau lipsa de răbdare de a persevera pînă la încheierea lor. Un abandon al rigorii, al etichetei, al raţiunii disjunctive, o repulsie pentru formativ, pentru structură, o neînfrînare a experimentului nechibzuit, plăcerea bricolajului ca supremă virtute - toate acestea fabrică nenumărate flori artificiale şi bijuterii false. În România cel puţin, această producţie de ambigeni monstruoşi este astăzi remarcabil de eficientă. Şi atunci, să pronunţăm spusa lui Horaţiu, "risum teneatis, amici?" Dar de fapt, e loc de rîs, ori de plîns, ori de spaimă?

2. Ne vom scuza atunci, poate, spunînd că sîntem "în tranziţie". Vom susţine că, verosimil, "tranziţia", prin faptul că taie un coridor încă neumblat între vechi şi nou, este încercată mai mult decît altfel de epoci de amestecul valorilor, inclusiv al celor legate de permanenţă şi de efemer. "Florile artificiale" şi "bijuteriile false" ar reprezenta, aşadar, un preţ necesar de plătit pentru cumpărarea unui viitor mai bun. Şi totuşi nu e "tranziţia" o justificare prea facilă, nu soseşte vorba asta mereu la timp spre a paraliza critica şi spre a ne consola cu o păguboasă indolenţă? La urma-urmelor, multe dintre epocile care au ştiut cel mai bine să mizeze corect pe efemeritate şi pe permanenţă, adică acelea care au produs bijuterii autentice şi flori vii, au fost epoci de tranziţie. Nu s-au dat Tablele Legii într-o "tranziţie", într-o trecere din pămîntul sclaviei spre Ţara Făgăduinţei? Nu tranziţie a fost şi Renaşterea, care a destinat trupului efemer desfătările vieţii şi spiritului nemuritor minunile artei? De ce trebuie să fie neapărat tranziţia sinonimă cu sordidul, cu mizerabilul, cu expresiile adulterate? Refuz să admit că, în sine însăşi, tranziţia se opune măreţiei, valorii, gustului bun în cultură şi în politică, refuz să cad de acord că, în astfel de epoci, regula vieţii e dată numai de şmecheri, de canalii şi de imbecili.

3. Pe scurt, nu tranziţia în sine e de vină, ci reaua ei întocmire de pînă acum. Construim nevoiaş, cu planuri proaste, sau mai exact cu mai multe planuri deodată, fără să putem decide net în favoarea unuia sau a altuia. Am industrializat producţia de "flori artificiale" şi de "bijuterii false" fiindcă ne lipseşte *forma*, nu urmărim mai niciodată distincţiile precise, ferme, întîrziem nepermis de mult în situaţii confuze.

Constituţia din 1991 e plină de ambiguităţi şi de imprecizii: statul e definit cînd ca "stat naţional", cînd ca "patria comună a tuturor locuitorilor ei", permiţînd astfel orice alunecări şi confuzii între etnic şi civic. Preşedintele nu e şeful executivului ca în SUA, şi totuşi el are prerogative destul de mari (poate conduce unele şedinţe ale guvernului, numeşte miniştrii la propunerea primului ministru, reprezintă, alături de ministrul de externe, ţara în relaţiile externe etc.). Nu se ştie cum va funcţiona această Constituţie în cazul unor divergenţe între Guvern şi Preşedinte, ceea ce ar putea fi cazul după alegeri. Guvernul, pe de altă parte, are posibilitatea de a legifera nepermis de mult şi în domenii esenţiale prin ordonanţe, pe care Parlamentul le votează cu întîrziere de luni de zile, astfel încît prerogativele executivului şi ale legislativului se intersectează. Economia României este declarată "de piaţă", dar, pe de altă parte, statul are obligaţia de a asigura "un trai decent" cetăţenilor, ceea ce nu numai că nu este, practic, în stare, dar poate, ca principiu, contraveni economiei de piaţă, prin intervenţionismul pe care îl presupune.

Autorităţile locale sînt pe de-o parte alese (primari, consilii locale şi judeţene), pe de alta, numite (prefecţii, direcţiile în teritoriu ale ministerelor). Prerogativele respective rămîn neclare, dar, în general, numiţii statului au puteri mai mari decît aleşii populaţiei. Din pricina epidemiei de meningită virală, primarul general al Capitalei a hotărît amînarea deschiderii şcolilor cu două săptămîni, în timp ce Ministerul Învăţămîntului a decis o amînare mai scurtă de doar o săptămînă. Şi totul în temeiul aceleiaşi legi, care spune că, în situaţii de excepţie, autorităţile locale alese acţionează "împreună" cu cele numite. Cine şi cum arbitrează în caz de conflict nu se spune. Acest hibrid monstruos care este administraţia locală din România vădeşte un proiect societal ambiguu şi inform: statul nu vrea cu nici un preţ să abandoneze prerogativele sale dirijiste asupra întregului teritoriu, dar trebuie să se replieze pe o poziţie mai "retrasă" datorită incapacităţilor sale administrative şi "spiritului vremurilor". Decît să ia o decizie clară, mai bine se persistă în succedanee şi contrafaceri legislative, care, cel mult, "repară" unele efecte, dar lasă intacte cauzele.

În general, instituţiile noastre sînt fragile. Funcţionarea lor, regulamentele şi legile lor sînt "metal" trivial şi de aceea stau sub semnul provizoratului şi sînt mereu schimbate sau alterate, generînd o perpetuă nesiguranţă cu privire la destinul lor şi la realitatea ţării. Nimic nu-i mai lucios-nesemnificativ în România decît o instituţie publică sau legală, în schimb, nimic nu e mai durabil decît *relaţia personală*, sistemul acestora, care supravieţuieşte instituţiilor şi chiar regimurilor politice. Pe de-o parte, aşadar, avem "falsa bijuterie" a raporturilor instituţionalizate, a procedurilor impersonale, supusă unei continue alterări; pe de altă parte, stau "florile artificiale" ale relaţiilor clientelare, care nu mai mor, nu se mai veştejesc, ci, cel mult, capătă diferite nume aplicate pe diferite ambalaje. Ceea ce se comunică prin scris, în temeiul regulilor formale, legal, rămîne la noi caduc, pierzîndu-se rapid într-un neant birocratic; dar ceea ce e inavuabil prin scris, şi se "dispune" la telefon, sau "la un pahar" persistă nesperat.

4. De mai bine de o sută de ani, principala temă a autocriticii naţionale a rămas centrată în jurul formulei lui *Titu Maiorescu:* "formele fără fond". S-a înţeles, prin aceasta, că ceea ce nu e în regulă cu noi şi mai ales cu procesul nostru de alăturare civilizaţiei vestice, este "fondul", "conţinutul". S-a crezut mereu, cu amărăciune sau, dimpotrivă, cu mîndrie, precum au făcut Nae Ionescu şi diferiţii săi discipoli, că, în "fondul" nostru, în firea noastră lăuntrică, am rămas fie "traci", fie "balcanici", fie "mioritici", fie "ortodocşi" şi că "hainele nemţeşti" ne vin rău şi că, spre a ne şedea mai bine, ar trebui (ceea ce, după caz, e recomandabil sau nerecomandabil) să ne "nemţim" noi înşine.

Formula, după părerea mea, e derutantă sau chiar înşelătoare: mai întîi de toate, ea confundă forma cu aparenţa, structura cu ambalajul, proiectul cu ornamentul. În al doilea rînd, ea tinde să ne facă să credem că, cel puţin în privinţa formelor, *măcar acolo*, stăm bine. În sfîrşit, ea pare a ne recomanda resemnarea sau complacerea în situaţia respectivă: fondul, adică sentimentele, deprinderile, temperamentul naţional, credinţele, talentele şi cunoştinţele se schimbă greu, în "durata lungă"; asupra lor nu poţi acţiona cu efect rapid. Aşa e felul nostru, n-avem ce face, iar "nemţirea", pusă în practică, ar altera specificul naţional.

Eu cred că, de fapt, noi tocmai cu formele (sau *nici* cu formele) nu sîntem în regulă. Ele rămîn adesea incerte, ambigue, instabile. Ne şed rău "hainele nemţeşti", nu fiindcă nu sîntem noi înşine "nemţi", ci fiindcă hainele sînt prost croite, meşterul e cîrpaci şi fiindcă nu ştim să le purtăm. Nu cunoaştem decît aproximativ regulile, eticheta, formele, practicăm o gramatică a lor învăţată după ureche. "Bijuteriile false" şi "florile artificiale" nu se produc şi nu se poartă la noi fiindcă nu am avea aur bun, ori plante naturale, ori alte materiale, adică "fond", ci fiindcă le folosim unde nu se cuvine şi cum nu se cuvine, adică nu vrem să asimilăm o minimă convenienţă. Mergem în frac la slujbă, cu mantou de blană la piaţă şi în tenişi la biserică. Nu lipsa fracului, a blănurilor, ori a tenişilor e problema, ci confuzia principiilor etichetei, a regulilor - forma. Nu avem forme vide, neadaptate specificului naţional sau local, ci forme rele, nestatornicite, incomplete, confuze, care nu pot exprima bine nici un specific, nu *"forme fără fond" aşadar, ci mai degrabă "fond fără formă"*.

Ceea ce spun este o veste bună: căci spre deosebire de "fond", forma se poate învăţa. De acord, pot fi elevi mai talentaţi şi elevi mai puţini dotaţi. Şi totuşi, dacă se silesc, toţi pot asimila formele satisfăcător. Consolarea noastră cu fatalismul unui specific inefabil, păgubos adesea, dar inconturnabil este nejustificată. Căci şade în firea formei să se desprindă de "conţinut", să poată fi transmisă, predată, învăţată într-un timp rezonabil, chiar scurt. Cu dascăli buni şi manuale satisfăcătoare se poate deprinde orice limbă străină, chiar dacă un anumit accent se păstrează. Dar ca să vorbim cuviincios limba democraţiei, limba economiei de piaţă, limba modernizării, "accentul" e ceea ce ne lipseşte nouă, ori gramatica şi lexicul principal?

5. Sîntem puşi în încurcătură cînd sîntem uneori întrebaţi de vreun străin "ce se întîmplă de fapt la noi". Atunci cînd nu mai sîntem între noi, cînd, aşadar, devine imposibil recursul de obşte la ochiada complice, la oftat, ori la sudalma cu sau fără adresă, atunci cînd trebuie utilizat, dimpotrivă, un limbaj articulat, raţional, echivalabil eforturile noastre de autoexprimare rămîn adesea infructuoase. Străinul încuviinţează, surîde, notează ceva conştiincios într-un carnet, dar sentimentul că nu a înţeles aproape nimic persistă. Să fie de vină "fondul" nostru specific, intratabil, inefabil? Deloc. Motivul este exact absenţa unor forme clare şi distincte în societatea noastră, care să poată fi prezentate şi explicate analitic. De ce nu există asemenea forme? Fiindcă nu ne silim cu adevărat să le construim. Nu există aproape nimic incomunicabil în natura noastră; există numai un deficit de voinţă formativă. Menţinerea distincţiilor "moi" nu este o fatalitate, e numai o maladie vindecabilă.

6. La urma-urmelor, au atît bijuteriile false, cît şi florile artificiale rolul lor - pe platoul de filmare, de exemplu. Problema este doar să încetăm a le mai tezauriza pe primele ca pe moaşte de preţ şi să le confecţionăm pe ultimele ca să servească drept răsaduri. Atît.

Andrei CORNEA

Simina ot Teşila

Simina este fina mea. Are la activ nouă ani de viaţă, o gaură de cercel în urechea dreaptă şi o cicatrice în cea stîngă, rîsul uşor şi gîlgîit şi un mod peltic fermecător de a spune "*nassa*". Locuieşte cu părinţii în Bucureşti, într-un apartament de bloc vechi, ultracentral şi prost împărţit, pînă acum cîteva luni – cu chirie la stat. Părinţii ei, oameni cu oarecare stare (cîştigată din muncă nenormată, pe brînci) au tezaurizat pentru viitorul fetei: o maşină străină, mobilă Bidermeyer, ceva bijuterii mărunte, un cîine, o pisică, două broaşte ţestoase, cîţiva peşti exotici, un ficus şi un computer pentru jocuri. Mai lipsea doar proprietatea definitivă asupra apartamentului pentru care strîngeau bani şi vise de reamenajare. Cu cîteva luni în urmă, au aflat că fostul proprietar, reîntors din America, şi-a recîştigat prin proces drepturile asupra întregului bloc. Ca oameni cu bun-simţ, respectă proprietatea şi au semnat fără nazuri contractul de închiriere cu fostul-actual proprietar. Speranţele lor de a oferi fetei ceva *definitiv* s-au spulberat peste noapte. Optimişti şi întreprinzători, au hotărît să-şi folosească avutul pentru o căsuţă de vacanţă cu grădină, undeva într-un sat de munte. Au trasat pe hartă un cerc în jurul Bucureştiului, cu raza cît mai mică, avînd o singură condiţie, să cuprindă o zonă colorată în cafeniu. Şi au găsit după ceva căutări un loc pe Valea Doftanei, în satul Teşila. Au cumpărat, au vorbit cu prieteni arhitecţi, cu viitorii vecini din localitate, s-au interesat de materiale şi au început să construiască.

Dorinţa lor de stabilitate, de ctitorie definitivă – pe de o parte – şi lumea satului în care intrau, pe care toţi ne-am obişnuit să o gîndim ca fiinţînd prin tradiţie, pentru totdeauna – pe de altă parte –, au transformat rapid proiectul iniţial de locuinţă sezonieră în "conac" destinat Siminei, urmaşilor ei şi urmaşilor urmaşilor ei, în vecii vecilor. Se construieşte din bolovani de rîu şi bîrne de lemn; temelia e mărginită de pereţi de 60 de centimetri grosime; beciul locuibil, cu planşeu din piatră făţuită, uşă boltită, cu canaturi duble, tavan înalt şi multiple încăperi susţin două nivele cu terasă, foişor cu vedere spre munte şi lac, încăperi cu funcţiuni savant înlănţuite, dotări gospodăreşti ultramoderne, electrice şi electronice, sobe de majolică rotunde, plasate în centrul camerei, clanţe de bronz, deschideri largi cu canaturi de stejar, parchet de nuc, trunchi de copac şi pietre "de Bugiuleşti" încastrate în relief în pereţii interiori, totul amenajat cu piese de mobilier antic ce se va achiziţiona ulterior.

În mica mea "lume bună", de intelectuali mai mult sau mai puţin bugetari, crescuţi în mentalitatea bolşevică "eliberată" de apăsarea avutului personal, nu am putut asista pînă astăzi la o astfel de zidire destinată generaţiilor viitoare din neam. Fascinant mi se pare însă că nici memoria satului Teşila nu pare să fi consemnat din bătrîni un astfel de demers. Veşnicia s-o fi născut la sat, dar fiecare generaţie din familie şi-a construit o casă nouă din lemn, şi-a lipit cu pămînt un nou cuptor, a presărat gospodăria cu adăposturi noi pentru animale, a văruit în fiecare an gardul de ulucă şi pereţii casei, a cîrpit acoperişul de şindrilă, în ritmul sezonier al naturii şi al îmbătrînirii omeneşti, asumîndu-şi *efemerul* ca mod principal de transmitere, de prelungire în timp: "Noi am zidit, ziditi la fel şi voi şi urmaşii voştri".

Cum se vede asta din perspectiva oraşului (lipsit de tradiţii seculare, mobil, labil, nesigur şi fără rădăcini)? Îmi citez cumătra: *Ţăranul român a fost inventat de voi, de etnologi. E prima mea experienţă de cunoaştere dinăuntru a satului şi vreau să-ţi spun că ţăranul ăsta e leneş, abulic şi nici măcar nu e şmecher. Şi-au cumpărat toţi maşini de spălat, dar nici una nu funcţionează; rufele se spală în lighene în curte, sau la rîu. Şi-au cumpărat frigidere, care bîzîie goale; carnea, laptele şi ouăle se plimbă vii prin gospodărie, legumele stau neculese în grădini, nici gînd să încerce să le vîndă. Şi-au construit case noi, acum e moda să-şi zugrăvească tavanele în tablă de şah, dar încăperile sînt mici, pereţii nu depăşesc cu mult înălţimea omului şi, oricum, toţi locuiesc în bucătărie. Fiecare gospodărie are un cîine, dar slăbănog, prost hrănit şi necomunicativ. Pisicile nici nu primesc mîncare, ca să prindă şoareci. Satul e aşezat într-un peisaj superb, dar casele stau cu latura la drum, astfel că faţada nu are vedere spre munte. Zona e împădurită, dar nimeni nu are brazi sau mesteceni în curte, doar cîte un salcîm la gard şi pruni pentru ţuică. Alba* (dobermanul negru al Siminei) *a dat să muşte un copil care-o jughinea şi mama lui mi-a cerut un smoc de păr din coadă, ca să-l afume peste capul copilului, să-i tai frica!?!*

Ultimele noutăţi: Cîinii vecinilor din sat s-au civilizat, umblă liberi pe uliţă, se iau la harţă cu trecătorii şi nu mai păzesc gospodăria; o familie tînără şi-a cumpărat filtru electric de cafea şi femeile din vecinătate îl vizitează în fiecare dimineaţă, se uită, se miră, beau cafea şi lasă treburile de izbeliste acasă; bărbaţii studiază cu ochi critic de peisagist mestecenii bătrîni de la liziera pădurii, cu gînduri ucigaşe, plănuind să-i strămute în curtea casei; bătrînele se plimbă perechi-perechi pe Corso (uliţa din faţa viitorului "conac"), lăsînd să se audă frînturi de frază: *"Lasă tu, că ştie doamna mai bine, a zis că pune sparanghel; doamna ştie tot, că are o cumătră care lucrează la Muzeul Ţăranului din Bucureşti..."* Săptămâna trecută, Simina mi-a adus un dar de la vecina Mariana, special pentru mine: un vlăstar de iederă într-o cutie de conservă de mazăre, învelită în staniol lipit cu scotch. Cum aş putea să n-o aşez în casă? Presimt că iederă va creşte an de an şi în curînd locuinţa noastră cu chirie la stat va pivota în jurul acestui unic reper definitiv şi sigur.

Ioana POPESCU

"Să mai stăm, să mai vedem"

"Eternul provizorat românesc" – axiomă a reflecţiei naţionale. Glosăm obsedante locuri comune. Deci:

Cultul provizoratului răspunde părţii orientale din noi, acelei zone umbroase, de dulce reverie a istoriei, de leneşă sprijinire a băriei ciobanului în ciomag, în calmul contemplativ al turmei, cînd timpul rămîne suspendat şi fluturînd peste abisuri ca o rufă spînzurîndu-şi albeaţa-n cîrlig. Fainului îndemn al pirateriei saxone ("Let's do it") şi picantului verb franţuzesc "foncer", par a le răspunde la noi feericul "ai răbdare, bre", cu variantele suculente, de binecuvîntată înţelepciune, precum "ho, că nu dau turcii", "ho, că nu dau lupii", "că n-or fi intrat zilele-n sac", "să mai vedem ce şi cum", "să mai stăm, să mai vedem". Sau cu pigment ludic-agresiv, de şăgalnică ameninţare: "stai dracu' locului, ce te-agiţi aşa? nu mai face valuri!"

Cum bine ştim, esenţa verbală a românului este "a fi". Cu ăsta are el a se judeca şi pe el îl dorloteză în fel şi chip. "A face" şi "a avea" sînt pentru noi verbe de linia a doua, de figuraţie, bune, poate, pentru catolici, protestanţi ş.a.m.d., adică "să fie la ei, acolo". Noi nu ţinem neapărat să facem şi să avem, ci să fim, pur şi simplu. Ba, mai mult: să dăinuim. Atîtă. Restul: moft. Noi cu fiinţa (hai că aici i-am ras), ei – cu treaba lor.

Or, tocmai obsesia *dăinuirii* cu orice preţ ne-a făcut robii eternului *provizorat*. Înnebuniţi "să treacă şi iarna asta şi să ne vedem în primăvară", frămîntaţi "să plece ăştia de pe capul nostru" (adică veneticii), dornici "să apucăm şi ziua aia", cînd ne-om vedea şi noi "cu sacii în căruţă", n-am avut de unde să deprindem chiverniseala, gospodăritul cu dichis pe termen lung, n-am avut cînd să ne dedulcim la machiaverlîcuri politiceşti, unde ce se-nnoadă azi se toarce cu anii ca să se-nchege peste cîteva generaţii. N-am... Cunoaşteţi, adică, placa, istorică.

S-a glosat pînă la sleire pe tema provizoratului ca mentalitate românească românească: "blestemul meşterului Manole", voroneţuri versus kölnuri (adică a fi mereu sub vremi şi a nu avea timp de monumentalitate), şirul infinit al generaţiilor de sacrificiu, luatul mereu de la zero, contemplativul bizantin *versus* cultul protestant al muncii (başca laxismul etic ortodox *versus* rigurosul catolic şi dibaci), importul de forme fără fond, uciderea lentă (sau – mai rău – mahalagizarea) a clasei ţărăneşti (efigia *consistenţei durabile*) în favoarea ţigăniei triumfătoare (figura prin excelenţă a provizoratului, precarităţii şi rentabilităţii de moment, în total dezinteres faţă de investiţia în ziua de mîine), sistematica dezbinare a celor Trei Provincii (de unde decalajele, sincopele, discontinuitatea ameţitoare) – totul pare a fi fost dintru începuturi menit să ne livreze definitiv... heracliteismului, pironindu-ne invariabil în zadarul nostalgiei după cheagul eleatic.

Mentalul de cîmpie, supus nesiguranţei, sărăciei şi năpăsării de şatră, s-a tot căţărat, poluînd spiritul de munte (supus imperial acumulărilor regulate, dezvoltării organice şi nu saltului scălîmb), adăugîndu-se unor handicapuri decisive, de genul apariţiei primei universităţi în România la vreo cinci sute de ani după cea din Praga!

Astfel încît, provizoratul ne-a ajuns de mult a doua natură. Ce alt simbol să-i găseşti de nu "puţintica răbdare" a lui Trahanache? Adică adînc înrădăcinata convingere că totul e prestabilit, că "totul se aranjează", că, la noi, nu balotaj, ci unanimitate, orice ar fi, că adevărul e una cu porunca şi că porunca vine, invariabil, "pe sîrmă", stimabile, pe sîrmă. Şi că, în definitiv, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, neică-n sus şi puică-n jos, om trece şi peste astă, dacă nu cumva vom ajunge să-i mai botezăm lui Galibardi un copil! Cine să mai viseze construcţie sistematică şi durabilă într-o istorie a descurcării negociate pentru o zi, într-o ţară ai cărei proprietari au mentalitate de chiriaşi, într-un timp indiferent la prezent, pentru că şi-a ipotecat demult viitorul?

Nu e nimic mai adevărat şi mai dureros totodată decît anecdota cu Ceauşescu şi gazonul englezesc. Atunci cînd voia dumnealui iarbă exact ca la Wimbledon şi convoacă experţii, aduce răsaduri din Anglia, mă rog, "face totul" pentru ca... Şi nu iese gazonul. Iarba-i rară... Provizorie. E foarte bine tot ce aţi făcut, exclamă englezii! Aţi lucrat perfect. Încă trei sute de ani de îngrijire aidoma – şi gazonul va fi exact ca la noi. (Eventual îngrijit de membrii aceleiaşi familii...).

Dan C. MIHĂILESCU

Ţara de pe o zi pe alta

Se spune, pe bună dreptate, poate, că Bucureştiul nu reprezintă ţara, că acolo, în provincii, oamenii ar fi şi ar trăi altfel, mai departe de încrîncenările politice, de bîlciul Capitalei turcite, acolo, în teritorii, oamenii şi-ar vedea de treabă, valorile n-ar fi aşa perverite, dezamgăirea n-ar fi pus stăpînire pe sufletele ce încă s-ar mai salva printr-o oarecare igienă a peisajului, o oarecare ordine locală, un anume folclor regional.

Călătorind prin ţară ori plimbîndu-te prin Bucureşti, te mai poate încerca însă un sentiment greu, o stare neplăcută. În ciuda multinvocatei stabilităţi globale, se simte nesiguranţa, provizoratul. Sentimentul de gară. Ţara însăşi pare un mare loc de trecere, o gară uriaşă de provincie, în părăsire, în care oamenii parcă nu şi-ar consuma existenţa, nu ar rămîne o viaţă, ci ar avea statutul de turist pentru o lună, un an, oricum pasageri ai unor locuri lăsate în voia soartei, ale nimănui. Iar în oraşele mici şi mijlocii aspectul dezolant al clădirilor, parcurilor, străzilor desenează tablouri triste ale unei lumi sărăcăcioase, blazată în nefericire, sortită provizoriului cenuşiu, tranziţiei interminabile de la nimic spre nu se ştie ce, provincialismului prăfuit, năclăit, scos în afara timpului. Mizeria din spitale, proasta dotare a şcolilor, bodegile, hotelurile, trenurile, magazinele cu vitrine murdare şi triste, autobuzele, autogările, trotuarele sparte, murdăria din parcări, toaletele publice, cluburile, cinematografele, aşa-zisele servicii pentru populaţie cu manifestări mai ales împotriva ei, oriunde intri, pe oriunde treci, orice încerci, acelaşi aspect de ţară în părăsire, cu oameni în majoritate apatici care au fost învăţaţi şi chiar au ajuns să se mulţumească din oricît, cu orice, totul e să aibă "unde pune capul şi ce băga în gură". Viaţa de pe o zi pe alta, lipsa pretenţiilor, mediocritatea existenţei însuşite, sărăcia ridicată la nivel de "middle class", de "sărăcism", viaţa fără strălucire e sortită celor care confundă confortul cu bucuria simplă că uneori curge apă caldă, că uneori funcţionează ascensorul, că prind programul 1 al TVR, că uneori nu stau cu altcineva în pat într-un spital în care gîndacii au loc în toate paturile, că trenurile ajung totuşi în staţii la un moment dat. De unde să vină resemnarea, de ce se complac atît de mulţi în puţin, cu puţin, e adevărat ce încă se mai spune că dacă Ceauşescu le-ar fi dat mai multă pîine, mai mult circ, n-ar fi ieşit în stradă în decembrie '89?! Să fie în firea aceluiaşi popor "blînd şi răbdător" inerţia, delăsarea, lenea, pasivitatea pînă la a crede că nu merită, nu poate mai mult decît tristul cenuşiu în care locuiesc, în care le cresc copiii, să fie o explicaţie istorică, geopolitică, filosofică în toate acestea sau sentimentul de ţară în părăsire, în provizorat este o pură impresie dilatată de ochiul rece, cinic care panoramează critic, înregistrează subiectiv, disproporţionat?! Încît au ajuns să mă bucure limuzinele, Cazinourile, îmi creşte moralul cînd văd apartamente de lux, caviar în Piaţa Dorobanţi, telefoane celulare în mîna bărbaţilor tineri aflaţi cu body-guard-ul lîngă ei, în Mercedesuri metalizate, sediile de bănci în marmură şi sticlă, mai mult sau mai puţin "curate", restaurantele elegante, magazinele scumpe pe post de muzee îmi dau fiori plăcuţi de speranţă, deşi ştiu că toată această aglomeraţie de girofaruri, de politicieni patrioţi cu ziua, de afacerişti peste noapte, de VIP-uri inventate alături de aurolacii străzii, de bătrînii cerşind în faţa farmaciilor, de sărăcia naţională, sînt doar semnele unei lumi sud-americane, ale unei societăţi care îşi spală subdezvoltarea prin cîte o firmă a unui "fost", a unui "fiu de fost", a unui "frate" bun la toate. Şi toate mă duc cu gîndul la acelaşi provizorat, căci în închisori au început să apară deţinători de telefoane celulare, şi nu ştiu cîte din vilele elegante îşi vor tot schimba proprietarii, încît singura certitudine rămîne incertitudinea. Chiar şi aşa, viaţa poate fi interesantă, ori tocmai de aceea palpitantă, doar noi să mai avem puterea şi tenacitatea de a discerne surpriza dintre atîtea scenarii spectaculoase provocate anume pentru a ne lăsa iluzia că, iată, mergem înainte. Iar înainte, deocamdată, înseamnă doar provizoriu mai departe.

Carmen FIRAN

Provizoriul bine temperat

O "istorie a eternității" ar însemna o contradicție *in adiecto* și o carte de nescris. Cele eterne aparțin teologiei, istoricul are de a face doar cu tranzitoriul, cu alcătuirile fragile ale celor trecătoare. Chiar dacă am adoptat cu toții (sau aproape) distincția formulată de Braudel dintre istoria "timpilor lungi" și cea a evenimentului – efemer în sine, cîteodată îndelungat prin ecouri și urmări – pîinea noastră zilnică rămîne mai întotdeauna ce a făcut și ce n-a făcut Alcibiade. Așa că am față de provizoriu raportarea zidarului față de cărămidă sau a gospodinei față de maioneză: se leagă? ține?

Ktema eis aei, scrierea istoriei a fost inventată pentru a suplini provizoratul ireductibil al istoriei. Tocmai de aceea, ce scrie și ce lasă nescris fiecare civilizație nu reprezintă numai un subiect inepuizabil de colocvii savante, ci și un indicator fascinant pentru înțelegerea naturii înseși a societății care produce atare "piedici în calea uitării".

Instituționalizarea invadatoare a scrisului, *Establishement*-ul birocratic al statelor moderne, imensitatea arhivelor și chiar o anume obsesie a acestora pot crea iluzia că tot ce e efemer în cotidianul epocii noastre rămîne durabil înscris în fluviul de documente pe care această civilizație nu încetează să-l alimenteze. Asemenea iluzii sînt cu atît mai firești cînd e vorba de "arhivele totalitarismului" – de birocrația infinit fastidioasă a unui sistem care vrea să controleze absolut orice și care, socotindu-se etern, consemnează totul pentru fiii și nepoții care nu vor putea decît să-i "ducă mai departe" opera.

Așa ar fi logic. Dar e foarte departe de a fi așa, și birocratul (nazist sau comunist, tot una) e permanent vegheat de un *alter ego* conspirativ a cărui vocație esențială e să șteargă urmele. O bună parte din mizerabilul argumentar al revizionismului doct de tip Faurisson se alimentează din nesfîrșitele precauții și eufemisme care au încercat să facă din Holocaust o operație secretă, și din cuvintele care îl denotau un text indescifrabil în absența subtextului – nici măcar șoptit, niciodată consemnat – al ororii.

Prudență? Barieră psihologică de netrecut, chiar și în cazul unor fanatisme ce par incapabile de vreo ezitare? Impresia de colaj inabil pe care faimoasa stenogramă a ultimei ședințe de CPEx prezidate de Ceaușescu – principalul argument intern pentru prezumția că ar fi vorba de un document autentic – derivă din incapacitatea locutorilor de a spune explicit că era vorba atunci de a omorî sute de oameni ieșiți în stradă. Și Milea, și Iulian Vlad se angajează "hotărît" să "îndeplinească întocmai ordinele"; ce ordine? s-ar putea întreba un lector naiv, cîtă vreme bîlbîiala continuă a elocventului dictator amestecă focul cu sau fără somație, întîi la cap și apoi la picioare, apărarea cuceririlor socialismului și tensiunea inarticulată a sfîrșitului său iminent.

Acesta e un exemplu-limită al unei situații generale. După o experiență de mai bine de șase ani într-o instituție care a încercat să-și scrie propria istorie recentă pornind de la documente, mi-e absolut evident că există o schizofrenie iremediabilă a arhivelor scrise ale comunismului și că absolutizarea documentului scris echivalează cu o amputare a memoriei. Voi da un singur exemplu între mii posibile: aprobările de partid pentru susținerea (mai apoi chiar pentru înscrierea) la doctorat, care nu se dădeau în scris; cineva la "cabinetul 2" bifa cu creionul subțire pe colțul unui dosar admis, și nu bifa – sau, într-un elan de curaj, scria discret NU – tot în creion, pe teza respinsă; nici o umbră de semnătură sub aceste semne cabalistice care modificau soarta unor oameni.

Descifrarea acestui prea imperfect și prea puțin simplu trecut de care încercăm să ne despărțim e silită astfel să navigheze între refuzul provizoratului pe care îl reprezintă scrierea istoriei și provizoratul cel mai fragil, în care vorba fugace împrumută atît de mult din natura mereu schimbătoare a memoriei individuale, mereu revăzută și adăugită de autor. De aceea, tocmai, inițiativele menite să constituie arhiva orală a celor 50 de ani de regim comunist trebuie să fie sistematic susținute; că-i vorba de inițiativa Sighet, de grupul de istorie orală al Radiodifuziunii, sau de altele mai puțin cunoscute, ele trebuie să fie sigure de mijloacele lor materiale și de specialiștii pe care sînt pe cale să-i formeze pentru o durată al cărei provizorat se cade să fie moderat de o anume stabilitate.

Dincolo de orice considerent particular, mi-e greu să nu observ și un aspect mai general al acestei dialectici totalitare a provizoriului. În cugetul fiecărui mărunt activist care preferă să nu semneze nimic și să scrie cît mai indescifrabil se ascunde o aporie ireductibilă: el se simte, în același timp și sub același aspect, extrem de provizoriu, fragil și amenințat în locul pe care îl ocupă cu frica inarticulată că, de fapt, îl uzurpă, și definitiv întronat într-o durată nedeterminată care, singură, dă substanță și mușchi arbitrariului, aroganței stupide și certitudinilor lui primitive. De aici și sindromul "realegerii": Ceaușescu nu a făcut altceva decît să împlinească visul oricărui ștab, acela de a domina definitiv provizoratul prin stereotipia repetării lui.

Cea mai recentă, dar nu cea din urmă înfățișare a acestei incapacități de a gestiona rațional provizoratul este lozinca – exemplară în felul ei – care sună așa: **Din acest moment/ Președinte Permanent.** Exemplară, pentru că denunță fără s-o știe complicitatea dintre absolutizarea hulpavă a clipei și aspirația irațională de a suspenda, odată pentru totdeauna, orice trecere a timpului; exemplară, iarăși, pentru șiretenia grobiană cu care încearcă să sucească sensul noțiunilor și să substituie textului democratic un subtext dictatorial nemărturisit.

Un provizorat bine temperat a fost, încă de la originile democrației, piatra unghiulară a politicului pe care grecii l-au inventat: alegerea **anuală** a magistraților este prima mare revoluție politică în lumea antică. Ea a însemnat, de fapt, punerea în paranteză a conflictelor violente prin înscrierea în provizorat a puterii politice: cei ce n-au cîștigat-o acum pot spera s-o cîștige la anul, și deci pot face economie de războaie civile, înlocuindu-le cu campanii electorale (adică cu un război civil în vorbe, limitat și el la cîteva – provizorii, tranzitorii – săptămîni). Prima inscripție referitoare la instituționalizarea statului de drept e un decret din Dreros, în Creta, care, pe la 650 î.H., stabilea că nici un magistrat nu are voie să fie "reales" în funcție mai devreme de zece ani de la precedentul mandat. La Atena, pe la 580 î.H., un oarecare Damasias a exercitat, pare-se, arhontatul, de două ori la rînd; de ajuns pentru ca Aristotel să-i califice acțiunea ca pe o lovitură de stat; la Roma, Tiberius Gracchus e denunțat ca aspirant la tiranie (și deîndată asasinat) cînd încearcă să fie ales tribun al plebei doi ani la rînd, iar consulatele succesive ale lui Marius sînt semnul cel mai clar al unei crize politice care deschide direct către războiul civil, către dictatura lui Sulla, apoi a lui Caesar. Magistraturile permanente sînt – în Roma lui Augustus, ca și în Franța lui Napoleon – cheia Imperiului, nu a Republicii.

Zoe PETRE

Mai avem 13 ani

În România de azi cea mai dramatică formă a provizoratului o constituie tranziția, *perioada de tranziție*. Teoretic, tranziția implică în timp un proces de scurtă durată. Se pare, însă, că atunci cînd este vorba de societatea umană, tranziția durează mai mult. Oamenii se schimbă mai încet, chiar foarte încet. Viciile omului, pe care le biciuia cu 2000 de ani în urmă Aristofan, sînt tot atît de forte în zilele noastre.

În perspectivă istorică și mai ales preistorică, tranziția, de la o eră la alta poate dura milenii și după părerea antropologilor, chiar milioane de ani.

Oare cît va dura provizoratul numit tranziție în România după '89? Avem de-a face cu o tranziție foarte anevoioasă, iar liderii politici se feresc chiar să ne spună de unde începe și unde se termină. Nici unul nu are curajul să o spună verde că mergem spre capitalism și că el este în stare să ne conducă mai repede acolo. Nici Iliescu, nici Constantinescu, nici Roman nu pomenesc de capitalism, ca destinație a stării de provizorat. Le e frică, după 40 de ani de demonizare a societății capitaliste, că oamenii nu-i vor mai vota cînd o să audă de Satana. Un banc la modă în Rusia sună cam așa: "Înainte de a ajunge în raiul socialist, ar fi trebuit să trecem prin iadul capitalist. Abia acum pornim de la start".

De fapt, tranziția de la socialism la capitalism nu are un teoretician, un fel de Marx cu capul în jos, și deci nu dispune de o ideologie care să înfrumusețeze lucrurile și să-i ajute pe oameni să înghită cu plăcere această pilulă amară. Vidul ideologic a fost umplut de Occident, care ne-a oferit drept țintă două obiective mari și late: economia de piață și democrația. După șapte ani de zile, ne dăm seama că și una și alta se află în stare de provizorat.

Ne-am obișnuit să apreciem progresele pe această cale doar în termeni politici și economici, cînd de fapt schimbarea fundamentală are loc în plan social. Aici avem un veritabil provizorat. Vechea structură socială, definită simplist de tripticul stalinist (două clase: muncitori și țărani, plus o categorie socială, intelectualii) a fost sfărîmată, iar noua structură socială cerută de exigențele capitalismului modern secol XX este abia în curs de formare. Doar nu poate funcționa economia de piață numai cu muncitori și țărani. Au apărut deci în mod imperativ mlădițele clasei mijlocii și stratul ei superior, marii capitaliști. Pînă cînd aceste procese se vor împlini și se va crea *grosso modo* noua structură socială, vom avea o stare de provizorat în acest plan. Ce consecință are acest provizorat în politică, vedem în campania electorală de sub ochii noștri. Stratificarea diferitelor clase sociale nefiind cristalizată, partidele politice nu-și pot identifica baza socială proprie, pe care să o cultive, să-i promoveze interesele și drept compensație să-i solicite votul. Așa se face că marile partide politice se prezintă ca niște *catch all people's party*, făcînd apel la marea masă a celor nemulțumiți pe care vor să-i prindă în mreajă cu singura diferență rezultînd din cuantificarea promisiunilor electorale. Fiind la putere, PDSR nu se rezumă la promisiuni, ci anunță pentru 1 octombrie simbolice creșteri la salarii, pensii și ajutor social, ca niște declarații de intenții care s-ar materializa dacă oamenii îl vor vota din nou. În felul acesta se răzbună pe viitorul guvern care, găsind vistieria goală, îi va trece pofta să mai guverneze țara.

© S. Ghețe

Economic, ar trebui să trecem de subdezvoltare la dezvoltare, pentru a ne califica pentru Uniunea Europeană. Și aici avem de-a face cu o tranziție îndelungată, adică un provizorat care va dura, deoarece nu va fi deloc ușor să sărim la un Produs Intern Brut de trei ori mai mare și la un salariu mediu lunar tot de atîtea ori mai mare.

Ca să închei, eu unul am sugerat în ianuarie 1990 că românii vor avea nevoie de 20 de ani pentru a învăța democrația. Acum, văzînd cum stau lucrurile în plan economic, am ajuns la concluzia că, și pentru a ajunge la o economie de piață care să funcționeze ca în sistemul capitalist occidental, vom avea nevoie tot de vreo 20 de ani. Adică și în acest caz, provizoratul va dura. Au trecut șapte ani, mai avem 13.

Silviu BRUCAN

Tunelul cu potecuţe

– discuţie cu Mircea KIVU, sociolog –

Tranziţie = provizorat. Sînteţi de acord să echivalăm termenii? Sau ar fi mai onest să spunem tranziţie = criză?

Situaţia de provizorat seamănă într-un fel cu cea de criză: ambele fac trecerea de la o stare de fapt la altă stare de fapt. Cu o diferenţă: în criză trecerea se face oricum, dar nu e limpede în ce direcţie. Ca-n medicină – un ins aflat în criză ori moare, ori scapă! Pe cînd provizoratul e ca o boală prelungită...

Dar cu speranţe de vindecare. De "lumină la capătul tunelului", cum se zice.

Speranţe subiective: te aştepţi ca provizoratul să ia sfîrşit, dar el poate să nu se sfîrşească niciodată. În orice caz, într-o situaţie normală, oamenii îşi fac proiecte pe termen lung, în starea de provizorat nu. Şi la noi e evident că, în privinţa banilor, de exemplu, nimeni nu face ca înainte cînd era posibil să spui: domnule, pun deoparte cîte 200 de lei pe lună şi-n zece ani îmi iau *Dacie*. Acum, puţini sînt cei care mai pot economisi măcar pentru concediu. Iar cei care economisesc, nu o mai fac la modul normal; adeseori ei nici nu-şi mai preschimbă leii în valută pentru că şi-au dat seama că şi valuta se poate devaloriza şi ajung să apeleze la false sisteme de economisire – de tipul fondurilor mutuale, care acordă cîştiguri anormale sau de tipul sistemelor pe model Caritas, care-au făcut epocă la un moment dat – încercînd, de fapt, nu să economisească, ci să investească într-un chip care să le aducă un cîştig rapid şi pe termen scurt. Se spune că fondurile mutuale sînt gîndite ca sisteme de economisire pe termen mediu – 10 ani – dar la noi majoritatea deponenţilor nu-şi propuneau decît să-şi retragă banii, după cel mult un an! Asta este din punct de vedere economic principala caracteristică a provizoratului: oamenii nu mai economisesc sau ajung să aibă un comportament economic aberant. Statisticile indică un lucru extrem de interesant: deşi se vorbeşte despre sărăcirea populaţiei, şi aceasta este o realitate incontestabilă, în ultima vreme au crescut, totuşi, vînzările unor bunuri de folosinţă îndelungată, începînd de la televizoare şi frigidere şi pînă la maşini. Ştiţi că s-a dublat numărul de maşini! Deci mulţi preferă să-şi investească imediat banii pe care-i au decît să economisească pentru investiţii mai importante, cum ar fi locuinţele. Eu, de exemplu, stau în Drumul Taberei, într-un bloc destul de nenorocit. Dac-aş avea mai mulţi bani, primul lucru pe care l-aş face ar fi să-mi schimb casa. Ei bine, în faţa blocului meu au apărut, de doi ani de zile, automobile de la *Daewoo* în sus. În mod normal, un om care stă în blocul ăla nu merge într-un *Daewoo* sau într-un *Mercedes*. Dacă o face e pentru că asta-i vine la îndemînă, are nişte bani şi ştie că nu-i poate investi în altceva mai important.

Cum se explică, totuşi, că au început să fie acordate credite pe termen lung? Această măsură nu poate fi citită ca semn de normalizare?

E drept, există ideea că, în momentul în care oamenii încep să facă credite, înseamnă că ei psihologic au ieşit din starea de provizorat, îşi fac deja planuri cu bătaie lungă. Numai că, din păcate, asta se întîmplă mai puţin. Un credit îl ia numai cine ştie că are de făcut o investiţie care va produce foarte mult în foarte scurt timp. El înseamnă 70% dobîndă, iar rata inflaţiei este aşteptată să atingă 40-50%. Deci ştii că pierzi, dacă-l iei pentru ceva neproductiv şi numai dacă ştii că ai tu acum un tun de dat, cu 100% profit, numai atunci îl iei. Însă pentru populaţie creditele pe termen lung în condiţiile actuale nu sînt o soluţie. Ştiu, vă gîndiţi la creditele ieftine, subvenţionate, pentru locuinţe... Dar sistemul nu prea funcţionează. Întîi şi-ntîi că valoarea unui apartament la ora asta este de ordinul unui salariu mediu pe zece ani. Să iei un credit pentru 20 de ani, din care să plăteşti 30% avans, înseamnă iar un salariu mediu pe trei ani. Îşi pot permite lucrul ăsta tinerii căsătoriţi, cărora le sînt destinate aceste credite? Situaţia lor este cea mai gravă! Iar unul dintre indicatorii cei mai elocvenţi ai stării de provizorat este, cred, scăderea numărului de căsătorii. Că a scăzut natalitatea era oarecum de aşteptat... Dar căsătoria este ea însăşi o strategie pe termen lung în care oamenii nu mai sînt dispuşi să se angajeze; preferă să trăiască în concubinaj, pînă "or vedea ce s-o întîmpla!". Alt semnal îngrijorător şi cu efecte pe termen lung: oamenii investesc foarte puţin (mai puţin decît înainte de '89) în copii, în educaţia lor. Nu mai discutăm despre mortalitatea infantilă, care a început să crească din nou.

Felul în care trăieşte o întreagă societate în condiţii de provizorat generalizat este, cinic vorbind, fascinant pentru sociologi – ca obiect de studiu...

Sigur că da, în special analiza comportamentelor de adaptare a oamenilor la situaţia asta este deosebit de interesantă, însă nu poţi să nu constaţi că aceste modificări de comportament ajung, ele însele, să împiedice intrarea într-o stare de normalitate, iar dacă ele devin pattern-uri, atunci ieşirea cu bine "din tunel" este destul de incertă. Probabil că la toată această stare contribuie şi discursul politic care se practică acum şi care nu se referă niciodată, sau se referă foarte rar la termenul lung. În campania electorală toţi candidaţii spun că, dacă ar cîştiga alegerile, imediat după aceea ar creşte salariile, ar scădea preţurile, s-ar stabiliza totul. Or, orice om realist ştie că aşa ceva nu se poate petrece. O perioadă de timp, probabil, indiferent cît de bune vor fi măsurile politice, economia va merge şi mai prost, şi abia după o vreme, dacă respectivele măsuri sînt bune, se va redresa. Oricum, oamenii ar trebui să se aştepte la o evoluţie descendentă şi să-şi construiască nişte strategii în funcţie de asta. Dar discursul politic îi păcăleşte, îi face să piardă – şi nu mă refer numai la bani. Altceva ar fi dacă li s-ar spune: uitaţi, în patru ani va scădea puterea de cumpărare cu încă 10% faţă de ce-i acum şi pe urmă va creşte. Atunci oamenii ar putea să-şi facă planuri pe termen lung.

Peste tot politicienii obişnuiesc să ofere speranţe într-un viitor mai bun. La noi, pentru ca provizoratul să pară suportabil, se cosmetizează şi prezentul: există cercetători la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii care susţin că baza de calcul în privinţa puterii de cumpărare a fost schimbată ca să rezulte, pe hîrtie, că ea ar fi crescut mai mult decît în realitate.

Povestea e aşa: datele publicate de Comisia Naţională de Statistică arată că din '90 preţurile au crescut în ansamblu de 133 de ori. Noi dacă luăm cam toate preţurile pe care ni le aducem aminte la produsele importante în '90 şi le comparăm cu valoarea de acum, ajungem la 200, chiar 300, nu la 133. Deci ceva nu e-n regulă şi s-ar putea ca economiştii de la Calitatea Vieţii să aibă dreptate. Oricum, oamenii au început să se adapteze la şocul ăsta al creşterii preţurilor.

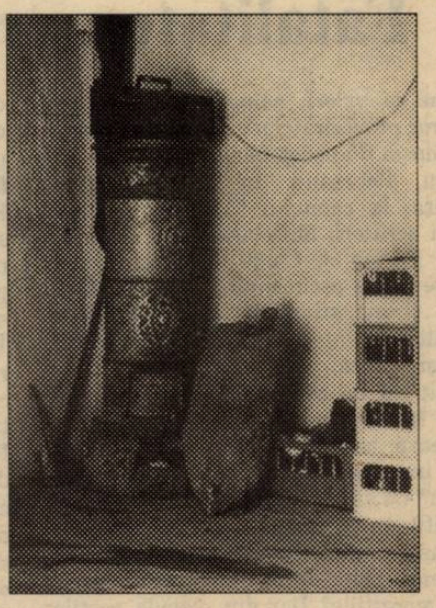

© S. Ghenţie

Nu mai figurează pe locul unu, în sondajele dvs., spaima de preţuri, printre celelalte spaime?

Ba da, încă... E interesant că prin '92-'93, cînd inflaţia era foarte mare şi toate produsele se scumpiseră cam la fel, oamenii acceptau relativ uşor scumpiri ale pîinii sau ale ţigărilor, dar se mirau că plătesc de 20 de ori mai mult pe o pereche de pantofi sau pe o carte. Şi acum zic: o carte costă 15-20000 de lei, este exorbitant, nu ne putem permite. Dar, de fapt, 20000 costă un cartuş de ţigări pe care îl cumpără fără să se mire. S-a pierdut un lucru important: raportarea la valoarea în bani a unui obiect. Adică au ajuns să fie abstracte toate preţurile, cum să vă spun. Înainte erau nişte ierarhii, ştiam cam cît efort trebuie făcut pentru a achiziţiona ceva. Acum, de multe ori, iată-ne dispuşi să plătim preţuri aberante fiindcă nu mai există o scală a ceea ce e normal să plăteşti: un parfum bun costă cu mult mai mult decît la Paris sau la Londra!

Tot din sondajele dvs. rezultă că majoritatea românilor sînt nemulţumiţi de starea actuală – a lor şi a ţării, a instituţiilor. Spuneaţi că mulţi îşi fac proiecte pe termen scurt, avînd totuşi speranţe, adesea induse de politicieni. În sondaje, însă, ei declară că *nu* speră, că se aşteaptă la o situaţie mai rea în anul care urmează.

Nu-i chiar aşa; într-adevăr, sînt mai mulţi cei care răspund că se aşteaptă la mai rău decît cei care se aşteaptă la mai bine. Dar numărul celor care spun că au trăit mai rău ca acum un an se micşorează. Deci, pesimismul e mai mic decît percepţia negativă a trecutului. Pentru că oamenii altfel n-ar putea trăi. E de remarcat că-n toate sondajele de opinie pînă prin '92-'93, tendinţa asta de a aprecia direcţia în care se merge şi evoluţia viitoare era foarte negativă, după care a început să fie nu pozitivă, ci mai puţin negativă. Şi asta, după mine, înseamnă că oamenii au ajuns într-un punct în care nu mai pot psihologic să trăiască cu ideea că o duc din rău în mai rău. Aşa poţi să trăieşti un an, doi, după aia, începi să zici, dom'le nu-i chiar aşa de rău... Cred că e grav că am început să ne obişnuim şi stăm aşa, într-un soi de mlaştină, în care căutăm să ne "descurcăm", să găsim potecuţe proprii. Cei mai mulţi zic: sînt legi proaste, sînt impozite mari, hai să fac ce-oi face ca să nu mai plătesc impozitul! Cînd normal ar fi ca oamenii sufocaţi de impozite să facă ceva ca să schimbe sistemul de impozitare.

Deci semnul ieşirii din provizorat va fi pasul către o viaţă asociativă şi către construirea noastră ca societate civilă capabilă de reacţii coerente...

Da!

Delia VERDEŞ

Mitologia provizorie

Mi-a fost greu, într-o scurtă şi superficială anchetă întreprinsă acum cîteva luni, să găsesc 4 din circa 30 de intervievaţi – care să accepte (sau să susţină) că viaţa la bloc este frustrantă, iar mentalitatea locuitorului de bloc este (e drept – infinitezimal) regresivă. Toţi cei chestionaţi stăteau (sau aspirau să stea) la bloc. Mai puţin, cum spuneam, cei patru. Ce rezultă din această anchetă? Că maxima nenorocire a locuitorilor de bloc este să stai la ultimul etaj al blocului sau la parter. În primul caz – te loveau direct toate catastrofele naturale, în al doilea – plăgile mizeriei (gîndaci, şobolani, ţînţarii din subsol etc.). Viaţa la bloc nu e fericită nici dacă stai la un etaj intermediar, însă, măcar ştii că alţii o duc mai rău. Un calcul sumar – ca şi ancheta despre care pomenesc aici – demonstrează că, în ciuda privaţiunilor, meschinăriei presupuse de comunitatea cocoţată în coteţele supraetajate, 80% din români preferă (sau aspiră) să stea la bloc. Blocul presupune împărţirea obligaţiilor şi responsabilităţilor (oferă o protecţie simbolic-paternalistă: administratorul e cel mai tare) şi dă superficialilor deştăraţi sentimentul de familie. Pe de-altă parte, trebuie să spunem că nu toţi vor să sfîrşească la bloc. Mulţi pretind că soluţia această este de etapă, este doar o rezolvare provizorie: ei intenţionează, în fapt, să se retragă – însă, peste ani, cîndva – la ţară sau undeva, la marginea oraşului, într-o căsuţă (urmează descrierea, mereu aceeaşi), să-şi cultive grădina şi să-şi încălzească bătrîneţea la soare. În această proiecţie, oraşul pare a conserva atenţia şi disponibilitatea pentru muncă (*nici nu prea stau acasă*), în vreme ce locuinţa de la ţară este emblema inactivităţii.

Blocul pare o soluţie provizorie – dar de termen lung. Soluţie minată de disconfort şi frustrări, de incapacitatea ameliorării habitatului etc. – însă cine spune că soluţiile provizorii trebuie să fie şi confortabile? Plasat în exteriorul momentului trăit, descentrat – motivul vital (vocaţia, ţintele voinţei etc.) se extrage din context, din provizorat şi-şi întemeiază propriul acoperiş prin care nu pătrunde umezeala ploii, propriile cercevele prin care nu intră zăpada şi propriile ziduri pe care nu le mănîncă igrasia. Blocul intră astfel în vasta categorie a provizoratului pasiv, incapabil să se mobilizeze. Aici intră şi incapacitatea muncitorului de a cuprinde în mitologia muncii butaforia calitativă a oricărui vis – strungul nu este informatizat, ci, eventual, nou, hala de producţie nu este nici ea mai bine organizată, ci doar curată şi cu ferestrele puse. Însemnele infinitezimale ale acestui provizorat durabil (fisurile lui) îl ajută pe omul de la bloc să se adapteze curbei descendente a condiţiilor de viaţă, tocmai pentru că nu aşteaptă mai mult. Este mulţumit să aibă apa la robinet şi ferestrele întregi.

Mitologia blocului a triumfat peste revoluţie şi peste reformă, intactă – *îmi dă apă, gaze, căldură, arunc gunoiul la ghenă şi numi pasă, liftul să meargă, am măcar un acoperiş deasupra capului – ce dacă-i găurit?*

Casa individuală e pentru găinari, escroci, patroni sau parlamentari, în felul ei o locuinţă socială şi un altfel de provizorat. *Să se bucure de ea, cum mă bucur eu!* Locuinţa provizorie, a vieţii active – are un ambitus redus la cîteva trepte către perfecţiune – poate fi un bloc central sau cel puţin cu patru etaje (*altfel apa nu are presiune*), cu vedere la arteziene sau măcar către parc (*deşi aşa îţi intră ţînţarii în casă*), poate fi confort I decomandat şi cu balcon închis în care să-ţi bei cafeaua şi să studiezi în week-end eşantionul de grădină pe care-l creşti în trei ghivece. Mulţi se mulţumesc, e drept, cu acest provizorat, aruncaţi pe plaja îngustă a pensiei cu cîţiva ani (prea puţini) înainte de vîrsta medie de viaţă a românului, vlăguiţi şi săraciţi, abulici şi amnezici. Cei care, în fine, reuşesc să se smulgă din provizorat, stau mai mult la oraş, prinşi în plasa fatală a deprinderilor. Are şi satul provizoratul lui, ale cărui etape ţăranii încă le mai sărbătoresc cu fast şi exlcusivism.

Sorin ŞERB

Fatalitatea provizoratului

Mai nimic nu e sigur şi definitiv în spaţiul literaturii. Aproape totul stă, la început şi chiar mai tîrziu, sub semnul provizoratului şi al incertitudinii. Debutul pare promiţător şi aducător de lauri. Dar apoi, uneori repede alteori mai tîrziu, vine selecţia valorilor şi ceea ce părea instalat sub semnul succesului definitiv se transformă în neantul tuturor provizoratelor. Iată, de pildă, dintre cei care, în 1864, au întemeiat Junimea, au scris şi, în 1871, Titu Maiorescu îi anunţa - cu prudenţă - în **Direcţia nouă**, ca reprezentînd valori, n-au rămas decît Eminescu, în care criticul Junimii a întrevăzut geniul după numai trei poezii publicate în **Convorbiri literare**. Iar steaua lui, extraordinar de luminiscentă, s-a impus ca atare de abia din 1884, cînd Maiorescu i-a alcătuit singura plachetă antumă, **Poesii**. Cum se ştie, din vechile şi mai noile contingente, dintre toţi literaţii Junimii au rămas ca valori certe şi definitive Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici şi, poate, Duiliu Zamfirescu. Restul a dispărut. Cine îşi mai aduce aminte de I.Ianov, Samson Bodnărescu, N. Volenti, Matilda Cugler, Leon Negruzzi, de traducerile lui V. Pogor şi P.P.Carp? Dar chiar de alţii, cu roluri mai importante sub raport literar, ca Iacob Negruzzi sau N.Gane? Au continuat să creadă în steaua lor, scriind. Verdictul istoriei a fost, ca de obicei, inclement şi dur. Cine îşi mai aduce aminte de **Copiile de pe natură** sau **Mihai Vereanu** de Iacob Negruzzi (totuşi redactorul, pînă în 1885, al **Convorbirilor** şi secretar perpetuu al Junimii) sau de nuvelele lui N.Gane, factor important în Junimea ieşeană? Se credeau puşi, cu scrierile lor (Iacob Negruzzi le-a şi adunat tîrziu, într-o ediţie de **Opere complete**), la adăpostul definitivului. Istoria literară le-a aşezat totuşi, neîndurătoare, în cenuşa provizoratului şi a neantului. Dar cu cercul "Sburătorul", întemeiat de E.Lovinescu imediat după primul război mondial, nu s-a întîmplat acelaşi lucru? Cîţi tineri, care se credeau cu steaua pe cap, n-au citit în acel celebru cenaclu interbelic, pe cîţi nu i-a anunţat Lovinescu, în revista **Sburătorul**, la capitolul anticipări sau la "cei ce vin"? Şi cîţi au rămas ca valori, neînghiţiţi de neantul tuturor provizoratelor? Puţini: Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Rebreanu. În 1921 Lovinescu anunţa, la capitolul "Anticipări", patru tineri scriitori: M.Celarianu, I. Valerian, Emil Dorian şi Camil Baltazar. Dintre aceste patru promisiuni n-a rămas decît, cu o poezie stimabilă, Camil Baltazar. Ceilalţi, deşi au continuat să scrie şi poezie şi proză, s-au năruit în neant, definitivul de care erau încredinţaţi căzînd în hăul provizoratului. Cine mai stimează azi proza lui Gh.Brăescu, în care investise, totuşi, încredere şi Lovinescu? Ce să mai spunem de toţi cei care au citit nu în cenaclu, dar în biroul lui Lovinescu, care, cu răbdare benedictină, îi primea zilnic după-amiezele şi le asculta compoziţiile? Dar din pleiada poeţilor simbolişti, de la sfîrşitul veacului trecut şi primele două decenii ale secolului nostru, cîţi mai stau azi în picioare în istoria literaturii? Aceşti poeţi, toţi crezîndu-se cu căiţa viitorului deasupra capului, au umplut cu larma lor mereu zgomotoasă vreo patru decenii de viaţă literară, nutrindu-le cu producţia lor plină de ţintirime, pietre preţioase, vapoare pe mări necuprinse, cu Orientul misterios, cu cadavre şi tristeţi iremediabile. Şi erau foarte mulţi grupaţi în generaţii distincte, mereu gălăgioşi şi vindicativi. Din toată acea numeroasă pleiadă a simboliştilor n-au rămas decît patru nume, şi ele de valori variabile, Bacovia, Minulescu, Anghel şi Petică, numai cel dintîi legitimîndu-se ca un mare, extraordinar poet. Restul acestei cohorte vijelioase s-a pierdut în uitarea provizoratului nemilos, continuînd să existe numai în istoriile literare, ca o stare de spirit. Ce a rămas valid, cu excepţia lui Sadoveanu, Goga şi Agârbiceanu, din mişcarea literară sămănătoristă care a dominat, aproape dictatorial, viaţa literară din primul deceniu al veacului nostru? Cine îşi mai aduce aminte de inenarabilul Vasile Pop (despre care, în 1904, totuşi, N.Iorga scria cu aceeaşi stimă ca şi despre Sadoveanu), de I. Ciocîrlan, N.Vulovici, V.Mîndru şi atîţia, atîţia alţii asemenea, care deşi au umplut paginile **Sămănătorului**, ale **Luceafărului**, ale **Ramurilor** craiovene, ale **Făt-Frumosului** bîrlădean, ale **Junimii literare** sucevene, nici nu merită să le transcriem numele? Nimic decît uitarea definitivă a, paradoxal, provizoratului. Dar dintre cei nouă tineri poeţi care, în primăvara lui 1941, au întemeiat, cu banii lor puţini, revista **Albatros**, cîţi au rămas? Numai conducătorul grupării, poetul Geo Dumitrescu. Ceilalţi opt au dispărut ca poeţi. Provizoratul debutului a fost confirmat de viitorul implacabil. Să mă opresc aici, cu provizoratul din literatură, pentru că mă apropii de zone fierbinţi, care încă sînt vii şi dureroase. Mai ales că n-am voit decît să relev o stare de fapt. Şi anume că din mulţii care au scris de cînd există literatura română modernă au rămas, ca valori, foarte puţini. Dar ca să rămînă aceşti puţini trebuie, imperios, să scrie foarte mulţi. Ei, aceşti foarte mulţi, constituie nutrimentul, humusul vieţii literare, imposibilă de închipuit fără masa celor mulţi şi, vai, nechemaţi. Aceştia sînt condamnaţi, chiar de la momentul ivirii pe cerul literar, la statutul provizoratului. Şi, totuşi, fără ei nu e posibilă literatura, cu asprele ei bătălii care saturează, după o dihotomie a lui Charles Péguy, epocile şi perioadele.

La fel, aproape, se petrec lucrurile şi în sfera politicului, mereu irigat de patimi multe şi neîmpăcate, de orgolii şi vanităţi, de lupte neîmpăcate, duşmănii violente, de dezertări şi disidenţe. Şi, cu toate acestea, fără ele spiritul public, din orice epocă, ar fi de neconceput. Cei ce se aruncă în vîrtejul luptelor politice, aducător de mari cheltuieli de energie sufletească şi de imense dezamăgiri, năzuiesc să ajungă parlamentari, pentru a legifera, şi miniştri pentru a guverna. Mulţi sînt, întotdeauna, aspiranţii şi puţini sînt cei ce ajung la aceste demnităţi. Iar dintre acei puţini ajunşi nesperat de puţini izbutesc să rămînă, în istoria vieţii politice, prezenţe memorabile. Cei mai mulţi dintre aceşti puternici ai zilei intră, fatal, în anonimatul provizoratului. Ba chiar, supremă demnitate la care mai toţi au rîvnit, şi preşedinţii de guverne sînt, totuşi, şi ei, condamnaţi la uitare. Fie pentru că au guvernat puţină vreme, siliţi fiind, de vrajbele clipei, să plece mai devreme decît au dorit, fie pentru că guvernările lor nu au fost prin nimic relevabile. Cine îşi mai aduce aminte de guvernul general Arthur Văitoianu (27 septembrie-30 noiembrie 1919), care a avut, totuşi, meritul de a fi organizat primele alegeri româneşti pe baza votului universal şi care, fiind cu adevărat libere şi netrucate, au îngăduit opoziţiei antiliberale a noilor partide (ţărănişti, naţional-ardeleni) să obţină procente de parlamentari atît de substanţiale încît au putut să formeze un guvern concentrat, şi el efemer? Mai nimeni. Sau cine mai ştie azi de guvernul de 17 zile (4 iunie-20 iunie 1927) condus de Barbu Ştirbei, care nu a avut decît misiunea de a pregăti terenul pentru instalarea guvernului Ion I.C.Brătianu care, fatalitate, n-a durat decît şase luni, pentru că, la 24 noiembrie 1927, a murit, intempestiv, atotputernicul mare bărbat de stat, şeful Partidului Naţional Liberal. Barbu Ştirbei a rămas, desigur, cunoscut ca om politic pentru că a exercitat, din 1914 pînă în 1927, o mare influenţă asupra regelui Ferdinand şi pentru că, din 1943-1944, a fost folosit, de opoziţie şi Palatul Regal, pentru tratative cu aliaţii occidentali, la Ankara şi Cairo. Dar nu ca şef al unui efemer guvern, care a fost creat pentru a eşua. Şi exemplele ar putea fi multiplicate. N-are însă rost. N-am urmărit decît să relev, prin două exemple, că nici şefia de guvern nu asigură notorietatea şi dăinuirea în memoria, ingrată, a istoriei. Provizoratul pîndeşte vorace viermuiala încleştată a vieţii politice. Şi din provizoratul acesta fatal foarte puţini au norocul să scape. Ca în ştiuta vorbă înţeleaptă, ceea ce durează e provizoratul.

Z.ORNEA

Contrabanda cu timpul

Provizoratul mi se pare o formă de contrabandă cu timpul şi cu valorile. Cînd discuţia despre valoare şi chiar despre timp, ca unităţi cuviincioase de măsură, se îmbolnăveşte de provizorat, ne trezim într-o lume a aproximaţiilor de circumstanţă, voioase ori triste, dar lipsite de acel gir al continuităţii sau al marii discontinuităţi, din care se alege acel *ceva* demn de ţinut minte. Oricît de agresiv s-ar manifesta, provizoratul nu depăşeşte condiţia ceaiului călduţ, chiar dacă în ceaiul cu pricina se află şi o anumită cantitate de vitriol.

Asta nu înseamnă că provizoratul ca soluţie individuală e de dispreţuit. Iar dacă examinăm puţin provizoratul acesta, descoperim că, de fapt, el e rezultatul unei ecuaţii în care avem o situaţie dată pe care o considerăm de scurtă durată şi care provoacă o tensiune psihică persoanei care experimentează acest raport. Provizoratul nu e neapărat dezagreabil, dimpotrivă sînt împrejurări în care tocmai fiindcă e provizorie o anumită situaţie ne place mai mult. O aventură amoroasă, de pildă. Sau aventura scrierii unei cărţi. Sau o afacere pe picior care promite profituri grase. Cînd însă provizoratul devine marca unor procese care au nevoie de un timp îndelungat în desfăşurarea lor, atunci lucrurile se schimbă radical, iar sentimentul provizoratului devine tot ce poate fi mai rău. Experimentarea provizoratului, cu toate pistele sale posibile, a produs în vorbirea populară acea expresie condensată a exasperării, "Ori e laie, ori bălaie!", precum şi constatarea că fratele românului e codrul. Faimosul vers al lui Bolintineanu, acela cu capul care scapă neatins de sabie fiindcă se pleacă, ţine de acelaşi regim al provizoratului. Şi dacă e să ne gîndim mai bine, atunci băgăm de seamă că perioadele de provizorat abundă în istoria noastră. Domniile au fost provizorii, Regulamentul Organic, de bine de rău un soi de Constituţie, a fost provizoriu, dictaturile care s-au succedat la noi pînă au dat în totalitarismul ultimelor decenii tot forme ale provizoratului au fost, chiar dacă ultima dintre ele a durat 50 de ani. Puţinele perioade aşezate din istoria noastră ne-au găsit cu disponibilităţi de energie extraordinare graţie cărora România are azi, de bine de rău, un fundament dătător de optimism şi, mai ales, există. Carol I, acest principe străin adus pe tronul unei ţări mici, a avut o intuiţie extraordinară mizînd pe cartea stabilităţii politice. I-a lăsat pe liberali să guverneze şi să se întărească, spre exasperarea conservatorilor, pentru a le da timp nu numai să facă proiecte, ci să le şi înfăptuiască. Şi asta într-o ţară în care analistul politic Eminescu mai putea visa la simplificări sociale care să ducă la dispariţia negustorului şi în general la dispariţia păturilor superpuse. Într-o ţară în care analistul politic Caragiale i-a tot înnegrit pe liberali, atacînd cu năduf şi tronul. Într-o ţară în care analistul de sistem Maiorescu ataca politica formelor goale, în numele unui conservatorism care putea părea foarte rezonabil în epocă. Orgolioasa formulă a liberalilor, *Prin noi înşine*, n-ar fi avut nici o şansă de a se impune în absenţa unei stabilităţi de profunzime, pe care primul război a tulburat-o, dar n-a izbutit s-o risipească. Cum pe bună dreptate observa cineva chiar în paginile acestei reviste, una e dictatura şi alta e totalitarismul, provizoratul a căpătat efecte dezastruoase asupra psihologiei noastre colective atunci cînd s-a transformat în opusul său, devenind unica noastră monedă de schimb vreme de cinci decenii. Oricît de răbdătoare ar fi o naţie, la un moment dat i se acreşte să tot construiască viitorul. Dacă filosofia comunismului n-ar fi transformat provizoratul într-o stare firească, împotriva psihologiei omului viu, regimurile comuniste din Est nu s-ar fi prăbuşit la adierea primului vînt de schimbare. Omul nu vrea să construiască viitorul, ci vrea să aibă înainte de orice mica sa certitudine că îşi stăpîneşte prezentul. Nu ştiu dacă în numele acestei constatări dl Adrian Năstase a proclamat încheierea tranziţiei, cu cîtva timp în urmă. Pentru politicianul aflat la putere provizoratul e tot ce poate fi mai rău. Atît doar că dl Năstase a ignorat că azi unul dintre puţinele lucruri care vin în sprijinul politicianului aflat la putere e sentimentul de obşte al provizoratului. Numai cine a cunoscut pe pielea sa efectele tranziţiei de la noi poate înţelege în adîncime cum stau lucrurile în *Mioriţa* cu acel răsanalizat vers "Şi de-o fi să mor" – căci să-ţi gîndeşti pînă şi moartea ca pe o formă a provizoratului nu e chiar de colo. Căci, în esenţă, *Mioriţa* asta e o asumare a provizoratului ca destin. Începînd de la motivul transhumanţei şi terminînd cu provizoratul sub care se află viaţa ciobanului din clipa în care află că ceilalţi doi vor să-l omoare. Interesant este însă că şi *Meşterul Manole* e un mit care se învîrte în jurul aceleiaşi idei de provizorat. Ba, semnificativ pentru psihologia noastră abisală de fraţi ai codrului, provizoratul are aici întruchiparea unui adevărat blestem, de a nu duce lucrarea începută pînă la capăt. Şi tot grăitor pentru această psihologie abisală a noastră e că Manole şi ai săi mor fiindcă se opun regulilor provizoratului – nimic nu e făcut să dureze, iar ceea ce durează nu e dus pînă la capăt. După aşezarea României moderne, o parte a tinerilor intelecuali din anii '30 împinge atît de departe acest ideal de stabilitate, încît pe urmele lui Nae Ionescu, admirator şi al totalitarismului lui Stalin şi al totalitarismului lui Hitler, iau democraţia la puricat şi se declară nesatisfăcuţi de ea. Unii dintre ei au verificat, în ani lungi de închisoare, în ce constă stabilitatea totalitarismului. Însă efectele celor cîtorva decenii de stabilitate inaugurate de domnia lui Carol I s-au văzut în anii '50, cînd sute de mii de cetăţeni români, nu toţi de naţionalitate română, n-au acceptat ca asupra ţării lor să se întindă din nou provizoratul.

Paradoxul nefericit pe care-l trăim azi e că, dacă îl întrebi, oricare dintre cetăţenii României e sătul de provizorat; dar dacă ne cercetăm cu atenţie, cîţi dintre noi nu sînt, în continuare, prizonierii psihologiei provizoratului inaugurat cu o jumătate de secol în urmă?

Cristian TEODORESCU

„FIŢI ÎN TRECERE”

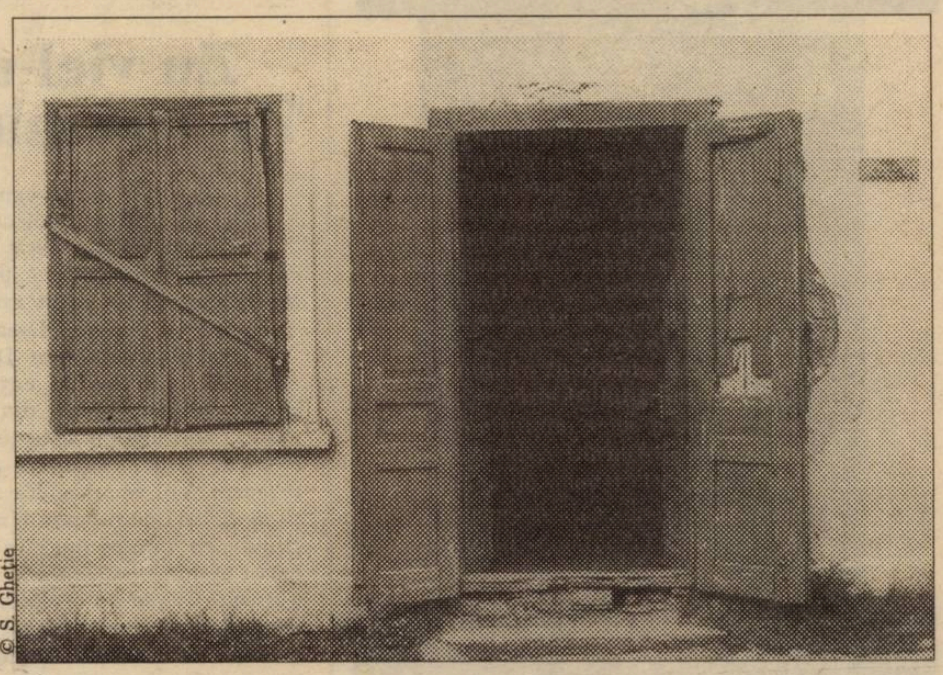
© S. Ghetie

Refuzul provizoratului

Aproape fiecare dintre noi resimte inconfortabilul deja banalizatei tranziţii în care, se pare, ne-am “rătăcit” sau ne-am împotmolit de şase ani încoace. Intelectualii ori oamenii de iniţiativă pot valorifica acum libertatea de cuvînt, de comunicare şi de responsabilitate, apărută după ‘89, dar toţi suportăm incoerenţa (inclusiv verbală) la care ne condamnă guvernanţii şi legislatorii actuali. Simţim cu toţii cum tranzitul, ce ar fi trebuit să fie dureros dar rapid şi eficace, s-a instalat într-un soi de provizorat - foarte dureros ce-i drept, însă durabil. O reformă care nu mai ajunge să demareze fiindcă “daţi-mi voie să vă spuiu”, abia exagerînd, “e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipseşte cu desăvîrşire”, nu sfîrşeşte să ne golească buzunarele. Printr-o stranie alchimie, statul izbuteşte să preschimbe impozitele mai degrabă în promisiuni, lozinci şi dări de seamă decît în servicii publice concrete. Parlamentarii propun şi votează legi siderante* iar, cu excepţia puţinilor îmbogăţiţi, doar inflaţia prosperă în România, întrecînd toate aşteptările.

Pentru bunul simţ (comun?), provizoratul acesta lînced trebuie *depăşit* de comunitate. Există însă opinii după care el poate fi rezolvat şi altfel. Există, de pildă, soluţia ţesătoarei din Braşov sau a d-lor Iliescu şi Lucaşenko. Ultimii optează pentru soluţia *personală:* traseul comunităţii poate ieşi din impas numai dacă domniile lor candidează şi rămîn indefinit la post. Provizoratul nostru incomod e răscumpărat de statornicia lor prezidenţială (fie ea şi neconstituţională). Cît despre ţesătoare, croşetînd energic într-un compartiment de tren, ea propunea asistenţei o nu mai puţin energică interpretare milenaristă. Războaiele şi violenţele ce împînzesc actualmente lumea, furtunile şi cutremurele care o răvăşesc (amplificate de patosul vorbitoarei), iar la noi în România creşterea continuă a preţurilor erau, după ea, semne incontestabile că se apropie sfîrşitul, sfîrşitul cel mare.

Sînt două poziţii care furnizează exemple limpezi de *neasumare* a provizoratului. Prima îl escamotează, refuză să-l recunoască: soluţia “prezidenţială” se imobilizează cu obstinaţie, contrariind în aceeaşi măsură statutul propriei funcţii cît şi un mediu supus tranziţiei, căreia riscă să-i blocheze înaintarea. A doua poziţie preferă explozia, suspendarea miraculoasă a dificultăţilor şi transferul responsabilităţii în seama lui Dumnezeu.

Or, o minimă frecventare a perspectivei religioase ne dovedeşte că ea respinge atît imobilismul cît şi miraculismele care scutesc de efort.

Şansa provizoratului

Perspectiva de care vorbim posedă o intensă experienţă a *provizoratului*, de vreme ce termenul desemnează condiţia a ceea ce are loc, a ceea ce funcţionează *aşteptînd o altă stare de lucruri*. Din punct de vedere religios, omul poate fi foarte exact definit drept “fiinţă provizorie”, drept fiinţă nu atît *trecătoare* cît *orientată* spre un alt palier de realitate - pe care tinde să îl integreze. El are, prin programul lui existenţial, şansa de a nu fi *static*, de a nu fi cantonat într-un destin neschimbător, definitiv stabilit - cum sînt, în ordine diferite, animalul ori îngerul. El are şansa, riscul şi responsabilitatea de a lucra pe o potenţialitate interioară atît de vastă încît îl poate antrena pînă la întîlnirea, la asemănarea dacă nu la fuziunea cu divinul: “trebuie să devenim dumnezei din pricina lui, care s-a făcut om din pricina noastră” spunea Grigorie de Nazians (*Oratio Catechetica*, 4-5) reluînd, de altfel, un celebru enunţ datorat lui Irineu al Lyonului.

“Perisabilitatea”, “efemerul” subiacente termenului în cauză nu rămîn, aici, simple determinaţii negative, pretext pentru facile lamento-uri: ele se comută în *urgenţa* de a exploata posibilitatea limitată şi repede consumabilă a vieţii terestre în care omul dispune de integralitatea alcătuirii sale: duh, suflet şi trup. “Împacă-te cu pîrîşul tău cît eşti încă pe cale, înainte să ajungi la judecător” va spune Christos. Amplitudinea acordată numai omului - corespondentă tripartiţiei lumii - trebuie actualizată rapid, concentrat: limita temporală e pintenul care sileşte la efort şi stimulează cursa. Un *hadith*, consunînd de altfel perfect cu experienţa creştină, sună aşa: “Mori înainte de a muri; rezolvăţi datoriile înainte de a ţi se cere socoteala lor”. Or, care poate fi *datoria* ce trebuie neapărat onorată, dacă nu chiar înaintarea perpetuă în teritoriul celor aşteptate.

Psalmii şi *Cartea lui Iov* sînt pline de uimire pentru exigenţa violentă cu care Dumnezeu ne solicită fiinţa - fragilă, dar infinit valorificabilă. “Mă isprăvesc, nu voi trăi în veac; lasă-mă, căci zilele mele sînt ca o suflare. Ce este omul, ca să-ţi baţi capul cu el şi ca să-i dai luarea Ta aminte? De ce îl cercetezi în fiecare dimineaţă şi de ce îl urmăreşti în orice clipă? Cînd vei înceta să mă priveşti? Cînd îmi vei da răgaz să-mi înghit saliva?” (*Iov* 7, 17-19). Dumnezeu se concentrează atît de necruţător asupra noastră fiindcă, probabil, omul este cea mai provizorie dintre alcătuirile lumii: are, adică, cea mai mare posibilitate de detentă, de avînt, de transformare în cursa ascensională care îl uneşte cu Celălalt.

Există de altfel exegeze care pun eşecul lui Iuda pe seama unei proaste aşezări faţă de provizorat. Sinuciderea sa, în răstimpul celor trei zile de “moarte” a lui Christos, îi retează traseul, îi taie posibilitatea de a participa la Înviere. Iuda nu e, în această interpretare, atît ucenicul care l-a trădat pe Iisus şi l-a livrat sacrificatorilor, cît mai ales omul care nu ştie să aştepte, care nu are luciditatea de a intui operaţia resurecţională aflată deja în curs. El îşi refuză astfel şansa de a fi transformat de actul christic (cum a fost, în contra-pondere, Petru). Cel din urmă primise deja, împreună cu Iacob şi Ioan, un avertisment pe muntele Thaborului. Acolo, tăcerea christică îi refuză lui Petru dreptul de a se instala în lumina “Schimbării la faţă” pentru că e vorba de o lumină care nu poate fi captată într-un spaţiu stagnant, ci trebuie urmată, asemenea unui impuls vectorial cu bătaie mereu mai amplă.

Provizoratul devine astfel avantajul, excelenţa umanului: e posibilitatea lui de a nu se închide, de a se înnoi, de a se lansa dincolo de sine. *Teantropologia* lui Berdiaev (*Sensul creaţiei*) mizează cu temeritate, şi pînă la exacerbare, pe această calitate. Fiinţă nu doar creată, ci *creaturală*, omul se află într-o asemănare *operativă* cu Creatorul lui. El nu se va realiza doar ca produs al asemănării; e similar divinului prin modul de a opera, “amplificînd energia creatoare a existentului”. Pentru Berdiaev, culpa originară a generat inerţia lumii, funcţionarea ei închisă, conservatoare, reorganizînd perpetuu o aceeaşi substanţă. Ea oferă doar “o existenţă aptă de evoluţie, de reordonare, de administrare, dar inaptă de creaţie.” Or, după filosof, omul e capabil de o dinamică ce poate spori noutatea şi autenticitatea lumii şi aici s-ar consuma datoria noastră ultimă: “Dumnezeu aşteaptă actul creator al omului ca pe un răspuns la propriul său act creator”.

---

*Chiar şi fugitiva atenţie la ştirile TV poate furniza o recoltă bună: legea presei şi cea referitoare la defăimarea patriei - care, prin labilitatea interpretării, limitează libertatea de expresie; cea privitoare la homosexuali - care violează libertatea individuală şi nu fereşte de infectare cu virusul HIV; cea relativă la Curtea constituţională - care anulează practic statutul acesteia.

Pagină de
Anca MANOLESCU

Ovidiu Maitec: sarcofage, containere

Expoziţia de la galeria Catacomba (septembrie-octombrie 1996) începe cu semnalarea unei fracturi. În noaptea de 24 spre 25 decembrie 1989, atelierul artistului a ars şi, împreună cu el, mare parte din lucrări. Dacă e să invocăm provizoratul, efemerul, el a operat aici cu violenţă, mistuind. Temele ante ‘89 sînt aşezate în expoziţia actuală ca nişte repere ale unui traseu “consumat” în sensul propriu al cuvîntului: fotografii din expoziţia de la sala Dalles cu lucrări acum dispărute, cîteva reluări ori prezenţe ale temelor vechi (*Tron*, 1990; *Poarta lui Oedip*, 1989-1990, *Stîlp cu amintire*, 1996, piese în lemn şi bronz). Sugestii şi martori ai unui sens deja parcurs, aceste lucrări recapitulative sporesc senzaţia că o altă direcţie, poate complementară, se manifestă acum în piesele intitulate *Sarcofage* şi *Containere*: cea a unei depozit ce se recuperează şi se adună în sine. Formelor perforate - grile pentru lumină care experimentau “volatilitatea materiei” - le-au urmat, în sculptura lui O. Maitec, impozantele *Tronuri*, figuri ale unei ascensiuni neclintite, în care atributele de “forţă” şi de “graţie” (de eleganţă) se potenţau.

Sarcofagele (cu varianta numită *Container*), apărute între 1990 - 1996 nu mai trimit spre exaltarea zborului, nu mai evocă rigoarea verticală a unei funcţii anagogice. Paralelipipede masive, compacte, abia modulate de intervenţia instrumentului ori de jocul liber al lemnului, ele sînt de o stranie “autosuficienţă”. Sînt depozite impenetrabile, pline de propria substanţă, figuri abrupte ale aseităţii, ale unui “în sine” ce nu admite alt raport cu exteriorul în afara simplei lui evidenţe. Logica unui atare obiect nu mai stă în deschidere şi în dezvăluirea conţinutului, ci în atracţia enigmaticei lui interiorităţi. Mişcarea ce i se potriveşte ar fi cufundarea în materia, în virtualitatea depozitului, similară cu coborîrea în cavitatea inimii - traseu concomitent, de altfel, cu regăsirea punctului zenital. O atare, posibilă, asociere e sporită, în cazul acesta, de spaţiul expunerii care trimite explicit către atmosfera unei celule monastice. Or, ea e echivalată de către tradiţia contemplativă cu spaţiul lăuntric, cu locul protejat şi centrat în care se face experienţa unei realităţi mult mai masive, mai dense decît cea imediat vizibilă. *Sarcofagele* lui Ovidiu Maitec ar putea furniza efigia unei asemenea experienţe.

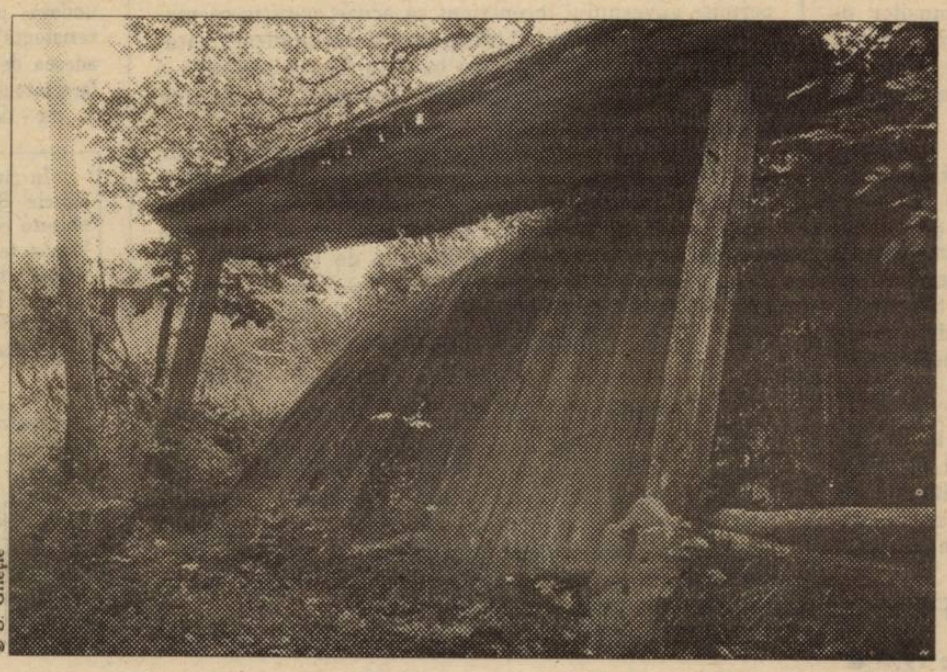
© S. Ghetie

la centru şi la margine

Album

Bazar

Gospodina de consum

Pe vremea Odiosului, gospodinele erau de temut. Pentru mine, cel puţin, ele reprezentau opinia publică agresiv-colectivistă: strivite de îngustimea propriei mediocrităţi, exponentele sexului cîndva frumos se străduiau, la rîndul lor, să-i strivească pe cei din jur. Înveşmîntate, aproape indiferent de anotimp, în veşnicele rochii-capot strînse pe corp şi sufocate de flori papagal-colorate, doamnele supra-ponderale de vîrstă şi aspiraţii medii îşi făceau un merit din a pune la punct mai tinerele generaţii. După perioada de apogeu a conflictului din glorioasele zile ale Pieţei Universităţii ("Noi muncim, nu gîndim" şi invers), tranziţia şi-a pus nemiloasa-i amprentă şi pe reprezentantele cele mai vînjoase ale sexului slab. Apăsate de greutăţi financiare şi cu înfloratele veşminte deja ponosite, gospodinele şi-au pierdut din puterea de altădată. Din purtătoare active de false stindarde ale unei mentalităţi depăşite, ele s-au transformat în pasive consumatoare. Prin consumul sau aspiraţia la consumul a orice, de la seriale TV la bureţi de vase, ele îşi îneacă, mai nou, indirect nemulţumirile. Serialele TV stau în topul preferinţelor gospodăreşti şi de consum: sînt ieftine şi la o călduroasă îndemînă. Şi între acestea există o ierarhie: pe locul I stă *Kassandra*, de pe Antena 1, unde crima se împleteşte măiestrit cu amorul; urmează apoi *Dinastia*, pe Tele7abc, *Santa Barbara* de pe programul 1 şi sud-americanele de pe 2. În ceea ce priveşte celelalte produse, gospodina post-revoluţionară se răsfaţă acum cu mîndria consumatorului de reclame tot TV, sub semnul mărcii: aragazul se curăţă numai cu "Triumf" (care, în ciuda măreţiei denumirii, arde mîinile şi supără nasurile); vasele se spală cu bureţi "Sole"; baia se spală cu "Ajax"; ziarul util şi plăcut este doar "Formula As" (şi, eventual, Paranormalele). Protestul altădată materializat în invective ia acum forma unei obositoare dexterităţi a amănuntelor. Gospodina cu pretenţii de tip nou îşi face titlu de glorie din achiziţionarea obiectelor care trebuie, cu preţul cel mai mic şi în contextul cel mai adecvat, şi din a te convinge, chiar cu brutalitate, că e expertă, competentă. Pentru a face ardei umpluţi, de pildă, carnea trebuie dată prin maşina de tocat manuală, şi nu prin mixer. Mixerul o face prea păstoasă. Plăcinta cu mere se pune pe platou pătrat, şi nu rotund etc. Surprinzător, a apărut chiar şi cultul mănuşilor de plastic: degetele trebuie protejate de eczemele detergenţilor. Plasticul ocupă, de altfel, un loc central în scara lor de valori: o masă fără o muşama e ca un sat fără cîini.

Termenul de "gospodină" are, însă, şi conotaţiile lui tragice. Pe vremea Odiosului, dacă doamnele în cauză blamau în stînga şi-n dreapta, o făceau ca să-şi răzbune propriul statut de casnică sub dublu papuc: al bărbatului şi al regimului. Acum, aceleaşi doamne, mai puţin înflorate şi mai peticite, din consumatoare foarte active, cum şi-ar dori să fie, rămîn, din motive financiare lesne de ghicit, admiratoare pasive de vitrine şi reclame. Mai puţin vehemente cu tînăra generaţie, şi cumva în inferioritate numerică, categoria intitulată "gospodine" a devenit, din fericire, o mediocră voce marginală, din ce în ce mai bruiată de mersul înainte al societăţii şi al lumii. Nemaiavînd aplombul şi auditoriul de altădată pe scara macrosocială a cozii, ele se mulţumesc în a comenta ultimele mişcări ale Kassandrei în microsocietatea scării de bloc sau a parcului.

Iaromira POPOVICI

Din viaţa unui extremist de centru...

Zu viel diversion! Zu viel manipulaţion!

Nu-mi iese din cap acel inginer neamţ care a solicitat o audienţă Regelui Carol I ca să-l anunţe că e decis să plece din România, după cîţiva ani de lucru în proaspăta noastră ţărişoară. Maiestatea Sa i-a cerut explicaţii. Inginerul s-a supus: "prea mult p...mo-sii, Maiestate!"

Scena e descrisă în "Delirul" lui Marin Preda şi ţin minte cît am fost de entuziasmaţi, citind-o, comunicîndu-ne-o, extrăgînd-o din context, manipulînd-o ca o parolă, ca o morală la toate fabulele şi nenorocirile care roiau în jurul nostru. Ne salutam cu ea în loc de "la revedere" sau de orice altă concluzie, se potrivea în orice clipă, circula de capul ei fără să-i pese de securiştii care, ştiind-o cu "bun de tipar", o acceptau ca simpatică în formă şi profund naţională în conţinut. Romancierul însuşi o asculta rîzînd cu o plăcere de Demiurg obiectiv: nu o inventase el, dar o consacrase. Lumea se repezise să citească "Delirul" pentru paginile cu Antonescu, dar susţin şi azi că, în cartea aceea deloc împlinită, scena inginerului neamţ e una din acele perle pe care un Perpessicius le căuta şi le găsea - stăruitor şi generos - în orice naufragiu literar. Acest "prea mult p...mo-sii, Maiestate!" e o perlă bătută în piatră, greu, dacă nu imposibil de desprins din orice coroană sau corolă de minuni ale lumii româneşti. Asta e situaţia.

Dar situaţia se modernizează, că de aceea e situaţie ca să nu stea pe loc, precum telegraful care de aceea e telegraf ca să bată. Un "nu ştiu ce" - firesc, nu acel iankelevician inefabil "un je ne sais quoi", ceva mult mai precis - mă face să aud scena din veac, azi, în Bucureşti, oriunde aş plasa-o, la Cotroceni, Senat, Bancorex, Hotel Rogojină sau într-o redacţie din orice parte a presei. Dacă un inginer neamţ ar anunţa că pleacă din România unde a lucrat o vreme şi ar trebui să dea o explicaţie, sînt sigur - optimist şi postmodern cum mă simt - că ar modifica formula expusă Regelui Carol I şi ar zice cu plinătate şi perfect înţeles: "zu viel manipulaţion, zu viel diversion!" După auzul meu, aceste două cuvinte au azi mîndria de a rivaliza, prin frecvenţa lor, chiar cu acel organ fără de care nimeni nu se poate descurca în limba română.

"Diversiune şi manipulare" terorizează mai mult decît "corupţie", considerată în mod superficial drept cheia vocabularului de la Tisa la Mare; fenomen bătrîn, precis, concret, corupţia, în mintea şi în cunoştinţele populare, nu poate manipula altceva decît banii, averile, casele; proaspete, abstracte, mereu căutînd dicţionarele pentru a fi definite, mereu însă degeaba, încărcate de prestanţa confuziei, lucrînd cu tot felul de idei şi concepte şi nu doar cu bani, bucurîndu-se de misterul generalităţilor neînţelese, dar pline de înţelesuri, manipularea şi diversiunea transced corupţia banală, ba chiar o folosesc, o încalecă şi fac din ea un cal de bătaie; ele au ajuns o Macarenă a oricărui editorial independent sau înrobit, a oricărui comunicat de partid anti sau neo, a oricărui post de televiziune privat sau "al privatei", cum e numit cu scîrbă TVR-ul naţional. O Macarenă cu care se terorizează, dar se şi juisează. E un exerciţiu de voluptate populară - îmbinînd plăcerea şi lejeritatea logicii - să demonstrezi şi să demaşti că tot ce face celălalt e diversiune şi manipulare.

"L'enfer c'est l'autre" se formula într-o limbă care nu cunoaşte - deşi se dă "mare" şi universală - lirismul şi energia acestui "p... mo-sii". Se poate observa lesne că Macarena noastră posedă şi acest caracter infernal* care permite guvernului inconştient să acuze opoziţia că manipulează meningoencefalita pentru a destabiliza învăţămîntul, iar opoziţiei să atace în forţă fiecare secvenţă a "Actualităţilor", socotindu-le diversiuni la frauda electorală care se pregăteşte minuţios.

Şi ce, nu e aşa? - se poate întreba de pe ambele maluri ale acestui Styx. Aşa e - în sensul legii lui Peter-Murphy: fiecare - Puterea şi Contraputerea, şi dumneata, şi el, şi eu - tinde să manipuleze şi să creeze diversiune la nivelul cel mai înalt de (in)competenţă întruchipat de TVR 1, de ProTV, de Tele7abc, de Antena 1, de Amerom 38, de TV5, de Raitre, de RTL, de CNN, de p... mo-sii, în fond şi la urma urmei.

Radu COSAŞU

* „L'enfer"-ul a dat în clocot, săptămîna trecută, cînd PNŢCD-ul s-a enervat cumplit pentru manipularea „Ligii monarhiste" de către PDSR, iar PDSR-ul le-a răspuns cu clasica obrăznicie că n-avea nevoie să provoace ceea ce a devenit o evidenţă, promonarhismul Convenţiei. Rămîne fără moarte, inmanipulabil, strigătul galeriei rapidiste, în cabinele jucătorilor, după înfrîngerea în faţa Oţelului: „Băă, ne omorîţi cu zile!"...

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe

Am fost două săptămîni în Belgia. La întoarcere, cînd încercam să-mi comunic impresiile, românii mă întrerupeau zicînd, să vezi în Olanda, acolo e şi mai şi. Aşa că aştept să văd Olanda ca să pot să-ţi spun cum a fost în Belgia. Oricum, mi se pare mai urgent să te informez că nu vei primi prea curînd plicul pe care mi l-ai cerut. El se află în noptieră, eu am vărsat cafeaua pe noptieră, lemnul s-a umflat şi sertarul a înţepenit. Nu cedează la nimic. Mai întrevăd două posibilităţi: aşteptăm sau dinamităm. Tu să alegi! Este inutil să-ţi spun că accidentul mă predispune să continui reflecţia etnologică asupra sertarului. Spun "să continui" pentru că, acum trei ani, am ţinut nişte cursuri despre sertare.

Cum mi-a trecut prin cap aşa o prostie? N-a fost o prostie. Oamenii trăiesc prea neglijent, nu-şi gîndesc relaţia cu obicetele care îi înconjoară. Fac sacrificii ca să le cumpere, le iubesc sau le antipatizează fără să ştie de ce. De pildă, eu detest sertarul pentru că din copilărie o sumedenie de inşi au făcut o legătură între el şi dezordinea mea naturală. Clişeu din şcoală, "Mintea are sertăraşe, dacă pui informaţia unde trebuie, tragi sertarul şi o găseşti. Tu n-ai nici un sertar la cap?". Clişeu conjugal, "Dacă n-ai dulapuri şi sertare, cum vrei să faci ordine? Apucături greceşti... " Este adevărat că sertarul nu are cine ştie ce tradiţie la greci, dar nici la români. El apare în Europa relativ tîrziu ca să pună ordine în nimicurile unor inşi care, în general, nu aveau prea multă treabă. Sertarul le crea tipologii de scrisorele, meşe de păr, batistuţe, funde, ace de pălării... Treptat el a intrat în popor ca subansamblu la orice piesă de mobilă: pat cu sertar, masă cu sertar, dulap cu sertar... Combinaţia apoteotică este sertar cu sertar; trebuie să existe deşi n-am văzut-o. "Lexicul" şi "sintaxa" sertarului vorbesc despre om, epocă, arie culturală. Cîndva am cunoscut un personaj care visa să-şi organizeze un apartament exclusiv din sertare. Altfel, părea normal. În ce mă priveşte, admit un singur gen de sertar, unul cu desăvîrşire inutil şi frumos capitonat pe care să-l trag, din cînd în cînd, pentru plăcerea gestului şi să nu pun în el nimic. Riguros nimic.

Cu dragoste mare

Riri

retro CINEMA scop

xx Prea tîrziu - Lucian Pintilie se întoarce, un an după O vară de neuitat, cu acest film disperat şi disperant, realizat după o povestire a lui Răsvan Popescu; oarecum în linia Balanţei, însă fără verva (comică) de acolo, Pintilie coboară în mină, în "misterele" mineriadei şi în sub-minimul existenţei, căutînd Miracolul, în care - spune el - încă mai crede... Dar spectatorii? Vom reveni cu o cronică.

x Diabolique - Dacă n-aţi văzut antologicul film din '55 al lui H.G.Clouzot - cu titlul la plural -, această versiune proaspătă semnată Jeremiah Chechik (!!) s-ar putea să vă prindă: în ea, o aceeaşi superbă Sharon Stone şi o ceva mai uzată Isabelle Adjani îşi dau mîna, peste şi sub apă, pentru a-l trimite pe lumea cealaltă pe Chazz Palminteri (ultima oară l-aţi văzut în penibilul Jade, iar mai înainte într-un tur de forţă regizoral: Suspecţi de serviciu); iar cînd totul părea definitiv "îngropat", mai apare şi Kathy Bates (formidabilă, ca întotdeauna!) pentru a scormoni "cazul" - aici, cercurile apei... Un final de "Grand Guignol subacvatic", mai aproape de Boileau-Narcejac decît precedenta ecranizare, pune capac acestui triunghi - readucîndu-l la linia (tremurată) de plutire.

• Dragonul de aur - J.Cl. Van Damme, ca "regizor", nu sare prea departe de acelaşi, ca "actor", în acest foarte naiv (eufemism!) "Tintin în Tibet". (Un Tintin fără idei!) Story-ul se rostogoleşte ca-n benzile desenate din America în Orient, cu ochii la hărţile piraţilor şi cu mintea rămasă undeva, prin şcoala primară... Rezultatul (cu "piesa de rezistenţă": Luptele (oligofreno-) Olimpice!) e înduioşător şi adesea de un haz nebun; perspectiva unui "va urma" ne face totuşi să rînjim rece. (a.l.ş.)

xx - de văzut; x - la risc; • - execrabil

În ziua de 30 septembrie, la Sala Izvor a Teatrului "Lucia Sturdza Bulandra" a avut loc licitaţia unor obiecte care au aparţinut unor mari personalităţi din lumea teatrului şi filmului, sau pe care acestea le-au folosit în roluri memorabile. Fondurile realizate la această licitaţie sînt destinate marii actriţe ILEANA PREDESCU, a cărei sănătate precară solicită o îngrijire deosebită.

Fundaţia Antigona

(*Preşedinte:* Lelia Ciobotariu; *consiliul de conducere:* Gabriela Stoica, Lucian Pavel, Alexandru Maftei, Gabriela Langada; *comitetul de iniţiativă:* Mircea Ciobanu, Ştefan Câlţia, Mihai Buculei, Klara Tamaş (SUA), Sorin Bottez, Harry Tavitian, Thea Mercouffer (SUA), George Wolfe (SUA), Dan Iacob, Gheorghiţa Ciobotariu, Alexandru Sterian, Rudolph Herbert (Germania), Adina Iacob (Canada), Theodor Smeu Stermin; *membru de onoare:* Andrei Şerban.)

Bon de lectură

MARGUERITE YOURCENAR

Creierul negru al lui Piranesi și alte eseuri

Traducere și studiu introductiv de Petru CREȚIA
Humanitas, 1996, 265 p.

"Nimic nu-e mai obositor decît să scrii eseuri", mărturisea Marguerite Yourcenar invocînd uriașa muncă de documentare și de verificare neîncentată, pe care ele o presupun. O asemenea mărturisire poate părea deconcertantă pentru oricine i-a citit romanele, toate născute dintr-o uluitoare pasiune a documentării și dintr-o la fel de uluitoare capacitate de prelucrare a documentului. În ceea ce o privește așadar, ar fi putut la fel de bine să spună că e obositor să scrii romane. Dar probabil că în vreme ce eseistul este sortit să rămînă supus materialului investigat, romancierul îl parcurge cu voluptatea de a-l domina și de a-i da în cele din urmă o formă nouă. Iar vocația de istoric sau de arheolog a lui Marguerite Yourcenar s-a văzut nevoită să cedeze în fața imaginației și talentului literar care au îndemnat-o ca, de dragul cercetării, să creeze mai degrabă ficțiuni romanești. Din cînd în cînd însă, personalitatea istoricului, a arheologului, a criticului literar sau plastic a cerut drept de cetate. Și așa au fost concepute cele șapte eseuri publicate în 1962 la Gallimard, sub modestul titlu *Sous bénéfice d'inventaire*, adică sub rezerva verificării sau, într-un fel, pînă la proba contrarie – titlu care reflectă chiar obsesia provizoratului sub care e plasată formularea oricărei judecăți de valoare, orice tentativă de a supune unui demers explicativ sau interpretativ creațiile spiritului.

Dintre cele șapte eseuri, patru sînt dedicate unor scriitori: lui Agrippa d'Aubigné, poet renascentist dacă nu complet uitat, în orice caz neglijat în chiar Franța sa natală, Marguerite Yourcenar îi salvează memoria decantînd din *Tragicele* sale versurile sublime pe care ea le consideră a constitui "schița admirabilă a acelei mari epopei religioase pe care Franței nu i-a fost dat s-o aibă și care s-ar fi situat undeva între epopeea lui Dante și cea a lui Milton", precum și versurile fără de care n-ar fi existat Hugo din *Les Châtiments*, sau pe cele care îi anunță pe Mallarmé și pe Valéry; eseul dedicat Selmei Lagerlöf pare a fi scris în semn de solidaritate și de admirație față de una dintre puținele femei care fac parte din categoria romancierilor cu adevărat mari; Constantin Cavafis este poetul asupra căruia Marguerite Yourcenar s-a aplecat cu atenție specială – ca traducătoare (împreună cu C. Dimaras) a întregii sale opere – pentru a analiza și a comenta fiecare categorie a poemelor sale, cu ample exemplificări, și pentru a restitui "aspectul său foarte grecesc de poet om-bătrîn la antipozii idealului romantic al poetului-adolexcent"; în cazul lui Thomas Mann, eseul este aparent mai puțin sistematizat, dar incită și solicită cel mai mult atenția, operează mai ales prin reluări, printr-un soi de du-te-vino între marile personaje create de acest autor, în încercarea de a stabili legăturile lor secrete, de a pătrunde în universul unei opere copleșitoare prin dimensiunea și problematica ei și care "merge probabil cel mai departe în analiza puterilor latente ale omului și a cumplitelor și secretelor lor primejdii". *Fețele istoriei în Historia Augusta* și *O, castelul meu frumos* sînt două eseuri care se aseamănă într-un fel prin aceea că materia lor este tratată ca materie romanescă. Primul reprezintă în fond o mică parte din cercetarea întreprinsă pentru *Memoriile lui Hadrian*, cu precizarea, de astă dată, a limitelor și calităților lucrării. În legătură cu acest eseu, atragem atenția în mod special asupra completărilor și precizărilor pe care Petru Creția le face în studiul său introductiv la comentariile lui Marguerite Yourcenar. Povestea castelului Chenonceaux, castelul văduvelor cum îl numește autoarea, pentru că mai ales femei văduve și-au legat soarta de zidurile sale (Diana de Poitiers, Caterina de Medici, Gabrielle d'Estrées, Louise de Lorraine), este străbătută de fiorul istoriei, din secolul al XVI-lea pînă spre sfîrșitul celui de al XIX-lea, chiar dacă umbrele măreților personaje ies de astă dată din praful ordinelor de plată, al ipotecilor, inventarelor sau actelor de succesiune care îi răpesc din strălucire pînă și Dianei de Poitiers, înfățișîndu-ne-o "șireată ca un notar necinstit și cu un temperament de avar". Odată arhivele închise, imaginația se eliberează de orice meschine socoteli, iar concluzia cercetării întreprinse asupra castelului Chenonceaux este de o minunată simplitate: "Vizitarea locuințelor vechi ne poate trezi în minte foarte neașteptate gînduri". Eseul despre Piranesi, marele gravor și desenator italian din secolul al XVIII-lea, al cărui titlu a fost ales de traducător ca titlu al ediției în limba română a eseurilor sale este de-a dreptul fascinant prin capacitatea de a oferi o analiză a operei acestui vizionar, la toate nivelele – estetic, tehnic, al motivațiilor interioare, dar mai ales a impactului cu contemporaneitatea și cu posteritatea. Acest eseu reușește să dea seamă cel mai bine de metoda lui Marguerite Yourcenar, prin excelență clasică, didactică în sensul înalt, cu aprecieri de multe ori tranșante, dar niciodată sentențioase, care invită la reflecție, la reluare sau la descoperire.

Volumul publicat la Humanitas cuprinde, pe lîngă cele șapte eseuri de Marguerite Yourcenar, un studiu dedicat de Petru Creția acestui interesant aspect al creației ei, un eseu despre eseuri pe care, dacă ea ar mai fi fost în viață, mi-l închipuiam ca parte a unui dialog între personalități aparținînd aceleiași familii spirituale.

Marina VAZACA

Telalii fără fruntarii

Războiul porcilor

Încercam într-un număr trecut să explic cum se face că porcul, acest animal imund, a ajuns simbol al curățeniei, prin folosirea sa ca blazon al unor mărci de detergenți! Analiza mea, superficială ca o trecere cu buretele, se limita să arate că purcelul publicitar nu e cel din filmul "Jegos ca un porc", ci ruda sa, venită pare-se de la Apus, din "Norocos ca un porc".

Și iată azi concurența din spoturi devenită ditai gîlceava-n tribunale și apoi adevărat război, purtat fără menajamente în presa cotidiană! Hotărîri judecătorești, decrete și patalamale sînt tipărite pe mii de cvadrați, de ambele părți, pentru a-și discredita inamicul! *Dosia* acuză de plagiat: doar ea ar avea dreptul la emblema purcelului cu gaură-n spinare – "porcușorul-pușculiță" – zice textul juridico-publicitar, folosind ca diminutiv pentru *porc* numele unui pește (ne-am resemnat însă de mult în ce privește românească noilor telalii...) *Rex* riposteză: nimeni nu-și poate aroga monopolul uzufructului unui simbol ce face parte din folclor!

Vă-nchipuiți, ca-n filmele americane cu procese, apărătorii părților succedîndu-se la bară, unul cu hîrțoage de la birourile de brevetare, demonstrînd licența exclusivă a *Dosiei* de a-și exhiba porcenia, altul cu ditai bucoavnele de etnologie, atestînd străvechimea reprezentărilor porcești. De fapt, se știe: ambii detergenți fiind slabi, fiecare vrea să-și laude unica virtute – ieftinătatea (vai, pardon: "prețul cumsecade...."); și de-aici vînătoarea după godacul perforat, cea mai eficientă metaforă a chiverniselii.

Dincolo de această miză imediată, există cea universală, care depășește procesul și îl face emblematic pentru transformările culturale în curs. E vorba de disputa, nedeclarată dar extrem de tensionată, dintre cultura populară și estetica industrială. Ceea ce neam de neamul nostru considera patrimoniu cultural colectiv, pasibil de infinite prelucrări și reinterpretări, este dintr-odată înghețat într-o formă standardizată, mai dihai *kitsch*-izată și, mai ales, hiperdifuzată pe toate canalele. Stilizarea grotescă, în spotul *Dosia*, a porcului tolănit, aflat în cozerii cu o "gospodină" ojată, rujată și coafată, este egalată în idioțenie de preschimbarea hidoasă, din spotul *Rex*, a unui cîntec ironic adresat mireselor leneșe (*Văleu-văleleu*) într-un patetic imn al curățeniei (*Noul Rex e eficient...*). Ambele firme ar trebui judecate pentru complicitate la un mare genocid cultural. Dar... unde-ar fi profitul?

Florin DUMITRESCU

Zilele culturii călinesciene

În perioada 20-22 septembrie a.c., a avut loc la Onești-Tescani binecunoscuta manifestare culturală "Zilele culturii călinesciene", ajunsă la ediția a XXVIII-a. Depășind greutățile economice ale vremurilor actuale, organizatorii (Gabriel Fornica, Dan Dumitrescu, Cezar Olteanu, Elena Bulai, dar mai ales Th. C. Ciobanu – sufletul acestei manifestări) au demonstrat că festivalurile de acest gen pot constitui adevărate instituții culturale. Într-adevăr, inițiativele "particulare" – cum sînt cele ale membrilor Fundației "G. Călinescu" – sînt mult mai eficiente în plan cultural decît numeroase acțiuni "organizate de la Centru". **(C.P.-B.)**

Cronica literară de tranziție

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu (II)

"Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator și despre Bălcescu că visa zestre spre a-și cumpăra arme, astea nu-s frivolități, ci mici piese de contrucție istorică"

"Un mare intelectual se întîmplă foarte adesea să fie și un mare copil" (G. CĂLINESCU).

Umplîndu-și casa cu păpuși (colecția se află, azi, expusă în sediul Fundației Naționale "G.Călinescu" din Onești, rodul strădaniei perseverentului prof. Const. Th.Ciobanu), adultul Călinescu își confecționează o artificială, tardivă, copilărie cerebrală.

În varii împrejurări, comportamentul său are, într-adevăr, tente vizînd infantilul. *"Se amuza să pună la cale mici farse"*, era *"amator să asiste la improvizări de fantezii comice" (1).* Într-o excursie propune: *"Papadima, să simulăm un atac de gangsteri! Și-a întors șapca pe dos, și-a pus masca - și erau în bîlciuri niște revolvere de ceramică - și, foarte grav, a înscenat imediat toată scena, toată regia. Sare în mașină, el fiind unul dintre gangsteri. Cu masca și pistolul a cerut să fie și fotografiat"* (2). Născocise cîndva un *"aparat de îmbrăcat hainele deodată"* (3). De mașina sa, o "Volgă", *"se bucura ca de o jucărie"* (4). Îl încîntă *"darurile mici (...), un carnețel-agendă, cărți de joc de mărimea unei cutii de chibrituri. Cînd doamna Călinescu se întorcea din oraș, era nerăbdător să vadă ce i-a adus"* (4). Dinu Pillat povestește (1) că *"l-a văzut odată, cînd se credea singur, în salonul unei case de odihnă, urcat pe un scaun, cum tot potrivea limbile unui ceas cu cuc la orele cînd cucul trebuia să iasă (...), zîmbind încîntat de cîte ori îl vedea că se arată și face «Cu-cu!»"*. La spectacolele pe care le monta acasă cu colaboratorii de la Institut, Călinescu *"se amuza mai mult decît toți, rîzînd pînă la congestionare. Îl simțeam de fiecare dată înfrigurat de emoții, ca la un debut în fața unei săli dintre cele mai pretențioase"*.

Într-o aulă academică, G.Călinescu își va evoca singur acea notă de vanitate copilărească: "O singură dată, în școala primară, am luat premiul al treilea... fără muzică. Ciudat, absența acelei muzici mi-a rănit inima infantilă" (*Contemporanul*, 27/1959) Aștepta cu *"orgolioasă timiditate"* (5) și cu *"inimaginabile și ingenui emoții aplauzele celor cîțiva spectatori, bucurîndu-se de orice cuvîntr bun"* (6). Avea, în fine, **muzica**.

Acesta e, din convergența cîtorva tușe, copilul. Dar iată, tot acolo și atunci, reversul, tatăl-în-căutare-de-copii": *"Pe membrii institutului, directorul îi socotea o familie, avînd afecțiune pentru fiecare în parte, dar și duritățile unui tată sever"* (5). Nu zic, sper, vorbă mare, dacă afirm că avem de-a face cu un **instinct patern transferat**. *"Le servea toate bunătățile, ca unor adevărați copii"* (1). Oroarea de **falsele familii** (vezi romanele) se conjuga la el cu *"nostalgia unei familii numeroase"* (5), autentice: *"la Institut l-am simțit* cap de familie *în toată puterea cuvîntului. Era un părinte autoritar"* (1).

*

"Soțului meu îi plăcea să se joace..."
(ALICE-VERA CĂLINESCU) (7)

Fundamentală este la G.Călinescu-omul (dar și scriitorul) **vocația jocului**. Chiar și la catedră, *"Călinescu se juca"*, s-a afirmat (8). "În ale vieții spume, ca un delfin mă joc" (*Mesaj*, în *Viața Românească*, 6/1965). Ea s-a accentuat cu trecerea anilor, pe măsură ce eterna tinerețe pe care și-o atribuia ("Eu sunt de-a pururi tînăr, deși la păr cărunt", *Mesaj, loc.cit.*) devenea mai mult o metaforă. "Broasca țestoasă nu se joacă niciodată, de aceea pare, probabil mai mult decît este, bătrînă" (*CO*, 5). Joaca și jocul erau reflexul său, faustic, de împotrivire la inexorabila trecere. Grav bolnav, cu cîteva zile înaintea sfîrșitului, punea strengărește la cale o evadare din spital. *"Într-una din vizitele pe care i le făcusem, cu puțin înainte de moartea sa, Călinescu îmi vorbise despre marea bucurie pe care i-o prilejuiau jocurile"* (9). Fantezia, verva, zglobiciunea - "săr sprinten ca copiii..." (*Mesaj, loc.cit.*) - pe care le implică această gratuitate ordonată deși liberă, adică jocul (n-au existat teorii conform cărora arta însăși ar fi o formă supremă de joc?) îl captivează și exprimă pe Călinescu, homo ludens prin excelență. Chestiunea ia, firește, alură programatică. **Trăindu-și ideile**, Călinescu e **pro domo** în tot ce scrie: "Îmi plac oamenii care știu să se joace, eu însumi pun o răbdare și o frenezie extraordinară (ce mirã pe cei din jurul meu) în jocuri, le pregătesc, le repet, le umplu de semnificații, atrag pe toți în hora mea exuberantă. Aptitudinea jocului destăinuie la om copilăria lui funciară, ingenuitatea, care-l pun în măsură să se ferească de blazare" (*CO*, 5), deoarece "jocul, departe de a fi o distracție, e o concentrație a sufletului, un moment de zvîcnire a forțelor" (*CO*, 6) și, în altă parte: "Jocul nu e pierdere de vreme, ci un exercițiu serios al tuturor puterilor spiritului" (*Însemnări cu creionul*, în *Contemporanul*, 19/1961). Jocul e o formă de obiectivare suavă (sau feroce!) și suficientă sieși prin grațioasa ineficiență. A te juca e a te expune ordinii obiectelor (9). O sfidare a pragmaticului, o evadare voioasă din contingent. "Joacă-te cu copiii - îndeamnă Călinescu - zbenguie-te, aleargă, amestecă-te chiar cu ei, în jocurile lor. <Avea 58 de ani cînd scria acestea; n.gp> Fii extravagant. Numai proștii sunt serioși" (*CO*, 176). Părerea sa "bine cumpănită e că a fi prea serios e neserios" (*CO*, 101). Pe de altă parte însă, și trebuie să fim atenți la nuanță, "puerilitățile" nu-i plac: "n-am ajuns acolo, și cred că nu voi ajunge niciodată să-mi placă ceea ce mă amuza cu lacrimi cînd nu eram încă om" (*CO*, 434).

Așadar, Călinescu se joacă...

(Urmare în nr. viitor)

George PRUTEANU

Sigle, trimiteri: *CO=Cronicile optimistului*, EPL, 1964. (1) Dinu Pillat, 1969; (2) *13 Rotonde*, Muzeul Literaturii Române, 1976; (3) Alice Vera Călinescu, Focșani, 1975; (4) Cornelia Ștefănescu, 1969; (5) Valeriu Ciobanu, 1966; (6) G.Muntean, 1968; (7) Alice Vera Călinescu, București, 1975; (8) Emil Manu, 1971; (9) Mircea Horia Simionescu, 1969. (Trimiterile bibliografice complete se vor găsi la sfîrșitul acestei încercări).

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Forme de efemer

Provizoratul nu este nici bun, nici rău, după cîte se înţelege în mod comun. În practica judiciară, de unde probabil că termenul s-a răspîndit în diverse forme de limbaj, provizoratul asigură respectul legii şi preîntîmpină abuzul, de unde şi expresia "punere în libertate provizorie", adică nu ameninţarea că nu va scăpa de închisoare, ci garanţia că pînă la terminarea cercetărilor inculpatul nu este privat de libertate.

Există un provizorat benefic: nu ai bani, nu ai posibilităţi, dar faci lucrul de care ai nevoie – un gard provizoriu, frumos vopsit, un drum pietruit, care nu înfundă carele în glod şi desnădejde. Cu speranţa că va face într-o zi ceva bun, omul ridică o construcţie care înfruntă nu numai timpul care aleargă, dar şi tendinţa multora de a face totul de mîntuială. Este cazul bisericilor din lemn, pe care le-au ridicat strămoşii noştri şi care trebuiau să ofere, măcar pentru un timp, adăpost celor care-şi înălţau rugile spre Dumnezeu. Unele biserici au fost atît de durabil făcute, încît au ieşit din provizorat şi au devenit lăcaşuri permanente, ba mai mult, monumente de arhitectură, cum sînt splendidele biserici maramureşene. Altele au lăsat locul clădirilor solide din piatră. Fraţii Greceni scriau în prefaţa la *Mărgăritare* din 1691 că domnul ţării, Constantin Brâncoveanu, ridicase atîtea ctitorii încît putea rosti despre "ticăloasa patria noastră acel cuvînt ce oarecînd Gaie Octavie Chesarul de Roma lui zicea: «De cîrpici o am găsit şi de marmură v-am lăsat-o»". La fel se poate spune despre Ştefan cel Mare care a ridicat în piatră construcţii durabile, care nu au mai părut provizorii în ochii românilor.

Provizoratul este benefic atunci cînd duce la o soluţie bună în urma unui demers cinstit. Am văzut în Scoţia un pod la intrarea căruia scria "trafic provizoriu, conform ordonanţei cutare". L-am întrebat pe colegul meu băştinaş ce înseamnă indicaţia de la pod; mi-a răspuns că podul este nou şi că traficul este intens exact într-un nod de comunicaţie şi de aceea administraţia locală propusese o schemă de circulaţie şi aştepta reacţia conducătorilor auto şi a pietonilor, mai înainte de a trage definitiv liniile de circulaţie. Am fost surprins de măsură, ca unul care veneam dintr-o ţară în care deştepţii de la putere gîndeau pentru toată lumea.

Există un provizorat malefic: prelungeşti starea de trecere de la un sistem la altul pentru a spori confuzia şi a provoca agitaţia de care profită întotdeauna soluţia forte. Aici intervine interesul de respiraţie scurtă al guvernanţilor care doresc să consolideze poziţia economică şi politică pe care o ocupă, dînd satisfacţie unei clientele care-i secondează. Sub lozinca "Vin moşierii!" se ascunde afirmaţia "Ce am apucat, e bun apucat!". Un bun legislator stabileşte o serie de criterii clare în vederea consolidării şi dezvoltării proprietăţii şi nu lasă totul în vag, acoperind golul cu lozinci. Pentru că dacă nu respectăm proprietatea acumulată de predecesori prin munca lor, nici alţii nu vor respecta proprietatea acumulată de noi prin munca noastră. Nu se pot aplica norme diferite la cazuri similare. Dacă strigăm "vin moşierii" trebuie să fim, concomitent, cu ochii pe noii moşieri, pe cei care apucă apartamente, terenuri, străzi şi ce le cade în mînă. Vechea gospodărie de partid a apucat în staţiunile de pe Valea Prahovei şi în special la Predeal nu numai case şi terenuri ale "foştilor", ale "moşierilor", ci şi bucăţi de străzi: pînă acum, nu s-a corectat nimic, în speranţa că urmaşii "moşierilor" vor dispărea. Este un provizorat care nu devine anticameră a unei reglementări solide, ci cazan în care fierb nemulţumiri, gata să explodeze. Provizoratul duce, în asemenea condiţii, la conflict social.

Mai este un provizorat senil, care pretinde că transformă existenţa noastră de cel mult un secol în eternitate. Îşi are sursa într-o confuzie teribilă de planuri, întrucît susţine că viaţa aceasta, ce se aseamănă cu un concurs atletic, poate fi transformată în paradis al muncii şi al permanentei exaltări. Concepţia îşi are sursele în "moartea lui Dumnezeu" şi în elogiul adus omului ca demiurg. De cel puţin două secole, filosofi de seamă au cultivat aceste noţiuni confuze şi au amestecat planul imaginarului cu planul religios, susţinînd că realitatea religioasă este cuprinsă în fantasmele şi visele umane. De peste două secole iluzia a invadat registrul gîndirii clare şi a propus obiective care nu au substanţă şi ţeluri "concrete" care nu au corp. Televiziunea contemporană contribuie la consolidarea acestui imaginar din care a dispărut orice urmă de explorare metafizică (probabil datorită scenariştilor care produc serialele, aşa cum se produce muzică la computer). În acest climat de incertitudine şi de înflorire a iluzoriului s-au instalat, atrăgînd adeziuni numeroase, hitlerismul şi stalinismul care au promis "raiul pe pămînt". Faptul că mulţi intelectuali şi mase întregi de oameni au urmat pe cei care au promis un "Reich milenar" şi o orînduire care avea să satisfacă toate dorinţele, "fiecăruia după nevoi", reprezintă, cu siguranţă, o răsturnare a raportului dintre provizoriu şi definitiv, între temporar şi etern.

Se poate susţine că regimurile tiranice nu sînt o invenţie a secolului XX şi că tiranii şi-au găsit suport ideologic în teorii la fel de şubrede ca cele care au fundamentat regimul rasist şi cel comunist. Fraţii Greceni, ca să nu uităm să ne întoarcem la gîndirea "politică" românească, scriau în prefaţa la cartea din 1691: "Domnul monarh binele de obşte caută şi la sfîrşitul care este de folos tuturor a-l aduce se uită; iar tiranul la al său bine numai priveşte şi lui însuşi adaus se sileşte a cîştiga, şi ca să-şi împlinească voia, singur îşi pune şi îşi face legi şi dreptăţi poftele lui". Pentru cărturarii de la curtea lui Brâncoveanu criteriul de separare a tiranului de bunul monarh este "binele de obşte", pe care ei îl explică a fi un mod de organizare a vieţii în comun care înlesneşte dezvoltarea personalităţii şi ascensiunea

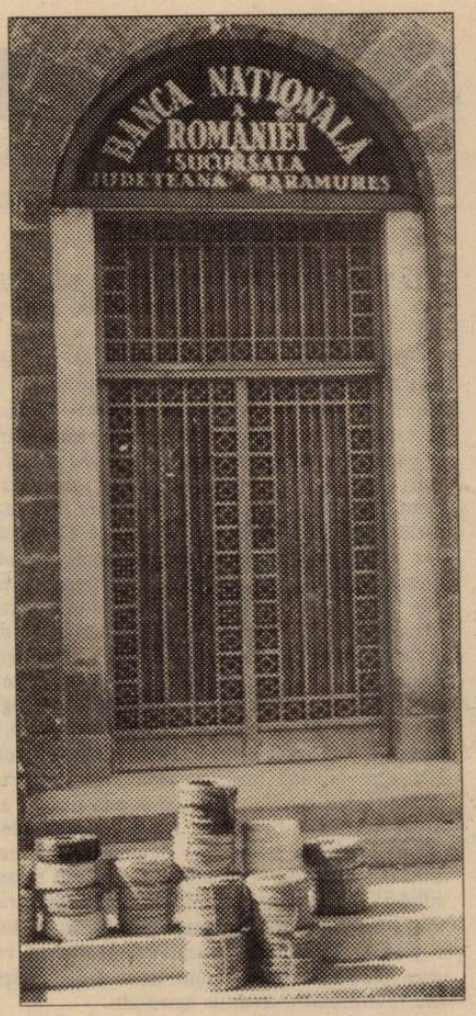

spre eternitate. "Binele de obşte" a devenit pentru noi "voinţă comună" sau "aspiraţie spre construirea unei vieţi noi", abstracţiuni care au pus în mişcare masele, tocmai pentru că erau vagi şi iluzorii. Provizoratul şi-a pierdut dimensiunile şi s-a transformat în clipa care se eternizează. Spre deosebire de Shakespeare care ştia că "sîntem din aceeaşi materie ca şi visele, şi mica noastră viaţă este învăluită în somn", omul secolului XX confundă viaţa cu somnul şi visarea cu proiectarea sa în eternitate. Nu este de mirare că trăim în provizorat şi că ne bucurăm de clipa care nu ne oferă nimic şi ne promite totul.

Alexandru DUŢU

Provizoratul şi stabilitatea disperării

Se întîmplă uneori ca diavolul instinctelor mele tehnico-ştiinţifice să încerce să-l sminteească pe îngerul afectelor mele umaniste.

Într-un vis urît, dintre acelea în care se întîmplă aşa ceva, necuratul m-a întrebat rînjind ce *formă* de guvernămînt aş prefera: *Cubul sau Sfera?*

Deoarece dormeam, am luat foarte în serios această chestiune şi m-am frămîntat să-i găsesc un răspuns înainte de a mă trezi. În fapt, mi se punea o problemă de *geometrie politică în spaţiu* şi trebuia să găsesc criteriul suprem al calităţii celor două forme, pentru a le putea compara.

Mi-am dat seama de la bun început că, pentru volume, nimic nu poate fi mai important decît *stabilitatea sau provizoratul* aşezării lor.

Am stat foarte mult pe gînduri dacă Sfera este totalmente instabilă sau, dimpotrivă, are o stabilitate foarte subtilă.

Paradoxul Sferei este acela că, deşi îşi menţine echilibrul într-un singur punct, îl poate realiza practic în oricare şi are deci o infinitate de puncte de stabilitate.

Cubul, care are totuşi o stabilitate incontestabilă, o poate realiza doar stînd pe cele şase feţe şi dispune deci de un echilibru limitat, fiind stabil în acest mod pentru că, de fapt, nu poate fi altfel.

Jocul a început să mă pasioneze şi am observat că infinitatea punctelor de stabilitate face ca Sfera să fie totdeauna compatibilă cu schimbarea, pe care o percepe drept o trecere rotundă de la un echilibru la un alt echilibru, asumată fără nici o rezistenţă.

Ca formă a geometriei politice în spaţiu, mi-am zis deci, *Sfera este liberală.*

Pentru Cub însă, orice schimbare a poziţiei este o răsturnare, în sensul cel mai propriu al cuvîntului. De aici rezultă şi o anume vulnerabilitate a formei la schimbare, căci trecerea, de pe o faţă pe alta, poate produce distrugeri însemnate a căror eventualitate este greu de acceptat.

Ca formă a geometriei politice în spaţiu, m-am convins, *Cubul este conservator.*

Am adăugat la toate acestea şi reacţiile diferite ale celor două forme la schimbările de unghi ale planului pe care stau, obţinînd astfel un tablou complet al comportamentului lor: în timp ce, la înclinarea planului, Sfera îşi modifică poziţia uşor şi imediat, Cubul se "agaţă" de poziţia sa, trădîndu-şi prin această aderenţă la plan panica faţă de o prăbuşire iminentă.

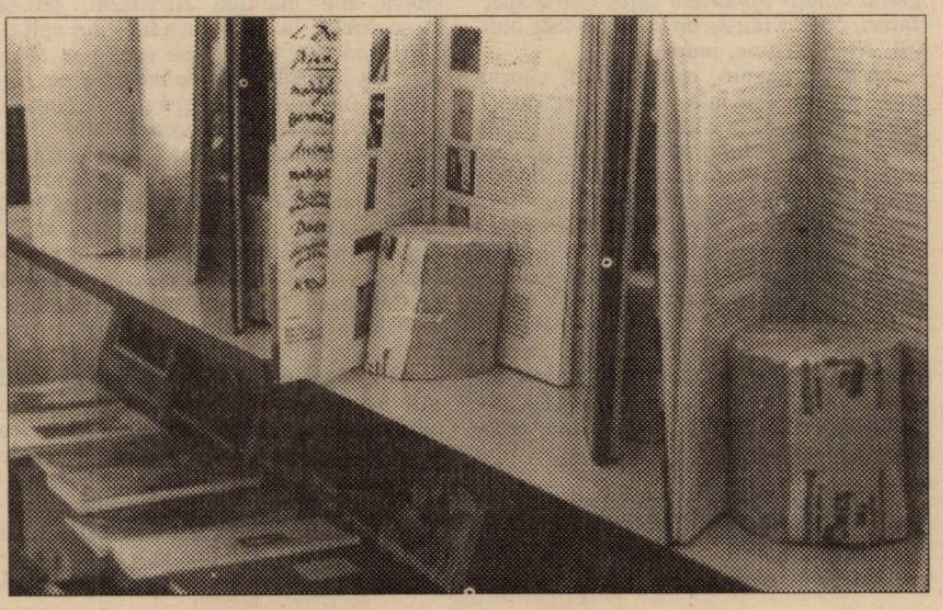

© A. Paul

Şi atunci, care din cele două volume este oare forma ideală? Ei bine, faptul că, rostogolit de zguduirile timpului, Cubul îşi rotunjeşte marginile, în timp ce Sfera rămîne ceea ce este, mă îndreptăţeşte să cred că proba istoriei este proba formei perfecte şi că orice zămislire cubică trebuie să aspire la sfericitate.

Odată ajuns la această concluzie, somnul meu a devenit din coşmar un somn liniştit.

Mă mai întrebam totuşi cum se face că, în ciuda argumentelor covîrşitoare în favoarea Sferei, atunci cînd votează, foarte mulţi oameni preferă Cubul!

Am fost fericit să constat următoarele: dacă natura însăşi n-ar fi recunoscut perfecţiunea Sferei, capetele noastre, adică acea parte a corpului care ne guvernează, ar fi fost probabil pătrate.

Dar m-am întristat foarte tare dîndu-mi seama că, într-o astfel de situaţie, am fi stat mult mai comod în cap şi am fi gîndit cu picioarele. Adică, exact ceea ce unii au încercat şi au avut impresia că merge, de vreme ce principala calitate a *provizoratului* în care ne zbatem a fost decretată *stabilitatea.*

Aşa se face că m-am trezit din visul cel urît cu sentimentul disperării şi m-am întrebat idiot: oare volumele – sfera, cubul, piramida, cilindrul – ce visează despre oameni?

Eugen VASILIU

Democraţie - democratizare

În 1989 totul era - sau părea - simplu. "Respingînd insuportabilul" (Dahrendorf) popoarele Europei centrale şi de Est, intelectualitatea rusă, dar şi cea din ţările URSS optau - sau cel puţin aşa părea pentru instituţiile unei democraţii liberale, pentru valorile societăţii civile, pentru cetăţenia înţeleasă ca apartenenţă la o colectivitate de oameni liberi. Turbulenţa care a început în vara lui '89 prin exodul masiv al est-germanilor şi deschiderea graniţelor prin Ungaria şi s-a încheiat cu puciul ratat de la Moscova, din 1991, promitea instalarea (într-un ritm care depindea fireşte de maturitatea şi determinarea actorilor politici) a instituţiilor liberale - în accepţia lor clasică, "veche". După cum, pe drept, observa şi Timothy Garton Ash, în 1990, revoluţiile europene "n-au oferit nici o idee nouă în marile probleme politice, economice, de legislaţie sau de relaţii internaţionale. Sînt reluate vechile, încercatele şi familiarele teorii despre statul de drept, despre relaţiile dintre parlament şi executiv, despre independenţa justiţiei". Preocuparea pentru reglementarea unui nou cadru instituţional, în care să se sincronizeze efectele liberalizării economice cu cele ale pluripartidismului, a fost evidentă în toate ţările unde s-a renunţat la doctrina partidului unic - forţă conducătoare, dar şi proprietar al indivizilor şi al produsului muncii lor. Egal de intensă, această preocupare s-a materializat foarte diferit, nu în ultimul rînd sub influenţa a două componente ale trecutului: gradul de reformism al partidelor comuniste şi dominanta opoziţiei. Este evident că în Ungaria, Janos Kadar şi grupul său au împins reforma economică pînă la limitele în care rudimentele de doctrină o mai puteau suporta, în timp ce Ceauşescu îşi căuta o doctrină pentru o centralizare cît mai strictă a economiei, atît a producţiei, cît şi a consumului. Pe plan instituţional, Masa Rotundă din Polonia a fost prima recunoaştere oficială de către comuniştii la putere a unei opoziţii organizate, în timp ce Gorbaciov încropea tot felul de formule electorale prin care în Sovietul Suprem izbuteau să pătrundă şi oameni care îşi scriau singuri discursurile, iar unii chiar vorbeau liber. Liber în toate sensurile cuvîntului. Osificarea şi stagnarea anterioare se restrîngeau sub presiunea unor forţe mai mult sau mai puţin numeroase, care păreau foarte sigure că fericirea e după colţ.

Percepţia de astăzi întunecă şi distorsionează oarecum memoria. Comunismul este rememorat ca o "epocă" a stabilităţii, fie şi în rău, în timp ce "tranziţia", după cum îi spune şi numele, este o perioadă a necontenitelor pendulări într-un mecanism ieşit din ţîţîni. Socialismul real n-a fost niciodată o structură stabilă: luptele de la vîrf pentru putere aveau urmări extrem de dramatice în viaţa multor oameni foarte departe de centrele de decizie, bunul plac al legiuitorului transforma peste noapte legalitatea în culpă şi invers, războiul şi pacea se declarau şi se încheiau în tobele şi surlele unei propagande a cărei menire era să le ascundă atît cauzele, cît şi scopurile. Senzaţia de stabilitate era dată - probabil - de durata aceleiaşi persoane în cea mai înaltă funcţie din stat şi de omniprezenţa portretelor care-i arătau chipul veşnic tînăr şi de lipsa de personalitate a celor care alcătuiau grupul de la conducere.

Opoziţia democratică din aceste ţări folosea crăpăturile sistemului pentru a-şi afirma refuzul: Mişcarea pentru Libertăţile Civice iar apoi Forumul Civic din Cehoslovacia, Opoziţia democratică din Ungaria, Comitetul pentru auto-apărare socială şi Solidaritatea din Polonia nu aveau un program liberal (sau de orice altă natură) care să proiecteze structura societăţii postcomuniste; lupta se ducea, pas cu pas, pentru cazuri evidente de încălcare a drepturilor omului, pentru respectarea normelor ecologice şi alte asemenea, singurul scop politic de perspectivă care se putea discerne din demersurile lor era cel al instituirii unui sistem cu mai multe partide. Respingerea comunismului - care nu putea fi exprimată fără riscuri fatale - se traducea de fapt prin respingerea politicii ca atare. De la Soljeniţin la Havel, marile voci ale opoziţiei anticomuniste cereau oamenilor "să trăiască în adevăr", refuzînd o dată cu totalitarismul şi consumerismul societăţilor occidentale. Cînd revoluţiile au avut loc efectiv, acest discurs moral şi-a arătat imediat efectele: clopotele victoriei liberale au fost trase prea devreme. "Multe lucruri li se cer politicienilor într-o democraţie parlamentară care funcţionează normal. Dar nu «să trăiască în adevăr». Esenţa politicii democratice poate fi descrisă ca o «activitate care foloseşte jumătăţi de adevăr». În interiorul ei democraţia parlamentară este un sistem întemeiat pe puterea adversarului de a limita falsurile puterii, de fapt tendinţa fiecărui partid de a prezenta o parte a adevărului drept «tot adevărul»", scria cu realism în 1990 Timothy Garton Ash. Nu de asemenea fraze era nevoie în pieţele politice ale Estului. Ieşită la lumina zilei, opoziţia anticomunistă a transformat "plusvaloarea etnică" (Jeffrey C.Isaac) în program politic, creînd astfel sursa propriilor dezamăgiri chiar şi atunci cînd forţele care o reprezentau au preluat puterea. Nimeni în această lume nu poate face politică, potrivit standardelor *antipoliticii* promovate de Michnik sau Konrad, de Kis sau Havel. (*Vezi caseta*)

Între înălţătorul discurs moral şi plicticosul discurs economic a rămas un spaţiu liber în care nu s-a spus nimic concret despre noua poziţionare a cetăţeanului faţă de stat: în România ceauşistă, impozitele dispăruseră de pe foaia de plată a salariului care se numea în mod obligatoriu retribuţie. Cu venitul net în mînă omul nici nu mai ştia că i se prelevează impozite. E puţin probabil că acum a înţeles că guvernul, preşedinţia, prefecturile sînt plătite din banii lui, că el este cel care dă, nu lui *i se dă*, că prin alegeri el trebuie să desemneze pe cei mai buni (după părerea lui) administratori ai banului său.

© S. Gheţie

Inconfortul creat de provizoratul tranziţiei este determinat în bună măsură nu de realitatea schimbărilor (pe care de fapt toată lumea le doreşte), ci de aparenta sau reala incapacitate de a le influenţa sau măcar de a le înţelege. Şi aceasta este o componentă importantă a refugiului în valorile sigure ale naţionalismului, ale solidarităţii etnice: "Tragedia bosniacă, riscul ideologiilor şovine din Slovacia, România şi statele baltice, ascensiunea neliniştitoare a unor politicieni ca rusul Jirinovski sau retorica antisemită a lui Csurka în Ungaria pun sub semnul întrebării atractivitatea constituţionalismului de tip liberal..." (Jeffrey Isaac - *Sensurile lui 1989* în "Social research" - vara, 1996). Şi în această ordine de idei, trebuie ţinut seama de avertismentul lui Stephen Holmes: "Cea mai dificilă problemă cu care se confruntă astăzi ţările din Europa de Răsărit este opţiunea pentru o conducere care să poată introduce efectiv reformele, păstrînd în acelaşi timp încrederea poporului, rămînînd răspunzătoare în faţa lui. Cel mai mare pericol este spiritul antiparlamentar. Provocarea din Europa de Est acum este prevenirea ascensiunii liderilor extraparlamentari, care pot obţine sprijin popular pe baza unor forme de legitimitate nedemocratice şi neelectorale."

Dacă liderii societăţii civile în formare, moştenind unilateral patosul opoziţiei anti-politice, nu vor face decît să judece politica după standarde străine ei, creşte sentimentul de insecuritate al cetăţeanului dezgustat de corupţie, de apariţia inegalităţilor şi de etalarea lor. El percepe provizoratul nu ca pe o şansă spre mai bine, ci ca pe o nesfîrşită operaţie de salvare prestată de diletanţi. Orice promisiune de stabilitate, de "mînă-forte" va fi considerată o dovadă de profesionalism. Dacă vor să "trăiască în adevăr" aşa cum cerea Havel, politicienii acestei părţi de lume trebuie să-şi însuşească provizoratul ca pe o calitate, o multiplicare a şanselor, să reuşească să-l facă atractiv şi pentru electorat.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Riscuri

«...În anii care vin, fără îndoială, multe ţări vor opta pentru democraţie şi vor avea loc unele tranziţii spre democraţie. Democraţiile existente trebuie să continue să promoveze democraţia şi drepturile omului acolo unde ele nu există şi să-i sprijine pe cei care se opun regimurilor autoritare din punct de vedere democratic. Dar, în această perioadă accentul cel mai important trebuie pus pe *consolidare*. Tema dominantă nu trebuie să fie crearea unor democraţii suplimentare, ci consolidarea celor recent constituite şi completarea tranziţiei care e pe cale de a se desfăşura în asemenea "ţări-cheie" cum sînt Rusia, Ucraina, Africa de Sud şi Mexic.

Dificultăţile care apar în calea acestor democraţii noi includ atît problemele moştenite de la predecesorii autoritari, cît şi cele specifice democraţiei sau societăţilor în curs de transformare. Democratizarea este soluţia problemei tiraniei, dar procesul democratizării în sine produce sau amplifică alte probleme, pe care noile democraţii sînt obligate să le rezolve. Am să menţionez trei dintre ele.

Prima: alegerile îi pun pe liderii politici în situaţia de competiţie pentru voturi. În multe situaţii, voturile se pot cîştiga cel mai lesne, apelîndu-se la componentele tribale, etnice sau religioase. În aceste cazuri, democratizarea promovează conflictele comunitare şi etnice şi prea puţine noi democraţii şi-au structurat în aşa fel instituţiile încît să fie imune la aţîţările de acest tip. În cazul merituos al Africii de Sud, conducătorii partidelor importante reprezentînd principalele grupuri etnice s-au înţeles înainte de alegeri asupra rezultatului votului. Tranziţia paşnică de la guvernarea albilor la cea a negrilor nu este tocmai un exemplu de democraţie. În fosta Uniune Sovietică şi Iugoslavia, dimpotrivă, primele alegeri au adus la putere partidele naţionaliste, şi astfel a început descompunerea lor. La fel, în Bosnia, alegătorii au ignorat într-un mod remarcabil partidele multireligioase: sîrbii au votat pentru Partidul sîrb, croaţii pentru Partidul croat şi musulmanii pentru Partidul musulman. Oamenii se definesc prin familie, credinţă şi sînge, şi dacă regulile angajamentului electoral nu sînt construite cu grijă, politicienii din competiţie nu prea au alte opţiuni. În societăţile ne-occidentale, introducerea democraţiei creează, de asemenea, ceea ce poate fi descris ca "paradoxul democratic". Se facilitează astfel accesul la putere al grupurilor care mizează pe loialitatea etnică şi religioasă, de obicei antioccidentale şi antidemocratice.

În al doilea rînd, democratizarea este favorabilă chemării la arme, războiului. Este adevărat că democraţiile, în majoritatea cazurilor, cu excepţia unor incidente marginale, nu se luptă între ele. Acest lucru a fost evident în anii de după cel de al Doilea Război Mondial. Dar într-un studiu recent despre această perioadă, Edward Mansfield şi Jack Snyder au adus dovezi convingătoare pentru a demonstra că "în faza de tranziţie ţările devin mai agresive, mai înclinate să ducă războaie, şi statele care se află în această situaţie sînt mai expuse tentaţiilor agresive decît democraţiile sau autocraţiile mature. Un stat cum e Rusia contemporană, care face un salt uriaş de democratizare - de la autocraţia absolută la o democraţie de masă extensivă -, este mult mai înclinat spre război în primul deceniu al democratizării, decît pe vremea cînd era o dictatură". Această tentaţie războinică este alimentată desigur şi de factorii pomeniţi mai înainte, de politicienii care apelează la instinctele comunitare pentru a stimula conflictele etnice între statele care se democratizează.

În al treilea rînd, democratizarea presupune slăbirea factorilor de constrîngere asupra comportării individuale, dispariţia inhibiţiilor sociale, nesiguranţa şi confuzia în legătură cu standardele de moralitate. Prin necesara şubrezire a autorităţii statale se pune în discuţie autoritatea ca atare şi se promovează o atmosferă amorală, de *laissez-faire*, de "merge oricum". Deşi datele nu sînt certe, se pare că democratizarea implică o creştere a delincvenţei sociale, a criminalităţii şi a consumului de stupefiante şi e probabil că încurajează dezintegrarea familiei şi prăbuşirea altor bastioane ale autorităţii colective.»

Samuel P. HUNTINGTON -
"Democraţie de cursă lungă", Journal of Democracy - aprilie, 1996

Între durabil şi trecător

- de vorbă cu inginerul Soly KAMENITZER -

Ne gîndim deobicei la provizorat ca la un fel de casă tăbărîtă, unde nimic nu mai funcţionează, totul stă să crape, să cadă, să se dizolve, prin care circulăm speriaţi, pîndiţi de neprevăzut. Dar speranţa noastră stă tot în el: dacă n-am crede că sărăcia, nedreptatea sau suferinţa sînt trecătoare, existenţa ar deveni un coşmar. Ce-am face dacă n-am fi convinşi că răul e provizoriu? Mai degrabă ar fi cazul să ne întrebăm cît provizorat ne putem asuma şi de ce: temporarul dă şi un sentiment de libertate şi îngăduie un proiect. Am purtat pe această temă un dialog cu inginerul constructor ***Soly Kamenitzer*** *care şi-a petrecut 20 de ani pe cîteva din şantierele ţării, ridicînd 4 din marile baraje hidroenergetice.*

Barăci şi baraje

Stimate domnule inginer Soly Kamenitzer, cum priviţi provizoratul în care aţi trăit timp de douăzeci de ani, departe de oraşul dvs natal, Bucureşti?

Soly Kamenitzer: Chestiunea se pune altfel. În meseria noastră, de multe ori, *definitivul* din Bucureşti era, de fapt, foarte provizoriu din cauza fricii: dar dacă te trimite în provincie, într-un fund de ţară? Am avut o mult mai mare siguranţă trăindu-mi "viaţa provizorie" pe cîte un şantier hidroenergetic important; de ceea ce făceam noi acolo depindea soarta şefilor noştri, directori generali, miniştri, ştabi - cum se zicea - care puteau fi schimbaţi, "rotiţi", înlocuiţi etc. Ei aveau "situaţii", "poziţii" - noi ne făceam meseria. Noi eram mai liberi, mai stabili. Provizorii erau ei. Ultimul şantier la care am lucrat a fost la Pecineagu-Rucăr, hidrocentrala Clăbucet - asta-n '84-'85. Eram de 10 ani în centrală în Bucureşti, şef serviciu producţie, cea mai mare funcţie pe care puteam s-o am în situaţia mea ca om cu rude în străinătate - mă mutasem într-o locuinţă bună, băiatul meu mergea la şcoală şi, deodată, am simţit că nu mai am nici un chef, vreau mişcare, vreau libertate, mi-e dor să mai duc viaţa de şantier. Şi-am ales Pecineagu, un fel de teritoriu al dezordinii. De la baraj mai era un drum forestier de 1 km şi pe urmă totul se înfunda în pădure. Capăt de lume. Un coleg, Alexandru Simionescu, m-a-ntrebat cînd a auzit că mă duc acolo: "Ce faci Garry Cooper, îţi iei pistoalele şi pleci în Vestul Sălbatic?" Altul a fost mai pesimist: "Ce ţi-a venit, vrei să te-ngropi?" Pe şantier am găsit o atmosferă imposibilă: se lucra, nu se lucra (mai mult nu), dar toţi se reclamau între ei. O vreme convingerea celor mai mulţi a fost că o să abandonez, o să-mi iau lumea-n cap. După Bicaz, Argeş, Lotru, Sebeş, la vîrsta mea să-ncep de la un şantier dezorganizat, rămas în urmă? Tunelul inundat, surpat în parte, betonarea – cel mult 70 m pe lună...; am adus-o la 400 m, maximum pe trust (azi e un vis). Începusem să-mi notez tot ce fac în fiecare zi: n-aş fi ştiut altfel că am bătut cu pasul 1000 km prin tunel, cît am stat acolo. Din cauza apei foarte dure, cizmele ne făceau răni pe picioare: cînd ne rodeau sub genunchi, luam alte încălţări de cauciuc, care ne zgîriau pielea la o palmă de gleznă, dar cît purtam cizmele scurte apucau să se vindece rănile de pe gambă. Şi era cam pustietate... Cînd am făcut străpungerea tunelului au venit conducătorii de la judeţ, şefi din Centrală, din minister. S-au adus cu ocazia aceea camioane de bere pentru nevestele constructorilor. Ţin minte că oamenii au cerut atunci şi mai multe filme.

Ce gen de filme aducea caravana?

Văzutul şi răsvăzutul "Articolul 420", "O floare şi doi grădinari", "Vandana" - de-astea indiene, deobicei. Literatura era reprezentată de "Operele"... nu mai ştiu la ce volum ajunsese Tovarăşul... Pentru educaţie: ce fel de educaţie putea fi asta? Am cerut, profitînd de prezenţa atîtor mărimi, să ni se trimită toate noutăţile care se găseau în librăriile bucureştene. "Şi unde să se vîndă?" - s-a interesat cineva. "La magazinul Universal-sătesc: acolo unde-s cizmele, sarea şi oalele de tuci". Cînd a sosit transportul de cărţi s-a făcut imediat coadă: am invocat "dreptul feudalului" şi-am luat primul - "Istoria literaturii" a lui Călinescu, "Numele trandafirului" şi nişte volume de memorii de război. Pe urmă s-a organizat un stand permanent, cumpărau toţi, devenise o chestiune de prestigiu: după ingineri s-au luat tehnicienii, după ei maiştrii, tinerii muncitori mai şcoliţi; cred c-atunci au început sau au fost îmbogăţite multe biblioteci personale, cu noutăţi greu de procurat în oraşe. Lucrau acolo în munte vreo 1000 de oameni, într-o climă rece, adesea aveam –20°, condiţiile de muncă erau foarte grele; printre utilajele în funcţie era şi o locomobilă din 1917, reparată-ceas de un meşter fantastic, Gerhard Iosef, căruia îi plăceau chefurile. În situaţia asta, provizoratul trebuia să devină cît de cît suportabil; cărţile au fost un aspect.

În cîte barăci aţi locuit în anii de şantier?

Cînd am fost în practică la Bicaz, în 1952, într-o cabană pe fundul lacului, pe urmă-n colonia Dodeni: locuinţă tip - hol mic, cameră, chiuvetă, mobilă de brad, STAS; la Argeş am stat în vreo trei barăci, sau numai două, nu mai ştiu, mai toate arătau mai mult sau mai puţin la fel. Cînd m-am dus la Lotru am locuit întîi la o casă ţărănească - lucrurile erau foarte la început - pe urmă m-am mutat chiar lîngă baraj, într-o baracă, acolo a crescut fiul meu, Adrian. De născut s-a născut la Argeş, în 1969, - unde soţia mea, Mioara, îi cunoscuse pe doctoriţa Rackossi şi pe doctorul Munteanu, care veneau de la Bicaz, tot pe urma şantierului. La colonia Baraj de la Lotru o vreme n-am avut oficiu poştal, vederile, scrisorile, telegramele erau lăsate la frizerie şi se afişau în geam. La Sebeş parc-am stat ceva mai bine. Am lucrat cîteva luni şi la Cernavodă, acolo erau nişte condiţii mai inconfortabile, dar fiindcă am stat puţin, n-am dat importanţă. Nu ştiu cîte din locuinţele prin care-am trecut mai există. Una ştiu sigur că nu: am văzut cînd s-a demolat, intra sub apele lacului. Am fost trist. Chiar dacă ar seca lacul (Doamne fereşte!) n-am să mai văd acel loc niciodată. Melancolia constructorilor... Rămîne în urma ta ceva definitiv, însă, într-un fel, regreţi ceea ce a fost trecător, dar a legat ani de zile de un scop comun existenţele cele mai diverse: vechi meseriaşi, tineri care se calificau, oameni care-şi schimbau viaţa spectaculos.

O lume vie

La baraj, cînd mi-am început ucenicia profesională era şef inginerul Nicolae Cernescu, fost militar - făcuse frontul în Rusia - şi adjunct Aurel Coca, absolvent la Charlottenburg. Directorul tehnic al Bicazului, vestitul inginer Ion Rusmănică, marele specialist, fusese deţinut la Canal, iar la instalarea lui la Bicaz a avut vreme de cîteva luni un "paznic" personal, cu sarcina de a-l urma peste tot. După cîteva luni securistul a căzut lat de oboseală şi a mai cerut un schimb; nu rezista singur la ritmul de lucru a lui Rusmănică: 18 ore pe zi! La Lotru l-am avut coleg pe inginerul Mişu Tarţa, fost preşedinte TUNŢ, care făcuse ani mulţi de puşcărie, ca ţărănist: la noi era şef de şantier, decorat, onorat pe potriva competenţei şi autorităţii sale recunoscute. Îl admiram mult, pînă cînd am aflat că nu-i are la suflet pe evrei. Nu i-am reproşat, dar m-a amărît descoperirea. Dar noi eram prieteni, lucrasem în condiţii grele, trăisem împreună acelaşi provizorat al vieţii de constructor. După ce s-a retras la Cluj - se îmbolnăvise - m-am pomenit într-o zi cu un telefon la Bucureşti (eu lucram în centrală), spunîndu-mi c-ar avea nevoie de un serviciu: "Mă, Mişule, tu eşti la Cluj, vorbeşte cu ai tăi de-acolo". "Mă Soly, eu cu tine vreau să vorbesc că ne înţelegem." N-a fost greu de găsit un loc pentru un om ca el, şi m-am bucurat că a apelat la mine.

Să înţeleg de aici că într-o asemenea comunitate, cum e şantierul unei mari lucrări, provizorii nu sînt numai condiţiile de trai, ci şi antipatiile, frecuşurile, lucrăturile? Nu cumva propuneţi o lume cam idilizată?

Vi se pare ceva idilic în tot ce-am spus? Sigur că locuind într-o aşezare cu o singură şosea, pe care trec oamenii la lucru, nunţile, înmormîntările, copiii de şcoală, chefliii, îndrăgostiţii, lucrurile sînt mai la vedere - aşa cum erau la Bicaz sau la Argeş - şi nu apucă să aibă umbra aceea în care să se ţească intriga, lucrătura - sau, dacă există, ele nu ţin mult că nu le permite mediul. Acolo nu puteai să iei prin pile şi aranjamente locul nimănui. Mai toate erau la fel de grele. Şi pe urmă aveam şi-un timp limitat: atîţia ani şi, dacă nu ne înţelegem unii cu alţii, la altă lucrare nu ne mai întîlneam; au fost cazuri. Provizoratul nostru nu era dezordine şi faptă aleatorie: era etapă clară spre *ceva*. Fundaţia barajului - un provizorat în aparenţă, lucrare definitivă, de fapt. Devierea Bistriţei - un aspect temporar, dar etapă precisă ş.a.m.d. Eu cred că şi asta conta enorm: trăiam un provizorat cu sens, care ducea undeva, avea finalitate.

Opţiuni

Regretaţi vreodată anii petrecuţi pe şantiere? Aţi fi putut alege altceva?

Aş fi putut. Cînd a fost cazul, cînd familia mea nu mai suporta rigorile provizoratului, am cerut să vin la Bucureşti. Dar să regret, de ce? Viaţa pe dos nu pot să mi-o întorc. "Şi ce-aţi realizat voi dacă aţi trăit aşa cum aţi trăit?" – m-a întrebat, nu o dată, fiul meu. Îi spun: "Am avut o meserie, am făcut-o cu plăcere, după mine rămîne ceva durabil, dincolo de conjuncturi". Zîmbea. De la un timp încoace a început să sufere şi el pentru meseria lui, începe să înţeleagă... Am dus acum cîţiva ani în urmă tratative cu nişte specialişti din Israel, plecaţi de aici, care – nu pot să-i condamn – îşi urmăreau afacerile, dar într-un stil arogant ce m-a enervat. Un coleg de-al meu mă tot trăgea "diplomat" de mînecă: "Soly dragă, trebuie să fim mai maleabili." Îmi recomanda o umilinţă provizorie. Mi-a sărit ţandăra, mai ales că specialiştii străini îl aprobau. M-am adresat unuia, pe care-l ştiam dinainte: "Da' de ce să mă umilesc? Eu sînt evreu şi tu eşti evreu, eu sînt în România şi tu ai fost în România. Acum, cînd discutăm, tu eşti amator să stabileşti relaţii cu noi. N-o faci de plăcere, nu mă iubeşti, nu mă protejezi: e o afacere, de care şi tu eşti interesat, că de-asta ai venit aici." M-a deranjat foarte mult fostul meu coleg, de odinioară, actualul om de afaceri străin: nu pot accepta să fim trataţi ca nişte tipi căzuţi acuma din copac.

Nu vi s-a spus niciodată că vă aflaţi în tranzit pe un pămînt ce nu vă aparţine?

Încă din copilărie... "Pe toţi jidanii din curtea asta i-aş omorî, pe tine nu, că eşti simpatic". Un copil care s-a născut pe şantier la Lotru, tînăr ziarist acum, mă vorbeşte chiar de bine în revista "Europa", singura în care mi-a apărut numele după revoluţie.

Vă deranjează?

Să-i deranjeze pe cei care aplică tactica perfidă, aceea de-a lăuda un evreu ca să-i înjure pe ceilalţi. De altfel în 20 de ani de şantier nu mi-a spus nimeni jidan. Numai cînd am venit la Bucureşti în 1973, chestiunea a început să se pună altfel. În fiecare an se cerea de la partid derogare pentru confirmarea pe post a trei şefi de serviciu: eu ca evreu, cu toată familia plecată din ţară, Geo Untescu, fiu de chiabur, şi Mitocaru, fiu de legionar. Totuşi, aş vrea să revin la ceva: nu mă întristează că nu mi-a mai cerut *mie*, după Revoluţie, cineva vreo opinie, altu-i necazul: în '90 cînd se puteau da bani pentru obiectivele hidroenergetice aflate în desfăşurare, n-am fost ascultaţi cum trebuie şi s-a pierdut un timp preţios. Măcar să le fi conservat o vreme, tot am fi fost în cîştig. M-am zbătut atunci, am ajuns pînă la Preşedinte, a fost de acord, dar banii trebuiau daţi de guvern, de departamente, ministere, de servicii care au înţeles că noi ne repezim acum la vistierie, altceva n-avem în gînd. Am şi spus la Preşedinţie: "înainte eram constructori, acum sîntem agenţi economici. Nu denumirea mă supără, ci starea în care sîntem plasaţi: n-avem perspectivă, trăim ca într-o mişcare browniană".

Credeţi că lucrările durabile la care aţi luat parte v-au dat un anumit stil de a tranşa lucrurile?

Adică verdicte, concluzii definitive? Nu. Oricum şi definitivul, durabilul e supus provizoratului, unul văzut mai de sus, mai degrabă simţit. Eram odată la Lotru. Ieşisem din birou, citisem de o alunecare de teren în Argentina şi m-am dus să văd nişte escavaţii în carieră. Totul arăta robust, dur, escavatorul gigantic lucra, forezele îşi făceau treaba. În faţa mea era un deal de cca 100 de m. impunător, sigur. Şi dintr-o dată am auzit, n-am *văzut*, nişte pietricele rostogolindu-se la bază, abia perceptibil. Am întrerupt totul, am retras utilajele. Noaptea a avut loc o surpare de proporţii: 100 şi ceva de mii de tone de material au acoperit frontul de lucru, ca într-o prăbuşire de lume. Fotografia dezastrului e inclusă într-o lucrare de specialitate a unei vechi colaboratoare de ale mele, Sanda Nicolau. Cîteva ore mai tîrziu, am primit telefon că sora mea, plecată cu 3 luni în urmă în Israel, bine sănătoasă, urmează să facă o operaţie de risc, urgentă, altfel nu mai are şanse de viaţă şi vrea să mă vadă pentru ultima oară, cum s-a şi întîmplat. Sînt prea mult un om al tehnicii şi claritătii ca să fac speculaţii pentru care n-am chemare; şi dacă, totuşi, în noaptea aia am avut o senzaţie de mare fragilitate a tot ceea ce pare atît de sigur în jurul nostru?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 195 ● 4-10 octombrie 1996 ●

Anul IV
nr. 196
11-17 octombrie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

UN HAMBURGER SAU O CIORBĂ DE BURTĂ?

– psihologia *fast-food* în România –

© N. Triculescu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Adusе cu poşta

Privatizarea trece, dar problemele rămîn

© C. Bumbuţ

Aprehensiunea faţă de dogmele reformei pluteşte suverană de-a lungul şi de-a latul eşichierului politic. Ea poate fi înţeleasă dar nu poate fi acceptată; centralismul în care a fost încastrată privatizarea constituie un anacronism inacceptabil. Formalismul reformei a iscat pierderi dezastruoase. Relaţiile instrumentate în economie sînt lipsite atît de suport social, cît şi de suport material. Dacă sistemul antecesor era ineficient, sistemul succesor este şi mai ineficient. La toate acestea, actorii şi observatorii scenei politice tac mîlc! Blocajul economic este pus pe seama ritmului şi nu pe seama direcţiei în care se execută tranziţia. Dacă direcţia era bună, ritmul transformărilor creştea de la sine. Nefiind bună direcţia, fatalmente, nici ritmul nu poate creşte. Firesc ar fi acum să căutăm cu toţii direcţia cea bună, calea rătăcită. Dar iată că nimeni nu o face!

Presa nu identifică, în materie de reformă, nici o altă variantă în afara aceleia oficiale. Astfel, vajnicul cotidian "România liberă" s-a transformat dintr-un ziar de luptă politică, într-un ziar de literatură politică. Din vitrina acestuia, imperturbabil şi exhaustiv, dl O. Paler se încontrează cu moravurile protipendadei. "Nu deţin soluţii!" – declară ritos domnia sa. Dar oare – întreb şi eu – nu cumva nici nu vă interesează soluţiile? Sau credeţi că schimbarea poate fi măcar imaginată în afara sferei soluţiilor raţionale?

O altă personalitate, cunoscută ca expert în economie, crede că vina o poartă exclusiv Guvernul care nu a abandonat societăţile comerciale ba chiar, pe ascuns, le şi susţine. După reţeta acestei şcoli, soluţia s-ar baza, dacă se poate spune aşa, pe creşterea nelimitată a şomajului. După ce mecanismul creşterii necontrolate a preţurilor a fost pus la punct, viitorul legislativ ne-ar putea oferi, iată, şi un mecanism de liberă creştere a şomajului. Poate – cine ştie? – prin intermediul unui pod aerian, Banca Mondială ar urma să ne asigure ajutoarele sociale, iar Fondul Monetar pensiile. Nouă nu ne-ar răminîne decît să semnăm de primire!

Autorul acestor rînduri priveşte critic reforma, din unghi aplicativ. Astfel a fost elaborată şi publicată la 27 octombrie 1995 Metoda Dublei Privatizări. (Şi în radiotehnică evoluţia a fost fundamental determinată de ceea ce se numeşte "Metoda dublei schimbări de frecvenţă"!) Dubla privatizare rezolvă în mod optim – şi în stil clasic – problema transferului de proprietate. Ea dă economiei ce-i al economiei şi poporului român ce-i al poporului român! Valorificarea societăţilor comerciale în beneficiul cetăţenilor îndreptăţiţi dublează capitalul acestor societăţi.

În ciuda perspectivelor pe care le oferă, soluţia capitalizării prin privatizare nu a stîrnit pînă acum nici cel mai mic ecou din partea clasei politice. Poate pentru că ecoul se naşte la întîlnirea cu un zid, nu cu un gard. Soluţia dublei privatizări ar fi avut probabil un puternic ecou dacă întîlnea acel zid politic capabil de reflecţie. Dar a întîlnit doar garduri...

Marii editorialişti nu sînt interesaţi de soluţii!

Marile cotidiane nu au nevoie de soluţii!

Marile partide nu sînt pregătite pentru soluţii!

Marile platforme electorale nu au (nici loc pentru) soluţii!

Dar, pentru marile probleme ale societăţii româneşti, există totuşi soluţii...

Corneliu PÎSLARU

Şugag, 1 octombrie 1996

Duşmanii noştri cei iubiţi

Divina surpriză

Cînd nimeni nu mai credea, tratatul româno-ungar a fost semnat pe 16 septembrie la Timişoara. Cancelariile occidentale şi-au exprimat mulţumirea, dar peisajul nu este tot atît de însorit din punctul de vedere al popoarelor implicate. S-a tot spus, pe ambele părţi ale frontierei, că acest tratat nu poate fi semnat la repezeală, că soluţiile pripite la problemele care pînă în urmă cu trei luni păreau insolubile ar putea fi periculoase. Este lăudabil că într-un timp atît de scurt, diplomaţii români şi unguri au izbutit să învingă obstacolele persistente care se opuneau elaborării unui compromis acceptabil pentru ambele părţi. Este evident că s-au exercitat intense presiuni occidentale pentru a-i constrînge pe cei doi parteneri să-şi plece spinarea dacă vor să-şi vadă împlinite dorinţele: să intre în NATO şi în Uniunea Europeană. Şi totuşi, a fost necesar ca la începutul lunii septembrie, ministrul român al Afacerilor Externe să se ducă la Cluj ca să explice populaţiei - care îl votase încă în primul tur al alegerilor municipale pe Gh. Funar, preşedinte al PUNR şi adversar înverşunat al tratatului - că nu are a se teme, că nu vor fi acceptate drepturile colective şi autonomia politică a entităţilor administrative pe criterii etnice. Temerile româneşti nu sînt mai puţin puternice decît cele de dincolo de frontieră. Întîlnirea ungaromaghiară de la Pápa între reprezentanţii Uniunii mondiale a ungurilor şi cei ai UDMR a fost însoţită de o moţiune de cenzură împotriva coaliţiei guvernamentale, socialist-liberale, condusă de fostul comunist Gyula Horn. Dar găsesc că mai îngrijorătoare este prezenţa celor doi lideri religioşi ai ungurilor din Transilvania (Joszef Tempfli, episcop catolic, şi Loránt Hegedus, episcop protestant) printre cele cîteva mii de manifestanţi care la chemarea partidului micilor proprietari şi a formaţiunilor neparlamentare de extremă-dreapta s-au strîns în faţa Parlamentului din Budapesta, pentru a protesta împotriva trădării guvernului ungar. Prezenţă stînjenitoare, pentru că dă apă la moară naţionaliştilor români care văd în fiecare ungur din Transilvania un iredentist ireductibil.

Dacă recomandarea 1201 a Comunităţii Europene insistă asupra drepturilor minorităţilor naţionale, aceeaşi comunitate respinge orice definiţie a drepturilor colective, din cauza pericolului pe care l-ar prezenta pentru integritatea teritorială a ţărilor din Europa Occidentală, şi pentru că drepturile colective traduc o revenire la sistemul juridic al privilegiilor medievale. Totuşi, cea mai recentă experienţă istorică ne arată că şi drepturile individuale pot servi drept trambulină pentru drepturile colective, dacă partenerii, care trebuie să le aplice la toate eşaloanele societăţii, nutresc intenţii revanşarde ascunse, sau le folosesc ca pe un procedeu tactic în aşteptarea unor zile mai bune; pentru a izbuti este necesar ca, în practica efectivă, drepturile individuale să nu fie batjocorite, sau pervertite. Această rezervă nu se datorează unui pesimism radical, ea vine din observarea vieţii politice internaţionale şi a modalităţilor civice de acţiune la care apelează nu doar partenerii constrînşi şi obligaţi, dar chiar şi puterile care i-au obligat la supunere. Cînd marile puteri dovedesc că există două standarde în aplicarea acestor drepturi, nu ne putem aştepta că ele vor fi mai corect respectate de către cei mici. Sînt o mulţime de exemple în acest sens: cum să se explice altfel atitudinea intervenţionistă a cancelariilor occidentale faţă de sîrbii din Bosnia şi tăcerea aceloraşi cancelarii faţă de abuzurile ruseşti din Cecenia; mai recent, felul cum americanii i-au lăsat baltă pe kurzii din nordul Irakului, cu care fuseseră aliaţi, pune iarăşi sub semnul întrebării interesul real pe care îl are Occidentul faţă de respectarea acestor drepturi şi este evidentă geometria variabilă care le determină atitudinea. Nu trebuie eliminată eventualitatea ca asemenea tratate, semnate la presiunea unor terţi puternici, să rămînă pînă la urmă simple petice de hîrtie. Doar un larg consens popular conferă legitimitatea incontestabilă unor acorduri, necesară aplicării lor cu calm, argument practic împotriva demagogilor care încearcă să manipuleze opinia publică.

Există acest consens în cele două ţări? Nimic nu este mai puţin sigur. Nu a fost făcut nici un sondaj de opinie, sau dacă a fost făcut, nimeni nu a avut curajul să-l publice. Dacă ne temem de manipulări, trebuie să acceptăm că neantul nu poate fi manipulat, este nevoie de un fond pentru ca manipularea să poată hrăni prezentul cu o semantică a unui conflict verificat. Or, dacă există o trăsătură caracteristică a culturii politice din ţările balcanice şi din Europa Centrală şi de Est, aceasta este intensitatea cu care sînt trăite reconstrucţiile istorice, referinţele trecutului în conştiinţa colectivă. Cîteodată se ajunge cu ele pînă în antichitatea clasică. Ce importanţă are că e vorba de o istorie mitificată, dacă ea funcţionează? Rezultat al uniformizării statale a societăţii, al unui învăţămînt unificat, ele sînt trăite ca o factualitate a prezentului. Această trăsătură a dispărut din Europa occidentală, nu prea mai văd francezi apţi să nutrească un sentiment de revanşă împotriva englezilor care neau învins la Crécy, Azincourt, în India, în Canada şi la Waterloo! În schimb această memorie este vie în Europa pe care o numim **Cealaltă**. Disputa dintre greci şi macedonieni se duce în legătură cu Alexandru cel Mare, cea dintre sîrbi şi albanezii din Kosovo se referă la înfrîngerea sîrbilor la Cîmpia Mierlelor în secolul XIV, cea dintre sîrbi şi croaţi e tot din Evul Mediu. În ceea ce-i priveşte pe români şi unguri, diferendul lor datează din Evul Mediu timpuriu cu incursiuni în istoria Romei etc.

Iată de ce, în ultimă instanţă, totul depinde de popoare, ceea ce nu înseamnă că ele ar fi - a priori - mai înţelepte. Vor reuşi ele să înţeleagă (cine le va explica?) că evenimentele economice şi sociale de astăzi n-au nimic de-a face cu genealogiile istorice, reale sau imaginare, care le-au nutrit identitatea naţională? Îşi vor da ele seama că această criză economică şi socială caracteristică postcomunismului nu are o filiaţie din istoria veche, ci ea este produsul modernităţii occidentale, numită postmodernism, şi se trage din timpurile cînd aici s-a trăit sub jugul comunist? Criza economică, pe care mulţi o denumesc eufemistic tranziţie, nu este, în definitiv, decît normalitatea prezentului şi a devenirii întemeiate pe permanenţa incertitudinii, a angoasei, a provizoratului. Speranţele că aceste temeri vor dispărea sînt precare, dar rămîne primejdia ca într-o bună zi să se ivească un demagog care va demasca duşmanul blestemat, va găsi ţapul ispăşitor, vinovat de toate relele, deşi el se va confrunta cu o situaţie identică. Un lucru e sigur: globalizarea relaţiilor economice nu asigură nimănui, nici unui popor sau individ, un baraj care să-l ferească de criză. În modernitatea noastră tîrzie, în Satul global, nu există refugii. Să mizăm pe faptul că tratatul româno-ungar îi va înarma pe oamenii de bună credinţă cu ceea ce e necesar pentru a trage covorul de sub picioarele războinicilor ale căror discursuri eroice disimulează ambiţii mult mai meschine. În barocul său strălucitor, în care intră moartea şi sîngele, curajul şi trădarea, prostituţia şi iubirea pură, marele film al lui Kusturica, **Underground**, ne oferă această lecţie.

Claude KARNOOUH

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Stînga şi/sau sfîrşitul utopiei**
- **Simţul narativ la români**

CE TREBUIE SĂ FACĂ UN PREŞEDINTE

Un preşedinte trebuie să se gîndească de zece ori înainte de a face ceva. Cu alte cuvinte, nu trebuie să se repeadă *să facă*. Cu făcutul e responsabil guvernul ("executivul"), parlamentul (care face legi), justiţia (care face dreptate). Preşedintele se distinge mai curînd prin ceea ce *nu* face. Fapta lui riscă să fie autoritară, părtinitoare, mereu vecină cu traficul de influenţă şi cu abuzul de putere. De aceea, decît să facă vreo nefăcută, e mai bine să se abţină. Oficiul lui e, esenţialmente, acela de "reprezentare" şi "mediere". Calităţile necesare pentru împlinirea acestui oficiu sînt prestigiul, supleţea, calmul lăuntric, onestitatea şi simţul onoarei. Nu activismul "neobosit", nu ubicuitatea. Ne aflăm într-o ţară traumatizată de hărnicia devastatoare a totalitarismului prezidenţial. Cu atît mai mult avem nevoie de un preşedinte discret, imun la ispitele rampei şi la ritualurile publice în genere. El trebuie să deţină arta subtilă de a se implica fără să se amestece.

La noi nu e destul ca preşedintelui să nu-i placă puterea. Trebuie să se teamă de ea. Fiecare zi trebuie să se încheie cu un bilanţ al derapajelor - mici sau mari - provocate de aerul rarefiat al funcţiei: vreo iritare exagerată dinaintea unui subaltern băţos, vreun scurt leşin interior dinaintea unei laude bine plasate, vreo scurtă aţipire printre facilităţile de protocol. Ca măsură de apărare, preşedintele se va înconjura de oameni loiali, dar antipatici. Adică de oameni care nu se pricep să-i spună ceea ce vrea *el* să audă de la ei. Bombănitorii sînt mult mai igienici decît sicofanţii, iar uşoara nevroză a dubiului de sine e de preferat fie şi celei mai vagi înclinaţii spre mania grandorii.

Meseria de preşedinte este o meserie riscantă. Îţi poţi pierde sufletul, dar îţi poţi pierde şi viaţa. Ambele riscuri trebuie asumate cu eleganţă şi curaj. Atleţii serviciilor de pază vor fi sfătuiţi - mai ales la noi - să lase de lucru şi îngerului păzitor. Ei nu vor lua protejatului lor dreptul de a se confrunta destins cu poporul pe care îl reprezintă şi bucuria de a se mişca liber în spaţiul public. Un preşedinţe care se simte în primejdie printre ai săi e omeneşte şi politiceşte pierdut.

În România, instituţia prezidenţială e o instituţie nouă şi cu o ereditate încărcată. Cei aleşi să o întruchipeze trebuie să aibă vocaţia de a o reinventa. Cu alte cuvinte, lucrul cel mai important pe care îl are de făcut viitorul preşedinte al ţării este să întemeieze o nouă tradiţie, să dea un chip plauzibil funcţiei de preşedinte. Pentru aceasta, el va trebui să fie nu doar mai bun decît predecesorii săi, ci *altfel* decît ei. Aşa să-i ajute Dumnezeu! Şi alegătorii!

Andrei PLEŞU

SOLDAŢI PE FRONTUL ELECTORAL

Revoluţionarii şi jurnaliştii sînt, de vreo şapte ani încoace, "răcanii" devotaţi ai războiului politic. Generalii - adică strategii - deţin informaţii şi planuri de acţiune, desenează "ţinte" şi "obiective", dar ei au nevoie de gurile rele ale presei, de iritările liderilor de stradă, de protestele elitei şi ale societăţii civile. Ori de cîte ori trebuie răsturnat, compromis sau promovat vreun "conducător de oaste" - fie că e vorba de Constantinescu, de Manolescu, de Roman sau de Iliescu –, se găsesc "condeie independente" şi "spirite critice" să le ridice statui, să le ceară capul ori să-i transforme în subiect de scandal. "Soldaţii" înaintează şi atacă fără să pună întrebări, o fac din convingere, "de dragul democraţiei" şi călăuziţi de principiul sacrosant al "obiectivităţii". Guvernele, consilierii prezidenţiali, staff-urile de partid, ambasadorii (români sau americani), redacţiile adverse, minoritarii, străinii, inadaptabilii ori incomozii pot fi - şi au fost de multe ori în aceşti ani de tranziţie - înscrişi pe tot felul de "liste negre". Unele întocmite de Putere, altele întocmite de Opoziţie, cele mai multe de cîte o "echipă de zvonuri" angajată în slujba unor "cauze nobile". Culmea e că, de fiecare dată, "voluntarii războinici" o iau de la capăt, scoţîndu-şi armele publicistice, semnînd memorii pentru a cere protecţia unor foruri internaţionale ori pentru a se solidariza cu una sau cu alta dintre tabere. În '90, existau lideri politici în devenire care îndemnau masele să "meargă în puşcărie împreună cu eroul Pieţei Universităţii, în semn de protest faţă de criptocomunişti" şi lideri politici cu pretenţii care se bazau pe "ajutorul" unui şef de sindicat din Valea Jiului. "Arestatul" Marian Munteanu şi "victoriosul" Miron Cozma au fost între timp distribuiţi în alte roluri, dar dorul de a servi cu trup şi suflet lupta dintre diversionişti nu ne-a trecut. Cu gîndul la alegeri, unii "democraţi" susţin acum că ar trebui "să mergem în puşcărie" împreună cu autorii "descinderii" de pomină prin care s-a iscat "scandalul telefoanelor murdare". Pentru că-i urăsc pe guvernanţi, gazetarii "independenţi" se simt datori să-şi însuşească dosarele unei instituţii care lucrează în slujba puterii şi să-i umilească pe angajaţi, aşa cum altădată minerii se simţeau datori - din ură faţă de adversarii guvernului - să spargă aparatura dintr-o instituţie "aservită opoziţiei" şi să-i căsăpească pe studenţii protestatari. Ne învîrtim în cerc, fiecare dintre părţi îşi acordă dreptul de a încălca legea de dragul unor convingeri politice şi fiecare protagonist ţipă ca din gură de şarpe abia cînd ajunge el însuşi să fie victima nedreptăţii.

Înrolată într-un război care nu e al ei, "o anumită parte a presei" repetă, în această campanie electorală, reacţiile din precedentele campanii, specifice opoziţiei de stradă: gazetarii nu ostenesc să atragă atenţia electoratului asupra "pericolului fraudelor, manipulărilor şi diversiunilor", fără să se întrebe măcar o clipă dacă furia lor nu e artificial stimulată, dacă "dezvăluirile de senzaţie" nu sînt făcute de "specialişti ai dezinformării", dacă bătăliile lipsite de scrupule dintre diverse grupuri (vizibile ori oculte) care au guvernat împreună trebuie neapărat purtate de opozanţi, de revoluţionari şi de "apărători ai democraţiei". În '90 şi '92 "duşmanul" era "ajutat de KGB", de "iudeo-masoni" sau de "legionari"; acum ni se arată cu degetul "mercenarii americani", "regele Mihai", "Recomandarea 1201". Pericolele, ca şi armele oferite pentru a ne apăra de ele, nu sînt inventate întîmplător şi nici în interesul... societăţii civile: "selecţionerii" aşteaptă ca **alegerea** noastră pe buletinul de vot să fie chiar rezultatul tuturor acestor spaime comandate.

Cu mentalitate de soldaţi îndrăgostiţi de zgomotul "bombelor", ziariştii implicaţi în "scandalul telefoanelor"- şi confraţii lor care regretă că n-au fost "informaţi" la timp pentru a participa "la descindere" - s-au aruncat, plini de curaj, în lupta electorală. Au făcut-o oare **pentru**, sau **împotriva** democraţiei?

Elena ŞTEFOI

Între mizeria trecutului şi mizeria prezentului

Pe la începutul lunii octombrie, dl Ion Cristoiu mi-a adresat, în editorialul "Evenimentului zilei", o scrisoare deschisă. Era de fapt o reacţie polemică la unul dintre textele difuzate la rubrica mea zilnică *Stop-cadru*, existentă într-una dintre emisiunile de seară ale "Europei Libere". Încă mai exact, era vorba de comentariul intitulat *Delir funerar*, de vineri, 28 septembrie. Remarcasem, acolo, că moartea lui Nicu Ceauşescu a stîrnit în bună parte din presa românească un veritabil "delir funerar", în nici un fel justificat de personalitatea defunctului, singura lui eventuală calitate fiind una aşa-zicînd naturală, cea de fiu răsfăţat al fostului dictator comunist al României. În ce şi prin ce s-a ilustrat Nicu Ceauşescu, în afară de excese alcoolice şi de îndoielnice aventuri amoroase?! În ciuda unor tare psihologice şi intelectuale evidente, perceptibile fie şi numai printr-o sumară comparaţie cu ceilalţi doi copii ai cuplului Ceauşescu, el era totuşi pregătit şi fusese chiar tacit desemnat pentru a succede părintelui său, ceea ce ar fi făcut încă şi mai mult din România o Coree de Nord a Europei, prin instituirea monarhiei de drept comunist. "Cariera" lui politică fusese construită prin împlinirea punct cu punct a standardelor inventate de serviciul de cadre al partidului, serviciu pe care îl dirija propria-i mamă: membru în CC al UTC, apoi prim secretar al UTC, pe urmă prim secretar de judeţ şi membru în instanţele superioare ale partidului - o scară de funcţii destinată să-l ducă, foarte probabil, la cea supremă. Răsturnarea din decembrie 1989 a făcut însă imposibil visul dinastic al familiei Ceauşescu.

Excesivă, chiar indecentă, importanţa dată în România morţii lui Nicu Ceauşescu a fost comod şi rapid explicată de presa străină ca fiind o expresie a "nostalgiei după epoca Ceauşescu". Săptămînalul francez *L'Événement du Jeudi* consemna sec, de exemplu, că "în România, criza socială alimentează nostalgia «marelui conducător». (...) 10000 de persoane au condus sicriul lui Nicu Ceauşescu, fiul fostului dictator".

Un punct de vedere oarecum similar cu cel al dlui Cristoiu. În *scrisoarea deschisă* pe care mi-a adresat-o în editorialul ziarului său, dl Cristoiu era de părere că mizeria prezentului ar fi estompat în memoria românilor amintirea mizeriei trecutului. Prezentul, scria dl Cristoiu, este "atît de dur pentru cei care locuiesc la Bucureşti şi în alte oraşe ale României încît i-a făcut să uite trecutul". Căci "pentru mulţi dintre români, acum e mai rău decît în anii Ceauşescu". Transformarea morţii lui Nicu Ceauşescu într-un eveniment naţional ar fi "corespuns unui sentiment al întregii ţări. Un sentiment care nu-i atît nostalgia după trecutul ceauşist, cît mai ales durerea faţă de mizeria prezentă".

Mizeria prezentului fiind incontestabilă, nu este totuşi deloc evident de ce trebuie să i se caute eventualul termen de contrast în *mizeria trecutului.* cu atît mai mult cu cît, din foarte multe puncte de vedere, cele două mizerii sînt incompatibile. Între mizeria de sistem, impusă de sumbra puşcărie din "anii Ceauşescu", şi mizeria ca rezultat al unei anumite strategii, al unei anumite politici duse de partide şi de persoane ajunse la putere prin alegeri libere există o diferenţă fundamentală.

În al doilea rînd, nemulţumirea faţă de prezent nu duce obligatoriu la amnezie. Oricît de mare ar fi mizeria prezentului, nu idealizarea prin uitare a mizeriei trecutului este atitudinea firească.

Mai degrabă este vorba de o dezolantă absenţă de perspectivă, de încredere şi de speranţe. Iar responsabili de acest vid nu sînt cei care l-au răsturnat pe Ceauşescu; sînt cei care, răsturnîndu-l, n-au făcut de fapt decît să-l continue în noua conjunctură. De aceea, probabil, nu va fi fiind relevantă pentru mulţi români diferenţa dintre mizeria prezentului şi mizeria trecutului, ambele fiind resimţite ca ipostaze ale unui aceluiaşi sistem, deloc modificat în esenţă.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Un avocat grăbit

Grăbit, foarte grăbit legiuitorul nostru. După patru ani de interminabile discuţii sterile, după patru ani de hîrjoană infantilă, după patru ani atent ornamentaţi cu substanţiale vacanţe, legiuitorul nostru se grăbeşte. "Pe ultima sută" legiuitorul nostru vrea să dea gata Codul Penal şi Legea Avocatului Poporului. Graba nu înseamnă eficienţă sau luciditate. Căderile patriotic-ortodoxizante bîntuie încă sufletele parlamentarilor (vezi celebrul art. 200 C.P.), iar lupta cu cvorumul nu s-a încheiat încă. Atîta doar, respiraţia pare mai accelerată, pulsul pare mai frenetic. În rest, ei sînt tot ei.

Legea Avocatului Poporului ar fi trebuit să fie una din legile de maximă urgenţă. Ea este cerută de textul Constituţiei (art. 55 al. 1 Teza II), ea este o lege organică, ea întemeiază o instituţie de mare importanţă pentru sistemul democratic român. În 1991, pe cînd se discuta calitatea proiectului a ceea ce avea să devină Constituţia României, lăudătorii acesteia foloseau ca argument principal felul în care sînt echilibrate autorităţile statului. Un moment important al discursului lor era aducerea în discuţie a instituţiei Avocatului Poporului. Iată, se spunea, că există o structură independentă, dar învestită oficial la cel mai înalt nivel, care nu are altă atribuţie decît apărarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor. Ea este obligată să raporteze Parlamentului situaţia respectării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti şi mai ales se va implica direct în tensiunile iscate de eventualele încălcări ale acestor drepturi. În acest scop, toate autorităţile publice sînt *obligate* să dea sprijinul necesar Avocatului Poporului. Plasarea capitolului referitor la Avocatul Poporului în cadrul titlului "Drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale" al textului Constituţiei ne face să credem că, în optica constituantei, nu se poate vorbi de o realizare efectivă a cadrului exercitării acestor drepturi fără Avocatul Poporului. Au trecut cinci ani. Ar fi avut ceva de lucru Avocatul Poporului: cazul Patapievici – Soare, cazul Bucur – S.R.I., confuzia (poate premeditată) a cărţilor de alegători etc. Mai bine mai tîrziu decît niciodată, veţi spune. Preferabil este însă, bine şi la timp. La timp nu se mai poate. Dar bine, se poate?

Senatul a decis, deja, două lucruri importante în legătură cu Avocatul Poporului. El poate fi membru al unei formaţiuni politice (poate fi ales chiar dintre parlamentari) şi nu este obligatoriu să fie jurist. Nu ştiu de ce mă gîndesc la celebra discuţie Tipătescu-Caţavencu din actul II al *Scrisorii pierdute*. Vă amintiţi? Tipătescu, disperat, face oferte adversarului său politic: membru în comitetul permanent, primar şi epitropefor la Sf. Nicolae, advocat al statului. Venerabilul Nae Caţavencu răspunde zîmbind bonom: "E un nimic, stimabile..." sau "E puţin, onorabile...". Sper să greşesc, dar teamă îmi e că, după cum e configurat legal, Avocatul Poporului va fi un post negociat politic. Apoi ideea că Avocatul Poporului poate fi un nejurist îmi pare păguboasă. Nu voi dezvolta aici motivele care mă fac să cred aşa, voi spune doar că, oricît de bine conseiat juridic ar fi, un nespecialist nu poate deveni om de drept. Iar atribuţiile Avocatului Poporului vizează exclusiv zona juridică a raportului individ-stat.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Televiziunea ca *fast-food*

● Vineri, 4 octombrie, între orele 19,00 şi 20,00, Tele 7 abc a avut un spasm de revenire la viaţă, în actualitate: confruntarea dintre primarul general al Bucureştiului, Victor Ciorbea, şi primarul demisionar al sectorului 1 al Capitalei, George Pădure, moderată (cît a fost cu putinţă) de Radu Coşarcă, directorul general al postului, a acaparat, cel puţin în Bucureşti, audienţa, "măturînd" - pot să jur - "Ştirile ProTV". Deci se poate... Mă bucură acest semn, dar mă tem să nu rămînă un simplu accident. Tele 7 abc, puternic implicat mediatic în campania pentru alegerile locale din primăvara acestui an, este acum (ca şi) absent de pe piaţă. Ce se întîmplă? De ce atît de greu, atît de tîrziu? Căci, de marţi, 8 octombrie, se anunţă, totuşi, organizarea unei "Bătălii pentru Parlament". Salut coborîrea directorului Radu Coşarcă de pe pielea (lipicioasă, moale) a înaltului fotoliu pe care îl ocupă şi revenirea la meseria care l-a consacrat, dar, oare, în Piaţa Victoriei numai directorii pot să realizeze *talk-show*-urile care, la rîndul lor, au consacrat acest post?

Cît despre spectacolul în sine al confruntării dintre cei doi gospodari ai Capitalei intraţi în conflict pentru mai-binele urbei, pot spune că a fost deopotrivă captivant şi inefabil, insesizabil. Oricum, un moment TV de vîrf! (Poate n-ar fi rău dacă Tele 7 abc, aşa cum arată el acum, lăsat mai mult sau mai puţin la voia întîmplării, s-ar transforma într-un post dedicat exclusiv, sau preponderent, Bucureştiului. Ar fi o idee!)

● Şi tot la Tele 7 abc, în "Telejurnalul" de duminică, 6 octombrie, excelent realizata ştire cu (mai puţin) şi despre (mai ales) lipitorii ilegali de afişe ai Preşedintelui. Vorba vorbei: afişele tuturor (dar mai cu seamă ale unora) pe toate gardurile!

● Duminică (4 octombrie), seara, la ora cînd, de obicei, am, n-am treabă, mă uit la "Ştirile Pro TV", vorbeam, din camera mea, la telefon cu cineva liber (nu ca mine) de astfel de futilităţi. Începe agitaţia. Intră soţia mea şi-mi face semne din care nu înţeleg nimic, pronunţînd enigmatica propoziţie: "S-a întîmplat ceva la Pro TV!" Hait! Mă eliberez, în sfîrşit, din, altfel, plăcuta convorbire telefonică, şi aflu (constatînd şi cu propriii mei ochi) că telejurnalul de seară al postului din bulevardul Pache n-a fost transmis, că în locul lui a fost difuzat, fără reclamele însoţitoare, buletinul de ştiri, mult mai scurt, de la ora 13,00. Dumnezeule, ce-o fi? Nu fusese decît o banală şi neintenţionată pană de curent, suficientă, însă, pentru a provoca o oarecare panică. Şi mi-am dat seama că se mai poate face o "revoluţie în direct", prin televiziune, că televiziunea este într-adevăr, nu mă-nşelasem, *mediul "natural" în care trăim*, că ea funcţionează, pavlovian, ca *semn* general al normalităţii, că sîntem dependenţi de ea "meteorologic", asemenea strămoşilor noştri, odinioară, demult, de fulgerele cerului. Şi că această "televiziune" despre care vorbesc în general este, acum, la noi, în particular, Pro TV.

● TVR (1) şi-a devansat cu o jumătate de oră (19,30 în loc de 20,00) "Actualităţile" pentru a face loc unei, deocamdată, dezamăgitoare, moarte, formale emisiuni electorale de seară. Programarea "Actualităţilor" la aceeaşi oră cu "Ştirile Pro TV" poate părea un act de curaj, de bărbăţie, de coborîre în arena gladiatorilor electronici, dar nu este. "Actualităţile" nu au cum să concureze, acum, "Ştirile Pro TV". Putem zapa, şi vom vedea. TVR nu a făcut acest gest decît pentru a supralicita campania pentru alegerile *prezidenţiale*, favorizate, astfel, în comparaţie cu cele *parlamentare* prin plasarea campaniei pentru cele dintîi la o oră de vîrf. De ce-or fi mai importanţi preşedinţii decît deputaţii şi senatorii, pentru TVR, mă prefac a nu şti, deşi ştiu foarte bine. Gestul este, destul de subtil, unul *politic*. O, cum se spune, manipulare, dirijare a atenţiei publice în plus, ceva mai fină, e drept.

● Şi, pentru că tot sîntem într-un număr dedicat "fenomenului" *fast-food* şi McDonald's, o "ecuaţie" cu două cunoscute: televiziune *egal* McDonald's. Adică viteză, curăţenie, profesionalism, precaritate...

Bogdan GHIU

Economie

Griji de toamnă

După zilele răcoroase din septembrie, octombrie '96 a readus vremea frumoasă. Nu pentru mult timp, însă. Ministerul Agriculturii ne-a avertizat că la 10 noiembrie vine iarna.

Ultima iarnă a Guvernului Văcăroiu a fost lungă şi afurisită. Cum va fi, oare, iarna viitorului Guvern?

Meteorologii evită să se pronunţe. Economiştii, în schimb, spun că va fi o iarnă grea. O prefaţează, de altfel, această toamnă, cu grijile ei legate de inflaţie, de balanţa comercială şi de cursa leu-dolar.

Putea fi oprită inflaţia fără "să i se dea drumul" şomajului? Mulţi specialişti, din Vest şi din Est, consideră că se impune o alegere: ori inflaţie, ori şomaj. Apelînd la două exemple "clasice", din anii '70: Marea Britanie şi Franţa. Revista "Kreditbank" din Bruxelles face, însă, opinie separată. Se avansează ideea că "o reducere a inflaţiei nu are ca urmare creşterea şomajului după cîtva timp; dimpotrivă, lupta împotriva inflaţiei pe termen mediu constituie cea mai bună garanţie a menţinerii locurilor de muncă". Analiştii revistei fac precizarea că... se impune să fie îndeplinite cîteva condiţii: 1) convertibilitatea monedei naţionale; 2) o balanţă de plăţi cel puţin în echilibru; 3) o armonizare a ratei salariilor şi a ratei productivităţii muncii. Altfel, concluzionează revista, „ţările care suportă presiuni inflaţioniste puternice şi deficite ale balanţelor nu se vor putea elibera de poziţia lor dezavantajoasă fără o ajustare a ratei şomajului".

Un pic de inflaţie – într-o economie sănătoasă! – are efectul unui pahar cu vin bun băut după masă: acţionează ca întăritor. Spre deosebire de inflaţia mare, ce dezorganizează economia, o inflaţie modică ajută la reglarea pieţei prin preţuri, fără să afecteze comportamentul companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor. Din acest motiv, ţările dezvoltate cochetează chiar cu "puţină inflaţie": Franţa – 2,9% medie anuală din 1985 pînă în 1994; Germania – 2,9%; Canada – 3,1%; Statele Unite – 3,3%. În toate aceste economii, concurenţa fiind lege, o creştere a preţului unui produs peste limita minimă îi determină pe investitori şi pe consumatori să-şi caute marfa pe alte pieţe. Profit maxim nu se scoate din preţuri mai mari, ci din costuri mai mici.

În România, în deceniul luat în calcul, inflaţia a crescut cu o medie anuală de 63,5%, cu un vîrf în 1993, de 300%. Şi chiar dacă în vremea din urmă s-a mai domolit, creşterea continuă să fie mare. Actualul guvern a transformat inflaţia într-un foişor, din care comandă bătăliile desfăşurate în economia reală. Creşterile inflaţioniste sînt influenţate, cu deosebire, de costul importului de ţiţei şi de preţul combustibililor energetici din ţară. Racordarea se face în raport cu modificările cursului de schimb.

Un fapt semnificativ: nu producătorul de energie (RENEL) stabileşte nivelul tarifării şi datele schimbării tarifelor. RENEL nu face altceva decît să furnizeze Ministerului Finanţelor şi Ministerului Industriilor costurile producţiei de energie. Şi pierderile înregistrate din cauza menţinerii unor tarife sub aceste costuri. Aceste ministere fac propuneri pentru noi tarife, pe care le înaintează Guvernului spre aprobare. Numai Guvernul dispune cînd se scumpeşte energia.

De la o "ajustare" la alta, RENEL vinde un timp energie cu preţuri sub costurile producţiei. În toamna anului trecut, după ce dolarul a sărit într-o singură săptămînă de la 2200 la 2500 de lei, RENEL pierdea 1,1 cenţi la fiecare kwh produs. Insistenţele privind un nou tarif la consumatori n-au avut ecou. Din considerente sociale, Guvernul a precizat că nu va scumpi energia pînă în primăvara anului 1996. A scumpit-o abia în iulie.

Să recapitulăm cîteva din datele *cunoscute*: benzina s-a scumpit cu 32%, iar motorina cu 36%; totodată, în consumul populaţiei, creşterile cu 58,6% la factura energiei electrice şi cu 58% la cea termică împovărează toate bugetele de familie. Cît de reale pot fi compensarea şi indexarea acordate de Guvern?

O analiză riguroasă arată că nu pot fi reale. Deocamdată, însă, nu putem să ştim cît de departe se vor situa aceste promisiuni de protecţie socială de noua realitate a costului vieţii. Motivul: tarifarea energiei electrice pentru unităţile economice rămîne încă o *necunoscută*. Guvernul încă nu şi-a făcut publice intenţiile cu privire la plata energiei de către întreprinderi.

Pînă în prezent, cel puţin în privinţa industriei energofage, situaţia a fost următoarea: tarife subvenţionate + consumuri de energie cu mult peste media mondială + risipă uriaşă de energie = pierderi incalculabile de profit. Pierderi ce sînt redistribuite prin buget, fiind suportate de întreprinderile rentabile (îndeosebi cu capital privat) şi de populaţie. Cum va fi de aici înainte? Dacă va continua această practică, în contradicţie cu legile economice, vor continua şi pierderile. Dacă se vor introduce tarife noi pentru întreprinderi, scumpirea energiei se va regăsi în costuri. Ceea ce înseamnă că, mai departe, vor fi influenţate preţurile de producţie. Şi, desigur, preţurile de consum. Cine poate calcula, acum, cît de mare va fi inflaţia?

Aşadar, preţurile la energie şi la carburanţi au indus în economie o puternică presiune inflaţionistă. Toamna şi iarna ce se apropie pun alţi cărbuni pe focul de sub cazanul ce fierbe. Dacă, din considerente electorale, nu se raţionalizează creşterea economică, desigur în sectoarele cu pierderi mari, ce se va întîmpla cînd va fi ridicat capacul de pe cazan, după alegeri? E clar: aburul va ieşi cu furie afară şi va perturba partea sănătoasă a economiei.

Adrian VASILESCU

Cîte interviuri, atîtea realităţi

Realitatea adulmecată: Petru Dumitriu, scriitor, în **Vocea României**, 5 oct. '96: "Adulmec eu că s-ar putea foarte bine ca preşedintele să fie reales şi partidul aflat azi la putere, nu. Totul este posibil. Suntem cetăţeni toţi şi după lupta politică nu numai că va trebui să trăim cu toţii împreună, ci să şi colaborăm. Ce? Să rupem ţara în două? Să emigreze o parte din ea? (...) Dacă aş fi participat la elaborarea Constituţiei, eu aş fi insistat să nu se accepte decît două partide: unul la guvernare şi altul la «mârâială». Şi la alegerile următoare invers."

Realitatea realizabilă: Gheorghe Tinca, ministrul Apărării, în **România liberă**, 5 oct. '96: "În ciuda a ceea ce se declară vă pot încredinţa, în urma discuţiilor cu cei din NATO, că nu contează rezultatul alegerilor. Esenţial este ca alegerile şi, bineînţeles, campania să fie corecte, cinstite - aş adăuga civilizate - şi în urma lor abordările extremiste să nu mai constituie obiect de comentarii. Se va vedea acum dacă democraţia la noi s-a maturizat. După părerea mea este un obiectiv realizabil, dacă toţi îi înţelegem importanţa imensă pentru viitorul ţării."

Realitatea ca moştenire: Mişu Negriţoiu, consilier prezidenţial, în **Jurnalul naţional**, 7 oct. '96: "Dacă ar fi să ne întoarcem în decembrie '89, cred că ar trebui să renunţăm la o parte din populisme şi din beneficiile sociale care s-au acordat şi care astăzi reprezintă o greutate pentru economie. Este însă greu de dat lecţii acum. Noi nu am fost pregătiţi în decembrie '89 pentru o transformare reală a economiei. Efectiv nu am fost pregătiţi. Unii recunosc acest lucru, alţii nu."

Realitatea liberală cu mască social-democrată: Tudor Mohora, candidat al PS la preşedinţie, în **Curierul naţional**, 7 oct. '96: "În România doar s-a mimat guvernarea de stînga, fiindcă s-au aplicat numai măsuri şi programe liberale foarte dure, altfel nu am avea într-un timp scurt o asemenea polarizare sălbatică. Nu contest firescul şi necesitatea alternanţei, dar la noi a fost desfăşurată o politică de dreapta în cei şapte ani de guvernare, aşa că ar fi normal să vină o stîngă autentică."

Realitatea legilor peste care "se trece cu bocancii": Prof.dr. Corneliu Turianu, în **România liberă** din 7 oct. '96: "Nu vreau să-l dezamăgesc pe dl Iliescu, dar în calitatea sa de preşedinte s-ar fi cuvenit să ştie că o lege a răspunderii ministeriale există şi nu a fost niciodată abrogată. Este vorba de o lege, ce-i drept, «bătrînă», din 1879, dar încă în vigoare. Încălcarea Constituţiei sau a legilor, inclusiv a celor electorale, este pedepsită cu ani grei de puşcărie, cei vinovaţi pierzînd, totodată, dreptul de a mai deţine vreodată funcţii publice. Acesta este şi motivul pentru care domnii guvernanţi se prefac a nu şti de existenţa lor."

© C. Bumbuţ

Realitatea cu porniri misogine: Aura Săvulescu, vicepreşedinte PS, în **Cronica română**, din 8 oct. '96: "Lumea făcută azi în România doar de bărbaţi se întoarce împotriva ei însăşi. Din respect pentru noi şi din obligaţia civică şi morală de a participa pe măsura forţei şi competenţei noastre profesionale, trebuie să ieşim la luptă. Nu-i vorba de incitare la o dictatură feminină, nu-i vorba de promovarea unui matriarhat din spirit de revanşă orgolios şi agresiv, ci de o necesitate socială şi naţională."

Elena ŞTEFOI

Forme şi formalităţi politice

● **Probe.** Într-o campanie electorală lipsită de fapt de mize majore, dezbaterile dintre prezidenţiabilii americani Clinton şi Dole sînt judecate conform unor criterii a-politice: legile spectacolului devin mai importante decît ideile, farmecul mai căutat decît caracterul sau convingerile. Departe de a fi un spectacol spontan, dezbaterile presupun o lungă perioadă de antrenament în care candidaţii sînt supuşi întrebărilor celor mai bizare. Antrenorii lor se cheamă "operatori" şi eficienţa lor se măsoară prin iscusinţa de a-şi însuşi procedeele adversarului. Un "operator" care s-a lăsat de meserie, devenind gazetar, Jeff Greenfield, propune (în revista **Time**, 7 octombrie) să nu fie neglijate întrebările de "aritmetică" de tipul "Un tren părăseşte New York City la 8 a.m. în direcţia Vest, cu o viteză de 150 km pe oră. Altul pleacă din Chicago, cu o oră mai tîrziu, spre Est, cu 130 km. pe oră. Cînd se vor întîlni cele două trenuri şi cu cît trebuie să le subvenţioneze guvernul Statelor Unite?... Veţi spune că funcţia de preşedinte nu pretinde abilităţi aritmetice. Probabil că această atitudine ne-a făcut să avem un deficit de 5 mii de miliarde de dolari. Dacă se evită întrebările de felul ăsta, ar mai exista o linie de cercetare, care ne-ar revela fiinţa intimă a candidaţilor:

1) De care dintre actele dumneavoastră intime vă simţiţi mai ruşinat şi de ce?

2) Spuneţi-ne un banc. Cel pe care îl preferaţi.

3) Dacă ar fi să alegeţi un Preşedinte, altul decît dumneavoastă, cine ar fi acela?

4) Numiţi 3 principale momente sportive din istoria Americii.

5) Dacă sînteţi convins că Lee Harvey Oswald a acţionat singur, de ce atît de mulţi americani resping această idee?

6) Credeţi că există rai şi/sau iad? Ce fel de locuri sînt acestea?

7) Există poezii sau cîntece la care plîngeţi? De ce?

Consideraţi că nu sînt serios? Dimpotrivă: răspunsurile ne vor spune mai mult despre ce e în mintea viitorului preşedinte, decît suta de replici pregătită în legătură cu impozitele şi valorile familiei".

● **Tragica neimportanţă.** "Războiul rece s-a sfîrşit. Conflictele, considerate acum locale, nu mai au urgenţa de odinioară. Ele sînt dezagreabile şi ne irită conştiinţa: dar am ajuns să ni se pară că ele nu mai ameninţă lumea confortabilă în care noi trăim. Exemplul cel mai pertinent al acestui fel de a gîndi a fost atitudinea Europei Occidentale faţă de războiul din Bosnia. Da, sîrbii bosniaci au fost agresorii. Dar s-a apreciat, cred că pe bună dreptate, că războiul acesta nu prefigurează un conflict ideologic, apt să înghită tot continentul, aşa cum a făcuto nazismul. Aşa că războiul din Bosnia a fost catalogat la «vechile dihonii», în care nu ai de ce să te amesteci. De fapt, Mediterana răsăriteană, un cazan plin cu rivalităţi etnice şi religioase - ramuri ale creştinismului, islamului sau iudaismului - dă mereu în clocot. Se poate observa asta în Balcani; dar şi în Cipru unde se înfruntă grecii şi turcii, şi, mai pertinent, în evoluţiile din Liban, Israel şi Palestina.

Hugo Young a scris cîndva despre «tragica neimportanţă» a Irlandei, sugerînd că niciodată nu vor fi folosite resursele internaţionale pentru a-i lecui rănile. Săptămîna trecută, mă întrebam dacă acelaşi lucru nu este valabil în lupta pentru pămînt, respect şi drepturi politice din Orientul Mijlociu" (Michael Elliott - **Newsweek**, 7 octombrie). Şi ce este mai tragic, importanţa sau lipsa de importanţă?

● **Exotice.** Pakistanul este o ţară foarte îndepărtată (departe de ce?) despre care se spune că i-ar fi susţinut pe talibani - grupurile islamice înarmate, care au cucerit capitala Afganistanului, ceea ce nelinişteşte Rusia, care, dacă n-ar fi Moldova independentă, ar avea graniţă comună cu România. Cum e viaţa politică în Pakistan? Simpatică. Recent, acolo "a murit" Murteza Bhutto, fratele doamnei care este prim-ministru, Benazir Bhutto. Se pare că nu erau în relaţii tocmai frăţeşti. Iată o succintă descriere a faptelor: "Dl Bhutto şi şase dintre persoanele care îl însoţeau au fost împuşcate mortal de către poliţie, pe 20 septembrie. Poliţia susţine că avea mandat de arestare pentru dl Bhutto, dar garda lui a deschis focul. Poliţia a răspuns şi dl Bhutto a fost prins între cele două focuri. Cadavrul dlui Bhutto era ciuruit de gloanţe, ca şi cum el ar fi fost ţinta. Dacă ar fi fost adevărat că garda lui a deschis focul, ar fi trebuit să existe şi poliţişti morţi. Doar doi poliţişti au fost răniţi uşor" (**The Economist** - 28 sept. 1996) Îndurerată, în mare doliu, desculţă, doamna Bhutto, prim-ministru, a vegheat trupul fratelui ei, ucis de poliţie. (M.B.)

De jur împrejur

Sindromul afgan

Unul din teritoriile pe care Imperiul britanic n-a izbutit niciodată să-l supună, Afganistanul, a fost scena unor sîngeroase drame pre-elisabetane, în care amestecul armatelor străine şi armamentul eficient pe care acestea le-au furnizat au stimulat militantismul local, reuşind să ridice la cele mai înalte cote ale modernităţii nivelul masacrelor, localnicii contribuind în mod specific la etalarea individuală a cruzimii.

Recenta cucerire a capitalei Kabul de către trupele taliban – despre care se spune că ar fi alcătuite din studenţi teologi - nu este decît un episod într-o confruntare sîngeroasă care se identifică cu secolul. După ce britanicii au renunţat la speranţa victoriei (1919), independenţa afgană a fost reprezentată din 1953 de conducerea prinţului Daud care a încercat o guvernare monarhic-constituţională. În 1978, un puci condus de Amin şi sprijinit de sovietici l-a înlăturat de la putere, deschizînd drumul spre nesfîrşite conflicte tribale: Amin asistă la uciderea celor 30 de membri din familia Daud şi apoi a lui Daud însuşi. Conform unui raport al lui **Amnesty International**, 12000 prizonieri au fost omorîţi. "Pacificarea" satelor, ordonată de acelaşi Amin, a instaurat liniştea gropilor comune. Adversarul lui Amin, Karmal, îl acuza, dar era el însuşi vinovat de fapte asemănătoare. Instalarea regimului islamic al ayatolahului Khomeiny în Iranul vecin dă un nou avînt insurgenţei musulmane. După un episod confuz, în care "omul rusilor" - Taraki - este ucis chiar în localul Ambasadei sovietice, în decembrie 1979 sovieticii invadează Afganistanul. Vine rîndul lui Amin să fie ucis împreună cu soţia, cei şapte copii, nepoţii şi ajutoarele sale. Trupele sovietice, care au ajuns la un moment dat la cifra de 120000 de oameni, n-au reuşit niciodată să controleze altceva decît oraşele şi drumurile mai importante. Un mare număr de locuitori s-a refugiat: conform unor calcule ale organismelor Naţiunilor Unite, o treime din populaţia ţării, aproximativ şase milioane de oameni, s-a refugiat în special în Iran şi Pakistan, ţări sărace în care aceştia nu s-au putut integra, dar unde s-au găsit destui bani pentru înarmarea celor care doreau să lupte împotriva puterii de la Kabul, a dictatorului preşedinte Najibullah, instalat de comuniştii ruşi şi care a supravieţuit retragerii lor din 1989. Retragere care a însemnat de fapt, dacă nu recunoaşterea înfrîngerii, atunci în orice caz imposibilitatea victoriei. În 1992, locul lui Najibullah a fost luat de Rabbani şi primul a stat adăpostit într-un sediu ONU, unde printr-un consens general a fost lăsat în pace. În tot acest răstimp, liderii militari ai triburilor şi comunităţilor religioase şi-au modificat de nenumărate ori alianţele; moderaţii şi extremiştii politici, şiiţii şi suniţii, fracţiunile pragmatice şi dogmatice din aceste tabere au fost pe rînd victorioşi şi învinşi, cu ajutorul unora sau altora dintre vecini.

Ca de obicei, cea mai nouă victorie - cea a talibanilor - a fost marcată de o execuţie spectaculoasă: la Kabul, Najibullah şi fratele său (fostul şef al securităţii) au fost spînzuraţi; sau întîi împuşcaţi şi pe urmă spînzuraţi de un felinar în piaţa publică. Tot ca de obicei, ştirile nu sînt prea precise. Beneficiind la început de un oarecare sprijin popular, "studenţii islamici", care-i pedepseau pe demnitarii corupţi şi instaurau ordinea, au izbutit acum să trezească spaime şi nemulţumiri prin aplicarea atît de riguroasă a legii islamice. Rusia nu vede cu ochi buni instalarea unui regim islamic dur, în vecinătatea fostelor ei republici cu populaţie dominant musulmană. Dar nici Iranul nu apreciază victoria unui regim sunit sprijinit de Pakistan. India este evident îngrijorată de avantajul regional obţinut de adversarul ei cel mai sigur. Statele Unite sînt în expectativă şi vorbesc despre sistarea ajutorului umanitar. Din Kabul-ul "purificat", sute de mii de oameni iau calea exilului. În perspectivă, cei mai tineri dintre ei vor popula taberele de antrenament. Nimeni nu susţine, măcar de dragul demagogiei, că va fi sistat ajutorul militar. Afganistanul este o boală care întreţine un întreg corp străin de tămăduitori; independenţa, autonomia nu sînt decît cuvintele care acoperă jocul sîngeros al afilierii.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Unul dintre cele mai vizibile şi mai tangibile semne ale (post)modernizării societăţii româneşti o constituie apariţia şi înflorirea restaurantelor *fast-food*, denumire de origine nord-americană care şi-ar putea găsi un echivalent în ceea ce noi cunoaştem deja prin sintagma "bufet expres". În acest domeniu, există deja o piaţă, deci concurenţă. Tonul l-au dat întreprinzătorii autohtoni, dar de un an şi ceva încoace, pe pămîntul românesc (al Capitalei) şi-a făcut apariţia însuşi regele, de nimeni contestat, al *fast-food*-ului: reţeaua internaţională, mondială chiar, McDonald's. Astfel, prototipul se întîlneşte şi se confruntă cu copiile, fapt care, din fericire, nu a degenerat cîtuşi de puţin în dramă: coexistenţa este, iată, posibilă. "Foamea" românului înghite tot şi de toate. Care sînt implicaţiile sociale şi de mentalitate ale acestui fenomen? Riscă această americanizare universalizantă să ucidă "specificul naţional"? Sau, dimpotrivă, "filosofia" vitezei se vede îmblînzită, domesticită, adaptată, "înghiţită", românii "consumînd" *fast-food*-ul conform ritmului propriu, transformînd aceste locuri de restaurare rapidă (şi elegantă) în locuri de petrecere, de "chef"? Ce devine un restaurant (tip) McDonald's în România? Rămîne el ce e şi prin alte părţi? Românului îi place la nebunie să "cuminece", prin binecunoscuta chiftea din carne de vită, cu întreaga lume, dar în stilul său propriu. Românul nu se grăbeşte. Pe cerul gurii sale au apărut semne noi, mai mult sau mai puţin derizorii, care n-au reuşit, însă, să-i modifice "zodiacul". Birtul, crîşma, lactobarurile etc. au dispărut din Centru, s-au retras, discrete şi umile, la Periferie. Cafenelele încep, timid, să apară. Alternativa de restaurare "populară" la luxoasele şi exorbitantele restaurante centrale există, este "americană" şi în curs de "românizare". Dilema poate fi formulată, dar ea a fost, se pare, deja rezolvată. (B.G.)

Despre Platon, ciorbă de burtă şi hamburger

Îmi închipui următorul dialog. Cineva mă întreabă:

- La voi, la Bucureşti, ciorbă de burtă iesti?
- Iesti, îi răspund.
- Şi hamburger iesti?
- Iesti, confirm din nou.
- Atunci ce vă mai trebuie?

Chiar. Nu ne mai trebuie nimic. E bine şi linişte. Cu un deget stăm înfipţi în tradiţie şi cu altul în chifteaua americană care reprezintă viitorul nostru luminos. Faptul că, în prezent, pentru românul care nu fură, un hamburger sau o ciorbă de burtă sînt frecvent inaccesibile nu contează. Nu contează nici că "hrana săracului" constituie, pentru acelaşi român, unicul prilej de a mînca în oraş. Mi se pare umilitor. Şi îmi închipui cum i-aş spune celui care mi-a pus întrebarea:

- La noi, domnule dragă, la Bucureşti, pe vremea cînd trăiam omeneşte, mîncam în trei feluri. Acasă în primul rînd. În jurul mesei familia se reunea şi mînca respectînd un întreg ritual. Aceasta era bucătăria noastră feminină, "ca la mama acasă". Deşi mîncam bine la mama, mîncatul în oraş era frecvent. Bucătăria din birturi, restaurante şi grădini de vară era de semn bărbătesc. Nu stau să-ţi explic de ce, crede-mă pe cuvînt. Şi mai era o "bucătărie", cînd de mamă, cînd de tată. Alimentul consumat pe stradă, bucuria hoinarilor şi a copiilor. Ce s-a ales de bucătăriile noastre n-o să-ţi spun. Să vorbim mai bine de ce o să se întîmple de acum înainte. Hai, să-ţi ghicesc viitorul bucătăriei româneşti într-un hamburger şi într-o ciorbă de burtă. De ce să limităm ghicitul la cafea?

Timpul întîi. Plătesc şi primesc o tăviţă de plastic. Pe fundul ei, o hîrtie care mă informează despre tipurile de hamburgeri, ca să ştiu ce mănînc. Pe hîrtie, un teanc de şerveţele, punga de cartofi cu maioneză şi o toltoaşă de mărimea unui măr turtit. Desfac ambalajul şi iese la iveală minunea. Ghicitul în hamburger nu presupune să guşti. Mă uit şi citesc. Văd o chiftea bleagă şi o pîiniţă bolnăvicioasă.

© S. Ghetie

Întrezăresc pentru bucătăria românilor un viitor la fel de nesănătos. Drumul de ketchup care se prelinge din chiflă nu duce nicăieri. Speranţa pe care o flutură o bucăţică de salată clorotică nu mă convinge. În galbenul maionezei văd noroc la hepatite. Gras peste gras este o regulă bună în pictură, gras pe prăjeală ar trebui să însemne şah la ficat. Cartofii sînt tăiaţi şi rumeniţi în mod egal. Toţi au avut aceleaşi şanse şi îi mănînci la rînd, fără să alegi. Strategia de a lăsa la sfîrşit pe cei crocanţi nu mai ţine, bucătăria viitorului va fi fără "bonne bouche". Mulţimea de şerveţele albe mă face să cred că vom mînca puţin, prost, dar ne vom şterge la gură îndelung. O fată îmbrăcată vesel freacă pardoseala curată cu un şomoiog şi împarte baloane. Îmi pare rău, nu pot să ghicesc mai mult într-un aliment fără sex.

Timpul doi. Fac abstracţie de locul unde am comandat ciorba de burtă şi de cît costă, dacă ne aflăm într-un birt popular sau într-un restaurant de lux. Mă concentrez asupra lichidului din farfurie. Cîteva steluţe de ulei prevestesc bani la drum de seară. Nu prea mulţi, o chenzină indexată, eventual. Amestec cu lingura şi număr: opt, nouă, zece... bucăţele de carne albe şi scămoase. Nu e bine. La iarnă va fi frig. Văd gospodine încăpăţînate care, de Crăciun, coc cozonacii noaptea. Miroase a oţet. Asta înseamnă acreală în suflet şi sfadă. Din culoarea ardeiului iute rezultă limpede că nişte inşi fură ceva altor inşi. Nu se vede nici ce, nici cît.

Am glumit... Nu pot să ghicesc viitorul bucătăriei româneşti. Ea n-are nici un viitor. Intrăm în bucătăria Europei, a Americii, a lumii întregi. Este stupid să trăieşti cu gîtul întors. Dar eu vreau să fiu stupidă. Am să-ţi povestesc ce am păţit acum doi ani la Atena. Era vară şi cald. Mătuşa mea murea de sete şi m-a împins într-un McDonald's. Dorea să stea jos, pretindea un loc curat şi, mai ales, cred că îi plăcea să fie între tineri. După ce am citit preţurile, frumos afişate, am simţit că mă îneacă furia. Totul era de două şi de trei ori mai scump decît la prăvălia de peste drum, unde puteai să mănînci plăcinte cu spanac, brînză şi carne şi, de băut, puteai să bei tot ce vrei. Am întrebat pe cei doi tineri cu care împărţeam masa, sala era plină, pentru ce nu se duc acolo, unde este mai ieftin şi mai bun. Mi-a răspuns fata explicîndu-mi că aici e mai răcoare. M-am enervat. Le-am spus că sînt din neamul lui Platon şi că prin programul lor genetic pot să suporte căldura de afară. Fata a zîmbit şi mi-a zis că Platon, dacă ar fi trăit, s-ar fi aflat la una dintre mesele de alături, era prea deştept ca să tragă la rău. Nu m-am lăsat şi am replicat că, mîncînd hamburgeri, Platon ar fi scris altfel. Eram furioasă şi am spus multe prostii. Acum n-aş mai spune ce-am spus. M-aş duce, pur şi simplu, la plăcinta de spanac de peste drum. Fiecare cu Platonul lui.

© N. Triculescu

Irina NICOLAU

Fast-food pe malurile Dîmboviţei

Ultimii ani de zile au adus cu ei apariţia, şi în România, a restaurantelor de tip fast-food (în fine!). În capul listei s-au aflat, desigur, celebrele McDonald's-uri. Simboluri vii ale decadentei societăţi de consum americane, dar şi ale unui stil de viaţă. Trăită în viteză şi pentru viteză. Primul restaurant McDonald's - deschis lîngă magazinul Unirea - s-a bucurat de un succes enorm. Bucureştenii s-au bulucit să mănînce vestiţii hamburgeri şi toate celelalte. Ulterior, reţeaua de magazine s-a extins atît în Bucureşti, cît şi în ţară.

Motiv pentru care, într-o după-amiază friguroasă de octombrie, m-am postat în faţa McDonald's-ului cel mai cunoscut (cel de lîngă magazinul Unirea). Şi am încercat să-i iscodesc pe cei care ieşeau din restaurant. Prima întrebare pe care am pus-o a fost: **"Ce anume vă atrage la restaurantul McDonald's?"**

Unii au venit la început din curiozitate: *"Sincer să fiu, prima dată am intrat aici fiindcă am vrut să văd cum arată în realitate. Auzisem atîtea despre McDonald's, văzusem aşa ceva prin filme şi am vrut să văd cu ochii mei. Mi-a plăcut şi am venit şi în continuare"* (student, 22 de ani).

Pe alţii i-a atras aerul occidental al restaurantului: *"Mi-a plăcut faptul că arată ca în America"* (elev, 18 ani).

Alţii consideră că e un loc bun pentru distracţie: *"E drăguţ. M-am obişnuit să vin aici împreună cu prietenul meu"* (elevă, 17 ani).

În sfîrşit, o parte sînt clienţi ocazionali: *"Eu nu vin prea des la McDonald's. În general nu prea îmi place să mănînc în oraş. Astăzi însă a fost o situaţie deosebită"* (inginer, 55 de ani).

A doua întrebare a fost: **"Cît de des veniţi la McDonald's?**

Majoritatea intervievaţilor şi-ar dori să poată intra mai des la McDonald's: *"Nu pierd niciodată ocazia să vin aici fie cu gaşca, fie cu prietena. Ocaziile se creează atunci cînd am bani. Adică destul de rar. Cam de două-trei ori pe lună"* (elev, 18 ani); *"Dacă ar fi după mine, aş veni în fiecare zi. Sigur însă că aşa ceva nu e posibil"* (profesoară, 42 de ani).

Dar odată intraţi, cît timp zăbovesc clienţii bucureşteni? Destul de mult: *"Depinde de cîţi bani am, de chef, de persoana cu care sînt. În general, cel puţin o oră"* (student, 22 de ani); *"E normal să stau mult dacă îmi face plăcere"* (elev, 18 ani).

Există, desigur şi excepţii (în general oamenii foarte ocupaţi): *"Stau atît cît e nevoie să-mi potolesc foamea. Cam 15-20 de minute"* (agent de publicitate, 27 de ani).

Fiindcă mulţi au mărturisit că stau destul de mult, am pus o ultimă întrebare: **"Acest tip de restaurante a apărut tocmai pentru a scurta durata unei mese. La noi se pare că se întîmplă altfel. De ce?"**

Pentru că românii nu ar fi foarte dornici să comprime timpul: *"Ca să vrei să mănînci repede, trebuie să fii foarte grăbit. Ceea ce în privinţa românilor nu e întotdeauna cazul"* (student, 22 de ani).

Pentru că sîntem săraci: *"Diferenţa dintre mine şi un american este că el are bani şi îşi permite să intre cînd vrea într-un McDonald's. Eu nu intru decît foarte rar. Iar cînd intru, nu mă mai dau plecat"* (student, 21 de ani).

Fiindcă "la ei" s-au banalizat: *"În America, McDonald's-urile există de mai multă vreme şi lumea s-a obişnuit cu ele. Mie încă mi se pare ceva deosebit"* (elevă, 17 ani).

Pentru că românii au obiceiuri culinare diferite de ale americanilor: *"Eu am fost acum doi ani în Statele Unite şi pot să vă spun că americanii, indiferent unde mănîncă, mănîncă repede. Aşa sînt ei obişnuiţi. Noi, românii, sîntem altfel. Indiferent unde mîncăm, ne place să o facem pe îndelete. Eu, cel puţin, dacă, dintr-un motiv sau altul, sînt obligat să mănînc repede, am o senzaţie de disconfort"* (inginer, 55 de ani).

Romulus Cătălin GEORGESCU

Mic periplu pofticios

Eruşinos, dar pentru mine raţia de libertate a însemnat, într-o oarecare măsură, porţia de hamburger şi Coca-Cola. Hamburgerul se putea mînca la *Nik*, în Piaţa Amzei, unde nu existau nici toalete, nici furculiţe; la *Unic*, unde puteai studia un început de sub-lume bucureşteană; şi mai ales la *Bulevard*, unde era gustos, dar într-un stil neaoş-zemos de chiftea aplatizată.

Astfel, cele trei locaşuri sus-menţionate nu au avut, în istoria hamburgerului de Bucureşti, decît un rol pe cît de promoţional, pe atît de indigest. Treptat, ele au fost înlocuite cu alte fast-food-uri cu toalete, furculiţe şi scaune (ce-i drept, mai mult din plastic). Primele variante bucureştene ale *Mc Donald's*-ului au fost cele turco-arabe. Filosofia lor era (şi este) un amestec de abundenţă – a gustului – şi neglijenţă a serviciului. De la *Spring Time*, de pildă, te scoli întotdeauna sătul, dar vag iritat de purtările casierelor, de pildă. La *Sheriff's*, în Piaţa Unirii, femeia de serviciu fumează la toaletă şi nu te lasă să închizi geamul. Atmosfera înghesuită, de bazar, e tipică amîndurora.

Faza turco-arabă nu a trecut, ci s-a perpetuat, definindu-şi un stil şi o clientelă. Anumite iniţiative neaoşe se încadrează tot aici, ca mentalitate: primul *Mc* din Bucureşti, *Mc Moni's*, din Piaţa Rosetti, era faimos nu doar prin pizza de pe vremea lui Ceauşescu (cînd încă se mai numea doar ceainărie), ci şi prin şmecheriile ospătarilor la nota de plată. Acum, cînd nu mai rişti să găseşti păr în hamburgerii ce au urmat pizzei, trebuie să faci faţă preţurilor ce au devenit, brusc, de lux.

McDonald's-ul adevărat a apărut, pe fondul sus-menţionat, cînd nimeni nu mai spera. Primul, cel de la Piaţa Unirii, a adus puhoi de lume amestecată, sosită în pelerinaj gurmand din toate colţurile Capitalei. Unii veneau doar să se uite, alţii să comande. Cei mai mulţi să socializeze în grup şi pe îndelete, în ciuda ritmului evident rapid al angajaţilor. Deasta era tare greu să prinzi o masă: fenomenul *McDonald's* se întinsese şi asupra părculeţului din zonă, unde toată lumea ţinea în mînă pahare cu paie.

Treptat, bucureştenii s-au obişnuit cu *McDonald's* şi au realizat monotonia bucatelor de acolo. Faimoasele salate din alte *McDonald's*-uri europene lăsîndu-se la nesfîrşit aşteptate, o parte dintre locuitorii Capitalei s-au îndreptat spre *Pizza Hut*. Acolo eşti deliberat lăsat să zăboveşti şi să trăncăneşti între feluri. Cu siguranţă nu e un fast-food, filosofia aşteptării fiind inclusă în meniu: orice pizza se face în 20 de minute. De aceea, dacă publicul *McDonald's* este amestecat, la *Pizza Hut* vei întîlni buluc de gulere albe vorbitoare de variate limbi europene (cu precădere de engleză). Atracţia pizzei e întregită de prezenţa salatei de cruditâţi: independenţa autoservirii e, pentru mulţi, o distracţie în plus.

Salatele de la *Pizza Hut* au cucerit piaţa bucureşteană. A fost preluat sistemul de autoservire, spornic pentru bucureşteanul hămesit, oricînd dornic să-şi umple cu vîrf castronul. Componenţa variază, însă, după profilul localului. La *Bistro Athénée*, de pildă, te lăfăi în sfeclă, porumb, dar şi în bunătăţi neîntîlnite la *Pizza Hut*: brînză, spaghetti colorate, şuncă. Salata e deja ridicată la rangul de fel de mîncare în sine. De altfel, şi bistro-ul intră într-o categorie superioară: aceea a localurilor cu atmosferă şi personalitate cu dinadinsul. Lămpile de pe mese, feţele de masă, telefonul vechi, lăutarul alungă, cu toatele, perspectiva de fast-food. Aici stai la masă şi alegi. Oamenii de afaceri ce "servesc" aici nu au doar gulere albe, ci şi celulare şi maşini afară. Ei pot bea diverse feluri de bere, nu doar sucuri naturale, şi pot mînca bucate gătite, neaoşul împletindu-se tacit cu "împrumuturile". Totuşi, tenta de fast-food se păstrează, pe undeva, prin insuficienţa meselor şi a meniului.

La *Mimi's Café*, din zona Foişorului de Foc, meniul se diversifică zdravăn. Poţi mînca şi hamburgeri, şi mîncare gătită, dar nimic simplu. Totul se amestecă, se înfloreşte şi se numeşte complicat. Decorul însuşi, cu păpuşi şi umbrele plutitoare, precum şi evidente flori din plastic, e de un kitsch, sperăm, voit. La *Mimi's* sînt plăcute atît penumbra meselor din interior (ce-i drept, cam înghesuite), cît şi surpriza: comanzi ceva

foarte pretenţios ca denumire şi descoperi că sînt, de fapt, cartofi cu ou (bine gătiţi şi frumos ornaţi). Aici se stă şi mai mult decît la bistro; intimitatea e încurajată.

Deşi se numeşte café, *Mimi's* e, de fapt, un restaurant. Cu cafenelele bucureştenii au luat-o mai încet. Pe vremuri, existau cofetăriile de genul Continental, sau barurile hotelurilor, acolo mai puteai bea cîte o cafea cu frişcă. Acum au apărut localuri chiar cu cafeaua-n titlu: aşa e, de pildă, *Café Einstein*, din Piaţa Dorobanţi. De ce se cheamă Einstein nu ştiu, pentru că în interior chelneriţele au pălării de pai şi păşesc pe un soi de marmură, printre o orchestră de negri din lemn viu coloraţi, iar pe mese sînt flori nu de plastic, ci de pînză. Prăjiturile sînt bune, dar o plăcintă de brînză trebuie, de pildă, să conţină şi gem. Cafeaua e obligatorie, ca să fii sigur că eşti într-o cafenea.

Lista ar putea continua la infinit, căci infinite ne sînt poftele... Criteriul a fost, evident, unul subiectiv.

Iaromira POPOVICI

Topografie şi strategie

Dacă e să scrutăm puţin *locurile* în care au fost amplasate sediile restaurantelor din reţeaua McDonald's de la Bucureşti, putem lesne constata că acestea ocupă nişte spaţii pînă odinioară sordide (berării, cantine, cofetării), locuri care au avut cu civilizaţia urbană (şi cu cea socială) cam acelaşi raport pe care-l are, să zicem, franzelăria cu benzinăria. Şi acest lucru este pe deplin valabil şi pentru acele localuri care ocupau, poate strategic, centrul istoric al urbei dîmboviţene.

Întîiul local a fost deschis în incinta complexului comercial "Unirea" – certamente una din cele mai hidoase şi mai informe zidiri (după "Casa Poporului", indiscutabil) ale defunctului regim. "Unirea" este şi astăzi "blazonul" uniformizării şi bagatelizării umane, în care nimic nu este imposibil. McDonald's a "injectat", destul de convingător, în acel spaţiu, o oază de speranţă; poate deloc întîmplător, "pereţii" acestui aşezămînt gastronomic sînt din sticlă, orice se produce în interior fiind la vedere. Restaurantele din Obor, Romană şi din Kogălniceanu au (aluziv) menirea de a înviora atmosfera sumbră, primitivă, întristătoare a marilor bulevarde, care, poate părea paradoxal, sînt cele mai mohorîte toposuri ale acestui oraş. Prin aceste "mostre" ale occidentalizării – cu un design (interior şi exterior) elegant, discret şi atrăgător –, *locurile* menţionate s-au transformat, uimitor de rapid, în obiective extrem de ispititoare (hrană abundentă şi relativ ieftină), surclasînd, simptomatic, afluenţa publicului către cinematografele din zonă.

Celelalte două restaurante, cel din Calea Mihai Bravu (la intersecţie cu vechea Calea Dudeşti) şi cel de la intrarea în Orăşelul Copiilor, sînt amplasate în "districtele" muncitoreşti, cu o populaţie acuzat eterogenă, cu diverse grade de "percepere" a fenomenului McDonald's. Pentru aceste staţii (McDrive) au fost concepute şi proiectate *altfel* de construcţii; acestea nefiind "încastrate" în interiorul imobilelor deja existente, ci şi-au "generat" un nou ambient (accesul este circular). Noile tehnologii necesită, impetuos, *o reordonare* pertinentă şi eficientă a spaţiului, restaurantele înfăţişîndu-se aidoma unor impresionante "tuşe" de culoare în peisajul posac şi gri al ansamblurilor de blocuri ce funcţionează (programatic) ca nişte paravane/ faţade în spatele cărora mai zac amprentele vii (folclorice) ale mahalalelor... Ciudat anacronism! La doar cîteva sute de metri "concubinează" diferenţe seculare...

Mai trebuie adăugat la cele spuse că amplasarea restaurantelor McDonald's este - printr-o deducţie intuitivă - întotdeauna conformă cu specificul (urban, social, comercial, mental, comportamental - etnic) al ţării în care au fost "implantate". Altfel spus, industria McDonald's, organism care e generat de şi pentru oraşe, se supune / pliază, pentru fiecare caz în parte, "legilor perene" ale acestora, înscriindu-se firesc, astfel, necesităţilor urgente şi precise de localuri sigure, accesibile oricui, şi de ce nu, cochete (cu toate cîte implică acest termen). În mod cert, nevoia de McDonald's a devenit, în societăţile contemporane, şi mai ales în statele din Răsăritul european, declarat imperioasă. Iar acestei nevoi, McDonald's îi propune farmecul său inconfundabil şi unic, punîndu-şi pecetea "M"-ului ubicuu şi emblematic ori de cîte ori trebuie.

Orice s-ar spune, reţeaua internaţională McDonald's (care, împreună cu la fel de uriaşul concern Coca-Cola, semnifică mondializarea capitalismului) a impus ca *model*, Bucureştiului, normele unei alimentaţii netradiţionale, un service ireproşabil, şi un rafinat gust în toate. McDonald's este o lecţie de urbanitate de care Capitala noastră are atîta nevoie.

Vladimir BULAT

Povara şi chifteaua omului alb

White man's burger

Stau la coadă în ploaie aşteptîndu-mi rîndul la tacîmuri. Odioasă invenţie. Picioare sfrijite, arătînd la fel de apetisant ca morga unui spital de provincie. Iar gîndul îmi zboară la... hamburgeri. Nu la icre negre, fazan sau pulpe de căprioară, ci la banalul, atît de obişnuitul hamburger. El reprezintă pentru mine libertatea. America şi gustul său, pe care nu l-am încercat vreodată, gust de independenţă şi neon, bancnotă verde şi benzină, Las Vegas şi limuzină.

Plecat în prima mea călătorie Afară, m-am repezit urgent în primul McDonald's şi am descoperit că realitatea este pe măsura visului. Ce bun! Miracol, am molfăit din colţul gurii strivind California cu limba. Mă bucuram în Stambul de parcă mă întîlnisem cu Bulgakov la masă alături de Margareta. Ca un Parsifal hămesit, am găsit Graalul ascuns într-o chiftea. Într-un meniu numărul doi. Într-un pahar de Coca-Cola. Şi fără nici o strîngere de inimă am declarat sentenţios: "dulce-i gustul libertăţii!"

Şi iată că anii trecuţi şi cu mintea revenită după chindie mă simt mahmur. Şi am nevoie de ciorbă de burtă. De propria mea identitate. Caut birturi şi măturoi, scoarţe olteneşti şi tiribombe, dar ele dispar mai repede decît balenele albastre.

La urma urmei, ce este un hamburger? O tocătură de carne preparată după o reţetă specifică, ce este aceeaşi pe tot întinsul lumii. Compoziţia, respectată cu stricteţe, a dus la succesul acestui gen. Compoziţie înseamnă nu numai pîine, ceapă şi ce-o mai fi, dar şi look-ul magazinului, timpul de aşteptare, maniera de ambalaj etc. În orice ţară din lume ai fi, McDonald's este la fel. Îşi poartă povara de civilizaţie: "white man's burden", oferind în Nepal sau Krasnoiarsk visul american pe tavă. Compania este una dintre cele mai mari din lume, iar din politica ei de marketing s-au extras învăţăminte nepreţuite pentru zeci de mii de neguţători, mii de cercetători şi sute de congressmeni. Într-o lume ce devine tot mai grăbită, hamburgerul oferă un timp de masă comprimat la maximum. S-au socotit chiar şi secundele necesare mestecării şi s-a ajuns la algoritmul planetar: "hamburgerul bine mestecat".

Şi iată că, surprinzător, astăzi aceeaşi naţiune care ne-a dat chifteaua-din-chiflă începe să-şi atace produsul, să-l nege şi încearcă să ofere alternative. Una din reţelele de fast-food (potol

rapid) de cel mai mare succes în America anilor noştri, Starbucks, îşi clădeşte succesul invers, personalizînd fiecare unitate. *Înapoi la individualitate*, ar fi strigătul de luptă. O reţea compusă din sute de restaurante, pe cale de a deveni mii, fiecare conceput diferit. Unele cu vatră, altele *high tech*, unele cu scoarţe olteneşti servind cafea în tiribombe. Şi cercul se închide. După gigantica revoluţie McDonald's, America cunoaşte o alta, mai rafinată, mai europeană, aş spune, chiar managerul reţelei Starbucks, Howard Schultz, declarînd că ideea i-a venit în 1983, la Milano, sedus de descoperirea a ceea ce el numeşte civilizaţia italiană a cafelei.

Iar noi, în toată această poveste, ne aflăm încă undeva la început. Hămesiţi de Planet Hollywood, Fashion Café şi Internet Café, nu sîntem în stare de o variantă proprie. Dar optimist fiind, aştept momentul în care Prîslea cel Voinic va sta alături de Arnold Schwartzenegger. Pînă atunci, trag o fugă peste şosea să mănînc repede un hambuger.

Andrei GHEORGHE

PROTOTIPUL PRINTRE CÓPII

Ce bine

I-am auzit pe mulţi puştani decretînd că McDonald's e "altfel", că e clar din "alt sistem" şi că ăsta e motivul pentru care îşi cheltuiesc adeseori aici banii de buzunar.

Alt sistem...O chifteluţă moale - "miez" şi "temelie" ale unui eşafodaj economic monumental. Apoi - acel soi de sinarhie McDonald's-Coca-Cola... În parte, fascinaţia exercitată asupra teenager-ilor bucureşteni de proaspăt apărutele localuri McDonald's este una a eficienţei, a mecanismului silenţios, "niciodată" expus gripării, impecabil. Deşi forfotind de *come-and-go people*, deşi *fast* , McDo induce sentimentul soliditătii. Banda rulantă devine perpetuum mobile - veşnicia s-a născut la McDonald's! Paradox plauzibil aici, lîngă Dîmboviţa, unde nimic nu merge - iar dacă merge, nu durează decît trei zile - şi unde orice funcţionează bine şi constant (adică tern!) e perceput ca o culme a spectaculosului. Inaparentă, arhitectura economică din jurul chiftelei e sugerată de aparenţe "citite" de "trecătorul indiferent" ca îmbietoare: lumină (i-ai zice feerică, dacă n-ar fi atît de egală şi rece; oricum excesivă - pentru "noi" şi firească - pentru "ei"); curăţenie (ireală - pentru "noi"); căldură sau răcoare, după anotimp iar nu după RADET... - tot atîtea indicii ale normalităţii şi, totodată, alterităţii.

Sigur, acest alt sistem nu e doar unul pur economic (gen "speranţa noastră de mai bine") cu care puştanii postdecembrişti, lipsiţi de alt termen de comparaţie decît precaritatea de Balcani, se identifică magic. Hamburgerul-vedetă se află în centrul unui la fel de monumental eşafodaj de discurs. Publicitar: o mare parte din banii pe care îi plăteşti pentru o sticlă de Coca-Cola reprezintă publicitatea făcută de Coca-Cola pentru Coca-Cola. Ţii în mînă un recipient mai plin de discurs decît de licoare, gîl-gîl! ai dat pe gît o emblemă, şi iar gîl! - întru perpetuarea emblemei. Asta e: la McDonald's mănînci şi bei imagine. "Ascunsă" sau "la vedere". În "mare" sau în "mic": pe de-o parte - clip TV, pe de alta - hîrtie colorată, redundantă, cu care ţi se tapetează tava ta de client, o tavă "imagée", cu poze şi texte, şi cu hamburgerul tău real ajuns să fie pus în abis. Zici că orice produs economic îşi include imaginea publicitară în preţ? Da, dar nu orice produs izbuteşte să treacă, şi în ochii cumpărătorului, şi în ochii sociologului, drept emblema însăşi a unui anume mod de viaţă sau a unei mutaţii socio-culturale. Străduindu-se să fie promotorul unei asemenea embleme "tari", creatoare de "mutaţii", McDonald's e obligat să întreţină o practică discursivă prin care să depăşească graniţele obişnuite ale strategiilor publicitare. Să construiască, în jurul chiftelei pufoase, un eşafodaj de discurs general, universal: "conceptele" şi "filosofia" sa care ne amuză pe noi, aicea, în insula de latinitate. Orice *fast-food* accelerează ritmul timpului social (european), impune practici comportamentale noi (sociale şi de nutriţie) şi sfîrşeşte prin a modifica specificul cultural. McDonald's trebuie să convingă că e simbolul cel mai "legitim" al civilizaţiei *fast-food* - şi chiar mai mult decît atît! Să seducă, pentru a se justifica; să fascineze - pentru a se extinde şi să se extindă - pentru a fascina; e destinul lui de colos cu picioare din tocătură, atît de denigrat şi atît de insistent!

Deocamdată, în România, el alege să se (tele)insinueze în subcultura copiilor şi adolescenţilor, iar în localurile sale din Bucureşti, media de vîrstă a clienţilor pare să fie destul de fragedă. E drept, pe Magheru coexistă paşnic taioare şi jachete de jeans, balonzaide şi gluguţe de rap-eri, genţi diplomat şi traiste hipiote, căci locul, nefiind încă îndeajuns de *cheap* pentru români, e frecventat şi de inşi în genul "întreprinzător-debutant" sau "secretară-la-firmă-privată". Vîrsta tînără, în orice caz, pare deja cucerită. (Temă de meditaţie: 2 Mai-şti şi/sau McDo-işti!) Mai sînt aici şi mulţi părinţi care nu-şi comandă nimic - în vreme ce copiii lor mestecă mulţumiţi cîte un Big Mac. Poate în loc de prăjitură. Poate nu.

Cît despre "modificarea de ritm a timpului social"... Despre viteză... Bineînţeles că te vezi servit la casă cu o viteză de neînţeles, acum, la noi. "Alt sistem!", nu? Ce bine. Tot în mare viteză dispar şi urmele trecerii şi consumului celorlalţi: pardoseala e ştearsă de praful paşilor, mesele - de amprentele improbabile ale tăvilor, ambalajele sînt înghiţite de containerul de plastic. Timpul petrecut la McDonald's e *fast* şi fără rest. Gata, acum se şterg, uite, şi urmele tale. Ce bine. Te-ai înscris în fluiditatea generală. Aici nu e de zăbovit, asta intră-n definiţie şi-n concept. Dar... E limpede că pentru tinerii lui fani, acest spaţiu este şi unul al întîlnirii şi comunicării. Or, ritmul comunicării nu poate fi tot atît de lin şi rapid precum procesul tehnologic de *fast-food*, aşa că se creează un fel de tensiune soft între ritmuri: ea face ca afară, pe Magheru, cei de la mese să socializeze mai puţin decît şi-ar dori, dar mai mult decît "trebuie" (se poate fuma, iar o ţigară - ultima! - e întotdeauna un factor de temporizare). Şi chiar solitarii temporizează, uneori, preţ de o integramă, de-un curs universitar sub formă de notiţe... Te strecori mai uşor, ca adept al unei cît de cîte lentori, de unul singur, în valul implacabil.

Dar... nu fluiditatea temporală mă respinge - constaţi. Fluiditatea omogenizării e cea care mă poate nelinişti. Am intrat în acest McDo, loc atît de civilizat, parcă sînt în burta unui imens bibelou sclipitor, în care n-am nimic de făcut, doar să mă conformez ritualului minimalist binecunoscut, condus de personalul plin de dinamism (ţinut în lesa "conceptului"!), să contemplu ca pe un *autrui-généralisé* toată această organizare şi ordinea chiflelor-clone înfăşurate în coconul lor de hîrtie... E, te fandoseşti - ar replica exemplarii puştani-ţintă. Ei ţin să se simtă fast-integraţi în acel alt sistem, în marele eşafodaj de imagine, în satul planetar McDo. Ce bine.

Delia VERDEŞ

Coca-Cola şi zaruri

McDonald's este prin filosofia ei (căci are o filosofie elaborată şi studiată într-o universitate specială) o instituţie unde se mănîncă repede şi se pleacă repede. Nici măcar gustul (standard) al produsului consumat nu-ţi mai rămîne în minte, aşa că e ca şi cum n-ai fi mîncat nimic (e o observaţie proprie şi nu ştiu dacă face parte din "filosofie"). Deşi nimeni nu te dă afară din aceste localuri, atmosfera, ritmul muzicii, tăria scaunelor, agitaţia din jur, mai ales aceea a oamenilor care fac în permanenţă curăţenie, sînt de aşa natură încît nu-ţi prieşte să stai prea mult. Cum se împacă însă bucureştenii cu o astfel de *filosofie a mîncatului*? Am încercat să descopăr acest lucru la restaurantul de lîngă Piaţa Romană, cel care înainte avea un nume mult mai oriental: *Efes*. La ora prînzului, localul era destul de plin, chiar şi la mesele instalate afară. Multă lume stătea la taclale, avînd în faţă cîte un pahar de Coca-Cola. La o masă, doi indivizi cu geci de piele, cravate şi genţi diplomat, discutau afaceri. La o altă masă, două cucoane simandicoase îşi gustau din vîrful paiului oranjadele. Între două sorbituri rosteau cu glas scăzut cuvinte care le făceau apoi să zîmbească. De bună seamă se aflau în plină voluptate a bîrfitului. În altă parte, într-o veselie de nedescris, se adunaseră vreo şapte-opt puşti care povesteau ceva. Din doi în doi aveau cîte o îngheţată sau o Coca-Cola. Unul dintre băieţi asculta muzică la un walk-man. Intrînd în vorbă cu ei, am aflat că sînt elevi la Spiru. Pare-se cam chiuleau de la ore şi-şi povesteau niscaiva aventuri din vacanţă. De ce-au ales pentru asta tocmai McDonald's? Aşa, din întîmplare, nu e o regulă să meargă acolo. Sînt lucruri destul de ieftine şi se poate sta în linişte. N-au venit ca să mănînce de prînz, ci doar ca la o cofetărie. Nici unul n-a comandat nimic de mîncare. De fapt am observat pe figurile lor cîteva strîmbături la auzul cuvîntului *Hamburger*. Un băietan mai în vervă mi-a spus că la "Mac" se pot juca zaruri. A şi făcut-o odată, în localul de pe Brezoianu. Oamenii cu periile s-au uitat lung la el şi la ceilalţi jucători, dar n-au zis nimic. Crede că n-au ştiut cum să reacţioneze, "li s-au scurtcircuitat contactele lor de roboţei".

Atmosfera localului nu contează pentru aceşti tineri care de fapt îşi creează propria lor ambianţă. Filosofia McDonald's e totalmente ignorată, un alt ritm de viaţă suprapunîndu-se peste cel gîndit de americani. Teoria înfulecatului şi plecatului poate fi învinsă de aceea a gustatului şi trăncănitului. Ca să nu mai vorbim de zaruri.

Andrei MANOLESCU

Mai lucrează prietenul la "Urgenţă"?

La trei ani după ce a intrat pe piaţa din România, McDonald's şi-a dat examenul de bacalaureat în timpul "crizei meningitei". Zvonul potrivit căruia epidemia s-ar extinde prin intermediul alimentelor a provocat o depopulare severă a localurilor bucureştene. Preţ de trei săptămîni, furculiţele s-au bîrfit unele pe altele, în singurătatea albă a feţelor de masă. Pustiirea a atins, deopotrivă, pizzeriile de la margine de trotuar şi restaurantele selecte, chiar şi acestea din urmă nereuşind să-şi convingă clienţii că sînt în siguranţă.

În toată perioada, afluenţa a rămas aproape constantă într-un singur loc: McDonald's. Restaurantele sale au trecut testul de credibilitate fără nici un efort. În timp ce alţii au început degeaba să mătură, să dezinfecteze şi să-şi acopere pateurile în ţiplă, "Mac" a cîştigat rămînînd ceea ce a fost din primul moment. Cînd curăţenia nu este o stare de forţă majoră ci obişnuinţă de fiecare zi, ea creează reflexe în favoarea celui care o practică.

Evident că idila aseptică între bucureşteni şi *fast-food*-ul american are un semnificativ procent de derizoriu. Este bizar ca la patru paşi de anul 2000 să fii fidel unui loc doar pentru că nu te otrăveşti mîncînd acolo. În România, argumentul stă totuşi în picioare. Cei care umblă mult prin ţară, uneori între două trenuri, ştiu exact cît de greu e să iei un sandwich sau o gogoaşă fără ca, peste cinci minute, să ai senzaţia ipohondră a mîncărimii pe tot corpul. Pînă la urmă, obsesia toxicului devine maladivă; chiar dacă nu sînt, produsele par necomestibile. E normal să tînjeşti după o certitudine a salubrului, să te bucuri cînd ştii ce vei găsi dincolo de hîrtia călduţă, de culori diferite, în care cei de la "Mac" îşi înfăţişează produsele.

Tocmai în acest monopol al rezonabilului alimentar stă şi primejdia care ameninţă cariera firmei în România. Deţinînd o poziţie singulară, McDonald's îşi permite să aibă preţuri relativ ridicate şi un comportament rigid. Cel mai ieftin meniu (hamburger, cartofi prăjiţi şi Coca-Cola) cost puţin sub 6000 de lei, iar meniul Big Mac ajunge la aproape 10.000 de lei. Deranjantă pentru cumpărători e şi fluctuaţia permanentă a acestor preţuri, ele modificîndu-se în salturi evident coordonate cu dinamica leului faţă de dolar. Firma nu pare interesată nici în creşterea gamei de produse, în străinătate existînd o varietate reconfortantă de opţiuni pentru cumpărător, lucru care nu se întîmplă în România.

Fiind bun, McDonald's poate cădea în capcana suficienţei. Ar fi o înfrîngere nu doar a firmei, ci şi a nevoii noastre de a respira alt aer. Un aer unde să nu simţi nevoia să dai bacşiş, să răspunzi surîsului cu surîs şi să te ştergi pe picioare chiar dacă vei sta înăuntru numai zece minute, spaţiul fiind astfel conceput încît nu încurajează colocvialitatea. Dar asta contează mai puţin. Pînă la urmă, laşi conversaţia de la tine, decît să fii silit să te gîndeşti după fiecare masă dacă prietenul acela din liceu mai lucrează la "Urgenţă".

Cătălin TOLONTAN

ALAN WATTS

Mai contează?

Vegetarismul (...) nu este o soluţie. Cu ani în urmă, botanistul indian Sir Jagadis Bose a măsurat reacţiile de durere ale plantelor atunci cînd sînt tăiate sau rupte. A spune că plantele nu *îşi dau seama* cu adevărat că suferă înseamnă de fapt că nu-şi pot exprima durerea în cuvinte. Cînd am menţionat acest lucru renumitului Reginald H. Blyth, un budist şi un vegetarian convins, autorul volumului *Zen în literatura engleză*, răspunsul primit a fost:

- Da, ştiu lucrul acesta. Însă, atunci cînd le ucidem, legumele nu ţipă atît de tare.

Cu alte cuvinte, nu făcea decît să-şi menajeze sentimentele.

Călugării budişti şi hinduşi au dus această atitudine de *ahimsa* – nevătămare – pînă acolo încît nu-şi dezlipesc ochii din pămînt în timp ce merg şi asta nu pentru a evita tentaţiile ce ar apărea văzînd vreo femeie atrăgătoare, ci pentru a nu vătăma gîndacii, melcii sau viermii ce li s-ar putea ivi în cale. Şi, totuşi, atitudinea aceasta nu este, în fond, decît o modalitate de evitare, un gest ritual de venerare a vieţii, gest ce nu schimbă în nici un fel faptul că trăim ucigînd pe alţii.

Scrutîndu-mi conştiinţa pentru a căuta o ieşire din această situaţie, am găsit trei răspunsuri. Primul este admiterea faptului că a hotărî să trăieşti înseamnă în acelaşi timp a hotărî să ucizi şi că, deci, nu trebuie să fii tulburat de regrete pentru asta. Căci, dacă te-ai hotărît să ucizi, atunci măcar fă-o ca lumea. Gîndiţi-vă numai la chinul de a fi doar pe jumătate decapitat de un călău nehotărît. Moartea trebuie să fie cît mai rapidă şi puşca sau cuţitul mînuite cu mare siguranţă. (Mă îndoiesc că aţi dori ca medicul care vă operează să aibă păreri de rău şi temeri pentru dumneavoastră şi, astfel, să-i tremure mîna cînd vă deschide abdomenul.)

Al doilea răspuns priveşte faptul că orice formă de viaţă ucisă pentru hrană trebuie respectată şi preparată cu grijă, pe principiul "te iubesc atît de mult că-mi vine să te mănînc", de unde trebuie să urmeze în mod evident "îmi place atît de mult să te mănînc, încît am ajuns să te iubesc". Acest principiu a fost serios neglijat de către vînători, în secolele anterioare, precum şi de fermierii şi pescarii de azi. Pentru a nu da decît două exemple, tehnologia modernă pentru capturarea balenelor pune în pericol însăşi existenţa acestor mamifere, iar crescătoriile de pui, devenite adevărate industrii, potopesc piaţa cu pseudo-găini şi ouă-surogat. Nefericitele păsări sînt crescute în cuşti, hrănite cu chimicale. ţinute închise fără a putea vreodată să scărmăne pămîntul la soare şi, bineînţeles, gustul le e pe potrivă. Cînd ceea ce ai în farfurie nu-ţi face plăcere, cu siguranţă nu a existat plăcere nici la bucătărie şi nici la fermă.

Al treilea răspuns a fost formulat de Lin Yutang, după cum urmează: "Dacă o găină nu este gătită bine, atunci moartea ei a fost în zadar". Cel mai mic lucru pe care pot să-l fac pentru o fiinţă care a murit pentru mine este să mă port cu respect faţă de ea. Şi asta nu presupune un ritual golit de sens, ci o preparare fără cusur şi o savurare deplină.

Iubirea adevărată pentru animale şi plante, precum şi pentru alte lucruri de care depinde viaţa noastră, se vede în aspectul bucătăriei. Şi totuşi, o singură privire aruncată într-o bucătărie americană sau britanică obişnuită ajunge pentru a înţelege că acolo nici nu poate fi vorba de iubire. Înghesuită într-un colţ al casei şi lăsată în părăsire, bucătăria arată ca o baie sau o sală de operaţie – albă, rece şi searbădă, deşi adesea curată şi bine lustruită. Asemenea bucătării sînt, precum toaletele, simple convenţii, încăperi în care mîncara este făcută digerabilă pentru singurul motiv că este necesară organismului. Tot ce provine din aceste bucătării are gust de mîncare comestibilă – frecată cu săpun, îndepărtat mai apoi cu alcool şi dezinfectată prin fierbere îndelungată. Este o regulă de o exactitate aproape matematică: bucătărie searbădă = mîncare fără gust. (...)

Se pot învăţa multe lucruri despre o civilizaţie observînd produsul alimentar cel mai adesea prezent în alimentaţie. În cazul nostru, acest produs se presupune a fi pîinea. Pîinea adevărată este o materie solidă, perfect uscată, cu o aromă ce-ţi aminteşte de bucătăriile de ţară. Parcă şi vezi în faţa ochilor moara, sacii de grîu şi lanurile unduitoare sub razele aurii şi blînde ale soarelui de sfîrşit de vară. Puţini americani fac asemenea legături şi pîinea pe care o mănîncă, moale şi jilavă, cu miez poros şi injectată cu conservanţi şi chimicale aşa-zis nutritive, nu le sugerează nicidecum astfel de imagini. Nu atît albă cît perfect incoloră, această pîine aproximează – atît cît este cu putinţă pentru geniul uman – gustul nimicului absolut. Este o masă de bule de aer, învelită într-o peliculă de plastic comestibil, extrasă din grîu şi secară precum caseina din lapte. În contact cu lichidele – sosuri sau salivă –, această peliculă din plastic se dezintegrează imediat, devenind o pastă cleioasă şi lipsită de consistenţă, asemănătoare terciului alb şi greţos cu care sînt îndesaţi pruncii şi pe care, lucru absolut de înţeles, aceştia îl scuipă în mare parte înapoi. (...)

Pentru stăpînirea perfectă a unei arte, oricare ar fi ea, trebuie să simţi prezentul ca eternitate, să ştii secretul de a-ţi împărţi timpul. Nu trebuie să te grăbeşti dar nici să zăboveşti prea mult. Trebuie să simţi că te mişti în ritmul evenimentelor din jurul tău, aşa cum ai dansa în ritmul muzicii, fără să încerci să o iei înainte, dar şi fără a rămîne în urmă. Graba şi întîrzierea sînt mijloace asemănătoare prin care noi încercăm să opunem rezistenţă prezentului. La gătit, amîndouă se reflectă în mîncarea prost preparată. A încerca să cîştigi timp, adică a încerca să te mişti cît mai iute către viitor, dă ca rezultat obţinerea de alimente imateriale. Ness-ul, de exemplu, este o pedeapsă binemeritată pentru graba noastră de a ajunge cît mai repede în viitor. La fel mesele în faţa televizorului sau scîrboşeniile supra-încălzite, cu gustul de material plastic al tăvilor şi farfuriilor în care sînt servite, ce ţi se oferă în avion. La fel este şi carnea ce nu se mai consumă friptă ci "pătrunsă bine" timp de treizeci de secunde în cuptoarele electrice. La fel este şi amestecul de suc de fructe şi alcool, preparat în vase de ciment şi avînd pretenţii de vin.

Pînă şi fructele şi legumele pe care le consumăm au fost "grăbite", astfel încît, oricît de strașnic ar arăta un măr după superficiala judecată a ochiului, cu greu se poate găsi unul care să nu fie doar un miez jilav sub coaja apetisantă. Cartofii, la rîndul lor, au acelaşi gust vid ca şi pîinea. O vreme am crezut că mi-am distrus papilele gustative din cauza fumatului şi, deci, nu mai pot simţi savoarea alimentelor. Însă, reîntors în Anglia, gustînd din merele şi cartofii din grădina tatălui meu, am simţit iarăşi acel gust adevărat, pe care papilele mele încă nepîngărite îl simţeau în copilărie.(...)

Bucătăria trebuie să semene mai degrabă cu o prăvălie de delicatese decît cu o sală de operaţii. Ar trebui să existe o masă mare şi simplă din lemn, aşezată în mijloc şi folosită atît la gătit, cît şi la servirea mîncării; în bucătăria ideală, cel puţin aşa cum o văd eu, de grinzile tavanului trebuie să atîrne funii de usturoi, cîrnaţi grei de atîta carne, caşcaval învelit în ceară sau pînză şi coşuri cu sticle de vin italian şi spaniol. Alimentele de bază, ce nu au nevoie să fie păstrate la rece, nu trebuie ascunse prin dulapuri, ci ţinute la vedere pentru ca prezenţa lor reconfortantă să bucure ochiul. Făina, zahărul, sarea, orezul şi altele asemănătoare trebuie păstrate în recipiente din sticlă, închise, exact ca într-un laborator. Condimentele, conservele, cutiile cu alimente şi sticlele trebuie să împodobească pereţii, fiind aşezate pe rafturi simple, protejate cu geamuri glisante pentru a le feri de praf. Practic, astfel se evită neplăcerea de a pierde timpul căutînd prin dulapuri şi de a te lovi de colţurile uşilor atunci cînd sînt lăsate deschise. Pe de altă parte, ştii mult mai bine cînd ţi se termină rezervele. Tigăile şi cratiţele, precum şi alte asemenea ustensile, lingurile de lemn, furculiţele de gătit, strecurătorile, frigăruile trebuie să stea atîrnate în ordine pe pereţii bucătăriei şi nu aruncate prin dulapuri.

Traducere de

Teodora CARABAŞ

(Din volumul *Does it matter? Essays on Man's Relation to Materiality*, Pantheon Books, 1968)

Cacao şi/sau Cola

O confirmare a părerii că modernul, adică raţionalul, mecanic(ist)ul, eficientul secol al XVIII-lea se deosebeşte şi la modul culinar radical de vremurile care-l premerg ne-o dă remarca din celebra carte de bucate publicată de Alice Smith, la Londra, în 1758: "Odinioară, în Anglia, lumea credea că a-ţi face musafirii să se simtă bine înseamnă neapărat să-i îndopi pînă dau să plesnească..., obicei dat uitării acum, în favoarea bunei-cuviinţe raţionale!" Spre 1700, în Anglia apăruseră mai multe cărţi de bucate, semn evident de progres social, prosperitate materială, de cultivare a plăcerilor epicureice, nu fără conştiinţa nevoii de măsură şi echilibru: reţetele culinare alternau cu reţete medicale, "asezonate", totodată, cu instrucţiuni precise privind aşezarea mesei, sau a meselor, dispunerea veselei şi a tacîmurilor, ornamentele florale şi alte detalii menite a hrăni curiosul ochi, alături de pofticiosul stomac.

O nouă *ratio convivialis* detronează, într-adevăr, nasul, în favoarea ochiului, instaurînd regula eleganţei vizuale, a ordinii "juste" a felurilor aduse la masă într-o "promenadă" bine studiată. Opinia că secolul "luminilor" împinge în prim-plan interesul expres pentru forme, acutizînd conştiinţa proporţiilor corecte, "sănătoase", în contrast cu secolele "păgîne" dedate cantităţilor uriaşe transpare în multe din celebrele pagini ale vremii. Ba chiar "reţetele" estetice se inspiră nemijlocit din "gustul" prim al fructelor naturii, încît nu ne miră că Fielding ne oferă o micropoetică a romanului în celebrul *Tom Jones* în termeni strict culinari, propunîndu-ne un meniu, o notă de plată şi discutînd jovial cu cititorul ingredientele din care va găti felurile concepute ca întăritoare fizice şi psihice. *Mens sana in corpore sano*, graţie unei mese "utile şi plăcute". Iată principiul clasic etalat pe farfuriile comesenilor. O doctrină "matematică" a regulilor raţionale exmatriculează în mod egal gustul îndoielnic al mîncării şi proastele maniere. Are loc, potrivit lui Braudel, o "revoluţie culturală" numită victoria nopţii. Ea constă în ridicarea tabuului nopţii, prin mutarea experienţei euharistice a mîncării şi băuturii către orele tîrzii. O mondenă "cină de taină" la lumina purtată de sfeşnice şi candelabre face loc noului tip de comesean - gentlemanul angajat în jocul social al supeului, adică "soţul de ocazie" care face conversaţie doamnei de alături, ea însăşi "garnitură" obligatorie a apetisantei consumaţii!

Cel mai francez secol englez promovează instituţiile responsabile de aspectul atrăgător al lucrurilor. Bucătarul iscusit, excesiv de manieratul *chef* şi coaforul "inginer", de preferinţă importaţi de la Paris şi, în felul lor, un soi de *nouveaux philosophes*, se întrec în confecţionarea imaginilor de *bon ton*. În acelaşi timp, bogata tradiţie culinară naţională, solid "îmbunătăţită" prin aportul colonialelor renascentiste, îşi extinde repertoriul exotic cu importuri orientale transcontinentale şi transoceanice. Lorenzo Megalotti, călător italian în Londra lui George I, se îndrăgosteşte de un fel de mîncare englezesc numit *content*... Incredibilul nume descrie o pastă din făină de orez şi migdale fierte îndelung şi amestecate cu "mană de Caracas". Din Indiile de Est, ca şi din cele de Vest, sosesc mirodenii nemaivăzute, prafuri subtropicale, cărnuri de neconceput aici, în Lumea Veche, flori deconcertant de decorative, fructe imposibil de descris, legume fabuloase, vanilie, cuiburi de rîndunică, lalele, iasomie, nuci de cocos, *catechú, quinquina*, ceai cafea şi cacao, "mana de Caracas".

În decorul efemer al mesei care a înlocuit secvenţierea naturală a zilei cu ordinea timpului cultural al luminii artificiale, domnesc patiseria rafinată, dulciurile delicate, brînzeturile alese, discretele *bouchées*. Fiecare, în felul său, a micşorat programatic dimensiunile hranei, pe seama creşterii proporţionale a varietăţii oferite. *Non multum, sed multa*! În aceeaşi ordine a gratuitului *recherché*, băuturile *chic* dau nota distincţiei sociale. Sorbetul, nelipsit din dieta doamnelor de salon, cafeaua, care "îl face pe politician înţelept", cum susţine Pope, dar mai ales mirifica *chocolate* londoneză, "licoare providenţială injectată în venele voluptoasei Europe", cum aflăm din confesiunile epocii, apoi oranjada şi limonada rescriu harta florală a cerului gurii. Ananasul venit din America de Sud, vinurile de pe Valea Rinului, din Tirol, Canare, Madeira, Liban, Smirna, Spania, dar, mai ales, din Franţa completează setul de trucuri prin care perfida artă a mesei se propagă dincolo de pereţii Curţii. Anecdotica franceză a vremii nu ocoleşte ideea că, prin decapitarea vîrfului piramidei culinare (a se citi "regele"), se pun temeliile unei *cuisine démocratique*, care se propagă în cercurile înaltei burghezii şi în familiile orăşenilor. Apar bucătarul burghez, bucătarul de familie, bucătarul domestic. Apar cărţile de bucate. Reţeta luxului, ca şi a delicateselor, se multiplică la tipar.

Despre "mana de Caracas", cunoscută şi drept "fiertură indiană", se scrisese extatic încă din secolul al XVII-lea. Iezuiţii îi spuneau "băutura din Mexic" şi se raportau la savoarea ei cu aceeaşi reticenţă cu care vedeau în porţelanurile de China "inumana Asie" grăbită să copleşească mîndra Italie. Treptat, cacaoa cucereşte piaţa, cum deducem din imaginea unui Bacchus iluminist dintr-o gravură în care, întins pe malurile Americii, bătrînul zeu recunoaşte că s-a convertit la "fiertura indiană". Efectul înviorător al ceştii de ciocolată fierbinte se poate obţine şi prin alte tertipuri mondene. De mare efect sînt alternanţa băuturilor fierbinţi cu cele reci, ca şi tot soiul de *concoctions* de iasomie, lămîie, kiwi, scorţişoară şi siropuri din flori scoase cu o clipă înainte de la gheaţă. Aşezate lîngă minusculele prăjituri supraetajate, alături de tortele glazurate şi de foitajele înecate în zahăr pudră, ele sugerează delicateţea urmărită programatic de o lume care nu se sfia să declare că trăieşte într-un *siècle de la femme*. Era secolul zahărului - cuceritor al Europei, al bufetului - eveniment social, al cafelei - garant al tranzacţiilor publice, secolul exotismului domesticit în spaţiul eficientei civilizaţii europene. Poate în spatele galantarelor doldora de *fast-food* şi *Cola* putem încă discerne textul identităţii culinare a Lumii Noi devenită lumea nouă a negocierilor rapide. Cu deosebirea că "licoarea indiană" (arborele de cola este, doar, rudă prin alianţă cu arborele de cacao) a devenit băutură de serie mult îndrăgită de băieţi blonzi împodobiţi auster de tunsura tip *office* protestant.

Mihaela IRIMIA

Bucătăria de altădată

Odinioară, în secolul trecut şi chiar în al nostru, tîrziu, prin anii treizeci şi mai încoace, era de neînchipuit o familie aşezată (nemaivorbind de cele cuprinse) fără bucătar (bucătari) şi bucătăria casei. Acesta, printre altele, crea prestigiul şi chiar faima casei. În 1841 M.Kogălniceanu, în colaborare cu prietenul său Const. Negruzzi, a publicat o carte, într-un fel memorabilă, intitulată **200 reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti**. Cărturarul şi scriitorul au socotit, deci, util să publice o astfel de carte, negîndind că asta face notă aparte în bibliografia lor. Cartea se citeşte, şi azi, cu savoare (de altfel, a fost reeditată, prin anii şaptezeci, în colecţia "Restituiri" a Editurii Dacia, coordonată de prof. Mircea Zaciu, care a şi prefaţat-o), deopotrivă pentru limba încîntătoare ca şi pentru reţetele de bucate, azi mai greu de efectuat. Dar, atunci, în 1840, ele erau curent preparate şi gustate. E probabil, dacă nu sigur, că şi acest element, al bucătăriei, etnologia modernă (şi complementul ei, imagologia) neagă specificitatea unui popor, considerînd că se poate vorbi numai de indivizi şi nu de colectivităţi omogenizate prin trăsături comune. Şi, totuşi, peste tot în lume, există particularităţi gastronomice, care colorează specific o regiune sau, cîteodată, o ţară. Oricum, nu bucătăria industrializată şi uniformizatoare pînă la oboseală totală e aceea care individualizează. Şi e sigur că în acest fel de bucătărie robotizată, de tip, de pildă, McDonald's, nu putem afla savoare, culoare şi, poate, chiar gust. E o consecinţă a societăţii ultraindustrializate şi postindustriale, în care totul e otova şi uniformizat pînă la spaimă. Încît, intrînd într-un restaurant de tip McDonald's, poţi rămîne buimac, neştiind, de fapt, în ce ţară ai picat, totul semănînd halucinant cu ceea ce ai mai trăit în altă parte a lumii. Văd în această uniformizare, de data asta manifestată gastronomic, primejdia pîcloasă a lumii de mîine, în care totul va fi, peste tot, aiuritor de asemănător.

Printre scriitori, între războaie şi mai încoace, Al.O.Teodoreanu, cunoscutul Păstorel - bun, profesionist băutor şi excelent în prepararea unor bucate - a fost preocupat de gastronomie. Prin anii treizeci a semnat, în **Adevărul literar şi artistic**, o cronică gastronomică (apoi, prin anii cincizeci şi şaizeci, a reluat-o în două publicaţii), de mare haz, inclusiv lingvistic. În predoslovia cronicii, scrisă în versuri, preciza: "Cerea-mă-vor în cronica pe care / M-am învoit s-o scriu săptămînal / Pe lîngă sfatul profesional / Să pun ceva piper şi-un pic de sare. // Nu este cronicar, ci papagal / Cel ce repetă cu nerușinare / Prozaice reţete culinare / Aşa cum le-am găsit în manual. // Şi de înfăţişez ca predoslov / Spre-a obîrşi sonetul de istov / În endecasilab natura moartă. // Nu-i loc pentru estet să fie trist, / Căci şi bucătăria e o artă, / Atunci cînd bucătarul e artist." Păstorel, cu care, prin 1957, am fost într-o cramă bucureşteană de pe la începutul Căii Griviţa (colţ cu Calea Victoriei), unde el era de-al casei şi tot degusta iar eu, cu încă un coleg - am rămas, mototol, de căruţă - socotea că bucătăria ţine şi de ştiinţă, şi de artă. Sigur, în gastronomie, francezii au atins mari perfecţiuni, pe cînd englezii, popor mare, cu extraordinare realizări, dar, în materie de bucătărie, sînt inexistenţi. Găsea oarecare specificitate şi în bucătăria românească, propunînd cîteva bucate particularizante. E bine să amintesc, înainte, de o dispută a sa, mărturisită, cu Sadoveanu. El se recomanda: "mănînc cu convingere şi beau cu entuziasm". La care Sadoveanu replica: "Nu-i bine, fiule. Trebuie să mănînci cu înţelepciune şi să bei cu socoteală". Asta deşi, marele prozator, cunoscîndu-şi bine interlocutorul, ştia că nu-i va asculta sfatul, pentru că Păstorel îi spusese odată, "eu vinul îl preţuiesc şi-l stimez". În materie de bucătărie, ştia că Nignon, mare maestru francez în ale gastronomiei, spusese că francezii sînt "un nation supière" (o naţiune amatoare de supă). Iar, românii, socotea Păstorel, "suntem mămăligari şi grataragii", pentru că "grătarul e un lucru grozav, dar trebuie să-i ştii tocmeala". Într-o cronică vorbea, cu pricepere, de sarmale, dovedind cum devin ele specific româneşti. Merită transcris pasajul: "Sarmaua, de pildă, e o mîncare turcească. Dar aşa cum o face turcul, s-o mănînce el. Nu văd de ce neam simţi noi obligaţi să înghiţim tocătură de berbec cu orez şi stafide, învălită în foi de varză, (asta e sarmaua la origine), foi de viţă, spanac sau ştevie. E drept că Profetul îl opreşte pe turc să mănînce carne de proc, dar eu nu-i îngădui Profetului să-şi bage nasul în bucătăria mea, unde popreala e inoperantă. Măcar că turcul a inventat sarmaua (de fapt, turcii nici nu au cuvîntul *sarma*, ci numai *dolma*, care nu indică sarmaua noastră făcută din carne de porc, ci un fel cu totul aparte), dar, într-un tratat de gastronomie comparată, sarmaua turcească nu şi-ar afla loc decît ca o variantă groslonă a unei mîncări care, trecută prin bucătăria moldoveanească şi cea rusească, a devenit excelentă. ...Reţete de sarmale sunt nenumărate („numai eu cunosc vreo zece"). Şi descrie una cu lux de amănunte, cu nuanţe şi semitonuri. Odată, la Iaşi încă fiind, în restaurantul "Corso", a ţinut să facă el însuşi, într-o oală anume adusă de acasă, sarmale, delectîndu-şi prietenii nu înainte de a comanda vinul potrivit. Altcîndva, revenind la sarma, a observat, încă o dată, că "împrumuturile făcute de la popoarele sud-dunărene, mai ales de la turci şi greci, au fost toate perfecţionate şi adaptate gustului naţional". O prefera pe cea moldovenească, precizînd că „nu poate fi susţinută decît de un vin roşu de «clasă mare», aromat şi capitos, cum e, de pildă Cabernetul de Sîmburești sau Pinotul nou de la Segarcea şi Valea Călugărească (în lipsă de o Fetească neagră de Cîrjoaia)." A ţinut să releve, ca specifică, pîrjoala moldovenească (în bucătăria munteană, el, ieşeanul, n-avea încredere). "O pîrjoală moldovenească nu trebuie să întreacă în

lungime o carte de joc, trei degete de dimensiuni normale. În exterior trebuie să fie bine prăjită, în interior mustoasă. Ca majoritatea tocăturilor, pîrjoalele se fac din carne de provenienţă diversă: viţel, miel, pasăre adică: găină, clapon, curcan şi (mai rar) gîscă. Pîrjoala clasică însă se face din carne de bou (expresia «carne de yacă» e o dovadă că sîntem încă în urmă cu bucătăria. Carnea de vacă e de o calitate inferioară, bucătarul bun n-o acceptă şi gastronomia o respinge) şi porc, amestecată." Şi oferă, apoi, o reţetă amănunţită, care, preparată, trebuie să fi procurat, cu adevărat, delicii. Şi era mereu atent la băuturi, socotind că din strînsa colaborare a pivniţei (unde sînt pivniţele de altădată?) cu bucătăria s-a creat gastronomia modernă. Evident, n-a ignorat mititeii, oferind o reţetă de preparare. S-o transcriu: "Carne de vită de la ceafă sau de la coadă sau pulpă-capacul. La 1kg de carne 1/4 seu gros şi curăţat de piele. Carnea, împreună cu seul, se trece de două ori prin maşina de tocat. Se adaugă în carne miez de franzelă (de mărimea unei lămîi), muiat în mujdei de usturoi, sare, o linguriţă de mirodenii: enibahar, chimen (dacă vrei), piper şi o jumătate linguriţă bicarbonat. Frămînţi pînă se face o pastă omogenă. Uzi cu apă un fund de lemn şi palmele. Suceşti cîte o bucată pe masă pînă obţii forma cilindrică ştiută. Tai bucăţi potrivite şi-i aşezi umezi pe-o farfurie. Îi pui la rece cîteva ore. Pui grătarul încins, pe care ai aşezat un rînd de mititei, la foc moale. După ce s-au fript o serie, se servesc într-un vas acoperit şi încălzit (altfel se sleiesc din cauza seului)... Prăjirea trebuie să se facă încet, ca să nu se pripească în exterior, rămînînd cruzi la mijloc". Cine, oare mai prepară, azi, astfel, mititeii? N-a uitat, desigur să istorisească despre felul cum se pregătesc, tot ca bucate moldoveneşti, alivencile, plăcintele poale-n brîu şi cozonacii. Şi, tot aşa, despre purcelul de lapte fript, despre burta de porc (alta decît ciorba de burtă şi tuslamaua muntenești, preparate din vită, de influenţă orientală), descris cu delicii de mare gurmand. Odată a şi precizat: "Bucătăria noastră populară nu se reduce la mămăligă, borşul de chitici, pe care atît de pitoresc îl descrie Calistrat Hogaş; nici la bureţii copţi în spuză, călugăreşte, sau la halca de carne tăvălită-n schinduf şi pîrjolită pe jăratec. Ştiu bine că nici ciorba pescărească din Deltă, căreia marele povestitor M.Sadoveanu îi zice, cu un intraductibil ton, triplă esenţă de peşte, nici sarmalele, pîrjoalele şi alte bunătăţi, nu-s de lepădat. Dar există la poporul român şi cîteva procedee culinare, născocite parcă anume pentru a uimi pînă şi pe cel mai sceptic locuitor al acestei planete, stîrnind admiraţia şi zavistia bucătăriilor cu diplomă". N-au lipsit nici, dintre cofeturi, cozonacii (reţeta lui pornea de la 50 de ouă şi un kilogram de făină) şi turtele moldoveneşti.

Lui Păstorel Teodoreanu îi plăcea să amintească (asta în **Bilete de papagal** din 1928) că naturaliştii au clasificat animalele nu după modul cum gîndesc, ci după ceea ce mănîncă: carnivore, ierbivore etc., că popoarele sînt unanime în a recunoaşte că aparatul digestiv e izvorul celor mai mari plăceri, că războiul e un fenomen social în timpul căruia se mănîncă prost, că abulicul este acela care mănîncă ce nu-i place şi că plăcerile toamnei româneşti sînt tulburelul, mititeii şi mititelele. Şi - cum putea uita? - atrăgea atenţia: "Nu uitaţi că prin apă era să se prăpădească lumea". Azi ne copleşesc restaurante McDonald's şi mai nimeni nu-şi mai aduce aminte de Păstorel Teodoreanu, care nu era numai un hîtru (epigramele lui) şi un nostalgic gastronom, ci şi un cărturar ce ştia bine latineşte şi l-a tradus, în româneşte, extraordinar, pe Anatole France.

Z.ORNEA

Facultatea de îngheţată

Spring Time e un alt fel de *fast - food*. O reţea de restaurante deschisă de nişte libanezi, la puţin timp după revoluţie. Au funcţionat şi în Liban, acum sînt numai în Bucureşti şi în cîteva staţiuni de pe litoralul românesc. În localul din Piaţa Victoriei am reuşit să aflu cîteva amănunte de la un foarte ocupat şef de sală. Mi-a spus că marele secret al reuşitei lor este acela că nu sînt zgîrciţi. De pildă, ei nu fac o chiftea mică, astfel încît clienţii să fie obligaţi să comande 20 pentru a se sătura (e limpede aluzia la McDonald's). Mi-a mai explicat că la *Spring Time* nu se iau bani separat pentru pîine, muştar sau ketch-up, fiecare consumator putîndu-şi lua cît vrea. Varietatea felurilor de mîncare e destul de mare, punctul de atracţie fiind constituit de salatele cu autoservire pe care clientul le poate combina după voie. Au şi un hamburger pe care *şeful* mi l-a prezentat ca fiind foarte mare şi gustos (iarăşi un dinte contra McDonald's). Şaorma e o altă specialitate (arăbească), din carne de vită sau de pui. Au multe prăjituri, sucuri naturale şi nu mai puţin de 47 de feluri de îngheţată. Toate materiile prime pentru aceste îngheţate sînt aduse din Italia, mama îngheţatelor, iar pentru prepararea lor a fost angajat un specialist cu facultate. Interlocutorul meu susţine că în toată lumea există cel mult zece astfel de specialişti în domeniul îngheţatei. Totul se prepară într-un laborator propriu şi se merge pe ideea unor produse cît mai hrănitoare şi sănătoase. *Şeful* mi-a înşirat toate astea, aşa cum spuneam, în mare grabă, iar la un moment dat chiar a plecat, lăsîndu-şi fraza la jumătate şi invocînd multele lui treburi.

În orice caz, am observat că lumea care merge la *Spring Time* chiar mănîncă. Dacă ar fi de făcut o comparaţie cu McDonald's, atunci se poate spune că la *Spring Time* e mai mult fond şi mai puţină formă (sau firmă). Aici strategia şi afacerea e mai puţin evidentă, iar mîncarea ceva mai consistentă. Nu apare sentimentul unei păcăleli. De aceea poate nici nu se prea stă la palavre. Atenţia celor ce intră la *Spring Time* se concentrează imediat asupra mîncării. Şi poate asupra fetelor care servesc în spatele tejghelelor. La acest capitol, strategia de atragere a consumatorilor devine mai evidentă. Cam asta ar fi de spus despre *Spring Time* şi aici se încheie şi relatarea mea legată de acest gen de instituţii ale mîncării. (**A. M.**)

GEOPOLITICUL: O CUŞCĂ A RELIGIILOR?

"McWorld *contra* Jihad"

Un număr special (din 1995) al revistei *Croissance* se ocupă de investirea din ce în ce mai acută a religiei în cîmpul politicului actual. "Ordinea internaţională" – clădită de Occidentul modern pe dialogul statelor-naţiuni – se împiedică (şi se reflectă) în replica, adesea violent distructivă, a unor mişcări religioase ce îşi propun să "facă ordine" mai mult ori mai puţin globală. Rechiziţionînd, în acest scop, datele unei tradiţii şi girul ei divin. Mediul islamic furnizează, evident, exemplele cele mai dure, mai spectaculoase şi mai "stranii" pentru acest subiect. Cu atît mai mult cu cît, după destrămarea imperiului comunist, exploatarea ideologică a doctrinei islamice rămîne singura contestaţie de ansamblu a unei lumi modelate de experienţa occidentală.

Un pic prea comod şi maniheist, politologul american Benjamin Barber considera că "asistăm la înfruntarea dintre universul modernităţii tehnologice, al democraţiei, al pieţii, al pierderii sensului şi universul exclusiunii, al războiului, al întoarcerii la identitate, mai ales religioasă. Că ar fi vorba despre o luptă între avuţi şi deposedaţi, între un vid de sens şi un prea plin, între *McWorld* şi *Jihad*". "*Mac World* şi *Jihad* nu formează totuşi un inextricabil amestec?", se întreabă Christian Troubé în editorialul numărului. "E oare «revanşa lui Dumnezeu» proclamată de combatanţii islamici mai destabilizatoare decît «geofinanţa» oarbă sau decît apariţia unor naţionalisme sîngeroase?"

Talibanii victorioşi la Kabul adaugă, e adevărat, o piesă proaspătă la dosarul unui fanatism religios care interzice modul de viaţă modern şi pozează, astfel, în redresor al tradiţiei. Dar, în războiul proaspăt încheiat din ex-Iugoslavia, combatanţii ortodocşi nu s-au lăsat nici ei întrecuţi, în intoleranţă şi cruzime, de adversari.

Pe de altă parte, "Occidentul modern" a creat un spaţiu în care dialogul, comunicarea, mutuala acceptare şi înţelegere a religiilor e un fapt, dacă nu spiritual, măcar de cultură, general admis. Dacă Occidentul modern nu valorifică – politic sau social – sacrul, el nici nu secretă varianta deviată, schimonosită şi schimonositoare, a unei religii impuse prin forţă. El admite şi face posibile – cu riscul sterilităţii sau al manierismului unei *political correctness* – diferenţa, diversitatea, opţiunea personală ori minoritară.

Numărul din *Croissance* – intitulat "Religiile mînă oare lumea? Politic şi sacru în zorii secolului XXI" – investighează mai ales evenimentele de anvergură ale ultimilor ani: "mareea verde" iscată în lumea musulmană, "meridionalizarea Bisericii Catolice" şi "programul pentru o nouă creştinătate" susţinut de Papa Ioan Paul al II-lea, emergenţa lumii ortodoxe din carcera comunistă, noile decupaje din America Latină între catolicism şi sectele neo-protestante, raportul dintre dictatură şi sacru în ţările Africii. Analizele înregistrează ambiguitatea unor politici ce îşi arogă prestigiul ultim, vizînd obiective transperent profane, dar şi eforturi interne ale Bisericilor pentru ca mesajul lor să poată participa eficace la căutările *oikoumenei*.

Autorii fiind politologi şi sociologi, textele livrează o interogaţie redusă strict la problemele unui mediu societal în schimbare; ele demonstrează nu mai puţin că, departe de a fi pîndit de o "criză terminală" (cf. Emmanuel Todd, *La nouvelle France*, Le Seuil, 1988), religiosul nu poate fi evitat în dezbaterea şi proiectul de sine al comunităţilor; mai mult, că el tinde să schimbe repere şi priorităţi ce păreau general acceptate. *Pour le mieux ou pour le pire.*

Propunem aici un reperaj al temelor din numărul menţionat. Reperaj util în măsura în care o hartă a opţiunilor religiosului investit în social poate contribui la propria luciditate şi la cea a unei Ortodoxii – tratată prea adesea, în spaţiul românesc, drept un depozit care ne dă dreptul să îl ignorăm sau să îl surclasăm pe "celălalt".

Bernard Badie: Culturile nu se pot negocia*

"Astăzi, o dată cu dispariţia bipolarităţii americano-sovietice, jocul internaţional devine confuz. Părăsim, puţin cîte puţin, logica unei concurenţe între Statele structurate de ideologii şi intrăm în era competiţiei între culturi. Ceea ce nu e deloc lipsit de consecinţe. Pentru că relaţiile interstatale, chiar încărcate de ideologie, se caracterizează prin simţul compromisului, al negocierii, prin supunere – chiar dacă relativă – la dreptul internaţional. Opoziţia culturilor e alcătuită, în schimb, din absoluturi. Culturile nu oferă materie pentru negociere. Pe deasupra, ideologia a rămas întotdeauna sub controlul puterii; astăzi, dimpotrivă, procesele culturale învestesc politicul şi sustrag parţial Statelor capacitatea de a duce politici externe autonome. Iar dacă religia nu e singurul element al culturilor, ea reprezintă «nucleul lor dur».

Or, în momentul în care culturile se deplasează pe terenul politic, opoziţiile culturale sînt cu necesitate purtătoare de conflict. În sine, popoarele de culturi diferite nu sînt destinate să se înfrunte. Există, dimpotrivă, în lumea actuală factori de schimb, de descoperire reciprocă, de comprehensiune mai puternici decît niciodată. Ceea ce avem tendinţa să uităm prea adesea. Problema se naşte din faptul că, actualmente, culturile tind să se substituie angajamentelor politice acolo unde cele din urmă s-au dovedit dezamăgitoare, inoperante ori prea puţin mobilizatoare. Iar într-o lume care, din punct de vedere politic, se caracterizează prin inegalităţi şi frustrări, această substituire devine inerent conflictuală. Pentru că, purtătoare de absolut, culturile riscă – încă şi mai mult decît ideologiile – să fie antrenate de deriva intoleranţei şi a refuzului celuilalt. Dar această derivă nu face decît să reflecte caracterul conflictual al sistemului mondial, al inegalităţilor sociale, al frustrărilor şi decalajelor ce se dezvoltă din ce în ce mai mult între diferite regiuni ale lumii. În sine, nici o cultură, nici o religie nu sînt agresive. Islamul nu e mai intolerant sau mai puţin intolerant decît creştinismul.

Reîntoarcerea la sacru, în interiorul diferitelor societăţi, afectează stabilitatea scenei internaţionale din mai multe motive. În primul rînd pentru că ea răstoarnă ordinea loialităţilor. Sistemul internaţional clasic, întemeiat pe State-naţiuni putea să funcţioneze armonios şi structurat pentru că toţi indivizii planetei considerau apartenenţa cetăţenească drept decisivă. Se conformau în primul rînd Statului şi abia apoi unor alte eventuale grupuri de apartenenţă. Astăzi, indivizii se referă din ce în ce mai mult la apartenenţa lor identitară – mai ales religioasă – înainte de a se referi la cetăţenie. Statele au, în consecinţă, din ce în ce mai puţină priză asupra celor guvernaţi, ce se reclamă de la solidarităţi transnaţionale care ocolesc Statul şi scapă controlului său. Apoi, din momentul în care sacrul structurează viziunea pe care indivizii o au asupra politicului, caracterul universal al Statului se anemiază. Pentru că un asemenea tip de lectură religioasă a politicului determină explozia concepţiilor despre lume. Decalajul creşte considerabil între ceea ce «ordinea internaţională» trebuie să fie din punctul de vedere al ţărilor islamice şi al celor occidentale. Or, astfel, şansa de a supune la un moment dat pe toţi indivizii planetei unei aceeaşi viziuni a politicului se micşorează. Sistemul acesta nu poate fi mondializat decît dacă toată lumea cade de acord asupra unor principii comune. Iar culturalizarea relaţiilor internaţionale împiedică acordul. Nu putem fi siguri că, pentru actorii religioşi, stabilitatea frontierelor, noţiunile de securitate colectivă, de drept internaţional au un sens sau au acelaşi sens ca pentru Stat. Situaţia e cu atît mai complexă cu cît asistăm la un soi de dedublare: acolo unde factorul religios e important, logicile Statelor sînt dublate de logici culturale şi religioase."

Politica papală

Reformatorii care, la Conciliul Vatican II, s-au concentrat pe redescoperirea interiorităţii, pe puterea lăuntric transformantă a ritului şi a doctrinei catolice privesc cu reticenţă ecumenismul – prea puţin hieratic, activist şi exterior din punctul lor de vedere – al Papei Ioan Paul al II-lea. E remarcabil, totuşi, în acest domeniu, efortul Vaticanului de a depăşi "modelul civilizaţiei europene" şi de a găsi limbaje apte să includă pe cei aproape 70% din catolici, situaţi astăzi în lumea africană, în aşa-numită Biserică de Sud. Dincolo de tensiunile cu Bisericile Ortodoxe – aplanate sau măcar surdinate prin susţinerea decisă a unei Europe "cu doi plămîni", unul ortodox şi unul latin – gesturile pontifului "militează" pentru o comuniune a religiilor şi pentru colaborarea lor pacifiantă. Ziua rugăciunii pentru pace, inaugurată la Assisi în 1986, cu reprezentanţi religioşi ai tuturor credinţelor, vizita în acelaşi an la Sinagoga din Roma, reluarea legăturilor diplomatice între Vatican şi Israel, dialogul cu Islamul par să aibe, conform lui Giancarlo Zizola (*Le pape missionaire*) un efect benefic şi modelator atît asupra fidelilor, cît şi a opiniei publice. Foarte critic faţă de consumerismul şi injustiţiile sociale

© N. Triculescu

generate de ideologia capitalistă, "pontiful slav" nu încetează totuşi să "îndemne pe catolici la colaborarea cu ceilalţi actori sociali pentru moralizarea capitalismului liberal în vest, pentru reanimarea din interior a procesului democratic, în estul Europei" (*ibid.*). Nescutit de contradicţii ori de ambiguităţi, discursul papal pledează totuşi pentru o ordine internaţională în care "absolutul religiei" şi logica Statului modern nu ajung la ciocnire. Însă el are, evident, beneficiul singular de a exprima religia în spaţiul căreia s-a configurat acest Stat.

Curajul şi paloarea Bisericii Poloneze

Pornită de la cota înaltă a rezistenţei anticomuniste, de la prestigiul unei admirabile şi active rectitudini, Biserica cunoaşte, în Polonia, o criză de adaptare la societatea democratică. Nu numai ataşamentul comunităţii faţă de instituţia eclezială a intrat în declin. Responsabilii ei constată că, "lipsită de o reflecţie asupra naturii democraţiei şi a schimbărilor pe care ea le impune", Biserica nu are decît o viziune confuză asupra viitorului ei în social. Curajul şi luciditatea continuă să rămînă însă la post, cel puţin în cazul unor personalităţi. Dacă proiectul eclezial nu e limpede, cel puţin carenţele lui sînt rostite fără menajamente: "Ne aflăm în faţa unui pariu. Ne e de ajuns să repetăm indefinit vechile scheme. Trebuie să fim dispuşi la inovaţie şi la creaţie", afirmă cu obstinaţie Joseph Tischner, important filosof şi teolog contemporan. "Problema Bisericii este Biserica însăşi şi ea nu are de ce să se ruşineze. Sîntem toţi păcătoşi; toţi comitem erori", declara episcopul Tadeusz Pieronek în cursul conferinţei sale la Universitatea din Varşovia, intitulată "Polonia, cinci ani după acordurile Mesei rotunde. Succes sau eşec pentru Biserică?". După o rezistenţă exemplară, o exemplară interogaţie.

Frigiderul comunist şi "stereofonia religie-naţiune"

François Thual, politolog francez căruia îi aparţine ultima sintagmă, formula o caracterizare a Ortodoxiei care, pentru membrii ei, joacă rolul unui adevăr comun şi prea comod acceptat: "Ortodoxia e mai mult decît o religie. E mai cu seamă un fenomen identitar, sociologic, de psihologie colectivă. E un ansamblu cultural, civilizaţional, un fenomen global". Un fenomen pentru care totalitarismul a fost un veritabil refrigerant: l-a presat, l-a îngheţat, l-a ferecat, dar l-a şi conservat. În două direcţii. Pe de o parte, viaţa publică irespirabilă a făcut ca preocuparea religioasă să se refugieze şi să se întărească în medii paralele, fie şi ca o rezistenţă discretă la comunism. Pe de altă parte, imperiul comunist a format un fel de clopot asupra Europei estice, ferind Ortodoxia de confruntarea cu alte religii. Acum, strînsoarea această – opresivă dar şi conservantă – a dispărut. Faţă de ceilalţi "actori religioşi" – fie ei colaboratori sau inamici – cu un mai lung exerciţiu al cunoaşterii reciproce, ortodoxia ţărilor din est poate apărea drept o prezenţă stranie, un insolit interlocutor, decalat faţă de viteza de funcţionare a celorlalţi. (Mă refer la prestaţia şi atitudinea ei în social şi politic, nu la doctrina sau experienţa ortodoxă intrinseci, deja prezente în conştiinţa occidentală.)

"În cinci sau zece ani, ortodoxia va cunoaşte şi ea modernitatea", spune F. Thual. "A ştiut să reziste ocupaţiei otomane, comunismului; va şti oare să reziste societăţii de consum? E cel mai important pariu al ortodoxiei". Va şti oare să se elibereze de notele stridente ale stereofoniei religie-naţiune, de obsesia asediului, de inerţia tradiţionalismului, de lenea mentală şi de suficienţă? Va putea formula, în cadrul plural, agitat de opţiuni sociale şi tendinţe culturale diverse, un mesaj limpid şi atractiv al Logosului care o locuieşte? Va putea fi ea, cum spunea Adam Michnik, o voce a conştiinţei comunităţii?

*

Toate teritoriile religioase investigate de revista *Croissance* prezintă, cu o singură excepţie, situaţii de criză ori de conflict. În această ordine internaţională, mai degrabă primejduită de resuscitarea sacrului şi sfîşiată între concepţii contradictorii, singur Buddhismul pare să constituie o plină de graţie şi senină excepţie. O toleranţă egal compătimitoare faţă de făpturile lumii, îmbinată cu radicala conştiinţă a caracterului lor iluzoriu face din Buddhism un partener exotic, o alteritate fascinantă pentru spiritul occidental. "Credinţă fără frontiere", neameninţătoare, generoasă, pacifiantă, deschisă, el pare să întrunească o aproape ireală excelenţă. Care se sprijină pe cel puţin două fapte. Asoka, model al conducătorului de stat budist, a scris acum douăzeci şi trei de secole: "Nu trebuie să-ţi cinsteşti doar propria religie şi să condamni religiile celorlalţi; trebuie să le cinsteşti pe ale lor, fie dintr-un motiv fie dintr-un altul. Acţionînd aşa, ajuţi la mărirea propriei religii şi slujeşti pe celelalte. Acţionînd altfel, sapi mormîntul propriei religii şi pricinuieşti rău celorlalte". Al doilea fapt e lipsa unui teritoriu propriu, concret; de cînd Dalai Lama a fost izgonit de comunismul chinez de pe "acoperişul lumii", Buddhismul e dezlegat pînă şi de sediul său simbolic; e figura unei pure itinerante.

"Absoluturile" religiilor – conflictuale în lectura orizontală a politicului – depăşesc absurdul unei atare situaţii atunci cînd sînt tratate în dinamica internă a fiecărei religii. În măsura în care această itinerantă verticală e activă, ea ar putea orienta mentalitatea fiecărei comunităţi spre acelaşi pol, fratern recunoscut.

Pagină realizată de

Anca MANOLESCU

* Bernard Badie este profesor la Institutul de Studii politice din Paris şi director al publicaţiilor Fundaţiei Naţionale de Ştiinţe Politice.

Album

Lecturi suplimentare

Predarea dragostei în şcoală

Chestiunea centrală a unui caiet de amintiri şcolar este dragostea. Ea reprezintă pentru tinerii de vîrsta pubertăţii şi adolescenţei ceva care atrage şi respinge în acelaşi timp. Pe de o parte promisiunea fericirii, pe de altă parte o mare grozăvie. Dacă pentru "cunoscători" nu există decît primul aspect al problemei, pentru cei mai mulţi, adică pentru începători, dragostea rămîne punctul de convergenţă al nenumărator spaime şi inhibiţii. Pentru aceştia din urmă, caietul de amintiri se constituie într-un adevărat far călăuzitor pe drumul greu al vieţii.

O atitudine des întîlnită în caietele de amintiri este îndemnul - dragostea este, vezi bine, un lucru firesc, natural şi deloc ruşinos: "A iubi nu e păcat / Căci Dumnezeu a lăsat / Florile să înflorească / Tinerii să se iubească." Întîi şi-ntîi, copila trebuie să conştientizeze diferenţierea sexelor: "Dac-ai fi o porumbiţă / Ai iubi un porumbel / Dar tu cum eşti o fetiţă / Vei iubi un băieţel;" (sau încurajator, plusîndu-se asupra vîrstei şi a statutului social: "Dac-ai fi o pisicuţă / Ai iubi un motănel / Dar tu eşti o domnişoară / Şi iubeşti un cavaler"). Apoi, ea trebuie să înveţe că dragostea este un medicament foarte bun la nevoie: "De te doare inima / Şi nu o poţi vindeca / Du-te repede şi ia / Vitamina «Dragostea»". În alt loc, recomandarea este explicită: "Dacă inima te doare / Ia reţeta următoare:/ 100 de sărutări / 50 de îmbrăţişări. / Dacă boala se-agravează / Şi reţeta se dublează." Cel ce nu ascultă de îndemnurile la iubire (îndemnuri deopotrivă ale inimii şi ale celorlalţi) este supus aprobriului: "De iubeşti, de nu iubeşti / În pămînt tot putrezeşti / Dar de nu iubeşti deloc / Eşti un mare dobitoc"; "Viaţa e o barcă / Omul un pilot / Cine nu iubeşte / E un idiot." (De observat filozofarea din prima parte a catrenelor - blamul asupra celui care nu iubeşte se aruncă de pe poziţia adevărurilor fundamentale ale vieţii.) Condamnarea poate să meargă pînă la capăt: "Cine-n lume nu iubeşte / E păcat că mai trăişete / Cine nu-i amorezat / Să moară, că nu-i păcat."

De fapt, munca de convingere dusă cu eleva, în vederea îndrăgostirii ei, nu este aşa de dificilă precum pare - după complexitatea arsenalului pus la bătaie -, pentru că "Eleva zice că nu iubeşte / Pînă nu se-ndrăgosteşte / După ce s-a-ndrăgostit / Uită ce-a făgăduit." Şi: "Iubirea e la modă / Elevii se grăbesc / Nici nu termină şcoala / Şi se şi-ndrăgostesc." Acţiunii de emancipare sentimentală îi corespunde un efect disproporţionat, fiindcă, de fapt, tinerii chiar asta aşteaptă. Odată semănată sămînţa dragostei, se ajunge rapid la o proliferare necontrolată, care îi sperie pe cei mai conservatori: "Aici în România / Parcă bate vijelia / Nu e fată sau băiat / Să nu fie amorezat." Prin urmare, caietul de amintiri, care este întotdeauna pentru calea de mijloc, va pune la punct un alt arsenal persuasiv, de semn contrar, menit să cenzureze pe cît posibil epidemiile amoroase la elevi. "A iubi, a fi iubit / E un lucru fericit / Dar iubirea e un dor / Nepermis elevilor." Argumente: neatenţia: "Tot gîndindu-mă la tine / Nici la teză n-am scris bine / În loc să scriu «atribut» / am scris «dragă, te sărut»"; neatenţia "*atrage după sine rezultatele proaste*": "Nu iubi cînd eşti elevă / Ci ascultă sfatul meu / Dragostea nu e atentă / Şi te lasă repetentă"; rîsul profesorilor: "Nu iubi în timpul şcolii / Că te rîde profesorii / Iubeşte cînd vei fi mare / Că nici capul nu te doare." După cum se observă, argumentele moderaţiei sînt, ca întotdeauna, mult mai slabe decît cele în favoarea viciului. **(C.P.-B.)**

Din viaţa unui extremist de centru...

Astăzi la Brăila, mîine în toată ţara!

A trecut ca o boare pe deasupra viilor propunerea ecologului Nelu Dobrescu din Consiliul primăriei brăilene prin care se hotărăşte amendarea tuturor celor care vor scuipa sau îşi vor sufla nasul pe stradă şi în locuri publice. Trebuie precizat imediat că ideea - ca orice idee importantă - n-a biruit de la prima bătaie din gene. După cum transmite corespondentul agenţiei Mediafax, colegii consilieri i-au cerut lui Nelu Dobrescu să-şi reformuleze propunerea "în aşa fel încît să nu apară în hotărîre «termeni neclari» precum a-şi sufla nasul." Un minimum de candoare obligă să ne întrebăm dacă obiecţia e adevărată. Dacă e adevărată, atunci ne găsim într-un moment de răscruce al sensibilităţii şi logicii româneşti (mai pe larg numite: mentalitate) care ne sileşte să stăm o clipă locului şi să ne crucim scurt. Dacă «a-ţi sufla nasul» a devenit un termen neclar fie şi la Brăila - oraş la care ţin enorm din cauza lui Sebastian şi Fănuş - e stringent să trecem la o revizuire a tot ce e clar şi a tot ce e obscur în mintea noastră şi în limba care o ajută să se exprime. E un moment mai mult decît lingvistic această cerere de restilizare a verbelor "a scuipa", "a-ţi sufla nasul" într-o ordonanţă de primărie atentă să nu jignească o populaţie care nu prea foloseşte batista pe stradă. Nevoia de claritate – stranie şi inutilă aici – ia o formă ingenuă şi ambiguă pentru a exprima atît oroarea faţă de vulgaritatea gestului cît şi pudoarea faţă de semenul căruia nu-i poţi spune direct în faţă că nu-i frumos ce face. Aş zice că nu e clar nici cîtă gingăşie umană şi cîtă vigoare civilizatorie se îmbină în această obiecţie care riscă a fi considerată - în românească dură - o prostie; cîtă tandreţe în a numi deschis o mizerie de comportament şi cîtă grijă pentru ţinuta unui text demn de o instituţie statală; repet: sîntem într-un punct de răscruce, unde oximoronul, după ce-şi face de cap, organizează decenţa, amenda şi litera.

Mai presus de toate, însă, aproape că mă entuziasmează caracterul apolitic al cererii de restilizare. Ea sfidează clasicele şi deja plicticoasele atitudini de dreapta şi stînga care văd în tot ce ne înconjoară politică şi numai politică, manipulare, diversiune, intoxicare şi dezinformare. În fond, a manipula o batistă pentru a-ţi şterge nasul descrie o zonă liberă de orice discurs, unde politicianul, dacă nu-i apucat, tace şi se supune "la obiect", scoţîndu-şi eventual degetul din nară. Această tîrzie evidenţă nu ne împiedică să observăm în ce măsură societatea civilă - ca să ne exprimăm cult! - a ignorat de-a lungul timpului chestiunea scuipatului pe stradă, considerînd-o, desigur, superficială, deşi fără ea, fără salivă, România profundă nu poate să se manifesteze, să gîndească sau să ofteze. Fiind apolitic, expectoratul în locurile publice nu a devenit niciodată o problemă naţională, deşi cine trăieşte pe aceste meleaguri şi are nas, urechi, ochi şi plămîni - să lăsăm cei 7 ani de acasă, ăştia-s metafizica fenomenului! - ştie că-l întîlneşte la tot pasul. A arunca o flegmă pe un perete (cum să restilizăm expresia?), a solicita căile urinare lîngă un zid sau un gard, a-ţi astupa o nară pentru a o elibera energic pe cealaltă n-au fost niciodată "idei care ucid", dar gesturile acestea ale mizanscenei cotidiene au devastat imaginea, de nu a României, măcar a pieţelor ei, a străduţelor şi mahalalelor ei pitoreşti, ba chiar a spitalelor cu ale lor w.c.-uri care, ciudat, nu au scos niciodată mulţimile în stradă, în demonstraţii de protest apolitic, dar, Doamne!, cît de îndreptăţit. Ca să nu discutăm - pe larg - despre gări.

Va trebui într-o bună zi să se formuleze clar, răspicat, pentru a rămîne definitiv în memoria acestui neam, selectivă ca a oricărui altul: nici Regii, nici Voievozii, nici Brătienii, nici Maniu, nici Antonescu, nici Vîşinski, nici Petru Groza, nici Pătrăşcanu, Dej sau Bodnăraş, nici Ceauşescu, dar nici Iliescu, Manolescu, Roman sau Constantinescu nu-s vinovaţi fiindcă de mici copii şi de zeci de ani, milioane de români n-au putut intra - fără să-şi ţină respiraţia şi să-şi încordeze întreaga fiinţă - într-un w.c. de gară, mare sau mică, de Nord sau de Sud, nod de cale ferată sau pierdută în cîmpie. (Să nu mai intrăm şi în w.c.-urile din trenuri!)

...Şi atunci, cine-s vinovaţii? Noi? Iar noi? Păi, dacă nu noi, atunci cine?

...Iar începeţi?

Ca om care, să bat în lemn, am trăit ambele revoluţii, pot aduce mărturie că n-am cunoscut decît o singură jurisprudenţă serioasă în domeniul curăţeniei publice: pe toate calcanele copilăriei şi adolescenţei, au stat scrise sub toate regimurile, pînă s-au şters puţin cîte puţin, aceste cuvinte de cretă şi smoală, cu valoare de "Mane, Tekel, Fares!" - murdăria pedepsită cu bătaia! E clar?

La oricîte excese ar duce ideea ecologului Dobrescu (există bine neexcesiv?), ea trebuie salutată intens, îndelung - sper că nu veşnic - chiar şi fără rimă, ceea ce i-ar putea cauza. Să strigăm din tot sufletul, din plămîni şi rinichi: "Astăzi la Brăila, mîine în toată ţara!"

Radu COSAŞU

Bazar

Fast-food-ul feminist

În serialele americane, comunitatea e aproape singurul context acceptabil pentru individ. *Dr. Quinn* "s-a ratat" în orăşelul ei din vestul îndepărtat tocmai de dragul micii comunităţi acaparatoare, care îi judeca faptele ca la gazeta de perete. Comunitatea ca semn al normalităţii sociale se întrunea, ades, la tavernă. Nu conta că aceasta era în proprietatea unui individ fără suflet şi proxenet pe deasupra. Şi preotul, şi doctorul, şi bărbierul, şi fermierii tot acolo-şi spuneau păsurile. Crîşma în cauză era dublată, pare-mi-se, de un restaurant în proprietatea unei eroine de culoare. Aceasta reprezenta, evident, dublul pozitiv al tavernei.

În serialul *Evening Shade*, cu şi de Burt Reynolds, de la începuturile ProTV-ului, tot un afro-american avea în custodie crîşma locală, care de astă-dată se transformase în fast-food. Proprietarul localului era cel a cărui voce se auzea pe generic – un generic ce lăuda, indirect, tot comunitatea. Fast-Food-ul modern din *Evening Shade* aducea în prim-plan un nou personaj: sportivul. De fapt fostul sportiv, fosta vedetă, războinicul de odinioară, resemnat, dar fericit (!) ca bărbat la casa lui, în lumea lui în mic. Un bărbat împărtăşindu-se cu voluptate şi de bunăvoie din valorile feminine, centru devenit margine. Dar margine într-un context în care cele două concepte s-au estompat total în faţa unui ideal mai puternic: cel al colectivităţii.

Poziţia femeii în fast-food-ul comunitar este una inedită. Ea nu mai întrupează, ca altădată, spiritul tradiţional ci, dimpotrivă, stabileşte legăturile cu exteriorul: soţia lui Burt Reynolds era procuror, pleca zilnic la slujbă şi apărea des la televizor – pe scurt, era o persoană publică. La fel personajul Diane, din *Cheers*, serialul ProTV ce i-a luat locul lui *Evening Shade*. Blonda ospătăriţă sus-menţionată îşi dă doctorate, scrie romane şi vorbeşte în concepte şablonizate. Partenerul ei, Sam, proprietarul localului, este cel terestru, tradiţional, stabil şi pragmatic, ce se străduieşte, cu ironie mascată, să ajungă la nivelul ei teoretic. Reversarea clasicului raport masculin-feminin este subliniată de însăşi prezenţa localului drept cadru. *Fast-Food*-ul ia locul căminului, impunînd, prin implicaţia sa vădit publică, egalitatea tuturor, inclusiv a femeii cu bărbatul. Dacă în prima parte a serialului *Cheers* Sam e proprietar, iar Diane doar ospătăriţă, în partea a doua raporturile se schimbă: personajul Diane dispare, în locul ei intrînd în scenă Rebecca. Aceasta devine proprietara localului, în locul lui Sam, redus la simplu barman.

Iaromira POPOVICI

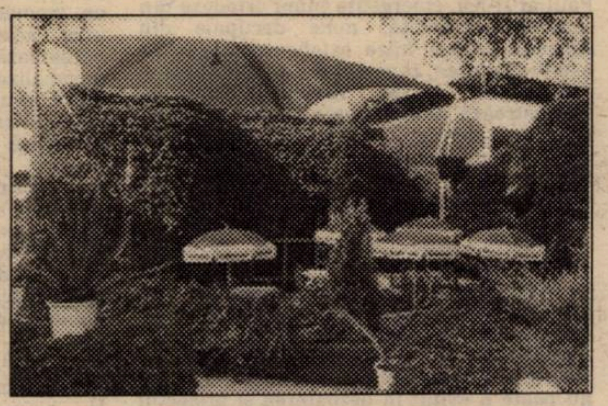

© N. Triculescu

POESIS

A scoate o revistă destinată numai poeziei şi, în plus, într-un oraş de provincie pare o acţiune de două ori perdantă. Din fericire, poetul George Vulturescu, directorul şi realizatorul revistei "Poesis" din Satu Mare, a trecut cu nonşalanţă peste această prejudecată şi a reuşit să impună o prezenţă valoroasă în presa românească. Revista depăşeşte, ca nivel cultural, multe alte reviste culturale din capitală. Mai mult, "Poesis" a devenit o instituţie de cultură care, în cadrul festivalului *Zilele culturale "Poesis"*, transformă anual Satu Mare într-un loc de pelerinaj pentru toţi poeţii din ţară. *Zilele culturale "Poesis"* - zilele în care, într-un oraş cu un farmec deosebit, poeţii se descoperă ca făcînd parte dintr-o comunitate. **(C.P.-B.)**

SubRomânia norocului bun

O femeie în doliu fierbe într-un cazan oase pentru săpun; liota de copii (toţi, ai ei) fug dintr-o cameră-ntr-alta în timp ce bunica lor zace imobilizată într-un pat, delirînd pe ungureşte; femeia copleşită de corvezile casei îi strigă să tacă, îşi trimite copiii afară, mai învîrteşte o lingură în cazanul imens şi, printre sughiţuri de plîns, îşi aminteşte infidelităţile soţului, mort în mină. "Eraţi fericiţi?", o întreabă procurorul, venit să ancheteze circumstanţele morţii acestuia. "Ce face?", îţi răspunde femeia, absentă, mai preocupată să taie ca lumea săpunul turnat direct pe masă... Este, poate, scena cea mai puternică, cea mai emoţionantă a ultimului film al lui Lucian Pintilie – *Prea tîrziu* –, realizat după un scenariu scris de cineast în colaborare cu autorul povestirii ("Subomul") inspiratoare, Răsvan Popescu.

Performanţa interpretei (extraordinara actriţă Luminiţa Gheorghiu) contribuie mult la a face dintr-o "simplă" scenă de legătură – una antologică: nu un "neorealism" *à la roumaine*, ci o descriere (care lasă în urmă chiar şi neorealismul) a unei existenţe *subumane!* Această subumanitate este mai puţin aceea – ilustrată în final, într-un fel de "antirevelaţie" a ceea ce era mai curînd *ipoteză* în povestirea lui Răsvan Popescu – manifestă, care porneşte de la teza: "Sistemul acesta produce urangutani, programabili la cerere"; cinematografic vorbind, aceasta mi se pare mai puţin convingătoare. Este vorba, însă, de o subumanitate latentă – nu atît "discretă" (semnele ei sînt pretutindeni!), cît invizibilă *ca atare*: e ca şi cum într-o "rezervaţie" în care omul a încetat să mai trăiască după legile civilizaţiei umane (ne-am preface că) nu observăm nimic! Or, în filmul lui Pintilie, lucrul cel mai teribil este *această* subumanitate – mult mai "familiară" nouă, românilor, tocmai pentru că reuşim să ne acomodăm cu ea... O vedem pretutindeni, cum spuneam (mineriadele nu au fost decît un mic "exerciţiu" pregătitor!) iar în *Prea tîrziu* (ca şi în mai-vechiul *Balanţa*) eă reprezintă regula: tinerii care vin să cînte Schubert în mină (în paranteză fie spus, ideea e cel puţin curioasă, şi trebuie să ne bazăm pe umorul complicat al lui Pintilie pentru a o accepta...) vor fi, cu o excepţie, înghiţiţi de "sistem", se vor "da pe brazdă", dispărînd în colcăiala asurzitoare a muzicii arăbeşti (sau ţigăneşti) care îi întîmpină încă de la intrarea în hotel – şi pe care o auzim peste tot în film, ca o mutaţie sonoră dobîndită; trupurile oamenilor sînt reduse la o nuditate elementară, repetatele scene de duş nu par să spele corpurile, ci – dimpotrivă – să le aducă la un fel de pestilenţă uniformă; sexul (cel dintre procurorul Costa şi topografa Alina) este el însuşi elementar, fără imaginaţie, grăbit parcă să prindă "apa rece pîn'la zece"... Cît priveşte hrana – aici Pintilie reuşeşte o scenă care, în umila ei abjecţie, spune mai mult decît un film întreg: un miner rămas singur în şut deschide, salivînd, o cutie de conservă de peşte şi, cu un gest aplicat de mic ritual gurmand, îşi vîră degetul în sos, îl duce la gură şi, sugîndu-l cu jeg cu tot, spune mulţumit: "Îi bun..." Pe lîngă aceste "exerciţii de subumanitate", sistematicele piruete stilistice ale lui Pintilie – vezi scena elicopterului care strînge nuntaşii în timp ce, în prim-plan, cîţiva copii handicapaţi traversează cadrul pe picioarele lor sucite – sînt destul de superflue...

Căci, dincolo de orice rezerve estetice, de orice aderenţă sau inaderenţă la "imaginea" lui Pintilie asupra României (a "subRomâniei", mai degrabă!), trebuie spus că *Prea tîrziu* este un film disperat – "programatic" disperat –, viziunea unui apocalips "din mers"; pentru că (susţine Pintilie, şi e dreptul lui, ca şi al oricărui artist, să o facă!) trăim o situaţie disperată, din care numai un miracol de poate salva. Pot regreta, cu titlu personal, că, pentru *acest disperat* Lucian Pintilie, mesajul pare să fi devenit mai important decît forma; pot regreta cam multele neverosimilităţi, după cum mărturisesc că nu îl urmez în "concluziile" unui final, orice s-ar spune, confuz... *Prea tîrziu* este un film care, venind din păcate după *Balanţa*, suferă de pe urma comparaţiei inevitabile cu acesta; parafrazînd un slogan publicitar, aş observa – în legătură cu *Prea tîrziu* – că "mai negru nu se poate; mai pesimist nu există"! Nu îmi doresc decît ca Pintilie să îşi afle, ca cineast, miracolul în care crede.

Alex. Leo ŞERBAN

Telalii fără fruntarii

Telal la McDonald's

Anul trecut, într-un vesel colectiv, făceam primele reclame radiofonice la *McDonald's*-ul bucureştean. Sub îndrumarea lui Alexandru Solomon, regizoarea Camelia Bacoş compunea marşul consumatorilor americanizaţi: *Unu-doi, unu-doi, faceţi toţi la fel ca noi...*; iar eu, sloganul urmaşilor lui Fred Flinstone din era cînd *burger*-ii nu mai răstoarnă de mult maşini: *McDrive – trage pe dreapta!*

Ceea ce, dincolo de nesfîrşitul amuzament, ne definea munca – era cnştiinţa că toată această ţicneală de import a lui "papă-n grabă" (*fast-food*) care, acolo la Ei, retrogradează complet şi definitiv ritualul mesei în imanenţa gesturilor mecanice cotidiene, avea să capete, aici la noi, cel puţin într-o primă fază, un caracter de ceremonie sacră, aceea a proiectării noastre în Olimpul occidental, a identificării noastre cu eroii de serial... Bucatele-n carton, care le Ei sînt cele mai ieftine – pe noi aveau să ne pişte binişor la buzunar. De aceea noi, ăştia, aveam să ne ducem mai rar la alde "Mache Dodoloţu", dar şi-atunci... aveam s-o face lată! Aruncînd cu bani, aveam să facem un sacrificiu în sensul banal, actual, dar pe care aveam să-l trăim ca pe un autentic *Sacrificiu* printre baloanele şi muzica menite să adauge sentimente sărbătoreşti închinării noastre la idoli.

Ca publicitari, eram flataţi că aveam ocazia să adaptăm la condiţiile româneşti specifice o prestigioasă campanie, veche de decenii. Dintr-o strategie planetară, noi desprindeam linii de tactică naţională. Din simpli telali, ne vedeam generali! Ce am înţeles mai tîrziu e că această cadrare la contextul locului face parte din politica prin care *McDonald's*-ul a cucerit lumea. Ştiţi pesemne povestea concesiilor de meniu făcute în unele ţări mai conservatoare (spaghetele la italieni, *hanburger*-ii după alt reţetar la australieni), retrase apoi, treptat, pe măsură ce *McDonald's* devenea o obişnuinţă în stare să se substituie celor vechi, pînă la completa uniformizare culinară ce îi este tipică.

Ce mai însemnau, faţă de toate astea, micile noastre cuplete filo-americane? Puţin gaz pe focul deja aprins în inima tineretului român, din cenuşiile cincinale ceauşiste... Căci învazia culturală consumistică este şi o consecinţă a abstinenţei epocii precedente. Publicul (mai ales cel tînăr) nu o suportă pasiv, ci o doreşte, o invocă, o visează. Un model de viaţă visat, se ştie, e mai autentic decît viaţa de zi cu zi.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu (III)

"Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator şi
despre Bălcescu că visa zestre spre a-şi cumpăra arme, astea nu-s
frivolităţi, ci mici piese de construcţie istorică".
"Un mare intelectual se întîmplă foarte adesea să fie şi un
mare copil" (G. CĂLINESCU).

...Aşadar, Călinescu se joacă:

"Cîţiva copii m-au rugat să le fac un vapor de hîrtie. Le-am făcut cîteva..." (C,107)

"Mă joc din cînd în cînd cu zmeul..." (CO, 102).

Pentru Călinescu, jocul nu e doar "*compensarea unei copilării incomplete prin continuă juvenilitate*" (1), ci şi o sforţare tenace de echilibrare, de potolire a seismelor interioare. Tracasat de întrebări şi angoase, de îndoieli şi complexe, artistice sau existenţiale, de oameni sau de instituţii, Călinescu se refugiază în paradisul provizoriu al jocului. Ridică zmei pentru a "suporta ameţeala pe marginea abisului" (*U*, 74). Orologiul care face "cu-cu" e antidotul pentru oroarea de extincţie. Ingenuitatea şi jocul sunt pentru el un stupefiant, sunt scaunul său pascalian.

Acum, că există şi o doză de narcisism în aceste atitudini candid-infantile, nu se poate nega. Călinescu, academician cu colegi scorţoşi, geniu înconjurat şi de farisei, e un frondeur impenitent, se complace cu delicii în a viola convenienţe şi canoane. Candoarea naivă, ingenuitatea sunt, cine nu ştie?, simptome de om superior, şi el le afişează deliberat şi provocator. Dar a avut realmente geniul ingenuităţii.

Sunt, totuşi, întotdeauna inocente jocurile lui Călinescu? Maliţia se insinuează şi în exuberanţă. Bunăoară, "*prin 1961, îl determinase pe şoferul său, Pomponiu, care nu mai fusese de mulţi ani la mare şi avea pielea albă ca hîrtia, să stea din prima zi cît mai mult la soare, asigurîndu-l cu simulată competenţă că aşa e cel mai bine. A doua zi, Pomponiu era roşu ca un rac, (...) iar profesorul spunea amuzat că respectivul, lacom, mîncase prea mult şi-i crăpase pielea*" (2).

Domnul Goe nu se dezminte.

*

"*Juca teatru cu adevărat genial*"
(DINU PILLAT)

Aproape toţi cei care l-au evocat pe Călinescu folosesc, pentru a numi întîlnirile cu el, fie în public, fie private, cuvîntul SPECTACOL (3,4,5,6,7 ş.a.). La catedră, la Institut, la tribune, în excursie, la Academie, în conversaţii intime, oriunde, Călinescu se juca pe sine. "*Cursurile şi conferinţele le interpreta* (s.aut.) *cu mare farmec*" (8). A fost, categoric, o natură histrionică. Mim de geniu (9), "*cu firea lui de artist, G.Călinescu ştia să creeze atmosferă de sărbătoare*" (10). Nu dialogul peripatetic era formula sa de sociabilitate ("Dialogul s-a înfăptuit în mediile clasice şi oral în chipul conversaţiei (...). În deceniile din urmă (...), scriitorii nu pot convorbi, ei pot spune despre ei", *Sensul clasicismului*), ci recitalul, show-ul. Călinescu "*se lăsa admirat*" (6). Mare claustrat, detesta solitudinea ("*cea mai mare nenorocire pentru un artist e să fie singur*", *Contemp.*, 6.V.1960; "*solitudinea e un lucru imposibil pentru un om normal*", *id.*, 1.XI.1963; "*mă tem de solitar*", *id.*, 15.XI.1963) şi avea nevoie de public, de galerie, de aplauze - nu de parteneri. În "prieteni" nu credea. "*Se simţea bine în mijlocul acestui tineret entuziast, care îi sorbea cuvintele şi reacţiona gălăgios la orice vorbă de spirit sau la cea mai mică aluzie ironică*" (11). Colaboratorii de la institut aveau şi ei menirea de spectatori ai unui eu torenţial.

Ca orator, conferenţiar (v. nota 8) avea un succes extraordinar. Amfiteatrul gemea, se întîmpla să se spargă şi geamuri din cauza aglomeraţiei. Studenţii rămîneau cîteva ore în sală ca să ţină locul. Veneau numeroşi intelectuali din afară: "*avea, în fiecare marţi, un «parter de regi»*" (12). Uşile nu se închideau, iar *tarde venientibus* le rămînea să-l audă numai, fără a-l vedea, de pe coridor. "*Înainte de a ajunge la catedră, glasul profesorului se înălţa răsunător*" (4), "*vorbea în picioare*" (13), "*se plimba cu paşi mari pe postamentul din faţa catedrei, întoarcerile în loc sau opririle fiind marcate şi de rotirile privirii*" (4). Ochii "*fulgerau pe deasupra capetelor cînd vorbitorul se aprindea, în demonstraţia unei idei şi părul negru, lucios, se despărţea în două aripi zbuciumate... Glasul timbrat, puternic şi ascuţit se lansa în largi volute, cu cezuri neaşteptate, urmate de tonuri mai înalte sau de finaluri de frază voit sobre*" (4). Vocea sa, bizară la primul contact, e fermecătoare apoi în sforţarea de a fi declamatorie, din care rezultă ondulante efecte de crescendo şi descrescendo. O voce "*uşor cîntată*" (3), "*orchestrată pe mai multe registre*" (10), cu "*variaţii periodice în ton, pe un diapazon al notelor de sus*" (13).

Gesturile erau largi, energice (3,4), abrupte, neîntrerupte, alcătuind un veritabil "*comentariu gesticular*" (5,13,8), fizionomia vorbitorului nu rămînea niciodată convenţional impasibilă, ci era agitată de "*o mimică plină de subînţelesuri*" (13). Era cînd solemn, cînd ghiduş, trecea de la tonul marţial la cel şăgalnic, friza sublimul şi se pitea sub un rictus mucalit. "*Pe Călinescu simţeai nevoia să-l aplauzi, spontaneitatea vorbitorului se transmitea numaidecît ascultătorilor*" (15). Era dintre cei făcuţi să "*umple scena..., să anihileze cu prezenţa sa pe toţi cei din jur*" (13). Fireşte, "*nu lipseau gesturile de cochetărie cu publicul, alintările*" (14).

Vocaţia histrionică e patentă. Călinescu făcea din ideile sale scenariu de commedia dell'arte, în care el era şi Pantalone, şi Arlechin, şi Colombină...

(*Urmare în nr. viitor*)

George PRUTEANU

Sigle, trimiteri: *CO=Cronicile optimistului*, EPL, 1964. *U=Ulysse*, EPL, 1967. (1) Valeriu Ciobanu, 1966; (2) George Muntean, 1973; (3) Corneliu Baba, 1964; (4) N.Barbu, 1970; (5) G. Muntean, 1970; (6) M.Novicov, 1970; (7) Vladimir Streinu, 1965; (8) G.Muntean, 1968; (9) Z. Dumitrescu-Buşulenga, 1974; (10) Al.Rosetti, 1968; (11) Al.Rosetti, 1970; (12) Eugen Barbu, 1965; (13) Dinu Pillat, 1969; (14) N.Manolescu, 1970. (Trimiterile bibliografice complete se vor găsi la sfîrşitul acestei încercări).

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

G. M. TAMÁS, *director al Institutului de Filosofie al Academiei Maghiare*

OPINII DESPRE EXPERIENŢA ESTICĂ PENTRU UZUL

Pelerinii Dreptei

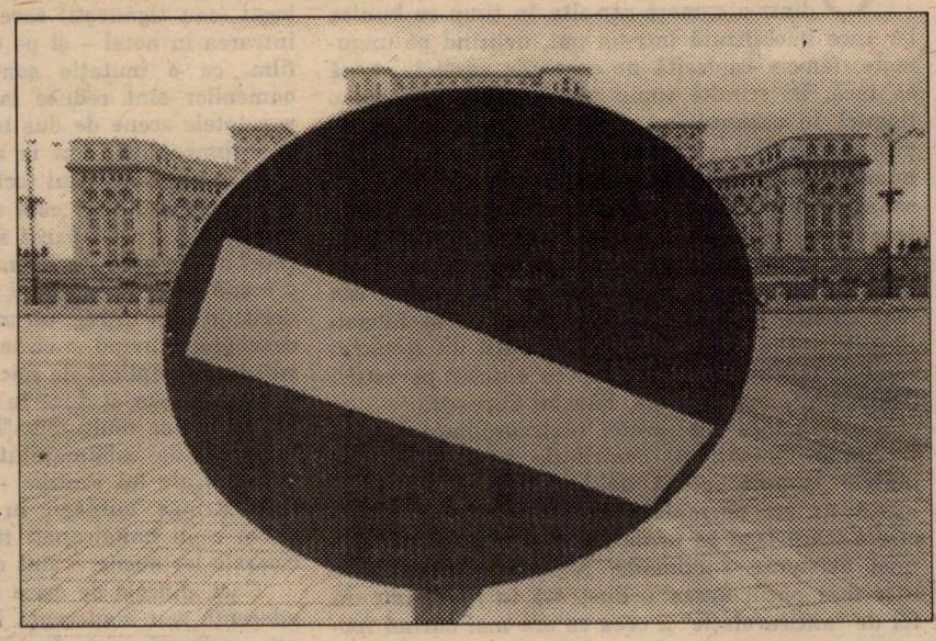
© C. Bumbuţ

Universitarul ungaro-american Paul Hollander a îmbogăţit istoria ideilor cu un mic op clasic, *Pelerini politici*, o carte minuţios documentată referitoare la pelerinajele socialiştilor occidentali în ţara visurilor lor, Rusia Sovietică. Webb-ii, G.B. Shaw-ii, J.B. Priestley-ii, Romain Rolland-ii şi Henri Barbusse-ii lumii s-au îmbulzit cu toţii în, ei, ce să-i faci, imperiul cam rău al lui Stalin. În ediţii succesive, aduse la zi, ale cărţii sale, profesorul Hollander şi-a continuat povestea nesărată cu noi episoade din viaţa şi opera diferitelor personalităţi mondene stîngiste care mergeau să-şi prezinte omagiile la curtea vreunui mărunt tiran chinez, cubanez sau nicaraguan. Anecdote ce-ţi fac părul măciucă, referitoare la credulitatea nesmintită a stîngiştilor occidentali, există din belşug.

Acest gen de pelerinaj stîngist nu este nicidecum apus nici acum, iar dictaturile cvasi-comuniste din Africa şi Asia vor continua să-şi aibă grupurile lor de suporteri gălăgioşi pînă cînd următorul masacru îi va ruşina, determinîndu-i să caute noi experienţe revoluţionare pe spinarea altora. Nici măcar prăbuşirea guvernării bolşevice mono-partite din Europa răsăriteană nu a pus capăt absurdităţii idealiste de a-l considera pe nefericitul domn Gorbaciov drept arhitectul schimbărilor cărora el încă li se împotriveşte, ajutat şi instigat de miopia occidentală şi de mai nimic altceva.

Pelerinajele stîngiste în Oraşele din Cîmpie pot fi uşor explicate. Radicalii occidentali sînt, în străfundul sufletului lor, mai ales romantici religioşi. Ei urăsc democraţia liberală şi capitalismul pentru că li se par prozaice şi anoste. Ce şoc a fost pentru ei umilirea vechilor regimuri comuniste! Dimpotrivă, toate orientările de Dreapta au sărbătorit schimbările din Europa de Est şi s-au simţit răzbunate de ele.

Pentru întîia oară, pelerini politici ai Dreptei au început să viziteze "curtea regelui filosof", cum foarte nimerit a denumit o revistă cu coperte lucioase anturajul preşedintelui Havel. Noii pelerini ai Dreptei cred că au găsit în sfîrşit oameni care nu bodogănesc nemulţumiţi şi care pot demonstra scepticilor occidentali că merită să crezi în tezele fundamentale ale viziunii despre lume a Dreptei. Noii pelerini uită prea repede că est-europenii sînt renumiţi pentru faptul de a clădi simulacre de realitate, că unii dintre ei au nesuferitul obicei servil de a-i înşela pe cei pe care îi consideră a le fi superiori, dispreţuindu-i în acelaşi timp. Acum zece ani, Stînga era cea care credea în eficienţa, ba nu, în realitatea reformelor răsăritene fără nici o dovadă evidentă. Acum Dreapta este cea care tinde să considere drept bun orice vine de la Provincia Model, oricare ar fi adevărul (de obicei sumbru).

Să examinăm în treacăt cîteva din trăsăturile noii Europe de Est pe care noii pelerini susţin că au înţeles-o.

Naţionalitatea. Naţionalismul liberal occidental este un sistem de încredere într-o serie aparte de instituţii, practici şi cutume politice. De obicei are o idee bine conturată în ceea ce priveşte cetăţenia, în mod evident diferită în Statele Unite, Marea Britanie sau Franţa. Susţinătorii mişcării naţionaliste din Europa de Est ar trebui să-şi dea seama că variantele predominante ale naţionalismului est-european ar da naştere, dacă ar fi introduse aici, la cereri de a-i expulza pe irlandezi din Londra sau Liverpool şi pe englezi din Glasgow, iar Partidul Laburist ar fi în mod frecvent acuzat că reprezintă o cabală celtică împotriva Angliei, sau, dimpotrivă, s-ar putea ajunge la pretenţii de suveranitate etnică asupra Bretaniei celtice sau Normandiei ca părţi firesti ale unei Britanii Mari. Deoarece naţionalismul est-european nu se raportează la stat, ci la grupul etnic şi nu acordă importanţă celor ce în Occident sînt considerate drept suveranitate naţională. Nimeni nu dă aici doi bani pe plecarea trupelor sovietice: duşmanul este Slovacul, Maghiarul, nu Bolşevicul. Noile state-lete semi-independente, Croaţia, Lituania, Moldova, sînt preocupate de oprimarea propriilor lor minorităţi, reproducînd aidoma ceea ce ele însele au suferit din partea foştilor lor stăpîni federali. Cei care, în Europa de Est, gîndesc despre

Occidentalii se autoamăgesc în legătură cu noile democraţii răsăritene

naţionalitate în termenii în care o face Lady Thatcher, sînt numiţi cosmopoliţi internaţionalişti.

Statul. Europa Răsăriteană este pradă unei fervori politice care ar trebui să încînte mai degrabă Stînga radicală din Vest, decît Dreapta încă amăgită. Opinia publică est-europeană nu poate suferi elitele. Aidoma partizanilor curentului "rectitudinii politice" (political correctness-PC) din America privitor la culturile ce se opun una alteia, compatrioţii mei obiectează cu înverşunare împotriva considerării a ceva sau a cuiva mai bun(ă) decît altceva sau altcineva. "Nu este democratic", spun ei. Paradoxal, în acelaşi timp, delegarea puterii (sistemul alegerii unor reprezentanţi) este privită cu suspiciune. Parlamentul, partidele politice, mijloacele libere de informare în masă sînt din ce în ce mai impopulare. Autoritarismul şi dezbaterea liberă sînt respinse în acelaşi timp. Totodată, opinia publică cere necontenit "măsuri energice" din partea unui stat pe care nu-l recunoaşte.

Circa 58% din ungurii intervievaţi în cadrul unui recent sondaj de opinie au spus că viaţa era mai bună sub comunişti, iar "Partidul Socialist" este denigrat ca fiind format din "ticăloşi bogaţi". Statul, se spune, ar trebui să furnizeze, distribuie şi comande, însă trebuie să se afle sub controlul direct al poporului şi să poată fi oricînd dizolvat. Instituţiile sînt considerate a fi conspiraţii ale unor şarlatani. Diferenţele ideologice sînt privite ca măşti înşelătoare în spatele cărora se ascund interese de grup – iar partidele sînt făcute de două parale pentru că nu au o "bază socială" (adică nu reprezintă interese de grup).

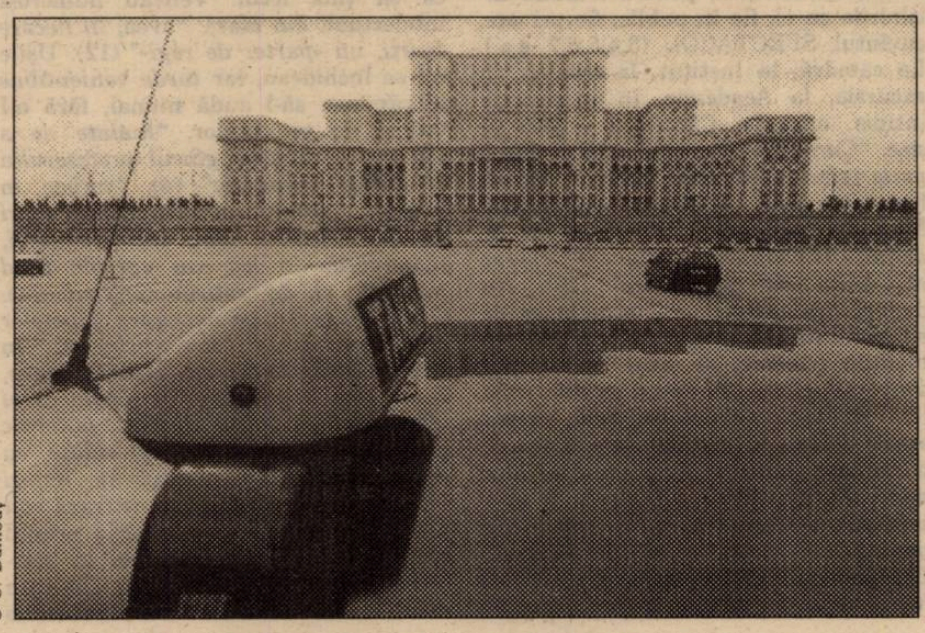
© C. Bumbuţ

Statul comunist era de un autoritarism şi elitism rigid, iar acum sîntem martorii unei reacţii egalitariste fără precedent. Pelerinii Dreptei occidentale cred că ducii şi vicontii se vor întoarce în curînd şi vor reabilita rafinamentul aristocratic. Adevărul este că mărci occidentale de autoturisme sînt făcute zob de oameni obsedaţi de dreptatea distributivă şi de puritatea rasială. Respectul, recunoaşterea oricărui fel de ascendent este pe cale de dispariţie, iacobinismul plebeu e în plină ascensiune în pofida unor nou-născocite găteli romantice.

Piaţa. Recunoaşterea faptului că socialismul a eşuat este asociată cu o respingere aproape medievală a dobînzii şi comerţului ("cămătă"). Pretutindeni în Europa de Est "capitalism" e încă un cuvînt murdar (nici o mişcare politică nu îndrăzneşte să-l folosească, decît pentru televiziunea occidentală). "Business" înseamnă afaceri tenebroase sau, pur şi simplu, hoţie. Kft, literele care desemnează în mod obişnuit în maghiară o companie cu răspundere limitată ("Ltd." – SRL) reprezintă echivalentul colocvial al afacerilor veroase sau fraudei. Noile guverne democratice au stopat pretutindeni timidele reforme de piaţă iniţiate de predecesorii lor "comunişti reformaţi". În Ungaria, ţara din regiune cea mai avansată economic în multe privinţe, o lege promulgată de Parlament interzice orice vînzare de pămînt – ceea ce reprezintă de fapt o opreliste deosebit de eficientă în calea privatizării. Pe de altă parte, mijloacele de informare din Occident consideră de la sine înţeles faptul că societăţile est-europene sînt deja capitaliste şi ne previn asupra cumplitelor consecinţe (cum ar fi şomajul) a ceva ce pur şi simplu nu are loc. Tuturor pare să le fi scăpat senzaţia politică numărul unu: este pentru prima oară în istorie cînd comuniştii au cîştigat alegeri libere în România, Bulgaria, Albania şi în patru republici iugoslave.

Cum vor prezenta conservatorii strălucitorul exemplu al eroicilor oameni ai muncii, Vestului decadent? Mi se pare că ne-am mai aflat în acest punct şi înainte; iarăşi o exasperantă Cauză Nobilă.

The Spectator, 27 iulie 1991

DEMOCRAŢILOR OCCIDENTALI

Nu atît de simpli precum părem

Este în mod notoriu dificil să înţelegi Europa răsăriteană, şi aceasta nu numai din cauza informaţiilor insuficiente şi derutante, a lipsei aptitudinilor necesare, cum ar fi stăpînirea limbilor zonei respective, sau altele asemenea. Pur şi simplu distanţa nu este cea potrivită. Toată lumea în Occident acceptă faptul că problemele Africii sînt obscure şi că acolo cuvinte ca "democraţie", "serviciu public" sau "alegeri" trebuie folosite cu precauţie. Europa de Est e, însă, prea aproape.

În consecinţă, Occidentul se lasă tot mai mult tîrît în conflicte pe care nici n-a început măcar să le înţeleagă – şi va fi forţat să facă faţă unor consecinţe a căror amploare nu e prea bine pregătit să o estimeze. Mai mult, toate acestea se întîmplă într-un climat de inconfort profund în Occident. Opinia publică, nemulţumită de găunoşenia şi insecuritatea vieţii civice, poate prea bine să se lase furată de visuri marţiale. *Daily telegraph* publică o ştire a "corespondentului diplomatic" al ITN (Independent Television News – n.tr.) intitulată "De ce trebuie să fie britanicii gata să moară pentru pacea din Balcani". Bosnia nu este însă totuna cu Insulele Falkland. Războiul în Europa înseamnă altceva. Sîntem prea aproape pentru a-l contempla relaxaţi. Consecinţele sînt cu greu previzibile. Existenţa neîntreruptă în pace şi prosperitate a Occidentului ne este mult mai folositoare nouă, est-europenilor, decît spectacolul jalnic al soldaţilor uluiţi din trupele de "menţinere a păcii" care sînt măcelăriţi de războinici tribali travestiţi în armate naţionale şi state democratice.

Nu e de mirare că natura revoluţiilor democratice est-europene din 1989/1990 a fost greşit percepută. Mai înainte, natura socialismului sovietic fusese deja înţeleasă într-un mod totalmente eronat. În ţările anglofone şi în nordul Europei se considera de la sine înţeles că socialismul înseamnă egalitate şi dreptate socială. Aceasta este însă exact tipul de socialism democratic "reformist" pe care bolşevismul l-a respins şi înfrînt. Socialismul răsăritean înseamnă comunitate şi solidaritate. Scopul său nu a fost niciodată să realizeze dreptatea socială (acest lucru a fost întotdeauna respins de comunişti ca fiind o absurditate sentimentală mic-burgheză), ci să elimine diversitatea, pluralismul şi individualismul. Noţiunea de "societate fără clase sociale" moştenită, prin Marx, de la socialiştii utopici francezi, poate fi tradusă ca unitate a rasei, cum a fost într-adevăr tradusă pretutindeni în Europa de Răsărit şi în Lumea a treia. Dacă aruncăm o privire la ideologiile politice dominante – însă nicidecum pe deplin victorioase – în prezent în Europa de Est, vedem că ele sînt încă legate de comunitate şi solidaritate, exprimate cel mai adesea printr-un sentiment al demnităţii etnice ultragiate.

De ce avem însă noi, est-europenii, sentimentul că ne-am întors la 1917? La urma urmelor, revoluţiile din 1989/1990 s-au numit democratice, creştine, naţionale, conservatoare. E adevărat că unii dizidenţi (ca şi mine însumi) aveau în minte ceva de genul acesta. Dar ceea ce majoritatea observatorilor din afară nu au reuşit să înţeleagă a fost că în 1989/1990 est-europenii nu s-au revoltat împotriva socialismului, ci a *reformei socialismului*. Să mă explic. Aşa-numitele reforme de piaţă ale birocraţiei comuniste conducătoare erau o şarlatanie (deşi nu una cu mult mai mare decît cele ale succesorilor lor naţionalişti de astăzi). Reformatorii comunişti credeau că principalii actori ai pieţei trebuie să fie companiile tutelare şi întreprinderile de stat, şi nu oamenii de afaceri individuali. Dar înlocuirea planificării chiar şi cu această idee restrînsă de piaţă "simulată", cum a fost denumită de reformatorii comunişti, s-a tradus în modificări semnificative. Ea a făcut ca inegalitatea să devină evidentă. Unii au profitat de schimbări, alţii nu, iar acest fapt a subminat ideile de solidaritate, de comunitate, de unitate, idei împărtăşite de majoritatea covîrşitoare a opiniei publice est-europene. Patronii occidentalizaţi superficial, şi peste noapte, purtînd costume elegante, au fost întîmpinaţi cu o ostilitate pe care predecesorii lor stalinişti, burtoşi şi asudaţi, n-o cunoscuseră niciodată.

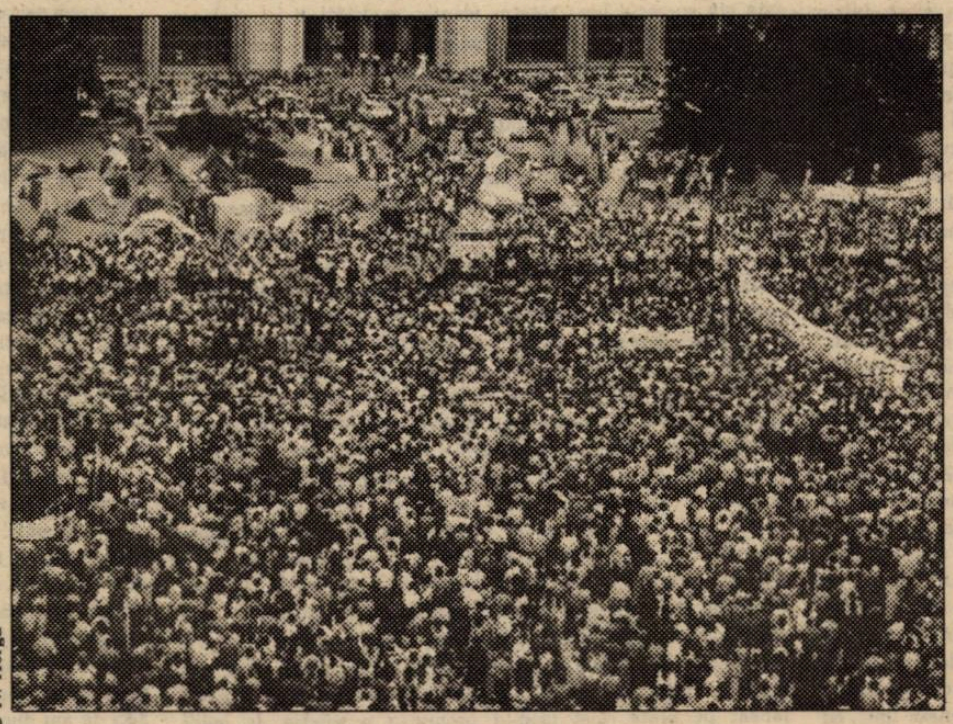

© N. Horga

Occidentul să nu se amestece în Europa răsăriteană, mai înainte de a fi înţeles cum trebuie regiunea respectivă

Şi iată-ne ajunşi la democraţie. Democraţia e înţeleasă în Europa de Est şi în Lumea a treia aşa cum o înţelegeau grecii antici: ca dominaţia săracilor asupra bogaţilor, ceea ce va însemna, firesc, întotdeauna, dominaţia reprezentanţilor "poporului" asupra duşmanului de clasă. Revoluţiile democratice (cu adevărat democratice) de la 1989/1990 au fost revolte egalitariste împotriva privilegiilor, autorităţii şi ierarhiei. Şi asta într-o asemenea măsură, încît orice corupţie, dominaţia noilor patroni.

Partidele aflate la putere în Europa de Est fac distincţie între capitalul "constructiv" şi cel "tîlhăresc" (*schaffendes und raffendes Kapital*: îi putem solicita domnului David Irving o mai bună traducere a expresiei lui Goebbels). Natura însăşi a acestei revolte împotriva reformei socialismului cere respingerea diferenţei şi diversităţii, adică a inegalităţii. Cum poţi să dai impresia că dominaţia grupului tău e sinonimă cu înaltele idealuri egalitariste de solidaritate, comunitate şi unitate? Răspunsul este simplu: arăţi că ceilalţi concurenţi sînt, într-un fel sau altul, venetici sau străini (etnic sau spiritual). De aici încercările disperate ale puterilor est-europene contemporane de a introduce cenzura (dezbaterea şi pluralismul opuse comunităţii şi solidarităţii) şi de a înlocui ideea de naţionalitate sau cetăţenie cu cea de etnicitate şi regionalism.

Guvernanţii unguri, români şi slovaci susţin în mod unanim că ar trebui să evoluăm de la o "Europă a statelor" către o "Europă a naţiunilor" sau o "Europă a regiunilor". Ei ne spun că în alegerile parlamentare trebuie să ne dăm votul cetăţenilor străini cu care ne înrudim etnic şi care nu plătesc impozite în ţara noastră. Reprezentare fără impozitare, iată un slogan interesant. Ei susţin că se inspiră în această privinţă din federalismul pan-european de la Bruxelles şi Strasbourg şi se prea poate să fie aşa. Revolta est-europeană împotriva autorităţii şi privilegiilor are evidente afinităţi cu diluarea noţiunii de cetăţenie. Dacă, aşa cum se preconizează, cetăţenilor români, slovaci sau sîrbi de naţionalitate maghiară li se acordă dreptul de vot în alegerile din Ungaria, dacă cetăţenii Moldovei (Basarabiei) de naţionalitate română pot vota în alegerile din România, unde mai sînt graniţele politice dintre aceste state?

Şi iată-ne ajunşi la Iugoslavia. Dacă ideea de autoritate statală (şi ideea corespunzătoare de cetăţenie sau "naţionalitate") îşi pierde din consistenţă datorită ideii de regionalism şi etnicitate inspirate de Bruxelles, oricine e îndreptăţit să-şi proclame autonomia şi independenţa în cadrul unei "Europe a regiunilor". Ceea ce s-a şi întîmplat. Dacă însă baza juridică pentru o astfel de proclamaţie este etnicitatea, atunci noţiunea de Serbia Mare este la fel de îndreptăţită ca şi noţiunea de independenţă a Bosniei-Herţegovina sau a regiunii Kosovo, sau chiar ca şi noţiunea de Albania Mare care să includă Kosovo. Orice devine posibil. Ceea ce se uită este că noţiunea unui stat slav sudic (Iugoslavia, de fapt) s-a bazat pe exact aceeaşi idee: identitatea rasială sau etnică dintre slavii de sud, şi că de dragul ei a avut deja loc un război mondial (primul). Este complet lipsit de sens pentru Occident să participe la aceste conflicte în care toţi participanţii par a submina ideea fundamentală a statalităţii occidentale: loialitatea comunităţii politice faţă de statul suveran, contrabalansată şi justificată de domnia legii. Armatele moderne şi politicienii moderni nu pot împiedica vecinii de la sate să tragă unii într-alţii în grădina din spatele casei, decît dacă plasează cîte un tanc în fiecare din milioanele de grădini din spatele caselor Europei de Est vreme de treizeci de ani de acum încolo. Aşa că vă rugăm să rămîneţi laoparte, să nu vă amestecaţi şi să nu vă închipuiţi în maniera voastră raţionalistă exasperantă că există soluţii pentru fiecare problemă. Nu există.

Stînga occidentală nu şi-a revenit încă din ruşinea de a fi susţinut – uneori călcîndu-şi pe inimă, alteori cu entuziasm – cei mai cumpliţi tirani din istorie. E aproape înduioşător să vezi ziarişti ce se mărturisesc a fi conservatori, cum ar fi Lordul Wyatt, susţinînd guverne est-europene – revoluţionare, etatiste şi egalitariste – despre care ei cred, fără absolut nici o dovadă, că au afinităţi cu ideile conservatoare. (Articolul său recent din *Times*, în care îl ridica în slăvi pe nefericitul nostru prim-ministru, Dr. Antall, ca fiind un confrate Tory, a fost tradus în Ungaria, spre hazul tuturor.) Acum e rîndul Dreptei să roşească. Te rugăm, John le Carré, întoarce-te şi spune-le că e teribil de complicat.

The Spectator, 1 august 1992

Traducere de

Dan MATEESCU

(articolele au fost publicate cu acordul autorului)

Hrană, bucate, gust

– de vorbă cu criticul de artă Radu IONESCU –

Ne mișcăm încet, dar de mîncat, mîncăm, repede. A sta la masă, a lua masa par formule depășite; preferăm s-o îngurgităm, *hăpăind, sau să* servim masa, *să facem adică un serviciu alimentelor, mîncîndu-le. Printre noi au mai rămas puțini oameni care prînzesc, cinează și degustă: majoritatea ciugulesc, îmbucă sau* rad. *O accelerare caracteristică timpului actual, trepidant și nerăbdător? Mai degrabă o egalizare a ritmurilor, a momentelor zilei și o incapacitate de a sesiza specificul fiecărui loc. Bodega, birtul, crîșma, grădina, terasa, braseria, fie și-au pierdut numele, fie specificul. Mulți ani între cantină și resturant n-au mai fost decît autoservirea și bufetul/"bomba". Cu un sentiment al progresului mîncăm acum la McDonald's, Fast-food, Spring Time, consumăm în goană un hot dog, o pizza, sau înfulecăm sandviciuri jumbo, lăsînd celor mai nevoiași merdeneaua uleioasă, umplută cu griș care se dă drept brînză, pop-cornul sau covrigul. Mestecăm tot timpul și oriunde. Intrăm în ritmul unei generale mișcări a fălcilor, specifică, se spune, vieții moderne. Hrănindu-ne repede cîștigăm timp. Avem atîta nevoie de el! Pentru a căuta timbre poștale și fiscale, pentru găsirea unui telefon public în stare de funcțiune (nu mereu "ready" să înghită fisele și să aibă ton de cuc din codrul dacic!), pentru înșiruirea ordonată la cozi la audiențe, la vize consulare, la butelii... Am ajuns atît de ocupați încît să nu mai dăm atenție mîncării? Ni se pare că luăm masa cum se cuvine doar cînd în fața noastră aburește o ciorbă de perișoare, iar dinspre cuptor adie o tocăniță scăzută? Cît de cinstiți sîntem, în materie de mîncare, cu ce ne place, față de ceea ce ar fi la modă să ne placă? A răspuns întrebărilor noastre criticul de artă* **Radu Ionescu.**

Ce-nseamnă o mîncare bună?

Stimate dle Radu Ionescu, se spune că nu există bucate mai bune decît cele făcute "ca la mama acasă"; dar mulți consideră, pe de altă parte, că numai la restaurant, la *local*, în oraș se poate mînca așa cum trebuie. Care ar fi formula mîncării bune - între nostalgie și noutate?

Radu Ionescu: Ați răsfoit vreodată Ali-Bab-ul? O carte unică, scrisă de Alexandre Babinsky - i se mai spune și biblia bucătăriei. În prefață, autorul dă o rețetă rămasă celebră sugerînd cam ce ar trebui să înțeleagă lumea că înseamnă o mîncare bună. Se ia o boabă de caperă care se învelește într-o feliuță subțire de slănină afumată, o bagi într-o prună uscată, pe care, la rîndul ei, o înveleșți și o ascunzi în interiorul unei prepelițe, asezonate bine, pe care o învălui în fîșii de costiță, și toate astea le introduci, împreună cu ierburi și mirodenii diferite, în burta unei găini, unsă și aceasta cu niște combinații rafinate, pînă la urmă totul se bagă într-un miel pus la frigare. Învîrtești cu grijă, stropești din cînd în cînd mielul cu un sos anumit, aduni grăsimea, ungi carnea aflată în frigare cu o pensulă moale, să adere pe întreaga suprafață, și cînd friptura e gata, desfaci totul, miel, găină, prepeliță, prună și mănînci boaba de caperă. N-am încercat niciodată formula, dar am reținut sugestia a ceea ce va să zică o mîncare bună. Și la noi, slavă Domnului, nu s-ar putea spune că n-a fost un timp în care s-a mîncat bine și nu numai într-un loc anumit. Se mergea la Capșa, la Continental, unde cînta Dinicu, la Enescu, mai știu eu unde. Localurile mai modeste, restaurantele mici sau bodegile obișnuite - nu toate arătau ca aceea ținută de Dragomir Niculescu - fără rafinament dar cu personalitate, atrăgeau și ele lumea. Și asta fiindcă, în realitate, puteai să mănînci bine, gustos și colo, și colo - doar cadrul, serviciul și protocolul erau diferite. La bodegă se duceau domnii - funcționari, oameni de bancă, ofițeri tineri, mici negustori - să ia un aperitiv, în pauza de masă, o țuică, o măslină, o chiftea, un mizilic, atît cît să li se deschidă pofta de mîncare și să mai pună țara la cale cu amicii: o bîrfă, o "politică", un pont de afaceri. Era un local orășenesc tipic, cu mare dever. Căutare aveau și "automatele" apărute între cele două războaie, un fel de precursori ai McDonald's-ului de azi. Un sandviș, un pahar de bere, alese din vitrină, introducînd o fisă... dădeau o oarecare senzație de modernitate, de higienă, de rapiditate. Dar lumea se ducea "să mănînce undeva" și pentru spectacol. Tata, la 20 de ani, întors de la Paris, avînd și parale să meargă într-un restaurant de lux și casă așezată în București, la bunică-mea, mergea cu prietenii din cînd în cînd la niște cîrciumi în gura Oborului unde se mînca foarte bine, de altfel. Spectacolul îl creau ei, tinerii domni stînd în vecinătatea hamalilor, a zidarilor, a negustorilor de la țară. Pe consumatorii obișnuiți asta nu-i deranja, iar pentru tejghetar, pentru patron era o chestiune de mîndrie - îi creștea faima dacă niște boieri din centru aleseseră cîrciuma lui.

În tinerețea dvs ce spectacol mai putea fi la un bufet de stat, unde se strîngeau oamenii îmbrăcați la fel, pe puncte?

Eu în studenție mergeam cu colegii la o cîrciumă din Tei, unde mîncam ce mîncam, dar ne distram teribil cînd apărea lăutarul localului, un țigan chel ca-n palmă, care cînta cu foc "mi-am pus busuioc în păr". Cred că numai pentru asta ne duceam acolo: era mortal! Foarte tînăr, eu am mai apucat și cîrciumi care erau fiecare supuse paralelor sau priceperii patronului, dar se mîndreau cu "specialitatea" lor, afișată în vitrină: "Tuslama regală", "Ciorbă de burtă/de ciocănele", "Patricieni" etc.

McDonald's, cuceritorul

Ce înseamnă pentru dvs intrarea la McDonald's?

Ceea ce înseamnă și purtarea jeans-ilor sau urmărirea unor emisiuni TV transmise prin satelit. Acestea ne-au "unificat", înaintea fast-food-ului. Am mîncat în rețeaua unităților de acest fel și la New-York, și la Paris, și la Copenhaga, și aici, la noi. Deosebire mare nu văd, chiar în asta stă succesul lor - rețetar identic, cantități strict aceleași peste tot. În Franța, un burghez așezat dacă aude c-ai mîncat la McDonald's, strîmbă din nas: "ce oroare!" Nu pot să zic că e teribil la McDonald's, dar oroare nu-i, nici vorbă. Atîta vreme cît mare parte din viața mea am mîncat în restaurante de stat simțitor mai prost, am fost încărcat la plată și am mai fost și înjurat, eu mă bucur că există McDonald's, acolo nu mă înjură nimeni, nu aștept, nu depind de umorile celui care vrea sau nu să mă servească. În zona de Est, intrarea la McDonald's e intrarea în Occident, pentru cei mai mulți. E curat, are ceva automatizat, prezintă ingrediente și ambalaje ispititoare, chiar dacă felurile sînt puține la număr.

Ar putea fi, la un moment dat, un local favorit pentru dvs?

Nu cred. Cînd desfac sandviciul din țiplă, chifla mi se pare ușor lipicioasă, umedă și nu-mi place. Vecinii de masă, mai ales în America am văzut asta, înainte de a lua o îmbucătură măcar, toarnă pe mîncare 3-4 feluri de sosuri care se află pe masă: semn că monotonia felurilor îi deranjează. Indiferent cît de mare e sandvișul, că are două, că are trei etaje, că e cu carne, cu pui ori cu pește - capătă pînă la urmă gustul sosurilor. Și mai e ceva: McDonald's a fost conceput ca o unitate unde te hrănești rapid. La noi ce se întîmplă? Oamenii vin ca să stea, mănîncă, beau răcoritoare, iau o înghețată, mai apare un cunoscut, mai întîrzie la o tacla etc. Înseamnă că e considerat un loc unde e bine să fie văzut, chiar dacă ești depersonalizat, anonim, unul dintre atîția. În plus, cînd a fost lansat pe piață, fast food-ul propunea o soluție de masă ieftină. În proporție de 90%, în București aceste localuri sînt frecventate de tineri; nu cred că scapă sub 10.000 de lei o comandă: un sandvici, o băutură răcoritoare, un desert. Nu-i puțin pentru niște buzunare anemice. Dar ideea de extrateritorialitate, pe care o are cineva ajuns la o masă dintr-un local McDonald's, ca și aceea de a fi văzut că frecventezi asemenea spații - cred că atrage îndestul ca să merite ceva sacrificii...

Stări de spirit, experiențe, facilități

V-ați putea despărți de cineva într-un fast-food, sau ați reînnoda o veche prietenie, cu melancolia de rigoare, cu tăceri lungi?

Tocmai spuneam că acolo nu-i de stat, deși românul stă ca la cafenea. Dar asemenea situații sînt mai greu de imaginat pentru mine, chiar în restaurantele de oarecare lux de acum. Excepția notabilă - "La Premiera", aproape fără cusur. "Capșa" a suferit de pe urma năvalei spiritului oriental, și-a pierdut vechiul stil. La restaurantul "București" se acordă prea mare stimă unor categorii din care nu fac parte: afaceriștii arabi, bișnițarii, șmecherii care schimbă valută etc. M-am dus o dată acolo cu Barbu Brezianu și chelnerii ne-au pus la "locul nostru", fără nici un cuvînt: cred c-am așteptat o oră între un fel și altul, nu părea că am merita atenție. Și e și foarte scump să mă mai duc, după '89, în vreun restaurant, rar mai ajung, nu-mi permit. De altfel, dacă aș lega niște stări de satisfacție gastronomică de un anumit cadru, pot mărturisi că mici mai buni decît cei îmbucați în talcioc prin anii '50, pe o foaie de ziar chinezesc (!), Dumnezeu știe cum nimerit acolo, nu-mi amintesc să fi mîncat în viața mea. După cum, în toată copilăria mea, un fel care-mi plăcea dar nu se obișnuia să se prepare la noi în casă, cașcavalul pané, se asocia cu viteza trenului automotor de nu mă înșel, cu mirosul canapelelor, cu viteza cu care dispăreau pomii repede văzuți prin geam.

De ce nu ni se pare că "stăm la masă" într-un fast-food, sau într-o pizzerie, deși putem pleca din acel loc foarte sătui, ghiftuiți chiar?

Fiindcă prelungește, adîncește o situație în care noi ne-am aflat, într-un fel, și înainte. Mama la slujbă, tata la ședință, copilul la școală, bunica la coadă - cum e masa într-o asemenea familie? Se pierde caracterul sacru al prînzului, ca întîlnire a întregii case, moment solemn, de răgaz în forfota zilei. Fiecare se hrănește cînd și cum apucă; în frigider sînt oale și crătiți cu ciorbă și două trei feluri de mîncare, gătite sîmbăta și plănuite să țină pînă joi. Noi oricum am mîncat însingurați și în viteză, cu fast-food-ul ni se împămîntenește obiceiul.

Noile ustensile de bucătărie - cuptorul cu microunde, robotul, oala sub presiune – credeți că ne vor scăpa de masa făcută într-o zi, ca să țină o săptămînă?

N-am astfel de piese în bucătărie, mă feresc de ele, atentează la ceea ce cred eu că merită să sacrificăm pentru prepararea mîncării - ceva timp, imaginație, grijă pentru amănuntul decorativ, pentru momentul propice care "leagă" o combinație culinară sau, din neatenție, o compromite total. Nici congelator n-am, prefer să aștept cu bucurie un anotimp nou, să mănînc la vremea lor urzicile proaspete, decît să le scot din plastic în postul Crăciunului.

Avem noi ceea ce s-ar chema un "meniu național specific"?

Cred că aici ne cam amăgim, intervine un mic răsfăț: considerăm că dacă punem la toate diminutive: "o ciorbiță de văcuță", "niște sărmăluțe", "o tocăniță", "o sălățică de vinete" - felurile de mîncare devin numai ale noastre. Am mîncat în Grecia ceva "specific grecesc, gătit anume pentru dvs", o foarte obișnuită salată de vinete și niște sarmale de varză dulce și altele cu foi de viță exact ca pe la noi. Nu avem, după părerea mea, o structură unitară a mesei, așa cum o găsești în Franța, la marile case sau la restaurante, dar și în hanuri sătești sau în gospodăria țăranului. Se începe cu un pește - crap sau șalău la țară, - la castelul contelui de Paris - păstrăv, urmează o legumă, o friptură sau o mîncare, brînză, fructe, desert da sau nu, cafea sigur. La țăran, friptura e de găină, la bogătaș e de fazan, varietățile de brînză sînt mai multe într-un loc decît în altul, dar structura e aceeași, calitatea diferă, desigur, ceea ce dă, la acest nivel de percepție, o *unitate de țară* foarte vizibilă.

Ce credeți că lipsește bucătăriei noastre de-acasă sau restaurantului, varietate, serviciu, cadru atrăgător?

Miresmele! Nu mai miroase a mîncare bună, trăsnește a ceapă prăjită, a varză, a rîntaș. Rar de mai simți apropierea iernii datorită aromelor din cuptor, de cartofi copți, sau mere ori gutui coapte, ori un ajun de sărbătoare în care mirosul de scorțișoară și vanilie să alunge pe cel de sarmale răsfierte. Chiar în restaurantele în care mă duceam înainte mirosea mai mult a vin și-a tărie decît a mîncare. Pentru că - vreme de zeci de ani după război - lumea nu s-a mai dus în restaurante ca să mănînce un fel rafinat de bucate, cît să bea și dacă se poate mult, fără alegere. Dar... să mai așteptăm. Eu cred că după atracția fast-food-ului, lucrurile se vor așeza; după cîțiva ani dacă se va instala o oarecare normalitate (oare?), vom găsi în mîncare nu numai prilej de ghiftuială sau motive de grijă, ci și acel sens pierdut, de răgaz și bună dispoziție pe care ni-l poate ea oferi. Sau, de ce nu, de tristă cugetare. Am o carte de bucate editată în 1881, la Socec, "Bucătăria modernă și hygiena bucătăriei", de dna M.S. La pagina 186 - între "preparate cu ouă" și "piurele" - cineva a notat următorul catren:

"Peste munți, cîmpii și dealuri / Voi striga numele tău /
Pînă cînd pămîntu-n valuri / Va cădea pe capul meu."

Scris azi XX/IX/1921 - ultima seară de a mai fi (!) cavaler." Textul e în cerneală roșie, iscălitura indescifrabilă. Cine va fi fost disperatul care n-a găsit altă hîrtie pentru a-și semnala disperarea dinaintea căsătoriei, decît paginile unei cărți de bucate? Un "gospodar" care-și gătea singur după rețete? Un speriat de perspectiva întemeierii familiei? Sau cartea aparținea iubitei pe care o pierdea, iar jurămîntul urma să fie descoperit, cînd - tîrziu cîndva - răsfoind paginile ca să afle cum se fac "piurelele", ea va descoperi marele lui amor? Subiect de romanță banală, ridicolă, înduioșătoare.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

● Anul IV ● Nr. 196 ● 11-17 octombrie 1996 ●

Anul IV
nr. 197
18-24 octombrie 1996
16 pagini 600 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

STÎNGA ȘI/SAU DREAPTA
SFIRȘITUL UTOPIEI

© C. Bumbuț

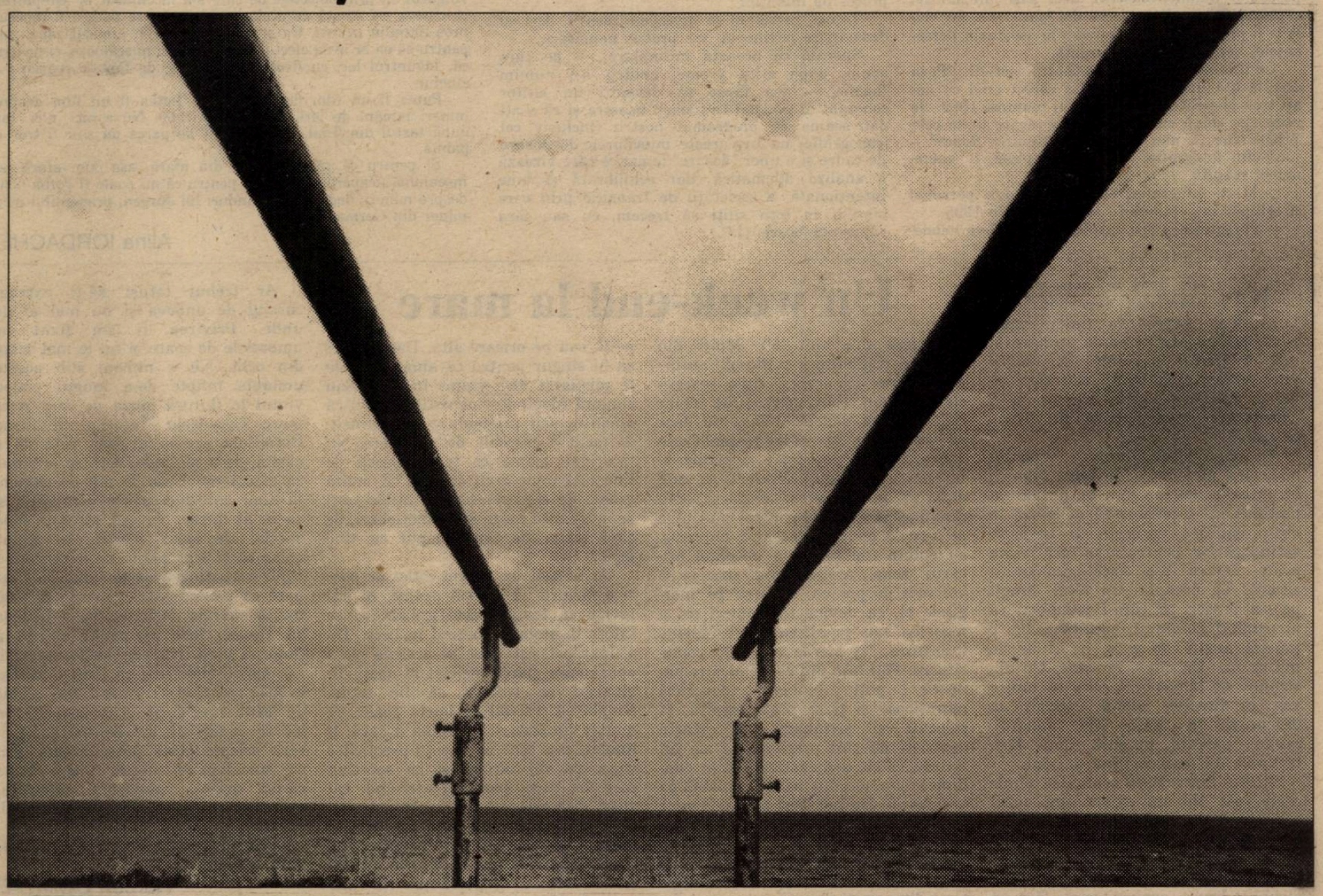

N-au dileme:
Tudor MOHORA, Ovidiu ȘINCAI, Adrian SEVERIN, Sergiu CUNESCU (pag. 9), Mira MOSCOVICI (pag. 16)
Analizează dilemele:
Vladimir TISMĂNEANU, Brîndușa PALADE (pag. 6), Dionisie PETCU, Ileana PANAITE (pag. 7), Andrei CORNEA, Dorel ȘANDOR, Sabina FATI (pag. 8), Z. ORNEA (pag. 10), Teodor BACONSKY (pag. 11)
Cristian PÎRVULESCU și Adrian MIHALACHE (pag. 14)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Iarăşi buclucuri cu căpitanul Soare

Pe la jumătatea lunii august am primit la redacţie o scrisoare "îndîrjită" de la domnul Vasile Popescu, economist din Bucureşti. Dacă răspunsul nostru vine abia acum, acest fapt nu se datorează atît lipsei "andrisantului" – domnul director Pleşu se afla în concediu la vremea respectivă –, cît stupefacţiei pe care au atîrnit-o rîndurile corespondentului nostru.

Despre ce este vorba. Să-i dăm cuvîntul domnului Popescu: "Cu puţin timp în urmă am găsit în cutia poştală a apartamentului în care locuiesc ziarul *Dilema* nr. 151 din 1-7 decembrie 1995. La început n-am înţeles despre ce este vorba şi eram gata să arunc la coşul de gunoi o vechitură de peste şase luni. Raţionînd am înţeles că «anonimul» care mi-a trimis mesajul vrea să-mi atragă atenţia asupra unui lucru. Cu grijă am răsfoit cele 16 pagini şi am rămas, pur şi simplu, stupefiat cînd mi-am văzut chipul într-o fotografie din pagina 3 înrămat de un articol semnat de dumneavoastră (Andrei Pleşu – n.n.) şi intitulat «Neaşteptata apariţie (corect *reapariţie* — n.n.) a căpitanului Soare». Prima reacţie a fost violentă, înspăimîntătoare în sensul că sînt bănuit de a putea fi chiar «căpitanul Soare»".

Pornind de la această prezumţie de vinovăţie, dumneavoastră, domnule Popescu, începeţi o adevărată "anchetă" bănuind că "unul din cei 6 fotografiaţi este neapărat vestitul căpitan Soare". Se cuvine să facem aici o precizare importantă: fotografia înfăţişează 6 personaje în prim-plan (aflate probabil în căutarea unui autor de scenarii pe care, fără voia noastră, l-au şi găsit în persoana dumneavoastră), deci *şase* prezumtivi căpitani Soare, dintre care doi joacă şah, iar ceilalţi îi privesc (nu mai punem la socoteală personajele, două, din plan secund).

Continuîndu-vă raţionamentul, scrieţi: "Poza este făcută mai în vară. Mai corect cred că neaţi tras pe peliculă la începutul toamnei 1995. Se vede clar după cum sîntem îmbrăcate toate cele 7 persoane (a mai apărut un căpitan Soare? – n.n.) din fotografie. Analizînd faptele, în succesiune, rezultă:

– M-aţi fotografiat (cred că nu dvs. personal ci echipa) în septembrie sau octombrie 1995.

– Fotografia a fost introdusă în arhiva hebdomadarului *Dilema*, asta însemnînd că mi-aţi făcut dosar.

Mi-aţi dat chiar numele Soare? Sau m-aţi notat cu "X" ca un posibil Soare?

Doamne ce mi s-a întîmplat! Nu ştiu dacă am avut sau nu dosar la fosta securitate dar ştiu sigur că am dosar la *Dilema*.

– Poză mea a stat, bine merci, 2-3 luni în dosarul *Dilema* şi în prima săptămînă a lui decembrie 1995 aţi înrămat-o în *Dilema* în cadrul articolului «Neaşteptata apariţie (*sic* – n.n.) a căpitanului Soare»".

Nu, stimate domnule Popescu, lucrurile nu stau deloc aşa cum vi le imaginaţi dumneavoastră. Raţionamentul dvs. e minimal şi fals, iar concluzia ar fi că pînă şi nimica mişcă. Explicaţia este mult mai simplă şi presupunea o "lectură" directă şi transparentă, atît a imaginii, cît şi a textului care o încadra. Dacă aţi fi citit cu atenţie şi "la rece" articolul, aţi fi observat că intenţia lui nu era de a-l demasca pe căpitanul Soare (cine va fi fiind el), ci de a sesiza disfuncţionalităţile (= ilegalităţile) din cadrul unor structuri instituţionale menite anume să garanteze legalitatea şi normalitatea. În al doilea rînd, imaginea nu prezintă decît nişte oameni paşnici care joacă şah într-un loc liniştit (probabil parcul Cişmigiu), principala lor ocupaţiune mintală nefiind maşinaţiunile vreunui "căpitan Soare", ci jocul. E vorba aici despre ceea ce nouă, celor de la *Dilema*, ne place să numim "o Românie profundă", cea a omului obişnuit, cea a omului care ar trebui să trăiască în normalitate.

Şi dacă noi vă credem pe cuvînt cînd spuneţi că "nu sînt căpitanul Soare. Nici vreun caporal, maior sau general din fosta securitate", atunci de ce, stimate domnule Popescu, să ne faceţi nouă proces de intenţie?

Totuşi, regretăm că procedeul nostru, deşi cu desăvîrşire nevinovat, v-a produs neplăceri.

Sperăm că această întîmplare – pe care acum, după atîta vreme, haideţi s-o numim "hazlie" – v-a făcut să deveniţi un cititor constant al revistei (nu ziar!) noastre şi că v-aţi dat seama că programul nostru (inclusiv cel iconografic) nu urmăreşte întocmirea de dosare de cadre şi a unor "dosare" tematice care vizează o analiză dilematică, dar echilibrată şi bine intenţionată, a societăţii de tranziţie prin care sîntem cu toţii siliţi să trecem, cu sau fără căpitanul Soare. (I.C.)

Aduse cu poşta

Nici, nici

M-am întrebat, cîţi n-au făcut-o, de ce filmele noastre, chiar selectate în festivaluri internaţionale, nu prea iau premii. Şi, gîndindu-mă la cele care au luat, am revenit la ideea că, în artă, a te impune înseamnă a fi sau de undeva, sau de oriunde: sau foarte din România, sau din universal. Dar, cum românului îi place (vezi anunţurile de pe uşile birourilor, magazinelor...) să fie pe nicăieri, mulţumindu-se cu "bucăţi de", întrebarea mea a fost contemplativă, nu a mirare. N-aş fi vrut să mă conving că "e prea tîrziu" tocmai cu filmul domnului Pintilie.

Niciodată n-am confundat indivizii cu oamenii. Specia asta mai are nevoie, pe lîngă două mîini, două picioare, doi ochi şi verticalitate fizică, de încă ceva pentru a fi vorba despre oameni. Şi, aşa cum numai turma (haita) se lasă condusă de indivizi, popoarele se cer conduse de oameni. Pentru că mai au şi ceva de spus, pe lîngă nevoile elementare.

M-a durut să văd o astfel de explicaţie pentru Iunie '90. În "subomul" care ucide pentru a mînca. Să ne-nţelegem: cei care bat pe muzică (apropo de lagăre), cei care au bătut ca să iasă din ei înşişi AŞA CUM SÎNT, care s-au simţit bine bătînd, sînt mulţii indivizi care nu greşesc numărînd zerourile salariului. Care nu confundă etichetele sticlelor. Care ar repeta oricînd gestul, nu pentru că n-au ce mînca. Cărora nu săpunul le-a înlocuit pîinea de pe mese. Murdăria în care "trăiesc" ei fiind una interioară, care ţine de eternizare. Aceste "subom" merge pe stradă. Poate fi oricare, nu este UNUL! Şi nu societatea l-a făcut astfel – societatea e ca el. Reacţionează doar la "Executarea!" şi "Marş!" pentru că acestea sînt rezonanţele lui. Din neorocire, cînd a scos o dată capul şi a pornit cu pumnul strîns, muncitoreşte, istoria alunecă în primitiv (1944?). El nu gîndeşte pentru că nu poate. Dar ce muncă e aceea fără de gîndire?... Este, nu o creatură întoarsă de la condiţia de om, ci un om neîmplinit: încă-nu-omul. Tot aşa cum se poate încă-ne-popor. În România, nu mai e cazul să cauţi simboluri. Masele au devenit simbolul. Tristeţea mea e definitivă tocmai pentru că "şcoala" nu scapă de la această molipsire: prin vulgarul ei, prin obiectele de care s-a înconjurat în aşteptarea ca cineva s-o scoată de acolo, inginera mi se pare a fi reperul prea-tîrziului nostru. Ca şi tinerii eşuaţi în nimicul zonei, nu pentru că ea ar avea efectul unor nisipuri mişcătoare, ci pentru că, înăuntrul lor, cu fiecare se petrece, de fapt, o regăsire a sinelui.

Putea fi un film despre mineri. Putea fi un film despre mineri români de ieri, de azi, din 1990. Nu e nici, nici. Iar după textul din final, m-am simţit de parcă mi s-ar fi tras o palmă.

Şi pentru că răul nu vine din afară, aşa cum afară nu înseamnă, neapărat, binele, şi pentru că nu poate fi vorba doar despre mineri, dedic aceste rînduri lui Jürgen, prietenului meu miner din Germania.

Alina IORDACHE

Un week-end la mare

Nu ştiu dacă aţi avut sau nu o asemenea experienţă. Ea se petrece în timpul unul week-end, un week-end de primăvară, spre începutul lui iunie. Îţi oferi o mică excursie la mare, eşti deci pe plajă. Afară e foarte frumos şi e extrem de important să fie foarte frumos.

Pe plajă, deci. Marea e albastră, mai ales albastră, dar rece. Nimeni nu intră în apă. În faţa ta, un bărbat pîntecos, cu o pălărioară de pînză în vîrful capului, vorbeşte cu nevasta, sărind pe loc, pentru a se încălzi sau poate pentru a-şi face gimnastica zilnică. La dreapta, un altul, lungit pe un prosop pe care-l recunoşti ca aparţinînd hotelului, ascultă radio, o muzică auzită de sute, ba chiar de mii de ori. Un cîine. Pietrele. Un dig străjuit de lampadare pare să indice vag o direcţie, malul celălalt se desenează în ceaţă. Mai departe, maşini parcate în faţa unui bar. Umbrele de soare agitate de vînt.

Îţi dai dintr-odată seama că nimic n-are rost. Nu mai există sens, totul s-a golit dintr-odată, ca o vană căreia i-ai scos dopul, ca un balon spart. Pe unde? prin ce gaură ascunsă în nisip? Ori în cer, ori în mare? Sensul a dispărut brusc, aspirat, supt, fără să lase urme. Vezi o femeie în costum de baie de culoare verde care îşi arde tălpile mergînd pe nisip. Alături de ea băieţelul ei merge ridicînd braţele spre cer. Te trezeşti gîndindu-te la acea epocă absurdă cînd se scriau romane în care se demonstra că totul e absurd. Există în jurul tău un fel de atmosferă din anii '50. Mulţi din scriitorii şi gînditorii şi filozofii absurdului erau în acelaşi timp teoreticieni, aveau convingeri, erau chiar militanţi, îşi dădeau silinţa nu doar să scrie dar şi să-şi răspîndească opera, ceea ce dovedeşte că pentru ei nu era chiar totul absurd. Aş zice chiar că, în cea mai mare parte, erau dinamici şi aveau un moral bun. Aşa se face că odată cu această impresie, cu subita convingere a absenţei oricărui sens, atunci cînd începi să vorbeşti despre ea, să scrii pe marginea ei, ea devine un subiect ca şi moartea sau ca atîtea altele, devine literatură, îşi pierde evidenţa copleşitoare. Poţi face din ea tehnică romanescă, poţi elabora descrieri minuţioase şi ţi se poate explica, la colocvii şi seminarii, că aceste descrieri nu sînt precum cele ale lui Balzac, că ele demonstrează doar cum lumea şi-a pierdut sensul valabil pe vremea lui Balzac. Dar tu eşti singur pe plajă, nu te trage aţa să cauţi un stilou sau să te aşezi în faţa propriei maşini de scris. De altfel, nimic nu ţi se pare mai absurd decît colocviile pe tema literaturii absurdului.

Copilaşul caută acum ceva în nisip, mama lui vine spre el, mergînd precaut de parcă ar înainta pe un cîmp minat, fesele ei mari îi servesc drept centru de greutate şi poate că datorită lor nu-şi pierde echilibrul. Ai venit singur aici şi chiar ai vrut să fii singur. Ai fi putut s-o aduci pe R. sau pe S. sau pe oricare alta. Dar ai vrut să fii singur pentru că amantele tale te plictisesc de-o vreme încoace. Sau singură (depinde cine eşti), pentru că amanţii, sau prietenii, te-au părăsit. Ai făcut o greşeală de apreciere. Nu ţi-ai dat seama că te plictiseşti de tine mai mult decît cu alţii. E multă vreme de cînd nu mai ai nimic să-ţi spui, de cînd nu te mai emoţionezi, de cînd pierzi de fapt timpul cu tine însuţi.

Ai mîncat un enorm cotlet de porc şi o farfurie de cartofi prăjiţi. Ai impresia că toate aceste grăsimi ţi se întorc în stomac, înotînd în bere. Te-ai îngrăşat, eşti greu pe această plajă apăsătoare, parcă încleiat în nisip. Te gîndeşti că trebuie să fie totuşi simplu să trăieşti cu burta goală, cu mintea limpede şi cu inima uşoară. Îi înţelegi mai bine pe adepţii practicilor yoga, pe vegetarieni şi pe sportivii care fac turul parcului alergînd. Cu yoga, mai ales, se pare că te poţi goli de tine însuţi aşa cum se goleşte lumea de sens, că-ţi poţi lăsa în urmă stomacul, capul şi corpul,că poţi pluti şi nu mai ai importanţă. Nu mai contezi. Abia dacă mai eşti acolo, pe covorul tău: ai putea să te înalţi fără să-ţi dai seama. Ai văzut ieri un tip care stătea cu faţa la răsărit, cu picioarele încrucişate, şi care nu-şi mai făcea probleme că lumea e lipsită de sens. Poate că asta nu vine decît din excesul de interes faţă de tine însuţi.

Ar trebui totuşi să-ţi extragi curajul de undeva şi nu mai ai de unde. Privirea ţi s-a fixat pe umbrelele de soare şi nu le mai scapi din ochi. Nu e nimeni sub aceste umbrele înfipte de-a lungul plajei, vîntul le flutură pînza pe care scrie mare Coca-Cola. Înţelegi că firma Coca-Cola are o furioasă sete de a exista, de a se vinde, de a se impune, că există mii, sute de mii de oameni în lume care lucrează pentru asta, şi că tu ai clacat. Nu eşti atras în mod special de ideea morţii. Aş spune chiar că ţi s-ar părea de neconceput, chiar necuviincios să te sinucizi. Ţi se pare că pentru asta e nevoie de mai multă energie decît pentru a te lăsa să aluneci lent pe panta netedă a propriei vieţi. Nu vrei să te sinucizi, nu, nu ai deloc chef să mori. Nu mai ai însă nici chef să trăieşti, nu-i nimic de făcut, n-ai decît să te laşi dus, în loc să comiţi un act pentru a muri, ceva oricum peste puterile tale. Ştii că suicidul se înscrie într-o lume căreia drama, catastrofa, suferinţa, suferinţa mai ales, i-au redat sensul. Tu însă nu suferi.

Suferinţa e un teritoriu care trebuie ocupat.

Norbert DODILLE

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Simţul narativ la români**
- **„Eu cu cine votez?"**

Pro şi contra Caragiale

TALCIOCUL DOSARELOR

După lege, românul n-are acces la propriul său dosar de securitate. Unii zic că e bine: nu ne vom amărî de pomană, nu ne vom pierde iluziile, vom rămîne prieteni pînă la sfîrşit cu o parte din cei care, de voie sau de nevoie, ne furnau la poliţie. Alţii zic că e rău: informatorii vor fi protejaţi pe termen lung de furia publică, comunitatea va sucomba sub toxina păcatelor ei nemăsurisite. Bine sau rău, e limpede că dacă vreau să-mi iau riscul de a arunca o privire în infern, legea, grijulie, mă împiedică. Şi totuşi, cu o anumită regularitate, ziarele - de toate culorile - publică tot soiul de documente "secrete" din Arhivele Securităţii. Am avut, de pildă, surpriza să citesc, în "Adevărul literar şi artistic" din 6 octombrie a.c., un interminabil text cuprinzînd transcrierea unei discuţii "dintre Andrei Pleşu şi soţia sa" cu doi ziarişti francezi, în 1988. Cu alte cuvinte, *toată lumea* are, potenţial, acces la dosarul meu şi la o sumedenie de dosare adiacente. Toată lumea, numai eu nu! Aici legea devine aproximativă. Ea îngăduie *oricărui* hoţoman al fostei securităţi să livreze *oricărui* hoţoman din presa actuală *orice* document de arhivă despre *oricine*. E evident că asemenea "scurgeri" nu sînt tolerate de dragul transparenţei. Trebuie, mai curînd, să ne gîndim la un amestec penibil de corupţie, plăcere a scandalului, neglijenţă administrativă şi indiscreţie interesată. N-am văzut pe nimeni, pînă acum, tras la răspundere pentru sustragere şi publicare ilegală de materiale secrete. N-am văzut pe nimeni judecat pentru încălcarea dreptului constituţional de a nu fi agresat în sfera privată. În asemenea condiţii, devii, inevitabil, nostalgic. Vechea securitate nu-şi publica tezaurele decît "la ocazii" rarisime. Te fotografia în chiloţi, dar nu-ţi publica fotografia în "Scînteia". Acum, dosarele noastre au devenit, în sfîrşit, bunuri ale întregului popor. Pe de altă parte, nu trebuie să ne amăgim. Nu vom vedea curînd, în presa centrală, dosarul lui Nicolae Ulieriu, al lui Mihai Pelin, sau ale gazetarilor care publică, în jurnalele lor, dosarele altora. Mache nu-şi publică dosarul lui. Îl publică pe al lui Lache.

În ce mă priveşte, mă resemnez. N-am nimic de ascuns. Nici nu ţiu să fiu dovedit ca dizident autentic. Aş avea, totuşi, o singură exigenţă, strict profesională. Textele sînt transcrise de ofiţeri sau subofiţeri care stau prost cînd cu gramatica, sau cu limbile (şi numele) străine, cînd cu auzul. Ele sînt pline de inadvertenţe, obscurităţi şi nonsensuri care, pentru un om de condei, sînt stingheritoare. Cum era să spun, cum rezultă din stenogramă, că "am citit opera marelui maestru Dan Berindei, care a împărţit o celulă cu Noica" (?!), sau că Whitehead (?!) a fost în România? Asta ca să nu pomenesc decît gogomăniile mari. Rog, deci, pe toţi cei care vor hotărî, unilateral, să publice pagini nemuritoare din dosarul meu, să mi le trimită întîi la corectat.

Andrei PLEŞU

CE VA FI DUPĂ CAMPANIE?

Toată lumea se întreabă ce ne aşteaptă după încheierea bătăliei electorale. Cine cu cine va împărţi puterea, cine pe cine va sprijini pentru ca opoziţia să evolueze ea însăşi spre o instituţie credibilă, necesară, importantă şi, mai ales, lecuită de neputinţe?

Evident, vom avea un legislativ în care rolul de balanţă a puterii ar fi chiar mai important decît funcţia supremă, un guvern cu vîrfuri înlocuite într-o singură zi şi cu baza încolonată pentru a da onorul unor vechi duşmani, un preşedinte "de centru" pus în situaţia de a coabita cu forţe de la stînga sau de la dreapta. Distribuţia mandatelor, a portofoliilor, a bugetelor interne şi a loialităţii serviciilor de pază şi protocol va fi diferită, oamenii vor fi însă aceiaşi. În fond, schimbarea adusă de alegeri are ceva din rotaţia de cadre de altădată: unii sînt mutaţi mai la margine pentru a putea fi refolosiţi în cazuri de forţă majoră, alţii sînt sacrificaţi pentru a da satisfacţie adversarului, cei mai mulţi îşi schimbă din mers convingerile pentru a nu fi striviţi de valul restructurărilor ori de elanul noilor şefi. Dincolo de psihologii, de persoane şi de interese oculte rămîn însă instituţiile, şi de soliditatea lor democratică depinde pînă la urmă direcţia în care o vor lua sistemul politic, programele economice, speranţele sociale. Despre ele şi despre importanţa lor liderii politici se tem să vorbească. Prezidenţiabilii continuă să creadă că nu poţi cîştiga în ţara asta decît dacă ocoleşti problemele grave, dacă simplitatea mesajului devine slogan, dacă propaganda, atacul şi manevrele se adresează zonelor joase ale fiinţei umane, nu diferenţei specifice dintre masă şi turmă.

După ce vom şti rezultatele votului nostru şi vom fi înregistrat strigătele de bucurie sau de protest ale învingătorilor şi învinşilor, ne vom trezi din nou în campanie electorală. Negocierea poziţiilor, încheierea unor protocoale sau acţiunea de zădărnicire a reconcilierilor "istorice" vor acapara partidele politice, vor provoca rupturi şi migraţii, vor produce surprize, dezamăgiri şi discursuri inflamatorii. De pe acum, inventarul spaimelor "justiţiare" şi sarabanda jurămintelor "de principiu" îndeplinesc o funcţie clară, demonstrîndu-ne că totul e posibil. Strategia principalelor forţe a devenit extrem de flexibilă după ce două legislaturi a rămas înţepenită fie în rugina "războiului rece", fie în mocirla protocolului cvadripartit. Nimănui nu i se mai pare aberant să participe la o coaliţie sau alta, fiecare grupare se teme însă că va fi exclusă de la guvernare pentru că "jocurile" se pot face în fel şi chip. Zvonurile despre viitoare "trădări" şi alianţe condimentează sfîrşitul pregătirilor pentru confruntarea la urne. Ipoteza că PDSR s-ar împăca mai uşor cu soluţia guvernării alături de CDR decît de oricare altă coaliţie de opoziţie pune pe jar stînga socialistă, centrul social-democrat şi dreapta liberală. Faptul că UDMR se arată dispus să-şi negocieze voturile din turul doi şi îi solicită preşedintelui Iliescu să medieze conflictul ei cu guvernul pe tema subvenţiilor pentru campanie îi scoate din sărite pe naţionalişti şi-i întristează pe contracandidaţii lui Ion Iliescu la funcţia supremă, care au nevoie de voturile minorităţii maghiare dar se tem să-i întindă mîna. Gîndul că PDSR şi USD şi-ar putea depăşi duşmănia ultimilor ani încurcă deopotrivă planurile ţărăniştilor şi pe cele ale foştilor aliaţi la guvernare: primii cred că numai în această variantă ei ar rămîne încă o dată de căruţă, ultimii sînt jigniţi că au eşuat reducîndu-şi rolul politic la declanşarea, stimularea şi întreţinerea unui veşnic conflict Iliescu-Roman (cu scopul de a-i scoate pe rînd de pe scena politică). Eventualitatea unui pact postelectoral CDR-USD-ANL dă mari dureri de cap staff-ului PDSR, îngrijorînd deopotrivă echipa de la Cotroceni, cenaclul "Totuşi iubirea" şi primăria din Cluj.

Pentru a contracara efectele "destabilizatoare" ale unor astfel de supoziţii sînt scoase pe tapet argumentele de sens invers: actualul partid de guvernămînt nu poate colabora cu opoziţia din CDR pentru că ţărăniştii i-au jurat lui Corneliu Coposu să nu cedeze presiunilor, tentaţiei sau şantajului; PDSR nu poate forma o majoritate parlamentară cu USD pentru că Ion Iliescu urăşte "tabăra Roman" mai tare decît pe ţărănişti, pe ultranaţionalişti şi pe nostalgicii ceauşişti la un loc; CDR nu poate accepta "împăcarea" cu USD fără să primească scuze publice pentru mineriadele cărora însăşi opoziţia de stradă le-a venit în întîmpinare, şi nici împăcarea cu ANL fără să-i supere pe liberalii lui Quintus; maghiarii domnului Frunda nu-l pot vota în turul doi pe Ion Iliescu pentru că ei l-au votat şi în '92 pe Constantinescu şi nu pot obţine posturi într-un viitor guvern controlat de Convenţia Democrată pentru că s-au opus tratatului româno-ungar.

Pe cît de serioase, de importante şi de motivate sînt declaraţiile de intenţii ale liderilor politici înainte de 3 noiembrie, pe atît au ele şanse să devină nesemnificative, deci uşor de uitat, a doua zi după ce rezultatele totale şi definitive ale scrutinului vor fi date publicităţii. Nici una dintre forţe nu-şi cunoaşte electoratul, fiecare crede că-i mai bine să-l păcălească decît să aibă încredere în puterea lui de discernămînt. De reacţia imprevizibilă a alegătorilor depinde **cine, cum şi cu ce preţ** va impune, din noianul de alianţe posibile, pe aceea care să nu repete experienţa dezastruoasă a ultimilor ani, ţinînd în loc evoluţia politică a ţării doar pentru ca orgoliile unora şi frustrările altora să devină... obiective de interes naţional.

Elena ŞTEFOI

Ţigara lui Malraux

Luna viitoare, André Malraux va fi "panteonizat". Rămăşiţele pămînteşti ale autorului *Condiţiei umane* vor fi depuse la Panteon, edificiul parizian destinat, începînd din timpul Revoluţiei franceze, să primească şi să onoreze pe marii oameni ai Franţei. Se profilează, încă timid, chiar un "moment Malraux". La Paris a apărut de curînd o nouă biografie a scriitorului, revista "Magazine litteraire" i-a consacrat lui André Malraux numărul său pe octombrie. Antifascist, militant de stînga, fost luptător republican în Spania, fost luptător în rezistenţa franceză, André Malraux a devenit după război ministru gaullist, demnitate pe care a avut-o şi după revenirea la putere a generalului de Gaulle, din 1959 pînă în 1969. Stînga l-a calificat, atunci, drept "trădător" şi l-a atacat cu ferocitate. Literatura i-a fost pusă la îndoială şi considerată demodată. După moarte, în 1976, a urmat o lungă eclipsă de interes. "Panteonizarea" lui Malraux a fost decisă de preşedintele Jacques Chirac, neogaullist - şi sînt jurnalişti francezi care s-au întrebat, maliţioşi, dacă preşedintele se va fi gîndit la fostul ministru gaullist al Culturii sau la scriitorul şi militantul de stînga din perioada interbelică.

Poşta franceză a emis, nu fără legătură cu solemnul moment al "panteonizării", un timbru cu chipul lui André Malraux. Acest timbru reproduce o celebră şi foarte cunoscută fotografie de tinereţe a scriitorului. Dar o reproduce inexact: în fotografie, Malraux are o ţigară în colţul gurii. Pe timbru, nu o mai are. Ţigara a fost rasă. A fost ştearsă: din raţiuni educative. Să nu fie cumva luată drept o invitaţie la fumat şi să nu incite cumva la tabagism. O cenzură sanitară, deloc mai inteligentă decît alte cenzuri. De ar fi fost în viaţă, Malraux ar fi protestat probabil cu o imensă indignare împotriva acestui bigotism anti-cultural, prin care este sancţionat postum pentru păcatul de a fi fost fumător. Şi, poate, ar fi refuzat chiar "panteonizarea", dacă preţul acesta ar fi fost. Ridicolul şi stupidul fundamentalism sanitar al poştei franceze ţine însă, probabil, de ceea ce s-ar putea numi *sentimentul taliban al existenţei*. Şi dovedeşte că *talibani* sînt peste tot, nu numai la Kabul. Se manifestă doar diferit. La urma urmelor, panteonul parizian a fost înfiinţat în timpul Revoluţiei franceze, prin schimbarea destinaţiei unei biserici şi prin modificarea arhitecturii acesteia. În timpul Restauraţiei, a fost reconstituită biserica, iar rămăşiţele pămînteşti ale lui Voltaire şi Rousseau, care fuseseră transferate aici, au fost scoase în afara perimetrului ce avea să fie sfinţit de arhiepiscopul de atunci al Parisului. Inscripţia "marilor oameni, patria recunoscătoare" a fost înlocuită cu o cruce. După cîţiva ani, odată cu schimbarea puterii, biserica a redevenit Panteon şi în locul crucii s-a pus prima inscripţie. În timpul celui de al doilea Imperiu, Panteonul a redevenit biserică, s-a scos inscripţia şi s-a repus crucea. În 1885, edificiul a redevenit Panteon.

Poate şi ţigara lui Malraux va fi cîndva pusă la loc...

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Juriştii în statul de drept (I)

Articolul meu de acum două săptămîni (*Generaţia mea* în *Dilema* nr. 195) a stîrnit cîteva comentarii, cîteva malentendu-uri şi cîteva stupori. Voi trece peste primele. Simt, însă, nevoia să fac următoarele precizări pentru cei care nu au înţeles sensul spuselor mele, dar şi pentru cei care, înţelegînd prost, s-au plasat greşit faţă de textul meu. Fragmentul care a provocat iritarea este acela în care distingeam între juristul-tehnician şi juristul-intelectual şi spuneam că viaţa juridică a statului de drept va fi dominată de a doua categorie, primii urmînd a ceda "supremaţia" pe care astăzi o deţin. Acestei alegaţii i s-au opus, în esenţă, două poziţii. Prima susţinea că distincţia nu funcţionează pentru că orice jurist este un intelectual şi că dreptul este într-o atît de mare măsură o tehnică, încît e de neconceput un jurist care să nu îl practice în primul rînd în acest sens. A doua poziţie opusă ideii mele este mai tranşantă: sînt naiv dacă îmi imaginez că statul de drept se construieşte plecînd de la perspective nejuridice (filosofice, psihologice etc.). Încerc, plecînd de la aceste reproşuri, să-mi precizez gîndul.

1. Afirm cu tărie că nu toţi juriştii sînt intelectuali. Pentru că mulţi dintre cei care posedă o licenţă în drept nu-şi pun nici un fel de întrebări în legătură cu sensul celor ce le-au studiat şi, acum, le practică. Mai mult, majoritatea juriştilor pe care-i cunosc nu manifestă nici o urmă de apetenţă către cultură. Ei se opun regulilor oricărui sistem (pentru că "asta e, n-ai ce face"), se simt utili în orice conjunctură, sînt utilizabili în orice moment. Şi asta nu pentru că sînt labili caracterial, ci pentru că pur şi simplu nu se întreabă asupra rezonanţei etice a acţiunilor lor. Îndrăznesc să afirm că mulţi jurişti sînt inconştienţi sub aspect etic. Aceştia, veţi fi de acord cu mine, nu sînt intelectuali.

Cînd vorbesc de juristul-tehnician am în vedere acel tip de jurist (covîrşitor ca pondere) care îşi dezvoltă numai dexterităţile juridiceşti, care vede realizarea profesională în funcţie de abilităţile cu care operează asupra legii. El ştie *cum* fără să mai aibă nevoie să ştie *de ce*. Pentru el dreptul e un joc în care priceperea contează cel mai mult. El e meseriaşul *par excellence*. Acum prezenţa acestui tip de jurist este masivă. Risc un procent: 95%.

Juristul-intelectual nu este un atehnic. El nu este un contemplator intratabil el nu este un visător perpetuu. Juristul-intelectual este acel jurist-tehnician care îşi evaluează etic tehnicile. El are nevoie să ştie *de ce* pentru că altfel nu poate să facă. El îşi condiţionează etic gesticulaţia profesională şi se raportează întotdeauna la valori. De aceea el simte nevoia dialogului neîntrerupt cu marea cultură, de aceea el e singurul care poate reda dreptului demnitatea culturală pe care, din cauza prea multelor tehnici, a pierdut-o. Cred că mai există astfel de oameni (cunosc cîţiva) şi cred că a lor este, de fapt, împărăţia dreptului.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Marea curtezană

● Televiziunea este o curtezană (ce bine că există astfel de eufemisme "culturale"!...) pudică: inversînd raporturile firesti, ea invadează spaţiul public cu insezisabile revărsări (realizate prin pură efracţie) ale spaţiilor private şi chiar intime, în schimb se teme să se arate în propria ei intimitate. Nu are interioritate, "suflet", este un cyborg, îi arată pe toţi dar se fereşte să fie văzută de-aproape. Budoarul ei de azi este agora noastră de odinioară (ce-a mai rămas din ea). Iar amorurile îi sînt violente, cu de-a sila, transformînd, cu tupeu, totul în *show*. Nu are casă, haimanaua! Locuieşte pe unde noi trecem, şi ne posedă scurt şi ucigător, ridicîndu-ne poalele-n cap, că vrem, că nu vrem, ziua-n amiaza mare, spre deliciul concetăţenilor şi convivilor noştri, provocîndu-ne plăceri pe cît de nemărturisit, pe atît de intense şi de tiranice. Invizibilitatea ei care face totul vizibil şi trece totul, segregaţionist, în regimul văzutului nu este deranjată de nimeni şi de nimic: ziarele şi săptămînalele nu-i consacră pagini sau măcar rubrici fixe, şi pînă cînd pe micul ecran îşi vor face apariţia emisiuni analitice *şi* distractive *despre* televiziune, mai avem de aşteptat. Televiziunea este, astăzi, la noi, marea invizibilă, marea nevăzută. Şi marea violatoare. *Puterea* în stare pură!

● Tele 7 abc revine (cum poate şi ea) în forţă: "Bătălia pentru Bucureşti" este, ca tip de *show*, o premieră la noi. Mihai Tatulici, cu, totuşi, greoaia sa "Caravană", se vede, iată, serios concurat. Chiar dacă mijloacele materiale puse in joc sînt vădit inegale.

● Că Tele 7 abc a preluat, pentru o clipă cel puţin, iniţiativa, amintindu-şi ce-a fost şi mai ales ce promitea să devină, o dovedeşte şi faptul că, pentru o dată, Pro TV nu se sfieşte să fie *a doua*. "Ediţia specială" (a cărei emisiuni, mă rog?) intitulată "Primar către primar" (de marţi, 8 octombrie), moderată destul de "mecanic", de la întîmplare, de Lucian Mîndruţă (mă bucură ieşirea din anonimatul redacţional temporar, de cîteva luni, al tînărului devenit acum "realizator", deşi nu pot să spun că mă şi încîntă: era mai bun la ştiri!), i-a adus, la o distanţă de numai cîteva zile, faţă în faţă pe Victor Ciorbea şi pe George Pădure, după ce Tele 7 abc avusese, prima, această idee. Pro TV, cu puterea de care dispune şi cu audienţa de care se bucură în prezent, este, probabil, convinsă că ce nu trece pe la ea nici nu există. Aşa că nu se mai teme nici măcar de lipsa de originalitate. Autoîncîntare, deja?

● "Reflectorul" intitulat "Happy-end în războiul tarabelor?" (TVR 1, realizator: Andreea Tănase - ?!) arată cît de în urmă, cît de desuetă - în toate - este Televiziunea Română. Un fel de zombi!

● Foarte bun comentariul omniprezentului pe micile ecrane (mai cu seamă la Antena 1) Ion Cristoiu pe marginea sondajului preeletoral "cu cîntec" (interzis de CNA) realizat (vineri, 11 octombrie) de postul de la Podul Băneasa. Sondajele preelectorale, realizate cînd mai ştiinţific, cînd mai "original" (de către PDSR), au devenit o temă de controversă publică: am ajuns să vorbim şi noi de manipulare prin sondaje. Ion Cristoiu are dreptate să denunţe "spaima de sondaje" în special a *staff*-urilor de campanie. Spaimă, de fapt, de *publicarea* lor, ca şi cum electoratul român ar trebui să rămînă un fel de *black-box*. Epistemofobie a politicienilor?

● Incredibil, clipul publicitar - cu ziarele-n slip: "satisfacţie maximă" - al cotidianului *Ziua*. Să fie o recunoaştere publică a tipului de presă practicat de această gazetă: *exhibiţionismul*?

● *Dosarele X* de vineri, 11 octombrie, ne-au prezentat o "româncă", Golda, şi nişte "Căluşări" aducînd mai degrabă cu nişte rabini practicanţi de voodoo. Ca şi cum M.Eliade ori I.P.Culianu nici n-ar fi predat istoria religiilor în SUA! Atîta lipsă de profesionalism ar trebui să constituie un semnal de alarmă pentru amatorii de seriale americane: cînd depăşesc coastele continentului propriu, realizatorii acestora nu par a-şi pune prea mari probleme de cogniţie.

● La modă - şi în discuţie - sînt, acum, *sondajele de opinie*. Era o vreme cînd la modă erau *talk-show*-urile. Nu mai sînt. Par de la sine înţelese. Toată lumea le practică. De fapt, însă, nu există, în audiovizualul românesc, nici măcar un singur *talk-show* realizat după toate regulile genului, cu autori de gaguri, "ridicători", *raisoneur*-i etc., ci improvizaţii lăsate pe umerii destul de firavi ai unor "realizatori" deveniţi "vedete" *faute de mieux*.

Bogdan GHIU

Economie

Faţă-n faţă: politicieni şi alegători

Forţele politice, aflate în arena electorală, se bat în declaraţii despre corupţie şi sărăcie şi în promisiuni. Din nefericire nu se bat în programe economice. Excepţiile sînt puţine deocamdată. Iar înfruntările pe tărîm economic rămîn de multe ori în limite declarative. Toţi vor economie de piaţă. Toţi vor reformă. Întrebările esenţiale sînt însă: CUM? Şi CÎND?

Sensul major al economiei de piaţă îl conferă COMPETIŢIA. Lupta acerbă pentru resurse, pentru atragerea celor mai buni specialişti, pentru maşini şi tehnologii de cea mai înaltă clasă, pentru un management performant fiind calea sigură către succes. În această luptă, medaliile reprezintă profit pentru cei ce investesc, piaţa reacţionînd favorabil ori de cîte ori primeşte mărfuri mai multe, mai bune, obţinute cu costuri cît mai mici. De aici decurg două consecinţe esenţiale: o ofertă mulţumitoare pentru consumatori şi bunăstare pentru întreaga societate.

Sigur, adeseori competiţiile economice devin adevărate războaie comerciale. Tot aşa cum, de foarte multe ori, concurenţa este împinsă dincolo de limitele lealităţii, prin sfidarea cinstei, corectitudinii, dreptăţii. Inclusiv procesul distribuţiei profitului este însoţit de discuţii, controverse, nemulţumiri şi chiar proteste, pornind de la faptul că investitorii îşi reţin partea leului. Experienţa omenirii a pus statele în situaţia de a interveni în acest proces, pentru a restabili echilibre şi a atenua deformări. De a intervenì prin legi şi prin măsuri specifice vieţii economice, nu prin ordine administrative. Opţiunea pentru economia de piaţă fiind fermă şi avînd o motivaţie firească: omenirea nu a descoperit pînă în prezent o altă cale prin care să-şi asigure eficienţa economică.

Ce aşteaptă alegătorii, în acest sens, să li se spună? Că va fi nevoie de sacrificii pentru a putea fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice? Sau că va fi nevoie de mai multă muncă, poate şi de mai mult şomaj? Dar cine poate să ceară sacrificii fără a oferi în schimb, concret, un alt orizont? Populaţia nu poate fi încălzită cu indicatori înalţi, cu ritmuri economice. Pentru că nu-i spun nimic. Oamenii vor să ştie cum va fi viaţa lor, cum vor trăi, cît vor cîştiga şi ce vor reuşi să cumpere. Vor să ştie cînd vor scăpa de abisul conjunctural în care se prăbuşesc şi cînd se vor bucura de locuri de muncă stabile, de o monedă stabilă, cînd întreprinderile în care lucrează vor avea mai mult profit şi cînd ţara va fi prosperă. La aşa ceva nu se poate ajunge fără un dialog deschis, sincer între cei ce vor să guverneze şi cei de la care se aşteaptă voturi.

În rol de Bau-Bau a fost distribuită INFLAŢIA. Piesa a fost scrisă după o idee din vechile manuale de economie. Chiar cei care astăzi sînt studenţi au învăţat, în liceu, că... nivelul de trai creşte cînd scad preţurile, nu cînd cresc salariile. Concluzie infirmată de realităţile economice ale lumii moderne. Pentru că preţurile care scad pot să descurajeze producţia şi să determine sărăcie. În timp ce salariile care urcă vor induce inflaţie numai dacă vor măcina potenţialul de profit. Nu este însă cazul în economia românească, unde plata muncii e derizorie, profitul fiind pus în pericol de alţi factori: incompetenţă managerială, dezorganizare, un imens potenţial de eficienţă nevalorificat din cauza întîrzierii reformelor. Nu va fi, aşadar, de-ajuns să existe voinţă politică pentru a stîrpi corupţia şi sărăcia. Cu oricîtă voinţă politică se va acţiona, oricîtă forţă morală va fi pusă în joc, sărăcia şi corupţia vor continua să-şi vadă de drum. Şi nu vor fi stopate nici cu legi, nici cu măsuri mai aspre. Soluţia e una singură: o reformă economică rapidă, care să ne scape de "cazanul comun". Un astfel de tip de protecţie socială, cu salarii relativ egale, ajustate prin sistemul de impozite, cu şanse relativ egale de reuşită în viaţă, afişate în doctrine, nu poate fi decît amuzant atîta timp cît milioane de oameni sfidînd şi sistemul de impozite, şi doctrinele, şi legile îşi "ajustează" veniturile, fiecare după cum reuşeşte să se descurce, din "cazanul comun". De aşa ceva nu vom scăpa pînă cînd privatizarea nu va fi privatizare, restructurarea nu va fi restructurare şi pînă cînd economia în general nu va fi organizată pe principii de eficienţă şi liberă concurenţă.

Directorii de campanii electorale se luptă pentru a le schimba politicienilor stilul de dialog cu mulţimile. Pentru că alegerile vin şi trec. Timpul lor e scurt. Guvernările, însă, de regulă sînt lungi. Cu excepţiile ce întăresc regula, unde guvernele "se rotesc" într-una, puterile executive îşi duc crucea pînă la sfîrşit de mandat. Şi dacă vor să cîştige bătăliile în care se vor angaja, trebuie să aibă de partea lor patronii, managerii, sindicatele, în general producătorii şi consumatorii. Întregul electorat. Au dovedit-o atîtea ţări, unde lucruri dintre cele mai complicate şi complexe s-au rezolvat prin *parteneriate economice*. Un nou tip de alianţă între patronate, manageri şi salariaţi, bazate cu deosebire pe transparenţă, pe libera circulaţie a informaţiilor.

Şi să nu uităm că la noi sînt forţate ritmurile creşterii în condiţiile în care economia este lipsită de trei importanţi stîlpi de susţinere: 1) expansiunea semnificativă a producţiei nu pe total, ci în sectoarele cu deschidere pe pieţele interne şi externe; 2) realizarea de valori adăugate nu atît din creşteri cantitative, cît din surplusuri de competitivitate; 3) o eficienţă rezultată cu deosebire din scăderea costurilor de producţie. În absenţa acestor trei stîlpi, edificiul creşterii economice va continua să se sprijine doar pe al patrulea: cel monetar-fiscal.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Sondaje cu efect de narcotic

Pentru că liderii politici nu mai au somn şi partidele au devenit instituţii nevrotice, e nevoie de o imensă cantitate de calmante şi somnifere, de produse energizante şi euforizante, de publicitate care să ridice moralul propriei tabere şi să-i scoată din minţi pe adversari, de amfetamina articolelor encomiastice şi de vitriolul aruncat peste gardul după care pîndesc body-guarzii cu pix şi rubrici permanente ale celor ce trebuie învinşi. În acest război al nervilor, sondajele joacă un rol aparte iar comentatorii lor îşi asumă tripla sarcină de psihoterapeuţi, de preoţi şi de mame grijulii, care oblojesc frustrările şi canalizează pozitiv spaima de competiţie, aduc garanţii despre binecuvîntarea forţelor cereşti şi despre dragostea maselor, laudă, leagănă şi pupă locul unde au lovit "mercenarii aflaţi în slujba răului".

Chestionarele pe tema intenţiilor de vot ori a simpatiilor pentru prezidenţiabili ocupă, în ediţiile din ultima vreme ale cotidianelor naţionale, un loc privilegiat: pe marginea lor se pronunţă instanţele directoriale ale tuturor publicaţiilor "independente" şi "obiective" - de la **România liberă** la **Vocea României**, de la **Ziua** la **Cronica română**, de la **Jurnalul naţional** la **Vremea** - , dar şi modestele con-deie de serviciu din presa ale cărei partis-pris-uri sînt ceva mai greu de detectat. În **Libertatea**, Octavian Andronic pleacă de la premisa că "sondajele de opinie nu pot înlocui alegerile" pentru a ajunge la o concluzie care sfidează gramatica deşi nu acuză decît sondajul realizat de **Antena 1** şi "interpretat" de "un cadru didactic de la Academia de Studii Economice împreună cu studenţii săi". Supărarea vine din faptul că prin chestionarul prelucrat de profesorul Porojan se dă "satisfacţie partizanilor lui Emil Constantinescu (creditat cu aproape 32 de procente) în lupta lor dură, de uzură, cu cei ai preşedintelui Iliescu, coborît pe locul 3, cu doar 24 de procente, în timp ce Petre Roman erupe pe locul 2, la doar 3 procente de lider". Ziaristul pune pune punctul pe i fără să-i mai pese de acordul între subiect şi predicat: "Rezultatele acestui experiment publicistico-statistic poate să corespundă în linii mari unei realităţi, altfel destul de fluide, dar ele nu vor putea fi niciodată acceptate prin prisma rigorilor elementare de alcătuire a unui eşantion". În ziarul Palatului Victoria, D.D Rujan invocă datele sondajului comandat de el însuşi la ANSOP ("o asociaţie non-profit de sondare a opiniei publice") şi se bucură să constate că Opoziţia (adică CDR) "iar a zis hop pînă să sară pîrleazul". Editorialistul nu ezită să atingă cu coada măturii "americanismele" campaniei USD - "cu impact neaşteptat într-un electorat tradiţionalist şi... amorf" -, trăgîndu-i concomitent de urechi pe foştii aliaţi la guvernare, care au crezut că "agresivitatea împotriva puterii ar fi aducătoare de voturi". Spre deosebire de Rujan, care crede că PUNR şi PRM au pierdut teren, Horia Alexandrescu nu se îndoieşte, într-o lungă analiză a "sondajelor de campanie", că formaţiunile conduse de Funar şi Vadim "sînt în progres", iar "electoratul UDMR e în scădere". Punînd faţă în faţă rezultatele ultimului sondaj IMAS şi cele ale sondajului de la **Antena 1**, **România liberă** încearcă să-i readucă pe pămînt pe opozanţii care plutesc în norii victoriei sigure: "Să nu ne îmbătăm cu apă rece. Mijloacele financiare şi lipsa de scrupule de care dă dovadă PDSR pentru a-şi conserva puterea nu trebuie subestimate". Ion Cristoiu-îşi autoacordă, şi în privinţa analizelor de date statistice, dreptul de a intra în discuţie de pe poziţia faimei sale postdecembriste, care i-a adus nu doar plecăciunile ţărăniştilor din Convenţie, ci şi trofeul Iuliu Maniu. "În lămuririle la un sondaj surpriză", **Evenimentul zilei** preferă, ca de obicei, verdictele... contradictorii: "Cred că preşedintele Iliescu nu realizează, încă, postura sa de candidat. Pe de altă parte, sondajul (IMAS) mai arată un lucru destul de primejdios pentru Emil Constantinescu: ascensiunea lui Petre Roman. Intrarea în turul doi a lui Ion Iliescu şi Emil Constantinescu nu mai este atît de sigură.Deci, este explicabilă această ordine pentru că, pe de o parte, avem povara schimbării, pe de altă parte avem faptul că, în timp ce Emil Constantinescu are o imagine foarte clară, a lui Petre Roman este o imagine de tînăr învingător. Din nefericire, Ion Iliescu nu şi-a ales încă o imagine. (...) Deci, după părerea mea, ceea ce se întîmplă acum cu cei 16 candidaţi la preşedinţie este în favoarea lui Emil Constantinescu, pentru că totul va depinde de prezenţa nehotărîţilor la vot".

Cu atîtea necunoscute în joc, atotcunoscătorilor li se pare normal să abuzeze de particula "deci" iar competitorii însetaţi de certitudini îi suspectează mai ales pe gazetarii care continuă să aibă îndoieli. (E.Ş)

Legalitate

● **Sfîrşitul corupţiei.** În raportul său anual, preşedintele Băncii Mondiale a emis un mesaj simplu şi clar: "Celor care fură, nu le mai dăm" - a spus dl Wolfensohn, observînd cum fondurile alocate, cu destule dificultăţi, de ţările bogate, nu slujesc la dezvoltarea ţărilor sărace, ci la belşugul unor îmbogăţiţi. Nimeni nu-şi face iluzii în legătură cu rezultatul final: după cum observa Michael Hirsh în **Newsweek**: "corupţia durează de atîta timp, încît s-ar putea ca ea să corespundă unei nevoi universale a sufletului omenesc «Şi zeii sînt mulţumiţi cînd li se fac daruri» scria Euripide acum 2400 de ani, fără să şocheze pe cineva... Dar este necesară elaborarea unui set de norme internaţionale, care să ne permită să facem afaceri unii cu alţii - un analog etic pentru standardele tehnice care ne facilitează folosirea aceloraşi programe de computer şi ascultarea aceloraşi CD. Ar fi un cod de comportare căruia încă nimeni nu i-a dat un nume (altul decît «sfîrşitul istoriei», care nu e tocmai cel potrivit)... Cînd înfloreşte corupţia? Cînd cei care profită de pe urma ei sînt mai mulţi decît cei care pierd. «Vampirismul» regimurilor monarhice, imperiale, dictatoriale a constat în faptul că acestea nu dădeau seama în faţa nimănui şi îşi luau partea leului din resursele naţiunii. Aşa a făcut Caligula la Roma, şi nomenklatura sovietică. Şi cînd cetăţeanul de rînd nu are nimic, este în interesul lui să fure de la Brejnev, Salinas sau Abacha. Rezultă o cultură a hoţiilor şi a jafului generalizat. Dar dacă aşa cum se întîmplă acum, economiile se dezvoltă şi se deschid (chiar şi cele din Coreea de Nord sau Cuba) tot mai mulţi oameni devin proprietari şi tot mai puţini sînt dispuşi să tolereze corupţia oficială. De ce? Deoarece ea îi privează de bunurile naţionale, despre care ei sînt convinşi că le aparţin. La un moment dat, cînd un număr suficient de oameni are proprietăţi suficiente, corupţia flagrantă nu mai este permisă."

● **Oslo - capitala Norvegiei.** Acordurile semnate acolo par să nu fi rezistat schimbărilor de temperatură şi de guvern. "Israelul are patru opţiuni de principiu, dintre care una este aproape sigur imposibilă: trăncăneala despre pace, speranţa că pacea se va instala, în pofida acţiunilor provocatoare. Convingerea domnului Netanyahu, repetată înainte şi după alegeri, că palestinienii sînt realişti şi se vor adapta noilor limite şi cerinţe, nu are nici o bază reală. Mai exact, nu e adevărat că se vor adapta paşnic, mai ales cînd vor fi modificate acele clauze care le îndreptăţesc speranţele. A doua opţiune ar fi impunerea păcii cu forţa (...) Vărsările de sînge vor fi îngrozitoare şi viitorul negru nu lasă să se întrevadă securitatea pe care dl Netanyahu a promis-o. A treia posibilitate, mai puţin sîngeroasă, ar fi încercarea de a redefini prin tratative acordul de pace. Dl Netanyahu detestă cursul politic stabilit la Oslo. Poate că pentru Israel ar fi mai bine să ajungă la o înţelegere tacită cu palestinienii prin care să se aplice acordurile interimare şi să se amîne reglementările definitive. Palestinienii îşi vor consolida ceea ce au, şi vor continua să aştepte. A patra şi cea mai curajoasă opţiune ar fi aceea de a-şi uimi atît susţinătorii, cît şi adversarii. El poate evita obstacolele acordurilor preliminare, atît de detestate de coaliţia religioasă de dreapta, avansînd spre marele acord final. Guvernele radicale dau din cînd în cînd lovituri, pe care predecesorii lor liberali nu le pot executa: Begin a făcut pace cu Egiptul, Richard Nixon a deschis drumul spre China. Poate că a venit rîndul domnului Netanyahu" (**The Economist**, 5 octombrie). În toate aceste variante, logica războiului comandă logica păcii şi pentru a inversa raportul trebuie apelat la principiul care i-a călăuzit pe Rabin şi Peres: "Într-o bună zi ei au respins confuzia între preocuparea vitală pentru securitate şi fidelitatea faţă de miturile originare, care sacralizează legendele fondatoare; mituri şi legende, sacralizînd originea divină a drepturilor asupra unui teritoriu, după o paranteză de două mii de ani. Rabin şi Peres au decis că există o legalitate internaţională pe care este cazul să o prefere legitimităţii biblice reinventate tocmai de dragul securităţii şi refuzînd tentaţia de a domina un alt popor." (Jean Daniel - **Le Nouvel Observateur**, 3-9 oct.) (M.B.)

De jur împrejur

Pe mîna adversarului

Pentru adevăraţii oameni politici, campania electorală nu încetează, de fapt, niciodată. Chiar dacă reglementările constituţionale sau vîrsta fac imposibilă sau improbabilă lupta pentru un viitor mandat, competiţia continuă pentru supravieţuirea partidului pentru victoria ideilor, pentru propriul loc în istorie. La peste un an după alegeri, preşedintele Franţei, Jacques Chirac, a uitat complet euforia victoriei, fără a se putea lăuda că s-a apropiat măcar de rezolvarea vreuneia dintre problemele a căror soluţie pretindea că o are: economia nu decolează, şomajul se menţine la acelaşi nivel ameninţător, "fractura socială" nu s-a vindecat, încercările de a reglementa cheltuielile sociale şi problemele ridicate de imigraţie au iscat greve, manifestaţii de protest, reacţii masive de respingere. Preşedintele Chirac şi primul ministru Alain Juppé n-au probleme instituţionale: la un recent vot de încredere, Parlamentul a votat fără probleme, dar nici una din legile importante propuse de putere nu poate fi pusă în practică: e ca şi cum electoratul francez şi-ar sabota propria opţiune. Reforma sistemului de securitate socială a fost blocată de importante mişcări reviste, expulzarea emigranţilor cu acte în s.uaţie confuză a creat aparenţa unei ţări încurcate în propriile ei tradiţii, incapabilă să acţioneze în conformitate cu principiile pe care le-a propagat în lume. Opoziţia - stînga socialistă într-un efort de redefinire după dispariţia lui Mitterrand - este incapabilă să dea un răspuns articulat în propuneri concrete. S-ar putea spune că se răzbună acum campania electorală a lui Chirac în care acesta a izbutit să-şi realizeze diferenţa promiţînd - de fapt - că guvernarea sa de dreapta va satisface cerinţele "poporului de stînga".

Este un impuls comun politicienilor din ţările puternic divizate de o criză sau alta: încercarea de a cîştiga pe mîna adversarului: Clinton şi-a lăsat fără replici adversarii republicani asumîndu-şi discursul cumpătării bugetare şi al valorilor familiei. În Marea Britanie, liderul laburist Tony Blair deschide ideologia partidului său spre alegătorii nemulţumiţi de prestaţia partidului conservator (în 17 ani s-au adunat destul de mulţi). Toţi aceştia, ca şi Chirac, lucrează după o schemă destul de simplă: în propria tabără vocile de pe extreme sînt reduse la tăcere şi se mimează cu mai multă sau mai puţină artisticitate unitatea în jurul conducătorului, ducîndu-se bătălia pentru smulgerea voturilor de la adversar.

Pe termen scurt, cum s-a dovedit şi în cazul lui Chirac, procedeul funcţionează: i s-au alăturat indecişii, tinerii, artiştii, însuşi nepotul preşedintelui care părăsea palatul Elysée. Pe termen mediu, entuziasmul se epuizează şi cu cît a fost mai strălucitor cu atît mai amară este dezamăgirea şi mai dureroase reproşurile. Puterea nu mai luptă cu opoziţia, statul nu se mai zbate să strîngă impozite şi să combată delincvenţa: autorităţile se ocupă de analiza sentimentelor: "Observ cu nelinişte o tendinţă pesimistă. Ştiu că noi ne mîndrim cu spiritul nostru critic (...) dar trebuie să veghem ca el să nu se transforme într-o tendinţă sistematică de denigrare, suscitînd scepticismul şi rezerva faţă de orice ambiţie exprimată, faţă de afirmarea oricărei convingeri... Resemnarea este cel mai rău sfetnic" - spunea preşedintele Chirac, într-o încercare de a obţine sprijin pentru politica sa.

Politică indecisă, pentru că puterea este obţinută prin mimarea unităţii în rîndurile proprii şi false concesii pentru nou veniţi. Şi în timp ce cu mult efort financiar şi cu sprijinul mai mult sau mai puţin armonios al vedetelor de muzică uşoară politicienii consacraţi obţin majorităţi la limită, apar minorităţi importante care pot influenţa orice decizie. Cu această surpriză s-au confruntat politicienii austrieci după victoria Partidului liberal al lui Heider, formaţiune extremistă, care ştie ce vrea şi nu are a învăţa care e raportul dintre spiritul critic şi pesimism. Într-un anume sens şi Heider îşi cîştigă locul în istorie pe mîna adversarului.

Magdalena BOIANGIU

Argument

După prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa de Est şi în Rusia, părea că existenţa politică a partidelor de stînga este definitiv condamnată: faimentul celei mai consecvente teorii de stînga - marxismul aplicat în diversele sale forme naţionale sau naţionaliste - compromitea discursul egalitar şi pe cel al solidarităţii de clasă, al internaţionalismului proletar. "Sfîrşitul istoriei" prevestit de Fukuyama se identifica cu triumful capitalismului liberal, în forme mai mult sau mai puţin radicale. Convertirea rapidă a fostei nomenklaturi la practicile economiei de piaţă dovedea că - de fapt - totul a fost o farsă pentru proşti şi că în sfîrşit a sosit timpul sincerităţii. Dar proştii, fie pentru că într-adevăr nu-i duce capul, fie pentru că averea publică este insuficientă pentru a satisface pretenţiile tuturor actorilor sociali, se încăpăţînează să menţină în viaţă partidele care le asigură legătura cu trecutul, promiţîndu-le un viitor asemănător, dar fără excese.

Faptul că partidele comuniste şi emanaţiile lor operative, diversele Securităţi au ucis speranţele contemporanilor, nu împiedică următoarele generaţii s-o ia de la capăt.

Oricît de confuze ar fi ideologiile stîngii, rezultat al nesfîrşitelor delimitări şi sciziuni - rămîne ca o permanenţă un anumit stil al discursului adecvat unor mentalităţi dacă nu unor instincte - care transcede avatarurile politicii. Dacă dorinţa de proprietate este înnăscută, la fel de trainică este şi dorinţa de dreptate, înţeleasă de fiecare în felul său şi în numele căreia se comit tot atîtea injustiţii ca şi de dragul lui "a avea". Între refuzul condiţiilor de muncă şi refuzul sistemului ca atare, stînga mondială şi-a purtat dilemele, izbutind uneori lungi stagii la putere, alteori obligîndu-şi adversarii să opteze pentru soluţii de stînga ca să rămînă la putere. De la această diversitate de tradiţii se revendică şi multele formaţiuni româneşti care afişează steagul stîngii. Acuza de schizofrenie, de dedublare nu este neapărat infamantă: la recentul congres al Partidului laburist din Marea Britanie, imnul tradiţional "Drapelul Roşu" s-a cîntat pe melodia unui colind de Crăciun. Asemenea nepotrivire între vorbe şi melodie sînt probabil mai acceptabile, decît dorinţa de a impune un canon pentru veşnicie.

Vindecate de comunism, de *tiermondism*, partidele de stînga din Occident sînt în căutarea unor soluţii specifice fiecărei ţări. Cele din Europa de Est trebuie să-şi dovedească fidelitatea faţă de principiile statului de drept, ale democraţiei. În România, la toate acestea se adaugă şi necesitatea de a redobîndi prestigiul inteligenţei, al stilului în relaţiile politice şi umane. În absenţa mesianismului şi a rigidităţii doctrinare, aici stînga mai poate capta adeziuni sincere doar prin buna creştere şi farmecul celor care o alcătuiesc. **(M.B.)**

La Vest de Centru

Ce a fost socialismul de tip leninist? Întrebarea este legitimă şi nu puţini sînt cei care se îndoiesc că eşecul istoric al proiectului bolşevic ar echivala cu definitiva abolire a diferenţelor dintre ceea ce aş numi stînga moderată şi dreapta raţională. Insist asupra acestui element, pentru că întîlnim nu o dată exclmaţii emoţionale care neagă însăşi legitimitatea culturală şi politică a acestor categorii la acest sfîrşit de veac. Din punctul meu de vedere, ceea ce s-a terminat o dată cu prăbuşirea comunismului este un model utopic întemeiat pe un elitism agresiv, sectar şi apocaliptic, nu însă şi perpetua căutare urmană a unui spaţiu emancipat în care individul să nu se mai simtă însingurat, abandonat, ori subjugat de forţe anonime. Mă situez aşadar pe poziţia unui Adam Michnik (el însuşi inspirat de ideile unor Orwell, Kolakowski sau Koestler) care insista că locul său pe spectrul politic nu este la dreapta ori la stînga faţă de un centru întotdeauna greu de definit, ci la Vest de acesta. Cu alte cuvinte, marea dramă a acestui secol nu a fost, cum adeseori se susţine, conflictul dintre comunism şi anti-comunism, ori dintre fascism şi anti-fascism, ci lupta dintre ideologiile şi practicile autoritar-colectiviste, pe de o parte, şi cele care aşază individul şi drepturile sale în inima proiectului lor politic. Aceste teme, de o vitală actualitate, au fost lucid examinate în România în ultimii ani, în special în scrierile unor Sorin Antohi, Alexandru George, Adrian Marino, H.-R. Patapievici, Dan Pavel şi Andrei Pleşu. Însemnările mele, în acest eseu, nu fac decît să propună anumite accente în lumina a ceea ce aş numi o alarmantă recidivă a miturilor salvaţioniste.

Tot aşa cum au existat antifascişti care detestau liberalismul şi democraţia de piaţă (stigmatizată drept "imperialism" ori "capitalism sălbatic"), au existat şi există anticomunişti pentru care pluralismul de tip occidental, ideile Iluminismului scoţian, Declaraţia Drepturilor Omului (actul de naştere al modernităţii, cum spune Agnes Heller) au simbolizat forme de decădere şi chiar de patologie istorică. Antidemocratismul unui Joseph de Maistre, oroarea pe care acesta şi alte spirite îndatorate reacţiunii celei mai radicale au resimţit-o în raport cu avansul ideilor liberale, au fost perfect surprinse de Emil Cioran şi de Isaiah Berlin ca resurse ale revoluţiilor nihiliste de dreapta din acest secol. Tot astfel, antiliberalismul visceral al lui Marx, soteriologia sa anti-individualistă ("omul ca ansamblu al relaţiilor sociale") conţineau *in nuce* practicile dictatoriale ale diverselor radicalisme de stînga. Ideologiile totale, o ştim de la Jacob L. Talmon, poartă în ele, de la bun început, riscul de a utiliza conceptul Libertăţii împotriva libertăţilor palpabile, visul universului perfect controlat, administrat şi dominat. De la Saint Just cu a sa imprecaţie distructivă (*Pas de liberté pour les ennemis de la liberté*) pînă la Lenin cu al său imens dispreţ pentru intelectualii "şovăielnici", vizionarii utopici au abrogat linia despărţitoare dintre Bine şi Rău. Răul radical, concept prefigurat în opera lui Kant şi devenit realitate în universul concentraţionar (stalinist ori nazist) nu poate fi conceput în afara cadrelor deopotrivă generoase şi primejdioase ale modernităţii.

Revoluţiile din 1989 au încheiat, cum remarca François Furet, un ciclu istoric marcat de polarizări ideologice şi exclusivisme doctrinare. Nu doar iacobinismul leninist s-a văzut sfidat de revoltele antitotalitare ale Estului, dar, la fel de important, şi orice alt proiect care urmăreşte omogenizări forţate inspirate de hybrisul unor "state majore" (avangarde) presupus predestinate. Contrarevoluţiile de catifea care au urmat euforiei iniţiale nu au fost capabile să genereze nici o strategie intelectuală sau morală valabilă, mulţumind-se să perpetueze o stare de derută, incertitudine şi endemic cinism. Disctincţiile tradiţionale dintre stînga şi dreapta apar astfel cumva veştede, amintiri stranii dintr-o altă epocă. Dinozaurii leninişti sînt pe cale să dispară, ne-o spune Ken Jowitt, dar această extincţie nu se petrece dintr-o dată, abrupt, ci ca un proces de lungă durată, cu cotituri ameţitoare, cu momente de profundă disperare şi cu clipe cînd umanitatea se trezeşte confruntată cu acutul sentiment al vidului istoric.

Trăim, în lumea post-comunistă, nu numai după ideologie, ci mai degrabă *dincolo* de ea. Este ceva frustrant în această situaţie ambivalentă, dar şi o promisiune de depăşire a orbirilor şi tribalismelor de odinioară. Zona post-modernităţii este una a diversităţii, a ambivalenţelor şi mai cu seamă a provizoratului axiologic. Este însă şi una în care liberalismul îşi menţine substanţa vitală din chiar memoria clipelor de constrîngere uniformizatoare dintr-un trecut prea apropiat spre a fi fost uitat. Liberalismul post-comunist (în Est ca şi în Vest) se înrădăcinează în conştiinţa tragică a formelor politice şi pseudo-civilizatorii care l-au negat. Este vorba, cum scria gînditoarea americană Judith Shklar, de un liberalism al fricii (*liberalism of fear*). În clipa cînd noi mişcări şi grupări proclamă supremaţia colectivităţii etnice, cînd populismele gregare resuscită viziuni cataclismice despre pierderea identităţii prin integrarea în circuitele globale, individualismul civic se defineşte ca strategie anti-provincială. Din tradiţia stîngii democratice, el moşteneşte respectul pentru drepturile omului, ideea egalităţii şanselor într-o competiţie a meritelor şi competenţelor. Din gîndirea dreptei conservatoare (deci antifasciste) el preia scepticismul în raport cu orice tentaţie de inginerie socială. Dacă am învăţat ceva în acest secol, este faptul simplu că statul de drept şi societatea civilă nu sînt nici de dreapta, nici de stînga. Ele ţin de experienţa pluralistă a modernităţii, deci de constituirea şi funcţionarea unei societăţi deschise. Un adevăr elementar, pe care trebuie să-l repetăm ori de cîte ori ne întîlnim cu avocaţii diverselor indigenisme, a căror revoltă împotriva "cosmopolitismului democratic" nu este altceva decît o mărturie a unui chinuitor complex de inferioritate.

Vladimir TISMĂNEANU

Washington, D.C.

2 octombrie 1996

Utopie şi/sau comunitarism

Cetăţile utopice sînt, prin definiţie, solare şi fericite: ele sînt reprezentarea "transfigurată" a unor societăţi geometrice – neverosimile –, locuite de iluzia unei efemerităţi imobile. Proiectul utopiilor apare, de obicei, în contrast cu un decor social sumbru, încercînd să ofere imaginea fantastică a unui teritoriu compensator. Utopiile sînt atemporale, izolate de toate experienţele civilizaţiei. Ele ascultă, de obicei, de un principiu insolit, care diferă calitativ de toate antecedentele istorice.

Carenţa utopiilor Renaşterii, pentru care aceste proiecte erau socotite inadecvate la timpul lor, era promovarea unui *comunitarism* rigid (într-o epocă de afirmare a individului) conjugată cu încrederea excesivă în planificare şi dirijism. Trăsături pe care, e inutil să mai spun, le regăsim şi în utopiile contemporane. Există însă un lucru care nu era caracteristic acestor societăţi imaginare, deşi e atribuit uneori rapid de exegeză: modelul tradiţional al utopiei nu înglobază ideea de *reformă socială*. Morus, Campanella sau Rabelais nu "militau" pentru o schimbare a lumii, pentru a o adecva la construcţiile lor. Pentru ca o lume utopică să includă în datele ei conceptuale ideea de reformă istorică, mai este nevoie de ceva: este nevoie de ideea *progresului istoric*.

Ideea că lumea se află în ascensiune istorică nu este propriu-zis *modernă*, deşi face parte dintre datele ce opun spiritul modern celui clasic. Ea are o extracţie mai veche, fiind, se pare, versiunea secularizată a unei instituţii din care s-au inspirat toate efluviile milenariste: instituţia speranţei într-o viaţă viitoare fericită, pe fundalul încrederii platonice în nemurirea sufletului. Imaginea trans-mundană a vieţii fericite a fost, la un moment dat, coborîtă pe pămînt; or, de aici pînă la a gestiona secular instituţia speranţei terestre nu mai era decît un pas.

Constructorii utopiilor au mai făcut însă şi un alt pas, mai riscant decît afirmarea progresului istoric: locuitorii cetăţilor pe care ei le-au imaginat au fost privaţi de condiţia solitudinii.

Utopia comunitară (A. Touraine) este expresia căutării unei identităţi colective, "integrarea" într-o comunitate fiind percepută ca aptă să asigure o rezistenţă identitară mai viabilă în faţa "vidului social" al industrializării şi urbanismului. *Utopia comunitară* pare infuzată substanţial de evoluţionismul istoric pe care l-am invocat; ea este replica, în plan moral şi social, la această ascensiune imanentă sau supra-determinată a lumii.

În societatea românească actuală, ideea (de altfel, prestigioasă) a progresului istoric pare să fi intrat într-o lungă somnolenţă. Ea a fost deja sterilizată de discursurile ideologiei de partid, prinsă în angrenajul unei curse vide către o bunăstare fantasmagorică şi epurată de toate conotaţiile pe care un *Aufklärung*, chiar asimilat tîrziu, i le furnizase. Surprinzător însă, *utopia comunitară*, care funcţiona şi ea în gol, izolată la nivelul doctrinei oficiale, începe abia acum să cîştige teren. Încrederea în eficacitatea de grup, de partid etc., superioară acţiunii individuale, e un fenomen actual destul de răspîndit care sugerează căutarea unui nou contur identitar. După cîteva decenii de întîlniri de grup planificate şi nedorite, se caută acum experienţa unei comunităţi autentice. Aici însă cred că ar trebui spus că nu orice comunitate îmbracă în mod necesar caracteristici *comunitare*. Comunitatea poate să nu fie fondată atît pe solidaritatea între indivizi omogeni, cît pe o agregare a *diferenţelor* şi pe o gestionare flexibilă a asemănărilor. Totuşi, existenţa cîtorva grupuri articulate inteligent nu poate dizolva tentaţia *comunitară* – prin care deceniile de comunism par a-şi asigura o propagare şi o revanşă misterioasă. Tentativa de a întrupa un model social cristalin, structurat impecabil a eşuat, dar "stînga" totalitară nu pare a fi epuizat toate resursele utopiei, cel puţin atît timp cît acestea persistă în reflexele *comunitarismului*.

Brînduşa PALADE

În opoziţie, stînga e internaţionalistă şi egalitaristă. Dar cînd e la putere?

Naţiune sau clasă?

Marxismul despre fenomenul naţional

Fenomenul naţional reprezintă, fără îndoială, una dintre cele mai complexe articulaţii ale sistemului social. Este firesc ca şi răsfrîngerile sale în planul teoriei, cu atît mai mult în acela al politicii, să fie profund diferite şi contradictorii. Însemnările de faţă de opresc doar asupra uneia dintre aceste reflecţii: cea marxistă, respectiv asupra atitudinii partidelor care s-au pretins de inspiraţie autentic marxistă – partidele comuniste. Mai exact, ele se vor opri doar asupra unui singur element, considerat ca esenţial: concepţia marxistă despre socialism în raport cu fenomenul naţional real.

În viziunea lui Marx, comunismul urma să fie o societate fără clase sociale şi fără naţiuni. Altfel spus, valorile acestei orînduiri, indiferent de domeniu, urmau să fie internaţionale prin însăşi natura lor; fără marcă naţională, fără însemnul clasei. Iar aceasta deoarece comunismul apărea, în concepţia lui, ca produs al revoluţiei unei clase sociale – proletariatul –, care este prin definiţie internaţională. Prin poziţia lor obiectivă în sistemul producţiei moderne, cît şi prin poziţia lor în mecanismul general al societăţii, muncitorii, considera Marx, sînt aceiaşi pretutindeni. "Muncitorii nu au patrie", notau categoric – deşi într-un anumit context! – Marx şi Engels în "Manifestul Comunist". De unde şi necesitatea solidarizării lor, inclusiv organizatorice – Internaţionalele – la nivel mondial, imperativ exprimat lapidar şi în faimoasa lozincă: "Proletari din toate ţările, uniţi-vă!". De altfel, revoluţia însăşi era concepută ca o acţiune a clasei muncitoare la nivel transnaţional. Comunismul, ca societate postcapitalistă, urma să fie modelat, chiar în procesul genezei sale, după chipul şi asemănarea demiurgului însuşi: ca societate internaţională, anaţională. Se recunoaşte cu destulă uşurinţă, în viziunea lui Marx, spiritul iluminismului, dar al unui iluminism *sui generis*: fraternitatea universală a oamenilor şi popoarelor devine o fraternitate universală de clasă. Cosmpolitismul iluminist devine internaţionalism proletar.

Aşadar, în această concepţie despre istorie, relaţia naţiune-clasă tranşează ferm în favoarea clasei. În toate analizele pe care Marx şi Engels le dedică problemelor naţionale ale epocii, fenomenul naţional este total şi în mod constant subsumat intereselor de clasă, principiului luptei de clasă, coordonată metodologică esenţială a întregii lor filosofii sociale. Naţiunea apare astfel ca operă a burgheziei şi, implicit, este identificată cu poziţia de clasă a burgheziei, respectiv cu stadiul istoric în care această clasă este forţa conducătoare a societăţii. De aceea, victoria, prin revoluţie, a proletariatului, ca clasă care acum, după revoluţie, se identifică cu întreaga societate – sau, ceea ce este acelaşi lucru, cu întreaga comunitate umană –, va însemna prin însuşi acest fapt şi depăşirea stadiului istoric al naţiunilor – implicit al claselor sociale – şi, fatalmente, intrarea într-o eră nouă – era universalului, întruchipat de societatea comunistă anaţională.

Fundamentată de Marx, în corelaţie organică cu conceptul de comunism, ideea internaţionalismului proletar va avea un prodigios destin istoric. De la mijlocul secolului trecut pînă în zilele noastre, continuitatea sa este perfectă, firească, cu nuanţări semantice, cu accente diferite, cu potenţări sau diminuări de la autor la autor sau de la deceniu la deceniu. Chiar dacă, spre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului nostru, în mişcarea social-democrată apar semne certe de recunoaştere a valorii factorului naţional, direcţia cardinală de interpretare a relaţiei clasă-naţiune, respectiv a conceptului de comunism, rămîne totuşi cea originară. Au ilustrat-o K. Kautsky, Rosa Luxemburg, J. Strasser, A. Pannkoek, L. Trotsky şi mulţi alţii. Deşi mai nuanţat şi mai sinuos în evoluţia lui, Lenin însuşi rămîne esenţialmente internaţionalist.

Fără îndoială, au fost şi excepţii de la un asemenea mod de gîndire, dar acestea nu se constituie într-o direcţie continuă, paralelă cu cea menţionată. Pentru începutul de secol, cea mai interesantă excepţie o reprezintă austromarxistul Otto Bauer, pentru care faptul naţional nu mai apare ca o "prejudecată" sau ca o "ideologie burgheză" – opinia curentă a marxiştilor – ci pur şi simplu ca o realitate istorică. Pentru el muncitorii sînt "naţionali", iar socialismul nu nivelează popoarele, nu desfiinţează culturile naţionale, nu duce, în final, la o civilizaţie mondială uniformă, ci, dimpotrivă, va potenţa personalitatea fiecărei naţiuni şi va asigura o diferenţiere crescîndă a naţiunilor.

Asemenea excepţii se vor înmulţi, desigur, dar mult mai tîrziu, mai cu seamă după cel de-al doilea război mondial. Pînă atunci, însă, societatea socialistă continuă să fie gîndită riguros în perspectiva internaţionalismului. În acest sens, un rol cu totul special îl va juca Internaţionala a III-a, "partidul revoluţiei mondiale". Ea va contesta cu agresivitate valoarea factorului naţional în proiectul societăţii socialiste, exaltînd internaţionalismul. Spiritul său va domina mişcarea comunistă mai bine de o jumătate de secol. Şi mult timp după momentul autodesfiinţării sale (1943). Îl vor întruchipa şi-l vor promova din răsputeri toate partidele comuniste afiliate. Partidul Comunist Român nu va face, firească, excepţie. De altfel, ilegalizarea lui va fi determinată în mod hotărîtor tocmai de această poziţie cominternistă în chestiunea naţională. Distanţarea sa de această viziune se va profila destul de tîrziu, abia pe la începutul anilor '60, cînd liderii comunişti încep să descopere istoria naţională, valorile naţionale, respectiv rolul matricii naţionale în funcţionarea societăţii.

Organizate la scară internaţională, într-o structură rigidă, partidele comuniste erau conduse într-o manieră cvasicazonă dintr-un singur centru, fixîndu-li-se de către acesta, pînă la detaliu, normele de comportament politic şi ideologic. Asumîndu-şi optica PCUS, Internaţionala Comunistă a făcut din Revoluţia din Octombrie modelul unic şi universal al Revoluţiei socialiste, iar din edificarea socialismului în URSS, modelul absolut al Socialismului. PCUS este transformat într-un mit, iar Moscova devine Mecca lumii comuniste.

Se cuvine menţionat însă şi faptul că, o dată cu apariţia sistemului mondial socialist, internaţionalismul capătă şi o altă semnificaţie, conferită ad-hoc, în afara celei originare, ea însăşi (răs)tălmăcită într-un mod propriu de Comintern: sistemul este întregul, iar ţările socialiste – părţile. Concluzia: interesele întregului trebuie să subordoneze interesele părţilor. Centrul asigură ordinea la nivelul întregului, în numele internaţionalismului, subordonînd interesele părţilor intereselor întregului. Ceea ce înseamnă că orice mişcare neortodoxă, centrifugă a unei părţi, e considerată numaidecît drept naţionalism, adică ideologie burgheză. Or, în numele internaţionalismului, "devierea" trebuie anihilată rapid şi total, cu orice mijloace, inclusiv militare. Una dintre cele mai răsunătoare operaţiuni de acest fel a constituit-o strivirea experimentului cehoslovac din 1968.

Conceput, însă, ca o societate care îşi propune deliberat să anihileze naţiunile, dizolvînd popoarele într-o pastă umană internaţională (!), comunismul nu putea să aibă – fie şi numai pentru acest unic motiv! – nici o şansă istorică. Ignorată, contestată şi, ca regulă, reprimată cu brutalitate timp de peste o jumătate de secol, rădăcina naţionalismului nu a putut fi extirpată din structura sistemului social. Explozia naţionalismelor în spaţiul fostelor ţări comuniste este şi ea o dovadă, chiar dacă deviată.

Privită din acest unghi, prăbuşirea sistemului comunist apare nu numai ca o victorie a liberalismului asupra totalitarismului, ci în egală măsură şi ca o victorie a naţiunii asupra clasei, a ideologiei naţionale asupra celei internaţionaliste.

Dionisie PETCU

Despre o altfel de tranziţie...

La sfîrşit de secol, omenirea parcurge o nouă etapă de modernizare, evident inclusă în permanenta înnoire la care este supusă întreaga civilizaţie. Occidentul şi-a creat un mecanism ce are capacitatea de a-i absorbi într-o mare măsură crizele inerente generate de acest fenomen, însă în estul Europei anumite procese fundamentale ale modernizării au fost blocate sau nerezolvate.

Dictaturile deveniseră total anacronice, inclusiv economic, era evident că modernizarea va trebui să se producă printr-o schimbare radicală, în care demo- i factorii iniţiali

ţări este total apropriu numită ate, nenumit şi opriu, îl numesc

is Estului drept o îngustare evi- are le presupune

actualei tranziţii în plan teoretic oile mijloace ale ıă să genereze - ımscriu.

in aceste ţări nu i nereglementat, mătate de secol. ale şi creşterea ratică prin *tera*- - a fost prezentuîndu-se efecte- a factorilor de economică să fie la stări anacro- nomene de criză

le planului tera- Europă de Est, inclusiv în România. Abaterile de la reperele sale principale sînt pînă astăzi de minimă importanţă, neexistînd diferenţe de fond, ci numai nuanţe specifice de interpretare. Aceasta este valabil şi pentru concepţia asupra privatizării, a considerării comerţului internaţional ca premisă primordială a relansării economice, a pasivităţii cu care s-a acceptat dispariţia pieţei estice. S-a oprit orice căutare a unei alte treceri la economia de piaţă, relaţiile reglatoare ale economiei centralizate au fost desfiinţate fără însă a le substitui cu altceva.

Şocul intern al aplicării sale a fost dublu, concretizat în liberalizarea bruscă a preţurilor şi reducerea subvenţiilor de stat simultan cu controlul salariilor şi accentuarea crizei monetare şi de credit.

Deşi se spune foarte puţin despre acest lucru, există o dimensiune socială centrală a şocului liberalizării: o slăbire bruscă, dramatică a puterii sociale a clasei muncitoare industriale. Privatizarea intreprinderilor de stat a reprezentat devalorizarea istorică a clasei muncitoare şi cred că în plan social, ea este echivalentă cu naţionalizarea din 1947 care a determinat slăbirea puterii clasei burgheze. Costurile umane ale decolectivizării rapide au fost similare cu cele ale colectivizării din 1947. Sfîrşitul tranziţiei şi rezultatele pozitive ale reformei nu se văd încă.

Cele mai optimiste prognoze arată că standardele de viaţă nu vor reveni pînă în anul 2010, la nivelul celor din 1989. Aceasta cu condiţia ca pînă în 2000, PIB-ul pe locuitor să înregistreze o rată de creştere de 10% pe an, 6% pe an între 2001-2005 şi 4,5% pe an între 2006-2010.

Acestea prevăd apoi obiective de creştere a exportului în ipoteza că cererea internă va rămîne scăzută pentru cea mai mare parte a următorilor 20 de ani. Astfel ar fi necesară o creştere a exportului de aproape două ori mai mult decît cele 6% planificate pentru comerţul mondial. Creşterea exportului ar trebui să aibă loc în sectoarele de mărfuri care nu necesită capital în raport cu producţia, adică sectoare care nu cer noi şi mari investiţii de capital. Date fiind problemele legate de datoria externă a României şi probabilele acorduri de rambursare, diferenţa rezultată în balanţa de plăţi care ar trebui acoperită printr-un aflux de capital occidental este nerealist de mare. Ar trebui ca exporturile să genereze un volum de schimburi externe mai mare chiar decît cel presupus mai sus.

Pentru oamenii care trăiesc în România aceste cifre apar ca extrem de deprimante. Ele implică faptul că în viitor ei vor trebui să aştepte în cea mai mare parte din cei 20 de ani revenirea pur şi simplu la standardele de viaţă din vechiul sistem aflat de foarte mult timp în criză.

Această perspectivă contrastează puternic cu "cei cincizeci de ani dezastruoşi ai comunismului", perioadă în care standardele de viaţă ale populaţiei au fost îmbunătăţite. Cît priveşte destinul democraţiei şi libertăţii, probabil este neînţelept să se facă speculaţii. Am putea fi siguri că, dacă ţările UE ar fi supuse suferinţelor trăite aici, cu greu ne-am putea aştepta ca democraţia să supravieţuiască.

Faţă de celelalte ţări est-europene în care, imediat după căderea regimurilor comuniste, au existat opţiuni electorale de dreapta - ce circumscriau practicile economice liberale, în România, puterea politică a cunoscut doar o transformare a fostului partid unic. Indiferent că s-au numit CPUN, FSN, PDSR, toate s-au definit ideologic şi au venit la putere pe o platformă social-democrată care atesta orizontul de speranţă al maselor pentru securitate socială, dar au aplicat programe de guvernare de strictă obedienţă neoliberală.

În concluzie, a existat o manipulare a valorilor social-democraţiei - a securităţii şi stabilităţii sociale, în numele cărora actuala putere încearcă să justifice toate costurile economice şi sociale ale tranziţiei, actuala ineficienţă economică şi, practic, eşecul său în a se adapta schimbărilor produse şi a înţelege că reconstrucţia economică a pieţei nu presupune distrugerea statului şi crearea unor structuri de tip fraudulos prin acapararea centrilor de putere economică, ci redefinirea rolului său pentru asigurarea dezvoltării stabile a economiei.

Ileana PANAITE

Nici "stîngă", nici "dreaptă"?

Nu este o observaţie originală faptul că în România postcomunistă (dar nu numai aici) conceptele politice clasice de "dreapta" şi "stînga" au devenit confuze, vagi şi poate chiar caduce. Ele mai păstrează, poate, o valoare operaţională, dar şi aceasta e discutabilă. Ce sens are, de exemplu, să considerăm alianţa PDSR-PUNR-PSM-PRM, care a guvernat pînă de curînd, una de stînga, atunci cînd cel puţin PUNR şi PRM sînt partide naţionaliste de dreapta, poate chiar de extremă dreaptă?

Pe de altă parte, actuala campanie electorală a arătat, atît în ceea ce priveşte retorica partidelor, dar şi relativ la programele puse în joc, că atît PDSR, dar şi CDR şi USD se situează la stînga, ceea ce, în cazul partidului de guvernămînt şi a USD este programatic, dar pare bizar în cazul CDR, care dimpotrivă, programatic se vrea de centru-dreapta.

Eu cred că există cel puţin trei raţiuni ale acestei "diseminări" a stîngii, cu corolarul pierderii distincţiei clasice dintre stînga şi dreapta politică:

Mai întîi, regimul comunismului "naţional" din timpul lui Ceauşescu avea destule trăsături fasciste, cum ar fi naţionalismul excesiv, iar, pe de altă parte, ideologia marxist-leninistă căpătase o formă simplificată, rudimentară, destul de departe de stînga comunistă "clasică".

În al doilea rînd: dacă îndepărtarea de comunism ar trebui, în principiu, considerată o reorientare spre dreapta, tendinţele anticonservatoare, afirmate mai mult sau mai puţin pregnant după 1989, par a trebui să fie caracterizate, cel puţin dinamic, dacă nu şi ideologic, ca aparţinînd stîngii, întrucît dreapta este, în societăţile europene "normale", ataşată valorilor tradiţionale. Ideologic, postcomunismul este de dreapta, dar dinamic – el este de stînga.

Punctul al treilea ne interesează aici cel mai mult: deşi, în principiu, societatea postcomunistă se presupune că se dezvoltă pe o cale capitalistă, asociabilă economiei de piaţă, în realitate, ea capătă caracteristici aparte, pe care le-am numit "directocratice".

Este vorba, în esenţă, despre o economie caracterizată de o simbioză dintre proprietatea de stat şi o anumită parte a proprietăţii private, simbiotică făcută posibilă prin amestecul administraţiei de stat sau al partidului de guvernămînt. Această formulă simbiotică duce la drenarea unor importante resurse materiale şi financiare dinspre sectorul de stat către cel privat, fără însă să se producă prin acest proces valori noi. Spre exemplu, un "capitalist" român cumpără o fermă a statului pe care o revinde foarte repede cu un preţ mult mai mare, lucru posibil datorită unei simple reevaluări scriptice. Sau, un alt mare "magnat" cumpără un hotel depunînd drept cauţiune un alt hotel, nici acesta plătit în întregime, ci achiziţionat datorită altor bunuri depuse în cauţiune. Desigur, toate acestea nu ar fi fost posibile fără intervenţia mai discretă sau mai puţin discretă a statului sau a unor funcţionari importanţi. Alt exemplu: o importantă bancă privată, unde însă numeroase întreprinderi de stat îşi au deschise conturi, ajunge la faliment deoarece a acordat enorme împrumuturi fără acoperire. Iarăşi, nu a făcut-o fără presiunile considerabile ale partidului de guvernămînt.

Consecinţele economice imediate ale sistemului directocratic sînt blocajul financiar, deficitele bugetare care nu pot fi acoperite nici măcar printr-o impozitare mereu crescută, lipsa unei concurenţe reale şi deci a unor preţuri de monopol în numeroase domenii, ceea ce înseamnă stagnare economică. Consecinţele sociale sînt sărăcirea marii majorităţi a populaţiei şi apariţia unei categorii restrînse, dar foarte bogate şi puternice. Din punct de vedere socio-politic, România devine tot mai mult o oligarhie.

Aceasta înseamnă însă că regimul actual poate fi criticat deopotrivă de la stînga şi de la dreapta. Dinspre stînga privit, el apare ca o oligarhie - un regim nedrept ce menţine şi măreşte contrastele sociale, ce permite crearea unor averi imense şi a unor contraste sociale tipice pentru lumea a treia; dinspre dreapta însă, el apare ca un regim cu un stat atotputernic şi care impozitează rapace libera iniţiativă, cu un sector privat slab şi dependent de stat, unde concurenţa liberă este frînată sau blocată prin diferite monopoluri. El este, aşadar, prea de dreapta şi, totodată, prea de stînga.

Iată de ce nu putem vorbi despre stînga şi dreapta în societatea românească postcomunistă, decît dacă limităm mult terenul de aplicaţie al conceptelor respective. Ca şi în alte cazuri, marea noastră problemă este că sîntem o societate în care distincţiile clasice şi "normale" nu sînt, decît în prea mică măsură, valabile. Am spune atunci că reforma şi "tranziţia" ar trebui să ne conducă nu neapărat spre dreapta şi nici neapărat spre stînga, ci mai curînd spre o lume unde distincţia dreapta-stînga să înceapă, în fine, să fie relevantă.

Cred că sensul luptei politice actuale acesta este (sau ar trebui să fie): împotriva unora care ar dori să permanentizeze regimul directocratic; ceilalţi – Opoziţia actuală – ar trebui să cîştige puterea politică, tocmai spre a demantela acest regim.

Andrei CORNEA

Conjuncturi şi valori

În România, contextul dezbaterii despre stînga are un anumit specific, care trebuie definit. România este o ţară postcomunistă, unde sistemul dictatorial s-a prăbuşit în urmă cu 7 ani. Se reconstruieşte deci sistemul politic: pluralism ideologic, pluripartidism şi competiţie democratică; se reconstruieşte sistemul economic - economie de piaţă şi liberă concurenţă; are loc o reconstrucţie amplă, extrem de delicată a relaţiilor sociale. Şi nu în ultimul rînd se tinteşte reintegrarea în mediul internaţional al economiei mondiale şi al sistemului securităţii naţionale.

Stînga este percepută din perspectiva tradiţiei istorice şi din perspectiva democraţiilor occidentale. Întrebarea oarecum retorică şi totuşi sîcîitoare este ce rost are stînga într-o ţară ca România şi ce pondere va avea în viitorul apropiat? Stînga are şi va avea un rol dacă va izbuti să-şi redefinească valorile şi să-şi formuleze precis obiectivele. Pentru aceasta sînt necesare cîteva condiţii.

În primul rînd trebuie trecut prin acest proces greoi, contradictoriu - dramatic uneori - al desprinderii de comunism. Experienţa comunismului totalitar a marcat irevocabil şi grav evoluţia stîngii. Este vorba despre desprinderea de practicile şi instituţiile comunismului, dar şi de mentalităţile şi chiar şi de personalităţi, de politicienii care s-au lansat în regimul comunist. Reinserarea într-un mediu politic nou nu se produce fără accidente cînd există povara unei existenţe şi a unei cariere în mediul anterior. Desprinderea de comunism presupune şi o clarificare despre regimul comunist, stalinism, dictatură despre rolul statului şi al partidului comunist în conducerea economiei, despre relaţia cu clasa muncitoare. La aceste elemente, şi nu în primul rînd la persoane, trebuie să se refere procesul comunismului. Este nevoie să se facă procesul sistemului ca atare, aşa cum a fost el în România. În absenţa acestor clarificări, stînga va avea o ambiguitate artificială, remodelînd memoria istorică.

O a doua condiţie a unei stîngi autentice ar fi redefinirea relaţiilor dintre partidele de stînga cu mişcarea sindicală, cu salariaţii. Dificultatea aparţine ambelor părţi: la rîndul ei, fiind în formare, mişcarea sindicală este fragmentată şi manipulată. Liderii sindicali sînt ţinte pentru tot soiul de organizaţii şi instituţii, inclusiv cele guvernamentale.

O a treia problemă este legată de fragmentarea politică: cîteva partide se autointitulează de stînga, unele ale socialismului democratic, altele ale comunismului tradiţional şi altele ale social-democraţiei. Fragmentarea este şi conjuncturală, fiind legată şi de ambiţiile unor lideri, de dependenţa unor grupuri sociale etc. Fapt este că în cadrul spectrului partidelor de stînga există raporturi contradictorii, chiar conflictuale. În ultimul an, de exemplu, între PDSR şi PSM a existat un acord de guvernare care s-a rupt, dar chiar cînd el exista, relaţiile au fost foarte tensionate, deşi oamenii, orientările, atitudinile nu prea diferă. Pe de altă parte există o fractură puternică între partidele socialiste şi mişcarea social-democrată în curs de coagulare şi de consolidare.

Un alt prag îl reprezintă decantarea ideologică: redefinirea valorilor stîngii trebuie făcută printr-o desprindere de tradiţia marxistă şi o reevaluare a realităţii tranziţiei.

La nivelul practicii politice stînga trebuie să se adapteze separaţiei puterilor, dispariţiei monopartidismului, competiţiei democratice. În această privinţă lucrurile sînt mai avansate: toate partidele de stînga, chiar şi cele comuniste, acceptă alegerile libere, se bat pentru funcţia de preşedinte, pentru locuri în Parlament, pentru administraţia locală. În acest context, un proces important este reconstrucţia elitei de stînga, oricum va arăta ea: fie dominată de lideri sindicali, fie de foşti lideri comunişti, fie de mediile intelectuale. La ora de faţă, fiind dominată de oameni cu o carieră anterioară, ea se redefineşte cu dificultăţi.

În planul integrării euro-atlantice s-au conturat două tendinţe principale: pe de o parte partidele social-democrate au manifestat deschidere, înţelegere şi compatibilitate cu standardele europene în problematica drepturilor omului şi interes pentru o inserţie dinamică a României în mediul occidental. Pentru componenta tradiţionalistă a stîngii, pentru socialişti şi comunişti, naţionalismul a fost "înlocuitorul" ideologiei anterioare. Dacă stîngismul a fost boala copilăriei comunismului, naţionalismul a fost manifestarea senectuţii sale. Naţionalismul nu poate fi o armă politică după semnarea tratatului cu Ungaria şi intrarea relaţiilor interetnice într-un interval al pragmatismului, ca şi antisemitismul într-o ţară fără evrei, ca şi reacţiile xenofobe într-o ţară care are disperată nevoie de investiţii străine. Probabil comunismul tradiţional se va reorienta spre salariaţii ramurilor strategice şi vulnerabile. S-ar putea să trecem de la naţionalism la militantism în plan sindical, revenind la schema clasică a luptei de clasă între muncitori şi noul patronat, străin sau indigen.

Pentru un mediu politic echilibrat şi eficient, evoluţia pe dreapta a liberalismului şi evoluţia pe stînga a social-democraţiei sînt esenţiale.

Dorel ŞANDOR

Legile transformării dialectice

Reziduuri ale fostului partid comunist se găsesc în diverse proporţii la mai toate partidele de stînga, indiferent dacă acestea se manifestă la nivelul atitudinii, al mesajului sau al programului.

Reprezentanţii partidelor de stînga au dovedit în ultimii ani o inconsecvenţă şi o labilitate care sînt puse acum pe seama lipsei de experienţă şi nu în ultimul rînd pe seama tranziţiei. Nu de puţine ori liderii acestor partide au condamnat la adversarii lor comportamente echivoce care s-ar fi putut taxa tot de stînga. În fond, este o stîngă alienată, propunerile lor sînt artizanale şi nu se pliază pe realitate.

Legile stîngii la vreme de tranziţie: (1) primatul industriei grele; (2) regiile autonome trebuie păstrate aşa cum sînt, chiar dacă se fac vinovate de blocajul economic; (3) hotărîrile importante se iau în vacanţa parlamentară de către guvern prin ordonanţe – este mai simplu şi se consumă mai puţin timp; (4) toate legile privind asigurarea socială au fost date.

"Dacă socialismul ortodox e gata pentru ceea ce Lenin numea lada de gunoi a istoriei, acest lucru nu înseamnă că magnificele vise care l-au generat au murit şi ele" (Alvin Toffler). Şi asta cu atît mai puţin într-un stat în care salariul mediu pe economie nu depăşeşte 100$/lună, în care şomajul, criza, sărăcia sînt probleme pe care "stînga" pretinde să le rezolve cu instrumentele "dreptei" şi uneori chiar invers. La început a fost la putere aşa-numita "pentagonală roşie" (FDSN, PDAR, PSM, PRM, PUNR), care s-a transformat prin retragerea PDAR în "patrulaterul roşu", urmînd ca rînd pe rînd figura geometrică , rămasă tot roşie, să aibă tot mai puţine laturi, pentru ca în cele din urmă să se reducă la un punct – PDSR (fost FDSN). Un punct cu funcţie de pol (ca origine a unui sistem de coordonate). La început, aceste partide şi-au expus reveriile privitoare la socialismul de piaţă, descriind în mod idilic şi consolator trecerea lentă de la comunismul totalitar la comunismul cu faţă umană, explodînd mai apoi într-un autism agitat în care propuneau la unison cu Ion Iliescu, democraţia originală – un concept mai degrabă imaginar, dar pe care partidele de stînga l-au sprijinit ca experiment.

PSM sau schizofrenia simplă

Iniţial, PSM a fost perceput drept continuatorul fostului partid comunist şi a strîns foştii activişti de partid, care, fără să fi avut funcţii importante, erau într-o măsură mai mică sau mai mare marginalizaţi. Cu timpul, PSM a devenit singurul partid care şi-ar fi putut defini o bază socială clară şi solidă: clasa muncitoare. A enunţat-o, însă, fără să o şi aibă. Deşi a renunţat prin programul său să declare că proprietatea mijloacelor de producţie trebuie să fie bunul tuturor, s-a opus prin toate mijloacele proiectelor de reformă propuse de partidul de guvernămînt, pe care totuşi l-a susţinut, chiar dacă fără entuziasm. Treptat PSM s-a izolat întrucîtva pe scena partidelor parlamentare, fără a cîştiga în schimb simpatia electoratului. Pe de o parte nu a fost în stare să propună o alternativă pentru rezolvarea nemulţumirile generale, preferînd să-şi concentreze atenţia şi forţele pentru obţinerea unor posturi în administraţie, iar pe de altă parte şi-a creat filiale puternice în marile centre industriale puse la grea încercare de noile condiţii economice. Liderii PSM au vrut în acelaşi timp să se infiltreze în structurile guvernamentale şi să-şi lărgească baza electorală, ceea ce a dus în final la erodarea audienţei sale. Fără o strategie bine pusă la punct, cu oscilaţii serioase în privinţa scopurilor propuse, sprijinindu-se de partidul de guvernămînt pe care-l sprijinea la rîndul său, dezicîndu-se apoi de această apropiere, PSM a rămas ceea ce era şi la alegerile din '92, un partid regional.

PDSR sau schizonfrenia hebefrenică

Politica dusă de partidul de guvernămînt a promovat la nivelul discursului armonia, descentralizarea, privatizarea, programele sociale, îndreptîndu-şi, însă, atenţia la nivelul deciziilor asupra menţinerii marilor regii autonome (inclusiv prin alocarea unor mari fonduri şi luarea lor în supraveghere guvernamentală), întîrziind cît se poate trecerea unor legi care puneau bazele economiei de piaţă, de pildă, legea de privatizare a băncilor, cerută imperativ prin Memorandumul FMI, concertînd abulic programul de privatizare în masă: aruncînd la întîmplare certificate de privatizare, care mai apoi trebuiau transformate în cupoane, iar acestea din urmă în acţiuni. Subscrieţi şi deveniţi milionari, iată îndemnul fruntaşilor PDSR. Subscrieţi dacă aveţi unde, replicau economişti sceptici în privinţa ameţitoarei listei a dlui Coşea, o listă care ba creştea, ba descreştea, sensibilă la presiunile atmosferice ale anotimpurilor. Dar dacă în chestiunea reformelor economice, PDSR a dat dovadă de incoerenţă, în ceea ce priveşte reformele sociale acesta s-a arătat mai degrabă dezinteresat, cu iniţitative inconsistente, astfel încît nici pînă acum nu s-a definitivat legea asigurărilor sociale, legea sănătăţii etc. Nici în plan diplomatic, partidul de guvernămînt nu s-a putut concentra foarte bine. În cei patru ani de guvernare a culisat sprinţar între est şi vest, semnînd un tratat militar cel puţin discutabil cu Rusia, dar nereuşind să termine tratatul politic de bază cu aceasta. Integrarea României în structurile euroatlantice a fost tratată la început cu superficialitate, urmată de o panică generală declanşată în ultimul an de guvernare, cînd presa a început să publice declaraţii şi analize care arătau că România nu va face parte din primul val al ţărilor care vor intra în NATO şi UE.

PD sau schizofrenia catatonică

După ce aripa Roman a reuşit, în timpul guvernării sale, să demareze în mare agitaţie un program reformist, prin liberalizarea preţurilor şi comerţului exterior, promulgînd legea privatizării industriei şi adoptînd legea fondului funciar, odată debarcată de la conducerea administrativului echipa fostului premier a rămas, împreună cu partidul nou format într-un con de umbră. Alegerile din '92 au adus partidului condus de Petre Roman doar zece procente, pe de o parte din cauza degradării economice aruncate pe spatele ex-premierului, a aducerii în prim-plan a greşelilor făcute de acesta pe timpul guvernării şi, nu în ultimul rînd, datorită candidatului la preşedinţie propus de fostul FSN, Caius Traian Dragomir, care s-a remarcat în campania electorală de atunci prin imobilitate, mutism şi rigiditate. Inerţia de după alegeri de care a dat dovadă PD a fost însă urmată de o perioadă febrilă în care liderii acestui partid au început să-şi recapete agresivitatea şi iniţiativa, militînd cu aceeaşi energie în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei şi în Parlamentul de la Bucureşti, acuzînd în gura mare guvernul Văcăroiu că îndepărtează România de Europa.

DE LA STÎNGA, SPRE STÎNGA – NUMĂRAŢI!

1. Ce clasă socială reprezintă partidul dv.?
2. Pentru această clasă, revoluţia a fost sau va veni?
3. Care este atitudinea partidului dv. faţă de reformă?
4. Care sînt raporturile partidului dv. cu sindicatele?
5. Ce atitudine are partidul dv. faţă de proprietate? Dar faţă de religie?

© A. Paul

TUDOR MOHORA,

preşedinte al Partidului Socialist

1. Noi ne adresăm acelui segment de electorat compus din oamenii care trăiesc din venituri limitate: din salarii, pensii, micilor întreprinzători, producătorilor agricoli care o duc foarte greu.

2. Eu cred că nu e vorba de nici o revoluţie. Trebuie să vină perioada în care să construim un stat social, care, pe fondul deblocării economiei, să asigure prin intervenţia sa şi o distribuţie echitabilă a roadelor activităţii economice şi să asigure printr-un act de justiţie socială un nivel de trai ridicat.

3. Noi sîntem un partid pentru reformă şi sîntem chiar îngrijoraţi că astăzi multă lume, văzînd că se încearcă punerea sub semnul democraţiei şi al economiei de piaţă cele ce se întîmplă, încearcă să nege aceste valori. În România nu există acum nici democraţie autentică, nici economie de piaţă autentică, acestea trebuie construite prin reforme. Din păcate, în România postdecembristă, reforma a fost transformată din mijloc în scop şi aceasta a deformat perceperea oportunităţii unei reforme.

4. Noi avem o concepţie foarte clară, care se întemeiază pe ideea parteneriatului social. Nu concepem, mai ales în această perioadă de profunde transformări în plan economic şi social, o guvernare eficientă fără conlucrarea cu sindicatele. Am încheiat două protocoale cu "Hercules" şi cu Confederaţia Sindicatelor Miniere, dar avem relaţii foarte bune şi cu BNS, cu "Alfa", cu "Meridian", cu "Frăţia".

5. Noi considerăm că opţiunea socialistă nu este incompatibilă cu proprietatea privată. Sigur că au fost curente de gîndire care au încercat să elimine proprietatea privată şi să o proclame drept cel mai mare rău al societăţii. Dar experienţa istorică a dovedit că societăţile care au admis mersul firesc al lucrurilor şi au realizat un echilibru între sectorul public şi cel privat au obţinut rezultate bune în dezvoltarea economică. Noi sîntem fără echivoc pentru încurajarea sectorului privat în România, iar pentru a avea o economie de piaţă autentică, sectorul privat va trebui să fie preponderent.

În ceea ce priveşte religia, marea majoritate dintre noi sîntem creştini ortodocşi şi vedem rolul bisericii ortodoxe şi al celorlalte culte ca fiind unul pozitiv atît în menţinerea fiinţei naţionale şi spirituale a poporului nostru, cît şi în educarea în spiritul toleranţei sociale şi naţionale.

OVIDIU ŞINCAI,

directorul campaniei electorale a Partidului Democraţiei Sociale din România

1. În acest moment, eu nu cred că partidele politice din România reprezintă clase, deoarece, după revoluţie, clasele fostei societăţi socialiste s-au dizolvat. Poate mai tîrziu se vor structura grupuri sociale, dar în acest moment întrebarea nu are relevanţă. Grupurile sînt acuma în formare. PDSR este un partid social democrat care are o bază electorală foarte puternică în lumea rurală.

2. Nu înţeleg foarte exact întrebarea.

- Mai are vreo valabilitate teoria lui Marx în România de astăzi?

Noi nu discutăm aici teoria lui Marx, noi discutăm revoluţia din România. Din acest punct de vedere, avem de-a face cu un proces care a început în 1989. După părerea mea, ceea ce s-a numit tranziţie, adică construirea principalelor instituţii ale unui nou tip de societate, s-a încheiat. Problema este de a le face să funcţioneze, de a le pune în serviciul cetăţeanului.

3. Nu cred că este vorba despre o atitudine faţă de reformă. Atitudinea faţă de reformă este pozitivă. Lumea a acceptat-o, pentru că vrînd-nevrînd trăieşte în ritmurile unei societăţi care se bazează pe mecanismele economiei de piaţă şi ale statului de drept. Cît de repede se schimbă mentalităţile şi se produce acordul funcţional între mentalitatea omului şi aceste noi realităţi este o altă problemă.

4. Teoretic, ele sunt bune. Problema este că mişcarea sindicală traversează o perioadă mai aparte. După faza de proteste care a caracterizat mişcarea sindicală cîţiva ani după revoluţie, acum ea se găseşte într-o fază de tatonare. Ar dori să intre în contact cu partidele politice, dar nu ştie foarte clar nici ce să le ceară, nici ce să le ofere. Cred că va mai dura pînă cînd relaţiile vor fi normale şi funcţionale.

5. O evidenţă este lucrul cel mai greu de explicat. Nu poate exista o economie de piaţă eficientă fără proprietate. Ea nu este o problemă în discuţie, e ca la matematică: "se dă", este o premisă. Proprietatea este necesară, ea face parte din regulile fundamentale ale jocului social.

În ceea ce priveşte religia, eu cred că ar trebui să facem distincţie între două lucruri: nu cred că religia este ceea ce-l interesează în primul rînd pe un om politic, religia este o problemă a fiecărui individ. Pe mine ca om politic mă interesează instituţia foarte importantă care se numeşte biserica, aceea care este apreciată şi în sondaje. Biserica trebuie să fie slujitoarea omului, ea nu este o instituţie care stă deoparte şi ne spune în ce să credem. Ea face şi lucrul acesta, dar în acelaşi timp trebuie să îl îndrume pe om şi pentru a trăi în comunitate. Biserica are un rol deosebit în lumea aceasta care se schimbă acum şi care caută să-şi creeze noi structuri, instituţii şi comunităţi.

ADRIAN SEVERIN,

vicepreşedinte al Partidului Democrat, şeful comisiei pentru strategia şi tactica în alegeri.

1. Nu ştiu dacă societatea noastră este astăzi atît de limpede împărţită în clase. Am putea spune că sîntem, reprezentanţii clasei mijlocii, cu menţiunea că această clasă nu prea există în România în acest moment. În centrul atenţiei noastre se află plătitorul de impozit. De asemenea, în centrul atenţiei noastre stă tineretul, stă categoria celor defavorizaţi precum şi minorităţile de orice fel. Prin minorităţi înţelegînd nu numai minorităţile naţionale, ci toate minorităţile lingvistice, religioase, sexuale, socio-profesionale, economice etc.

2. Revoluţia este. Pentru că ea a început şi nu s-a terminat. Obiectivele revoluţiei nu au fost atinse decît în mică parte şi dacă ar fi să ne propunem ceva pentru anii care vin, ar fi atingerea tuturor obiectivelor revoluţiei din decembrie.

3. Partidul nostru este cel care a lansat reforma în România. Asta cred că spune totul.

4. Noi credem că sindicatele au un rol propriu, distinct de cel al partidelor, au mijloace de acţiune proprii, distincte de cele ale partidelor, dar au unele obiective comune cu partidul politic. Din acest motiv, există necesitatea conlucrării cu sindicatele pentru atingerea acelor obiective comune. Sindicatele aparţin societăţii civile, partidele sînt formate din clasa politică. Este nevoie ca partidele să sprijine dezvoltarea societăţii civile şi să transfere o parte din atribuţiile lor către societatea civilă.

5. Este limpede că proprietatea trebuie protejată şi trebuie garantată. Nu trebuie să facem o distincţie, din punctul de vedere al protecţiei, între proprietarul-stat şi proprietarul-persoană fizică sau societate comercială. Stabilitatea proprietăţii reprezintă o condiţie a stabilităţii sociale. În acelaşi timp, dezvoltarea proprietăţii este o sursă a dezvoltării socio-economice şi a dezvoltării nivelului de trai. Dreptul de proprietate trebuie respectat, trebuie consolidat şi garantat în toate componentele sale.

Referitor la religie, este o întrebare la care cu greu se poate da un răspuns scurt, fără ca el să fie un răspuns lacunar. În puţine cuvinte, referindu-mă doar la raportul dintre stat şi religie, socotesc că statul trebuie să-şi păstreze laicitatea, ceea ce nu înseamnă un stat ateu, ci înseamnă un stat care dă egală şansă şi libertate de exprimare tuturor convingerilor religioase. Convingeri care pot să pornească de la respingerea unei credinţe, deci de la adoptarea unor valori morale atee, şi poate să ducă pînă la adoptarea unei credinţe religioase anume, în conformitate cu convingerile intime ale fiecărui cetăţean. Aş reaminti cu această ocazie că democraţia se bazează pe drepturile individuale şi pe laicitatea statului.

SERGIU CUNESCU,

preşedinte al Partidului Social Democrat Român.

1. PSDR reprezintă întreaga societate românească, dar în mod deosebit pe salariaţi.

2. Revoluţia şi-a trăit numai prima ei fază. Ea trebuie terminată, cu o a 2-a fază, paşnică, care sperăm că o să fie reprezentată prin alegerile din noiembrie. Sperăm ca alegerile să ducă la răsturnarea acestui regim malefic care s-a instalat nu prin revoluţie, ci confiscînd revoluţia.

3. Sîntem categorie pentru reformă, o reformă de proporţii a societăţii româneşti, o reformă adîncă a moralităţii societăţii.

4. În ţările anglo-saxone, partidele social-democrate au fost de la început reformiste şi au mers pe o luptă parlamentară. Partidele social-democrate au fost organizate printr-o articulare foarte puternică cu sindicatele. Dar în aceste ţări au existat sindicate unite la nivel naţional, care reprezentau o forţă deosebită. Încă de la început, partidul nostru s-a bazat pe sindicate. Din rîndul lor au ieşit unii din marii conducători ai partidului, Ion Flueraş şi Jumanca, care au fost promotori ai Unirii şi ulterior au fost asasinaţi în închisoare. În momentul actual, la noi mişcarea sindicală e într-o oarecare întîrziere faţă de mişcarea politică, pentru motive foarte explicabile. Mişcarea sindicală în România va fi puternică şi organizată în momentul în care vom avea un patronat puternic, ca sindicatele să lupte pentru a obţine cît se poate de mult din profit. Atunci se va reface o puternică articulare între Partidul Social-Democrat şi sindicate.

5. Încă de la reluarea activităţii după revoluţie am declarat că proprietatea e garanţia independenţei cetăţeanului. Avuţia, proprietatea, trebuie să fie, cum spunea Ion Ionescu de la Brad, "muncă grămădită". Sîntem *pentru* avuţii, *pentru* proprietate, cu condiţia să fie "muncă grămădită".

În ceea ce priveşte religia, social democraţia a fost totdeauna pentru respectarea moralei creştine. Chiar în documentul programatic al partidului nostru e spus clar că generozitatea care trebuie să caracterizeze social-democraţia se bazează pe filosofia socială umanistă, pe valorile creştine şi pe tradiţiile morale ale societăţii.

Anchetă realizată de
Irina DIMIU

Începuturile mişcării socialiste româneşti

Pînă a ajunge să trăiască dramaticul său sfîrşit, tîrziu, tocmai la încheierea secolului XX, utopia socialistă, în forma ei teoretică, a avut parte de adepţii şi chiar de strălucirea ei. Vreau să mă refer, aici, la începuturile mişcării socialiste româneşti, aşa cum s-a configurat ea în ultimul pătrar al secolului trecut. A fost o mişcare generoasă, creată de tineri studioşi care credeau, cu o puritate de ideal incontestabilă, că pot şi trebuie să militeze, aici, la gurile Dunării, pentru împlinirea convingerilor socialiste. Firește, au împrumutat, din Apusul Europei şi din Rusia (unde mişcarea socialistă era foarte puternică printre tinerii intelectuali) concepţii din legatul mişcării socialiste apusene şi din Rusia. Nu s-au gîndit, la început, că stadiul de dezvoltare al organismului economic-social românesc e altul decît în Apusul Europei şi că, aici, nu există industrie şi proletariat fără de care o mişcare socialistă e de neînchipuit. Aveau, cînd îşi puneau chestiunea, drept contraargument situaţia din Rusia, care era asemănătoare, în mare, cu a României, şi unde funcţiona o puternică mişcare socialist-anarhistă, cu zeci de mii de militanţi înfruntînd exilul siberian, ce îşi propunea abolirea autocraţiei ţariste. La început, prin anii şaptezeci, cei ce au iniţiat grupări socialiste în România erau studenţi basarabeni, amestecaţi în mişcarea socialistă rusească şi rostul lor iniţial fusese să organizeze trecerea ilegală a literaturii socialiste ruseşti editată în Occident, prin punctele de graniţă româneşti (Ungheni, Sculeni, Mihăileni), spre Rusia. Însuşi Const. Doborogeanu-Gherea, tînăr narodnic în Harkov, se stabileşte, în 1875, la Iaşi, fugind de iminenta arestare pentru activitatea narodnică conspirativă. Existau, trebuie spus, în anumite centre româneşti (Iaşi, Bucureşti, Galaţi, Brăila, Ploieşti) activităţi socialiste. Şi n-ar trebui ignorat şi tradiţia socialismului utopic la noi, unde, prin 1834-1835, Theodor Diamant, fourierist şi în relaţii apropiate cu Charles Fourier, cîtă vreme a studiat la Paris a întemeiat, la Scăienii Prahovei, un falanster. Fourierismul a avut, în Ion Heliade Rădulescu, un adept iar revoluţionarii de la 1848 în ţările româneşti au fost influenţaţi de idealurile socialismului utopic. C.A.Rosetti, fostul revoluţionar de la 1848, i-a proteguit pe tinerii socialişti români pînă spre 1884 (chiar atunci cînd deţinea portofolii de ministru). Erau tradiţii pe care s-au implantat, prin 1872-1875, cercuri socialiste româneşti care, se găseau fie sub influenţa lui Bakunin, fie sub aceea, destul de vagă, a Internaţionalei a II-a. De adăugat la aceasta gruparea ieşeană, condusă de fraţii Ion şi Gh. Nădejde, adeptă a pozitivismului afirmat de Vasile Conta. Foarte repede, gruparea fraţilor Nădejde s-a unit cu aceea a tinerilor socialişti ieşeni, adoptînd, şi ei, socialismul. Oricum, e falsă opinia, de mulţi acreditată, că începuturile mişcării socialiste româneşti sînt o creaţie a lui Dobrogeanu-Gherea. Dimpotrivă, Gherea a găsit, cînd s-a stabilit în România, un mediu socialist format, căruia i s-a integrat. Firește că era dominat, cum am mai spus, de anarhismul bakuninist şi de ideile, tot anarhiste, ale geografului francez Elisée Reclus, de narodnicism ceţos, tot anarhist. Dar aceşti tineri se considerau socialişti şi credeau că militează pentru idealurile sale. Apoi, a început procesul clarificării ideologice, citindu-l şi pe Marx - prin intermediari - lectură care li se părea stranie. În 1899 Constantin Bacalbaşa, socialist în anii şaptezeci, mărturisea: "Pe noi ne-au înregimentat sub drapelul socialist sentimentele umanitare şi spiritul de revoltă. Eram socialişti nu prin reflexiune, ci numai prin simţire". Citeau, se iniţiau, cugetau la nedreptăţile sociale ale celor apăsaţi în ţară (cu deosebire - desigur - ţăranii lipsiţi de pămînt sau cu pămînt insuficient) şi căutau o cale organizată de militantism legal. Au editat, mai de mult, chiar două efemere publicaţii, **Besarabia**, **Socialistul**. În 1880 e organizat, la Iaşi, un congres al cercurilor socialiste româneşti, cu participarea fraţilor Nădejde, a Sofiei Nădejde, a lui Gherea, a lui Nicolae Russel, care a elaborat şi un program al mişcării, (un aventurier care, după expulzare, în 1881, din România, ajunge medic în America şi, apoi, pur şi simplu, rege în Hawai), Zamfir Arbore, Theodor Speranţia. Şi acest congres a sancţionat desprinderea de mişcarea nihilistă rusă şi, în decembrie 1880, au făcut să apară, la Bucureşti, revista **România viitoare**, care n-a avut parte decît de un număr sau două.

Dar centrul de greutate al mişcării socialiste era la Iaşi (Gherea locuia la Ploieşti, deţinînd - cu chirie - restaurantul din gara Ploieşti), unde fraţii Nădejde desfăşurau o activă propagandă prin cercurile elevilor din clasele superioare ale liceelor, obţinînd aderenţa lui Const.Mille, Ibrăileanu, Al. Bădărău şi mulţi, mulţi alţii. A şi izbucnit un scandal, în martie 1881, cînd socialiştii ieşeni au organizat un banchet în cinstea aniversării de zece ani a Comunei din Paris, trezind protestul consulului rus din capitala Moldovei. Treptat, Ion Nădejde, un adevărat enciclopedist prin vastitatea cunoştinţelor, devine conducătorul recunoscut al mişcării socialiste, deşi clarificarea ideologiei - prin apelul la marxism - i s-a datorat tînărului Gherea, care, în 1881, avea 26 de ani. Dar lui Ion Nădejde - nu fără contribuţia teoretică a lui Gherea - i se datorează întemeierea, în iulie 1881, a revistei **Contemporanul**. Revista, bine redactată, s-a impus din capul locului, tirajul urcînd rapid de la 700 de exemplare la 3000 încă la sfîrşitul primului an, pentru a se ridica la cifra, pe atunci ameţitoare, de 4.500 de exemplare. Nădejde, cu uluitoarele sale cunoştinţe, a pus accentul pe popularizarea concepţiei ştiinţifice despre lume (Darwin, Lamarque, Spencer, Haekel, John Stuart Mille, Pasteur), pe anticonformismul programatic care găsea audienţă la publicul intelectual. Impresiona aici, de asemenea, o extraordinară acţiune de ecarisaj etic intelectual prin rubrica "Monstruozităţi ştiinţifice şi literare", în care erau dezvăluite opinii aberante, plagiate şi alte forme de împrumuturi nemărturisite. Demolarea sistematică a falşilor idoli, cu prestanţă în epocă, a fost urmărită cu respiraţia tăiată. Pînă şi **Convorbiri literare** a comentat, în 1881, favorabil apariţia revistei socialiştilor ieşeni. În 1883 debutează, aici, şi Gherea (adept al socialismului german de tip K.Kautsky, Bebel), Nădejde devine şi el de vagă coloratură marxistă (a tradus, pentru **Contemporanul, Originea familiei** de Fr. Engels). Apoi, din 1884, tinerii socialişti români fac să apară, tot la Iaşi, publicaţia de doctrină socialistă **Revista Socială**, unde grosul colaborărilor îl asigura Gherea. În articolul program al noii publicaţii se spunea: "Arătarea ideilor socialiste va fi, deci, partea cea de căpetenie a lucrării noastre... Apoi ne vom ocupa să arătăm ce rol are socialismul în ţara noastră. Vom arăta ce idei anume primesc socialiştii români şi ce tactică voiesc să întrebuinţeze... Cît despre întrebuinţarea mijloacelor violente ca socialiştii ruşi..., spunem verde că, pentru ţara noastră, ar fi o nebunie". De abia mai tîrziu, spre 1890, mişcarea socialistă din România aderă la Internaţionala a II-a a socialismului european, după ce Gherea a publicat, în 1886, studiul **Ce vor socialiştii români**, un adevărat document programatic. În sfîrşit, din 1884, Gherea se distinge, în paginile **Contemporanului**, prin substanţialele sale studii de critică şi teorie literară, în 1886 polemizînd chiar cu Titu Maiorescu. Mişcarea socialistă se fortifică (în Bucureşti apare, în 1885, gazeta **Drepturile omului**), în 1888 Vasile Morţun, dintr-o familie romaşcană avută, se alege deputat socialist de Roman, pentru scurtă vreme. Oricum, Morţun apucase să rostească, în Camera Deputaţilor, cîteva discursuri socialiste. Iar polemica Gherea-Maiorescu ţinea trează atenţia publicului intelectual, atrăgînd luarea aminte asupra mişcării socialiste.

E drept să se observe că mişcarea socialistă românească, acum, la începuturi, a avut un caracter pronunţat cultural, fără a se neglija şi organizarea, cît de cît, a muncitorimii care frecventa sălile (din Bucureşti şi Iaşi) de conferinţe ale socialiştilor. Dar şi în acest din urmă caz accentul cădea pe instruire şi luminare spirituală, deci tot pe componenta culturalizatoare. A izbutit, astfel, să cucerească aderenţi printre tinerii studioşi. Nu e o exagerare să se aprecieze că o bună parte din tot ceea ce avea mai distins tineretul intelectual din ultimele două decenii ale secolului trecut şi-a făcut ucenicia în mişcarea socialistă. (Aşa cum, între cele două războaie mondiale, s-a îndreptat spre mişcările de extremă dreaptă). Pentru fixarea fenomenului să citez cîteva nume edificatoare atunci, poate şi astăzi: G.Ibrăileanu, C.Stere, prof. Ion Cantacuzino, prof D.Voinov, Paul Bujor, Nicolae Iorga, Al.Bădărău, Const. Mille, Anton Bacalbaşa, Const. Kiriţescu, Const. Graur, fraţii A. şi S. Sanielevici, Vasile Morţun, fraţii Ion şi Al.Radovici, D.D. Pătrăşcanu etc. etc. Chiar dacă, în 1899, cei mai mulţi dintre aceştia - după ce în 1893 contribuiseră la înfiinţarea partidului socialist, sub denumirea de P.S.D.M.R. - au părăsit mişcarea socialistă, trecînd în rîndurile Partidului Liberal, formaţia socialistă a unora dintre cei amintiţi s-a păstrat prin apărarea valorilor democraţiei. Gruparea de la **Viaţa Românească** şi ziarele **Adevărul** şi **Dimineaţa**, conduse de foşti socialişti în tinereţe, erau personalităţile care apărau, în spiritul public, idealuri de stînga. Tăciunele idealului din tinereţe nu s-a stins cu totul, dăruirea generoasă de odinioară continuînd să le nutrească, la mai toţi, convingerile pînă, tîrziu, în anii treizeci.

Idealurile de stînga, social-democrate, nu eşuează, obligatoriu, în utopie. Este un ideal care continuă, cum se vede în ţări cu tradiţie democratică, să creeze şi azi valori, bucurîndu-se de aderenţi şi audienţă confortabilă. Numai la noi socialismul şi valorile autentice ale stîngii democratice - datorită deformărilor aberante ale comunismului dejist sau ceauşist - apar unora, pe nedrept, ca utopii condamnabile. Nu sînt, şi cred cu putere că viitorul va naşte noi şi diversificate forme ale acestei utopii, care sînt expresii, de fapt, ale aspiraţiei omului spre justiţie socială. Şi această aspiraţie va continua să dăinuiască şi să fie legitimă cîtă vreme - nesfîrşită - va exista omul şi omenirea. Valorile stîngii adevărate fie şi de sorginte social-democrată, adică socialiste, - mai ales pentru intelectuali - nu sînt deloc, cum cred unii, iremediabil compromise. Ele continuă să viețuiască, trimiţînd, necontenit, pulsiuni bine receptate.

Z. ORNEA

© S. Ghețe

DREAPTA

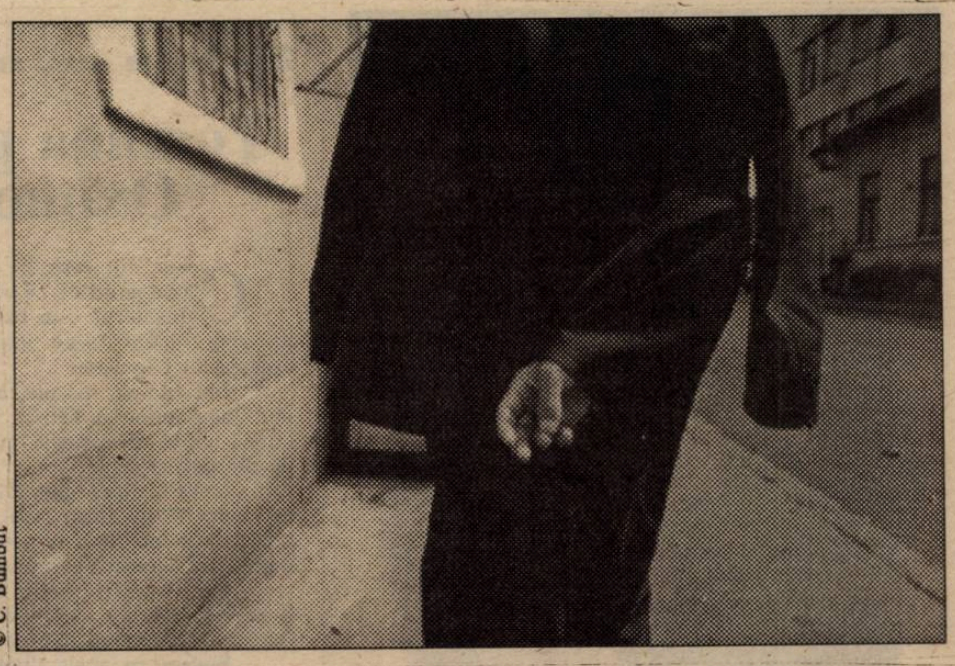

© C. Bumbuț

Parabola hemiciclului

Despre binomul stînga/dreapta ni se tot relatează anecdota fondatoare cu parlamentarii francezi grupaţi corespunzător, pe criterii pro sau antimonarhice. Dacă ne mulţumim cu atît, trebuie să acceptăm ideea că destinul lumii moderne este un efect al hazardului: accidentul capătă, *ipso facto*, demnitatea arhetipului, iar întîmplarea, pe aceea a criteriului explicativ. Nu ştiu dacă politologii şi politicienii contemporani se recunosc - fără comentarii - în această *parabolă a hemiciclului*. S-ar putea ca unii să o facă, mai cu seamă că problema identităţii politice nu a redevenit acută decît după 1989. E posibil ca alţii să expedieze chestiunea "spectrului" în numele concordismului populist: nu ar mai conta, se crede, dacă eşti de dreapta sau de stînga, de vreme ce pragmatica vieţii publice te forţează să-ţi asortezi oferta cu elemente din ambele direcţii. Eşti liberal? Foarte bine, dar te poţi oare lipsi de vulgata protecţiei sociale dacă vrei ca partidul tău să fie mai mult decît un club de patroni? Eşti social-democrat? Perfect, însă ai cum predica etatismul dirijist fără să fii taxat drept nostalgic al economiei planificate şi - implicit - al comunismului? Orice sorginte bibliografică şi orice parcurs istoric ar avea doctrina pentru care optezi, ai nevoie de voturi cît mai multe, iar voturile se cîştigă prin promisiuni care satisfac orizontul de aşteptare configurat între două legislaturi. Victoria depinde mai mult de justeţea sloganurilor electorale decît de fidelitatea teoretică faţă de dogmele unei anumite viziuni politice tradiţionale. Fondurile pentru campanie, lobby-ul eficient, buna regie a băilor de mulţime şi ritmica minciunilor carismatice par să fie singurele ingrediente ale succesului, independent de gîndirea personală a protagonistului sau de regulile livreşti.

Năvala spre "centru"

Aşa a apărut, la noi, o irezistibilă *atracţie a centrului*, care funcţionează ca *passe-partout* ideologic. Nu ar fi nimic de criticat aici, dacă prin ea s-ar reabilita simbolismul centralităţii, dimpreună cu virtuţile sale geometrice: logică spaţială, unanimitate elementară, focalizare a Sensului. Mi se pare totuşi că, departe de a tălmăci majestatea echilibrului cîştigat, această îmbulzeală a "centriştilor" denotă mai degrabă vocaţia compromisului comod şi plăcerea orgiastică a indistincţiei.

Două par să fie cauzele numitei năvale. Prima ţine de simetria dintre *confuzia* politicienilor şi cea de care dau dovadă alegătorii. Proliferarea "formaţiunilor" româneşti exprimă atît sectarismul vanităţilor, cît şi generalizarea diletantismului care învăluie scena politică într-o perdea de fum. Sintaxa ubuească a titulaturilor, mezalianţa principiilor, contradicţia în termeni şi patosul suburban al "programelor" - iată biletele de intrare la carnavalul vieţii noastre în forum. O viaţă care seamănă prea puţin cu rigoarea unui astrolab pe spirele căruia măsurăm distanţele firmamentului. Ea e mai degrabă magmă proteică din care răsar efemere întruchipări, lavă în care nuanţele se aglutinează, fierbere de porniri anarhice. În mijlocul acestui naufragiu conceptual, mirajul "centrului" acţionează ca un colac de salvare. El te scuteşte de năpasta autodefinirii, de supliciul consecvenţei şi de bănuiala destabilizării, servind totodată ca argument al moderaţiei sau ca blazon al unei prudenţe superioare. "Centrul" are meritul de a dizolva orice tensiune, nedumerire sau incertitudine în mediocritatea strategiilor acomodante.

Prestigiul său are, spuneam, şi o altă sursă: mă gîndesc la *frica de extreme*, pe care omul politic o resimte, fatalmente, la capătul acestui secol deopotrivă infectat de nazism şi comunism. Nu mă refer la percepţia masselor sau a elitelor intelectuale asupra politicienilor, cît la înclinaţia ultimilor de a vindeca o lume bolnavă de radicalism printr-un radicalism şi mai apăsat. În ultimii ani, profesarea unui credo politic implică uimirea puerilă, exaltarea nătîngă, căutătura geloasă şi semeţia de iarmaroc. Dată fiind durata lungă a totalitarismului monopartinic, nimeni nu-şi mai poate asuma vreo identitate politică pe baza unei *tradiţii* legitimante. De aceea, carenţa continuităţii e suplinită prin umflarea exclusivă a mesajului: vacarmul acoperă improvizaţia, tapajul ţine loc de arbore genealogic, răcnetul înlocuieşte prestanţa reală, care - în condiţii normale - ar fi trebuit să fie reflexul unor date memorabile şi al unei creşteri organice. Astăzi, nimeni nu se mai poate numi liberal, socialist, conservator (şi nici măcar comunist) "din tată în fiu". Nimeni nu mai poate spune: "cred, pentru că sînt episcop". S-au pierdut simţul sacrificiului şi nobleţea fidelităţii, *plăcerea de a fi* de dragul *onoarei de a fi fost*. Totul se cere reinventat, luat de la capăt, explicat, gîndit cu deamănuntul.

Stîngism şi "sinistroză"

Se vede cu ochiul liber că societatea noastră este bolnavă de stîngism şi de *sinistroză* (francezii numesc astfel abulia socială defetist-cîrcotaşă). Nu contenesc de aceea să mă mir atunci cînd văd că, după cinci decenii de extremă-stîngă, politicaştrii autohtoni se complac, *generally speaking*, într-un fel de euro-socialism rozaliu, ca şi cum revoluţia comunistă ar mai fi lăsat neatinsă vreo (criticabilă) "structură burgheză". Perplexităţi îmi atrage şi ideea potrivit căreia "stînga şi dreapta" coincid sub auspiciile sincretice ale "democraturii" post-moderne: deplîng aici cinismul celor care umblă să-i amăgească pe toţi cei care se lasă încă amăgiţi. În ce mă priveşte, sînt sigur că pentru a reface viaţa politică din România nu e nevoie de înşelătorul panaceu al "centrului" şi nici de neocomunişti cu telefoane celulare, cît de o autentică *îndreptare*, adică de o veritabilă *reconstrucţie a dreptei*.

O fenomenologie a rectitudinii

Nu-şi poate găsi locul aici o schiţă istorică despre simbolismul Dreptei. Deschideţi însă *Dicţionarul de simboluri* al lui Chevalier şi veţi găsi jerba unor limpezi exemple recoltate din majoritatea tradiţiilor religioase. Enumăr, în dezordine: după anumite comentarii rabinice, masculinitatea ar fi ocupat *dreapta* adroginului originar; grecii făceau din mîna dreaptă instrumentul victoriei războinice, iar partea dreaptă localiza, la Roma, semnele bunului augur (în stînga aflîndu-se, etimologic, realităţile "sinistre"); toată vechea gîndire astrologică, magia albă şi reflecţia propriu-zis religioasă, toate riturile, poziţiile adoptate în rugăciune ca şi posturile funerare participă, cu excepţia Extremului-Orient (unde se operează o răsturnare simbolică), la o vastă *fenomenologie a rectitudinii*. Putem redescoperi statura solară a dreptei chiar dacă părăsim marile sisteme de referinţă. Există o ortogonie posturală şi mentală ("a sta drept", "a judeca drept"), aşa cum există o la fel de recomandabilă ortopraxie ("a face lucruri drepte" sau "a fi mîna dreaptă a cuiva"). Justiţia însăşi este *dreptate* - acordată printr-un verdict echitabil sau dobîndită prin argumente şi probe.

Creştinismul a conferit contrastului dintre beneficiile dreptei şi maleficiile stîngii funcţiuni teologice, ontologice şi mistagogice, încurajînd totodată armonicele alegoric-edifiante ale temei. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, "şade de-a Dreapta Tatălui", aşa cum tîlharul mîntuit stătuse răstignit de-a dreapta Nazarineanului, Domn al slavei. Părinţii neptici exaltă - prima dintre virtuţi - "dreapta socotinţă", iar sinoadele ecumenice proclamă ortodoxia, adică "dreapta credinţă". Un topos hagiografic susţine că sfinţii nu ar fi supt lapte matern decît din sînul drept. Ieşirea cu Sfintele Daruri se face prin uşa din dreapta a altarului (e perspectiva pe care o are sacerdotul în raport cu adunarea credincioşilor). Arhiereul îl roagă pe Dumnezeu să "cerceteze via aceasta pe care a sădit-o Dreapta Sa" (prin urmare, într-o convenţie antropomorfică, Dumnezeu îşi foloseşte "mîna" dreaptă ca instrument cosmogonic). Exemplele s-ar putea înmulţi indefinit, pentru a consolida axiomatica supremaţie a dreptei în ordinea spirituală a lumii modelate după chipul Evangheliei şi s-ar cuveni ca lucrul acesta să ne dea de gîndit. Ne dă el oare? Nu prea, s-ar putea răspunde, mai cu seamă într-o societate în care diabolizarea dreptei a ocupat, decenii, retoricile oficiale, pîrghiile mediatice ale persuasiunii şi oferta filosofică dominantă. În asemenea condiţii, demarxizarea nu e o chestiune de toaletă exterioară, ci una structurală, implicînd, la capătul unei dorite şi deocamdată inexistente dezbateri academice şi publice, cristalizarea unei noi *forma mentis*.

Reinvenţia Dreptei

Cum se petrec lucrurile în politică? "În politică, dreapta va simboliza ordinea, stabilitatea, autoritatea, ierarhia, tradiţia şi o relativă mulţumire de sine; stînga, insatisfacţia, revendicarea, mişcarea, căutarea unui plus de justiţie şi a progresului, eliberarea, inovaţia şi riscul. De fapt, aceste scheme simplificatoare sînt foarte amestecate în politica reală, aşa încît ele nu corespund decît unor fantasme mobilizatoare, unui mituri din mentalitatea alegătorilor". (Chevalier, p. 293). E clar că - în principiu şi în agora - dreapta nu se poate lipsi de stînga şi reciproc. Dar e la fel de clar - din însăşi definiţiile citate - că, în perioada actuală, avem urgentă nevoie de "dreapta", de o dreaptă care să contrabalanseze - prin ordine, stabilitate, redescoperire a Tradiţiei şi refacere a autorităţii publice - inflaţia "revendicărilor", explozia "insatisfacţiilor", căutarea dezordonată a unui "plus de justiţie", neţărmurirea oarbă a "libertăţilor", loteria "inovaţiilor" şi asumarea gratuită a "riscurilor". Cît despre pericolul (potenţial tiranic) al "mulţumirii de sine", el nu mi se pare a fi defel iminent într-o comunitate lipsită - cu două sau trei excepţii - de forţe politice aliniate consecvent la dreapta spectrului. Deocamdată, dreapta nu poate fi reinventată în România din trei pricini: supravieţuirea stîngii bolşevice sub etichete populiste care şi-au dovedit eficienţa, puseul libertar al masselor *stricto sensu* "dez-lănţuite" şi pauperizarea elitelor intelectuale ignorate de noua plutocraţie. E însă mai presus de dubiu că nu se poate vorbi despre *sfîrşitul utopiei* atîta vreme cît rămînem blocaţi într-un peisaj politic sinistrofil şi dextrofob. Ne amintim că dreapta interbelică - atotputernică în universităţi, parlamente şi inimi - s-a radicalizat în prezenţa unei stîngi anemice. Mi-e teamă că scenariul se poate oricînd repeta, chiar dacă sub un semn schimbat. Avem nevoie de o consolidare a dreptei, măcar pentru a feri stînga de îndelung exersata patologie din care şi-a hrănit vitalitatea morbidă şi mizeria.

Teodor BACONSKY

Album

Cuvînt înainte

Publicam într-un număr trecut al *Dilemei* o scrisoare de amor din anii '50; revenim de data aceasta cu una din vremurile noastre (1993), scrisă de o adolescentă, Adÿ.

Spre deosebire de cealaltă, scrisoarea pe care o publicăm astăzi este mult mai puternic clişeizată. Întîlnim clişee de tot felul, frazeologice, imagistice, de gîndire etc. Caracterul clişeizat este răspunzător pentru impresia de fracturare a textului: scrisoarea pare alcătuită din bucăţi care nu se potrivesc între ele. De exemplu, referirea la "*ură*" nu este deloc cerută de context, ci doar de automatismul melodramatic conform căruia iubirea face întotdeauna pandant cu ura. Nu poţi vorbi de iubire fără să aminteşti de ură. De altfel, în scrisoarea noastră, ignobilului sentiment îi este dedicat un adevărat poem, construit – chiar dacă în mod aberant – din mici cugetări ce mimează traseul unui raţionament.

În scrisorile de dragoste adolescentine (dar nu numai), semnatarii se sforţează să facă paradă de cuvinte "frumoase" şi "poetice". Aceasta pentru că se află pe tărîmul a ceea ce ei numesc – ca în filmele americane – *romantism*. Pe de altă parte, cel ce scrie trebuie să se arate o fire sensibilă. Firile acestea sînt, prin definiţie, cele care au sentimente curate, ca dragostea - şi cum altfel să faci dovada iubirii tale decît prezentîndu-te drept o fire sensibilă?

Las, în continuare, pe cititorii *Dilemei* să savureze meandrele retorice ale unei astfel de "firi sensibile". În numărul viitor al revistei ne vom continua călătoria pe domeniile sentimentale ale adolescentei Adÿ, publicînd şi ultimul act (epistolar) al idilei atît de frumos înfăţişate de prezenta scrisoare. **(C. P.-B.)**

Scrisori întredeschise

"Departe eşti de mine
Ca cerul de pămînt
Dar nici acest departe
Nu mă face să te uit".

Acum cînd nopţile sînt înstelate, cînd luna străluceşte pe cer ca un glob înconjurat de diamante, cînd cerul azuriu, proaspăt şi luminos se aseamănă cu faţa unui copil nevinovat, încerc să-ţi scriu cîteva rînduri cu paşi grăbiţi spre poarta gîndurilor tale.

Iarăşi încep să scriu... şi cît îmi doream să mă las de acest obicei dureros. Numai că un singur lucru m-a făcut să mă răzgîndesc şi acela că: TE IUBESC. Nici nu ştiu cum să încep... şi mai ales cu ce să-mi încep această scrisoare.

Ei... şi iată la ce bun şi scrisul ăsta care nu face altceva decît să-mi mărească tristeţea şi durerea singurătăţii. Însă uneori mă simt mîngîiată... ca de un gînd senin şi îmbucurător dar această mîngîiere nu durează decît puţin... puţin de tot.

Chiar dacă-mi notez aceste însemnări ciudat de nebune nu cîştig nimic, ci dimpotrivă.

Stau de multe ori şi mă gîndesc din nou la fericire. Această pasăre ce nu poate fi ucisă de nimeni, ci numai aripile-i pot fi tăiate în plin zbor de fiorosii ochi ai tristeţii. Este poate cea mai dulce silabă din cuvîntul - VIAŢĂ - ...dar şi cea mai greu de rostit. Cine-a cunoscut-o sînt sigură că mă aprobă. Din tot ce ţi-am scris pînă acum nu vreau să înţelegi că te urăsc. Nu! Urăsc distanţa, urăsc km, urăsc despărţirea şi urăsc iubirea. Da, mă urăsc chiar şi pe mine. Oare urăsc cu adevărat totul? Oare pot urî pe cineva? O, nu, nu oameni, nu fiinţe ci numai pe mine şi gîndurile mele. Dar eu nu sînt o fiinţă? Nu sînt tot cea de ieri?... Cred că eu nu mai exist decît cu numele, căci viaţa mea este albă, albă ca o coală de hîrtie, şi culoarea aceasta e nevăzută. Iată-mă pe mine! Iată viaţa mea!

E greu să-ţi pară rău de ceva. Dar, numai acolo, în lumea sufletului meu populată cu gînduri şi amintiri, cu frumuseţe şi splendoare, viaţa este un paradis în care voi păstra imaginea vie a unei seri de vară. Pînă atunci înţelegeam numai succesul şi numai bucuria, însă acea seară mi-a dăruit fericirea de care eram lipsită. Fericirea mea personală pe care o întîlneam uneori în visele făurite de mine a venit din partea unei singure persoane şi aceea eşti - tu. Dacă cumva scurgerea firelor de nisip care simbolizează timpul va atrage sclipirea ochilor tăi nu mă va speria, deoarece timpul nu-mi va răpi nici amintirea ta, nici sentimentele "secrete" de care am fost vrăjită să ţi le port.

Oraşul îmi pare numai o imagine tristă într-un colţişor uitat de lume, iar uneori bătăile inimii îmi răsună ca strigătele unor pescăruşi rătăciţi undeva pe o insulă pustie.

Aşa-mi pare oraşul meu undeva cu toate că oricine, altcineva ar vedea apusul m-ar crede poate - puţin mai mult - pretenţioasă.

Chiar dacă într-o bună zi voi uita lumea mea imaginară şi voi rătăci drumurile ei, ceea ce îmi va rămîne în amintire va fi în realitate imaginea ta aşa cum este în prezent.

Dacă într-adevăr există şi va exista un "noi" - "cîndva"... "undeva" nu uita că tot "undeva", însă "mereu" te va aştepta o fată Adÿ, să te reîntorci aşa cum i-ai promis în povestea care îşi vrea cuprinsul ei. Sper să nu-ţi uiţi făgăduinţa şi rolul.

Te iubesc.

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Te aştept cu murături. Astăzi de cu dimineaţă eram în Piaţa Matache. Acolo am cumpărat cincisprezece kilograme de gogoşari şi cinci de castraveţi. Iar acţiunea continuă, acesta este numai începutul. Le-am cărat acasă ca o sfîntă. A urmat spălatul în multe ape, tăiatul, curăţatul, opăritul, aşezatul în borcane, aplicarea celofanului ud şi legatul la gură. Patru ore în cap, patru ore care nu se mai întorc. La sfîrşit, toată bucătăria mustea într-o zoaie grasă şi lipicioasă. Reţeta lui Ioana implică zahăr şi ulei. Încă o oră de spălat şi lustruit. A fost îngrozitor. Cînd am văzut masa acoperită de borcane roşii şi verzi, mi-am învins ispita şi am reuşit să nu le număr. Toate gospodinele îşi numără borcanele. Eu, nu, niciodată, eu nu. Fac tot ce pot ca să-mi păstrez lipsa de plăcere. Refuz respectul de care se bucură o gospodină bună. Mi-ai spus de multe ori că scriba mea de bucătărie se hrăneşte din veleităţi intelectuale. Greşeşti. Cunosc adevărate intelectuale care fac gospodărie cu simplitate şi plăcere. Cel mai bun ghiveci l-am mîncat la prima balerină a românilor. Se poate şi aşa. Pe mine însă mă înnebuneşte să-mi pierd vieţişoara cu lucruri care nu durează. Aş face cu plăcere mîncăruri din piatră, din lemn sau din ceva care durează măcar cîteva săptămîni. Este motivul pentru care am acceptat să fac murături. Insuportabil mi se pare tic-tacul meselor cotidiene. Scoală-te masă, pune-te masă şi iar pune-te şi iar scoală-te... E prea de tot. Mă gîndesc dacă nu cumva răzbat în mine strămoaşele nomade, dacă nu cumva respectul pentru bucătărie şi oale vine dintr-un model de cultură sedentară. După masa de seară, bunica mea aromâncă zicea: "Am păcălit-o şi astă seară". Am întrebat-o pe cine am păcălit şi ea mi-a răspuns serios, pe burtă. Şi aşa mi-a rămas în cap. Burta se păcăleşte. Din cînd în cînd, îi mai dai şi ceva bun. De sărbători, să zicem. Fac o distincţie netă între masa cotidiană şi cea de sărbătoare. De cînd ai plecat o duc numai într-un cotidian. Te aştept să mănînc.

Cu dor şi drag

Riri

Din viaţa unui extremist de centru...

Toamna pe malurile Oximoronului

Cobor din casă pe bulevard, pe malul stîng, pe "rive gauche", să-mi cumpăr "România literară" şi vînzătorul - un bătrînel din "Umiliţi şi obidiţi" - îmi spune blînd: "n-am mai auzit de literara asta de pe vremea lui Ceauşescu..."

Îmi cumpăr ziarele, inclusiv "Le Monde"-ul la zi şi aud lîngă mine o femeie tînără spunîndu-i alteia care muşcă dintr-un covrig: "nu încetez să mă minunez ce jigodii sînt oamenii".

Merg în bunătatea zilei şi mă gîndesc la purtătorul de cuvînt al lui Elţîn care a dat asigurări presei că preşedintele munceşte bine mental, dovadă fiind că şi-a putut numi, ieri, medicul pe numele mic şi cel patronimic.

Mai fac cîţiva paşi în soarele toamnei şi un tip falnic îi explică unei fete care spală vitrina Casablancăi: "...şi nu înţeleg de ce? L-am înjurat cu cel mai mare bun simţ".

Vîslesc pe apele fluviului meu liniştit, decis să-mi cumpăr un pix, şi încerc să-mi repet formula pe care alt purtător de cuvînt, al Crucii Roşii Internaţionale, a folosit-o pentru a descrie intrarea talibanilor în Kabul. Reuşesc: "Oraşul e calm în această dimineaţă. Oraşul a fost calm şi ieri noapte. Talibanii au intrat calmi în Kabul, precum khmerii roşii în Pnom-Penh". Nici nu e greu. Ieri, "Le Monde" aprecia că formula va intra în analele comunicatelor de război.

Deodată - deşi în aer nu plutea nici un "deodată" - văd la cîţiva paşi, contemplînd o vitrină a unei marochinării, o doamnă din Paris care, de cîte ori vine la Bucureşti, impută tuturor, la bridgeuri şi recepţii, că nimeni, la noi, nu pricepe cît de bun şi generos e Occidentul, descriindu-l ca pe un om în carne şi oase, precis, concret, să-l pipăi şi să strigi "este!". Ca s-o evit, mă concentrez într-o pungă de popcorn, crizele de antropomorfism fiindu-mi mai nesuferite decît cele de reumatism.

Zece metri mai încolo, spre Romană, un bun cunoscut îmi întoarce elocvent spatele, prefăcîndu-se că studiază preţul unei cărţi într-adevăr foarte groase, mi-e clar că de alaltăieri seară a rupt relaţiile, cînd, la bridge, m-a făcut de toate cele din cauză că sînt un moderat, un călduţ, o gelatină, un împăciuitorist pe care orice Dostoievski l-ar scuipa din gură...Îi replicasem blînd - "cu acel ton blînd care exprimă o hotărîtă scîrbă de viaţă", asta din cine e? - că indignarea lui a masacrat un contract de 4 pici "fezabile de orice guguştiuc apolitic".

Mă cuprinde un puseu de revoltă - aşa-i zice - mă uit în jur la această lume tînără de pe malul stîng: cîţi dintre ei erau liberali cînd eram exclus, în '58, din redacţie pentru liberalism mic-burghez? Şi cîţi dintre antimoderaţii ăştia ştiu ce înseamnă împăciuitorismul?

Mă tratez repede cu ce trebuie - "hai, hai, fără banalităţi, dacă eşti orgolios!" - şi-mi trece, imediat aducîndu-mi aminte că "tonul blînd în scîrba de viaţă" e al lui Caragiale, ceea ce-mi dă o energie din nimic, singura valabilă.

Vîslesc spre Piaţa Victoriei, delta fluviului meu bucureştean, Oximoronul, mult mai viguros decît orice Dîmboviţă. De cîţiva ani buni, se fac 7, simt că trăiesc pe Oximoron, precum alţii pe Lotru, Loara sau Amazon. Cînd sînt întrebat unde l-am găsit, răspund - "ia un dicţionar şi-l vei găsi, e un afluent al Styx-ului."

Trag la o cafenea instalată într-o curte veche, deschid "Le Monde"-ul datat 4 octombrie, ţintesc imediat pe pagina întîi, între "Israelul refuză orice concesie..." şi "Presa: relele tentaţii ale puterii" (tiens, tiens şi la ei!), acest titlu: "Bob Dylan în actualitatea premiului Nobel", citesc articolul care consideră "un gag" această idee, trecînd la înşirarea celor mai serioase candidaturi la acel milion de dolari şi tot atîtea invidii şi sarcasme; le parcurg cu acel sentiment de irespect vesel, vital şi cuprinzător a tot ce poate fi în sufletul unui scriitor român, sensibil la imensa durere naţională de a nu fi dat şi noi, ceara mă-sii, un Nobel literar; e unul din cele mai oximoronice exerciţii, lansat cîndva de parşivenia lui Stancu în faţa lui Parternak! la nobelizarea aceluia: "Pasternak? N-am auzit de Pasternak!", deşi îl ştia pe dinafară. Mă joc: "Tanstroemer? N-am auzit de Tanstroemer! Bei Dao? N-am auzit de Bei Dao!" Mă încurc la Kundera, Bastos, Kadare, Grass, Saramago - am auzit de toţi, ţin la toţi, exact ca păcătosul de Stancu la Pasternak.

Îmi vine cafeluţa, întorc "Le Monde"-ul la ultima pagină - acolo, pe ultima coloană, într-un fel de "La închiderea ediţiei" scrie clar: "Poloneza Wislawa Szymborska - Premiul Nobel pentru literatură". Într-adevăr, n-am auzit de Szymborska! Citesc cu freamăt prezentarea şi ajung la motivaţia din comunicatul Academiei Regale: e "o poezie care, cu precizie ironică, permite contextului istoric şi biologic să se manifeste în fragmente de adevăr omenesc". Cum, cum, "precizie ironică"? Academia Regală premiază precizia ironică? Cînd a mai făcut-o? E un eveniment demn de anale cît întrarea talibanilor în Kabul. Cine-l va sesiza, cine pricepe ceva din toamna asta bună la suflet, deloc doritor de moarte? În blîndeţea ei, nimeni nu-i aude precizia ironică...? Încetează, că o să ne omoare antropomorfismul, fratele meu!

Radu COSAŞU

Trecerea prin reviste

● **SCRISOARE CĂTRE STALIN.** În numărul din 19 iulie a.c. al suplimentului ziarului Tageblatt, tînărul cineast român Tudor Potra (care trăieşte din 1984 la Paris) scrie un text extraordinar, care începe chiar aşa: "Cher Iosif..." Scrisoarea trimisă *outre tombe* este prilejuită de apariţia, la editura Calmann-Lévy, a cărţii lui Lilly Marcou *Staline, vie privée*. Născut cîţiva ani buni după ce Iosif Visarionovici s-a dus pe urmele victimelor sale, Tudor Potra nu l-a cunoscut pe "Djugaşvili", ci doar efectul existenţei lui; el nu ştie, aşadar, ce înseamnă *să fi trăit* sub Stalin, dar ştie – pe pielea lui – "cu ce se mănîncă" stalinismul... Textul său – scris cu o vervă ludic-melancolică şi cu acea necruţare care vine din stupoarea posibilului – este splendid, chit că provocat (cum se întîmplă adesea) de o furioasă contrarietate: deci cineva, astăzi, poate scrie o carte despre "viaţa particulară" şi despre "umanitatea" celui care a ucis milioane!? De ce nu? (*Go West Stalin, go West, ce carieră te aşteaptă acolo!*, îl îndeamnă Tudor Potra...). Textul său – reprodus în paginile de mijloc ale suplimentului – este ilustrat cu douăsprezece fotografii de orfani sovietici, din arhiva NKVD-ului; legenda spune: "*Părinţii lor au ascuns pîine pentru a-i hrăni. Au fost împuşcaţi ca trădători ai Revoluţiei. Odată cu Stalin, aceşti copii au primit numere şi au fost crescuţi de familii «sigure». Ei poartă – fără a şti – patronimele călăilor părinţilor lor...*" ● Lilly ("*Lilly e muzical, e inocent*– scrie T.P. –, *e totuşi obscen pe un dosar al NKVD, nu?*") Marcou, doamna care a compus şi publicat cartea despre "umanul", "privatul" Stalin, nu ar avea ce să-şi reproşeze în faţa acestor fotografii; o carieră în Vest (eventual, un *best-seller* moscovit) se face cu nume sonore (ca Stalin), nu cu numere...

● **LIBER** este suplimentul unui buletin "Actes de la recherche en sciences sociales"; în numărul pe septembrie 1996, un dosar "Exils roumains" acoperă grosul suplimentului, cu contribuţii semnate Dumitru Ţepeneag, Pascale Casanova ("Despre inconvenientul de a te naşte în România"), Rokus Hofstede (cu un text despre Cioran), Gisèle Shapiro, prezentă cu două texte (o recenzie la **Ferestrele zidite** de Alexandru Vona şi un eseu "Mircea Eliade şi amnezia Istoriei"), Mariana Ioan, Mihai D.Gheorghiu (cu un "Retur asupra lui Ionesco" şi un substanţial studiu intitulat "Cîmpul literar şi instituţiile sale internaţionale"), Marco Cugno despre "Poezia *undergrounḍ* la Bucureşti în anii '70 şi '80"; celelalte contribuţii sînt semnate Gérard Fussman: "Ştiinţă pură şi naţionalism", Jérôme Meizoz şi Simon Reynolds, cu un foarte interesant eseu despre "**Mille Plateaux** (celebra carte a lui Deleuze şi Guattari, n.n.) şi cultura post-rave în Germania"; directorul publicaţiei, Pierre Bourdieu, este prezent cu un emoţionant "*In memoriam Gilles Deleuze*".

● **LIRE** – numărul pe octombrie, cu Michel Tournier pe copertă – este irezistibil! De la editorialul lui Pierre Assouline "Pentru început", care discută serioasa problemă a "graşilor şi slabilor" în literatură (nu e vorba de kilogramele corpului, ci ale... operelor!), cu precizarea că Tournier se consideră un "slab" ("mă usuc... **Eleazar** (ultima carte a sa – n.n.) e minuscul") şi că, totuşi, Proust nu e chiar – cum cred unii – "obez" (Gérard Genette propusese "restrîngerea" miilor de pagini ale **Căutării timpului pierdut** la... "Marcel sfîrşeşte prin a deveni scriitor"!). Alt dosar palpitant pune în discuţie critica literară şi – mai ales – rostul şi rolul intelectualilor mediatizaţi în exces: Pascal Bruckner crede că, "*în mod regulat descalificat, nu mai puţin regulat readus la viaţă, intelectualul francez e cantonat în două genuri principale: comentariul interminabil şi angajamentul politic. (...) Acolo unde ziaristul, expertul, omul politic sau profesionistul ştiu mai bine ca el, intelectualul trebuie să tacă*". Alain Finkielkraut, de partea lui, e de părere că intelectualul "*nu trebuie să cadă în capcana pe care i-o rezervă mediaticul*": "*Nu trebuie să strigi, ci să înţelegi şi să pui în discuţie. (...)* (Intelectualul) *ar face mai bine să privilegieze radioul şi ziarele, unde încă mai e posibil să scapi spiritului reductiv, iar dacă alege televiziunea, să se asigure că se face ascultat în condiţii decente*". **(a.l.ş.)**

P.S. - *Dnei/drei/dlui* (după caz) *A.Luca:* E clar, vă sînt antipatic; după tonul scrisorilor dvs, nu-mi rămîne decît să spun: e cît se poate de reciproc! Şi totuşi: cîtă frîvnă - la dvs, care declaraţi a nu citi "exhaustiv" - în a demonstra, o dată la fiecare 3-4 luni, ceea ce consideraţi că sînt evidenţe pentru toată lumea... Şi mai ales (cîtă siguranţă!) acel "*ne*" : "Ne plictiseşte. Şi ne-am săturat." Care "ne"? Blocul? Comitetul de stradă? Sau poate e pluralul majestăţii!? Indiferent cîte persoane compun supla dvs semnătură, sfatul - simplissim - e acelaşi: Nu (mă mai) citiţi. Nu vă obligă nimeni. Nu vă mai osteniţi să-nşiraţi ceea ce - în opinia dvs - nu sînt decît "perle inedite"*: pot produce, *hélas pour vous*, mai multe decît puteţi duce!

* de pildă formularea: "niciclnd reaua voinţă n-a strălucit cu atîta perdea": înseşi repetatele dvs misive sînt *a case in point*; cu rezerva că nu strălucirea vă caracterizează, ci doar luciul (monoton) al insistenţei ridicole...

Telalii fără fruntarii

Lauda de sine... care vinde bine

În cetatea modernă, la fel ca în anticul forum, strigăturile negustorilor şi discursurile tribunilor se amestecă în mod haotic. Ofertele unora şi făgăduielile celorlalţi sînt cam aceleaşi azi ca şi atunci, poate doar mijloacele de difuzare să mai fi progresat. Şi există unii cărora le repugnă, astăzi la fel ca ieri, acest exces de publicitate. Avantajul nostru, aici şi astăzi, e poate acela de a fi aflat, pe pielea noastră, că cacofonia miilor de voci clamîndu-şi diversitatea în piaţa publică e preferabilă discursului unic, totalitar, uniformizant; că babelul este mai suportabil decît leviatanul.

Publicitatea actuală ne dă impresia că e în stare, dincolo de a umple pînă la refuz întregul spaţiu public, să ne penetreze chiar şi intimitatea noastră cea mai ascunsă. Materialele ce-i servesc drept suport sînt nenumărate, de la enormele panouri de pe marginea şoselelor pînă la micile brichete inscripţionate; de la mega-ecranele de pe stadioane pînă la "fluturaşii" din cutiile poştale.

Teoreticianul poate strîmba din nas, în rarele ocazii cînd şi-l scoate afară din bibliotecă: da, da, toţi detergenţii spală "cel mai alb", toate cafelele sînt "adevărata cafea", toate pastele de dinţi sînt "singura recomandată de specialişti", ce mai, toate produsele sînt cele mai bune din propria categorie! Acest paradox, generalizat la întreaga panoramă a pieţii, ar duce chipurile la o monotonie fără margini, la o nivelare fără cel mai mic pisc. Totuşi, un atare model ipotetic, dacă ar fi să-l luăm în serios, s-ar apropia mai degrabă de propaganda regimurilor totalitare decît de publicitatea concurenţială, a cărei realitate ni se dezvăluie cu totul diferită.

Secretul publicităţii e că fiecare marcă se prezintă nu doar ca *mai valabilă* decît celelalte, ci *altminteri valabilă* faţă de celelalte. Vorba sloganului unor brînzeturi franţuzeşti – "**Entremont *c'est autrement bon***" –, toate mărfurile publicizate sînt, în reclamele ce li se fac, *altminteri bune*.

Şi sînt ca atare nu dintr-o raţiune specială, ci printr-o imagine specială, printr-un fel de a fi special, fie el şi abia sugerat: un fum, un parfum, un fason acolo... – iată ce distinge pe **Ruskaia de Stolicinaia** şi pe **Sarah de Sahara**. Şi chiar dacă o raţiune a acestei distincţii ar exista, reclama ar trece-o sub tăcere sau ar transforma-o în emoţie.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu (IV)

"Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator şi despre Bălcescu că visa zestre spre a-şi cumpăra arme, astea nu-s frivolităţi, ci mici piese de construcţie istorică" (G. CĂLINESCU)

După 1950, Călinescu organiza acasă mici reprezentaţii de teatru propriu, cu membrii Institutului, plus el însuşi, ca actori, şi cîţiva prieteni ca spectatori. Punea mult suflet şi avea emoţii de fiecare dată. De fapt, adevăratul spectacol erau cele cîteva repetiţii, cînd profesorul interpreta el rolurile, dădea indicaţii de balet, omogeniza mişcările cu muzica înregistrată pe bandă, probă cu umor costumele fiecărui personaj (de regulă, împrumutate de la un teatru), se supăra sau se bucura, se amuza pe seama stîngăciilor fireşti ale vreunuia din interpreţi etc. Cu o excepţie sau două, cînd spectacolele acestea *sui-generis* au avut loc la Institut, lucrurile se petreceau în casa din strada Vlădescu. Acolo, în corpul de clădire în care se aflau biroul şi biblioteca, erau şi scena, şi culisele, şi sala de spectacol. În încăperea mai mare erau aşezaţi cei vreo 10-15 spectatori. În cea din stînga era scena, iar în colţul de lîngă geam, "regisorul", instalat lîngă magnetofonul pe care-l manevra. În "scenă" se intra prin cele două părţi ale coridorului, prin faţa spectatorilor. În seara (de pildă) din ajunul Crăciunului, în jurul orei 7, începea spectacolul, compus în genere din două sau trei piese... *Tragedia regelui Otokar şi a prinţului Dalibor* a fost în întregime interpretată de profesor, avînd vocea înregistrată pe bandă, iar păpuşile aduse dintr-o călătorie în Cehoslovacia. În multe din aceste piesete, apropiaţii lui G.Călinescu ghiceau în subtext aluzii la viaţa şi întîmplările lui mai recente ori mai îndepărtate (1).

Histrionismul lui Călinescu nu e lipsit, cum se vede, şi de o glazură exhibitivă. Omul simţea nevoia să exteriorizeze, obiectivat, tot ce-l privea. Adversar al confesiunii, transforma tot ce ar fi putut mărturisi în imagine intenţional artistică. În adîncul său, mi se pare că G.Călinescu e ca personajele dostoievskiene, cu veşnica lor dorinţă de a se spovedi, de a găsi martori pentru existenţa lor - cu diferenţa că la Călinescu, spovedania se converteşte în obiect cultural (eseu, spectacol, roman). Călinescu joacă teatru şi pentru că n-are frivolitatea sau cinismul de a se arăta aşa cum e, **son coeur mis a nu.**

"Una din performanţele lui de interpret a constituit-o lectura în faţa membrilor Institutului... a ultimei piese, Ludovic al XIX-lea... *Mult prea bolnav, reuşise o adevărată lectură-spectacol. Timp de vreo două ore, într-o vestimentaţie sumară şi neutră, oferea un recital unic în felul său. O colaboratoare anunţa intrarea personajelor în scenă..., iar profesorul le juca pe rînd în faţa asistenţei, cu dezinvoltură..., cu o necrezută vioiciune, cu o graţie şi o uşurinţă a interpretării cuceritoare... El, Călinescu, nu dispărea cu totul în umbra personajelor, dar tocmai în aceasta sta totul..."* (1).

Un rol în acest histrionism structural îl joacă şi proteismul specific lui Călinescu, căruia adagiul arghezian "actorul e numeros prin profesie ca un hotel" îi vine bine, inclusiv în sensul caracterial, al versatilităţii. Ins tumultuos, în perpetuă contradicţie şi metamorfoză interioară, Călinescu a găsit în actorie un antidot al ipocriziei. Simula pentru a evita disimularea. Se afla între Scylla şi Charybda. Afirmaţia lui Vladimir Streinu: "*n-am cunoscut pînă acum un temperament mai dramatic*" (2) poate fi preluată şi în accepţie teatrală. Aspiraţiile clasice îl opreau a vorbi despre sine, temperamentul exhibitiv îl împingea dimpotrivă. Rezolvarea era teatrul, a trăi ceva prefăcîndute că nu trăieşti tu, a te oferi sub măşti "străine", un soi de pirandellism invers: nu personaje care se dau drept oameni reali, ci un om real care se dă drept personaj.

Se simte în frenezia spectaculară a lui Călinescu şi un anume spirit bufon. Şerban Cioculescu apreciază chiar că "*avea o enormă înclinaţie către bufonerie*" (3). Către cea "metafizică", în operă, o decelează şi N.Balotă (4). Bufoneria, ca mod de a inculca, sub aparenţă inocent-burlescă, adevăruri aspre, e o postură tipic călinesciană: "Bufoneria e o formă nervoasă de a acoperi un suflet anormal. Pe mine mă impresionează întotdeauna bufonii" (5). Gusta bufoneria oriunde o întîlnea şi o întîlnea neaşteptat de des:

"Barocul lui Hoffman e o înclinaţie spre bombastic şi bufonadă" (SS, 485).

"Intenţia poeţilor baroci e bufoneria" (SS, 661).

"Bufoneria a intrat, mai ales prin romantism, în fondul serios. Mefistofeles e un bufon. Cel mai mare bufon e (!! n.gp) Dante Alighieri" (5), ba găsea "o doză considerabilă de bufonerie" şi la Balzac (6) ! (Autorii celor două mari comedii: cea celestă şi cea terestră). Barocul e întrucîtva o conciliere aglomerată a terestrului cu celestul, şi e de menţionat că una din viziunile cele mai specific baroce e aceea a lumii ca teatru, a vieţii ca spectacol.

(Urmare în nr. viitor)

George PRUTEANU

Sigle, trimiteri: SS=*Scriitori străini*, EPLU, 1967. (1) G.Muntean, 1968; (2) Vl.Streinu, 1965; (3) Şerban Cioculescu, 1972; (4) *Euphorion*, EPL, 1969; (5) G.Călinescu: *Inedite orale*, culese de Stancu Ilin, în *Luceafărul*, 39/1966; (6) G.Călinescu: *Tragic şi comic*, în *Contemporanul*, 44/1964. Trimiterile bibliografice complete se vor găsi la sfîrşitul acestei încercări.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Clasificări teoretice şi reacţii concrete pe strada General Berthelot

Linia de separaţie

Dintre diferitele încercări de explicare a vieţii politice s-a detaşat prin simplitate şi longevitate clivajul stînga-dreapta. Departe însă de a fi o tipologie universală această distincţie este condiţionată atît istoric cît şi geografic. Rezervele pe care unii analişti le manifestă în utilizarea conceptelor de stînga sau dreapta, deşi justificate, nu pot înlocui tendinţa jurnalistică de a folosi scheme conceptuale nedigerate. Slaba relevanţă a amintitului clivaj pentru România postdecembristă nu a împiedicat întrebuinţarea lui excesivă. Locuri comune în toate analizele, cele două tipologii amintite au fost preluate fără a se cerceta adecvarea lor la spaţiul politic românesc. Sigur, e greu să demonstrezi că PRM si PUNR sînt partide de stînga, cel puţin în funcţie de tipicul consacrat, dar acestea par amănunte şi, nu-i aşa, în realitate ele sînt faţete ale neocomunismului, formule pentru reprezentarea politică, în noile condiţii geopolitice de după războiul rece, a nomenclaturii comuniste.

Noţiunea de stînga (noţiune care se cere raportată permanent la dreapta) dă consistenţă opoziţiei arhetipale dintre bine şi rău. Apărute într-o lume în care schimbarea se accelera, iar problema înnoirilor punea faţă în faţă adepţii noului şi vechiului regim, separaţia dintre stînga şi dreapta îşi are originea într-o şedinţă a Constituantei franceze din august 1789, tensiunea dintre modernizare şi conservare fiind elementul constant al disocierilor dintre stînga şi dreapta.

Preluat imediat după decembrie 1989 clivajul stînga-dreapta s-a impus ca modalitate predilectă de analiză a vieţii politice româneşti. Dar acest clivaj suferise influenţele perioadei comuniste. Pentru mulţi, mental, dreapta reprezenta o formă a răului. Dezbaterea politică a acestor ani, mai ales în campaniile electorale din 1990 si 1992, a profitat de această situaţie. Diferenţierile dintre partidele politice, menite să permită realizarea competiţiei, a schimbării paşnice a majorităţilor parlamentare şi a guvernelor, sunt multiple, dar ca importanţă două tipuri se impun: cele ideologice şi cele organizaţionale. Ideologia desemnează aici o gamă foarte mare de referinţe şi valori de la care se reclamă partidele politice. Este, de aceea, poate mai indicat să vorbim de familii politice care caracterizează lumea contemporană. Pentru o analiză a rolului şi locului partidelor politice în interiorul sistemelor democratice, tipologiile ştiinţifice constituie un element indispensabil. Unii autori consideră că astfel se poate depăşi "iluzia cunoaşterii imediate", adică a acelei clasificări care împarte în şapte categorii - extremă stîngă, comunişti, socialişti, liberali, creştin-democraţi, conservatori şi extremă dreaptă - partidele şi alianţele lor. Alţi autori întrebuinţează aceste clasificări, dîndu-le mai multă coerenţă şi integrînd excepţiile. Evoluţia spre o diviziune bipolară a cîmpului politic, corespunzînd logicii bivalente atît de bine înrădăcinată în conştiinţa europeană, deşi simplificatoare, exprimă conflictul politic atît la nivelul confruntării dintre forţele politice, cît şi la cel al disputelor dintre valorile asumate de indivizi sau de grupuri. Existenţa unor predispoziţii - condiţionate social, economic şi mental - a indivizilor spre anumite atitudini intelectuale şi către valorizarea politică a acestora este determinantă în percepţia stîngii şi a dreptei. Distincţia cea mai evidentă între cei ce se regăsesc în valorile stîngii şi cei ce se revendică de la dreapta se referă la perceperea spaţiului economic. Cei ce agrează ideea liberei întreprinderi se distanţează clar de cei ce cred în rolul statului ca reglator al activităţii economice. Critica dualismului stînga-dreapta pleacă de la premisa că acesta este strîns legată de o tradiţie franceză şi nu poate fi aplicat decît în situaţii asemănătoare, mai ales în cazul sistemelor multipartite. Bipartidismul nu se pliază pe acest dualism decît cu foarte mare dificultate. Spre exemplu în Statele Unite distincţia stînga-dreapta este irelevantă. Pe de altă parte noţiunea de stînga are semnificaţii diferite în funcţie de contextele istorice în care este aplicată. Liberalii erau consideraţi în secolul al XIX-lea exponenţi ai stîngii pentru ca peste un secol să fie consideraţi reprezentativi pentru dreapta. De fapt poate fi făcută distincţia între liberalismul economic (cu accent pe proprietate individuală şi economie de piaţă) care din perspectiva axei stînga-dreapta se situează la dreapta, şi liberalismul social şi cultural (egalitate de şanse, drepturi pentru minorităţi, redistribuţie) care este specific stîngii.

Concept concurent stîngii, termenul de socialism a apărut în Anglia în anul 1822. În căutarea unui ideal de egalitate şi de justiţie între oameni, socialismul a luat mai întîi forma utopiei, debutînd ca o autentică doctrină modernă o dată cu revoluţia industrială, pe ale cărei clivaje se şi construieşte, pentru ca apoi să evolueze spre forme de manifestare politică. În ceea ce priveşte socialismul, ca fenomen politic, sînt avute în vedere, cel puţin pe continentul european, trei tipuri de socialism: socialismul zis real, de tip sovietic, care are ca principale coordonate colectivismul şi planificarea şi ca agenţi partidul unic şi ideologia de stat; social-democraţia, care s-a rupt de ideea iniţială, referitoare la socializarea mijloacelor de producţie şi care acceptă ideea compromisului cu capitalismul; socialismul de al treilea tip (expresie aparţinînd lui Maurice Duverger), care respinge atît leninismul cît şi revizionismul social-democrat, propunîndu-şi să rămînă fidel ideii centrale a socialismului, anume divorţul de principiu cu capitalismul, fără a pierde însă din vedere libertatea şi democraţia.

Socialismul s-a născut în secolul XIX pe fundalul unei rupturi între partide şi electorat. Aceste partide s-au dorit organizaţii ale unei clase şi şi-au propus lupta împotriva instituţiilor burgheziei, motiv pentru care s-au constituit în ceea ce s-a numit Internaţionala Socialistă. Dacă socialismul celei de-a doua jumătăţi a sec. al XIX -lea va sta sub semnul lui Marx, spre sfîrşitul secolului, sub influenţa scrierilor lui Bernstein, în interiorul celei de-a doua Internaţionale socialiste se va produce o sciziune între revoluţionari şi reformişti. Se vor naşte deci două tipuri de partide, cele care acceptă competiţia electorală şi regulile jocului democratic şi cele care promovează lupta violentă împotriva statului burghez şi înlocuirea acestuia cu statul socialist. Fractura între cele două curente se va lărgi şi mai mult cînd bolşevicii, după cucerirea puterii în Rusia, vor constitui, din 1919, o Internaţională comunistă.

Evoluţiile stîngii necomuniste occidentale au stat sub semnul "revizionismului". În 1923, după tulburarea produsă în mişcarea socialistă europeană de apariţia Komintern-ului, s-a reconstituit Internaţionala socialistă, care îşi va înceta activitatea la începutul celui de-al doilea război mondial şi se va reface în 1951 la Frankfurt pe Main. Succesul electoral al partidelor social-democrate din perioada interbelică (social-democraţia suedeză venind la putere în 1932, iar laburiştii britanici devenind, în 1929, primul partid din Regatul Unit cu 37% din voturi şi 46% din locurile Camerei Comunelor) se va reconfirma şi în perioada postbelică.

Susţinînd programe de securitate socială şi practicînd o politică bugetară de dezvoltare a sectorului public, social-democraţii au contribuit la apariţia şi dezvoltarea statului asistenţial. Funcţiile pe care statul şi le-a asumat pentru realizarea redistribuirii veniturilor s-au bazat pe legitimitate legată de ideea superiorităţii morale a socialismului. Justificată de baza socială, victoria stîngii social-democrate a produs, prin aplicarea politicilor sociale specifice, transformarea structurii sociale. Creşterea numerică, datorată acestor politici, a clasei de mijloc a dus la transformarea bazei sociale care permisese venirea la putere a social-democraţilor iar consecinţele economice negative ale politicilor sociale aplicate de partidele socialiste, cumulate cu prăbuşirea comunismului în răsăritul Europei, au produs un recul semnificativ al socialiştilor în anilor '90 în Europa occidentală.

Stînga şi dreapta permit, mai mult decît clasificările partizane, identificarea cetăţenilor cu un anume orizont valoric. Dacă preferinţele partizane sînt fluctuante, aderenţa la un anume tip de valori este stabilă. Situarea partidelor în funcţie de axa stînga-dreapta este dependentă de starea de spirit a societăţii. Obligate la pragmatism de competiţia electorală partidele se pliază în funcţie de fluctuaţiile opiniei publice.

Cristian R. PÎRVULESCU

Blana lui Trupakin şi pianul lui Păunescu

Într-una din fermecătoarele sale schiţe umoristice, Arkadi Avercenko povesteşte cum un pianist, urmînd să plece în turneu pe timp de aprigă iarnă rusească, împrumută de la chivernisitul funcţionar Trupakin o blană de lup, făgăduindu-i să o restituie după o săptămînă. Generos, acesta din urmă acceptă, dar nu rezistă tentaţiei de a-şi face cunoscut gestul în dreapta şi-n stînga. Fiecare demers publicitar, însoţit de remarci privind datoria oamenilor de a se întrajutora, este marcat de clişeul "doar sîntem oameni, nu...", spaţiul liber fiind completat cu o serie savuroasă de identităţi: fiare, sălbatici, canibali, tigri etc. Excedat de atenţia acordată sponsorului, în euforia succesului, pianistul vinde blana şi bea banii cu prietenii. Trupakin este jignit în sentimentele sale umanitare şi conchide întristat că lumea reală este incompatibilă cu înaltele sale idealuri: "Nu trăim între oameni, trăim între leoparzi".

La fel ar fi putut gîndi, mîhnit de nerecunoştinţa semenilor, cunoscutul întreprinzător George Constantin Păunescu după concertul de deschidere a stagiunii din Sala *Mihail Jora* a Radiodifuziunii Române. Acesta a oferit orchestrei un pian de concert Steinway, satisfăcînd o nevoie acută, pentru rezolvarea căreia inimosul Horia Andreescu făcuse în zadar îndelungate şi considerabile eforturi. Conducătorii instituţiei au vrut să marcheze importanţa gestului printr-o subtilă gradaţie a mulţumirilor publice. Paul Grigoriu a urcat pe scenă anunţînd, fără alte amănunte, că vom asculta un pian nou, ales de însuşi Dan Grigore. După prima piesă orchestrală, din loja oficială, Tudor Cătineanu a dezvăluit în cuvinte bine alese identitatea sponsorului. În sfîrşit, însuşi GCP a vrut să-şi autoanalizeze demersul printr-un discurs ţinut publicului. Destul de surprinzător, acesta din urmă a refuzat să-l asculte, acoperindu-i cu aplauze insistente, echivalente cu o huiduială, repetatele tenative de a începe. Fluierături, ce-i drept, n-au fost, publicul strălucit care umplea pînă la refuz sala nu avea în mod evident asemenea aptitudini, astfel încît episodul poate fi asemănat mai mult cu reducerea la tăcere a lui Pîrvulescu de la faimosul Congres XIII decît cu sfidarea lui Ceauşescu de la mitingul din 21.

Faptul în sine ar rămîne circumscris cronicii mondene dacă n-ar fi simptomatic pentru confuzia ideologică din mintile *inteligheţei* autohtone. Interpretat în limitele convenţiilor sociale legate de bunele maniere, episodul nu este interesant. Desigur că GCP, în calitate de naş, ar fi putut, să zicem aşa, îndesa cu mai multă graţie ofranda în decolteul miresei muzicale, mulţumindu-se, ca în Occident, cu menţionări detaliate pe afişe şi programe de sală, după cum şi invitaţii ar fi putut, printr-o atitudine de politicoasă glacialitate, să-şi exprime mai potrivit înaltele lor aşteptări la distincţia celor bogaţi. Oricum, nimeni nu poate contesta progresul faţă de ieslea d-nei Valmy, instalată în faţa Teatrului Naţional cu ocazia unui recent Crăciun: alături de pian, pe scenă nu a fost văzută nici o tăbliţă cu numele donatorului.

Reacţia publicului ar putea fi uşor interpretată politic. Refuzînd să onoreze un magnat din suita puterii, intelectualii prezenţi îşi exprimau astfel ataşamentul faţă de valorile şi personalităţile aflate în opoziţie. Personal însă mă îndoiesc că, dacă donatorul ar fi fost Dinu Patriciu sau Viorel Cataramă, răspunsul asistenţei ar fi fost mult diferit. Cu siguranţă că, venind din partea prinţesei Margareta sau a Marianei Nicolesco, un cadou chiar mai puţin substanţial urmat de un discurs de circumstanţă ar fi fost primit cu emoţie şi recunoştinţă. Aceasta nu numai pentru că graţia feminină, însoţită de mai mult sau mai puţin bun gust, şterge orice asperităţi, ci şi pentru faptul că inimoasele doamne nu sînt cine ştie ce bogate.

Publicul intelectual se crede de dreapta pentru că abhoră netezirile colectiviste ale comunismului, afirmă că proprietatea este, dacă nu sfîntă, cel puţin respectabilă, în adîncul sufletului păstrează însă bine ascunsă ideea că ea este totuşi, în ultimă instanţă,. un furt. Cînd Corina Jiva a intervenit în stilul "să fim rezonabili", arătînd că, în definitiv, omul a dat o sută cincizeci de milioane, că pianul mult dorit merită un discurs, o înfocată adepţă a iniţiativei private i-a replicat: "Sînt banii noştri, doamnă, el doar ni i-a furat!". Să fie aici invidia alentului faţă de talantul multiplicat de întreprinzăt ? Intelectualul, rămas de stînga în intimitatea sa, dar eputînd contesta în mod raţional mecanismul de sporir a avuţiei, este cu atît mai suspicios în privinţa modul de dobîndire al primului talant (cam 1000 USD la valoarea de azi). Concedînd că pragmatismul a devenit o trăsătură de dreapta şi acceptînd să cedeze teren în ceea ce ţine de acţiunea publică, stînga păstrează însă convingerea că spaţiul simbolic îi aparţine în exclusivitate. Gestul lui GCP putea fi aplaudat atîta vreme cît rămînea mut. Intrînd în spaţiul discursului public, el a încălcat regula nescrisă că acesta aparţine în exclusivitate celor săraci şi deştepţi, adică celor mai apţi să mînuiască orice fel de semne, cu excepţia semnului tuturor semnelor care este banul. Se spune că atît dreapta cît şi stînga s-au modificat în timp pînă la pierderea identităţii. Stînga a devenit din populistă elitistă şi, dacă şi-a pierdut o bună parte din iluzii, a păstrat-o pe aceea că numai discursul raţional, prin mersul logicii sale implacabile, va ajunge să salveze lumea. Dreapta s-a resemnat la discreţia activă, insinuînd că are mai multe de făcut decît de spus. Reprezentanţii ei s-au îmbogăţit prin "muncă şi economie", în timp ce oropsiţii de ieri, săraci şi cinstiţi, au devenit insolenţii de azi, săraci şi inteligenţi. Reducîndu-l pe GCP la tăcere, intelectualitatea pretins de dreapta şi-a reafirmat dreptul istoric de a (se) contrazice şi de a sfida.

Societăţii noastre îi lipseşte, hotărît lucru, radicalitatea. Vizibil jignit şi considerîndu-se neînţeles, GCP a aşteptat cu greu pauza pentru a se retrage discret. Dacă ar fi avut mai mult panaş, ar fi chemat prin telefonul celular o echipă de hamali, care ar fi luat pe sus pianul buclucaş şi l-ar fi urmat pe donator într-o procesiune demnă. Înfrînt pe terenul discursului, el ar fi dat celor obraznici o lecţie de consecvenţă. Pianul lui Păunescu ar fi trecut prin public legănîndu-se în chingi, negru şi trist ca viitorul.

Adrian MIHALACHE

Autocritica marxismului trebuie să ajungă pînă la Marx

– o discuţie cu Jacques BIDET –

Conferenţiar în filosofie la Universitatea Paris X – Nanterre, Jacques Bidet conduce împreună cu Jacques Texier revista *Actuel Marx* care a organizat, între 27 şi 30 octombrie, un colocviu internaţional consacrat bilanţului şi perspectivelor marxismului. Acest fost cercetător în domeniul teologic, care era, în anii '70, un militant activ al Partidului Comunist, înainte de a se îndepărta de acesta la începutul anilor '80, se prezintă nu ca "*un filosof marxist*", ci ca "*un filosof care analizează discursul lui Marx*". El încearcă să construiască o "teorie generală" care să realizeze joncţiunea dintre "*tradiţiile analitice ale marxismului şi tradiţiile normative ale contractualismului*". De la cele dintîi, el reţine analiza "ştiinţifică" a sistemului capitalist care i se pare, încă, valabilă într-o mare măsură în secolul XX. De la celelalte, bazate pe teoria "*contractului social*" pusă din nou în valoare astăzi de către John Rawls, Bidet împrumută proiectul "etico-politic" al unei societăţi care pune pe primul plan dreptul şi dreptatea.

Ce rămîne, după căderea regimurilor comuniste în Europa de Est, din teoria marxistă care se constituia drept fundament al organizării politice şi economice a acestora? În ce sens putem vorbi de acum înainte de o actualitate a marxismului?

Termenul de marxism este destul de echivoc. El poate desemna fie gîndirea lui Marx, fie ansamblul doctrinelor dezvoltate de curentele politice şi intelectuale care s-au revendicat de la acesta, fie "marxism-leninismul", ideologia oficială a mişcării comuniste, începînd cu Stalin. Limba franceză este singura care nu distinge ceea ce este marxist de ceea ce este "marxian". Nu putem confunda totul. Dar nu putem nici să rezolvăm totul descoperind diferenţele, deoarece există în mod evident şi un anumit raport între toate aceste lucruri.

Căutăm degeaba în opera lui Marx ideea unui partid unic sau schiţa unei economii planificate. Socialismul care apare pe scena istoriei în 1917 se află, dimpotrivă, în continuarea "colectivismului" care domina mişcarea muncitorească de la sfîrşitul secolului XIX, o ideologie hiperdemocratică, dar care, totuşi, manifesta deja o mare neîncredere cu privire la instituţiile parlamentare şi care, pe de altă parte, miza pe o economie administrată în întregime. Proiectul bolşevic prinde contur pe fondul acestei culturi colectiviste, în condiţiile înapoiate din Rusia. Ceea ce a fost desemnat, în aceste circumstanţe, prin numele de "marxism", a pierdut mult din actualitate. E aici un eufemism.

Trebuie să imputăm marxismului aspectele negative ale comunismului, în special anularea libertăţilor? Sau trebuie să incriminăm interpretarea pe care au dat-o marxismului Lenin şi apoi Stalin?

Este evident dificil să estimăm în ce grad fenomene istorice, mai ales de o asemenea amploare, pot fi imputate unor "idei". Conjuncturile determină într-o mare măsură alegerea şi folosirea referinţelor.

Trebuie totuşi să ne întoarcem într-un anumit fel de la U.R.S.S. la Marx, chiar dacă critica sa la adresa capitalismului este făcută în spirit radical democratic. Marx a fost înainte de toate un analist şi un teoretician al societăţii capitaliste. El s-a ferit să facă speculaţii în privinţa viitorului. Analiza pe care a făcut-o societăţii capitaliste implică, totuşi, o anumită idee despre o alternativă la aceasta.

Capitalul încearcă să arate că nu putem suprima capitalismul fără a desfiinţa piaţa. Or, dacă suprimăm orice raport de piaţă, nu rămîne, la scară socială, decît celălalt mare principiu de organizare raţională, care este planificarea administrativă. O dată angajaţi pe acest drum şi chiar dacă, după cum a fost cazul lui Lenin, ai dorinţa arzătoare de a plasa întreaga viaţă publică şi economică sub controlul participanţilor, există o logică a organizării planificate. Ea conduce la un control centralizat al societăţii pe care un partid unic este cel mai capabil să-l asigure. Ea favorizează o apropriere cvasipatrimonială a pîrghiilor de comandă de către nucleul care conduce societatea. Ea poartă deci în sine o ameninţare la adresa ordinii de drept. Ea nu lasă în nici un fel loc acestei libertăţi de asociere şi de expresie, valori de care erau atît de ataşaţi fondatorii şi militanţii mişcării comuniste.

În acest sens, autocritica marxismului trebuie, după părerea mea, să ajungă pînă la Marx.

Ca analiză a capitalismului, opera lui Marx, concepută în secolul XIX, mai este aplicabilă capitalismului, la sfîrşitul secolului XX? Ce concepte putem "salva"? Este posibil să judecăm la fel ca acum o sută cincizeci de ani asupra luptei de clasă, asupra proletariatului sau însuşirii mijloacelor de producţie?

Analiza lui Marx, autor al *Capitalului*, are în vedere structurile profunde şi de lungă durată. Ceea ce Marx diagnostica drept tendinţe esenţiale ale sistemului se manifestă mai mult la acest sfîrşit al secolului XX decît în secolul XIX: nu numai exploatarea muncii, dar şi excluderea, trimiterea în şomaj a "armatelor de supranumerari", după expresia lui Marx, dominarea periferiilor şi jaful colonial. Abia astăzi ansamblul lumii a devenit o piaţă. La scară mondială, proprietatea capitalistă se găseşte concentrată în mîinile unei minorităţi infime, dar sărăcia este răspîndită într-o mare proporţie. Femeile şi bărbaţii sînt, cu sutele de milioane, în căutarea celor care ar vrea să le exploateze forţa lor de muncă. Şi tendinţa nu pare să ia altă turnură în viitorul apropiat.

Rămîne de aflat desigur dacă recurgerea la instrumentele marxiene este necesară pentru analiza acestor fenomene.

Este adevărat că, într-un sens, capitalismul a dat înapoi. Anumite tare ale sistemului s-au atenuat, cel puţin acolo unde mişcarea socială seculară a putut impune o anumită umanizare. Hegemonia burgheză are de acum înainte acest preţ.

Configuraţiile sociale ale capitalismului s-au modificat. Clasa muncitoare industrială nu mai are desigur aceeaşi importanţă strategică pe care o avea în secolul XIX. Structura a devenit însă mai complexă, mult mai stratificată de instituţia şcolară. Capitalul economic se combină cu cel cultural. Dar, structurile de inegalitate se reproduc. În lumea modernă, lupta dintre clase este reactivată în mod constant de contradicţia dintre ceea ce această lume promite, libertate şi egalitate, şi ceea ce ea oferă, supunerea economică.

Pentru marxişti, alegerea este între economia de piaţă şi planificarea autoritară. Aceasta din urmă a eşuat. Există oare o a treia cale? Ne poate ajuta marxismul să inaugurăm această cale?

Fiecare admite de acum înainte că nu există economie raţională fără o anumită combinaţie între piaţă, organizare (întotdeauna planificată într-un anume sens) şi cooperarea imediată. Moştenitorii marxismului trebuie să renunţe la a face *tabula rasa* din resorturile societăţii moderne. Atît timp cît munca intelectuală, care se integrează imediat în comunicarea discursivă, nu va fi devenit forma predominantă a producţiei, vor continua să se impună la scară socială aceste două mari forme de coordonare care sînt piaţa şi organizarea administrativă. Cu aptitudinea lor de a genera clivaje între clase.

Programul socialismului nu are în vedere desfiinţarea raporturilor negustoreşti sau organizate, ci a raporturilor dintre clase pe care acestea le determină. Există astăzi pe această temă o întreagă activitate de cercetare, mai ales anglo-saxonă, asupra noilor "modele ale socialismului". Aceste modele caută să definească o lume eficace şi dreaptă totodată, nu ca o utopie ultimă, ci ca un orizont mobil care poate da tuturor luptelor în curs un punct de convergenţă. Căci de luptă este vorba, atunci cînd se pune problema dreptăţii. Deoarece dominatorii îşi apără poziţia. Lupta dintre clase nu este doar o stare de fapt. Spiritul de luptă este virtutea politică.

Poate răspunde marxismul marilor probleme pe care le pune astăzi ecologia?

Alergia reciprocă pe care au manifestat-o mult timp "verzii" şi "roşii" nu este prea surprinzătoare. Marx însuşi nu şi-a pus problema că, în viitor, capitalismul va deveni o "piedică în calea dezvoltării forţelor productive".

Materialismul istoric nu este totuşi nimic altceva decît studiul societăţilor în raporturile lor cu natura. Şi critica sa la adresa capitalismului constă în a spune că finalitatea acestuia nu este producerea "valorilor uzuale", ci profitul în toată abstracţia sa, oricare ar fi consecinţele pentru umanitate şi natură.

Pe acest teren, logica planificării s-a dovedit la fel de oarbă ca şi cea a pieţei. Aceasta nu-l împiedică pe Marx să fie primul filosof ecologist, primul care a pus problema raportului cu natura din perspectiva logicilor sociale de producţie şi care a realizat că, lăsat în voia lui, capitalismul distruge natura.

S-a schimbat felul de a-l citi pe Marx, după anii '60 şi în urma apariţiei lucrărilor lui Althusser?

Fiecare generaţie recurge din nou la autorii tradiţionali în funcţie de problemele sale şi de cultura ei proprie. Astăzi, fondul marxist este reactualizat în lumea anglo-saxonă. Un marxism "analitic" rupt de tradiţiile heggeliene ale marxismului continental. Protagoniştii săi, Gerry Cohen, Eric Roemer, Robert Brenner exercită deja o mare influenţă.

Citind Althusser, am întîlnit pentru prima dată un marxist care se distanţa de Marx, care analiza textul *Capitalului* ca pe orice alt text teoretic, care nu presupunea în acesta o "gîndire a lui Marx" imanentă în orice moment, ci vedea mai degrabă un ansamblu de enunţuri a căror coerenţă rămîne întotdeauna problematică. Althusser ne-a învăţat să tratăm *Capitalul* nu ca pe o teorie adevărată, ci ca pe o adevărată teorie care devine interesantă atunci cînd ne punem întrebări în legătură cu ţinuta ei ştiinţifică. Descoperim astfel un somptuos şantier conceptual, pornind de la care am putea construi o altă teorie care ar privi lumea modernă în ansamblul ei.

Încercaţi să realizaţi o "teorie a modernităţii". Care este locul marxismului în cadrul acestei tentative?

Încerc să fac o sinteză între marxism şi tradiţiile contractualiste. Plec de la o perspectivă mai largă decît cea a lui Marx, care mi se pare că s-a înşelat considerînd piaţa drept o formă autonomă în raport cu planul. Piaţa nu este o lege naturală datorită faptului că nu există decît o regulă, cea a liberei contractualităţi între indivizi. Dar această regulă nu există ca regulă de libertate decît atunci cînd este rezultatul unei voinţe comune libere. Adică liberă să-şi dea şi alte reguli, de exemplu să-şi fixeze scopuri şi mijloace adecvate, pe scurt să planifice, să organizeze. Această relaţie antinomică dintre contractualitatea centrală şi cea interindividuală mi se pare a fi pivotul întregii teorii politice (contractuale), dar şi a întregii teorii economice (raţionale) a modernităţii.

Tot aici este şi pivotul structurilor claselor din societatea modernă care se formează nu numai plecînd de la piaţă, cum vedea Marx, ci şi plecînd de la cealaltă formă de coordonare socială, planul, şi din interferenta acestora două.

Încercaţi să "completaţi" gîndirea lui Marx cu cea a lui John Rawls şi cu cea a lui Fernard Braudel. Puteţi explica posibila lor articulare?

Rawls repune schema contractului, adică a dreptăţii, în centrul filosofiei politice. El reface legătura cu marea tradiţie clasică. Lărgeşte sfera acestei tradiţii aplicînd-o economicului. Principiul său de diferenţă invită la abolirea oricărei inegalităţi care nu ar face dovada utilităţii sale pentru cei care au mai puţin şi este o formulare foarte riguroasă a universalului, a ceea ce se impune oricărui spirit imparţial. Criteriul universalului nu este altceva decît punctul de vedere al exploataţilor şi al oprimaţilor. Rawls dă acestui criteriu o variantă lenifiantă. Totuşi avem aici un principiu puternic pentru a gîndi practica politică.

Abordarea problemei de către Braudel permite reconsiderarea analizei marxiste cu privire la un punct esenţial, problema naţională. Economia globală care urmează fostei forme imperiale este de la început fragmentată şi tinde să se constituie în reţeaua de state-naţionale. Aceasta ţine de faptul că legea pieţei care nu este o lege a naturii, ci doar o regulă, presupune întotdeauna existenţa unui centru de autoritate, pentru a o asigura, care poate de asemenea regla şi reglementa, în diverse moduri, ordinea interioară şi care trebuie să controleze schimburile de vînzare-cumpărare realizate cu celelalte entităţi ale lumii-piaţă. În acest ansamblu, există de la început un centru, periferii şi raporturile de dominare specifice. Structurile capitaliste se realizează într-un sistem spaţial, geopolitic. Dar sistemul se interpretează plecînd de la structură. Teoria lui Braudel presupune existenţa teoriei lui Marx.

Thomas FERENCZI

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

(După **Le Monde**, 2 oct 1995)

Bibliografie

Gîndirea lui Jacques Bidet asupra marxismului inspiră, parţial, revista *Actuel Marx*, pe care acesta o conduce împreună cu Jacques Texier. Din 1988 au apărut şaisprezece numere. Ultimele aveau ca teme "Weber şi Marx" (1992), "Ecologia, acest materialism istoric" (1992), "Teoriile acţiunii astăzi" (1993), "Noi modele de socialism" (1993), "Inconştientul socialului" (1994), "America Latină, lumea văzută din Sud" (1994), "Teoria organizării, teoria convenţiilor" (1995). Revista a publicat şi documentele mai multor colocvii, organizate de revista Institutului italian pentru studii filosofice: "Sfîrşitul comunismului, actualitatea marxismului?" (1991), "Ideea socialismului are un viitor" (1992), "Noul sistem al lumii" (1993) şi "Criza muncii" (1995). Au apărut, sub conducerea lui Jacques Bidet, în 1994, documentele unui colocviu a C.N.R.S. despre "Paradigmele democraţiei". Pe de altă parte, Jacques Bidet a publicat *Que faire du Capital?* (Meridiens-Klincksieck, 1985), *Théorie de la modernité* (PUF, 1990), *John Rawls et la théorie de la justice* (PUF, 1995).

MIRA MOSCOVICI

Nu există stînga fără democraţie

Diferenţa dintre comunism şi social-democraţie

Doamnă Mira Moscovici, sînteţi de atînga?

Da. Am fost şi sînt. Consider că mişcarea social-democrată este o mişcare de stînga. În orice caz, contează şi momentul politic în care se desfăşoară activitatea şi, prin urmare, pot fi adoptate atitudini care să fie mai la centru sau efectiv la stînga.

Ce înseamnă să fii de stînga?

În primul rînd să existe o solidaritate umană. Nu e vorba de filantropie, ci de căldură umană, căci dreptatea socială nu înseamnă filantropie, ci să dai şanse egale tuturor indivizilor. Un om de stînga este un om de progres, deschis, fără prejudecăţi. Apoi, şovinismul şi rasismul sînt departe de mişcarea de stînga. Din păcate, naţional-socialismul a pornit din stînga, din mase, dar a îmbrăcat forma pe care o ştim cu toţii. S-a făcut abstracţie de democraţie şi stînga fără democraţie nu există. Eu nu aş spune partid social-democrat, ci democrat-social-democrat. Trebuie ca totul să înceapă şi să se sfîrşească cu democraţia.

Cum credeţi că se poate ajunge de la stînga la tot felul de devieri, ca de exemplu la antisemitism? Şi astăzi, în România, avem un partid de stînga antisemit.

Sînt multe partide antisemite la ora actuală, începînd cu cele guvernamentale şi terminînd cu unele partide din Opoziţie. Şi apoi, ca să luăm un exemplu, un Păunescu – să zicem – nu este de stînga. El este un comunist, care se botează astăzi socialist (pentru că aşa se poartă). Comunismul nu este de stînga, fiindcă este retrograd, static şi nu progresist, dictatorial (pornind de la dictatura unei clase). Semprun, unul din oamenii de stînga din Spania, a pus în revista *Esprit* problema partidelor comuniste în general. Cele guvernamentale, vrînd să păstreze puterea, sînt conservatoare, deci nu de stînga. Celelalte sînt retrograde. Stînga implică progresul în societate, iar oamenii de stînga, oamenii luminaţi intelectual, sînt progresişti. Liberalii, în România, au început prin a fi de stînga (nu se spunea că sînt roşii?), fiindcă reprezentau o mişcare nouă, de intelectuali, care deschidea. Ca să vă daţi seama care este diferenţa dintre comunism şi social-democraţie, am să vă povestesc o întîmplare. Cînd eram copil, se strîngeau bani pentru războiul din Spania împotriva lui Franco. În timpul lui Ceauşescu, pe cînd încă trăia Franco, în România s-au adus mărfuri din Spania. Erau nişte stofe foarte frumoase. M-am dus la magazin cu bărbatu-meu şi am vrut să cumpărăm nişte stofă. Ne-am uitat la muchie şi am văzut scris *Made in Spain*. Atunci am spus că eu nu mai cumpăr, pentru că nu pot să port ceva din Spania lui Franco. Bărbatu-meu mi-a zis: "Bine, dar marfa a fost adusă aici de comunişti". "Da – am zis – ei pot s-o aducă, dar eu, ca social-democrată, nu pot s-o cumpăr".

Romantism şi utopie

Cum erau oamenii de stînga la începutul secolului şi în perioada interbelică?

Tata (care a murit în timpul celui de-al doilea război mondial)* îmi spunea că în tinereţea lui, înainte de primul război mondial, toţi intelectualii de marcă ai ţării treceau în tinereţe prin mişcarea socialistă, datorită unei doze de romantism, de utopie. Pînă le dădeau bani părinţii sau se însurau cu o fată bogată, ei erau socialişti. Unii ţineau conferinţe pentru muncitori, ca să le ridice nivelul cultural, medicii făceau medicină socială – adică îi ajutau pe oamenii simpli să se ridice, să-şi depăşească condiţia. Socialiştii îi învăţau pe muncitori cum să se organizeze în sindicate şi să-şi apere drepturile. România interbelică a avut o legislaţie socială foarte avansată (chit că n-a fost respectată întocmai). În timpul lui Carol al II-lea, de exemplu, sindicatele – pe care el le denumea "bresle" - au avut o oarecare forţă. Atunci s-au construit locuinţele din parcul *Vatra Luminoasă*, care sînt făcute din iniţiativa tatei şi a delegaţilor sindicatelor sprijiniţi de Carol al II-lea. Locuinţele acestea se dădeau la asigurări sociale: erai salariat, cu carte de asigurări sociale, dovedeai că ai cotizat cinci ani la asigurări sociale, mai trebuia să fii şi căsătorit şi să ai un copil şi căpătai locuinţă.

Era o perioadă de înflorire a mişcării social-democrate.

Pînă la primul război mondial, mişcarea social-democrată era de proporţii reduse. În vechiul regat nu a existat industrie şi social-democraţia s-a fixat în toate ţările ori prin intelectuali, ori prin sindicate. La noi, sindicatele erau foarte slabe. Mişcare social-democrată puternică a fost în Transilvania, pentru că acolo era industrie şi partidul s-a creat după modelul partidului social-democrat austriac. Partidul Social-Democrat Român din Transilvania a participat în Consiliul Dirigent la unirea Ardealului cu România. Conducătorii lui, ca Ion Flueraş, Iosif Jumanca, George Grigorovici (care au fost în Consiliul Dirigent) au murit cu toţii în închisorile comuniste. Ei au fost nişte adevăraţi social-democraţi – erau muncitori, buni profesionişti, autodidacţi. În Transilvania, românii, cu ajutorul Bisericii Uniate, au putut să-şi ridice nivelul cultural şi de viaţă. Floarea Ardealului au fost uniaţii şi de aceea comuniştii au desfiinţat în 1948 Biserica Uniată. Au crezut că au desfiinţat-o, de fapt, pentru că ea a existat tot timpul. Eu, în 1956, pe cînd era în ilegalitate, am aderat la Biserica Uniată, tocmai ca un omagiu pentru ce a reprezentat ea pentru oamenii de acolo.

Se spune despre stînga de dinainte de '44 că era formată mai ales din populaţie evreiască. Cît adevăr este în această afirmaţie?

În vechea mişcare social-democrată nu a existat niciodată vreo diferenţiere a naţionalităţilor. Tata era de origine evreiască. Ion Flueraş – muncitor, tîmplar de mobilă fină, deputat – era român. Flueraş, naţionalist (în sensul bun al cuvîntului – a participat la Unire), căsătorit cu o unguroaică – tanti Ilonca –, şi-a adus fiica să stea în casă la noi pentru a-şi face studiile în Bucureşti. Niciodată n-a spus Flueraş "aoleu, am băgat-o la jidanii ăia". Să vă dau un alt exemplu. Deputat de Cernăuţi (la Cernăuţi era un puternic centru social-democrat) era un doctor în ştiinţe economice, Iacob Pistiner – evreu. Cînd a murit Iacob Pistiner, am fost cu tata la înmormîntare, la Cernăuţi. Acolo, prefectul de Cernăuţi, militar, în uniformă de gală cu pompon, a mers în urma carului mortuar ca toţi ceilalţi, pînă la cimitirul evreiesc. Acestea erau relaţiile umane, normale, la epoca respectivă... Sau un alt exemplu. Tanţa Mirescu, soţia lui Ion Mirescu (unul dintre liderii mişcării sindicale metalurgice din Bucureşti), venea zilnic, cînd eu m-am îmbolnăvit la 9 ani de plămîni, să stea cu mine şi să mă îngrijească. Tanţei Mirescu nici o clipă nu i-a trecut prin cap că merge la un copil de evreu. E adevărat că Mirescu a reprezentat singura defecţiune mare din conducerea PSD interbelic: a participat la Guvernul Goga-Cuza, guvern antisemit. Cu toate acestea, Mirescu nu era antisemit.

Gogonele verzi devin roşii?

Nu mi-aţi spus dacă evreii erau numeroşi în mişcările de stînga.

În general, în mişcările de stînga, erau mai mulţi minoritari, pentru că aceştia nu aveau drepturi. Pe lîngă evrei, erau şi foarte mulţi unguri; Partidul Social-Democrat a avut în toată Transilvania ziare în limba maghiară, teatru, cor, grupuri sportive etc. Pe vremea aceea, maghiarii din Ardeal mergeau ori la partidul de dreapta maghiar, ori la PSD. Şi era firesc să fie aşa, nu cum este acum, un partid etnic creat după '90 artificial în care coexistă grupări clar conturate, social-democrate, liberale şi demo-creştine. Eu l-am văzut la televizor pe dl Frunda şi pot să spun că mi-au dat lacrimile: mi-a plăcut grozav – este un intelectual rasat şi tot mesajul său electoral este de european. Recent a venit pe la mine un destul de vechi social-democrat şi m-a întrebat cu cine o să votez. Eu i-am spus că o să votez cu Frunda, iar el: "Ei, cum o să-l votezi pe Frunda? E maghiar!". Atunci eu i-am zis: "Pleacă de-aici şi să nu mai spui niciodată că ai fost social-democrat". Mi-e ruşine cu generaţia mea. Generaţia mea a păstrat toate ranchiunele vieţii prin care a trecut. Sigur că viaţa ne-a obligat la foarte multe noduri în gît, dar nu putem să le depăşim niciodată? Eu nu pot să fiu de acord cu evreii care spun că în Germania toţi sînt hitlerişti. Nu sînt şi n-au fost toţi. Apoi, să nu uităm că venirea lui Hitler la putere a fost posibilă cu un milion de voturi ale partidului comunist (care a votat împotriva social-democraţilor de la Weimar). Aşa cum mulţi comunişti de la noi şi evrei de cafenea susţineau, cînd au venit legionarii, că "nu-i nimic, acum sînt verzii şi gogonelele verzi o să devină pe urmă roşii". Şi legionarii au devenit roşii doar prin valurile de sînge pe care le-au creat.

Spuneaţi că tinerii veneau către mişcările de stînga din romantism şi dintr-un spirit revoluţionar. Dar legionarii ziceau acelaşi lucru despre tinerii lor.

E adevărat, cei împinşi spre dreapta porneau tot de la o nevoie juvenilă de a se răzvrăti. Mişcarea legionară, la începuturile ei, era una romantică şi naţională, şi de aceea eu nu o atac pe cea de la început. Dar ştim cu toţii ce s-a întîmplat pe urmă. Mişcările revoluţionare, în momentul în care au reprezentat o forţă sau au ajuns la putere, şi-au schimbat întotdeauna optica. Puterea te face să crezi că ţi se cuvine şi că poţi orice.

Dar nu credeţi că exista de la început un sîmbure care să anunţe ce urma să se întîmple?

Nu uitaţi că ei au început cu "omul şi pogonul", la ţară, unde era destul de mare sărăcie. Deci ei au pornit cu o mişcare egalitară – şi nu evreii erau cei vizaţi, pentru că arendaşii nu erau evrei.

Pactele de colaborare şi închisori

Ce s-a întîmplat cu stînga după 1944?

După război, s-au refăcut partidele politice. Partidul comunist, dintr-un partid aproape inexistent, cu ajutorul ruşilor a intrat în legalitate şi s-a impus. Oamenii au văzut că bate vîntul înspre aşa-zisa stîngă a partidului comunist şi s-au pus bine cu comuniştii. Mai întîi s-a încercat o colaborare cu ei (eu, pe vremea aceea, eram secretară adjunctă la organizaţia pe capitală a PSD – tata murise). Pe de altă parte, mulţi intelectuali şi muncitori au venit, de frica ruşilor şi a comuniştilor, la noi. Atunci, ca şi după 1918, partidul a crescut foarte mult. Eu mă certam tot timpul cu comuniştii şi aveam conflicte cu ei în cadrul Frontului Unic Muncitoresc (care era o formă de colaborare cu partidul comunist încheiată la 1 mai 1944, în ilegalitate, de către Titel Petrescu, Voitec ş.a.). După '44, comuniştii au început treptat să pună mîna pe mişcarea sindicală, eliminînd social-democraţii care o conduceau, după aceea să pună mîna pe conducerile întreprinderilor şi să elimine patronii. În octombrie 1947 s-a hotărît unificarea PSD cu comuniştii şi atunci eu mi-am dat demisia din partid. De fapt, Partidul Social-Democrat a fost distrus de comunişti în vara lui '47, cu ajutorul lui Rădăceanu, în două săptămîni. Rădăceanu, ministrul Muncii, a scos o lege de repartizare a forţei de muncă (era prima dată în România cînd puteai să iei muncitorii şi să-i duci la o altă fabrică sau în provincie) şi atunci muncitorii mai "clonţoşi", social-democraţi, erau scoşi din uzină şi trimişi în provincie sau daţi de tot afară, sub motivul că unitatea intră în reorganizare. Şi astfel, cei care nu treceau la comunişti erau daţi afară. Oamenii veneau la noi să-i ajutăm. Eu m-am dus la Rădăceanu şi i-am cerut să-şi apere membrii de partid. Bineînţeles că Rădăceanu nici n-a vrut să audă. Asta se întîmpla în august '47. La Congresul PSD din octombrie urma să se hotărască unificarea cu partidul comunist. Rădăceanu n-a putut să reziste pentru că el colaborase cu nemţii; Voitec n-a rezistat pentru că i se reproşa că e troţkist – scrisese nişte articole împotriva proceselor staliniste din anii '30. În octombrie, comuniştii au venit să preia sediile partidului. Atunci, împreună cu un doctor din Cernăuţi şi cu un fost miner de la Cacica, în secret, am luat toată arhiva partidului şi am ars-o în fundul curţii. N-am vrut să predau arhiva PSD şi, cînd au venit comuniştii să preia – eu nu mai eram acolo –, dulapul era plin cu biblioraturi goale. Natural că eu am plătit acest lucru, pe urmă, cu nişte anchete. Alţii au intrat în puşcării. Văduva lui Iosif Jumanca a fost evacuată din casă cu cele două fete ale ei şi au fost duse în mijlocul iernii într-o casă părăsită, fără geamuri şi uşi, la Băneasa. Nu se prea vorbeşte, în general, la noi, despre social-democraţii care au fost arestaţi în '47-'48. Foarte mulţi au murit la Sighet şi am aflat că, după '89, cînd s-a pus temelia noii construcţii, nu s-a vorbit deloc despre social-democraţii deţinuţi şi morţi acolo.

A consemnat

Cezar PAUL-BĂDESCU

---

* Ilie Moscovici a fost conducător al Partidului Social-Democrat din România în perioada 1912-1943

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema.html ● e-mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 198
25-31 octombrie 1996
16 pagini 600 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NEVOIA DE POVESTE

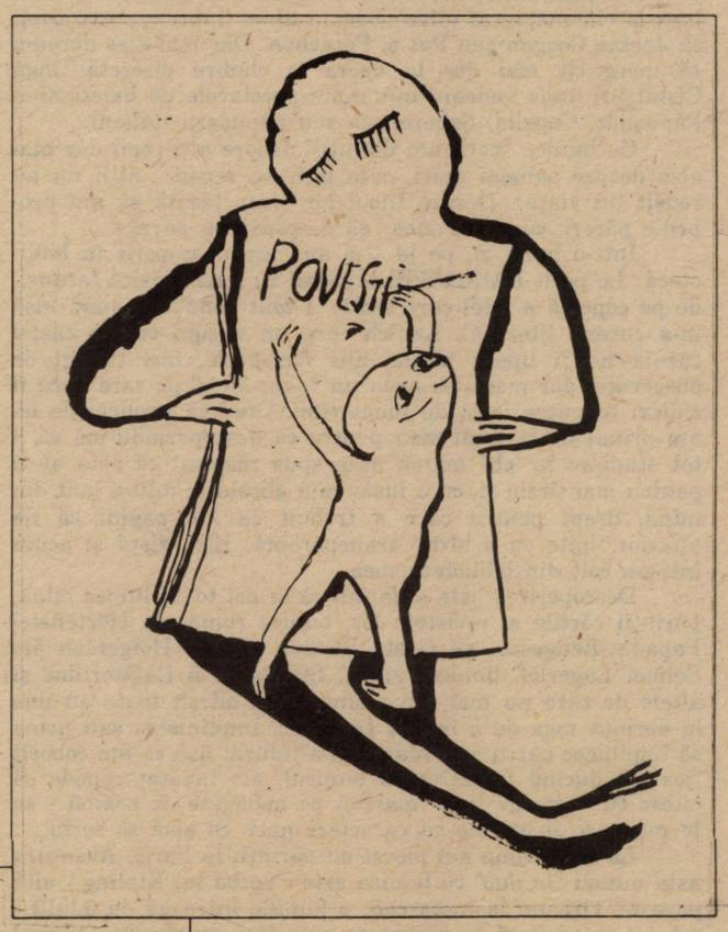

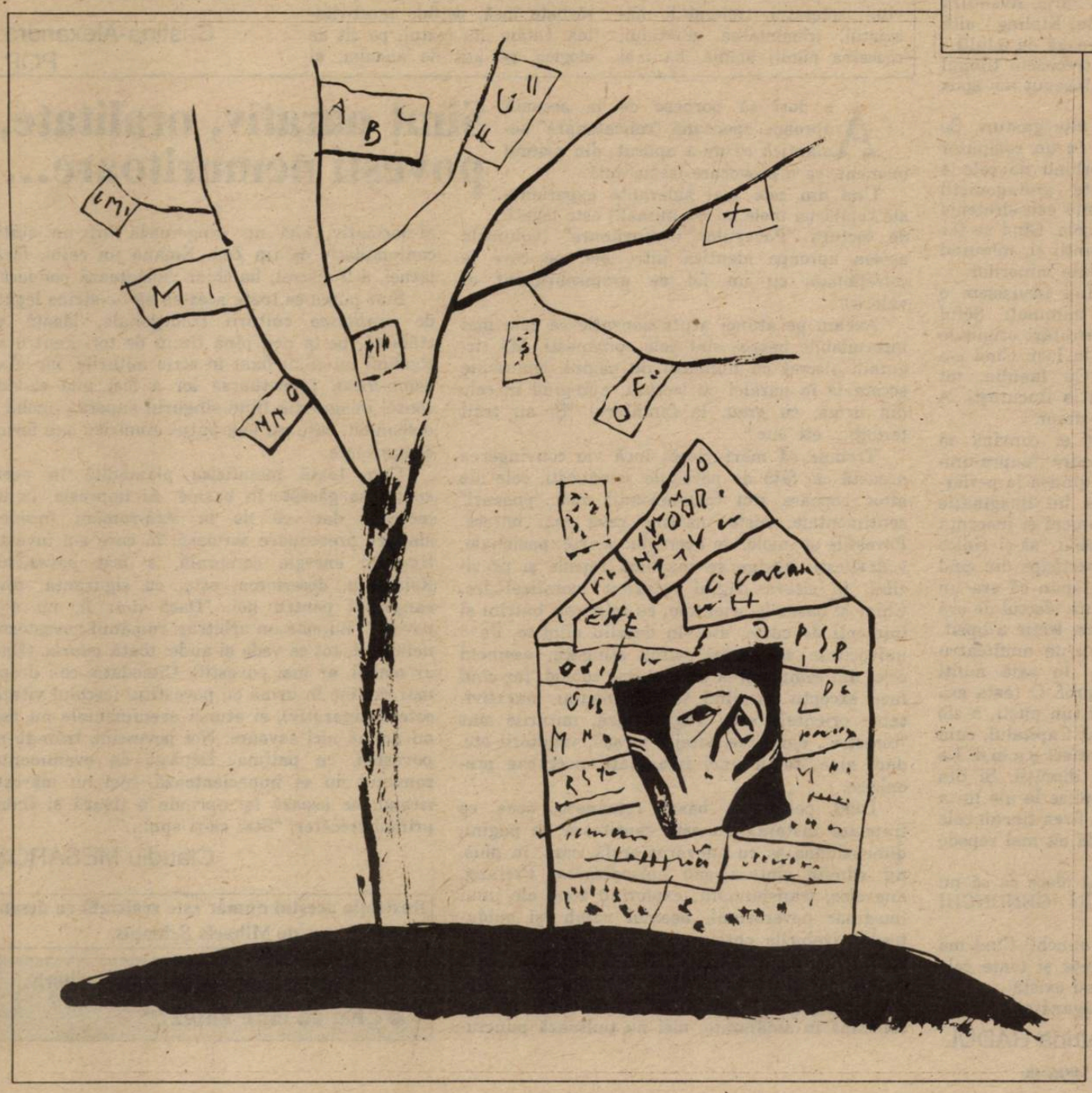

DIN SUMAR:

➤ Evenimentul şi umbra lui (Mihai ZAMFIR)
➤ Bulgărele de zăpadă – un atentat din gură-n gură (Cezar TABARCEA)
➤ Istoria termenului de „poveste" (Oana CHELARU-MURĂRUŞ)
➤ De la Sue Ellen la Mariana (Mircea KIVU)
➤ Demnitarii au cuvîntul (Eugen ISTODOR)
➤ Filmele – basme politic corecte (Corina LICEA)
➤ Poveşti din campania prezidenţiabililor (Sabina FATI)
➤ Ciinele românului – naraţiuni urbane (Ioana POPESCU)
➤ Ziarişti, poliţişti, găini, moarte (Delia VERDEŞ)
➤ Evenimentul zilei (Mihaela IRIMIA)
➤ Opiniile specializate ale unei famili contemporane (Tita CHIPER)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Poveşti pentru adormit oameni mari

A fost odată ca niciodată...

Cînd eram eu copil toţi copiii aveau bunici sau aşa credeam eu. Bunicii noştri aveau timp liber. Îşi vedeau de treburile lor negustoreşti, gospodăreşti, profesionale, mai ştiu eu de ce fel, dar aveau timp pentru nepoţi.

Părinţii mei erau liber profesionişti şi continuau să tot studieze, aşa că şi eu aveam destul timp liber pentru bunici.

Noi stăteam "sus", adică la etaj, ei stăteau "jos". Bunicul îmi spunea poveşti mai ales după amiaza cînd mie nu îmi plăcea să dorm şi mă strecuram "jos". Şi el povestea, povestea pînă cînd uneori adormea...el. Mai mult îmi plăcea însă la cinematograf unde vedeam filme (mute) pentru copii cu Jackie Coogan sau Pat şi Patachon. Dar mai ales doream să merg cît mai des la operă (o clădire discretă lîngă Cişmigiu) unde vedeam minunate spectacole de balet: Ziua Păpuşilor, Copelia, Şeherezada sau păpuşarii italieni.

Cu bunica "vorbeam discuţii" despre alţi copii dar mai ales despre oameni mari, cum unii au reuşit , alţii nu au reuşit (în viaţă). Despre tîlcul lor eram lăsată să am propriile păreri, cum s-ar zice să descopăr eu povaţa.

Într-o bună zi, pe la trei ani, am descoperit în bibliotecă "Le petit LAROUSSE illustré" cu poza clasică (atunci) de pe copertă a fetei care suflă "*à tout vent*". Pe mine însă m-a cucerit litera C. La "ch" era un design cu un castel căruia nu îi lipsea nimic: nici foişoarele, nici turnul de observaţie dar mai ales avea un "*pont-levis*" pe care dacă îl ridicai te putea izola de inoportuni. Cred că explicaţiile le-am primit de la tatăl meu pentru că descoperindu-mă că îl tot studiam la "ch" mama mi-a spus răspicat că asta ar fi pentru mai tîrziu şi, cu o insistenţă absolută, mi l-a luat din mînă, drept pentru care a trebuit ca 2-3 pagini să fie ulterior lipite cu o hîrtie transparentă. Ele există şi acum într-un colţ din biblioteca mea.

Descoperirea asta şi faptul că la noi toată lumea citea, părinţii cărţile şi revistele lor, bunica romanele Hortensiei Papadat-Bengescu, pe Gösta Berling şi Nils Holgerson ale Selmei Lagerlöf, bunicul ziarul Ştiinţelor şi Călătoriilor şi altele de care nu mai îmi amintesc, în sfîrşit toate au dus la dorinţa mea de a învăţa să citesc. Împlinisem sau urma să împlinesc patru ani. Mama m-a refuzat aşa că am coborît "jos" şi, ducînd tratative cu bunicul, am învăţat repede să citesc cu litere de tipar mari şi pe nebăgate de seamă - să le recunosc şi pe cele cu caractere mici. Şi apoi să scriu.

La scurt timp am plecat cu părinţii la Paris. Aventura asta numai "*in duo*" cu bunica este - vorba lui Kipling - altă poveste. Oricum la întoarcere o familie întreagă de adulţi - mă tot iscodea să le povestesc cum îmi petrecusem timpul acolo, aproape un an. Va să zică de la bun început am spus poveşti pentru oameni mari.

În ce priveşte copii de acum, ei au alte gusturi. Se joacă cu un mini-calculator, cei mai avuţi cu un computer de nici nu mai ştiu să numere, nemaivorbind de cele 4 operaţii aritmetice. În desenele animate protagoniştii desfăşoară adevărate performanţe de iscusinţă sau şiretenie pentru a doborî duşmanii sau măcar a-i înşela. Cînd se fac ceva mai măricei aşteaptă să adoarmă părinţii şi, mînuind telecomanda, se uită la filmele nerecomandate minorilor.

...Şi ca în poveste anii au trecut. Îmi însuşisem o profesiune care îmi plăcea. Colegii erau minunaţi. Şeful nostru era o personalitate aparte. După cercetări originale la Paris fusese numit profesor universitar la Iaşi. Cînd s-a rupt frontul la Iaşi şi-a dat demisia. Cu familia, tot calabalîcul şi cu spaima acelor zile a venit la Bucureşti. A devenit cu uşurinţă şef, dar nu mai era profesor.

Prin anii cincizeci a fost ademenit şi convins să redevină profesor la Bucureşti. La o catedră "supra-universitară". Ideea i-a surîs şi a acceptat. Se gîndea la performanţe originale, aşa cum erau în bogata lui imaginaţie ştiinţifică. Cu o mare indulgenţă faţă de semeni şi inocenţa marilor spirite nu şi-a închipuit că va trebui "să-şi ridice nivelul". Şi aşa s-a pomenit că trebuie să participe din cînd în cînd la cursuri politice. Am uitat să vă spun că era un om punctual dar punctualitatea lui reprezenta sfertul de oră la întîrziere. Şi mai am bănuiala că la prima lecţie a lipsit. Aşadar cu, oleacă de întîrziere a intrat într-un amfiteatru plin. S-a aşezat discret în ultimul rînd. În sală mulţi cunoscuţi, toţi profesori. Prof. H., prof.B., prof. O (ăsta era mai instruit) şi alţii. La catedră un tinerel (un puşti, a zis el, care nu se ferea de cuvinte)) le-a explicat Capitalul, cum - o să dispară statul cînd... totul o să fie perfect ş.a.m.d. La sfîrşit le-a pus întrebări şi i-a invitat la discuţii. Şi din înaltul amfiteatrului unde profesorul se gîndise la ale lui a constatat că şi B şi H şi C, oameni în toată firea ţineau cele două degete în sus, grăbindu-se să răspundă cît mai repede şi cît mai bine.

Cu un efort de stăpînire s-a gîndit să plece ca să nu le strige într-o dulce moldovenească: ÎN GENUNCHI MĂGARILOR!

Şi mie îmi vine uneori să strig: În genunchi! Cînd mă întîmpină ipocrizia, nesinceritatea, necuviinţa şi toate cele pe care în copilărie mie mi s-au părut că nu există.

Şi oricum, viaţa merge înainte, cu măgarii ei cu tot.

Elie Catrina RADUL

Aduse cu poşta

East Side Story

Nu-i greu de observat că noi românii, sîntem un popor narativ prin excelenţă. Ne uită Dumnezeu povestind. Şi cu cît povestirea este mai neverosimilă şi mai întortocheată cu atît sporesc răbdarea şi interesul. De fapt se instalează o dulce narcoză atemporală. Povestitorul anonim e prezent oriunde. La nunţi, la botezuri, la înmormîntări, la vot. El te ia scurt în primire şi îţi istoriseşte de-a fir a păr totul. Aventurile din tinereţe, mofturile progeniturii şi pretenţiile nevestei, conspiraţiile colegilor care vor să-l înmoaie pe el, principalul, cine s-a combinat cu X ca să-l lucreze pe Y şi cum a apărut Z care-i pune beţe-n roate pe motiv că au făcut armata împreună, că hoaşca de la patru, care-i ful de bani, dă bojoc la pisici. Şi povestea continuă, sare de la una la alta, se întrupează din nimic, năucindu-te. Dai să te grabeşti, inventezi o treabă urgentă. Nimic. Omul nostru continuă cu aceeaşi vervă şi nerăbdare de a se descărca definitiv. Vrînd-nevrînd înghiţi cu noduri tot acest amalgam steril, toată această pacoste apărută brusc la semafor. Timpul se lichefiază, devine o dimensiune derizorie, consumată cu largheţe tembelă. La un moment dat atenţia se disociază. Aţipeşti şi visezi că era odată un moş şi o babă. Moşul avea un cocoş iar baba o găină. Dar pe aia cu raţa o ştii? Cade abrupt întrebarea. Nu o ştiu. O ştiu pe aia din romanul lui Costache Olăreanu, în care Don Mitache, un fel de Don Quijote balcanic, nimereşte peste un grup de ţărani agresivi şi începe să le povestească despre Brazilia. Sensibili la poveste, dar ameţiţi de amănuntele exotice, ţăranii adorm buştean. Să nu trecem cu vederea personajul-narator din "Craii de Curtea-Veche", personaj emblematic dealtfel. Adevăraţi plozi ai Şeherezadei, ne pierdem în imaginar, în speculaţie, în scenariul lui a fost odată ca niciodată. Lipsindu-ne grandoarea faptei, ne baricadăm în virtualitate soporifică, acolo unde lacuna dilematică poate fi completată fără nici un fel de risc.

Gabriel FUNICA

Şeherezada şi strigoiul

Cercetătorii folclorului românesc par a fi unanimi în a admite că există, în literatura noastră populară, "replici", mai mult sau mai puţin complexe, ale celor *O mie şi una de nopţi*. Dar ce îi povesteşte Şeherezada autohtonă sultanului ipostaziat în... Dracula? Realizînd tardiv (după ce îl poftise în casă) natura demonică a flăcăului "chipos foarte" care se prezentase pe înserate ca peţitor, fetei nu-i rămîne altceva de făcut decît să înceapă să povestească. Nararea chinurilor cînepii (care e mai întîi semănată, apoi culeasă, zdrobită cu meliţa, pusă pe caier, toarsă, depănată şi în cele din urmă ţesută) sau a muncilor grîului (semănatul, plivitul, seceratul, treieratul, măcinatul, frămîntarea aluatului, coacerea pîinii) amînă, ba mai mult, anihilează exercitarea forţei malefice a strigoiului care, se topeşte ca un fum odată cu întîiul cîntat al cocoşului. Povestind, adică înlănţuind sintagmatic cuvinte ce reflectă o realitate ritualică, a cărei ordine e imuabilă, fata acţionează asupra timpului, salvîndu-şi viaţa.

Prin urmare, (şi) la români simţul narativ condiţionează supravieţuirea. Că această relaţie e arhetipală ne-o dovedesc şi avatariile sale cele mai recente.

Hazardul ne-a pus în mînă pliantul de prezentare a expoziţiei de ceramică figurativă a "artistului popular" Nicolae Diaconu (un "Daumier băştinaş", ne asigură cunoscătorii!). Dincolo de evidenta intenţie descriptivă, răzbate însă, perfid, narativitatea. Citäm din textul, pe cît de elogios, pe atît de anonim, al pliantului (sublinierile ne aparţin): "De pe planşeta de lucru, din lut, apar *pe rînd*: picioarele ţăranului, învelite în obiele şi *apoi* încălţate în opinici, trupul, gîtul şi capul, braţele, ce ies de sub mînecile largi ale cămăşii, iar *la urmă*, căciula. Lutul, înnobilat printr-un întreg proces tehnologic ce durează *mai bine de jumătate de an*, devine astfel, ţăran cu roaba, cu sapa sau cu sacul, ţăran citind ziarul, sau, pur şi simplu, meditînd ("cugetînd"), fluieraş, ţărancă cu cobiliţa sau cu covata, colindători etc.".

La ce va fi meditînd dilematicul ţăran după ce a parcurs presa?! Desigur, la o problemă existenţială: cine e strigoiul de care se fereşte necunoscutul cronicar artistic, apelînd (involuntar) la simţul narativ?

Cristina-Alexandra POP

Simţ narativ, oralitate, poveşti nemuritoare...

Aş dori să pornesc de la această aproape spontană "concatenare" semantică ce mi-a apărut, din primul moment, ca o provocare irezistibilă.

Una din cele mai siderante experienţe ale copilăriei mele (şi nu numai!) este legată de lectura "Poveştilor nemuritoare" (volumele acelea aproape identice între ele, pe care le colecţionam cu un fel de protosentiment al valorii).

Aveam pe atunci acuta senzaţie că cele mai intermiabile basme sînt cele româneşti. Mă tîrguiam discret cu numărul de pagini, ţinîndu-le socoteala în paralel cu lectura, ajungînd în cele din urmă, cu greu, la familiarul "Şi au trăit fericiţi... etc. etc.".

Trebuie să mărturisesc încă vie convingerea această că, faţă de poveştile româneşti, cele ale altor popoare sînt (extensional) mici "puseuri" sentimentale, nişte maxime ceva mai baroce. Poveştile spaniole, de exemplu: scurte, pasionale, vodevileşti; intriga se consumă repede şi previzibil, în cîteva pagini relaxant moralizatoare. Chiar şi basmele orientale, cu împăraţi bătrîni şi înţelepţi de curte, sînt în detaliu eliptice, de o univocitate semantică parcă stîngace, asemeni celei din compunerea unui şcolar comod. Iar cînd face excepţii excelînd în dimensiuni, narativitatea orientală este fragmentară, miturile sînt "terestre", *episodice*; vitejii, piraţii, vrăjitorii etc. dau, abia, tonul unei imaginaţii nocturne preonirice.

Dînd peste un basm românesc, ceea ce frapează instantaneu este cantitatea de pagini, dimensiunea sa cu adevărat orală, care, în plus, nu admite sinteza sau episodizarea. Prelung, anevoios, transhumant, explorînd zone ale unui imaginar neverosimil, basmul valah îşi subîntinde nivelurile ontice cu o nonşalanţă dictatorială. Precum românul, basmul autohton păstrează, parcă, un fel de "cale de mijloc". Acţiunea este cumpănită, aşa încît naraţiunea nu se consumă în amănunte, nici nu pulsează punctual-normativ, nici nu exagerează într-un static contemplativ de tip Zen. Emană un calm, fără, totuşi, a fi discret, ba chiar violentează ponderal.

S-ar putea ca toate acestea să fie strîns legate de *oralitatea* culturii tradiţionale, lăsată să trăiască, pe la noi, pînă tîrziu de tot. Pentru că românii nu şi-au fixat în scris miturile, nu le-au *semn-ificat*, perpetuarea lor a fost una excrescentă, imaginaţia fiind singurul suport – mobil – disponibil, care nu le-a putut croniciza sub forme comprimate.

Cam toată metafizica plămădită în acest spaţiu se găseşte în basme. Ai impresia, la un moment dat, că de la strămoşi încoace, singura preocupare serioasă, în care s-a investit timp şi energie cerebrală, a fost *povestitul*. Relatarea, descrierea, este, cu siguranţă, ceva sangvinal pentru noi. "Dacă n-ar fi, nu s-ar povesti", nu este un arbitrar: românul povesteşte, neîncetat, tot ce vede şi aude: toată *istoria*. (Dacar mai fi, ar mai povesti!). Cîteodată, ce-i drept, mai rămîne în urmă cu povestitul (secolul vitezei este antinarativ), şi atunci evenimentele nu mai au noimă nici savoare. Noi povestim, trăindu-ne *povestea*, cu patimă. Depăşit de evenimente, românul nu se impacientează, nici nu măreşte ritmul; se aşează îşi aprinde o ţigară şi îmbie primul trecător: "Stai să-ţi spui...".

Claudiu MESAROŞ

Ilustraţia acestui număr este realizată cu desene de Mihaela Şchiopu

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

● „Eu cu cine votez?"

INTELECTUALITATEA LUPTĂTOARE

Cred că toţi oamenii de litere citesc "Cartea albă a securităţii" în acelaşi fel: caută indexul, apoi îşi caută numele, apoi parcurg febril paginile care îi privesc. Lectura e însoţită de sentimente amestecate: mici momente de jenă, mici momente de vanitate, mici emotivităţi nostalgice. Important e să nu lipseşti, să se vadă că ai fost pe scenă... *Et in Arcadia ego*! Efectul ultim al textului e, în genere, tonic. Mulţi dintre eroii lui confirmă - în comentariile lor publice - spiritul acomodant al prefeţei: să nu se mai zică despre noi că am fost blegi, că n-am fost capabili de rezistenţă. Din contra! Am mîrîit abundent, ne-am ţinut tari, am dat serios de lucru securităţii. Pe coridoarele sordide ale tragediei totalitare, victimile sucombă cu un aer satisfăcut. Am fost ascultaţi cu microfoane ascunse - deci am făcut totul. Am fost urmăriţi - deci am combătut straşnic. Distorsiunea inevitabilă care rezultă de aici e că între Doina Cornea şi Valentin Silvestru e doar o diferenţă de grad: amîndoi au avut "atitudini curajoase", amîndoi erau "prost văzuţi". Şi, în general, toţi eram un fel de haiduci, mai mult sau mai puţin nervoşi: Dorin Tudoran, dar şi Corneliu Vadim Tudor, Dan Petrescu, dar şi Adrian Păunescu, Mircea Dinescu, dar şi Eugen Barbu. Ba chiar şi Victor Tulbure. Sau Ion Bănuţă. În definitiv, dacă ne gîndim bine, nu era român care să nu înjure, periodic, partidul: cînd nu se aprindeau chibritele, cînd nu venea autobuzul, cînd nu mergeau gazele, cînd nu se găsea brînză. Evident, scriitorimea constituia detaşamentul de avangardă al acestei latente insurgenţe. Şi, slavă Domnului, n-a luptat degeaba!

Se pare că publicarea documentelor în discuţie e resimţită ca "un pas înainte". În ce mă priveşte, sînt stupefiat de calmul benevolent al comentariilor. După mine, "eroii" acestei cărţi nu sînt personalităţile ei notorii, ci puzderia de "surse" anonime care livrau informaţii: sursa "Arabu", sursa "Ionel", sau "Marian", sau "Udrea", sau "Trifu". "Personalităţile" sînt un joc de umbre: Ştefan Augustin Doinaş e "Sandu", Gabriel Liiceanu e "Lulu", Marin Sorescu e "numitul Sorescu Marin"(prescurtat "Soare"), cutare altul e "Tulceanu". Teroarea recurgea, ironic, la ficţiune: turnători cu nume inventate făceau rapoarte despre "obiective" cu nume false. Totul e străbătut de minciună, spaimă, derizoriu, nesimţire şi suferinţă. Nici un motiv de amuzament, sau de auto-complezenţă. Am trăit timoraţi, decenii întregi, sub un ochi care ne dispreţuia. Am fost materia primă a unui scenariu golănesc, imaginat de proşti şi de canalii. Cred că e prea devreme încă pentru împăcarea cu sine.

A propos: din antologia domnului Pelin, rezultă că, undeva, în apartamentul meu, fusese instalat un echipament de ascultare. Atrag atenţia forurilor competente că, pînă acum, nu mi-a bătut la uşă nimeni care să-l recupereze...

Andrei PLEŞU

ACADELE CONTRA SUPORT MEDIATIC

Apropierea datei alegerilor îi obligă pe liderii politici să caute noi metode pentru a strînge sau detensiona relaţiile cu presa. Listele candidaţilor de partid i-au atras anul acesta pe unii gazetari iar formaţiunile politice s-au gîndit că pot prinde doi iepuri deodată, beneficiind de popularitatea respectivelor nume şi de înţelegerea publicaţiilor la care ele au fost pînă acum angajate. După obişnuitele întîlniri cu directorii şi redactorii şefi ai publicaţiilor centrale organizate de toate staff-urile de partid şi de candidaţii la preşedinţie în deschiderea campaniei, întîlniri la care organizatorii au făcut de fapt curte propriilor invitaţi, a venit rîndul premierilor şi al ceremoniilor aferente. (Aniversările unor publicaţii sau ale unor directori sînt şi ele exploatate din plin de politicieni, care îşi fac timp pentru pozele de rigoare şi pentru mesajele "de felicitări şi apreciere").

Primii paşi "serioşi" înspre acaparare presei au fost făcuţi de liderii opoziţiei, cu prilejul aniversării a şapte decenii de la înfiinţarea PNŢCD, cînd unor jurnalişti bucureşteni li s-au decernat medalii jubiliare, diplome şi premii în bani. Directorul **Evenimentului zilei** a primit marele trofeu Iuliu Maniu, iar această alegere a stîrnit fie zîmbete şi nedumeriri, fie proteste argumentate prin trecutul de gazetar comunist al renumitului Ion Cristoiu. Din raţiuni electorale şi din dorinţa de a avea alături cotidianul cel mai popular din Bucureşti, liderii ţărănişti au renunţat, după cum se vede, la rigidităţi morale şi la criterii ideologice. Grija cu care opoziţia îşi cultivă raporturile cu mass-media n-a scăpat partidului de guvernămînt, complexat de mai multă vreme la acest capitol, deşi convins că războiul pentru imagine e mai important decît redresarea crizei economice. Adrian Năstase şi echipa sa au preluat ideea acordării unor premii pentru gazetari în prag de alegeri, dar au înţeles că e mai bine să întindă o mînă spre cei care-i critică sistematic decît spre cei specializaţi în denigrarea taberei adverse. **Academia Caţavencu** şi **România liberă** au fost incluse pe lista publicaţiilor cărora PDSR ţine să le demonstreze că nu le poartă pică. Critica umoristică şi critica vehementă au fost deci premiate de guvernanţi iar faptul că Petre Mihai Băcanu primeşte de la susţinătorii lui Ion Iliescu o distincţie cu trimitere la opera lui Caragiale poate fi considerat o premieră în cîmpul acţiunilor electorale postdecembriste. Mai rămîne ca directorul celui mai înverşunat cotidian antiprezidenţial să şi răspundă mesajului adresat de PDSR, participînd la festivitatea programată pe 22 octombrie.

Recunoaşterea meritelor unor gazetari şi încercarea de a tempera zelul contestatar al altora nu rezolvă decît temporar şi parţial conflictul natural dintre politicienii de toate culorile şi presa scrisă sau audio-vizuală.De şapte ani încoace, jurnaliştii sînt consideraţi agenţi ai destabilizării şi cauze ale tuturor relelor din societate. De la şeful statului la liderul Convenţiei Democrate, de la preşedinţii camerelor parlamentare la primul-ministru şi de la liderii naţionalişti la cei liberali, multe personalităţi politice au făcut reproşuri directe sau voalate la adresa presei şi s-au arătat indignate de libertatea ei. Discuţiile aprige pe marginea articolelor din Codul Penal prin care deputaţii şi senatorii doreau să legifereze pedepse discriminatorii pentru jurnalişti sînt mai edificatoare decît premiile puse în joc într-o campanie electorală sau alta. Încîntarea cu care Camera Deputaţilor a pus în discuţie, la finalul stagiunii, ideea creării unui post propriu de televiziune care să prezinte lumii o imagine pozitivă a parlamentarilor e de asemenea demnă de atenţie. În fruntea postului de radio XXI, care aparţine PDSR, a fost numit de curînd unul dintre oamenii de bază din staff-ul electoral al partidului. După modelul actualei puteri, adversarii săi din tabăra naţionalistă au făcut eforturi să cumpere posturile de Radio şi TV Europa Nova de la celebrul Iosif Constantin Drăgan. Tentativa nu a reuşit, tranzacţia fiind perfectată în favoarea acţionarilor de la Tele 7abc iar liderul Partidului România Mare îl acuză pe fostul proprietar de trădarea intereselor naţionale.

Pentru că frica e greu de indus atunci cînd libertatea de expresie există cu adevărat, reprezentanţii clasei politici ar dori să-i înregimenteze partinic pe gazetari sau să le plătească loialitatea. Mentalitatea ceauşistă a aservirii presei şi a utilizării ei în scopuri politice n-a dispărut, chiar dacă ea se manifestă, în campanie electorală, prin împărţirea de acadele numite diplome, medalii, titluri de onoare. Odată ajunşi în Parlament, în guvern sau în fotoliile altor instituţii, aceiaşi generoşi lideri de partid care azi au nevoie de bunele sentimente ale editorialiştilor şi reporterilor îşi vor putea relua liniştiţi atacurile la adresa presei. Deocamdată, ziarele şi ziariştii sînt pe picior de egalitate cu candidaţii, ba chiar îşi pot permite "să facă jocurile" şi să cîştige păcălind toate taberele: publicitatea electorală se plăteşte bine, alegătorii încă mai cumpără marile cotidiane, celebrităţile publicistice îşi împart rolul de analist moştenit pe filieră brucaniană şi joacă rolul Pythiei politice de care toată suflarea are atîta nevoie. După instalarea noilor guvernanţi, hîrtia se va scumpi din nou, parlamentarii vor învăţa să se eschiveze de la dialogul cu mass-media, jurnaliştii îşi vor recăpăta înşuşi "prestigiul" de ţapi ispăşitori iar omul de rînd va renunţa - din nevoia de a salva preţul unui kilogram de cartofi - mai degrabă la ziare decît la televizor. Pentru a deveni ea însăşi o putere, presa ar trebui să ştie că în timpul campaniei e bine să fie cît mai imună la intoxicări şi la oferte "generoase".

Elena ŞTEFOI

ORWELLIZAREA ROMÂNIEI

Cartea albă a securităţii este, probabil, cea mai importantă apariţie editorială a momentului. Din motive lesne de înţeles, cîteva precizări sînt totuşi necesare, pentru a se reduce riscul interpretărilor aberante.

Tipărită într-o ediţie destinată publicului larg, **Cartea albă a securităţii** reproduce de fapt volumul al V-lea dintr-o serie avînd mai înainte acelaşi titlu, editată de SRI într-un tiraj restrîns şi accesibilă doar cercetătorilor. Este vorba de o colecţie de documente din arhivele fostei poliţii politice secrete româneşti de pînă în decembrie 1989. Ordonate cronologic şi tematic, documentele sînt ilustrative în primul rînd pentru Securitate, instituţia care le-a întocmit şi utilizat. Intenţia SRI a fost, fără îndoială, să se delimiteze de fosta Securitate printr-o dublă operaţiune: de plasare a acestuia în istorie ("istorie" fiind un pseudonim pentru "trecut") şi de transparenţă. De *trecut* te eliberezi scriindu-i istoria: un fel de a-l socoti mort. Cele cinci volume ale colecţiei de documente pe care a întocmit-o SRI conturează, înainte de orice o istorie a Securităţii.

Volumul al V-lea are un caracter mai special. Conţine documente ale Securităţii din perioada 1969-1989 referitoare la lumea literară şi artistică. După mărturisirile lui Mihai Pelin, îngrijitorul acestei colecţii, Securitatea nu a acordat, pînă în 1969, o atenţie specializată lumii literare şi artistice. Pînă atunci, oamenii de litere şi artiştii fuseseră supravegheaţi în cadrul sistemului general de urmărire şi represiune. Constituirea unor secţii (sau birouri) ale Securităţii specializate în supravegherea unei anume categorii profesionale este o iniţiativă a lui Nicolae Ceauşescu, iniţiativă definitorie pentru natura regimului acestuia. După toate aparenţele, acest nou tip de supraveghere şi control răspundea deopotrivă unui proiect politco-social şi unei necesităţi a momentului. Ceauşescu urmărea o "khmerizare" a României, dar prin mijloace paşnice; venit la putere într-un moment de relativă relaxare şi "împins" în rol de liberal (el nu a refuzat să participe la invazia din Cehoslovacia, ci nu a fost solicitat!), era obligat să-şi conserve, mai ales pentru uz extern, această imagine. Folosirea metodelor dure de represiune i-ar fi fost catastrofală; important pentru Ceauşescu era *să nu se ajungă* la acţiuni ce ar fi trebuit brutal reprimate. Soluţia a căutat în încercarea de a se supraveghea şi controla tot, de a se stinge în faşă orice protest, orice nemulţumire, orice gest opoziţionist - şi mai ales cele care ar fi putut avea ecou în străinătate. În acest scop, Ceauşescu a început să "orwellizeze" societatea românească. Documentele publicate în **Cartea albă a Securităţii** sînt dovada şi ilustraţia acestui proces. Nici mai mult, dar nici mai puţin decît atît.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Juriştii în statul de drept

Aidoma filosofiei, statul de drept se poate construi începînd de oriunde. Dacă sistemul dreptului este incapabil să imprime societăţii spiritul statului de drept, atunci trebuie să căutăm acest spirit în altă parte, Drumul va fi mai lung, căci momentul juridic în structurarea statului de drept este esenţial, dar va putea fi parcurs. Oricît am vrea, nu ne putem purta ca şi cum am fi cetăţenii unui stat de drept cît timp sîntem sub puterea unui drept injust, dacă nu chiar totalitar. Sistemul normativ juridic, dacă nu conţine în sine însuşi resorturile capabiie să declanşeze propria-i schimbare, poate fi decisiv reorientat prin influenţe exterioare lui.

Sistemul de drept românesc pare a nu-şi găsi resursele pentru marea schimbare. El ni se înfăţişează ca un spaţiu supra-aglomerat de legi (în sensul larg al termenului) şi în care ţipătul isteric "Nu avem legi!" este luat ca un punct de vedere acceptabil. El ni se înfăţişează plin de contradicţii pentru că poartă în el legi comuniste şi liberale deopotrivă, pentru că apropierea sa de modelul dreptului interbelic sau de legislaţia europeană este ezitantă şi prost făcută. Aş aminti, în context, doar două exemple. Cînd preşedintele Iliescu a afirmat că nu există o lege a răspunderii ministeriale, un celebru magistrat i-a replicat amintind că există o lege în acest sens adoptată cu un secol în urmă şi care nu a fost abrogată. Totuşi, o lege iese din vigoare şi prin căderea ei în desuetudine. Dar legea există, totuşi. A distinge între *dreptul obiectiv* şi *dreptul pozitiv* nu este uşor nici pentru specialişti. Al doilea exemplu se referă la felul în care s-a înţeles să se revină la structurarea sistemului judiciar după modelul interbelic. Au fost reintroduse curţile de apel, dar ele şi-au pierdut complet raţiunea de a fi din moment ce judecătoriile au rămas, ca regulă, instanţe de fond. Exemplele date reclamă, admit, o aume specializare. Dar chiar şi un ochi neantrenat în chestiuni juridice sesizează că ele au fost posibile pentru că a lipsit *ideea* călăuzitoare a întregului proces de reformare a dreptului. Şi această idee nu s-a născut pentru că nimeni nu s-a întrebat ce vrem să facem din dreptul nostru şi pentru că nimeni nu s-a gîndit la ce a făcut dreptul nostru din noi. E limpede, spiritul statului de drept nu a pătruns în mentalităţile noastre juridice. Deşi ne putem mîndri cu cîteva excepţii notabile, prestaţiile juriştilor întru afirmarea statului de drept ca realitate sînt descurajante. După 1990, juriştii au crezut sincer că se pot debarasa de vechile reflexe şi că se pot distanţa de principiile vechii doctrine juridice. N-a fost aşa. Iar dacă dreptul nu mai poate să producă propriii săi reformatori pentru că este incapabil să inoculeze spiritul şi entuziasmul schimbării, de unde să luăm acest spirit şi acest entuziasm? Cred că trebuie să provocăm la reflecţie juridică pe intelectualii nejurişti. Astăzi, în România, statul de drept poate fi construit numai sub zodia transdisciplinarităţii.

Pe de altă parte, statul de drept este echilibrat, bine proporţionat şi se cere a fi bine întreţinut. El trebuie să fie perfect dezirabil din orice perspectivă ar fi privit şi de aceea dacă intelectualul nejurist nu va fi "prins" în calitate de coautor al statului de drept, dacă nu va şti că şi cuvîntul lui *zideşte* în stat, putem fi siguri că statul de drept nu va fi deloc.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Te uiţi şi te culci

Din cînd în cînd, pana cronicarului îi cade acestuia din mînă şi un căscat (era să zic: homeric) îi desfigurează chipul. Televiziunea nu lasă amintiri: se insinuează în albia cadenţată social a timpului şi-i ia locul. Devine temporalitatea noastră, comună (în ambele sensuri), de zi cu zi. Se transformă în monotonia însăşi, sursă de nesecat a plictiselii. În fond, aceasta este condiţia, de o strigătoare la cer artificialitate, a întregii prese: că sînt sau nu evenimente, că se întîmplă sau nu în spaţiul public ceva, ziarele trebuie să apară, în acelaşi format şi cu acelaşi număr de pagini, telejurnalele trebuie să creeze realitatea părînd că o "reflectă". Cu sau fără referent dat, semnul general care e presa trebuie să existe şi trebuie să ne arate că totul este în ordine, că istoria curge, este în curs. Presa semnalează normalitatea, prin simplul fapt că există. În plus însă, ea este o funcţie: întreţine iluzia lucidităţii, a atenţiei, a cunoaşterii, care sfîrşesc, pervers, prin a deveni somn obştesc, letargia cu ochii larg deschişi asupra a "ce s-a mai întîmplat". Presa ocupă un loc în existenţa noastră de zi cu zi, ne ţine treji, iar noi tranformăm această trezie, această veghe în obişnuinţă, în tabiet. Dar nu numai cu presa se întîmplă aşa. Şi în cazul, mare, de durată lungă, al culturii lucrurile stau cam la fel: mecanismul (social-specific) primează, nu "materia". De exemplu, mecanismul "canonizării", numit şi al "clasicizării": *horror vacui*, nu putem fără "clasici", fără fetişuri, fără "repere". Nu putem accepta cîte un anotimp secetos, pe masă bucatele simbolice trebuie să fie la locul lor, noi trebuie să ronţăim. Fără *valoare încarnată* viaţa socială nu este posibilă, tocmai aceasta fiind, în fapt, definiţia ei: strîngerea laolaltă în jurul unei *illusio*, a unei *convingeri* împărtăşite şi nesupuse discuţiei, *ignorată* în condiţia ei adevărată. Chiar şi marii denunţători, marii nihilişti nu fac, pînă la urmă, decît să joace - şi să consolideze - jocul. Denunţul total, radical nu este posibil decît fie cu preţul tăcerii şi al ostracizării, fie cu preţul recuperării şi al "vedetizării" lui.

Televiziunea, spuneam, nu lasă amintiri. Singurul lucru pe care l-am reţinut din vremea din urmă este excelenta prestaţie a lui Stelian Tănase de la "Serata muzicală" a lui Iosif Sava. "Eu nu am păreri", a spus atunci autorul „Corpurilor de iluminat", înţelegînd prin aceasta că nu se pronunţă înainte de a cerceta, că nu ţine cu orice preţ să vorbească dacă nu este în cunoştinţă de cauză, atrăgînd, simptomatic, atenţia asupra a ceea ce lipseşte mai mult şi mai mult vieţii noastre intelectual-comunitare: *baza, cercetarea, cunoaşterea*. Sîntem o civilizaţie (şi o cultură, şi o societate) preponderent a *expresiei*, nu a *construcţiei*, nu a *analizei*. Sîntem, nu-i aşa, "enciclopedici"...

Cam atît mi-a reţinut mie, unul, atenţia din ce s-a derulat pe micile ecrane. Ba nu. Şi o replică adresată de Dinu Patriciu (la ProTV) lui Ioan Gavra: "Noi avem păreri diferite despre partea corpului cu care se fac legile". Ha, ha!

Multe, dar foarte, foarte mărunte s-au petrecut, evident, pe micile ecrane în săptămîna trecută. "Revolta" mea prezentă are, totuşi, rolul de a atrage atenţia asupra *mediocrităţii generalizate* care s-a instalat peste, să nu uităm, foarte tinerele noastre televiziuni. Doar obişnuinţa, lenea noastră le mai ţine în viaţă. Şi, din cînd în cînd (ca la "Ştirile ProTV" de duminică, 20 octombrie, seara), cîte un "*Şostakovski*" (în loc de, evident, Şostokovici) care, brusc, spune, parcă, totul. Adevărul despre televiziunile noastre se arată sub formă de detalii, de "scăpări", dar este cel veritabil.

Bogdan GHIU

Post scriptum. Dacă anumite părţi ale presei noastre scrise ţin să colaboreze, pentru tot felul de "exclusivităţi" şi de *scoop*-uri, cu diferite servicii secrete (unele declarate, altele secrete-secrete), televiziunea, mai "democratic", preferă să însoţească poliţia în diversele ei acţiuni şi descinderi. După ce, în urmă cu mai multe lumi, a urmărit dezertori, transformînd "locul faptei" în platou de cinema, ProTV a ţinut acum să ne delecteze cu imaginea pedofilului Michel (ce, numai în Belgia?) în chiloţi şi ciorapi. A protejat imaginea micuţei momeli, dar chipul infractorului ni l-a livrat cu maximă satisfacţie: nu fusese acesta prins, oare, în flagrant delict? Cît despre ideea de atingere adusă imaginii, fie aceasta şi a unui infractor, iată ceva ce nu efleurează, încă, profesionalismul reporterilor noştri. Violatorul de pudori a fost pur şi simplu violat. E verdictul meu.

Economie

Datoria externă: gong final '96

Săptămîna trecută, la Londra, BNR – prin guvernatorul Mugur Isărescu – a semnat ultimul acord de împrumut din acest an. Un împrumut sindicalizat, acordat de un consorţiu de 35 de bănci.

Vom încheia 1996 cu o îndatorare de 7 miliarde de dolari: 5,5 miliarde de dolari datoria externă pe termene mediu şi lung, plus 1,5 milarde de dolari datoria pe termen scurt.

Sînt voci, multe chiar stridente, care tună şi fulgeră împotriva acestei datorii. Se pleacă de la "momentul zero" (1 ianuarie 1990) şi ni se aminteşte că atunci ţara noastră nu avea datorie externă. Dimpotrivă, avea un excedent valutar de 1,5 miliarde de dolari. Fluturîndu-se acest drapel, se deplînge refacerea datoriei externe.

Soldul zero, de la 1 ianuarie 1990, a fost mai degrabă o povară decît un avantaj. Dacă nu ar fi fost plătită datorie externă printr-un efort disperat, datorie ce nu era de 7 miliarde – ca în prezent , ci de 15 miliarde, pe de o parte am fi avut resurse pentru retehnologizarea întreprinderilor, iar pe de altă parte n-am fi produs enervare pe toate pieţele internaţionale,

În 1987, România a renunţat şi la Clauză. A fost un gest disperat. O hotărîre "preventivă", adoptată în timpuri grele, de maximă izolare internaţională a ţării. Pentru că dizgraţia în care căzuse regimul dictatorial era atît de mare, încît nu mai era nici un dubiu, încă de la începutul anului 1987, că nu va mai fi acordată Clauza.

Fără îndoială că a pierdut România. Deşi s-au avansat atunci unele cifre, nimeni nu a putut să calculeze dimensiunea şocului suferit de comerţul exterior al ţării. Pe de o parte, au fost pierderile directe suferite de exportatorii români pe piaţa SUA. Pe de altă parte, a fost reculul în relaţiile comerciale cu numeroşi parteneri din ţările dezvoltate, influenţaţi de pierderea Clauzei în relaţiile cu Statele Unite.

Căderea exporturilor româneşti pe piaţa americană a continuat după 1989. Pentru că schimbarea de regim, din decembrie '89, nu i-a readus României Clauza. În aceste condiţii, exporturile româneşti în SUA au scăzut în continuare, de la 570 de milioane de dolari în 1989 la 69 de milioane de dolari în noiembrie 1993.

În noiembrie 1993, concomitent cu încheierea Acordului Comercial, României nu i-a fost redată Clauza. În condiţiile de dinainte de 1989 însă, urmînd a fi reînnoită anual. Din '96 însă, Clauza a fost permanentizată.

Beneficiile Clauzei s-au văzut imediat. Exporturile româneşti către SUA au crescut simţitor.

Statele Unite sînt numărul unu mondial în importurile de bunuri de consum. Pentru multe mărfuri de consum au tarife reduse sau intervin scutiri de taxe vamale. Media taxelor vamale nu depăşeşte 3,5%. După reacordarea Clauzei, mulţi exportatori români privesc cu interes spre piaţa americană. Numai că o piaţă pierdută – fie ea de mărfuri sau de bani – se recucereşte greu.

Timp de 15 ani, piaţa internaţională de capital a fost închisă pentru România. Abia anul trecut i s-a dat ţării noastre bilet de intrare.

Absenţa României de pe pieţele de capital s-a reflectat dur în economia internă: au fost amputate pînă şi importurile pentru exporturi. Apoi, din cauza cursului valutar imaginar, apăreau diferenţe mari între preţurile mărfurilor importate (fixate potrivit cursurilor fictive) şi costul efectiv al valutei. Această diferenţă era suportată de la bugetul statului. Din dorinţa de a reduce această împovărătoare subvenţie, tot mai greu de plătit, Ceauşescu a suprimat importurile de bunuri de consum. După 1985 a trecut şi la blocarea importurilor unor bunuri de capital, acceptînd subvenţii numai pentru acele importuri pe care le socotea vitale. Iluzia a continuat să trăiască şi după 22 decembrie 1989. Cursurile oficiale – dolarul de 21 de lei, apoi de 35 de lei şi, în sfîrşit, cel de 60 de lei – au fost fictive. Exporturile erau descurajate. Cît priveşte importurile, ele erau... subvenţionate. Pentru ca un importator să primească 1 dolar, pe care îl plătea cu 60 de lei, societatea românească era nevoită să suporte diferenţa. Pînă la preţul real al dolarului. De unde se luau aceşti bani? De la populaţie, care era nevoită să tot strîngă cureaua. De la investiţii, care nu mai ajungeau să fie repartizate pentru dezvoltarea serviciilor, pentru îmbunătăţirea transporturilor, a drumurilor, pentru reabilitarea sistemelor de încălzire şi de alimentare cu apă. De la sănătate, învăţămînt, cultură. Prin urmare, dolarul ieftin nu era expresia reală a unui curs social. Ci numai faţada unui astfel de curs, vopsită frumos. După deschiderea pieţei valutare, în 1991, lucrurile au mers bine numai cînd au intrat dolari în ţară.

Din 1991, România a fost reprimită pe piaţa internaţională a capitalului. Debutul din 1995 l-a constituit obţinerea unui împrumut sindicalizat, manager fiind Citibank. Din '96, lumina verde a devenit mai clară, semnalizările mai favorabile. România a intrat în clubul ţărilor privilegiate, avînd drum deschis către obţinerea de credite externe private, între care se înscrie şi recentul împrumut sindicalizat de la Londra, de 175 de milioane de dolari, obţinut în condiţii avantajoase. Şi iată, vom încheia '96 cu cea mai mare rezervă de capital de după 1989. Unul dintre rosturile acestei rezerve va fi contribuţia la stabilizarea pieţei valutare, care probabil nu va exploda în această toamnă, aşa cum cred unii observatori.

Sigur, cursul stabil este un vis pe care îl are întreaga lume. Pentru a-l susţine, însă, e nevoie de un spate puternic. E nevoie de o rezervă de devize, de exporturi competitive şi de o economie orientată total către piaţă.

Adrian VASILESCU

Adevăruri de (ne)băgat în seamă

Sexy-Club se amestecă în politica externă, gazetarii văd ce le place: "20 de body-guarzi de la Sexy-Club au snopit în bătaie 4 piloţi americani din trupele NATO" (**Evenimentul zilei**, 19 oct.'96); "Bătăuşii lui Constantin sabotează eforturile d-lui Meleşcanu de integrare în NATO" (**Adevărul**, 21 oct. 96); "Patru ofiţeri NATO au făcut un scandal monstru la Sexy-Club. Ei n-au vrut să achite nota de plată care depăşea 1,5 milioane lei. Jenny, Magda, Geraldina şi Elida au rămas baltă". (**Ziua**, 21 oct. 96)

Dinamica (şi filozofia) zîmbetelor în procesul schimbării: "Zîmbetul domnului Iliescu a devenit celebru. Motivele pentru care zîmbeşte preşedintele României pot fi diverse; zîmbetul este întotdeauna acelaşi. Zîmbetul standard pentru las' că-i bine! El, zîmbetul adică, are o dinamică cu totul şi cu totul originală. Nu angajează decît pielea feţei. Forţa inefabilă a zîmbetului prezidenţial ridică colţurile gurii pe un arc de cerc, pe direcţia urechilor, pielea trage de bărbie în sus şi se îngrămădeşte sub ochi obligîndu-i să se închidă la jumătate. Buzele rămîn lipite strîns. (...) Zîmbetul lui Constantinescu are alte date, altă dinamică şi alt înţeles. Este un zîmbet reţinut, subţire, care se insinuează tot de la colţurile gurii angajînd însă şi pometii şi sprîncenele. Un zîmbet care migrează invers, adică de la colţuri către centru, introducînd în motivele de veselie o îndoială abia sugerată. Adică: sigur, sunt motive de bucurie, dar şi de cugetare: un contract cu societatea nu este o glumă; economia se află într-o stare jalnică; morala, justiţia, corupţia... Preluarea puterii este o datorie grea(...) Un zîmbet reţinut şi condiţionat de participarea celor din jur. (...) Dl Petre Roman are un zîmbet entuziast. Totul este gura. Faţa înclinată în unghi ascendent, deasupra orizontului, adică încrezător în viitor, dispreţuitor faţă de trecut. (...) Pe scurt, un zîmbet optimist, tonic, contagios...Şi uşor amnezic..." (Anton Uncu în **România liberă**, 21 oct '96)

Cine pe cine vrea să salveze: "Bioenergeticianul Constantin Mudava, în prezent candidat la preşedinţia României, a ispăşit o pedeapsă cu închisoarea pentru falsificare de bani. La 15 august 1961 Mudava a fost arestat, iar prin Sentinţa penală a Tribunalului din Câmpina a fost condamnat la 5 ani de muncă silnică, ieşind din închisoare pe 18 iulie 1965." (**Evenimentul zilei**, 19 oct '96); "Mudava îi consideră pe români «un popor de laşi». La o întîlnire electorală desfăşurată la Cluj-Napoca, bioenergeticianul candidat independent la funcţia de preşedinte al României a opinat că vinovaţi de sărăcia şi mizeria în care trăim suntem toţi, tot poporul, un popor de laşi". (**Adevărul**, 21 oct '96)

...Şi cine pe cine acuză: "Adrian Năstase i-a acuzat pe americani pentru dezastrul României. Joi, 17 octombrie, preşedintele PDSR le-a promis alegătorilor din Brăila o reducere a impozitelor cu 60-70% pentru salariile mici. Întrebat de ce, cît timp s-a aflat la guvernare, PDSR nu a găsit aceste soluţii, Năstase s-a eschivat, invocînd datoriile Irakului şi embargoul cu Iugoslavia. El a apreciat că vinovaţi de distrugerea economiei româneşti sunt americanii". (**Ziua**, 19 Oct. '96); "Funar îl face vinovat pe Iliescu de eşecul Caritas: «Constatîndu-se că românii cîştigă bani, că îi pot investi, a intervenit prăbuşirea, care i s-a datorat lui Ion Ilici Iliescu şi purtătorilor de trandafiri, respectiv celor care îi susţin din afară»" (**Adevărul**, 19 oct '96); "După ce a jucat tenis cu Adrian Năstase, Teodor Meleşcanu şi Nicolae Văcăroiu, vineri seara, la punctul de frontieră Borş, lui Sever Mureşan i s-a confiscat paşaportul diplomatic şi i s-a interzis să părăsească România". (**Evenimentul zilei**, 21 oct. '96); "Mihai Erbaşu atacă FPS. Candidatul Partidului Socialist al Muncii pentru un fotoliu de senator în Bucureşti a trecut la un ton combativ în campania electorală. El se declară susţinător înfocat al unui capitalism cu faţă umană şi al privatizării reale în folosul celor mulţi. «Prioritatea-priorităţilor pentru viitoarele organisme de putere este să stopeze distrugerea economiei naţionale, patronată în mod criminal de FPS», a declarat candidatul PSM". (**Cronica română**, 19 oct. '96). "Emil Constantinescu critică guvernarea Roman. Preşedintele CDR a declarat, la o întîlnire cu studenţii din Cluj, că guvernul Roman a provocat o «catastrofă şi un haos» în agricultură şi a dus la scăderea «catastrofală» a producţiei. El a arătat că în timpul guvernării Roman au fost distruse sistemele de irigaţii, iar patrimoniul CAP-urilor a fost împărţit". (**Curierul naţional**, 21 oct. '96); "Din informaţiile pe care le am, mulţi dintre liderii PDSR şi dintre consilierii preşedintelui României au cărat saci cu bani de la Caritas" (Gheorghe Funar în **Jurnalul naţional**, 21 oct.'96)

Schiţă de tablou pentru politicienii furaţi de vîrtejul turneelor şi de admiraţia propriilor chipuri în clipuri publicitare: "În România a crescut mortalitatea" (**Libertatea**, 19 oct. 96); "4% din populaţia ţării e infestată cu virusul meningo-encefalitei" (**Evenimentul zilei**, 19 oct. 96); "La Rovinari, cea mai tînără victimă a enterocolitei are 6 săptămîni" (**Jurnalul naţional**, 22 oct. '96); "Crima organizată îmbracă, în România, cinci forme de manifestare:traficul de droguri, traficul de maşini, falsificarea banilor, rakeţii, mafia ţigănească. Banii murdari sînt spălaţi prin jocuri tip Caritas. Peste 3000 de miliarde de lei au fost rulate prin circuitele de într-ajutorare" (**Libertatea**, 22 oct. '96); "Falco Accame, expreşedintele Comisiei de Apărare a Parlamentului italian explică: În traficul de arme, se pare că România a fost doar o destinaţie de acoperire" (**Evenimentul zilei**, 22 oct. '96); "Cînd dolarul creşte rapid, Sever Mureşan e oprit la vamă" (**Cotidianul**, 22 oct. 96); " Viitorul guvern va trebui să adopte o serie de măsuri nepopulare.Inflaţia galopantă, corupţia, investiţiile străine scăzute şi privatizarea greoaie au plasat ţara pe un făgaş închis." (**Associated Press**) (E.Ş)

De jur împrejur

Rusia, Belgia, Nicaragua: la alegere

● Depărţarea şi focalizarea (pe care cea dintîi o favorizează) creează ceea ce s-ar putea numi un "efect de scenă", sau, mai precis, un "efect de platou" (de filmare), un "efect de televiziune": Moscova şi Rusia sînt vedete clasicizate ale "scenei politice internaţionale". Chiar şi atunci cînd acolo nu se întîmplă (mai) nimic, marele continent istoric face eveniment, semănînd cu un fel de Hollywood politic care oricînd poate hrăni paginile mondene ale revistelor ilustrate de senzaţie: amoruri, divorţuri, intrigi. Rusia este resimţită de întreaga planetă ca o ameninţare potenţială, cronicizată, nimeni nu se poate uita în direcţia ei fără un gust de angoasă pe limbă, deci nimeni nu-şi poate dezlipi cu adevărat privirile de pe ea. Nimeni de pe această planetă nu este cu adevărat departe de ea; Rusia pare a se învecina cu toată lumea. Din cînd în cînd, evenimentele de acolo par a le da dreptate îngrijoraţilor, justificîndu-le teama permanentă. Nimic nu e mic, mărunt, de neglijat cînd este vorba de Rusia.

De pildă, istoriile de Curte de-acum: în centrul micului ecran, un preşedinte Elţîn, devenit, odinioară, celebru pozînd pe tanc, abia reuşind să ţină, acum, stiloul în mînă pentru a semna *la vedere*, *in actu*, el şi nu, aşa cum s-ar putea bănui, dată fiind starea mai mult decît precară a sănătăţii sale, altcineva, actul de demitere a generalului Lebed ("lebădă", în limba rusă). Un preşedinte care întrupează tot mai greu puterea, un preşedinte devenit tot mai mult *semn*, *însemn*, demite şi iar demite, ţinînd cu orice preţ să arate că există. Istoria cu pricina este efectiv una "de Curte", avînd la origine o luptă de culise între clanuri politico-financiare. Singurul semn plin, autocentrat, pare a fi tocmai cel demis, pe care cel de la putere, dar vizibil tot mai lipsit de forţe vitale, (Elţîn) l-a privat de putere. Putere şi putere, trecut-prezent-viitor. Şi, cum afirmă toţi comentatorii occidentali acreditaţi la Moscova, puterea televiziunii: cele trei canale moscovite sînt, toate, controlate politic de clanul Anatoli Ciubais, duşmanul de moarte al lui Lebed şi şeful administraţiei de la Kremlin. Conflictul este, vizibil, de viitor. Promite. În joc se aruncă realităţi virtuale: teama de puci. Dar se ştie că armata rusă nu are tradiţii puciste, iar "bonapartizarea" "grăbitului" general (cum îl caracterizează Hélène Carrère d'Encausse în *Le Figaro* de luni, 21 octombrie) nu este decît un "mit", un semn (realitate virtuală) agitat cu scopul de a combate semnul "plin" (sprijinit popular), dar "grăbit" care a devenit fostul paraşutist, Lebed.

● Belgia este, la scara Occidentului, o naţiune tînără (n. 1830). Dacă, pentru Rusia - sau, cel puţin, pentru reprezentările şi aşteptările legate de ea -, starea de excepţie constituie normalitatea, pentru "tînăra" Belgie, manifestaţiile populare provocate de destituirea judecătorului Jean-Marc Connerotte, însărcinat cu instruirea dosarului Dutroux (pedofilul ucigaş), reprezintă, prin masivitate şi radicalitate, o noutate absolută. Diferendele sociale şi comunitare (flamanzi/waloni) au fost depăşite, şi duminică, 20 octombrie, aproape 300 000 de persoane, venite din întreaga ţară, au defilat pe străzile capitalei, oraşul Bruxelles, acuzînd nu doar justiţia, ci statul ca atare de indiferenţă criminală faţă de popor. "Bazei" sociale i-a răspuns intervenţia monarhului constituţional, regele Albert II, care a chemat la o "redeşteptare morală şi la o schimbare profundă" în ţară. Evenimentul este, în sine, exemplar, ca scurtcircuitare a instanţelor intermediare de *reprezentare*, care, în loc să apropie, îndepărtează. Democraţia, uitătoare de sine, ruptă de origine, se vede, astfel, readusă la surse. Pe lîngă cele întîmplate în Belgia, "evenimentele" de la Moscova par desene animate cu Superman. Să fim atenţi la proporţii şi la semnificaţii!

● Departe numai în aparenţă, Nicaragua (uitasem de existenţa ei, după ani şi ani de tristă actualitate!) ar putea fi o bună lectură pentru românii aflaţi în prag de alegeri. Duminică, 20 octombrie, au avut loc, în depărtata ţară din America Centrală, alegeri generale, focalizate, însă, asupra a două tentative de readucere în prezent a trecutului: fostul *guerillero* sandinist Daniel Ortega contra liberalul Arnoldo Aleman. Cel dintîi a devenit din lup, miel, în vreme ce cel de-al doilea se rezumă la a-l ataca pe acesta. Istoria trece greu: marele conflict Somoza (46 de ani de dictatură)/ Ortega (sovietizare forţată între 1979 şi 1990) pare a se reproduce, fie şi între ghilimele, ca un simplu "citat" istoric. Timpul pare a nici nu fi existat, astfel încît trecutul, rupt în două cu brutalitate, în mod mecanic, emite pretenţii de viitor. Nicaragua de sub frunte!

Dacă aş fi un suflet vagabond, m-aş coborî, cu siguranţă, într-una din pieţele oraşului Bruxelles. Acolo, istoria pare a fi într-adevăr *trăită*. La extreme (Moscova-Managua), ea pare a se fi "industrializat", propunînd lumii produse de serie (B).

Bogdan GHIU

Argument

Oamenii au, în mod vădit, nevoie de poveste: de-asta deschid televizorul, o carte sau uşa vecinilor şi amicilor doritori de conversaţie. Pe de o parte avem nevoie de poveştile altora, cele "oficializate" (şi, astfel, credibile) prin tipar sau peliculă. Într-o "iubire amăgitoare" de pe TVR2 sau într-un roman de Sandra Brown e uşor să-ţi asumi, cu program redus (de la 17 la 18, de pildă), identitatea cuiva cu o existenţă mai vădit zbuciumată decît a ta. Pe de altă parte, din propriile noastre vieţi, aşa anoste cum sînt, ne străduim, majoritatea dintre noi, să facem romane. Povestindu-le celorlalţi întîmplări mai curînd oarecare pe un ton de paradă şi într-o manieră dramatică, putem, cu uşurinţă, să ne transformăm în personaje. Narat cu vervă şi cu accentele bine plasate, un drum din Berceni la locul de muncă de la Kogălniceanu, să zicem, devine un mic ocol al Pămîntului. Cu indulgenţă, balta din faţa blocului poate fi Marea cea mare, cele 7 staţii de tramvai - 7 ţări, expres-ul - calul năzdrăvan şi zmei - toţi cei ce te-mbulzesc în calea-ţi spre apa vieţii (plat şi trist, pun aici banii).

Dacă prezenţele feminine ce ne dramatizează existenţele provin în special din serialele TV şi se potrivesc pe mitul Cenuşăresei, Feţii-Frumoşi şi împăraţii îşi găsesc refugiul în viaţa politică. Acolo, cu toţii sînt dornici să-şi încerce puterile şi, pe merit sau nu, să pună mîna nu pe jumătate de împărăţie, ci pe toată împărăţia în splendoarea ei. Din încercările prin care trec, eroii sînt dornici să iasă cîştigători în buna tradiţie a basmului: cu ajutoare supranaturale.

Potenţialii feţi-frumoşi sau împăraţi nu sînt doar performeri ai poveştilor, ci şi povestitori la rîndul lor. Dimensiunea de Şeherezadă le rotunjeşte pe cele de erou şi spectator. Spunînd poveşti, scapi din încurcături (sau îi bagi pe alţii). Termenul de poveste riscă, astfel, să se contamineze de o conotaţie mai neplăcută: cea de naraţiune incredibilă, mincinoasă.

Candidaţii la posturile de împăraţi şi dregători îşi pot înscrie aici programele politice, care, pentru supuşii lor, rămîn mereu sub semnul întrebării. Poveştile ne marchează în mod vizibil existenţa, amestecînd nebulos personalul cu publicul. Cu sens de miraculos, de braşoavă sau, mai nou, de scenariu, ne sînt divertisment, modele, sau chiar tipare urmate inconştient.

Cu sau fără acordul nostru, ele ne urmăresc, prin structuri şi personaje, disciplinîndu-ne şi delectîndu-ne în acelaşi timp. **(I.P.)**

Evenimentul şi umbra lui

Ce este mai important – evenimentul sau învăţătura pe care o extragem din el? Ce este mai important – istoria sau comentariul pe marginea ei? Răspunsul pare, la prima vedere, extrem de simplu: istoria, evenimentul, desigur! Dacă n-ar exista istoria, n-am avea ce comenta. Evenimentul aparţine realităţii, posedă conturi concret verificabile şi, mai ales, nu poate fi modificat de percepţia ori de injoncţiunea noastră: el există în toată materialitatea lui, ni se impune cu o forţă pe care n-o controlăm. Doar evenimentul posedă, pentru raţionalismul întîrziat, un statut ontologic clar; comentariul pe baza lui aparţine categoriei superfluu-lui, de el ne putem adică lipsi fără mare pagubă. În absenţa comentariului, lumea s-ar învîrti la fel, iar viaţa noastră de zi cu zi şi-ar urma fără schimbări cursul.

Însă aşa se prezintă lucrurile doar la prima vedere, pentru că, după o analiză ceva mai strînsă, discursului nominalist caricaturizat mai sus încep să i se observe fisurile. În primul rînd, nu-i deloc aşa de sigur că frazele rostite ori scrise de noi pe marginea evenimentelor trăite ar fi chiar atît de insignifiante, fără reflex în plan concret. Cuvîntul răstoarnă uneori lumea. O frază însăilată pe un petec de hîrtie, o scrisoare particulară făcută publică, cîteva gînduri incoerente notate la întîmplare, pe la ora trei dimineaţa, de un iluminat saturat de alcool au născut războaie şi revoluţii, au semănat dezastre, au provocat moartea a milioane de oameni, au făcut să dispară ţări.

Dar aceasta reprezintă doar partea accidentală a comentariului, transformarea lui ocazională în faptă. Mult mai importantă mi se pare natura intrinsecă a glosei, a notaţiei pe marginea istoriei. Spre deosebire de eveniment, comentariul este o valoare exclusiv umană. În eveniment, intră uneori şi o dimensiune omenească, dar comentariul rămîne exclusiv uman, e un construct ce ne aparţine integral. Nu poate fi făcut de nimeni în locul nostru.

Şi literatura – sau măcar povestea – în toate acestea? Rolul ei nu-i nici pe departe atît de clar sau atît de simplu precum am crede. La o considerare superficială a literaturii, a lumii romaneşti de exemplu, s-ar părea că marele roman de observaţie, de "transcriere" a realităţii, specific secolelor XVIII-XIX (romanul englez din secolul al XVIII-lea, marele roman continental din secolul trecut), plin de viaţă, de concreteţe, făcînd concurenţă lumii reale, ar fi reflexul evenimentului. În timp ce romanul secolului nostru, unde întîmplările se estompează şi unde universul material se închide pentru a face loc universului interior al individului, ar fi reflexul comentariului. Trebuie să ne gîndim de mai multe ori înainte de a da o formă verbală certitudinilor noastre. "Literatura evenimentului" *versus* "literatura introspecţiei" ar însemna o simplificare abuzivă, o formulă comodă ce rămîne la suprafaţa lucrurilor.

Orice consemnare umană – fie că e vorba de istorie, filosofie, poezie ori proză de ficţiune – se înscrie sub semnul atotputernic al Comentariului. Noi, oamenii, comentăm şi am comentat dintotdeauna, de la Biblie pînă la articolul de fond dintr-un cotidian politic de ieri. Cometariul este acela care ne defineşte statutul. Pe acest plan, între un tratat de metafizică şi o poezie lirică diferenţa constă doar în unghiul de abordare a aceleiaşi realităţi: nu este o diferenţă de substanţă. Fiinţe ale comentariului, ne mulţumim să constatăm, să deplîngem şi să explicăm marea aventură a existenţei, pe care însă n-o putem modifica şi în care am fost totuşi împinşi fără a fi întrebaţi. Unică posibilitate de replică în faţa destinului, Comentariul (indiferent de forma pe care o ia) îşi arată astfel adevăratele dimensiuni şi îşi dezvăluie cărţile de noblеţe: "De ce vrem mereu să oferim explicaţii? De ce vrem mereu să vedem ce se află dincolo de lucruri, întotdeauna dincolo? Nu ar fi, probabil, mai fericită viaţa trăită doar la nivel superficial? Trebuie din cauza aceasta s-o dispreţuim? Poate că ar fi fost mai bine să punem doar cuvintele unul după altul – doar dacă de cuvinte e vorba. *Însă noi căutăm mereu un sens, ca şi cum ceea ce inventăm ar putea da lumii sensul pe care aceasta nu-l are*".

În textul de mai sus, aparţinînd lui Elias Canetti – un aforism notat febril de autor cu puţin timp înaintea morţii sale – sublinierea şi traducerea îmi aparţin. Dar ele au o importanţă secundară faţă cu gravitatea gîndului exprimat de un scriitor ce a meditat toată viaţa la misterul exprimării umane şi care, abia la sfîrşit, a crezut că intuieşte răspunsul.

Mihai ZAMFIR

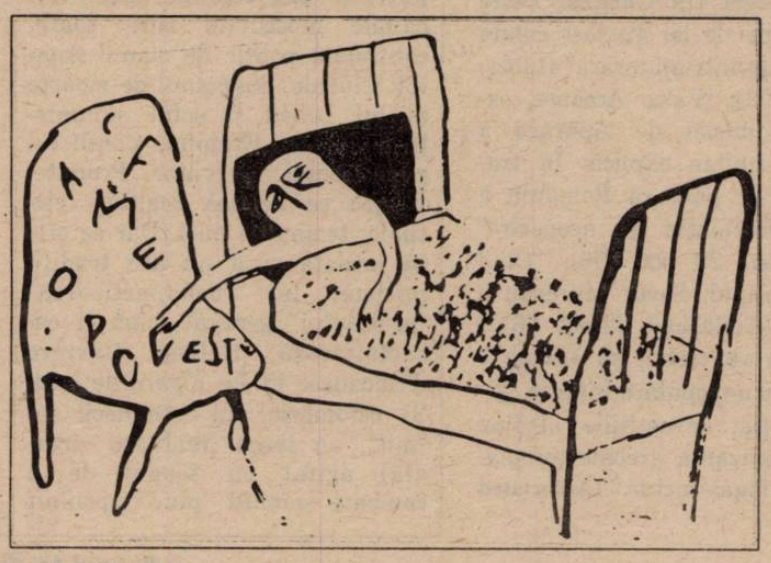

Bulgărele de zăpadă

Faptele: În ziua de 20 august 1991, în jurul orei 18, pe bulevardul Aviatorilor din Capitală s-a petrecut un atentat asupra ambasadorului Indiei la Bucureşti. Ambasadorul a fost rănit, trei atentatori anihilaţi (unul dintre ei omorît), unul a reuşit să fugă.

În aceeaşi zi, pe la ora 20, vecinul de la nr. 31 relatează: "Dom'le, eram cu fetiţele în curte. Aud pac! pac! şi-l văd pe tip alergînd exact către casa mea. Âia trăgeau. Uite aici urma de glonţ (există şi azi - n.n.). Tipul înnebunit o ia pe scări spre apartamentul meu. A căzut. Vin după el şi-l întreb: «Ce ai, dom'le?» Tremura tot. Noroc cu băieţii de la *antitero*. Mamă, ce i-a lichidat! Da' unu' a fugit încolo (arată). Unu' era acolo (arată) cu o rană în frunte. Îţi dai seama ce precizie! Băi frate! Cum trăgeau âia, dacă-mi atingeau fetiţele? Doamne, Doamne!"

A doua zi, un vecin de pe o stradă paralelă, cu casa la circa 500 de metri de locul atentatului: "Mă pusese nevastă-mea să bat covorul. Cum dădeam cu bătătorul, poac! poac! aud deodată o împuşcătură. Ce dracu', zic, dau io aşa de tare? Pe urmă alta. Hait!, zic, a început! Ştii, era şi chestia aia de la Moscova... Văd pe unu' că fuge. «La televiziune e!», strigă tipul. Hai şi io. Pe bulevard, nene, vreo zece inşi de la *antitero*, de âia cu glugi şi lume grămadă. Unii se ascundeau după pomi. Maşina ălora – ciuruită de gloanţe. Îţi dai seama, dom'le, dacă era pe strada noastră?"

Peste o săptămînă, o vecină, cu casa la vreo 700 de metri de locul atentatului, relatează: "Veneam, dragă, de la piaţă, cu gîndurile mele. Pe alee era multă lume că era cald şi frumos. Ala, ambasadorul, era cu nevastă-sa, îmbrăcată în rochie de-aia de-a lor. Chiar m-am uitat, aşa, că era, ştii, mai altfel... Cînd, se opreşte o maşină, ies doi tipi din ea şi-ncep să tragă în ăştia! Eu eram, să zic, la vreo treij' de metri în spatele lor. Dacă mă-mpuşca?! Pe ambasador l-a rănit. A reuşit omu' să traverseze şi a fugit într-o curte, la X, ştii... Din altă maşimă au sărit băieţii âia cu căciuli negre. L-au împuşcat pe unu' chiar acolo, lîngă maşină. Altu' a luat-o la fugă încolo (arată). Un tip solid cu o puşcă din aia ca la revoluţie... Cum îi zice? *Kaşicov*... A luat-o încolo pe lîngă alimentara".

Peste o lună, un vecin, care la data respectivă fusese în concediu (toată lumea din cartier ştia asta, dar nimeni nu-l contrazice): "Dom'ne să vezi cum a fost. Ambasadoru' se plimba cu nevastă-sa pă alee. Ea era în rochie de-aia de-a lor, *sari*, îi zice. Acuma, care-i chestia? Băieţii noştri de la SRI ştiau ceva, că erau într-o Dacie în spatele lui, pă dreapta, pă stradă, ştiţi... Pă mijlocul bulevardului, vine o maşină roşie, cred că era Audi, cu patru terorişti în ea. În dreptul ăstuia, ambasadorului, au deschis fereastra şi au început să tragă. Rafale, dom'le! Mă şi mir cum a scăpat omu' doar cu o rană la picior! Ăştia, sereiştii, au trecut cu Dacia peste alee, drept în faţa lor şi le-a tăiat calea. A sărit unul din maşină, cu mîinile întinse, ca-n filme, şi pac! drept în frunte la un terorist. A căzut ăla imediat. Alt terorist fugea după ambasador care fugea în curte la X unde era o mulţime de lume. Dacă-i împuşca? Doamne! Indianu' a cazut în braţele lui X ("Nu, dom'ne – intervine cineva timid – o luase pe scară..."). "Lasă-mă, dom'ne, mie-mi spui?!" replică naratorul furios). Aşa, va să zică, l-au împuşcat şi pă ăla. Pă altu' l-au prins. Dădeau în el ca la fasole! Unu' a fugit pe acolo (arată). Mi-a zis Y că tocmai venea de la piaţă cînd vede un tip venind spre el cu un Kalaşnicov în mînă. Îţi dai seama ce s-a speriat omu'... Tipu' a fugit pînă la benzinărie unde-l aştepta o maşină şi s-a urcat în ea. Pachistanezi, dom'ne! ("Ba, indieni, de âia, *sik*" intevine altcineva. "Lasă-mă, dom'ne! Ascultă ce-ţi spun io, că ştiu! Pachistanezi!").

Peste un an, la mica grădină de vară din curtea lui Nea Nelu, cineva povesteşte: "Va să zică, ieşisem cu puştiul şi cu cîinele pe alee. Era o mulţime de lume, că era cald. Tot aşa, ca mine, cu cîinii, cu copiii... Eu aveam aşa o nelinişte... Tocma anunţaseră puciul de la Moscova. Mă gîndeam: «Să vezi că vin iarăşi ăştia, comuniştii, la putere». Generalul – ştiţi, pensionarul – era şi el pe alee cu vreo doi tipi, tot ca el, aşa... Precis discutau de Moscova. Dom'le, şi cum mergeam eu aşa, ce văd? Ambasasorul Indiei se plimba cu nevastă-sa îmbrăcată cu rochie de-aia de-a lor, aşa, ca oamenii. Deodată, parcă mi s-a părut ceva ciudat: pe dreapta, după ambasador mergea o maşină, încet, aşa, dar şi pe stînga lui, chiar pe bulevard, era una roşie... Băi, fraţilor! Vă daţi seama ce-am simţit cînd am văzut din asta roşie că iese o ţeavă de Kalaşnicov?! Am luat puştiu-n braţe, am tras cîinele lîngă mine – ăsta începuse să latre – tocmai cînd a tras ăla! Pac! ambasadorul se apucă de picior – îl rănise – iar nevastă-sa cade pe jos plîngînd. Am crezut c-a omorît-o! Bietul om a fugit în curte la X. Acolo erau pe puţin douăj' de oameni – că, ştiţi, şi-a făcut un restaurant acolo – şi teroristu' fugea după ambasador şi trăgea întruna. Mă şi mir că n-a mai rănit pe nimeni! Maşina din dreapta – înţelegi, era plină cu băieţii de la *antitero*, vreo cinci, şase – sare dom'le, ca la circ, peste bordură şi le taie calea ălora. Bandiţi, dom'le! Antrenaţi în Afganistan, în Pakistan, cu arme americane, dom'le, *sigi* de âia! Aţi citit... Da' ai noştri i-au lichidat imediat! Antrenaţi bine, dom'le, orice s-ar zice. E bun şi *sereiu*' ăsta la ceva!"

Subsemnatul, după cinci ani: "Să vedeţi cum a fost. Eram acasă cu nevastă-mea. Era cald şi stăteam cu geamul deschis. Tocmai comentam puciul de la Moscova...".

Cezar TABARCEA

Eu narai, tu naraşi, el nară...

Îmi displace profund cuvîntul *naraţiune*. Faptul rezultă şi din titlu, sper. Înainte de a se fi ivit naraţiunile, oamenii spuneau poveşti. Iar cînd vine vorba de poveşti, cu riscul de a mă repeta, revin la o povestire hasidică pe care am găsit-o într-un roman de Ellie Wiesel. O rezum.

Trăia odată un rabin care, ori de cîte ori nenorocirile ameninţau poporul evreu, se ducea la pădure, într-un anumit loc, aprindea focul şi rostea o rugăciune. Printr-un miracol ceresc răul se îndepărta. Urmează două episoade în care alţi doi rabini, aflaţi în circumstanţe similare, intervin la fel de eficient deşi prestaţia lor rituală este tot mai sumară. Primul nu mai ştie cum să aprindă focul şi al doilea nu-şi mai aminteşte rugăciunea. Dar faptul că amîndoi cer ajutorul lui Dumnezeu în locul anumit din acea pădure face ca miracolul să se împlinească. Adică, ştiu destul. De-a patra oară, al patrulea rabin trebuie să-şi ajute, la rîndul lui, neamul. Acesta nu mai ştie chiar nimic. Stă în fotoliu, cu capul sprijinit în mîini şi zice către Dumnezeu, citez: *"Doamne, nu mai sînt în stare să aprind focul şi nici nu mai ştiu rugăciunea. Nu pot să regăsesc nici drumul spre pădure. Tot ce pot să fac este să spun povestea şi asta ar trebui să fie de ajuns. Şi a fost de ajuns. Dumnezeu l-a făcut pe om pentru că îi plac poveştile".*

Nu pot să-mi închipui ceva mai frumos! Lui Dumnezeu îi sînt plăcute poveştile noastre iar noi avem nevoie de poveşti ca să fim plăcuţi lui Dumnezeu...

Poveştile sînt de foarte multe feluri. În timp, naratologia a inventat multe categorii. În bibliotecile uriaşe dedicate temei cred că s-a spus totul. Sînt sigură că s-a spus totul. Specialist este cel care ştie să indice cartea sau cărţile unde s-a scris despre cutare amănunt. În aceste condiţii, să înveţi ceva devine aproape imposibil. Nici n-am să încerc. Este motivul pentru care revin la povestea hasidică în care se spune că avem nevoie de poveşti din care reiese că omul, în faţa lui Dumnezeu, este o fiinţă povestitoare şi că, prin urmare, dacă n-ar povesti, n-ar mai fi.

În cazul în care este aşa, dar s-ar putea să fie altfel, trebuie să înregistrăm orice derapaj de la primele lui semne. De pildă, mă îngrijorează interesul pe care îl manifestă în prezent românii faţă de scenarii. Pentru ce scenariul nu este poveste a fost explicat, probabil, în cîteva zeci de cărţi. Reţin două diferenţe. Prima constă în faptul că povestea apropie pe oameni, iar scenariul îi divizează. Poveştile întăresc comunitatea, scenariile creează grupuri adverse. A doua diferenţă rezultă din modul în care oamenii cred, sau nu, în ce zic. Poveştile sînt spuse de oameni care cred unor oameni care cred. Scenariile se nasc din neîncredere şi hrănesc bănuiala. Sînt înclinată să consider că scenariile sînt plăcute celui Necurat. Şi dacă e aşa, dar, repet, s-ar putea să greşesc, în ceasurile de noapte, cînd faci bilanţul zilei, ar trebui să-ţi pui şi întrebarea: astăzi am spus poveşti?

Bine, dar nu ştiu poveşti, poate să replice unul care nu ştie. Greşeşti, am să-i răspund, orice om ştie măcar o poveste, povestea vieţii lui. Să povesteşti din viaţa ta e şi greu şi uşor. Uşor, pentru că o cunoşti ca pe apă, greu, pentru că înseamnă să dai. Cel care îşi încredinţează viaţa altuia este un om generos. Şi pudoarea, dacă mă împiedică pudoarea? Cu atît mai preţios darul tău dacă reuşeşti s-o învingi. Interlocutorul meu nu se lasă, şi palavragiii, să deduc de aici că toţi palavragiii sînt generoşi? Care, cum. Ceea ce pot să spun este că povestea vieţii lor este ieftină, de vreme ce o spun atît de uşor.

Dialogul poate continua. Mi se poate invoca faptul că au trecut timpurile cînd oamenii îşi povesteau vieţile pe la hanuri şi în lungi călătorii. Celui care crede aşa i-aş recomanda să se interneze pentru trei zile la spital într-un salon cu paturi multe.

Încerc să-mi închipui cum va fi lumea după ce a dispărut ultima poveste. Nu pot să mi-o închipui. Cu atît mai puţin îmi pot închipui o lume în care omul a rămas fără povestea vieţii lui. Cu ce se va mai înfăţişa la Dumnezeu în ziua Judecăţii de Apoi? Dacă Dumnezeu va spune atunci fiecăruia dintre noi, povesteşte?

Pînă atunci, propun cititorului o judecată omenească avînd o dată mai apropiată. *Grupul de acţiune culturală FURNICA* lansează un concurs de autobiografii. Ele pot fi scrise sau imprimate pe casete audio. "Vieţile de concurs" se trimit pe adresa: Grupul de acţiune culturală FURNICA, Şoseaua Kiseleff 3, Bucureşti. După noua lege a pămîntului, cîştigătorul primeşte un milion de lei. Intră în concurs scrierile şi înregistrările primite pînă în ziua de 1 martie. Premierea se face în mai, cînd rozele înfloresc. Concursul şi premiul sînt de-adevăratelea. Nu narez.

Irina NICOLAU

Dincolo de text

Contemporană cu monologul şi consecutivă dialogului din care descinde printr-un act de reflecţie şi de reordonare a datelor realului, "povestea" în sens larg, sinonimă "povestirii", "naraţiunii", "istorisirii", se constituie ca o modalitate de existenţă a epicului în genere, ca o matrice fundamentală a spunerii, "redînd în succesiunea discursului succesiunea evenimentelor" (G. Genette, *Figuri*, I). Răsfrîntă spre trecut, povestea este prin definiţie evocare recuperatoare şi subiectivizată, emanaţie a unei conştiinţe care reconstruieşte evenimentele, proiectîndu-le ficţional. "Dacă Dumnezeu ar spune povestea universului – scria E.M. Forster în *Aspecte ale romanului* – acesta ar deveni o ficţiune". Altfel spus, a nara este, inevitabil, un act de invenţie, înseamnă a te reimagina în rama unor evenimente revolute.

În sens restrîns, "povestea" este o specie echivalentă "basmului", fiind caracterizată de o schemă epico-ficţională şi etică fixată, intens investigată de naratologia mai veche sau mai nouă de la V. Propp şi V. Şklovski la Tz. Todorov, G. Genette şi Cl. Bremond. Privită prin acest filtru, povestea relevă legături de origine cu un model arhetipal de tip mitic, ce satisface nevoia umană de exemplaritate evenimenţială şi caracterială, model perpetuat prin poveste cu enormă vitalitate în forme derivate, travestite ori parodice. O regăsim în *scenariul de film* (în special în serialul de televiziune bazat pe principiul narativ al aşteptării frustrate), în *buletinul informativ* (o lume ordonată liniştitor în mici nuclee narative), *bîrfă* (o poveste suprasaturată subiectiv, lunecînd în hipertrofia detaliului), "cancan" (vezi interesul psiholigic pentru biografia de scandal a starurilor), *biografia electorală* (un curriculum bine echilibrat ce construieşte imaginea publică a persoanei prin balansarea între narativ şi portretistic) etc.

Ce reprezintă "povestea" pentru conştiinţa lingvistică românească?

Ea este, în primul rînd, privită ca un act specific de limbaj, *relatare, expunere, evocare*, avînd funcţia de a fixa în timp, în memoria individuală sau colectivă conturul fugar al faptelor, întîmplărilor, oamenilor. *De poveste* este un eveniment sau o persoană care poate depune mărturie că totul s-a desfăşurat întocmai. *Ajunge (este, se face, rămîne) de poveste* fapta sau individul exemplare, atipice ori ridicole, imortalizate prin forţa spunerii. *A-i merge cuiva vestea şi povestea* este o expresie sinonimă, augmentată stilistic de prezenţa rimei interioare. Termenul se încarcă de întreaga autoritate a cuvîntului rostit şi repetat, apărînd şi în formulele populare fixe ce introduc vorba de duh, proverbul, zicătoarea, maxima: *povestea vorbei, povestea ăluia, povestea cîntecului.*

În al doilea rînd, "povestea" este asimilată *vorbăriei* uşoare, *sporovăielii, conversaţiei* sau *cozeriei*. Povestea e "vorbă" şi ca orice vorbă e înşelătoare, lunecoasă, inconsistentă. *A sta de poveşti, a se pune la poveşti, a umbla în poveşti (de-a poveştile)* sînt expresii ce măsoară disponibilitatea individului de a tăifăsui, de a zăbovi în ceremonialul conversaţiei cotidiene. *Nici poveste* e, dimpotrivă, refuzul eliptic, dar categoric al fabulaţiei, al invenţiei verbale ("nici vorbă, nici pomeneală"), una dintre modalităţile stilistice ale negaţiei în româna vorbită.

În fine, "povestea" e prin forţa lucrurilor *fabulaţie, vis, himeră* – construct al imaginarului – şi prin extindere *minciună*, strategie verbală a manipulării celorlalţi, capcană lingivistică. Dacă lucrul sau fiinţa *ca-n poveşti* e ireal(ă), feeric(ă), *a umbla cu poveşti* e în schimb o expresie cu vădite conotaţii negative, căci poveştile sînt simple invenţii neverosimile, *poveşti de adormit copii* ori *poveşti cusute cu aţă albă*, adică din cele la care trama e bătătoare la ochi, supărător de evidentă.

Trăieşte societatea românească postdecembristă încă într-un orizont al "poveştii"?

Se poate uşor observa receptivitatea la povestea dramatizată, adică la *scenariu*, termen-cheie intens pus în circulaţie în mass-media românească a ultimilor ani. Scenariul teroriştilor, scenariul preluării puterii în revoluţie, scenariile celor două "mineriade", scenariul Tîrgu-Mureş 1990, scenariile asaltării instituţiilor publice (Guvern, Televiziune, Poliţie) şi multe, multe altele pun în lumină disponibilitatea unui public consumator de "naraţiune" de a se lăsa manipulat prin strategiile specifice genului, mai ales în condiţiile proliferării surselor de informare şi a relativizării perspectivelor discursive.

Departe de a putea trăi într-o lume "ca-n poveşti", sîntem nevoiţi să supravieţuim într-un univers "al poveştilor".

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

A început de o vreme şi la noi, cu oarecare întîrziere şi explicabilă stîngăcie, să se practice o îndeletnicire ciudată. Ea constă în desenarea unor linii şerpuitoare denumite savant curbe de audienţă ale mass-media electronice. Cînd mediumul măsurat e televiziunea, linia respectivă se tîrăşte umilă aproape de pămînt toată dimineaţa (ProTV-ul mimînd o tresărire leneşă la ora cînd slujbaşii îşi înnoadă în grabă cravatele). După prînz, în timpul siestei, linia începe să se emancipeze (modest) pentru ca brusc, în orele serii, să îşi arate superbia erectă a prime-time-ului. Atunci se dă lupta cea mare între balaurii marilor canale de televiziune (e ora de glorie a purceluşilor, autorizaţi sau nu). Spre miezul nopţii, ceva mai puţin brusc, linia se supune, odată cu trupurile noastre, gravitaţiei universale.

Una din cele mai lipsite de vigoare curbe e cea pe care scrie TVR 2 (dacă nu e desenată cu o culoare destul de stridentă, o confunzi uşor cu ordonata). Ei bine, linia aceasta, în modestia ei, are un ce al ei: cocoaşa de la ora 4. E ora poveştilor pentru oameni mari. Atunci, cînd neam întors din piaţă, am terminat de gătit coşul zilnic, am terminat de şters praful de pe margaretele mov primite de Anul Nou de la cuscră şi le-am aşezat la loc pe rafturile bibliotecii, cu sentimentul datoriei împlinite, toate gospodinele din ţară deschid televizorul.

Că poveştile sînt făcute exclusiv pentru copii, e o prejudecată comună. Ca toate prejudecăţile, are valoare de adevăr limitată. Folcloriştii, antropologii ştiu bine că la ţară, acolo unde s-au născut poveştile, ele sînt istorisite de adulţi adulţilor. Altminteri ar fi greu de înţeles cum se face că ele sînt încărcate de înţelesuri neistovite. Eliade, Noica, Lévy-Strauss sînt începutul unei nesfîrşite liste-argument.

Adevărul e că între o poveste şi joc e o apropiere dată de inutilitatea (imediată) comună, de unde prejudecata mai sus amintită. Nu e o noutate că jocul, şi el, este o activitate necesară nu doar copiilor, ci în egală măsură nouă, tuturor. Şi

Unde s-au pitit poveştile

atunci, de unde dispreţul suveran, superioara strîmbătură din nas la care ne dedăm de îndată ce surprindem pe cineva ce se pretinde "om în toată firea", ascultînd poveşti, jucîndu-se? De unde, de ne-unde, ea există. Şi atunci, tu, om serios, nu mai consumi poveşti, ci *Dallas*, sau *Sclava Isaura* sau... Sînt zeci, poate sute, la îndemîna dumneavoastră. Ele ne plac, pentru că ne spun cît de puţin nefericiţi sîntem.

Dar mai ales unul din titlurile acestor "soap-opera" (nu ştiu cine a inventat acest apelativ, dar a făcut-o cu har) mi se pare a fi arhetipul acestui nou gen de poveste: *Şi bogaţii plîng*. De fapt, toate ar trebui să poarte această sintagmă, măcar în subtitlu. Ce dacă bărbatul meu e pe lista de concedieri, dacă sacoşele cu zarzavat pentru zacuscă mi-au rupt pe scara autobuzului 336 bunătate de ciorapi turceşti, dacă...? Nu vedeţi că Suellen, cu blănurile ei cu tot, e cel puţin la fel de nenorocită ca şi mine? Că trăiesc în mizerie, e adevărat, dar la ce mi-ar folosi să scap de ea? Nu vedeţi că... (vezi mai sus). Şi, la urma urmei, a văzut-o cineva pe Suellen, sau pe Mariana citind o carte de Joyce sau de Patapievici? În fond, ce tot vor să spună ăştia, cu cărţile lor? N-aţi văzut cum te poate părăsi bărbatul dacă îi scad acţiunile la bursă? N-aţi văzut ce a zis institutul ăla că s-ar întîmpla dacă ne-ar fi mai bine? (asta parcă nu era în film, ci în clipul electoral din timpul lui, dar ce importanţă mai are).

Între timp, sună telefonul. Un institut. Cu cine votez? Aş mai vota aşa ştiind că nevasta lui... a zis că...? Desigur. Suellen e atît de nefericită. Eu sînt atît de fericită că nu sînt atît de nefericită. Cum adică, cu cine votez? Al naibii telefon, am pierdut sfîrşitul poveştii. O să-mi povestească mîine la birou colegele, în pauza dintre cafea şi reţetele de zacuscă. Precis că ele habar n-au ce a zis nevasta lui...

Mircea KIVU

Să mai vorbească şi ei, că d'aia sînt demnitarii ţării

Adrian Năstase (PDSR): "În copilărie am scos lămpile şi tuburile de la televizorul pe care-l cumpărase tatăl meu, am dat nişte găuri în peretele unei magazii, pe care o aveam în curte, am introdus lămpile şi tuburile în găuri şi le-am legat cu sîrmă, încercînd să fac un televizor mare." "Munca e enormă şi mănînc în fugă o cremă, o supă şi obişnuiţii cartofi prăjiţi... n-am avut tentaţia unui biftec tartar, nu suport sîngele."

Vasile Văcaru (PDSR): "Cînd eram tînăr, nu-mi plăceau buzele mele. Am crezut că nu-i semn de frumuseţe, fiind prea proeminente. După atîta timp cred că sînt semn de frumuseţe." "Eu am învăţat carte mergînd cu vacile. Dintr-un soi de lene. Priponeam vaca şi stăteam la umbră şi citeam."

Nicolae Mischie (PDSR): "M-am sărutat şi eu trecînd pe sub Poarta Sărutului a lui Brâncuşi."

Oliviu Gherman (PDSR): "Aveam teamă de întuneric şi cum făceam ore după-amiaza la şcoală şi era un punct deosebit de periculos în drumul meu, o moară părăsită cu o liotă de cîini. Nu ştiu dacă aveam întotdeauna toate cărţile în ghiozdan, dar mi-l umpleam cu pietroaie ca să mă apăr."

Miron Mitrea (PDSR): "Am un ZB12 cu alice. E de vînătoare. Îmi place vînătoarea plimbată, nu cea cu häitaşi. Vreau cîte o cioară, un iepure, un fazan. Nu ţintesc trofee: cerbi, urşi. Prefer animalul mic."

Gheorghe Dumitraşcu (PDSR): "Nu pot merge la restaurante prin Bucureşti pentru că mi-ar sta în gît că ai mei, acasă, nu mănîncă la fel. Vin lunea dimineaţa cu o geantă în care mămica îmi pune supică, tocăniţă şi fripturică. La prînz fug la hotel şi-mi încălzesc pe reşou."

Radu Vasile (PNŢCD): "Dorm pe stînga, dar mai trec şi pe dreapta pentru că altfel am o stare de angoasă. Îmi rămîn picioarele pe dinafară."

Ion Diaconescu (PNŢCD): "Mie îmi plac antreurile şi ciorbele, în afara celei de burtă că nu-i place lu' nevastă-mea."

Ion Raţiu (PNŢcd): "Cînd s-a făcut lumea, s-a căutat acel echilibru. Dumnezeu s-a dus cu sacul să dea bogăţii tuturor. Unde cărbune, unde aur. Cînd a ajuns deasupra României, sacul s-a spart şi Sf. Petru a zis că nu-i just. Şi atunci Dumnezeu a trimis poporul român pe locul ăla."

Ioan Lup (PNŢCD): "Lupoaica e cea care conduce haita. Merg lupii în pîrtie toată ziua, fără odihnă. Merg 50 de metri şi stau. Se aude zăpada cîrţa-cîrţa, după aia stau. Cînd auzi asta, aştepţi, că peste 20 de secunde se repetă: cîrţa-cîrţa-cîrţa. Lupoaica ascultă şi te prinde dacă te-aude."

Ioan Gavra (PUNR): "Mi se spunea Nucu şi eram un adept al rock-ului. Am făcut din toate. Şi cu fetele şi cu înotul. Mi-am împărţit viaţa raţional, deşi sînt la intersecţia dintre sanguin şi coleric, cu un metabolism energic."

Viorel Cataramă (PNL): "Mă tund la frizer, la Intercontinental. Nu ştiu cît mă costă, că mă trece frizerul în cont. Întotdeauna am aceeaşi tunsoare, pentru că părul m-a părăsit de la 16 ani, iar părinţii nu m-au dus la doctor."

Tudor Mohora (PS): "Nu-mi place zahărul în prăjituri, dar la cafea pun două linguriţe de zahăr."

Gyorgy Frunda (UDMR): "Eu prefer naturalul. Chiar dacă aş lua ciorapul pe picior fără să mă uit la etichetă, aş şti dacă-i de bumbac. Mi se usucă piciorul."

Ion Coja (PDAR/PUNR): "Am candidat ca preşedinte la bloc şi de două ori nu m-au ales. E o mafie aici, în blocul ăsta, care nu mă agreează, i-au manipulat pe ceilalţi şi nu m-au ales."

Sergiu Cunescu (USD): "Eram în creasta Făgăraşului şi un cerb a stat o oră lîngă grupul nostru; eram acolo cu maşina, urcam mai sus, la o cabană. Nu puteam scăpa de el, după ce ne atacase alimentele şi mîncase toate fructele pe care le aveam. Ne-am fotografiat cu el, un coleg l-a luat de coarne şi a fost trîntit. Cerbul făcea asta din plăcerea de a se întîlni cu oamenii."

Eugen ISTODOR

Filmele - basme politic corecte

Mi se plîngea cineva deunăzi că nu mai suportă filmele, mai ales americane, pentru că "aduc din ce în ce mai mult cu basmele de adormit copiii". Primul meu gînd a fost: "Şi? Ce e rău în asta?"

De la Propp încoace, datorită şi unor Barthes, Eco sau Levi-Strauss, nimeni nu mai îndrăzneşte să subaprecieze basmul, lăsîndu-l abandonat într-o periferie a genurilor literare, ci, din contră, i se acordă din ce în ce mai multe valenţe în special în planul cinematografiei. Experienţa culturală a unei societăţi nu poate fi completă fără poveşti şi e deja evident că motivele şi personajele lor sînt printre elementele comune pe care lumi foarte diferite le au adesea. N-ar trebui să ne mire deci că multe din acestea se regăsesc în filme gustate atît în Occident, cît şi la noi.

Cel mai interesant fapt legat de influenţa pe care poveştile o au asupra filmelor, şi, de ce nu, şi invers, este transformarea acestora din urmă în nişte basme contemporane corecte "din punct de vedere politic", acele *Politically Correct Bedtime Stories* cu care James Finn Garner revoluţiona America în urmă cu doi ani. Ce se întîmplă deci cu motivele şi personajele de basm în această lume perfectă, corectă şi fără graniţe? Reţeta succesului e simplă!

Se ia, de pildă, celebra maşteră invidioasă/geloasă, se transformă într-o "femme fatale" care o urmăreşte pe Albă-ca-Zăpada cea inocentă şi bolnavă de inimă şi se obţine un *film noir* acceptabil de genul recentului *Diabolique*. Nu e însă suficient, datele problemei se pot schimba, aşa încît maştera se aliază cu Alba-ca-Zăpada împotriva celui de-al treilea membru al eternului triunghi pentru că, în fond, nu mai sîntem în epoca femeilor sensibile cu sărurile la nas. Nici zîna cea bună care descurcă misterele nu mai e o silfidă fermecătoare conform standardelor, ci detectiva "nesărată" care încearcă să se lase de fumat.

Un motiv la fel de cunoscut în basme ca şi în filme este cel al Cenuşăresei care face un salt spectaculos pe scara socială şi se mărită cu prinţul. Acesta este în general un om de afaceri stil Richard Gere (*Pretty Woman*) sau Harrison Ford (*Sabrina*). Cenuşăreasa este fie prostituata, fie fata majordomului, însă, în ciuda oricărui feminism latent al filmelor, rămîne mai mult frumoasă decît inteligentă.

Motivul căutării este cel care pune în mişcare cel mai adesea filmul, în special pe cel de acţiune. Atunci cînd nu caută un vinovat într-un *thriller*, un personaj dispărut miraculos sau chiar o ..."dischetă vrăjită", Făt Frumos se (z)bate cu disperare să găsească adevărul şi/sau să-şi demonstreze nevinovăţia/calităţile. Atunci cînd nu cîntă şi nu împuşcă tot ce mişcă precum Antonio Banderas în *Desperado* sau Stallone în *Specialistul*, Făt Frumos e fie detectiv sau poliţist, fie chiar un computer sau un cyborg. Foarte adesea, căutarea este însoţită de o eliberare din captivitate. Nu întotdeauna cei captivi sînt fecioare lipsite de apărare răpite de zmei sau dragoni. Zmeul poate fi un comando întreg ca în *Fortăreaţa*, unde "castelul" este chiar închisoarea Alcatraz, iar Feţii Frumoşi îndeplinesc, conform noilor standarde de *political correctness*, condiţii diferite de cele ale basmului tipic, pentru că unul nu mai este tocmai tînăr, în timp ce altul este un biet chimist (inteligent, ce-i drept, dar nu din cale-afară de frumos).

Fie că sînt destinate exclusiv copiilor, fie că aparţin genului *"kidult movies"* (pentru copii şi/sau adulţi), precum *ET* sau *Războiul stelelor*, filmele sînt din ce în ce mai des dominate de prezenţa copiilor, care înlesnesc trecerea între aşa-zisa realitate şi fantezia basmului. Copilul modern îşi aminteşte şi de lumea lui Peter Pan ca în *Hook* al lui Spielberg, însă cel mai bine se simte hoinărind prin New York, uitat de părinţi ca în *Singur acasă* şi obligat să înfrunte căpcăunii şi vrăjitoarele cu propriile lor arme. În numeroase cazuri, maturizarea începe cu poveştile pe care şi le reinventează după gusturile sale, aşa încît la sosirea mamei ca zîna bună ce veghează, copilul a învins deja răul.

Fără îndoială că există şi motive sau genuri de personaje de basm care nu pot pătrunde decît în anumite genuri de filme, aşa cum de pildă transformarea din om în animal (broască, cerv etc.) sau chiar obiect poate fi regăsită în general în filme *horror* sau seriale gen *Dosarele X*. Transformarea se face sub influenţa unor forţe externe care în basm ţin de domeniul "celălalt", al zînelor sau al oricăror forţe magice, în timp ce în film, puterea o deţin ştiinţa, controlabilă sau nu, tărîmul ciberneticii sau al extratereştrilor. Relaţia public-film este şi ea similară cu cea dintre copil (sau, de ce nu, adult) şi povestitor: amîndoi reconstruiesc şi deconstruiesc realitatea sau surogatul acesteia şi adaptează motivele după tipare proprii. Atîta timp cît plecăm de la un echilibru, trecem prin numeroase încercări provocate de distrugerea acestuia, ca să ajungem în final la un echilibru similar, fie că ne place sau nu, e în ordine. Ne ducem la cinema, devorăm în tăcere popcorn şi Coca-Cola şi ne lăsăm cu plăcere manipulaţi de societatea de consum care, fără îndoială, ne mai crede copii.

Corina LICEA

Cîinele românului

1. *Fişă de observaţie directă*, decembrie 1989, la piaţă, în aşteptarea camionului cu cartofi.

Informator: agricultor, membru C.A.P., din Sectorul Agricol Ilfov, aproximativ 40 de ani.

I.P.: Astăzi mai ştiu oamenii să povestească la dumneavoastră în sat?

Inf.: (ton dintr-o dată sfătos, vorba mai rară şi apăsată): Păi, cum nu! Chiar eu, ultima poveste frumoasă, cu Căţelul Pămîntului, am spus-o nu mai departe de anul trecut.

I.P.: Cu ce ocazie, la vreo sărbătoare?

Inf.: Nu, doamnă, atunci cînd ne adunăm mulţi şi stăm de poveşti, la coadă la butelii...

2. *Interviu liber*, 1995, într-un parc bucureştean.

Informator: casnică, aproximativ 50 de ani, haină de vizon, plimbă un cîine ciobănesc german uriaş, cu o splendidă zgardă roşie, împodobită cu blazoane aurii.

I.P.: Frumos cîine, cum îl cheamă?

Inf.: În cheamă Rex, are 5 ani şi vine din Germania. Cam suferă de reumatism, altfel e foarte deştept. Tocmai pentru că e aşa şi lumea se uită după el, i-am comandat zgarda asta în străinătate, special să-l apere de deochi; că se deoache foarte uşor. Da', chiar aşa, că şi căţeluşa dumneavoastră e tare drăgălaşă, de ce nu-i puneţi la gît măcar o lîniţă roşie, că dacă se miră cineva de ea, atîta v-a fost, v-o deoache!

I.P.: Cred că nu e nevoie, văd că nu păţeşte nimic.

Inf.: O fi însemnată, că ăştia însemnaţi nu se deoache, i-aţi numărat ghiarele, o fi avînd una în plus. Rex e foarte sensibil; chiar cu zgarda asta la gît, săptămîna trecută, doi bătrîni s-au uitat mai lung după el. Ei, numai pînă acasă a mai ajuns pe picioare. Acolo a căzut lat pe loc, n-a mai vrut să mănînce nici carne, a dat ochii peste cap, am crezut că moare. Am telefonat la soţu' la servici, a venit imediat, l-a descîntat, i-a spus Tatăl Nostru şi cîinele s-a ridicat pe picioare bine mersi. Ştiu şi eu să descînt, da' la mine nu are efect, că eu sînt femeie fără noroc, dar soţul meu e norocos şi pe el îl aude Dumnezeu.

3. *Anchetă colectivă*, 1996, la locul destinat de către Administraţia Parcurilor pentru cîinii de agrement.

Informatori: femei şi bărbaţi, stăpîni de cîini, diferiţi ca statut socio-profesional şi vîrstă.

I.P.: O fi adevărat zvonul ăsta cu otrava în parc?

Inf. I: E adevărat, doamnă, am văzut eu doi domni aseară, bine îmbrăcaţi, cu cravată şi pălărie, care scoteau dintr-o mapă diplomat nişte pogăcei din jumări de ouă, cu ceva bun la mijloc şi le puneau pe sub bănci. Astea sigur erau otravă pentru cîinii noştri, că ăia vagabonzi ştiu şi nu mănîncă. Lăsaţi, că nu se mai aleg tot ăştia!

Inf. II: Patroana mea, care, să mă scuzaţi, doarme cu cîinele în pat, nu-i dă niciodată mîncare. Cumpără ea de undeva nişte bomboane speciale, în toate culorile, cu vitamine cică, da' eu ştiu că ăştia le vopsesc ca să nu ştie cîinele că mănîncă carne de şobolan.

Inf. III: De carne de şobolan nu păţesc nimic; sînt altele, mai periculoase, de cînd sînt ei pui. Să aveţi dumneavoastră grijă, doamnă, cînd v-o făta căţeluşa, după ce înţarcă puii, să n-o lăsaţi să-i mai întoarcă la ţîţă, că se fac lupi şi turbează. Ştiu eu un caz, văzut cu ochii mei la nişte vecini. Şi de atunci, n-au mai lăsat căţeluşa să se împerecheze decît o dată, ca să facă un singur pui, să-l poată păzi. Că dacă o laşi să se împerecheze de mai multe ori la rînd, face mai mulţi pui şi e greu. Şi, dacă nu vrei să facă pui, o pui să se împerecheze cînd nu e în călduri, că dacă e violată, nu rămîne însărcinată.

Inf. IV: Dvs. aţi observat ce agitaţi sînt cîinii ăştia în ultima vreme, cum se mîrîie, nu mai aleargă după beţe, parcă aşteaptă ceva. Or fi sensibili la tensiunea noastră, că acuma cu campania electorală şi cu alegerile, toţi sîntem nervoşi şi parcă stăm să explodăm. Să vedeţi că din noiembrie, indiferent de rezultat, cîinii or să-şi revină la normal.

Apare un ciobănesc mioritic superb, însoţit de un domn mai în vîrstă.

Mirare, ce exemplar, ăsta da, cîine românesc! Cum îl cheamă?

Inf. V: Îl cheamă Ursei, dar noi îl strigăm aşa, mai prezidenţial: Măi animalule!

Ioana POPESCU

Basme şi poveşti din campania prezidenţiabililor

În campania electorală politica devine talk show sau pur şi simplu show, plin de fast, gălăgios, cu spoturi publicitare care invadează programele de televiziune şi radio, cu portrete care răsar oriunde, pe stîlpi, pe garduri, în cafenele, librării sau farmacii. Un show în care discursul politic se transformă din mijloc de comunicare în joc de limbaj – o modalitate prin care fiecare candidat încearcă să joace rolul personajului salvator dintr-o poveste bine ticluită. De aceea "politicul este perceput ca un joc ridicol, ca locul minciunilor, al măştilor şi al comediilor de care se cuvine să te detaşezi" (Pierre Ansart).

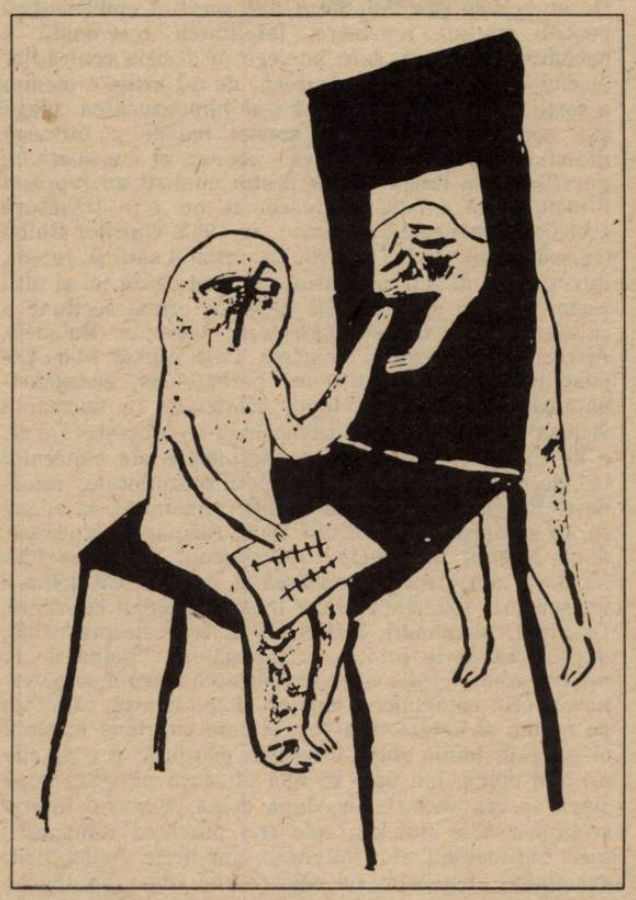

Ion Iliescu în Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte

"În 1989, după bucuria eliberării am simţit nevoia schimbării", spunea Ion Iliescu încercînd să demonstreze că a renăscut în decembrie '89 şi că de atunci încoace a trecut prin încercări grele pînă să ajungă unde a ajuns. *"Nu degeaba a trebuit să demolăm mai întîi; am demolat sistemul totalitar comunist, barierele care ne frînau dezvoltarea, am înlăturat structurile rigide care ne încorsetau existenţa ca indivizi şi naţiune, dar am şi construit, am şi creat"*, declara preşedintele Iliescu înainte de alegerile din '92, arătînd că *"greutăţile au fost mai mari decît am crezut, obstacolele greu de învins, au apărut şi piedici neprevăzute, dar, dacă privim cu luciditate la drumul parcurs, precum şi la ceea ce se petrece în jurul nostru, trebuie să recunoaştem că am clădit împreună temeiurile pe care ne putem sprijini în speranţa în mai bine"*. Dl. Iliescu recunoaşte că în cei şapte ani, de cînd conduce treburile ţării, a fost ajutat de oamenii care formează acum PDSR. Este meritul acestui partid că a fost oprit declinul producţiei şi că a redus inflaţia, că s-a obţinut stabilizarea macroeconomică şi s-au revigorat exporturile, susţine candidatul PDSR la preşedinţie.

Sprijinit de PDSR, Ion Iliescu este, de la ultima mineriadă, un preşedinte pentru liniştea ţării. *"Am fost aproape de dumneavoastră de la început, v-am ascultat de la început şi am învăţat de la dumneavoastră. Am găsit împreună liniştea!"* spune dl. Iliescu, în pragul celui de-al treilea mandat. Domnia sa nu e sigur că oamenii se vor mulţumi doar cu această linişte, însă crede că *"oamenii simpli, care judecă intuitiv"*, simt că el este *"cel mai legat de cei mulţi şi cu nevoi"*, de aceea încearcă să le explice că *"un preşedinte nu are nici o legătură cu economia, pentru asta e nevoie de muncă"*. În acest fel, Ion Iliescu îi îndeamnă pe alegători să nu se lase ameţiţi de cifrele referitoare la salarii, alocaţii, pensii, nivel de trai, cu care îi încîntă contracandidaţii săi. Încercînd să revină de pe tărîmul liniştii la realitate, preşedintele Iliescu descoperă dezordinea din sistemul bancar şi financiar, corupţia, privatizările frauduloase, creşterea ilegalităţilor sociale şi cîte şi mai cîte. Concluzia preşedintelui este că *"s-au înmulţit formele instituţionale parazitare şi s-au pulverizat răspunderile"*. Chiar dacă a trecut prin Valea Plîngerii, preşedintele Iliescu crede că poate să se întoarcă pe tărîmul Tinereţii fără bătrîneţe şi al vieţii fără de moarte.

Petre Roman ca Prîslea cel voinic şi merele de aur

Petre Roman, şeful primului guvern post-comunist a fost în aceeaşi tabără cu Ion Iliescu pînă la cea de-a patra mineriadă, care a culminat cu demisia sa. Conflictul dintre Roman şi Iliescu a mocnit destulă vreme în interiorul FSN, devenind public, împotriva voinţei celor doi. Iniţial, preşedintele şi premierul nu s-au atacat direct unul pe celălalt. Preşedintele Iliescu îl învinuia pe Adrian Severin, ministru însărcinat cu reforma că treaba merge prost, în vreme ce primul ministru Roman încerca să demonstreze că preşedinţii celor două Camere ale Parlamentului, Alexandru Bîrlădeanu şi Dan Marţian nu sînt oamenii potriviţi pentru aceste funcţii. Însă de la căderea guvernului Roman încoace, Iliescu şi Roman au devenit cei mai aprigi adversari, aruncînd vina unul pe celălalt atunci cînd venea vorba de perioade mai tulburi în care ei doi au fost de aceeaşi parte a baricadei. Acum cei doi se bat în clipuri electorale. Pe de o parte candidatul USD la preşedinţie este acuzat că a risipit miliarde de lei şi milioane de dolari în timpul guvernării sale, iar pe de altă parte Iliescu este învinuit că a patronat sărăcirea populaţiei şi că a arătat în şapte ani ce nu poate face. *"Celor care ne-au tot zis că mai mult nu se poate, că nu sînt bani, că nu sînt resurse a sosit timpul să le spunem, foarte simplu, fără patimă, voi nu ştiţi, nu puteţi; ia plecaţi voi! Să vină alţii care ştiu să facă bani pentru ţară!"*, spune cu patimă Roman. *"E momentul să spunem că se poate"*, exclamă Petre Roman – *"un preşedinte care poate face mai mult"* şi care susţine că a demonstrat asta: *"deşi nu am guvernat după alegerile din '90 decît 15 luni, situaţia economică era incomparabil mai bună decît acum, situaţia financiară mult mai echilibrată, iar drepturile oamenilor respectate. Spun lucrurile astea, pentru că dacă nu ne aducem aminte că s-a putut, noi, care ne prezentăm acum în faţa dumneavoastră, putem şi acum"*. Roman este *"tînăr, puternic, hotărît"*. Candidatul USD la preşedinţie *"ştie, vrea, poate"*, de aceea crede că deţine soluţia ieşirii din criză. El este cel mai tînăr dintre candidaţii cu şanse şi singurul care a avut curajul să demonstreze că poate păzi grădina democraţiei.

Emil Constantinescu şi cum se descurcă el cu Lupul, capra şi varza

"Nu sînt monarhist. De ce trebuie să repet asta mereu?", se întreabă candidatul CDR la preşedinţie. Dl. Constantinescu a fost de mai multe ori atacat pe această temă, deşi poziţia sa a fost tranşantă şi la alegerile trecute: *"eu sînt republican. Am spus clar acest lucru"*. Totuşi în discuţia din semifinală cu Ion Iliescu de acum patru ani, una dintre temele care au consumat cel mai mult timp a fost legată de acest subiect. Constantinescu făcuse imprudenţa să declare înainte de campania electorală că *"aşa cum a fost stabilită forma de guvernămînt, această formă e cea republicană. Eu voi jura pe Constituţie dar, mai departe, după cum ştiţi, există prevăzute, tot în Constituţie, posibilităţi ca Parlamentul – cu voinţa populaţiei, cu preşedintele, după consultări – să propună un referendum"*. Celălalt punct vulnerabil al liderului CDR, de care s-a folosit Ion Iliescu în discuţia televizată din '92 a fost prezenţa, considerată nenaturală, a UDMR în cadrul Convenţiei. Acum Emil Constantinescu recunoaşte că *"primul de la care a învăţat politica mare a fost preşedintele Iliescu"* şi că a trebuit să o facă în cîteva ore, *"fiindcă aveam în faţă un aparat şi un profesionist al politicii"*; de aceea liderul CDR crede că *"Emil Constantinescu din '92 şi cel din '96 sînt persoane diferite"*. *"Nu mai oferim o schimbare generală, promitem mijloace. Contractul cu România a izvorît din această idee şi el are acoperire în bani"* – declară preşedintele Convenţiei, care îşi asigură alegătorii că, în cazul în care Contractul cu România nu se îndeplineşte în 200 de zile de la data la care preia conducerea ţării, domnia sa îşi dă demisia. Deci Constantinescu a semnat un contract în alb, dar acest contract este pentru electoratul său. Însă dacă ajunge preşedinte, Emil Constantinescu va fi preşedintele tuturor şi va trebuie să-şi asume această funcţie, cu toate consecinţele ce decurg de aici, pentru patru ani. *"Să construim împreună o viaţă mai bună"*, îndeamnă Constantinescu, acuzîndu-i pe Iliescu şi liderii PDSR că *"doar o dată la patru ani descoperă că există oameni în România"*. Astfel Constantinescu declară că pentru a deveni preşedinte trebuie să cîştige mai multe procente decît CDR şi că acest lucru poate fi realizat doar dacă se adresează electoratului preşedintelui Iliescu: *"sînt obligat acum, fără să deranjez electoratul CDR – care nu îmi cere decît să fiu sincer, să fiu corect, să nu mint, să nu fac porcării, afaceri – să mă ocup de electoratul dlui Iliescu"*. Aşadar, electoratul Convenţiei este modest, mai exigent este cel al lui Iliescu. Acesta pare a fi fost motivul care l-a determinat pe liderul CDR să-şi lanseze campania în Moldova: *"electoratul preşedintelui Iliescu este de la ţară, din Moldova, sudul Munteniei şi Olteniei. Nu întîmplător am ales pentru început Ruginoasa. Să plecăm de la Cuza şi apoi să aducem acest omagiu Transilvaniei, pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj"*. Emil Constantinescu este singurul care poate trece de pe un mal pe altul capra, varza şi lupul, în aşa fel încît toate să rămînă întregi.

Hansel şi Gretel pe Calea Dreaptă

"Nu am avut nici un impuls personal pentru a candida", recunoaşte Nicolae Manolescu, singurul prezidenţiabil care propune o cale neumblată în România postdecembristă *"Noi promitem o linişte izvorîtă din ordine şi autoritate pe care numai un regim de dreapta le poate instaura. O ordine şi o autoritate bazate pe bunăstare, nu pe mizerie sau pe corupţie, rod firesc al dreptăţii pentru fiecare cetăţean"*. Legea enunţată pe înţelesul tuturor de candidatul ANL la preşedinţie este simplă: *"dacă NASA se privatizează atunci orice se poate privatiza"*, de aceea, explică Manolescu, statul trebuie să-şi retragă mîna de pe sectoarele cu care nu are nimic de-a face şi să se implice în domeniile strategice. Motivaţia pentru liberalism se datorează profesiei sale de literat: *"accentul pus pe individualism, pe persoana umană care trece înaintea colectivităţii şi chiar a legii mi-au fost simpatice şi poate pentru că m-am ocupat cu persoane, cu personalităţi şi cu opere individuale"*.

Nicolae Manolescu crede că doar mergînd pe *"calea dreaptă"* nu rişti să te rătăceşti şi să sărăceşti. Aceasta cu atît mai mult cu cît intelectualul şi politicianul au reuşit să coabiteze fericit – Calea Dreaptă nefiind presărată cu două rînduri de pietricele.

Acul şi barosul în viziunea lui Gyorgy Frunda

Deviză electorală a candidatului UDMR în cursa electorală este *"bunăstare materială şi spirituală, siguranţă socială şi păstrarea identităţii noastre naţionale"*. Gyorgy Frunda crede că *"nu poţi să trăieşti bine şi să-i şi urăşti pe străini"*. 88% din bugetul României reprezintă cheltuieli şi doar 12% investiţii. În programul său, Frunda demonstrează că dacă ar creşte investiţiile străine s-ar putea majora cifra investiţiilor la 20%, "pe banii lor (ai străinilor) şi în favoarea noastră".

Prezidenţiabilul UDMR susţine că în acest moment naţionaliştii nu mai au nici o şansă. Astfel, el povesteşte că la Tîrgu Mureş sînt destui români care înainte de '89 refuzau să vorbească ungureşte şi care acum şi-au dat seama că este în folosul lor să poată folosi ambele limbi, indiferent de meseriile pe care le practică. Gyorgy Frunda spune că una dintre calităţile importante ale unui preşedinte este să se poată înţelege cu fiecare cetăţean în limba lui. *"Nu ştiu chiar 18 limbi cîte comunităţi sînt în România, dar în cinci mă descurc şi restul le voi învăţa"*, promite liderul UDMR, care în discuţiile cu alegătorii foloseşte simultan două sau chiar trei limbi. Dacă vor să trăiască bine, românii şi ungurii au nevoie unii de alţii, acesta este mesajul lui Gyorgy Frunda.

Sabina FATI

Românul e liric

De fapt, cum apreciază zicala, românul e născut poet. Lirismul congenital pare a fi specific ethosului românesc. Chiar creaţiile populare, socotite fundamentale pentru descifrarea acestui ethos, sînt producţii în versuri. Ce-i drept, balada are un fond epic, narativ indiscutabi. Dar, oricum, sînt creaţii în versuri. Aşa le-a produs autorul anonim, şi aşa s-au răspîndit, în sute de variante, de-a lungul timpului. Mă refer, desigur, la **Mioriţa, Meşterul Manole, Toma Alimoş, Mihu Copilul**. Greu de spus astăzi (sau înainte) cum le-a creat autorul anonim de altădată. Ele vor rămîne, indiscutabil, cunoscute aşa cum le-a trimis în lume, în 1866, Vasile Alecsandri (culegerea **Poezii poporale ale românilor**) care, se ştia în epocă, le prelucra (el spunea că le "întocmeşte"). Şi această prelucrare a durat vreo două decenii, de vreme ce Alecu Russo a descoperit, în formă brută, Mioriţa, prin zona Vrancei, prin 1840. În 1887 folcloristul cărturar G.Dem.Teodorescu îi scria lui Iacob Negruzzi: "Cînd dl Alecsandri a prefăcut cu totul poeziile populare publicate, adesea înfrumuseţîndu-le cu versuri d-ale d-sale, îmbogăţindu-le rima şi înlocuind vechile cuvinte cu altele tot poporale dar mai noi, totul e limpede şi frumos, însă totul e fals şi schimonosit." G.Dem.Teodorescu era, cum se vede, adeptul folcloristicii moderne, care lăsa aidoma producţia populară adunată, respingînd ideea prelucrării. Alecsandri a colaborat, ce-i drept, activ cu producătorul anonim. Dar niciodată nu se va şti cît şi cum iar baladele acestea vor rămîne pe veci aşa cum le-a dăltuit Alecsandri. El, de altfel, a mărturisit operaţia de colaborare, precizînd pe foaia de titlu a ediţiei princeps din 1866 "adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri". Dar să reproduc începutul prefeţei poetului la ediţia sa din 1866: "Românul e născut poet! Înzestrat de natură cu o închipuire strălucită şi cu o inimă simţitoare, el îşi revarsă tainile sufletului în melodii armonioase şi în veselia, de-l minunează vreo faptă măreaţă, sufletul său e un izvor nesfîrşit de frumoasă poezie. Nimic dar nu poate fi mai interesant decît a studia caracterul acestui popor în cuprinsul cîntecelor sale, căci ele coprind toate pornirile inimei şi toate razele geniului său."

Cum se ştie, sumarul culegerii se deschide cu, de atunci încoace, vestita Mioriţa. Nu e, desigur, o întîmplare această alcătuire a sumarului. Se propunea, în rîndul întîi, piesa lirică socotită cea mai reprezentativă. De atunci, se ştie, Mioriţa a fost socotită emblematică pentru ethosul românesc, fatalitatea resemnată a baciului moldovean, care înţelege în decizia confraţilor (baciul vrîncean şi cel ungurean) de a-l ucide o menire a sorţii, căreia nu trebuie să i se împotrivească. Blaga şi-a construit pe ethosul acestei balade o întreagă filosofie românească specifică - socotea el - a *spaţiului mioritic*. De-a lungul anilor destui analişti au reproşat filosofului că fatalismul resemnat nu e o trăsătură specifică românească. A făcut-o, în 1942, Onisifor Ghibu (episod relatat de Ion D.Sîrbu în jurnalul său) şi, recent, într-o carte, dl Adrian Marino. Şi cred că au (ei şi alţii asemenea lor) dreptate. De altfel în prima secţiune a culegerii sale ("Cîntece bătrîneşti. Legende. Balade"), Alecsandri antologa şi baladele **Toma Alimoş, Mihu Copilul**, care relevă o atitudine bărbătească, energetist-bătăioasă a eroilor. Ei luptă neînfricaţi cu duşmanul viclean ce le-a voit răul, pedepsindu-i voinicеşte. De ce, e de întrebat, n-ar fi aceste nestemate ale cîntecului baladesc popular tot atît de specifice sufletului românesc? Revenind la lirismul specific românului, să adaug că, în sumarul culegerii din 1866, Alecsandri a aşezat, după legende şi balade, trei secţiuni de doine (din Moldova, din Ţara Românească şi Ardeal). Că doina e un gen prin excelenţă liric e inutil să depun stăruinţe. De altfel, Alecsandri, încă în 1844, scria despre doină, după o călătorie prin zona Ceahlăului: "Doina de la munte, acea melodie curat românească, suspinuri puternice şi prin note dulci şi duioase, doina jalnică, care face pe român să ofteze fără voie şi care cuprinde în sînul ei un gînd tainic, după o fericire pierdută. Eu, de cîte ori aud doina, îmi pare că aud Moldova plîngînd după slava sa cea veche." Iar, după doine, sumarul înscrie secţiunea *hore* (tot din cele trei provincii româneşti) care, indiscutabil, sînt tot creaţii pur lirice. Astfel încît, examinînd atent sumarul neîntrecutei ediţii din 1866 a poeziilor populare româneşti "adunate şi întocmite" de Alecsandri, e greu să nu ajungi la încheierea ideii cu care îşi începe poetul prefaţa: "Românul e născut poet." E drept, repet, că prima secţiune a culegerii - cea consacrată cîntecelor bătrîneşti, legendelor şi baladelor - dezvăluie un nucleu epic, narativ. Dar veşmîntul e neîndoielnic liric, ceea ce justifică, în fapt, includerea lor în sumarul unei antologii de creaţie populară în versuri.

De altfel, acest lirism caracteristic a continuat să potopească literatura românească, inclusiv, din păcate, şi proza. Şi nu a fost o trăsătură caracteristică numai prozei moldoveneşti, inundată - pînă la revărsare - de lirism. O regăsim şi în proza munteană şi chiar ardeleană din a două jumătate a secolului trecut şi a celei din primele decenii ale veacului nostru. Mai toată proza sămănătoristă şi cea poporanistă - inclusiv scrierile de început ale lui Sadoveanu - sînt copleşite de lirism. Lovinescu a dus, încă din primul deceniu al secolului, o bătălie de anvergură împotriva lirismului nostalgic şi edulcorat care potopea proza epocii. Şi a considerat drept o izbîndă, fericită, a epicii româneşti, despărţirea sa netă – prin romanele lui Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu - de lirism, căpătînd o modernă dimensiune a obiectivării. De altfel, din 1928, prin **Hanu Ancuţei**, şi Sadoveanu, în noua sa vîrstă creatoare, (**Baltagul, Zodia Cancerului, Creanga de aur, Divanul persian, Valea Frumoasei, Fraţii Jderi, Nicoară Potcoavă**), îşi obiectivează, modern, opera. Lirismul a mai muşcat adînc (prin Ionel Teodoreanu şi, de pildă, Cezar Petrescu) în proza interbelică. Dar emanciparea se produsese, prin triumful necesar al obiectivării. Acest lirism funciar a produs, negreşit, o mare poezie între războaie şi în anii de după 1960. Dar, încă o dată, vorba dlui Adrian Marino, sîntem prea lirici în cultură. Şi, întrebare cu răspuns dificil, cine, azi, în lumea postindustrială, mai citeşte poezie (chiar de mare valoare), încît să ne putem legitima - prin ea - în spaţiul cultural mondial. Mai utilă, incontestabil, este, în acest scop, proza şi, mai ales, proza reflexivă. Dar nu e în puterea nimănui să dirijeze direcţia evoluţiei posibile a creaţiei artistice, care îşi are legile ei, prescrise, probabil, de dimensiunea particulară a ethosului unui popor. Asta dacă ignorăm, pentru moment, dezlegările la care a ajuns antropologia modernă (şi complementul ei, imagologia) care neagă posibilitatea omogenizării individualităţilor într-un popor şi, de aici, chiar specificitatea naţională, după prăbuşirea spectaculoasă a disciplinei psihologia popoarelor (**Volkerpsihologie**) şi a raseologiei respinsă de ştiinţă.

Oricum, examinînd harta creaţiei literare româneşti (de la cea populară la cea cultă) n-avem cum nega locul proeminent ocupat de lirism (chiar în proză) în dauna dimensiunii narative. Nu o negăm, pe aceasta din urmă, total din firea şi disponibilitatea românului. Dar, cine ar putea contesta că se instalează în zone subalterne în comparaţie cu lirismul predominant.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Papa în Franţa

Prietenii mei o ştiu, n-am nici un fel de simpatie pentru Vatican. Educat în spiritul unui protestantism antipapal, am păstrat o rezervă permanentă faţă de centralismul catolic, de organizarea sa ierarhică şi faţă de teologia infailibilităţii. De altfel nu este un secret, eu nu sînt credincios, ceea ce nu înseamnă că neg credinţele religioase; dimpotrivă, le respect pe toate, cînd sînt trăite ca experienţe existenţiale autentice. De aceea, cînd am venit pentru prima oară în Transilvania, am fost atît de emoţionat de credinţa profundă a ţăranilor români şi unguri. Sînt prieten cu cîţiva preoţi şi călugări, catolici sau ortodocşi, interpretînd la fel evoluţia lumii moderne, chiar dacă nu identificăm aceleaşi cauze şi nu imaginăm aceleaşi soluţii. Tot datorită educaţiei am opinii clare despre laicitate şi separarea Bisericii de Stat, care împreună sînt necesare desfăşurării vieţii democratice în societăţile moderne.

Polemica ivită în Franţa în legătură cu vizita Sfîntului Părinte mi se pare a fi rezultatul unei campanii savant orchestrate de către curentele de opinie incapabile să se descurce în problemele dramatice cu care se confruntă societăţile occidentale cele mai dezvoltate. Nu Biserica Catolică este cea care susţine legitimitatea capitalismului neoliberal guvernat de legile junglei, ea nu tace în faţa efectelor devastatoare ale mutaţiilor economice, sărăcind zeci de mii de persoane, printre care mulţi tineri şi tinere. Este evident contrariul, dacă evaluăm cantitatea şi calitatea acţiunilor de caritate prestate de organizaţiile catolice (cărora li se adaugă cele protestante); acţiuni de o mare eficacitate care nu se confundă niciodată cu umanitarismul spectacolului mediatic, otrăvit şi corupător pentru caritatea însăşi, Campania de presă care s-a opus vizitei Papei în Franţa combina confuz apărarea laicităţii cu rezervele faţă de mitul fondator al Franţei - creştinarea lui Clovis - mit elaborat în secolul XII şi reluat de Republică în secolul XIX - sărbătorit la a 1500-a aniversare. Acest eveniment se numără printre cele cîteva jaloane care de-a lungul celor două mii de ani de istorie au alcătuit Franţa eternă: Vercingétorix, Clovis, Ioana D'Arc, victoria de la Marignan, Henric al IV-lea, Ludovic al XIV-lea, filosofii Luminilor, Revoluţia, Napoleon. Este evident că acest traseu mitizează continuitatea în detrimentul fracturilor; dar totuşi creştinarea unui rege barbar marchează o origine indiscutabilă, măcar pentru că triburile pe care le comanda, francii, au dat numele lor ţării - Franţa.

De fapt, vizita Papei era mai degrabă o vizită pastorală, el venise să întărească credinţa fiicei celei mari a Bisericii, dar prelatul de la Roma este şi şef de stat şi este normal ca autorităţile franceze de rangul cel mai înalt să-l întîmpine ca atare. Atunci de ce atîtea strigăte şi imprecaţii, dacă Papa enunţă crezul credinţei catolice şi morale care-l însoţeşte? Şi de unde atîta uimire? Nu este aceasta esenţa misiunii lui? Dacă, astăzi cuiva nu-i convine, n-are decît să nu-i urmeze preceptele, a trecut ceva timp de cînd Biserica Catolică se impunea folosindu-se de armele puterii seculare. Asemenea conflicte sînt acum total anacronice. Cînd acelaşi Papă a vizitat Cehoslovacia (încă nescindată) pentru a aniversa evanghelizarea ei de către Kiril şi Metodiu, sau cînd s-a dus în Ungaria ca să sărbătorească botezarea Sfîntului Ştefan nici o voce din Franţa nu s-a auzit dinspre apărătorii laicităţii, condamnînd aceste vizite. Atunci, toată presa, toate asociaţiile laice au lăudat adunările impresionante ale credincioşilor şi fervoarea lor; ei vedeau aici semnele reîntoarcerii la democraţie după anii de plumb ai regimurilor comuniste. Şi atunci, de unde această schimbare? Acelaşi papă duce o religie bună în Est şi una rea în Vest? Papa nu este acceptat decît cînd se duce ca un politician sau ca un star al muzicii pop, dincolo de fosta cortină de fier? Preotul nu este valabil decît cînd substituie sociologiei politice crezul, liturghia şi morala? Sînt întrebări ale necredinciosului care sînt. Ce s-a ales din credinţă? Nu este ea, mereu şi întotdeauna, întemeiată pe **Credo quia absurdum** al lui Tertulian? Altfel spus, credinţa n-a fost mereu şi întotdeauna deasupra oricărei raţiuni raţionalizatoare, bazată fiind pe revelaţie, adică pe un miracol. Poate că aceasta este şi superioritatea catolicismului faţă de Reformă: cea din urmă concepe salvarea prin fapte, prima prin credinţă. Problema rămîne deschisă şi răspunsul nu trebuie să fie dogmatic.

Dar, deşi vizita Papei a fost un eveniment important pentru catolicii mai mult sau mai puţin practicanţi, controversele din Franţa au fost un simptom profund pentru evoluţia societăţilor noastre postmoderne. Desigur, distrugerea aspectelor mitice legate de rolul botezului lui Clovis ca moment de întemeiere al Franţei, prin folosirea unor argumente anacronice - cum a fost discuţia despre antidemocratismul prinţului ţine de prostia ignorantă, dar şi de nesocotirea istoricităţii, epoca postmodernă fiind caracterizată prin simultaneitate şi efemer. Să observăm totuşi că Biserica catolică şi cea galică în special au facilitat această evoluţie. Implicîndu-se uneori concret în politica politicienilor (nu mă refer la rolul ei social, iniţial lăudabil ea s-a lăsat prinsă în capcana efemeră a modei. Am fost cu toţii martori. Oricît ar fi fost de stimabil rolul Papei în războiul rece, totuşi prin persoana sa, Biserica nu a ţinut seama de faptul că dincolo de comunismul ateu, cel mai mare duşman al sacrului se află în lumea care sacralizează marfa. Aşa cum a demonstrat-o strălucit Berdiaev, ateismul comunist, în pofida crimelor sale împotriva oamenilor bisericii - Berdiaev susţine că din cauza lor - este versiunea inversă şi pervertită a credinţei, în virtutea dublei sale utopii originare: cea a socialismului ca sfîrşit al necesităţii şi cea a creştinismului oriental, escatologie a Judecăţii de apoi. Dovadă, prăbuşirea influenţei Bisericii în Polonia, odată cu dispariţia regimului comunist. Cu riscul că voi şoca, şi fără a produce vreo judecată de valoare, aş spune că sfîrşitul comunismului este o nouă etapă a secularizării, în pofida bigotismului care se răspîndeşte. S-au putut auzi atîtea blasfemii la adresa Papei pentru că noţiunea de sacru şi-a pierdut mult din semnificaţie. Papa, vedetă a luptei politice în ultimii ani ai războiului rece este recuperat de efemer, el nu mai slujeşte, el e jetabil ca brichetele. Marile messe contemporane nu se mai ţin în bisericile din Occident, ci în sălile de concert unde cîntă pop-starurile sau pe stadioanele unde sportivii îşi măsoară valoarea în milioanele de dolari obţinute prin performanţele lor.

Se ştie că modernul a secularizat lumea elaborînd o nouă teologie a Politicului reportînd sacrul asupra a ceva efemer, statul, care fie el naţional sau totalitar, a înlocuit încetul cu încetul Biserica. Această epocă s-a terminat acum, pentru că a început secularizarea secularizării. Astăzi doar banii şi puterea pe care ei o procură impun genoflexiuni. Simptomul cel mai manifest este suprapunerea sferei politicului cu cea a economicului în afacerile de corupţie din ce în ce mai numeroase, minînd astfel democraţiile parlamentare occidentale. Vociferările laice, destul de explicite, nu s-au referit la consideraţii constituţionale sau politice pentru a contesta vizita Papei în Franţa, ci doar la faptul că această călătorie l-a costat pe contribuabilul francez 20 de milioane de franci. Pentru o ţară atît de bogată ca Franţa, o pomană! Iată un paradox care e bine înscris în spiritul timpului cînd se ştie că falimentul secolului de la **Crédit lyonnais**, bancă de stat, s-a ridicat la 100 de miliarde de franci. Şi totuşi, deşi am fost atent, n-am auzit ca vreunul dintre heralzii moralei laice să-i fi denunţat sau să-i fi jignit pe delincvenţi şi nici n-am observat vreo manifestaţie de stradă cerînd stigmatizarea conducătorilor acestei instituţii şi a înalţilor funcţionari din Ministerul de finanţe care trebuiau să-i supravegheze. Ei ar trebui să dea socoteală Naţiunii.

Claude KARNOOUH

Paris, 23 septembrie 1996

CĂLĂTORIA ÎMPREUNĂ CU TEXTUL

Cartea părintelui Scrima (André Scrima: *Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, 1996, Humanitas) a fost percepută ca un eveniment. Tema ei – fundamentală pentru orice tradiție – cunoaște totuși, în spațiul actual, contribuții remarcabile. E însă vorba de o literatură care livrează îndeobște discursuri aș spune secunde – nu din punctul de vedere al calității, ci al perspectivei. Sînt lucrări ce își propun să vorbească, în genere, *despre* personajul și rolul maestrului spiritual, fie că e vorba de abordări *istorice* sau despre *analize* – unele luminoase – ale funcției în cauză (A.-J. Festugière pentru Grecia veche, I. Hausherr, I. Smolitsch pentru creștinism, L. Massignon, H. Corbin, pentru islam, ...). Am mai putea aminti, iarăși, un alt tip de texte – aparent mai directe – incluse în categoria *mărturiei*, cum ar fi, de pildă, viața pilduitoare și sfaturile date de o autoritate spirituală ucenicilor ori observanților săi. În primul caz beneficiem de o *imagine* a maestrului spiritual; în al doilea de un *exemplum*.

O metodologie antrenantă

Or, cartea lui André Scrima ne oferă altceva: anume demersul nemijlocit al unui atare personaj; nu figura lui (generală sau paradigmatică), ci lucrarea sa specifică – dezvoltată "în fața înțelegerii noastre". Nu un contur al funcției, ci substanța ei imediat activă și, ca atare, imediat expresivă, imediat convingătoare. Despre ce ar fi, în mod concret, vorba? În primul rînd despre exercițiul hermeneutic al primului capitol. Apoi despre structura însăși a volumului.

Prima parte, intitulată *Întîlniri în jurul unui pelerin străin*, reprezintă un comentariu la *Scrisoarea părintelui Ioan cel străin*, călugăr rus care – în trecerea lui rapidă prin România (1943-1946) – a determinat coagularea spirituală a grupului de la Antim și contactul său cu filiația isihastă a rugăciunii inimii. Scurtul text al *Scrisorii*, adresat apropiaților, vorbește despre propria experiență resimțită drept "călătorie" transformantă, comunicată "celor ce caută".

André Scrima decelează aici mai mult decît descrierea unui traseu personal; el descoperă *o structură activă a itinerantei duhovnicești, o metodologie* – după sensul grec al termenului: *"met'hodos* («să faci drum cu», «înaintare pe cale și împreună cu ea»)" – cf. p. 26. Scrisoarea e descifrată ca "vehicul operant" pe care părintele Ioan îl suscită prin aptitudinea de a se lăsa antrenat de vectorul Duhului, vehicul livrat, împărtășit, *legatat* discipolilor. Or statutul acesta nu e doar constatat, ci onorat de autor; lectura hermeneutică solicită și dezvoltă *Scrisoarea* în mod dinamic, ca pe o călătorie în act de-a lungul temelor întîlnite și experimentate de călugărul rus. Fiecare temă e riguros citită în locul ei specific de apariție, drept nod al structurii de itinerantă. Pentru fiecare temă e deschis un "orizont de sens" spontan organizat după trei dimensiuni cooperante. O dimensiune orizontală oferind modulații convergente de semnificație în diverse tradiții ori locuri culturale; e ceea ce am putea numi "amploarea" temei, teritoriul expresivității ei actualizate. Apoi o dimensiune polară, țintind spre referința ultimă. În sfîrșit, o dimensiune, am zice, "orientală" care valorifică tema drept stimul al înaintării pe cale, relansînd itinerantă și fortificîndu-i direcția.

Demersul acesta nu e grevat de schematism pentru că lectura se mișcă prin avansuri și reveniri necontenite la celelalte noduri ale traseului, recuperînd în mod constant unitatea textului *Scrisorii*, funcționalitatea lui ca ansamblu. André Scrima vorbește, la un moment dat, despre el ca despre un "traseu muzical"; or, efortul său hermeneutic e de același tip: sînt mereu puse în cuvînt consonante, complementarități, dialoguri contrapunctice între teme. Întîlnim aici, cred, ilustrată una din singularitățile acestui comentar: e vorba despre un demers care se auto-pledează. Nu există afirmație despre textul scrutat care să nu fie "urmată", probată, pusă la lucru, amplificată prin însăși desfășurarea hermeneutică ce o atacă.

La prima vedere, cititorul constată între *Scrisoare* și comentariul ei un notabil *écart*; ele apar masiv deosebite prin limbaj, referințe, categorii invocate. Prima are autenticitatea (și precizia) unei experiențe realmente parcurse, redată în termenii stricți ai tradiției ortodoxe. Totuși formulele canonice, turnurile de expresie și de frază – prea adesea auzite – pot da impresia unui text respectabil, însă prea puțin incitant. Față de această aparentă "indigență", comentariul are o somptuoasă anvergură: nu numai prin amploarea și surpriza dezvoltărilor, dar prin libertatea și diversitatea referințelor care merg de la analize lexicale paralele în diferitele limbi sacre, la invocarea faptelor de tradiție (ebraică, islam, hinduism, buddhism, creștinism oriental și occidental) și pînă la valorificarea unor date ale filosofiei, științelor și poeziei contemporane. O capacitate anglobantă, lipsită de gratuități ori manierism, colectează cu prospețime repere de drum și de sens din teritoriile cele mai neașteptate.

Pînă la urmă, spunea cineva, *Scrisoarea*, nu e decît un "pretext" pentru comentariu, un pre-text al textului hermeneutic, un simplu punct de pornire. Or, autorul refuză o asemenea situare. Pentru el, *Scrisoarea* însăși are clasa unui depozit care impune cercetarea, care cere demersul hermeneutic și îi conține reperele. O hemeneutică veritabilă înseamnă – după el – dialog mereu mai amplu lansat între textul de origine și comentar. Ea e valabilă atîta vreme cît e confirmată de structura textului ce îi definește orizontul, atîta vreme cît se mișcă împreună cu elspre un Informulabil în continuă deschidere. Există, de altfel, în cursul volumului, o observație precisă în acest sens. "Îmi spuneam, încă de pe atunci (din vremea experienței de la Antim, n.n.) că părintele Ioan călătorește cu *Flocalia* dar și cu *Pelerinul rus* așa cum acesta călătorea cu *Flocalia*" (p. 158). Or, *Întîlniri în jurul unui pelerin străin* nu e decît o nouă verigă în această itineranță interioară, mereu reluată, mereu potențată, "prin intermediul textului". Regăsim astfel emblema maestrului spiritual, convergent înțeleasă în logica diferitelor tradiții: nu despre un personaj, și nici măcar despre o funcție, ar fi vorba, ci despre aptitudinea de a face operantă calea, de a lăsa *urme* care să determine înaintarea celor ce o caută. Autorul vorbește de altfel insistent despre "ștergerea chipului", despre "impersonalizare" – ca depășire a limitărilor individuale –, pentru ca maestrul să rămînă doar un vector limpid al semnelor Duhului.

"Urma"

Temele itinerantei dezvoltate de comentar – tema *căutării*, a *străinului-trimis, a textului-textură, a cărții, a moștenirii* – sînt toate inteligibile și comunicante sub semnul lui *paradosis, al tradiției* înțeleasă drept "*trecere* de-a curmezișul și pe deasupra categoriilor liniare, vizibile, cantitative: *Paradosis* este ceea ce «trece prin», «dincolo», în Duh. Transmiterea concretă de la o persoană la alta, suscită de fiecare dată o transmitere verticală, zenitală (*para*, prin «invizibil» am putea spune)" – p. 57. Etimologia poate provoca, în acest caz, delectabile precizări de sens: "termenul «zenit» vine din arabul *as-samth* care înseamnă exact «deasupra capului», «în sus». E ca și cum ai privi punctul unde creștetul tău atinge cerul" (p. 36).

Între aceste teme ale perspectivei zenitale, una cu deosebire e expresivă: tema *urmei* (cf. pp. 69-77). În mod paradoxal, părintele spiritual devine activ mai ales ca "prezență care a trecut" și a lăsat "urma, noima, sensul" itineranței sale. În măsura în care discipolul onorează acest depozit, el îl valorifică prin *urmarea* vectorului trasat de maestru: "Urma e aici singurul fel de prezență *semnificată* și *semnificativă*; nu o prezență dată în imediatețea sa fizică, ci o prezență oferită după trecerea ei vizibilă, ca o deschidere ce se cere urmărită" (p. 70). Autorul invocă interpretarea dată de Grigore de Nyssa, în *Comentar la Viața lui Moise*, momentului cînd – fixat în cavitatea stîncii – profetul nu poate zări decît "spinarea lui Dumnezeu": manifestare incitantă a divinului de a fi urmat. O altă ipostază a *urmei incitante* e propusă prin referire la *methodos*, așa cum e înțeles termenul de Platon: conform sensului grec de *grammé*, urma e un semn ce se cere descifrat și, corect deslușită, ea include pe interpret în dinamica sa deschisă, călăuzitoare. Între hermeneutică și itineranța contemplativă nu funcționează, constatăm iarăși, doar un simplu paralelism; prima este una din cele mai fecunde, riguroase și active modalități ale căii spirituale.

Autorul probează, de altfel, această dinamică trecînd, prin descifrarea unei icoane datorate lui Rubliov sau școlii sale (*Sfintele femei la mormînt*), la tema *urmei-absență*. Giulgiul luminos – pe care e centrată imaginea – e citit drept emblemă a unei *absențe vivifiante, atractive, polare*. Moartea curentă – absență închisă, definitivă – se răstoarnă, prin actul christic, în "moarte a morții", în "absență a absenței", în cale "de-a curmezișul" condiției coruptibile. "Urma e aici giulgiul perfect intact, de care trupul nu s-a debarasat desfăcîndu-i alcătuirea, ci pur și simplu l-a străbătut, pentru că el aparține deja lumii învierii".

Dacă am rezumat aici – inevitabil sărăcitor – tema urmei, am făcut-o pentru a ilustra anvergura interpretărilor și, în același timp, *economia* lor. E vorba, pe de o parte, de nivelurile și locurile extrem de diverse în care sensul e căutat și descifrat; or tocmai aceste deosebiri de nivel ori teritoriu oferă tensiunea și "surpriza" necesare pentru ca sensul să se desfolieze. E vorba, pe de altă parte, de concretețea punctelor de sprijin, trăsătură ce dă, în fond, eficacitatea unui demers spiritual. E vorba, în sfîrșit, de rafinata, de îndelungă pregătire a terenului înainte ca referințe maxime – scripturare ori patristice – să fie invocate. În discursul teologic curent, ele ne sînt livrate îndeobște solemne dar închise, opace, nevalorificate, "plate". Aici există mereu un spațiu atent balizat din cuprinsul căruia sensul ultim se poate înălța.

Regia tradiției

Spuneam că structura însăși a volumului exprimă ceva esențial despre demersul propriu părintelui spiritual. După ce, în prima parte, asistăm la lucrarea sa definitorie, capitolul II ne oferă cadrul foarte concret de emergență a unui atare personaj. Ca membru al unei transmiteri, al unei filiații, el e suscitat numai prin prezența deschisă, în așteptare și chemare, a discipolului. Mai mult, el nu are o aptitudine uniformă; eficacitatea sa e determinată de exigențele unui timp și ale unui loc, dar mai ales e funcție de afinitatea calitativă cu cei ce îl caută.

Evocînd "grupul de la Antim" autorul insistă îndelung asupra destinului unui loc deja "marcat" (analiza heraldică a emblemei cu care Antim Ivireanu și-a semnificat ctitoria), pe care membrii viitorului grup îl descifrează și îl continuă. Epoca, iarăși, e foarte atent analizată: întîlnirea între cultura modernă și o Ortodoxie în genere retrasă în tradiționalism, tendințele divergente (una identitar-națională, alta de descoperire a tradiției ca *paradosis*) după care Ortodoxia e receptată de intelectualii timpului, apoi confruntarea cu comunismul ar forma răscrucea temporală unde se situează întîlnirea dintre Ioan, părintele cel străin, și grup: o *crisis* concomitentă cu o eliberatoare *diacrisis*. În sfîrșit, etapele de coagulare ale grupului, temperamentele spirituale și culturale ce îl compun sau se referă la el, tipul de comunicare din interiorul lui sînt restituite, toate, din unghiul de vedere al "întîlnirii fondatoare" care va fixa destinele membrilor într-un "timp al Rugului aprins".

Timp distribuit pe două niveluri. În ordinea deviată impusă de puterea comunistă, el "precipită" într-un timp al procesului, al detenției, al încercării, al martirajului... al conștiinței. În imediatul tradiției trăite, "el constituie, tăcut" – e unul din reperele transmise de părintele cel străin – "momentul și locul de reunire în Duh a tuturor celor ce au fost binecuvîntați cu darul trăirii și cunoașterii isihaste... referință vie, păstrată în inimă, a unei moșteniri venite de foarte departe" (p. 170).

Or, logica acestei moșteniri cere ca – abia după ce am asistat la un demers viu al tradiției și am parcurs experiența, restituită, a celor care l-au pricinuit și onorat –, să întîlnim, în finalul volumului (cap. *Maestru și discipol în Răsăritul creștin*), referințele originante ale tradiției contemplative ortodoxe și filiația ei pînă în pragul vîrstei moderne. Monahi și intelectuali în fraternă căutare, cei de la Antim au pătruns, nespectaculos dar fertil, pînă la această filiație și, ca atare, pînă la sursa ei mereu contemporană.

Am spune, în sfîrșit, că și din acest punct de vedere, demersul părintelui Scrima se auto-pledează, el însuși fiind suscitat de calitatea unei întîlniri.

Libertatea tradiției

Antimul acelei experiențe a fost resimțit drept o singulară reușită a întîlnirii între Biserică și intelectuali. Nu era vorba însă de o întîlnire între "instituții", ci între căutări convergente. Mai ales singulară a fost reușita abordare a tradiției de către niște intelectuali formați în datele culturii moderne care, fără a-și nega formația, au inclus-o și au valorificat-o în noul orizont descoperit (capitolul II insistă minuțios pe acest fapt). Prin autenticitatea și nonconformismul efortului lor, ei s-au putut întîlni – fără stavile – cu monahi autentici, ei înșiși intelectuali – ca părintele Benedict Ghiuș – sau oameni foarte simpli, formați exclusiv prin familiaritatea trăită cu textele tradiționale. Părintele Ioan cel străin era, el însuși, de altfel din ultima categorie.

Ceea ce demonstrează că, în spațiul tradiției, există o libertate care transcende, nu fără a utiliza din plin, determinațiile culturale și mentale ale călătorilor.

Normalitatea nu are nevoie, pentru a fi convingătoare, de statistică. Deși singulară – ori poate tocmai de aceea – experiența Antimului dovedește cît de normală și de fertilă poate fi angajarea pe cale *integrînd cultura*: "acea cultură inseparabilă de conștiința în trezire... care sfîrșește prin a se proiecta sărbătorește pe orizontul marii aventuri a Spiritului în lucrare pretutindeni și întotdeauna" – p. 130. Comentariul *Scrisorii* nu face decît să continue "în această clipă chiar" efortul. Toate temele scrutate aparțin tradiției, sînt deja prezente la autorii patristici ori la autoritățile isihasmului; aici ele capătă doar extensia și expresivitatea unor *descoperiri din nou* – în termenii acelei culturi care participă la eleganța și libertatea Spiritului.

Anca MANOLESCU

Album

Cuvînt înainte

Publicam în numărul trecut al *Dilemei* o scrisoare de dragoste a adolescentei Adÿ către un iubit necunoscut. Revenim de data aceasta cu ultimul act epistolar al iubirii celor doi, o scrisoare de adio tipică, în care semnatara este destul de detaşată de toată problema - ceea ce poate dovedi o eventuală (deşi infirmată) altă legătură a ei. Oricum, nu faptele în sine ne interesează, ci - după cum spuneam şi data trecută - reflexul scriptural, retoric, al acestora. **(C.P.-B.)**

Scrisori întredeschise

FOR YOU

Chiar dacă este destul de tîrziu, încerc pentru ultima oară să-mi adun gîndurile şi amintirile aşternîndu-le cu multă grijă pe această coală de hîrtie, trimiţîndu-le ţie personal într-o ultimă suflare a mea.

E foarte greu, dar trebuia să ne aşteptăm şi la lucruri de felul acesta. Întotdeauna de cîte ori se întîmpla ceva între noi, eu eram vinovata (după cum spui tu). Dar tu nu eşti vinovat niciodată? Tu nu greşeşti niciodată? Sau poate nu vrei să crezi că tu eşti vinovat sau greşeşti. După părerea mea, ţie ţi-a plăcut mereu să fi - moţ primul - (chiar dacă eu sînt numai cu frisoane). Dar nu-i nimic. Poate într-o bună zi o să-ţi pară rău şi o să-ţi dai seama cît ai pierdut şi o să pierzi din cauza mîndriei, orgoliului şi talentelor tale.

Acum cînd îţi scriu încerc să-mi stăpînesc lacrimile ce cu tupeu încerc să-mi umezească ochii. Dar oare crezi că lacrimile astea sînt de fericire sau de necaz. Sincer să-ţi spun nici eu nu ştiu. Mereu cînd începeam o nouă prietenie îmi doream să fie pentru totdeauna, să nu ne mai certăm niciodată, dar numai că pînă-n prezent această minune nu s-a întîmplat. Cînd începeam să iubesc cu adevărat încercam să dau uitării toate jocurile şi pretenţiile de copil. Dar acum aş da orice să mai fiu odată copil să mai trăiesc.

De ce? Pentru că urăsc adolescenţa. Se pare că nu am noroc. Mă trădează. La fel şi gîndurile şi poate pretenţiile pe care le port cu mine la orice pas.

O singură dorinţă aş avea, ca atunci cînd ne vom întîlni să nu mai întrebi DE CE...? (continuarea o ştii). La această întrebare nu îţi voi răspunde nimic pentru că răspunsul trebuie să-l ştii, că altfel nu s-ar fi întîmplat nimic şi totul ar fi continuat normal. Bineînţeles de acum încolo nimeni şi nimic nu ne va putea opri să ne trăim viaţa aşa cum este, aşa cum vrem şi *cu cine* vrem. Nimeni nu depinde de noi, ci noi. Aşa că nu vreau să crezi că ne-am certat pentru că există un alt*cineva* între noi. Nu! Nu există nimeni şi chiar dacă ar exista nu cred că te-ar mai privi ce fac eu de acum în viitor. Chiar dacă noi nu mai sîntem prieteni (adică la modul cum eram înainte) putem rămîne doar prieteni din tinereţile noastre şi intenţionez în mod deosebit să-ţi cunosc părinţii şi bineînţeles verişoara (Cristina).

Dar acum fiind foarte tîrziu eu aici îmi încheie cariera de a scrie scrisori cuiva (chiar dacă acest "cuiva" l-am iubit - cîndva -) urîndu-ţi în continuare mult, mult noroc.

Acum / Degeaba / Iubirea / O cauţi

Adriana
(fosta ta remorcuţă)

Din viaţa unui extremist de centru...

Sondatul român

Toată problema asta grandomană a sondajelor devenite secrete de stat - le dăm sau nu la lumină?, încalcă sau nu Constituţia? violează sau nu electoratul? - se complică pînă la caraghioslîc din cauză că se ignoră total cel mai simplu aspect: onestitatea subiecţilor. Asupra lor lucrează o nefericită prezumţie de nevinovăţie din care decurg, armonios, idealizarea şi disprețuirea lor. Toate calculele care se fac adunînd opiniile a o mie sau zece mii de sondaţi, cu o marjă de eroare de "2 virgulă 3" sau "3 virgulă 2", pe cîte 9 judeţe sau 29, au la bază o viziune idilică, virtuoasă, asupra unui electorat inocent precum coana Veta în concepţia lui Ipingescu ("ruşinoasă, mie îmi spui?"). E o viziune romanţioasă, lipsită de contrarietăţi, de cruzime şi, mai ales, de bibliografia Sfintei Scrieturi care este fundamentală în problemă. Acolo, lîngă chemarea obsesivă: "Oneste bibere" există scena-cheie din actul IV, cînd coana Zoiţica, pe culmile fericirii (căci mai există şi astea, la români...), îi cere lui Caţavencu să scrie pe hîrtie numele celui pe care urmează să-l voteze cetăţeanul turmentat. (Atenţie la fiecare mişcare şi cuvînt!)

Zoe: D-le Caţavencu, fii bun, scrie-i, mă rog, votul acestui onest cetăţean. (Caţavencu stă pe loc) Te rog... (Îi arată scrisoarea, Caţavencu trece la masă, scrie un buletin şi i-l dă Cetăţeanului turmentat). Îmi dai voie? (ia buletinul) "Agamiţă Dandanache"... Bravo, dle Caţavencu, eşti un om de bună-credinţă..."

Nu pot să parcurg vreun sondaj fără să am în faţă această scenă în care se definesc brusc, brutal şi precis onestitatea turmentatului şi buna credinţă a politicianului, manipulate, din adîncul vremii, de "interesele judeţului". Să fiu onest? M-am uitat la torenţialele sondaje ale Antenei 1 - acelea interzise aiurea! - auzind tot timpul diagnosticul tuturor deceniilor, toate obsedante: "Toţi sîntem români mai mult sau mai puţin oneşti". Aceste cuvinte ar trebui să stea pe frontispiciul oricărui Institut de Sondaje credibil şi deştept. Dar, oare, există vreun institut de sondaje gata să pună această întrebare: "Preferaţi să fiţi onest sau deştept? Credeţi că se poate face politică avînd ambele calităţi?" Ah, ar fi prea intelectualist? Prea dificil pentru mintea sondaţilor? Pe baza experienţei mele de om care am apucat să spun, onest, tot adevărul şi am văzut ce am păţit, dar şi ca reporter care ştiu cum răspund oamenii cînd observă că unul îi înregistrează - susţin că acest "intelectualism" a fost şi este trăit de un foarte mare procent de sondaţi români, producîndu-le chiar o anume turmentare, nu numai dacă sînt filosofi sau artişti, ci şi funcţionari, strungari sau fotbalişti, ba chiar şi ţărani de pe ogoare şi uliţi, de acolo de unde s-a formulat cea mai realistă sentinţă la adresa tuturor sondajelor şi statisticilor româneşti, aceea cu care se deschidea "Răscoala" încă de la 1932, de bătut şi la 1996 în piatra oricărui Institut de Înalte Studii Sociologice:

"- Domnilor, d-voastră nu cunoaşteţi ţăranul român!" (spuse Rogojinaru, intrînd în compartiment).

Fără a-l lăuda sau calomnia, afirm că există un mai mare procentaj de sondaţi români care preferă în politică şi apolitică, deşteptăciunea, onestităţii, cînd nu merg cu cinismul - cum îl numesc romanţioşii - pînă la a le socoti incompatibile şi chiar opunîndu-le.

Şi de ce nu le-ar opune? Unde şi la cine a văzut sondatul român că nu se opun? În "Dosarele istoriei"? În "Dosarele X"? În cultura imediată a editorialiştilor care pendulează între Moş Ion Roată, Nae Ionescu şi Agatha Christie? În ochii miniştrilor a căror sinceritate se discută numai dacă îşi dau demisia...? În ochii celor care lipesc afişele electorale? Din spre partea lor vin ştiri de o imensă valoare sociologică - aceiaşi care le lipesc plătesc copii ca să le rupă! - nu mai puţin nostime decît falsurile semnăturilor pe listele candidaţilor la Preşedinţie, mai tot românul ştiind să nu se uite la ce semnează ca apoi să se mire şi, desigur, să se indigneze. Ar mai rămîne privirea celor care investighează - în scris sau oral - "subiecţii": oricît ar vrea ea să se "dea" impasibilă şi echidistantă, mai tot investigatul simte românește că e mai mult sau mai puţin onestă şi, intrînd în joc, îşi ia măsurile sale de precauţie, adică de deşteptăciune şi de inocenţă, care-i permit şi lui să fie "mai mult sau mai puţin" turmentat. În fond, de ce ar fi "subiectul" altfel decît predicat(or)ul său? De ce ar fi investigatul altfel alcătuit decît investigatorul, cînd lefurile sînt tot mai mici?

Ceea ce mă amuză (pînă la rîsul nervos!) în aceste sondaje nu e marja de eroare tehnică, ci absenţa acestui coeficient dramatic şi voios de "mai mult sau mai puţin onest" prin care se blochează orice prezumţie de vinovăţie. Nici un alegător - ca şi alesul său - nu va admite că e demagog, aşa cum nici un candidat, nici un sociolog, analist, lipitor de afişe sau culegător de semnături şi pentru Militaru şi pentru Raţiu (da, există şi aşa ceva!) nu va accepta că nu e deştept. Toţi sîntem perpetuu turmentaţi întru virtute, într-o ţară unde, totuşi, dacă nu-i suspiciune, nimic nu e inteligent. E într-atît de nostim încît sondajele astea îmi apar ca nişte "jeux de massacre" deloc înfricoşătoare.

Radu COSAŞU

Bazar

Poveşti adevărate

Revista cu coperţi lucioase şi interior de ziar ieftin roz cu negru se numea, cîndva, **Sandra**. Acum se numeşte **Poveşti adevărate**. Publicaţia editată de L.V.B. Invest International s.r.l. şi-a schimbat doar titlul, nu şi năravul. Dacă pînă acum accentul era pus pe imaginaţia à la Sandra Brown, acum aceleaşi naraţiuni (căci acestea îi alcătuiesc conţinutul) sînt privite dintr-o nouă perspectivă: cea a adevărului. Voita veridicitate este azvîrlită privirii noastre de la bun început prin notiţa adresată cititorilor: *"Dragi cititori, / vă mulţumim pentru încrederea pe care ne-aţi acordat-o, împărtăşindu-ne (...) experienţele dumneavoastră."* Adevărul poveştilor rămîne, pare-se, o aparenţă: stilul lor este mult prea asemănător, sugerînd o mînă ce le uniformizează. **Poveşti adevărate** practică naraţiunea seacă, în fraze scurte şi fără înfloriturі. Totul se întîmplă într-un timp al experienţelor iniţiatice, ce-i transformă pe subiecţii lor în indivizi "trecuţi prin viaţă". Perfectul compus şi imperfectul se împletesc într-un amestec elocvent de întîmplări trecute şi senzaţii provocate de ele şi păstrate, în inimi, pînă-n prezent: *"După două săptămîni, am rămas peste noapte la Eduard în cabinet. (...) Îl iubeam pe Eduard ca o nebună şi uram fiecare clipă în care nu eram cu el (...)".*

Toate aceste *"poveşti adevărate"* se vor componente firești ale existenţei cotidiene a individului de rînd. Revista cultivă o filozofie a senzaţionalului integrat în viaţa de zi cu zi şi luat ca atare fără mari ifose: o femeie se îndrăgosteşte de vecinul de bloc, care se dovedeşte a fi homosexual; o alta iubeşte un puşcăriaş ce îi fură banii; o a treia e părăsită de un doctor însurat. În mod tradiţional, femeia e cea agresată, ea este obiectul asupra căreia se răsfrînge, cu violenţă, senzaţionalismul masculin. Avantajul ei este unul iniţiatic: din fiecare păcăleală, eroina se alege - cu o morală de genul - *"Bărbaţi căsătoriţi? Niciodată!*

Iaromira POPOVICI

retro CINEMA scop

xxx Fecioara şi moartea. Roman Polanski, după eşecul **Lunii amare**, se întoarce cu acest film superb - un *huis clos* (după piesa lui Ariel Dorfman) impecabil filmat (de Tonino delli Colli) şi jucat (de Sigourney Weaver şi Ben Kingsley)... Fără îndoială, evenimentul cinematografic al toamnei.

xx Eu sînt Adam...! "Un film de Dan Piţa inspirat din proza fantastică a lui Mircea Eliade"; vom reveni.

x Ziua independenţei, în stil Hollywood; sau cînd cinematograful e mai mic decît Efectele care-l compun. Filmul lui Roland Emmerich (Stargate, odinioară) e singura cataStroFă care - la preţul pieţei - vă oferă o distracţie de cîteva zeci de milioane $! În Lupta pentru Salvarea Planetei sînt aruncaţi Preşedintele SUA (Bill Pullman), Negrul zburător (Will Smith) şi Evreul ştiinţific (Jeff Goldblum), iar ca o concluzie - un happy-end / morală: **Amerika über UFO!** (Sau "über Kosmos"?)

x Profesorul trăsnit. Tot cu Efecte, dar şi cu un actor (Eddie Murphy) care, de astă dată, e formidabil în 1,2,3,4,5 roluri! Corpul creşte, creşte - şi apoi scade, scade... pe un metabolism în *montagnes-russes* nelipsit de surprize. Ca şi filmul.

x Farinelli. Acest film-reconstituire (de voce, pe calculator) semnat Gérard Corbiau (**Maestrul de muzică**) va încînta, cu siguranţă, melomanii - mai precis, pe fanii operelor preclasice (cîţi vor mai fi fiind...). Farinelli, castratul de geniu, îşi ridică vocea în înălţimi ameţitoare în timp ce povestea, ce se vrea pedagogică, alunecă la fel de somptuos într-un penibil aproape porno. Într-un rol diferit o puteţi revedea pe Elsa Zylberstein, minunata prietenă a Minnei Tanenbaum din filmul omonim, ca şi pe extraordinarul Jeroen Krabbe (aici în chip de Händel); Farinelli este Stefano Dionisi, iar fratele său, Enrico Lo Verso (**Hoţii de copii**). O secvenţă remarcabilă: aceea a eclipsei. În rest, costume, arii, intrigi şi ieşiri - din scenă şi din costume... Kitsch pentru *i cognoscenti*. **(a.l.ş.)**

xxx = nu rataţi; xx = de văzut; x = la risc.

Bon de lectură

CIORAN ŞI MUZICA

Selecţia textelor de Aurel Cioran, ediţie îngrijită de Vlad ZOGRAFI, Editura Humanitas, 1996, 122 p.

„Ai o inimă în mi minor...”

Ca şi insomnia, a cărei dramă Cioran a trăit-o şi a mărturisit-o aproape necontenit, darul excepţional de a stăpîni limbajul şi, prin el, ideile, condamnă deopotrivă la maximă luciditate şi la perpetuă încordare nervoasă. “Singur, faţă-n faţă cu nopţile şi cu cuvintele” şi-a înfruntat Cioran destinul şi, chiar dacă l-a bravat cu orgoliu împins pînă la trufie, cu atît mai mult a tînjit după clipele de ameţeală şi de uitare de sine ale extazului – stările de graţie rezervate, după părerea lui, numai mistic-ilor, muzicienilor şi, uneori, marilor poeţi. Pentru experienţa mistică nu a avut desigur înzestrarea naturală necesară, pe cea poetică şi-a refuzat-o cumva inexplicabil, sau poate din conştiinţa faptului că ar fi trebuit să fie ori Rilke ori nimic, iar pe cea muzicală a trăit-o pe furate, dacă nu ca muzician, măcar ca împătimit meloman.

Era aşadar aproape inevitabilă alcătuirea unei antologii *Cioran şi muzica* pentru că ea restituie, din pagini întregi, fraze sau frînturi de gînd, chipul unei nostalgii unice, aceea a lucidităţii de a se topi în tulbure patimă. Astfel adunate, meditaţiile muzicale ale lui Cioran nu numai că fac mai evidentă drama sa existenţială şi dorinţa patetică de a se consola de “dezbinările nebune ale fiinţei” de “însingurările lăuntrice”, de a-şi vindeca “rănile fiinţei” şi de a plînge “lacrimile nevărsate”; dar decantează şi evidenta sa dispoziţie poetică, singura care îi atenuează de altfel sarcasmul, încărcîndu-l de dramatism. Şi pentru că tot s-a vorbit atît de mult despre stilul lui Ciora, această antologie trezeşte interesul pentru o lectură în cheie poetică a operei sale, pentru descoperirea scepticismului şi a nihilismului său din unghiul poeziei.

Cel pe care totul îl dezamăgeşte frecventează muzica disperat, dar cu voluptate, ea înseamnă pentru el apropiere de Dumnezeu, adevăr care consolează, amintire a paradisului, a haosului primordial, “pe cînd nu aveam nume, dar trebuie să fi auzit tot”. Poezia, latentă, sau cu manifestări fulgurante, risipite în întregul unei opere ce nu poate fi însă nicidecum caracterizată drept lirică, apare cu pregnanţă din fragmentele adunate în antologie, ca şi cum trăirea muzicală ar fi indus expresia poetică. Ne aflăm în faţa unui Cioran dezarmat, gata să plîngă, chiar înlăcrimat ori de cîte ori ascultă Bach şi se minunează că “e atîta transcendenţă în cîte o vibraţie de violă, de parcă se presară zăpadă pe inimi de îngeri”, sau “legănat vaporos într-o disoluţie orizontală, întins tomnatic pe deşertul unei melodii de Wagner”. Ispita de a cita este aproape irezistibilă în cazul unui asemenea autor, dar trebuie lăsată totuşi neştirbită bucuria de a-l descoperi aşa cum apare el în desfătările melancolice ale muzicii, pe care simte nevoia să le împărtăşească, în semn de împăcare se semenii şi cu Dumnezeu.

Cioran şi muzica se citeşte ca un lung poem, dar, aşa cum este alcătuit volumul, cu indicarea riguroasă a surselor (la sfîrşit, iar nu după fiecare fragment în parte, tocmai pentru a nu deranja ritmul lecturii), cu un indice tematic şi de compozitori precum şi cu o binevenită notă a editorului, ce invită la reflecţie şi problematizare, poate oricînd constitui punctul de plecare al unui nou demers interpretativ... de nu va fi acesta întors din cale de însăşi ironia autorului care ura “boala tălmăcirii – crimă împotriva virtualităţii şi a muzicii”.

Marina VAZACA

Noutăţi editoriale

Editura Amarcord publică **Istoria evreilor din România** de Victor Neumann. Cartea, care se sprijină pe un studiu aprofundat al documentelor - în mare parte inedite -, tratează, pe lîngă înfăţişarea faptelor care au influenţat istoria evreilor din România, teme care urmăresc implicaţiile sociale, psihologice şi culturale ale chestiunilor în cauză. În acest sens, citäm două foarte incitante capitole ale volumului: “Problema emancipării evreilor reflectată în cultura română modernă” şi “Controversatul caz al evreilor în perioada postbelică”.

Telalii fără fruntarii

Tîrgul de oameni (I)

1990. În campania lui Ion Iliescu îşi începea cariera cel mai celebru slogan electoral – *Un preşedinte pentru liniştea noastră*. La scurt timp, avea să-l preia o campanie anti-SIDA, ce substituia figura de pe afiş cu chipul, la fel de zîmbitor, al unui prezervativ antropomorf: *O căciuliţă pentru liniştea dumneavoastră*. Publicitatea avea să preia şi să parafrazeze la infinit formula, în sloganuri mai mult sau mai puţin reuşite pentru mărfuri “pentru sănătatea copiilor dumneavoastră” (**European Drinks**); “pentru liniştea mea şi a familiei mele” (**ACR**) etc.

1992. Succesul în alegeri al lui Ion Iliescu se repetă. De data asta, sloganul, mult mai subtil (dar pe aceeaşi idee, de înţelegere tacită cu electoratul, de consemn al consensului) este epiforicul: *Am pornit împreună/ Continuăm împreună*. Îi vom găsi mai tîrziu o rudă în reclama pentru **Philips**: *Împreună pentru o lume mai bună*. Opoziţia, unită în CDR, nu găseşte altceva de plasat sub figura visătoare a lui Constantinescu decît vaga şi aulica deviză cu “reclăditul speranţei...”

1996. De data asta, nu eternul prezidenţiabil Ion Iliescu pare a fi “marfa” de publicizat, ci partidul său, rebotezat de atîtea ori, încît electoratul a ajuns să-i ignore “numele de marcă”. Iliescu, rutinat de victorii, joacă pe afişele campaniei în curs rol de *testimonial star* pentru partidul celor trei roze: *Votaţi Iliescu/ Votaţi PDSR*. Fanii retorici vor remarca trecerea la anaforă, bună de exprimat paralelisme şi indus memorizări: vezi *Mai alb/ Mai strălucitor* (**Bona Prima**); *Go well/ Go Shell* etc. CDR îşi prezintă candidatul în aceleaşi atitudini stînjenitoare. Efortul de a smulge voturi pare că-i împinge mîna în faţă, pare că-l aruncă afară din afiş. Sloganul sună la fel de frustrant celor mulţi, pe care ideea schimbării îi sperie, chiar dacă-i o *Schimbare în bine*. Nicolae Manolescu pare să facă propagandă unui cunoscut partid din Turcia, cu *Alegeţi Calea Dreaptă*. Abstracţiunea conceptului (dublă, dacă ne gîndim la cuvîntul *dreapta*, polisemic pentru cei poluaţi de polarizările politice) confirmă impresia că nici ANL nu se prea omoară să cîştige alegerile. Petre Roman este *Un om pentru viitor*, cu un slogan care face ecou la cele patru maşini şi calculatoare, de tipul: *Tehnologia viitorului*.

Asemănările dintre publicitatea comercială şi propaganda electorală – cea eficientă, cîştigătoare, nu cea amatoristică, făcută cu mari idealuri şi cu ochii-n soare – este o realitate căreia, deocamdată, doar expusă, vom încerca să-i deslušim noimele în numărul viitor.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu (V): versatil şi demonic

“Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator şi despre Bălcescu că visa zestre spre a-şi cumpăra arme, astea nu-s frivolităţi, ci mici piese de construcţie istorică”
(G.CĂLINESCU)

Era fatal ca histrionismul funciar şi marea mobilitate interioară ale lui Călinescu să se manifeste şi printr-o frapantă inconstanţă în umoare. Începînd cu Lovinescu, care îl acuza de *“o lamentabilă instabilitate de caracter”* (1), toţi cei ce l-au cunoscut mai mult sau mai puţin i-au remarcat **versatilitatea**. Pompiliu Constantinescu îl definea *“critic de mare talent, deşi de umoare instabilă”* (2), cu *“divergente animozităţi”* (3). Vladimir Streinu îl vedea *“vacant, parcă, de convingeri teoretice”* şi aprecia că el, G.Călinescu, *“ca nimeni altul între noi, ştie să combată cu acelaşi scump condei pentru toate concepţiile”* (4). Ar fi putut spune, crede tot Vl. Streinu: “«Contradictio» *este termenul unic al logicei mele”* (5). Pentru Şerban Cioculescu e *“un spirit... instabil”* (6). N.Balotă află în Călinescu *“o natură labilă”* (7).

Numeroase mărturii converg. G.Călinescu *“impresiona prin (...) comportări care, la prima vedere, păreau inconsecvente”* (8). Era *“oscilant în umoare”* (9), era dintre aceia pe care nu-i găseşti niciodată cum i-ai lăsat şi de la care nu ştii la ce să te aştepţi. *“Nimeni nu se simţea în siguranţă cu el”* (10), sau, şi mai limpede: *“Trecea de la mînie la jovialitate (...), de la umoarea cea mai neagră şi mizantropică la efluviile şi participările cele mai afabile”* (11), avea *“treceri bruşte de la încredere la bănuială”* (12).

În forme mai directe sau mai metaforice (“Un bărbat e cîteodată leonin şi altă dată subterestru ca o cîrtiţă” /13/), nu doar îşi recunoştea, ci şi clama această deconcertantă variabilitate sufletească, ba chiar *“neprevăzutul atitudinilor proprii îl <şi> distra de cîte ori deruta sau vexa”* (8). Iată cum se caracterizează, la persoana a III-a, într-o *Auto-fişă*, publicată în *Naţiunea* din 1 decembrie 1947:

“E autoritar..., plin de amor propriu şi iritabil din te miri ce. Te prinzi că mîine trînteşte uşa şi nu mai vine. Umoare inegală. Azi amabil şi modest cu toată lumea, mîine posac şi aspru în vorbire...; entuziasm nealterat, deşi cu crize de descurajare” sau, într-o *cronică a optimistului* din 3 ianuarie 1964:

“O dată sunt acut ca o viespe, alteori greoi şi docil ca un elefant”.

Aşa l-au receptat şi contemporanii cu ochi acut:

“Era, de bună seamă, capricios...” (14).

“...Complexitatea imprevizibilă a omului...” (9).

“...Personalitate cu zvîcniri şi întoarceri capricioase, imprevizibile...” (15).

“Un modus vivendi... cu oscilaţii imprevizibile, cu reacţii intempestive...” (16).

Bine-nţeles că pentru toate acestea se produc şi apodictice justificări programatice:

“Oamenii excepţionali sunt plini de surprize şi au totdeauna o necunoscută. Ceilalţi sunt invariabili” (17).

Fondul sufletesc al lui G.Călinescu e **caleidoscopic**: un stimul infim răstoarnă cristalele şi imaginea se schimbă necontenit. E şi ceva “drăcesc” în asta - şi cuvîntul s-a spus nu o dată. După N.Balotă, *“omul avea un daimon al său nepereche”* (18). Dinu Pillat pomeneşte de *“un demon al contrazicerii”* (9). Al. Rosetti îl găseşte *“sumbru”* (12), Şerban Cioculescu *“maliţios şi onctuos”* (19). Un “rictus maliţios” îi dădea *“un aer crunt”*, relatează, încă în 1927, I.Valerian (20). Lovinescu îl numeşte *“un spirit... tenebros”* (1). Unui scriitor din epocă îi apare ca *“un demon fascinator”* (21). Contemplarea personalităţii sale produce “un fel de spaimă intelectuală” (22).

Călinescu însuşi vorbeşte de “satanismul meu” (23). Declară că “am un zîmbet mefistofelic” (24), “sunt viclean *en diable*” (17) şi “eu rîd satanic” (24). Dacă adăugăm mărturia către Dinu Pillat, că “Stănică *c'est moi*!”, e obligatoriu să observăm că cel care scrisese *De disparitione angelorum* şi *“avea pe Machiavelli printre autorii de căpătîi”* (9), era socratic nu numai în profesarea maieuticii şi în vocaţia de zguduitor de certitudini, dar şi în aura demonică ce-l înconjoară. În G.Călinescu, alianţa dintre Faust şi Mefistofeles era perfectă.

(Urmare în nr. viitor)

George PRUTEANU

Trimiteri: (1)E.Lovinescu, *Scrieri*, 3, Ed.Minerva, 1970, p.192; (2)Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, 2, EPL, 1967, p.219; (3)Id., p.38; (4)Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, 4, EPL, 1967, p.48; (5)Vl.Streinu, *R.i.t.l.*, 3-4/1965; (6)Ş.Cioculescu, *Varietăţi critice*, EPL, 1966, p.100; (7)N.Balotă, *Euphorion*, EPL, 1969, p.200; (8)Valeriu Ciobanu, *R.i.t.l.*, 3/1966; (9)Dinu Pillat, *Mozaic...*, EPL, 1969, p.171; (10)N.Manolescu, *Contradicţia lui Maiorescu*, CR, 1970, p.96; (11)G.Muntean, R.i.t.l., 3/1968; (12)Al.Rosetti, *Cartea albă*, EPL, 1968, p.65; (13) *Contemporanul*, 3 ian. 1964; (14)M.Novicov, *“Misterul” Călinescu*, *Ramuri*, 3/1970; (15)Id., *Directorul nostru*, *R.i.t.l.*, 3-4/1965; (16)Marin Bucur, *Secolul 20*, 6/1965; (17)*Contemporanul*, 27/1964; (18)N.Balotă, *Labirint*, Ed.Eminescu, 1970, p.200; (19)Ş.Cioculescu, *Aspecte literare contemporane*, Ed. Minerva, 1972, p.211; (20)*Viaţa literară*, 9 aprilie 1927; (21)E. Barbu, *Contemporanul*, 6/1965; (22)Vl. Streinu, *Spectacolul personalităţii*, *R.i.t.l.*, 3-4/1965; (23)*Contemporanul*, 50/1964; (24) *Contemporanul*, 31/1964.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Mult horror pentru nimic

Am cunoscut numeroşi oameni împătimiţi ai filmelor de groază şi, cu ajutorul lor, mi-am dat seama că binecunoscuta "nevoie de poveste" este de multe ori diversificată, specializată. Există indivizi care *au nevoie* ca de un opiu de poveşti horror, alţii de poveşti de dragoste, alţii de poveşti cu violenţă... şi lista poate continua, pînă la cei care sînt dependenţi de poveştile lipsite de poveste ale telenovelas-urilor. (După cum se observă, mă refer în mod expres la varianta filmată a poveştii, deoarece, prin natura ei multiplă - imagine şi sunet -, ea are impactul maxim asupra conştiinţelor.) Ce îi determină pe spectatorii noştri să fie trup şi suflet alături de aceste producţii? Dacă luăm în considerare teoriile identificării, nu ne va fi greu să răspundem. Fiecare dintre tipurile de poveste enumerate mai sus are, pe lîngă story-ul propriu-zis, cîte o componentă specifică. Spaimă, dragoste "romantică", violenţă şi acţiune, bîrfă - în cazul serialelor latino-americane. Spectatorul se identifică cu cîte un personaj (de regulă pozitiv) şi îşi trăieşte frustrările: o poveste de dragoste aşa cum şi-a dorit întotdeauna, forţă nelimitată şi invincibilitate, viaţă trepidantă, tihnă a taifasului şi a indiscreţiilor etc.

Dacă în celelalte cazuri soluţiile par a fi clare, în cel al poveştii de groază intrăm în zona incertitudinilor.

Un regizor îmi dezvolta odată o teorie conform căreia filmele de acest tip au un rol apotropaic: numeşti răul, stai în proximitatea lui, tocmai pentru a-l îndepărta; prin urmare, le consideră *utile*. Într-adevăr, cîţiva dintre amatorii de horror pe care i-am cunoscut susţineau că ei se distrează copios cînd văd filmele respective - şi astfel teoria regizorului s-ar confirma. Răul este anihilat prin rîs. Nu este, însă, aşa. Cei care se distrează, o fac de fapt în faţa tentativelor eşuate ale producătorilor de a induce groaza: trucaje nereuşite, întîmplări neverosimile, personaje artificiale. Apoi, chiar şi ei au văzut cîteva filme care i-au "prins" şi de care nu-şi amintesc cu plăcere.

Cei mai mulţi fani ai filmelor horror sînt îngroziţi de ceea ce văd şi, cu cît sînt speriaţi mai tare, cu atît filmul este mai apreciat. Nevoia irezistibilă de a vedea încă şi alte filme de acelaşi gen creşte direct proporţional cu gradul de groază indusă. Ba mai mult, unii sînt urmăriţi şi în viaţa de toate zilele de unele scene mai tari. Acest fapt infirmă încă o dată ideea că filmul de groază ca act apotropaic. Ca şi în cazul filmelor erotice, subiecţii nu-şi rezolvă frustrările, ci se "încarcă" suplimentar.

Ce-i face totuşi pe unii oameni să fie amatori de filme de groază? Cred că nevoia de a vedea orori se apropie întrucîtva de starea care-i ţintuieşte pe fotoliul din faţa televizorului pe devoratorii de ştiri. Chiar dacă nu sîntem atenţi, cu toţii ciulim urechea atunci cînd un post de televiziune vorbeşte despre vreo catastrofă întîmplată undeva în lume. Dacă ne sînt oferite şi imagini de la faţa locului, cu oameni sfîrtecaţi, mame îndurerate şi bălţi de sînge vom fi încă şi mai mulţumiţi.

Pe de o parte, sîntem animaţi de o "euforie a dezastrului", pentru că participăm pe viu (în cazul ştirilor) sau *in vitro*, prin identificarea cu un erou (în cazul filmului de ficţiune), la tot felul de evenimente apocaliptice. Evenimentul apocaliptic, pe lîngă gustul distrugerii, oferă şi sentimentul extraordinarului. Viaţa cotidiană, banală şi monotonă, se cere impulsionată din cînd în cînd de momente extraordinare şi, atunci cînd nu poţi să ţi le procuri singur, sînt acceptate cele oferite pe tavă de imaginile televizorului. Tot aşa, atunci cînd extraordinarul nu poate fi de natură constructivă este de preferat cel al dezastrului. Cîţi - copii fiind, deci iresponsabili - nu şi-au dorit din cînd în cînd să trăiască vreun război, cutremur sau inundaţii?

Pe lîngă "euforia dezastrului", poveştile de groază (adevărate sau nu) îi oferă spectatorului şi o euforie de după dezastru. După cum este şi firesc, stînd în fotoliul său confortabil, individul va supravieţui tuturor catastrofelor. A trecut, împreună cu cei de pe ecran, prin atîtea "încercări" şi iată că se află viu şi nevătămat (în cazul filmului de ficţiune - alături de supravieţuitorul din final). Ce beatitudine mai mare decît atunci cînd vezi că destinul te favorizează în mod constant pînă la a-ţi conferi mult rîvnitul statut de supravieţuitor? Este superfluu să mai adaug că ecranul i-a înşelat încă o dată şi, în loc să fie supravieţuitori, ei sînt întotdeauna victime. Victime care, spre deosebire de cele din poveştile de groază, nu mai stîrnesc nici o compasiune.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Ziarişti, poliţişti, găini, moarte...

Vara lui 92: dispuse să comenteze viaţa politică în articole kilometrice de opinie, cotidianele româneşti importante ignoră afacerile criminale, lăsînd "domeniul" în seama cîtorva săptămînale sulfuroase. Apariţia **Evenimentului zilei**, cu pagina sa specială botezată **Cotidian-Infracţiuni**, dar şi cu prima sau ultima filă asezonate cu fapt divers atroce, forţează mîna gazetelor "serioase": sub presiunea creşterii ameţitoare de tiraj a noului venit în peisajul presei, acestea vor începe, treptat, să publice poveşti cu crime şi violuri. "Campionul" acestei "tematici" rămîne, totuşi, **Evenimentul**... Nu contează prea mult că insistenţa cu care e mediatizat acest tip de "cazuistică" creează o imagine deloc corectă asupra realităţii sociale şi a stării infracţionale din România tranziţiei, ţară în care atacul la proprietate (indiferent de forma sau "nivelul" ei este totuşi infracţiunea cea mai frecventă). Cititorii par mulţumiţi şi, mai ales, deţinătorea rezervorului de poveşti "tari", adică Poliţia Română, pare mulţumită: punerea lor în circulaţie reface, indirect, imaginea teribil de şifonată a unui organ represiv; Poliţistul, reintră, cu sprijinul nesperat al presei, în atenţia cetăţii iar figurii lui începe să i se asocieze ideea utilităţii sociale. Cu timpul, e drept, această mulţumire începe să capete accente critice: poliţiştii din serviciul de presă IGP constată, în 96, că "există o tendinţă a gazetarilor de a insista asupra detaliilor, făcînd din infractor un erou; dacă criminalul nu e prins, e vina poliţiei; dacă e prins, "meritul" în povestea de presă revine în exclusivitate criminalului" - se revoltă ei, continuînd, oricum, cu conştiinciozitate, să pună la dispoziţia jurnaliştilor buletinul cu cazurile semnificative ale fiecărei zile (rezolvate sau aflate în faza ultimă a cercetării). Cei aproximativ 50 de gazetari acreditaţi, majoritatea foarte tineri, se perindă zilnic pe la IGP, în căutarea prăzii. Aleg poveştile. Oftează zgomotos, dacă ele nu sînt suficient de "însîngerate". Unii insistă să afle detalii plastice în plus. Alţii, mai profesinişti, apar sau telefonează seara, spre a beneficia de vreo relatare proaspăt centralizată de poliţiştii de la Presă, neinclusă încă în buletinul alcătuit pentru uzul tuturor muritorilor. Cu toate că, pînă în ziua de azi, poveştile cele mai cerute de la "rezervor" sînt cele cu crime şi violuri, informaţia din domeniul economic ocupînd locul al doilea, şeful Serviciului de Presă, colonelul Neda, e de părere că "goana după senzaţional din perioada 92-93, veritabilă boală a copilăriei presei scrise, a trecut.". Noii molipsiţi ar fi - cred poliţiştii - gazetarii posturilor TV mai nou înfiinţate, care solicită o transparenţă "totală", irealizabilă, în materie de infracţiuni senzaţionale şi suferă că nu li se oferă şansa de a filma un flagrant...

"Evoluţia" despre care pomenesc poliţiştii pare însă a se fi petrecut doar la nivelul relaţiilor Presă-Poliţie, şi nu la cel al poveştilor sau al felului în care sînt spuse. Hai să răsfoim nişte gazete vechi şi nişte gazete noi...

Toamna lui 92: titlurile din **Evenimenul zilei** sună atît de familiar! Ca din ziarul de ieri, ca din ziarul de azi! "Pentru că soţia i-a luat banii de butelie/ S-a spînzurat de tobogan/ Avea 45 de ani ("El" era "dezamăgit de toate femeile din viaţa sa - aflăm - dar şi de tatăl său"). După ce i-a smuls 2 dinţi din faţă cu patentul/ Şi-a violat fiica, în vîrstă de 8 ani, obligînd-o şi la perversiuni sexuale...La Buzău/ O prostituată elevă a fost cerută în căsătorie... Bătut bestial şi pus în lanţuri/ Timp de trei zile părinţii săi au plănuit cum să-l omoare... Pentru că s-a certat cu soţul ei/ Rodica Petcu şi-a aruncat fetiţa de 7 luni în Dunăre... La Iaşi/ În aceeaşi zi o fetiţă de 15 ani este răpită şi violată de două ori ("A doua oară - ni se explică - Poliţia i-a surprins într-o garsonieră în timp ce trei desfăşurau violul"). Din gelozie, soţia/ I-a turnat ulei încins peste organele genitale/ Apoi a încercat să se spînzure (Cei mai mulţi dintre "actanţii" istoriilor de groază narate în **Evenimentul** încearcă să se sinucidă: terenul "săpat" este, evident, cel al patologiei sociale curente, cel mai adesea "familiale"...). Ascultînd un glas venit din cer/ C. C. a dat foc lucrurilor din casă/ El a vrut astfel să scoată duhurile rele din nevastă-sa... Viol ratat la Primăria din Galaţi/ Şoferul primarului s-a masturbat sub viaduct/ La aflarea veştii primarul l-a concediat... În Complexul Grozăveşti/ Un student s-a spînzurat cu fularul de mohair cărămiziu/ Era complexat, nu avea prietenă şi repeta anul III... În stomacul unui somn uriaş prins în Dunăre/ S-au descoperit braţele unui copil de 10 ani... În octombrie 96, temele sînt cam aceleaşi, cadenţa titlurilor - aşijderi iar pagina dedicată rubricii Infracţiuni e perenă! Se utilizează, în plus, cuvîntul "pedofil" sau se inventează mobiluri cu nuanţă "autoreferenţială" ale crimelor: "Pentru a menţine paşnicul obiect casnic în topul crimei/ T. S. şi-a omorît iubita cu toporul în pădurea de lîngă comuna..."

Tot la începuturile sale, **Evenimentul** pornise o Cronică a deceselor suspecte. Jurnaliştii, echipa operativă a serviciului Evenimente al Poliţiei Capitalei, formată din poliţist, criminalist, medic legist şi procuror, relatînd, apoi, despre inşi căzuţi în butoiul cu struguri, despre bătrînei sinucigaşi ş.a. La sfîrşitul lui octombrie, însă, buna colaborare cu poliţiştii încetează: "Din raţiuni obscure şi invidie profesională/ Procuratura a spus nu personalizării Poliţiei. Eforturile redactorilor noştri în servicii de 24 de ore şi într-un domeniu, acela al morţii, terifiant ... s-au lovit de incapacitatea morală şi reaua credinţă a Procuraturii Municipiului Bucureşti". Cronicarii "morţii" se plîng că vocaţia lor de investigare a "domeniului terifiant" a fost sugrumată dar şi că "nu vor mai putea scrie, bunăoară, despre un sensibil şi jovial căpitan Răducu". Ei vor fonda rapid altă rubrică: Serviciul de noapte al **E.Z.** O vocaţie autentică nu se lasă retezată cu una cu două - se ştie...

Ce făceau, estimp, cotidianele serioase? Scrîşneau din dinţi, dar se adaptau: **Adevărul** din octombie 92 conţine rubrica **Week-end poliţienesc** (numele ei

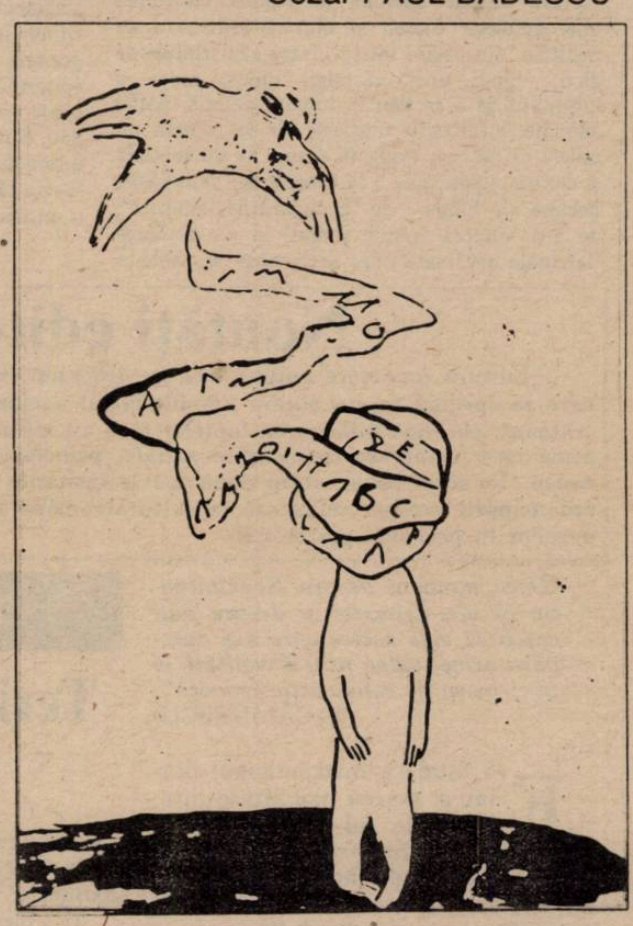

mărturisind onest sursa poveşilor). Ţiţlurile sînt potolit-generice: Omoruri în familie, Cine umblă cu mierea..., A ars de la ţigări, Şi-a aruncat nevasta din balcon, Cadavrul din vie, Împuşcături lîngă cisternă. Mai apar şi titluri din trei bucăţi, precum: Senzaţional, dar şi adevărat/ Fetiţa-magnet de la Braşov/ Faimosul Mudava se fereşte de atingerea micii sale concurente, însă afacerile criminale sînt de obicei strînse în "buchet" sub titlul de rubrică, aflat, în toamna şi iarna lui 92, în continuă prefacere; 24 de ore într-o cronică poliţienească pe scurt va deveni, destul de curînd, Cronica neagră.

Pandantul poveştilor "negre" stoarse din munca poliţiei judiciare îl reprezintă povştile "colorate" extrase din tabloidele străine: "Din minunile anului 1992" **Evenimentul** reţine, pe prima pagină, povestea tînărului american împuşcat în cap care şi-a scos glonţul suflîndu-şi nasul, a tînărului egiptean mut din naştere care şi-a recăpătat vorbirea cînd a văzut pentru prima oară fete în bikini pe plaja din Alexandria şi a găinii care ştie adresa apartamentului unde stă. Găina a devenit, şi asta o ştim prea bine, o fiinţă fabuloasă în paginile **Evenimentului**. Iar aventura continuă: deunăzi, acest cotidian ne anunţa că savanţii au creat supergăina cu pulpe foarte groase şi ouă cu coajă mult mai dură. Aşteptăm cu interes găina care face ouă cu coaja incasabilă, utilizabile ca muniţie în luptele de gherilă urbană!

Delia VERDEŞ

Evenimentul zilei

Această sintagmă oximoronică fără de care nu ne-am putea imagina existenţa noastră cotidiană "postrevoluţionară" s-ar zice că se potriveşte şi evoluţiilor din viaţa cotidiană,a Angliei tot mai urbane de după "Glorioasa Revoluţie" din 1688. Restauraţia monarhiei adusese din nou, în prim-planul atenţiei publice, teatrul, spectacolul public prin excelenţă. Însoţindu-l în mod firesc, gustul comic invadează scrierile de tot felul, înainte de orice romanul. Specie prin excelenţă "comică", adică a "modului jos", burghez, romanul abandonează sublimul social (împingînd în avanscenă lumea flexibilă a burgului), efectele tragice (lăsînd în fundal admiraţia maximă şi groaza cu efect terapeutic şi preferînd emoţiile comune) şi vehiculul lingvistic majestuos (optînd pentru stilul uşor abordabil, limbajul pedestru, expresia recognoscibilă pe pagina scrisă prin chiar faptul că este zi de zi omologată de vorbirea curentă, pe stradă). Romanul cultivă *cotidianul* ridicat la prestanţa faptului cosmic. În roman, s-a remarcat, se moare pe cont propriu, în pat. Tot astfel, alte gesturi intime nu mai sînt subiect de publicitate simbolică, ci se retrag în universul firesc (firesc pentru noi, astăzi) al *lucrului perisabil*, al *întîmplătorului*, în care faptul cotidian a dislocat evenimentul exemplar ce dă coerenţă epopeii. Rezultatul - un hibrid modern, "evenimentul zilei", în care senzaţionalul s-a dumicat la nivel individual şi este administrat cu pipeta consumului mediocru, în care platitudinea totală are obrăznicia (şi forţa!) de a concura cu excepţionalul, în care *seria* îmbrînceşte unicatul, promovînd ştirea de scandal drept "evenimentul secolului", serialul TV drept icoana la care te închini şi romanul de doi bani (sau două mii) drept "textul sfînt" (fără de care nu te poţi culca liniştit, căci înseamnă că nu ţi-ai făcut datoria). O "laicizare" generală lipseşte viaţa cotidiană de aura misterului, făcîndo, într-adevăr... cotidiană.

Ca efect de relaxare psihologică, presa românească de după '89 este mai întîi un fenomen exploziv. Dintre sutele de "evenimente ale zilei" care au sucombat între timp, un eveniment publicistic în sine, *Evenimentul zilei* viază cu succes, îndeplinind rolul de sumă a "evenimentelor" pe care le-a înghiţit metonimic. Paginile sale ne pun în temă cu întîmplări demne de atenţia lui Jupiter: o libelulă a blocat traficul pe Bd.Magheru timp de 23 de minute (despre anodina insectă s-a aflat, înainte de închiderea ediţiei, că era un ţînţar în deghizeu şi că împrăştia în mod parşiv meningo-encefalită cu toptanul), Vasile Cărnat din Ghimpaţi a fugit în noaptea nunţii cu sora miresei, Elena Zgrâmblavă, iar la Facultatea de limbi şi literaturi străine putea fi văzut ieri la amiază un distins domn de 103 ani făcînd acrobaţie pe acoperişul clădirii, în aclamaţiile studenţilor şi implorările femeilor de serviciu, care încercau să-l momească să revină "jos, printre noi", cu o ediţie *Opere complete* William Shakespeare la preţul net de numai 125.342 lei.

Trecerea la roman şi jurnal, la însemnarea cotidianului perisabil este, în fapt, o revenire "jos, printre noi". Eseul însuşi, ca specie cu valenţe profund individuale, însămînţase plăcerea pentru intimitatea irepetabilă a cititorului retras din spaţiul lecturii publice. Ca simplă *încercare*, eseul propune şi el un palier relativ discret al discursului, Subiectul cel mai fără egal este acomodat în spaţiul meditaţiei personale, încetînd a mai fi material al spectacolului lumii, cu actori de talia unui Ahile sau Paris în prim-plan. Tot astfel în capodopera sa, Defoe face din Alexander Selkirk, navigatorul eşuat pe o insulă, un erou perfect "real", tocmai pentru că a rezistat tentaţiei de a supune naraţiunea unei inflaţii emoţional-stilistice cu efect persuasiv la nivelul vîrfului ierarhiei comunitare. Dimpotrivă, prezentîndu-ne un Robinson care sapă grădina improvizată din jurul bordeiului ridicat cu propriile mîini, mulgînd caprele şi fabricîndu-şi oale de lut pe o roată de olar la rîndu-i improvizată, romanul se apropie persuasiv de noi, cei de aici, "de jos", suprimînd distanţa dintre "este" şi "ar putea sau ar trebui să fie".

Primul număr al periodicului sugestiv intitulat *The Review (Revista)*, scos de acelaşi Defoe în 1703, îşi propunea să publice "istorie adevărată", adică ştiri, urmate de "niscaiva diversiune", numită *Mercure scandale*, sau sfaturi din partea Clubului Scandalagiilor. Plasat în City, Defoe lansa o trecere în revistă a întîmplărilor zilei negociate şi comercializate efectiv sub oblăduirea zeului roman al schimbului rapid de marfă şi procurate prin capcana (*skandalon*) observaţiei. Anticipînd tipul de observator monden de secol XIX (un Caragiale al Bucureştilor de la Gambrinus, de pildă), comersantul-jurnalist-romancier inventa un spaţiu favorit al "evenimentului zilei" - clubul. Loc de adunare, ca şi cafeneaua, staţiunea balneară, sau redacţia de ziar, clubul oferea generos cîmpul dezbaterilor unui teoretic infinit număr de combatanţi, funcţionînd ca un Hyde Park Corner cu suport scris pe hîrtie. Pe modelul astfel preluat, Steele edita, în 1709, *The Tatler (Flecarul)*, cu gîndul mărturisit la guralivele doamne, nesătule cînd ospăţul bîrfelor le promite mari delicii. Periodicul avea să se tipărească marţea, joia şi sîmbăta, anume pentru a apuca şi calea provinciei (acestea fiind zilele în care plecau poştalioanele din metropola imperială). O reţea de "evenimente ale zilei" împînzea cel puţin oraşele de vază ale Angliei, alăturînd ştirilor domestice "noutăţi din lume". Şi aici se profila un prototip cu urmaşi fideli în presa contemporană nouă. Un anume Mr. Bickerstaff, flecarul-şef, se lăuda cu un arbore genealogic de toată isprava: familia Staff (literal, "personal, angajaţi ai unei instituţii"), coborînd la... Falstaff, marele *bon viveur* şi *bon parleur*

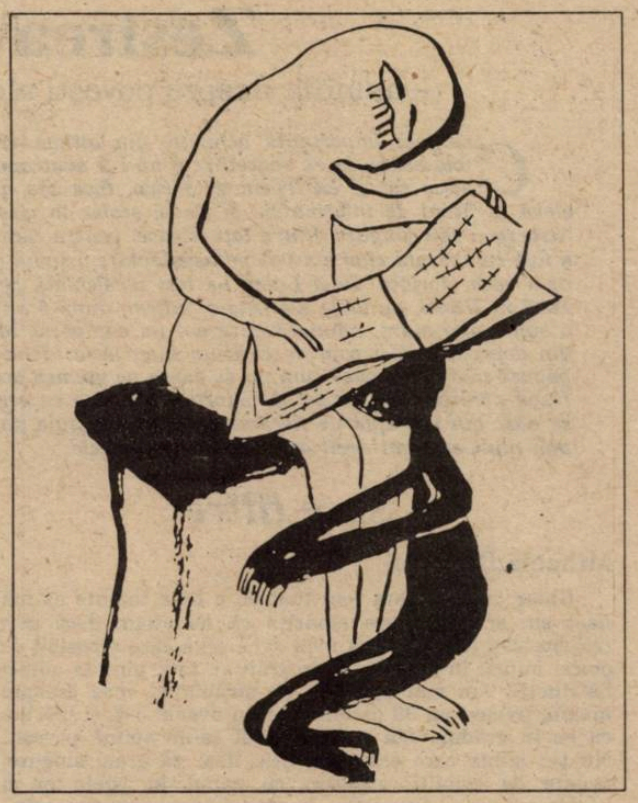

shakespearian - nu degeaba s-a spus că speţa umană poate fi definită prin ceea ce-i intră şi ceea ce-i iese pe gură - adică hrana şi cuvîntul. Oricît şi-ar fi contrafăcut pedigree-ul, domnul cu pricina era, în fond, un *bickering fellow*, adică un tip bun de gîlceavă şi sporovăieli. *Flecarul* pornea de la ştiri curente (incidente din localurile foarte frecventate - *coffee-houses, chocolate-houses, tea-houses*, moda, personalităţi ale zilei întrupînd noi tipuri sociale), adăugîndu-le comentarii despre piesele jucate la Drury Lane, despre dragoste, despre sublim, despre reţete culinare, pendulînd, adică, între evenimentul zilei şi dezbaterile zilei. Se ocupa, totdată, de "comedia" vieţii domestice, aşa cum aveau să o facă în roman Fielding, Jane Austen, sau Dickens. Începînd cu 1711, Addison continua seria periodicelor cu *The Spectator (Spectatorul)*, publicaţie axată mai ales pe subiecte social-morale. Un anume Mr. Spectator, cîndva şcolar harnic, apoi student conştiincios şi observator fin al lumii (fie în călătoriile prin străinătate, fie în periplurile urbane din localurile nou deschise), se definea drept spectator în teatrul speţei, mai curînd decît în cel al faptului de moment. Şi totuşi, "evenimentul zilei" îl fascina şi pe el fără drept de apel. Mr. Spectator oferea argumente foarte simple în sprijinul relevanţei copleşitoare a empiric constatabilei clipe: ce-ar fi filfizonul fără casa de jocuri de noroc, fără moda ultimului răcnet, fără frumoasele din *highlife*? Or, pentru a-l zugrăvi convingător, se impune a frecventa locurile care-i dau contur categorial. Cum altminteri să fii jurnalist profesionist?

În periodicul ce amalgamează ştirile cu eseul şi discuţia mondenă, în almanah şi ziarul propriu-zis deslusim aceeaşi dorinţă nestăpînită de a cuceri secretele lumii prin acces la "evenimentul zilei". După fatala revoluţie a tiparului, care transformă scrisul în artă mecanică, punîndu-l, în principiu, la îndemîna oricui, cluburile-bibliotecă, bibliotecile ambulante din staţiunile de vacanţă, ziarele, almanahurile, foile volante de largă circulaţie, jurnalul de duminică (distracţie în papuci, în faţa focului, cu cana de ceai în mînă) sînt extensia cărţii "neserioase", contrapartea "de jos" a cărţii "serioase" din cercurile alese. Produs *business*, ziarul este cuvîntul scris cu cea mai largă răspîndire. Încă de la primele apariţii, ziarul se comportă ca tribună ce mediază între realitatea imediată şi literatura iradiind din aceasta: romane tipărite în cîteva numere succesive sînt prefaţa, în epoca georgiană, la romanul-serial victorian şi la romanul-foileton BBC (radio sau TV) din secolul XX. O impresionantă succesiune de periodice probează demnitatea civică a secolului XVIII englez: *The Reader (Cititorul), Town Talk (Vorba tîrgului), Chit-Chat (Verzi şi uscate), The Tea-Table (Masa de ceai), The Theatre (Teatrul), The Plebeian (Plebeul)* şi multe altele s-ar putea ordona paradigmatic în baza unui prea simplu numitor comun – marea trăncăneală. Cum s-ar fi plămădit simţul civic al omului de rînd fără aceste tribune ale cuvîntului de rînd? Cum s-ar fi trecut de la rigoarea metodistă şi strictheţea şcolii de duminică la cititul în pat al romanelor de succes? Cum s-ar fi modelat uriaşul public cititor al "evenimentului zilei", dacă ziarul nu i-ar fi reglat existenţa cotidiană, impunîndu-i disciplina lecturii facile? Este o virtute şi în a manevra astfel opinia. Şi a o confrunta cu întîmplările zilei, lăsîndu-i libertatea responsabilă de a decide care dintre acestea este... "evenimentul zilei".

Mihaela IRIMIA

Împotriva Poveştii, pentru poveşti

Filosofic, momentul de-acum (lumea modern-postmodernă) ar fi să stea sub razele încrucişate a două verdicte: "marile naraţiuni au murit" (Lyotard)/ "lumea a devenit Poveste" (Nietzsche via Vattimo). Adică? Marile poveşti pe care oamenii au vrut să şi le spună (impună) unii (puţini) altora (cei mai mulţi) şi-au dovedit istoric artificialitatea şi chiar cruzimea şi s-au destrămat: pînzele lor de păianjen au fost sfîşiate. Dar nu au plecat (la locul lor, în istorie) singure, ci au tras după ele şi principiul însuşi al Marii, Unicei Poveşti. Iar îndelungata lor convieţuire, pe cît de forţată şi de conflictuală, pe atît de amoroasă cu lumea şi realitatea nu a rămas fără efecte asupra acestora din urmă. Poveştile au zburat, iar singura poveste a rămas să fie lumea însăşi. Poveştile voiseră să devină, din "adevărate", şi reale; lumea cea adevărată, devine, acum, ea poveste. Lumea *este* poveste (mit, basm, epopee, roman: naraţiune), de aceea nici nu a suportat să i se spună (impună) "poveşti". Lumea îşi este poveste ce se cere descoperită, ascultată. Povestea vine din trecut, nu poţi scrie viitorul "ca-n poveşti".

Nu mai există Mare Poveste. Sau vor unii să mai spună (impună) astfel de "Mari Poveşti", dar nimeni nu-i mai ascultă, decît, cel mult, cu intenţii parodice. Au rămas micile poveşti, tot mai multe. Ele au învins şi "deconstruit" Marea Poveste. Faptul divers a învins Evenimentul istoric. Sau acesta nu mai rezistă decît ca fapt divers, în rînd, obligatoriu, cu faptele diverse. A apărut noţiunea numai aparent contradictorie de "poveşti adevărate". Povestea de impus lumii, care să transforme lumea în Poveste (şi pe oameni, în - exclusiv - "ascultătorii" ei obedienţi), Marele Logos a cedat locul micilor *logoi*: poveştile, multe şi mărunte, ale oamenilor care *fac*, nu doar "compun" lumea. Lumea e poveste din poveşti, nu Poveste Unică, ucigătoare a poveştilor. Dacă n-ar fi ştiut decît o singură, oricît de "Mare", de "Unică" poveste, Şeherezada ar fi pierit după prima noapte. Dacă principiul de bază al poveştii n-ar fi tocmai acela de a *prolifera*, de a se înmulţi, de a nu putea fi limitată, oprită, stopată. Dacă nu s-ar fi opus, prin poveştile ei multe şi mărunte, şi atît de încîlcite - infinite -, Marii Poveşti ce voia să i se impună şi să fie ascultată în exclusivitate, lumea n-ar mai fi ajuns pînă acum şi "nu s-ar mai povesti". Ca şi Cartea Unică, Marea Poveste este inamica poveştilor. Iar Lumea, inamica oamenilor.

Există, însă, semne că oamenii sînt pe cale să învingă Lumea. Şeherezadă electronică a zilelor şi nopţilor noastre, televiziunea amestecă telejurnalele cu *telenovelas* şi cu "liniile fierbinţi", prin intermediul cărora poţi să-ţi spui povestea văzînd cu propriii tăi ochi că există cineva să te-asculte. Prin televiziune, povestea s-a instituţionalizat şi automatizat, totul devenind, pentru noi, poveste. Micul ecran e gura sobei. Iar foamea noastră este, prin definiţie, una după *poveşti fără sfîrşit*. A stat cineva să numere cîte seriale, de după-amiază, seară, noapte se difuzează în clipa de faţă la posturile româneşti de televiziune? Nu cred, deşi ar merita.

Marea Poveste venea din afară peste lume. Acum, noi pîndim cea mai mică ocazie, cea mai măruntă poveste ca să ieşim din lume, sau cel puţin din lumea noastră. Marile Poveşti, Unice, au trecut, şi ne-au lăsat avizi de poveşti. Iar acestea nu încetează să crească şi să se înmulţească. Exact ca la Carte. După Poveste.

Bogdan GHIU

Zestrea nevăzută

– opiniile despre poveşti ale unei familii contemporane –

*Cea mai importantă achiziţie din ultima vreme a familiei Berinde este calculatorul. Se pricep să se folosească de el, regretînd a nu-l fi avut mai devreme, dr. **Alexandru Berinde**, fizician nuclearist, **Mihaela**, soţia sa, şi ea fiziciană, **Sorina**, fiica cea mare, ajutor de analist programator, **Veronica**, fata mijlocie, elevă la liceul de informatică şi **Radu**, şcolar în clasa a VI-a, necontestatul "as" în materie. Bunica, dna **Luiza Atzberger**, este singura dintre toţi ai casei pentru care calculatorul rămîne un obiect misterios. Preţioasa maşinărie a fost cumpărată cînd s-a ivit pe neaşteptate o sumă mare, adăugată economiilor familiei strînse pentru realizarea unei vechi dorinţe. Dnei Luiza i-a fost recalculată pensia de urmaşă a lui Iosif Atzberger, soţul său, deportat în 1945 în URSS, de unde s-a întors, infirm, după 5 ani petrecuţi în Donbas în condiţii foarte grele. Tot aşa, dintr-o sumă mai mare, adunată cu greu, i-a cumpărat Mihaelei în 1950 prima păpuşă. Pînă nu s-a întors tatăl său din deportare, nici pom de Crăciun n-au făcut. Cînd a venit Iosif acasă s-au dus amîndoi la talcioc şi-au luat o păpuşă mare frumoasă cum nu se găsea pe vremea aceea în oraş, spunea şi "mama", de care fetiţa întîi s-a speriat. După părerea dnei Luiza sărbătorile petrecute cu cei ai casei, darurile făcute atunci, poveştile spuse, sau cele ce se nasc din întîmplările fiecărei familii, constituie un fel de "zestre nevăzută", solemnă şi misterioasă, care leagă mai mult oamenii decît orice bunuri materiale.*

Şase filtre

Mihaela Berinde:

Chiar dacă pe tata l-au luat cu o lună înainte să mă nasc eu, şi mama era amărîtă că nu ştiam dacă mai trăieşte sau nu, copilăria mea avea ceva care e posibil de obicei numai în basme: "şi-au trăit cu toţii pînă la adînci bătrîneţi". Am mai apucat-o pe străbunica mea dinspre mamă, trecuse de 90 de ani cînd eu aveam 3-4, şi mă lua cu ea în grădina din spatele casei să-mi spună poveşti. Nu ţin minte care erau ele. Ştiu doar că eram singure, izolate de ceilalţi, stăteam cu capul în poala ei şi ascultam ceva. Poveştile de-atunci n-au pentru mine cuvinte, n-au acţiune. Doar *atmosferă*, loc anumit, linişte. În curtea de ţară se auzeau strigăte, vorbe, cotcodăcitul găinilor, lătrături, mugetul vitelor. Ştia străbunica vreo regulă, că nu poţi să spui o poveste întreruptă de zgomotele cotidianului? Oricum, aşa se purta. Istorisirile bunicii, mama mamei, femeie foarte credincioasă, priveau vieţile sfinţilor: spunea că dacă în ziua de Sfîntul Ilie va fi senin, şi dacă pînă atunci eu o să fac numai fapte bune şi o să-mi ţin sufletul curat, voi putea să mă duc pînă la marginea cîmpului - care întotdeauna se îndepărta - şi voi vedea acolo cum scutură Sfîntul Petru mărul din rai şi o mulţime de îngeri adună fructele căzute în iarbă. Asta conta mult pentru mine cînd mă tenta să fac ceva nepermis: dar dacă n-am să mai ajung niciodată să văd mărul de dincolo de orizont? Unguroaică pe jumătate, bunică-mea, trăitoare într-o comună pe lîngă Titu, păstra nostalgia muntelui. Toate istoriile ei din viaţa sfinţilor aveau drept cadru brazi, stînci, păduri de stejar şi ape repezi ca-n Ardeal. Eu n-am spus copiilor mei poveşti auzite, numai din cele citite, singurele care mi-au rămas. M-au atras cărţile cu basme pînă tîrziu, chiar după 18 ani. Şi-am învăţat să le spun, după tipic, în studenţie, cînd mergeam cu un grup de colegi la pescuit, la Snagov, la Căldăruşani, la Cernica. Înţepeneam pe mal cu undiţa sau moţăiam în barcă, aşteptînd ore şi ore. Am încercat să cîntăm - prea multă gălăgie. Cineva a avut ideea odată să spunem poveşti, fără să improvizăm: tacticos, cu suită, "buchea cărţii". Şi-am început: din Ispirescu, Andersen, Kipling, din fraţii Grimm. Se pare că am cîştigat auditoriul şi-am devenit "povestitoarea" consacrată a grupului: linişteam publicul. Şi copiilor mei le plăcea mai mult să le spun o poveste decît să le-o citesc, deşi era de cele mai multe ori aceeaşi. De la un timp voiau să asculte şi o melodie de fond, un cîntec de leagăn de-a lui Albano, la pick-up. Asta nu însemna deloc lăsare în voia basmului, a istorioarei auzite. Radu era înnebunit de o poveste cu un "meşteraş" pe care mama i-o citea de cîte trei ori ca să adoarmă după masă, dar seara trebuia spusă din nou. Fără a sări nici un amănunt. Obosită de la serviciu, de la cozi, de la înghesuiala din autobuz, speriată că nu mai termin treaba - cînd s-o faci dacă nu seara? - se mai oprea şi apa, trebuia s-o pîndesc, nu mai aveam chef de povestit basme. Ei bine, pînă nu-i spuneam lui Radu *exact*, în ordine, toate meseriile şi îndemînările meşteraşului, nu era linişte. Întrebaţi-l acum: habar n-are de istorioara cu care ne scotea sufletul. Dar ţine minte că nici o dată n-a adormit cînd era mic fără o poveste.

Luiza Atzberger:

La poveşti eu zic că nu-i vorba numai de ţinere de minte. Cel mai bine le spune cine le crede. Aşa era unul dintre bunicii mei. Auzeam că-n tinereţe venea la el un scriitor ca să-l asculte. Asta nota tot. Le-o fi publicat sau nu, n-am de unde şti că bunicul nu se interesa. Bătrînul zicea că ştie 53 de basme numai cu strigoi. Cînd începea, noi, nepoţii - cu gura căscată. Ne era frică şi ne plăcea: morţi care se sculau noaptea din cimitir, căpiţe care umblau, clopote care băteau singure, fără să le tragă cineva... Rîdea bunica de el, dar nu-l contrazicea. Ea era fată de preot, cum să creadă în aşa ceva? Dar el era convins că tocmai aşa se petrecuseră lucrurile cîndva, undeva: că nu le văzuse, asta era altceva, dar *fuseseră*, altfel cum s-ar fi auzit de asemenea întîmplări? Aşa credeam şi noi. Văd acuma şi la nepoţii mei: dacă e ceva spus din inimă, pare extraordinar, chiar dacă nu-i cu zîne şi prinţi. Bunicii lor dinspre tată stăteau la Sighet, dar o dată pe an tot îi vedeau. Bunica Maria cînta frumos, cînd veneau la noi de Crăciun: avea voce dulce, cînta colinde, aşa, tărăgănat, subţire, ca un fir. Unde era să auzi înainte cîntări adevărate? Ce, alea din tramvai erau colinde? Şi copiii o ascultau numai ochi şi urechi, ca pe poveşti. Cînd îşi mai amintea bărbată-meu prin ce-a trecut în deportare - rar, că nu prea vorbea despre asta - nepoţii erau şi ei de faţă. Sorina mi-a spus mai tîrziu că se gîndea cum ar fi trecut ea printre atîtea grozăvii. Cum se cred unii eroi de poveste, cum ar veni, aşa se imagina şi ea-n Donbas. Iosif spunea lucrurile cu amănunte, normal, obişnuit. Numai că erau grozăvii. Foame şi frig, frig şi foame. Ne spunea cum se vindeau în piaţă *coji de cartofi fierte*, ca un fel de mîncare la care mulţi rîvneau. Şi ne povestea şi de haina cu multe buzunare, pline de cuş-cuş fierbinte, care-l încălzeau pe drumul pînă la baracă. El avea un talent de mecanic desăvîrşit. Şi cînd s-a pus pe picioare după boală şi după accident, - căzuse la mina din Donbas un motor pe el - a început să repare tractoare de-ale ruşilor, motociclete, maşini de cusut etc. Era foarte căutat. Femeile din colonia de la mină i-au făcut - drept plată, multe buzunare în căptuşeala hainei, unde punea cuş-cuş-ul primit de la "clienţi" şi-l aducea la tovarăşii lui de suferinţă ca pe-o mare delicatesă. Cînd vorbea despre asta, totdeauna încheia: "Nu ştiţi ce-i nenorocirea, cît mai e pîine pe masă".

Alexandru Berinde:

Gradul de credibilitate al unei istorisiri, al unei poveşti, n-are pentru mine de-a face cu expresia patetică. Sigur că mă impresiona ce spunea socru-meu, soarta unui om, experienţa nemijlocită, comunicată direct. Dar am o altă structură, modelată, desigur şi de profesie. Din copilărie, de pildă, eu nu-mi aduc aminte de poveşti şi nici copiilor mei nu le-am spus. Ieşeam cu ei la plimbare cînd erau mici, în parc - stăteam atunci în Crîngaşi - să ne uităm la plante, la cer, la apele lacului, cînd ajungeam la Herăstrău. Şi-ncepeau întrebările: De ce este cerul albastru? De ce fug norii? Ce sînt stelele? Se poate oferi imediat o explicaţie fără bătaie de cap: aşa l-a colorat Dumnezeu. Sau: e o aripă de înger. Sau: stelele sînt copii din alte lumi care se uită la noi ş.a.m.d. Am preferat totdeauna să le dau explicaţii pozitive, pe înţelesul lor, convins că oricît de puţin le rămîne prima oară, totuşi ceva reţin. Poate nu-mi amintesc pe tata sau pe mama spunîndu-mi poveşti fiindcă, amîndoi fiind învăţători, mi se părea că reţin din ceea ce aflu de la ei mai mult *cunoştinţe*, informaţie. Asta le dădea în faţa mea şi o mare autoritate. Mai tîrziu, am aflat că tata inventa în fiecare vară poveşti pentru prima lui nepoată, Adriana. Cînd se întorcea din vacanţă la ai ei, bătrînul îi scria continuarea poveştilor, aşa încît corespondenţa dintre ei a fost una deosebită. De fapt, nu desfăşurarea epică, feeria, spiritul fantastic al poveştilor găsesc în mine un auditor/cititor mai puţin dispus să se lase vrăjit. Eu cred că noi ne-am legănat prea mult în poveşti, în proiecţii măgulitoare, în soluţii miraculoase care ne lasă visători. Ce s-a spus 50 de ani despre ştiinţă? Că poate face orice, instantaneu, ca într-o poveste în care "te dai de trei ori peste cap" şi devii la moment altceva. Ţara noastră urma să ajungă - potrivit acestei concepţii - un paradis local, imediat şi neverosimil. Cîtă incompetenţă şi amatorism s-a dezvoltat, să nu mai vorbim. Să luăm un exemplu. Convingerea mea, de pildă, e că noi am fi avut centrala nucleară de la Cernavodă cu ceva timp mai înainte în funcţiune, dacă n-ar fi intervenit părerile şi indicaţiile celor care credeau că se poate orice, la o simplă fluturare de mînă, sau la un decret. Lucrarea presupunea nişte operaţii specifice, nişte succesiuni în timp care nu puteau fi interpretate arbitrar. S-a hotărît pe atunci că multe lucruri de care ar fi fost nevoie se pot face în ţară, "industria/ştiinţa românească răspund oricărei solicitări". O concepţie neevoluată trata schimbarea ca "miracol", lovitură de "baghetă magică"; în realitate, ne-a întîrziat evoluţia firească, a cheltuit disproporţionat fonduri şi energii. Poveştile modelează sensibilitatea noastră dar, cred, pe de altă parte, că ne-au şi obişnuit cu o imagine capabilă să explice totul, ca un fatum. Ne-am deprins, ca năpăstuiţii din basme, să susţinem că toate relele vin din afară, românii sînt perfecţi, victime de cînd se ştiu numai ale scenariilor blestemate. Personal sînt interesat de fapte, conexiuni, determinările dintre ele, pe care le găsesc mai pasionante decît înfloriturile fanteziei. Radu, băiatul meu, nu-i dintre cei care uită de toate cînd deschide o carte de poveşti. Cînd deschide calculatorul - asta-i altceva. La lecturi se plictiseşte, socoteşte cu glas tare cînd are de citit ceva: "sînt la pagina 60, mai am pînă la 85". Toată casa s-a distrat cînd a scris el rezumatul de lectură la "Peneş Curcanul". Maică-sa şi surorile i-au sărit, însă, în cap, că n-are "vocabular". Eu n-am fost atît de îngrijorat: am urmărit cum ştie el să prezinte *informaţia*, mersul logic al acţiunii într-o istorisire: *"O ceată de zece oameni au plecat din Vaslui la lupta cu turcii. Nimeni nu era speriat. Dar în luptă ceata a scăzut. Ostaşii mureau vitejeşte. Românii au izbutit să cîştige în cele din urmă. Ostaşii primesc decoraţii."* Nu cred că, în acest caz anumit, a ignorat elemente de mare poezie.

Radu:

Poveştile mie îmi place să le ascult, citite nu-mi plac. Sorina le spune frumos. Cînd povesteşte ea ceva, mie îmi pare rău că n-am fost şi eu de faţă. Dacă vedem amîndoi aceleaşi lucruri, cînd ajungem acasă ea le povesteşte mai bine. La desene animate nu ţin nici cu unii, nici cu alţii. Mă uit ce fac. Cel mai mult mă bucur dacă eroul e *isteţ* şi scapă. Îi păcăleşte pe ceilalţi, e mai deştept ca ei. În poveşti trebuie să te ţii de ce scrie, nu poţi să iei lucrurile de la alt moment şi să faci o variantă, pe loc, ca la calculator.

Veronica:

Eu nu-mi aduc prea bine aminte de ce spune mama, dar dacă spune ea, aşa trebuie că a fost. Ne-am dus odată la film, la "Albă ca Zăpada", dar nu ştiam că nu era povestea adevărată, ci o parodie. Prinţesa apărea grasă, urîtă, rea, îi bătea pe pitici, ţipa, şi eu m-am speriat. Mama zice că era foarte curioasă de ce nu vroiam să plec, deşi devenisem din ce în ce mai tristă. Dar în poveşti se petrec vrăji bune şi vrăji rele, eu aşa ştiam. Şi-atunci sigur c-am stat, credeam că pînă la urmă o să se întîmple ceva şi o să se aşeze lucrurile cum trebuie. Spun *atunci*, fiindcă acuma nu mă mai interesează poveştile. Toate se termină la fel. E ceva banal. Din ce-am observat eu pînă acuma nu-i adevărat că binele învinge totdeauna.

Sorina:

Dacă stau să-i ascult, fraţii ăştia ai mei se dau indiferenţi, dar cînd vin eu acasă şi le spun ceva, rămîn cu gura căscată. Într-un fel, mie şi-acum îmi plac poveştile. Cînd eram mică iubeam "Cenuşăreasa", pe urmă m-a impresionat "Frumoasa şi bestia". Şi multă vreme m-am oprit la S.F., din astea le spuneam şi lor cînd erau mici, nu mai ţin ei minte. Ce-i mai interesant într-o poveste este să-i deduci schema. Asta am început s-o descopăr şi la filme, multe sînt "poveşti pentru oameni mari", cu direcţie. Cu cît te măreşti şi acumulezi mai multă educaţie, ai tendinţa să optezi pentru aceste scheme "clasice", , tipare verificate. De ce le place fraţilor mei ce povestesc eu? Vorbesc foarte repede, imit personajele o florăreasă, un cumpărător mofturos, un şofer de autobuz în pană - totul relatat în limbajul nostru, mai colorat: "pe bune", "pe nasoale"; "bestial" etc. Formulările mele sînt mai incisive. Ei n-au, deocamdată, nişte tipare în care să le aşeze, fiindcă ce le spun eu nu seamănă cu basmele cu Greuceanu sau Frumoasa adormită. Atenţia lor nu se împiedică în scheme anterioare, rămîne trează. Mai e ceva: adolescenţa e revoltă, chiar anarhie, deci opusă "clasicului", care e "povestea". Şi-atuncea lor le place acest neprevăzut, care nu e unul fantastic, ci real. Pe mine într-o poveste mă interesa *reversibilul*, ceva care se poate schimba brusc, convenabil (Normal, nu m-ar interesa ca binele să se transforme tot atît de repede.) De aceea mă împăcam foarte bine cu S.F.-ul. Fiindcă făcea legătura cu bucăţelele astea de real în care ne găsim noi şi fantasticul în care ne-ar conveni să fim la un moment dat. Fraţilor mei n-aş zice că le plac atît poveştile mele propriu-zise, cît stilul. Şi pe mine mă bucură cînd ei se amuză la poantele seci; le-am spus una aflată recent cu cei doi părinţi care pleacă la o petrecere şi lasă copilul singur acasă cu pick-up-ul la care au pus o poveste, ca să-l adoarmă liniştit. Şi după miezul nopţii vin şi găsesc lumină, crapă uşa şi ce descoperă? Discul se învîrtea continuu şi se-auzea mereu repetată întrebarea: "copii vreţi să vă spun o poveste?" - şi copilul, din ce în ce mai răguşit striga "Da, vreau!". Frate-meu şi soră-mea s-au prins din prima şi s-au prăpădit de rîs.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 198 ● 25-31 octombrie 1996 ●

Anul IV
nr. 199
1-7 noiembrie 1996
16 pagini 600 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

„EU CU CINE VOTEZ?"

© N. Triculescu

În plină campanie electorală, dar cu gîndul la lumea lui Caragiale, vă îndeamnă să mergeți la urne:

✍ Mircea KIVU, Sorin ȘERB (pag. 6) ✍ Dan C. MIHĂILESCU, T. O. BOBE (pag. 7) ✍ Eugen ISTODOR, Cristian PREDA (pag. 8) ✍ Cezar TABARCEA, Carmen FIRAN (pag. 9) ✍ Z. ORNEA, Irina NICOLAU (pag. 10) ✍ În pagina 16 un interviu cu Silvan IONESCU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

O tragică impostură: socialismul ştiinţific

Efortul revistei *Dilema*, de a analiza caracteristicile principalelor doctrine politice ce se înfruntă astăzi în lumea contemporană, este mai mult decît lăudabil. Se aduc clarificări şi se pun în discuţie curente, idei sau tendinţe într-un moment în care societatea românească are posibilitatea de a opta definitiv pentru o organizare şi restructurare constructivă şi conformă cu situaţia sa geo-politică. Se apropie momentul în care se va da o ultimă bătălie între conservatori şi cei ce doresc o autentică schimbare. Aspectele analitice ale textelor anterioare sînt cu atît mai utile cu cît structurile reale ale economiei poartă amprenta unui echivoc, probă a caracterului mixt impus tranziţiei de actuala putere, în care se amestecă reziduurile socialismului cu mici felii din economia de piaţă.

Merită însă amintit că, înainte de a fi experimentat, socialismul a fost contestat vehement de o serie de cercetători, care au demontat, disecat şi contestat doctrinar pretenţiile ideologice ale acelora care, în numele proletariatului şi ulterior al naţiunii, au încercat să impună o standardizare totalitară. Aceste pronosticuri, făcute în special de şcoala austriacă, s-au confirmat integral. Socialismul s-a dovedit inaplicabl, ineficient şi destructiv pentru societate.

(...) Spre deosebire de inconştienţa şi miopia unui însemnat număr de cercetători, sau aderenţi ai curentului socialist, prezenţi în democraţiile occidentale, au existat şi adversari ai sistemului, convinşi că sînt în contact cu o impostură gigantică şi fără posibilităţi de aplicare.

Se punea problema demascării unei experienţe tragice care, în ciuda unui secret operativ, se scufunda permanent în abisul unui totalitarism socio-politic destructiv şi cu efecte economice total necorespunzătoare faţă de obiectivele propuse. Cel care are meritul extraordinar de a fi efectuat o analiză impecabilă a acestui dezastru economic şi de a demasca incapacitatea sistemului a fost Ludwig von Mises (1881-1973). Lucrarea sa fundamentală, sub aspectul demascării acestei utopii, a fost intitulată *Socialismul. Studiu economic şi sociologic*, lucrare concepută în 1928 şi retipărită în anul 1936, deci într-un moment în care o infimă minoritate de experţi economici erau în situaţia de a intui şi demonstra incapacitatea socio-comunismului marxist de a putea soluţiona uriaşele probleme oferite de dezvoltarea şi evoluţia societăţii contemporane.

Autorul este unul dintre cei mai străluciţi exponenţi ai şcolii economice austriece, discipol al lui Wiesser şi în special al lui Bohm-Bawerk. Elevii acestora au fost Mayer, Shumpeter, Ludwig von Mises şi Hayek. Care a fost argumentul principal al acestei şcoli vieneze: în primul rînd o reacţie împotriva obiectivismului clasic. S-a preconizat o reîntoarcere la explicaţiile subiective, individuale şi psihologice ale fenomenelor economice. Clasicii justificau fenomenele economice prin costul producţiei. Şcoala austriacă a gîndit contrariul, apreciind că echilibrul economic este, în primul rînd, rezultatul reacţiilor psihice ale consumatorilor. Un alt factor important în gîndirea acestor cercetători este strîns legat de problemele indicate de doctrina socialistă, acestea fiind neglijate mult timp.

După instaurarea totalitarismului bolşevic, partidele comuniste au interzis şi evitat orişice discuţie în legătură cu eficacitatea sistemului, considerat infailibil şi definitiv. Influenţa sovietică în ţările occidentale era deosebită, un mare număr de intelectuali fiind profund contaminaţi. De fapt una din marile erori ale partizanilor curentelor de stînga a fost să confunde comunismul cu socialismul. Această confuzie a produs consecinţe dureroase, comunismul fiind ostil pluralismului şi oricăror aprecieri critice. Lui Ludwig von Mises îi revine extraordinarul merit de a fi primul analist al sistemului socio-comunist, strigătul său de alarmă şi concluziile sale nefiind luate în consideraţie la timpul său.

În primul capitol al lucrării, Ludwig von Mises evocă, admirabil, conflictul între noţiunea de democraţie şi sistemul socialist, deoarece face demonstraţia absurdităţii dictaturii proletariatului din marxism şi a fragilităţii instituţiilor democratice în socialism. Concurenţa dintre indivizi este înlocuită cu autoritatea tutelară a statului, ce impune, în numele colectivităţii, metode şi criterii ce nu sînt expresia unei majorităţi. Se naşte, astfel, un implacabil conflict de interese, ce nu poate fi supus unor discuţii, colectivismul devenind o tiranie deghizată (Lessing). Economia urmăreşte analiza unor schimburi, indivizii care participă la viaţa economică fac o alegere între satisfacerea mai multor nevoi. Ei îndeplinesc, sub multe aspecte (în care joacă un rol major şi factori de natură subiectivă), o evaluare, respectiv o diferenţiere şi o gradaţie. Stabilirea unor valori de schimb obiective stă integral la baza unor calcule economice, efectuate concomitent de toţi membrii societăţii. În societatea socialistă, valorile sînt arbitrar stabilite printr-un calcul convenţional şi în special vertical. De aici, caracterul ineficient al acestui calcul economic, care nu ţine cont de toţi factorii ce încadrează un raport economic. Acolo unde nu se pot face evaluări precise, nu există calcule obiective şi reale.

Într-o economie privată, indivizii se manifestă într-o dublă calitate, de consumatori şi producători. Prima îi face să stabilească ierarhii valorice corecte, iar calitatea de producători îi sileşte să organizeze o muncă cu randament şi rezultate maxime. Factorii de stimulare şi organizare lipsesc în economia socialistă integrală, motiv pentru care aceasta nu poate fi competitivă.

Funcţia de conducere este delegată noţiunii de stat, atotputernică şi înlocuind relaţiile reciproce bazate pe diversitatea opiniilor. Statul presupune o voinţă unică şi o unitate fixă de vederi, iar proprietatea colectivă a mijloacelor de producţie este afectată de o carenţă majoră: imposibilitatea unor calcule şi evaluări realiste. În economia socialistă evaluarea şi sinteza unui proces economic devin iluzorii, deoarece preţurile care stau la baza calculelor sînt impuse arbitrar şi nu derivă din confruntările unei pieţe libere. Acolo unde nu există o piaţă autonomă nu se pot forma preţuri reale şi fără evaluări concrete nu există calcul economic obiectiv. Ca o completare la aceste constatări, Ludwig von Mises arată că în economia privată beneficiul este un scop în sine, în timp ce în economia socialistă el exprimă un factor de corecţie, subordonat şi planificat artificial. Autorul invocă părerea lui Kautsky care a fixat, din timp, un fapt verificat ulterior: "Dificltăţile legate de muncă şi în special lipsa de interes sînt depăşite numai atunci cînd o parte din rezultate revin muncitorilor. Socialismul a distrus cointeresarea proletariatului şi pofta lui de a lucra". Este evident că procesul nu poate fi organizat într-o societate de funcţionari, dirijaţi ideologic. Standardizarea etatistă impusă intelectualilor face imposibil orişice progres intelectual.

Cenzura socialistă este cea mai cumplită formă de obscurantism exercitată împotriva libertăţilor intelectuale.

Ludwig von Mises exprimă, pentru prima oară, consideraţii cu un pronunţat caracter ecologic, anticipînd preocupările şi temerile actuale. Natura nu se poate adapta oamenilor, ci aceştia trebuie să ţină cont de ea, deoarece resursele naturii nu sînt inepuizabile. Saltul demografic este elementul cel mai însemnat al noului profil economic. Autorul confirmă, indirect, concluziile lui Malthus, cu toate că acestea erau aspru criticate în perioada interbelică.

Ca o concluzie la analiza studiilor economice despre socialism, autorul consideră această doctrină IREALIZABILĂ. Noţiunile de bază fiind impuse arbitrar, nu există posibilitatea unei activităţi normale, societatea fiind afectată şi de o iresponsabilă obstrucţie a unor tendinţe individualiste ce împiedică concurenţa şi progresul. Economia socialistă este la antipodul libertăţii.

Ludwig von Mises îşi încheie monumentala sa lucrare (600 de pagini), cu o analiză a unei formule denumite SEMISOCIALISM, în care făcea, evident, aluzie la social-democraţie. El face demonstraţia unei incompatibilităţi între proprietatea de stat şi cea privată chiar într-o formulă mixtă. Rîndurile sînt de o tulburătoare actualitate, avînd în vedere pretenţia unor exegeţi actuali ai unei economii mixte şi cu un pronunţat caracter original, de factură românească.

Aceste forme se vor situa, în final, pe poziţii antagoniste, deoarece, într-un astfel de sistem, drepturile individuale (proprietate, libertatea tranzacţiilor etc.) nu sînt integral respectate. Am reţinut în mod sintetic aceste idei, deoarece autorul a întrevăzut, cu mult timp în urmă, imposibilitatea realizării unei a treia căi, scumpă postcomuniştilor de azi.

Dan Emanoil DOBREANU

Încotro mergem?

Pe mine, Darwin continuă să mă pasioneze. Dar bietul de el este din nefericire victima unei surprinzătoare, vechi şi insidioase campanii de denigrare. De vină sînt sindicaliştii cărora ideile acestea despre selecţia naturală, care îi favorizează pe cei mai buni, pe cei mai eficienţi, înlăturîndu-i pe cei nefolositori, nu le sînt neapărat pe plac. Se ştie prea bine la ce rezultate s-ar ajunge dacă evoluţia naturală s-ar aplica combinatelor industriale. Sindicaliştii văd în Darwin o ameninţare a locurilor de muncă, a dreptului la grevă şi a altor avantaje dobîndite.

Marxiştii în general l-au nedreptăţit mult pe Darwin spunînd că el, burghez fiind, îşi elaborase teoria naturală pornind de la principiile capitalismului dezvoltat al cărui beneficiar era. Afirmaţie corectă de altfel, dar de aici să ajungi la concluzia că teoria în sine e falsă constituie, din punct de vedere filosofic, o simplificare răuvoitoare. E ca şi cum ai decreta că legea gravitaţiei e o balivernă pentru că Newton a elaborat-o după ce i-a căzut un măr în cap. Şi totuşi, ca şi în aria calomniei cîntată de don Basilio, întotdeauna din calomnie ceva tot rămîne. Veţi întîlni o mulţime de oameni care vor spune, chiar şi acum, că Darwin e depăşit. "Vai, te mai interesează Darwin, dar e depăşit ca şi cravatele Lanvin".

Nu numai că Darwin nu e depăşit, ci noi sîntem depăşiţi de el. Credeţi poate că Darwin se rezumă la broaştele care se adaptează la mediul terestru şi la dinozaurii ale căror labe se înnămolesc definitiv în lăzile de gunoi ale evoluţiei. Astăzi, savanţi cu greutate ca Reeves, De Rosnay sau Coppens susţin că problema evoluţiei trebuie urmărită cu mult mai departe. Cu mult mai departe.

Ştim măcar în linii mari ce înseamnă Big Bangul, formulă ironică pentru a desemna un fenomen a cărui origine nu poate fi încă bine definită. În orice caz, după el se produc aproape peste tot reacţii care, o dată cu scăderea temperaturii şi cu intrarea în acţiune a forţelor eliberate în urma acestei scăderi, dau naştere moleculelor. Aceste molecule, identice peste tot în univers, se înlănţuie, produc carbon, iar acolo unde, ca de pildă pe scumpa noastră planetă, există apă în stare lichidă, adică apă adevărată, pentru că nu e nici prea cald ca ea să se evapore, nici prea frig ca să îngheţe, asistăm la formarea unor bule care se închid cumva în ele, îşi dau ifose de individualitate şi încep să pună la cale lanţuri de ADN, la început mai puţin complicate ca ale noastre, se-nţelege, dar în fond mici lanţuri.

Ei bine, acele bule, care nu aveau încă nimic comun nici cu maimuţa, nici cu broasca, nici cu rîma, nici cu bacteria, nici chiar cu stră-străbunica bacteriei, din două una: ori erau destul de etanşe ca să reziste exploziei, şi totuşi nu atît de etanşe încît să nu poată realiza un schimb cu exteriorul, ori erau măturate, spulberate pur şi simplu, fără protecţie socială sau pensionare anticipată. Deja, cu cîteva miliarde de ani înainte de Christos, viaţa era grea şi, într-un fel, chiar necruţătoare. Au rezistat numai micuţele bule mai viteze care au transmis imediat apoi modelul lor pre-ADN prietenelor, şi tot aşa mai departe. Abia cu mult mai tîrziu a apărut viaţa pe pămînt.

Aşadar, selecţia naturală a început să funcţioneze înaintea apariţiei vieţii. Ce lucru de mirare! Cu patru miliarde de ani înainte de Christos, marxismul critica totul, iar capitalismul făcea legea. Dacă ar fi ştiut asta şi Stalin, poate că ne-ar fi scutit de lagăre. Trebuie să fii niţel fatalist. Cum să vrei să lupţi împotriva unei stări de lucruri care durează de atîta amar de vreme? Chiar şi Stalin. Domnule Stalin, cu sistemul dumitale nici n-am fi depăşit stadiul de bule. Şi apoi, toată povestea asta e ameţitoare. Începi să te întrebi cît de departe trebuie căutate originile capitalismului. Să luăm de exemplu carbonul. Totul trebuie să treacă prin carbon, totul începe de la carbon, nu există viaţă fără carbon şi asta pentru că, între altele, carbonul are atomi încîrligaţi, dispuşi în aşa fel încît se combină impecabil, admirabil. Carbonul este asul racordurilor. Luînd totul de la început, dacă putem spune aşa, pentru că acest început este foarte greu de imaginat, probabil că a existat un ansamblu de condiţii favorabile carbonului. Aşa că, orice am zice de carbon, trebuie să recunoaştem că s-a adaptat perfect. În felul lui, carbonul a fost Rockeffelerul Big Bangului. Fără carbon şi fără posibilităţile lui de adaptare, n-am mai citi noi acum aceste rînduri. N-am fi nici măcar în faza de bulă.

Gurile rele vor susţine că lumea e rea şi individualistă şi că stă în puterea omului să se ţină deoparte şi să-şi construiască cetatea însorită în care vom putea în sfîrşit să ne bem liniştiţi nessul şi să ne facem unghiile, în timp ce pisălogii vor aştepta pe sală, mulţumiţi de altfel şi ei că nu se duc la slujbă. Dar asta înseamnă că aveţi o părere greşită despre natură. Aflaţi că pe timp de foamete, bacteriile solitare se regrupează, se lipesc unele de altele, cele de pe margine îşi scot vibrionii, şi toată această lume pleacă în căutarea hranei. După ce s-au săturat, bacteriile îşi recapătă independenţa pentru a-şi duce mai departe viaţa de celibatar (bacteriile sînt celibatare din moment ce nu au sex). Vedeţi aşadar bine că şi în natură există solidaritate.

Aria de aplicare a darwinismului se întinde aşa de mult în timp, în spaţiu şi în domeniile cele mai îndepărtate ale cunoaşterii, încît nu putem să nu fim puţin îngrijoraţi. Se pare că şi celulele noastre, indivizi micuţi rătăciţi în cosmos, se supun acestui principiu pe care îl eliminăm din cauza educaţiei pe care o primim, ceea ce nu e de nici un ajutor pentru conexiunile dintre neuronii noştri. În felul nostru, sîntem şi noi un microcosmos capitalist şi numai Dumnezeu ştie dacă stările noastre bune sau rele, dispoziţiile noastre sufleteşti, bolile, plăcerile şi durerile, spaimele şi clipele de extaz, iubirea şi ura nu sînt dictate în cele din urmă de nişte misterioase procese interne de selecţie de care nici n-avem habar. Ne consolăm doar cu speranţa că pe celulele noastre nu le va apuca deodată dorinţa să cîştige, că spiritul lor de competiţie nu le va împinge prea departe, deoarece totuşi, pentru noi, celulele care cîştigă înseamnă cancer.

Norbert DODILLE

Ilustraţia acestui număr este realizată cu fotografii de Nic TRICULESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

***DILEMA* LA NUMĂRUL 200**

● Cultul personalităţii

TEROAREA ELECTORALĂ

Zilele trecute, în curtea pe care o împart cu Ascanio Damian, pe trotuarul din faţa casei şi pe capota maşinii parcate în apropiere ceau în dezordine o sumedenie de "fluturaşi" lectorali. Fiecare din ei invita, imperativ, la o opţiune PSM, în numele unei Românii "civilizate". Totul arăta ca un uriaş coş de gunoi, răsturnat de o bandă de zurbagii. Ambianţa vieţii mele zilnice era grav compromisă de acest barbar zel propagandistic, carent tocmai la capitolul pe care promitea să-l reformeze: cineva îmi murdăreşte, nestingherit, curtea, pentru a mă convinge să-i încredinţez curăţenia întregii ţări. Ar fi o exagerare să spun că PSM intra, în vreun fel, în calculele mele electorale. Dar şi să fi intrat, şi-ar fi pierdut, după acest episod, toate şansele. O campanie *prea convingătoare* devine terorizantă: e o agresiune la adresa libertăţii tale, o batjocorire a discernămîntului tău. Pe mine unul mă determină să fug în direcţia opusă. Şi cred că nu sînt singurul care preferă manipularea prin stil, bun gust, măsură, discreţie şi noblеţe, "prelucrării" prin bîtă şi percuţie. Cînd toţi fac acelaşi tip de promisiuni şi afişează programe asemănătoare pînă la confuzie, singurul criteriu care ne rămîne e "limbajul secund", nuanţa, *design*-ul. Mi se va spune că "boborul" nu se ia după nuanţe. Vor spune asta mai cu seamă cei care îl invocă amoros şi îl flatează impudic. Eu cred, totuşi, că massele au încă resurse de a ne surprinde. O dovadă, între altele, a fost eşecul marelui tapaj construit în jurul lui Ilie Năstase. El a reuşit să anestezieze simpatia publică, în loc să o exalte. Un efect asemănător ar trebui să aibe şi o campanie de tipul: "Alegerea îţi aparţine! PDSR - da! CDR - nu!" Cum o să-ţi aparţină ceea ce pare deja hotărît? Ce poate înţelege prin democraţie "strategul" unui asemenea enunţ?

Teroarea electorală are, însă, multiple chipuri. Mediocritatea flagrantă a cutărui candidat, ţicneala altuia, egolatria fetidă a unui al treilea - sînt specii ale aceluiaşi virus. Te simţi ameninţat, excedat, intoxicat de un politicianism grosolan, pentru care nu eşti arbitru şi "beneficiar", ci simplă *materie primă*. În comparaţie cu ofensiva brutală la care sîntem supuşi de cîteva săptămâni încoace, ciomăgelile tradiţionale, caragialismele consacrate au un aer aproape inocent. Puteai profita măcar de o oarecare "transparenţă": unii te băteau, alţii te cumpărau. Acum te bat toţi şi nu te cumpără nimeni. Stăm rău! Criză teribilă, monşer!

Andrei PLEŞU

P.S. Poate cineva să explice la ce bun s-a ridicat imunitatea parlamentară a lui Vadim-Tudor? Ridicarea imunităţii nu trebuia urmată de o procedură judiciară? Deocamdată rezultă doar că una din căile autohtone de a-ţi dovedi credibilitatea de viitor preşedinte e să-ţi dovedeşti, mai întîi, inaptitudinea de a fi senator.

O PRIMĂ SANCŢIUNE A ELECTORATULUI

"Ce-i prea mult strică", zice înţelepciunea populară pe care strategii electorali au ignorat-o din start iar liderii politici s-au arătat decişi s-o înfrunte. Totul a fost prea mult în această campanie: prea mulţi nechemaţi înscrişi în cursa pentru funcţia supremă, prea multe materiale propagandistice, prea multe promisiuni şi cenacluri, prea multe scandaluri şi văicăreli despre drobul de sare al fraudei care va cădea în capul nostru, rostogolit dintr-o parte sau alta, prea multe apeluri ipocrite la unitate, prea multă preocupare încrîncenată pentru banii şi defectele adversarului.

Nici n-au avut loc alegerile şi se vede clar că electoratul a reacţionat mai inteligent decît clasa politică, refuzînd rolul de victimă şi efectele negative ale inflaţiei de prezidenţiabili. Toate sondajele de opinie arată că a crescut capacitatea cetăţenilor cu drept de vot de a repara singuri şi în favoarea lor greşeala dispersiei politice spre care tind partidele şi candidaţii. Trei principali candidaţi "culeg" peste 80% din opţiunile subiecţilor chestionaţi iar ei sînt şi liderii principalelor forţe care luptă pentru obţinerea mandatelor parlamentare. Scena politică este deci, la această oră, una normală, cu trei poli puternici şi serioşi, iar puzderia de candidaţi şi de orgolii dinspre margini riscă să cadă sub pragul minimal de trei la sută sau să joace roluri de care n-are nimeni nevoie. Parlamentarii n-au schimbat la timp legea alegerilor şi n-au mărit pragul electoral, convinşi că astfel vor păcăli cîteva eşantioane de alegători. Calculele lor s-au dovedit încă o dată greşite. Chiar partidele care acum patru ani au obţinut relativ uşor procentele necesare sînt acum în situaţia de a rămîne înafara legislativului, deşi s-au căznit să ţină ritmul turneelor în judeţe şi au umplut zilnic spaţiul în programele electorale radiotelevizate.

"Dreapta măsură" de care nu se arată atraşi candidaţii poate fi deci impusă , încă înainte de ziua scrutinului, de jos în sus. Învăţînd "legile guvernării" mai bine şi mai repede decît aleşii, alegătorii şi-au dat seama că stă în puterea lor nu doar să trimită în Parlament partide puternice ori alianţe credibile, ci şi să-i oblige pe politicieni la încheierea unor protocoale de guvernare viabile, eficiente, proeuropene. În precedenta campanie, nimeni din opoziţie, sau aproape nimeni, nu se gîndea cum va arăta coaliţia de guvernămînt ori încotro ne va duce realizarea unor alianţe "profitabile" pentru PDSR şi "comode" din punctul de vedere al CDR. Coaliţia, în numele căreia candida şi atunci – ca şi azi – profesorul Constantinescu, se retrăsese de la negocieri chiar înainte de a afla rezultatul alegerilor, pe motiv că nu se poate "murdări" printr-o colaborare cu majoritarii. PDSR, în numele căruia candida şi atunci – ca şi azi – Ion Iliescu, pleca de la premisa că trebuie să scape cu orice preţ de riscul de a guverna împreună cu opoziţia. Locul gol a fost repede umplut de naţionalişti şi toată lumea s-a arătat împăcată, chiar dacă CDR lăsa de bunăvoie rolul de "controlor" al puterii celor ce cîştigaseră mai puţine mandate, iar guvernanţii încredinţau ministere-cheie nostalgicilor de stînga sau de dreapta hotărîţi să blocheze reforma şi să-i pedepsească pe revoluţionarii din '89. Alegătorii nu mai doresc o majoritate parlamentară de tipul celei care tocmai îşi încheie mandatul, pentru că s-au săturat ca stabilitatea guvernamentală să nu folosească decît la adîncirea crizei. Tocmai de aceea, CDR, PDSR şi USD trebuie să-şi pună cu adevărat problema colaborării iar prezidenţiabilii din plutonul fruntaş ştiu că-şi pot valorifica poziţia nu doar prin instalarea în fotoliul de la Cotroceni, ci şi prin tratative postelectorale cu învingătorul. Schimbarea de mentalitate s-a produs deja, şi ea e o schimbare în bine. Meritul e al celor ce urmează să aleagă între stînga, dreapta şi centru, dar aşteaptă ca partidele să nu-şi pună reciproc bete în roate de dragul propriilor interese şi împotriva reformei, aşa cum au făcut de fapt în ultimele două legislaturi.

Patru ani trec repede. Va fi învăţat noua putere tot ceea ce se poate învăţa din greşelile celei pe care o înlocuieşte? Va fi ea reprezentată de oameni care înainte de a-şi împărţi portofolii, demnităţi şi recompense, înainte de a demite şi de a forma comitete, să-şi găsească răgaz pentru a gîndi cum pot arăta, la sfîrşitul legislaturii, ţara, propriul partid şi raporturile clasei politice cu electoratul?

Elena ŞTEFOI

Proba lipsei de putere

Nici unul dintre partidele existente în România nu şi-a propus să nu intre în Parlament.Formaţiunile mari, coaliţii ori partide, au doar grija proporţiilor reprezentării, cele mici sînt angoasate de obţinerea numărului de voturi necesare pentru depăşirea pragului de intrare în Parlament, stabilit de legea electorală. Un partid care nu ar vrea să intre în Parlament ar fi privit, desigur, ca o bizarerie. Dar este intrarea în Parlament principalul scop al unui partid? Reprezentarea parlamentară este ori poate fi un indicator al forţei, al audienţei, al organizării unui partid; însă nu mai mult decît atît. Prezenţa în Parlament nu spune nimic despre consistenţa şi coerenţa unui partid, nici despre competenţa lui. Transformarea intrării în Parlament într-un scop unic şi obsedant poate avea consecinţe dezastruoase asupra unei formaţiuni politice. Un partid care nu există decît pentru a produce parlamentari riscă să devină doar o maşinărie de cucerit putere pentru putere. Politicul degenerează în politicianism, atît în interiorul partidului, cît şi în relaţiile cu celelalte partide - dacă şi ele se conduc după acelaşi criteriu, al obţinerii şi împărţirii puterii.

Chiar dacă neintrarea unui partid în Parlament este privită ca o nenorocire, poate chiar ca o catastrofă, pe termen mai lung poate fi un util exerciţiu de formare şi consolidare. Nu este cu totul exclus ca una dintre cauzele inconsistenţei şi eterogenităţii multor partide importante româneşti să fie tocmai absenţa din evoluţia lor a acestei probe - proba lipsei de la putere. Chiar şi în opoziţie, un partid parlamentar participă totuşi la putere, în vreme ce un partid neparlamentar îşi poate concentra energiile asupra propriei construcţii. Apărute sau reapărute în pripă, partidele politice româneşti au fost şi au rămas mai ales *echipe* decît formaţiuni politice în sensul normal şi modern al termenului. Numărul încă mare de partide este un indiciu de viaţă politică precară, de nu chiar pauperă, marcată de provincialism şi înapoiere. Simpla prezenţă în Parlament nu aduce nici un spor de competenţă, nici un spor de responsabilitate. Şi sînt împrejurări cînd pentru existenţa pe lungă durată a unui partid este mai important să nu fie implicat în participarea, de orice fel ar fi ea, la putere. Lipsa de la putere poate fi o probă de rezistenţă şi de vitalitate politică.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Un clip

Unul dintre cele mai sinistre momente ale campaniei electorale este clipul, difuzat fără sigla vreunui partid, în care dl Petre Roman este prezentat ca infractor dovedit. Ni se spune, în esenţă, că dl Roman a fost găsit vinovat de a fi păgubit statul român cu cîteva milioane de dolari. Pînă acum justiţia nu şi-a putut face datoria, pentru că dl Roman era acoperit de imunitatea parlamentară. Iar acum, candidînd la preşedinţie, dl Roman urmăreşte "o imunitate şi mai mare"(!), aceea prezidenţială. Toate acestea pe fondul invocării obsesive a unui text de lege: art. 248 C.pen.[1].

Nu mă număr printre admiratorii dlui Roman. Trecutul său post-revoluţionar mă face să fiu reticent în a-i acorda încrederea mea. Totuşi, clipul electoral despre care vă vorbesc este de neprivit. În primul rînd, este inacceptabil, pentru că nesocoteşte *prezumţia de nevinovăţie*, principiul fundamental în jurul căruia se articulează întregul nostru drept penal. Conform acestui principiu, nici o persoană nu poate fi socotită vinovată de săvîrşirea unei infracţiuni, atîta vreme cît nu există o hotărîre judecătorească de condamnare care să fi rămas definitivă. Clipul începe prin a ne anunţa că bănuielile împotriva dlui Roman au fost confirmate. Am fost scoşi din dubiu şi plantaţi cu riguroasă certitudine. În termeni penali, asta echivalează cu înlăturarea prezumţiei de nevinovăţie.

În al doilea rînd, sursa acestei certitudini este, ea însăşi, dubioasă: corpul de control al prim-ministrului. Nu-mi amintesc ca o atare structură să facă parte din sistemul organelor judiciare ale statului. Ea nu are nici o îndreptăţire să formuleze acuzaţii penale. Şi dacă guvernul a ştiut că dl Roman este un infractor, de ce nu a cerut, prin vocea ministrului de Justiţie, ridicarea imunităţii parlamentare a liderului social-democrat? Lucrurile arată caraghios: încă din 1993 guvernul avea certitudinea, bazată pe probe, a vinovăţiei penale a dlui Roman. Acest lucru ne este spus în 1996, în campanie electorală. S-ar părea că, în 1993, corpul de control al prim-ministrului lucra pentru campania electorală din 1996. Dar ce e caraghios în asta?

Poate că cel mai supărător aspect al clipului este folosirea credibilităţii pe care o mai are legea în ţara asta în scopuri nejuridice. Prezenţa permanentă pe ecran a enunţului *Art. 248 Cod penal* vrea să dea clipului greutate, seriozitate, dramatism chiar. Clipul se vrea oficial, mesajul său e grav. Dar realizatorii săi ştiu bine că pentru 99% din electorat art. 248 C.pen. nu înseamnă decît "vezi, a făcut el ceva". Luaţi repede, nu puţini jurişti ar ezita o clipă înainte de a răspunde întrebării "ce infracţiune e incriminată în art. 248 C.pen.?". Se speculează, astfel, asupra autorităţii legii şi asupra ignoranţei electoratului deopotrivă. Şi dacă tot e să ne minţim în zona insinuărilor penale, vă spun despre clipul cu pricina că este o infracţiune. Deschideţi Codul penal la art. 206!

Sever VOINESCU

[1] Art. 248: "Fapta funcţionarului care în exerciţiul atribuţiilor sale de serviciu, cu ştiinţă, nu îndeplineşte un act ori îl îndeplineşte în mod defectuos şi prin aceasta cauzează o tulburare bunului mers al unei organizaţii din cele prevăzute în art. 145 sau o pagubă avutului public, se pedepseşte cu închisoare de la 6 luni la 5 ani.

Fapta prevăzută la alin. 1, dacă a avut ca urmare o perturbare deosebit de gravă a activităţii unei organizaţii din cele prevăzute în art. 145, ori a produs o pagubă importantă economiei naţionale, se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii".

● Nu-mi place să pozez în imprecator naţional şi figura celor care, cu degetul, eventual, la tîmplă, emit, pe un ton apocaliptic, verdicte intangibile de genul: "E rău", "Nu s-a schimbat nimic" etc. mi se pare de o tragică, enormă inutilitate şi superficialitate. Am avut o tresărire de satisfacţie rea, nervoasă aflînd, de curînd, că un candidat la admiterea într-o facultate de ştiinţe politice, deşi răspunsese bine, a fost, totuşi, respins răspunzînd că "nu s-a schimbat nimic" în România după 1989. Era, cu siguranţă, bietul de el, o victimă a presei şi a acestui gen (căci gen - publicistic - a devenit) de sentinţe oraculare care evită să spună ceva mic dar pertinent, preferînd să spună "totul", adică nimic. Nu-mi place, aşadar, această postură de statuie fals gînditoare care, ciocănită, nici măcar nietzschean, ci pur şi simplu... ceferistic, precum roţile vagoanelor, sună a gol. Am ezitat mult pînă să cutez a lăsa aşa cum îl vedeţi titlul articolului de faţă. Dar, măcar din cînd în cînd, lucrurile se cer spuse simplu şi răspicat: afacerea cu cartea poştală emisă de ProTV, "Votezi şi cîştigi", mi se pare a oferi o măsură exactă a, pe de-o parte, cinismului şi, pe de altă parte, prostiei colective. Prostia întreţinută de mizerie şi de disperare devine lesne comercializabilă, sursă de profit. Paradoxal? Nu: sărăcia poate fi o sursă de cîştig, de îmbogăţire. Cum am putut afla de la ProTV însuşi, oamenii, în speranţa marelui, unicului premiu, cumpără între 10 şi 50 de astfel de cărţi poştale. Distracţia nu mai e gratuită, dar costă oarecum simbolic. Şi nu este vorba de mai multe premii, mari dar tangibile, ci de un singur, enorm, premiu: americăneşte, ProTV vinde Visul, unicitatea. Întreprinderea are succes popular

TV (totul de vînzare)

Măsura prostiei

pentru că promite (vinde ieftin) şansa personalizării, a unicizării. Promite absolutul, oamenii sînt fascinaţi de posibilitatea de a "cucerii paradisul în mod economic" (Baudelaire, *La fausse monnaie*). Iar ProTV face, cinstit, o afacere. Dă lovitura. Aceasta după ce a antrenat, gratis, publicul la alegerile locale, reuşind să aducă şi un serviciu public, civic, şi să-şi facă reclamă. Acum, publicul e al lui şi face, docil, ce i se spune. "Asta-i televiziunea!". Vom putea constata, aşadar, cifric, cantitativ, nu *cîţi* proşti există, ci *cît* sîntem de proşti. ProTV ne pune la dispoziţie kilometrul prostiei colective.

● O întrebare mă persecută în vremea din urmă: va face George Pruteanu, în Parlamentul României, figură de Ştefan Cazimir? Ar fi un tragic deznodămînt al fulminantei cariere mediatice a "Profesorului", care a hotărît, printr-o destinală *fuite en avant*, să-şi investească agoniseala simbolică muncită şi meritată la Caritas-ul politicii.

● Campania electorală este pe ultimii metri. Luni, marţi şi miercuri, ProTV îi va aduce, implacabil, într-un crescendo calculat, în faţa electoratului pe candidaţii la preşedinţie Petre Roman, Emil Constantinescu şi Ion Iliescu. Final insidios apoteotic. Ultimul - cel dintîi?

● ProTV s-a întrebuinţat mult, dar oarecum obosit, formal în campanie. Aceasta deoarece a încredinţat emisiunile de dezbateri electorale unor realizatori care mie, unuia, nu mi s-au părut la înălţimea sarcinii încredinţate. Lucian Mîndruţă, dar mai cu seamă Iolanda Stăniloiu nu s-au mişcat în voie în hainele cele noi, cusute la repezeală.

● TVR s-a implicat în campania electorală nul, pasiv, formal, difuzînd strict ce i-au dat partidele. Ne va exceda, însă, cu întîlnirea-mamut a prezidenţiabililor, după ce a făcut campanie (pro-putere) mai mult indirect, oblic, prin *Actualităţi*.

● Între gogoaşa umflată a ProTV-ului şi măslina uscată (şi otrăvită) a TVR-ului, moderată dar consistentă a fost prestaţia Antenei 1 şi, într-o mai mică măsură, aceea a postului Tele7abc. Obositoare, însă, omniprezenţa lui Ion Cristoiu, care nu are de spus pe cît este de vizibil. (M-am reîntors - şi vă sfătuiesc şi pe dumneavoastră să faceţi acelaşi lucru, măcar pentru comparaţie - la *Telejurnalul* lui Tele7abc: sobru şi consistent politic. Între jurnalul-gazetă de perete al TVR-ului şi magazinul ilustrat propus de ProTV nu-i de ales. A alege între cele două nu înseamnă a opta.)

● Sîntem în ultima săptămînă de campanie electorală. Televiziunile care îşi dispută şi împart micul nostru ecran au încercat cît au putut şi cît au vrut să ne creeze senzaţia de olimpiadă, deşi tot mai persistentă este bănuiala că disputa electorală se duce altundeva, departe de ochii noştri, într-o spartachiadă a armatelor prietene. În acest sens, spectacolul mediatic pare a nu fi avut alt rol decît acela de a camufla culisele. *La vie est ailleurs!* Ca să rămînă ochii noştri aţintiţi pe ecrane.

Bogdan GHIU

Economie

De azi - inflaţia intră în anul şapte

Astăzi, 1 noiembrie 1996, se împlinesc şase ani de la declanşarea spiralei inflaţiei în România. Este o aniversare ciudată, pentru că puţine ţări cunosc o astfel de realitate: o zi anume în care a început inflaţia. Noi, în schimb, ştim exact că în România inflaţia a început la 1 noiembrie 1990.

De fapt, hotărîrea de guvern care marca această dată nu spunea limpede că începe inflaţia. Ci că se trece la... liberalizarea preţurilor. Ceea ce, într-o economie ca a noastră, a echivalat cu un galop al preţurilor. S-a intrat, apoi, într-un cerc vicios. Inflaţia a determinat căderea leului faţă de dolar. La rîndul lui, leul în cădere a antrenat un plus de inflaţie.

Primul efect net: descurajarea consumului populaţiei. S-a văzut asta la "antrenamentul de primăvară" (aprilie 1996), dacă putem spune că în acest an am avut primăvară. După ce preţurile la carne şi la lapte au crescut, fiind îngreunate de subvenţiile menite să încurajeze producţia, comercianţii au constatat cu îngrijorare că a început să scadă consumul. Românii au cheltuit mai mulţi bani, dar au cumpărat cu ei mărfuri mai puţine.

Structura consumurilor indică faptul că o mare parte a populaţiei este săracă. Chiar dacă statisticile arată altceva. Pentru că lucrează cu valori medii.

Unii cercetători susţin că media este o speranţă... matematică. Alţii - evident cinici - spun că această speranţă este atît de mult împinsă spre absurd încît se va ajunge să fim convinşi că, stînd cu un picior pe o plită fierbinte şi cu celălalt pe un bloc de gheaţă, ne putem simţi în medie... bine! Cert este că indicii inflaţiei, care reprezintă un raport între valori medii ale preţurilor în momente diferite, ne pot înfăţişa o dinamică destul de cuminte într-o perioadă în care populaţia este alarmată de scumpiri. Mediile au capcanele lor, pot surprinde o mişcare lentă a preţurilor pe un eşantion de 2000 de produse, fără să sesizeze scumpirea coşului în care se adună cîteva mărfuri de bază în consumul zilnic: carne, lapte, zahăr, cafea, ţigări.

Ce măsură avem noi pentru sărăcie? Fără îndoială că una demodată. Poate că o astfel de măsură s-ar fi potrivit în secolul trecut, poate că mai era bună şi la jumătatea acestui secol, dar nu mai e actuală acum, la porţile mileniului al treilea.

Mediile au rostul lor în cunoaşterea şi înţelegerea fenomenelor de masă. Calculîndu-le, fie ca medii statistice simple, fie ca medii ponderate, putem să aflăm şi să analizăm fapte şi întîmplări ce compun mişcări de anvergură: inflaţie, consum, producţie. Comunicarea se distinge îndeosebi prin conţinutul cantitativ. Cît priveşte calitatea informaţiilor, ea este asigurată numai dacă fenomenul analizat are un grad înalt de omogenitate. Să spunem: posibilităţile românilor de a-şi cumpăra automobile de lux. Preocuparea unui segment al populaţiei pentru bunuri de consum scumpe, în speţă pentru limuzine, spune cîte ceva despre formarea polului bogăţiei în societatea românească, dar asta nu înseamnă că societatea în ansamblu nu-i săracă.

De şase ani încoace, preţurile în România au crescut de mai bine de 140 de ori. Salariile, în schimb, au făcut un salt ceva mai lent. Inflaţia a fost deliberat distribuită în rolul de aspirator, cu misiunea de a absorbi surplusul de bani din casieriile întreprinderilor şi de la populaţie. Atenţie însă: surplus nu faţă de nevoi, ci faţă de mărfurile şi serviciile existente pe piaţă. Pentru că, după 1980 îndeosebi, SUBOFERTA (produse şi servicii cu mult sub masa banilor de pe piaţă) a fost expresia concentrată a unei crize economice prelungite. Pe acest fond s-a trecut, la 1 noiembrie 1990, la liberalizarea preţurilor. Cum însă producţia a continuat să scadă, preţurile au urcat. Ratele anuale ale inflaţiei i-au înfricoşat pe români.

Banii populaţiei au fost aspiraţi de inflaţie. S-au dus pe apa Sîmbetei. Nici CEC-ul, nici băncile nu i-au putut proteja. Economii strînse într-o viaţă de om s-au spulberat în cîţiva ani. Dacă am fi avut, în '90, piaţă de capital, astăzi aceşti bani s-ar fi regăsit - multiplicaţi de cîteva ori - în investiţii eficiente. Producţia ar fi fost alimentată cu bani de la populaţie. Se puteau porni afaceri private. Viaţa noastră ar fi avut un alt sens.

Fără piaţă de capital, fără un climat investiţional sănătos, fără liberă iniţiativă... ne-am pierdut banii. Şi am fost nevoiţi să semnăm pactul cu sărăcia.

Astăzi avem piaţă de capital: o bursă de valori experimentală, cîteva societăţi de intermediere, o plajă îngustă de fonduri mutuale, plus societăţile de investiţii în curs de formare. Este un început. Dar piaţa trebuie să funcţioneze. Cu bănci sigure, cu o piaţă de capital solidă, cu un elan sănătos de restructurare şi de reformare economică, ar fi posibil să ne redresăm.

Adrian VASILESCU

Prezidenţiabilii pe ultima sută

● La confruntarea de la **Adevărul**, văzuţi de C.T. Popescu (Cursa pentru Cotroceni, fotografii mişcate, 28 octombrie):

Tudor Mohora - "Esenţa discursului său e o combinaţie neviabilă de socialism cu «liberalisme», ambele doctrine ieşind ameţite din contact".

Adrian Păunescu - "Surprinzător prin proporţiile diletantismului său politico-economic."

Nicolae Manolescu - "Tracul şi crisparea l-au marcat pe aproape tot parcursul întîlnirii."

Ioan Pop de Popa - "Imaginea pleziristului sută la sută."

Gh. Funar - "... Unul din marii comici ai României."

Gyorgy Frunda - "Manierat, convingător, foarte bine documentat, coerent în argumentaţie şi... Gheorghe în buletin."

Petre Roman - "Într-o formă deosebită, chiar fizic vorbind."

Emil Constantinescu - "Palid şi încercănat, pe tot parcursul discuţiilor a tuşit groaznic, de credeai că i se rup băierile pieptului."

Ion Iliescu - "Preşedintele e obosit. E obosit de dimensiunile minciunii pe care trebuie să o acopere."

● Uitîndu-se în oglindă:

Ion Iliescu - "Oamenii văd în mine simbolul stabilităţii şi dezvoltării României (**Curierul naţional**, 30 octombrie); "Totdeauna m-a caracterizat realismul şi maniera deschisă." (**Jurnalul naţional**, 28 octombrie); "Nu neapărat cei care au fizionomie charismatică sînt cei mai buni pentru ţară." (**Evenimentul zilei**, 29 octombrie)

Emil Constantinescu - "Nu am făcut nici o gafă. (...) În cazul unui referendum, aş vota pentru republică." (**Jurnalul naţional**, 29 octombrie)

Gheorghe Funar - "Vă asigur că am şanse uriaşe să devin preşedintele României încă din primul tur." (**Adevărul**, 29 octombrie); "În facultate eram poreclit «Micul Revoluţionar». Am fost directorul cantinei studenţeşti." (**Evenimentul zilei**, 26 octombrie)

Adrian Păunescu - "Cenaclul «Totuşi iubirea» e un exerciţiu de captare a libertăţii interioare." (**Vremea**, 28 octombrie)

Petre Roman - "Răspunsul meu rămîne acelaşi: m-am angajat în această întrecere pentru a învinge."

Gyorgy Frunda - "Să ştiţi că eu sunt cu un gust foarte amar în gură, pentru că

nu văd decît o ceartă." (**Adevărul**, 29 octombrie)

● Şi sub lupa gazetarilor:

"Petre Roman a lucrat în spionaj sub ordinele domnului Caraman?" (**Vocea României**, 30 octombrie)

"Ion Iliescu se pregăteşte de o coabitare stînga-dreapta." (**Curierul naţional**, 28 octombrie, şi **Adevărul**, 29 octombrie)

"Dl Emil vrea discotecă în Palatul Cotroceni." (**Vocea României**, 29 octombrie)

"Nicolae Manolescu a fost ovaţionat în satele ieşene." (**Ziua**, 29 octombrie) şi "În judeţul Iaşi s-a scandat Manolescu-Preşedinte." (**Cronica română**, 29 octombrie)

"Adrian Păunescu are o prestaţie ca de candidat independent." (**Evenimentul zilei**, 24 octombrie)

"C.V.Tudor ia apărarea lui Roşca Stănescu."

"Gh. Funar a refuzat să-l viziteze pe Petre Roman la vila sa din Primăverii, după ce l-a acuzat că are o casă cu 15 camere. El cere (în schimb) ca prezidenţiabilii să-şi prezinte originea etnică." (**Cronica română**, 28 octombrie)

"Ion Iliescu a topit în Statele Unite peste patru milioane de dolari sustrase de la popor." (**Ziua**, 29 octombrie)

● Sau pe cîntarul sondajelor:

Ion Iliescu şi PDSR înregistrează pierderi masive de voturi în finalul campaniei (**Adevărul**, 29 octombrie). Petre Roman, ca şi USD-ul, se află în cădere, candidatul la preşedinţie coborînd de la 24% (la 5 oct.), la 21,7%, în timp ce coaliţia care-l susţine marchează un recul similar, ajungînd de la 21% la 18,7%." (**Cronica română**, 28 octombrie) (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Bio-teo-politice...

● Prion, ESB, MCJ, VMCJ, P4... Presa occidentală de la sfîrşitul săptămînii trecute a debordat de aceşti "termeni", în fapt nişte misterioase sigle, care aproape că au anulat diferenţele lingvistice, stabilind nesperate şi misterioase "punţi" între idiomuri. Despre ce este vorba? Despre o descoperire ştiinţifică de maximă importanţă pentru sănătatea publică internaţională şi pentru politica diferitelor state care compun Uniunea Europeană.

Ce este prionul? Agentul encefalopatiilor spongiforme, o proteină. Dar ESB? Sigla pentru encefalopatie spongiformă bovină. Dar encefalopatiile spongiforme? O grupă de maladii ce se traduc printr-o degenerescenţă a creierului, care sfîrşeşte prin a căpăta aspect de burete; se manifestă la numeroase mamifere (vacă, pisică, vizon, antilopă, om), prin tremurături, paralizie şi, la om, prin demenţă urmată rapid de moarte. ESB (sau maladia "vacii nebune") a apărut în şeptelul din Marea Britanie în 1986, considerîndu-se a fi cauzată de ingestia făinilor din carne ovină contaminată. MCJ? Maladia Creutzfeldt-Jakob, cea mai răspîndită dintre cele patru forme de encefalopatii spongiforme umane. VMCJ este o nouă variantă a celei de mai sus, de formă atipică, mai cu seamă prin vîrsta cu mult mai tînără a celor atinşi; a apărut în Marea Britanie în 1994, existînd pînă în prezent 15 cazuri atestate şi multe altele suspecte. În sfîrşit, P4 este prionul de tip 4, care este comun ESB-ului şi VMCJ-ului. Aţi înţeles?

Săptămînalul ştiinţific britanic **Nature** din 24 octombrie a publicat rezultatele cercetărilor unei echipe conduse de profesorul John Collinge, specialist în biochimie şi genetică moleculară la Imperial College School of Medicine din Londra, care a stabilit că boala "vacii nebune" *poate* să se transmită la om. Este exact ceea ce a bănuit presa occidentală cu mai bine de şase luni în urmă (în martie 1996), forţînd Uniunea Europeană să oblige guvernul Marii Britanii la stoparea exporturilor de carne de vită şi la sacrificarea unei bune părţi din şeptelul naţional. Echipa condusă de profesorul Collinge nu face, astfel, decît să confirme *posibilitatea* ca o bănuială - judecată de unii (de englezi, în special) ca exagerat de alarmistă - să fie întemeiată. Presa se vede, astfel, confirmată în funcţia ei constantă de alarmă publică, iar politicienii eurocomunitari au de ce să se felicite pentru că i-au dat ascultare, adoptînd decizii preventive aspre, dar salutare.

Există, iată, o *pedagogie a bolii*: precedentul SIDA funcţionează, ba chiar se dovedeşte extrem de eficient. După plăcerile amorului, omul se vede atacat şi în ceea ce priveşte plăcerile gastronomice. Necesitatea procreării, transformată în civilizaţie şi chiar în cultură a erotismului, şi, acum, necesitatea hrănirii, transformată în civilizaţie şi chiar în cultură a mesei, printr-o întreagă istorie a depăşirii, anulării şi uitării naturii, sînt, astfel, reconectate la substratul lor natural. Greu a ajuns omul occidental la realizarea "spaţiului Schengen": virusii, retrovirusii, microbii de toate felurile nu par a cunoaşte graniţe în nici un sens. Degeaba tot încearcă omul să se sustragă, să se izoleze luînd-o înainte. Omul, acest animal al *frunţii* şi al *frontierei*, este ajuns mereu din urmă de o natură pe care el o echivalează cu moartea. Astfel, *politica* pare a fi echivalentul pur şi simplu al *vieţii*, conform celebrei definiţii date acesteia din urmă, în secolul trecut, de Bichat: "ansamblul funcţiilor ce se opun morţii". Politica, o tentativă "culturală" de reproducere a organicismului "natural". Moartea, adică viaţa din jurul nostru, ceilalţi, străinii, cotropitorii, diferiţii...

● Miercuri, 23 octombrie 1996, Papa Ioan Paul al II-lea a recunoscut, într-un mesaj adresat Academiei Pontificale de Ştiinţe, că teoria evoluţionistă reprezintă "mai mult decît o ipoteză", condamnînd, totuşi, "teoriile evoluţioniste care, în funcţie de filosofiile ce le inspiră, consideră spiritul ca derivînd din forţele materiei vii sau drept un simplu epifenomen al acestei materii". Pînă la predecesorul său Pius XII, Darwin şi Lamarck fuseseră ţinuţi la Index.

Revoluţie sau relaxare? Cedare sau învăluire? "Teilhardizare" (de la Teilhard de Chardin) a Bisericii catolice? Oricum ar fi, faptul în sine reprezintă un eveniment. Cum va reacţiona lumea catolică? Dar, în general, lumea creştină? Va trebui reacomodată lectura canonică a Bibliei? Sau, restrîngîndu-şi numai aparent imperiul, Biserica şi-l întăreşte? Căci, mai mult ca sigur, decizia Papei Ioan Paul II este una de ordin *politic*. Iată cum se încheie editorialul dedicat acestui eveniment de cotidianul francez **Le Monde** de vineri, 25 octombrie: "Astfel, conţenciosul dintre Biserică şi ştiinţă este diminuat. Şi una, şi cealaltă sînt chemate la o mereu mai mare modestie. Ştiinţa nu mai pretinde a se afla în posesia unei cunoaşteri universale a legilor universului şi a întemeia, pe baza acesteia, mesajele etice. Biserica, la rîndul ei, progresează, încetînd să mai substituie datele Revelaţiei cercetării ştiinţifice şi recunoscînd, în sfîrşit, ştiinţa ca exigenţă a culturii". Bine spus, ce ne facem, însă, cu tot mai numeroşii oameni de ştiinţă care nu încetează să afle (sau doar să caute, postulîndu-le) "găuri" în lanţul, pretins neîntrerupt, al evoluţiei, "salturi" inexplicabile altfel decît în chip inefabil, adică divin?

Bogdan GHIU

Ştirea zilei:

„A fost micşorat drastic numărul de ore pentru studierea lui I. L. Caragiale"

(*Evenimentul zilei*, 29 oct. a.c.)

Argument

Întruniri cu simpatizanţi,
serbări cîmpeneşti,
vizite prin judeţe,
pe la sate, prin fabrici,
strîngeri de mînă, zîmbete,
afişe, steguleţe, insigne, grafitti,
clipuri,
chipuri radioase sau grave, după împrejurări,
interviuri la radio,
emisiuni la televiziune,
caravana ProTV, cum să cîştigi milioane,
declaraţii, promisiuni, soluţii,
protecţie socială, corupţie,
inflaţie,
argumente, contraargumente,
cărţi albe, atuuri,
programe, platforme, contracte,
cu bucureştenii, cu tinerii,
cu automobiliştii, cu România,
cu Dumnezeu,
editoriale, comentarii, ştiri la zi,
depeşe, telefoane,
sondaje de opinie, procente,
indici de popularitate,
asociaţii nonguvernamentale,
observatori, acreditări,
fraudă,
ochii Occidentului aţintiţi asupra noastră,
alianţe, independenţi,
turul unu, turul doi,
turul României,
Biroul Electoral Central,
liste de semnături, adeziuni,
deziceri, contestaţii,
sigle,
liste de alegători,
centre de votare,
buletine de vot, ştampile, tuş,
schimbare,
suspiciune,
muzica... muzica... (I.C.)

Sfîrşit de legislatură pentru sondajele politice

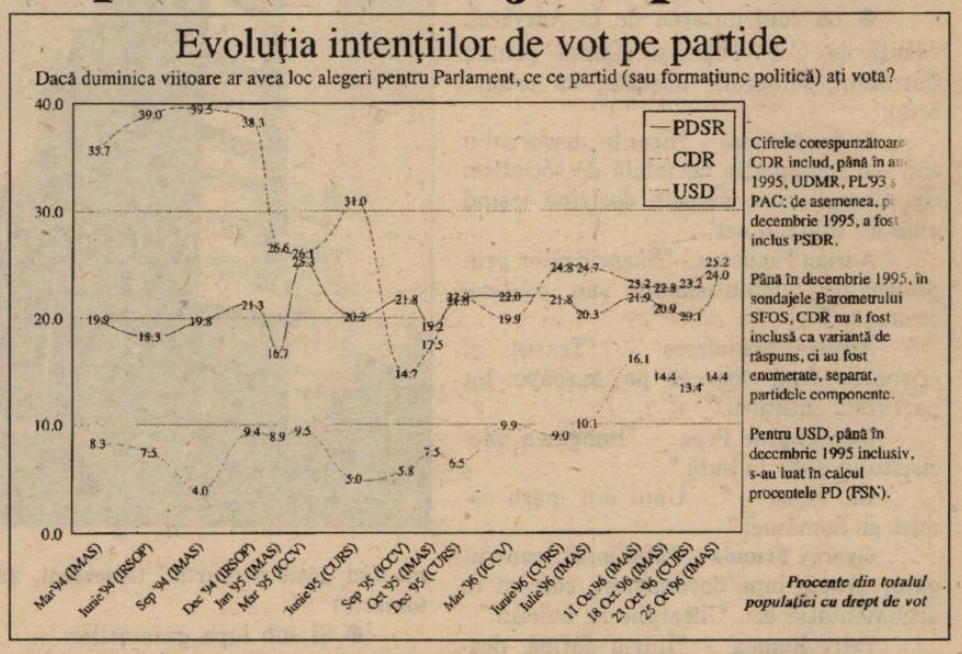

Cifrele corespunzătoare CDR includ, până în anul 1995, UDMR, PL'93 şi PAC; de asemenea, până în decembrie 1995, a fost inclus PSDR.

Până în decembrie 1995, în sondajele Barometrului SFOS, CDR nu a fost inclusă ca variantă de răspuns, ci au fost enumerate, separat, partidele componente.

Pentru USD, până în decembrie 1995 inclusiv, s-au luat în calcul procentele PD (FSN).

În cei patru ani scurşi de la alegerile precedente, partidele s-au războit între ele în fel şi chip: au fost moţiuni simple şi de cenzură, comunicate, contra-comunicate, remanieri, apeluri, comisii, rapoarte, contra-rapoarte, sciziuni, alianţe, demisii, cooptări. Acum, gata, se trage linie. Instanţa supremă, electoratul, va judeca, conform conştiinţei şi calificării sale, valoarea tuturor acestor zbateri.

Între timp, singura măsură a efectului produs asupra electoratului au fost sondajele de opinie, aplaudate sau înjurate. O primă remarcă a unuia care le-a urmărit cu atenţie: sistematic, cei care le-au înjurat au fost cei care au apărut, în această oglindă (strîmbă sau nu), cu imagini rele. Nici un institut de sondaje nu a scăpat de înjurături, din partea nici uneia din principalele forţe politice. Absolut niciodată, veridicitatea unui sondaj politic nu a fost pusă la îndoială de un om politic atunci cînd formaţiunea sa era cotată în avantaj faţă de celelalte. Ziariştii s-au înscris şi ei în această regulă, conform mai mult sau mai puţin transparentelor lor simpatii politice.

Se pare că vine acum vremea de tras şi aici o linie. Numai că linia asta nu e reprezentată de rezultatul scrutinului de la 3 noiembrie. Sondajele la care ne referim nu au pretenţia de a estima rezultatul votului. Din două motive.

Unul, că sondajele înregistrează intenţia de vot, nu votul efectiv. Între intenţie şi act e o diferenţă. Intenţionez să mă duc în Maramureş la vară. Dar nu mă voi fi dus. Cu votul, la fel.

Al doilea, că între momentul efectuării sondajului şi ziua alegerilor e un interval. Scurt, dar e intervalul de apogeu al campaniei electorale. De ce s-ar mai înfrunta candidaţii în dezbaterile televizate din ultimele zile, la ore de maximă audienţă, dacă nimic nu s-ar mai schimba?

Linia de tras e alta. E cea din graficul alăturat. Aici am reprezentat "scorurile" obţinute de principalii (în acest moment) actori ai scenei politice româneşti. Am luat în calcul sondajele publicate de principalele institute[1] care au produs în aceşti 4 ani (de fapt, 3, căci în 1993 nimeni nu a mai comandat, în România, sondaje de acest fel). Întrebarea la care aş încerca să răspund e: *Dincolo de fluctuaţiile datorate eşantionării statistice sau micilor deosebiri metodologice, există o logică a dinamicii acestor rezultate, care să ne permită afirmaţia că aceste sondaje au legătură cu realitatea?* Să privim mai întîi fiecare linie în parte.

CDR a înregistrat, în 1994, scoruri imense, în raport cu cele de acum şi cu cele de la alegerile din '92. Să nu uităm însă că ea era, atunci, percepută ca fiind singura forţă politică de opoziţie. Prin plecarea UDMR, PAC, PL '93 şi mai apoi PSDR, ea nu a pierdut atît electoratul acestor partide (de altminteri, cu pondere destul de redusă), cît imaginea de unic coagulant al opoziţiei faţă de coaliţia guvernamentală (manifestă sau nu). Trebuie menţionat aici că efectul unui eveniment politic (de tipul unei sciziuni) asupra opiniei publice se înregistrează în perioadele "normale" cu întîrziere sensibilă.

Mai e aici şi o "chichiţă" metodologică. În perioada respectivă, metodologia stabilită de SFOS cerea să se înregistreze opţiunile pentru fiecare partid în parte, deci nu pentru CDR ca atare. Există o regulă care ţine de statistică mai mult decît de politică: suma componentelor unei grupări este mai mare decît gruparea în ansamblu. Regula e confirmată de scorurile obţinute acum de ANL şi UNC (fiecare, mai mic decît cele înregistrate anterior de partidele componente). Aceasta pentru că, ne place sau nu, alegerea individuală nu e una strict raţională. În ea intervine şi o doză de aleator. Şi atunci, mai multe sigle înseamnă mai multe şanse. Aceasta nu e singura explicaţie, psihologii şi sociologii mai avînd multe de adăugat.

După septembrie 1995, preferinţele pentru CDR au înregistrat un trend ascendent, lent, dar relativ constant.

PDSR a fost egal cu el însuşi de-a lungul întregii perioade analizate. Aceasta înseamnă că raţiunile care în 1992 au determinat 27% din electorat să voteze acest partid, în pofida insatisfacţiilor cvasi-unanime (de atunci şi de acum) faţă de performanţele guvernării post-decembriste, au rămas aceleaşi; fluctuaţiile provin din capacitatea celorlalte partide de a convinge restul electoratului că reprezintă o alternativă. În ultima perioadă, PDSR a înregistrat o tendinţă de creştere, foarte asemănătoare evoluţiei din preajma alegerilor din 1992.

PD(FSN), marele perdant al alegerilor din 1992, a petrecut primii trei ani ai legislaturii în căutarea unei imposibile identităţi între putere şi opoziţie. Asocierea cu PSDR i-a adus mai puţin însumarea electoratului acestui partid, cotat întotdeauna între 1 şi 2%, decît mai ales un important cîştig de imagine. Nou creata USD a beneficiat de poziţionarea lipsită de ambiguitate a PSDR în zona partidelor de opoziţie. O dată cu lansarea campaniei prezidenţiale a lui Petre Roman (decembrie 1995), nou creata uniune a urmat o spectaculoasă traiec torie ascendentă. În prezent, electoratul USD s-a stabilizat în jurul a 15% din electorat (20% din potenţialii participanţi la vot).

Am scris mai sus că un sondaj nu reprezintă o estimare a votului. O serie de sondaje, însă, o facilitează. Se poate afirma, pe baza ei, că:

- nici un partid nu va deţine o majoritate absolută;
- în viitorul Parlament vor exista trei partide (alianţe) importante;
- diferenţa între primele 2 clasate se va decide în ultima săptămînă electorală; deşi "ordinea triplă" a rămas neschimbată din iunie încoace, diferenţa actuală dintre primele două clasate e prea mică (inferioară marjei statistice de eroare), deci irelevantă.

Cum toate acestea se vor confirma peste puţine zile, înseamnă că, în aceşti 4 ani, ceva a fost adevărat în spatele acestei istorii a controversatelor sondaje politice.

Mircea KIVU

1) De ce nu am luat în discuţie decît sondajele publicate de CURS, ICCV, IMAS, IRSOP? Pentru că în România, din '90 încoace, în preajma campaniilor electorale, au apărut întotdeauna, ca ciupercile, "institute de cercetare a opiniei publice" care au publicat rezultate a căror legătură cu realitatea s-a dovedit inexistentă. Cum au apărut, aşa au dispărut. Rolul acestor "instituţii" ar merita o discuţie mai amplă.

Frustrarea electorală

Alegătorul român ar face mai degrabă coadă la ajutorul de şomaj decît la urnele de vot. Sau la clinica unde se eliberează carnete de sănătate pentru munca în străinătate. Poate să lipească afişe electorale sau să adune semnături pe listele candidaţilor – dacă aceste servicii sînt remunerate. Aceste activităţi nu sînt, însă, pentru abulicii mărginimii, un *training* politic.

Perioada electorală devine o paranteză capitalistă – chiar şi în viaţa unui candidat comunist care detestă frustrările electorale. Unii votanţi cred că pot folosi mai bine duminica electorală (mititei, excursii în bidonville, o tablă cu vecinii) decît mergînd la vot. La alegerile locale au fost zone (şi nu puţine) unde, în ciuda repetării votului, s-au prezentat la urne doar 30 de procente din electorat. Cîştigătorul a luat, aşadar, puţin peste 15% din virtualitatea opţiunilor. El este recunoscut (votat sau nu) de doar o treime din electorat şi urmează, totuşi, să gestioneze în întregime acea unitate teritorială. În aceste comunităţi a decis hazardul, nu electoratul.

Sondajele de opinie dau ca sigură prezenţa la urne în proporţie de 77 de procente. Aşa mai făcut-o şi la locale. Prezenţa la urne pe toată ţara a fost atunci de aproximativ 50%. S-ar spune că românul nu ştie că trebuie să fie guvernat. Sau că, din orgoliu de familist şi gospodar, nu pune prea mare preţ pe ştabii care nu sînt din tribul lui. Tocmai de aceea românul disprețuieşte sondajele de opinie publică – le consideră un fel de chestionare-capcană (de tipul testelor vulgarizatoare *sînteţi o persoană timidă?*). Absenţii simt că e o datorie civică să răspundă la testul preliminar, amînînd decizia pentru ziua fatală. De altfel, este de mirare dexteritatea cu care oamenii găsesc răspuns celei mai specializate întrebări. Nu au dubii. Atunci toate chestiunile casnice devin grabnice şi votul poate fi amînat pentru mai tîrziu. Absenţii cred că-şi rezervă, astfel, dreptul la neîncredere şi nepărtinire. Votul, cred ei, alienează liberul arbitru. Voinţa este arendată unor necunoscuţi care, oricum, nu pot face ordine în ograda mea. Votanţii îşi compromit dreptul la critică atunci cînd legitimează un curent politic. Şi-apoi, conchid absenţii, politica este vulgară, parlamentul este o adunătură de inşi care, cînd nu sînt neciopliţi, sînt neputincioşi, iar cînd nu sînt neputincioşi, sînt poltroni. Votul este al meu, fac ce vreau cu el şi, în orişice caz, n-am să umflu cu el galeria de caricaturi parlamentare ale neamului. De aceea, cînd se decid să voteze, absenţii îi acreditează tot pe reprezentanţii puterii. Cu asta – polemizează ei implicit – nu creăm nimic, constatăm.

Cei care nu vor să voteze sînt, în mare parte, săraci. Consolaţi şi săraci. În ei creşte sentimentul frustrării sub forma sublimată a fatalităţii. Oricum nu se schimbă nimic, afirmă ei – şi votează (cînd votează!) cu *foştii*. Şi apoi, cîtă vreme discursul politic electoral este umflat de prezumţii şi umbre utopice, este normal ca prezentul să conteze mai puţin. Lasă bre, să te vedem la Cotroceni că, dup-aia, te-om vota noi. În faţa chinuitoarei dileme *sau dreapta, sau stînga*, mulţi votanţi nehotărîţi (şi toţi absenţii) cred cu timiditate că formula potrivită ar fi *şi dreapta, şi stînga*, să nu se supere nimeni, că ajungem la război civil în Ferentari. Iar anarhiştii (că există, uneori chiar şi la tribuna parlamentului sau în guvern, anarhia lor este, de cele mai multe ori, prostie sau cinism) încruntat-hotărîţi spun *nici dreapta, nici stînga, ci a treia cale.*

Sorin ŞERB

Fascinația și comedia puterii

(...) Dar dacă vom da la o parte conflictul circumstanțiat și semnificațiile extrapolate, *O scrisoare pierdută* este un veritabil abecedar al Puterii, așa cum – pe celălalt versant – *Coriolan*-ul shakespearian reprezintă tragedia Puterii.

La toate palierele: multă butaforie împrejurul personajelor, împrejurul "sentimentului românesc al politicului" și prea puțină evaluare a principiilor imuabile. Cele care dau, totuși, universalitatea piesei. Îndreptați decenii de-a rîndul de către propaganda totalitară spre teoria "necruțătoarei satire a orînduirii burgheze", obișnuiți să rîdem, să rîdem și numai să rîdem la *O scrisoare pierdută*, copleșiți de ticurile verbale caraghioase, de aluziile la prezent, îndemnați să vedem "critica demagogiei", "biciuirea năravurilor" etc. – am ajuns să echivalăm Textul caragialian cu o succesiune de Pretexte. Defulatoare, desigur, însă oricum păgubitoare pentru receptarea *în esențial* a ceea ce se spune pe scenă.

Fiindcă, în fond, totul este cum nu se poate mai SERIOS în *O scrisoare pierdută*. Iar mesajul *Scrisorii pierdute* în planul ideilor politice este destul de departe de rîsul pur și simplu. Nu sarcasmul, ci scepticismul reprezintă nota caracteristică a comicului caragialian; nu persiflarea ticurilor verbale, ci a marilor teorii politice fixate în cercul închis al Provinciei.

Îndărătul butaforiei, coloanele se vădesc a fi extrem de solide. Iar ele nu au fost construite atît pentru a susține ridicolul unei "*oneste bibere*" sau "*curat bampir*", cît pentru a decripta în comic sceptic exercițiul Puterii. "Abecedarul" piesei spune că:

1. În exercițiul Puterii totul e circular, invariabil la fel. Elastică, viziunea caragialiană postulează fixitatea principiilor și evoluția doar a formelor. Persistența voinței de putere, ca și a himericului politic. Schimbarea survine numai atunci cînd TREBUIE și niciodată cînd se DOREȘTE. Aici, rolul decisiv îl deține... sîrma: "*Ei? nu bate telegraful?... bate; ce treabă alta are? Poate că acuma cînd noi vorbim, poate să fi și sosit numele... pe sîrmă, stimabile... Da, pe sîrmă, ce crezi d-ta?*", spune Trahanache.

Pe de altă parte, obsesia Centrului e însășirațiunea de-a fi a Provinciei. Iar în (geo)politică, 99% e Provincie, de la "județul de munte" de aici și pînă la noțiunea de Continent ca atare.

2. În exercițiul Puterii șantajul (financiar, afectiv, moral, politic etc.) este elementul "vital", dacă nu cumva este perfect echivalent cu însăși noțiunea de "politică". Puterea nu-i decît o sumă de concesii, de compromisuri, de reciprocă șantajare, de negocieri și oportunități bine folosite... nu-i nevoie să mai prelungim în angoasele prezentului atari sintagme. De unde și echivalarea "diplomației" cu atacul sub centură ("*N-am umblat în viața mea cu diplomație; dar dacă e vorba, să facem pe iezuitul à la Metternich, apoi să-i dau eu, neică...*"), a politicii cu infamia ("*Așa e, puicusorule, c-am întors-o cu politică? Aud? Ție era de făcut? Aminteri dacă nu-mi dădea în gînd asta, nu m-aledzeam...*"), a luptei politice cu tactul răzbunător ("*E iute, n-are cumpăt. Aminteri bun băiat, deștept, cu carte, dar iute, nu face pentru un prefect*"; "*Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte... atît mai bine pentru mine! Își pierde mințile, atîta mai rău pentru el. Mă arestează, atît mai bine pentru mine!*"), a dreptului forței cu drepturile civice ("*curat violare de domiciliu! da' umflați-l!*") ș.a.m.d.

3. În exercițiul Puterii nu există "stabilitate cromatică". Orice culoare se poate oricînd transforma în antipodul ei: "*Ei! și-apoi! mai la urmă, Cațavencu poate fi tot așa de bun deputat ca oricare altul...*" Ca să nu mai vorbim de "cazul Ienache Siripeanu", care e tot ce poate fi mai serios – și mai universal valabil în lumea (cuceririi) Puterii: "*Nici nu mai are drept de vot de cînd și-a măritat fata... Nu i-a dat casele de zestre? Ei? Dacă votează, merge la pușcărie onorabilul/ Ai puțintică răbdare... Da dacă-l putem aduce să voteze cu noi.../ Altă vorbă... Să voteze cu noi, e ușor; are procesul cu epitropia bisericii săptămîna viitoare...*"

4. În exercițiul Puterii, "enteresele partidului" sînt sacre, totul dispare în fața lor. Ce poate fi mai serios decît afirmațiile precum: "*Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că de la partidul întreg atîrnă binele țării, și de la binele țării, atîrnă binele nostru...*" sau: "*trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi!...*"?

5. În exercițiul Puterii totul, dar absolut totul e tranzacțional: "*Domnule Cațavencu, în sfîrșit d-ta ești un om cu minte, un om practic, d-tale îți este indiferent de la cine ți-ar veni aceea ce-ți trebuie așa de neapărat...*"; "*Nu e vorba, ținem la d. Nae Cațavencu... e din Soțietate... dar vorba e, eu alegător... eu... apropitar... eu pentru cine votez?*"; "*Și nu-mi pare rău dacă știi să faci lucrurile cu minte: mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă... Cînd e om de credință...*", poate să fure liniștit, vrea să spună prefectul. "Conștiința tranzacțională" de care amintea P. Constantinescu, sau "complicitatea generală", cum îi spunea Mircea Iorgulescu, nu denotă nicidecum prostia sau imoralitatea personajelor (în definitiv, vorba lui Menahem Begin: "totul e negociabil" a devenit demult slogan arhiuzitat în secolul nostru), ci pur și simplu cunoașterea perfectă – și acceptarea deplină – a Regulilor Jocului.

6. În exercițiul Puterii, nimic nu este ireversibil: "*Du-te și ia loc în capul mesii; fii zelos, asta nu-i cea din urmă Cameră!*", îi spune în final Zoe lui Cațavencu.

7. Electoratul nu-i decît o masă de manevră: "*Ei! să lăsăm frazele, nene Cațavencule! Astea sînt bune pentru gură-cască... Eu sînt omul pe are d-ta să-l îmbeți cu apă rece?*"; "*Cum mă cheamă? Ce trebuie să spui cum mă cheamă?... vorba e, sînt alegător?*"

8. În exercițiul Puterii, disprețul arătat "intelectualului" de politicianul de meserie este, pe cît de evident, pe atîta de motivat. N-are rost să detaliem, adevărul e străvechi, destul să înțelegem că îndărătul afirmației lui Cațavencu – "*Voi dascălii sînteți băieți buni, dar aveți un cusur mare: cum vă vorbește cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate...*" – stă un adevăr a cărui culoare rămîne de neștirbit, indiferent de mulțimea nuanțelor cu care o vom ataca.

9. Suportul capital în exercițiul Puterii, suportul capital e sistemul polițienesc. Poate că Mircea Iorgulescu să fi fost excesiv în etalarea rolului deținut de forța represivă în opera lui Caragiale, apăsînd pamfletar anticeaușist în subtextul *Eseului* său, însă are meritul de-a fi adus în prim-plan un personaj omniprezent și omnipotent (la o adică, anume: atunci cînd i se ordonă) – polițaiul, ipistatul, părintele fricii, atîta vreme neglijat de exegeză.

10. În sfîrșit, un astfel de *decalog ad-hoc* nu se putea încheia decît cu un element tipic politicii românești. E de prisos a-i mai aduce în sprijin referințe mai mult sau mai puțin ilustre, pentru că, practic, nu există volum de memorii, jurnale sau corespondență de politicieni români care să nu conțină rînduri amare despre uriașa, incontestabila realitate cuprinsă în îndemnul final al lui Cațavencu: "*Să mă ierți și să mă iubești! pentru că toți ne iubim țara, toți sîntem români!... mai mult, sau mai puțin oneștI!*". Prin urmare, în exercițiul Puterii principiul suprem al politicii românești este tocmai lipsa principiilor. Sub umbrela "iubirii de țară" orice cod moral e spulberat, fermă e numai elasticitatea, eficientă-i numai versatilitatea, totul devine ca prin farmec invers, într-o deplină jubilație a vidului de caracter și a cameleonismului "invariabil necesar". A rîde de "bietul personaj" Cațavencu e aproape un reflex, însă a rămîne la fel de vesel în urma acestei replici de infern moral – e o impietate.

Dacă vom reciti acest "decalog" cu gîndul la viața politică a României (ca și a lumii, la urma urmei) de după 1989... N-am văzut încă nici o montare post '89 a *Scrisorii pierdute* și sînt foarte curios cum va arăta. Și, mai ales, cum va fi receptată. Un lucru e sigur: experiența ultimilor ai va re-situa decisiv sensurile textului pentru alți ani buni. În orice caz, dacă vom rîde, poate, mai puțin, cu siguranță vom gîndi mai mult!

Dan C. MIHĂILESCU

N. Red. Am extras, cu acordul autorului, cîteva fragmente dintr-un studiu mai amplu apărut în *Revista de istorie și teorie literară*, anul XLII, iulie-septembrie 1994.

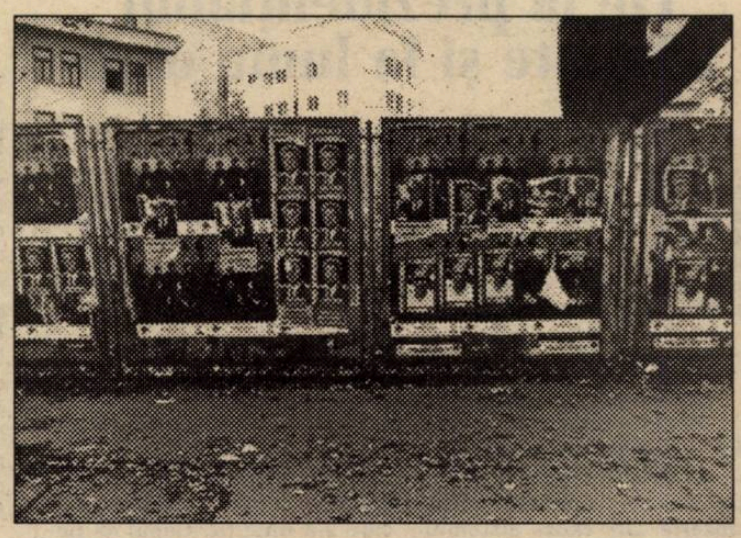

Bibicul

Carnavalul se apropie de sfîrșit. Muzicile se întețesc, între o mastică și un vermult costumele se schimbă încă o dată, iar în sală tensiunea crește pentru că, la final, se va alege nu Regina Balului, ci însuși Bibicul. De aceea măștile se învîrt de colo pînă colo, ba răcnind, ba șoptind insidios la urechile cui vrea să le plece "Eu sînt Bibicul!". Instituția bibicească are o îndelungată tradiție la români, ea manifestîndu-se, după cum s-a spus, fie pe față, fie, atunci cînd vitregiile istoriei au impus-o, într-o formă disimulată, încă de acum 2050 de ani. Să ne întoarcem, însă, și să vedem ce va să zică un Bibic, ce face un Bibic și, mai cu seamă, după ce criterii se cuvine ales Bibicul.

În primul rînd, Bibicul se cuvine să fie cetățean român din popor, galant, nu că e frizer, și să știe să le scoată fără durere. Să știe să aplice, după caz, și metoda lui Matei, ceea ce va să zică că Bibicul are nevoie să stea tot timpul cu atenția deșteaptă la ce se întîmplă prin percepții, acolo unde se vehiculează tot timpul cele mai noi cuceriri ale științei, tehnicii și magnetismului. Căci un Bibic degeaba se pretinde dacă nu poate, la o adică, dovedi că are lipici. Lipiciul înseamnă pentru Bibic ce înseamnă cleștele pentru subfirurg, briantina pentru frizeri și ochii lunecoși pentru inima zburdalnică. Lipiciul este un ce, care, dacă nu se află, atunci musai să devină.

În al doilea rînd, Bibicul trebuie să fie imparțial. Odată ales, el are obligația să-și facă zîmbre atît cu Didina Mazu, cît și cu Mița Baston. În privința asta nu se există abatere. Îndată ce va fi surprins că vrea să ție partea uneia, Bibicul riscă să se prăvălească în condiția sa inițială, aceea de Nae.

Dar, nici un Bibic nu se va putea descurca între pandaliile vitriolante ale revoluționarei și imperativele languroase ale damei de verde, dacă va păstra aceeași înfățișare și față de una, și față de cealaltă. Pentru amorul lor, el va purta cu sine un grandirob ambulant, unde să se costumeze, la nevoie, ba în turc, ba în muscal. Acuma, lasă' că și ele or să-și schimbe după plac dominourile, dar ăsta e deja alt carnaval. Pînă una alta, rolul Bibicului este să-i dea fiecăreia ce-i lipsește; pentru Mița, el trebuie să fie sangvinul Pampon, iar pentru mamzel Mazu, melancolicul volintir Crăcănel.

Afară de imparțialitate, Bibicul are nevoie de fermitate. Par egzamplu, vine la el un spițer cu două linii pe bilet. Bibicul îl rade și mai trage una. Miercurea ailaltă vine iar – trei și cu una patru. Peste încă o săptămînă, biletul alb. La un așa afront de orbire în față, Bibicul musai să puie piciorul în prag. La urma urmei, singurul care se bărbierește gratis și are abonament permanent în prăvălie este Ipistatul. Îi cere el, ce-i drept, Bibicului francul pentru aceeași loterie, dar la nevoie intervine prompt să facă ordine și curățenie, ba chiar plantează flori în ghivece, bașca faptul că are diplomație cînd e vorba de Pampon și Crăcănel.

Orice Bibic serios își are Iordachele său. Instituționalizarea Bibicului se petrece abia în momentul în care apare pe lîngă el o calfă dispusă să mature părul de pe podea, să spele pe cap, să radă și, la nevoie, chiar să scoată măsele. Iordachele nu este, așa cum pare de multe ori, decorativ. El nu e pus doar să păzească, în absența stăpînului, prăvălia, nu e doar un locțiitor, ci dimpotrivă, el devine că este însuși țiitorul. Bibicul are numai un rol reprezentativ, pe cînd greul îl duce Iordachele, el are funcția executivă. Mereu treaz, devotat trup și suflet Bibicului său, Iordachele poartă în spate povara alișverișului, stă flămînd pînă tîrziu și, în plus, o suportă la nevoie pe Mița republicanca, iar cînd, în sfîrșit, se retrage la birtul din colț să înfulece, pierdut în mulțime, varză cu carne, nu își astupă urechile, ci stă la pîndă, gata să vestească amorezaților năbădăioși furtunoasa apropiere a oricărui Mache Razachescu, fost volintir și tradus în amor. Dacă ne uităm mai bine la el, vom recunoaște în Iordache tinerețea Bibicului. Căci Iordache este un Bibic mai mic, după cum Bibicul este un Iordache mai mare. Pacient și sapient, Iordachele așteaptă momentul oportun ca să devină Bibic.

În jurul lor se fîțîie catindatul etern, cînd bosumflat, cînd bonom, căruia nici reținere nu i se face, dar nici salar nu primește. Nehotărît dacă să și-o scoată sau nu, el se magnetizează strașnic cu apă chioară și se bucură infantil cînd reușește să tachineze. Nehotărîrea lui este pandantul versatilității Bibicului, iar dibăcia pe care o dovedește în depistarea cernelii după miros îl arată nu cu totul străin de meșteșugurile spițeriei. Mărinimoși, Bibicul și Iordachele se reped din cînd în cînd la dînsul cu furie prefăcută, doar-doar i-o trece.

Aici, între portița Orientului și pîrleazul ce dă spre Ioropa, cu giubea pe cap, dar cu iminei în picioare, cu călămări pe sub frac, cu monoclul atîrnînd-i peste barba ce se revarsă către pîntece, Bibicul își vădește rolul său de căpătîi, acela de organizator al balului. Maestru de ceremonii omnipotinte, el supraveghează alegerile cu ochii mijiți și, bătînd darabana pe vestă, își spune flaubertian "Bibicul c'est moi!".

T.O. BOBE

De la prezidenţiabili adunate şi la lume date

Să te lupţi pentru funcţia supremă într-o ţară ca a noastră este ca şi cum ai transpira, în plin octombrie, pentru a prinde un ţînţar. Te poate înţepa aşa din senin, cu puterile lui slăbite, şi să-ţi aducă meningo-encefalita. Şi cu toate astea, la travaliul ăsta de a face din ţînţar armăsar au trudit şaisprezece. Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit aceşti vajnici vom auzi din chiar glasurile lor pline de emoţie. Cu această ocazie am refolosit declaraţiile luate cu prilejul "Ghidului electoral" şi interviurile pentru "Academia Caţavencu".

Tema 1: Ţara şi oamenii

Declaraţii catastrofice şi revanşarde

Emil Constantinescu: "Trăiesc într-o ţară pe care unii au furat-o şi pe care trebuie să ne-o luăm înapoi."

Constantin Mudava: "Sînt într-o lume rătăcită din punct de vedere spiritual, dezorganizată malefic, săracă, de mizerie. Din cauza sistemului care s-a împuţit. Capul să fie schimbat. Eu sînt gata! Printr-un conducător drept ca mine, printr-o revigorare a poporului, se vor face recorduri în toate domeniile de activitate."

Declaraţii patriotarde

Nuţu Anghelina: "Sînt, cu siguranţă, în Romania, în ţara noastră binecuvîntată de bunul Dumnezeu, de frumuseţi şi bogăţii naturale de excepţie, oameni minunaţi: frumoşi, răbdători şi cuminţi."

Idilicul la 90°

Gyorgy Frunda: "Sînt într-o ţară a florilor. Un buchet de vreo 15 specii de flori. Flori frumoase, flori de culoare şi miros diferit. Cu toate că au culori şi mirosuri diferite, se împacă bine unele cu altele iar buchetul astfel format arată mult mai frumos decît dacă ar fi de un singur fel. De departe se pare că buruienile domină florile. Aceasta e doar o aparenţă înşelătoare. De fapt, florile domină buruienile şi sper ca, din primăvara viitoare, dominaţia florilor să fie nu numai reală, dar şi aparentă."

George Muntean: "În ţara părinţilor şi străbunilor mei, topiţi în negura vremurilor, a cărei cocoană de Nord-Bucovina, din care mă trag - este sfîşiată de actuala graniţă, ceea ce face ca statul să fie mai mic decît ţara."

Tema 2: Lovitura de doctrină

Constantin Niculescu: "De ce-i nevoie de liberalism, de creştin-democraţie? Noi avem o doctrină foarte simplă: a cerinţelor cetăţeneşti. Astea sînt doleanţele naţiunii. Sărăcia ţine de vreo doctrină? Dacă vreo doctrină reuşeşte s-o anuleze, eu o salut... şi, pornind de la automobilism, căi rutiere, ajungem la nivel de trai... se scumpeşte benzina, se scumpesc transportul şi hrana."

Nicolae Manolescu: "Eu şi dl. Patriciu ne-am întîlnit în liberalism. Cît priveşte PL '93 plin de afacerişti şi PAC-ul plin de intelectuali, nu le cred, nu-mi aparţin. Nici eu nu sînt atît de naiv cît par, şi nici dl. Patriciu nu-i atît de afacerist cum pare."

Constantin Mudava: "Iliescu? Acest nenorocit care m-a aruncat în scîrbă. Sînt în opoziţie faţă de acest regim. Totul e catastrofă. Totul contest. Sistemul în care se lucrează, minciuna în care se lucrează."

Tema 3: Cine mă votează?

George Muntean: "M-aş bucura să mă voteze toţi acei ce au dreptul s-o facă."

Constantin Mudava: "Milioane de adepţi, adică milioanele pe care le-am salvat de la moarte. Eu în ultimii ani am tratat peste 5 milioane de oameni. Să ne gîndim la ei, plus membrii lor de familie."

Constantin Niculescu: "Cinci milioane de posesori de carnete şi mulţi alţii. Pentru că un şofer de autobuz merge cu cîte 30-40 de persoane, iar unul de automobil cu cîte 2,3,4 persoane, atunci potenţialul poate ajunge la 10-12 milioane."

Petre Roman: "Mă vor vota toţi oamenii care votează pentru viitor şi nu pentru trecut şi cei care votează pentru un viitor construit cu seriozitate şi pricepere şi nu pentru un viitor numai cu bune intenţii."

Tema 4: Recomandări

George Muntean: "După 7 ani de campanie aş opta pentru tehnici de votare cît mai simple şi decente (cu participarea unui număr minim de morţi), cu dreptul de a vota oriunde (fără cohortele de trimişi la domiciliu)."

Nuţu Anghelina: "Ar fi util şi interesant ca, pentru uşurarea numerotării, voturile să fie depuse diferit: cele "pentru" în cutii din lemn tip Elvila, cele "indiferente" în cutii RomCarton, iar cele ale PDSR, în urne din porţelan de Cluj."

Emil Constantinescu: "Important nu e cum alegi, ci ce alegi: indiferent ce metodă voi folosi, tot Convenţia va ieşi. Cred că de aceea mă votează oamenii."

Constantin Niculescu: "Pînă la urmă viaţa e un sumum de tot ce înseamnă acumulare, pînă la urmă trebuie să ajungi nu la infinit, ci la o mărime comparabilă."

Nicolae Manolescu: "Nu există reţete pentru a-ţi alege femeia, fiindcă se-ntîmplă să ne aleagă ea pe noi."

Constantin Mudava: "Să ştiţi asta. Numele meu înseamnă mu - putere şi dava - cetate. E un nume predestinat. Aveţi grijă."

Eugen ISTODOR

"Ziua alegerilor ar trebui să fie nu una în care e legitimată o nouă guvernare, ci una în care ne pronunţăm asupra guvernării trecute", scria Karl R. Popper, un filosof austriac pe care publicul de la noi îl cunoaşte datorită traducerii lucrărilor sale despre totalitarism şi istoricism. Spunînd că votul trebuie să fie mai degrabă o sancţiune (pozitivă sau negativă) decît o opţiune legitimantă, Popper adăuga că acest tip de vot e propriu acelor sisteme politice numite bipartide, în care cetăţeanul ajuns la urne are în faţă, cu o evidenţă impresionantă, performanţele vechiului guvern şi propunerea adversarilor (unici ai) acestuia. E interesant de reţinut, în acest context, că remarca lui Winston Churchill potrivit căreia "democraţia este cea mai rea formă de guvernare, cu excepţia tuturor celorlalte" avea în vedere acelaşi sistem bipartid şi nu cel în care se confruntă o mulţime de formaţiuni politice cărora le este imposibil să atingă - datorită dispersiei inevitabile a voturilor - majoritatea absolută.

Avantajele sistemului bipartid sînt de două feluri: în primul rînd, el îngăduie formarea unor guvernări puternice; pe de altă parte, el obligă forţa politică să-şi asume integral responsabilitatea guvernării. Dimpotrivă, în cazul sistemelor pluripartide, unde obţinerea majorităţii absolute e practic imposibilă, responsabilitatea guvernării devine un lucru vag, manipulabil în toate direcţiile. Exemplul guvernării din ultimii patru ani din România e excelent pentru a studia felul în care se evită desemnarea responsabilităţilor cînd sistemul obligă la coaliţii în cadrul cărora fiecare membru aruncă responsabilitatea eşecurilor pe umerii partenerilor.

Pentru a înţelege corect sensul observaţiilor de mai sus, trebuie să adăugăm că formarea unui sistem bipartid, respectiv a unuia multipartid e în mod decisiv influenţată de tipul de scrutin adoptat. Astfel, *un scrutin proporţional favorizează crearea unui sistem multipartid, în vreme ce un scrutin majoritar conduce la împărţirea scenei politice în două partide.* Cele mai vechi şi mai stabile democraţii din lume, cea britanică şi cea americană, îşi datorează de bună seamă excelenţa acestui din urmă sistem. Singurele avantaje ale scrutinului proporţional (de felul celui practicat şi în România) sînt - în principiu - următoarele: el poate permite reprezentarea cît mai fidelă a diverselor interese ale indivizilor, constituind, pe de altă parte, un mecanism de obţinere a consensului. Consensul e evident imposibil în sistemul bipartid, unde învingătorul ia totul, iar opoziţia poate forma, ca în Anglia, cel mult un cabinet fantomă. Două probleme se ivesc însă aici şi, pentru ca lucrurile să fie mai clare, mă voi referi în continuare doar la efectele sistemului proporţional în România.

Prima problemă e cea a limitelor la care trebuie împinsă coerenţa sistemului proporţional în privinţa reprezentării. Cu alte cuvinte, ce trebuie să includă un sistem politic care adoptă scrutinul proporţional pentru ca principiile sale - reprezentarea fidelă, dar şi favorizarea consensului - să aibă efectele scontate? E suficient oare ca scrutinul proporţional să aibă asociată o prevedere a limitei reprezentării în Parlament sau trebuie să prevadă el şi obligaţia includerii în guvern a tuturor formaţiunilor care depăşesc un prag de reprezentare legislativă? În primul rînd, este dincolo de orice îndoială că stabilirea pragului de reprezentare în Parlament e pur arbitrară: într-adevăr, de ce s-ar adopta un prag de 3% şi nu unul de 0,5 % sau de 4,16%? Cei care pledează pentru scrutinul proporţional nu au găsit (şi nu vor găsi) nici un răspuns coerent, în limitele propriilor principii, pur şi simplu pentru că *limita*

Împotriva proporţionalităţii

reprezentativităţii e subiectivă, şi ea va contrazice întotdeauna puritatea invocării reprezentării intereselor individuale. Că se ajunge inevitabil la incoerenţă o dovedeşte şi cazul românesc, în care discuţia despre pragul de reprezentare a fost direct legată de cea referitoare la legea partidelor, amestec care a îngăduit de fapt invocarea unor argumente care ţineau de logica scrutinului majoritar! Într-adevăr, cei care au susţinut necesitatea ridicării pragului electoral sînt şi cei care au pledat în favoarea ridicării numărului minim de membri fondatori ai unui partid, iar raţionamentul acestor politicieni (în special din PDSR şi PNŢCD) a avut în vedere tocmai unul din efectele naturale ale celuilalt tip de scrutin, adică reducerea numărului de partide de pe scena politică. Nu e de mirare că această incoerenţă a fost împinsă la limită: cele două partide menţionate adineauri sînt şi cele care susţin cel mai zgomotos imposibilitatea compromisului pe scena politică românească. Cu alte cuvinte, în viziunea principalelor două partide româneşti, scrutinul proporţional ar trebui să aibă efectele scrutinului majoritar! Logica democraţiei originale capătă astfel o consistenţă nebănuită de actorii săi.

A doua problemă legată de efectele proporţionalităţii ţine de un registru cu totul diferit. E vorba de modalitatea imaginată (inclusiv în Constituţie) pentru formarea guvernului. *Într-un sistem proporţional coerent cu propriile premise, pragului de reprezentare în Parlament trebuie să i se adauge obligaţia introducerii în guvern a tuturor forţelor politice ce depăşesc un anumit prag legislativ.* Altfel, ideea reprezentării fidele a intereselor diverse ale societăţii se opreşte undeva pe drumul dintre reunirea Parlamentului şi constituirea echipei guvernamentale. Iar consensul - efectul scontat de scrutinul proporţional - riscă să fie înlocuit cu o manipulare grosolană din partea celor care deţin inevitabila majoritate relativă. Aşa s-a întîmplat şi în România după alegerile din 1992. Trebuie spus că această transformare este favorizată la noi de tipul de redistribuire a voturilor partidelor care nu depăşesc pragul electoral. Probabil că puţină lume îşi mai aduce aminte că partidul care obţinuse, în 1992, 28 la sută din voturi a primit, în urma redistribuirii, 7 procente, iar cel aflat pe locul al doilea, doar 4, astfel încît diferenţa naturală dintre cele două formaţiuni a crescut cu 3 procente. Acest mecanism redistributiv a îngăduit apoi dominaţia cvasiabsolută a PDSR asupra Parlamentului şi crearea coaliţiei care i-a susţinut guvernul. În aceste condiţii, este evident că reprezentarea fidelă a intereselor a devenit o vorbă goală, iar consensul necesar guvernării a fost permis de un mecanism de redistribuire, şi nu de sensibilităţile politice. În fine, trebuie spus că aceste efecte sînt favorizate de prevederile Constituţiei, care în articolul 102 alin.1 stipulează că "preşedintele României desemnează un candidat pentru funcţia de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament". Cum o majoritate absolută e practic imposibilă într-un scrutin proporţional, desfăşurat în condiţii normale (nu precum cele din 1990, cînd monopartidismul era încă dominant), e evident că Preşedintele se va afla doar în cea de-a doua situaţie. Ceea ce frapează în textul Constituţiei este faptul că Preşedintele nu e obligat să consulte *toate* partidele reprezentate în corpul legislativ, cum ar fi normal într-un sistem cu scrutin proporţional ce urmăreşte consensul. Ceea ce înseamnă, de pildă, că Preşedintele poate evita să invite la negocieri partidul clasat pe primul loc în urma scrutinului legislativ, mai ales dacă avansul acestuia e nesemnificativ. E perfect posibil atunci ca guvernul să fie alcătuit din formaţiunile situate pe locurile de la 2 în jos. Situaţia e evident facilitată de restricţiile vagi impuse candidaturilor la preşedinţie. Un preşedinte susţinut de un partid absolut opac la compromis poate favoriza respectivul partid în negocierea formulei de guvernare, chiar dacă acesta pierde alegerile legislative. Acest caz e, de fapt, cel în care se ajunge la pervertirea maximă a efectelor scrutinului proporţional: *consensul e manipulat de poziţia forte a preşedintelui, în baza unei reprezentări falsificate de sistemul de redistribuire, care favorizează primul clasat, dar nu împiedică ignorarea lui în negocierea guvernului.* Iată de ce acest tip de scrutin ar trebui abandonat. Din nefericire, la alegerile din acest an, nimeni nu va putea vota împotriva acestui scrutin. Votul ar putea limita unele din efectele perverse ale proporţionalităţii dacă ar fi conceput, măcar în parte, ca un *vot sancţiune.* În fond, efectele scontate de toţi participanţii la competiţia electorală sînt în acord cu acest tip de vot, specific scrutinului majoritar.

Cristian PREDA

Votez cu televizorul!

Acum vreo zece ani sau, poate, mai mulţi ani, partidul unic a decis să aplice o spoială democratică pe faţada sa invadată de igrasie şi fisuri, încît să nu mai alegem pentru MAN un candidat dintre... un candidat, ci dintre doi! Nu s-ar putea spune că hotărîrea nu a stîrnit emoţie în rîndul a, ceea ce se numeşte acum, electoratului! Brusc, după ani de zile în care ştiuserăm că, indiferent de creionul chimic utilizat pentru ştersături sau de obscenităţile şi porcăriile strecurate în buletine, probabil nici măcar despăturite la numărătoare, ne-am trezit în faţa acestei genial-dilematic întrebări protocroniste: "Eu cu cine votez?".

Perfidia partidului-stat a fost sesizată imediat, la afişarea listelor, chiar şi de către cei mai simpli alegători/electori: în circumscripţia X –doi actori, în circumscripţia Y – doi scriitori, în circumscripţia Z – doi ingineri, şi ambii la fel de cunoscuţi!

Aşadar, într-o circumscripţie dintr-unul dintre cele mai muncitoreşti cartiere bucureştene, apar pe afişe două – pe atunci – tovarăşe. Ambele profesoare universitare, ambele cu numeroase titluri ştiinţifice, ambele prezente în tot felul de prezidii, de la cele ale simpozioanelor internaţionale, pînă la cele, cîte erau pe atunci, pentru protecţia animalelor şi, în plus, ambele cam de aceeaşi vîrstă. Singura deosebire stătea în faptul că una era inginer, ba chiar metalurgist, pe cînd cealaltă era umanistă, literată, esteticiană. Singura eplicaţie pentru prezenţa lor în aceeaşi circumscripţie era că ambele se ocupau de... cultură. Fiecare în felul ei, desigur...

În cercul de prieteni, cu care mă întîlneam exact pe teritoriul circumscripţiei respective, făceam pasionante pariuri: "Iese Zozi, că e feministă!"; "Ba nu, iese Suzi, că e cu fiarele!", ca, pînă la urmă, cu cîteva zile înainte de alegeri, să ajungem cu toţii la concluzia că, dată fiind compoziţia socială a cartierului (feroviari, deh, muncitori, cazangii, metalurgişti, vezi bine!) o să iasă inginereasa.

Vin alegerile, vin rezultatele (a doua zi, desigur, nu ca astăzi, după o săptămînă!). Bombă! În cartierul feroviarilor, a ieşit umanista, literata, esteticiana. "Cum dracu'?" – era întrebarea care a apărut imediat în cercul nostru de prieteni.

Am stat, am analizat (fără ajutorul IMAS-ului, ci aşa, "de la om la om") şi am găsit răspunsul: televizorul!

Aş putea să mă opresc aici, dar o întîmplare petrecută cu un prieten de-al meu, în 1990, mă determină să mai adaug un exemplu, oarecum similar.

Va-să-zică, omul, datorită unor probleme "de dosar", cu ani în urmă, nu intră la facultate din primul foc şi, potrivit indicaţiilor de la vremea aceea, porneşte să se "reeduce" prin muncă, într-o mare uzină bucureşteană. Vremurile s-au mai destins, omul face facultatea pe care o dorea şi se întîmplă că ajunge un fel de "persoană publică" datorită... televizorului.

Într-o bună zi de martie a anului respectiv, se trezeşte la uşă cu trei oameni cumsecade, sfioşi, între care îl recunoaşte imediat pe cel ce-i fusese şef de echipă cu mai bine de treizeci de ani în urmă. Politicoşi, cei trei îl roagă să-i primească, aducînd ca argument şi o sticlă de palincă. Începe o discuţie cu amintiri şi, din vorbă în vorbă, se ajunge şi la miezul problemei: veniseră să-l roage să accepte să-l propună candidat la... preşedinţie!

Amicul a fost, evident, flatat, chiar dacă în aceeaşi clipă şi-a pus problema cum să-i facă să renunţe la idee. Pe de altă parte şi-a spus: "Uite, dom'le, cum e românul! Nu te uită!" şi şi-a adus aminte de timpul petrecut acolo, în cazangerie, de discuţiile în care nu se sfia să le arate că ştia mai multe decît ei, de ţuica băută în ziua de salariu, de faptul că ajunsese să-i înţeleagă, ba, chiar să-i îndrăgească, încît, într-un elan de efuziune sentimentală, i se adresă fostului şef: "Ehei, Nea Fane! Ţi-ai adus aminte de vremurile cînd mîncam împreună slănină cu ceapă sub vagoanele de pe linia de recepţie!".

"Nu", răspunde omul scurt şi sincer, "da' v-am tot văzut la televizor...".

Încît, la genial-dilematica întrebare protocronistă, mie nu mi-e greu deloc să găsesc răspunsul pe dată: "Cu Florin Călinescu! Na!".

Cezar TABARCEA

Dileme de pe la noi

Sigur, ceea ce începe prost se va termina şi mai prost. Cu toate forţele în lumea lui Caragiale dar şi sub semnul legilor lui Murphy, turmentaţi în tranziţie, alergăm prin sondaje, haosul e general şi comic, C.V.Tudor are zîmbetul lui Le Pen, Iliescu şi Constantinescu se visează amîndoi De Gaulle, nu sînt lăsaţi în pace nici domnitorii, cel mai deranjat de toată brambureala fiind Cuza, dar nici Mihai Viteazu sau Ştefan cel Mare nu se simt prea bine. Dumnezeu însuşi e rugat să dea o mînă binefăcătoare. În timpul acesta cei mai mulţi ar vrea să-l voteze pe învingător, să întărească sau să infirme anatema de "stupid people" sau de popor care are conducătorii pe care îi merită. Sondajele merg înainte, candidaţii coboară şi urcă, unii ne inspiră milă, alţii frică, cei mai mulţi ne lasă indiferenţi şi tot sondajele indică dorinţa românului de perfecţionism, cum că i-ar plăcea un candidat compus, să aibă cîte ceva din fiecare, numărul 16 fiind întotdeauna insuficient pentru gustul românului exigent. Doar că scrisorile neexpediate nu ajung şi nici nu-l poţi alege pe cel care nu candidează şi oricum la noi e altfel, e altceva, noi am avut cea mai cruntă dictatură, deci toate sînt scuzabile, ţin de poziţia geopolitică, de blestemul istoriei, aflaţi la răscruce de imperii, în general minunaţi şi în special nedreptăţiţi. Alegerile vin totuşi, trec repede, urmează apoi lamentaţia, specialitate naţională, gen "ce proşti am fost", mai trec patru ani din viaţă şi noi tot cu schimbarea, cu modernizarea, cu aspiraţia şi supăraţi mereu pe alţii, încremeniţi în faţa istoriei care o ia înainte fără să ne recunoască meritele de popor drept, bun şi curajos, cu inerţii tradiţionale care ar salva milenii doar pe noi nu, încît e bine să facem apel la trecut, ehei cînd eram şi aveam şi acum abia dacă... Doar candidaţii sînt optimişti. O altă trăsătură dramatică, autoamăgirea, extinsă de-a valma peste partide şi lideri şi toţi se văd preşedinte, cuceritori de oraşe şi sate, de văi şi munţi. În rest teme globale, conferinţe internaţionale, simpozioane şi congrese, europenism, naţionalism, multiculturalism, separaţii, reforme mari, reforme mici, pensionari modeşti care mulţumesc cuminţi pentru ceea ce nu au, parteneriat pentru pace şi pentru ce-o mai da Dumnezeu, World Trade Center, tratatul de pace româno-ungar, ce mai, integrare, războiul acerb al tarabelor de pe Magheru, problemă naţională rezolvată în sfîrşit, deci semnale pozitive spre Occidentul care e cu ochii pe noi. Iar noi votăm. Cu mic, cu mare, cu conştiinţă, să ne dovedim că trăim şi să audă şi politologii despre zumzetul nostru responsabil în faţa urnelor. Să nu se mai ironizeze, minimalizeze, incite de pe micul ecran naţional răsucind cuţite în sufletul nostru de oameni de bună credinţă ai acestui pămînt darnic şi iubitor. Am votat şi în 1992. Era o febră asemănătoare. Sondajele jucau şi atunci cu inconştienţă prin paginile gazetelor şi la televizor. Sus-jos, rezultate parţiale, orientative, până s-a ajuns la consens.

În 1992 am votat alături de câteva vecine. Foarte devreme dimineaţa. Era deja ceva lume. Batrîni cumsecade cu insomnii. Cînd am ieşit din secţia electorală am fost asaltaţi de un grup entuziast care fireşte realiza un sondaj. Ne-au întrebat cu cine am votat şi noi, amabili, le-am răspuns. Cînd n-am îndepărtat, una din vecinele mele, şugubeaţă cum sînt bătrînele de pe la noi, mi-a şoptit: *l-am fraierit. Le-am spus că am votat cu Constantinescu, Şi?* am întrebat-o îngrozită. *Păi şi de fapt am votat cu Iliescu. Dar ce, eram nebună să le-o spun?* Seara am aşteptat la televizor rezultatele sondajului. Aşa era. Vecina mea îi fraierise. Dar sigur, acum e altceva, e cu totul altfel, vecina mea va vota tot pentru schimbare. În plus schimbările sînt traumatizante. Şi poate că îmi va propune să nu mai mergem atît de devreme la vot, şi ea în dilemă, între lumea lui Caragiale (vezi schimbarea de mai sus) şi legile lui Murphy - cine se scoală de dimineaţă, ori nu ajunge niciunde, ori se împotmoleşte pe drum. Înţelepciunea grea a proverbelor, zicătorilor, legilor, cimiliturilor îmi inspiră teamă. Toate par rău predestinat şi mă urmăreşte verdictul lor subînţeles: orice ai face tot nu e bine. Vecina mea ar spune că în schimb e linişte, stabilitate, calm şi raţiune. Ceea ce vă doresc şi dumneavoastră.

Carmen FIRAN

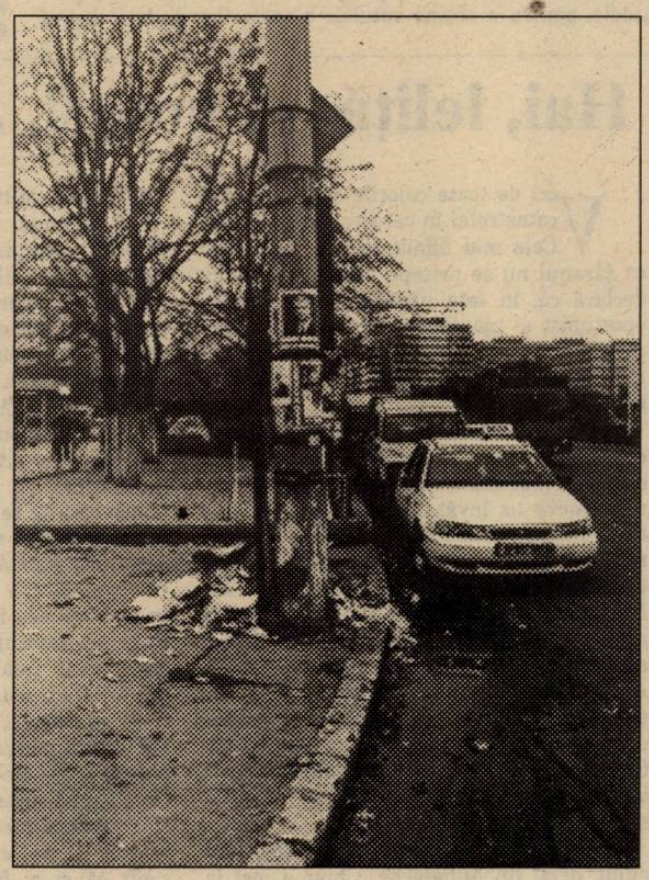

Din trecutul sistemului nostru electoral

Constituţia adoptată la 29 iunie/11 iulie 1866, la scurtă vreme după urcarea pe tronul Principatelor Unite a prinţului Carol I, era dintre cele mai liberale din Europa acelei vremi. Ea a fost adoptată după cea belgiană şi înscria, în prevederile ei, mai tot ce asigura funcţionarea unui stat democratic. Era, incontestabil, superioară **Statului** (de fapt o constituţie) elaborat în 1863, pe vremea domniei lui Alex. Ioan Cuza. Era garantată - prin această nouă Constituţie - separaţia puterilor în stat (legislativă, executivă şi judecătorească), parlamentul bicameral elabora, în perfectă libertate, legile, executivul le aplica iar puterea judecătorească era, în general, liberă în deciziile ei. Presa era, şi ea, liberă, pluripartidismul - o realitate (funcţionau grupări liberale, organizate în 1875, în partid şi altele conservatoare, şi ele organizate, în 1880, în partid). Statul era laic şi toţi parlamentarii ajungeau în corpurile legiuitoare prin alegeri (renunţîndu-se, definitiv, la sistemul numirilor). Din păcate, sistemul electoral sancţionat de noua Constituţie era, ca şi cel de pe vremea lui Cuza, cenzitar, neîngăduind participarea la alegeri cu drepturi egale, a tuturor cetăţenilor. Au fost stabilite patru colegii electorale, diferenţierea fiind determinată de venitul alegătorilor şi impozitul plătit statului. Astfel, din Colegiul I făceau parte marii proprietari, cu un venit funciar de la 300 de galbeni în sus, Colegiul al II-lea era al proprietarilor rurali mijlocii cu un venit funciar de la 100 la 300 de galbeni, la Colegiul al III-lea aparţineau toţi orăşenii care puteau plăti un impozit de 80 lei, precum şi liber-profesioniştii, profesorii, ofiţerii în retragere şi pensionarii statului, iar al patrulea Colegiu era al ţăranilor. Aceştia din urmă participau la alegeri indirect, un delegat la 50 de alegători. Acesta era regulamentul pentru alegerea Camerei Deputaţilor, cel pentru Senat era şi mai restrictiv. Colegiul al IV-lea era denumit, în epocă, Colegiul minciună şi era totdeauna proguvernamental, delegaţii săteni fiind aduşi, la oraş, de către primar şi aceştia timoraţi, adesea şi îmbătaţi, votau cu cine le cerea mai marele lor. De abia în 1884 se produce o modificare - datorită militantismului democratului radical C.A. Rosetti - a sistemului electoral. Dar tot ceea ce s-a obţinut a fost o reducere a Colegiilor de la patru la trei (Acest episod e fixat de Caragiale în **O scrisoare pierdută**). De abia în 1914, Paritdul Liberal, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, propune o reformă electorală (paralel cu una agrară), prin care se instituia un singur colegiu electoral pentru toţi ştiutorii de carte. Dar această reformă n-a apucat să fie votată din cauza izbucnirii primului război mondial, încît abia după război se legiferează de-a dreptul universalizarea dreptului la vot pentru toţi bărbaţii (femeile n-aveau, nici în perioada dintre războaie, drept de a fi alegătoare). Acest sistem electiv cenzitar era, totuşi, orice s-ar spune, profund nedrept şi nedemocratic. Prin censul instituit, imensa majoritate a populaţiei (să nu se uite că aproape 90% din populaţie locuia la sate) era exclusă de la votul direct. Chiar şi în 1912 nu beneficia de dreptul de a vota decît 1,9% din populaţie, dintre care 1,5% pentru Camera Deputaţilor şi 0,4% pentru Senat. Dată fiind puţinătatea votanţilor, şefii locali ai celor două partide puteau stabili dinainte pe ce voturi puteau conta, încît vestita scena I din actul II al **Scrisorii pierdute**, cînd Trahanache, Brînzovenescu şi Farfuridi - studiind listele electorale - evaluează numărul voturilor pe care pot conta era o prea tristă realitate a epocii. Ba chiar, această realitate dezvoltase un pernicios sistem clientelar; partidele, pentru a obţine voturile alegătorilor de la Colegiul al treilea, le promiteau slujbe şi alte avantaje, mai toate bugetivore. Se spunea că, întotdeauna, sînt trei cohorte de funcţionari, cei ai guvernului, cei ai opoziţiei şi postulanţii. În 1908 Ibrăileanu, acum liberal ca apartenenţă politică, a publicat, în **Viaţa Românească**, un amar eseu (**Opiniunile unui diletant**) în care evidenţia vicierea moravurilor datorate acestui anormal sistem electoral.

Inegalităţii sistemului electoral i se adăuga şi o alta, tot atît de nepotrivită unei ţări cu o atît de liberală Constituţie. Prin prevederile ei, domnitorul (din 1881 regele) era cel ce numea şi proroga miniştrii. În practică, regele încredinţa unei personalităţi creditabile (de obicei, şeful unuia dintre cele două partide) formarea guvernului. Acesta se consulta cu forurile centrale ale partidului, alcătuia lista guvernului, apoi, după ce era aprobată de suveran, noii miniştri depuneau jurămîntul şi începeau să-şi exercite mandatul încredinţat. Asta, evident, după ce prim-ministrul obţinea, din partea suveranului, decretul de dizolvare a parlamentului existent, ceea ce, practic, însemna obligaţia (devenită privilegiu) de a organiza noi alegeri, pentru a-şi crea majorităţi în Camerele legiuitoare, cu ajutorul cărora să poată guverna. Prin cutumă, s-a creat astfel situaţia că guvernele (numite de suveran) nu erau, ca într-un stat democratic apusean, expresia voinţei alegătorilor ci, invers, alegerile erau expresia voinţei guvernelor. Practic, din 1866 pînă în 1919 (dar şi, vom vedea, mai tîrziu) nu a existat caz ca un guvern care organiza alegerile să nu le cîştige. Opoziţia era, desigur, necesară în parlament. De aceea, guvernul avea grijă (ăsta era rostul Ministerului de Interne care diriguia alegerile) să lase "ochiuri" în plasa veghei sale atotputernice pentru ca opoziţia să poată, totuşi, pătrunde în parlament, fără de care acesta nu putea funcţiona. Erau frecvente cazurile cînd partidul de guvernămînt propunea celui din opoziţie un număr garantat de mandate. Dacă propunerea era acceptată, alegerile erau mai relaxate. Altfel, deveneau încordate, cu trucaje scandaloase, înfruntări şi chiar bătăi între, de fapt, agenţii electorali ai celor două partide, elemente efectiv instituţionalizate în practica electorală. Partidele erau considerate cu atît mai organizate în teritoriu cu cît dispuneau de echipe eficiente de electori şi de agenţi electorali, ale căror simboluri erau bîta şi chinorozul. Fiecare elector îşi cunoştea bine aderenţii (mereu aflaţi în atenţia lor prevenitoare) şi situaţiile de eventuală "trădare" erau aspru sancţionate. De obicei, surprizele nu se produceau pentru că nu erau posibile. De o anume independenţă în opţiunea electorală se bucurau puţinii alegători de la Colegiul I, care, prin averea deţinută, nu aveau nevoie să trafiqheze votul (decît în cazuri limită). Acesta era un electorat stabil în opţiuni, pe care puteau conta cele două partide, indiferent dacă erau la guvern sau în opoziţie. Dar aceşti votanţi erau deznădăjduitor de puţini, încît un senator, de pildă, de Colegiul I se alegea chiar cu ... 40 de voturi. Nedreptatea sistemului electoral cenzitar, împreună cu faptul că guvernele nu erau expresia rezultatului alegerilor ci invers creaseră o stare anormală şi pernicioasă. Universalizarea dreptului la vot (pentru bărbaţi), din 1919, n-a dus la modificarea şi relaxarea sistemului electoral ci, dimpotrivă, la încordarea lui. E drept, toţi cetăţenii români (bărbaţi) aveau drepturi egale de vot. Dar cutuma ca regele să numească guvernele nu a anulat modalitatea, anormală, ca ele să fie expresia realităţii urnelor. Situaţia, din păcate, s-a menţinut pînă în martie 1938, viciind grav sistema electorală şi chiar de guvernămînt. Am descris, la începuturile apariţiei revistei **Dilema**, într-un ciclu de vreo 14 foiletoane, modalitatea desfăşurării celor 11 consultări electorale, cîte au fost în perioada interbelică. Nu voi relua, aici, amănuntele de acolo. Dar reieşea limpede că, în afară de alegerile din octombrie 1919 de sub conducerea guvernului general Arthur Văitoianu, cele din decembrie 1928 ale guvernului naţional ţărănist de sub conducerea lui Iuliu Maniu (ministru de Interne Alex. Vaida-Voevod) şi cele din decembrie 1937 ale guvernului liberal Gh. Tătărăscu, nici o consultare electorală nu a fost netrucată - uneori grav - în rezultate. Şi harta vieţii politice s-a schimbat radical după război, apărînd noi partide politice (ţărănist, naţional - din 1926 - naţional ţărănesc, Partidul Poporului, LANC, legionarii, social-democraţii, partide ale minorităţilor naţionale), dar, toate, dominate, pînă în noiembrie 1928, de atotputernicul P.N.L. şi, după restaurăţia lui Carol al II-lea, de noul suveran. Ce încredere putem avea în rezultatele unor alegeri care au adus liberalilor, aflaţi în 1922 la guvernare, 53,87% din voturile exprimate, pentru ca în 1926, în opoziţie fiind, numai 7,36% din voturi, iar în 1927, din nou fiind la guvernare, 61,69% din totalul voturilor valabile aflate în urne. Sau, de asemenea edificatoare în acest sens, Partidul Poporului, condus de generalul Alex. Averescu, obţine în 1926, la guvernare fiind, 52% din "preferinţele" electoratului, iar în 1927, aflat în opoziţie, nu izbuteşte să recolteze decît 1,93% din voturi, partidul neputînd trece de pragul de 2% care i-ar fi îngăduit să intre în parlament. Şi astfel de exemple ar putea fi, din păcate, multiplicate. În mai 1931, în campanie electorală fiind, Gr. Gafencu, candidat naţional-ţărănist la deputăţie în judeţul Caliacra, a fost împiedicat de autorităţile locale să se întîlnească, într-o adunare, cu prezumtivii săi alegători. S-a adresat, deci, telegrafic, prim-ministrului Nicolae Iorga, protestînd împotriva abuzurilor. Acesta, resemnat, i-a răspuns, tot telegrafic: "nu pot da de la o zi la alta moravuri bune". Şi Gafencu dezvăluie realitatea acestor alegeri în judeţul unde candida: "A fost o urgie absurdă şi barbară dezlănţuită de sus în jos peste o populaţie paşnică şi liniştită... S-au arestat delegaţii şi candidaţii, s-au furat urnele şi cărţile de alegători, s-au bătut mai ales, s-au schingiuit şi snopit sub lovituri de ciomege sute şi mii de alegători. Îngrozită, populaţia se ascundea în pădure. Ca în timpul războiului, mă plimbam cu revolverul pe mine, înconjurat de un grup de prieteni credincioşi." (Grigore Gafencu, **Însemnări politice**, 1991, p.143, 145). S-ar putea cita numeroase alte mărturii, tot atît de concludente. Ultimele alegeri din perioada interbelică, desfăşurate sub patronajul Constituţiei din 1923 şi a legii electorale din 1926, au fost cele din decembrie 1937. Şi ele au fost cu adevărat libere. Deopotrivă, datorită pactului de neagresiune electorală încheiat între partidele conduse de Iuliu Maniu şi Corneliu Zelea Codreanu (la care au aderat grupările lui Gh.Brătianu şi Const. Argetoianu), ca şi a voinţei regelui Carol al II-lea de a grăbi - prin rezultatele neconcludente ale votului - instituirea regimului de autoritate personală. Oricum, aceste alegeri din decembrie 1937 sînt singurele pe care guvernul care le-a organizat nu le-a cîştigat, trebuind să cedeze puterea. Au urmat anularea Constituţiei din 1923, dictatura regală cu guvernele carliste, numite fără consultare electorală. Apoi dictatura antonesciană, după care cea comunistă, cu nespus de ridicolele "alegeri", care aduceau partidului unic de guvernămînt rezultate de peste 99% din "voturile exprimate". Să credem în democraţia reală, totuşi, instituită după decembrie 1989, cînd guvernele au devenit, în sfîrşit, expresia (rezultatul) voinţei alegătorilor iar trucajele - să sperăm - eliminate. Şi democraţia în România, inclusiv în sistema electorală, tinde abia, e evident, să se consolideze, statornicindu-se.

Z. ORNEA

Hai, leliţă, să votezi, / Pînă sînt frunzele verzi!

Voci de toate culorile deplîng modul catastrofal în care votează ţăranul. Cele mai blînde dintre voci arată că ţăranul nu se pricepe. Altele mai aspre declară că, în faţa urnelor, el este prost, oportunist şi manipulat. Personal, eu cred că ţăranul nu se sinchiseşte. Jocul electoral nu încape în viaţa lui atît de diferită de a noastră.

Puţină istorie evidenţiază că ţăranul, de cînd a început să voteze, a făcut-o după cum l-a îndemnat cineva din sat, iar pe acel cineva l-a învăţat altcineva de la oraş care, o dată cu învăţătura, îi făcea şi o promisiune. Citez dintr-o conversaţie înregistrată în care sora fraţilor Arnăuţoiu din Nucşoara vorbea despre alegerile dintre cele două războaie şi despre rolul pe care îl avea în acele momente tatăl său. Iancu Arnăuţoiu era învăţător şi director de şcoală, naş de botez şi cununie la o treime din sat, "notar" şi "doctor" cînd era nevoie. Cînd aveau loc alegerile el "aduna" voturile satului şi le plasa cît mai profitabil. Iată ce se întîmpla:

"Tata a fost ţărănist majoritatea timpului, de-al lui Mihalache. Chiar a fost la nunta mea, Mihalache...

Şi, cum v-am spus, era o singură şcoală în comună. Veneau copii de la trei, patru şi cinci kilometri. Tata a vrut să facă şcoli şi în cătunele alelalte, să nu se mai chinuiască atît copiii, să treacă prin pădure sau mai ştiu eu... Şi-atuncea tata mergea la domnii ăştia care erau la putere - că n-au fost ţărăniştii în permanenţă la putere - de exemplu, la liberali. Cică, dacă ne votezi cu satul întreg, vă facem şcoală în Slatina. Şi, tata, ce să facă?! Pentru binele satului se înscria la ei pentru alegeri şi, cu tot satul, mergea şi-i vota pe liberali, să le facă şcoală. Că numai aşa le-o făcea. De exemplu: o dată, mi-aduc aminte că trebuia şcoală în Secături, tot un cătun. Erau averescanii la putere. Şi tata le-a spus, vreau şcoală! Mergea la Inspectoratul Şcolar. Dacă votaţi cu partidul ăsta care e la putere acum, vă face şcoală. Şi, cu tot satul, tata mergea şi vota şi le făcea şcoală pe urmă. Se ţineau de promisiuni. Pentru că, vă spun, tata avea un cuvînt în sat. Şi, cînd tata se ducea cu tot satul şi le dădea voturile ălora, cum se întîmpla peste tot, sigur că şi ei făceau ce au promis. Le-a făcut şcoală în Secături, în Sboghiţeşti şi în Slatina. Trei şcoli!"

În fond, fragmentul nu aduce mari noutăţi. Înţelegerile electorale se făceau cu preoţii şi cu învăţătorii, procedeul este bine ştiut. Ce m-a frapat a fost insistenţa cu care reveneau cuvintele, *tata cu tot satul* şi sintagma *le dădea voturile ălora*. Şi ce mai rezultă limpede este faptul că un distins ţărănist, aflat în relaţii directe cu Mihalache, vota pe liberali şi pe averescani după cum era nevoie, voturile satului fiind folosite în modul cel mai concret ziditor.

Din alegerile care s-au ţinut sub comunişti ţăranul nu a avut ce să înveţe. Nici ţăranul, nici orăşanul. Cu o singură excepţie, alegerile din '46 care au fost o lecţie de fraudă, cum se fură cu secera şi ciocanul. Au trecut patru decenii fără ca învăţătura din această lecţie să le fie de folos. Şi iată-ne la alegerile din '90. Ţăranul, tot ţăran. S-a uitat în jur, cine strînge voturile? Iancu Arnăuţoiu murise demult în închisoare, feciorii lui muriseră şi ei în închisori, nepoţii au plecat din sat... Vorbesc despre "cazul" Nucşoara convinsă fiind că situaţia este valabilă pentru aproape orice sat. De voturi se ocupă acum vechile "organe alese", o specie de români cu ceafa groasă, maxilarele puternice, degete scurte şi grase, ochi lipsiţi de dor şi de fior. Au ajuns în halul acesta cei care au stat în jurul meselor la şedinţe, în loc să muncească, cei care au trăit din minciună în loc să trăiască după adevăr. Şi acum strîng voturile. Le strîng în toate felurile: prin păcăleală, furt, şantaj, corupţie. Le strîng în folosul lor şi al celor ca ei.

Îmi pare rău dar cam aşa cred că stau lucrurile... Treptat, situaţia se va schimba dar nu prea curînd. Este greu să nu te simţi enervat de faptul că nu poţi să-l trezeşti la realitate pe "măi, bade". În momentele de maximă agasare este folositor să ne reamintim că realitatea noastră nu a devenit încă realitatea lui. Într-o carte de pedagogie, în primul paragraf din primul capitol, am citit propoziţia memorabilă "Părinţi, nu deranjaţi pe copiii dumneavoastră!". Recomandarea este valabilă pentru adulţii care sînt angajaţi în felurite jocuri şi revin asupra faptului că ţăranul nu depăşeşte repriza locală din jocul electoral. Ţăranul este pe cîmp. În general, ară. De seama alegerilor se ocupă în sat cei cu gîtul gros.

Irina NICOLAU

FELIX ERROR

Acum doi-trei ani, într-o emisiune TV, un membru al diasporei românești din Madrid își declara regretul că românii nu au optat cîndva, spre începutul istoriei lor, pentru catolicism. Ar fi aparținut astfel unui alt spațiu de civilizație, unui alt model cultural, pe scurt unui Occident european privit astăzi drept *soluția* pe care tindem să o obținem. Am putea obiecta că aria de tradiție în care ne situăm oferă, esențialmente, o cale specifică spre Ultim, iar nu, în primul rînd, investiții profitabile într-o inginerie geo-politică. (Construcțiile identitare ale unor autori interbelici – Simeon Mehedinți, de pildă, cu al său *Creștinism românesc* – intră și ele în această ultimă categorie; însă ele își propun, dimpotrivă, să dovedească "cetatea carpatică" drept sediu al unui creștinism excepțional și, ca atare, drept zonă exemplară a Euorpei).

În loc de ipoteze ori construcții, e probabil mai realist să ne asumăm fără dramatism crizele și să valorificăm direcția unui destin ce poate fi continuat prin colaborare, iar nu prin schematice delimitări. Prefer deci să evoc aici tipologia demersurilor proprii creștinismului apusean și răsăritean, demersuri ce, lucid observate, se pot complementa și hrăni reciproc. Jean Biès, filolog, specialist în limbi clasice, face o analiză a orientării limbajului, pe care am simțit potrivit să o însoțesc cu inserții aparținînd unui "martor interior" (părintele și profesorul André Scrima) referitoare la tipul de experiență și cunoaștere propriu fiecărei direcții a creștinătății. (A.M.)

O elocvență concavă

De vreme ce Christos *Logosul* preexistă ca model al persoanei umane, *logica* sa cere, într-un fel, ca el să inspire și *limbajul*, element ce diferențiază pe om de toate celelalte creaturi. Dar, veritabilă fiind, elocvența christică "își rîde de elocvență" pentru a relua expresia lui Pascal. Lipsită de efecte și emfază, de abilitate și "chimval" sonor, ea e mai degrabă o elocvență concavă, o contra-elocvență. Părinții fondatori ai creștinismului, "purtători de cuvînt și secretari ai divinului" ne propun figurile unei retorici care dezorientează, dislocă, "deranjează", fiind anume alcătuite pentru *a trezi*: ele țin de panoplia *nemaiauzitului* (*In-ouï*); sînt formule-șoc, tautologii, elipse, apte – prin neobișnuit și singularitate – să permită trecerea, scoborîrea în relativ a irizărilor Absolutului.

E vorba despre o retorică fără posibilă învecinare cu proza, cea din urmă fiind, prin natură, mai mult ori mai puțin tributară dialecticii, discursivității, demonstrativului. Am spune că ea se apropie mai degrabă de enunțul figurativ al lucrurilor, prin salturi și telescopaje de cuvînt spre suprarațional, așa cum o fac textele intuiției intelective, ale științei intime și în același timp inspirate, ce nu își are sediul nici în mental nici în *psyche*, ci în inimă. Nicăieri altundeva nu e mai potrivit adagiul *Fit orator, nascitur poeta*.

Aproape nu mai e nevoie să precizăm că, în explorarea unei asemenea retorici, vom trece fără dificultăți de la mărturiile patristice la sugestii și evocări ale poeziei, pornind de alocuri chiar de la cea profană: fiindcă, dintr-un punct de vedere tradițional și holistic, privit cu ochiul inimii (*te omma tês Kardias*), totul e sacru.

Verbul împinge cîteodată discreția pînă la renunțarea de sine. El se restrînge atunci în Tăcere, se retrage din limbaj – așa cum Creatorul se retrage din Creație în teoria ebraică a contracției: *tsim-tsum* – pentru a lăsa Tăcerea, poezie ultimă, să rostească indicibilul. Printre aceste flori rare ale unei stranii retorici, sosite de la antipozi, din grădina Logosului, trei mai cu seamă ne atrag atenția: apofaza, simbolul, oxymoronul.

Dezamorsarea discursului

Catafaza recurge la enumerarea și descrierea Numelor ori Atributelor divine, în vreme ce *apofaza* – "veritabilă urzeală a tradiției Bisericii de Răsărit", după V. Lossky – procedează invers, prin eliminări, prin sustrageri și reticențe, prin litanii parcurse în sens contrar, am spune, prin involuții ale limbajului care, în loc să adauge determinări, dezgolesc divinul de coji, de supraîncărcătura mentală, de construcții opacifiante. Ea definește Infinitul prin imposibilitatea de a-l defini. Formula sinodului de la Chalcedon (sec. V) împotriva monofizismului afirmă că Dumnezeu e "neschimbat și neamestecat, neîmpărțit și nedespărțit". "Îl putem atinge – spune Clement Alexandrinul – nu în ceea ce este, ci prin ceea ce nu este". Predicile, exegezele, comentariile cele mai pertinente nu se aplică decît periferiei divinului, "zonei mărginașe" va spune Sfîntul Bonaventura. El e "fără început și fără sfîrșit, cu neputință de tras în jos"; e Cel "pe care nici un cuvînt nu îl desemnează". Pentru Vasile al Cezareii Cappadociei, "Dumnezeu e invizibil, incomprehensibil, indescriptibil"; pentru Chrysostom, "indicibil și inscrutabil".

Dionisie Areopagitul vede în calea apofatică, ducînd spre ignoranța perfectă, singurul drum potrivit lui Dumnezeu, Cel ce prin natură e incognoscibil. Numai prin această non-știință (*agnôsia*) poate fi cunoscut El, care se află "dincolo" și "deasupra" tuturor obiectelor de cunoaștere posibile. Dionisie "celebrează așadar negațiile", pentru a ajunge să cunoască fără văl – o spune – acea non-cunoaștere disimulată, în fiece ființă, de cunoașterea ce poate fi obținută asupră-i, pentru a reuși să vadă acel "întuneric supraesențial" pe care lumina însăși, cunoscută în lucruri, îl acoperă. Pînă la urmă, negația, ea însăși, impietează asupra Ființei Sale fiindcă nu încetează totuși să vorbească *despre* El. Grigore Palama va relua ideea, precizînd dintr-un unghi puțin diferit că "nu există nume pe potriva lui Dumnezeu nici în lumea de aici, nici în cea ce va să vie".

Utilitatea apofazei constă în dezamorsarea discursului teologic, discurs coerent, oferind siguranță, discurs al unei conștiințe împăcate și al unei bune păreri de sine; apofaza îl neutralizează răsturnîndu-l, îl destituie. Ea împiedică spiritul să se "instaleze" în confortabile elaborări arhitectonice, să se lase prins în propriul său joc. Și, prin aceasta are funcția de *a trezi*. Ar fi însă o eroare ca, încîntată de originalitatea unui mod de gîndire, ea să se alcătuiască în sistem și să devină scop în sine. O elocvență vie are aptitudinea de a depăși orice tentație de automatizare – calea facilă a poncifelor academice și a formulelor gata făcute – pentru a rămîne creație, spontaneitate în perpetuă țîșnire, *poïesis*.

Am putea spune că procedeul apofatic e o imensă litotă, solicitată pînă la extrema posibilităților sale, împingîndu-și limita dincolo de sine. Nu se mulțumește să spună un *mai puțin* pentru a face înțeles un *mai mult*; el nu afirmă *nimic*, pentru a spune *totul*. Frecvența nespusului a fost constatată încă de mult, mai ales – dincolo de era creștină orientală –, în hinduism, cu a sa clasică utilizare a lui *neti... neti* vedantin. Exemplele s-ar putea înmulți, însă intenția e mereu aceea de a refuza natura incompletă a propozițiilor afirmative, nu pentru a le înlocui cu altele, ci pentru a depăși orice fel de enunț concurent, afirmativ ori negativ.

Insuccesul limbajului

Orientul, creștin sau nu, știe că – în ce privește Infinitul – tot ce poate fi spus e finit, că nimic din ceea ce poate fi rostit nu este real ori adevărat. Singură "Vacuitatea" – aflată dincolo de distincția, chiar, între vid și non-vid – poate da seamă despre el, așa cum o face de asemenea Tăcerea ce despășește discursul afirmativ (catafaza) și pe cel negativ (apofaza). Am putea spune că tăcerea înseamnă vivifiere a Cuvîntului, conversiunea lui într-o realitate mai amplă și mai înaltă. Tăcerea e, în cele din urmă, singurul mod de expresie care nu trădează, spre deosebire de cuvinte ce, în diverse moduri și pe diverse niveluri, rup, sparg tăcerea, fiind – asemenea unor fisuri în limpezimea ei – purtătoare potențiale de contrarii și, ca atare, de dualism.

Occidentul – o știm – a optat destul de timpuriu pentru catafază, care a putut favoriza, în ce îl privește, o anume manie a discursului și a cuceririi. Însă el e departe de a ignora celălalt tip de demers, propriu Orientului: Meister Eckhart știe despre Supra-Ființă – *Ursprung*, "neantul plenitudinii" – că e inaccesibilă și indicibilă. Silesius, Tauler, Ruysbroeck, Hadjewich autorul *Norului Non-cunoașterii*, Richard Rolle intonează fiecare în felul său "cantata nudității" divine. Pentru Jacob Boehme, "Abisul fără fund" – *Urgrund* – desemnînd Absolutul în afara manifestării sale este, ca și *Gottheit* pentru Eckhart "nondefinibil". Nicolaus Casanus, la rîndul său, va socoti pe Dumnezeu "Inefabil", "dincolo de afirmație și negație". Orice relație, orice tensiune între termeni dispare în acest teritoriu. *Docta ignorantia* realizează depășirea contrariilor, atingînd acel "loc al lui Dumnezeu" în jurul căruia alți oameni, contemporani nouă, își împlinesc circumambulațiunea personală. Chiar savanți de tip *nou* pot fi, aici, invocați: David Böhm de pildă, pentru care totalitatea nu poate fi descrisă nici drept transcendentă, nici drept imanentă; sau Niels Bohr evocînd "antinomiile complementare".

Însă mai cu seamă poeții sînt cei care se învecinează asimptotic cu demersul în cauză. Între divinul Creator (desemnat prin termenul *poïetès*) și aceștia există mai mult decît o afinitate; există complicitate. De aceea, probabil, Paul Valéry a putut scrie: "Ființa nu e decît un infim defect în infinita puritate a Non-Ființei" – rămînînd de precizat, în cazul său, dacă ceea ce numește Non-Ființă are sensul Posibilității universale, al Vacuității-Plenitudine sau sensul de neant pur al nihiliștilor.

Nu putem însă pune la îndoială faptul că, asemenea demersului teologic, poezia cunoaște o dublă tendință. O tendință catafatică, expansivă, debordantă, acumulativă, redundantă, în care verbul beat de sine însuși riscă să sucombe în verbalism: am fi înclinați să citățm aici pe toți campionii, mai ales romantici, ai enumerării și descriptivului, contabili ai Creației ținînd registru pentru aspectele și variațiile ei, funcționari ai multiplului, ca Hugo sau Lamartine, de pildă, în Franța. Pe de altă parte, tendința apofatică, restrictivă, excelînd în *raccourci*, în atenuarea și bemolizarea cuvîntului, în acea litotă spre care – spunea Gide – tinde întreaga artă clasică. Mallarmé o va regăsi mai tîrziu, cu a sa poezie unde zdrențe ultime de cuvînt sînt devorate de tăcere, unde fraza devine suspin. *"Donner un sens plus pur aux mots de la tribu"* înseamnă efortul de a capta nemijlocit o spiritualitate, o "limbă supremă", tinzînd – spunea el – să restaureze graiul paradisiac: întreprindere suspendată, indecisă .

Pagină realizată de

Anca MANOLESCU

Jean Biès, "Trei figuri ale retoricii divine: apofaza, simbolul și paradoxul în creștinismul oriental", în *Connaissance des religions*, nr. 43-44, iulie-dec., 1995.

Apofatism existențial

"Nu e vorba doar despre apofatismul considerat ca o *via eminentiae*; aceasta constituie, pînă la urmă, tot o formă – deturnată însă – de logică, o negare corectivă a *physis*-ului: dincolo de lumea fizic perceptibilă poți ajunge doar negînd vizibilul pentru a atinge palierul superior. Nu e nici apofatismul clasic – *via negationis* cu *alpha privativum* – care rămîne și el înăuntrul unei operațiuni noetice, rectificînd doar fericit limitele catafatismului banal, cotidian – forma însăși a identității și stabilității noastre logice, pur umane. (În acest punct, Platon a fost primul mare combatant pentru drepturile rațiunii naturale împotriva abilității sofiștilor care făceau să explodeze identitatea și stabilitatea gîndirii umane. Nietzsche spune de aceea foarte bine că sofiștii ar fi putut da, eventual, o altă formă gîndirii; însă dacă ei ar fi izbîndit, rezultatul, istoric și social, ar fi fost o cu totul altă societate; sau "non-societate".) În tradiția ortodoxă, adevăratul apofatism este în primul rînd existențial și antinomic; nu e negativ, ci operează în simultaneitatea unor posibilități antinomice; de aceea sigla sa veritabilă este Crucea, semne al Învierii tocmai pentru că este loc al morții".

ANDRÉ SCRIMA, *Timpul Rugului aprins*

Direcții destinale

"Ni s-a părut iluminant, pentru structurarea cunoașterii, să distingem două versante, două direcții de destinalitate izvorînd din acest «loc» (*Rugul aprins*): una privind Occidentul, cealaltă Orientul. Oricît de sumar considerînd lucrurile, Occidentului i-a revenit funcțiunea de «organizare istorică» a Ființei (*iconomia ei*, am spune cu un termen de origine neotestamentară): nu fără singura grandoare îngăduită omului, aceea în care eroarea și tragicul își au partea lor... Orientată spre Apus, condusă de – și înscrisă în – discursul logocentric specific acestei regiuni a Ființei, funcția invocată (concepută ca singura moștenitoare a dinamismului existenței, în vreme ce divinul e asociat unei metafizici statice, conservatoare) nu riscă ea, oare, să piardă din vedere ceea ce o «excede», anume acel «dincolo chiar și de Ființă» unde dumnezeirea se dezvăluie nu ca *formă* – conceptuală, morală, teologică –, ci ca viață (încă o dată, aici cuvîntul se luptă, precum Iacob, cu îngerul sensului): Viul-Absolut? Interogația regăsește astfel versantul oriental al *Rugului*.

Tradiția răsăriteană nu s-a fixat, în mari elanuri discursive, pe *rostirea* însăși a revelației Rugului: *ego sum qui sum*. Pentru logica paradoxală a acestei tradiții – paradoxul fiind aici semnalizare, nu construcție retorică – cuvîntul, fie el și de origine sacră, e mereu pîndit de încremenirea în rigiditatea enunțurilor repetitive și, ca atare, sub amenințarea idolatriei. *Figurii* verbale, Orientul îi preferă *figura* iconică, inepuizabilă în adîncul ei de sens: ea oferă o izvorîre epifanică."

ANDRÉ SCRIMA, *Timpul Rugului aprins*

Album

Cuvînt înainte

"Observaţii" şi, după anii '80, "menţiuni" – iată cum era denumită o secţiune a carnetului de elev, în care învăţătorul sau profesorul erau invitaţi să noteze *abaterile de la discplină* ale micuţilor. Fiecare pagină avea tipărit în capul ei cuvîntul respectiv, după modelul buletinului de identitate.

Secţiunea se constituia într-un spaţiu al dintre dascăl şi părinte; primul *aducea la cunoştinţă*, al doilea trebuia să citească şi să semneze. Prin urmare, textele cuprinse în aceste pagini au un statut aparte: fiecare este semnat de cîte două persoane, de autor şi de destinatar. Uneori, destinatarul completa, după semnătură, cu "Vă mulţumesc pentru încunoştiinţare" sau "Am (după caz "*s-au*") luat măsuri".

Nu ştiu precis de ce cuvîntul de ordine – "Observaţii" – a fost schimbat în "Menţiuni", dar probabil că manevra eufemizatoare era în legătură cu imperativele care se aplicau, în acea perioadă, învăţămîntului şi societăţii în general (aşa cum dezastrele din economie se cereau escamotate, elevii nu trebuia lăsaţi repetenţi; în acest sens, directivele mergeau pînă în amănunt şi ţin minte că, la vremea respectivă, profesorii se amuzau că nu aveau voie să-şi facă elevii "proşti", ci "insuficient pregătiţi").

Însemnările publicate mai jos au fost reproduse – în cazul celor de dinaintea "croşetei" – fără nici o selecţie, dintr-un "*Carnet de elev* pentru clasele I-IV"; ultimul text este preluat din carnetul destinat claselor V-VIII al aceleiaşi eleve. Textul, în ansamblul lui, cu aparenţa sa de jurnal, se constituie de fapt într-un adevărat poem al *procesului educaţional* de pe plaiurile noastre.

Scris în alte vremuri, poemul – ca orice lucru care dăinuie – este valabil şi astăzi. (C.P.-B.)

Casa şcoalelor

"Observaţii"

20.X.1976. Vorbeşte în timpul orei.

24.X. A întîrziat la şcoală.

7.XI. N-a ştiu să-mi spună soluţii de descompunerea nr. 8.

11.XI. Vorbeşte în oră.

12.XI. N-are sticluţă cu apă la desen.

12.XI. Este indisciplinată la ora de ed. fizică.

13.XI. L-a lovit pe Bălan cu stiloul.

4.XII. A umblat în caietele cu lucrări la scriere.

24.I. Lipsă plastilină.

6.II. A întîrziat cam 20 min. de la şcoală. Înv. Burlacu a găsit-o jucîndu-se pe stradă.

(fără dată) În timpul pauzei se amestecă nejustificat în lucrurile de la catedră.

24.III. Fiind elevă de serviciu, a folosit buretele şi pentru şters copiii pe faţă (pe eleva Ciubotaru).

22.III. La ora 12.25 era la eleva Scutaru în stradă, plecînd de la şcoală la 12,05.

29.III.77. A venit fără caietul de caligrafie.

29.III.77. De ce ştergi observaţiile din carnet?

4.IV. În timpul orei se scuipă cu elevul Pintilie.

30.I.1978. N-a scris tema în caietul de teme la Gramatică.

3.V. Activitate pionierească – 12,25.

(...)

Tov. Oprea Dumitru sînteţi invitat să participaţi la lectoratul cu părinţii elevilor claselor a VI-a care va avea loc joi 14.V.1981, orele 18. Tema lectoratului: "Perioada pubertăţii, implicaţiile ei, sarcinle şcolii şi familiei în această perioadă" – va fi prezentată de tov. prof. Aanei Artur.

Din viaţa unui extremist de centru...

Evoluţia unui fanatism

Viaţa fanatismelor nefiind niciodată uşoară, nu-mi vine la îndemînă să recunosc - printre atîţia oameni inteligenţi şi liberi în idei cîţi răsar azi în proporţie de masă şi ceas de ceas din adîncul poporului meu - că mi-am păstrat unul: sînt un fanatic caragialian. De oricîte altele m-am scuturat, lepădat şi căit - şi au fost cîteva, nu glumă! - acesta a rămas imposibil de dezlegat, de smuls din rădăcină (şi încă ce rădăcină!), greu de moderat, de îmblînzit. Îl ţin - fără jenă - icoană; mă surprind formulînd cu simplitatea lui Gherea către Korolenko, atunci, la 1912: "era cel mai inteligent om pe care l-am întîlnit"; nu-i găsesc slăbiciuni nici unui text semnat de el; nu-i văd limitele; nu-l pot demitiza, rezistă perfect politic, estetic, ironic, nici o dreaptă sau stîngă nu-l pot manipula, ba dimpotrivă, el le agasează, el le tachinează, ca să mă exprim blînd, acea blîndeţe de el descoperită, "blîndeţea care exprimă cea mai hotărîtă scîrbă de viaţă"; oriunde îl deschizi, vibrează voios şi profund ca Mozart pentru Stendhal, ca Stendhal căruia Valéry îi găsea suprema calitate în vivacitate. E un fanatism care are toate datele emoţionale - de la iubire şi dor în plină zi, ca după tata, pînă la fascinaţie şi fandacsie - fandacsia că "nimica mişcă" în România fără Caragiale. A renunţa la el îmi apare ca o nenorocire naţională. Ar fi un sfîrşit de inteligenţă. Recunosc că sînt vulnerabil, precum aceia care au consacrat, cîndva, cultul raţiunii în temple. Cum să mai faci, azi, cultul personalităţii în România? Poate în Rusia, poate în Irak... Mi-o spun zilnic, aproape cîntînd, oftînd şi privind în jur: cultul lui se poate, ai voie, nu-i păcat, fă-l şi lasă-i să urle!

Ca să nu apar ca un monstru dogmatic şi intolerant (ei, şi ce ar fi?), fac o concesie şi dezvălui că fanatismul meu caragialian a suferit o evoluţie. Mare, mică, bună sau rea - dar evoluţie. Au trecut anii cînd eram violent cu acei care-l opuneau lui Eminescu; s-a schimbat, totuşi, ceva şi prostia asta a pălit întrucîtva; nu mai iau foc polemic ca atunci cînd se profera, chiar de către autorităţi intelectuale, că "I.L.Caragiale a introdus zeflemeaua în cultura română"; cunosc bacalaureaţi medii care au ajuns să se îndoiască de justeţea acestui dispreţ; m-am liniştit şi cu "Istoria" aceea a divinului care, într-unul din cele mai slabe articole ale ei, îi imputa - mă va crede cineva că am suferit ca un cîine? - că n-are organ pentru natură şi-l ţinea de naturalist şi de datat. Am un început de deschidere - să-i zic democratică?, mai bine surîzătoare! - spre acei care, la 1996 fix, opun rezistenţă la farmecul lui, invocînd "obligativitatea tragicului" sau îl refuză hotărît în numele patriotismului. Nu-i mai bagatelizez, mă feresc de a-i caricaturiza, încerc a sta cuminte.

Există azi un anticaragialism cult şi un altul elementar. Cel cult aduce argumentul universalităţii pierdute din cauza lui; "cît vom «zace»" în caragialism, vom fi locali şi de neînţeles pentru lumea mare care - din cauza imposibilităţii de a traduce în paraguaiană "curat murdar" - nu va pricepe din "Scrisoarea pierdută" decît că-i o comedie de moravuri politice iar "Conu Leonida" îi va suna ca un blînd vodevil. "Trebuie să ieşiţi din Caragiale, că altfel vă sufocaţi." "Caragiale vă împiedică să ajungeţi la abisal." Caragialismul e astfel descris ca o lene, ca o mizerie, ca o insuficienţă mentală, ca o maladie. N-ar fi mult de polemizat, cît de surîs, în tăcere. O "boală" e bine instalată, într-adevăr, în acest organism extraordinar de sănătos şi de vivace care e textul Babacului (de nenumărate ori îmi vine, cu o intimitate nerușinată, dar veselă, să-i spun aşa, cum îl numea dînsul pe Beethoven...): expresivitatea fiecărei fraze, silabe, virgule, dusă pînă la muzică, precum o fixa, Călinescu, nimerind-o măcar în finalul articolului din "Istorie": ştim pe dinafară "Scrisoarea" ca "Luceafărul", ieşim de la Caragiale ca de la Rossini... E o boală grea care va deveni un blestem cu Mateiu şi Sadoveanu, şi dincolo de ei, pînă la Dimov şi Arghezi. Tot scriitorul român bun - cu geniile nu-i altă poveste, "noi să fim buni!", cum sfătuia Jules Renard, pervers resemnat - suferă de această maladie pe care tot de la Caragiale a învăţat cum să n-o confunde cu calofilia mioritică. Ca să pricepi la Caracas sau Oslo ce-i cu coana Joiţica dincolo de o campanie electorală ("Nora" se traduce fără dificultăţi...), cu conul Leonida şi Efimiţa într-unul din primele masacre (care vodevil?) ale vocabularului devastat de politică, "ultima tragedie a omului", ca să pricepi ce-i abisal într-o ţară unde "dacă e revoluţie trebuie să scrie la ziar" sau într-o situaţiune cînd omul aşteaptă la simigerie să-i nască nevasta şi găseşte acolo spaţiul pentru a proclama că ne trebuie o tiranie ca în Rusia, pentru toate acestea şi atîtea "altelea care sînt în sufletul meu", e nevoie ca un Ionesco să le găsească echivalentele în limbile ce se ştiu universale, uimind cronicarul francez, lăsîndu-l paf şi în murmur: "Labiche păleşte în faţa lui Caragiale...", tot Ionesco urmînd să ne liniştească: "Caragiale e cel mai mare dramaturg necunoscut al lumii". Nu ne e suficient de universal acest adevăr? Şi cum să "ieşim" din Caragiale? Poate prin lobotomie!

Mult mai mişcători sînt cei care-l refuză din plictis pur şi simplu, din saţ ca de filmele vechi oricît de geniale ale Cinematecii, apoi din jenă, pentru a ajunge, în sfîrşit, la "ruşinea de a fi român", apogeul melodramei anticaragialiene. Cu aceştia, fanatic îmblînzit, duc, de ani, muncă de lămurire şi înduioşare: numai ruşinea de a fi român nu o pot inculca "CFR" sau Kir Ianulea... Nu o dată - cu cea mai brutală şi "dulce" concizie, precipitîndu-mă abisal - am fost trimis să citesc "O făclie de Paşti", adică, în românească scurtă, "eşti evreu şi îţi convine". Fanatismul meu caragialian a înregistrat atunci cel mai puternic şi sănătos hohot de rîs, acela care-ţi acordă graţia de a înţelege că "il faut vivre avec..." e ultima descoperire valabilă a secolului ce-şi dă duhul.

Radu COSAŞU

Bazar

Dracula paranormalul

Oricît de pipernicit ar fi omul modern, oricît de meschine interesele-i, undeva, în adîncul fiinţei sale, tinde spre ceva nemărginit. Setea de nemărginire de pe un alt tărîm încearcă să i-o ogoiască revista *Fenomene paranormale Dracula* şi *69 - revista fenomenelor paranormale*. Aceste două transcrieri neaoşe ale *Dosarelor X* ne cultivă şi alimentează simţul catastrofic, oricum dornic nevoie mare de a ieşi la iveală. Dacă senzaţionalismul ieftin al faptelor diverse sinistre de pe lumea asta (à la *Evenimentul zilei*) e deja tocit, ştirile "calde" de prin alte lumi sînt încă în vogă. Aparenţa documentării ştiinţifice este o altă ironie a modei paranormale: pe prima pagină a lui *Dracula*, de pildă, n-ai să mai vezi vampiri cu colţii însîngeraţi, ci un raport NASA despre extratereştri. Etapa paranormală documentată corespunde unei faze mai profesioniste (cel puţin aparent) a presei în general. Românul încă de tranziţie nu se mai poate lăsa în voia furnicăturilor provocate de kitsch-ul acru (cf. Abraham Raleş, *Psihologia kitsch-ului*) decît dacă e sigur de adevărul lor. De aceea, înfloriturile au fost înlocuite de cifre şi date. Catastrofele documentate pe gustul publicului sînt, de pildă, gripa, cutremurele, bolile psihice. Bucuriile sînt întîlnirile cu extratereştrii. Trecerea de la cele dintîi la cele de pe urmă se realizează prin contactul personal cu colaboratorii revistelor specializaţi în *vise şi prevestiri, psihometrie, rhune, divinaţia lenormand, spritism, ghicit în palmă, telepatie.*

Mariana, Margareta sau Gabriela răspund cu toatele începînd cu *draga mea*, sau *iubita mea* şi folosesc un vocabular cu necesara doză de abstractizare: "*treci peste mărunţele şi excesiv de prudentele tale evaluări asupra finalităţii*"; "*analizează-ţi adevăratele intenţii cu un ochi critic*". Citatele à la şedinţă de întreprindere sînt culese din paginile lui *Dracula*, publicaţie mult inferioară revistei *69* (dacă ţinem să stabilim o ierarhie). Tot în *Dracula*, asemănarea tipurilor de răspunsuri de la diverse ghiciri e combătător la ochi. Cît priveşte conţinutul "de profunzime" al răspunsurilor, putem constata că, una-două, se ajunge la credinţă şi la Dumnezeu. Mediumul E.M. de pildă nu vede nici o nepotrivire între spiritism şi creştinism. Şi nici redactorii revistei, care ne oferă ajutorul sfinţilor, grijuliu repartizaţi pe categorii sociale, alături de *"setul de casete audio pentru echilibrare, reîncărcare energetică şi autopurificare"* şi *"enciclopedia marilor ritualuri ale magiei albe"*.

Iaromira POPOVICI

Telalii fără fruntarii

Tîrgul de oameni (II)

Era cît pe-aci să pierd din vedere afişul lui Ion Iliescu, cel ivit pe stîlpii oraşului abia acum o săptămînă! În recuperez acum: "În cinste e puterea lui" şi-i dau şi corespondentul din publicitatea bunurilor de larg consum: "Savoarea naturii în sucuri de fructe" (Frutti Fresh).

Închei astfel observaţiile din numărul trecut despre asemănarea dintre propaganda electorală de succes şi publicitate. Teorema se enunţă aproape de la sine: succesul campaniilor "în stil american" nu constă atît în a trata candidaţii ca pe nişte mărfuri de publicizat, cît în a trata electoratul ca pe *publicul-ţintă* al reclamelor. Ipoteza de pornire ar fi, simplificînd puţin, că pe oameni nu politica îi interesează (aici "specialiştii" ar spune *politicul*, doar ca să ne mai ameţească un pic...), ci problemele vieţii zilnice. Că e şi asta o politică, poate singura autentică – iată o lecţie pe care candidaţii (ori barem maeştrii lor de campanie) trebuie s-o-nveţe, în anevoiosul demers de comunicare, de democratizare a discursului lor tehnicist, plin de termeni în "politicheză" pentru tot atîtea noţiuni doctrinare abstracte, inutile omului simplu. Or muri sau nu ideologiile – ce contează, cît timp pentru cei mulţi ele nici n-au vieţuit, decît poate ca mitologii ori ca dogme impuse de vreo cultură de partid?! *Vulgatele* moderne de orişice orientare, că aparţin ele lui V.I. Lenin sau lui P.M. Băcanu, nu mîntuiesc masele de ignoranţă, ci doar le amăgesc c-ar putea-o face. Opiul popoarelor e schimbat pe un fel de aurolac.

Interesul pentru "comunicare politică" şi "imagine publică" al candidaţilor e (încă) privit la noi ca o expresie a demagogiei, şi nu ca un efort de apropiere de gîndirea alegătorului, cel pentru care grijile imediate ale vieţii sînt mai importante decît toate partidele cu eşichierele lor cu tot! Şi nimeni nu-i poate reproşa românului că-i înapoiat politiceşte, cîtă vreme occidentalul nu gîndeşte foarte diferit de el (doar c-o face mai sătul şi mai puţin stresat). Şi nimeni nu-i poate pretinde românului angajare politică, cît timp politicienii sînt primii care-i dau taman exemplul contrar.

Lucru ştiut, primele partide au apărut în istorie din interese de familie, de clan, de castă. De ce s-ar schimba lucrurile astăzi?

Florin DUMITRESCU

Zona. Europa de Est

"Tratate" ale perisabilității

La Timișoara, de mult, artele alternative se simt la ele acasă; deloc întîmplător, anume în acest oraș, acum trei ani, s-a produs primul festival de performance, cu participarea unor artiști din afara hotarelor țării. În acest an, mai exact între 11 și 13 octombrie, cea de-a doua ediție a acestei prestigioase manifestări, sub genericul ZONA. EUROPA DE EST, a căpătat configurațiile unei întruniri ce se dorește tradițională. Au participat artiști din *România* (Bogdan Achimescu, Alexandru Antik, Ütö Gustàv & Konya Rèka, Bartha Sàndor, Amalia & Dan Perjovschi, Ion Grigorescu), *Bulgaria* (Orlin Panaiotov Dvorianov & Vassya Slavova), *Ungaria* (Bukta Imre & Elekes Kàroly, Szemzö Tibor, Kovàcs Istvàn), *Rusia* (Avdeiter-Oganian, secondat de criticul "noii" avangarde rusești, Andrei Erofeev), *Polonia* (Pawel Kwasniewski, Artur Tajber), precum și neamțul, trăitor în Franța, Horst Haack. Curatorul acestui proiect a fost criticul de artă Ileana Pintilie.

Specificul acestei ediții a constat în consumarea mai tuturor (cu excepția acțiunii lui Ion Grigorescu) performanțelor într-un spațiu restrîns, limitativ, fix: sala "Studio" a Teatrului Maghiar "Csiky Gergely". În această ambianță de claustrare voită, impusă, deliberată, comunicarea artiștilor cu publicul a fost extrem de activă, de dezinvoltă, ne-contrafăctă, chiar dacă acțiunile performerilor provocau reacții dintre cele mai diverse: spaimă, dezgust, nedumerire, ilaritate, încordare, neîncredere, plictiseală, disconfort și multiple stări indescifrabile, ciudate. Publicul trăia intens și aceste trăiri erau comune. În pauze se discuta despre sensurile multiple ale acțiunilor. Mesajele acestor *intervenții* (cu substrat religios, mitologic, simbolic, mistificator) erau amplificate și secondate, de cele mai multe ori, de mijloace tehnice și electronice contemporane: minitoare, recordere și camere video, aparate audio, CD-uri, atimulatoare de sunete etc. Toate acestea înlesneau transmiterea rapidă și penetrantă a unor experiențe artistice personale, unice, a unor situații angoasante, epuizante, tensionate, depersonalizante. Aceste acțiuni se produc, poate, o singură dată, dar precaritatea existenței lor *rămîne* în depozitarul memoriei celor care le-au văzut și le-au perceput, fiecare cum a putut; dar și pe suprafața materialului fotografic-și-video-sensibil. După, rămîn cuvintele, presupunerile, *adnotările*.

O *performance* se vrea o provocare, o chemare la dialog – ea atrage atenția asupra diverselor forme de expresie plastică și formală, asupra posibilităților și necesităților *alternativei* în domeniul artelor vizuale, care, cel mult în cazul românesc, sînt destul de anchilozate, conservatoare. La noi, experiențele, exceptînd pe cele de ordin social, sînt privite cu nejustificată circumspecție și teamă. Această eschivă majoră lucrează în detrimentul actualității artei. Salutăm deci, aceste "tratate" ale perisabilității, care ne salvează de pericolul (reconfortant, pentru mulți) de a ne plasa comod în mrejele demodării. Poate mîine...

Vladimir BULAT

"Eu sînt Adam...!"
(Dumnezeu se împușcă)

Ultimul film al lui Dan Pița, **Eu sînt Adam...!**, duce la paroxism cîteva din locurile comune ale cinematografului românesc așa-zis "de autor". Este vorba, îndeobște, de o poveste atît de încîlcită încît, chiar și atunci cînd i-ai dat de fir, tot nu te poți abține să te întrebi: "Dar de ce? De ce *așa*?..." Dacă întrebi regizorul, el te va lămuri că "merge împotriva curentului", că "s-a plictisit de filmele americane", că el vrea să facă Artă și nu... De acord. Problema este însă că *acest* cinema, înecat în apele propriilor strădanii, este atît de desuet, ca formulă, încît – *"împotriva curentului"* – e sortit să se scufunde încă de la primele cadre!

Ce vedem – și, mai ales, ce auzim – în **Eu sînt Adam...!**? Întîi de toate, un aparat de filmare în stare de ebrietate permanentă, răsucindu-se în jurul cîte unui actor pînă la buimăceală, jucîndu-se de-a "înainte/înapoi", mereu prezent, adeseori abuziv. Auzim, apoi, faimoasele replici care – indiferent de locul unde sînt rostite – sună întotdeauna ca din cavernă (sau din biserică): grave, metalice, cu – neapărat – ecou! Și, ca și cum acestea nu ar fi de ajuns, filmul de față împinge sadismul pînă la a avea – într-o scenă din trei – cîte un telefon vechi care țîrîie strident și exasperant, acoperind pînă și muzica – ubicuă – a unui "veteran al genului", Adrian Enescu... (Cum spunea un coleg, la avanpremiera filmului: **Eu sînt Adam...!** te face să regreți apariția sonorului.) Că-i regreți pe Bell, pe Marconi, pe Enescu (Adrian) sau regreți pur și simplu dicția actorului român – nu spun nici o noutate dacă observ că dialogurile sînt, în mare parte, ininteligibile –, soluția nu poate fi decît una: *filmele românești ar trebui subtitrate!* Asta, în caz că lucrurile care se spun în film mai au vreo importanță... Ceea ce nu este evident. După cum nu este deloc evident de ce, în momente anume, actrițe cu rol mai degrabă decorativ în economia filmului se despoaie – brusc, și uneori repetat –, cadorisind pelicula cu planturoasa lor nuditate. Sau de ce, alteori, într-o scenă destul de simplă, cei trei actori se apucă să vorbească în același timp, iar aparatul să se rotească, să se rotească... într-un mod care amintește de o scenă din Cătălina Buzoianu filmată de un operator de la MTV. Nu lipsesc decît corurile lui Silviu Purcărete. Intenționat? **Eu sînt Adam...!** seamănă, într-adevăr, cu versiunea cinematografică a uneia, din montările maestrului craiovean – și asta nu doar pentru că Ștefan Iordache e personajul principal. Amalgamînd **Pe strada Mîntuleasa** cu **La țigănci**, dar și cu sugestii preluate din alte scrieri fantastice ale lui Mircea Eliade, Dan Pița a realizat un scenariu à la **O mie și una de nopți** ce debutează "cult", calofil și evocativ, virează spre trama politico-polițistă din **Pe strada Mîntuleasa**, apoi se scămoșează erotic-folcloric (cu "Selim" și mătrăgune...), grotesc-fellinian (vezi – ca-n **Faleze de nisip** – bordelul) și, în fine, parabolic – într-un final de operetă "metafizică" în care veșnicul "Adam" bate, fără răspuns, la poarta pierdutei "Eva". Profund.

Probabil că Dan Pița ar fi foarte contrariat să afle că, în povestirile sale fantastice, Eliade este un prozator cam de mîna a doua... Asta nu exclude posibilitatea ca un scenariu inteligent după o povestire (hai, două) ale scriitorului să dea un film interesant. Nu este cazul acestui **Eu sînt Adam...!** – în care lucrurile cele mai bune sînt contribuțiile operatorului (foarte talentatul Dan Alexandru) și ale art-directorului (Ion Oroveanu), ale autoarelor decorurilor și costumelor etc.... Plus surpriza numită Rodica Dianu, jucînd convingător și sigur rolul ministresei Vogel: o găselniță excelentă!

Mai frumos filmat decît **Hotel de lux**, mai lipsit de emoție decît **Pepe și Fifi**, ultimul film al lui Dan Pița pune cinematograful acestui regizor într-o cumpănă. Cu un efort de identificare a propriilor limite (de pildă, în zona scenariului) și mai multă încredere în narațiunea clasică (vezi filmele de început), Pița poate face un film important; deocamdată, e mai mult un răsfăț: artizanat cu pretenții...

Alex. Leo ȘERBAN

Cronica literară de tranziție

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu (VI): „Arici ostil"

"Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator și despre Bălcescu că visa zestre spre a-și cumpăra arme, astea nu-s frivolități, ci mici piese de construcție istorică" (G.CĂLINESCU)

Se înțelege că cel care recomanda criticului "să fie rău și să muște" nu era, în viața empirică, un blajin. La Institut era poreclit "Jupiter tonans" (1, 2). Fără a fi un om propriu-zis rău, era irascibil (2), impulsiv pînă la injustiție (3), neîndurător din capriciu (4), intolerant (5, 6), adesea chiar despotic (1). Nu suferea contrazicerea opiniilor (2), era într-însul *"o impetuozitate (...) pe care și-o manifesta uneori în forme aproape tiranice"* (7), cu *"violențe teribile"* (1). Face scandal monstru pentru *"lipsa sau numai întîrzierea cuiva"*, fulgere și tunete cad pe întregul Institut.

"Se spune că s-ar fi purtat brutal cu unii", notează cineva care i-a stat în preajmă (5). Iar Tudor Vianu, în plină festivitate aniversară la Academie, nu uită să-i pomenească de *"bruscheriile dumitale"* care, temperează apoi concesiv autorul *Artei prozatorilor români*, *"se descarcă în zîmbetul duioșiei și al tandreței"* (8). Într-o zi, ducîndu-se pe la *Tribuna poporului*, Ieronim Șerbu e zărit de Călinescu, care-l poftește în birou și se interesează de ce stă în rezervă. *"-Umblă buhu prin oraș că dv. vă jigniți și vă terorizați colaboratorii. -Ești un tînăr insuportabil! N-am nevoie de dumneata! s-a enervat Călinescu (...). Totuși, la primul meu apel a răspuns cu simpatie"* (9).

Al. Rosetti relatează (10) o întîmplare grăitoare. Un oarecare vine la Călinescu acasă, în Iași, să-i prezinte scuze pentru că, într-o anume împrejurare, nu-i acordase votul. Călinescu, strecurîndu-se pe o altă ușă, îi ia din antreu paltonul și pălăria și, cu strigăte belicoase, i le aruncă pe geam în Rîpa Galbenă...

Histrionicii sunt comunicativi dar, adesea, impenetrabili. Călinescu era pururi actor, omul rămînea ilizibil. Ca și Maiorescu (dar în alte sensuri), era dublu, și insul amețitor al exteriorului e disimularea unui retractil. Era timid și bănuit de *"egolatrie"*, *"egotism"* (2). N-a avut prieteni (cum au fost, e.g., Cioculescu cu Streinu). Nu se ducea în vizită la nimeni și nu răspundea la telefon (1). Se ferea de a-și anunța vreo lucrare și nu dădea nici cel mai mic amănunt asupra celor în curs (10); citea colaboratorilor de la Institut din monografiile pe care le elabora, le urmărea cu coada ochiului reacția (2, 5), dar scopul era teatral și pedagogic. A refuzat să i se sărbătorească împlinirea a 65 de ani. *"Mi s-a părut un om inaccesibil, puțin sociabil, cu toată comunicativitatea de la prima vedere"* (1). În 1933 încă, scriitorul Camil Baltazar ironiza *"prezența sa închisă și îmbufnată"* (11).

De aici derivă aerul său bănuitor. Era *"plin de suspiciuni"* (1), *"sumbru, bănuitor"*, *"cu treceri bruște de la încredere la bănuială"* (10). Lovinescu îl vede *"un susceptibil (...), spirit bănuitor"* (12), Cioculescu *"suspicios"* (6). Dacă, la Institut, cineva se îmbolnăvea, i se atribuia de îndată intenția de mistificare și infidelitate (2). Încrîncenat mereu, cel puțin în partea medie a vieții, de planuri imense, Călinescu era alterat de meschinătatea omagiilor și de frecventele șicane. Așa se naște *"susceptibilitatea enormă, torturată între conștiința propriei valori și suspiciunea față de cititori și auditori"* (2). Interdicția expresă, severă, de a i se nota spusele la Institut (5) ascundea nu doar oroarea de deformare, ci și teama de delațiune; sufla și în iaurt. La curs, adulmecînd în *"orice comportare echivocă sau aparentă lipsă de atenție"* o inaderență, întrerupea ora din nimic, uneori doar *"pentru că a zărit o singură privire piezișă"* (2). Sistemul de contraste funcționează implacabil. Un anxios care se voia olimpian. Individ de geniu, așezat pe un agresiv complex de superioritate - poate fi inhibat de privirea rece a unui student! Orgolioasă timiditate, sensibilitate exacerbată. Călinescu era un Hercule cu multe călcîie ahileene.

Era prăpăstios, avea ceva de Toma Necredinciosul. Prudent cu brutalitate, vedea peste tot animozități, cabale împotrivă-i. *"Arici ostil"* îl numește inspirat cineva (11). De unde, reculuri țepoase:

"-N-aș putea, bunăoară, face plăcere cafenelei declarînd că am paralizie generală, cum aud spunîndu-se..." (13).

Mare critic, nu iubea critica, gîndind, ca Victor Hugo, că "geniul nu poate fi criticat". Contrazis, se enerva. Deși știa de la Baltasar Gracian că trăsnetul și fierăstrăul aleg copacii cei mai înalți, bîrfa îl înspăimînta într-atît încît gafa dezinvolt spre a o evita: *"De obicei, criticul își conducea musafirii pe rînd, ca să-i împiedice să-l bîrfească. De data aceasta, se părea că face o excepție, dar confrații săi* <Cioculescu, Streinu, Pompiliu Constantinescu; n.gp> *nici n-au parcurs o sută de metri, cînd au auzit în spatele lor niște pași mici și repezi. Pompiliu Constantinescu, surprins, a întors capul. În fața sa se afla Călinescu, cu respirația tăiată, suflînd precipitat: -Ce este? Ce s-a întîmplat? s-a mirat tare Pompiliu Constantinescu. -Nimic, nimic, a zîmbit liniștitor Călinescu. Vreau doar să vă mai conduc o bucată de drum, ca să vă dau mai puțin timp să mă bîrfiți"* (9).

Imaginea de seninătate olimpiană, greacă, pe care o difuzează (Ioanide, Șun, cronicile) e mai mult proiecția ideală a unei insuficiențe, durerea pe care o încearcă un șchiop în piciorul absent.

(*Urmare în nr. viitor*)

George PRUTEANU

---

(1)Dinu Pillat, 1969; (2)Valeriu Ciobanu, 1966; (3)Șerban Cioculescu, 1969; (4)Marin Bucur, 1965; (5)M.Novicov, 1970; (6)Șerban Cioculescu, 1972; (7)G.Muntean, 1968; (8)Tudor Vianu, 1959; (10)Al. Rosetti, 1968; (11)Camil Baltazar, 1933; (12)E.Lovinescu, 1941; (13)Scrisoare către Ion Barbu, 18 iulie 1934

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

DEZBATERE DESPRE (DEZ)BATERE

Numărul 190 al săptămînalului *Dilema* prezintă, într-o serie de articole, diverse poziţii privind controversa suscitată de proiectul noului Hotel şi Centru de Conferinţe STAR LIDO din Bucureşti. În numele echipei de proiectare voi încerca, în rîndurile de mai jos, să răspund unor chestiuni legate de problematica proiectului. Intenţia noastră nu este de a declanşa o polemică cu unii din autorii acestor articole, ci de a constribui la definirea unui cadru profesional şi cultural, necesar, credem, oricărei dezbateri privind viitorul oraşului.

În articolul "Pentru o amenajare cumpănită a spaţiului urban. Romania Nostra", dl. arhitect Petre Derer enumeră motivele pentru care fundaţia culturală "Romania Nostra" se opune proiectului în discuţie; "aşa cum am precizat în memoriul de 21 pagini dat publicităţii", spune domnia sa, "*în primul rînd* solul din această zonă nu este prielnic ridicării unor astfel de construcţii". Acest lucru este adevărat. Solul caracteristic Bucureştiului nu este prielnic ridicării clădirilor de înălţime. În aceeaşi situaţie se află şi solul oraşelor din Japonia, China, California, sud-estul Statelor Unite şi din multe alte regiuni unde se ridică şi se vor ridica turnuri. Aceasta este o problemă de inginerie şi tehnologie de construcţie care a fost rezolvată acum 25 de ani în cazul INTERCONTINENTALULUI, şi acum, în cazul proiectului nostru. Nu a fost o problemă uşoară; rezolvarea ei a necesitat eforturile unor echipe mixte româno-americane de ingineri de rezistenţă şi geotehnicieni. Proiectul a fost verificat şi aprobat, conform legislaţiei în vigoare, de o echipă de experţi români cu vastă experienţă în problemele solului bucureştean. Credem, deci, că fundaţia "Romania Nostra", din care fac parte – aşa cum menţionează dl. Derer – pe lîngă arhitecţi, muzeografi, artişti, scriitori, oameni de cultură, poate să aibă încredere în calculele geotehnice şi de rezistenţă ale echipei de proiectare.

Dl. arhitect Derer mai spune: "din studiile interbelice pe care le-am avut la dispoziţie, am tras concluzia că limita maximă a construcţiilor din zonă este de 50 m (aproximativ şapte etaje)". Şi acest lucru e adevărat. Propunerile interbelice din zonă s-au mărginit la clădiri de şapte etaje; să nu uităm însă că aceste studii aveau ca punct de pornire demolarea unor clădiri de două etaje care marcau caracterul anterior al zonei şi că ele nu au impus vreodată un aliniament la cornişă în lungul Bulevardului Magheru. Dl. arhitect Ion Mircea Enescu spune foarte bine, în articolul său intitulat "Turnuri": "Bucureştiul a săltat în anii '30 de la asiza sa tîrgoveaţă la caracterul de oraş european contemporan... Dacă se revine la respectarea proprietăţii, la considerarea iniţiativei private şi la protejarea actului creator individual, arhitectura şi urbanismul oraşelor româneşti pot reveni în contemporaneitate".

Dl. arhitect Derer subliniază în continuare: "În plus, proiectul distorsionează aspectul zonei; în memoriu am inclus o fotografie care arată că turnul dominant al clădirii nu are nici o legătură cu estetica construcţiilor învecinate". Din nou, dl. arhitect Derer are dreptate. Ar fi şi ciudat ca o clădire de 130 m înălţime să nu "distorsioneze" aspectul zonei, dacă prin distorsionare domnia sa înţelege ruptura în scara construcţiilor. Şi Palatul Telefoanelor, cînd a fost construit, a "distorsionat" aspectul de atunci al zonei. Acelaşi lucru se poate spune despre aspectul estetic al construcţiei. Ar fi grotesc să construim o clădire contemporană înaltă, pentru ca apoi să o finisăm cu tencuială şi să-i aplicăm o ornamentaţie istoristă. De altfel, nu cred că există o estetică a clădirilor învecinate, ci un amestec de stiluri şi tipologii, de valoare arhitecturală variabilă.

Alte argumente amintite de dl. Derer împotriva proiectului sînt: imposibilitatea predicţiei cutremurelor şi pericolul atentatelor teroriste, pe care clădirea le-ar putea atrage prin luxul său "afişat". Chestiunea predictibilităţii cutremurelor este asemănătoare cu cea privind calitatea solului bucureştean şi aparţine aceleiaşi argumentări pretins tehnice. Cutremurele nu pot fi prezise nici în Japonia, nici în California, zone unde s-au construit clădiri mult mai înalte decît STAR LIDO. Notînd că în opinia noastră clădirea nu "afişează" nici un lux, ci exprimă tehnologii contemporane, las chestiunea terorismului fără răspuns.

Să amintim totuşi, spre beneficiul autorilor grupajului de articole din *Dilema* şi al cititorilor săi, că Bucureştiul e departe de a fi o excepţie europeană în privinţa proiectelor de clădiri înalte; se proiectează şi se construiesc turnuri la Londra, Frankfurt, Viena, Paris, Lille, Madrid, Varşovia, Moscova, Kiev.

Articolul dlui Ioan Augustin, intitulat "Zgîrierea Norilor", nu aparţine, în opinia noastră, unei dezbateri serioase privind proiectul STAR LIDO. Este un articol răuvoitor şi ignorant, plin de sentinţe contradictorii.

Dl Ioan Augustin începe prin a declara că "a construi clădiri înalte în centrul Bucureştiului nu este o eroare în sine... chiar dacă Bulevardul Magheru s-a ridicat peste locuinţe şi edificii mai vechi (Muzeul Simu), fără ca această dramă urbană să mai poată fi citită astăzi în ţesutul construit", pentru a spune apoi: "Şi dintru bun început, ar trebui să ne întrebăm: de ce clădiri înalte?"

Domnia sa ne trece prin gama motivelor posibile ale construirii unor astfel de clădiri: "liberalismul societal, a cărui expresie ar fi turnul american, şi raţiunile de siluetă urbană"; dar poate e vorba de "semnul unei modernităţi revolute, «macho», pe care zonele încă fragede într-ale subtilităţii culturale, precum Asia de est şi, helas, Europa de est, abia acum le descoperă"; sau, în cazul STAR LIDO, de "senzaţii tari de putere cînd te uiţi în sus şi vertijuri cînd te uiţi în jos".

Cu tot anul petrecut în Statele Unite, dl. Ioan Augustin şi-a păstrat candoarea în ce priveşte motivele care au stat şi vor sta la baza construirii clădirilor înalte. Acestea nu ţin de "liberalism societal", de "studii de siluetă urbană", de modă, "ambiţii de putere sau nevoia de vertijuri". Cel puţin în domeniul privat, turnurile au apărut, întîi de toate, din raţiuni economice. Dezvoltarea lor a fost şi va fi condiţionată de statutul proprietăţii juridice asupra terenului şi de zonificarea pe înălţime a oraşului. Raţiuni urbanistice, arhitecturale, estetice, culturale au putut determina configuraţii volumetrice, aspect exterior, distribuţie secţionată şi multe altele, dar nu au *produs* niciodată turnuri, indiferent la care sensibilitate regională şi "subtilitate culturală" ne referim. Grija investitorilor nu este, cum presupune dl. Ioan Augustin, aceea de a "implanta turnuri în rezervaţiile de arhitectură veche şi/sau modernă interbelică", ci aceea de a-şi dezvolta proprietăţile în cadrul legislaţiei în vigoare. Sugestia de a se construi turnuri pe cele 150 de hectare de teren viran din oraş e interesantă în condiţiile schimbării statutului juridic al acestor terenuri şi găsirii unor promotori pentru asemenea investiţii. Pînă atunci, promotorii de azi au tot dreptul să solicite certificate de urbanism pentru clădiri ce încorporează programele pe care ei găsesc că este profitabil să le dezvolte, să obţină aceste certificate şi toate avizele necesare în cadrul legislaţiei prezente, şi să construiască. Arhitectura va fi, ca întotdeauna, supusă criticii şi atîta vreme cît această critică nu este expresia ignoranţei şi unei atitudini răuvoitoare, o considerăm binevenită.

După considerentele urbanistice mai sus amintite, dl. Ioan Augustin trece la critica propriu-zisă a arhitecturii şi declară compania noastră, WEST-FOURTH ARCHITECTURE, promotoarea unei arhitecturi comerciale de mîna a doua, aptă să exceleze doar în "manipularea cu abilitate a tehnologiilor contemporane". Domnia sa se referă la proiectele pentru STAR LIDO şi banca MINDBANK; acesta din urmă, în curs de realizare, a fost cîştigătorul unui concurs de arhitectură al cărui juriu a fost format din personalităţi din cadrul Uniunii Arhitecţilor şi Institutului de Arhitectură. Dl. Augustin poate să fi avut ocazia de a vedea proiectul. În ce priveşte STAR LIDO, dl. Augustin îşi sprijină consideraţiile doar pe macheta expusă, fără să fi solicitat nici o informaţie privind proiectul însuşi. Pe aceste baze, domnia sa emite opinia că "turnul Lido este, după standardele americane, o construcţie comercială de mîna a doua, tehnologie ambalată în sticlă". La ce fel de standarde americane se referă dl. Augustin? La standardele hotelurilor de cinci stele? Ne îndoim, căci acestea nu au prea mare legătură cu macheta proiectului, ci mai curînd cu norme de suprafaţă, dotări, finisaje şi servicii, pe care dl. Augustin nu le cunoaşte. La standardele de proiectare ale construcţiilor multifuncţionale? Iarăşi ne îndoim, căci sistemele de închidere prevăzute în proiect sînt considerate de specialişti printre cele mai avansate în industria pereţilor-cortină. La standardele estetice americane? Cred că şi domnia sa ştie că estetica nu poate fi standardizată. Domnia sa şi-a format, după toate aparenţele, o concepţie proprie privind standardele americane (să nu uităm că a petrecut un an la Princeton) şi pare să manifeste o inapetenţă marcată pentru construcţii ce presupun tehnologii moderne şi un înveliş exterior de sticlă.

Terminînd cu arhitecţii, dl Augustin ne atrage atenţia în mod conspirativ că şi cu compania canadiană care a testat proiectul în tunelul de vînt este ceva putred. Dl arhitect nu a găsit, pe harta Canadei pe care o avea la dispoziţie, oraşul Guelph din provincia Ontario şi ne avertizează să nu cădem pradă vreunui şiretlic. Citim oare *Dilema*, sau un ziar de scandal? Compania Rowan Davies Williams & Irwin este una din cele mai cunoscute firme de studii macroclimatice şi de mediu din lume, ce are necazul de a-şi fi amplasat laboratoarele într-un mic oraş canadian, amănunt trecut cu vederea cînd firmei i s-a încredinţat contractul pentru testarea clădirii MESSETURN din Frankfurt, cea mai înaltă construcţie din Germania.

Încheindu-şi astfel socotelile cu echipa de proiectare, dl Augustin ne oferă, totuşi, alternative privind corecta selecţionare a unei astfel de echipe. "Există, însă, mai ales în cazul nefericitului Bucureşti, intuiţii urbane pe care numai un foarte bun arhitect localnic le poate avea" (poate chiar dl Augustin?) "şi care vin dintr-o experienţă de convieţuire zilnică cu spaţiul acesta ambiguu, distorsionat, eclectic." Să fi înaintat dl Augustin un protest Uniunii Arhitecţilor în legătură cu organizarea concursului *internaţional* "Bucureşti 2000", în care să fi solicitat, cu argumente precum cele de mai sus, excluderea arhitecţilor din străinătate de la participarea la acest concurs? Consideraţiunile sale privind diferenţele, cît priveşte dăruirea nativă în materie de restaurări, "de fine tuning, de concepţie urbană, de dezvoltare organică, de arhitecturi smerite", între americani, englezi, olandezi, scandinavi sau elveţieni, nu necesită comentarii şi e regretabil că au fost găzduite într-un săptămînal de prestigiul *Dilemei*.

Tonul dlui Augustin capătă, spre sfîrşitul articolului, accente apocaliptice, pentru a prevesti dărîmarea, în cîteva decenii, a arhitecturii vechi a centrului istoric spre a se face loc unor construcţii deşănţate de tipul STAR LIDO. Comparînd soarta viitoare a Bucureştiului cu cea a marilor oraşe asiatice, dl Augustin apelează la spiritul de răspundere şi demnitate profesională a arhitecţilor din primării, "plătiţi ca să nu se distrugă oraşul... Dacă nu va exista voinţa politică, de la cel mai înalt nivel de stat şi pînă la MLPAT, de a nu se lăsa la voia întîmplării oraşul acesta traumatizat, ne meritäm soarta de popor ridicat mereu, mereu împotriva lui însuşi." Despre ce Bucureşti vorbeşte dl Augustin? Despre un Bucureşti asaltat zi şi noapte de promotori (americani) însetaţi de sînge şi bani, care construiesc turnuri la tot pasul, dar mai ales în zona veche pe care urmăresc cu tot dinadinsul să o distrugă, sau despre Bucureştiul în care în cei 7 (şapte) ani de tranziţie s-au construit cîteva vile, s-au renovat cîteva hoteluri şi care continuă să arate ca o rană deschisă? Despre un Bucureşti plin de terenuri de vînzare în zona centrală şi dotat cu o legislaţie care încurajează explozia construcţiilor de mare înălţime, sau despre Bucureştiul în care situaţia juridică a terenurilor e departe de a fi rezolvată, în care obţinerea permiselor de construcţie e o cursă cu obstacole, în care infrastructura reţelelor edilitare e într-o stare critică şi în care legislaţia de construcţie reflectă tehnologiile anilor '70 (din România)? Despre un Bucureşti al zonelor istorice coerente, cu case aliniate la cornişe, precum Viena sau Budapesta, sau despre Bucureştiul fragmentat, în care coexistă o multitudine de stiluri şi tipologii de construcţie şi care s-a dezvoltat în salturi şi prin ruperi de scară? Cred că bucureştenii nu au motive serioase de îngrijorare în privinţa ritmului frenetic în care se vor ridica turnurile arhitecţilor americani şi vor putea urmări cu detaşare scenariile de groază ale dlui Augustin.

Un ton pe măsura celui în care se încheie articolul dlui Augustin caracterizează şi intervenţia dnei Iulia Ionescu ("Un oraş palimpsest"), care ne avertizează de iminenta distrugere a memoriei Bucureştiului prin "intervenţiile brutale ale profitorilor ignari". Ştergerea "brumei de memorie arhitecturală" se va produce prin "amplasarea acestui turn de 130 m înălţime (care) afectează grav unitatea Pieţei Palatului şi minimalizează clădirea Ateneului Român, strivit, pur şi simplu, de giganticul său vecin... În această or-

dine de idei, consecinţele pe care ansamblul STAR LIDO le poate induce sînt ireparabile şi atît de grave, încît, într-o societate normală, bazată pe un puternic simţ al comunităţii, cazul în speţă ar inflama opinia publică."

Înainte de a ieşi în stradă şi a protesta împotriva "maladiei ce va cuprinde oraşul în următoarele decenii" şi pentru menţinerea unităţii Pieţei Palatului, ar trebui să ne întrebăm la ce "unitate" se referă dna Ionescu, de vreme ce concursurile de arhitectură organizate pentru această piaţă atît în perioada interbelică, cît şi recent, au pornit, toate, de la premisa evidentă că Piaţa Palatului nu are nici un fel de unitate. Oare INTERCONTINENTALUL a afectat grav unitatea Pieţei Universităţii? Noi nu susţinem că noul hotel *rezolvă* problemele urbanistice ale Pieţei Palatului. Nici nu este menirea lui. Dar a afirma că acesta distruge unitatea cu pricina în aşa măsură încît să ducă la inflamarea opiniei publice, ni se pare cel puţin exagerat.

În legătură cu "strivirea" Ateneului Român, am dori să facem limpede faptul că STAR LIDO se va construi nu *deasupra* acestuia, ci *lîngă*; cum "strivirea" se referă la o proiectare vizuală a Ateneului pe fundalul noului hotel, ea este expresia unei evaluări subiective, ce poate prilejui opinii pro şi contra, dar nu este de natură să producă o revoltă populară. În opinia noastră, cilindrul de sticlă al turnului va constitui un fundal ce va pune în valoare - iar nu minimaliza - arhitectura Ateneului. Exemple asemănătoare sînt numeroase, atît în Statele Unite, cît şi în Europa.

Cuvîntul "palimpsest" se referă la eradicare, la ştergere. Proiectul STAR LIDO este o *inserţie* care, cu toată dimensiunea sa construită la sol, nu presupune decît demolarea a trei case de un etaj ce nu prezintă nici o valoare arhitecturală, fiind, în plus, într-un stadiu avansat de paragină, şi a instalaţiilor aferente bazinului LIDO. Bazinul LIDO a trecut din domeniul public în cel privat şi, cu toată valoarea sa, intenţia de a-l destina eternităţii merită pusă sub semnul întrebării. În locul său se vor afla holurile noului centru de conferinţe. Elemente de valoare ale bazinului LIDO (mozaicuri, statui) vor fi înglobate în arhitectura noului ansamblu de sănătate. Mă simt îndemnat să spun, fie şi în treacăt, că proiectul STAR LIDO nu se rezumă la silueta sa urbană; este o clădire multifuncţională, care reflectă polivalenţa realităţii urbane contemporane. Baza turnului de cazare conţine, cu tot caracterul privat al investiţiei, funcţii publice pe cinci niveluri, ceea ce face din el - deocamdată potenţial - un adevărat focar al zonei centrale a oraşului. Atît în Statele Unite cît şi în Europa, marile hoteluri din zonele centrale ale oraşelor au constituit centre de energie urbană, şi nu doar suma unor comodităţi destinate exclusiv clientelei lor. De astfel de preocupări am fost ghidaţi şi noi în proiectul nostru. Spiritul articolelor mai sus citate (Ioan Augustin şi Iulia Ionescu), în care se insinuează, printre altele, că există intenţia unei masive distrugeri a memoriei arhitecturale, este evident tendenţios.

Opiniile dlui prof. arh. Romeo Belea, enunţate în interviul intitulat "Peisajul trebuie să fie punctat de accente", reprezintă o viziune urbanistică pe care o împărtăşim în cea mai mare parte. În privinţa proiectului STAR LIDO rezervele domniei sale se referă la impactul funcţional în zonă (trafic, reţele edilitare etc.) Capacitatea infrastructurii oraşului de a suporta nu numai turnul în discuţie, dar în general, orice clădire nouă de amploare, este cunoscută. În opinia noastră, situaţia precară a infrastructurii nu trebuie să constituie o ocazie de a respinge noile construcţii, ci aceste construcţii trebuie să devină o oportunitate de modernizare a infrastructurii. În cazul proiectului nostru, s-au prevăzut măsuri de creştere a capacităţii unor segmente ale infrastructurii ce trec mult de limita zonei de construcţie. De fapt, în istoria dezvoltării oraşelor, tocmai marile construcţii au fost cele care, în mod direct, prin adaptarea reţelelor la noile cerinţe, şi indirect, prin veniturile realizate de primării după intrarea lor în funcţiune, au constituit motorul dezvoltării urbane.

Doresc să închei cu articolul domnului arh. Ion Mircea Enescu, intitulat "Turnuri", nu numai pentru că îl consider un model de abordare culturală şi profesională a problemei, dar şi pentru că este unul din foarte puţinele articole scrise recent despre Bucureşti în care nu se face nici o confuzie între acesta şi Viena, Budapesta sau Paris. Domnul Enescu nu dă sentinţe, nu condamnă, absolvă sau elogiază. Domnia sa nu are în buzunar reţete pentru cum şi unde trebuie amplasate turnuri, nu exultă în certitudini şi nu ne împărtăşeşte coşmaruri. Domnia sa pune întrebări şi deschide o dezbatere. Articolul "Turnuri" aparţine cu adevărat *Dilemei*.

arhitect Vladimir ARSENE

N.red. - Dl arhitect Vladimir Arsene - a cărui intervenţie la dezbaterea deschisă de *Dilema* în nr. 190 este cît se poate de binevenită - este patronul firmei Westfourth Architecture, implicată în proiectul STAR LIDO.

Impasul european

Revista italiană de geopolitică *Limes* a fost înfiinţată acum trei ani, dar s-a impus deja în mediile intelectuale şi politice prin calitatea materialelor publicate şi prestigiul echipei de colaboratori. Apare trimestrial, în volume de aproximativ 300 de pagini, concepute tematic. Cel mai recent număr se intitlează *Italia între Europa şi Padania* şi grupează intervenţii ale unor politicieni, ziarişti, cercetători şi tehnocraţi în legătură cu stadiul actual al integrării europene.

Discuţia porneşte de la trei modele posibile ale Europei în viitorul imediat: un *status quo*, o grupare a celor 15 (şi eventual a altor state) în jurul unui nucleu format din Franţa şi Germania (aşa-zisa Framania) sau un stat cu parlament, guvern, monedă şi armată unice. Pe baza acestor trei ipoteze redacţia a realizat în Italia, Franţa, Germania şi Marea Britanie un sondaj ale cărui rezultate nu sînt lipsite de interes. Pentru Europa-stat se pronunţă 53% dintre italieni, 31% dintre francezi, 27% dintre germani şi numai 16% dintre locuitorii Marii Britanii. Ipoteza păstrării actualului statut comunitar a întrunit, în schimb, 53 de procente în Germania şi cîte 38 în celelalte trei ţări. În fine, varianta nucleului franco-german îi atrage în cea mai mică măsură nu numai pe italieni (doar 8%), dar chiar şi pe francezi şi germani (10 şi, respectiv, 18%), recoltînd însă 30% dintre preferinţele britanicilor. Să mai precizăm că, dacă toţi cei 1000 de italieni intervievaţi şi-au manifestat o opţiune, în celelalte ţări au existat şi nehotărîţi: 10 procente în Germania, 13 în Franţa şi 14 în Marea Britanie. Cu toată valoarea lor relativă, cifrele atestă confuzia care există încă la nivelul opiniei publice, de care factorii de decizie trebuie să ţină seama.

Revista propune două grupaje de studii, interviuri şi mese rotunde: unul dedicat unificării Europei, celălalt – afirmării tot mai puternice a tendinţelor regionaliste. Din confruntarea lor se desprinde o imagine mai degrabă pesimistă în legătură cu stadiul actual al integrării celor 15. Ministrul britanic de Externe, Malcolm Rifkind afirmă, de pildă, într-un interviu, că Europa trebuie să fie o "asociaţie liberă de state naţionale", deci aşa cum este acum. "Consider periculoasă – declară el – tentativa de a crea, pentru a accelera procesele, o nouă Europă în jurul unor asocieri exclusive, în dezacord cu tradiţiile şi culturile naţionale". Premierul italian Romano Prodi, în consonanţă cu majoritatea concetăţenilor săi, e de părere că "unica soluţie posibilă este Europa-stat, chiar dacă – recunoaşte el – va fi nevoie de o profundă maturizare a conştiinţelor pentru a se ajunge la această ţintă". În schimb, generalul Carlo Jean, fost director al Institutului de Studii Strategice, unul dintre cei mai importanţi politologi italieni, face parte dintre euroscepticí, fiind foarte apropiat de punctul de vedere britanic: "În loc să vorbim despre lucruri care nu există – suveranitate populară europeană, opinie publică europeană, federalism european – de ce nu luăm în considerare singurul element disponibil deocamdată pentru a construi Europa, şi anume statele naţionale?". Comentînd sondajul realizat de *Limes*, Werner Hoyer, ministrul german pentru Europa, crede că rezultatele lui demonstrează "o formidabilă carenţă de informare în vederea deciziilor politice care urmează să fie luate", în primul rînd cele legate de introducerea monendei unice europene, care nu se bucură de încrederea germanilor. "Vom depăşi neîncrederea oamenilor numai dacă vom şti să-i convingem că noua monedă va fi la fel de stabilă ca şi marca". Or, importanţa *stabilităţii* fiecărei economii naţionale pentru evoluţia ulterioară a monedei europene este un lucru asupra cărora cei 15 încă n-au căzut de acord. Iar uniunea monetară, după cum avertizează într-un amplu studiu Hans Tietmayer, preşedintele Bundesbank, este o cale fără întoarcere, şi ea nu va putea rezista multă vreme decît dacă va fi urmată de o uniunea politică. "Dacă nu se ajunge la un amplu acord în privinţa liniilor de bază ale obiectivelor de politică economică, şi fără o capacitate dovedită de toate ţările participante de a realiza obiectivul stabilităţii, uniunea economică şi monetară va fi mereu în pericol: pentru că uniunea monetară nu e în stare să rezolve de la sine divergenţele de obiective şi interese. Poate doar să transfere consecinţele acestora la nivel comunitar".

Probabil că toate aceste opinii care, într-un fel sau altul, gravitează în jurul statelor naţionale, n-ar fi atît de accentuate dacă în ultima vreme nu s-ar fi intensificat frontul euroregiunilor, căruia *Limes* îi acordă aproape o treime din cele 300 de pagini ale acestui număr. Doctrina regionalismului a evoluat dinspre dimensiunea cooperării economice spre o viziune etnonaţională, constată *Limes*, aducînd ca argument în acest sens legăturile Ligii Nordului din Italia cu mişcările politice autonomiste sau independentiste din regiunile fierbinţi ale continentului: Catalania, Ţara Bascilor, Scoţia, Ţara Galilor, Corsica, Alsacia, Tirolul de Sud etc. În fiecare dintre aceste regiuni activează, cu mai mult sau mai puţin succes, un partid sau o mişcare care militează pentru o mai mare autonomie. Unele acordă în mod deschis prioritate criteriului etnic, altele se limitează la aspectele economice ori culturale. Dar în ultimii ani s-a constatat o intensificare a relaţiilor dintre toate aceste organizaţii. Se realizează astfel o "internaţională" a regionalismelor, care vede în integrarea europeană o cale spre aşa-zisele "state regionale", cu competenţe sporite şi legături directe cu vîrful uniunii, eliminînd veriga statelor naţionale. Cel mai activ centru care militează pentru "Europa regiunilor" este Bavaria, unde în 1977 s-a înfiinţat (din iniţiativa autorităţilor Landului), Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus (Institutul Internaţional pentru Dreptul Grupurilor Etnice şi Regionalism), considerat astăzi "sediul doctrinar" al "regionalismului etnocentric". Un studiu semnat de ziaristul Bruno Luverà, specialist în problemele regionalismului, ajunge la concluzia că "se profilează o netă dihotomie în semnificaţia autonomiei: pe de o parte autonomia democratică, instrument al guvernării locale, pe de alta autonomia etnonaţională, interpretată ca stadiu preliminar şi preparatoriu pentru exercitarea unui drept modernizat la autodeterminare". Ceea ce la început părea un mod de a favoriza colaborarea între regiuni aparţinînd unor state diferite a ajuns acum să prefigureze tocmai secesiunea.

Unul dintre noii corifei ai "regionalismului etnocentric" este protagonistul recentelor alegeri din Austria, Jörg Haider. Poate părea paradoxal că un naţionalist antieuropean are legături tocmai cu mişcările federaliste (e cunoscut, de pildă, interesul lui pentru Liga Nordului din Italia). Dar el consideră – tocmai pe baza exaltării autonomiilor etnice – că "procesul integrării europene, dacă va ajunge în mod pacific la bun sfîrşit, va trebuie să lase spaţiu reagregării acelor regiuni, cum este Tirolul, care au avut un rol istoric important şi vor să-l recucerească în viitor". Astfel, noua dreaptă europeană, prin intermediul principiului regiunilor ca forme ale "etnopluralismului", favorizează apariţia şi dezvoltarea unui naţionalism "pornind de la bază". Împotriva acestui naţionalism "mascat" se pronunţă mai toţi responsabilii politici care colaborează la acest număr al revistei *Limes*, de la Malcolm Rifkind la Werner Hoyer, de la Romano Prodi la preşedintele Adunării Naţionale Franceze, Philippe Séguin, care semnează un articol intitulat *Împotriva Europei feudale*, declarînd proiectul regional "nimic altceva decît o impostură".

"Un continent fără busolă" – îşi intitulează *Limes* amplul grupaj dedicat viitorului Europei. Punctele de vedere prezentată arată însă că "nimeni nu deţine monopolul adevărului", iar alternativă la integrarea europeană nu există.

Mircea VASILESCU

Roma, 16 octombrie 1996

Desene din memorie

- dialog cu arhitectul Silvan IONESCU, grafician, caricaturist -

Interlocutorul nostru, reputatul caricaturist Silvan, cunoscut sub numele său întreg Ionescu Dumitru Silvan, îndeosebi ca arhitect, a asistat întîia oară la o întrunire electorală în 1928, cînd încă n-avea vîrsta necesară să participe la alegeri. Prima oară cînd ar fi putut vota se afla în străinătate la studii; a doua oară, în 1937, nu s-a prezentat la urne fiindcă era sub arme. Pînă la începutul războiului n-a votat niciodată. Apoi, de la întoarcerea sa de pe front şi pînă în '89 a fost obligat să-şi exercite "dreptul cetăţenesc", la fel ca toată lumea, cam din 4 în 4 ani, dar n-a avut niciodată sentimentul că a ales ceva conform convingerilor sale.

Opţiunea personală pentru un candidat sau pentru o formaţiune politică nu şi-a putut-o exprima cu adevărat decît în 1990: împlinea atunci 81 de ani!

Domni în campanie

Mai ţineţi minte, stimate domnule Silvan, cînd aţi auzit prima oară despre alegeri.

Silvan Ionescu: Cuvîntul se asociază cu o împrejurare din copilărie, aveam 3-4 ani atunci, cînd am văzut prima oară nişte bărbaţi maturi, "oameni mari" ca tata şi bunicul, dar care nu purtau nici mustaţă nici barbă, amîndoi raşi. Am întrebat-o pe mama: "Ce sînt: bărbaţi sau femei?" Unul din ei era chiar spînatec. "Domni" - mi-a spus ea. La curte, la moşia bunicului de la Dobrunu, din Romanaţi, se făcuseră pregătiri de primire a celor doi oaspeţi. Unul era Pavelică Brătaşanu, mare bogătaş oltean; cel mai tînăr, un fel de ajutor al lui - Nicolae Titulescu. Veniseră în campanie pentru conservatori. Vorbea mai mult Brătaşanu, cuvîntul "alegeri" revenea des. Titulescu era mai tăcut, dar pe mine mă intriga faţa lui de imberb, de aceea cred că eram foarte atent la tot. L-am cunoscut bine mai tîrziu, cînd l-a botezat pe fratele meu mai mic, Virgil. La un an, la "tăierea moţului", a venit la noi la Cîmpina, unde era tata inginer petrolist, şi a făcut cadou fratelui meu o cană mare, înaltă, de argint cu 12 pahare masive, puse pe o tavă cu margine lucitoare şi blatul din lemn preţios. Darul lui a stat la loc de cinste la noi, pînă în timpul comunismului, cînd părinţii mei au fost ridicaţi într-o noapte cu ce era pe ei şi deportaţi în domiciliu obligatoriu. Totul s-a pierdut atunci, inclusiv cîteva sute de desene de-ale mele, un fel de "jurnal de zi în linii", în care puneam pe hîrtie ce mă impresiona mai mult. Se găsea printre ele unul schiţat în studenţie, la Charlottenburg, unde l-am văzut odată pe Einstein: tip neglijent, haine lucioase de-atîta purtare, parcă zburau de pe el, iar tocurile pantofilor erau tocite bine. Tot la evacuarea forţată a părinţilor, au dispărut şi primele mele desene făcute la o întrunire electorală. Se ţinea în grădina de vară a unuia Alunaru, patronul celei mai luxoase berării din Ploieşti, nu ştiu cum îl mai chema altfel, un om care-şi făcuse loc în viaţă vînzînd alune, cu păhăruţul de lemn, prin localurile oraşului. Era, ţin minte, prin 1928, veniseră la întîlnirea cu electoratul Maniu şi Mihalache, pe care i-am "prins" repede în creion; am schiţat şi cîteva figuri mai expresive din public. Nu lipsea dintre ele, cred, cea a unui vestit agent electoral, Bengescu, fost într-un timp primar la Ploieşti. Neobosit în campanie, isteţ, convingător. Fiindcă pocea unele cuvinte, se spunea că nu trecuse de 4 clase primare. La "Bancă" îi spunea "bangă", aşa că lumea-l poreclise Bangă Bengescu, rîzînd de el, cu simpatie, totuşi, fiindcă se pare că era un gospodar bun al urbei.

Aţi publicat vreodată caricaturi de politicieni?

Eu cînd lucrez o caricatură, urmăresc să realizez un desen psihologic, găsind fiecărui personaj tipul de linie convenabil. Cum s-o obţin dacă nu-l cunosc pe om mai îndeaproape, n-am stat de vorbă, nu i-am dedus, cît de cît, caracterul? O singură dată am regretat că n-am desenat un politician: pe Ionel Brătianu, aşa cum l-am văzut eu prin 1925, la Ploieşti. Trecea pe Calea Romană, într-un automobil deschis, stătea drept, calm, pe banchetă. Purta o pălărie vînătorească verde, cu un moţ de pene la panglică. Cînd să cotească pe Calea Oilor s-a agăţat de maşină un *elector*, cum se numeau pe atunci agenţii de teren, foarte activi la alegeri. Căţărat pe aripa automobilului, individul a început să strige cît îl ţinea pieptul: "Trăiască domnul ministru Ionel Brătianu, făuritorul României Mari!" Aproape că-l apucase de mînă şi-i răcnea în ureche. Am mers paralel cu maşina, care înainta încet, căutînd să urmăresc faţa lui Brătianu. Nici o grimasă. Părea că nici nu aude, nici nu vede. Agentul nu exista pentru el. O răceală absolută. N-am mai pomenit la cineva o asemenea stăpînire de sine.

Personaje, realităţi, şarje

Cum apăreau în caricaturi figurile de prim plan ale vieţii publice?

Brătienii - Ionel, Vintilă, Dinu - erau înfăţişaţi ca nişte şobolani instalaţi într-un caşcaval din care se-nfruptau cu poftă. De altfel, *şobolani* erau numiţi liberalii, în genere. Linia sigură, puternic conturată, aparţinea lui Aurel Dragoş de la **Curentul**. Tot el fusese cel care fixase, foarte expresiv, profilul *electorului*: descheiat la piept, părul vîlvoi, mustaţa pe oală şi ciomagul în mînă. Cureaua atîrna totdeauna mai jos de burtă. Mitocanul activ. Nu prea apărea în cadru cel care dirija mişcările agenţilor electorali, aflat totdeauna foarte aproape de uşa camerei de vot. Un individ mai stilat, cu aspect de funcţionar; o mişcare de-a lui, rapidă, cu palma pe orizontală, indica *electorilor* pe un partizan de-al opoziţiei şi însemna "pune-l jos şi dă-i!". Un deget în sus, vestea apropierea unui candidat din partidul propriu şi dezlănţuia uralele: "să trăiţi dom' ministru şi la mai mare!" - chit că acela era un oarecare fără şanse. Am mai apucat să văd şi caricaturile lui Ary Murnu care apăreau în **Furnica**, a lui G.Ranetti; revista şi-a încetat apariţia prin 1921, mi se pare, dar avusese ani de glorie cu satira politică, pe timpul regelui Carol I, mai ales, Aurel Petrescu, Cilly Pomescu şi mai tîrziu Ion Anestin, care colabora la **Vremea**, erau nume cunoscute de desenatori, publicul îi urmărea cu plăcere. Anestin crease personajul **Ion Ion**, tipul cetăţeanului chemat la urne, rămas celebru. Alegătorul nu mai avea decît cămaşa pe el, nimic altceva, i se vedeau picioarele goale, fără nădragi; faţa îi era mirată, schiţată în unghiuri. Nu mai ştiu cine, parcă tot Dragoş, îl desenase pe Maniu cu un guler disproporţionat de înalt şi rigid, sugerînd inflexibilitatea personajului; caricaturile semnate de alţii, cîte vor fi mai fost în epocă, n-au reuşit să se impună cu aceeaşi pregnanţă. Mihalache era prezentat totdeauna în costum naţional, imaginaţia desenatorilor nu excela în acest caz.

Cînd a candidat Codreanu, în 1937, i-a apărut vreo caricatură în campania electorală?

Dar cine îndrăznea să facă aşa ceva?... El era foarte tranşant în reacţii, nu cred c-ar fi admis. Cu atît mai puţin simpatizanţii lui. Tratarea lucrurilor cu un dram de umor mergea la altfel de oameni, la democraţi. Averescu, Lupu, chiar şi Iorga, temperament mai irascibil, - suportau, cu reacţii previzibile şi caricatura şi cupletul de revistă. Tănase lansase cu mare succes tipul cetăţeanului exasperat, "pînă cînd, mă, pînă cînd?", iar Antonescu-Cărăbuş o făcea pe "electorul", figură tipică, de care lumea se prăpădea de rîs. În caricaturile epocii interbelice, mai apăreau şi figuri generice, nişte tipi cu melon, ceea ce arăta că ei aparţineau opoziţiei. Amănuntul pornea de la o realitate: cînd se organizau alegeri, simpatizanţii sau membrii partidului advers, mai ales cei care, cînd guvernase opoziţia, fuseseră cît de cît în pîine – consilieri, directori la primărie etc. – aveau grijă să vină la votare cu melon, o pălărie de fetru tare, cu fundul oval. Calota era mai rezistentă, şi atenua eventualele lovituri primite la ieşirea din cabină, de la nişte agenţi "guvernamentali" mai nervoşi sau mai cu chef.

Detaliu de costum des întîlnit în montările pieselor lui Caragiale.

Da, dar nu tocmai la locul lui, totdeauna. Eu am mai prins ceva din spiritul montării originale, în orice caz am "jucat" cu Iancu Brezeanu, în "Scrisoarea pierdută", scena întrunirii, şi cea a petrecerii finale. Cînd venea Naţionalul bucureştean în turneu la Ploieşti, intram în figuraţie, selectat de domnul Cozgărescu - îşi silabisea numele, să nu-i fie pocit - un oltean aspru, care mă admitea în "trupă", alături de elevii de liceu şi tinerii localnici, amatori de teatru, deşi eu eram în acel timp "om serios", diplomat universitar. "Cetăţeanul turmentat" a lui Iancu Brezeanu intra pe scenă cu paşi tîrşiţi, leneşi: altfel, nici un gest dezordonat, nici un "cîrlig". Bastonul în care se sprijinea, nu se mişca un milimetru din locul ales la început. Reprezenta parcă un ax fix, singura certitudine a cuiva plutind în confuzie deplină. Cînd spunea "Trăiască Coana Joiţica, că e... damă bună", nu rostea replica spre interpretă ci spre sală. Nu era luat de valul petrecerii. Publicului i se adresa, puţin gînditor, parcă trezit un moment din abureală: pricepuse, în fine, cum "merge" politica, cedarea, şantajul, alianţa electorală, regruparea de forţe. Nu-l lămurise coana Joiţica, pînă la urmă, pe cine să aleagă scutindu-l de întrebarea "eu cu cine votez?"

Cît de accesibil era discursul adresat electoratului? Se vorbea despre democraţie, se aminteau avantajele, limitele sau chiar pericolele de care era pîndită?

Programul politic, proiectele de anvergură, interpelările spirituale puteau fi ascultate în Cameră sau la Senat. Acolo se auzeau discursurile elegante. Nici n-a fi avut succes la nivel intermediar, la întrunirea electorală. Limbajul accesibil, direct, mergea pe lejeritate: "hoţi şi tîlhari" erau epitete consacrate pentru adversari, cîte o voce mai îndrăzneaţă îi trata şi cu "dumnezei", fără prea mare jenă şi cu succes la public. Partidul pentru care se făcea propaganda cuprindea numai oameni drepţi, generoşi, patrioţi. În cazul indiscutabil, al lui Maniu, chiar aşa stăteau lucrurile. Dar, paradoxal, multe din afacerile interbelice fuseseră făcute de unii ţărănişti, care invocau în beneficiu propriu, de acoperire, reputaţia fără pată a liberului PNŢ. Despre democraţie nu se vorbea în adunările cu alegătorii. Mesajul adresat lor era simplu: "dacă mă votaţi pe mine o să aveţi prosperitate, bogăţie, libertate şi scutiri de impozite" (şi pod sau şosea, sau liceu în localitate, sau posturi bune, ori mai ştiu eu ce, potrivit cu cerinţele cetăţenilor). Personal am asistat odată la o controversă asupra democraţiei între Petre Ţuţea şi Sorin Pavel, un om foarte bine pregătit la Iaşi, fost asistent al profesorului Petre Andrei. Pe-atunci el se considera socialist extremist ca şi Ţuţea, într-o etapă. Pregătea un doctorat în filozofie la Berlin, pe care nu l-a mai dat; îi plăcea să bea, devenise alcoolic. Discuţia lor despre "democraţie şi filozofie" mi se părea ameţitoare: argumente, autori, citate, demonstraţii impecabile. Şi-n concluzie, îl aud pe Sorin Pavel: "abia aştept, dragă Ţuţea, să mă întorc definitiv în ţară, să-mi înfig mîinile pînă la coate în buget, să fac avere să simt că trăiesc." Am primit o măciucă în cap, auzind un "program" atît de cinic: domnule, dacă şi oamenii deştepţi, mimînd principii înalte se bat, în fond, pentru scopuri atît de personale...

Cum era primit de către cetăţeni mesajul diferiţilor candidaţi?

La adunări nimereau nu numai cei interesaţi ci şi unii atraşi de spectacol. Nu lipseau toba şi trompeta, avînd rol precis, de atragere, dar, cîteodată, înaintea începerii adunării, se petrecea o adevărată înfruntare între muzici, bruiaj reciproc, inevitabil, căci şi "adversarii" veneau cu taraful lor, dacă se putea mai numeros. Interesul, sigur, era mare dacă se anunţa participarea unui lider de partid; nici personalităţile nu erau scutite de replici acide, venite din public, atunci lansate sau preluate din auzite, fără să se mai ştie autorul. Celebră a rămas replica unui moşneag, auzită de mine, la prezentarea făcută de un agent electoral în deschiderea unei adunări unde era aşteptat Iorga: "Oameni buni, o să-l auziţi azi vorbind pe Nicolae Iorga, savantul care are un car de minte". Şi deodată se aude din rîndul alegătorilor o întrebare: "dar o fi toată bună?" Vorba a făcut epocă, mai tîrziu am aflat că moşul o auzise de la altcineva, cu un alt prilej, dar a plasat-o cu mult aplomb. La fel cum a făcut epocă o recomandare a lui Codreanu, răspîndită cu ajutorul fluturaşilor. La un moment dat, prin anii '30, apăruse în presa franceză un articol însoţit de imagini, unde se relata felul în care se desfăşuraseră alegerile undeva în Indochina sau în Siam, nu mai ţin minte. Buletinele de vot nu mai cuprindeau siglele partidelor, ci numai puncte. S-a propus şi la noi, la un moment dat, acelaşi model, pentru simplificare. Partidul de guvernămînt s-ar fi trecut, normal, pe prima pagină. Alegătorii mai neinformaţi urmau să nu-şi mai bată capul: ar fi pus ştampila pe foaia aflată întîi în faţa ochilor. Codreanu, cu punctele respective, era pe pagina a II-a. Şi-atunci, el a lansat formula foarte bine găsită: "Române, întoarce foaia." Şi-a ieşit foarte bine; partidul său a cîştigat locul al treilea în ţară. Formula a durat mult timp, chiar dacă i se uitase autorul.

Domnule Silvan, vă deranjează ceva la actuala campanie electorală?

Limbajul mi se pare mai supravegheat decît pe vremuri, nu pot să zic, deşi exagerări mai există. Democraţia este mereu invocată. Se evită insulta directă, trivialitatea. Dar lipseşte respectul datorat ţării. Şi respectul pentru politică, ca activitate responsabilă. Nu se poate, domnule, să vie oricine, agitînd 100000 de semnături şi să vrea preşedinţia României. Puţină ruşine! Văd la televizor unul care face pase magnetice şi-şi ţine electoratul cu palmele în aer, ca la o şedinţă de trib. O asemenea scenă se transmite prin televiziune, iar la încheierea alegerilor, rezultatele vor apărea pe ecranele calculatoarelor. Nu-i păcat de atîta desfăşurare de tehnică modernă pentru nişte ambiţii deşarte, cînd se drămuiesc banii pentru medicamente şi şcoli?

A consemnat

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul IV ● Nr. 199 ● 1-7 noiembrie 1996 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr.200
8-14 noiembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

numărul 200

(...și nici 2000 nu e departe)

La mulți ani!

(pag.9)

Trăiri electorale (pag.6-7)

Corespondențe din Germania, Cehia, Italia

O carte cu un singur personaj: Securitatea (pag.11)

Măreția și slăbiciunile Ortodoxiei (pag.14-15)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Punct ochit, punct lovit,

mi-am zis după titlul unei rubrici din "matinalul" d-lui Grigoriu cînd am auzit pe cineva spunînd, scuturîndu-se cu oroare: "După articolul lui Cristian Tudor Popescu, în *Adevărul*, eu nu mă duc să văd filmul lui Pintilie!" Asta da eficienţă jurnalistică! Domnul C.T.P. are mînă bună. După mîniosul său articol de acum cîteva luni, despre cartea lui H.-R. Patapievici, *Politice*, blîndele gospodine şi-au lăsat în voia Domnului cratiţele cu mîncare şi s-au dedat stilului epistolar. Nu, nu cred că au mers cu fanatismul atît de departe încît să citească volumul incriminat. Lectura, pînă la ultima filă, le-ar fi diminuat cît de cît furia, le-ar fi pus pe gînduri. Aşa... "Afară cu domnul Patapievici! Să plece din ţară, locul lui nu-i aici!"

M-am gîndit imediat că dl C.T.P., democrat convins, va fi foarte stînjenit văzînd racţia de tip "omul nou", care nu suportă să respire acelaşi aer cu un personaj atît de dubios ca H.-R. Patapievici.

Se mai înşeală omul...

În articolul publicat de dl. C.T.P., după vizionarea filmului *Prea tîrziu* al lui Lucian Pintilie, autorul s-a hotărît s-o ia înaintea mîniei populare. Hotărăşte chiar el că regizorul trebuie să plece (la Paris, de pildă) şi să ne lase "în durerea noastră".

Nu sînt cronicar cinematografic, nu m-aş hazarda la analiza estetică a filmului, dar referirile la influenţa americană în creaţia lui Lucian Pintilie mi se par ca nuca-n perete. În spiritul lui, filmul e foarte "de aici, de la noi". Mînia lui, exprimată în înjurături atît de dragi românului, disperarea revărsată într-o veselie mai neagră decît orice tristeţe, băşcălia cinică a şefilor, mai mari şi mai mici, care ştiu că totul e dinainte aranjat, că tu poţi să te dai cu capul de toţi pereţii, căci viaţa va merge înainte cum vor ei, nu cum ai vrea tu – totul e de aici, de la noi. Durerea noastră e şi durerea lui Pintilie. A fost o dată alungat din ţară şi s-a întors. Ne-a arătat nu numai că îl doare ţara lui, dar şi că nu e dispus să uite nimic; spre deosebire de mulţi dintre noi. Şi o spune cu mijloacele lui. Dacă nu înţelegem asta, dacă ne luăm după articolul d-lui C.T.P., nu ne rămîne decît să încropim acum o adunare-două de elemente "muncitoreşti", în care nişte troglodiţi bine prelucraţi în prealabil să ceară expulzarea regizorului defăimător, care... Torţionarii, securiştii, spoliatorii, sicofanţii, dragii noştri "amici", care ne-au torturat de cîte ori au avut prilejul, toţi pot rămîne aici. Nu Lucian Pintilie, nu H.-R. Patapievici!

Şi ca să mă folosesc şi eu de un argument facil, ca autorul articolului din *Adevărul*, voi spune că am văzut filmul alături de un public normal, care nu s-a uitat la personaje doar de la brîu în jos – probabil lipseau homosexualii şi femeile obsedate – şi care a ieşit, cred, de la film cu acea întrebare plină de durere şi înţelegere: "Ce ţi-au făcut, Ferzaţiule?" Şi mă întreb şi eu ce ne-a făcut, fiecăruia dintre noi, epoca aceea care-şi zicea "de aur" şi care ne-a învăţat că un creator care-şi exprimă durerea în felul său, neconvenabil unora, politic sau estetic, sau cum o fi, trebuie alungat din ţară. N-are decît să-şi exprime suferinţa pe unde-o vrea el, dar nu aici.

Lucian Pintilie nu are nevoie de apărarea mea. Nu-l apăr pe el. Noi sîntem cei care trebuie să ne apărăm pentru a nu ajunge să mai trăim ruşinea şi umilinţa de a ne vedea creatorii alungaţi sau, mă rog, poftiţi să plece aiurea.

M-a nedumerit articolul d-lui C.T. Popescu – o semnătură pe care o caut întotdeauna şi ale cărui comentarii politice le citesc cu mare interes. Dar cînd dl C.T.P. îşi mută "instrumentarul" din sfera politicului în cea a esteticului seamănă cu un chirurg care, avînd a face o operaţie pe cord, se repede la pacient cu toporul.

Domnului C.T.P. nu i-a plăcut filmul? Mai bine trăgea o înjurătură. Era, zău aşa, mai democratic.

Irina POPESCU
(o spectatoare)

Duşmanii noştri cei iubiţi

Pintilie sau sindromul Antigona

Revenind în România, cu ocazia alegerilor prezidenţiale şi legislative, nu găsesc în presă decît discursuri fără relief, demagogice, adeseori injurioase, confirmînd uniformizarea despre care vorbea Andrei Cornea într-un articol din revista *22*, într-atît se estompează diferenţele dintre dreapta şi stînga. Programele contează mai puţin decît lupta pentru cucerirea puterii într-o ambianţă demagogică. Aş adăuga, pentru a fi corect, că există o tradiţie înrădăcinată în moravurile româneşti: toţi candidaţii fac apel la istorie prin metafore anacronice ilustrînd mize fără legătură cu referenţialul, şi asta tocmai acum, cînd la intrarea în cel de al treilea mileniu, constrîngerile economice, tehnice, tehnologiile inedite ar impune un efort de imaginaţie pentru a face faţă lumii noi, care ia naştere sub ochii noştri.

În această plictiseală electorală, filmul lui Lucian Pintilie **Prea tîrziu** proiectează o lumină stenică, demonstrînd încă o dată cum unii artişti ştiu să creeze metafore care traduc în cuvinte şi imagini epoca lor, depăşind contextul local, dezvăluind cu un ochi proaspăt problemele existenţiale esenţiale. Ceea ce-l obsedează pe Pintilie se iveşte, film după film, sub diverse înfăţişări. În toate creaţiile lui nu este vorba decît despre opţiunea individului între datoria etică şi legea politică, cea a Prinţului sau a colectivităţii. Oricare ar fi tema, reconstituirea unei crime, putrezirea agonizantă a regimului comunist, euforia naţionalistă dintre cele două războaie sau descompunerea din tranziţia postcomunistă, Pintilie urmăreşte cu consecvenţă sindromul Antigonei.

În **Prea tîrziu**, contextul local, o crimă comisă într-o mină din Valea Jiului ne introduce rapid în ceea ce mi se pare a fi apartenenţa la o sociografie barocă în cea mai bună tradiţie a excelentelor romane ale Europei răsăritene. Mă gîndesc la Joseph Roth, la Gregor von Rezzori, la Hrabal. Da, traiul acestor oameni este primitiv şi periculos, viaţa lor socială şi spirituală este săracă, pustie, adeseori mizerabilă. E banal. Nimic nu prevestea că acest tînăr substitut de procuror, un funcţionar oarecare, mai curînd prost crescut, dar posesor al unui solid bun-simţ şi al sentimentului datoriei, adică al legii, va deveni eroul unei pilde morale în care se concentrează o mulţime de situaţii ale tranziţiei de pretutindeni.

Un om lipsit de complicaţii, dar sensibil la frumos (la simbolismul muzicii, de pildă), el nu este totuşi un gentleman; e adeseori mitocan, *macho*, posedînd însă o calitate rară: absenţa instinctului de slugă. Aşa că în reţelele unei birocraţii mafiotice, printre micii şefi, cu atît mai neînduplecaţi cu subordonaţii lor, cu cît sînt mai servili cu superiorii, în masa muncitorilor terorizaţi, lipsiţi de vigoare, dar violenţi, abrutizaţi de muncă şi de alcool, el este *a priori* singurul care seamănă cu o fiinţă omenească autentică.

Dar, dincolo de anchetă, rămîne - şi în asta constă inteligenţa şi marele talent al lui Pintilie - un mic număr de oameni la care umanitatea, bineînţeles înăbuşită de sistem, iese la suprafaţă de cîte ori percep un exemplu, altul decît retorica goală a sufletelor bune, şi oferit de practica reală a confruntării cu riscurile implicite. Datorită acestui exemplu şi conflictelor pe care el le declanşează, femeia topometru care-i devine iubită, inginerul care întîi încearcă să-l inducă în eroare, dar care în cele din urmă trebuie să ţină seama de oamenii din subordinea sa şi adjunctul de poliţie etalînd simplitatea sa rustică, toţi funcţionari subalterni, îşi descoperă propria fiinţă, refuzînd în cele din urmă să fie anihilaţi de nişte arivişti nelegiuiţi şi fără credinţă, falşi apărători ai unei legi pe care o încalcă neîntrerupt. Toţi, dar fiecare în felul său, sînt figuri emblematice şi prin trăsăturile contradictorii ale comportamentului lor afirmă o evidenţă: nu poate exista o societate civilă, o societate activă instituţionalizată, fără ca o dimensiune etică minimă să nu-i constrîngă pe conducători să-şi asume responsabilităţile ce le revin: aici, în cazul crimei, să se angajeze în căutarea unui adevăr minimal, care ar putea modifica rînduiala mediocră a lucrurilor şi a oamenilor.

Rezumat astfel, filmul pare simplu. De o parte sînt cei buni, de cealaltă - răii. Or, puterea metaforelor vine tocmai din faptul că ele sînt încarnate de personajele complexe ale României în tranziţia postcomunistă, care în pofida violenţei lor brutale, a poftei lor de putere, a laşităţii lor nu seamănă cu nişte marionete deoarece au o densitate umană, într-adevăr omenească, teribil de omenească.

Directorul de mină, de exemplu, îmbrăcat în costumul său italienesc bine croit, rămîne singur în biroul consiliului de administraţie. Într-o clipă el nu mai este omul puternic, brutal, puţin cinic, familiar şi dispreţuitor în acelaşi timp. Încetul cu încetul, confruntat cu încăpăţînarea tînărului procuror el este nevoit să mărturisească o bucăţică din adevărul pe care încearcă mereu şi iarăşi să-l ocolească. Îi e imposibil să mai ascundă faptul că el e responsabilul unei lumi pe cale de dispariţie: nici cărbunele nu mai e rentabil, dar nici oamenii căre-l extrag, conduşi de el, nu mai sînt; totul a devenit inutil, minele, utilajele, oamenii sînt un balast, un surplus pe care toţi l-ar dori dispărut. Dar oamenii există şi, de frica dezordinilor sociale, sînt lăsaţi să muncească în condiţii din ce în ce mai precare. Directorul sesizează risipa, ştie de unde vine, dar evadează... în alcool sau în Africa. Chiar şi prefectul, imagine grotescă a laşităţii birocratice, nu este lipsit de o anumită atracţie omenească, fie ea concretizată într-o nesfîrşită lehamite. Şi, în sfîrşit, iată-l pe omul care deţine într-adevăr puterea, un cinic lipsit de etică, în posesia dosarelor necesare, a informaţiei, ştiind să le folosească. El are dreptate şi nu tînărul procuror: pista crimei era falsă, dar prin această eroare se descoperă un adevăr mai profund decît crima însăşi, cel al continuităţii puterii. Poate că el, în cinismul său rece are dreptate, deşi cauza pe care o apără este la antiteza eticului. Dar o ştim de mult, eticul nu este echivalent în mod automat cu adevărul. Ar fi prea simplu: din acest fals stupid s-au construit incredibilii eroi ai realismului socialist asemănători celor ai realismului capitalist. Ce ne oferă sensul etic? Posibilitatea de a afla adevărul, dar pe parcursul unei confruntări, atît cu ceilalţi, cît şi cu sine, cu slăbiciunile noastre omeneşti, prea omeneşti. Sensul etic are două imperative: să fii interesat şi să verifici, iar filmele lui Pintilie le ilustrează cu frumuseţe. Interesul şi verificarea nu duc neapărat la triumf, cum ne reaminteşte cu bunăcredinţă finalul filmului, dar - mai modest - ne pot ajuta să evităm injustiţia.

Un lucru remarcabil şi de remarcat, cel pe care acţiunea îl face purtătorul legii morale nu este un politician din opoziţie; în film ea nici nu există, deoarece şi ea aparţine sferei compromisului care n-are nimic în comun cu Cetatea ideală a lui Platon. Nimic despre eterna problemă a minorităţilor naţionale. Aici, românii şi ungurii sînt în mod egal zdrobiţi de acelaşi mecanism industrial agonizant şi toţi ştiu că îndemînarea lor profesională nu e marfă de export. Astăzi, nicăieri în lume nu e nevoie de mineri, chiar dacă sînt meseriaşi competenţi.

Încă o dată artistul, adevăratul artist care nu-şi pune talentul în serviciul unei mize politice efemere, spune o parte a adevărului, etalînd dovada că se poate face o reformă a instituţiilor fără a schimba nimic, dacă indivizii înşişi nu se schimbă. Dincolo de unicitatea situaţiei, de specificitatea temporală şi geografică a contextului, artistul a descoperit tragismul epocii. Chiar dacă, la fel ca eroul său, uneori s-ar putea înşela, el este în posesia unei valori eterne, a curajului celui care ştie să îndrăznească. În speranţa mereu reînnoită a existenţei unui om astfel călit, personaj sau artist, se poate uneori afirma că niciodată nu e prea tîrziu. Or, această chemare e lansată de un cineast care a trăit mult timp în exil şi nu de un poet sau un filosof, şi totuşi poeţi şi filosofi sînt în România cîtă frunză şi iarbă.

Claude KARNOOUH
Cluj, 14 octombrie 1996

Începînd cu numărul 200, din Consiliul editorial al revistei noastre au acceptat să facă parte:

• **Andrei CODRESCU** – poet, eseist, profesor la Universitatea Baton Rouge, Louisiana, comentator de radio la NPR. Editează revista "The Exquisite Corpse".

• **Peter GROSS** – analist, profesor de jurnalistică la California State University-Chico, unde coordonează programe de pregătire pentru ziarişti din ţările est-europene. În 1992 a înfiinţat un curs de jurnalistică la Universitatea din Timişoara.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Cultul personalităţii**
- **Spiritul descurcăreţ**
- **Starea criticii literare**
- **Universitate şi universitari**
- **Prejudecăţi**

PUȚINĂ INSTABILITATE

Democrația - cînd funcționează - are avantajul de a submina, la timp, stabilitatea excesivă a puterii. Cu alte cuvinte, ea e garanția unei *instabilități rezonabile*. La noi, lucrurile începuseră să sune a anchiloză și fatalitate. De șapte ani, pe scenă evoluau aceleași figuri, cu aceleași ticuri, cu aceeași lipsă de imaginație și cu o crescîndă conștiință a infailibilității proprii. Și guvernanții și parlamentarii căpătaseră o suficiență de rentieri. Felul vechiului regim de a cocheta cu veșnicia se reinstala, inerțial, la toate nivelele. Noi înșine ajunseserăm să credem că vom îmbătrîni sub aceeași "echipă", iar "echipa" se comporta ca și cum plecarea ei de la putere ar fi trebuit situată undeva între absurditate și catastrofă națională. "Va fi război civil!" - profețea, amenințător, secretarul general al guvernului. Poate involuntar, sloganul electoral al președinției exprima, de asemenea, o profesiune de credință străină de orice spirit democratic: "Am început împreună, să continuăm împreună!" Cu un asemenea slogan, alegerile devin inutile. Faptul de a fi început ceva împreună legitimează, s-ar zice, un mandat perpetuu, o îmbrățișare fără sfîrșit. "A continua împreună" sună mai curînd a exigență matrimonială decît a *fair play* politic. Într-o democrație reală continuitatea e de negîndit fără ritmica sănătoasă a *alternanței*.

Nu sînt euforic și cred că ar fi foarte bine ca și cîștigătorii acestei campanii să evite euforia. Nu mă aștept la miracole. Aș spune mai curînd că sînt pregătit pentru toate dezamăgirile. Dar savurez încă de pe acum șansa de a traversa, în sfîrșit, un mic episod de instabilitate. Aștept cu nerăbdare să citesc, în variantă post-electorală, "Vocea României" și "România liberă". Aștept cu voluptate să-l văd pe dl. Văcăroiu construind "moțiuni de cenzură" și pe dl. Cerveni plîngîndu-se de șicanele opoziției. Sînt hiper-curios să contemplu reversul pedeserizării, să văd, de pildă, cum va arăta o televiziune națională cederizată, cum

© a.l.g.

se va comporta poliția sub ordinele partidelor istorice, ce se va întîmpla cu justiția, cu proprietarii, cu prețurile și cu popa Tatu. Abia aștept să văd un guvern care se poartă cuviincios cu regele, abia aștept să văd miniștri care vorbesc frumos românește, gazetari antiguvernamentali care se convertesc la publicistică omagială și foști "executivi" luînd partea sindicatelor. Știu că vom trăi momente dificile, că, mai devreme sau mai tîrziu, vom avea nostalgia unui spor de stabilitate. Dar, deocamdată, țin la acest frison trecător, la această necesară promisiune de noutate. Și pentru a nu pierde toate reperele, îmi e de ajuns să știu că ceva nu se va schimba, totuși: "Dilema". Ea va rămîne, în continuare, un săptămînal de tranziție...

Andrei PLEȘU

NE-AM LECUIT DE FANTASME

"Cine se teme de o schimbare mai mult decît de o nenorocire, cum să evite nenorocirea?"

(Max Frisch)

Alegerile parlamentare s-au încheiat și toată lumea crede că victoria Convenției Democrate exprimă dorința societății de a avea parte în următorii patru ani de o schimbare radicală. Schimbarea în viitor a revenit obsesiv în sloganurile electorale și în declarațiile pentru presă ale tuturor liderilor politici ai zilei, care au înțeles că românii vor altceva și că încremenirea într-o anumită formulă de putere nu mai încîntă nici măcar populația de la sate. Dacă e să judecăm dintr-un alt unghi decît cel preferat de-a lungul campaniei, rezultatele alegerilor sînt însă – în primul rînd – un efect al schimbării din ultimii șapte ani și mai puțin proiecția necondiționatei fericiri ce-i va năpădi pe români într-o nouă legislatură. Societatea s-a schimbat enorm de la căderea dictaturii, așa cum s-a schimbat și viața fiecăruia dintre noi - în bine sau în rău. Treptat, s-a estompat frica de nou, crescînd direct proporțional convingerea că agenții politici ai schimbării nu mai sînt, precum odinioară, reprezentanți ai veșniciei... guvernamentale. Chiar dacă nu mai cred în minuni și nu mai trăiesc pasional relația cu partidele sau cu instituția prezidențială, alegătorii cred în rolul educativ al alternanței la putere, în libertatea propriei opțiuni, în șansa de a merge înainte mai repede și mai eficient. Conformismul, duplicitatea și inerția, care caracterizau viața publică în prima etapă a tranziției pot fi sacționate prin vot iar alegătorii au învățat să le detecteze și să le respingă. Foamea de diversiune naționalistă și de scandal pe bază de delațiuni face din ce în ce mai puține victime, așa cum Televiziunea națională înclină steagul și își pierde monopolul în favoarea posturilor private. Informația alternativă, dreptul de liberă inițiativă, reușitele sau eșecurile personale din ultimii ani au produs în psihologia românilor mutații semnificative și ele aduc, vrînd-nevrînd, serioase corecții sistemului social-politic.

Cîți dintre cele peste 17 milioane de cetățeni cu drept de vot sînt aceiași oameni derutați, exaltați sau complexați din vara anului 1990? Muncitorii nu se mai tem de restructurare și de război chiar dacă se simt amenințați de creșterea prețurilor, țăranii nu se mai tem de moșieri și de rege chiar dacă trăiesc mai rău decît pe vremea mult-hulitelor C.A.P.-uri, intelectualii preferă libertatea de expresie chiar dacă în schimbul ei au pierdut o parte din privilegii, foștii nomenclaturiști nu se mai tem de răzbunări revoluționare și se simt siguri în pielea lor de oameni de afaceri, foștii deținuți politici nu mai tremură la gîndul puciurilor de la Moscova, al "trădărilor Occidentului" sau al specialiștilor în dosare de securitate. Cît despre tînăra generație, ea face deja parte dintr-o altă lume, fascinată de computere și de călătorii de studiu peste granță, de spectacol american și de competiție autohtonă. De la Ion Iliescu și Emil Constantinescu pînă la ultimul elev de liceu (care votează apărînd în același timp pe ecranele posturilor de televiziune pentru a-și explica opțiunea ori pentru a cîștiga un milion de lei), gradele schimbării sînt desigur diferite, dar asta nu înseamnă că ele pot fi ușor trecute cu vederea. Candidatul partidului de guvernămînt susține reforma rapidă și alfabetizarea informatică de pe pozițiile celui cu șansa a doua, candidatul opoziției promite bunăstare și protecție socială cu seninătatea favoritului în competiția pentru președinție. (Dacă ambii acceptă că spiritul critic nu e neapărat spirit dușmănos, prima dintre instituțiile Țării intră la timp în normalitate.) Partidele politice au învățat importanța negocierii, alegătorii au devenit conștienți de forța propriului vot. Schimbarea de mentalitate s-a produs deci în ambele segmente și ea este marele cîștig al unei legislaturi dezamăgitoare pentru toată lumea. Dincolo de răul de suprafață și de democrația "de vitrină", libertatea celor șapte ani a făcut bine întregii societăți românești. Că așa stau lucrurile o dovedește nu doar succesul forțelor de dreapta,ci și eliminarea nostalgicilor care n-au știut să-și delimiteze programul socialist de trecutul cenaclist de pe vremea dictaturii.

Elena ȘTEFOI

NOUA MAJORITATE ȘI NOUA OPOZIȚIE

Doar șase formațiuni vor fi reprezentate, după datele de pînă acum , în viitorul parlament. Două alianțe – CDR și USD, o organizație etnică – UDMR, și trei partide – PDSR, PRM și PUNR. Hazardul, poate, a făcut ca fosta opoziție, acum devenită majoritate, să nu fie reprezentată de nici un partid acționînd pe cont propriu, ci de două coaliții și de o uniune, în vreme ce din fosta majoritate să fi rămas în viitorul parlament trei partide. Cel puțin pentru început, CDR, USD și UDMR sînt condamnate la solidaritate, sînt condamnate să coopereze și să conlucreze. Nu însă doar în virtutea vechii solidarități din perioada cînd aceste formațiuni s-au aflat în opoziție, ci prin asamblarea coerentă a programelor lor politice concrete. Vechea solidaritate era una așa-zicînd poziționlă, dedusă din situarea în opoziție. Solidaritatea în cadrul majorității presupune însă existența altui tip de relații și se raportează la alte criterii. Inevitabilele negocieri dintre CDR, USD și UDMR nu pot viza, de aceea, doar proporțiile și natura eventualelor participări la guvernare a reprezentanților celor trei formațiuni. Mai presus de distribuirea viitoarelor responsabilități, operațiune fără îndoială importantă, se află de aceea stabilirea direcțiilor prioritare de acțiune și a soluțiilor de guvernare. Criteriul eficienței va trebui să prevaleze asupra criteriului recompensei, în caz contrar existînd riscul unei împotmoliri chiar din start a viitoarei majorități. Un risc sporit și de numărul totuși mic de locuri pe care îl va avea această majoritate. Orice fricțiune mai puternică între cele trei formațiuni care o compun îi poate periclita chiar și caracterul de majoritate. Desigur, surprizele nu sînt cu totul imposibile. Una dintre ele ar putea fi apropierea PUNR de grupul format din CDR, USD și UDMR. Cu condiția ca partidul lui Gheorghe Funar să abandoneze vehemența naționalistă anti-maghiară, desigur.

Pentru PDSR, partid care trece democratic de la guvernare în opoziție, noua ipostază va fi un dur exercițiu. Este previzibilă pierderea „clienților" politici, mulți dintre aceștia reorientîndu-se către noii deținători ai puterii. Sînt semne că migrația clientelară s-ar fi și declanșat. Eventuala înfrîngere a lui Ion Iliescu în al doilea tur de scrutin ar amplifica, fără nici o îndoială, desprinderea de PDSR a celor care nu i se alăturaseră decît din rațiuni oportuniste. Fostul partid de guvernămînt ar avea astfel șansa unei regenerări politice, iar Ion Iliescu, eliberat de grijile președinției, și-ar putea utiliza din plin calitățile și competența de șef de partid.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Nimic despre statul de drept

Etîrziu. E trecut de miezul nopţii. Scriu aceste rînduri la puţin timp după ce, pe postul naţional de televiziune, cei 16 candidaţi la preşedinţia României s-au arătat electoratului pentru ultima oară înaintea alegerilor din 3 noiembrie. Unul dintre ei va fi şeful statului pentru patru ani de acum înainte. Unul dintre ei (cel mai lipsit de noroc, după vorba dlui Manolescu) va cîştiga alegerile. Cine?

Am ascultat 16 oameni care cred despre ei că pot conduce statul român. 16 oameni au devenit 16 discursuri. Au spus tot ceea ce ei şi anturajul lor politic au crezut că e necesar să se spună în acest moment; au spus tot ceea ce era mai important pentru a-şi argumenta candidatura. Ca stare de spirit, unii au fost tonici, siguri pe ei – simţeau o adiere dulce dinspre Cotroceni. Alţii, dimpotrivă, păreau excedaţi de propria lor îndrăzneală şi ne-au arătat resemnare – ştiau că nu au nici o şansă. Cîţiva erau complet inconştienţi. Toţi, însă, fără excepţie, au arătat ce ştiu cel mai bine să facă: unul a scris poezii, altul a vrut scandal cu orice preţ, celălalt a ameninţat, cîţiva au învîrtit limba de lemn, majoritatea au făcut praf puterea post-decembristă, toţi au făcut promisiuni. A lipsit complet dinamismul, nici urmă de confruntare, polemică deloc. Asta s-a datorat regulilor stupide impuse acestui ultim joc electoral dar şi celor cel puţin cinci-şase candidaţi care s-au dovedit a fi anoşti, terni, cenuşii, plictisitori într-un cuvînt.

Două lucruri îmi vin acum în minte şi cred că merită enunţate. Unul vizează forma discursurilor, celălalt conţinutul lor. Întîi, am sesizat că s-a citat copios. Nume mari şi texte fundamentale au fost invocate. Aducerea lor în faţă a fost însă, de cele mai multe ori, făcută pentru a susţine truisme, clişee verbale sau pure inexactităţi. Malraux (citat ca "avertisment"), Cioran şi Blaga (invocaţi în sprijinul unor stupidităţi), Iorga (adus pentru a da măreţie unui discurs incoerent), Eliade (pomenit de dragul de a fi pomenit), Caragiale (pentru că nu putea lipsi) etc. S-au făcut dese referiri la Biblie şi multe trimiteri la Constituţie. Ameţitor, enorm, copleşitor... Ce candidaţi! Ce ţară! Ce popor!

În al doilea rînd, subiectele abordate în lungile monologuri au fost atît de multe, încît nu poţi să nu-ţi spui că n-a lipsit nici una din marile probleme ale societăţii româneşti. Industria grea, căminele studenţeşti, şomerii, salariile, automobiliştii, copiii, bugetul, armata, agricultura, NATO... Totuşi, a lipsit ceva. Cu o singură excepţie, oricum lipsită de consistenţă, nimeni nu a pomenit nimic despre statul de drept. Statul de drept nu pare a intra în preocupările prezidenţiabililor. Statul de drept nu există ca prioritate. Statul de drept nu aprinde nici o dorinţă şi nu exaltă nici o patimă. El nu există nici ca realitate şi nici ca problemă. Aşadar, nimic despre statul de drept. E tîrziu. Noapte bună!

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

3 x 3 (I)

În orice democraţie, mai autentică sau mai formală, alegerile, precedate de campanii electorale şi urmate de compunerea noii puteri, constituie, indiferent de rezultate, prin ele însele, *evenimente*. Perioadele electorale sînt *istorie ideală*, dat fiind că respectă toate regulile "Marii Poveşti": sînt epice, narative, au intrigă, suspans, punct culminant, deznodămînt, eroi principali, actori secundari, roluri adjuvante, prim-plan, culise, răsturnări de situaţie aşteptate, dorite chiar etc. Alegerile sînt istorie mitică, altfel spus istorie adevărată, căci gata formalizată: epic dramatizat. Au sens "la vedere", teleologia lor este limpede. Sînt ordine şi progresie. Adică exact ceea ce caută şi îşi doreşte omul mai mult şi mai mult. În restul calendarului politic al unei colectivităţi domnesc haosul, imprevizibilitatea, hazardul. Cu transformarea în "Poveste", în "Fabulă" a lumii, a realităţii înconjurătoare, a actualităţii se ocupă, în general, *presa*. Ea, narativizînd, pune ordine, dă sens, "face" evenimentele: mitizează (demitizînd). Spaţiul public este în puterea ei. Cînd vin alegerile însă, totul devine plin de sens: spectacolul este asigurat, gata făcut. Presa este atunci în largul ei: "obiectul" i se potriveşte de minune, vine, parcă, spre ea. Urmează contopirea fericită: efectul de presă nu se mai deosebeşte de istorie. Istoria e acum "scrisă", pre-scrisă: învingători şi învinşi.

Pentru televiziune, orice perioadă electorală este un *serial*, o *telenovelă*: mit "camuflat". Printr-o astfel de secvenţă mitologică tocmai trecem, şi noi, acum.

Alături de "actorii" politici (lideri, candidaţi, partide etc.), televiziunile au "jucat" şi ele, fiind deopotrivă *scenă* şi *protagonişti*. Pe lîngă cele trei forţe politice proeminente care îşi dispută jocul politic (CDR, PDSR, USD), pe lîngă cei trei candidaţi importanţi la preşedinţie (Ion Iliescu, Emil Constantinescu, Petre Roman), s-au remarcat, în principal, şi trei televiziuni: Pro TV, TVR şi Antena 1. Fiecare în felul ei. Ca şi două institute de sondare a opiniei publice, care, cu sprijin exterior, s-au bătut (şi continuă să se bată) în prognoze şi estimări: IMAS(-MORI) şi IRSOP(-IFES). Modelul ternar, al concurenţei în trei, de organizare a spaţiului public concurenţial, în care cel de-al treilea competitor ţine să facă diferenţa, "arbitrînd" jocul, pare a se impune în societatea românească. În 1992, la precedentele alegeri, nu exista pe "piaţa" televizualului decît TVR, acuzată insistent şi constant de părtinire şi manipulare în beneficiul puterii. Dezechilibrul dintre politic şi *mass-media* (electronică) a fost evident şi cu efecte, azi, reperabile. Presa, repet, şi televiziunile în special, nu sînt simpli "însoţitori" ai evenimentelor, ci *protagonişti* în jocul politic: organizează scena şi evoluează pe ea, participă la "dramă". Dau formă "spaţiului public", îl repartizează şi îl constituie ca atare, *sînt* acest spaţiu public şi, totodată, *în* el. Este o prejudecată concepţia conform căreia presa, în general, nu ar face decît să *reflecte* realitatea. O prejudecată ţinînd de venerabilul dualism subiect-obiect, realitate-reprezentare, secularizat şi trivializat, disimulat sub o înşelătoare de-tematizare. Televiziunile reprezintă *forţe* care intervin activ, nu reactiv în jocul politic, în disputarea puterii, în puterea ca "dispută", ca "joc". Chiar şi atunci cînd presa pare doar a "reflecta" şi a "reacţiona", avem de-a face cu o iluzie, dat fiind că "realitatea" nu devine vizibilă, enunţabilă, "obiect" de dispută decît *sub formă de presă, ca presă*, în cadrele şi formatele acesteia. Iar cînd spun "presă" spun, mai presus de orice, televiziune.

În alegerile din 1992 exista, aşadar, numai TVR. Jocul, cum spuneam, s-a desfăşurat în condiţii de inegalitate, de dezechilibru: politicul, în ansamblul său, conducea jocul, deţinea iniţiativa. Scena organizată, atunci, de postul naţional era una improvizată ("de lemn"), iar paşii televiziunii pe această "scenă", şovăitori, precomandaţi, robotici. În 1996 (cu începere, însă, încă din 1995), "meciul" s-a desfăşurat în condiţii echitabile: televiziunea - multiplicată, organizată, în sfîrşit, ea însăşi în mod concurenţial -, cînd nu a preluat, de-a dreptul, iniţiativa (cazul postului Pro TV şi, în general, al televiziunilor private: Antena 1, Tele 7 abc), a fost, oricum, un partener de care politicul nu a putut să nu ţină (nepedepsit) seama. Televiziunile au fost cele care au organizat, îndrumat şi condus alegerile, participînd la ele nespecific, chiar dacă cu interese mai mult sau mai puţin vizibile. Fără televiziuni, alegerile din 1996 ar fi arătat, sînt sigur, cu totul altfel. Pentru că, înainte de toate, nu s-ar prea-fi "arătat".

La rezultatele alegerilor, aşa cum s-au configurat ele, a contribuit din plin asimetria dintre o ţară tot mai săracă şi nişte televiziuni din ce în ce mai puternice, mai inventive, mai profesionale. Ceea ce politicienii fie doreau să ascundă şi să înfrumuseţeze verbal, fie să denunţe, a devenit, acum, vizibil: epic şi dramatic. Astfel încît "poezia" discursurilor goale, retorica vană, pur ceremonială, a rămas un simplu anacronism: cine a mai practicat-o s-a "marcat" ca atare (cel ce se ascunde se dă de gol!).

"Răspunsurile" (deşi mai corect ar fi, poate, să vorbim, în acest caz, de un paralelism tacit, de o evoluţie convergentă, chiar dacă nu mă pot împiedica să nu banuiesc că "motorul prim" care a determinat un astfel de proces îl constituie, pînă la urmă, dezvoltarea televiziunilor), "răspunsurile", deci, din partea actorilor politici nu au întîrziat să apară: aceştia, sensibilizaţi de vizibilul făcut, în sfîrşit, posibil de televiziuni, au desfăşurat intense campanii "la faţa locului", "pe teren", îngrijindu-se, în acelaşi timp, de propria *imagine*. De aici, importanţa (remarcată de numeroşi comentatori) dobîndită de *staff*-urile electorale şi de responsabilii cu *imaginea* diverşilor pretendenţi. În 1992, bătălia s-a dus, încă, în stradă (mitinguri: iluzia "mulţimii") şi prin presa scrisă. Acum, lupta electorală a fost purtată, în proporţii covîrşitoare, "prin intermediul" televiziunii, *ca* imagine de televiziune. Televiziunea a devenit, şi la noi, *forma* de existenţă şi de manifestare a politicului, modul lui de a fi. Iar cîştig de cauză au avut tocmai cei care s-au străduit, măcar, să nu ignore specificul televizual al politicii (devenirea-televiziune a politicului), să se pre-formeze televiziv, să se adapteze semioticii specifice - şi dominante - a televiziunii, să îmbrace "toga" croită de aceasta şi să păşească în "agora" (virtuală) tot de ea organizată. Televiziunea este un ansamblu de *tehnici* "naturalizate", iar a exista public, politic, adică *prin* televiziune, ca *semn* de televiziune, o *artă* şi un *stil de viaţă*.

Bogdan GHIU

Economie

... Şi acum, încotro?

În Palatul Victoria va fi instaurat cel de-al patrulea Guvern al tranziţiei. Ce va moşteni? Încotro va merge?

Guvernele precedente - şi îndeosebi cel actual - au adoptat măsuri ce s-au anulat deseori unele pe altele: autonomia întreprinderilor şi supunerea lor unui centralism-birocratic excesiv; liberalizarea preţurilor şi controlul preţurilor; deschiderea de pieţe, valutare, monetare, de capital concomitent cu un sistem administrativ de restrîngere sau chiar de blocare a concurenţei; liberalizarea comerţului internaţional şi stăvilirea lui în acelaşi timp prin ridicarea de bariere administrative. În aşa fel încît nici agenţii economici şi nici instituţiile statului-patron nu mai pot discerne, acum, ce au şi ce nu au dreptul să facă, pînă unde se întinde libertatea lor de acţiune şi unde încep restricţiile. Toate astea pe fondul inhibării concurenţei şi protejării monopolurilor de stat. De aici trăgîndu-şi economia boala ei cea mai gravă: lipsa eficienţei şi a competitivităţii. Tocmai din acest motiv se face simţită nevoia ca noua ofertă de guvernare să fie mai clară, mai ataşată reformei economice, mai deschisă către afirmarea liberei iniţiative.

Sigur, statul mai are încă un rol de jucat chiar în derularea reformei, în evaluarea rezultatelor acesteia în accelerarea privatizării şi dezvoltarea capitalului autohton, în consolidarea mecanismelor economiei de piaţă şi în asigurarea unui cadru legislativ flexibil. În acelaşi timp, însă, dacă viitorul guvern, ca exponent al puterii de stat, nu va promova politici antimonopoliste, în primul rînd împotriva monopolurilor de stat, dacă nu va renunţa la iluzii în favoarea adevărurilor economice şi nu va grăbi reformele, nu va avea nici o şansă să vadă lumina de la capătul tunelului.

În prezent, economia românească face tot mai greu faţă presiunilor determinate de achitarea notelor de plată pentru facturile energetice. Importurile de ţiţei, gaze naturale şi păcură, de care România nu se poate dispensa, împovărează piaţa internă. Cu o rată a inflaţiei de numai 1 la sută, iunie a fost ultima lună din 1996 în care s-a înregistrat o mişcare lentă a preţurilor. Dinamica inflaţiei din cea de-a doua parte a anului este dominată de preţurile resurselor energetice. În economia noastră se extrapolează risipa, proasta administrare, fraudele şi corupţia. Este estompată motivaţia muncii. Dispar, în loc să se amplifice, stimulentele care să determine extensiunea liberei iniţiative în producţie. Mai cu seamă în producţia industrială, unde în semestrul întîi - potrivit datelor oficiale - aportul capitalului privat nu s-a ridicat decît la 17,4 la sută. Faţă de 79,2 la sută în comerţul cu amănuntul şi 72,7 la sută în sistemul serviciilor prestate populaţiei.

Aparent, economia românească a atins un grad înalt de dinamism, exprimat printr-un ritm înalt al PIB-ului. În realitate, însă, forţarea creşterii în condiţiile unei economii nerestructurate a fost o eroare. Efortul a fost prea mare, motoarele s-au supraîncălzit şi au început să cedeze. În acelaşi timp, într-o industrie în care marile mize nu sînt productivitatea, competitivitatea şi eficienţa, ci dezvoltarea extensivă, supraefortul de a produce mai mult, făcut anul trecut şi continuat în acest an, a cerut mai multe importuri, mai mulţi bani, un consum mai mare de capital fix. Plus înmulţirea tradiţionalelor pierderi datorate risipei şi modului învechit în care este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. Plus stocurile de produse finite, ce au ajuns la peste 4.500 de miliarde de lei. Toate aceste boli, a căror sursă este economia reală, au ridicat enorm preţul creşterii economice.

Fără îndoială că ar fi meritat să plătim cu o inflaţie mai mare, poate chiar peste 40 la sută; o creştere economică sănătoasă. O creştere bazată pe concurenţă, pe competitivitate şi pe eficienţă. Acum e limpede că la aceste valori nu se ajunge - şi nu se va ajunge niciodată - fără privatizare şi fără restructurare. În general, fără accelerarea reformei economice. Iată de ce, în condiţiile în care nu au fost reînnoite decît parţial structurile economice, organizarea muncii şi sistemul intereselor, credem că viitorul guvern va trebui să riste mai degrabă recesiunea decît inflaţia. Desigur, o recesiune temporară.

România, astăzi, are nevoie de cîteva adevăruri care să ne arate cu precizie unde sîntem. Şi încotro mergem. Ceea ce ar însemna să ne despărţim dintr-odată de cîteva iluzii ce ne ţin în loc.

Într-adevăr, soluţia este creşterea producţiei. Nu însă în "stilul" nostru: al creşterii... pentru creştere. Pentru că degeaba creşte producţia dacă o bună parte din mărfuri umflă stocurile şi zac în magazii; sau în magazinele statului, fără ca populaţia să le cumpere, fie pentru că nu corespund exigenţelor calitative, fie pentru că sînt prea scumpe. Şi încă un aspect, la fel de important: ce cîştigăm dintr-o creştere mult prea scumpă, cu mult peste nivelul mondial? O astfel de producţie, în loc să ne aducă bunăstare, ne aduce şi mai multă sărăcie. Populaţia şi întreprinderile eficiente suportă somnolenţa acelor întreprinderi ce sînt încurajate să producă oricum, numai producţia să crească, risipind importuri, risipind valută, risipind lei, risipind timp. Pentru că sînt stimulate să se complacă în reflexul "las' că merge şi aşa", adică prost.

Dacă economia românească ar fi avut imunitatea în ordine, fortificată de o balanţă comercială excedentară, de o rezervă valutară care să însumeze măcar două-trei miliarde de dolari, fără aur, de ceva mai mult capital străin şi o eficienţă în industria naţională, forţarea creşterii nu i-ar putea face rău. Nefortificată însă, cu imunitatea slăbită, se vede în faţa unui pericol major. Dacă viitorul guvern nu va reuşi să stopeze inflaţia şi hemoragia de resurse.

Adrian VASILESCU

Manevre, calcule şi realităţi

● **De vină sînt (de data asta)... americanii:**

Despre rolul "nefast" al administraţiei Clinton în procesul electoral românesc ni s-au spus sumedenie de lucruri cu mult înainte de ziua prezentării la urne. Culpabilizarea "mercenarilor americani", dezvăluirile despre lobby-ştii pro-Cotroceni de la Washington, victimizarea lui Sever Mureşan, ieşirea la "rampă" a exgeneralului Pacepa şi întîlnirea familiei peuneriste Găetan-Kennelly cu ziariştii bucureşteni au făcut parte din arsenalul de luptă al "băieţilor cu ochi albaştri" seduşi de politica... schimbării. Din exces de "patriotism" şi ameţit de rolul său opozant, cotidianul **Ziua** îşi anunţa cititorii (în preziua scrutinului), că "face plîngere împotriva unui demnitar al Administraţiei Clinton care s-a implicat în alegerile din România. Casa Albă trebuie să răspundă dacă îl susţine pe Iliescu", îşi titra directorul Sorin Roşca Stănescu protestul cules cu litere de-o şchioapă şi adresat Consiliului Juridic al Casei Albe. Şi pentru că acţiunile de acest gen nu sînt (îndeobşte) nici întîmplătoare nici izolate, a doua zi după alegeri, în **Curierul naţional**, puteam citi o ştire complementară: "C.V.Tudor acuză SRI şi pe ambasadorul american de vicierea anului electoral 1996. «Am tot mai mult senzaţia că, dacă în 1946 au fost furate alegerile cu sprijinul Uniunii Sovietice, de data aceasta, după 50 de ani, există toate premisele să fie furate alegerile cu sprijinul SUA» – a declarat liderul PRM la ieşirea din secţia de votare numărul 947". Yankeii au făcut ce-au făcut şi l-au "împins", iată, în Parlament, pe turbulentul senator antiminoritar, scoţîndu-l, în schimb – poate pentru a-l reda vocaţiei sale universitare –, pe Nicolae Manolescu din jocul politic.

● **...Dar ai noştri vor guverna.**

Şi ca s-o poată face, e nevoie de o coaliţie care să funcţioneze nu doar pe hîrtie, ci şi în legislativ. "Cu cine va guverna CDR?", se întreabă, în ediţia sa din 5 noiembrie, **Curierul naţional**. "Un prim răspuns este USD. Numai că, între cele două alianţe există dispute vechi, diferenţe de doctrină, de scopuri, de intenţii dificil de armonizat. Se va alia CDR şi cu UDMR? Mircea Ciumara, vorbind despre o posibilă alianţă CDR-UDMR, afirma că Uniunea maghiarilor este extrem de şantajistă. În sensul că cere de fiecare dată foarte mult, mai mult decît oferă, iar de cerut, cere în permanenţă". Opiniile despre **cum** ar trebui să arate viitorul guvern sînt din ce în ce mai multe şi mai diferite, iar şuvoiul întrebărilor se îngroaşă pe zi ce trece. "Din punct de vedere, al «racordării» programelor politice ale CDR, USD şi UDMR , colaborarea este ca în fabula cu racul, broasca şi o ştiucă", avertizează editorialistul de la **Vocea României**, (vechiul protocol cvadripartit n-o fi avut oare aceleaşi caracteristici?). **Evenimentul zilei** crede că problemele viitorului cabinet se vor simplifica prin cîştigarea scrutinului prezidenţial de către Emil Constantinescu: "Pentru ca responsabilitatea a ceea ce se va întîmpla după 17 noiembrie să cadă exclusiv pe umerii noului guvern şi a noii majorităţi parlamentare, ar trebui ca opoziţia democratică să deţină toate pîrghiile puterii", scrie Ion Cristoiu. La polul opus se situează Nicolae Corbu, semnatar al articolului de fond din ziarul **Vremea** (marţi, 5 noiembrie): "Cucerirea de către CDR şi a alegerilor prezidenţiale, pe lîngă cele legislative, ar însemna ca ţara «să se dea legată» dreptei, să permită CDR acapararea puterii absolute, exercitată după bunul plac, arbitrar şi abuziv, potrivit intereselor sale partizane. Cu toate riscurile instaurării unui regim «democratico»-totalitar." **Jurnalul naţional** reaminteşte celor trei lideri politici (Roman, Cunescu şi Béla) aflaţi – pînă la turul doi – "în postura de preacurtate «lebede» ale României" că Lebed l-a urcat în tron pe Elţîn plătindu-şi însă destul de scump insuficienţa «previziunii». Referindu-se la viitoarele formule de guvernare, directorul cotidianului **Adevărul** face un apel la ...vigilenţă separatistă: "Se impune atenţiei insistenţa cu care atît partidele în exerciţiu, cît şi reprezentanţii PDSR, aduc în discuţie posibila participare a acestui partid la guvernare. Sînt puse în mişcare toate modalităţile de persuasiune – de la argumentarea că e nevoie de un guvern care să beneficieze de o majoritate parlamentară puternică pentru adoptarea unor legi de mare importanţă pentru ţară (ca şi cum PDSR-ul a avut tot timpul o astfel de majoritate), pînă la ameninţarea voalată că astfel se va deschide o perioadă de instabilitate, cu scenarii apocaliptice - tulburări, alegeri anticipate... Bosnia, Cecenia. Nu e greu de sesizat că e vorba de o încercare disperată a PDSR de a rămîne cu orice preţ la putere". După modelul "gîndirii ţărăniste" de acum patru ani, "Ion Iliescu crede că un guvern al Opoziţiei va rezista doar trei-patru luni" iar **Libertatea** citează această aserţiune în pagina sa politică din 5 noiembrie.

● **Pe bază de contracte.**

Unul cu majoritatea românească, altul cu forurile internaţionale, fără să ştim care va fi ordinea priorităţilor pentru respectarea promisiunilor de schimbare în relaţia cu ambii parteneri. "Pe canale confidenţiale, FMI a lansat un avertisment viitorilor guvernanţi : în circa 100 de zile, trebuie elaborat un program economic ferm", dezvăluie **Adevărul** din 5 noiembrie. Va fi unul şi acelaşi program cu cel care trebuie aplicat în 200 de zile, sau vom avea, conform tradiţiei, un guvern cu mască social-democrată la Focşani şi cu zîmbet reformist la Bruxelles? (E.Ş.)

De jur împrejur

O fabulă

Presa noastră, dar şi oamenii noştri politici, ca şi, în general, viaţa politică şi publică românească par îngropate cu nasul şi orizontul în ele însele. Dimensiunile dezbaterilor şi controverselor de la noi sînt nu atît mici, mărunte, microscopice, cît artificiale, create pe nimic şi aparţinînd nimicului. Literalmente, ceea ce se petrece la noi pare *a nu avea măsură*, dar nu numai în sensul excesului - cel mult, al unui exces în negativ, în sensul irealităţii -, ci mai cu seamă al izolării de universal, de adevăratul real. Nu numai că nu ne punem adevăratele probleme, dar mai şi creăm unele false, din care ne place să nu mai putem să ieşim.

S-a tot "discutat" la noi despre răzbunare, justiţie, "procesul comunismului" etc. Discutarea acestei probleme nu a avut, de fapt, loc, în adevăratul înţeles al cuvîntului, niciodată, pentru că nici punerea ca atare a problemei nu a depăşit, decît cu infime excepţii, nivelul retoric. Aceasta deoarece, aş spune, aş îndrăzni să spun, la noi nu există ceea ce se cheamă o "stîngă luminată", atentă la "universal", şi pentru că politica, aşa cum este practicată ea pe plaiurile noastre, este una strict politiciană, cînd nu de-a dreptul mărunt politicianistă: o politică sub-politică, asupra căreia nimeni nu meditează, care nu îşi îngăduie marje de reflecţie, de respiraţie, de generozitate, de interes "dezinteresat".

De aceea nu am putut să nu fiu - şi să nu mă las, în plin - frapat de un recent apel apărut în presa franceză: *"Să-i judecăm pe criminalii de război! Acum şi mereu! Pentru un Tribunal Penal Internaţional: acum! Un Tribunal Penal Internaţional este singurul mijloc de a preveni cu adevărat crimele împotriva umanităţii, crimele de război şi genocidurile. Noi, subsemnaţii, parlamentari din lumea întreagă, lansăm un apel solemn pentru ca Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite să reînnoiască, în cursul celei de-a 51-a sesiuni a ei, mandatul Comitetului Pregătitor şi să adopte decizia de a convoca înainte de sfîrşitul lui 1988 o Conferinţă Diplomatică Plenipotenţiară în vederea instituirii Tribunalului Penal Internaţional Permanent"*. Urmează o suită impresionantă de semnături de parlamentari, oameni politici şi intelectuali de renume din lumea întreagă (cum ar fi: Jimmy Carter, Jacques Delors, Raymond Barre, Robert Badinter, Felipe Gonzales, Alia Izetbegovici, Bernard Kouchner, Marco Pannella, Michel Rocard etc.), printre care nu am întîlnit numele nici unui om politic sau intelectual proeminent din România. Multe nume de stînga, cum spuneam, binecunoscute în Internaţionala Socialistă. Obiectul concret al acestui apel îl constituie crimele de război comise, în anii din urmă, în fosta Iugoslavie şi în Rwanda. Intelectualii români se pricep, cel mult (dacă nu vor fi uitat deja şi asta) să protesteze, nu să cheme, să propună, să susţină, să creeze practic. Şi despre prea puţini (cam cîţi, chiar?) oameni politici români se poate afirma, cu mîna pe inimă, că sînt şi intelectuali. Intelectualul, ca mod de intervenţie specifică, aplicată, în numele "universalului", în treburile politice, ca mod ne-politic de a "face" politică, de a critica *Realpolitik*-a diverselor raţiuni "de stat", nu a prea prins la noi. Intelectualii români au voci preponderent *reactive*. Se va spune, desigur, că stînga încearcă să se recapitalizeze simbolic reeditînd problematici dragi ei, însă "depăşite", datate (nazismul, cel de-al doilea război mondial etc.), inventîndu-şi duşmani, inventînd fronturi de luptă artificiale. Că este vorba de o pură ipocrizie bine mascată simbolic, generos. Se poate, însă, afirma că problemele justiţiei, ale crimelor împotrivă umanităţii, ca şi modalităţile apelului internaţional ar fi datate, depăşite, că "stînga" încearcă reveniri cu orice preţ în actualitate reeditîndu-şi, papagaliceşte, temele favorite? Mă îndoiesc. Atîta vreme cît viaţa politică, viaţa publică de la noi nu va participa explicit, activ la universalul actualităţii, vom rămîne marginali, pe marginea propriilor noastre probleme, legaţi la ochi şi la mîini în faţa concretului propriu, atît de "specific" şi de "original" încît bate în inefabil, în inexistent. Vom rămîne marginali faţă de noi înşine. S-o spun concret: internaţional = universal. Fără un dram de generozitate a privirii riscăm să orbim. Dacă nu vom ridica ochii din pămînt, preocupaţi, cum sîntem, de măsurarea umbrei pe care o lăsăm pe solul strămoşesc, ne vom, pur şi simplu, de-realiza, artificializa. "Intrarea în Europa", atît de clamată, ţine şi de domeniul gîndirii, al interesului "dezinteresat", al universalului. Prea gîndim strict cartografic. Comunitatea internaţională civilizată în care aspirăm să accedem este şi o comunitate de reflecţie şi de problematici. Sîntem departe de Europa nu atît pe hartă. Căci cele mai rapid practicabile sînt autostrăzile gîndirii, iar problemele cu adevărat universale reprezintă singurul "Internet" care ţine omenirea împreună.

Bogdan GHIU

TRĂIRI ELECTORALE

Campania

O să uit, probabil, aproape tot. Trei senzaţii vor supravieţui însă în penumbra crescîndă a memoriei mele:

1. Perplexitatea faţă de cei care s-au înscris, fără şanse, în cursa prezidenţială şi mai ales faţă de obstinaţia paranoiacă a independenţilor.

2. Descumpănirea faţă de vulgaritatea retoricii electorale a domnului Adrian Năstase. Rareori am văzut un om inteligent acceptînd să coboare atît de jos de dragul unei improbabile victorii.

3. Satisfacţia stilistică dinaintea unei dezbateri Roman-Constantinescu, la care Ion Iliescu a refuzat să participe. Competiţia politică avea, cred, pentru întîia oară la noi, sunetul unei fragede amenităţi.

Andrei PLEŞU

Chiftelele şi mesajele

Schimbările sînt catastrofice dacă nu-ţi rămîne un punct fix la valorile căruia să te raportezi. Despre colegii mei nu ştiu dacă şi cu cine votează şi mi se pare că e foarte bine aşa. Nu sîntem un partid, o grupă de şoc, un nucleu, nici măcar un cerc de prieteni. Pur şi simplu un organism care funcţionează normal, chiar şi în condiţii anormale. În peripeţiile leneş-scandaloase ale campaniei electorale, redacţia a fost exact acel loc odihnitor, de unde puteai privi în voie mişcarea browniană a aspiranţilor la putere. Deşi persoane stimabile au ocupat funcţii care nu prea ştii la ce servesc - director de campanie, responsabil cu imaginea -, deşi se spune că s-au vînturat experţi străini, zgomotul electoral s-a declanşat mereu pe de lături raportat la interesele şi nevoile reale ale electoratului. E stenic în asemenea condiţii să ştii că "ai tăi" se ocupă de impactul McDonald's asupra mentalităţilor autohtone, oricît de indignate ar fi spiritele militante: chifteaua există, consumatorii la fel, ceea ce nu se poate afirma cu mîna pe inimă despre substanţa mesajelor electorale. Mesaje care, dedesubtul aparenţei energic-mieroase, calomnios-vindicative, au un substrat de dispreţ greu de suportat. Nu este o nenorocire că politicianul român se consideră superinteligent. Necazul vine din convingerea lui că alegătorii sînt nişte fiinţe primitive, lipsite de discernămînt şi memorie.

În cei şapte ani consumaţi de la prăbuşirea bruscă a dictaturii, puţine forţe politice şi puţini politicieni şi-au dovedit devotamentul real pentru regulile de joc democratice şi în special pentru un principiu elementar: dreptul la existenţă şi legitimitatea opoziţiei.

Şi pentru că toate discursurile electorale se desfăşoară la marginea realului, declaraţia unui candidat la preşedinţie – Gh.Funar, creditat de sondaje cu ceva sub 3% – că va cîştiga alegerile din primul tur, iscă zîmbete şi nu sentimentul de jenă şi urgenţă creat de obicei de decolarea din criteriile adevărului.

Campania electorală a creat mai multe dileme, decît a rezolvat, aşa că noi avem la ce medita. În campaniile electorale din Statele Unite, candidaţii au un popas obligatoriu cînd intră ca din întîmplare într-un McDonald's, muşcă din chiftea cu poftă şi-i bat pe umăr pe consumatorii cu care mai mult sau mai puţin întîmplător s-au întîlnit. La bătutul pe umăr, politicienii români sînt competitivi pe plan mondial. Rămîne problema chiftelelor.

Magdalena BOIANGIU

Tristeţi

E trecut de miezul nopţii. Stau singur în cameră, privesc pe geam - o pată de întuneric - şi mă gîndesc că trebuie să scriu cîteva rînduri despre alegeri, despre felul cum le-am trăit eu. Dau să-mi aprind o ţigară, îmi arunc privirea pe fereastră şi văd în depărtare cîteva faruri tăind liniştea bulevardului de centură. Realizez cu surprindere că principala mea ocupaţiune mintală în loc să fie la scris este la robinetul de la baie. Apa nu mai urcă pînă la etaj, iar va trebui să mă spăl din sticlă. Mă consolez, cum am făcut-o de vreo două sute de **Dileme** încoace; de unde nu curge, poate totuşi pică.

Ştiu că, duminică spre luni fiind, am încălcat o regulă a redacţiei - predarea materialelor în vinerea dinaintea apariţiei. Cred că mi se va ierta, în primul rînd pentru că, în genere, românul este iertător - uite, nici PNŢCD nu are de gînd să se răzbune, odată ajuns la guvernare, ne spune un învingător, dl Diaconescu -, şi în al doilea rînd, pentru că la un moment aniversar - mă gîndesc, de bună seamă, la cele două sute de numere ale **Dilemei** (da' dumneavoastră ce credeaţi?) - toată lumea e generoasă, zîmbeşte cu îngăduinţă şi e înclinată să-ţi treacă sub tăcere greşelile şi gafele. S-au văzut exemple şi la case mai mari...

Sînt readus la realitate de glasul unui comentator - de radio, de televiziune?, nu ştiu, vine din apartamentul vecin de unde, pînă mai acum un ceas, răzbătea o ceartă deloc electorală şi prea puţin principială, semn că liniştea noastră nu s-a realizat încă şi ne trebuie o schimbare. Aud pronunţîndu-se răspicat ultimele rezultate parţiale... ale alegerilor. Sînt bune, în sensul că îmi satisfac orgoliul contemplativ: coincid cu pronosticurile mele. La alegeri, e clar, o nimeresc mult mai bine decît la pronosport.

Ce am făcut eu în timpul campaniei electorale? Am privit şi ascultat liniştit (ah, mamiţo, mănnebunesc după menuetul lui Pederaski) zbaterea atît de mediatizată a unor politicieni mai mult sau mai puţin oneşti care... neîcuşorule... Am muncit la fel de mult şi am cîştigat la fel de puţin ca şi pînă acum, în schimb n-am mai tremurat ca altădat', pînă cînd, în ajunul dezbaterii celor 16, mi s-a părut că văz monstruos şi era să mă apuce fondacsia aflînd din **Evenimentul zilei** că, în chiar momentul culminant al campaniei electorale, Ministerul Învăţămîntului a hotărît reducerea orelor de predare a lui Caragiale în liceu.

Bravos naţiune, halal! îmi zic şi încerc să nu mă mai mir de nimic. Acum, ajuns horaţian fără de voie, deschid televizorul pe programul doi - iată, am dreptul şi libertatea de informaţie: Parma-Fio tot zero la zero, rezultat nul care le convine florentinilor şi, dacă lor le convine, lor cei din Apus, lor cei din NATO, eu de ce să mă plîng... Aflu că Reggiana lui Lucescu a pierdut din nou şi mă identific cu echipele astea mici şi fără bani care se zbat să supravieţuiască în prima divizie. Spun Weah unor astfel de gînduri şi mai ascult rezultatele unui sondaj IRSOP şi ale unuia IMAS. Dilema continuă, sînt avertizat de marjele de eroare pe care le comportă un astfel de estimat (cuvînt pe care românul va trebui să şi-l însuşească pînă la viitoarele alegeri) şi atunci mă cuprinde un dor teribil de certitudine - pe Tele7abc Newcastle cîştigă cu trei la unu... iată, în fine, un rezultat final.

Ilieş CÂMPEANU

...Ce bine-i fără tiranie!

Campania electorală a fost o antologie extrem de cuprinzătoare a ticurilor şi clişeelor din viaţa noastră politică, aceea descoperită de cînd am deschis ochii şi cărţile pe acest pămînt. Ticurile şi clişeele luptei de clasă şi ale populismului celui mai gros. Ticurile şi clişeele demagogiilor de dreapta şi de stînga, liberale şi conservatoare, naţionaliste, ortodoxiste, europeniste, ale tuturor formelor fără fond şi ale fondului ahtiat după o formă; ticurile "dreptăţii pentru toţi", clişeele justiţiarului care la 48 de ore după ce ia puterea (unitate de timp obsesivă la noi) va aresta pe toţi speculanţii; nimeni nu l-a întrebat cum, cu ce justiţie, pe ce bază haiducească. Ticurile băilor de mulţime şi ale vizitelor de lucru, clişeele copiilor îmbrăţişaţi printre strunguri şi motoare; ticurile sălilor ritmînd acelaşi nume, nimeni nestăvilind mulţimea din elanurile ei de rimă printr-o simplă întrebare: "doamnelor şi domnilor, dragi tovarăşi, nu v-aţi săturat?" Ticurile şi clişeele intelectualităţii noastre artiste şi realiste, blestemate să mizeze şi să joace aiurea, dar "responsabil". Ticurile înjurăturii din inimă şi clişeele tuturor indignărilor selective, asezonate cu marjorete şi paiete, păstrîndu-se însă logica sovietelor şi a antisovietismului, la fel de spontană. Toţi candidaţii erau antiCeauşişti, nici unul însă nu scăpa de sensibilităţile lui. Dovada a fost ignorarea oricărui compromis politic, problema cea mai grea a unor alegeri, azi din Nicaragua pînă la Marea Baltică. De nu toţi 16, cei mai impozanţi 5-6 au invocat reconcilierea cu acea ipocrizie stingheră, proprie celor născuţi în spiritul luptei împotriva împăciuitorismului. Pe nimeni nu a urît ceauşismul naţional-socialist ca pe împăciuitorişti. El şi-a luat revanşa cu brio sarcastic: toţi candidaţii serioşi la prezidenţa unei democraţii au fost anti sau neîmpăciuitorişti - fie cu burghezia, veche sau nouă, fie cu Securitatea veche şi nouă -, găsindu-şi liniştea, orgoliul şi principiile într-o intransigenţă mai mult sau mai puţin crudă. Nici unul n-a avut imaginaţia de a evita exagerările, melodramele, schemele care împart cetatea între mizeri şi bogaţi, între imbecili şi sinistri. Nici unul din cei importanţi nu deţinea acel secret al zeilor şi al zilei de sfîrşit de veac: a fi nonconformist şi nonplictisitor înseamnă a fi moderat. Totul a culminat cu isteria finală a fraudei, crescută din idilismul şi perfecţionismul moral, amîndouă insuportabile în politică, văduvind-o de orice caracter rezonabil, transformînd-o într-un cerc vicios al tuturor virtuţilor umane.

Dar am fi la fel de mediocri ca această campanie dacă ne-am opri la ticurile şi clişeele ei caragiale-flaubertiene; în fond, cu o sinceritate care se vrea şi ea rezonabilă, recunosc că ele nu m-au întristat peste măsură şi nu m-au decepţionat mortal. Mă doare mai mult gîndul că nu eu am inventat rinocerul. Dacă - aşa cum se zice deştept - "comunismul a fost o paranteză", trebuie precizat imediat: o paranteză, dar în ce frază! Am regăsit-o în toată continuitatea, plenitudinea şi melodicitatea ei mai mult decît seculare şi în seara aceea finală, cu 16 cetăţeni crispaţi în fotoliile lor şi 3 moderatori speriaţi, m-a biruit un gînd uman, deloc amar: *le place!* Ce bine că a căzut tirania!

Radu COSAŞU

P.S.: Cel mai bun "witz" al acestor alegeri, după auzul meu. La Tg.Mureş - doi unguri: - Aş vota cu Funda. - Nu e bun. - De ce? - Fiindcă e pe jumătate român. - Atunci, să votez cu Roman!? - Nici ăsta nu-i bun. - De ce? - Ăsta nu-i român deloc.

Schimbarea lui Luca

"Schimbarea", deviza Convenţiei a devenit lozinca întregii campanii proaspăt sfîrşite, fiind preluată cu inocenţă (şi adăugiri) de un întreg şirag de partide fără imaginaţie şi scrupule. Pentru mine, **schimbarea** s-a învîrtit în cercuri mult mai puţin electorale (cu cine votez ştiu de mult): odrasla mea, Luca Slavomir, de aproape 5 luni, se schimbă pe zi ce trece şi, odată cu el, şi doamnele ce ne mai uşurează greul casei. În plină lipsă de omenie a campaniei, Luca se umaniza pe zi ce trecea. Luat de la spital, deşi pui de om la înfăţişare, mamei lui îi părea extraterestru. Pentru ea se schimba întreaga existenţă, devenind, din simplă nevastă boemă, mamă complexă cu program fix. Şi mai ales cu o responsabilitate greu de purtat pe umeri. Pe de altă parte, în ciuda programelor lor pline de substantive abstracte (citez dintr-un pliant electoral al dlui Iliescu, în stil puzzle: *"Voinţă, tenacitate, încredere, stabilitate, schimbare, rigoare, realizare."*) lumea care i se oferea lui Luca era cît se poate de concretă: una cenuşie, cu iz de gunoi şi gust de sărăcie (îmi cer scuze pentru tonul devenit, brusc, din obişnuitul ironic - patetic, dar şi aici a intervenit

TRĂIRI ELECTORALE

o schimbare...). Prezentîndu-i lui Luca, de pe geamul unui apartament din Dristor, lumea (vorbă mare!) eram obligată să-i spun: "*Uite, Luca, blocuri!*" Între două schimbări de Pampers, îi istoriseam poveşti care se desfăşurau tot pe... acoperişurile blocurilor. Cînd am schimbat lumea de-acasă cu cea de-afară, m-am simţit şi mai încolţită. Drumul spre parc, ce şerpuia, prăfos, la un moment dat printre sediul PDSR-ului şi al PAC-ului de sector III, m-a mai liniştit: vedeam case cu grădini, cîini, pisici.... Luca a aflat, atunci, primele poveşti clasice.

La 1 lună şi jumătate a început să zîmbească. De atunci, mi-am asumat şi eu cu alte stări, rutina şi responsabilităţile. Pe cînd zîmbetele lui Luca se diversificau, transformîndu-se ba în hohote, ba în chiote, s-a terminat şi cu stabilitatea menajerelor lui. Cea dintîi a plecat să-şi îngrijească un bărbat bolnav de cancer. Cea de-a doua, o bătrînică aparent la locul ei, avea patima banilor: cu fiecare nouă zi, cerea o altă sumă de bani. Cea de-a treia, gospodina de consum, mînca tot ce găsea şi vroia să se mărite. Cea de-a patru citeşte Sidney Sheldon şi merge la cinematecă. Se pare că e "*omul de care aveam nevoie*".

Luca a început să se joace ca un nebun: întîi cu o gărgăriţă de plastic, apoi de-a v-aţi ascunselea cu mine, de-a imitatul sunetelor etc. În timpul ăsta, pe micile ecrane, candidaţii se jucau, tot mai în serios şi mai derizoriu, cu cuvintele. Pe lîngă schimbare, prezidenţiabilii făceau pase cu *speranţa*, *familia* şi, cel mai ades, cu *Dumnezeu*: nu numai. Dl Mudava, alesul divin direct, dar pînă şi cei mai roşii dintre candidaţi încheiau cu "*Aşa să ne-ajute Dumnezeu*". Pe cînd demagogiei i s-au adăugat atacurile la persoană şi dl Constantinescu putea fi văzut, transformîndu-se, în sinistrele clipuri ale PDSR-ului, à la *Aliens*, în regele Mihai, tatălui lui Luca i-a apărut un mare buboi în ceafă. Furunculul nu i-a trecut pînă spre sfîrşitul campaniei. Luca, însă, se juca şi rîdea tot mai tare. Acum e-n culmea fericirii şi nu aşteaptă rezultatul alegerilor, ci să-i iasă dinţii. Actuala sa menajeră e tot cu noi, şi ne face, săptămînal, salam de biscuiţi. Mama lui Luca şi-a înţeles, în sfîrşit, noul statut: şi-a asumat toate responsabilităţile, cu riscul unei schimbări de personalitate. Pierzîndu-şi zdravăn din latura ludică, s-a hotărît să ia mai de-a dreptul cuvintele: dacă în jur nu se va schimba nimic, îl va muta pe Luca într-un loc unde lucrurile sînt luate mai în serios.

Iaromira POPOVICI

Jurnal de alegător

31.10. (O zi înaintea predării numărului de faţă), trăiesc sub teroarea unui elicopter care survolează cu încăpăţînare zona: nu ştiu cîte partide au invadat arterele principale – jos, înspre Cîmpineanu flutură "Steaua" socialistă, ceva mai sus – cotind prin dreptul blocului Wilson spre Palat – PUNR-ul cu camioane şi patriotism gutural... Peste tot, megafoane, plus (cum ziceam) tortura sonoră a elicopterului; locuind chiar în centru (în spatele bulevardului Magheru), "starea de asediu" preelectoral mă loveşte în plin. Singura mea consolare este să-mi închipui că toate aceste "formaţiuni" ar putea să se întîlnească, la un colţ de stradă, şi s-ar apuca bucuroase să-şi care pumni – ca-ntr-un film început în registru grav-politic (gen Costa-Gavras) şi care ar vira-o brusc spre burlesc (gen Stan şi Bran)! Numai că nu e Cinema – nici măcar televiziune; nu poţi "zapa"; şi nu poţi (vezi mai sus) să-ţi bagi capul între umeri aşteptînd să treacă... Eşti *somat* să participi: votul sau(?) moartea, adică inexistenţa. Clic! (Eraser).

29.10. Pînă astăzi, avusesem o părere mai curînd bună despre campania PS/Mohora: mi se părea decentă, cu un ton civilizat. Dar azi, într-un maraton de clipuri electorale, l-am văzut pe cel al acestui partid – făcut la Turnu Măgurele (?) –, de un populism dezamăgitor... Tineri lăţoşi semi-*grunge* ţopăind în suntele unui imn folk à la Cenaclul "Flacăra", fete pătrunse de o isterie inexplicabilă, "michaeljacksonească", strigînd transpirate şi transportate "Votăm Mohooora!"... Asculţi, priveşti şi te îngrozeşti.

26.10. Singurul lucru pe care-l aveam în comun cu dl. Ion Iliescu (ateismul) mă făcea să-i trec cu vederea limbajul... În actuala campanie, este unicul candidat care nu a înţeles că *nu se poate să mai vorbeşti* aşa cum o face domnia sa! Invitat la "Antena 1", încă-preşedintele a îmbinat originalitatea expresiei cu o virulenţă a tonului pe care nu i-o cunoşteam (sau poate doar o uitasem). O constatare: toate întrebările puse erau "vădit insinuante", "agresive", "duşmănoase", cînd nu de-a dreptul "calomnioase"... Or, toată lumea care urmărea emisiunea putea constata care era, *de fapt*, tonul acestor întrebări – "alb", neutru; "modulaţiile" nu erau decît în închipuirea preşedintelui! Ca şi echivalenţa îmbogăţire=corupţie, din răspunsul dat dlui Manolescu: s-ar zice, într-adevăr, că – pentru dl Iliescu – oricine e bogat în România astăzi a ajuns astfel pe căi necinstite! Cît despre diatriba contra liderului USD – ce să mai vorbim... Aproape jumătate din emisiune, timp în care dl Iliescu a dat atîtea detalii penibile despre "amiciţia" sa cu dl Roman încît nu mai lipsea, probabil, decît să ne informeze ce i-a făcut cadou – de ziua acestuia, la care ne-a spus că a fost invitat în iulie '91 – şi cît l-a costat...

(fără dată). Afişul dlui Constantinescu – arătînd spre tine, alegător, cu acel deget care ar vrea să însemne *We want YOU!* Numai că gestul e prea moale, pare mai degrabă să-ţi atragă atenţia că ai nasturele de la haină rupt...

Zvonurile (chiar dezminţite) potrivit cărora domnia sa ar intenţiona – odată venit la putere – să se dea la o parte în favoarea M.S. Regele ar trebui să-i bucure pe toţi cei care (ca mine) găsesc prestaţia dlui Constantinescu destul de plăpîndă; dar gîndiţi-vă că asta ar presupune, totuşi, ca dl E.C. *să rămînă în funcţie, ca prim-ministru...!* Ceea ce ne-ar aduce înapoi de unde-am plecat.

30.09. Prevăd, într-un elan brucanian, că această *campanie* electorală (cu adevărat belicoasă!) se va lăsa cu ciomăgeli... PDSR-ul este nervos şi incapace, CDR-ul îndrăzneţ dar inabil, USD-ul leit imaginea liderului său – sigur pe sine şi uşor fanfaron. După şapte ani, mulţimea partidelor şi, mai ales, a prezidenţiabililor par nişte gaguri! Îmi vine să votez FrunDA *şi* Manolescu – fiind cei mai apropiaţi de imaginea pe care mi-o fac despre un şef de stat; dar, evident, nu se poate...

(Adaug astăzi, **31.10.**: Din păcate, mai sînt doar trei zile pînă la alegeri şi ceea ce speram că se va întîmpla – ciomăgeala finală şi generală – nu pare să se profileze în imediat... Cu excepţia unui biet elicopter făcînd, de unul singur, acea atmosferă de Costa-Gavras – pe o rază ce se întinde de la Inter la Romană... (Başca megafoanele cu "Aşa-i Românul").

Dezamăgit, mă gîndesc că sufăr, totuşi, de o imaginaţie prea puţin politică.)

Alex. Leo ŞERBAN

Electoralia non turpia

Ce e campania? E un lung Prilej pentru durere... - aşa făceam haz de necaz în 1990. N-o să evoc liniile de forţă ale contextului politic de atunci, o să înşir cîteva "scene" din timpul acelei campanii. Noapte. Sîntem în Balta Albă. Uite un poliţist! Ce face? Aplicat, liniştit, răzuie afişele electorale cu candidaţii ţărănişti. Amiază. Cumpăr verdeţuri din piaţă. O ţărancă bătrînă spune că ea şi consătenii ei sînt dispuşi să ne găzduiască pe noi, ăştia, tinerii de la oraş, dacă o să avem probleme cu politica... Seară: iau un interviu unui elev în clasa a XII-a, în Piaţa Romană. E bulversat: a avut imprudenţa să se amestece printre nişte inşi care discutau aprins politică la colţul străzii (aşa se obişnuia pe atunci în Bucureşti, mai ţineţi minte?); un domn, foarte distins altminteri, i-a servit drept argument ultim al disputei un şut la ţurloaie! Cît pe ce să înceapă o păruială... A scăpat cu fuga. Tot seara: e joi, înainte de votare. Cartierul Militari. Pe mijlocul străzii defilează copii, de la patru ani în sus, cu trandafiri, cartoane cu lozinci şi bîte mici. Ei îţi spun că la orice miting e obligatoriu să ai şi o bîtă, clar. Pe trotuar, adulţii aplaudă şi le propun în chip foarte serios să mărşăluiască pînă la Universitate, să-i facă pe drogaţii de acolo să se ruşineze.

1992. A început campania pentru parlamentare şi prezidenţiale. Punct cîştigat: poţi ieşi cu reportofonul în stradă fără ca obişnuiţii doi-trei cetăţeni vigilenţi să convoace poliţia spre a te legitima şi a face ordine, dîndu-ţi la iveală calitatea mai mult decît probabilă de spion. Acum oamenii se înghiontesc în jurul tău şi vor să spună cît mai multe pe bandă. Poţi să-i întrebi chiar şi despre privatizare fără să te trezeşti înjurat. TVR (deocamdată unicul post de televiziune) a început să difuzeze pentru prima oară în România clipuri electorale. Cei mai mulţi alegători declară că preferă adresarea directă, din studio, cu tribună, microfon, discurs scris pe foi şi draperie de pluş pe fundal. Rareori vei mai întîlni un interlocutor care să zbiere la tine şi la aparat. Aşa cum poate şi se pricepe, strada a început să construiască opinii bazate pe argumente. Nu întotdeauna logice, dar asta contează mai puţin.

1996: e limpede că *discursul umorii* a făcut loc unor tot mai rafinate *strategii discursive*. Am mulţi prieteni dezgustaţi de "circul electoral". Discutăm mult despre asta (e fascinant să comentezi jocul politic), însă ne întîlnim tot mai rar: sîntem din ce în ce mai ocupaţi. Spre deosebire de ei, eu n-am privit campania de acum cu dezgust. Fluturaşii şi strigătele în megafoane nu m-au agresat. M-au interesat. Am în cap tot timpul atmosfera din '90 şi '92 şi mai am în cap şi cuvintele lui Max Frisch: "Cine nu se preocupă de politică şi-a şi ratificat adeziunea politică pe care voia s-o evite: el slujeşte partidul la putere."

Delia VERDEŞ

© a.l.s.

Realităţi dinainte de *Dilemă*

Ce se întîmpla cu o lună înainte de apariţia **Dilemei**? Conspectînd "Cinci ani din istoria României", cartea Domniţei Ştefănescu, am încercat să reconstituim atmosfera zilelor dintre 15 decembrie - 1992 şi 15 ianuarie 1993, ziua de apariţie a săptămînalului nostru de tranziţie.

Pericol de război civil. La 15 decembrie 1992, la Timişoara sub pretextul comemorării Revoluţiei, urma să înceapă un război civil, pus la cale de forţe ostile României. Americanii şi ungurii, plus alte elemente, voiau să ne ia Ardealul. Corneliu Vadim Tudor a citit în Senat o scrisoare semnată de doi unguri care-l avertizau asupra iminentei primejdii. Ca prime măsuri de apărare, senatorul PRM cere scoaterea în afara legii a UDMR şi a Societăţii Timişoara.

Comemorare. Între 16-17 decembrie se comemorează la Timişoara momentele de început ale Revoluţiei Române. Este sfinţit monumentul ridicat în memoria victimelor arse la Crematoriul Cenuşa din Bucureşti. În oraş drapelele sînt arborate în bernă. Cîteva exemplare din revista "România mare" sînt arse în public, în semn de protest faţă de diversiunea lansată de C.V.Tudor. La mitingul organizat cu acest prilej sub deviza "Comunismul s-a născut pe Neva şi va muri pe Bega", participă Corneliu Coposu şi alţi lideri ai opoziţiei. Ion Iliescu şi-a trimis doar cîţiva reprezentanţi, deşi fusese invitat şi el la comemorare.

Grevă generală. Indignaţi de indiferenţa guvernului faţă de cererile lor, tipografii declanşează o grevă generală. Cititorii se trezesc într-o dimineaţă fără cotidiane. Apare numai "România liberă", care precizează că, deşi publicaţia e solidară cu greva, ea trebuie, totuşi, să-şi informeze cititorii. În plus, pagubele materiale ivite cu o asemenea ocazie n-ar fi putut fi suportate uşor.

• **Gheorghe Funar versus fostul rege Mihai I.** Un comunicat adresat guvernului de preşedintele PUNR cere să nu se permită intrarea în ţară, de Crăciun, a familiei regale. Invitat de primarul Timişoarei, fostul Suveran intenţiona să-şi petreacă sărbătorile în România.

• **A.C. contra PAC.** La al II-lea Congres al Alianţei Civice se cere clarificarea relaţiilor dintre A.C. şi PAC şi delimitarea identităţii celor două formaţii. PAC ar trebui să-şi schimbe numele.

• **"Făptuitorul de frunte al unei pietre de hotar."** La 21 decembrie are loc şedinţa solemnă a Parlamentului, în care se comemorează Revoluţia din '89. Dîndu-i cuvîntul, Oliviu Gherman îl numeşte pe Ion Iliescu "făptuitorul de frunte al acestei pietre de hotar"(!). Mai rostesc alocuţiuni Corneliu Coposu, Petre Roman şi alţii. Ion Marcu (FDSN) îi numeşte cu acest prilej, pe parlamentarii opoziţiei, "şacali şi hiene" el considerîndu-se un necesar şi sănătos "pumn muncitoresc". Solemnitatea şedinţei este tulburată de vociferări şi huiduieli. Foarte activ îşi exprimă protestul un grup de revoluţionari conduşi de Dumitru Dincă. La mitingul comemorativ care are loc seara în Piaţa Universităţii - participare puţină. Presa titrează a doua zi: "Oare am uitat chiar atît de repede?". În sălile palatului Cotroceni - preşedintele Ion Iliescu şi înalte oficialităţi PDSR îi sărbătoresc pe revoluţionari şi împart medalii şi diplome de "erou martir" şi "luptător pentru victoria revoluţiei din decembrie".

• **"Rodul unei fantezii maladive".** În Senat se face propunerea ca liderul PRM să fie chemat în faţa comisiei de disciplină pentru alarma falsă pe care a stîrnit-o privitor la tulburările ce urmau să aibă loc la 15 decembrie. Comentînd afirmaţiile lui C.V.Tudor, Virgil Măgureanu le califică drept "rodul unor fantezii maladive".

• **Neliniştile lui Mircea Snegur.** În 27 dec., preşedintele Republicii Moldova se arată a fi neliniştit de unele zvonuri potrivit cărora "serviciile speciale române vor pregăti unirea României cu Basarabia" şi atrage atenţia Ambasadei române de la Chişinău asupra acestor afirmaţii riscante.

• **Creşterea preţurilor.** În comparaţie cu Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria şi Ungaria, în România preţurile au crescut în 1992 - faţă de 1991 de la 160% la 200%.

• **Divorţ de catifea la Praga, şampanie la Moscova** (1-3 ianuarie 1993). La 1 ianuarie, în locul Cehoslovaciei, apar, datorită unui "divorţ de catifea", două state noi: Cehia şi Slovacia. Două zile mai tîrziu se semnează la Moscova Acordul de dezarmare strategică START II; George Bush şi Boris Elţin sărbătoresc evenimentul cu o cupă de şampanie.

• **Piedici în calea clauzei naţiunii celei mai favorizate.** La 4 ianuarie 1993 pe postul naţional de televiziune, preşedintele Ion Iliescu afirmă că neacordarea clauzei pentru România s-ar datora lui Corneliu Coposu, care ar fi intervenit personal - în numele CDR - în acest sens.

• **Guvern alternativă.** Petre Roman anunţa la o conferinţă de presă că FSN ar fi gata să ofere o alternativă de guvernare, cu o echipă formată, cu o singură excepţie - ministrul culturii, din membri FSN. "Guvernul fantomă" este refuzat de FDSN.

• **Protocol.** Liderii celor mai mari confederaţii sindicale, Victor Ciorbea (CNSLR), Miron Mitrea (Frăţia), Bogdan Hossu (Cartel Alfa), semnează un protocol cu miniştrii Dan Mircea Popescu, Mişu Negriţoiu şi Iacob Zelenco împuternicitul special al Guvernului în relaţii cu sindicatele. Între alte prevederi, documentul stipulează ca obligatorie participarea liderilor confederaţiilor sindicale la toate etapele de elaborare a programelor de restructurare.

• **Posibilă chemare în judecată.** Deoarece Corneliu Coposu anunţase că îl va da în judecată pe Ion Iliescu pentru cele afirmate la TV, purtătorul de cuvînt al Preşedintelui precizează la 15 ianuarie 1993 că în acea intervenţie n-a fost vorba nici de critică, nici de acuzaţie; subiectul este considerat elucidat, "problema închisă".

• **Dictatură şi bolşevism.** Nicolae Cerveni, Dimitrie Callimachi, Adrian Popescu-Necşeşti ş.a. - nu-l mai consideră pe Vintilă Brătianu apt să conducă PNLCD, reproşîndu-i o atitudine bolşevică şi dictatorială şi Biroul Director Interimar îi retrage mandatul.

• **Dilema.** La 15 ianuarie 1993, la sediul Fundaţiei Culturale Române se lansează "Dilema" - săptămînal de tranziţie. În articolul său inaugural, directorul publicaţiei socotea că *Dilema* ar fi, pe un asemenea fundal, "o gazetă care să reabiliteze deliberarea".

A conspectat Tita CHIPER

O întrebare (şi ceva) pentru Petre Mihai Băcanu, directorul ziarului "România liberă"

Alo, domnul Petre Mihai Băcanu? Aş dori să vă pun o întrebare: în eventualitatea - previzibilă, conform sondajelor de opinie - în care actuala Opoziţie va cîştiga alegerile din 3 noiembrie, linia ziarului pe care îl conduceţi se va modifica?

Nu ascundem că, de şapte ani de zile, noi am susţinut constant partea bună a Opoziţiei - sau partea bună a eşichierului politic - şi că ne-am luptat cu criptocomunismul. Pentru că, într-o asemenea perioadă, noi am zis că trebuie să-i susţinem pe cei care sînt mai buni. Sper că nu am greşit şi sper că electoratul o să ne confirme în alegerea noastră: partea bună noi am văzut-o în Convenţie. Nu ascundem, prin urmare, faptul că am susţinut Convenţia. Am şi criticat-o cînd a greşit, dar greşelile, în general, vin din partea Puterii, nu din partea Opoziţiei. Peste tot în lume, cea care greşeşte este Puterea, nu Opoziţia.

În cazul în care Puterea de mîine va fi Opoziţia de azi, linia critică a ziarului Dvs. se va menţine?

Se va menţine. De luni, 4 noiembrie 1996, cei care vor veni la putere - şi sper să fie cei din Opoziţie! - să nu se gîndească cumva că **România liberă** îi va proteja.

Vă mulţumesc foarte mult.

Vineri, 1 noiembrie 1996

A consemnat Bogdan GHIU

La „Vocea României"

L-am întrebat pe Constantin Priescu, redactor-şef la „Vocea României" (miercuri 30 octombrie) cum vede viitorul ziarului, în ipoteza că CDR va forma noul guvern.

Opoziţia ne-a avertizat foarte serios, prin glasul ei cel mai autorizat, al liderului Emil Constantinescu, acesta declarînd în 1995 negru pe alb că primul lucru pe care-l va face, dacă va ajunge la guvernare, va fi desfiinţarea **Vocii României**. Nu am ce comenta la această declaraţie atît de democratică. De fapt, am reprodus-o şi comentat-o la vremea respectivă.

- Dar presupunînd că se vor inversa rolurile între opoziţie şi putere şi totuşi ziarul dumneavoastră nu va fi desfiinţat, politica lui se va schimba în vreun fel? Va rămîne un ziar al guvernului?

- Dacă guvernul ce va rezulta din alegeri va continua să-i solicite ziarului nostru să facă o politică proguvernamentală, acesta o va face. **Vocea României** a fost creat într-un moment în care toate ziarele din ţară atacau guvernul şi nu-i publicau nicăieri nici măcar comunicatele de presă. A apărut ca o necesitate a guvernului de a avea un loc în care să-şi transmită mesajele către populaţie. Dacă următorul guvern care va veni la putere va simţi nevoia unei gazete pe care s-o folosească în susţinerea propriei activităţi, noi vom rămîne în continuare un ziar oficios. Asta nu înseamnă că sîntem sau că vom fi neapărat obedienţi puterii. Înţelegem să sacrificăm din spaţiul ziarului pentru publicarea poziţiilor şi documentelor oficiale, dar şi să ne spunem un punct de vedere obiectiv, corect, legat de marile probleme ale ţării.

Dacă însă noul guvern ne va desfiinţa ziarul, oamenii noştri, cei care sînt profesionişti, se vor descurca.

A consemnat Andrei MANOLESCU

Un fel de şedinţă

Hîtrul meu prieten Eugen Istodor mă sună într-o zi la redacţia *Dilemei* şi, printre altele, mă întreabă: "Sînteţi în şedinţă?". Iar eu, mai mult dintr-un impuls ludic determinat de firea lui glumeaţă, îi răspund: "Eh, un fel de şedinţă". Vorbe care, deşi nu aveau prea mult umor, au stîrnit veselia colegilor mei de redacţie.

După episodul respectiv, reconsiderînd, mi-am dat seama că ceea ce spusesem în joacă reprezenta nici mai mult nici mai puţin decît o excelentă definiţie a ceea ce se întîmplă în redacţia *Dilemei*.

Ce înseamnă pentru mine "un fel de şedinţă"?

Mai întîi ce înseamnă "şedinţă". În acest domeniu, experienţa mea postrevoluţionară nu mi-a schimbat deloc datele problemei. Înainte de a veni la *Dilema* în primăvara acestui an, fusesem angajat la o distinsă publicaţie *de opoziţie*, aprig anti-comunistă – cel puţin în declaraţii. În redacţia acelui ziar am realizat că apucăturile pe care altădată le catalogam drept comuniste reprezintă ceva ce ţine de o constantă a naturii umane şi, printre altele, că şedinţele nu pot fi decît de un singur tip: cu un şef ale cărui chiar şi cele mai neînsemnate cuvinte au datele emisiilor divine – sînt indiscutabile şi se cer notate cu repeziciune şi conştiinciozitate de către toţi cei prezenţi; în şedinţe, glasul subalternilor nu trebuie să se audă decît atunci cînd se arată *plăcut surprinşi* de extraordinarele idei auzite sau cînd rîd cu voioşie la orice tentativă a şefului de *a mai destinde atmosfera*.

Ajuns la *Dilema*, aveam să fac cunoştinţă cu o cu totul altă realitate. La drept vorbind, întîlnirile de aici nu sînt nici măcar „un fel de şedinţă", fiindcă nimic nu se aseamănă cu ceea ce ştiam eu. Dacă ar fi să le compar cu ceva, leaş apropia mai degrabă de *mesele în familie*. Vorbesc de familie în primul rînd pentru că există un *ce* inexprimabil, o legătură de o anumită afectivitate care-i uneşte pe cei ce se întîlnesc în redacţia *Dilemei*. În atmosfera aceasta de firească umanitate nu pot exista presiuni şi teroare. La început mi-am spus că am de a face cu nişte oameni politicoşi şi civilizaţi; apoi, cînd i-am cunoscut mai mult pe cei din jurul meu, mi-am dat seama că nu este doar atît – fiindcă într-o familie nu de politeţe este vorba.

(Îmi pare rău că asemănarea unei "echipe" cu o familie este un loc comun şi că atunci cînd lucrurile se întîmplă într-adevăr aşa miracolul trece neobservat.)

La *Dilema*, oamenii vin pentru a se întîlni cu ceilalţi. Pentru a se aduna – ca cei dintr-o familie seara – şi pentru a-şi regăsi astfel ceea ce au comun. Ceilalţi nu sînt "cunoscuţi", nici măcar "prieteni", ci pur şi simplu *ai tăi*. De aceea, primul lucru pe care-l faci atunci cînd te găseşti în mijlocul lor este să te bucuri; apoi să le povesteşti ce ai mai făcut între timp.

Spiritul aparte al revistei este ecoul atmosferei speciale din timpul a ceea ce în limbaj administrativ s-ar numi "şedinţă de redacţie". Întîlnirile de la *Dilema* sînt întotdeauna sub semnul discuţiei, al dialogului, al povestirilor. Cred că aşa trebuie să fi fost şi întîlnirile *Junimii* maioresciene. Iată că modul acesta de a face cultură, bazat pe astfel de relaţii umane şi – de ce aş ocoli inutil cuvîntul? – pe dragoste este întotdeauna profitabil.

Dacă "felul de şedinţă" al *Dilemei* (o revistă care, spre deosebire de altele, nu are pretenţia să fie decît *de tranziţie*) s-ar repeta, dacă nu la nivelul întregii societăţi, măcar pe ici pe colo, prin acele puncte esenţiale, am scăpa, în sfîrşit, şi de fantasmele trecutului. Şi – să recunoaştem – ar fi un pic mai bine.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Marginalii la o aniversare

Dilema lui Andrei Pleşu şi a excepţionalului său grup de redactori şi colaboratori există de peste două sute de săptămîni, în ciuda adversităţii şi a pronosticurilor sumbre cu care a fost întîmpinată. Publicaţia a cercetat cu egală curiozitate şi detaşare toate baricadele politice fără să întîrzie, fie şi din greşeală pe vreuna, reuşind să impună un limbaj nou, civilizat, să cultive dialogul într-un moment cînd ura, învinuirile aberante, monologul şi vorba joasă de extracţie lumpen tindeau să monopolizeze scena. Puterea a fost convinsă că este o publicaţie a opoziţiei -"înjură guvernul pe banii guvernului!" - iar opoziţia a acceptat cu greu că nu este vorba de o manevră subtilă a puterii, în vreme ce alţii, cu vorba mai săracă şi cu mintea pe măsura vorbei, au văzut în ea un perfect cal troian al Cotroceniului în curtea adversarilor politici etc. Vîndută Fundaţia, vîndut Pleşu, iudeo-masoneria şi altele. Noile metafore şi învinuiri la care ne putem aştepta nu sînt greu de prevăzut, deşi surprizele nu sînt excluse: imensa inventivitate a tipului infect, ar spune Marin Preda. Oricum, nimic nu mă mai surprinde, iar de la Revoluţie încoace mă aştept la orice, chiar şi la vorbe bune! Sigur că acestea au venit tîrziu şi au fost destul de rare, şi cum era firesc ne-am bucurat mai ales dacă n-au fost urmate de diverse cereri peste puterile noastre, însă, nu de dragul lor, şi nu din nevoia de aplauze ne-am pierdut nervii, sănătatea şi cărţile pe baricadele tranziţiei, ci din dorinţa de a pune umărul atunci cînd era cel mai greu, de a clădi într-un moment cînd domina nevoia de a distruge la întîmplare, am încercat să arătăm lumii şi faţa noastră, mai luminoasă, partea noastră inteligentă. În această ordine de idei, ultimele vorbe bune datorate unui confrate de la *Adevărul literar şi artistic* le-am citit chiar în aceste zile şi, absolut sigur, nu le-aş fi pomenit dacă în spatele lor n-aş fi descoperit un semn de întrebare ce, fără îndoială, este şi al altora: Fundaţia Culturală Română - se spune printre altele - "a făcut pentru «imaginea» României şi a românilor mai mult decît cîteva ministere şi fundaţii la un loc: sperăm că invidiile crescînde - mai mult sau mai puţin «confraterne» - mai ales acum, în preajma şi după alegerile de peste cîteva zile, nu vor clătina fundaţiile instituţiei (...) făcută să conteze, în ţară şi peste hotare".

Sigur că asemenea vorbe, atît de generoase, le vom merita cu adevărat peste cîţiva ani, cînd în marile librării ale lumii cărţile româneşti nu vor fi o raritate, rodul întîmplării sau al jocului diverselor conjuncturi de moment. Cît despre instituţia noastră, în spatele a ceea ce se crede sau se bănuie, există o muncă sistematică, disperată, desfăşurată după un proiect cu bătaie lungă. Fundaţia este nu numai singurul sprijin real, consecvent pentru românii din jurul ţării - altfel mai mult căinaţi decît ajutaţi de către diverşii patrioţi cu ziua - dar şi prima tentativă de afirmare sistematică a culturii noastre în lume. Aceasta însemnînd colaborare cu mari edituri, fundaţii, personalităţi, relaţii şi mai ales încredere dobîndită după ce au fost trecute toate probele de competitivitate, seriozitate, credibilitate etc. Oricum, unele din cărţile noastre au ajuns în mîna personalităţilor de care depinde azi soarta celor mai importante comunităţi umane. Şi dacă acestea, în ochii unora nu ar însemna foarte mult, cu adevărat important mi se pare că spaţiile rezervate ţării noastre în marile biblioteci şi universităţi ale lumii au început să nu mai fie chiar atît de pustii. Dar Fundaţia nu înseamnă numai o editură solidă şi foarte numeroasele publicaţii, unele în limbi de largă circulaţie, altele în curs de realizare, reviste remarcabile avînd un staff pe care-l poate invidia orice publicaţie din lume, două centre de cercetări, în Cluj şi Iaşi, care au dat cîteva cărţi fundamentale, dar şi o consistentă cifră de personalităţi importante, români şi străini, care nu doar continuă să creadă cu încăpăţînare în importanţa culturii, învăţămîntului şi cercetării pentru afirmarea ţării noastre în lume, ci şi pun concret umărul la ridicarea acestora pe locul ce li se cuvine, la păstrarea unor largi şi solide relaţii cu performerii adevăraţi ai momentului. Cursurile noastre de perfecţionare de la Braşov, la care au participat creatori de metode, laureaţi Nobel, distinşi savanţi străini, au intrat deja în tradiţie, după cum foarte frecventate sînt cursurile de limbă şi civilizaţie la care au participat sute de cercetători, studenţi, diplomaţi, militari, ziarişti de pe toate continentele.

Aşa stînd lucrurile, pare absurd ca schimbările post-electorale să înceapă cu instituţia - poate dintre puţinele după 1989 - care funcţionează la parametri europeni şi care, membră a Centrului European al Fundaţiilor, este parteneră la importante proiecte internaţionale.

Iar dacă lucrurile nu vor fi cum ne imaginăm, dacă va trebui ca *proiectul nostru*, Fundaţia Culturală Română, să se înscrie sub tradiţionala zodie a începuturilor, faptul nu ne va împiedica să credem cu tărie în cultura română, în valoarea şi în viitorul ei.

Augustin BUZURA

Acesta este articolul cel mai puţin dilematic pe care l-am scris

Nu pentru că, după 200 de săptămîni (ba chiar mai multe, dacă punem la socoteală şi "pregătirile"), mi-ar fi pierit dilemele. Nicidecum. (De altfel, ţin să declar solemn în faţa domnului director şi a întregului colectiv că dacă, Doamne fereşte, m-aş trezi într-o dimineaţă fără dileme, mi-aş da numaidecît demisia şi aş restitui şi salariul pe trei ani în urmă, cu indexare cu tot, bineînţeles.)

Problema e că eu scriu acest articol cînd în ţară există o anumită Putere (ale cărei jocuri *Dilema* a fost acuzată nu o dată că le face sau, dimpotrivă, că nu) şi o anumită Opoziţie (ale cărei jocuri, de asemenea, *Dilema* a fost acuzată că le face sau, dimpotrivă, că nu). Articolul va apărea însă după primul tur de scrutin, cînd e posibil (teoretic!) ca în ţară să fie o altă Putere şi o altă Opoziţie (a se relua parantezele din fraza anterioară, bineînţeles inversate). Ideea de schimbare, gîndul că viitoarea Putere (ale cărei jocuri *Dilema* va fi acuzată că etc.) va şti să conducă mai bine, că viitoarea Opoziţie (ale cărei jocuri etc. etc.) va fi mai eficientă, spre binele democraţiei – ei bine, aceste două lucruri (ideea + gîndul, adică) îmi dau o oarecare doză de optimism. Dar cum din conţinutul parantezelor de mai sus revista noastră iese ca într-un fel de joc cu sumă zero (mă rog, nu mă pricep prea bine, îmi zice un prieten matematician că e ceva de genul... şi cu banii luaţi – o fi, dacă zice el), îmi aduc repede aminte de subtitlul *Dilemei* şi optimismul îmi dispare rapid şi eficient. Nu că aş deveni pesimist – doar că îmi dau seama că ne aşteaptă, vrem – nu vrem, o nouă tranziţie.

Aşadar, regretînd că încă n-a sosit vremea să devenim o revistă "normală", îmi amîn dilemele pentru următoarele numere "de tranziţie" şi, cufundat cu totul în dialectica termenilor "tranziţie"-"normalitate", deschid ziarul *La Stampa* de azi, 31 octombrie 1996. Şi pe ce credeţi că-mi cad ochii? Pe un articol despre intelectualii italieni din ultimii 50 de ani pe care istoria ideilor, practic, i-a uitat pentru că n-au făcut profesiune de credinţă, n-au aparţinut unor mişcări sau tendinţe, n-au "marşat" şi n-au "semnat". Aşadar, o "istorie a spiritelor libere", cu totul minoritare într-o ţară în care totul (edituri, ziare, şcoli, licee, universităţi, grupări culturale etc.) sfîrşeşte prin a fi "de stînga" sau "de dreapta". O încercare de a-i reconsidera pe aceşti intelectuali tocmai din perspectiva "angajării lor civice" – făcute însă în nume propriu şi imposibil de redus la simpla confruntare între două tabere politico-ideologice. Iar ca să nu-mi dispară cumva pulsiunea dialectică, găsesc alături un scurt articol intitulat: *Dar de ce să-l slujeşti pe principe?* Autorul lui, Sergio Romano, profesor la Universitatea Bocconi din Milano şi politolog, fost reprezentant al Italiei la NATO şi apoi ambasador la Moscova, editorialist la *Stampa*, este un spirit liber, un analist lucid şi o inteligenţă cum rar se întîlneşte. Bucuros să-i regăsesc semnătura, mă reped să aflu "de ce intelectualul în Italia e aproape întotdeauna înregimentat". "Pentru două motive – spune Sergio Romano. În primul rînd modelul lui antropologic este curtezanul. Cînd a scris că partidul va fi «noul principe» şi le-a cerut intelectualilor să fie «organici», Gramsci nu şi-a dat seama că le înfăţişa conaţionalilor săi singurul tip de comportament cu care aveau o seculară familiaritate... În al doilea rînd, Italia politică este încă, prin multe aspecte, iliterată. Spre deosebire de ce se întîmplă în democraţiile anglo-saxone, unde nimeni nu le cere să salveze patria, intelectualii italieni scriu discursurile oamenilor politici, pregătesc schiţe şi proiecte, iar mai devreme sau mai tîrziu sfîrşesc în Parlament. Sînt, cu alte cuvinte, scribii unei Republici analfabete. Şi nu au timp, bieţii de ei, să fie cu adevărat liberi".

Termin de citit, mă întorc la dialectica mea, îmi alung şi ultima tentaţie dilematică pînă după instalarea viitoarei puteri şi viitoarei opoziţii (ale căror jocuri etc. etc.), îmi spun, uite, domnule, ce scoate Apusul – mă rog, Mediterana – din om şi trag – provizoriu – concluzia: e adevărat că ce e prea mult strică, dar în materie de tranziţie, niciodată nu e prea tîrziu.

Mircea VASILESCU

Roma, 31 octombrie 1996

„Joyeux anniversaire!"

Pe locul unui cătun, undeva în Europa Centrală, a avut loc o bătălie foarte sîngeroasă şi care este amintită în toate tratatele de istorie pentru că aceasta bătălie a marcat începutul existenţei ca naţiune a unei ţări ale cărei identitate şi frontiere nimeni nu le contestă astăzi. E una dintre bătăliile de care memoria Europei este plină şi în cursul căreia un popor puţin numeros dar curajos a luptat împotriva cotropitorului sau i-a izgonit pe stăpînii pe care nu îi mai voia; una dintre nenumăratele bătălii ai cărei morţi anonimi au contribuit la clădirea a ceea ce se numeşte istorie. La sfîrşitul secolului trecut, un pictor, probabil în urma unei comenzi primite, a avut ideea comemorării acestui episod printr-un tablou care este la înălţimea modelului. El nu s-a mulţumit cu o pînză, fie ea imensă, ci a pus să se construiască o clădire circulară al cărei perete interior l-a acoperit cu o frescă gigantică. Vizitatorul pătrunde în centrul clădirii după ce a urcat nişte trepte şi se află pe un fel de platformă de pe care poate să admire scena ca şi cum ar participa la ea. Pentru că nu doar pereţii reprezintă bătălia, dar şi solul ce separă baza platformei de zidul spre care se îndreaptă în pantă, şi el este o reprezentare a locurilor: pictorul l-a acoperit cu pămînt, iarbă artificială şi diferite obiecte, aşa cum se puteau găsi, fără îndoială, pe un cîmp de luptă din epocă. Un car răsturnat, cîteva scuturi rupte, lame de armă, bucăţi de coifuri, capete de unelte agrare de care se serveau ţăranii înainte ca furtuna războiului să-i gonească de pe cîmp. Mi s-a părut că zăresc de asemenea nişte hăţuri abandonate de călăreţ, o mănuşă de fier, rădăcini de cartofi, o potcoavă, o centură, un cerc de roată şi alte obiecte mai greu de identificat pentru cineva atît de puţin priceput în arheologie ca mine.

Cînd urmăreşti cu privirea acest teren frămîntat şi atît de încărcat, ai impresia că pătrunzi în zidul pe care este pictat peisajul bătăliei. Efectul de *trompe l'oeil* e fascinant. Cu atît mai mult cu cît artistul a avut ideea de a aşeza în apropierea frontierei invizibile care separă peretele de podea, cadavrul unui soldat cu ochii larg deschişi despre care nu mai ştii prea bine dacă este o figură de ceară culcată la picioarele tale sau o imagine pictată în două dimensiuni. Mai sînt cîteva cadavre pierdute pe cîmp, cai plini de sînge, morţi împrăştiaţi, nu prea mulţi însă, pentru că pictorul nu a voit totuşi să cadă în macabru.

Impresia generală pe care o dă tabloul este aceea a unui haos formidabil. Este însăşi ideea pe care mi-o fac despre o bătălie, un loc unde se ucide cu ferocitate, dar din care numai experţii militari sînt capabili să înţeleagă ceva. Sînt spaţii libere în care puteam admira cerul care alterna dungi de un albastru viu cu nori de un cenuşiu deschis. Pe o parte a cîmpului, avansează senin un grup de călăreţi eleganţi, în timp ce de cealaltă parte în jur de zece războinici se omoară cu gesturi mari. Există şi un rîu pe jumătate uscat în mijlocul căruia zace un tînăr care ar putea fi dintr-o tabără sau cealaltă. Am încercat zadarnic să recunosc conducătorii, dacă se aflau acolo, în mijlocul trupelor. Se zăresc şi cîţiva ţărani îngroziţi care aleargă nu se ştie de ce şi nu se ştie unde.

E ceva iconoclast în această pictură. Dacă pictorul a primit însărcinarea de a reprezenta o bătălie decisivă pentru viitorul ţării, o bătălie povestită în toate manualele de istorie din ţară, a făcut-o atunci cu toată forţa. El e însă prezent aici mai degrabă ca Fabrice la Waterloo, din romanul lui Stendhal, rătăcind ca într-un dedal, incapabil să înţeleagă importanţa momentului istoric pe care îl traversează ca din întîmplare. Pictorul meu are aerul de a ne reaminti că acest gen de accident pe care istoria îl recompune a posteriori nu este decît conjugarea întîmplătoare a unor mici crime petrecute în cîmpie, înainte de ploaie, şi a căror sumă aduce pînă la urmă victoria sau înfrîngerea.

De aici mania comemorărilor, aniversărilor, prin care atribuim unor momente confuze din trecut gravitatea unui eveniment. Consacrăm cîteodată prin aniversare, prin înscrierea în registrul proceselor verbale ce sînt manualele noastre de istorie naţională, zile nebuloase, acte incoerente, din care ies, totuşi, nu se ştie de ce, nu se ştie cum, destine de necrezut.

Am părăsit rotonda cu un fel de aversiune pentru aniversări. Aveam în faţa ochilor pe acel sărman soldat culcat în rîu şi căruia nu îi mai păsa. Istoria noastră însă este făcută numai din asemenea exemple, o lungă suită de transformări din imediat în definitiv.

Trebuie să înţelegem, de asemenea, că fără istorie, fără datele care o jalonează şi care îi dau o direcţie, oare ce am mai povesti nepoţilor pentru a-i convinge de realitatea naţiunii căreia îi aparţin? Aniversările, comemorările sînt factori de coeziune, semne ale identităţii.

Vedeţi prea bine: ne petrecem timpul sărbătorindu-ne aniversările, datele de naştere, de moarte, de căsătorie, de divorţ, primul dinte, ziua în care ne-am întîlnit sau în care ne-am pierdut din vedere. Era o seară cu ceaţă pe podul Carol. Ziua sărbătorii naţionale. În fond, aceste aniversări, comemorări nu sînt nimic altceva decît o manieră de a măsura timpul, de a lua măsuri, de a calcula distanţa pe care am parcurs-o deja, distanţa care ne-a mai rămas de străbătut. Nu degeaba era acolo, în rîu, soldăţelul meu, aniversarea asta înseamnă: micul tic-tac al morţii. Sosim!

M-am întors spre seară, nu prea vesel, cu dorinţa de a-mi schimba gîndurile. În clipa aceea a sunat telefonul: "Ştii, sărbătorim numărul două sute al *Dilemei*. Nu vrei să ne scrii un articol?"

Norbert DODILLE

(cu cele mai bune urări)

Traducere de Sofia OPRESCU

Dilemele fiecăruia

Magdalena Boiangiu

8 - Alianţe şi cîrdăşii
12 - Între acte (în colaborare cu Petru Ionescu)
25 - "Era mai bine înainte"
34 - "Sîntem în direct..."
44 - Cu jalba-n proţap
51 - "Eroarea ca izvor al succesului"
56 - Privatizarea în cultură, privatizarea culturii
67 - Lege şi tocmeală
75 - Opinii despre sondajele de opinie
90 - Democraţie şi democraţi
99 - Merită să fii cinstit?
105 - Vin americanii
114 - Jumătate plus unu
123 - Unii sînt mai egali decît alţii
131 - 1789... păcat, păcat de sîngele vărsat? (în colaborare cu Radu Cosaşu)
141 - Exerciţii de tranzitologie (în colaborare cu Ilieş Câmpeanu)
151 - Secret, transparenţă, putere
162 - Starea teatrului
171 - Noi, poporul... drepturi colective şi individuale
179 - Statul şi cultura
187 - Liberalismul, azi

Ilieş Câmpeanu

57 - O "familie de cuvinte": mit, Mitică, mititei
65 - Să fim serioşi
72 - Comunismul românesc de la mit la fetiş?
77 - Hyde Park dar şi căldură mare (în colaborare cu Tita Chiper)
85 - Punctualitatea - ce mai e şi asta?
91 - Suspiciunea
100 - Nu e momentul!
108 - Milă şi filantropie
117 - Igienă şi curăţenie
127 - Rolul şi masca
137 - Bişniţă, negustorie, comerţ
141 - Exerciţii de tranzitologie (în colaborare cu Magdalena Boiangiu)
148 - Restitutio in integrum: case, averi, reputaţii
158 - Legea electorală
173 - Birotică şi birocraţie
178 - Plictiseală, pisălogeală şi grafomanie
188 - Jocul de-a vacanţa
199 - "Eu cu cine votez?"

Tita Chiper

9 - Festivităţi, petreceri, ceremonii şi comemorări
22 - Trecut, tradiţie, eroi
28 - Protestul: un drept, o datorie, o vocaţie?
43 - Un om pentru eternitatea noastră: întreprinzătorul
62 - Intelectualitatea tehnică
73 - A fi sau a nu fi independent
80 - Ecologia: unde dai şi unde crapă
87 - Istoria ca alibi
91 - Suspiciunea (în colaborare cu Ilieş Câmpeanu)
97 - Cazul Iuliu Maniu - politică şi morală
107 - Locul comun
116 - Normalitatea - atîta cîtă e
125 - Las' că merge şi-aşa!
136 - Nu se mai spun bancuri
147 - Riscurile şi avantajele ambiguităţii
157 - Absenteism şi indiferenţă
167 - Duşmani, adversari, concurenţi
177 - Cazul Lucreţiu Pătrăşcanu
185 - Pragmatism sau bun plac
195 - Provizoratul - neîncrezători în bine şi obişnuiţi cu răul

Radu Cosaşu

6 - Despre intransigenţă şi compromis
16 - Splendoarea şi mizeriile mitocanului
30 - Noi nu facem băşcălie, dar nici n-o putem urî
36 - Hyde Park
38 - Cum vă place fără cenzură, domnilor scriitori?
45 - Orgoliada în ţara lui "ştii cine sînt eu?"
63-64 - Înjurătura, azi
81 - Mondialul, naţionalul şi naţionala
88 - Serialomania şi România profundă
95 - După '89, v-aţi schimbat prietenii sau duşmanii?
103 - Aţi avut măcar o zi bună în 1994?
131 - 1789... păcat, păcat de sîngele vărsat? (în colaborare cu Magdalena Boiangiu)
135 - Hyde Park
145 - Iară n-avem roman?
155 - 1996-2000, vă dorim cel mai bun cincinal!
168-169 - Rusia, problema europeană a României
181 - Bombardamentul informaţional - încă o nenorocire?

Bogdan Ghiu

13 - Limbajul - de la reclamă la discurs politic
29 - Banii noştri şi mirosul lor îndepărtat
42 - Starea provinciei
52 - Europa sau Europa?
61 - Despre străin şi străinătăţile sale
70 - Televiziunile românilor: de la monopol la inflaţie?
98 - Decomunizarea - dare de seamă
106 - Crîşme şi cafenele de ieri, de azi şi de aiurea
115 - Noi, proştii...
124 - Proprietatea
134 - Mai avem viitor?
146 - A fi marginal: în lume, în societate
156 - În faţa legii - între drept şi dreptate
166 - Posturile private de televiziune
175 - Societatea civilă sau frumoasa fără corp
186 - Miliţieni, poliţişti, bodyguarzi
196 - Un hamburger sau o ciorbă de burtă? Psihologia *fast-food* în România

Andrei Manolescu

89 - Arte şi meserii
96 - Rutina, între inerţie şi experienţă
104 - Noutate şi schimbare
122 - Statul
113 - Conflict între generaţii
133 - Hai să ne organizăm
143 - Drepturile omului
153 - E o nenorocire, domnule!
164 - Opoziţie şi democraţie
173 - La muncă!
180 - Relaţiile publice
189 - Hyde Park preelectoral

Cezar Paul-Bădescu

182 - Starea poeziei
192 - Viaţa şi opera

Andrei Pleşu

129 - Cazul Nae Ionescu

Iaromira Popovici

58 - Ferma animalelor
76 - "Oaia ce-a mîncat-o lupu'/ A făcut cu el un *cuplu*"
82 - *Kitsch* ce-i prostul gust
86 - Fapte diverse
94 - "Cu un car de minte/ Un dram de *Noroc*"
102 - A-nceput de ieri să cadă...
112 - Votaţi sloganul!
121 - Modă şi mode
132 - Anonimi şi anonimat
142 - Vîrsta a treia
152 - Chef şi chefuri
163 - Cultura de masă
172 - Consum şi consumatori
198 - Nevoia de poveste

Alex. Leo Şerban

5 - (Falsa) pudoare şi (adevărata) obscenitate
11 - Elitele
18 - Ce fel de bîrfă bîrfim?
27 - Lenea
33 - Imaginea (c)are minte
39 - Da' cu plictiseala cum staţi?
47 - Vocile femeii în vreme de tranziţie
54 - Luxul individualismului între flux şi reflux
68-69 - Bun simţ, bun gust, bune maniere
79 - Sărăcie şi luciu
109 - Copie şi original
118 - Comunicare/comunicaţii
128 - Laic şi religios
138 - Public/privat
149 - Starea filmului
159-160 - Cosmopolitism şi autohtonism
190 - Arhitectură şi urbanism
200 - ...şi nici 2000 nu e departe

Elena Ştefoi

14 - Celebritatea
19 - Stînga-dreapta
20 - Violenţa
23 - Presa, toţi ştiu că nu-i bună, toţi o citim
24 - Cum ne supărăm unii pe alţii
37 - Rituri şi ritualuri - publice, politice... şi fotografice
46 - Încă un preţ care creşte: preţul adaptării
50 - Republică sau monarhie
59 - Cultura politică
74 - Exilul românesc - şanse şi drame
84 - Cazul Gheorghe Tătărescu
92 - Împrumuturi politice, împrumuturi culturale (în colaborare cu Mircea Vasilescu)
93 - Vitezele Europei (în colaborare cu Mircea Vasilescu)
110 - Disciplina de partid
120 - Dilema şi dilemele ei
126 - Memorie şi memorii
144 - Egalitatea - de la egalitarism la diferenţe
154 - Controversele schimbării: cazul Germaniei
165 - Cazul Ion Antonescu
176 - Oferta electorală, campanie, lideri, programe
183 - Intelectualul şi puterea
194 - Democraţia creştină - cît creştinism, cîtă democraţie?

Mircea Vasilescu

7 - Şcoala românească
17 - Armata
35 - Începe şcoala. Cine este pentru?
191 - Ce se citeşte cînd nu se mai citeşte

Delia Verdeş

101 - Lumea interlopă
111 - Alcool, tutun, femei
119 - Clasa de mijloc
130 - Apatia
140 - Manualele şcolare
150 - Vocile femeilor în tranziţie
161 - Vom merge la psihanalist?
170 - Automobilul de ambe sexe, pentru minte şi inimă
184 - Graffiti - pereţii vorbesc
193 - Protejaţi de tranziţie

În colaborare:

Petru Ionescu

21 - Restauraţia - încotro?
31 - Diletantismul, nimic nou
40 - Consilieri şi consiliaţi

Teodor Şugar

10 - Între xenofobie şi naţionalism
32 - 1968 în Cehoslovacia şi nu numai

Ariadna Zeck

15 - Demolările, o tradiţie românească?
26 - Biserica, între instituţie şi credinţă
41 - "...Ce balamuc simpatic sînt Bucureştii aceştia!"
49 - Copilăria copilului naţional

Mereu la început

Sfîrşitul *Dilemelor?* Aş spune mai degrabă începutul lor. Într-o societate ce (încă) nu şi-a găsit cadenţa, căutarea dilemelor devine o datorie de conştiinţă. Nu ştim exact în ce etapă a drumului ne aflăm, intuim însă că normalitatea este acel pod "prea îndepărtat" de care uneori ne ferim, alteori o construim din modestele certitudini ce ne mai stau la dispoziţie. Sîntem mereu în dilemă, avem în sînge un imperceptibil "embarras du choix", emblemă a unei nehotărîri patologice.

Pentru ca incertitudinile şi căutările să nu se transforme în regulă, inventăm dileme. Cît de mult ne ajută în aprecierea propriilor nuanţe, rămîne de văzut. Ar fi tragic ca dintr-o societate să rămînă numai dilemele ei. Ar fi însă şi mai catastrofal dacă le-am respinge în bloc, fără drept de apel. Deocamdată avem în urmă formulări de probleme şi posibilele lor soluţii. Insuficient pentru a avansa, de ajuns pentru a nu regresa. Elogiind diferenţa, blamăm echilibrul.

La început, *Dilema* a fost structurată pe opoziţii clare, evidente, "cestiuni" vizibile cu ochiul liber. Am ajuns, după o oarecare continuitate, să ne întrebăm asupra unor instituţii, deprinderi, doctrine, la noi şi aiurea. Ne aflăm mereu asimptotic faţă de scop: oricînd pot apărea alte abordări ce vor justifica infinte întrebări.

Pînă acum totalitatea *Dilemelor* nu reuşeşte să acopere aspectele întunecate, gri sau măcar clarobscure ale tranziţiei. Ştim însă că prin limitarea, chiar şi în această formulă, a întrebărilor, împrejmuim incertul organism al propriului corp social, fie chiar şi pentru un timp limitat. Merită efortul de a inventa mereu alte probleme? Iată o întrebare al cărei răspuns îl vom afla în mod sigur într-un timp dat: poate foarte curînd, poate prea tîrziu sau – în varianta hiper-fatalistă ce nu ne e deloc străină – niciodată. Avem deci, în sfîrşit, o (vagă) certitudine. Şi mai e ceva: necunoscutul fotografiat din toate poziţiile are toate şansele să fie, în cele din urmă, identificat.

Atîta vreme cît vom continua să ne mişcăm între capetele celor două argumente care, întretăiate, nasc o posibilă dilemă, avem toate şansele să găsim liniştea centrului, calmul identităţii, sobrietatea răspunsului. Odată apărută pendularea, resursele vigilenţei dispar. În fuga după dileme n-avem voie să uităm că tot ceea ce poate părea clar ascunde uneori nelimitate resurse de ambiguităţi. Important este unde vrem să ajungem: drumul rămas e încă lung, iar singurul raţionament într-o astfel de împrejurare este că ne aflăm undeva la începutul dilemelor, acumularea fiind de fapt un punct şi nu o linie.

De multe ori observăm borne din mers fără a le contempla cu atenţie: le bănuim conţinutul, intuim mesajul, trecem însă mai departe. Aparţinînd unei culturi ce nu a repudiat niciodată repausul, ar fi bine să reflectăm puţin acolo unde incertitudinile se acompaniază cu două zerouri.

Radu CARP

Cartea albă a Securității

Am citit recent apăruta **Carte albă a Securității** în al cincilea volum, consacrat modului cum au fost supravegheați de acea odioasă instituție scriitorii și artiștii. Editorul i-a și pus ca subtitlu "istorii literare și artistice 1969-1989". Istoricul literar din mine a tresărit ca în fața unui document revelator. Un document care fixează o pîndă sistematică și o răzvrătire constantă. Spre deosebire de alți colegi, cred că publicarea acestui volum de documente revelatoare este importantă și un act binevenit al Serviciului Român de Informații. Istoricul literar (nu numai!) de azi, dar, mai ales, cel de mîine vor apela la această carte ca la un extraordinar instrument de lucru, cu ajutorul căruia se vor putea reconstitui mai bine o epocă și un sistem.

Primul lucru care m-a izbit la lectura cărții e un fapt de continuitate în istoria disputelor de idei din România de după 1900. Cum se știe, de pe la 1900 încoace în cultura românească în genere și în viața literară în special s-a declanșat disputa între orientarea tradiționalist autohtonist naționalistă și cea a modernității înnoitoare. Sămănătorismul, neosămănătorismul postbelic, gîndirismul, apoi legionarismul s-au opus înnoirii moderne a țării, postulînd menținerea în cadrele stricte ale autohtonismului osificat. De cealaltă parte s-au aflat E. Lovinescu, Ștefan Zeletin sociologul, apoi marii critici interbelici (Călinescu, Ciocu-lescu, Pompiliu Constantinescu, Vl.Streinu, T.Vianu), grupările de la **Viața Românească** și **Adevărul**, gruparea de la **Ideea Europeană**, în frunte cu C.Rădulescu-Motru. Aceștia au demonstrat necesitatea sociologică a evoluției structurilor românești spre o civilizație modernă, sincronizîndu-ne cu cea europeană. În plan literar se milita, pe urmele îndrumărilor maioresciene, pentru primatul esteticului în actele de evaluare, pentru modernitate, împotriva închistării într-un tradiționalism mohorît și retrograd. Deceniile dintre războaie sînt saturate de încleștarea dintre cele două orientări, cu înfruntările ei memorabile. Istoria are, cum se vede, continuitate. Pentru că după 1971, cînd N.Ceaușescu a "descoperit" dimensiunea naționalistă (cu ajutorul căreia credea că poate conferi legitimitate partidului pe care îl conducea), s-a redeschis, clar, disputa între cele două mai vechi orientări. În jurul lui Ceaușescu și a direcției nefaste pe care o reprezenta s-au adunat partizanii tradiționalismului închistat și ai naționalismului agresiv militant. Împotriva acestei direcții s-a ridicat cea a europeniștilor, a modernității, a apărării esteticului. De altfel, încă de pe la mijlocul anilor șaizeci, cu ajutorul principiului suveranității esteticului, s-a obținut descongestionarea vieții literare, impunîndu-se restituirea marilor valori din trecut și impunerea celor noi apărute în planul literaturii și artei. Treptat, gruparea din jurul revistelor **Săptămîna** și **Luceafărul** a devenit apărătoare a tendinței autohtonist-naționaliste, cu protocronismul ei stupid, pe cînd cea din jurul **României literare** și al altor reviste din țară (**Convorbiri literare, Ramurile** conduse de Marin Sorescu etc.) s-a distins drept înnoitoare, europenist-modernă, respingînd naționalismul agresiv și aservit. De o parte Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Mihai Ungheanu (cu tot grupul de la **Luceafărul**), Dan Zamfirescu, Paul Anghel, de cealaltă parte Geo Bogza, Eugen Jebeleanu, Marin Preda, George Ivașcu, Nicolae Manolescu, Mircea Zaciu, Lucian Raicu, Ana Blandiana, Augustin Buzura, Eugen Simion, Valeriu Cristea, Mircea Iorgulescu și, de fapt, tot ceea ce avea mai distins și împlinit lumea literar-artistică. Și nu e simptomatic că, în anii optzeci, exponenții protocronismului ceaușist au dus, în paginile **Săptămînii** și ale **Luceafărului**, o degradantă bătălie împotriva lui Lovinescu și Zeletin, cu ale lor cărți capitale **Istoria civilizației române moderne** și **Burghezia română**? Iar noi nu eram lăsați, de cenzură, să replicăm? A fost, între aceste două orientări, iată renăscute, o ascuțită, dîrză luptă de tranșee, epuizantă dar niciodată domolită, care a caracterizat înfruntarea de idei din ultimele două decenii ale ceaușismului. Și, culmea, cu toate că "marele cîrmaci" era, de fapt, în fruntea orientării autohtonist-naționaliste, ea era vădit contestată și, de fapt, neputincioasă în disputa cu orientarea liberal-europenistă și favorabilă suveranității esteticului. Victoria, oricît ar părea de ciudat, a fost de partea orientării noastre antitradiționaliste și agresiv antinaționaliste. O bună parte din documentele volumului pe care îl comentez reflectă această realitate. Și nu e edificator faptul că la toate Conferințele Naționale ale Uniunii Scriitorilor de după 1971 încoace, reprezentanții direcției ceaușismului naționalist nu izbuteau să fie aleși, pentru a trece de strunga strînsă a votului secret? Și, iarăși, că la ședințele de Consiliu protestatarii erau, invariabil, cei din orientarea liberalistă, antinațională, așa-zicînd estetizantă?

Securitatea supraveghea îndeaproape viața literar-artistică. Voia să știe totul, pentru a nu se lăsa surprinsă de manifestări ei necunoscute. De fapt, acesta era scopul ei ca instituție odioasă. Și noi o știam prea bine, apărîndu-ne cum și cît puteam. Mi-aduc aminte de un episod care, totuși, a surprins Securitatea neprevenită. Ceea ce a iritat-o nespus, reacționînd nervos și aspru. În septembrie 1983, din inițiativa lui Nicolae Manolescu, Augustin Buzura, Mircea Zaciu, Eugen Jebeleanu, Mircea Dinescu s-au adunat, pe un text nepolemic (redactat de Nicolae Manolescu), 47 de semnături ale unor membri ai Consiliului Uniunii Scriitorilor, pe un memoriu înaintat președintelui Uniunii, prin care se solicita, statutar, convocarea în ședință a Consiliului. După adunarea semnăturilor, memoriul a fost depus președintelui de Eugen Jebeleanu și Mircea Dinescu. Securitatea a reacționat, cum spuneam, violent, furioasă la culme că s-au putut aduna, pe un memoriu, 47 de semnături, fără ca ea, ca instituție, să o fi aflat. După o rapidă consultare, mai toți semnatarii care aveau slujbe au fost chemați, pentru intimidare, la mai-marii instituției de care depindeau ca salariați. Eu, cu regretatul prieten Mircea Ciobanu și prietena Daniela Crăsnaru, am fost chemați la tovarășul Ion Traian Ștefănescu, vicepreședinte la Consiliul Culturii. Era la sfîrșitul lui octombrie 1983 și am fost, cu acest prilej, efectiv anchetați - ca la poliție - și amenințați. Dar am triumfat. Ședința Consiliului a fost, după o vreme, convocată. Și ce atmosferă încordată era la aceste ședințe de Consiliu, cîte mărimi ale zilei nu erau prezente acolo, pentru a ne intimida! Și, în ciuda a tot și a toate, ne rosteam gîndul aproape întreg, protestînd și apărîndu-ne revendicările și dezavuînd avantajele care se creau orientării tradiționalismului obstinat și a naționalismului ceaușist. Cînd, la o ședință a Consiliului din 1985, am protestat împotriva tratamentului stropșit la care sînt supuși scriitorii și a protecției de care se bucură orientarea grupării de la **Săptămîna** și **Luceafărul**, tovarășul Mihai Dulea m-a admonestat cu asprime iar altcineva de la Municipiu m-a avertizat că îmi voi pierde slujba de redactor la Ed.Minerva. Știa bine ce spunea. Atunci se redeschisese contenciosul dosarelor nesănătoase și eram amenințat să fiu licențiat.

Citind **Cartea albă a Securității** mi-am reamintit și de un alt episod din 1983. Publicasem, ca redactor și șef de redacție la Ed. Minerva, volumul **Eseuri, Critice** de marele sociolog Henri H.Stahl, după ce, în 1981, îi publicasem un volum de memorialistică (**Amintiri și gînduri**). Gruparea de la **Săptămîna** și **Luceafărul** a dezlănțuit o vitriolantă campanie împotriva volumului, care l-a înspăimîntat efectiv pe autor (avea, atunci, 82 de ani și era grav bolnav de cord). Aflu acum, dintr-o notă (316) redactată de un ofițer de Securitate, că, de fapt, reprosul mi se adresa mie (am fost, atunci, mi-aduc aminte, convocat la Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R., împreună cu conducerea editurii, pentru a fi anchetat), că mi se reproșa că volumul lui Henri H. Stahl "cuprinde, de fapt, o serie de idei ale lui Zigu Ornea, pe care le-ar fi introdus profitînd de vîrsta înaintată a autorului". Dar în volum se afla un studiu al lui Stahl din 1932 și celelalte, pentru un avizat, purtau, evident, pecetea specifică gîndirii acestui, probabil, cel mai mare sociolog de cînd există sociologie românească. Și, totuși, Henri H. Stahl era bănuit că eu am scris, pentru el, în acest volum pagini sau chiar eseuri. E o culme neegalată a tîmpeniei în ceea ce observa acest ofițer de Securitate, într-o notă care îmi era în întregime consacrată. Și tot acolo se spunea că sînt preocupat "de promovarea scriitorilor de naționalitate ebraică". Era o sfruntată minciună, publicînd, de fapt, la ESPLA și la Ed. Minerva, sute de volume din și despre creația scriitorilor clasici români. Și, apoi, de unde a scos acest ipochimen pus pe radicale că există o "naționalitate ebraică"? Am trecut, atunci, prin clipe grele (bătrînul Henri H. Stahl mă întreba, înspăimîntat, dacă nu i se va lua dreptul său la pensie), amenințat fiind să fiu dat afară din slujbă. Fapt de care, în fond, fusesem avertizat - printr-un emisar - de Eugen Barbu în 1982. Mi-a comunicat, atunci, că îmi pregătește "socoteala definitivă", amenințîndu-mă că voi fi dat afară din slujbă, mi se va interzice dreptul de a publica, încît voi fi silit să plec din țară. Avertismentul din 1982 părea a se realiza, repede, în august 1983. Și s-ar fi realizat dacă nu intervenea, decis, regretatul Gogu Rădulescu. Acesta a scris un articol despre opera lui Henri H.Stahl în general și despre volumul în discuție în special, avertizîndu-l pe secretarul cu propaganda al CC al PCR că de nu încetează scandalul, publică articolul în presă. În vreo două luni scandalul s-a potolit. De altfel, trebuie să mărturisesc, Gogu Rădulescu a fost mereu alături de noi, de gruparea noastră, ajutîndu-ne util și eficient, publicînd, de pildă, în octombrie 1986, în **România literară**, un eseu, cu mare ecou, împotriva protocronismului și a tracomaniei promovată de Iosif Constantin Drăgan (despre acest eseu se face, evident, referire în cartea pe care o comentez).

Volumul **Cartea albă a Securității**, această carte cu un singur personaj (Instituția Securității), se citește cu înfiorare și încordare. E un memento documentar de netăgăduită importanță care, repet, e bine că a fost dat publicității.

Z.ORNEA

Corespondență din Germania

Eroii păcii fierbinți

Ahtiați nu atît după senzații literare cît după literatură de senzații tari, editorii din Occident se dau în vînt cu orice ocazie după "mari romane" ce se presupune că ar fi fost scrise după sau chiar înainte de diversele revoluții din Estul Europei. Tîrgul cărții de la Frankfurt pe Main este locul unde se întîlnesc cei dornici să cumpere pe bani puțini – dar buni – drepturi de autor care s-ar putea vinde pe bani tot buni, dar mai mulți. Răspunsul că în literatura română acele cărți deocamdată lipsesc cu desăvîrșire stîrnește mirare, ba chiar contrariază într-un peisaj publicistic unde și cel mai mărunt fapt divers este prelucrat și frămîntat cu sîrg pînă se face carte.

Mirarea binevoitorilor tîrgoveți de hîrtie tipărită, tăiată în coli egale, la rîndul lor lipite laolaltă și sudate în folie de plastic, este ea însăși oarecum de mirare, căci nedumerirea scriitorilor români privind cele ce s-au întîmplat în ultimii ani și nu contenesc să se tot întîmple este departe de a fi originală.

Dimpotrivă, au și nemții nedumeriții lor, și încă mulți, dacă nu chiar toți. Situația Weltanschauungului lor zdruncinat este agravată de faptul că după 1989 literatura germană mai mult a suferit decît a beneficiat de pe urma unei uniri care nu numai că nu i-a unit pe protagoniștii din breasla aliterativă *Dichter und Denker*, dar a și dus la o sumedenie de sciziuni în lungul și în latul spectrului aparent limpede pînă atunci.

Iată că acum relațiile s-au tulburat și se tot tulbură.

Pe de o parte, mulți scriitori ai fostei RDG descoperă cu oroare în ce măsură incomensurabilă au avut parte de grija securității de stat – de bună seamă prin grija unor colegi care, la rîndul lor, au avut parte de tot soiul de îngrijiri ș.a.m.d. Suspiciunile, demascările și apologiile inundă șpalturile ziarelor și revistelor, clocotind deja și în cărți, iar cititorul, chiar dacă se credea avizat, înghite în sec. Mai ales pentru acei iubitori de literatură care în Germania sovietică își găsiseră proptele morale în scrierile cît de cît ireverențioase ale unor autori considerați dintr-o bucată, au fost și sînt confruntați cu sumbra revelație că integritatea acestor personaje a fost de mîna a doua, dacă nu de împrumut, dobîndа urmînd s-o plătească chiar ei.

Pe partea cealaltă, vestică, sînt mulți care se întreabă sau trebuie să se lase întrebați care le-a fost etalonul estetic și etic de vreme ce în lumina unui stîngism ce se purta din 1968 încoace au închis chiar și ochiul drept. Puțini sînt cei care acceptă confruntarea cu propriul trecut german-german, făcînd-o obiectul unui demers autocritic în proză sau în versuri.

De ani de zile discuțiile mai mult sau mai puțin principiale aferente acestei situații multiplu schizoide se poartă în cadrul celor două centre PEN germane. După unificarea statelor, firește că au fost chemate și respectivele cluburi să facă bine și să-și găsească numitorul comun pentru a închega unul singur. Numai că socoteala nu-i simplă deloc, deoarece PEN-ul din RDG a fost obligat preț de decenii să-și neglijeze, ba chiar să-și nege menirea originară de a apăra libertatea expresiei literare. Mai există și o serie de membri care înainte nu s-au dat înapoi de la un concubinaj călduț cu puterea comunistă și care acum refuză să se dea din cale în așa fel încît cei cu dosar "de victimă" și cei fără de dosar să se poată întruni. Pe deasupra există și în vest voci și voturi pentru o unire de-a oarba, astfel că un număr de scriitori care n-au vociferat și n-au votat niciodată cu tovarășii s-au văzut împinși să părăsească organizația pusă pe compromisuri. Printre ei – nu întîmplător – se află exilați din Republica Democrată a anilor '70 și exilați din România anilor '80.

Tot discutînd discuții pe marginea unor discuții răsdiscutate, membrii PEN de bună credință au ajuns în situația de a nu-l mai putea părăsi fără riscul de a părea caraghioși: Ia te uită la el, dă cu căciula de pămînt. Oare să fi avut vreo muscă pe ea? Frăția între popoare cultivată pe vremea războiului rece aduce, iată, rod amarnic de bogat și pe vremea păcii fierbinți – chiar în sînul popoarelor. Ce de romane s-ar putea scrie și despre scriitori...

Georg AESCHT

Album

Scrisori întredeschise

Mult stimate d-le Cezar Paul-Bădescu,

Ca admirator profund - printre altele - al rubricii dvs *Scrisori întredeschise*, mi-am luat inima în dinţi şi am decis să vă trimit o scrisoare deschisă bine de tot, cum numai tehnica aceasta ultra-modernă, mă refer desigur la e-mail, îmi permite acum să o fac.

De fapt ce vreau eu să vă spun (era să scriu comunic)? În fond, nimic, deşi aş vrea să fie de fapt totul.

Copleşitoare este senzaţia nevoii de a-mi transmite gîndurile iscate de fiecare dată cînd parcurg Dilema paginilor 12-13. Domnule, îmi vine să vă zic, aşa da! Atîta viaţă clocotitoare, atîta realitate surprinsă în nuditatea sa cea mai autentică...

N-aş vrea să credeţi că sînt cine ce ştie ce persoană exaltată şi am vreun interes ca să procedez la modul de acuma, adică de a vă scrie. Nu, cele mai oneste sentimente şi, bineînţeles, tehnica modernă mi-au dat ghes şi respectiv mi-au permis să vă aştern gîndurile pe această hîrtie imaginară.

Pe scurt: admir curajul şi capacitatea dvs de a prezenta în presă şi colţurile cele mai ascunse ale psihicului uman. Căci aceasta faceţi cînd ne prezentaţi fragmente din varii oracole sau din scrisori strict personale, toate acestea documente autentice stricto sensu.

Chiar dacă noi nu sîntem prieteni (adică la modul de a ne cunoaşte personal şi de a schimba impresii, gînduri, simţăminte) îmi place să mă simt un amic al dvs, cel puţin în ale spiritului. Am îndrăznit prea mult?

Aş vrea să închei în sens clasic al scrisorilor de al'dat

Cine vă iubeşte, nu se iscăleşte.

P.S. Cred în virtuţile dialogului.

Nota mea (C.P.-B.): Mulţumesc prietenilor care ştiu să-mi facă astfel de surprize plăcute. Căci o bucurie este atunci cînd afli că cineva gîndeşte la (fel ca) tine.

Bazar

Familia Bundy, familia Popescu...

Mulţi dintre cei ce şi-au imaginat că i-am votat nu ni se adresează ca persoană, ci ca grup-celulă a societăţii; mai exact, se adresează familiei şi îi folosesc valorile: *PDSR*, de pildă, a promis *"Susţinerea materială a familiilor lipsite de venituri sau cu venituri mici"* şi *"majorarea indemnizaţiei acordate mamelor care nasc mai mult de un copil"*; *CDR* s-a angajat să asigure femeilor, la naştere, un concediu plătit de doi ani; *USD* şi-a prezentat membrii ca pe o mare familie, filmaţi împreună cu soţiile zîmbitoare în scene colective; *Ion Iliescu* şi-a numit soţia *"cel mai bun prieten"*; *Gheorghe Funar* s-a autoeticheta *"gospodar"*, masculinizînd numele generic al femeii neaoşe de interior. Şi lista ar putea continua la infinit...

Întrebarea care se pune, în continuare, este la ce fel de familie se referă toţi aceşti înrăiţi ai promisiunilor. Sau, mai exact, care este imaginea actuală a familiei româneşti? Coordonatele ei oscilează între cea *tragică*, a unei familii cu număr nelimitat de copii, tată beţiv şi mamă eventual prostituată (familia Mariei dintr-o mai veche emisiune a lui Tatulici), şi cea *idilică*, cu doi copii bine îngrijiţi, urmîndu-şi studiile şi comunizînd seara cu părinţii la masă şi televizor (vezi clipul *dlui Mohora*). Viziunea familială realistă se situează, evident, undeva la mijloc; cu doi sau mai mulţi copii, aceasta devine unitate în jurul unui obiectiv comun – masa.

Că relaţiile dintre membrii celulei societăţii nu se înscriu doar în perimetrul gustativ, e cert. Mai rămîne de descoperit dacă ele urmează vechiul model american, cel din filmele "clasice", de genul *Şcoala curajului* sau mai noul *pattern* stabilit de *Familia Bundy* de pe Pro TV. Dacă cel dintîi propune patru exemplare superbe, mamă, tată, fiu, fiică, toţi blonzi cu ochi albaştri şi buni la inimă, cu căţel şi pisică, cel de-al doilea sparge voit toate canoanele. Clanul Bundy se laudă cu nesimţirea, egoismul şi vulgaritatea. Membrii familiei în cauză, o familie medie contemporană americană (*low middle class*, sau *upper-working class*) îşi afişează fără perdea adevăratele sentimente: *Al*, capul familiei, e plictisit şi sătul de postura asta, precum şi de viaţă în genere, nedorindu-şi decît să se uite la televizor; *Peg*, soţia sa, este o caricatură a femeii suprasexualizate, dar neglijate pînă la o vulgară acreală; *Kelly*, fiica mai mare, reprezintă, cu o treaptă temporală anterioară mamei sale, apogeul aceleiaşi suprasexualizări amestecate cu prostia; *Bud*, mezinul, este maliţiosul urîţel, bucuros doar de farsele făcute altora. Esenţa relaţiilor dintre ei este sintetizată în imaginea de generic: fiecare dintre membrii familiei, inclusiv cîinele, se "dă bine" pe lînă Al – tată şi soţ, pentru a obţine bani. Realismul extrem, dînd în sadism şi dezumanizare, al relaţiilor dintre membrii familiei se apropie de cel al desenelor animate gen *Familia Simpson* sau *Duckman* (ce a putut fi urmărit tot pe Pro TV). În *Duckman*, de pildă, familia era monstruoasă şi opresivă pe faţă: membrii ei, cu toţii mult mai mari (la modul concret) decît mărunţelul detectiv, îl striveau pe acesta din toate punctele de vedere.

Imaginea medie a familiei române, ce ne-a fost întipărită în minte şi de teatrul tv de pe vremea odiosului, este următoarea: cea a unui soţ mustăcios şi solid, eventual maistru la o uzină (acum buticar, poate), cu o soţie rotofeie şi doi copii silitori. Dacă aceştia au ajuns sau nu la dezumanizarea familiei Bundy rămîne de văzut. Uneori, mutra plictisită a unei astfel de mame tîrîndu-şi prin înghesuiala autobuzului după sine odrasla amorţită ne face să credem că da. Soluţii de reumanizare mai există încă: vezi *Familia Addams* (din filmul cu acelaşi nume); acolo, deşi toţi sînt care de care mai ciudaţi şi mai monstruoşi, se iubesc sincer între ei şi sînt cît se poate de loiali. Ei sînt cei normali, iar lumea din jur, de fapt, cea nebună.

Iaromira POPOVICI

Din viaţa unui extremist de centru...

Notă despre o aşa-zisă nebulozitate a „Dilemei"

Serviciul "Stan şi Bran"

În ziua de 1 august 1996, într-un organ de presă al opoziţiei, redactorul şef al revistei "Dilema" şi unul dintre redactorii ei au fost acuzaţi de nebulozitate ideologică şi morală. Asemenea afirmaţii au apărut şi în unele organe viguroase ale Puterii, unde noţiunea de nebulozitate a revistei era privită prin prisma "unei publicistici antiguvernamentale exercitate pe banii guvernului". Conform misiunii şi apelativului său, serviciul nostru de esenţă conformist-anarhistă - capabil ca zile întregi să ţină concomitent sau alternativ şi cu Puterea şi cu Opoziţia, în alte zile fiind împotriva amîndurora - a dat atenţie acestor afirmaţii interesante şi a cercetat, prin sursele lui, numeroase aspecte din viaţa redacţiei sus-numite, descoperind, într-adevăr, multe alte nebulozităţi în cert contrast cu claritatea şi seninătatea atmosferei din toate celelalte redacţii ale presei române. Astfel:

Directorul publicaţiei suportă foarte greu oamenii prost dispuşi; s-ar putea afirma că are o alergie la cei veşnic mohorîţi; de multe ori, el nu izbuteşte să-şi ascundă antipatia faţă de cei incapabili de voioşie, avînd chiar grija să precizeze că face o discriminare între cei trişti şi cei morocănoşi; de altfel, el nu ştie să poruncească, să pedepsească, să reprime, autoritatea sa bizuindu-se pe criterii foarte abstracte care mai cer studiul nostru; el se declară adept al dramei vesele şi al ştiinţei vesele - noţiuni care, deşi traduse din italiană, sînt încă neclarificate în România.

E de luat în seamă tendinţa sa - care nu întîmpină nici o rezistenţă - de a destabiliza şedinţele normale, cele care fixează un sumar, o tematică, prin nenumărate observaţii de ordin moral-estetic care transformă discuţia strict profesională cînd într-un eseu, cînd într-o şuetă; dacă am încerca să găsim un punct de reper, am putea afirma că la "Dilema", şedinţele au un caracter valabil pentru un "grup de dialog social" sau de cenaclu literar-estetic în care, din cînd în cînd, într-o tradiţie pe care o ştim dar nu o amănunţim, primează anecdota şi gluma, cu obligaţia de a fi bine spuse.

În aceeaşi ordine de idei, toţi redactorii, în frunte cu directorul, detestă pe faţă vulgaritatea, trivialitatea şi incultura; una din cele mai socante impresii o dă absenţa totală a injurăturilor, a vorbelor grele şi urîte; nu s-au înregistrat la "Dilema" certuri între redactori, manifestări de furie, mînie, turnătorie, scandaluri, nicicum beţii; se poate afirma fără greş că la "Dilema" domneşte acea cerinţă subversivă: "fără violenţă!" Nimeni nu ridică glasul la celălalt, deşi ar fi eronat să se creadă că există linişte; în schimb, nu exagerăm cînd afirmăm că ironia îşi face de cap iar hohotele de rîs, puternice, ajung, nu o dată, să treacă ferestrele; buna dispoziţie, fără a fi impusă, nu e o vorbă goală. Firesc că studiem ce semnificaţie au această politeţe şi autoritatea bunelor maniere. Din punct de vedere politic, nebulozitatea e şi mai pregnantă, dar nu irespirabilă, conform atîtor situaţii excelente, dar nu disperate; sînt 3 straturi de generaţii - tineri cu studii în "ultimii ani Ceauşescu", proveniţi din familii de intelectuali cel puţin nonconformişti între '60 şi '90; vîrste medii care au dobîndit prestanţă morală şi artistică, înainte şi după '89 (scriitori, asistenţi universitari); vîrste mature cu veche experienţă în gazetărie şi în suportarea unor persecuţii moderate din partea organelor ideologice ale vechiului regim. Din acest conglomerat de biografii nu reiese absolut nimic clar din punct de vedere politic, decît acelaşi şi acelaşi refuz al totalitarismului care de mult nu mai înseamnă ceva serios pentru intelectualii noştri. Deşi am fost informaţi că printre redactorii "Dilemei" sînt oameni de dreapta şi de stînga, din tonul revistei nu reiese o asemenea înregimentare precisă. La "Dilema" politica se face nu cu indiferenţă, nu cu apatie, ci întîi de toate cu humor. Cum s-a obţinut acest ton - fără şedinţe, fără explicaţii, fără prelucrări ideologice - e o întrebare care continuă să ne intereseze. Deocamdată, sîntem de părere că nebulozitatea e o acuzaţie adusă doar de cei care manifestă un hotărît spirit de partid, "o optică şi o spină iritativă pe măsură", după diagnosticul psihiatrului cu care serviciul nostru e dotat.

Observaţii suplimentare: în redacţie se face zilnic cultul lui Caragiale, iar Bacovia e ţinut de cîţiva (din toate generaţiile) la fel de sus ca Eminescu; cei mai mulţi dintre redactori sînt adepţii modernismului în proză şi entuziasmaţi de Londra; se citeşte, dincolo de necesităţi profesionale, "Le Monde" şi "Newsweek"; din presa română, "Vocea României" şi "Ziua" sînt considerate extremiste în sensul că ar fi extrem de stupide; doar doi redactori angajează discuţii despre fotbal, chiar pricepîndu-se; deşi se vor "veseli şi sănătoşi", estimăm că majoritatea sînt ipohondri.

De consemnat că directorul n-are un birou separat de masa redacţională, a cărei lungime favorizează indisciplina în discuţii. De asemenea, camera spaţioasă a redacţiei n-are cheie, n-are sistem de închidere, uşa e permanent deschisă, încît după spusele cuiva "aici sîntem şi la «Zburătorul» lui Lovinescu şi la gară".

Radu COSAŞU

Nu rataţi

Toto le Héros, minunatul film din 1990 realizat de Jaco Van Dormael, cu Michel Bouquet: **luni 12 noiembrie orele 19**, în cadrul „Zilelor filmului belgian" (începînd din 7 noiembrie, la Cinema „Mioriţa")

Suprarealismul cotidian

Casnice

Ciocane şi cuie

Mai vechii cititori ai "Dilemei" ştiu cîte ceva despre mine. Că locuiesc în str. Icoanei, că am în grădină flori şi un falnic nuc, că sînt străjuit de două cupole, una a mînăstirii Darvari, alta a bisericii Icoana.

Dar mai sînt lucruri care-mi marchează viaţa, despre care n-am scris. De pildă, că am un vecin. De peste 50 de ani îl am. Numai un gard viu ne desparte. Ulucile au putrezit, nu mai sînt. Într-un punct al boschetelor dintre noi am lăsat o potecă de trecere pe care o folosim la nevoie.

Dl Istrate, aşa se numeşte vecinul meu, e un om de mare ispravă şi priceput în toate. Harnic peste măsură şi săritor în ajutorarea lui "Dom-Manole". Ăsta sînt eu.

Şi dna Istrate roboteşte ca o furnică. E şi dînsa un om deosebit, alunecînd prin grădină, mereu cu cîte o treabă.

De profesiune, dl Istrate e tapiţer şi primeşte, ca să le învelească, scaune, fotolii şi canapele. Prinderea căptuşelelor acoperitoare de piesele de mobilier se face cu ţinte, ţinte cu floare, generic spus cu *cuie*. Şi atunci dl Istrate, folosind o gamă variată de ciocane, din dotare, bate cuie.

Cred că nu greşesc afirmînd că pînă a ajunge la locul lui, un cui primeşte 3 izbituri de ciocan fiecare la un interval foarte precis şi cu o intensitate specifică. Noi vecinii, mă refer la soţia mea şi la mine, sîntem agresaţi de aceste ciocăniturii, uneori începînd cu orele 7 dimineaţa. Ele nu contenesc şi totuşi stîrnesc admiraţia noastră pentru răbdarea şi tenacitatea cu care dl Istrate bate cuie.

Sînt sigur că, de cînd e vecin cu noi, tapiţerul a bătut milioane de cuie şi dacă înmulţim acest număr cu cele 3 ciocănituri rituale, vedeţi şi dumneavoastră la ce stress sînt supuse timpanele şi centrii noştri nervoşi!!

Dar am ajuns la o înţelegere cu vecinul nostru: între orele 14 şi 17 suspendă bătutul cuielor.

Iată însă că într-o zi rea în acest interval de pace auzim izbituri de ciocan în cuie. Ies în grădină şi răcnesc: "Domnu' Istrate!" Înţelegînd despre ce e vorba îmi răspunde prompt: "Nu eu dom-Manole!".

Şi într-adevăr, atelierul dezafectat din grădina familiei Istrate prinsese viaţă şi doi tîmplari băteau cuie! Nu cunoşteau "gentleman-agreementul" Istrate-Filitti şi băteau cuie. M-am dus la ei şi dialogul ce s-a purtat n-a fost chiar de gentlemeni, dar pînă la urmă am căzut la pace, preluînd şi tîmplarii restricţia 14-17.

Nevastă-mea e cercetător, şi de la birouaşul ei cercetează poate mai multe ore decît cele pe care dl Istrate le consacră ciocănitului de cuie.

Între ea şi mine, acest subiect al cuielor a devenit predilect. Oftăm şi aşteptăm plecarea în concediu la Sinaia. Această formulă s-a transformat într-o glumă, pentru că plecarea se tot amînă lună de lună, ba chiar an după an: "Lasă dragă, plecăm noi la Sinaia şi ne odihnim şi timpanele şi nervii!"

Dar iată că aşteptata şi mult invocata zi a sosit şi, cu căţel şi purcel, descindem, vineri 27 septembrie, la Sinaia în binecuvîntata gospodărie a familiei Pârcălab. E o casă în care toată lumea rîde. Desfacem bagajele în luminoasa cameră ce ni se pregătise şi coborîm la prima din excelentele mese pe care ni le oferă coana Veta, soţia lui Gicu Pârcălab zis "Vijelie" - într-atît răscoleşte totul în jurul său.

Sătui şi plăcut obosiţi urcăm. Deschidem ferestrele aflate în bătaia unor dulci raze de soare de toamnă. Ne întindem pe un pat bun şi încăpător, gata, gata să ne fure somnul... Cînd, ce s-auzi? Bătăi de cuie!! Nu se poate! Sărim arşi şi fugim la geam. În zare, peste o vale, în creasta unui deal, o casă în construcţie, pe cale de a-şi primi acoperişul. Grinzi, foi zgomotoase de tablă, ciocane şi cuie, multe cuie!

"E blestem" zic eu şi fug jos unde mă întîmpină Sanda, frumoasa şi mereu zîmbitoarea fiică a gazdelor. Vede disperarea de pe chipul meu şi zice cam aşa: "nu vă faceţi sînge rău dom-Manole, că ăsta nu lucrează decît în week-end, în restul zilelor, salariat fiind, e la slujba lui." Am înţeles! Nu ne mai rămînea decît resemnarea şi închiderea ferestrelor.

Aşa a trecut sîmbăta. În schimb, Duminică, în bătaia celeilalte ferestre a camerei noastre - e drept, se făcuse ziuă - cuie, ciocane şi bătăi dezlănţuite, tenace şi zgomotoase.

Cobor în grădină, dau de Pârcălab al meu. "Ce se întîmplă? îl întreb eu. "E vorba de o lucrare de tîmplărie a vecinului meu" răspunde Vijelie. "Păi, replic eu, spune-i să se astîmpere, că e Sfînta Duminică şi o să-şi dea cu ciocanul peste *deşte!* ". Nimic de făcut decît să plecăm la o plimbare mai lungă. Pe drum, discutăm ca între bărbat şi nevastă despre noi, ciocane şi cuie.

În schimb, luni nici n-am mai apucat să ne întindem după dejun că, sub ferestrele noastre, Vijelie asistat de ginerele său, Mihai, consolidau de zor garajul: uşi, grinzi, podea, toate au primit cuie, potop de cuie, puternic lovite de grele ciocane. Am hotărît ca mîine, marţi, să urcăm la Sfînta Mănăstire şi să dăm un acatist cu rugăciune de *izbăvire de cuie!*

Seara aveam obicei să cobor, cu o vodcuţă în mînă, la o şuetă cu încîntătorul meu Pârcălab. De astă dată am întîrziat voit şi am fost întîmpinat cu reproşuri. I-am replicat că "am capul greu de cuie".

Am făcut amîndoi haz, după asigurările primite că ruga noastră plănuită pentru mîine are şansă să fie ascultată...

Manole FILITTI

Telalii fără fruntarii

Copilul electoral

Într-un număr precedent venise vorba despre reclamele cu copii. Concluzia era că, în publicitatea de tip occidental, copiii semnifică puţin altceva decît în publicitatea românească. Dacă publicitarii noştri se străduiesc să ne înduioşeze, făcînd apel la simţămintele noastre părinteşti, omologii lor apuseni ştiu să ne retrogradeze în starea vîrstei fericite, ştiu, cu alte cuvinte, să ne facă să ne simţim din nou copii.

Aceleaşi consideraţii se pot face şi cu privire la cele două tipuri de afişe electorale reprezentînd copii – cele ale Convenţiei şi cele ale lui Ion Iliescu.

Desenul cu fetiţa în rochiţă rozalie întinzîndu-se după cheie era o tipică alegorie, pe care simpatizanţii "convenienţi" nu se vor fi chinuit mult s-o perceapă. Copiliţa-mbujorată este însăşi tînăra generaţie, la care noi, cei trecuţi de majorat, trebuie să ne gîndim cînd ne exercităm dreptul la vot, cu răspunderea părintelui. Este varianta actualizată (ca să nu zic căzută-n mintea copiilor) a "României revoluţionare" a lui Rosenthal. Iată de ce prima variantă a afişului, cea grafică, desprinsă parcă din cărţile cu poveşti, a fost înlocuită în ultimele două zile ale campaniei de fetiţa fotografiată, gen album familial. Logica reprezentării este nu cea a basmului, ci aceea a fabulei. "Copilul naţional", oricît ar fi de simbolic, trebuie să înduioşeze totuşi la fel ca propria odraslă.

Complet altul e cazul "şoimilor" lui Iliescu, care îl copleşesc pe acesta cu îmbrăţişări pe marile afişe lipsite de text! Aici, oricît de flagrantă ar fi asemănarea cu atitudinea ceauşesciană, ea îl avantajează pe Cavalerul celor Trei Roze, în măsura în care amintirea acelor vremuri le este dragă multora dintre noi. Copiii care se sprijină de umărul tăicuţului Iliescu sîntem noi înşişi (sau, mă rog, unii dintre noi...). Stresaţi de mesajele cacofonice ale democraţiei dezlănţuite, putem găsi adăpost în poala Nenişorului. El este varianta mioritică a imaginii de "forţă liniştită" cu care Mitterrand, sub îndrumarea maestrului-telal Jacques Séguéla, îşi începea seria victoriilor.

Dacă electoratul nostru a ajuns sau nu la vîrsta tensiunilor oedipice – o vom fi aflat în aceste zile.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Oximoronicul G. Călinescu(VII): un Ianus baroc

"Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator şi despre Bălcescu că visa zestre spre a-şi cumpăra arme, astea nu-s frivolităţi, ci mici piese de construcţie istorică" (G.CĂLINESCU)

Profesînd optimismul şi exuberanţa ("cea mai înaltă însuşire a omului este voioşia", CO, 150), Călinescu era în substrat un anxios. "*Întorcea mereu capul, cu priviri neliniştite, ca un om care s-ar fi simţit încolţit, urmărit*" (1). Lovinescu e categoric: "*Dl. G.Călinescu este un anxios*" (2), la fel Şerban Cioculescu: "*...spirit frămîntat, anxios*" (3). Şi Dinu Pillat descoperă "*un fond de om slab, plin de complexe nebănuite de cei mai mulţi. A încercat să braveze mereu*" (4). O nuanţă aparte pare să introducă opinia lui Nicolae Balotă: "*În afara anxietăţilor unei naturi labile, el n-a fost un anxios*" (5), dar, dincolo de faptul că ia cu două mîini ceea ce dă cu una, fraza vizează planul intelectual.

Însetat de seninătate şi ataraxie, Călinescu nu avea nici materialul, nici croiala pentru acest mod de viaţă. Subteranele sale erau prea foşgăitoare, mintea prea lucidă, corzile prea întinse. Să reamintim afirmaţia tranşantă a lui Vladimir Streinu: "*N-am cunoscut temperament mai dramatic*" (6).

De departe, de la balconul unui amfiteatru, Al.Rosetti îl vede înconjurat de o masă de auditori, şi e semnificativă imaginea pe care această scenă i-o evocă:

"*un viezure împresurat, căutînd cu privirea speriată o portiţă de scăpare*" (7)

*

O astfel de portiţă va fi fost munca. Punea elan şi o acribie diabolică în tot ce făcea. Avea o putere de muncă uimitoare. "*Era în stare să lucreze zile în şir, de dimineaţa pînă seara, fără nici o întrerupere*" (7). Bolnav fiind, dirija şedinţele de lucru de la Institut "*din patul încărcat de cărţi, manuscrise şi corecturi*", chemîndu-şi colaboratorii "*individual sau în grup, pentru a-i da raportul şi a primi indicaţii*" (8). Asemănător şahiştilor care joacă à l'aveugle, fără a privi tabla, Călinescu, ţintuit la pat, dădea directive pentru organizarea unei expoziţii la Institut. Avea în minte toate documentele, culorile, dimensiunile şi locurile unde se află. "*Noi, lucrînd (fără el) la Institut, îi simţeam privirea în ceafă şi, într-un fel, cred că lucram bine şi dintr-un pic de frică*" (8). Scrisori din tinereţe (v. *Manuscriptum*, 2/1974) probează că-şi urmărea interesele, fie şi mărunte, cu o tenacitate cruntă.

*

Om baroc, G.Călinescu poate fi radiografiat moral doar sub lumina strigătului faustic "Ah, două suflete-s în mine!" (trad. Lucian Blaga). El însuşi spune undeva: "două vîrste se bat în mine" (*Contemporanul*, 9 august 1963) şi-şi mărturiseşte adesea dualitatea funciară: "spirit ataraxic-petulant" sau "sunt plin de avînt, şi-mi frîng mîinile ruşinat". Apropiaţii au reţinut: "*încîntătorul său labirint sufletesc*" (9); "*evantaiul sufletesc al lui Călinescu era înfricoşător de întins*" (42), iar evocările merg la unison în registrul oximoronic, care confirmă remarca lui Paul Valèry, că "tout homme qui vaut est un systheme de contrastes heureusement assemblèes": "*era sfătos şi categoric, sentimental pînă la lăcrimare (şi) neîndurător din capriciu, maliţios şi bonom, seniorial şi modest, mîndru şi timid*" (11); "*bucuros de scandal, dar şi temător de consecinţe, calculat şi imprudent*" (9); "*cu violenţe teribile şi naivităţi de neînchipuit*" (4); "*înălţare şi cădere, impulsie şi revulsie*" (12); "*alert şi suav..., focos şi amabil, glacial şi năpraznic*" (13); "*personalitatea sa îmbină în mod ciudat impulsivitatea lui Iorga cu maliţia şi rafinamentul lui E.Lovinescu*" (34). "Om de amiază", dar şi "febricitant", "machiavelic", cu o faţă etern crispată de zbuciume sau violenţe lăuntrice şi o alta sever îndreptată spre calmul grec, Călinescu e un Ianus baroc.

*

Şi după moarte, un halo straniu persistă în jurul persoanei sale: "*La funeraliile lui Călinescu am fost martorul unui gest descins dintr-o halucinaţie. Părăsisem, în acordurile întunecate ale muzicii lui Bruckner, incinta Ateneului Român. Cînd sicriul era aşezat în maşină, din apropiere a ţîşnit o doamnă ca dintr-un album cu imagini vechi, strigînd:*

"EU SUNT OTILIA!"

Avea în mînă o garoafă pe care a azvîrlit-o peste trupul mineralizat..." (26).

George PRUTEANU

CO=*Cronicile optimistului*, EPL, 1964. (1)Ieronim Şerbu, *Vitrina cu scriitori: G.C.*, în *Viaţa Românească*, 11/1971; (2)E.Lovinescu, *Scrieri*, 3, Minerva, 1970; (4)Dinu Pillat, G.C. în *Mozaic istorico-literar - secolul XX*, EPL, 1969; (5)N.Balotă, *Euphorion*, EPL, 1969; (6)Vl.Streinu, *Pagini de critică literară*, IV, Minerva, 1976; (7)Al. Rosetti, *Cartea albă*, EPL, 1968; (8)V.Ciobanu, *G.Călinescu*, în *R.i.t.l.*, 3/1966; (9)Şerban Cioculescu, *Aspecte literare contemporane*, Minerva, 1972; (10)Vasile Nicolescu, în *Secolul 20*, 6/1965; (11)Marin Bucur, în *Secolul 20*, 6/1965; (12)Vl.Streinu, *Spectacolul personalităţii*, în *R.i.t.l.*, 3-4/1965; (13)Romulus Vulpescu, *G.Călinescu*, în *Luceafărul*, 14/1964; (14)Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, 2, EPL, 1967.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ERNST BENZ

Măreţia şi slăbiciunile Ortodoxiei

Textul de faţă reprezintă traducerea capitolului final al celei mai frumoase (nedepăşite pînă acum) introduceri în "viaţa" şi "spiritul" "Bisericii răsăritene" existentă pînă acum în limba germană: Geist und Leben der Ostkirche *"Rowohlts deutsche Encyklopädie", 1957 (ed. a II-a, colecţia "Forum Slavicum", nr. 30, München, 1971), p. 170-178. Scrisă cu remarcabilă acurateţe ştiinţifică şi critică, dar cu cea mai deplină identificare şi simpatie iubitoare faţă de "obiectul" tratat, cartea (care rezistă pînă astăzi sub raport ştiinţific şi impresionează mai mult decît favorabil pe orice cititor ortodox) este datorată eminentului savant protestant Ernst Benz (1907-1981). Istoric al Bisericii, istoric al religiilor şi teolog ecumenist, profesor la Universitatea din Marburg, Ernst Benz este autorul unei opere ştiinţifice de o remarcabilă soliditate şi de o uimitoare varietate. Spirit enciclopedic cu contribuţii valoroase în toate disciplinele pe care le-a ilustrat, Ernst Benz a fost şi unul dintre cei mai profunzi şi ataşaţi cunoscători ai istoriei şi Tradiţiei Bisericii Ortodoxe, despre care a scris şi a publicat o serie impresionantă de studii şi cărţi. Dragostea sa faţă de Ortodoxie se poate citi lesne şi în aprecierile sale din capitolul final al introducerii sale în "Spiritul şi viaţa Bisericii Răsăritene" în mod exemplar, lucid dar şi iubitor, critic dar şi solidar, în care scrie despre tema delicată a "măreţiei şi slăbiciunilor Ortodoxiei". Şi el o face de aşa manieră încît obligă pe orice cititor (nu numai ortodox) să recunoască că prezentarea sa are toate calităţile unei oglinzi fidele, nedistorsionate, a adevărului. Fidelă coerenţei interne biblice, dogmatice şi liturgice a universului ortodox şi evitînd capcanele comparatismelor hazardate şi ale sincretismelor facile, reflecţia profesorului german poate fi un ferment viu al interogaţiilor şi meditaţiilor sale actuale pe o temă cu care evoluţiile (legate de integrarea europeană) ale acestor ani îl obligă să se confrunte: care este specificul mărturiei ortodoxe în fiinţa ei şi care sînt problemele principale legate de realizarea ei istorică?*

1. Punctele tari ale Ortodoxiei

În interiorul creştinătăţii actuale Ortodoxia străluceşte printr-o măreţie unică. Măreţia ei constă înainte de toate în faptul că a păstrat cu fidelitate plenitudinea catolicităţii (sobornicităţii) vechii Biserici. Faptul este valabil pentru toate sferele vieţii ei.

Mai cu seamă în Liturghia ei trăiesc mai departe în chip nemijlocit înţelegerea şi practica cultului divin al Bisericii vechi. Tot ceea ce Biserica veche şi bizantină a creat frumos, ca rugăciuni şi imne în sfera dramei liturgice, a meditaţiei şi contemplării, e comentat într-un mod unic în Liturghia ei. Conţinutul Scripturii Vechiului şi Noului Testament este mereu prezent în ea sub forma bogatelor lecturi biblice, variate după reguli precise. Întreaga tradiţie istorică a Bisericii e şi ea permament difuzată în faţa comunităţii sub forma lecturilor din "Vieţile" marilor sfinţi şi mistici ai Bisericii. Predica îşi are şi ea locul fix în cultul sacramental: la origini, în Liturghia catehumenilor îndată după lectura Evangheliei, astăzi de cele mai multe ori într-un alt loc, de regulă după Cuminecare. Liturghia Cuvîntului şi Liturghia Sacramentală sînt organic sudate între ele, astfel că separaţia lor totală, ca în creştinismul reformat al Occidentului, nu a putut apărea aici niciodată. În Liturghie e de asemenea vie în chip nemijlocit şi întreaga plinătate a învăţăturii Bisericii vechi, aşa cum a fost ea definită de cele şapte Sinoade Ecumenice ale Bisericii vechi, şi anume sub forma imnelor de adoraţie, în care ideile fundamentale ale adevărului ortodox sînt propagate sub formă de rugăciune înaintea lui Dumnezeu şi a comunităţii aflate în rugăciune. Separaţia între Liturghie şi teologie, între cult şi dogmă nu s-a putut realiza aici.

Această Biserică a păstrat o conştiinţă originară a *ecumenicităţii* şi *catolicităţii*. Conştiinţa ei de a fi Una, Sfîntă, Catolică şi Apostolică nu se bazează pe o idee juridică, ci pe conştiinţa de a reprezenta Trupul tainic al lui Hristos. În această conştiinţă a sa, Biserica cerească şi cea pămîntească, precum şi Biserica celor adormiţi sînt unite în chip indisolubil. În Liturghie, Biserica pămîntească devine conştientă de apartenenţa ei la Biserica de sus: aici comunitatea pămîntească experiază prezenţa Îngerilor, a Patriarhilor, Proorocilor, Apostolilor, Mucenicilor, Sfinţilor şi Dreptţilor; în Sacramentul euharistic ea experiază venirea Domnului ei Care este deja prezent în ea. În interiorul acestui Trup mistic are loc o comunicare şi corelare unică: în această comunitate sînt active în mod eficient darurile Duhului sfînt, puterile iertării, puterea comunicării mîntuirii, puterea suferinţei substitutive şi a mijlocirii reciproce a unora pentru alţii, puteri eficiente pînă şi în împărăţia morţii, căci Dumnezeu este "un Domn al viilor, nu al morţilor".

Această unitate şi catolicitate a Bisericii au fost păstrate şi de legătura tipică pentru creştinismul primar între un personalism autentic, o înaltă preţuire a unităţii şi irepetabilităţii persoanei umane individuale, şi conştiinţa creştină primară a comuniunii acestor persoane între ele. Catolicitatea Bisericii Ortodoxe nu este nicidecum uniformă. Cu principiul ei de a da fiecărui popor Evanghelia, Liturghia şi învăţătura ortodoxă în limba lui proprie, Ortodoxia s-a adaptat la diferenţierea naturală în popoare a omenirii şi a produs o variată deplinătate de Biserici naţionale. Această diferenţiere naţională se întinde nu numai asupra limbii, ci şi asupra Tradiţiei bisericeşti. Biserica Ortodoxă s-a dovedit neobişnuit de creatoare, tocmai deoarece a exercitat o puternică influenţă religioasă, socială şi morală asupra culturilor naţionale ale popoarelor ortodoxe şi a luat activ şi intens parte la dezvoltarea spirituală şi politică a acestor popoare. Acest fapt a avut o influenţă binecuvîntată mai ales în epocile în care existenţa politică a popoarelor ortodoxe era ameninţată sau chiar desfiinţată.

Unitatea Ortodoxiei în interiorul acestei diversităţi multiple e garantată de unitatea canonului biblic vechi şi neotestamentar, de unitatea constituţiei episcopale bazate pe succesiunea apostolică, de unitatea Liturghiei, aceeaşi în toate limbile, şi de unitatea învăţăturii şi tradiţiei doctrinare.

Forţa conservării în Biserica Ortodoxă e cu atît mai vrednică de admirat cu cît aceste Biserici au fost expuse la cele mai mari catastrofe istorice sub forma persecuţiilor de tot felul, mai ales din partea Islamului, persecuţii care au condus pe vaste teritorii la extirparea din ele a Ortodoxiei. Cu toate acestea, Ortodoxia a păstrat pînă în ziua de astăzi cu cea mai mare fidelitate moştenirea liturgică şi dogmatică transmisă de biserica veche.

Această moştenire primită nu este nicidecum, după cum se susţine adesea, o relicvă istorică muzeală, ci reprezintă o putere vie şi capabilă de evoluţie. Într-un anume sens, măreţia Ortodoxiei se bazează pe faptul că în Ortodoxie doctrina nu e exact definită şi fixată canonic în toate detaliile ei. Cu toată coeziunea ei internă, ea este încă capabilă de evoluţie. Sistemul său nu e deloc încheiat. Viaţa harismatică a Ortodoxiei nu e îngustată definitiv în forme judiciare şi instituţionale; iar în ce priveşte teologia, ea etalează un important dinamism spiritual, exprimat deja şi în faptul că adeseori profesorii teologi nu sînt preoţi hirotoniţi, ci simpli laici. Ministeriul Învăţătorului laic – *didaskalos* – aflat la început ca o slujire bisericească specială, pe lîngă cel sacramental al diaconului, preotului şi episcopului, s-a păstrat pe această cale pe mai departe în Ortodoxie.

O altă trăsătură esenţială e *universalismul* ei *creştin*. Acesta poate fi observat atît în contemplaţia cosmosului, cît şi în contemplaţia istoriei. În vreme ce în creştinismul occidental filosofia creştină a naturii a regresat în general în mod continuu, Biserica Răsăritului şi-a exprimat înţelegerea creştină a creaţiei în proiecte mereu noi ale unei cosmologii şi filosofii a naturii creştine. Înţelegerea creştină a cosmosului se exprimă mai cu seamă în aceea că evenimentul mîntuirii nu e gîndit doar pentru om şi numai în interiorul istoriei şi comunităţii umane, ci ca un eveniment cosmic, în care e inserată evoluţia întregului univers. Antropologia, cosmologia şi soteriologia stau într-o legătură indisolubilă. Aşa cum căderea omului în păcat a atras întreg universul în revolta împotriva lui Dumnezeu predîndu-l puterilor păcatului şi morţii, aşa şi Întruparea lui Dumnezeu în Iisus Hristos şi Învierea Lui au efecte cosmice. La mîntuirea realizată de Hristos participă astfel "întreaga zidire", ce "suspină" împreună cu omul "după ziua izbăvirii". Astfel, la sfîrşitul timpurilor împlinirea mîntuirii, cerul vechi şi pămîntul vechi se vor transforma şi ele împreună cu omul într-un cer nou şi pămînt nou. Transfigurarea eshatologică a creaturii cuprinde împreună cu omul întreg universul.

La fel de clar se exprimă acest universalism în înţelegerea istoriei mîntuirii. Eficienţa istoriei divine a mîntuirii nu se limitează doar la tradiţia strîmtă a istoriei vechi testamentare a mîntuirii: în concepţia ortodoxă, şi celelalte popoare participă la evoluţia istoriei mîntuirii. Universalismul istoric mondial al gîndirii ortodoxe îşi găseşte întemeierea în teoria Logosului: înainte de Întruparea Sa, Logosul divin a vorbit mai ales prin Proorocii Vechiului Testament, dar El nu a rămas fără mărturie nici în rîndurile neamurilor păgîne, şi deja Clement Alexandrinul şi Origen au hotărît că urmele Logosului divin se găsesc şi în filosofia greacă, indică, egipteană şi persană. Astfel, întreaga umanitate este integrată de la începuturi în istoria mîntuirii ce-şi află ţelul şi împlinirea ei în Iisus Hristos.

De măreţia Ortodoxiei ţine şi faptul că doar ea a păstrat ideea *frumuseţii* lui Dumnezeu pe care n-a încetat să o laude în rugăciunile şi imnele ei. Această idee a frumuseţii lui Dumnezeu nu e aplicabilă Dumnezeului mînios al dreptăţii şi predestinaţiei, aşa cum Îl descrie teologia occidentală. Ea se menţine ca idee creştină doar în legătură cu un universalism ce vede în Hristos desăvîrşitorul cosmosului şi al istoriei mîntuirii, biruitor nu numai asupra păcatului, ci şi asupra formei fizice a nimicirii, asupra morţii, şi învingătorul puterilor demonice ale întregului cosmos.

De aceasta ţine şi faptul că în ce priveşte atitudinea ei religioasă fundamentală, Ortodoxia a păstrat caracterul originar al atmosferei comunităţii creştine primare, şi anume bucuria (*chará*) şi jubilaţia, descrise în scrierile neotestamentare drept trăsătura caracteristică a atmosferei şi stării de spirit a celor mai vechi comunităţi creştine. Această bucurie a rămas în Ortodoxie atmosfera fundamentală a cultului divin şi mai cu seamă a cultului euharistic: bucuria unirii cu Domnul cel viu. În această bucurie se manifestă jubilaţia că puterile păcatului şi morţii sînt învinse, că demonii sînt biruiţi, că împărăţia Satanei e deja zdrobită în cer, că răul e în principiu deja depăşit, că pentru cei născuţi din nou, noul eon al vieţii lui Dumnezeu, al slavei frumuseţii lui Dumnezeu, viaţa creaturii celei noi şi a noului cosmos au început deja.

2. Slăbiciunile Ortodoxiei

În baza structurii ei interne, Biserica ortodoxă este însă expusă la patru pericole constînd toate dintr-o dislocare a echilibrului cerut de învăţătura ortodoxă despre Biserică, între diferitele sfere ale vieţii acesteia.

a) *Sistemul Bisericii de stat*

Prima sursă de primejdii e sistemul Bisericii de stat (*des Staatskirchentum*); ea constă într-o deplasare a echilibrului dintre stat şi Biserică în favoarea statului. Pe cît de mult exaltă doctrina ortodoxă "armonia" şi "simfonia" între Biserică şi stat ridicînd-o la rangul unei exigenţe ideale, pe atît de mult, totuşi, în istoria Ortodoxiei, echilibrul între acestea a fost deplasat cu regularitate în favoarea unei predominări a statului asupra Bisericii. În Ortodoxie

Biserica este permanent în pericol de a-şi pierde şi libertatea interioară faţă de stat. Caracteristică în acest sens este evoluţia din Rusia. Tradiţia sistemului Bisericii de stat de acolo continuă să influenţeze în continuare şi cadrul actualei Biserici ca patriarhat. Deşi trăieşte într-un stat ateist care a proclamat prin constituţie separaţia totală între Biserică şi stat, vechea tradiţie a Bisericii de stat străbate în forma specifică a faptului că ierarhia ei se lasă uşor transformată într-un instrument al politicii interne şi mai cu seamă externe a Uniunii Sovietice.

Sistemul ortodox al Bisericii de stat a avut, în mare, consecinţe funeste şi a fost mai degrabă vătămător Bisericii decît statului. El a ispitit statul să influenţeze cu mijloacele puterii lui, total inadecvate fiinţei spirituale a Bisericii, viaţa interioară şi configuraţia Bisericii în tendinţa fundamentală de a adapta creştinismul scopurilor şi intereselor lui statale. El a ispitit şi Biserica să folosească, în locul mijloacelor ei de influenţare specifice şi adecvate fiinţei sale spirituale, mijloacele puterii politice şi poliţieneşti ale statului, pe care deja Constantin cel Mare i le-a pus la dispoziţie, împreună cu necesara aplicare a forţei. A lăsat prin aceasta să plutească asupra a tot ce înseamnă Biserică suspiciunea, cu anevoie de înlăturat, că ar urmări drept scop cu totul altceva decît faptul de a aduce oamenilor prin Evanghelie credinţa şi libertatea de fii ai lui Dumnezeu. Lucrul propriu-zis funest în aceasta este că sistemul Bisericii de stat a făcut din Evanghelie o lege şi pentru cei ce nu credeau în ea. Or, creştinismul se înstrăinează de propria lui esenţă atunci cînd este făcut o lege pentru cei născuţi (natural) şi nu pentru cei născuţi din nou (supranatural prin har şi credinţă în libertate - n.tr.).

b) *Naţionalismul (filetismul)*

A doua sursă de pericole constă în dislocarea echilibrului între conştiinţa ecumenică şi naţional-bisericească în favoarea naţionalismului. Pericolul naţionalismului este dat deja prin însăşi structura fundamentală proprie Ortodoxiei gata întotdeauna să recunoască fiecărui popor propria lui limbă de cult şi propria constituţie şi autonomie bisericească. Astfel, atît în istoria Rusiei cît mai ales în istoria popoarelor din Balcani, dezvoltarea bisericească se împleteşte strîns cu dezvoltarea statală şi naţională.

După cum se ştie, la încercarea Bisericii bulgare în secolul XIX de a se desprinde, odată cu eliberarea naţională, de sub patriarhia de Constantinopol şi a se constitui ca o Biserică naţională autocefală proprie, acest naţionalism bisericesc a fost desemnat de Patriarhia ecumenică cu numele de "filetism". În realitate, filetismul este erezia latentă propriu-zisă de care este permanent ameninţată întreaga Ortodoxie. Tocmai în încercările făcute de a lega mai strîns Bisericile autocefale ortodoxe s-a putut şi se poate observa în Ortodoxie că egoismul naţional e mai puternic decît conştiinţa ecumenică a coapartenenţei lor. Chiar şi între Bisericile din emigraţie şi în organizaţiile lor mondiale orientate ecumenic se observă mereu şi mereu tensiuni naţionale care apasă greu asupra colaborării dintre ortodocşii greci, slavi, arabi ş.a. Şi în Siria, în Palestina şi Egipt, colaborarea dintre greci şi arabi, respectiv copţi, este îngreunată de rivalităţile pentru ocuparea conducerii spirituale şi politice în Biserică. E una din marile vini ţinînd de tragismul acestei scindări naţionale a Ortodoxiei, faptul că tocmai în disputele naţionale ale popoarelor balcanice, Biserica Ortodoxă s-a dovedit rareori a fi o legătură de unitate spirituală suficient de puternică să împiedice extinderea adeseori sîngeroasă şi repetată a acestor conflicte. Dar şi Bisericile din emigraţie sînt extrem de sfîşiate de rivalităţi naţionale şi oferă unor privitori din afară spectacolul penibil al unei dezbinări naţionale şi politice, aflate în contradicţie flagrantă cu pretenţiile ecumenice ideale ale Ortodoxiei.

c) *Izolaţionismul liturgic*

Al treilea pericol apare prin dislocarea echilibrului dintre propovăduire, Sacrament şi realizarea socială a Bisericii, în favoarea Sacramentului. El poate fi desemnat şi ca pericolul izolaţionismului liturgic. Predominarea excesivă a liturgicului şi sacramentalului face cu

uşurinţă ca Liturghia să devină un înveliş în care Biserica se retrage ca într-o carapace din care-şi scoate doar rareori capul. Acest pericol al izolaţionismului liturgic, dat şi el în însăşi esenţa Ortodoxiei, este însă şi mai accentuat de raporturile politice. Evoluţiile politice au adus întotdeauna împreună cu ele şi faptul că deţinătorii puterii de stat au fost foarte bucuroşi atunci cînd Biserica s-a limitat la activitatea ei liturgic-sacramentală şi s-a distanţat de datoria ei propovăduitoare prin cultivarea predicii sau chiar de aceea a realizării moralei creştine în viaţa socială, în economie, politică şi cultură. Ţarii, împăraţii şi regii ortodocşi, ca şi urmaşii lor atei actuali, au urmărit de regulă politica promovării autoizolării liturgice a Bisericii spre a neutraliza în acest mod Biserica şi a paraliza pretenţiile ei la o modelare creştină a lumii.

Această tendinţă a fost întărită de faptul că majoritatea Bisericilor Ortodoxe au fost constrînse vreme de secole să ducă o viaţă doar tolerată sub stăpînitori şi guverne de alte credinţe, străine ei. Sub dominaţia mongolă, arabă şi turcă, Bisericile Ortodoxe ale Rusiei, Orientului apropiat şi mijlociu şi Balcanilor s-au retras în învelişul liturgic ca într-o carapace şi au renunţat prin forţa lucrurilor la orice activitate în afară. Nu este de aceea de mirare dacă astăzi Biserica Ortodoxă, avînd în spate deja o istorie multiseculară a unei astfel de autoizolări sub domnia unor stăpînitori necreştini, ia şi sub dominaţia bolşevismului o atitudine de autoizolare similară. Această atitudine are avantajul de a imuniza într-un anume sens Ortodoxia în sfera ei liturgică cea mai intimă, împotriva influenţelor necreştine, dar ascunde şi pericolul ca menţinerea pe termen lung a acestei autoizolări să dobîndească aspectul unei paralizii de durată.

d) *Abandonarea "lumii"*

Cu aceasta am numit deja cel de-al patrulea pericol: dislocarea echilibrului între transcendentism, adică între înclinarea Bisericii spre legătura ei cu lumea cerească, şi sarcinile unei înnoiri a lumii, în favoarea transcendentismului. Creştinul ortodox trăieşte în cultul divin întîlnirea cu Biserica cerească, cu Împărăţia cerurilor. Din această întîlnire se revarsă asupra lui har, iertare, mîntuire şi nădejde. Sub presiunea evoluţiei istorice, Ortodoxia a manifestat un exces în orientarea ei spre transcendent, exces care împiedică sarcina specifică a creştinului de a transforma lumea în duhul lui Hristos, ca un "împreună lucrător al lui Dumnezeu", cum spune Apostolul Pavel. Iar aceasta întăreşte pericolul unei renunţări la activitatea socială şi realizarea culturală a Bisericii. În mod semnificativ, în Ortodoxia răsăriteană mistica creştină a luat forme în care lumea şi chiar aproapele par să iasă cu totul din orizontul credinciosului. "Tu"-ul semenului dispare, rămînînd doar întîlnirea interioară între Eul transcendent şi lumea divină transcendentă, în care dispare şi se pierde în cele din urmă Eul însuşi. Astfel Ortodoxia s-a dispensat adeseori demult prea bucuros de sarcina de-a transforma în mod creştin lumea şi s-a consolat bucuros cu faptul că pînă la Judecata de Apoi lumea "în cel rău zace". Cele mai multe impulsuri social-politice, în Ortodoxia rusă de ex., au plecat nu de la credincioşii ortodocşi, ci de la adversarii Bisericii şi religiei - cu totul altfel decît în ţările anglo-saxone, unde înnoirea socială a fost susţinută în esenţă de creştini conştienţi, proveniţi mai ales din cercurile denominaţiunilor neoprotestante, din aşa-numitele "Freikirchen" ("biserici libere" - denumire pentru sectele şi denominaţiunile neoprotestante în Occident - n.tr.)

3. Sînt aceste slăbiciuni de nedepăşit?

Aceste slăbiciuni nu sînt totuşi de nedepăşit. Ortodoxia posedă în ea însăşi forţa spirituală de a restabili echilibrul parţial între diferitele sfere ale vieţii ei. Ce-i drept, faptul nu depinde exclusiv de ea. Astfel, mai cu seamă restabilirea echilibrului între Biserică şi stat depinde, în majoritatea cazurilor şi mai ales în spaţiul sovietic, aproape exclusiv de atitudinea statului, adică de disponibilitatea acestuia de a permite Bisericii o activitate mai mare sau mai mică în sfera vieţii publice. Istoria Ortodoxiei arată însă că este cu putinţă ca, în ciuda îndelungatei paralizii, o conducere responsabilă a Bisericii să reînvioreze *dinamismul* temporar reprimat al Bisericii în direcţia unei transformări creştine a lumii.

De asemenea, nici pericolul naţionalismului în Ortodoxie nu este de nedepăşit. Şi aici istoria Bisericii Ortodoxe arată că ideea ecumenică poate fi baza care să susţină o autentică colaborare între diferitele Biserici naţionale. Sub semnul mişcării ecumenice moderne, începînd cu Conferinţa mondială de la Stockholm (1925), s-a produs o înviorare a conştiinţei apartenenţei reciproce şi în interiorul Bisericilor naţionale ale Ortodoxiei. Mişcarea ecumenică modernă a condus astfel la o înnoire a conştiinţei ecumenice originare a Ortodoxiei, la o redescoperire a "ecumenismului intern" panortodox.

Nici pericolul izolaţionismului liturgic nu este de nedepăşit. Liturghia nu e nevoie să acţioneze neapărat ca element de autoizolare a Bisericii. Ea poate să acţioneze şi în sens contrar ca fundament al unei înnoiri a spiritului şi a vieţii. Liturghia conţine în ea puterile atît pentru o înnoire a teologiei şi a misticii, cît şi pentru sfinţirea şi transformarea creştină a întregii vieţi. Ea susţine şi o înnoire a predicii. Este caracteristic astfel că mişcările de înnoire ortodoxe ce apar peste tot în lume acolo unde limitarea şi oprimarea cu forţa a Ortodoxiei dispare, au plecat tocmai de la Liturghie, văzînd în aceasta centrul vieţii ei.

În relatarea biblică privitoare la chemarea lui Moise se spune că acesta a văzut în pustie un tufiş, un rug care "ardea cu foc şi totuşi nu se mistuia" (Ieşire 3,2), că şi "Îngerul Domnului i s-a arătat cu sabie de foc din rug" iar, pe cînd se apropia, "l-a strigat pe el Dumnezeu din rug" şi i-a zis: "Nu te apropia, scoate-ţi din picioare sandalele, căci locul în care stai sfînt este!". Liturghia ortodoxă a păstrat în cultul ei pînă astăzi diferitele tîlcuiri mistic-tipologice date acestei scene de marii ei rugători şi asceţi. Ea contemplă în această scenă trei mistere: misterul dumnezeieştii Treimi, misterul Întrupării şi misterul Fecioarei Maria, Născătoare-de-Dumnezeu.

În sensul cel mai profund al cuvîntului, însă, Biserica Ortodoxă - Biserica ieşită din taina Întrupării şi păstrătoare a acesteia, înflorită în pustie ca Biserica asceţilor şi postitorilor, lovită de furtunile de nisip ale persecuţiei de către duşmani, secată de suferinţe nemăsurate şi de contestări interne ca şi externe, şi totuşi rămasă nearsă ci arzînd cu focul Duhului Sfînt, încinsă pînă la incandescenţă de iubirea lui Dumnezeu, luminată de razele bucuriei nunţii şi ospăţului ceresc şi străbătută de puterea a-tot-transformatoare a Celui Înviat - este ea însăşi RUGUL CEL NEARS!

Prezentare şi traducere
Ioan I. ICĂ jr.

Jocuri de cuburi, jocuri de memorie

– de vorbă cu Tita CHIPER –

Sîntem în permanență bombardați de presă cu informații calde, menite să ne țină cu sufletul la gură, cu noutăți de ultimă oră, cu dezvăluiri, declarații și interviuri, cu analize și speculații privind evenimentele principale. Într-un astfel de context, originalitatea gazetărească e lucru rar. Profunzimea cercetării, luminarea unor amănunte minore dar pline de semnificații, descoperirea vieții și a vieților concomitente aflate alături de fluxul informațional principal, nu prisosesc în ziarele noastre. În ultimă instanță e vorba și de talentul de a vedea dincolo de razele reflectoarelor, dincolo de momentul imediat și de a găsi bijuterii ascunse; de a reda ici colo, luciul unor pietre prețioase. Căci, de la asemenea luciri de amănunt se poate uneori reconstrui, în mod inductiv, o lume. O lume peste care s-a așternut praful. Tita Chiper se ocupă cu finețe și perseverență de această rară îndeletnicire jurnalistică.

Oameni și povești

Ceea ce mă uimește mereu la dvs. (și nu numai pe mine) este faptul că păreți a cunoaște pe toată lumea. În redacție, cînd se pronunță cîte un nume, știți aproape imediat despre cine-i vorba, ba mai mult, uneori aveți de spus și cîte o poveste care caracterizează persoana respectivă. V-aș întreba dacă aveți o astfel de poveste și pentru Alexandru Ivasiuc?

Cunosc într-adevăr multă lume, iar raportul între vîrstă și memorie, slavă Domnului, e încă bun. Și mai este ceva care mă ajută: un anumit simț al umorului, zic eu, care mă face să iau lucrurile cu distanța necesară și să fiu detașată față de cei cu care stau de vorbă, acordîndu-le, bineînțeles, în același timp, tot creditul. Asta creează un climat bun pentru o conversație. În ceea ce-l privește pe Alexandru Ivasiuc, nu prea știu ce întîmplare să găsesc din toate cele posibile... Totuși una din Polonia mi se pare mai relevantă pentru unele fațete ale personalității lui. În ultima zi înaintea plecării din Varșovia, voiam să cumpărăm niște jucării pentru un nepot de-al lui. El a ținut foarte mult să ia niște cuburi, deși în magazin erau tot felul de alte jucării nostime, pistoale transparente, cosmonauți etc. În sfîrșit, după ce le-am luat, a dorit să ne întoarcem imediat la hotel, unde și-a aruncat paltonul și s-a apucat să le așeze la rînd, conform pozelor. La un moment dat s-a speriat că ni se dăduse un joc greșit. Dar vina era a lui fiindcă făcuse baza prea mare. Pînă la urmă le-am aranjat și i-am arătat și cîteva mici secrete, cum să le întorci, pe toate deodată, cum să apară imaginea pe lateral și altele. A doua zi, cea a plecării, ar fi trebuit să mai luăm cîte ceva din oraș. Lui Alec nu-i plăcea deloc să meargă prin magazine, mi-a spus, de altfel, că în acea dimineață avea o întîlnire foarte importantă la editura PIW, în plus mai trebuind să se vadă și cu d-na Bienkovska, traducătoarea unor cărți de-ale lui. Deci lucruri într-adevăr foarte serioase. Am plecat așadar singură, dar m-am întors înapoi după vreo jumătate de oră, fiindcă trebuia să mai iau ceva din cameră. Cheia nu era la recepție. Și ce aveam să constat? Cu nodul cravatei ușor slăbit (nu știu dacă fusese la PIW sau nu), Alexandru Ivasiuc, așezat pe covor, lucra la cuburi... Mi se pare că totuși își rezolvase și celelalte treburi, dar foarte rapid.

Era un om imprevizibil și greu de prins într-o singură poveste.

În legătură cu personajele dvs., din Dilema, *există o întrebare pe care o aud de la foarte multă lume: "de unde-i găsește, domnule?"*

Deși, așa cum spuneam, știu mulți oameni, dintre cei cu care am discutat la *Dilema* cred că jumătate nu mi-au fost cunoscuți dinainte. În direcția asta mi-aduc aminte de interviul cu un croitor de pe strada Occidentului, nr. 47. Un om foarte de ispravă, pe care nu-l cunoșteam. Treceam uneori pe strada aceea, care dinspre Calea Victoriei începe frumos, cu niște case vechi, așezate (un occident posibil) și se termină spre Buzești cu niște gunoaie și cocioabe mizerabile (ce-ar rămîne din el dacă ar nimeri pe mîna edililor bucureșteni...). Croitorul e chiar la mijloc. Mereu mă întrebam cum o fi omul ăsta, dacă o fi vreun cîrpaci, dacă n-o avea habar de meserie, lucrînd tocmai pe strada Occidentului? Mi s-a oferit pretextul să intru la el cu numărul despre modă. Țin minte că ploua și n-aveam umbrelă. M-am trezit în fața unui om foarte drept, cu vestă, bretele... Era chiar un tip de pe strada Occidentului. Interviul a fost reușit.

Ați stat cîțiva ani pe șantierul de la Bicaz, unde ați descoperit o societate extrem de interesantă. Ce era de fapt Bicazul?

Am stat acolo cinci ani și jumătate, lucrînd la un ziar local pe care l-am întemeiat cu încă doi prieteni, cînd aveam 21 de ani. Un ziar de șantier, unde mă simțeam foarte bine, deși poate că n-ar fi "prudent" să spun asta acum. Scriam despre problemele de acolo și zilnic ne mișcam pe același unic drum cu eroii noștri. Gara, restaurantul, spitalul, ziarul, fotograful, cinematograful, cimitirul și barajul erau pe aceeași șosea. Un fel de *far west*. Mai erau și unele barăci laterale, dar singura cale pe care puteai merge era acea șosea. Nunțile, înmormîntările, defilările, plimbările îndrăgostiților, toate treceau pe acolo. În cinci ani și jumătate am cunoscut la Bicaz foarte multă lume. Față de ziarele vremii, la noi aveam un element în plus: ne întîlneam toată ziua cu eroii despre care scriam. Și uneori aceștia erau niște mineri din tunel sau fierari betoniști, cu cotleții pînă sub bărbie, care nu și-ar fi făcut probleme să-și impună pumnul la vedere dacă nu le convenea ceva. Ei, în cinci ani n-am pățit nimic, ceea ce înseamnă, zic eu, că am fost, pe cît se putea, onești. Am păstrat chiar foarte bune legături cu multe dintre personajele acelei lumi. Cu unul dintre acești eroi ai mei de atunci am discutat acum cîteva săptămîni la *Dilema*, despre *provizorat*. La Bicaz era o lume diversă. Existau și vreo cinci-șase așa-numiți *dușmani de clasă* cunoscuți, care din cînd în cînd, după cîte vreo indicație de partid, trebuiau demascați de plenul vreunei ședințe. După aceea, continuau să rămînă pe șantier, căci mai la "munca de jos" decît erau, rareori puteau fi trimiși. Iar după aceea, desigur, ne întîlneam la aceeași cantină. Alta nu era în centru. Cu una din aceste persoane am făcut un scurt interviu la numărul consacrat lui Ion Antonescu. La Bicaz fusese trimisă o fiică a maiorului Anton Dumitrescu, cel care l-a arestat pe Antonescu la 23 august '44. Și mi-a fost dat să aflu cu această ocazie că mama ei fusese în închisoare la Miercurea Ciuc cu Lena Constante, altă interlocutoare de-a mea. La un moment dat, persoanele acestea încep să-și răspundă una alteia, se recomandă reciproc... Sînt nume care circulă și, de la un punct încolo, se fac tot mai multe legături. Și nu numai dintr-un anumit tip de lume. De exemplu, am scris mult despre cei din vechea aristocrație română, o categorie aproape dispărută.

Vorbiți-mi despre formula, nu tocmai obișnuită, a acestor interviuri ale dvs.

Știu că nu sînt interviuri ca la carte. Deși am făcut și din acestea: cu dnii Carandino, Coposu, Mohora ș.a. Eu încerc să fac, vorbind cu acești oameni, un fel de arhivă. Mi-am dat seama, gîndindu-mă la lumea diversă pe care am cunoscut-o, că dacă cineva ar lua ziarele românești din ultimii 45 de ani, de pînă în '89, ar deduce că la noi n-aveau ce povesti despre ei înșiși decît sportivii (pe cine au mai bătut și cum a fost meciul), actorii (care totdeauna vorbeau și de cîte o farsă făcută între ei) și scriitorii (despre cărțile lor). Restul, medici, ingineri și alții, deși existau, nu vorbeau (sau poate doar despre producție și alte asemenea lucruri). Am constatat deci că există un mare capital de oameni tăcuți și că dacă nu fac această mică investigație și să le dau posibilitatea să povestească ce știu, va fi un domeniu cu totul pierdut. Sînt unii care mai scriu, dna Dina Balș, de pildă, care e o întreagă enciclopedie. Dar cum și-ar putea spune poveștile lui cineva ca Silvan Ionescu, caricaturistul, cum l-a văzut el pe Einstein sau cum lua masa cu Karajan în studențiе? Și din acest punct de vedere, mă pot bucura că am luat trei interviuri în exclusivitate. A fost întîi dna Maria Candrea, care a lucrat 25 de ani la restaurantul Casei Scriitorilor, numai printre scriitori, dar niciodată nu i s-a oferit șansa unei convorbiri tipărite. Apoi Theodor Negropontes, pe care, de asemenea, nu l-a întrebat niciodată nimeni nimic, deși are 75 de ani și a stat nouă ani la Cercul Polar ca deținut politic. A treia este Doina Sălăjan, poeta cea mai importantă din anii '54-'58, tînără de prim-plan atunci, demascată în '58 și trimisă în fabrică. Tot așa, nici ei nu i s-a luat vreodată un interviu.

De la Shirley Temple la Dostoievski

La Dilema *n-ați făcut chiar de la început interviuri.*

Din toate încercările făcute anterior, numai două mi-au reușit: un interviu cu echipajul unei nave, Apollo, și altul cu Shirley Temple, apărute în *România literară*. Puteam să scriu liniștită ce-mi spuneau, nici un cenzor nu era în stare să verifice ce văzuseră astronauții pe lună. Formula actuală mi s-a conturat în minte pe parcurs. Am venit la *Dilema* cu un fel de devotament, fiind, de altfel, alături de ziarul de la Bicaz, o publicație la care am venit fiindcă așa am vrut eu. Voiam să lucrez într-o astfel de redacție cu oameni cunoscuți, cu tineri avînd jumătate din vîrsta mea. Am fost stimulată de această colegialitate cu tineri care știu multe, pot să alerge mai mult, sînt mai îndemînatici, mai supli. A trebuit să-mi găsesc locul meu, să nu semăn cu ei și, în același timp, să țin pasul. La început mă jucam cu acea rubrică, acum dispărută, "antinostalgia", în care-mi exploatam lecturile mai vechi: pilde de umor la Stalin, invitații de-ale lui Ceaușescu la un dans organizat, interdicția ca leneșii să cînte în Cîntarea României și alte asemenea enormități. Două persoane au făcut să-mi apară în minte ideea interviurilor de acum: Johny Răducanu, cu care am publicat un fel de poveste (eu aproape nici n-am apucat să-l întreb ceva), el e un fenomen, nu-l poți întrerupe cu întrebări, așa, cînd vrei tu, apoi cu un vechi conducător de restaurant, dl. Nicu Chivu, care mi-a vorbit despre rafinamentul gastronomic, ca-n transă. O vagă bănuială asupra a ceea ce ar putea fi această arhivă am avut-o cînd, pentru un număr al lui Radu Cosașu despre orgoliu, m-am gîndit cum ar arăta orgoliul profesional la un dricar și l-am găsit pe dricarul cel mai cunoscut al Bucureștilor, dl. Ioan Stoica (am mizat și pe ambiguitatea de nume, fiindcă era la modă Caritasul pe atunci) care mi-a vorbit de un București absolut fabulos. În aceste interviuri, întrebările mele practic n-au importanță. Interlocutorii sînt interesanți, cu poveștile lor.

Nu mi se pare chiar simplu să stimulezi pe cineva să înceapă să povestească.

Sînt și împrejurări în care dialogul începe greu, continuă cu poticniri. Au fost două interviuri cu preoți... Nu c-aș fi necredincioasă și nici fiindcă n-aveau ei ce spune, numai că mie îmi scapă felul lor de a povesti. Aceștia erau ortodocși. Dar, în schimb, am făcut o scurtă convorbire foarte frumoasă cu un preot greco-catolic, decan la teologie la Cluj, mi se pare. De asemenea, n-am avut succes cu farmaciștii, la numărul despre *rutină*. M-am gîndit: unde-i rutina mai mare dacă nu la farmacii? Și am încercat să explic asta la nu mai puțin de patru farmaciste. Se uitau împrejur cu suspiciune. Li se părea suspect a vorbi de rutină la farmacie și mă întrebau ce politică face ziarul. O luau ca pe-o insultă. N-au vrut să vorbească în nici un fel. Mai există o categorie la care ajung greu: marii șefi de foste alimentare. Sînt foarte suspicioși. De altfel, fosta gestionară de la Unic, actualmente patroană, cînd m-a primit, era anturată de un cîine lup foarte fioros. Sînt oameni prosperi și ai putea scrie despre ei, dar de obicei îți spun: "mai bine nu". Sau te zăpăcesc vorbindu-ți de *show business*, de partea vătămată și de daune-interese. Tu nici n-apuci să-i întrebi...

Care au fost surprizele mai mari apărute din discuțiile dvs.? Cîteva exemple.

La ultimul interviu, de pildă, dl. Silvan Ionescu mi-a spus că a votat, a ales pentru prima oară pe cine a vrut, abia la 81 de ani. Nu mă așteptam să aud așa ceva. Îți dai seama că asta e de fapt o întreagă radiografie de societate. Altădată, într-o conversație cu directorul magazinului Muzica, acesta mi-a dat o informație tulburătoare. Ce fel de discuri se vindeau înainte de decembrie '89, ce ascultau românii? 85% erau cu muzică populară și cîntece de petrecere, 5-7% muzică modernă pe filieră indiană. Pentru un analist care se întreabă de ce nu participă oamenii la politică, de ce n-au habar ce-i aia societate deschisă, asta ar putea fi o informație lămuritoare. În mii de case se ascultau cîntece de pahar, chiar așa în sărăcie. O altă nebunie a fost cînd aviatoarea octogenară Mariana Drăgescu mi-a povestit cum a găsit-o în Crimeea pe nora lui Dostoievski. Aceasta se plîngea că nu mai citise de mult noutăți. Doamna Drăgescu a făcut să-i fie trimisă de la București o carte de succes la acea vreme, apărută relativ recent. Era "Pe aripile vîntului" în franceză, însoțită de o mare cutie de bomboane de la Capșa.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul IV ● Nr. 200 ● 8-14 noiembrie 1996 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ȘERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

Anul IV
nr.201
15-21 noiembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CULTUL personalității

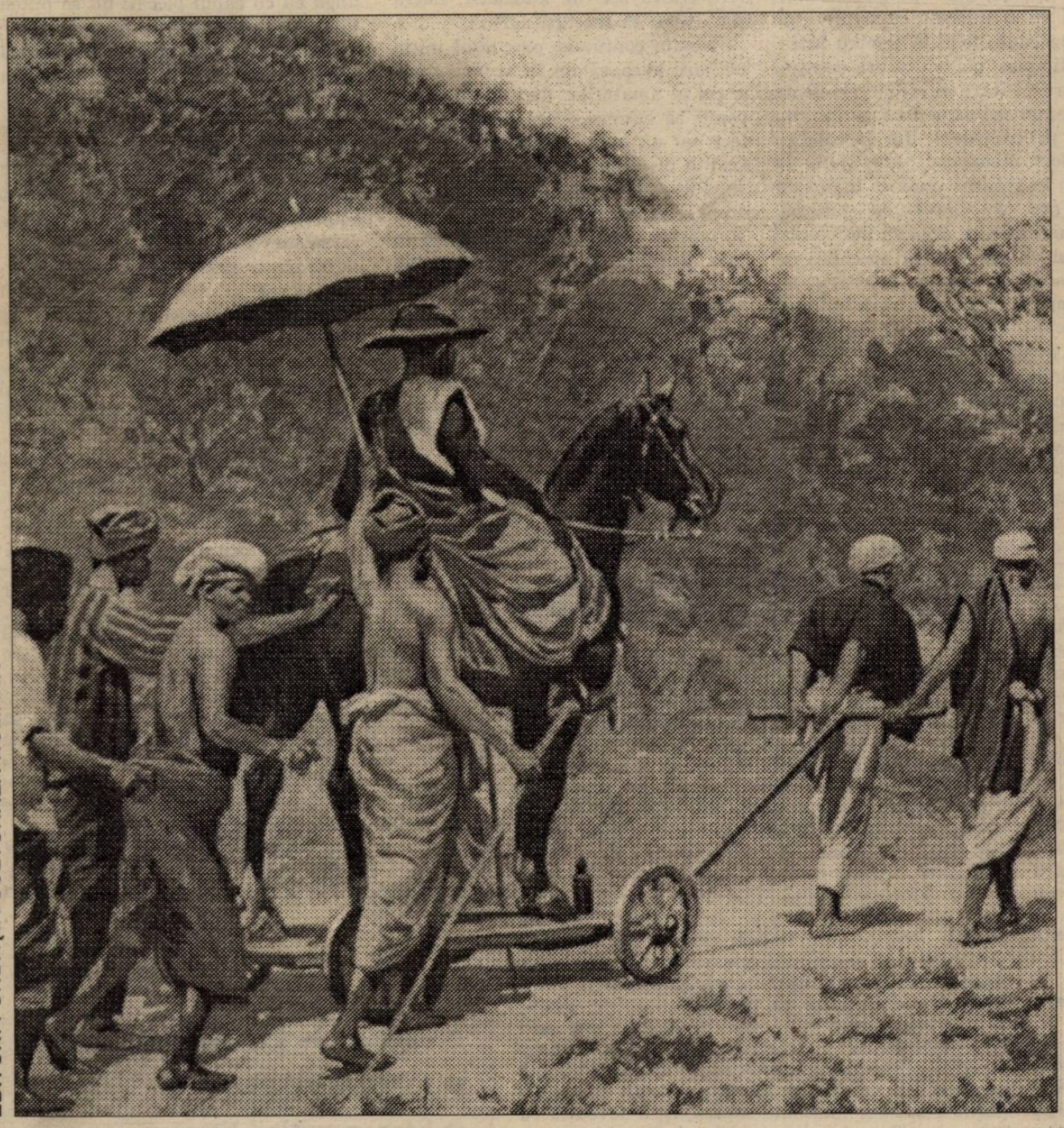

Rep.: Dacă n-ați fi scriitor, ce-ați vrea să fiți?
Borges: Președintele Elveției.
Rep.: De ce?
Borges: Știe cineva cum îl cheamă?

În acest număr:

●*Răsvan ROCEANU* *(pag. 6)*
●*Dr. Florin TUDOSE, Cezar TABARCEA* *(pag. 7)*
●*Nae BĂDULESCU, Gabriel GIURGIU* *(pag. 9)*
●*Z. ORNEA, Cristian PREDA* *(pag. 10)*
●*Filip FLORIAN, Sabina FATI* *(pag. 14)*
●*Pavel CÂMPEANU* *(pag. 15)*
●*Un interviu cu prințul Ion GHIKA COMĂNEȘTI* *(pag. 16)*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

O operă de artă

Închipuiți-vă un oraș de provincie din Europa Orientală, absolut oarecare, foarte asemănător cu multe altele, atît de asemănător încît dacă într-o bună zi ai fi lăsat în centrul lui, nici n-ai putea ghici unde te afli. Şi totuşi oraşul ăsta de care vă vorbesc deţine o comoară inestimabilă: un arhitect cu o extraordinară faimă internaţională, dispărut în anii '60, a construit între cele două războaie mondiale o serie de monumente în amintirea neaşteptatei victorii cîştigate pe la 1917 de tinerii soldaţi viteji împotriva invaziei germane.

Odată, m-am dus în oraşul acela cu maşina, împreună cu un critic de artă liberal, deplin devotat cauzei arhitectului, şi care îşi propusese să-i reabiliteze opera ameninţată în anii comunismului, şi abandonată acum din cauza imperativelor mai urgente ale tranziţiei.

La intrarea în oraş, am fost întîmpinaţi de un responsabil cu problemele culturale, un bărbat înalt şi slab, cu ochelari cu ramă metalică şi cu părul cărunt tuns scurt, ca al unui călugăr. Era însoţit de un bărbat scund, roşcovan şi zîmbitor care se ţinea mereu la o distanţă de cel puţin doi paşi în urma celui care trebuie să fi fost superiorul său ierarhic. Cei doi l-au salutat cu respect pe critic şi au urcat în spatele nostru în maşină.

Bărbatul cel slab a început să ne prezinte un raport asupra "complexului monumental" al arhitectului, dar a fost brusc întrerupt de vecinul meu. Nu se spune "complex" atunci cînd e vorba de o operă de artă. Spunem numai "complex" industrial, siderurgic; se vorbea de "complexuri" pe vremea comuniştilor, dar astăzi nu trebuie să mai vorbim de "complexuri". Cei doi bărbaţi încuviinţau din cap, fără a îndrăzni să răspundă. După un moment de tăcere, tăcerile acelea despre care nu prea ştii ce să spui dacă fac parte dintr-o strategie pedagogică sau dacă, pur şi simplu, reflectă oboseala dezabuzată a dascălului, criticul adăugă: în Occident, în Franţa în orice caz, se spune "ansamblu". "Ansamblul monumental" al arhitecturii.

Responsabilul cultural tocmai îşi terminase raportul despre "ansamblul monumental" cînd am ajuns la intrarea într-o grădină publică unde mi s-a indicat să parchez, în ciuda semnelor de parcare interzisă, dar care, în mod evident, nu erau făcute pentru marele critic şi pentru oaspeţii lui. Ne-am plimbat pe alei cu asfaltul desfundat, mărginite de un gard viu prost tuns, după o aliniere aproximativă. În fundul grădinii, trona primul element al ansamblului. Criticul exclamă: municipalitatea, în ciuda unor dispoziţii precise, şi-a permis să construiască un zid care în mod evident depăşea un metru şi jumătate, înălţimea maximă admisă pentru a nu se strica perspectiva. Iar acesta avea cel puţin un metru şaptezeci. Cei doi, care veneau în urma noastră, nu ştiau cum să se mai scuze şi să protesteze spunînd că, desigur, vor acţiona pentru a obţine de la primărie refacerea zidului.

Am luat-o pe aleea principală pe unde se plimbau pensionari care duceau pungi de plastic şi copii cu căciuliţe de lînă. Criticul a început să-mi împărtăşească proiectele sale: asfaltul va fi înlocuit cu o pistă de zgură specială, folosită pentru întrecerile olimpice, pentru că era esenţial ca itinerarul între diferitele elemente ale ansamblului să se facă pe jos, din respect pentru operă, dar în condiţii de confort occidental. Am ajuns la intrarea în grădină unde se înălţa un jalnic arc deteriorat de puterea timpului, dar care avea să fie injectat cu o substanţă chimică specială, recent descoperită într-un laborator, iar apoi acoperit cu un strat foarte fin de plastic care îl va apăra de intemperii.

Am traversat apoi o stradă şi am intrat într-u cartier modest, dar cochet, cu grădini în care gospodarii plantaseră tot felul de legume ca să nu le mai cumpere de la piaţă. Criticul mi-a demonstrat că, din păcate, unele case ieşeau din aliniere şi că, pentru a trasa aleea de zgură sintetică şi a respecta perspectiva dorită

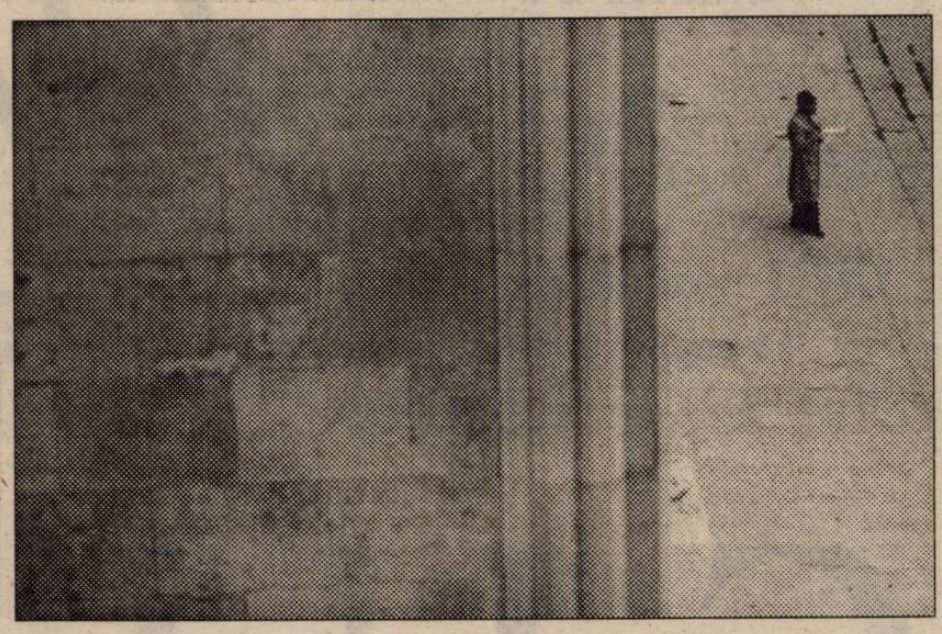

© C. Bumbuţ

odinioară de arhitect, cîteva vor trebui sacrificate, problemă însă deja rezolvată, familiilor respective oferindu-li-se alte locuinţe.

La ieşirea din cartier, am dat peste o linie de cale ferată pe care am traversat-o cu băgare de seamă. Criticul era radios pentru că, după îndelungate tratative cu autorităţile căilor ferate, obţinuse în sfîrşit deplasarea liniei. Nu se putea construi un tunel din cauza infiltraţiilor de apă. Se putea face în schimb un ocol de vreo cîteva zeci de kilometri. Lucrările aveau să înceapă curînd.

Ne-am continuat parcursul iniţiatic care avea să fie în scurtă vreme şi cel al amatorilor de artă luminaţi, veniţi să admire opera marelui arhitect, iar eu mă şi vedeam călcînd pe vestita pistă de pămînt ocru, eliberat de toate obstacolele, cînd am ajuns în dreptul unei biserici aşezate, aşa, stingheră, drept în mijloc. M-am întors, perplex, dar criticul mi-a spulberat cu o simplă mişcare a mîinii toate temerile. Desigur că preotul, împreună cu o liotă de analfabeţi, încercau să păstreze biserica la locul ei, dar arhitectul însuşi, în proiectul lui iniţial, prevedea deplasarea bisericii. Nimic mai simplu decît deplasarea unei biserici. Acum nu mai era decît o chestiune de luni, autorizaţiile fuseseră obţinute. M-am liniştit.

Ne-am continuat gloriosul marş artistic. Eram cu adevărat încîntat. Mă aflam deja într-o comuniune cu proiectul grandios care avea să ne permită de a pătrunde în universul unei opere, parcurgînd-o de la un capăt la altul al oraşului. Am ajuns şi în dreptul unei pieţe pline de lume, înconjurată de blocuri cu mai multe etaje, în mijlocul căreia trona o mare fîntînă socialistă fără apă. Piaţa era atît de oribilă, încît mă aşteptam ca însoţitorul meu, magician, să o facă să dispară cu o simplă mişcare a mîinii. Dar a trecut pe lîngă ea cu capul plecat: nu se putea totuşi desfiinţa centrul oraşului.

În sfîrşit, am ajuns la capătul pelerinajului nostru: pe un deal, un turn rotund şi ascuţit, pe care comuniştii încercaseră în zadar să-l distrugă, şi care simboliza de fapt rezistenţa artei în faţa barbariei. O societate americană avea să aloce cîteva sute de mii de dolari pentru restaurarea lui.

Eram entuziasmat. Dar la întoarcere, după ce responsabilii culturali ne-au părăsit, criticul mi s-a plîns de întîrzierile şi de piedicile de tot felul cu care se confrunta. Administraţia chiţibuşară, subordonaţii incapabili şi servili, forurile responsabile incompetente, aleşii corupţi.

Ţara asta, spuse el, ar avea nevoie în fond de o dictatură sănătoasă!

Norbert DODILLE

Traducere de Marina VAZACA

Aduse cu poşta

După apariţia Dilemei *dedicate plictiselii, v-am scris o scrisoare pe care, mă întreb de ce, n-am expediat-o. Recentele miniaturi ale d-lui Norbert Dodille, "O zi în Berry" şi "Un week-end la mare, so near and yet so far away", mi-au adus aminte, fiecare în felul ei, de scrisoarea aceea şi m-au inspirat, mă întreb de ce, să o expediez. Ar fi trebuit, probabil, să o trimit d-lui Dodille, dar nu mai ştiu unde să-l găsesc. A doua poveste mi-a amintit şi o carte, aşa că îndrăznesc, iată, o sugestie bibliografică: Maurice Pinguet,* La mort volontaire au Japon, *Gallimard, NRF, 1984, 380 p. E o carte pasionantă şi uneori chiar pasionată, deşi e scrisă de un profesor universitar. Nu prea vindecă de spleen, dar nimic nu vindecă de spleen decît, poate, preaspleen-ul.*

Vă rog să-mi faceţi serviciul de a transmite d-lui Dodille omagiile unui cititor profesionist.

25 oct. 1996

Vă mulţumesc.

M-a dezamăgit entuziasmul plăpînd trezit colaboratorilor dvs. de tema plictiselii, discursul lor monoton, inspiraţia debilă, injusta lor apatie. În ce mă priveşte, i-aş compune o interminabilă odă. Vocaţia plictisului mi-a marcat, poate chiar determinat întreaga existenţă. Şi mi-a transformat treptat singurătatea în voluptate, pentru că nu cu mine mă plictisesc, ci cu ceilalţi. Odată, un necunoscut intrigat de izolarea pentru care optam făţiş, m-a întrebat dacă nu mă plictisesc. Nu, i-am răspuns, nu am de cine să mă plictisesc. A rîs nechezat, dar eu nu făcusem un spirit. Multă vreme m-am încăpăţînat să caut societatea semenilor mei, în speranţa de a cunoaşte oameni noi şi interesanţi. Dar chiar şi cei care începeau prin a mă entuziasma, sfîrşeau, mai devreme sau mai tîrziu, prin a mă plictisi. A trebuit să renunţ. Dar nu înainte de a fi făcut, din plictiseală, cele mai mari prostii din viaţa mea. Totul eşua în monotonie, rutină, clişee repetate la nesfîrşit, toţi şi toate deveneau previzibili, sufocanţi. Şi atunci, din exasperare, făceam, pe negîndite, orice pentru a rupe plictiseala. Inclusiv prostii. Mersesem pînă acolo, încît atunci cînd un amic m-a întrebat, în fond, ce fel de om caut cu care să vreau să-mi împart viaţa, i-am răspuns, unul de care să nu mă plictisesc. Ce vrei tu e imposibil, mi-a zis. Oare? Cred şi astăzi că nu e imposibil, dar încerc să nu mai investesc nimic, sau aproape nimic în oameni. E singura cale, nici ea infailibilă, de a evita dezamăgirile. Iar pentru a evita plictisul, singurătatea e ideală. Poţi s-o populezi cu oricine şi cu orice, poate fi uneori puţin tristă dar niciodată săracă, îţi e devotată cu trup şi suflet şi-ţi limpezeşti adevăruri pe care numai în linişte le poţi auzi. Iar ca să nu pierzi simţul realităţii, faci din cînd în cînd mici excursii printre semeni, te plictiseşti puţin şi pe urmă te întorci acasă.

Ce înseamnă că inactivitatea plictiseşte? Şi ce e aceea inactivitate? Eu ador să nu fac nimic. Cele mai importante lucruri le fac atunci cînd nu fac nimic. Îi admir pe pragmatici şi eficienţi, dar vreau pentru mine dreptul de a nu face nimic. Oricum, ar fi groaznic dacă am fi toţi la fel. Şi totuşi, asta ni se cere. Sîntem dresaţi să ridicăm utilitatea noastră la rang de virtute. Cîţi oameni, întrebaţi ce şi-ar dori să facă în viaţă, ar îndrăzni (sau dori) să răspundă: nimic? Şi cîţi, lăsaţi să facă ce vor în viaţă, ar alege să nu facă nimic? Să nu faci nimic decît să te uiţi în jurul tău, şi în tine, şi în ceilalţi, la toate, multe, cîte sînt de văzut, să te uiţi mereu, iar şi iar, ca să vezi de fiecare dată altceva, să pricepi puţin cîte puţin tot, mult, din ce este de priceput, să te bucuri de tot ce vezi şi pricepi, să te bucuri că trăieşti. E imposibil să te plictiseşti cînd nu faci nimic, cînd trăieşti şi atît.

A. LUCA

Bucureşti

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Spiritul descurcăreţ**
- **Starea criticii literare**
- **Societatea deschisă**
- **Prejudecăţi**
- **Universitate şi universitari**

De ce mă tem

Mă tem că opoziţia va lua victoria de la 3 noiembrie ca pe o încununare, ca pe o *încheiere* a bătăliei, cînd ea nu poate fi decît temeiul unui început. Opoziţia a cîştigat dreptul de a guverna. Dar trebuie să guverneze. Încununarea nu va veni decît la capătul celor patru ani de mandat.

Mă tem că strategia "schimbării" va fi constrînsă de împrejurări să devină o cursă a supravieţuirii. Mizeriile zilnice ar compromite, în acest caz, aspiraţiile marilor programe şi ar eroda euforia romantică a "adevăratei" reforme.

Mă tem că formaţiunile cîştigătoare, mobilizate spre a dobîndi, în sfîrşit, victoria, nu vor reuşi să o gestioneze. Că vor prefera să recompenseze "munca politică" a activiştilor fideli, refuzînd să identifice şi să valorifice competenţe reale, fie ele şi fără merite de partid.

Mă tem de formula "*oricum* o să fie mai bine!" Cred, dimpotrivă, că nu va fi mai bine decît dacă va fi mai bine. Nu oricum. Cred, de asemenea, că dacă nu va fi mai bine, *esenţial* mai bine (şi *altfel* mai bine), va fi mult mai rău, căci se va irosi o mare idee (ideea de opoziţie) şi o mare resursă: speranţa.

Mă tem că PDSR va fi mult mai "comunist" în opoziţie, unde va beneficia de protecţia principiilor democratice, decît a fost la guvernare, unde era constrîns de exigenţele unor organisme internaţionale. Sînt semne că noii opozanţi nu vor avea prejudecăţi în materie de mijloace: par pregătiţi pentru orice machiaverlîcuri, pentru orice ignominie.

Mă tem că, dintre candidaţii la postul de prim-ministru, *nu* va fi selecţionat Victor Ciorbea, singurul care pare pregătit să facă faţă onorabil unui asemenea coşmar.

Mă tem că, învingător sau nu, Ion Iliescu va evolua prost. Am susţinut mereu, cu riscul de a mă face suspect şi de a-mi pierde prietenii, că demonizarea lui a fost exagerată şi contraproductivă. Dar l-am văzut, acum, la Alba Iulia de pildă, adoptînd o tactică şi un ton incredibile. Îndîrjit, sumbru, înclinat să anticipeze mari dezastre naţionale, el nu-şi mai poate reprima convingerea că dreapta nu trebuie să guverneze *niciodată*. Ba mai mult: că nici stînga - dacă nu e stînga pedeseristă - nu trebuie să guverneze niciodată. O singură cale, un singur partid - aceasta pare să fie, în adînc, ideologia prezidenţială, indiferent cîte "concesii" au fost de făcut, date fiind conjuncturile post-decembriste. Cîndva, ne vom lua, poate, răgazul să cercetăm avatarurile lăuntrice ale acestui om, vampirizat de propriul său trecut. Deocamdată, sîntem paralizaţi de stupoare şi aprehensiune.

Întrevăd ceva dincolo de această perdea de teamă? Da. Experienţa şi inteligenţa cîtorva politicieni din USD, vreo noutate miraculoasă desprinsă din rîndurile Convenţiei şi încrederea difuză în justiţia istoriei şi în ingeniozitatea salvatoare a Providenţei.

Andrei PLEŞU

Produse politice de tranziţie

...sau schimbările (la vîrf) "în continuitate"

Campania pentru ultimul tur al prezidenţialelor i-a readus faţă în faţă pe candidaţii din toamna anului 1992 şi evoluţia lor psihologică dă seamă despre "bunele şi relele" acestei etape mai bătător la ochi decît statisticile întocmite - separat şi cu intenţii opuse - de fosta putere şi de foştii săi adversari. Ceea ce s-a văzut încă înainte de primul tur de scrutin a fost teama fiecăruia dintre ei faţă de cel de-al treilea: deşi plecau de pe poziţii de favoriţi, Iliescu şi Constantinescu au simţit **pericolul concurenţei**; după ce forţele parlamentare s-au străduit să blocheze şansele apariţiei unor lideri politici mai tineri, mai carismatici sau mai puţin dependenţi de jocuri "interne", cei doi candidaţi au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a se ajuta reciproc să ajungă finalişti. Amîndoi au plecat de la premisa că-şi pot adjudeca victoria pentru simplul motiv că-l cunosc bine pe contracandidat şi că au suficiente atu-uri pentru a-i dejuca strategia. Într-un context complet nou, conştient că raporturile politice s-au răsturnat în favoarea sa, Emil Constantinescu are şi avantajul că el s-a schimbat cel mai mult, devenind între timp un adevărat personaj, greu de "prins" - şi mai ales de contracarat - de fostul său interlocutor din campania precedentă. În timp ce Ion Iliescu a făcut eforturi pentru a se lăsa împachetat în "ambalajul spectacular" al campaniei de tip occidental, reprezentantul Convenţiei n-a avut de acceptat decît rolul de materie primă care se transformă docil într-un produs (vandabil) al lumii de tranziţie avidă de produse pe măsura ei. "Noul" şi "vechiul" se înfruntă deci pentru funcţia supremă, aşa cum se înfruntă ele - de fapt -la toate nivelele societăţii de şapte ani încoace. Complexele amatorilor din prima perioadă postdecembristă au dispărut, ei au devenit între timp **valori reprezentative**. Concomitent, siguranţa de atotştiutori a profesioniştilor din vechiul regim s-a topit sub valul schimbărilor dorite şi favorizate chiar de ei înşişi. Constantinescu zîmbeşte acum superior şi fără milă, iar zîmbetul lui e unul care reproduce, la cel mai înalt nivel, zîmbetul "ajunşilor" de după revoluţie, al celor care erau (aproape) nimic şi au cucerit între timp totul. El poate fi văzut pe chipurile tuturor vedetelor postdecembriste (fie ele din cultură, politică sau mass-media), ale oamenilor de afaceri din sălile de licitaţii cu obiecte de artă, ale manechinelor cu contracte în străinătate, ale studenţilor care au călătorit prin capitale despre care bunicii lor nici nu auziseră vreodată. Iliescu zîmbeşte amar şi stupefiat, fără să înţeleagă cum s-a putut schimba atît de mult o lume inerţioasă şi speriată de schimbare, şi, mai ales, de ce îşi alege ea, din mers - cu o rapiditate ameţitoare, cu o uşurinţă adolescentină -, noi repere ale demagogiei, noi icoane ale vieţii publice, alte criterii pentru "dosare de cadre". Constantinescu îi reproşează lui Iliescu aroganţa cu care a umplut "vidul de putere" din decembrie 1989, Iliescu se înfurie cînd constată cît de convingător a umplut adversarul său "vidul de personalităţi politice" pe care securitatea ceauşistă s-a străduit din răsputeri să-l cultive, să-l apere şi să-l valorifice în interes personal. Primul " a furat revoluţia", celălalt a "furat Piaţa Universităţii". Primul ştia să ocolească răspunsul la întrebări şi să vorbească mult fără să spună nimic încă de pe vremea dictaturii, celălalt a dovedit talent postrevoluţionar în însuşirea "mecanismelor" care te ajută să minţi senin, să devii inchizitorial pe măsură ce te crezi de neînlocuit, să te prefaci specialist în toate cînd de fapt cunoştinţele tale sînt la limita mediocrităţii. Şi unul şi celălalt au profitat de propria lor lipsă de strălucire, de conjunctura social-istorică şi de oportunismul celor din jur. Şi unul şi celălalt au devenit lideri politici pentru că au jucat **la timp** rolul "omului simplu" dispus să stea cuminte în planul al doilea, să asculte fără să contrazică, să lase impresia - după caz şi în funcţie de împrejurări - că e manevrabil sau puternic, bun la suflet sau gata să taie în carne vie, radical sau moderat, principial sau fără scrupule. Iliescu se bucura de aprecierea elitelor artistice în 1980 şi primea adeziuni de la sindicate în '90 şi '91. Constantinescu i-a luat în 1996 locul în inima ambelor categorii de susţinători şi, asemeni înaintaşului său, e convins că merită adulaţia publică pentru că deţine calităţi de "salvator de neam". Iliescu şi-a început cariera prezidenţială în euforia victoriei anticeauşiste, crezînd sincer că e de ajuns să ajungă **el** la putere pentru ca economia să fie competitivă, sindicatele uşor de mulţumit şi partenerii loiali, străinătatea darnică şi viitorul cu adevărat luminos. Constantinescu repetă schema şi nu se îndoieşte că va putea, cu un "ordin prezidenţial" sau cu mari schimbări de personal, să taie răul din rădăcină fără să fie "lucrat în foi de viţă" chiar de cei care azi îl ridică în slăvi şi-i netezesc drumul. Primul s-a chinuit o întreagă legislatură pentru a-şi schimba imaginea peste hotare, plecînd de la premisa că odată obţinută credibilitatea externă se va putea înfăptui şi reforma.Cel de-al doilea intră în jocul internaţional mizînd pe faptul că alternanţa la putere duce **automat** la deschiderea băierilor pungii investitorilor străini şi la anularea rapoartelor din marile cancelarii cu privire la potenţialul economic al României, garantînd deopotrivă bunăstarea şi integrarea în NATO.

Iliescu ştia că el e **altfel** decît Ceauşescu şi era sigur că această diferenţă înlocuieşte spiritul democratic de tip european, reflexele dialogului cu adversarii politici, puterea de a nu te minţi pe tine însuţi în speranţa că poporul e uşor de păcălit. Constantinescu ştie că el e **cu totul altfel** decît Iliescu şi e sigur că e de ajuns pentru a-i fi permise iritările faţă de critici, disponibilitatea spre monolog, dispreţul sau naivitatea cu care transferă atribuţiile preşedinţiei de tip autoritar asupra unei instituţii pe care promite s-o democratizeze. Nu ştiu dacă (încă) actualului lider de la Cotroceni i-a dorit cineva să înveţe din experienţa fostului şef de stat (să afle, printre altele, cum poate "loialitatea" serviciilor secrete să devină duşmănie pe faţă sau pe ascuns şi cum această duşmănie poate compromite sau decapita un politician). Nu ştiu nici dacă a îndrăznit cineva să-i spună lui Emil Constantinescu cît de important e să fi învăţat **tot** ce trebuie din experienţa adversarului său (şi chiar cîte ceva din aceea a noilor săi aliaţi) înainte de a se lăsa pradă convingerii că e dinainte - şi pentru multă vreme - cîştigător.

Elena ŞTEFOI

© C. Bumbut

Statul de drept

Să se interzică!

Il est interdit d'interdire. Aşa sună o celebră lozincă scrisă în mai 1968 pe zidurile Sorbonei. Dincolo de teribilismul ei, dincolo de paradoxul căutat (şi bine găsit, după mine), lozinca incendiară exprimă reacţia în faţa unei realităţi pe care o putem analiza la rece. Cînd un grup social se simte oprimat sub prea multe prohibiţii, cînd cetatea e bîntuită de un duh poliţist, cînd puterea se exprimă *interzicînd*, presiunea socială iscată devine de necontrolat. Echilibrul social se rupe şi ordinea impusă prin interdicţii explodează. De aceea un legiuitor înţelept interzice nu pentru a institui o ordine, ci pentru a permite libertăţi. O lecţie simplă, un adevăr elementar. Ce poţi să mai crezi cînd vezi că există politicieni care nu au deprins nici măcar propedeutica activităţii lor?

După ce, cu cîtăva vreme în urmă, ceruse interzicerea postului de radio BBC, dl Adrian Năstase a cerut, zilele trecute, interzicerea unui institut de sondarea opiniei publice. Motivul? În estimarea rezultatelor alegerilor prezidenţiale, institutul cu pricina a dat un alt cîştigător decît cel anunţat oficial după numărarea voturilor. Nu voi intra în detaliile sociologice ale afacerii, pentru că priceperea mea în domeniu este serios limitată, dar amintesc, totuşi, că eroarea sondajului era în marja anunţată de la bun început de conducătorul institutului. Voi spune, însă, cîte ceva despre mentalitatea juridică a dlui A. Năstase.

Profesor de drept, doctor în ştiinţe juridice, autor al unor cărţi de drept internaţional public, fostul preşedinte al Camerei Deputaţilor ni se înfăţişa ca *om de drept*. Dar politicianul începător care este a ocultat cu totul juristul profesionist care, spun unii, a fost. Căci este inadmisibil ca nemulţumirile şi frustrările personale (determinante, încă, pentru acţiunea politică românească) să capete dimensiuni juridice. Cu atît mai mult cu cît puseurile legiuitoare astfel rezultate sînt neconstituţionale. Nu cred că dl A. Năstase nu cunoaşte prevederile art. 31 al. 1 din Constituţia României, care spune că "*dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit*". De asemenea, nu cred că dl A. Năstase nu cunoaşte legislaţia europeană privitoare la libera circulaţie a informaţiilor de interes general, precum şi la accesul persoanelor la aceste informaţii. Atunci, care să fie cauza repetatelor solicitări de a se interzice cîte ceva? Poate că iritarea de moment în faţa unor detalii inconvenabile sau poate că neînţelegerea responsabilităţii enorme pe care o are un jurist cînd cere interzicerea funcţionării unei instituţii de utilitate publică.

Îndrăznesc să sper că trecerea în opoziţie va suprima instinctele radicale ale liderului PDSR. Fie pentru că va trebui să se obişnuiască cu realitatea (iritantă pentru dînsul) că statul va fi condus de alţii, fie pentru că va avea timp să frecventeze filosofia dreptului şi sociologia juridică.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

3 x 3 (II)

În 1996, piaţa electorală s-a trezit intersectată de o piaţă insidios, cînd nu de-a dreptul agresiv concurentă (şi, în acelaşi timp, înglobantă, organizatoare): aceea a televiziunilor (particulare). În 1992, la alegerile trecute, nu a fost deloc aşa, pe atunci neexistînd decît TVR. Apariţia şi impunerea posturilor private Pro TV, Antena 1 şi Tele 7 abc au schimbat considerabil datele problemei *politice*, în condiţiile persistenţei unui serviciu public privat de o evoluţie firească, asupra căruia politicul continuă să apese în mod nefiresc. Aşa cum spuneam şi în articolul de săptămîna trecută, *două* mi se par a fi perspectivele din care noul (pentru România) *fenomen politico-mediatic* (sau mai degrabă invers) se cere abordat: 1) felul în care televiziunile (mediaticul) intervin(e) şi modifică politicul; 2) felul şi măsura în care "actorii" politici (candidaţi personali, colectivi etc.) ştiu (sau nu) să profite specific de existenţa televiziunilor şi de modificările pe care acestea, în pluralitatea şi concurenţa lor, le induc în modul de manifestare al politicului. S-o iau pe rînd, încercînd să organizez deosebit de abundenta "recoltă" a ultimelor săptămîni (personal, am umplut cîteva caiete stînd cu ochii pe televizor!) pe agenţi (posturi de televiziune, personaje politice, "eroi" aparţinînd presei etc.) şi pe evenimente.

Consiliul Naţional al Audiovizualului. Cunoscut sub "numele" de CNA. A edictat şi a intervenit în viaţa televiziunilor - în special în a celor particulare - cu o energie somnambulică, de individ care doarme patru ani pentru a se trezi, buimac, depăşit de realităţi, şi a face tapaj cînd toată lumea aproape a uitat de existenţa lui. Bine drămuit şi repartizat gospodăreşte în timp, acest surplus de energie ar da roade firesti, ocupîndu-se, de pildă, de campania prezidenţială ilicită a jurnalelor de actualităţi ale TVR. Aşa însă, CNA a defavorizat posturile private, cele mai merituoase, singurele graţie cărora se poate vorbi despre existenţa, în general, a unei televiziuni în România, şi a ţinut să favorizeze mortul: televiziunea de stat (căci naţionale mai sînt cîteva, private - din fericire!). A stabilit şi impus norme şi orare aberante, a avertizat posturi şi a întrerupt emisiuni (cazul Tele 7 abc, total injust; sau cazul "Sondajului electoral" al Antenei 1, idem). Personal, consider că CNA ar trebui să se întrebuinţeze mai mult în restul timpului, în afara campaniilor electorale, împotriva campaniilor ilicite sau, de pildă, în ceea ce priveşte programele violente şi cele erotice, la marginea pornografiei (transmise *şi de* TVR).

● **TVR.** A continuat să fie mîna dreaptă a mîinii stîngi a spectrului (la propriu) politic. S-a "implicat" formal, de nevoie mai mult decît de voie, în campania electorală, specialitatea ei constituind-o, însă, campaniile proputere nedeclarate, prin jurnalele de actualităţi. A dat dovadă de o stîngăcie şi de o lipsă de profesionalism despre care nu aş putea să spun dacă, în momentele-cheie (noaptea de 3 spre 4 noiembrie, după primul tur de scrutin, de exemplu), a fost reală sau doar mimată, ascunzînd, aşa cum s-a sugerat, matrapazlîcuri. Într-un cuvînt: depăşită, cu voinţă, nu din întîmplare, de evenimente. În ceea ce o priveşte, aşa cum am mai spus şi cu alte ocazii, totul rămîne de inventat şi de făcut. Televiziunea Română nu există - şi aşa umblă ea prin lume!

● **Pro TV.** S-a implicat aşa cum ne-a obişnuit: profitînd de evenimentul politic nu numai pentru a organiza propriul său eveniment, ci reuşind, în plus, să se substituie, pur şi simplu, politicului: servindu-l pentru a se servi pe sine, pentru a-l lua în stăpînire, pentru a şi-l subordona, a şi-l a-servi. Ceea ce este şi bine, şi rău. Bine, ca serviciu public, civic, nepermiţînd ca politicul să poată fi ignorat. Rău, din cauza efectului de de-specificare a evenimentului propriu-zis politic, transformat, astfel, în spectacol mediatic. Este, oricum, postul care a reuşit, şi în bine, şi în rău, să ne (post)modernizeze ("americanizeze") cel mai rapid, din acest punct de vedere.

● **Antena 1.** S-a afirmat ca a treia forţă, între Pro TV şi TVR, în plus faţă de acestea, care nu reuşesc să epuizeze posibilităţile televizualului, existînd ca falsă alternativă, incompletă. A avut, astfel, şansa unei originalităţi destinse, respirabile, care îşi permite, dat fiind că nu urmăreşte să ocupe, cu orice preţ şi tot timpul, locul întîi, în mod monomaniacal, paranoid (precum Pro TV-ul), să realizeze momente de exclusivitate (vezi, din nou, noaptea de 3 spre 4 noiembrie). "Turneul candidaţilor" mi s-a părut, în context, mai... hrănitor, mai substanţial, căci mai relaxat, de multe ori, decît mult prea ambiţioasa, "napoleoniana" şi, de aceea, de multe ori, indigesta, forţata "Caravana Pro TV". O menţiune specială pentru Octavian Andronic, care a depus eforturi vizibile pentru a-şi depăşi condiţia de om nefăcut pentru televiziune. A reuşit să scape/lase din mîini frîiele întîlnirii Iliescu-Constantinescu (bine făcînd!) şi să nu cadă victimă unui atac vascular. Am avut emoţii pentru el şi de aceea îndrăznesc, acum, să-l aplaud. Chiar dacă a încheiat, marţea trecută, "Turneul candidaţilor" oferind ultimul cuvînt PDSR-ului, ai cărui reprezentanţi una ştiu, una şi spun!

● **Tele 7 abc.** A făcut, modest, ce-a putut, şi a fost urgisit, total pe nedrept, de CNA. Dotat cu excelenţi profesionşti, consider că a pierdut competiţia mediatico-electorală, înăsînd-o, în bună parte, să-i treacă printre degete. Şi în acest caz, însă, valorizarea poate fi efectuată în dublu registru. Iată, ne-am putea spune, un post normal, care nu ţine să "înnebunească" cu orice preţ, la comanda "evenimentelor", care nu îşi modifică ritmul şi formatul indiferent dacă este vorba de maraton sau de sprint. Alături de "Observatorul" Antenei 1, "Telejurnalul" postului Tele 7 abc a fost, pe tot parcursul campaniei electorale, programul informativ cel mai corect şi mai substanţial, mai adecvat realităţii.

Dat fiind că vineri, cînd apare **Dilema**, campania electorală pentru al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale se va fi încheiat, fiind de-a dreptul interzisă, amîn caracterizarea actorilor politici (printre care şi cei doi prezidenţiabili) şi a celor mediatici pentru săptămîna viitoare. Cînd voi proceda la fel de telegrafic ca acum.

Bogdan GHIU

Economie

Răbdare: cuvîntul cel mai puţin aşteptat

Guvernul rămîne, încă, o necunoscută. Probabil că abia după ce vom cunoaşte rezultatele votului de duminică se vor finaliza şi negocierile cu privire la formula puterii executive.

Dacă, deocamdată, nu cunoaştem numele celor ce vor alcătui echipa care se va instala în Palatul Victoria, ştim în schimb că se va confrunta încă de la început cu probleme dure. Şi că va fi nevoită să le soluţioneze grabnic.

Cuvîntul ce ar trebui să fie rostit chiar din primele zile este cel mai puţin aşteptat: *răbdare*. Pentru că nimic nu se poate construi dintr-o dată. Numai că istoria poate să aibă răbdare, dar nu şi oamenii. Votul de la 3 noiembrie a fost pentru *schimbare* şi electorii, redeveniţi cetăţeni, vor dori să simtă repede efectele opţiunii lor. De multe ori, în viaţa socială, subiectivul învinge obiectivul. Fără îndoială că aşa se va întîmpla şi de această dată. Cuvîntul *răbdare* va fi abandonat şi un alt mesaj va ajunge la populaţie: acela că Guvernul încearcă să comprime timpul şi să forţeze schimbările aşteptate. Ceea ce ar însemna grăbirea reformelor şi nicidecum încetinirea lor, de teama unor şocuri.

Sigur, sînt mai multe feluri de a înţelege *schimbarea*. Unii o gîndesc în sensul scăderii preţurilor. Ar însemna să sărim din lac în puţ, trecînd de la un tip de centralism la altul. Mai exact, de la dogma preţurilor în care s-au deversat toate nenorocirile din economie, de la incompetenţă şi risipă la nemuncă şi furturi, asigurînd subvenţionarea de către populaţie (prin inflaţie) a întreprinderilor monopoliste de stat, la dogma preţurilor care să inhibe producţia. Să nu se uite că o astfel de teză e scoasă din manualele de economie de acum 30 de ani! Se scria: nivelul de trai creşte nu cînd sporesc salariile, ci cînd se reduc preţurile. Asta ne-ar mai lipsi, în condiţiile economiei noastre şi aşa vlăguite de forţa competiţiei. Reducerea preţurilor de consum, pentru a le face mai suportabile în raport cu actualul nivel de salarizare, ar fi exact ceea ce-şi doresc "*egalitariştii*". Fără să înţeleagă un adevăr pe care istoria l-a reliefat cu pregnanţă: că pretutindeni unde s-a aplicat, această metodă a adus sărăcie, omorînd concurenţa, moleşind forţa de muncă şi strangulînd orice fel de stimulente ale muncii. Pe piaţă au apărut produse tot mai puţine, tot mai proaste, iar consumatorii au rămas cu banii în buzunare.

În politica preţurilor, nu au fost puse în funcţiune două pîrghii economice importante: mai întîi, nu au fost stimulate într-atît exporturile încît întreprinderile să-şi asigure valuta necesară măcar pentru importurile vitale; apoi, nu au fost depăşite prejudecăţile ce determină politizarea preţului energiei, ceea ce a făcut ca întreprinderile statului să-şi permită consumuri în exces şi risipă cu nemiluita.

Numai *adevărul preţurilor* ar putea să trezească întreprinderile nerentabile, subvenţionate de populaţie prin inflaţie, din somnul lor liniştit. Şi, în primul rînd, *adevărul preţurilor energiei şi combustibililor*. Dacă ţinem seama de salarii, vom conchide că este normal ca ţările dezvoltate, unde salariile sînt de 15 ori mai mari decît la noi, să plătească 1 dolar pentru 1 litru de benzină, în timp ce noi să plătim numai 30 de cenţi. Aceeaşi socoteală este valabilă şi pentru energie. La ce se ajunge, însă? În marile combinate, îndeosebi, aflate încă sub mantaua protectoare a statului, în marile regii se produce puţin, cu costuri mari, dar se vinde scump. În consecinţă, salariile sînt rupte de eficienţă, schemele de personal umflate rezistă cu o productivitate modestă, pe manageri nu-i întreabă nimeni de ce calitatea multor mărfuri e necorespunzătoare. Şi toate aceste nave ale economiei merg mai departe, chiar dacă n-au contracte şi produsele nu se vînd. Şi, desigur, chiar dacă mult aşteptatele reforme sînt întîrziate.

Firesţe că, în această suită de renunţări la iluzii, un loc central trebuie să-l aibă *adevărul salariilor*. Viitorul guvern nu se va aventura să umfle salariile fără justificări economice, asumîndu-şi riscul de a plăti apoi cu vîrf şi îndesat nesăbuinţa. Mai ales acum, cînd ne pregătim să prindem trenul Uniunii Europene. Pentru că, în 1990, munca s-a redus şi plata muncii a crescut. Şi am cules ce am semănat: un plus de inflaţie. Fiindcă în această privinţă funcţionează o lege economică de fier: dacă salariile cresc fără a fi însoţite de mai multă productivitate şi mai multă eficienţă, nu se mai poate obţine profit decît prin explozia preţurilor. Prin inflaţie, deci. Pe o astfel de cale degeaba se măresc salariile, pentru că omul ce primeşte de la casierie cheltuieşte în piaţă şi nu se alege cu nimic.

Istoria a dovedit că munca e "oarbă": merge într-acolo unde o duc evenimentele. Dacă e înţelept organizată şi, pe deasupra, sprijinită de tehnologii ce-i ridică productivitatea şi eficienţa, ea produce valori adăugate de care oamenii, piaţa au nevoie. Iată condiţia ca munca să aducă bunăstare! Altfel, dacă e organizată anapoda, în contrasens cu mersul lumii, cu nevoile oamenilor, ea risipeşte doar resurse.

Adrian VASILESCU

Ultima săptămînă înainte de viitor

● **Într-o tabără se împart funcţii, măsuri şi angajamente:** "Programul pe care-l gîndesc are în vedere trecerea mai omenească prin această iarnă." (Ulm Spineanu, vicepreşedinte PNŢCD, intervievat de **Cronica română** din 12 noiembrie). "Varujan Vosganian confirmă că va fi viceprim-ministru" (în **Cotidianul** din aceeaşi zi). "Senatorul Laurenţiu Ulici cere demiterea primarului şi prefectului de Brăila" (**Jurnalul naţional**). "Emil Constantinescu se angajează să depună jurămîntul de preşedinte la Alba Iulia". "Marko Bela afirmă că UDMR ar trebui să fie cooptată la guvernare"; "Emil Constantinescu, care a confirmat, ieri, includerea UDMR la guvernare, promite să schimbe doctrina militară a României. În plus, va desfiinţa poliţia politică din SRI şi SPP." (**Curierul naţional**).

● **În cealaltă parte se caută... ieşiri:** "PDSR aplică tactica pămîntului pîrjolit: "De frica unei noi «legi a ilicitului», îmbogăţiţii din ultimii patru ani îşi schimbă miliardele de lei în valută" (**Evenimentul zilei**). "Meleşcanu aruncă în cîrca viitorului guvern rezilierea contractelor cu mercenarii americani" (**Ziua**). "Gheorghe Funar îl va susţine pe Emil Constantinescu fără să mai pună condiţii" (**România liberă**). "Profesorul Ioan Coja afirmă şi argumentează: Petre Roman este fie străin de interesele ţării, fie un ticălos" (**Vocea României**).

● **Iar editorialiştii stabilesc diagnostice, dau verdicte sau plătesc poliţe partizane:** "Singura şansă a României de a atrage un volum mai mare de investiţii străine directe, care să facă posibilă reducerea dezechilibrului extern, este accelerarea reformei şi, în special, a privatizării. În caz contrar, România va mima, ca şi pînă acum, că se îndreaptă spre economia de piaţă. Căci trebuie să fie limpede pentru toată lumea, investitorii străini sunt atraşi într-o ţară nu de culori politice, ci de programe economice credibile." (Gh. Cercelescu în **Adevărul**, 12 noiembrie) "Ceea ce i se întîmplă acum preşedintelui Iliescu ar trebui să fie o lecţie şi pentru alţi oameni politici. Tot potenţialul de ură acumulat în aceşti patru ani de guvernare a PDSR, toate nemulţumirile şi frustrările, toate micile şi marile afaceri de corupţie din jurul puterii, în care au fost implicaţi oameni apropiaţi preşedintelui, toate aranjamentele în care au fost în joc banii publici, tot ce a fost şi este rău în societatea românească i se transmit acum spre decontare preşedintelui. Acum se vede mai mult ca oricînd caracterul pervers al structurilor de putere din România - iar dl Constantinescu n-ar strica să ia notiţe, pentru că, dacă ajunge preşedinte, va avea exact aceeaşi soartă, dacă nu şi mai rea! - care amestecă lucrurile, diluează răspunderile şi personalizează excesiv instituţiile, identificîndu-le cît mai adesea cu persoana în fruntea statului" (Constantin Gheorghe în **Jurnalul naţional**). "Încă mai cred că eşecul în alegerile legislative al Alianţei Naţionale Liberale se datorează erorii conţinute de ideea promovată de ANL şi cu deosebire de liderul PAC, domnul Nicolae Manolescu, privind diversificarea ofertei politice, prin care s-ar asigura atragerea unui număr mai mare de voturi în favoarea Opoziţiei democrate. La data respectivă am atras atenţia asupra erorii şi am fost gratulat pe unul din posturile de limbă română din străinătate cu invective" (Anton Uncu în **România liberă**).

Pînă vinerea viitoare apele gazetăreşti se vor reaşeza într-o matcă nouă şi cum toate ziarele "independente" s-au încolonat făcînd propagandă unui singur candidat, mă întreb cum va fi viaţa într-o epocă în care zece "cotidiane naţionale" vor ridica puterea în slăvi şi doar două obscure fiţuici (**Vocea României** şi **Dimineaţa**) vor încerca să supravieţuiască pentru a prelua metodele de pînă mai ieri ale **României libere** sau ale suratelor ei "limpezite ideologic" în ultima etapă a campaniei electorale (**E.Ş.**)

Problemele eterne şi evenimentele la zi

● O aprigă "polemică" se desfăşoară între presa occidentală şi anchetatorii Naţiunilor Unite, pe de o parte, şi oficialităţile Republicii Srpska, pe de altă parte. Săpăturile făcute la locurile în care unii martori oculari şi fotografiile făcute de sateliţii americani indicau gropi comune sînt - ca să zicem aşa - dezamăgitoare. "Comitetul Internaţional al Crucii Roşii susţine că după masacrul de la Srebrenica au dispărut 6600 de femei şi bărbaţi musulmani. Guvernul bosniac avansează cifra de 10.300. După nouă luni de căutări şi săpături au fost descoperite aproximativ 750 de cadavre. De ce atît de puţine? Sîrbii din Bosnia consideră că deficitul se datorează faptului că cifrele masacrului au fost extrem de exagerate. Anchetatorii Naţiunilor Unite sînt convinşi că sîrbii mint... Există probe că între timp s-a umblat la gropile comune şi unele cadavre au fost scoase, pentru că au fost găsite fragmente de corpuri omeneşti care nu alcătuiesc un întreg". (**Newsweek**, 4 noiembrie 1966 - **Genocid fără cadavre**). Cei pe care descrierea îi şochează, cuvintele *aproximativ* şi *exagerate* părîndu-li-se nepotrivite în acest context, dar şi cei care consideră 750 de cadavre o cifră acoperitoare pentru noţiunea de masacru au alternativa de a urmări cu atenţie situaţia din Zair: acolo, după cum titrează **Le Monde** din 9 noiembrie, **Refugiaţii mor în linişte**: "În sectorul Goma, circa un milion de persoane sînt cu desăvîrşire abandonate. În seara zilei de 7 noiembrie s-a auzit tirul armelor grele. Rebelii tutsi de naţionalitate zaireză împiedică accesul organizaţiilor umanitare la această regiune de frontieră cu Ruanda. Emisarii ONU au informat că la frontiera cu Burundi s-a vorbit despre dispariţia unor refugiaţi, în prealabil separaţi de familiile lui şi probabil «masacraţi»". Popoare cu nume dificil de pronunţat - Banyamulenges - se amestecă în conflictul şi aşa greu de descifrat dintre hutu şi tutsi. N-au fost încă număraţi morţii din '94 şi încep masacrele din '96. Genocid fără cadavre, cadavre fără genocid... Între timp în Afganistan...

● **Alternativă nesîngeroasă.** "Să rezumăm: francezii, inşi blazaţi, i-ar ierta poate pe cei din clasa conducătoare pentru corupţie, dacă ei s-ar arăta mai eficienţi. I-ar ierta poate, deşi mai greu, şi pentru ineficacitate, dacă ar fi cît de cît cinstiţi. Dar prezenţa conjugată a ineficacităţii şi a corupţiei alcătuieşte un amestec exploziv care ameninţă instituţiile" (Jacques Julliard - **Le Nouvel Observateur**, 24-30 octombrie 1996).

● **Echipa Domnului.** "...Politicienii din toate partidele s-au năpustit săptămîna asta pe Dumnezeu. Liderul laburist de mult ne atrage atenţia asupra fundamentului religios al convingerilor sale politice. John Major care se duce oriunde merge domnul Blair ne-a lăsat să aflăm că şi el e un băiat cu frica lui Dumnezeu, deprins cu rugăciunile în "toate ocaziile". Paddy Ashdown, şeful partidului Liberal Democrat, simte şi el că are nevoie de Dumnezeu cînd se adresează electoratului: el nu e prea în largul său cînd este întrebat dacă este protestant sau catolic, dar îşi face rugăciunea în fiecare seară şi se consideră creştin. Aşa că totul e în regulă. Şi pentru că politicienii britanici au devenit brusc religioşi, bisericile le întorc complimentul. Săptămîna aceasta, episcopii catolici au publicat un document prin care îşi propun să aplice învăţăturile bisericii la «opţiunile care ne aşteaptă, mai cu seamă că vin alegerile generale». Laburiştii consideră că e un sprijin pentru ei. Conservatorii sînt derutaţi: unii atacă documentul, alţii contestă că i-ar sprijini pe laburişti.

Statele democrate încearcă să apere - oricît de dificil ar fi - distincţia între morala privată şi cea publică. Oamenii au dreptul să trăiască aşa cum doresc, conform ideii lor despre ce e bine, cu condiţia să nu facă rău altora. Prima misiune a puterii este să protejeze spaţiul privat. Nu doar pentru a apăra libertatea individuală, ca pe un scop în sine ci şi pentru a asigura armonia socială. În absenţa unui spaţiu moral protejat, oamenii tind să rupă rîndurile, ba chiar să se omoare unii pe alţii încercînd să-şi impună credinţa sau ceea ce cred ei că e bine pentru alţii" (**The Economist**, 26 octombrie). (**M. B.**)

De jur împrejur

Caracterul

Avansul preşedintelui Clinton în faţa contracandidatului său Dole a fost tot timpul confortabil, şi totuşi directorii, consilierii şi antrenorii campaniei, ba chiar Clinton însuşi ştiau că tendinţa se poate inversa în ultimul moment, dacă adversarul sau presa vor izbuti să transforme problema caracterului într-un subiect de campanie electorală.

Amintirile din '92 erau încă foarte puternice: traseul spre glorie a fost afectat aproape fatal de povestirile unei femei relativ tinere şi atractive, Paula Jones, despre avansurile erotice practicate de guvernatorul din Arkansas, Clinton; avansuri pe care ea, firește, le-a respins cu indignare. Întîi el a negat că ar cunoaşte-o, apoi Clinton şi soţia sa Hillary au apărut într-una din cele mai populare emisiuni ale televiziunii şi au afirmat, ţinîndu-se de mînă, că matrimoniul lor a trecut şi prin momente dificile, dar că împreună le-au depăşit. Nici un cuvînt despre Paula Jones. Publicul a mers cu această familie atît de discretă şi sinceră, discretă mai ales cînd sinceritatea poate fi compromiţătoare. Clinton a fost ales preşedinte, soţia sa Hillary a devenit una dintre cele mai controversate doamne de la Casa Albă, şi de atunci încoace şirul jumătăţilor de adevăr şi al sincerităţilor nu a secat nici o clipă: afacerea Whitewater, înlocuirea funcţionarilor de la Biroul de voiaj al Casei Albe, dosarele secrete ale FBI, găsite unde n-aveau ce căuta, subvenţionarea campaniei electorale de către bogătaşi din Indonezia şi evident suspiciunea unor privilegii comerciale în contrapartidă. Comisii de toate felurile anchetează aceste scandaluri şi altele şi, deşi se desfăşoară mult zel, nu s-a putut dovedi nimic în nici unul dintre cazuri: nici că Preşedintele sau soţia lui sînt cu desăvîrşire inocenţi, dar nici nu s-a produs vreo probă care să certifice vinovăţia. Celebra întrebare care a dus la demisia lui Nixon: "Cînd şi ce a ştiut Preşedintele?" se tot lansează fără a căpăta un răspuns precis. Şi în ultima dezbatere Dole s-a referit la "problema caracterului" şi, fără a se preta nici o clipă la atacuri murdare, a ţinut să le arate americanilor că au în persoana sa un viitor preşedinte fidel din tinereţe aceloraşi valori, valorile pe care s-au bazat spiritul şi belşugul Statelor Unite; iar preşedintele care cere al doilea mandat este o giruetă, făcînd orice pentru a rămîne la putere. Se pare însă că americanii care au votat (49% din totalul celor care au avut acest drept) nu doresc ca preşedintele Statelor Unite să fie un model de virtute: în sondajul de la ieşirea de la urne, la întrebarea dacă-l consideră pe Clinton cinstit, 54% au răspuns nu, iar 59% nu cred că el spune adevărul în cazul Whitewater. Alegătorii nu mai doresc nici măcar un preşedinte cu o viziune planetară: ei sînt mulţumiţi că şeful executivului le promite că se va ocupa de uniformele şcolare, de un dispozitiv care să-i împiedice pe copiii nesupravegheaţi să vadă filmele violente de la televiziune. "Puntea spre secolul XXI", pe care Clinton s-a lăudat că o va construi, este alcătuită din asemenea mici decizii şi - în mod hotărîtor - din conştiinţa şi recunoaşterea faptului că mai mulţi americani trăiesc mai bine decît acum patru ani, cînd Clinton s-a ales pentru prima oară.

Cînd cifrele economice sînt atît de bune, nu mai e nevoie de chiar atît de mult caracter. Pe de altă parte, intransigenţa adversarilor săi republicani din Congres l-a servit din '94 încoace (anul cuceririi Congresului de către oamenii lui Gingrich), ajutîndu-l să dobîndească statura unui politician flexibil, binevoitor, dar care nu face concesii importante chiar cînd e cu spatele la perete. Pentru alegătorul american a contat mai mult că Preşedintele n-a acceptat diminuarea programelor de securitate socială decît dacă a fugărit-o sau nu pe Paula Jones în jurul canapelei.

În ultima dezbatere televizată, Dole n-a izbutit să demonstreze că atitudinea relaxată a lui Clinton faţă de adevăr, felul său de a fi familiar cu cine trebuie şi cu cine nu, oscilaţiile sentimentale în adoptarea deciziilor au influenţat într-un mod negativ politica Statelor Unite.

Magdalena BOIANGIU

© C. Bumbut

Argument

Într-o campanie electorală prezidențială, e aproape inevitabil să nu ne amintim și de cultul personalității. Unele accente ale acestor zile ne duc automat cu gîndul la vremurile de dinainte de '89. E vorba totuși doar de stridențe sporadice, iar comparația cu perioada ritualurilor și cîntărilor concertate, dedicate conducătorului, nu ne poate face decît să observăm că sîntem într-o cu totul altă epocă, mai puțin păgînă. Făuritorii de idoli n-au dispărut însă definitiv și din cînd în cînd, cu diverse ocazii, își mai fac simțită prezența, chiar dacă nu mai au toți același "zeu". Se mai ridică statui mareșalului Antonescu, se mai propune înființarea județului Avram Iancu sau, în unele cazuri, în lipsa unei personalități pe măsura capacității lăudătorilor, aceștia își construiesc mitul propriei persoane. Individualismul nativ specific românilor își spune cuvîntul. Politica este în continuare foarte personalizată, deși, e adevărat, nu mai avem un singur om providențial, ci o mulțime. N-a existat vreun partid sau vreo formațiune politică importantă care să nu propună și un candidat la președinție. În schimb, aspiranți la funcția supremă, nesprijiniți de nici un partid, au existat. Pe de-o parte, tot omul cu oarece posibilități se închipuie în postura de solist, iar pe de alta, simplul cetățean nu-și poate imagina muzica fără un asemenea solist. Și pentru unul și pentru celălalt, orchestra contează prea puțin. De altfel, întreaga noastră istorie a stat sub semnul personalității conducătoare sau, cel puțin, asta e viziunea pe care o avem astăzi. Îi ținem minte pe voievozi, nu și pe sfătuitorii sau miniștrii lor. Poate că acest fel al nostru de a percepe istoria are pe undeva legătură și cu ceea ce ni s-a întîmplat în ultimii 60 de ani, în care trei conducători autohtoni, plus unul sovietic au avut parte de culturi succesive tot mai puternice, pînă la proslăvirile incredibile de care încă bine ne amintim. (A.M.)

Președintele în mentalitatea publică

Campania pentru alegerile prezidențiale, cu dezlănțuirile sale de patimi, cu duelurile verbale pasionate (ca să folosim un eufemism) între susținătorii și adversarii unuia sau altuia dintre candidați, a scos mai mult ca oricînd pînă acum în evidență două fenomene caracteristice României post-comuniste, fenomene legate direct de imaginea președintelui, a șefului statului, în mentalitatea publică.

Primul este suprapunerea, pînă la confundare, a președintelui ca persoană cu instituția prezidențială.

Strîns legat de primul, al doilea fenomen constă în existența cuplului exacerbare-contestare a rolului și locului președintelui și instituției prezidențiale în societate.

Caracteristice perioadei post-comuniste, aceste două situații nu sînt, totuși, decît consecința directă (firească?) a unei evoluții istorice.

Istoria noastră, așa cum a fost ea fixată în memoria colectivă (și în manualele școlare!) este în fond un continuu "one-man show" în care "titularul" se schimbă în funcție de perioadă: Burebista, Decebal, Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Cuza ș.a.m.d.

Aceștia sînt Conducătorii! Ei au luat hotărîrile, Ei au dus bătăliile, Ei au decis politica internă și externă, pe scurt: Ei au făcut istoria! Un șir de personalități mesianice, de figuri emblematice care, cu clarviziune, cu excepțională putere de analiză și sinteză în TOATE domeniile care țin de conducerea unei țări, cu spirit de sacrificiu, au reușit, fiecare la vremea ei, nu numai să scoată țara dintr-un moment de cumpănă, dar să și redea un sens și o speranță existenței poporului român însuși!

Prea puțini sînt doritori să știe, iar dintre cei care știu, prea puțini au fost interesați să o spună și marelui public, cine a stat "în spatele" sau "alături" de marii ctitori ai istoriei naționale.

Vorbeam mai înainte de manualele școlare fiindcă, să nu uităm, ele intervin în formarea personalității individului la vîrsta cea mai sensibilă și mai permeabilă la influențe exterioare. Dacă aceste manuale, deci, mai amintesc citeodată, mai mult cu titlu de complezență, de "Deceneu, marele preot și sfetnicul de taină al regelui Burebista" sau de "Mihail Kogălniceanu, primul între miniștrii lui Cuza", nicăieri nu se spune numele "ministrului de finanțe" al lui Mircea cel Bătrîn, sau al "arhitectului șef" al lui Ștefan cel Mare, nu știm nici măcar componența "statului major" al oștirii lui Mihai Viteazul.

Nu sînt omisiuni accidentale. Pur și simplu psihologia colectivă nu admite ca personalitățile mesianice să fie mesianice "pe jumătate", așa că marii domnitori TREBUIE să fie strategi de înaltă clasă, spadasini redutabili, economiști pricepuți în gospodărirea finanțelor țării și, firesc, diplomați de primă mînă. Cît privește gustul lor artistic, nenumărate monumente ne arată, nu-i așa?, că acesta era fără cusur.

Exacerbarea figurii conducătorului nu s-a șters din stereotipul mental individual și colectiv nici în perioada liberală, democratică, a istoriei României. Carol I este "făuritorul independenței de stat", Ferdinand I este "unificatorul", deși nici unul nici celălalt nu au făcut în realitate decît să ducă la îndeplinire (cu multă conștiinciozitate, e adevărat) deciziile oamenilor politici, ale guvernelor remarcabile care au funcționat în perioadele respective. Mai mult chiar, atunci cînd familia Brătienilor s-a impus pe scena politică românească datorită calităților membrilor săi, opinia publică a reacționat imediat acuzîndu-i, mai în glumă, mai în serios, că se doresc a fi "a doua dinastie" a României. Mentalitatea publică nu admite alternativă la istoria "one-man show"!

La o analiză atentă observăm că acest fenomen de exacerbare a imaginii conducătorului, însoțită în mod necesar de estomparea pînă la anonimat a figurilor "din planul doi", este prezent în toată Europa de Est, în vreme ce Europa Centrală și Occidentală a avut o abordare mult mai pragmatică a propriei istorii. Istoria Rusiei, de exemplu, se concentrează în jurul unui Petru I sau al Ecaterinei cea Mare, în timp ce memoria colectivă în Occident i-a reținut, firesc, pe Ludovic al XIV-lea sau pe Maria Tereza, dar nu i-a uitat nici pe Richelieu, Colbert sau Metternich. Relația între aceste două tipuri de psihologie colectivă și cele două variante ale creștinismului (ortodoxă și catolică/protestantă) dominante în Est și, respectiv, în Vest, merită probabil, ea singură, un studiu aprofundat.

Pe acest background multi-secular s-a instalat comunismul care, prin organizarea de tip totalitar și ideologizarea intensă, nu a făcut decît să accentueze pînă la absurd "responsabilitățile" șefului statului. Care, bineînțeles, avea întotdeauna "calitățile" pe măsura responsabilităților. Ne amintim că în orice domeniu, fie că era vorba de arhitectura urbană sau de politica economică, părerea "cea mai avizată" era totdeauna cea a "Tovarășului".

Căderea comunismului, intrarea (plonjarea?) într-un sistem democratic conform cu normele moderne în domeniu nu a fost însoțită și de schimbările necesare în stereotipul mental colectiv și individual.

Redactarea noii Constituții care, dincolo de pasiunile politice, certifică echilibrul puterilor în stat, liberalizarea, responsabilitățile și limitele de competență bine precizate ale instituțiilor alese democratic ar fi trebuit să aibă drept consecință și de-mitizarea figurii conducătorului; or, asta nu s-a întîmplat! La nici unul din nivelurile sociale, nici măcar, ceea ce este cel mai grav, la nivelul oamenilor politici!

Memoria istorică și mentalitatea colectivă ale unui popor nu pot fi, pur și simplu, "re-modelate" într-un an sau în cinci.

Revenind la cuplul antagonist "exacerbare-contestare" de care vorbeam la început, utilizarea lui abilă este în fond profitabilă pentru toată lumea. Coaliției guvernamentale, oricare ar fi aceasta, îi este mai ușor să găsească o "figură emblematică" pe care să o folosească drept "propulsor" în preferințele electoratului. Opoziției, oricare ar fi aceasta, îi convine și ei să-și concentreze tirul asupra unei singure "ținte", decît să-și risipească "munițiile" în atacarea diferitelor componente ale puterii.

Chiar și cei aflați la nivelurile inferioare ale răspunderii pot profita, și profită, de această strategie. Atît timp cît cetățeanul va avea în minte că președintele statului este cel care are *toată* puterea, toate gunoaiele ne-adunate, toate țevile ne-reparate, toate greșelile comisiilor de împroprietărire, *toate* sînt vina președintelui care nu e în stare, sau nu vrea să aibă grijă să fie suficienți bani pentru canalizare, funcționari harnici și primari cinstiți; cei aflați pe nivelele inferioare ale răspunderii, șeful de serviciu din minister, primarul, șeful de echipă etc., acceptă umilința "anonimatului" ca un preț care trebuie plătit pentru a fi la adăpost de *contestare*.

Protestul, contestarea, care caracterizează în bună măsură societatea românească post-comunistă, sînt fenomene explicabile dacă ne gîndim că după 45 de ani în care marea majoritate a populației s-a făcut vinovată de "delictul de supunere", contestarea este nu doar o supapă psihologică necesară, dar și o scuză retroactivă în fața propriei conștiințe.

La rîndul său ocupantul funcției prezidențiale, sau candidatul la această funcție, este prizonierul propriului stereotip mental. Crescut într-o istorie "one-man show", educat prin aceleași manuale școlare, conducătorul, sau aspirantul la conducere, nu poate să nu se vadă pe el însuși ca o parte a istoriei și să nu dorească în forul său intim să devină cel puțin o figură emblematică, dacă nu o personalitate mesianică. Cu cît situația țării este mai grea, cu atît această tentație este mai mare.

Ca să fim obiectivi, nimic din realitatea cotidiană nu-i contrazice aceste păreri. Din contră: sindicatele vin la președinție ca la "ultima șansă" de a obține ceva ce n-au obținut de la guvern sau de la Parlament, opoziția afirmă că "dacă președintele ar fi vrut" cutare lege n-ar fi fost propusă de guvern și nici votată de Parlament, majoritatea parlamentară vine la președinție atunci cînd nu știe cum să mai iasă dintr-o situație dificilă ș.a.m.d.

Această mentalitate nu ține de o anumită configurație majoritate-opoziție și, de asemenea, este puțin probabil ca "schemele logice" și comportamentele să se schimbe în viitorul imediat.

În ultimă instanță președintele, sau candidatul la președinție, este singurul care trebuie să hotărască dacă are suficiente calități pentru a se impune ca o reală personalitate mesianică, sau dacă se va strădui, pur și simplu, să fie un executant conștiincios al atribuțiilor clar delimitate, care îi revin prin "fișa postului".

Prima opțiune este foarte riscantă, pentru că o "mare victorie" este mult mai puțin probabilă decît o "mare înfrîngere", DAR într-o cultură istorico-socio-politică, așa cum este cea românească, NEVOIA de figuri emblematice este, și va continua să fie, prea mare pentru ca cea de-a doua opțiune să fie socialmente acceptată și acceptabilă!

Răsvan ROCEANU

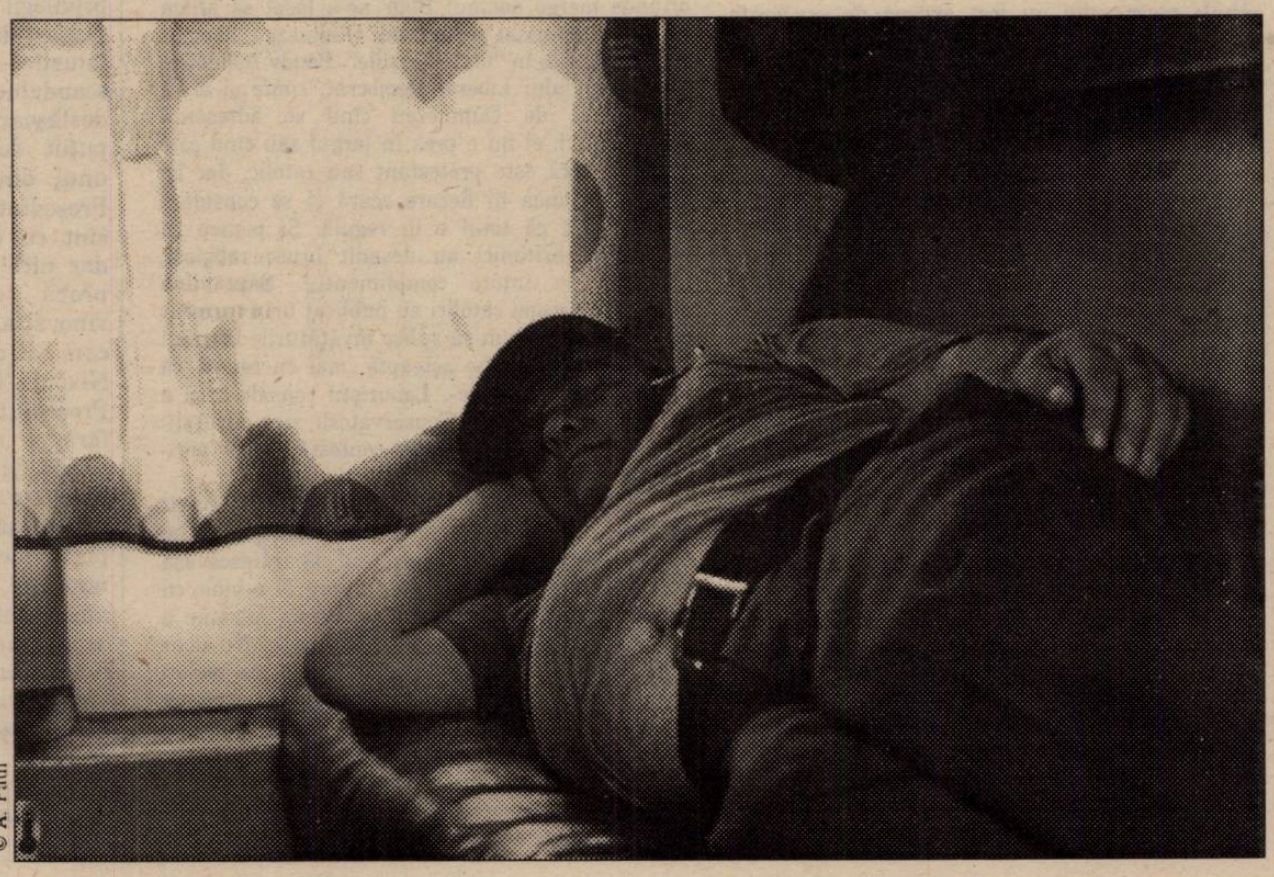

© A. Paul

Puterea disarmonicilor

– de vorbă
cu dr. Florin TUDOSE –

„Cînd dispăru conştiinţa, virtutea-i luă locul; cînd dispăru virtutea, au apărut bunele sentimente; cînd bunele sentimente dispărură, dreptatea le-a luat locul; cînd a dispărut dreptatea, n-au mai rămas decît ceremoniile".
Lao Tseu

© C. Bumbuţ

Rep. - În ce măsură conducătorii popoarelor şi, în general, cei cărora li se construieşte un cult al personalităţii încep să creadă ce se spune despre ei?

Florin Tudose - În măsura în care au interesul. Cultul personalităţii a început la omul primitiv care îl adula pe şeful sau pe vrăjitorul tribului. În antichitatea greacă a existat cultul aşa-numiţilor semi-zei. Bănuiesc însă că această lume de simboluri nu era numai povestită, cum se întîmpla cu miturile homerice, ci că, de exemplu, regelui Minos i se spunea că tot ce atinge se preface în aur, se cultiva acest lucru în permanenţă, şi iluzia colectivă funcţiona foarte puternic. S-a trecut de la legendele despre rapiditatea lui Achile sau vitejia lui Hector, la poveştile puse pe seama unor personaje în viaţă. Lui Nero i se cîntau ode. Practicile acestea au existat şi în feudalism (cultul cavalerilor), dar au căpătat dimensiuni statale pe timpul lui Ludovic al XIV-lea căruia îi aparţine expresia *statul sînt eu*. Cuvintele acestea ar fi stîrnit un hohot de rîs dacă cei din jurul său n-ar fi fost tocmai aceia care-i spuneau în permanenţă cît e de deştept şi plin de calităţi. Iar el, monarhul absolut, n-a făcut pînă la urmă decît să fie de acord cu ei. E vorba în asemenea cazuri de obţinerea unui beneficiu afectiv, de imagine. Eu tocmai fac o teză de doctorat despre imaginea corpului în psihopatologie şi, am ajuns la concluzia că mai mult de 70% din tulburările psihice sînt date de distorsiunile imaginii asupra corpului propriu. Dar corpul constituie o mare parte din persoană şi din personalitate. Noi ne construim această imagine din suprapunerea celei reale, pe care o percep şi alţii, cu una a noastră, ideală, cu Eul ideal. Din cele două imagini care trec una prin filtrul celeilalte se obţine Eul obişnuit (imaginea pe care o am eu despre mine). În cazul în care se face o presiune psihologică pentru ca Eul real al persoanei să se apropie de Eul ei ideal, acest lucru nu poate decît să-i convină individului în cauză. E un mecanism inconştient şi, în ultimă instanţă, e o sursă de plăcere. Iată de ce conducătorul acceptă cultul personalităţii. Bineînţeles, nu poate fi negat aici nici mecanismul raţional care-l face să admită cultul din interes. Iar cu lucrurile care ne fac plăcere ne mintim singuri. Psihicul uman are largi zone tranzitorii, difuze, între conştient şi inconştient, între raţional şi iraţional. E greu de împărţit totul cu exactitate. (Pentru o mai bună înţelegere se pot da drept exemplu crizele de isterie în care omul respectiv cade pe jos dar nu se loveşte, deci e atent să nu-şi facă rău, aruncă dar nu nimereşte... Poţi crede că se preface. Dar un om normal care încearcă să simuleze o astfel de criză nu reuşeşte. Deci e foarte greu de sesizat ce ţine de conştient şi ce de inconştient şi care-i relaţia dintre aceste zone. De fapt e vorba de nişte *complexe ideo-afective*, cum le-a numit Freud). Revenind însă la cultul personalităţii, pot spune că în democraţie nu mai foloseşte la nimic. În primul rînd este antivaloric, ca orice cult. Neagă axiologia comunităţii şi construieşte o alta imaginară, o ierarhie simbolică. Cel care vrea să urce în această ierarhie, trebuie să se supună tiparelor construite şi să-şi deformeze personalitatea. Jung spunea că ideea de personalitate este legată de aceea de mască deci e o mască, permanentă, a fiecăruia din noi. Dar eu, de pildă, ca să pot intra în structurile unui cult, trebuie să deformez această mască şi, în acel moment, *eu nu mai sînt eu*. Aşadar, cultul personalităţii îl şi costă pe cel care îi este subiect.

Cum se explică totuşi că istoria e plină de oameni dezechilibraţi, care cad uşor pradă proslăvirilor de tot felul?

Am fost de multe ori întrebat, de ce puterea poate fi luată de nişte personalităţi disarmonice şi cum nu se vede asta de la început. Trebuie spus că, în afară de cei denumiţi *normali* şi bolnavii psihici propriu-zişi, mai există unii care nu sînt nici sănătoşi, nici bolnavi. Ei au fost totdeauna o problemă formidabilă pentru psihiatri. Un psihopatolog german de la începutul secolului i-a definit foarte frumos ca fiind "oameni care nu suferă datorită bolii lor, dar îi fac pe alţii să sufere". Aceşti oameni, într-o fază iniţială, fascinează publicul. Nefiind normali, ies din rînd cum se spune, se evidenţiază şi provoacă o curiozitate. Aşa se explică succesul pe care-l au uneori sau ajungerea lor în politică şi-n funcţii de comandă.

Să privim acum şi din cealaltă parte. Există mulţi oameni care cred în personalităţile în jurul cărora s-a creat un cult şi foarte greu renunţă la credinţa lor, chiar atunci cînd ar avea motive serioase.

Iată ce se întîmplă. În momentul în care investeşti afectiv, începi să ascunzi adevărul. Îţi pare rău să pierzi această investiţie. Este exact ca-n dragoste. Şi îţi este ruşine să recunoşti că n-ai făcut bine. La fel se întîmplă la jocurile de noroc sau la Caritas, de pildă. Cîţi mai recunosc acum că au depus bani acolo? Lucrul acesta e valabil chiar şi-n politică la noi, fiindcă există persoane cărora le e ruşine că au votat de două ori cu actualul preşedinte, dar tocmai de aceea şi ca să fie consecvenţi cu ei înşişi, îl mai votează o dată. Însă departe de mine să spun că lui Iliescu i s-a construit un cult al personalităţii. E adevărat, de vreo trei ani încoace, au existat persoane irresponsabile care au încercat să facă aşa ceva...

Credeţi că există tehnicieni care planifică şi realizează cu cinism astfel de culturi, pentru a-şi satisface unele interese?

Nu, eu ca psihiatru nu cred în asemenea mesageri ai diavolului. Cunosc destul de bine lumea tehnicienilor psihologiei şi sociologiei româneşti şi mă îndoiesc de asta. Nu existau nici pe vremea lui Ceauşescu. Dar, pe de altă parte, unele persoane au o abilitate naturală de a deveni astfel de unelte. Şi exemplele cioplitorilor de idoli sînt binecunoscute. În afară de ei, pe lîngă orice preşedinte există şi o pătură de yesmeni. În democraţii, de obicei sînt mai puţini, deşi în Franţa lui Mitterrand, mi-aduc aminte că au fost unii care l-au proslăvit. Am citit articole în care se prezentau hărţile cerebrale ale lui François Mitterrand, explicîndu-se că e unul dintre cei mai mari comunicatori ai tuturor timpurilor. După ce n-a mai fost preşedinte, studiile au fost uitate, nimeni nu le-a mai scos la iveală.

E inevitabil să nu vorbim puţin şi despre cultul lui Ceauşescu.

Ar fi de observat că tradiţia cultului personalităţii la noi nu vine de la Ceauşescu, ci de la Carol al II-lea, în vremea căruia s-au inventat o mulţime de lucruri, printre care şi **Cîntarea României**. Ceauşescu le-a trăit cînd era copil şi probabil că a fantasmat, dorindu-şi atunci să fie şi el preamărit aşa. În acea perioadă a apărut şi povestea bărbăţiei formidabile a lui Carol al II-lea, care n-a fost decît un simplu mit. A venit apoi, prin contrast, *marele abstinent*, generalul Antonescu, venerat şi astăzi de către unii care încă-i mai ridică statui, deşi el a condus ţara mai puţin de cinci ani şi nu e clar deloc ce mari calităţi de lider a avut. Deci cultul personalităţii lui Ceauşescu a venit pe un teren foarte fertil. Mai fusese între timp şi acea umbră îngrozitoare de la *Răsărit*, a tătucului Stalin... La Ceauşescu, mai deranjantă a fost dimensiunea asiatică pe care a atins-o cultul său.

Aţi putea comenta declaraţia recentă a lui Gheorghe Funar, potrivit căreia, dacă n-ar fi fost frauda electorală, el ar fi intrat în turul doi de scrutin?

Funar este un cabotin, un mare clovn trist. Opiniile lui nu izvorăsc din vreun fel de proces care are tangenţă cu realul. Sînt constructe pe care el le face ca un poet. E un narcisiac care-şi construieşte singur cultul personalităţii. Din nefericire nu e un personaj singular. Printre cei 16 candidaţi la preşedinţie, erau vreo şase, şapte care făceau acelaşi lucru: îşi mîngîiau orgoliul, dezvăluindu-şi dorinţa extrem de acută de a pune bazele propriului cult al personalităţii. Alegătorii au sancţionat însă drastic derizoriul acestor personaje.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Care cult? Care personalitate?

Dacă stăm şi ne gîndim bine, povestea asta a "cultului personalităţii" este tot o gogoaşă a propagandei comuniste.

Termenul nu s-a folosit înaintea lui Hruşciov, deşi acţiunea ca atare a existat, desigur. Apoi, a început să placă, mai ales şefilor şi mai ales în situaţiile de condamnare a predecesorului...

În al doilea rînd, observăm că termenul este specific "socialismului real" – cum spune Wierzbicki –, pentru că n-am auzit vorbindu-se vreodată despre cultul personalităţii lui Maurice Thorez sau Palmiro Togliatti, deşi a existat, chiar şi în cazul lor...

În al treilea rînd, termenul s-a folosit şi se foloseşte numai pentru oamenii politici, astfel că deşi se poate vorbi foarte bine despre cultul personalităţii lui Şolohov sau al lui Zaharia Stancu, nu am auzit niciodată astfel de atribuiri.

Exact delimitările de mai sus sînt cele care mă îndreptăţesc să vorbesc despre o "gogoaşă propagandistică comunistă". Dar să vedem mai amănunţit de ce.

În primul rînd pentru că – deşi termenul nu a fost vreodată definit şi nici acţiunea descrisă, ambele fiind acceptate intuitiv – el nu a fost folosit niciodată pentru prezent, ci numai cu referire la o persoană/perioadă trecută.

În al doilea rînd, pentru că s-a indus ideea cum că de practicarea cultului personalităţii nu s-a făcut vinovată decît însăşi... "personalitatea", încît cei care au conceput strategiile şi au contribuit efectiv la punerea lor în practică pot şi au dreptul să găsească motive şi scuze (cazul Dumitru Popescu este relevant).

În al treilea rînd, pentru că, deşi întreaga istorie a comunismului aplicat a demonstrat că practicarea cultului personalităţii este unul dintre pilonii politici ai sistemului, s-a vorbit totdeauna despre acesta ca despre o "greşeală", o greşeală preluată însă imediat de către succesori...

Să ne gîndim puţin care sînt efectele cultului personalităţii asupra "maselor".

Vom constata că, inevitabil, acestea sînt contrare scopului propus, ducînd la întrebarea "De ce ăla şi nu eu?". Chiar şi în mintea celui mai modest personaj din rîndul celor mulţi. Iar cînd personajul nu este modest, ba mai are şi veleităţi, consecinţele sînt cu atît mai grave şi conduc spre un nou cult al unei noi "personalităţi".

Vom mai constata apoi că personalitatea însăşi, autoanulîndu-se ca om şi devenind în mentalitatea publică un simbol va fi percepută ca un dat malefic, oricîte eforturi ar face pentru a demonstra contrariul. Şi, cînd spun asta nu mă gîndesc numai la Ceauşescu şi la fatalismul atribuit românilor, ci şi la Hitler.

Cele de mai sus duc inevitabil la o intensă "cîrîială" a maselor, care se poate transforma oricînd în răcnet, aşa cum decembrie '89 a demonstrat-o în România.

De fapt, însă, nu putem şti dacă este chiar aşa, pentru că – aşa cum am spus de la început – toată povestea asta a "cultului personalităţii" este doar o gogoaşă a propagandei comuniste.

Cezar TABARCEA

Personalitatea unui viitor preşedinte

"S-a născut la 10 noiembrie 1925 în Comuna Băleşti, Jud. Gorj, unde şi-a trăit copilăria şi o parte din adolescenţă. Fiind atras de cariera militară din fragedă tinereţe, în octombrie 1945 a îmbrăcat, pentru toată viaţa, haina de elev de şcoală militară. În cariera sa a trecut prin toate funcţiile de şef de stat major şi COMANDANT la toate eşaloanele militare, de la pluton pînă la ARMATĂ." - aşa începe curriculum vitae intitulat "Date principale din biografia generalului NICOLAE MILITARU."

Atras de personalitatea acestui brav cetăţean al patriei, incitat şi de candidatura lui la preşedinţie, i-am solicitat generalului Militaru un interviu. A acceptat şi m-a chemat vineri, 1 noiembrie a.c., în locuinţa lui aflată pe o stradă cu nume de capitală.

La ora 17, la cît mi-a fost fixată întîlnirea, urcam treptele cochetei vile şi apăsam pe butonul soneriei. După un timp, necesar coborîrii scării în spirală, mi-a deschis însuşi generalul. Am urcat împreună scara. Ajunsă în faţa uşii apartamentului propriu-zis, gazda mea s-a debarasat de şlapii de plastic pe care-i purta şi a păşit înăuntru cu nişte şosete albe flauşate. Într-adevăr, în casă era foarte curat şi covoarele persane aveau multe culori deschise printre arabescurile lor. Generalul mi-a măsurat cu privirea pantofii şi a oftat imperceptibil. Eu nu i-am dat satisfacţie şi *am poftit* pe hol şi apoi în sufragerie aşa cum eram. În urma mea venea generalul, indicîndumi o canapea unde *să mă fac comod*. Apoi m-a rugat politicos să mai aştept puţin că este un film pe care-l urmăreşte şi în vreo zece minute are să se termine. Canapeaua pe care mam aşezat era cu faţa la un televizor deschis unde se derulau iubiri pasionale şi se rostea din cînd în cînd numele *Alejandra*. Cum nu urmărisem episoadele precedente şi, deci, filmul nu mă interesa, mi-am îndreptat atenţia către cel de lîngă mine. Îmbrăcat în pantaloni de trening bleumarin de silon, de pe vremea lui Ceauşescu, şi cu o flanea de supraelastic maronie, militarul era absorbit de ecran. Ca un dîrz om al armatei ce se afla, urmărea totul bărbăteşte, fără să i se citească pe faţă nimic din tumultul interior.

O dată filmul terminat, am fost invitat în biroul personal unde, cu clasica bibliotecă garnisită cu cărţi şi bibelouri de artizanat în spate, generalul Militaru mi-a vorbit despre calităţile sale pentru a fi un bun preşedinte. Am aflat, printre altele, că "chestia cu puterile în stat, daţi-mi voie să vă spun, e o născocire." În acest sens, candidatul plănuia, pentru perioada cînd urma să deţină "funcţia supremă în stat", numeroase strategii: "Poliţia şi justiţia să fie în mîna preşedintelui. Iau sub protecţia mea justiţia, iau sub protecţia mea pe poliţişti şi îi pun cap la cap şi le zic: «Vă ordon să terminaţi cu hoţia!» Preşedintele trebuie să fie foarte ferm în a lichida tot ce este rău pe pămîntul României."

Şi generalul Militaru avea soluţii (asemănătoare) pentru mai toate problemele grave ale ţării. Nu l-am întrebat ce avea de gînd să facă, în calitatea lui de preşedinte, cu perioada dintre 16^{30} şi 17 din fiecare zi, cînd se difuzează filmul cu pricina; o să demisioneze temporar, o să-şi transfere funcţiile primului-ministru, soţiei, ordonanţei? Sînt sigur, însă, că generalul avea o rezolvare şi pentru această chestiune, aşa că poporul poate să fie liniştit.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Nuţu cel Viteaz

Nuţu Anghelina este acel fost candidat la preşedinţie care avea drept simbol pîinea şi drept stindard credinţa în Dumnezeu şi cantina săracilor de la Facultatea de teologie. Cu mult înainte de a-şi fi depus candidatura, dl Anghelina şi-a publicat biografia, modest intitulată *"condamnat să învingă"*. Candidatul, asemenea multor marcante figuri ale istoriei, nu şi-a depănat de unul singur povestea, ci cu ajutorul cronicarului său Mihai Rădulescu. Grandomania celui ce se vrea, cu orice preţ, personaj, se îmbină curios cu naivitatea de a-şi dezvălui chiar şi acele păţanii în detrimentul imaginii sale. Ca viitor preşedinte, Nuţu Anghelina a hotărît să-şi impună nu o imagine morală, ci una pitorească. Personajul Nuţu se vrea românul tipic, apt să facă faţă oricărei situaţii strecurîndu-se cu abilitate. Viaţa lui se doreşte un amestec de descurcăreală cu credinţă în Dumnezeu. Fie bişniţar la taximetrişti şi, mai tîrziu, la studenţii şi profesorii teologi, Nuţu se crede întotdeauna sprijinit de divinitate. Portretul pe care românul i-l creează este acela al băiatului bun la toate, maestru în a se pune bine cu toată lumea şi în a-şi şi a asigura bunăstare. Imaginea unui viitor posibil (deja imposibil!) preşedinte este cea a românului apt să supravieţuiască, prin mica găselniţă şi marea încălcare a regulilor, în orice situaţie. În viziunea autorului şi a fostului prezidenţiabil ceea ce l-a îndreptăţit pe Nuţu să candideze este tocmai faptul că a trecut prin multe experienţe şi că a ştiut să se decurce. Morala nu contează foarte mult, sau cel puţin nu cea în înţelesul clasic al cuvîntului; apare acum o etică plină de noi înţelesuri: ai voie să încalci legile, atîta timp cît nu faci rău altora. Personajul Nuţu este un tip muncitor, el înţelegînd prin muncă alergătură şi stabilirea de relaţii. De altfel, singur mărturiseşte, în titlul unui capitol: *"cu ciocanul şi bujia / Ai făcut teologia"*.

Ambiţia de a deveni preşedinte i-a venit lui Nuţu din descoperirea calităţilor sale de băiat isteţ şi capabil de a se mulţumi atît pe sine, cît şi pe alţii. Evident, au fost şi alţi factori ce l-au influenţat: mai întîi, descendenţa sa din tîrgul Buhuşilor, *plaiuri* unde *"oamenii fuseseră dintotdeauna harnici, îndemînatici, buni de gură, cu mîini grăbite să trebăluiască şi aprigi la a-şi păzi avutul"*; apoi un impuls îndrăzneţ, de pe vremea cînd, copil fiind, şi-a spus, la moartea lui Gheorghiu-Dej, *"ce-ar fi să-i iau eu locul?"*; şi în cele din urmă, dar cel mai important, un semn divin: ascultînd, în maşină, nişte casete rock dăruite de bunica sa, aude, deodată, o voce spunînd *"Ich bin Anghelina!"* iar, apoi, un cor răspunzîndu-i cu *"We love you, Mr.President!"*. Explicaţia era dată, tot de cîntec, mai tîrziu: acum 2000 de ani, o veche profeţie spusese că preşedintele Anghelina va aduce o epocă de fericire generală. Rezultatele alegerilor, cel puţin în privinţa lui Nuţu, le cunoaştem. De aceea, alte comentarii nu-şi mai au rostul...

Iaromira POPOVICI

© A. Paul

Cine (se) mai laudă în campanie

"1990-1992: Tensiuni asupra noastră din toate părţile. Violenţa izbucnea în strigătele străzii. A fost acel Tîrgu-Mureş de ură şi intoleranţă. Iugoslavia se dezmembrase. În Croaţia şi Bosnia se trăgea. Se distrugeau case, mureau oameni. Cehoslovacia se rupea în două. În Transnistria răsunau duşmănoase mitraliere. Românii erau departe de liniştea sperată după decembrie '89".

Cu frazele de mai sus, rostite pe un ton grav şi însoţite de imagini apocaliptice, începe unul dintre clipurile electorale ale candidatului PDSR la Preşedinţie.

Din fericire pentru România "A existat un om care a înţeles temerile noastre din acei ani – Ion Iliescu".

Fără prezenţa dlui Iliescu în fruntea statului. România ar fi devenit, ne dau de înţeles imaginile din clip, (cel puţin) o a doua Bosnie. Chiar dacă materialul cu pricina are o realizare occidentală, el seamănă izbitor cu reportajele antedecembriste care-l proslăveau pe Nicolae Ceauşescu ca pe un campion al păcii mondiale. Dl Iliescu, mai modest, s-a mulţumit cu titlul de pacificator al României.

Concluzia se impune de la sine: "Să fim înţelepţi. Să alegem înţelepciunea şi echilibrul şi cinstea. Să-l alegem pe Ion Iliescu".

Urmează o întrebare, oarecum năucitoare în contextul dat: "De ce să-l votăm pe Ion Iliescu?" "Pentru că este un om cinstit şi înţelept care gîndeşte bine pentru români", ne lămureşte un ţăran în vîrstă cu un aer de Moş Ion Roată.

Un alt material ni-l înfăţişează pe dl preşedinte prins în horă în mijlocul unor ţărani din Maramureş. Fondul muzical al scenei este un cîntec popular care sună în felul următor: "Să fii mare nu-i mirare/ Să fii OM îi lucru mare". Cuvîntul "om" apare cu majuscule pe ecrane, concomitent cu un prim-plan al dlui Ion Iliescu. Procedeul e şi el demn de "vremurile bune" de odinioară – "E Nicolae Ceauşescu OMUL care..."

Preşedintele Iliescu nu e, însă, singurul candidat în a cărui campanie se regăsesc forme de cult al personalităţii.

Să vedem cum şi-a prezentat Uniunea Social-Democrată candidatul la Preşedinţie: "E tînăr, e puternic, e hotărît. Ştie, vrea şi poate. Cu el destinele noastre sînt pe mîini bune. *Petre Roman* – un preşedinte mai aproape de oameni".

Sau: "*El* este omul de care avem nevoie. *El* este soluţia pentru ieşirea din impas. Cu *el* putem deveni o naţiune puternică, respectată. *Petre Roman* – un preşedinte care poate face mai mult".

Comentariul e asigurat de un tînăr entuziast, care accentuează de fiecare dată pronumele *"el"* şi numele candidatului. Imaginile îl prezintă pe Petre Roman în fruntea unui miting electoral al USD. De altfel, campania electorală a dlui Roman s-a bazat exclusiv pe construirea unei imagini mesianice a liderului PD.

Despre Gyorgy Frunda aflăm doar că "Este tînăr, capabil, competent şi hotărît. Se ţine de cuvînt. De aceea este respectat".

Gheorghe Funar, candidatul PUNR, cumulează toate calităţile celorlalţi. Dar mai are încă una în plus: este rrromân verde. Să-l ascultăm pe Ioan Gavra: "Gheorghe Funar este un om tînăr, cinstit, curajos, demn. Un român adevărat hotărît să facă bine în această ţară (...). Oricît aţi căuta oameni buni nu veţi găsi printre ceilalţi candidaţi la preşedinţie un gospodar mai bun pentru ţară decît Gheorghe Funar".

Un dialog cu susţinătorii Partidului Socialist ne aruncă în plină cosmogonie: "Deasupra oraşului Turnu Măgurele au răsărit două stele, una Tudor Mohora, a doua Voinea Oprea" – striga cu vocea gîtuită de emoţie o participantă la un miting-concert al acestui partid.

În schimb, candidatul Partidului Automobiliştilor, Constantin Niculescu, a preferat să-şi prezinte singur calităţile deosebite, fără a mai recurge la intermediari. "Cu priceperea şi experienţa pe care am acumulat-o, cu energia, hotărîrea şi perseverenţa şi cinstea care mă caracterizează voi fi port-drapelul doleanţelor şi nevoilor exprimate de dumneavoastră".

Doborîţi de grijile zilnice şi stresaţi de perspectiva unui viitor nesigur, românii pot avea, în fine, o mare şi mică consolare. Ne-a fericit Dumnezeu cu o grămadă de candidaţi la preşedinţie, dóldora de calităţi.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Utopie şi psihopatologie

În ce măsură cultul personalităţii poate fi definit pornind de la diverse maladii psihice sau tulburări ale personalităţii? Este o întrebare al cărei răspuns nu are cum să deslușească nici originile şi nici cauzele apariţiei complexului fenomen al cultului personalităţii. Aceasta, deoarece o tratare pur psihiatrică a subiectului nu ar duce decît la concluzii false, prin neluarea în calcul a unor factori sociali, politici sau chiar economici implicaţi în naşterea, dezvoltarea şi (auto)întreţinerea cultului personalităţii. Totuşi, pot fi definite cîteva terenuri psihice care poartă în ele germenii apariţiei acestui cult. Psihoza maniaco-depresivă, în episodul său maniacal, numără printre trăsăturile definitorii creşterea stimei faţă de sine şi ideile de grandoare în privinţa propriului Eu ale subiectului maniaco-depresiv. Un subiect cel mai adesea diagnosticat de către medicii psihiatri. Lucrurile stau ceva mai diferit în cazul aşa-numitelor tulburări ale personalităţii. Definind trăsăturile de personalitate prin echilibrul realizat între coerenţa personală şi flexibilitatea de adaptare, se vorbeşte despre tulburări ale personalităţii în cazul în care o persoană utilizează de manieră cronică anumite mecanisme de adaptare, inapropriate, stereotipe şi rău adaptate. Este destul de clar că, în măsura în care aceste mecanisme reuşesc o menţinere în preajma echilibrului amintit, diagnosticul unei tulburări de personalitate este foarte dificil, persoanele respective avînd toate şansele să treacă drept normale din punct de vedere psihic. Două tipuri de personalitate psihopatolgică se înscriu ca potenţiale surse ale cultului personalităţii: personalitatea paranoică şi personalitatea narcisiacă. Prima, prin hipersensibilitatea pe care o induce subiectului, extrem de suspicios la orice fel de remarcă sau comentariu exterior privind propria persoană, deoarece acestea sînt percepute ca atacuri personale. Este un fond pe care se pot construi foarte uşor idei despre nemaipomenita importanţă a propriei persoane şi care poate accepta la fel de uşor sugestiile anturajului în privinţa acestei importanţe.

Personalitatea narcisiacă are o senzaţie amplificată a importanţei de sine şi este preocupată de nevoia de a fi unică, puternică şi talentată în orice domeniu. Subiectul exagerează talentele şi capacităţile sale, caută admiraţia, îşi imaginează că ceilalţi oameni sînt datori să-i acorde o consideraţie preferenţială şi îl utilizează în scopul de a atinge o poziţie mai bună în societate, rămînînd însă indiferent la nevoile şi sentimentele acestora. Orice fel de respingere produce în acest tip de persoanlitate o furie excesivă, născută dintr-un sentiment de inferioritate şi de umilinţă, survenit, la rîndul său, ca urmare a respingerii.

Cît de mult au contribuit, însă, amprentele psihopatologice la crearea, prin cultul personalităţii, a marilor dictatori ai secolului XX? Un răspuns la această întrebare poate fi găsit în afirmaţia unui politolog care susţinea că dacă Lenin, Stalin sau Hitler ar fi încercat să-şi susţină tezele în Anglia s-ar fi ales fie cu un imens hohot de rîs, fie cu o cămaşă de forţă. Aspectul psihiatric nu poate fi ocolit, dar societatea îşi are, fără îndoială, rolul său extrem de important în naşterea şi întreţinerea cultului personalităţii. În societatea deschisă, acest cult se întîlneşte probabil la fel de frecvent ca şi în societăţile totalitare. Bancherul care nu se poate sui în Rolls-ul său decît dacă şoferul îi deschide poertiera, preşedintele-director general al unui mare consorţiu, căruia trebuie să i se ţină umbrela deasupra capului de către secretarul personal sau micul patron care îi terorizează plin de importanţă pe cei doi-trei angajaţi ai săi sînt tot atîtea exemple în acest sens. În condiţii asemănătoare Rusiei bolşevice, Germaniei naziste sau României comuniste şi cu sprijinul unui număr din ce în ce mai mare, în timp, de yesmeni, aceştia s-ar înfăşura tot mai mult în coconul cultului personalităţii. Mici Hitleri, potenţiali Stalini, Ceauşeşti în germinare.

Singurul obstacol în exprimarea "la cel mai înalt nivel" a personalităţii lor patologice, singura piedică în a deveni "faruri călăuzitoare" ale naţiunilor din care fac parte este tocmai cea mai fragilă, aparent, societate. Societatea deschisă, liberală.

În materie socială şi în politică există, ca peste tot, normal şi patologic. După Jean-François Revel, esenţa patologicului este totalitarismul. Într-o astfel de societate, o personalitate psihopatologică, teren fertil pentru germinarea cultului personalităţii, are toate şansele de a se dezvolta plenar. Viermii se înmulţesc şi cresc întotdeauna pe cadavre, iar cadavrele nu sînt altceva decît expresia finală a unei patologii. Din acest punct de vedere, ca indivizi, Ceauşescu, Kim Ir Sen, Stalin nu sînt mai vinovaţi pentru dezastrul în care şi-au adus ţările, decît cel mai umil cetăţean. Aceasta deoarece ei au reprezentat (şi reprezintă) încununarea patologică a unui sistem patologic prin excelenţă,

Un sistem care, spre a-l parafraza pe Bernard-Henri Lévy, nu îşi aporpiază lumea, ci o naşte neîntrerupt. Un sistem în care realul nu există, ci este construit în fiecare clipă şi în alt mod, de fiecare dată conform ambiţiei demiurgice a celui care tronează deasupra sistemului, dar care, la rîndul său, este născut de sistem, crescut de sistem şi, pînă la urmă, învelit în cultul personalităţii – devenit giulgiu –, devorat de sistem. Schizofrenie devenită mod de existenţă. Singurul, de altfel, acceptat de sistem.

Interesant este că la întreţinerea cultului personalităţii unor "mari bolnavi ai istoriei", a contribuit din plin şi Occidentul democratic, şi încă prin oameni politici dintre cei mai respectabili. Un singur exemplu: Valéry Giscard d'Estaing nu se sfia să-l numească pe Mao Ze Dong "farul gîndirii umane". Cît mai poate mira atunci faptul că, pe fondul personalităţii paranoice a unui Stalin sau Mao, amplificată de paranoia sistemului, comuniştii iau efectul drept cauză, îşi imaginează că totul merge prost din pricina masselor – un "demiurg" nu poate greşi, nu-i aşa? – şi încep masacrele? Fiind depozitarul voinţei naţionale, recunoscut în această postură chiar de către lumea democrată care îi aduce osanale, uneori mai abitir decît yesmen-ii din anturaj, "Farul călăuzitor", "Părintele popoarelor", "Geniul Carpaţilor" sau "Campionul păcii" se simte îndreptăţit să facă orice din poporul pe care îl conduce. Chiar să-l aneantizeze dacă prin aceasta "revoluţia" va cîştiga. Supravieţuirea sistemului este mai importantă decît cea a propriei naţiuni. Pentru că nu naţiunea, ci sistemul întreţine cultul personalităţii şi face posibilă naşterea, creşterea şi supravieţuirea CONDUCĂTORULUI.

Poate însă exista un conducător fără naţiune? Bunul-simţ şi logica afirmă că nu. Numai că logica şi bunul-simţ nu au ce căuta în lumea celor înfăşuraţi în cultul personalităii, gogoaşă de mătase secretată de sistemul totalitar. Instalaţi într-o delirantă contradicţie între cuvînt şi realitate, aşa-zişii conducători revoluţionari se sufocă mental într-o nemăsurată şi ridicolă ambiţie mesianică – doctrină filozofică şi politică, evanghelie pretins ştiinţifică – afirmînd, cu certitudinea pe care o au nebunii cînd se autodeclară sănătoşi, că triumful le va aparţine cîndva. Chiar şi după căderea Zidului Berlinului, credinţa aceasta persistă prin unele colţuri ale Europei. Campania electorală românească a demonstrat-o din plin.

Nae BĂDULESCU

Despre Vedete şi Cauciucuri

În ciuda unor diferenţe culturale prea bine puse în evidenţa de europenii mîndri de a lor culturală moştenire (vezi negocierile GATT de acum un an), marea majoritate a publicului românesc constată că este incitat de aceleaşi tipuri de programe de televiziune ca americanii, argentinienii sau uzbecii. Gustul public este, pare-se, fără frontiere. Globalizarea informaţiei, antenele de satelit şi draga noastră de companie de cablu ne pun pe toţi în faţa unor mici ecrane similare în cam toate colţurile planetei noastre diverse. Nu mai avem probleme cu conversaţia, dacă ne ducem la Berlin sau la Buenos Aires. În loc de vreme, putem conversa acum despre doctor Green sau despre agent Scully sau despre căpitanul Picard. Ne simţim profunzi şi 'telectuali? Nu, dar ce contează, ne înţelegem cu ceilalţi, avem o conversaţie. Se pare că de vîrtejul culturalizării la cel mai mic numitor comun acceptabil, nu poate scăpa nimeni. Procesul cu pricina nu iartă nici o piaţă, influenţînd decisiv pe toţi locuitorii ei tradiţionali: pe consumatori şi pe producători.

Deşi mîndră de rolul ei de (încă) unică putere teve în România, TVR-ul cu ale sale două programe bagă încet, încet de seamă că un alt tip de imagine a "scăpat" spre români: cea creată de o televiziune comercială. Nu se ştie dacă e mai bună sau mai rea. În interiorul instituţiei părerile diferă, de la "e o porcărie, dom'le, ăştia nu-s profesionişti, astea-s televiziuni de cartier" pînă la admiraţia fermă exprimată prin fraze de tipul: "mai au multe de învăţat dar sînt destul de buni pentru o televiziune de cartier". A doua părere este maximum de admiraţie pe care îl poţi obţine despre concurenţa comercială (mai precis despre ProTV, căci cu tot respectul pentru Tele7 şi Antena 1, deocamdată, cînd spui Televiziune Comercială, te gîndeşti la ProTV). Depăşim momentul primei aprecieri şi încercăm să aflăm de ce are concurenta o cotă de audienţă mai mare, pe anumite zone orare, în pieţele mari. "Au bani, le dau ăia, cumpără cele mai scumpe filme, e normal... şi dau salarii mari, n-ai auzit, Esca are 3000 de dolari pe lună". Acum ne lămurim, e simplu, au bani, cumpără programe bune şi investesc mult în vedete (salariul amintit mai sus este, cred, doar o fabulaţie). "Păi noi de ce nu facem la fel, că avem ditamai bugetul?" întrebi nedumerit. "Hai că-i bună, păi pîn'la filme şi, auzi, vedete, noi mai avem atîtea altele de luat." Care sînt priorităţile e greu de aflat, pentru că la Televiziunea Publică Bugetul de venituri şi cheltuieli este cel mai puţin public document. Afli pe la colţ de culoar cum că se mai cumpără un set de Dacii, maşini repede vînate de redacţii, că deh, e criză mare de maşini. Apoi de sute de mii de dolari investiţi în te miri ce minunăţii de staţii grafice care devin imediat "puncte înguste" pentru redactorii care ar dori să le folosească. Auzi de vizitatori străini care, după ce trec prin TVR declară că asemenea facilităţi de producţie şi-ar dori şi ei în ţările lor.

Pe o imaginară listă de priorităţi, de ani de zile în TVR, cauciucul ar fi primul de cumpărat. E drept, fără el nu merge maşina şi fără maşină nu pleci la filmări.

Cînd ai terminat de filmat şi montat, programul se difuzează în eter şi aştepţi efectul asupra publicului. Impactul se obţine, zic specialiştii, fie din efecte, fie din vedete. Adică fie cu maşinării complicate şi supercomputerizate, fie cu oameni de talent. Unii, cum ar fi MTV-ul, merg pe montajul sofisticat devenind un punct de reper pentru toată lumea. Ceilalţi, marea majoritate îşi fac o socoteală simplă şi ajung la concluzia că mai ieftină e vedeta. Ea personalizează un program, îi poate da dinamism dar mai ales ţine ceva public în faţa micului ecran.

Aici apare cea mai evidentă diferenţă între un ProTV comercial, care trebuie să placă publicului şi TVR-ul narcisiac, incintat de propria superbie şi profesionalismu-i fără cusur. La ProTV există "programul lui cutare", program al cărui promotion îl suporţi zile la rînd, de dimineaţă pînă seara. Pentru a-şi personaliza programele, TVR-ul foloseşte sigla redacţiei sau a departamentului: "redacţia cutare prezintă", de parcă s-ar fi auzit vreodată un telespectator spunînd soţiei: "hai să dăm repede pe programul 1 că urmează emisiunea redacţiei X" (excepţie fac oamenii instituţiei care, ştiind regula jocului, chiar aşa procedează). Nefiind structural în stare să promoveze vedete, cea mai mare instituţie media din România promovează structuri. Apoi, nemulţumită de rezultat cumpără aparate sau dă vina pe lipsa lor.

Fără a încerca în vreun fel să glorific o televiziune comercială cu toate păcatele sale, fără a încerca să compar mere cu pere, ţinînd cont de ceea ce trebuie să rămînă o Televiziune Publică, indiferent (pînă la o limită) de tirania barometrului de audienţă, trebuie să constat că între vedetă şi cauciucuri, TVR pare că a ales ca prioritate, cauciucul.

Aici, el e vedeta.

Gabriel GIURGIU

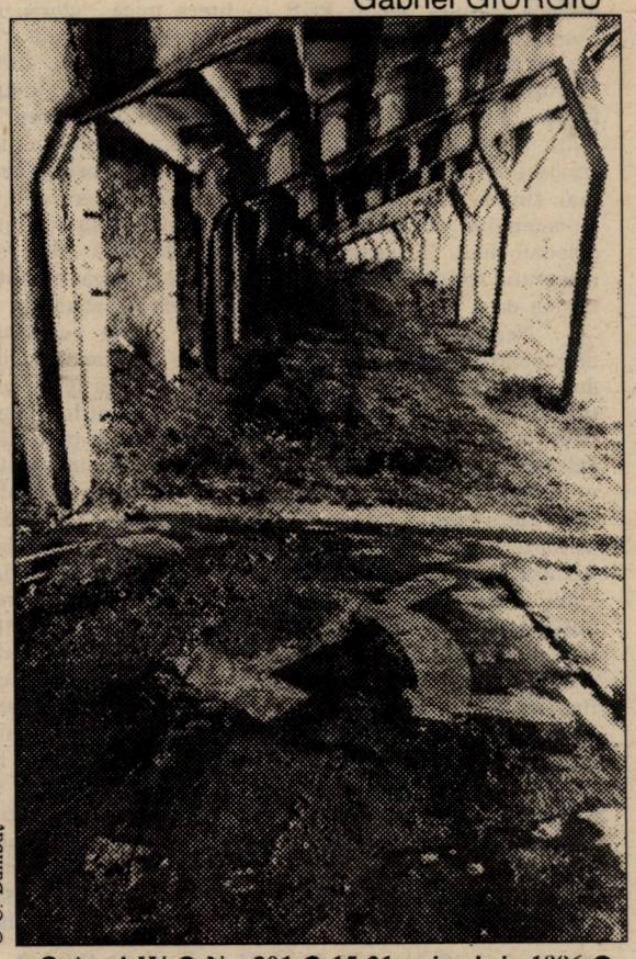

© C. Bumbut

Dilema 201 15/11/96 15:41 Page 10 (1,1)

Între democraţie şi cultul personalităţii

Partidul Comunist a inventat principiul partidului unic şi cel al centralismului democratic. De vreme ce era îngăduită existenţa numai a unui singur partid politic, iar în structurile sale funcţiona centralismul democratic, conducerea era, fatal, în mîna unui grupuscul central şi, din cadrele acestuia, a unuia care acapara puterea toată. De aici, din această agresivă nesocotire a democratismului, s-a născut, în anii noştri, cultul personalităţii. Cultul tătucului Stalin, instalat prin 1928, fusese o implantare, în perioada contemporană, a absolutismului antic şi medieval. Şi, de aici, din URSS, după al doilea război mondial, a fost transplantat în toată Europa de răsărit, adică în teritoriile (ţările) cedate sovieticilor de foştii lor aliaţi occidentali. Aşa a apărut, la noi, cultul lui Gheorghiu-Dej şi, apoi, al lui Ceauşescu. Generaţia mea, acum bine sexagenară, a apucat sloganurile şi mascarada cu scandările pentru "părintele popoarelor", "geniul omenirii muncitoare" şi, apoi, cele cu "marele cîrmaci" şi "geniul Carpaţilor", secondate îndeaproape de "savanta de renume mondial". Şi toată această mascaradă era prezentată, nerușinat, drept expresie a superiorităţii democraţiei de partid şi de stat. Astfel de aberaţii la pătrat ale cultului personalităţii nu mai cunoscuse, într-adevăr, ţara românească, iar cine nu le admitea înfunda puşcăriile.

Sigur, în veacurile de mijloc, voievodul, ca şef al statului, domnea atotputernic şi democraţia era la noi, ca peste tot în Europa şi în lume, de fapt, atunci, inexistentă. Capul statului dicta, atotsuveran, deciziile sale, deşi, adesea, era înfrînt de grupările boierilor adversari care obţineau, prin pîre şi peşcheşuri la Poarta Otomană, mazilirea domnului. Dar de democraţie nu putea fi vorba, chiar dacă N.Iorga făcea referire la sfatul ţării, de fapt nefuncţional. Mai tîrziu, tocmai în anii de domnie (1859-1866) ai lui Alexandru Ioan Cuza, actele de cezarism nu au lipsit. Dar unele au fost absolut necesare. Astfel, de pildă, n-a putut înfrînge împotrivirea parlamentului conservator pentru ameliorarea soartei ţăranilor decît prin acte de forţă politică. A desfiinţat, la 2 mai 1864, Camera deputaţilor şi, ajutat de prim-ministrul său Mihail Kogălniceanu, a proclamat reforma agrară. Cuza a fost silit să abdice în februarie 1866. Dar Kogălniceanu, în continuare om politic important, era mereu apelat de adversari drept "omul de la 2 mai". Repet, modalitatea înfăptuirii reformei agrare din 1864 a fost hotărît nedemocratică printr-un act de putere absolutistă din partea lui Cuza. Dar utilitatea extraordinară a reformei a fost incontestabilă sub raport social. Încît de dragul irepresibilei ei utilităţi sociale merita această încălcare brutală, hotărît cezaristă, a democraţiei care funcţiona, atunci, după clauzele Statutului (o Constituţie) adoptat sub domnia lui Cuza Vodă după înfăptuirea loviturii de stat. Sub domnia domnitorului Carol I (din 1881 rege) funcţiona cea mai democratică Constituţie liberală, promulgată în 1866. România era, incontestabil, o monarhie constituţională. Dar regelui i se asiguraseră anumite drepturi incontestabil nedemocratice, precum acela de a numi şi proroga miniştri şi prim-miniştri. Şi asta o făcea nu în funcţie de rezultatele alegerilor ci după neîngrădita voinţă, în principiu la patru ani odată, dar, de obicei, principiul era încălcat. Acest privilegiu transformase, după o apreciere a lui Titu Maiorescu din 1898, ţara "într-o monarhie despotică, mascată sub o constituţie liberală". Regelui Carol I începuse să-i placă această situaţie vădit nedemocratică. Se purta superior discreţionar cu oamenii politici, inclusiv miniştrii săi (pe care el îi numise şi el îi putea oricînd schimba), nu mai dădea mîna întreagă, drept formulă de politeţe, ci numai două degete şi a fost foarte încîntat cînd Dimitrie A.Sturdza a introdus obiceiul de a săruta mîna suveranului. Şi gestul lui Sturdza a fost urmat şi de alţii. Era, nu-i aşa? - mîna care acordă, totuşi, investitura ministerială! Atotputernicia sa de monarh să-i zicem despotic a primit însă o lecţie dură la Consiliul de Coroană din august 1914, care trebuia să decidă atitudinea României faţă de conflagraţia europeană, încă nedevenită mondială. Cum se ştie, în 1883, la stăruinţa regelui Carol I, dar şi cu acordul deplin al fruntaşilor celor două partide (liberal, la putere atunci, şi conservator, în opoziţie), ţara noastră aderase la pactul Triplei Alianţe (Germania, Austro-Ungaria, Italia). Aderarea noastră la Triplicea nu a fost făcută publică, secretul fiind încredinţat de rege, tuturor prim-miniştrilor şi miniştrilor de Externe şi era reînnoită la fiecare cinci ani. Ultima reînnoire a tratatului a avut loc în 1913, Titu Maiorescu fiind, atunci, ministru de Externe şi prim-ministru. Regele a venit la acel celebru Consiliu de Coroană din august 1914 (la care au participat membrii guvernului în funcţiune, preşedinţii celor două corpuri legiuitoare, foştii prim-miniştri, cu mapele tratatului cu Tripla Alianţă, pentru prima oară puse la vedere. A pledat, efectiv înlăcrimat, ca România să-şi respecte angajamentul înscris în tratat şi să intre imediat în război alături de Puterile Centrale. Cu unica excepţie a lui Petre P.Carp, toţi participanţii la Consiliul de Coroană au respins, cu argumente liber exprimate, opinia regelui, hotărîndu-se, deocamdată, păstrarea ţării în neutralitate. Regele a ieşit, din acest Consiliu de Coroană, nu numai înfrînt dar efectiv umilit, constatînd - cu amintita excepţie a lui P.P.Carp - că toţi sfetnicii îi nesocotesc nu numai înalta sa decizie dar şi rugămintea lui stăruitoare. Coborît de pe soclul atotputerniciei asupra sfetnicilor săi, la rangul - prescris de Constituţie - al monarhului constituţional, a rămas suverană nu dorinţa regelui ci voinţa imensei majorităţi a membrilor Consiliului de Coroană. Avea să moară, bătrîn şi umilit de voinţa ţării, constatînd că, într-un astfel de moment crucial, nu are, totuşi, putere să-şi impună decizia. Democraţia triumfase, finalmente asupra atotputerniciei monarhice.

Urcat pe tron, în condiţiile ştiute, la 8 iunie 1930, regele Carol al II-lea a încălzit, din capul locului, ideea de a instaura un regim al autorităţii personale, deasupra partidelor şi chiar prin desfiinţarea lor. I-au trebuit aproape nouă ani pînă şi-a putut înfăptui dezideratul. Pînă atunci, a pregătit atent terenul, dezbinînd partidele prin crearea deliberată a dizidenţelor. Şi cum se păstrase cutuma că suveranul numeşte şi demite miniştrii fără a ţine seama de voinţa electoratului, regele Carol al II-lea se amesteca pete tot, domnind despotic împreună cu puternica sa Camarilă. Iuliu Maniu, şeful PNŢ, după ce contribuise la instalarea pe tron a regelui, intrase în conflict cu acesta pentru că a constatat că e încălcată brutal înţelegerea iniţială (refacerea căsătoriei cu regina Elena şi neaducerea în ţară a Elenei Lupescu). Datorită acestui conflict deschis, regele l-a dizgraţiat pe Iuliu Maniu şi, în consecinţă, după noiembrie 1933 PNŢ nu a mai putut fi chemat la guvernare, deşi simpatia populară îl indica drept favorit. S-a discutat mult - se mai discută - dacă neclintitul comportament al lui Maniu, care se dovedea a fi un caracter, a fost util politic sau, dimpotrivă, n-a fost atitudinea unui om politic care, necesarmente, trebuie să se plieze pe liniamentele conjuncturalului. Lăsînd deschisă această controversă, să notez că regele Carol al II-lea n-a respectat deloc principiile monarhiei constituţionale. S-a înconjurat de Camarilă, ai cărei membri erau mai puternici decît miniştrii în funcţiune, şi cultiva, nestăpînit, elogiile nemăsurate aduse persoanei sale. Dicta adulările, îi plăcea să i se spună "voievodul culturii" şi i s-au închinat, cu ocazii aniversare, numere omagiale din **Revista Fundaţiei Regale**, articole encomiastice apărînd în mai toate revistele şi cotidianele. În februarie 1938 a desfiinţat, în împrejurările cunoscute, Constituţia din 1923, a promulgat o nouă Constituţie, a sa, în martie 1938, desfiinţînd democraţia şi partidele politice. Domnea, în sfîrşit, ca un monarh absolut şi era şeful unicului partid din ţară, de el întemeiat. Peste doi ani, pînă în 6 septembrie 1940, a domnit cu aceste puteri absolute, ca un dictator şi nu ca un rege constituţional. Adulările au crescut în intensitate, atingînd aproape - ca regim politic - dimensiunile cultului personalităţii. Şi, la 6 septembrie 1940, cînd Ion Antonescu, devenit "conducătorul statului", l-a silit pe rege să abdice, aceasta s-a făcut prin presiunea nu numai a legionarilor, dar şi a lui Iuliu Maniu şi Const. I.C. Brătianu. Iuliu Maniu căpătase, în sfîrşit, posibilitatea răzbunării pentru umilinţele îndurate atîţia grei ani de pe urma atitudinii regelui Carol al II-lea. Regele cobora de pe tron şi fugea, umilit, peste graniţă, ca urmare a deciziei unei dictaturi a "conducătorului statului". Regimul dictaturii, pe care el îl inventase, se răzbuna, administrîndu-i o aspră lecţie. A fost izgonit ca mijloacele organismului de el imaginat şi practicat. Cultul personalităţii nu poate dăinui pentru că nici cel al dictatorului Ion Antonescu n-a durat decît patru ani, după care, din 1948, s-a instalat, pentru aproape cinci decenii, cel comunist. În decembrie 1989 poporul român, printr-o sîngeroasă ridicare revoltată, şi-a recăpătat libertatea, democraţia reintrîndu-şi în drepturi.

Z. ORNEA

Confuzie publică

Problema cultului personalităţii practicat în regimul totalitar din România a fost tratată cu nepermisă uşurinţă. De fapt, acest tratament s-a rezumat, în esenţă, la decizia spontană de a scrie numele fostului şef al PCR cu literă mică: "gloriosul Conducător", "genialul strateg", "prietenul copiilor", "neînfricatul luptător" a devenit, de la o zi la alta, "ceauşescu". Folosirea acestui procedeu a fost justificată, de bună seamă, de frustrările îndelung reprimate, de pasiunile aprige pe care orice sclav eliberat le cunoaşte. Dar folosirea acestui procedeu a fost şi cea mai simplă cale de a evita orice analiză serioasă a fenomenului: într-adevăr, atunci cînd disprețuieşti obiectul luat în seamă atît de mult încît pînă şi ortografia strîmbă îţi poate deveni aliat, nu mai resimţi nevoia de a cerceta, ci doar pe aceea de a denunţa.

Neglijarea acestei analize are efecte cu totul dăunătoare astăzi, cînd, de fapt, nu se mai poate vorbi despre cultul personalităţii, ci - într-o neîntreruptă căutare a derizoriului - despre cultul personalităţilor. Dintr-un anumit punct de vedere, continuitatea e perfectă: cultul personalităţii şi cultul personalităţilor sînt feţele unui fenomen inflaţionist. Singura deosebire dintre cele două culte este că, în primul caz, inflaţia avea ca obiect atributele asociate Conducătorului unic, în timp ce azi, inflaţia vizează actorii înşişi. Altfel spus, dacă pînă în 1989, totul trebuia atribuit personalităţii singulare, după 1989, au fost zămislite suficiente personalităţi pentru a prelua povara atributelor irosite într-o singură direcţie. VIP-urile îl moştenesc pe "ceauşescu". Ceea ce lipseşte aici, ca în orice fenomen inflaţionist, e rigoarea: căci a devenit personalitate şi fotbalistul care marchează golurile calificării la campionatul european, şi politicianul produs de o birocraţie de partid care nu i-a cenzurat erorile, propulsîndu-l astfel într-o funcţie însemnată, şi pictorul ori scriitorul remarcabili, şi nebunul care prevesteşte războiul civil, dar şi măscăriciul care împarte cadouri la televizor. Nefericitei indistincţii între domeniile în care se construiesc cariere (indistincţie în virtutea căreia savantul şi fotbalistul capătă voci egale) i se datorează şi agresarea tuturor acestor personaje, care sînt silite să se pronunţe în domeniile de care sînt străine, dar care tocmai au fost echivalate cu cel în care ei funcţionează: aşa, de pildă, fotbalistul explică ieşirea din criza economică, politicianul participă în juriile artistice, iar prosperul om de afaceri întîmplător analfabet are viziuni mistice pe care le comunică umanităţii. Ca şi în cazul cultului personalităţii, şi cultul personalităţilor e produs de o proastă amenajare a spaţiului public: de fapt, "ce e publicul?" nu e o întrebare interesantă nici pentru "bobor", nici pentru nenumăratele sale personalităţi. Pe scurt, publicul trebuie cucerit, nu înţeles, el trebuie sedus, nu convins.

Ca să înţelegem totuşi ce se întîmplă astăzi, ar trebui în primul rînd să sesizăm că, dacă totalitarismul a eşuat în anihilarea spaţiului privat, el a reuşit în schimb să nimicească spaţiul public. De fapt, regimul totalitar e tentativa de a substitui triadei etatic-public-privat, diada etatic-privat. Aceste configuraţii pot fi aproximate cel mai bine folosindu-ne de atributele lor specifice: astfel, într-un model perfect coerent, etaticul e orizontul secretului (în sensul machiavellian al termenului), spaţiul privat e echivalent cu intimitatea, în vreme ce domeniul public, cel care temperează cele două extreme, e dominat de discursul critic, de confruntarea şi ajustarea reciprocă a soluţiilor raţionale. Totalitarismul a maximizat secretul (rezervînd, de pildă, concurenţa politică culiselor partidului şi nu scenei publice), a deteriorat spaţiul privat (supraveghind intimitatea) şi a limitat destinaţia apariţiilor publice la construirea cultului Conducătorului. Evacuarea raţiunii critice din intervalul care separă exercitarea autorităţii de intimitatea indivizilor s-a perpetuat după 1989, cînd critica a căpătat totuşi drept de cetate. Într-adevăr, în decembrie 1989, exista nu doar un vid de putere, ci şi un vid public. Spaţiul public a fost revendicat în primul rînd de aspiranţii la guvernare: acest fenomen e absolut normal, căci pentru a ajunge la "secretul" guvernării trebuie să treci proba judecăţii publice; amploarea acestei probe a fost serios amputată datorită faptului că acelaşi spaţiu a fost ocupat, din nefericire, de nenumărate ambiţii mărunte, exclusiv private, dar etalate cu curaj celorlalţi. Presa a avut aici un rol excepţional. Ea a considerat de interes public tot ceea ce e spectaculos, chiar dacă era şi derizoriu şi idiot. O confuzie impresionantă domină acum tot ceea ce e considerat a fi public. Pentru a o explicita, ar trebui să cercetăm care este de fapt statutul criticii, cum e înţeleasă aceasta într-o cultură dominată de altfel, aşa cum bine remarca d-l Adrian Marino, de literatură. (De altfel, ar trebui să observăm că gazetele cele mai vulgare de la noi sînt dirijate de inşi cu pretenţii literare, cum sînt poetul Vadim sau criticul Cristoiu.)

Inflaţia de personalităţi e datorată finalmente evitării sistematice a criticii bazate pe argumente raţionale. Felul în care se construiesc cronicile şi carierele literare e cea mai bună ilustrare a acestei situaţii: adesea e considerată bună doar critica pasională, cea care îi are în vedere doar pe cei din "tabăra ideologică" adversă. Critica nu e făcută în interiorul propriei tabere, tot aşa cum discipol este cel care urmează cu evlavie maestrul, nu cel care, în urma criticii făcute modelului, îl reformulează. Dacă te consideri liberal, de pildă, nu poţi să-i critici pe liberalii Adrian Marino sau Alexandru George, cu speranţa de a ajunge la o expresie mai bună a principiilor care vă leagă în mod tacit sau explicit, ci trebuie neapărat să-l umpli de noroi pe Vadim. Într-un asemenea cadru, în care adevărul e indiscutabil, iar autoritatea se exercită în lipsa controlării raţionale, e neîndoielnic că în scurt timp vom realiza că sîntem, de fapt, un popor de personalităţi. Vom merita atunci, fiecare, un cult. Din păcate, nu va mai avea cine să-l înalţe.

Cristian PREDA

IN PERSONA CHRISTI

Totalitarismul culturii

Prin anii 30, pe cînd Europa celebra cultul personalităţii unor Stalin, Hitler, Franco sau Mussolini, universităţile americane erau subjugate de voga aşa numitei "teorii culturaliste a personalităţii". Grăitoare şi, vom vedea, profundă sincronizare. Sigur că legătura dintre neopăgînismul cîtorva despoţi megalomani şi moda antropologică a "culturalismului" de peste ocean rămîne aparent insesizabilă. Cu toate acestea, legătura există. "Triumful voinţei" - proclamat în filmul pe care Leni Riefenstahl l-a dedicat Congresului nazist din 1934 - estetizează cinematografic principala teză a culturalismului american: *personalitatea de bază* a individului - adică ansamblul trăsăturilor sale etnico-naţionale - este "modelată" (*patterned*, va spune Ruth Benedict) de cultura în care acesta trăieşte. *Modelul* culturii naţionale funcţionează ca o matriţă cauzală menită să uniformizeze indivizii: "personalitatea de bază" garantează socializarea acestora din urmă, amputîndu-le însă diferenţa specifică.

Analogia dintre practicile politice europene şi teoriile antropologice acreditate în America anilor '30 - '50 nu se opreşte însă aici. Margaret Mead, deja citata Ruth Benedict, R. Linton, A. Kardiner şi M. Herskovits sînt tot atîţia autori în textele cărora conceptul de "cultură" primeşte conotaţii *obiectiv-totalizante*: cultura este o supra-realitate "complexă", un soi de malaxor care aglutinează individualitatea, exact aşa cum totalitarismul politic desfide şi, în final, suprimă disidenţa. Această ipostaziere a Culturii are rădăcini hegeliene (în ideea de *Volksgeist*) şi mai apoi romantice (în opoziţia dintre "viaţa spiritului" şi "materialismul civilizaţiei"). Nu vom intra, aici, în detalii genealogice. E suficient să reţinem afinitatea dintre totalizarea conceptelor şi totalitarismul guvernării într-o epocă definită prin ecumenismul utopic al unui dictat hiliast.

În ce mă priveşte, afirm că ipostazierea Culturii (erijată într-o paradigmă atotcuprinzătoare, care explică ritmurile societăţilor umane, conferindu-le totodată o fizionomie singulară) este succedaneul profan al ipostazierii Logosului în culturile creştine tradiţionale. Înainte ca efectele dizolvante ale modernităţii să se manifeste, cosmosul îl avea în centru pe Hristos, căruia îi împrumuta Chipul şi Raţiunea ordonatoare. Dacă reluăm, cu seriozitate, acest adevăr uitat, realizăm că dictaturile secolului XX nu sînt prelungirile secularizate ale autocraţiei de tip bizantin sau *Ancien Régime*. Ele ne propun de fapt o combinaţie de *nestorianism* şi *monofizism*, un cocktail eretic pe temeiul căruia Puterea este (mai întîi) separată de divinitate şi (mai apoi) resacralizată în orizontul imanenţei. Nu avem aşadar de a face cu o "devitalizare" a sacralităţii originare, cît cu o schimbare de paradigmă rezultată din absenţa Mediatorului.

Individualismul prost

În acest context, putem crede că Revoluţiile moderne au făcut mai mult decît să-l înlocuiască pe Hristos cu un mic *imperator* butaforic. Ele au distorsionat milenara dialectică a Chipului, substituind *persoanei* (care include ontologic alteritatea şi comuniunea) *personalitatea* (ca exhibiţionism egolatru şi egocentric). Cu toate că fuseseră lipsiţi de lumina lui Hristos, grecii înţeleseseră demult că spectacolul sinelui absolutizat distruge sau diminuează sensul existenţei ca atare. E de ajuns să evocăm, pentru a ne convinge, semantica negativă a cuvîntului în greaca veche, unde "personalitate" avea următorii corespondenţi lexicali: 1. *hè idiotes* ("caracterul personal", care ne-a dat *idioţia* eului inflaţionar); 2. *hè philautia* ("amorul propriu", sau iubirea de sine, pe care Sfinţii Părinţi aveau să o numere printre păcatele capitale); 3. *hè kertomia* ("injuria", "sarcasmul" ca instrumente ale unei agresivităţi desocializante) şi 4) *hè loidoria* ("lăudăroşenia", respectiv comedia aroganţei sterpe). După cum se vede, "personalitatea" care, privită sub lupa modernităţii, face obiectul unui cult hiperbolic, ocupa odinioară registrul peiorativ al individualismului prost.

Oricum, idioţia era mai rea decît "idioţii" - bieţi "particulari" separaţi, într-un fel sau altul, de viaţa organizată politic, administrativ, comercial sau religios. *Ho idiotes* se defineşte prin opoziţie cu funcţionarii publici (magistraţi, guvernatori, sacerdoţi etc.); "idiotul" nu plăteşte impozite (pentru că nici nu are vreo responsabilitate civică): acesta va fi fost regimul sclavilor, al novicilor, al profanilor neputincioşi, lipsiţi de instrucţie şi de fructele iniţierii. Spre deosebire de vremea noastră, "personalitatea" - ca dat individual anonim - conota *inferioritatea socială*: soldatul în raport cu ofiţerul, diletantul în raport cu profesionistul, laicul în raport cu preotul, alogenul în raport cu nativul, necioplitul în raport cu poetul, oratorul şi filosoful. Cîndva, conta *ce erai* mai mult decît *cine*. Era mai important să străluceşti în aura unei *învestituri*, decît să răsari din larma unei pretenţii. Rostul persoanei rezulta din sancţiunea axiologică a majorităţii: puteai să te crezi *oricine* în ordinea iluziei, a nebuniei sau a imposturii, dar cu adevărat decisiv era să fii *cineva* în opinia grupului tău de apartenenţă.

Creştinismul a corectat acest *funcţionalism* (axat pe fapta prescrisă ritualic) în măsura în care a permis comuniunea liberă a unor persoane singulare, irepetabile şi solidare. Sigur că, nevoită să-şi instituţionalizeze mesajul, noua religie nu s-a putut dispensa de anumite poziţii "oficiale" care, de la ierarhia sacramentală pînă la oficiile filantropice, au fixat aburul Revelaţiei într-un canon ferm. Urmările n-au fost neglijabile: *funcţia* a căpătat o *demnitate personală*, iar sfera privată (rezervată cîndva "idioţiei") a fost asimilată în spaţiul deopotrivă *ierarhizat* şi *omogen* al existenţei comunitare.

Revanşa personalismului

Învăţătura lui Hristos s-a difuzat (şi a fost percepută) ca reformă a mentalităţilor şi a statutului individual. Propulsaţi - în numele "iconoforiei" divine - "cei de pe urmă" au devenit actori ai Istoriei Sfinte. Mutaţia a antrenat o *reabilitare a particularismului*, o valorizare a "idioţiei" care, de la pescarii de oameni, vameşii şi păcătoşii Noului Testament pînă la *saloi dia Christon* şi dostoievskianul Mîşkin au vedetizat simplicitatea, "sărăcia cu duhul", forţa slăbiciunii asumate. Masca (tragică sau comică) a redevenit Chip omenesc în care palpită unicitatea unui destin ireductibil. Ne amintim că teatrul păgîn (diluat prin triumful elenistic al pantomimei) pusese în scenă "tipuri" impersonale de generali, medici, curtezane şi înţelepţi itineranţi. Spre deosebire de această tradiţie "tipologică", Evanghelia avea să obiectiveze convenţia scenică, aducînd în faţa lumii persoana Martirului, figura insului care mărturiseşte *în nume propriu* un credo sacrificial. Pietatea; ca *res publica* s-a prefăcut în arta aproprierii divinului: *theosis*. Au existat, în prima patristică (aşa cum sînt decelabile şi astăzi), două traiecte doctrinare: unul, de sorginte iudaică, în care "poporul lui Dumnezeu" este subiectul obştesc al Mîntuirii şi celălalt, de extracţie "cappadociană", în care mîntuirea este o "afacere (inter)personală": *ceea ce crezi* şi *ceea ce faci* înaintea lui Hristos atîrnă mai greu în balanţa Judecăţii decît topirea statistică în massa muritorilor botezaţi. Cele două reprezentări doctrinare s-au concurat sistematic, dar trebuie să admitem predominanţa primeia, obţinută din raţiuni de comoditate şi strategie pastorală. A fost întotdeauna mai uşor să rămîi un simplu "mădular" al trupului mistic decît să-L urmezi pe Hristos pe "calea cea strîmtă" a Crucii.

Din păcate, revanşa periodică a personalismului în istoria teologiei creştine a primit expresii iconoclaste (precum în *solafideismul* protestant) sau paraecleziale (precum în individualismele moderne). Populismului soteriologic i s-a opus paranoia egotismului generalizat.

Răspunsul (mai exact: remediul) se află tot în virtutea "dreptei socotinţe", pe care o ilustrează, fondator, teologia corpusul paulin. Saul din Tars, vlăstar al "poporului ales", a renăscut sub identitatea lui Pavel, abia după întîlnirea *personală* cu Hristos, consumată mistic, pe drumul Damascului. Fariseul naţionalist, persecutorul funcţionarizat s-a metamorfozat atunci într-un *idiotes èn logo* (*II Cor. 11, 6*). Iată însă că forţa personală pe care micul "idiot" într-ale Cuvîntului a dobîndit-o prin "lepădarea de sine" a reuşit să cartografieze misionar viitoarea Europă creştină. Saul l-a descoperit în sinea sa pe Pavel, iar Pavel s-a "îmbrăcat în Hristos", surpînd, într-o viaţă de om, atît ancestralul postament al păgînismului, cît şi catapeteasma iudaismului etnocentric. Lecţia paulină nu stă doar în metaforele agonale îndrăgite de apostol şi nici nu se epuizează în nervul său speculativ, ci mai degrabă în postulatul antropologic potrivit căruia *mortificarea eului anunţă re-naşterea persoanei hristomorfe*. În creştinismul veritabil, *cultul persoanei anihilează desfrîul personalităţii*.

O teologie a Constituţiei

Susţin aşadar că dialectica fondatoare a Chipului explică - dincolo de aventura cuvintelor - jocul dintre *ce este, ce pare să fie* şi *ce trebuie să fie* omul politic. Totul (adică: raţiunea şi finalitatea puterii) gravitează în jurul acestui joc. Totul "se joacă" între *personificarea* puterii (în corporalitatea efemeră a liderului apoteozat) şi *personalizarea* acesteia (atunci cînd Treimea transcende îndoiala dintre guvernanţi şi guvernaţi). Dacă tiparul trinitar- perihoretic amprentează spaţiul public, dacă şeful statului e privit ca *locum tenens* al divinităţii, el rămîne doar suportul "kratofaniei", administratorul unui simbolism al Puterii care nu-i aparţine şi pe care nu şi-l poate însuşi: monarhia Tatălui reprezintă, prin urmare, un *garde-fou* împotriva paternalismului liberticid şi a infantilizării sociale. Nu cred că *suveranitatea* (permanent negociată între individul harismatic şi electorat) poate fi altceva decît rodul unei *auto-limitări* constituţionale. Separaţia "puterilor" este hetero-limitativă şi superficială. E nevoie însă de o *mărginire de sine*, de un auto-control în ordinea smereniei astfel încît Puterea să nu altereze, odată cu personalitatea conducătorului, destinul "supuşilor" săi. Evident că, în democraţia actuală (care nu este decît cadavrul comunismului machiat cu farduri occidentale) nimeni nu va reuşi să acopere o atare exigenţă. Nu ni-l putem închipui pe şeful statutului în plin examen de teologie dogmatică. Putem însă milita pentru o *lex fundamentalis* care să poarte în frunte numele Domnului fără a face din el un simplu ornament demagogic. Dumnezeu a lipsit o jumătate de secol din Legea şi din imaginarul nostru colectiv. E timpul, cred, să-I implorăm întoarcerea, pentru ca noi înşine să ne putem *întoarce* spre un viitor acceptabil.

Teodor BACONSKY

Album

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Duminică am votat. Sper că te-ai dus şi tu la ambasadă. După vot, am venit acasă şi, de atunci, nu fac decît să compar procentele noastre cu procentele lor. Dacă iese cine trebuie, îţi dau un telefon şi stăm de vorbă jumătate de oră.

Îţi mulţumesc pentru pachetul trimis "prin bunăvoinţă". Mîncarea a fost bine venită, păcat însă de jachetă, cred că a costat o grămadă de bani. Nici nu ştiu cum ţi-a trecut prin cap că aş putea purta o haină atît de modernă. Cînd văd un lucru prea modern, nu pot să mă împiedic să-l consider un pregunoi. O astfel de haină nici nu simt că-mi aparţine. O mînă mi-o pune pe spinare şi altă mînă mi-o ia. Rolul meu este să fiu cuier...

Era pe vremuri un banc cu un iepuraş, un lup şi o bască. Acţiunea se derula ca într-un film de desene animate rusesc. Ori de cîte ori întîlnea iepuraşul, lupul îl întreba, iepuraşule, ai bască? Dacă avea, îi dădea cu o bîtă în cap, dacă nu avea, sancţiunea era aceeaşi. Poanta nu reuşesc să mi-o amintesc.

Dacă urmăreşti istoria bascului, rămîi surprins de faptul că ultimul secol şi jumătate aminteşte întrucîtva de banc. Într-un peisaj patriarhal din Franţa ţăranii au purtat multă vreme pe cap un fel de căciulă rotundă şi plată făcută din fetru. Au purtat-o un secol, au purtat-o două, au purtat-o nouă... Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, pac, boema franceză preia beret-bascul care se răspîndeşte în boema europeană. Un pictor cu beret-basc este un fel de pictor cu clop. În secolul XX, mai precis în prima lui jumătate, pac, pac, bascul intră în uniforma grupărilor de dreapta. O poartă şi ei ce o poartă şi, pac, pac, pac, bascul devine sub comunişti însemnul de proletar. În noul peisaj politic şi social, pălăria este considerată o provocare. Bărbatul are de ales între şapcă şi bască, iar femeia poartă basma. Şi ţăranul colectivizat poartă bască. O bască albă poartă şi pionierul. Cînd se murdăreşte, o spală şi o usucă pe farfurie. Cu O.Z.N.-ul pe cap, merge la şcoală voios. În formula sa ortodoxă, bascul se poartă cu salopetă. Omul cu salopetă poartă un basc decolorat, puţin şlinos, care a luat forma capului pe care îl modelează.

Visez într-un muzeu o movilă de băscuţe uzate. La poala movilei văd un difuzor de lemn cu limbă plată de tablă, de felul celor care au făcut să răsune în sate vocea lui Stalin şi a lui Gheorghiu-Dej. M-aş duce din cînd în cînd să le văd şi, pac, mi-aş da una în cap, nu cumva să uit.

Sper să-ţi telefonez, cu drag,

Riri

Suprarealismul de zi cu zi

● Anul IV ● Nr. 201 ● 15-21 noiembrie 1996 ●

Din viaţa unui extremist de centru...

Formarea unui guvern

Deunăzi, sus, pe Ozana, dincolo de Şulea, o amică profund bucureşteană, căsătorită de cîţiva ani buni cu un străinez, îmi povestea cum îşi cîştigă ea existenţa în ţara aceea: salarizată de Primărie, ea se duce, săptămînal, la o şcoală din localitatea unde trăieşte, avînd ca treabă să vorbească româneşte cu singura elevă din acea şcoală, de origine română, pentru ca fata acelor emigranţi să nu-şi piardă graiul matern. Ţara aceea se numeşte Norvegia. Am ascultat-o într-o bucătărioară de bloc român, pregătindu-ne de mîncare, şi, ca de obicei, auzind poveşti dintr-acolo, dinspre Nord, am avut reflexul meu condiţionat, năzărirea mea, scrînteala mea: prin faţa ochilor mi-a trecut un băieţel călare pe o gîscă sălbatică, zburînd peste lume. Ca să-ţi treacă vertijul, în asemenea cazuri se ia cîteva minute de "Le Monde". Acolo, în pagina a treia, la sfîrşit de octombrie - între secretarul de stat al Vaticanului care face o vizită în Cuba şi un grup de 15 ţări care vor dona 75 de miliarde de dolari Ucrainei, în 1997 - o corespondenţă din Oslo relata, că n-o să zic nara, ce mai e nou cu formarea guvernului norvegian; m-am aruncat, glonţ, spre text.

Cel precedent, al doamnei Gro Harlem Bruntland (ce nume de prim-ministru!) a demisionat; cu formarea unui nou executiv a fost însărcinat un domn în vîrstă de 45 de ani, Thöbjorn Jagland (parcă ăsta-i ûşor...) care vine de la ceea ce s-ar numi în (po)veştile lor, stînga. Domnul Jagland nu ascunde (verb după care mă prăpădesc de plăcere) că priorităţile viitorului său guvern se vor îndrepta spre "cei excluşi de la prosperitatea petroliferă", spre persoanele vîrstnice, spre educaţia unui popor care - după puţinele mele cunoştiinţe - a dat lumii "Nora", de nu exact la timp, măcar pentru acea conjunctură numită "veşnicie". N-ar fi exclus (alt verb de tot dragul) ca viitorul guvern să se decidă la "o creştere a cheltuielilor de Stat în viitorul buget" ("larg excedentar" - precizează corespondenţa în paranteză şi nu înţeleg de ce în paranteză). Ideea cea mare a domnului Jagland - care cu aceste măsuri bucură desigur viguroasa Confederaţie generală a muncii, "ale cărei poziţii îi sînt foarte apropiate", tiens, tiens - este cîştigarea alegerilor legislative din 1997; în acest sens, Domnia Sa şi-a alcătuit o echipă mult întinerită şi feminizată, 40% dintre miniştri fiind doamne, ceea ce ar însemna că "Nora" aceea ar fi avut ceva consecinţe (caz rar, căci "Avarul" sau "Mizantropul", "această capodoperă înălţată pe un vîrf de ac" cum crede Balzac, nu au dus la modificări pe scoarţă).

Două personalităţi de acest sex (slab, pe dracu'!) au creat senzaţie în opinia publică norvegiană: Terje Rod Larsen, propusă ca ministru al Planului, avînd ca "misiune să pregătească ţara pentru secolul următor", doamna fiind pînă acum coordonatorul ONU în teritoriile palestiniene; mirarea omenească: de unde pînă unde o experienţă atît de mediteraneană se poate valorifica printre fiordurile reci?, rămîne deocamdată fără răspuns, cum se întîmplă pe parcursul multor poveşti inteligente care nu cer decît să le duci pînă la capăt, fără să pui întrebări, tot timpul, de copil prost. Apoi, pentru Ministerul Justiţiei e vizată doamna Anne Hold, juristă de meserie, dar mai cunoscută ca autoare de romane poliţiste. Aici nu mă mai pot reţine, demitizez, localizez şi actualizez fără jenă: chiar dacă n-avem excedentul larg, salariile şi prosperitatea lor petroliferă, n-ar fi totuşi o idee să punem şi noi, la Justiţie, un om care ştie cum se scrie un "policier"? Cine? Închid ochii şi caut în gînd, caut, caut, caut şi nu găsesc; Cartea Albă a Securităţii, această nouă istorie a literaturii române moderne, nu dă seamă cît a fost de persecutat genul acesta, mai rău decît basmele...

Revin la corespondenţa din Oslo a cărei esenţă e sintetizată în această dorinţă clară a premierului, subliniată cu aldine în text: guvernul său vrea să creeze în Norvegia "*o societate mai călduroasă şi mai sigură*"; îmi repet aceste două adjective, rămîn în cele din urmă la primul: călduroasă? O societate mai călduroasă? Nici "prosperitatea petroliferă" să nu alunge frigul social? Izgonesc mucalitul pe care-l cunosc foarte bine, cel care apare imediat, în orice bucureştean, cel care întreabă miticeşte: "vezi ce înseamnă ca o ţară să n-aibă RADET?" Îl trimit, dur, undeva şi mă duc să caut o gîscă sălbatică. Nici un Ibsen la orizont.

Radu COSAŞU

Bon de lectură

Minte-mă frumos!

"Minciunile nu circulă separat. Minciunile umblă în turmă. În turme organizate. Minciunile se constituie în sistem. Există multe astfel de sisteme". În ciuda ritmului, propoziţiile de mai sus nu îi aparţin lui Zaharia Stancu, ci lui Piotr Wierzbicki şi sînt aşezate în fruntea volumului apărut la Editura Nemira*. Pornind de la aserţiunea potrivit căreia în "socialismul real" (sintagma îi aparţine) minciuna instituţionalizată îşi creează o adevărată fortăreaţă pentru a rezista adevărului, autorul identifică pe rînd punctele de rezistenţă ale acestei construcţii. Rezultatul este o radiografie pe cît de exactă, pe atît de halucinantă, ce lasă impudic vederii ciolanele minciunii comuniste.

Primul capitol al cărţii vorbeşte despre "Minciuna în sfera concepţiilor", desemnînd ca baze teoretice ale falsului "anularea limbajului", "anularea logicii" şi "anularea realităţii". Principala axiomă a sistemului minciunii susţine că orice erori, infracţiuni sau crime ar fi săvîrşite într-una din ţările "socialismului real", ele nu decurg din esenţa orînduirii, ci din abaterile de la aceasta, iar "axioma rezervei finale", cum o numeşte Wierzbicki, afirmă că oamenii nu îşi cunosc întotdeauna propriile interese, şi atunci trebuie să intervină detaşamentele de frunte: partidul şi Securitatea.

Capitolul al doilea se ocupă de "Minciunile din sfera informaţiilor". "Din această sferă fac parte născocirile, deformările, trecerea sub tăcere, modalităţile de a opera cu jumătăţi de adevăr şi procedeele ce servesc la dirijarea percepţiei receptorilor cu scopul de a le distrage atenţia de la faptele considerate ca fiind nefavorabile, de a le ascunde sau minimaliza sensul" (pag. 70).

Ultimul capitol se numeşte "Crearea realităţii". Socialismul este un sistem eminamente creator, ce se revendică în mod neexplicit de la Potemkin. Edificarea imensei butaforii pe care o presupune acest lucru implică răsturnarea raporturilor dintre adevăr şi fals, anularea realităţii "obiective" şi impunerea realităţii "necesare", ruperea prezentului de trecut.

În aparenţă aridă, cartea autorului polonez dobîndeşte în varianta românească expresivităţi comice involuntare, fie din pricina traducerii, care se străduieşte propabil să stea lipită de buchea originalului într-atît, încît produce truisme de felul "Sînt multe locuri pe pămînt" (pag. 11), fie din pricina postfeţei care, dacă nu are aproape nimic în comun cu studiul lui Piotr Wierzbicki, în schimb afirmă ritos, printre altele de acelaşi fel: "Sentimentele reprezintă o punte specială de legătură cu ceilalţi oameni (...). Iubirea şi sentimentul de încredere pot crea legături mult mai puternice şi mai stabile decît orice judecată" (pag. 222). Autorii caietelor de amintiri pot fi invidioşi.

T.O. BOBE

**Piotr Wierzbicki, Structura minciunii, Ed. Nemira, 1996, traducere şi notă asupra ediţiei de Constantin Geambaşu, postfaţă de Bogdan Ficeac.*

Afiş

D-nii Maximilian, Carussi, Leonard şi D-na Florica Florescu în «Suzana»

Savanta de renume mondial

Bustul Thaliei

Figura Mariei Curie a rămas emblematică pentru savanta dedicată cercetării benedictine, ruptă de pasiunile lumeşti, îndurînd cu stoicism adversităţile sorţii şi ignorînd cu totul agrementele vieţii cotidiene. Imaginea sobră păstrată de fotografiile epocii este aceea a unei văduve cu coc cărunt şi faţa obosită de încordare, învesmîntată invariabil în negru, dispusă să iasă din laborator numai pentru a veni în sprijinul cauzelor drepte. Biografia pioasă pe care i-a consacrat-o una dintre fiice, ca şi demnitatea cu care cealaltă fiică i-a continuat cariera au sfîrşit prin a impune un model de respectabilitate ştiinţifică şi umană dificil de prizat de spiritele nonconformiste de azi. Mai mult, ele au reuşit să facă uitate omeneştile detalii care au stîrnit, la vremea lor, atîta rumoare, încît revistele de senzaţie ajunseseră să se ocupe de Marie Curie în preajma acordării celui de-al doilea Premiu Nobel aproape la fel de mult ca, în zilele noastre, de Lady Di, cu puţin înainte de divorţ.

Piesa lui Jean-Noel Fenwick, "Laurii domnului Schutz", pusă în scenă de Mircea Cornişteanu la Teatrul Nottara, încearcă să iasă din tradiţia scrobită a viziunii populare despre viaţa ştiinţifică, fără a cădea însă în exagerări demitizatoare. Spirituală şi inteligentă, cu replici alerte, înrudită cu dramaturgia lui Brisville, a fost distinsă, în 1990, cu premiul *Talents Nouveaux*, iar spectacolul parizian a obţinut trei Premii *Molière*. Punînd în scenă conflictul între creatorii de ştiinţă şi administratorii de fonduri pentru cercetare, subiect de acută realitate peste tot în lume, autorul te trimite, la început, la *Galileo Galilei* de Brecht, pentru ca apoi, speriat parcă de anvergura temei, să se retragă prudent în zona scenariilor de popularizare a succeselor ştiinţei, seria "Oameni de seamă".

Mircea Cornişteanu a dat dovadă de bun gust, lucrînd spectacolul în filigran şi evitînd să supraîncarce trama delicată a piesei. A reuşit să creeze pe scenă relaţii complexe între personaje, care se adresează realmente unul altuia, fără a devolta monologuri paralele sau a vorbi în neant. Viorel Comănici face un admirabil rol de compoziţie în directorul Schutz, obsedat de eficienţa economică a cercetării, din care să rezulte laurii personali. Cînd suficient şi autoritar, cînd panicat, cînd entuziast, el sugerează o personalitate tragi-comică, ce debordează limitele partiturii. I s-ar putea totuşi reproşa tendinţa de a monopoliza atenţia publicului, în dauna echilibrului reprezentanţiei. Rareş Stoica este un Pierre Curie entuziast, credibil şi credul în acelaşi timp. Valeriu Preda are umor în rolul unui cercetător tentat de afaceri, iar Ruxandra Sireteanu şi Theodor Danetti integrează excelent personajele lor bine conturate în ansamblul spectacolului. Am lăsat la urmă prestaţia Ceraselei Iosifescu în Marie Curie, fermecătoare prin vervă şi autenticitate. Spun autenticitate, deoarece actriţa îşi construieşte rolul fără a ambiţiona minuţioase reconstituiri, ci pornind de la psihologia unei tinere din estul european de azi, plecată la bursă într-un centru reputat, unde este decisă să se afirme cu orice preţ. Cu ochelarii căzuţi pe nas, cu stratageme cînd ingenioase, cînd naive, actriţa are un haz enorm, încarnînd cu aplomb o fată inteligentă a zilelor noastre, ai zice Alina Mungiu la Princeton.

Actorii evoluează dezinvolt în decorul frumos şi funcţional al lui Mihai Mădescu, costumele Luanei Drăgoescu subliniază epoca fără ostentaţie. Spectacolul este pe măsura piesei, inteligent, uşor, ceea ce ne-am obinşuit să numim "franţuzesc".

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

Avatarurile naţionalismului „bun“

N-am intenţia să mă erijez în arbitru al polemicii provocate de dl. *Gabriel Andreescu*, la care au participat Octavian Paler, *Alexandru Paleologu*, Alexandru Zub, *Fey Laszló*, *Dan Oprescu* şi, prin comentarii marginale, Ana Blandiana, *Daniel Vighi*, *Laurenţiu Ulici* şi *Liviu Andreescu* (numele culese cu cursive fiind prezente cu texte în cartea* pe care o recenzez). Poziţia de tip împăciuitorist, a la anecdota cu rabinul ("se poate şi aşa, se poate şi aşa") nu-mi e deloc în fire. Cu toate acestea, sunt obligat să spun că prima reacţie pe care mi-a provocat-o lectura acestui volum colectiv a fost conştiinţa imposibilităţii de a deosebi o "tabără" învingătoare. Cu excepţia cîtorva puncte de exces (cum ar fi atacul lui Gabriel Andreescu de pe penultima pagină a cărţii, 186; sau cel de la p.149, "*Alexandru Paleologu... băiatul de trupă al Fundaţiei Anastasia*"), opiniile exprimate (pe piste, ce-i drept, mai mult paralele decît coliniare) sunt rezonabile şi ataşante. Din păcate, ansamblul e incomplet, deoarece Octavian Paler a refuzat să accepte reproducerea articolelor sale: chiar dacă ele vor apărea într-un volum separat, faptul că eminentul scriitor şi lider de opinie nu şi-a învins o (justificată sau nu) idiosincrazie m-a mîhnit.

Totul a pornit de la un studiu despre problema Basarabiei - şi, în ultimă instanţă, e de acceptat că mai important e ca locuitorilor acelei zone să li se asigure o existenţă liberă, decentă şi demnă, cu respectarea deplină a drepturilor omului (ceea ce nu se întîmplă acum), decît apartenenţa statală a teritoriului cu pricina. Asta nu va să zică resemnare din partea dreaptă a Prutului, dar e indubitabil că obiectivul numărul unu al unei politici realiste, fără demagogie patriotardă, se cade să stea sub egida principiului *primum vivere*...

Raţional e şi *distinguo*-ul lui G.Andreescu în privinţa falsei egalităţi Tökes-Funar, aşezaţi de Al.Paleologu sub acelaşi epitet ("turbaţi"). Amîndoi au săvîrşit sărituri groteşti peste cal, dar în registre şi dintr-un fond de personalitate cu totul diferite. Patetismul (uneori) fanatic ("*obtuz*", zice chiar G.A.) al lui Tökes nu e totuna cu extravaganţele burleşti şi (uneori) grobiene ale lui Funar.

Împărtăşesc atitudinea de scrutare cartesiană, senin sceptică, a lui Octavian Paler în faţa Occidentului (pe care-l admir ca pe, aşa cum s-a spus, cea mai puţin rea dintre organizările sociale posibile), pentru că detest idolatrizarea, snobismul, căzutul-pe-spate - dar constat că preopinentul său are dreptate să afirme că absenţa *cărţilor* în serialul *Dallas* nu e semnificativă, atîta vreme cît America produce masiv *şi* cultură, nu doar Coca-Cola şi kitsch, pe care o găseşti dacă o cauţi unde-i e locul.

Voi vibra întotdeauna, împreună cu Alexandru Paleologu, la viziunile febrile ale lui Ortega y Gasset, însă nu pot să nu-i conced lui Gabriel Andreescu că a veni cu citate exclusiv din "clasici" în chestiuni de politologie concretă e ca şi cum l-am citi pe Nichita Stănescu prin grilă Titu Maiorescu. N-am să spun că Ortega y Gasset e "*irelevant*", ci doar că e prea larg. Cît despre europocentrism, chiar dacă spumosul calambur al (îngăduiemi-se!) *conului* Alecu: "*între cultura Bororo şi stilul rococo nu pot adopta o obiectivitate de antropolog*" îmi provoacă delicii, imensitatea altor spaţii culturale mă înfioară. Sigur că pactizez cu autorul *Bunul*-ui *simţ* ca paradox în faţa tehnicismului din cînd în cînd pedant al lui Gabriel Andreescu (prea smerit în faţa *bibliografiei* la zi a problemelor, prea indiferent la adagiul *nil novi sub sole*), dar, pe de altă parte, argumentaţia logică şi calmă a acestuia din urmă îmi impune în multe pagini.

Ca iubitor al eternului feminin, ideea carnalităţii homosexuale îmi repugnă, dar în aceeaşi măsură mă încrîncenează amestecul brutal al statului în intimitatea fiinţei umane. Contrasemnez cu plăcere şi alegaţiile lui Gabriel Andreescu referitoare la inadmisibilitatea cruzimii faţă de animale (p.98). Mă întreb, de asemenea, dacă formula marelui cărturar care este Alexandru Zub, conform căreia *naţiunea* ar avea o identitate *etno-culturală*, e întru totul fericită. În schimb, observaţia d-sale că "*există tentativa de a concerta ortodoxia*" într-o direcţie expansionistă (p.117) o preiau fără rezerve şi mă bucur s-o regăsesc şi sub pana lui Octavian Paler: "*Un «internaţionalism ortodox», opus «internaţionalismului catolic» ar juca, în plan religios,* mutatis mutandis, *rolul pe care l-a jucat, în plan militar, Tratatul de la Varşovia şi, în plan economic, CAER-ul*".

Pasajele lui Gabriel Andreescu despre relaţia sa "*mistică*" cu cărţile (p.135), constînd în nimerirea din prima secundă a opului necesar dintr-un şir imens de rafturi, sau a rîndurilor utile dintr-un volum de sute de pagini deschis "la-ntîmplare", nu m-au convins, ba chiar le suspectez de o venială naivitate. Îl aprob însă atunci cînd spune că, dacă e vorba despre statul de drept, inamovibilitatea judecătorilor sau formele de civism, "*opera seducătoare a lui Malraux trebuie schimbată cu textele profesionale, dar în alt sens banale, ale d-lor Doru Cosma, Adrian Vasiliu, Tudor Drăganu şi cu jurisprudenţa Consiliului Europei*" (p.145).

Alături de tentele de "naţionalism luminat" şi sobru, accentele "europene" ale acestei antologii, cum remarcă echilibrat Dan Oprescu, sunt, ca şi neo-cioranismul virulent al lui H.-R.Patapievici, o reacţie compensatorie şi, în esenţă, sănătoasă, a sistemului imunitar naţional.

George PRUTEANU

---

*) Gabriel Andreescu, *Naţionalişti, antinaţionalişti... - O polemică în publicistica românească* (*Alexandru Paleologu, Fey Laszló, Daniel Vighi, Liviu Andreescu, Laurenţiu Ulici, Dan Oprescu*), Ed. Polirom, Iaşi, 1996, 192 p., 6000 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Scoateți dobermanii la plimbare!

Petre Tudorache s-a lăsat pradă iubirii pentru Iliescu puțin după ora șase, pe faleza pustie din Brăila. Era, probabil, o dimineață rece, cu vînt și soare crispat. Iar decorul trebuie să fi fost compus din copaci cu frunze gălbejite, pescărușI și ambarcațiuni diverse.

Scena de amor s-a consumat pe o bancă. Tihnit, într-un loc retras. Omul a scos din servietă 50 de buletine de vot, le-a deschis la pagina PDSR-ului și le-a aranjat în cîteva teancuri. Alături a așezat două tușiere. Pentru a savura clipa, și-a aprins, poate, o țigară sau a luat o gură de votcă dintr-o sticlă purtată în buzunar. Apoi, cît timp a ștampilat cu tandrețe cei trei trandafiri, Tudorache a trăit splendidul sentiment că poate face pipi pe istorie.

Chipul individului, așa cum a apărut el pe ecranele televizoarelor, este cel al unui învîrtit de provincie, șprițangiu și fără Dumnezeu. Ca președinte al unei secții de votare, Tudorache a fost copleșit, cu siguranță, de importanța propriei persoane, s-a simțit zmeu. Primele prognoze electorale și, mai ales, numărarea voturilor acolo unde era stăpîn l-au buimăcit. L-au jignit groaznic. I-au crescut pulsul și tensiunea. Tudorache n-a putut accepta că deodată șeful nu mai e șef, în primul rînd pentru că mintea lui nu reușește să conceapă o viață fără Iliescu, fără Văcăroiu și Năstase. Afacerile, relațiile, prestigiul lui în bloc și țîfna cu care-și întîmpina neamurile de la țară aveau legătură directă cu Pedesereu'. Iar Pedesereu', în dimineața aceea de 4 noiembrie, nu mai era, dispăruse fusese trimis la plimbare. Atunci Petre Tudorache s-a grăbit să pună lucrurile la punct. S-a simțit dator să o facă, chiar obligat. Înjurîndu-i de mamă pe țărăniști, a furat buletinele de vot, tușierele ștampila. S-a hotărît să le arate proștilor că el e mai deștept decît toți. Și a plecat să facă dreptate pe malul Dunării.

Ghinionul lui poartă numele Arista. E o cățea. Doberman. Pe ea n-au interesat-o deloc alegerile, dar fie i-a fost simpatic omul de pe bancă, fie i-a plăcut mirosul de tuș. Cert este că după ce l-a descoperit pe președintele secției de votare numărul 92 din Brăila nu s-a mai dezlipit de lîngă el. Așa a ajuns acolo prorpietarul cîinelui, intrigat că fluierăturile și strigătele lui sînt inutile. Cetățeanul - căci este vorba de un cetățean și nu de un locuitor al țării noastre - a optat rapid pentru rolul eroului pozitiv. "Prima mea reacție a fost să-l pocnesc, dar nu arăta, totuși a boschetar sau a aurolac", a declarat domnul cu dobermanul, referindu-se la întîlnirea sa cu Tudorache. Acest personaj bun, milos, dar vigilent, a pus mîna pe buletinele de vot și pe ștampilă. S-a înființat la Primărie, iar acolo, la sediul Biroului Electoral, l-a arătat cu degetul pe eschibiționistul electoral de pe faleză. Polițiștii au înțeles repede ce vor să însemne rezultatele alegerilor. Și s-au purtat pe măsură.

Astăzi, Petre Tudorache stă după gratii, ocupîndu-și timpul cu ceea ce se cheamă arest preventiv. Pe 17 noiembrie însă, e cazul să fie plimbați cîinii în zori, în parcuri, pe malurile apelor curgătoare, pretutindeni unde există bănci în apropierea secțiilor de votare.

Filip FLORIAN

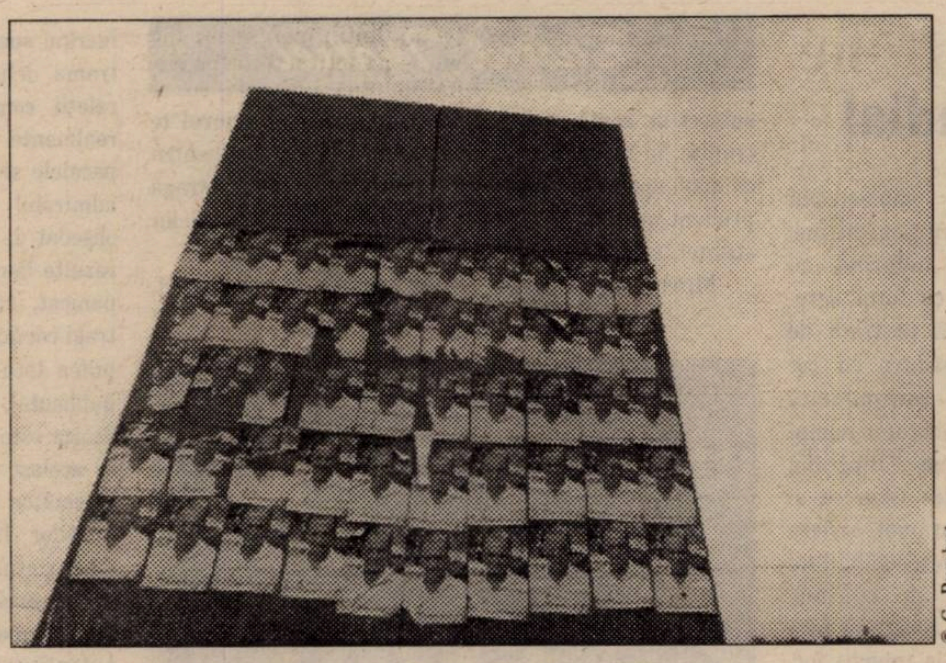

© C. Bumbuț

De la cultul de Front la cultul Președintelui

"Cultul întunecă realitatea", el este o povestire care trebuie să stăpînească ceea ce este de neînțeles sau inacceptabil, înlăturînd orice urmă de îndoială, astfel cultul este un fel de halucinație controlată, care își propune reglarea altor halucinații, mai inacceptabile din punct de vedere politic sau social. Nici cînd și nici unde puterea nu s-a putut lipsi de mituri. Dar atunci cînd aceasta nu se simte legitimă și în siguranță încearcă să-și creeze un cult.

După căderea lui Ceaușescu, Frontul Salvării Naționale care a preluat puterea, a dat de la bun început semne de anxietate, încercînd să arate că România este pîndită de nenorociri iminente (teroriști) și că singura ei salvare este Frontul.

Puterea mistificației

"În primele zle au fost practic lichidate, eliminate, formațiunile de teroriști care au încercat să destabilizeze situația din țară, să împiedice instaurarea noii puteri" – iată o primă realizare a Frontului Salvării Naționale, enunțată de Ion Iliescu pe 7 ianuarie '90. Ulterior s-a dovedit că teroriștii au fost niște inventii bune pentru a crea, pe de o parte, panica și frica, iar pe de altă parte pentru a-i fabrica pe eroii salvatori, care odată intrați în acest rol se dovedeau singurii capabili să preia puterea. Explicațiile erau însă necesare, întrucît nimeni nu știa de unde au apărut acești eroi: "adevărul este că acest Consiliu al Frontului Salvării Naționale este emanația mișcării și nu a precedat mișcarea. Aceasta implică și un dezavantaj, o dificultate pe care noi o întîmpinăm astăzi, pentru că trebuie să ne constituim, să ne organizăm ca structuri ale noii puteri" (Ion Iliescu – 26 decembrie '89). Următorul pas a fost identificarea cu poporul. Membrii CFSN știau că în conformitate cu discursul democratic obișnuit, poporul este acela care instituie pe guvernanții săi, că el este sursa oricărei puteri legitime și că în momente de criză poporul trebuie să aibă ultimul cuvînt. "Frontul s-a născut din mijlocul poporului, e creația poporului și slujește poporul. El se identifică și se va identifica cu poporul", declama Ion Iliescu, președintele FSN, pe 29 ianuarie 1990, cînd pentru a salva Frontul, 5000 de mineri au venit la București. Pot fi oameni care nu înțeleg necesitatea existenței Frontului, încearcă să spună, cu blîndețe, președintele FSN: "manifestăm toată răbarea, pentru ca toată lumea să înțeleagă obiectivele noastre. Vrem să creăm o veritabilă democrație în care oamenii să gîndească liber și, în mod liber, să adere la o platformă care să slujească interesele poporului".

Simplitatea puterii

Unitatea poporului cu puterea este o temă propagandistică verificată de vechiul regim și preluată de FSN ca bună de fluturat în orice moment, după modelul "cine nu este cu noi este împotriva noastră". După mitingul anti-FSN din 28 ianuarie contrabalansat de prima mineriadă, președintele FSN spune "această ieșire în stradă este o demonstrație a voinței, a dorinței populare de a se face front comun cu Frontul Salvării Naționale în apărarea intereselor noastre comune. A fost o demonstrație că Frontul are în spatele său o forță de neînvins – forța poporului". Unitatea poporului a fost principiul de bază al FSN, principiul împărțirii puterii era destul de greu de explicat, și mai complicat de aplicat. "Vrem să creăm un climat de veritablă democrație, dar în condițiile păstrării și respectării legalității noastre", afirma Iliescu în ianuarie '90, pentru ca la finele campaniei electorale din mai '90 să ceară "o largă conlucrare a tuturor forțelor" pentru rezolvarea problemelor "de larg interes național". "Consensul tuturor forțelor politice" și crearea unui "guvern de uniune națională" a revenit constant în discursurile lui Ion Iliescu, ultima dată chiar înaintea celui de-al doilea tur de scrutin din 17 noiembrie '96. Unificarea și consensul devin în acest fel simplu panaceul universal pentru depășirea tranziției în viziunea dlui Iliescu.

Iluzia alternanței

Frontul Salvării Naționale trebuia să demonstreze că, dincolo de condamnarea la moarte a fostului președinte comunist, poate schimba ceva. Vorbind despre intențiile FSN, Ion Iliescu declara la începutul lunii ianuarie '90 că "vrem să rămînem liberi de orice idei preconcepute, de orice gîndiri ideologice sau de partid, să gîndim și să elaborăm soluțiile tuturor problemelor, pornind de la soluțiile și realitățile noastre". În acest sens descrierea FSN era cel puțin paradoxală: "elaborarea unor strategii ale tranziției de la economia supercentralizată, spre o economie de piață, cu rezolvarea pe parcurs a problemelor sociale. Toate acestea nu pot găsi soluții imediate", dar spunea Ion Iliescu "se va solicita o largă dezbatere și participare la elaborarea acestor probleme". În aceeași ordine a schimbării, FSN s-a simțit obligat să demonteze mitul partidului unic. "În legătură cu diverse suspiciuni existente la adresa FSN, cum că ar fi dorit să acapareze puterea politică și s-o instituie pentru totdeauna, vreau să dau asigurări că nu avem nici un fel de veleități din acest punct de vedere, nici ca organism politic, nici ca indivizi" (Ion Iliescu – 13 ianuarie '90). În prima parte a existenței sale, FSN a cheltuit mult timp și multă energie pentru a-și apăra poziția amînînd orice alte chestiuni politice, sociale, economice, dacă acestea nu-i foloseau nemijlocit pentru consolidarea puterii.

Lepădarea de Front

Înainte de alegerile din '92, Frontul s-a rupt, pe de o parte din cauza conflictului Roman-Iliescu și pe de altă parte datorită eșecului guvernării. În acest fel, răspunderea celor doi ani, în care Executivul nu a dus la bun sfîrșit nici una dintre promisiunile făcute de FSN în campania electorală din '90 a fost aruncată dintr-o tabără în cealaltă. Gruparea Iliescu a pus pe umerii guvernării Roman scăderea nivelului de trai, iar noul FDSN a cîștigat alegerile fără mare greutate, folosindu-se mai cu seamă de popularitatea lui Ion Iliescu.

De la noi la eu

Discursul lui Ion Iliescu în campania electorală din '92 nu mai vorbește de noi, echipa, frontul, ci de el, persoana care a prezentat pe 22 decembrie '89 Proclamația-Program. Ion Iliescu știa că imaginea liderului, conform propagandei, este comandată de o dublă cerință: pe de o parte a se arăta apropiat de oameni, într-o oarecare măsură reprezentativ prin identitate, și pe de altă parte a sugera calități superioare care să justifice încrederea. Astfel Iliescu i-a catalogat fără scrupule în campania electorală din '92 pe adversarii săi drept "ciocoi vechi și noi", afirmînd mai apoi într-un interviu (difuzat de Deutsche Welle pe 24 sept. '92) că "a umbla cu etichetări astăzi e o anumită modă". Făcînd apel la memoria reziduală a electoratului, Iliescu își începe biografia spunînd: "m-am născut în familia unui muncitor ceferist, participant activ la mișcarea revoluționară din acei ani – ceea ce a marcat întreaga noastră gîndire, a întregii familii, inclusiv formarea mea intelectuală". Dar Iliescu a început să lucreze la propria imagine încă de la început. În ianuarie '90 își motiva prezența în fruntea statului oarecum indirect, dar fără modestie "în această etapă nouă sînt necesari oameni de profunzime, cu discernămînt și putere de muncă, cu competență și calități organizatorice. Avem nevoie de alergători de cursă lungă". Ion Iliescu s-a dovedit într-adevăr a fi un astfel de alergător. Acum, după șapte ani, Ion Iliescu își modelează încă imaginea pe același schelet, încercînd să demonstreze că datorită abilităților sale de om politic România a rămas singura insulă de stabilitate din Europa de Est. Crede și încearcă să-i convingă și pe ceilalți că România este întreagă pentru că așa a păstrat-o el și ca unicul depozitar și distribuitor al liniștii. Doar el, Ion Iliescu, poate aduce acum prosperitatea, pentru că doar el se mai descurcă între țițele complicate ale puterii de aceea sloganul lui (păstrat din campania electorală '90) este "am început împreună, să continuăm împreună".

Statul – Iliescu

Ion Iliescu știe că un stat este legitim în măsura în care satisface nevoile colective, însă pentru a le satisface trebuie mai întîi să le cunoască, și nu le poate cunoaște decît dacă încurajează libera lor exprimare. Și Iliescu a încurajat-o. Cu toate acestea, Statul-Iliescu, se bazează pe principiul autorității. El inversează ecuația inițială și încearcă să convingă că forța statului este cea care dă libertate și prosperitate cetățenilor săi. Astfel statul construit de Iliescu a ținut sub aripa sa Parlamentul, asociațiile, Administrația locală, și cu ajutorul unui arsenal bine pus la punct a realizat fericirea supușilor săi, fără ei, dacă nu cumva împotriva lor.

Sabina FATI

Amintiri inoportune

Odată cu melancoliile de rigoare, această inoportună toamnă ne readuce în memorie una dintre cele mai penibile amintiri pe care ni le-a hărăzit recenta noastră istorie: cultul personalității. Totul pleacă de la o problemă de spațiu locativ: ca orice casă naționalizată, Palatul Cotrocenilor are un chiriaș care nu vrea să îl părăsească. Spre deosebire de alte pricini similare, aici nu e pusă în discuție faimoasa Lege a caselor naționalizate, ci mai puțin faimoasa Constituție. De unde și teama că a sosit timpul să ne amintim de cultul personalității, teamă pe care vechii profesioniști ai acestui cult se străduiesc în același turn din Calea Dorobanților să ne-o întrețină și să ne-o fortifice.

Dacă, punîndu-și cea de-a treia candidatură, chiriașul negrăbit de la Cotroceni pune totodată piatra de temelie a propriului său cult, atunci de ce nu am crede că el se aseamănă tot mai mult cu cel care l-a precedat? Dar pe de altă parte, cum să crezi în această similitudine cînd sloganul "Jos Iliescu!" atinge uneori același număr de decibeli ca laudele aduse odinioară răposatului?

Succesiunile la funcția de șef al statului – mai ales cele survenite prin forță – stîrnesc adesea asemenea comparații retrospective. La originea acestora se află temerile, înțelese ori intuite, că schimbarea personajelor servește la prezervarea structurilor. Mărginindu-se deocamdată la personaje, compararea lor nepărtinitoare s-ar putea referi la orientarea, performanțele și stilul activității lor de conducători, la contextul istoric în care s-a desfășurat, la prezumtivele lor particularități psihologice, aceasta din urmă fiind cea mai speculativă și, poate de aceea, cea mai tentantă abordare. Este posibilă, însă, și o altă comparație, întemeiată pe informațiile cele mai mărunte, în schimb cele mai sigure, pe care le deținem asupra celor doi actori politici. Suma unor informații de slabă relevanță s-ar putea dovedi revelatoare.

Două portrete

Amestec de clar-obscur și pointillism, cele două portrete schițate mai jos sînt simple fotografii ale evidenței, menite să reliefeze asemănările și deosebirile cele mai certe dintre cei doi actori. Așadar:

Asemănări: Ambii s-au născut în Valahia și au intrat în mișcarea comunistă la vîrsta adolescenței, deci s-au format în ambianța ei; ambii au învățat meserii pe care nu le-au practicat, sfîrșind prin a deveni "revoluționari de profesie"; predispuși la o oralitate logoreică, și unul și altul s-au dovedit foarte dornici să-și publice operele și să le vadă traduse în alte limbi; ambii au preferat colaboratori mediocri și obedienți celor dotați și deci potențial competitivi, au manifestat un apetit insațiabil pentru ceremonii și pentru călătorii, ambii au făcut din televiziunea publică naratorul neobosit, isprăvilor săvîrșite zilnic de ei pentru binele națiunii.

Deosebiri: Cei doi erau despărțiți de o generație; unul s-a născut la sat, într-o familie tipic țărănească, purtînd pînă la ultima lui suflare stigmatul indelebil al unei ruralități mizere – celălalt s-a născut la oraș, în familia unui muncitor cu personalitate*), membru al mișcării comuniste clandestine; pentru primul, intrarea în mișcarea comunistă a debutat cu arestări și condamnări – pentru al doilea cu funcții agreabile (reprezentant al studenților români pe lîngă organizația studențească internațională de la Praga); primul a fost și a rămas semianalfabet pînă la moarte – ultimul a făcut studii superioare; cel din urmă se descurcă de voie-de nevoie în trei limbi străine – cel dintîi nu a izbutit să învețe nici propria-i limbă; primul nu și-a combătut șeful decît după ce decedase – ultimul l-a combătut pe al lui în plină glorie, trăgînd ponoase pe care celălalt le evitase; Ceaușescu a făcut din soția lui al doilea dictator al țării – soția președintelui Iliescu este la fel de necunoscută ca și soția directorului Editurii Tehnice; cel dintîi a împins nepotismul pînă la pregătirea unei succesiuni dinastice, pe cînd familia celui din urmă nu își face simțită prezența în spațiul funcției publice; fiul nevoiașului Scornicești s-a instalat într-o opulență grotească, pe cînd vlăstarul Olteniței, după pilda atît de insistent menționată a noului primar general al Capitalei, și-a păstrat locuința pe care o avusese și înaintea Revoluției; fostul dictator degaja o țîfnă vulgară pe care o credea imperială, contrastînd cu aerul invariabil jovial al actualului Președinte; asemeni lui Big Brother, chipul celui dintîi, încremenit într-o tinerețe perpetuă, ne iscodea de pe toți pereții, pe cînd chipul succesorului se mulțumește pînă una-alta cu cele circa trei milioane de receptoare spre care îl proiectează zilnic experții TVR; ambii s-au folosit de cîte un partid pe care primul l-a condus asumîndu-și acest rol cu vîrf și îndesat, și pe care al doilea îl conduce refuzînd cu strășnicie să recunoască (un punct în care dictatura fusese infinit mai transparentă decît tranziția spre democrație); cel dintîi reprima, ca pe o crimă, chiar și opoziția nedovedită, cel din urmă o tolerează, dar cu condiția – vorba zicalei – să rămînă în banca sa, adică să rămînă în opoziție.

Potrivit acestor date și acestei abordări, compararea celor doi la acest nivel dă la iveală mai multe deosebiri decît asemănări. Sub acest unghi ecuația "Iliescu=Ceaușescu" pare mai curînd o inecuație, ceea ce nu confirmă dar nici un exclude eventuala revenire la cultul personalității într-o formulă asezonată.

De aici necesitatea de a relua compararea la un alt nivel.

Contextul istoric

Printre nivelele accesibile, la care se pot evita speculațiile operîndu-se cu informații în genere plauzibile, unul deosebit de promițător este cel al contextului istoric. Mecanismele puterii pe care s-au bazat cei doi nu au depins numai de preferințele lor personale sau de colaboratorii cu care s-au înconjurat, ci și de contextul istoric dat al ascensiunii și al acțiunii lor. Tocmai contextului i se datorează diferența cea mai flagrantă, dominantă la acest nivel: intinerarul instalării lor în funcția supremă. Lui Ceaușescu această funcție i-a fost conferită, pe cînd Iliescu a trebuit să o dobîndească. Pentru primul ea a însemnat poziția de șef al partidului, care i-a fost transmisă pe cale de moștenire odată cu întreg aparatul aferent: politic, economic, administrativ și represiv. Aceasta a fost o succesiune prin deces – dar dublul deces al lui Ceaușescu: cel politic în 22 și cel biologic în 25 decembrie nu a transferat în mîinile actualului locatar al Cotrocenilor nici una dintre prerogativele pe care dictatorul le monopolizase. Nimeni nu a preluat în decembrie '89 rolul Biroului Politic care îl înscăunase pe predecesor și nu i-a pus lui Iliescu în brațe funcția de secretar general al partidului, ori de președinte al Republicii, ori de comandant suprem al armatei etc. A fost deci născocit un succedaneu: funcția de președinte al unui consiliu încropit la repezeală, presupus organism conducător al unui Front (de salvare națională) care încă nu se născuse, poziție mai mult decît șubredă, care nu se putea menține împotriva aparatului represiv al dictaturii, ci doar cu sprijinul lui; pentru a trece de la instituirea practică la validarea formală a puterii pe care o moștenea, primul a avut nevoie de 4 luni – de la moartea lui Gheorghiu-Dej, martie 1965, pînă la Congresul al IV-lea al PMR rebotezat al IX-lea al PCR, iulie același an – o consacrare pentru obținerea căreia celuilalt i-au trebuit aproape 3 ani – de la executarea predecesorului, decembrie 1989, pînă la prima sa alegere ca Președinte constituțional, octombrie 1992; primul venea din interiorul grupusculului care deținea puterea supremă, beneficiind de experiența exercitării ei și deci de o anumită continuitate în noul rol – al doilea revenea după 18 ani de la eliminarea sa din acest grupuscul (iulie 1971) dintr-un lung anonimat, silit ca atare să pornească din jurul cotei zero; țara oferită de Biroul Politic lui Ceaușescu se afla în cea mai favorabilă situație din ultimul sfert de secol – el lăsa înlocuitorilor săi o țară pe care lunga lui domnie o secătuise mai grav decît al doilea război mondial. Preferința Biroului Politic din '65 pentru cel ce avea să se metamorfozeze în "geniul Carpaților" se datora în bună măsură identificării acestuia cu versiunea dură a unui stalinism tradus în termenii naționalismului românesc – preferința din '89 a bătrînilor foști nomenclaturiști pentru viitorul aliat al lui Vadim se datora atașamentului arătat de acesta unui reformism gen Gorbaciov.

După cît se pare, contextul sporește deosebirile dintre cei doi, evidențiate de datele lor personale.

Rămîne totuși, dincolo de aceste deosebiri, un spațiu în care cultul personalității ar putea încolți din nou? Nimic nu pledează mai insistent pentru această ipoteză, decît înverșunarea domnului Iliescu de a rămîne acolo unde capriciile istoriei l-au adus cu cîțiva ani în urmă.

27 septembrie 1996

Pavel CÂMPEANU

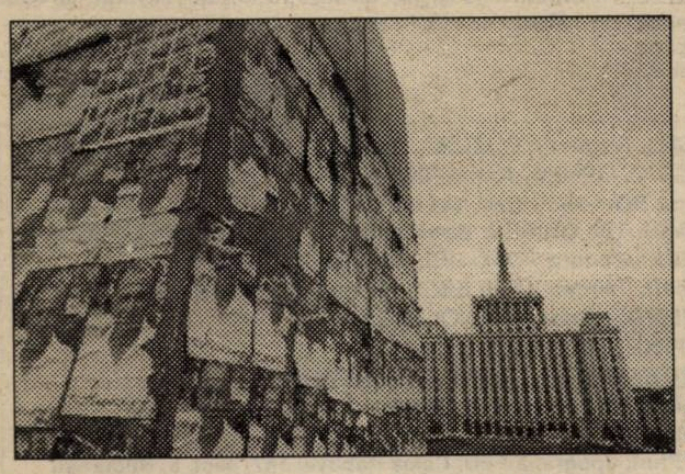

© C. Bumbuț

*) Așa cum declaram în toamna lui 1987 la Sibiu, cu prilejul unui simpozion "Astra", l-am cunoscut și l-am respectat pe Alecu Iliescu în calitatea sa de organizator al manifestației populare desfășurate în capitală la 1 mai 1939. Declarația mea, cuprinzînd precizarea: "Tatăl lui Ion Iliescu, fostul ministru al Tineretului" era, de fapt, o replică dată istoricului de serviciu, Olimpiu Matichescu, autor al unei cărți, "Tinerețea unui revoluționar", care, în cursul aceluiași simpozion, atribuise celor doi dictatori întregul merit pentru organizarea amintitei demonstrații. Urmarea incidentului: o anchetă declanșată de "tovarășa Nae", pe atunci prim-secretar al Comitetului județean Sibiu al PCR.

Din deliciile Tribunului

"România Mare" este (și rămîne) o sursă inepuizabilă de umor. O campanie electorală văzută prin prisma paginilor revistei este de natură a ne revela faptul că omagiile, elogiile și temenelele fac parte, probabil, din fondul biologic al nației. Analizînd cîteva numere din octombrie a.c., găsim numeroase exemple, mai ales la rubrica "Zică lumea orișice: eu votez cu P.R.M.!", dar nu numai:

România Mare 31 oct. 1996 pag. 18 (sub o poză cu Vadim lîngă portretul lui Rebreanu)

"La Casa memorială Rebreanu. Doi titani ai scrisului românesc stau alături, deși nu s-au întîlnit niciodată: Liviu Rebreanu, părintele romanului românesc modern, și Corneliu Vadim Tudor, (cu un ștergar brodat, dăruit de țărani – poetul, prozatorul și pamfletarul de excepție, ilustrul cărturar în a cărui ființă s-au contopit atît de fericit sublimul spirit reator eminescian, marea capacitate a lui Rebreanu de a surprinde sufletul și viața țăranului român, ca și acidul pamfletului arghezian".

Th. Zavidei nr. 330 din 31 oct. 1996

Președinte pe Vadim
îl vrem!
Vadime Vadime, numai dumneata
Poți scoate din necazuri Țara,
Complexa viziune a ta
Nu orice candidat o poate-avea.

Daniela Iordăchescu, București nr. 326 din 4 octombrie 1996

"Vă port o adîncă recunoștință pentru tot ce întreprindeți și realizați spre binele acestei Țări, al acestui Popor, și pentru grija pe care o nutriți față de animale. Dvs., care iubiți oamenii și animalele, demonstrați ce suflet bun aveți".

Virgil Martin – Craiova, nr.327 din 11 octombrie 1996

"Credința dvs. în Dumnezeu, cultura vastă de care dați dovadă, dragostea față de oameni, dragostea față de Țară, precum și faptul că acționați ca un om hotărît și drept mă fac să afirm că dumneavoastră sînteți singurul OM de care are nevoie Țara".

Leonida Lari – "Remarcabile calități de Conducător" nr.328 din 18 octombrie 1996

"Principalul ce se cere de la membrii și simpatizanții Partidului România Mare este să nu-l lăsăm singur pe marele patriot român, să-l susținem cu tot ce ne stă în puteri (...) apropiind astfel împlinirea sacrei misiuni a acestui popor chinuit: libertate și puternicie(?!)"

Elena Navacec, membră P.R.M., București nr. 329 din 25 octombrie 1996

"Apreciem la dvs. calmul, stăpînirea de sine și modul documentat în care răspundeți (...) Iată cum trebuie să arate și să răspundă un Președinte al României în fața electoratului. O spunem noi, gospodinele, care vă acordăm votul nostru din toată inima!"

Ion Sergiu Darînca, 31 ani, Botoșani nr. 329 din 25 octombrie 1996

"Trebuie să erupeți. Trebuie să arătați MILIOANELOR DE ROMÂNI, care vă aud și vă văd, ce aveți dvs. mai bun. Sînteți sublim".

Constantin Lifu – prim-vicepreședintele P.R.M. Tîrgoviște, jud. Dîmbovița nr. 329 din 25 octombrie 1996

"Aveți un loc asigurat în Istoria Neamului Românesc, pentru că, prin tot ceea ce faceți, sînteți un exemplu de patriotism, singurul care promovați nobilele idealuri ale Neamului și care doriți cu adevărat să ridicați Țara din starea de înapoiere".

Ștefan C. Popescu – "Ecce Homo!" nr. 329 din 25 octombrie 1996

"L-am văzut. L-am auzit vorbind. Inima lui bate de patriotism! Acesta este Corneliu Vadim Tudor! (...) Are mulți adversari. Dar el e neînfricat ca un stejar în furia vînturilor. Vrea ca România să fie a Românilor. Nu urăște nici străinii, nici etniile. Urăște hoții. Este omul ales de Dumnezeu (...). Este un om bun. A ajutat și continuă să ajute pe toți năpăstuiții soartei".

Florin Iordache, Marta Anghel – "Umanismul Poetului Național Corneliu Vadim Tudor" nr. 329 din 25 octombrie 1996

"Umanismului lui Corneliu Vadim Tudor este de sorginte europeană renascentistă"

A conspectat

Radu CARP

După 56 de ani

Prinţul Ion Ghika Comăneşti descinde din familiile boiereşti şi domneşti Ghika şi Bibescu. Urmărind genealogia neamului său, pe scara timpului, istoricii au ajuns pe de-o parte, la domnitorul Constantin Brâncoveanu şi pe de alta, la Muşatini, deci, la Ştefan cel Mare. Mai mult, există şi ipoteza descendenţei unei verişoare a Marthei Bibescu, direct din Napoleon Bonaparte (Martha Bibescu a fost bunica prinţului Ghika). Deşi genealogiştii francezi n-au căzut de acord asupra acestei ipoteze, la palatul Mogoşoaia care a aparţinut Brâncovenilor şi Bibeştilor au existat obiecte din posteritatea lui Napoleon. Oricum însă, arborele genealogic al prinţului Ghika este impresionant. Strămoşii îi sînt prea bine cunoscuţi în vreme ce despre el nu se ştie aproape nimic în România. Poate şi pentru că e un om discret căruia nu-i place "să facă valuri". Născut în 1928, locuieşte în Anglia de 57 de ani. Anul trecut a revenit prima dată în ţară pentru o scurtă vizită. Zilele acestea, s-a reîntors împreună cu soţia sa, Judith Mary Ghika Comăneşti, fiind invitat la o expoziţie şi un simpozion organizate la Mogoşoaia; iar printre multele emoţii şi obligaţii inerente unei astfel de situaţii, domnia sa a găsit răgazul de a răspunde la întrebările noastre.

Rep.: **Care au fost de-a lungul vieţii dvs. inconvenientele care au decurs din titlul pe care-l purtaţi, din faptul că vă trageţi dintr-o familie istorică? Dar avantajele acestui nume?**

I.G.C.: Am avut o mare dezamăgire chiar cînd eram elev în clasele primare la o şcoală de băieţi din Anglia. Colegii mei englezi nu erau prea toleranţi cu cei care erau diferiţi de ei. De fapt, cred că pînă la o vîrstă, toţi băieţii sînt aşa. Am încercat atunci să-mi ascund cît mai multă vreme titlul. Dar trebuia să scriem acasă, făceam asta în clasă. Eu trimiteam scrisorile mamei, adresîndu-le **Mrs. Ghika**, ceea ce ducea mereu la returnarea lor pentru adresare incorectă. Şi pînă la urmă, profesorul a observat asta şi m-a întrebat: "Ghika, care e de fapt numele mamei tale?" A trebuit să răspund: "Prinţesa Ghika". Atunci a fost o adevărată explozie printre colegii mei, cărora li s-a părut ridicol ca mama unuia dintre ei să fie prinţesă.

Despre avantaje, aş spune că n-au prea existat. Faptul că port titlul de prinţ a fost privit, într-un fel, ca o curiozitate istorică, un exotism. Eram venit în Anglia dintr-o ţară destul de îndepărtată şi necunoscută, misterioasă pentru cei de acolo.

Rep.: **Acest lucru se întîmpla deci într-o ţară care are totuşi prinţi.**

I.G.C.: Da, dar în Anglia titlul de prinţ e numai pentru familia regală, nu şi pentru alte familii. Ei îşi imaginau că şi eu trebuie să fac parte din familia regală română, ceea ce nu era aşa.

Rep.: **Aţi părăsit România la vîrsta de 11 ani, în 1939. Spuneţi-mi cîte ceva din ce-aţi făcut în acest răstimp.**

I.G.C.: Am terminat şcoala, apoi am petrecut patru ani la Oxford, învăţînd limbi clasice, latina şi greaca veche. Pe urmă am fost recrutat pentru serviciul militar care dura doi ani. Mi-a plăcut armata şi am rămas în continuare încă 30 de ani. Am ajuns general de brigadă, grad cu care am ieşit la pensie. Ca militar, am fost în Germania în timpul aplicării planului Marshall, apoi în Egipt, în Cipru şi în Aden. Desigur, am stat şi în Londra, unde am făcut parte din regimentul de gardă regală. Fiul meu e astăzi în acelaşi regiment şi are gradul de căpitan. Singur şi-a ales această carieră, eu nu l-am influenţat cu nimic.

Rep.: **Acum ca şi anul trecut, aţi revăzut multe locuri din România şi aţi avut mai multe întîlniri, cu fosta doică, cu ţăranii de aici din sat de la Mogoşoaia, oameni pe care nu i-aţi mai văzut de peste 50 de ani. Vorbiţi-mi despre aceste revederi.**

I.G.C.: Anul trecut m-am întors pentru prima oară în România, după 56 de ani şi, bineînţeles, m-a emoţionat revederea locurilor unde am avut o copilărie aşa de fericită. Am revăzut Mogoşoaia şi Posada, castelul de la Posada. Dar ceea ce m-a impresionat aproape pînă la lacrimi a fost reîntîlnirea cu foştii servitori, oameni bătrîni acum, care şi-au amintit de mine şi m-au întîmpinat cu bucurie. Am avut o emoţie puternică şi, în acelaşi timp, m-am simţit complexat. În schimb, atunci cînd am văzut Posada, a fost un moment de şoc, în care abia mi-am putut stăpîni supărarea. Posada era pentru mine cel mai frumos loc din lume, cu o grădină extraordinară, cum n-am mai văzut niciodată şi o casă minunată. Era paradisul pe pămînt. Acum e acoperită cu un material hidos. În grădină au construit un bloc de beton (o tabără U.T.C. folosită pe vremea cînd Nicu Ceauşescu era mai marele acestei organizaţii – n.n.), iar în ceea ce a mai rămas din ea, plantele cresc la întîmplare, laolaltă cu buruienile. Locul pare abandonat, pustiu. Contrastul cu ceea ce îmi aminteam eu era îngrozitor de mare şi asta m-a întristat teribil. Am mai fost şocat şi să aflu povestea intrării în casă a comuniştilor, care au deschis ferestrele şi au început să arunce picturile şi cărţile afară. Le-au pus într-o căruţă, le-au dus în vale, lîngă Prahova, şi le-au dat foc. Istoria mi-a fost spusă de oameni din partea locului care au fost martori. Trebuie să adaug că şi locuitorii din Comarnic, ca şi cei din Mogoşoaia, au fost extraordinar de calzi, de drăguţi şi de primitori cu mine. Întrebarea pe care mi-am pus-o atunci a fost, de ce oare a trebuit ca aceşti oameni să îndure ceea ce au îndurat timp de 50 de ani. Cu ce-au meritat aşa o grozăvie? Tot timpul mă gîndesc la asta şi nu pot să înţeleg.

Rep.: **În ce măsură vă puteaţi închipui situaţia din ţară?**

I.G.C.: În vremurile grele ale comunismului, unul din prietenii mei îmi spunea să încerc să-mi imaginez cele mai rele lucruri cu putinţă. După ce mi le voi fi imaginat, continua el, trebuia să mă gîndesc că totul e de două ori mai grav. N-am văzut acestea cu ochii mei fiindcă am avut norocul să nu fiu aici; a trebuit să mă mulţumesc cu spusele acestui prieten. Dar părinţii mei au fost arestaţi aici, la Mogoşoaia, luaţi la trei noaptea. Marioara, fosta mea doică, acum în vîrstă de 90 de ani, mi-a povestit cînd ne-am reîntîlnit, că atunci cînd ei au fost arestaţi, ea stătea în camera mea de copil. N-au făcut închisoare ci au avut doar domiciliu forţat, la Curtea de Argeş, într-un apartament de bloc, timp de şapte sau opt ani. A fost foarte greu pentru ei, mai ales că mama era bolnavă. În cele din urmă au reuşit să ajungă în Occident datorită intervenţiilor bunicii mele.

Rep.: **Cum era Martha Bibescu în postura de bunică?**

I.G.C.: A fost grozavă. Mie şi fratelui meu George ne-a ţinut loc şi de mamă şi de tată în vremea cît părinţii erau reţinuţi în ţară.

Rep.: **Prin grija Marthei Bibescu, restaurarea palatului de la Mogoşoaia s-a făcut în decurs de 15 ani, între 1912-1927. Acum se pune aceeaşi problemă a restaurării palatului şi, deşi sînt mulţi oameni şi forţe implicate în realizarea ei, lucrurile evoluează lent.**

I.G.C.: Mai întîi poate ar fi cazul să spun că acel centru naţional şi internaţional făcut de Martha Bibescu la Mogoşoaia era, după cîte ştiu, diferit de felul cum se înţelege astăzi un astfel de proiect. În orice caz, între războaie, aici veneau foarte mulţi oameni faimoşi, figuri interesante ale vremii, invitaţi de bunica mea. De pildă se ţineau reuniuni ale Federaţiei Internaţionale de Aeronautică, George Valentin Bibescu, bunicul meu, fiind chiar preşedintele acestui club internaţional. Mi se pare că tradiţia Mogoşoaiei, de centru cultural şi naţional, încă există. În privinţa forţelor şi factorilor care determină situaţia actuală, trebuie să luaţi în considerare faptul că, din păcate, sînt străin de toate acestea şi nu pot evalua exact cum stau lucrurile. Eu mi-aş dori ca palatul să devină un monument naţional pe care românii să-l viziteze în continuare cu plăcere, un loc de întîlniri culturale, literare sau artistice, de nivel naţional, dar şi internaţional. În ce mă priveşte sînt realist şi ştiu că n-aş avea resursele necesare şi că, oricum, n-ar fi posibil să iau asupra mea acest proiect şi cu atît mai puţin să devin eu proprietarul locului. Însă aş dori să am unde să pot sta aici, uneori, atunci cînd voi mai veni împreună cu familia mea.

Rep.: **Ştiu că vă mai amintiţi de balurile care se ţineau odată la Mogoşoaia.**

I.G.C.: Da, eram copil şi se considera că un copil mic nu trebuie ţinut treaz pînă tîrziu, aşa că eram trimis devreme la culcare. Totuşi, mă trezeau la miezul nopţii şi doica mea mă lua pe jumătate adormit şi chiar bombănind, să asist pentru cîteva minute la bal. Stăteam împreună cu ea sub scările de la intrare şi priveam de acolo spectacolul ringului de dans care era instalat în curte. Mi-l amintesc pe unchiul meu, prinţul Brâncoveanu, care de obicei se apropia de noi şi ne vorbea. Avea un smoking alb. Stăteam puţin, apoi eram luat înapoi în dormitor şi asta era pentru mine tot balul. Ca un vis. Bunica mea mi-a promis că atunci cînd voi împlini 21 de ani se va da un bal la Mogoşoaia pentru mine şi ea îmi va dărui o tabacheră de aur, indiferent dacă aş deveni sau nu fumător. Numai că între timp s-au întîmplat două lucruri, primul că Mogoşoaia pierise pentru noi atunci cînd eu am împlinit vîrsta de 21 de ani, iar al doilea, că bunica mea nu şi-a mai putut permite cumpărarea unei tabachere de aur. Mi-a dăruit totuşi una foarte frumoasă, chiar dacă nu de aur, pe care am şi folosit-o multă vreme, pînă cînd m-am lăsat de fumat.

Rep.: **Exceptînd Posada şi Mogoşoaia, cum vi s-au părut restul locurilor şi lucrurilor din ţară, atunci cînd aţi revenit, după 56 de ani?**

I.G.C.: Între timp mai fusesem şi în Rusia şi ştiam întrucîtva la ce mă pot aştepta. La plecare lăsasem o ţară bogată şi m-am reîntors într-una săracă, în care lucrurile din magazine sînt puţine şi scumpe, ţară în care drumurile sînt pline de gropi şi banii publici nu par a fi alocaţi deloc pentru infrastructură şi pentru ceea ce ar contribui la bunăstarea generală. Asta ar fi impresia în două cuvinte. Şi nu mi-a luat multă vreme să-mi dau seama că oamenii pe care i-am întîlnit, iarăşi o spun, nu meritau cu nimic ceea ce li s-a întîmplat în aceşti 50 de ani. Dar, apropo de drumuri, îmi amintesc de cel care ducea spre Bucureşti şi de faptul că aici lîngă Mogoşoaia am învăţat pentru prima oară să conduc maşina. Nici atunci şoselele nu erau foarte bune, erau prăfoase sau, dacă ploua, pline de noroi. Conduceam însă, ţin minte, cu 90 de km pe oră.

Rep.: **În cursul vizitei de acum, v-aţi întîlnit cu vreo oficialitate română?**

I.G.C.: N-am întîlnit persoane oficiale. N-am vrut, fiindcă nu cred că eu sînt interesant pentru conducerea ţării şi, pe de altă parte, cred că nici ei nu sînt foarte interesanţi pentru mine. Acum principalul meu scop în ţară este să acord Fundaţiei Culturale "Martha Bibescu" tot sprijinul de care sînt în stare, să dau o mînă de ajutor la restaurarea Mogoşoaiei, a parcului, a lacului şi a celorlalte clădiri din acest perimetru.

Rep.: **Foştii comunişti sau urmaşii lor au încă mare putere politică şi economică în această ţară, în vreme ce membrii vechilor familii boiereşti, care au făcut istoria României, au fost, în cel mai bun caz, obligaţi să se risipească prin străinătăţuri. Credeţi că aceştia din urmă îşi vor mai putea recîştiga vreodată măcar o parte din influenţa de altădată?**

I.G.C.: Nu ştiu dacă aceşti oameni, dintre care mulţi sînt mai bătrîni decît mine, mai au energia şi capacitatea de a mai realiza ceva în direcţia asta. În ceea ce-i priveşte pe copiii sau nepoţii noştri, hai să luăm drept exemplu cazul alor mei. Fiul e născut în Anglia, are o carieră în această ţară şi se simte englez din cap pînă-n picioare. Fata este mult mai legată de România, dar şi ea e foarte ocupată. Poate că la problema asta vă va răspunde mai clar soţia mea, care este englezoaică şi căreia chiar îi spuneam de curînd că România, printre altele, i-a dat un soţ. Iar pînă una alta, noi am produs un copil foarte britanic şi un altul total britanic.

J.M.G.C.: Eu cred că aceeaşi problemă se pune şi în cazul lui Şerban Cantacuzino, cu cele două fete ale sale care, de asemenea, şi-au făcut cariere în Anglia. În ceea ce o priveşte pe fata noastră, ea simte că este în parte româncă şi ar dori teribil să vină aici. Ar fi vrut să vină acum cu noi, dar schimbările de program intervenite au făcut să nu mai poată pleca din Anglia. În plus, cred că trebuie să ne gîndim şi la bariera limbii, pe care soţul meu o reînvaţă, iar ei nu o ştiu deloc.

Rep.: **Din ce spuneţi, pare-se că unele lucruri sînt ireversibile. Credeţi că urmaşii bătrînilor comunişti (presupunînd că-şi vor păstra capacitatea de influenţare a mersului ţării) vor putea deveni, odată cu trecerea generaţiilor, mai rafinaţi, mai educaţi, mai onorabili, ajungînd în cele din urmă precum Bibeştii sau Cantacuzinii?**

I.G.C.: Cred că este posibil să se întîmpla aşa, ca în decursul generaţiilor, moştenitorii acelor oameni neplăcuţi care s-au instalat la putere după război să se rafineze, ajungînd chiar să ia locul vechii clase. Dar, în cele din urmă, fiindcă tot sîntem în preajma votului, cred că electoratul va decide, de fapt, ce este de făcut.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana.edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul IV ● Nr. 201 ● 15-21 noiembrie 1996 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr.202
22-28 noiembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Slavă Domnului, ne descurcăm

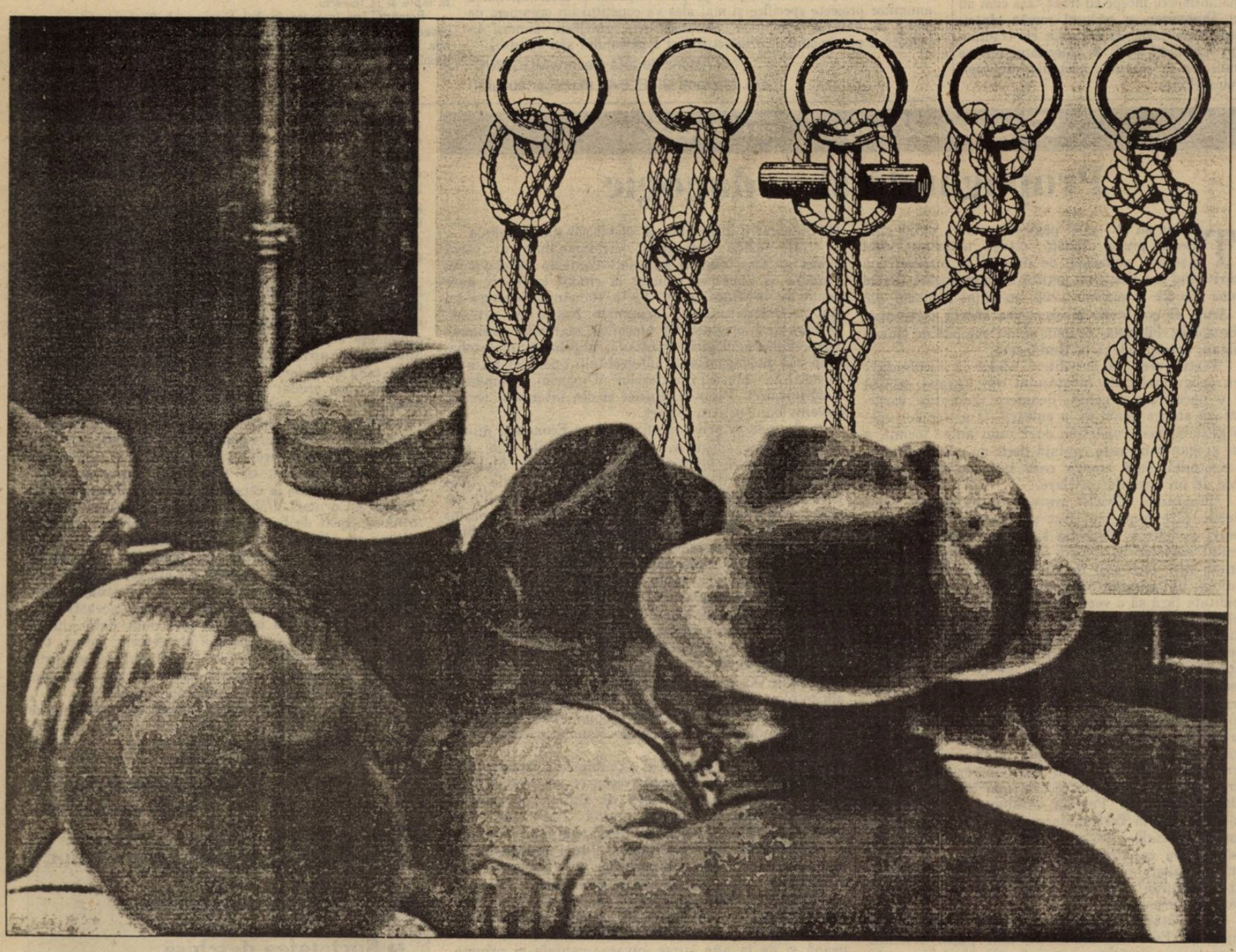

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr,
NOUA SITUAȚIUNE : SCHIMBAREA, de Andrei PLEȘU (pag. 3)

Ştiri nebăgate în seamă

● O mamă din Craiova care a născut în ziua turului doi la prezidenţiale şi-a botezat fetiţa Urna Electora. ● La Bucureşti a avut loc o reuniune liberală internaţională, organizată de Partidul European al Liberalilor, Democraţilor şi Reformatorilor. ● Congresul CNS Cartel Alfa a aprobat constituirea unui fond confederativ de grevă, ce va fi finanţat de către membrii Cartelului, printr-o cotă-parte din cotizaţia sindicală lunară şi a respins o rezoluţie de declarare a averilor liderilor săi. ● Fiul lui Constantin Noica, părintele ieromonah Rafail Noica, a fost ales arhiepiscop pentru Europa Occidentală. ● Mitropolitul kievean Petru Movilă a fost comemorat de Academia Română în aceeaşi zi în care noul şef al statului împlinea 57 de ani. ● Secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, e nemulţumit de electoratul USD. ● Un deputat PDSR de Olt s-a delimitat public de politica partidului respectiv şi a cerut protecţia noului guvern pentru el şi pentru familia sa. ● Perioada de revizie a Unităţii 1 de la Cernavodă va fi prelungită. Punerea în funcţie a grupului 1 de la Centrala de la Cernavodă înseamnă, pentru sistemul energetic naţional, un aport de 800.000 MW. ● Filiala Buzău a FPP Transilvania distribuie certificate de acţionar - acţiunile emise sînt nominative, iar valoarea uneia este de 1000 de lei. ● 37617 cadre MI au păzit 11234 secţii de votare din cele 43 de birouri electorale. ● Telegrama de felicitare adresată de liderul PUNR Gheorghe Funar lui Emil Constantinescu începe cu fraza "aşa cum au vrut Dumnezeu şi poporul român sînteţi preşedintele ţării" şi sfîrşeşte cu tradiţionalul "La mulţi ani!". ● Americanii sînt pe primul loc în privinţa adopţiilor de copii români. (E.Ş.)

SEMINARUL NAŢIONAL „REABILITAREA PATRIMONIULUI ARHITECTURAL DIN ROMÂNIA"

În contextul aderării României în 1996 la Convenţia pentru Salvarea Patrimoniului Arhitectural al Europei, (Strasbourg, 1986) în care se recunoaşte că: "patrimoniul arhitectural constituie o expresie de neînlocuit a bogăţiei şi a diversităţii patrimoniului cultural european" (...) care "transmite un sistem de referinţe culturale generaţiilor viitoare, ameliorează cadrul de viaţă urbană şi rurală şi favorizează în acelaşi timp dezvoltarea economică, socială şi culturală a statelor şi regiunilor", World Trade Center Bucharest şi Fundaţia Ghica organizează seminarul cu tema: **"Reabilitarea patrimoniului arhitectural din România".**

Cunoscînd că politica culturală a unei ţări este definită prin dezvoltarea în propriul context politic şi administrativ a cooperării efective între serviciile responsabile privind conservarea, acţiunea culturală, mediul înconjurător şi amenajarea teritoriului, în zilele de 28 şi 29 noiembrie la sediul World Trade Center Bucharest se vor întîlni experţi: arhitecţi, istorici, istorici de artă, ingineri şi specialişti din instituţiile guvernamentale de profil cît şi reprezentanţi ai administraţiei locale cu atribuţii în domeniu.

De asemeni, la seminar vor participa organizaţii nonguvernamentale implicate în protejarea şi punerea în valoare a monumentelor istorice, în mod special a patrimoniului arhitectural, şi oameni de afaceri, bancheri, posibili sponsori pentru acest sector de activitate.

Concluziile dezbaterilor vor constitui baza unei documentaţii editate de World Trade Center Bucharest ce va cuprinde soluţiile concrete propuse de toate categoriile participante la seminar privind posibilităţile de protejare şi punere în valoare a patrimoniului arhitectural din România.

Materialul va fi difuzat comisiilor de specialitate ale Parlamentului României, ministerelor de resort şi administraţiei locale pentru a fi pus în aplicare în programul acestora. Reabilitarea monumentelor istorice va trebui să devină un element important al viitoarei politici culturale.

Un moment important în cadrul lucrărilor seminarului, va fi constituirea federaţiei organizaţiilor nonguvernamentale de profil. Federaţia va permite corelarea pe plan naţional şi internaţional a anumitor proiecte specifice şi mai ales va constitui un organism de lobby în vederea finanţării, monitorizării, protejării, punerii în valoare a patrimoniului arhitectural şi a peisajului său cultural.

dr. istoric de artă Cezara MUCENIC
arh. Mariana NITELEA, manager cultural

Aduse cu poşta

Un descurcăreţ la Atlanta

Jocurile Olimpice au adus, în această vară, două milioane de vizitatori, peste 15.000 de sportivi, tehnicieni, antrenori şi toţi atîţia ziarişti în capitala statului american Georgia. Atlanta a fost supusă unei presiuni cardiace. În zilele de dinaintea deschiderii Olimpiadei, fluxul uman seamănă mai degrabă cu o debarcare extraterestră, de vreme ce un avion aterizează la fiecare 30 de secunde.

Spre disperarea delegaţiilor de sportivi, a oficialilor şi ziariştilor, organizatorii au conceput un singur centru de primire pentru toată lumea. Într-o hală imensă, impecabilă din perspectiva curăţeniei şi a climatizării, trebuie să stai la o coadă monstruoasă, de aproximativ cinci ore, pentru ca o maşină să-ţi livreze o bucăţică de plastic care te acreditează la Jocurile Olimpice.

Obosiţi şi veseli în acelaşi timp, campioni mondiali şi olimpici, vedete care cîştigă 10.000 de dolari pe zi numai din drepturi de publicitate şi tineri flămînzi după glorie, se aşează în rînd. Amestecul este absolut halucinant. Baschetbalişti lituanieni pistruiaţi agaţă atlete mulatre din Jamaica, halterofili azeri explică unor japoneze micuţe că se ajunge de la Tokyo la Baku fără să aluneci pe panta globului, iar cîţiva moldoveni care degustaseră tot barul avionului încearcă să se găsească unii pe alţii în mulţime.

Sigur că e o prostie să stai atît la coadă cînd mai sînt doar 48 de ore pînă la începerea concursului, dar regula este acceptată într-o atmosferă de tabără, unde nu contează cine e favorit, deştept sau bine îmbrăcat, pentru că toţi sînt captivi în aceeaşi situaţie incomodă.

La un moment dat, un tip mic şi abil se strecoară printre rînduri. Păşeşte sigur pe el, oferind certitudinea că face ceva legitim. Îi depăşeşte pe canadieni, francezi şi olandezi, toţi fiind convinşi că piticul e dintre organizatori şi are o treabă urgentă. În 30 de secunde a economisit două ore de coadă. Mai are puţin, trece netulburat de australieni, îi răzuie pe impasibilii norvegieni. Nici unul din ei nu se gîndeşte că cineva ar avea atît tupeu încît să încalce regula. Deodată, o mînă i se fixează în umăr. Se întoarce, pregătit să protesteze şi se lămureşte. Cel care l-a oprit e un croat. Încearcă să explice... are loc în faţă... i l-a ţinut un coleg de echipă... a fost un pic plecat.... nici nu se simte prea bine... Croatul zîmbeşte şi îi arată, din nou, semnul acela scîrbos al căii întoarse. E clar că nu poate trece de el, ştie toate şmecheriile cozii. E tot din Europa de Est, a fost şi el la cinematograf, la lapte şi la teleschi.

Românul se întoarce în holul principal. Trage în piept aerul proaspăt venit din tuburile de aluminiu şi se pregăteşte să încerce din nou. Măcar de data asta de-ar avea noroc. E bine să fii descurcăreţ, problema e ce faci cînd dai de alt descurcăreţ!

Cătălin TOLONTAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Propagandă şi pedagogie

Trebuie să ştii să-ţi păstrezi calmul, chiar cînd citeşti presa. Există totuşi momente cînd gazetarii abuzează de dreptul la prostie. Am tresărit cînd am văzut un articol în **International Herald Tribune** din 21 octombrie 1996, cu titlul **Studenţii din Est. Acum ei pot învăţa şi asemenea materii occidentale ca Economia, Filosofia, Dreptul** şi era semnat de Susan Milligan, corespondent la Budapesta.

Textul vrea să acrediteze ideea că occidentalizarea programelor de învăţămînt din Europa de Est este o necesitate urgentă, deoarece ignoranţa caracterizează starea generală a culturii. O astfel de judecată globală poate aparţine doar unui autor tocmit, a cărui aroganţă nu este egalată decît de cea mai crasă incompetenţă. Iată cineva care într-adevăr ar avea nevoie de un curs de reciclare.

"Programul Civitas prevede introducerea unor subiecte, care n-au mai fost predate pînă acum (...) Cursuri ca Istoria, Filosofia şi Logica n-au existat în sistemul sovietic" (...) Este afirmaţia unui membru estonian care face sluj în faţa noilor săi stăpîni, dar faptul că un gazetar occidental acceptă o asemenea stupiditate fără să o verifice, este de neiertat. Nu apăr stilul învăţămîntului sovietic şi eu n-am pierdut nici o ocazie de a-i condamna suportul ideologic, dar sub pretextul criticii, nu trebuie anulată cultura care s-a menţinut şi uneori s-a dezvoltat. Pe de altă parte, n-a fost totul identic: ceea ce era permis într-un loc, era interzis în altă parte şi invers, aşa că la ieşirea din comunism starea culturii prezenta situaţii diferite, contrastante şi nuanţate. Dacă e să ne referim la logică, cum de poate vorbi acest intelectual estonian despre vid cultural, cînd la Universitatea din Leningrad exista una dintre cele mai celebre catedre de logică, cînd în Polonia strălucea o şcoală de logicieni şi cînd la Tartum departamentul de semiotică şi analiză formală a textului îşi cîştigase o celebritate mondială. De ce după prăbuşirea Uniunii Sovietice aceşti specialişti au fost recrutaţi de diverse universităţi occidentale? Cine este batjocorit şi cui i se adresează acest discurs?

Că învăţămîntul istoriei a fost în fiecare ţară a Europei de Est mai mult sau mai puţin orientat conform unor pernicioase prejudecăţi ideologice este evidenţa însăşi, totuşi trebuie să fim de acord că în unele ţări s-au putut dezvolta şcoli care au servit drept exemplu specialiştilor occidentali. În acest sens, poate fi citată istoria socială poloneză şi maghiară, sau în alt domeniu, ideea moştenită de la formalismul folcloric praghez, atît de bine reprezentat în anii 1960-1970 de către Mihai Pop şi elevii săi din România.

În pofida fronturilor condamnabile al căror obiect au fost, nimeni nu poate contesta că elevii lui Patocka şi Lucas au educat la rîndul lor elevi, care acum au învăţăcei şi ei. Şi în România, ucenicii lui Anton Dumitriu sau Constantin Noica au urmaşi. Oricare ar fi originea lor filosofică, marxistă, antimarxistă, fenomenologică, kantiană, hegeliană, nietzscheiană sau heideggeriană, intelectualii opoziţiei nu s-au format în afara frontierelor Ungariei, României, Cehoslovaciei, Poloniei, Rusiei şi din interiorul lor au devenit buni pentru export.

În ceea ce priveşte afirmaţia că Economia nu era predată, este, desigur, una din opiniile cele mai groteşti pe care mi-a fost dat să le citesc. Maselor, firește, li se dădeau simple rudimente ale unei economii marxiste fosilizate, dogmatizate şi golite de orice conţinut critic, inclusiv de critica propriului demers. Dar alta era situaţia elitelor: ele erau bine informate şi cunoşteau teoriile economice liberale şi dovada cea mai bună este că, o dată cu prăbuşirea regimului comunist, mulţi dintre ei s-au reconvertit imediat şi au dovedit un talent extraordinar în aplicarea legilor economiei de piaţă. Egor Gaidar, părintele reformei economice din Rusia, Vaclav Klauss, prim-ministru al Republicii Cehe, thatcherian, directorii principalelor bănci din Ungaria, toţi vin din instituţiile economice însărcinate să elaboreze sau să aplice planurile comuniste! Unde au învăţat ei teoriile liberale, unde s-au hrănit cu Popper, Hayek, Milton, Friedman, dacă nu în arcanele sistemului de învăţămînt comunist?

Şi apoi, cultura este şi o problemă a traducerilor. Dacă examinăm, de exemplu, ceea ce s-a tradus între anii 1960-1980 vom observa că sîntem departe de deşertul cultural descris, după 1989; de unii intelectuali. Efortul nu a fost deloc neglijabil şi textele de referinţă ale celei mai înalte culturi occidentale au fost puse la dispoziţia studenţilor care nu ştiau nici greaca sau latina, nici germana sau italiana. De fapt, afirmaţiile ziaristei se sprijină pe următoarea teză: "Ideea de bază a programului Civitas, care primeşte fonduri de la guvernul Statelor Unite, Comisia Europeană şi de la alte surse guvernamentale şi private, este încercarea de a defini ce înseamnă un bun cetăţean într-o societate democratică", presupunînd că cultura stimulează etica socială şi curajul civic. Iată o eroare răspîndită pe care am criticat-o adeseori. Etica şi curajul nu sînt rezultatul culturii, ci al opţiunilor personale, al raportului sinelui cu propriile sale angajamente, ale fidelităţii faţă de propriile idei şi credinţe. Aşa cum aminteşte Imre Toth (ilegalist român, exclus în 1954 din PCR) într-un interviu acordat în 1987 unei reviste din emigraţie, Dialog, intelectuali foarte subtili se supuneau fără ruşine exigenţelor servilismului impuse de regimul comunist, în timp ce oamenii simplii, ţărani, preoţi de ţară se opuneau diktatului unei puteri intolerante şi criminale.

Dacă ar fi să propunem reforme pedagogice pentru ca oamenii din Europa de Est să înveţe democraţia, majoritatea vîrstnicilor ar trebui în primul rînd să se supună unei autoreforme. Nu şi-au obţinut diplomele sub vechiul regim? Atunci, dacă ne luăm după brava jurnalistă şi informatorii ei, competenţa lor e nulă şi nedorită? Ar fi grotesc. Nu doar oameni mărginiţi au predat ştiinţele umaniste în fostele ţări comuniste. Ca peste tot, au existat profesori competenţi, uneori curajoşi, care au ştiut să le arate studenţilor lor drumuri generoase în promisiuni. Ceea ce ni se prezintă drept noi formule ale pedagogiei democratice, nu sînt de fapt decît reţete la modă, îndreptare însuşite la repezeală pentru formarea noilor ideologi cu o nouă limbă de lemn, cea a unui *wishful thinking* lipsit de fundament. Aceşti noi mercenari ai culturii nu sînt mai buni decît vechii activişti, şi-au modificat doar discursul şi imaginea respectivă, înlocuind steagul roşu cu poza lui Mickey. Fondul este acelaşi, provine din acelaşi vid spiritual. Dacă Occidentul moşteneşte o cultură atunci aceasta este cea greco-latină, din ce în ce mai mult dată uitării. Învăţarea ei trebuie să devină obligatorie, pentru toţi specialiştii. Nu scria Werner Heisenberg că gîndirea modernă adevărată nu poate exista în absenţa unei permanente confruntări cu gîndirea antică?

Un lucru e sigur: nu pe scurtăturile pedagogice se va reconcilia cultura cu etica, în acest scop este nevoie de o revoluţie spirituală de care - se poate constata cu uşurinţă - astăzi sîntem foarte departe.

Claude KARNOOUH
Cluj, 29 octombrie 1996

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Starea criticii literare**
- **Societatea deschisă**
- **Prejudecăţi**
- **Universitate şi universitari**

Schimbarea

Să admitem că, în ciuda tuturor promisiunilor făcute de politicieni, şi în ciuda tuturor speranţelor şi predicţiilor noastre, nu s-ar schimba, în lunile următoare, nimic. Ei bine, chiar şi în acest caz, încă am avea destule argumente să pretindem că a avut loc o mare, o uriaşă schimbare.

Mai întîi, asistăm la colapsul celei mai perfide superstiţii totalitare: superstiţia coincidenţei ireductibile dintre *funcţie* şi *persoană*. După patruzeci şi cinci de ani de comunism, ajunseserăm să trăim relaţia dintre noi şi conducătorii noştri ca pe o relaţie de rudenie: la fel de fatală şi la fel de durabilă. "Şeful" ne era tată, frate ("Big Brother"), sau nene ("nea Nicu"). De asemenea rude - bune sau rele - rămîi legat toată viaţa. După 1989, continuitatea, la vîrf, a aceleiaşi echipe risca să reactualizeze morbida imuabilitate a puterii dictatoriale. Or, iată că, prin vot popular, am regăsit sănătatea relativismului politic. Preşedinţii şi miniştrii vin şi pleacă. Orice formă de idolatrie e, prin urmare, deplasată şi orice formă de autoritarism e fără suport şi fără viitor.

O altă probă a schimbării radicale este reîmprospătarea inevitabilă a incertei "imagini a ţării". Pentru prima dată după decembrie '89, jurnaliştii şi politicienii occidentali vor fi constrînşi să facă un efort de imaginaţie. Articolele gata scrise despre cripto-comunism, handicapaţi, îngheţ politic şi democraţie ratată îşi vor pierde hazul; reţeta trebuie schimbată. Pentru a comenta realitatea românească va fi nevoie de oarecare muncă şi de oarecare acurateţe. Cu alte cuvinte, discursul despre România a încetat să mai constituie un exerciţiu previzibil, un joc retoric minor, însăilat din două-trei poncife cu plauzibilitate garantată.

În sfîrşit, o noutate absolută constă în faptul că, după 17 noiembrie 1996, nu ne mai putem transfera eşecurile asupra unei clase politice de "emanaţi", asupra comunismului rezidual şi asupra ghionului istoric. A dispărut orice temei pentru explicarea *facilă* a falimentului. Va trebui, prin urmare, să ne asumăm deopotrivă reuşitele şi insuccesele, să ne punem la încercare capacităţile *reale* de redresare. Încheierea "regimului Iliescu" este, totodată, încheierea epocii "Jos Iliescu!". Ceea ce, evident, nu este doar depăşirea unui blocaj politic, ci şi prilejul unei întîlniri necomplezente cu noi înşine. Ni se cere să fim eficienţi şi responsabili. Adică să abandonăm, în sfîrşit, postura de "victime", cu care ne-am identificat, decenii întregi, pînă la paralizie...

Andrei PLEŞU

Între arcă şi tractor

Pentru că s-au purtat frumos la alegerile din 3 noiembrie, cînd au ieşit aproape toţi la vot, locuitorilor din comuna Crişan, judeţul Tulcea, li s-a dat un premiu.

Premiul este un tractor.

Un tractor nou, fabricat la Braşov, după o licenţă FIAT. Dar comuna Crişan se află în Delta Dunării, iar cei mai mulţi dintre cei aproape 2000 de locuitori ai săi trăiesc din pescuit. Comuna are o cherhana, dar nu şi o staţiune de maşini agricole, pentru simplul motiv că agricultură acolo nu se face. Din cauze aşa-zicînd naturale. Tractorul cîştigat în urma întrecerii electorale dintre comunele patriei este cel dintîi obiect de acest fel care intră în patrimoniul primăriei din Crişan. Poate i se va face şi o sfeştanie, cu sobor de preoţi, că tot e popirea la modă. La Crişan nefiind pînă acum tractoare, nu există însă nici tractorişti. Primarul de acolo are, deci, o problemă: să ia unul sau doi pescari şi să-i trimită la cursuri de reciclare. Să se formeze ca tractorişti. Nu se ştie dacă e sau nu nevoie de vreun tractorist în această comună de pescari, însă din moment ce există, acum, un tractor, e obligatoriu să apară şi tractorişti.

Industrializarea şi modernizarea agriculturii româneşti au făcut aşadar un important pas înainte în comuna Crişan. Pentru prima dată în istoria acestei comune, locuitorii ei au un tractor. Tractorul a fost cîştigat de ei în mod cinstit, pentru că s-au prezentat în mare număr la vot, iar Televiziunea română publică a organizat un fel de întrecere civică de alegeri: primele nouă comune ai căror locuitori s-au prezentat aproape în totalitate la urne au primit cîte un tractor ca premiu. Şi ei fruntaşi în această întrecere, locuitorii din Crişan s-au văzut pricopsiţi cu un tractor de care nu au nevoie şi pe care nu are cine-l umbla. Ar fi preferat, poate, o ambarcaţiune. În definitiv, Televiziunea română s-a dovedit cam liber-cugetătoare şi cam excesiv de modernistă oferind ca premiu electoral tractoare. Nişte bărci ar fi fost de preferat. Chiar dacă exista riscul să ajungă vreuna într-o comună din creierii munţilor, putea fi luată, la nevoie, drept o rămăşiţă din arca lui Noe. Tractorul pentru pescari e mai curînd un simbol al tranziţiei decît unul al salvării. Cu atît mai mult cu cît nici nu are conducător. Deocamdată.

Mircea IORGULESCU

Scăpăm (toţi) de reflexe dictatoriale prin alegeri normale?

Nu sîntem singurul popor de pe lume care a trecut de la totalitarism la democraţie şi nici singurii alegători dintr-o fostă ţară comunistă care au schimbat puterea prin propria lor voinţă. Cu toate acestea, am trăit victoriile din 1989 şi 1996 cu un orgoliu imens, pe măsura oportunismului profund privit în faţă destul de rar şi generator de "rupturi radicale" numai după ce schimbarea s-a produs deja pretutindeni în jur. Alegerea unui nou preşedinte a fost receptată - mai ales de mass-media - ca o revoluţie şi, ca atare, sloganurile "eliberatoare" de acum şapte ani sînt din nou la modă: aceiaşi artişti şi cîntăreţi care depuneau în decembrie '89 omagii şi adeziuni la picioarele echipei ajunse la putere se grăbesc acum să ne convingă că au devenit (din nou) "mîndri că sînt români"; aceiaşi analişti şi directori de opinie care au crezut timp de două legislaturi (şi nu s-au sfiit s-o spună în fel şi chip) că alegătorii au, în majoritatea lor, "creierul spălat" înalţă acum osanale înţelepciunii celor ce s-au prezentat duminica trecută la urne dorindu-şi o nouă conducere şi o altă istorie; aceiaşi lideri politici care au beneficiat în anii din urmă de călătorii şi de stagii peste hotare, de dialoguri cu omologi occidentali, de înţelegerea şi de recunoaşterea propriilor merite ca aleşi ai Parlamentului sau ca reprezentanţi ai societăţii civile declară pompos că (abia) prin aceste alegeri " România a reintrat în Europa". Îmbătaţi de propria noastră importanţă sîntem dispuşi să ne pierdem - acum, ca şi în decembrie '89 - simţul ridicolului şi al proporţiilor, iar odată cu ele necesarul simţ al responsabilităţii.

Alternanţa la putere e ceva normal chiar dacă multora dintre noi normalitatea li se pare de veacuri aberantă. De la 1848 încoace am intrat în Europa de vreo cîteva ori cu mare tam-tam şi ne-am trezit de fiecare dată în afara ei fără să înţelegem ce se întîmplă şi cine e vinovat. Tot aşa şi cu revoluţiile: am făcut mai multe, am crezut enorm în fiecare, ne-am dezis pe rînd cu furie de aproape toate şi încă sîntem disponibili să "învingem sau să murim" după ce ne-am legat de bunăvoie la ochi de dragul unei cauze atotsalvatoare.

Desigur, în urma alegerilor din acest an, România a intrat într-un nou ciclu istoric. Mi-aş fi dorit ca diabolizarea fostei puteri să nu fie urmată de sanctificarea "naţională" a noilor guvernanţi iar opţiunea democratică a electoratului să fie văzută ca un rezultat al libertăţii reale din ultimii şapte ani, nu doar ca un semn (politic) al intervenţiei divine în favoarea "oropsiţilor regimului Iliescu". Ca şi după căderea dictaturii, oamenii de rînd au dreptul, în aceste zile postelectorale, la hiperbolizări şi euforie, la rugăciuni de mulţumire sau la blesteme, la speranţa că totul va fi altfel şi că toate relele româneşti se vor lecui pentru că avem un nou preşedinte. Aleşii de azi nu au însă dreptul să repete greşelile celor de ieri, deşi atmosfera revoluţionară din momentul instalării (legitime) la putere i-ar putea împinge spre aceleaşi capcane în care au căzut şi predecesorii. Românii au optat pentru schimbare fiindcă ei înşişi s-au schimbat, au devenit mai exigenţi cu liderii politici, mai interesaţi de forţa lor civică, mai rezistenţi la spaime şi diversiuni. Ei nu aşteaptă miracole, dar au nevoie de instituţii democratice, de reprezentanţi care să nu-i facă de rîs, de paşi înainte pentru ca lumina de la capătul tunelului să fie în sfîrşit văzută de toţi. Convenţia Democrată a cîştigat încrederea electoratului pentru că ea însăşi s-a schimbat: nu mai e, ca în 1992, o structură mitingistă ţîfnoasă şi rigidă, un conglomerat de obsesii antebelice şi de frustrări anterevoluţionare; între timp, ea a devenit o forţă politică de tip nou, pentru care moralitatea nu se reduce la dispreţul pentru adversar şi la dosarul de victimă a fostului regim, iar negocierea nu e respinsă cu argumente din arsenalul ilegalist. După încheierea protocolului electoral, parlamentar şi guvernamental cu USD, desemnarea lui Victor Ciorbea în funcţia de prim-ministru e al doilea semn spectaculos al evoluţiei Convenţiei Democrate. Un prim-ministru greu de contestat nu e însă totul, după cum nu e de ajuns să ai o echipă executivă curată şi inteligentă dacă ea nu poate reforma cu adevărat justiţia, economia şi învăţămîntul. Puseele publice ortodoxiste şi veşnica stigmatizare a "regimului Iliescu" nu vor mai fi percepute, peste trei luni, ca o sumă de calităţi suficiente pentru toţi cei sătui de retorica activiştilor şi de aroganţa pedeseristă. Pentru ca victoria "istorică" de azi să fie o victorie şi la sfîrşitul mandatului, noua majoritate parlamentară trebuie să funcţioneze ca un mecanism democratic şi nu ca o maşinărie gripată mereu de interese oculte, de ranchiună, idiosincrazii ori păcăleli reciproce. Sper şi eu că noii guvernanţi sînt pregătiţi să colaboreze fără să-şi aplice unii altora lovituri sub centură, că-şi vor aminti zilnic ce anume le-au reproşat foştilor guvernanţi şi ce stupid e să te menţii la putere aruncînd mereu vina pe înaintaşi, pe opoziţie sau pe gazetari. Nu mi-e ruşine pentru această speranţă, dar nici nu am de gînd s-o transform, din conformism social şi din dorinţa de a nu fi (încă o dată) suspectă, într-un narcotic la modă.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Președintele și Constituția

La sfîrșitul mandatului prezidențial, dl. Iliescu este, totuși, consecvent. Ani de zile, societatea civilă sau opoziția politică au cerut președintelui acțiuni ferme în fața diverselor blocaje ale funcționării instituțiilor statului. Amintesc aici cîteva împrejurări de acest gen: stadiul anchetelor asupra mineriadelor, aflarea adevărului despre revoluție, evoluția cercetărilor în cazul Gh. Ursu, tolerarea șirului de infracțiuni marca Miron Cozma, tensiunile din lumea bancară, nenumărate acte de corupție și abuzurile reclamate punctual ș.a.m.d. De fiecare dată, președintele și-a explicat reținerea prin aceea că legea fundamentală a țării nu-i permite să intervină. Constituția apărea ca o eternă scuză prezidențială. Pentru dl. Iliescu se pare că primul și cel mai de seamă efect al Constituției este unul paralizant. Acum, la sfîrșit, domnia sa răspunde reproșurilor contra-candidatului cu același argument: "N-am făcut mai mult pentru că legea nu mi-a permis". Nu mă pot opri să mă gîndesc că aceste răspunderi inocente oferă specialiștilor în științe politice un bun subiect de studiu: *Despre raportul dintre funcție și lege.*

Primul rost al unei legi este acela de a indica direcții de acțiune și, numai secundar, acela de a inhiba. Cu alte cuvinte, legea *permite* sau *obligă* chiar și atunci cînd *interzice*. Sigur, Constituția nu permite președintelui (vîrf al puterii executive) să facă acte specifice puterii judecătorești. Nu președintele stabilește vinovății, nu președintele sancționează. Dar este de datoria președintelui să uzeze de toate mijloacele constituționale în îndeplinirea rolului său. Din moment ce art. 80 al. 2 din Constituție obligă președintele să vegheze la buna funcționare a autorităților publice, nu văd de ce președintele exersează neputința în fața sincopelor acestor autorități. A veghea în sens constituțional nu poate însemna a contempla melancolic. Oricum, înseamnă mult mai mult decît declarații de presă sau ședințe fără urmări. Președintele poate persuada legislativul, căci el este obligat să adreseze Camerelor reunite mesaje cu privire la principalele probleme ale țării. El poate prezida ședințele Guvernului cînd se discută chestiuni legate de ordinea publică. El are dreptul să ceară urmărirea penală a membrilor Guvernului. Sînt doar cîteva atribuții ale președintelui care fac de neînțeles paraliziile pseudo-constituționale ale dlui Iliescu.

În plus, funcția supremă în stat este, înainte de toate, o *funcție de autoritate*. Conturul constituțional al funcției se umple cu o personalitate. Președintele Iliescu nu se poate plînge de lipsă de atoritate. Partidul care a condus țara în ultimii 7 ani i-a fost întru totul obedient. Cînd au apărut nesupuneri, partidul s-a adunat mai strîns în jurul dlui Iliescu marignalizînd sau excluzînd pe îndrăzneți. Ultimul prim-ministru s-a dovedit repede a fi limitat și incompetent; el a rămas 4 ani șeful Guvernului pentru că dl Iliescu a vrut așa. Cînd unul din jalnicii aliați ai PDSR la guvernare l-a atacat pe dl Iliescu, partidul s-a supărat și a rupt alianța. Listele cu candidații PDSR la recentele alegeri au fost cenzurate de dl Iliescu. Văzînd toate acestea, nu s-ar putea spune că autoritatea dlui Iliescu e inexistentă. Și totuși, atunci cînd autoritatea prezidențială trebuia să se exercite, dl Iliescu a ezitat. De aceea cred că a fost un președinte slab: nu și-a "epuizat" funcția.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Patru zile pentru patru ani. Primenirea acvariului

În vreme ce "evenimente" de televiziune, mai mari sau mai mici, cît putem și noi, de genul: "De fiecare dată cînd intelectualii au intrat în politică, rezultatul a fost catastrofal..." (promo Pro TV, marți, 19 noiembrie, pentru "Deșteaptă-te, române!"), care m-a făcut să mă gîndesc în ce măsură oamenii politici sînt/trebuie să fie (și) intelectuali și ce-ar fi dacă ar intra "intelectualii" și în televiziune, în general; sau "ex-regele Mihai de Hohenzollern" care, pentru "Actualitățile" TVR, a devenit, în sfîrșit, cel care este, adică "Mihai I de România", dovedind că "profesioniștii" din Calea Dorobanților *știu, dar nu vor*, ceea ce înseamnă obediență și oportunism (știrea cu pricina "trecînd", dacă nu mă înșel, numai aici; i-a împiedicat cineva să spună așa cum au spus acum? să mărturisească: cine?), în vreme, ce așadar, astfel de "evenimente" mă asaltează deja, chemîndu-mă inexorabil în actualitatea strictă, arătîndu-mi că bat ceasuri grăbite ale istoriei, sînt, totuși, nevoit să-mi păstrez firea și să mă întorc la evenimentele săptămînii (săptămînilor) trecute, pe cînd nu aveam, încă, nici nou președinte și nici nou prim-ministru, nici "revoluție de catifea" și nici "moment istoric", ci doar o banală campanie electorală sîngeroasă, cu orice preț.

Cele patru întîlniri/confruntări televizate dintre Emil Constantinescu (îl numesc, acum, pe el primul!) și Ion Iliescu au fost, nu încape îndoială, *un exces*. Nicăieri, oricît de omnipotente ar fi, în viața publică de zi cu zi, televiziunile nu fac așa ceva, nu merg pînă acolo unde au ajuns să meargă ele în România. În marile democrații, una-două întîlniri de acest fel ajung și sînt, de obicei, preluate (dacă nu și organizate) de principalele canale de televiziune. La noi, însă, orgoliul face legea. Avem, oare, prea multe televiziuni? Este concurența dintre ele anormală? Nu m-aș hazarda să răspund acum la aceste întrebări, cert este că televiziunile au dictat, la noi, ritmul campaniei electorale, și așa agitată. Iar cei doi prezidențiabili de pînă mai ieri s-au supus, fiecare cum a putut, ținînd loc, de luni pînă joi, de *serial al serialelor*. Super-Dallas! A fost, de fapt, mai mult o partidă de *catch* în patru reprize, despre influența cărèia asupra deciziei electorale de duminica trecuta mi-e greu, o dată în plus, să mă pronunț. A existat un *cîștigător* efectiv al acestor întîlniri, în ochii publicurilor (electoratelor) din România? Au decis ele soarta votului? În ce măsură imaginea de televiziune reușește, la noi, să zdruncine prejudecăți, imagini făurite în timp, tot de către televiziune?

"Meciul" a fost, cît a fost, între cei doi concurenți, dar și între aceștia și rînduri-rînduri de moderatori care simțeau cum le scapă realitatea din mîini. Aici a fost, de fapt, din punctul meu de vedere, spectacolul principal, în capacitatea concurenților de a sparge cadrele impuse, în abaterile lor de la format. Dar și în retorica fiecărui concurent în parte: unul întrebînd "în fond", celălalt, "în formă", unul dispus la orice "exces" din partea televiziunii, gata să profite de orice minut de prezență în plus, celălalt supunîndu-se fără prea mare plăcere jocului democratic, jucîndu-l mai mult în silă, cu "arme" importate de pe alte terenuri și din alte epoci. Anacronismele, însă, au fost egal împărțite. L-am putut, apoi, contempla pe Emil Constantinescu, ca un președinte deja instalat, pe fundalul întregului tricolor, în timp ce Ion Iliescu nu mai avea, deja, parte decît de ceva galben și de un pic de albastru (întîlnirea de la Antena 1). Gafă de televiziune monumentală, impardonabilă! Am avut ocazia să mă enervez de formalismul searbăd, speriat, timorat al nesfîrșitelor schimbări de locuri ale celor doi competitori, de la TVR. Dar, în sfîrșit, totul a trecut, după ce reușisem să mă satur pînă peste cap: televiziunile au făcut, de data aceasta, *prea mult*!

Și, de duminică noaptea, după anunțarea primelor estimări, ele și-au reluat locul firesc, inițial, *la remorca evenimentelor*. Din acel moment (procesul este încă în desfășurare), evenimentul propriu-zis, *evenimentul istoric* și-a recăpătat supremația, întîietatea, originaritatea (de mult pierdută) în raport cu *"evenimentele" media*, cele constituite/provocate de televiziune, care s-a văzut, astfel, readusă la locul ei, în poziția de simplă "oglindă" a realității, așa cum a încetat să mai fie în restul timpului. S-a ieșit, din nou, în stradă. Oamenii au părăsit postura de (eterni) telespectatori pentru a redeveni eroi transmiși în direct. Așa cum se întîmplă foarte rar, în rest viața noastră publică alcătuindu-se din "evenimente" create, mai mult sau mai puțin, de televiziune, derulîndu-se în ritmul telejurnalelor.

Stau, însă, și mă gîndesc la ce se va întîmpla – dacă se va întîmpla ceva! – și la ce *ar trebui* să se întîmple cu TVR. Își va căpăta ea, în sfîrșit, statutul firesc, acela de *serviciu public*? Va deveni ea, în sfîrșit, ceea ce nu a fost (aproape) nici o clipă, adică o adevărată televiziune, pur și simplu? Gîndește cineva clar, coerent în această privință?

Am, oricum, o acută - și foarte plăcută - senzație de primenire a "acvariului". Nu mă grăbesc însă, mai aștept. Dar o bănuială sinistră mă străbate, electric, din cînd în cînd: aceea că cei care, vreme de șapte ani, ar fi trebuit *să rezolve* (sau măcar să pună corect) problemele tranziției, nu au făcut decît *să constituie*, ei, marea problemă, ținînd locul adevăratelor probleme. Simt că nu-mi va lipsi - dimpotrivă - nici una dintre vechile măști ale puterii. Și sper că noii guvernanți nu vor produce aceeași plictiseală deznădăjduită. Pînă una, alta, senzația este una de inedit, de spălare (parțială) a ochilor: se va *de-toxiciza*, însă, atmosfera? Se va instala noul, adică normalitatea care, acum, trimite doar semne de bunăvestire? Vom exista, în sfîrșit, în propria noastră, în adevărata noastră realitate, în cea "naturală", cu actori modești, harnici și care să nu *ecraneze* privirea? Avem, deocamdată, numai promisiunea.

Bogdan GHIU

Economie

Va vorbi viitorul premier la bursă?

Iată, s-a împlinit un an de cînd avem bursă de valori. Și chiar dacă vîrsta nu-i un merit, este totuși o bună ocazie de a întocmi un bilanț.

Fără îndoială, putem spune că bursa noastră are un singur mare merit: acela că există. Înființată abia anul trecut, la mult timp după ce în țările vecine astfel de instituții și-au încheiat deja rodajul, nu a reușit să treacă de stadiul experimental. Cîteva întreprinderi exersează aici intrarea pe piața de capital - cam la asta i se reduce activitatea. Sprijinită doar de Banca Națională, care a născut-o și i-a acordat găzduire, pentru că nici casă nu avea, nici o altă mare instituție a statului nu i-a întins vreo mînă de ajutor.

Dacă noul Guvern va înțelege că unica lui șansă este să-și întoarcă fața către piață, privirea va trebui să i se oprească întîi și întîi asupra bursei de valori. Sigur, primul discurs al viitorului premier va fi rostit în Parlament. Așa e legal. Dar apoi, poate chiar a doua zi, va trebui să vorbească la bursa de valori. Să vorbească nu așa, ca să fie auzit, ci să dea de aici semnalele pe care investitorii le așteaptă. Investitorii români și investitorii străini. De aici, în prezența oamenilor de afaceri, a întreprinzătorilor, va trebui să promită că Guvernul pe care îl conduce va acționa rapid pentru ca viața bursei să se învioreze, cursurile să crească, tranzacțiile să se înmulțească, bursa devenind ceea ce trebuie să fie: inima economiei de piață. Așadar, să promită și să se țină de cuvînt.

Acum, Bursa de Valori București are un singur merit: acela că există. Ea face parte din familia instituțiilor care au apărut după 1990, în procesul tranziției către economia de piață.

De șase ani încoace, s-au făcut numeroși pași către economia de piață. S-a produs trecerea la liberalizarea prețurilor, în 1990. În anul următor a fost înființată piața valutară. De anul trecut, au început să funcționeze piața monetară și piața de capital. Avem chiar și bursă de valori. Privatizarea a fost accelerată în 1995, primul rezultat fiind un acționariat popular și o piață cu 600 de milioane de acțiuni; de la jumătatea acestui an, FPS-ul a intensificat vînzarea activelor. S-ar putea spune: iată, piața se formează!

Fără îndoială că toate aceste instituții conduc către economia de piață. Dar pînă acolo mai e încă mult. Pentru că termometrul care măsoară trecerea la economia de piață cuprinde cîteva gradații ce nu pot fi ocolite: adevărul prețurilor, al cursurilor acțiunilor și banilor, al dobînzilor, deschiderea față de investițiile străine de capital și reglarea, pe această bază, a raporturilor producție - consum și salariu - muncă. Rostul statului fiind acela de a veghea ca toate aceste piețe și toate aceste raporturi să funcționeze bine.

Cabinetul Văcăroiu a ocolit însă această cale, alegîndu-și numai drumuri înguste. A introdus chiar un soi de supraveghere la produsele de bază din consumul populației, așa că lumina, benzina, căldura, pîinea, carnea, laptele se scumpesc numai cînd vrea Guvernul. Numai că, în lunile de vară, Guvernul n-a avut încotro și a fost de acord ca toate aceste produse să se scumpească. A fost unica șansă de a evita, în plină campanie electorală, o criză de mărfuri pe piață, însoțită de cozi în magazine.

Așadar a ales: a dat drumul la inflație și a blocat șomajul. S-ar putea crede că Guvernul Văcăroiu a ignorat sondajele de opinie, din ultimii doi ani, în care inflația a ocupat constant locul întîi între motivele de panică în rîndul populației. Fiindcă toate clasamentele făcute de institutele de specialitate, pe bază de sondaje publice, au arătat că românii se tem în primul rînd de creșterea prețurilor și abia în al patrulea rînd de șomaj. Ei bine, Guvernul și-a riscat cu bună știință popularitatea, pentru a cîștiga pariul făcut la instalare: să rămînă patru ani în Palatul Victoria. Și a rămas!

Sigur, sondajele au scos în prim-plan frica populației de inflație. Începînd însă de la 1 noiembrie '90 și pînă în prezent, românii au avut destul timp să-și adapteze viața și bugetele de familie la galopul prețurilor. Oamenii au fost tot timpul nemulțumiți de Guvern, dar niciodată această nemulțumire nu a fost atît de mare încît să impună schimbarea Guvernului. Dacă, însă, Guvernul ar fi apăsat pe altă pedală, oprind inflația și făcînd să explodeze șomajul, cu siguranță că protestele ar fi fost atît de mari încît s-ar fi impus părăsirea Palatului Victoria. Și numirea unui alt Guvern.

Acum, plătim acest preț. Îl plătim, în primul rînd, cu menținerea unui deficit substanțial al balanței comerciale și cu revenirea saltului inflaționist.

Din acest an, inflația și-a reluat urcușul. Cu trei vîrfuri peste mediile lunare din ultimii ani - peste 5 la sută în mai, peste 7 la sută în iulie și aproape 4 la sută în august -, va fi greu de realizat o rată anuală sub 40 la sută. Mai cu seamă că se apropie iarna. Istoria a dovedit că munca e "oarbă": merge într-acolo unde o duc evenimentele. Dacă e înțelept organizată și, pe de-asupra, sprijinită de o bună organizare, într-un climat concurențial, ea produce valori adăugate de care oamenii au nevoie. Iată condiția ca munca să creeze bunăstare! Altfel, dacă e organizată anapoda, în contrasens cu mersul lumii, cu nevoile pieței, ea risipește doar resurse.

Adrian VASILESCU

"Revoluţia din 1996"

● **Virtuţi terapeutice - mai ales pentru gazetari:** "O dată cu plecarea lui Ion Iliescu de la Cotroceni, românii au putut scăpa de ceea ce numim **sindromul Ion Iliescu**. O dată cu trecerea PDSR în opoziţie şi cu înfrîngerea celui ce părea eternizat la Preşedinţia ţării, maşinăria tipic democratică a alternanţei s-a pus în mişcare. Nimeni n-o va mai putea opri de acum încolo. Se vor schimba miniştri, se vor schimba premieri, se vor schimba guverne, se vor schimba preşedinţi. (...) Nu vom mai vorbi, ca pînă acum, de o opoziţie eternă, care trebuie sprijinită din răsputeri de către presă pentru a supravieţui, şi nici de o putere eternă, care trebuie criticată continuu de către presă pentru a nu-şi lua nasul la purtare" (Ion Cristoiu în **Evenimentul zilei**). "Dacă electoratul a votat pentru o schimbare radicală, ei bine, presa îşi are partea ei de victorie. Presa a trezit lumea, ea a determinat schimbarea. Recunosc că după decembrie '89 n-am prea fost echidistant cînd am observat că în numele Revoluţiei a început să se mintă cu nerușinare. (...) Puterea a avut tratamentul pe care l-a meritat. Peste tot în lume, presa se află cu ochii cît cepele pe cei care conduc, pentru că ei sînt tentaţi să-şi vîre degetele în borcanul cu miere. De-abia de-acum încolo presa va fi echidistantă, în accepţia occidentală." (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**). "Vom sprijini, toate iniţiativele de natură democratică şi reformatoare. Ceea ce nu înseamnă, Doamne fereşte, că vom fi măcar un ceas, un ziar al Puterii. De mîine începem să publicăm dezvăluiri care demonstrează că există şi păduchi cederişti (Sorin Roşca Stănescu în **Ziua**). "Ziua de 17 noiembrie va deveni sărbătoarea raţională şi nu naţională a României prin reintrarea acestei ţări în continuitatea istoriei ei mai vechi şi în normalitatea de zări deschise a Europei acestui timp." (Emil Hurezeanu în **Cotidianul**). "Să ne amintim că şi schimbarea din decembrie '89 a generat nu numai bucurie, ci şi o anumită neliniște. Marea lecţie a alegerilor de la 3 noiembrie este însă tocmai aceea că în noi, cetăţenii ţării, stă puterea de a-i înlocui pe cei ce ne-au înşelat sau ne vor înşela aşteptările." (Dumitru Tinu în **Adevărul**).

● **Examen sever pentru guvernanţi:** "Noua putere nu are decît o soluţie pentru a evita viitorul negru anticipat de adversarii politici: să se trezească rapid din beţia victoriei şi să pună mîna la treabă" (Adrian Halpert în **Libertatea**). "Un prim-ministru trebuie să vorbească puţin şi să muncească mult pentru binele poporului său" (Radu Vasile în **Evenimentul zilei**). "În scurt timp vom definitiva lista cabinetului şi sper ca luna decembrie să ne găsească lucrînd din plin pentru trecerea iernii. Nu ştiu cît de grea va fi iarna, ştim însă sigur că fostul executiv nu a pregătit deloc rezervele necesare depăşirii ei" (Emil Constantinescu în **Adevărul**). "Viitoarea conducere a ţării trebuie să analizeze cu sînge rece potenţialul economic al României. Ei trebuie să se apuce rapid de treabă, să nu risipească timp şi energie dînd, la nesfîrşit, vina pe greaua moştenire a guvernului Văcăroiu, care la rîndul său a dat vina pe cumplita moştenire a guvernelor Roman-Stolojan, ce s-a plîns de ghiuleaua guvernării Ceauşescu chinuit şi el de politica stalinistă a lui Gheorghiu-Dej, ce a trăit sub povara moştenirii burghezo-moşiereşti, care nu-i aşa? a avut mari probleme create de turci, şi tot aşa pînă la greaua moştenire lăsată acum 2050 şi ceva de ani de guvernul Burebista, care, după cum se ştie, a condus dictatorial destinele geto-dacilor." (E.Ş.)

Medici, spioni şi mafioţi

● **Cel mai sănătos bolnav din lume.** Moartea lui ar fi provocat Apocalipsa. Operaţia lui a fost plină de mister. Convalescenţa lui este un miracol. Medicii lui Elţin au început să producă basme şi nu buletine medicale. Citat de **Le Monde** din 14 noiembrie, Serghei Mironov, medicul şef al Kremlinului, susţine că "starea lui se ameliorează nu pe zi ce trece, ci văzînd cu ochii". Apoi el trece la descrieri mai concrete: încă de la începutul săptămînii (la cinci zile după operaţie) preşedintele lucra aproximativ 2-3 ore pe zi, îndeplinindu-şi singur nevoile fiziologice". Astfel, Elţin este pe cale de a deveni o legendă medicală. "El uimeşte corpul specialiştilor prin viteza cu care recuperează şi prin extraordinara vitalitate a fiinţei sale fizice. După ce şi-a revenit şi a vorbit la două ore după intervenţie, aparatul de respirat a fost debranşat după 14-15 ore, ceea ce nu este prea obişnuit - spune în continuare dr. Mironov. Încă o minune: inima lui a reînceput să bată pe masa de operaţie fără nici un fel de stimulare, ceea ce se întîmplă o dată la o mie sau două mii de cazuri. El se comportă conform celor mai optimiste previziuni, ca şi cum ar avea un ordinator în organism!"

Relaţiile medicinei cu Kremlinul au fost dintotdeauna distorsionate, pentru a ajunge în epoca sovietică la o potenţare extraordinară a urii născute din dependenţă. Sănătatea "marilor" pacienţi depinde de medici, dar viaţa medicilor depinde de bunăvoinţa marilor pacienţi. Desigur, nu mai sîntem pe vremea procesului medicilor, cînd, la dorinţa lui Stalin şi voinţa lui Beria, aproape toţi marii doctori de la spitalul Kremlinului au fost închişi şi torturaţi pentru a recunoaşte că ei i-au omorît pe cei ucişi de temnicerii lor. Dar frica a rămas, trece de la o generaţie la alta. Nici nu-ţi vine să crezi că un om atît de sănătos ca Elţin, chiar şi cînd e grav bolnav, e muritor!

● **Onorabilul corespondent.** Într-o scrisoare expediată ziarului **Le Monde** (10-11 noiembrie 1996), ceea ce se numeşte un spion se plînge de "renumeraţia după buget", mică, de faptul că nici privilegiile nu mai sînt ce au fost odată: "În realitate sîntem foarte departe de notele de plată mirobolante, de carierele făcute pe scurtătură, de protecţiile oculte şi de decoraţii. Pînă la urmă reuşim totuşi să fim scutiţi de amenzile pentru exces de viteză."

● **Dictatura fiscală.** Bugetul de austeritate înaintat Parlamentului italian de guvernul Prodi a fost întîmpinat de manifestaţii de stradă şi de refuzul opoziţiei de a participa la dezbateri. Oamenilor le vine greu să accepte că trebuie strînsă cureaua, de dragul criteriilor europene de la Maastricht, cînd ei află din presă cum trăiesc mafioţii condamnaţi la închisoare şi apoi puşi în libertate pentru că "au colaborat cu justiţia". "Felice, «Chip de înger» Maniero a condus o bandă din regiunea Veneto din Nordul Italiei. În 1993, a fost condamnat la 33 de ani de puşcărie pentru jaf şi trafic de droguri. Părea că Maniero, atunci om la 42 de ani, nu va ieşi decît la bătrîneţe pe poarta puşcăriei. N-a fost să fie. În decembrie 1994, Maniero a început să colaboreze cu poliţia şi datorită lui au fost arestaţi 40 de oameni anul trecut şi 100 anul acesta, pentru delicte mergînd de la traficul de droguri, pînă la omucidere. Maniero a fost eliberat şi i s-a asigurat protecţia poliţiei. Şi, în loc să se ascundă în gaură de şarpe, a început să practice un lux ostentativ. I-a cumpărat fiicei sale un automobil Porsche, şi-a închiriat un apartament la cel mai luxos hotel din Milano şi a fost văzut în compania unor blonde înalte şi zvelte.

La semnalele presei, procurorii i-au retras poza. Maniero s-a revoltat: «Nu sînt preot ca să fiu obligat să dau un exemplu bun şi legea nu-mi interzice să mănînc homar şi să beau şampanie. Contribuabilii au stabilit ce are voie să mănînce un *pentiti*?»" (**Time**, 11 noiembrie, 1996)

Justiţia a profitat de pe urma faptului că Maniero a încălcat legea grupului său. E inutil să i se ceară acum să respecte ceva. (M.B.)

De jur împrejur

Prelungirea mandatului

S-a împlinit un an de la încheierea acordurilor de pace de la Dayton şi organismele implicate în vegherea aducerii lor la îndeplinire n-au omis să sublinieze că de atunci nu se mai moare de glonţ în Bosnia. Ceea ce în sine este un succes, dar probabil singurul. Construcţia statului Bosnia este încă o schelă fragilă, în care mortarul nu prea leagă cărămizile. Alegerile, în care au votat şi viii şi morţii, n-au făcut decît să dea un fel de legitimitate partidelor naţionaliste din cele trei părţi. Aceste alegeri au produs o preşedinţie colegială ai cărei membri nu prea vor să se întîlnească, şi cînd vor, nu se decid unde: nu în palatul prezidenţial, iar preşedinţii unei entităţi nu au dreptul să pătrundă pe teritoriul celeilalte entităţi. (Nici măcar în vehicul blindat). Sigur că, în aceste condiţii, încercările unor refugiaţi "de rînd" de a se întoarce la casele lor capătă dimensiunile unui conflict internaţional. Refugiaţii musulmani vin însoţiţi de soldaţii lor, sînt întîmpinaţi de soldaţi sîrbi, se trage, forţele internaţionale de pace privesc şi decid că încercarea de a reveni acasă a unora poate fi considerată o provocare. Faptul că timp de un an, Clinton n-a avut a explica alegătorilor săi de ce mor soldaţi americani în Bosnia a certificat înţelepciunea politicii sale externe şi el pare hotărît să navigheze în continuare între asumarea unor angajamente şi respectarea strictă a limitei invizibile care desparte starea de fapt de proiectul pentru viitor.

Hotărîţi şi ei să vadă partea luminoasă a lucrurilor, strategii NATO au optat pentru prelungirea mandatului unor forţe care-şi vor reduce numărul şi îşi vor schimba numele. În aceste condiţii, Statele Unite, vor continua să contribuie cu un contingent limitat; de asemeni Rusia. Bosnia va fi împărţită nu doar în zonele sîrbă, croată şi musulmană, ci şi în zona americană, britanică şi franceză (în care va acţiona şi brigada bilingvă franco-germană). Ar fi poate cazul ca acest Turn Babel să stea la originea unei lumi noi. Se contează mult pe limbajul universal al banilor: din cele 5,1 miliarde promise, Uniunea Europeană, Banca Mondială şi Statele Unite au dat în septembrie 558 de milioane de dolari. Se consideră că stimulînd reconstrucţia, instituţiile vieţii paşnice vor prevala asupra instinctelor războinice. Ceea ce într-un sens e adevărat, dar nu în cel pe care şi-l visează diplomaţii: cele trei părţi consideră instituţiile un fel de agenţii de cooperare şi nu un embrion al guvernului federal: şi sîrbii, şi croaţii îşi exercită suveranitatea în teritoriile cucerite, unde au propriile lor armate şi poliţii. Faptul că generalul Ratko Mladici, erou pentru compatrioţii săi, criminal de război pentru Tribunalul internaţional, a acceptat după două săptămîni în care s-a jucat de-a puciul militar, să renunţe la funcţia sa de şef al statului major, sugerează că, probabil în schimbul acestei cedări, autorităţile internaţionale au dat unele asigurări de inviolabilitate a persoanei.

Germania a început să-i expulzeze pe refugiaţii bosniaci, pe care acum patru ani i-a primit într-un elan de solidaritate exemplar. Se consideră, că pentru ei primejdia a trecut. Călcîndu-şi pe inimă, ştiind că ideea "Munca te face liber" nu prea vine bine dinspre partea germană, dl Schönbohm, de la Senatul din Berlin declară că "A venit momentul ca bosniecii să pună mîna şi să muncească la ei acasă în loc să lenevească pe aici". Nu rămîne decît ca prelungirea mandatului forţelor NATO să creeze condiţii favorabile atît pentru lene, cît şi pentru muncă; cînd e la el acasă, fiecare e liber să facă ce vrea. Numai că pe drumul pînă acasă - la propriu - mai sînt încă multe obstacole.

Magdalena BOIANGIU

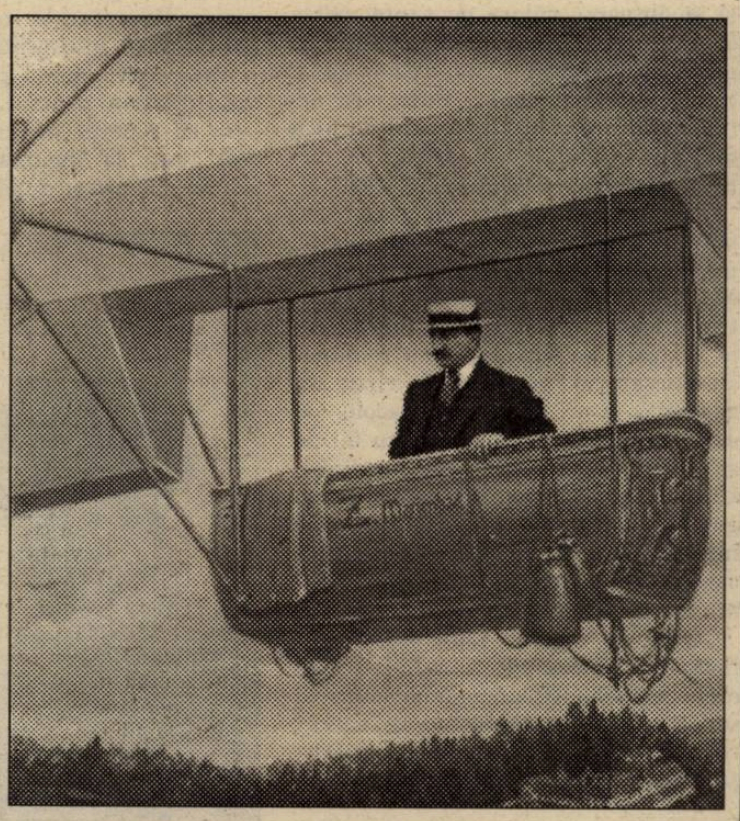

Argument

Unii spun că românul nu ştie deloc să se descurce, că este pasiv şi resemnat în faţa vieţii (şi a istoriei) - avem de-a face, desigur, cu productivul model mioritic. Alţii afirmă că, dimpotrivă, românul e un descurcăreţ fără pereche. Fiecare din sentenţele de mai sus poate fi, după caz, apreciativă sau peiorativă. (Iată, de exemplu, două valori pe care le poate lua cea de-a doua aserţiune: "*Românul nu a avut mijloace materiale şi linişte, între două năvăliri, să poată construi catedrale ca-n Occident; el s-a descurcat, a folosit lemnul pădurilor şi a construit bisericuţele din Maramureş, care depăşesc, prin genialitatea lor...* etc. etc.", sau invers: "*Românul dacă nu fură nu poate să trăiască; de-asta nu vom face niciodată treabă în ţara asta...* etc.etc.".)

Mai întîi, pornirea aceasta, exersată de la cel mai simplu cetăţean pînă la distinşi oameni de cultură, de a defini caracteristicile *românului*, ale *poporului* adică, mi se pare de-a dreptul aberantă şi, pe alocuri, tragi-comică. (E ca atunci cînd se vorbeşte despre "prostia neamţului", făcîndu-se abstracţie - să zicem - de filozofia germană). Apoi, termenul central al cugetărilor - "românul" - este o abstracţiune, un construct, un clişeu, de fapt. Ce înseamnă "românul"? Suma tuturor românilor, cel mai mic numitor comun, fiecare individ luat în parte? Pe scurt, nu văd utilitatea pomenitului termen decît în cîntece menite să ne îmbărbăteze fiinţa naţională de tipul "C-aşa-i românul...". Pentru împătimiţii căutători ai *specificului* nostru, aş mai putea să ofer încă o excepţie: punerea în relaţie a "românului" cu "a se descurca". Formula obţinută va fi valabilă, de data aceasta, pentru fiecare român în parte, pentru simplul fapt că verbul cu pricina înseamnă multe lucruri, de la "a supravieţui", pînă la "a reuşi în viaţă". (C.P.-B.)

P.S.: Salutăm, ca pe nişte cunoştinţe vechi, pe cei care (datorită fostei meserii, de cenzori, ori a faptului că au fost terorizaţi de cenzura comunistă) au mania să caute legături şi subînţelesuri oculte în textul publicat. Din întîmplare, le-am dat de lucru. "Iată - vor zice - acum, cînd Opoziţia a venit la Putere, cei de la Dilema spun că *se descurcă*..."

Verbul patruped

Consacrînd supremaţia improvizaţiei, descurcarea aneantizează orice elan pentru construcţia sistematică şi exaltă iluzia dinamismului, frenezia clipei intens colorate. Verb tipic de şatră, de consum pe furiş, la foc mic şi cu priviri piezişe, "a te descurca" e semnul impotenţei deghizate în perversiune, al sărăciei drapate în grandilocvenţă, al psihologiei de bazar trasă-n costum evropenesc. Îi sînt specifice viziunea lumii ca snoavă şi chiolhan, epicureismul parşiv cu ţigara-n colţul gurii, şapca-ntr-o parte, averi furate şi tocate-ntr-o clipită la masa de joc, negoţul fără scrupule, frecventarea ghiduşă a abjecţiei şi a viciului ca inocenţă.

Ceea ce individual poate să pară ceva amuzant şi chiar admirabil (Mitică, descurcăreţul şarmant, flecarul cochet şi galant, cel care-nvîrte pe deşte Administraţia, omul pretutindeni acasă, cel absolut şi instantaneu adaptabil etc.), odată ajuns psihologie colectivă, devine o catastrofă. Dar o catastrofă... calmă, dulce, pitorească, agreată cu savoare de toţi, îmbibînd pungăşeşte codul genetic al naţiei, unde făcutul cu ochiul e Lege, naşterea se comercializează iar înmormîntarea devine industrie a grotescului.

Literar, Păcală, Tîndală şi Ostap Bender sînt spectacolul în stare pură. Concret, însă, încercarea de-a da jos nucile din pod cu furca şi fervoarea de-a minţi universul proiectează fiinţa spre neant: nu mai *trăieşti!* te descurci!

Ei, ce ziceţi de introducţiune? E-n orizontul de aşteptare al Dilemei? Sau păcătuieşte prin exces de sumbru? Dar înalţe alţii ode sfintei pehlivănii mioritice, sublimată politic de Ionel Brătianu -Trianon şi literar - în necruţătoarea *descurcare* a lui Agamiţă, care-a *întors-o* cu politică! Eu "altele am la sufletul meu"...

Nenorocirea face ca dreptatea să fie egal împărţită între campionii şi inamicii Descurcării. Cei dintîi au ajuns să vadă, de pildă, în fatalitatea situării geografice a României - un avantaj strategic: fiind mereu cu un pas (ori cu o mie) în urma tuturor, poţi sesiza la vreme căderea în prăpastie, drept care te descurci cum ştii, adică ocoleşti, sau o apuci pe scurtătură.

Pe de altă parte, în istorie descurcarea - adică politica şopîrlo-cameleonică - rămîne apanajul ţărilor mici, fără aripi, etern obligate la duplicitate, făţărnicie mercantilă şi strecurare amorală: ţări invariabil apterofobe, de vreme ce natura le-a hărăzit condiţia ofidiană.

În fine, în cele etic-economice, a te descurca a devenit de mult la români simbolul *victoriei patrupedului asupra utopiei ortostatice*. (Şi ce? în patru labe te expui mult mai puţin glonţului!). Amicii verbului cu pricina îţi servesc la comandă explicaţia cum că: 1) existenţa economiei paralele (cu alt cuvînt: a bişniţei) ne-a salvat şi ne salvează de la apoplexia naţională; 2) mita, nepotismul, corupţia au acţionat şi acţionează benefic, flexibilizînd pînă la disoluţie dictatura de ieri şi osificarea de azi, abia omniprezenţa şi aberaţia lor sălbatică re-normalizînd relaţiile sociale; 3) oportunismul (i.e. teoria calului troian şi a jocurilor cu multiple strategii) a generat şi fluidizat cultura paralelă, unde minciuna de la stradă era menită, vezi Doamne, să acopere adevărul ieşirii de serviciu, deci unde Descurcarea era sinonimă cu totala încurcare de sensuri. Un invariabil fragmentarism alterat, dar exercitat... în numele continuităţii!

De cealaltă parte, radicalismul etic pune - pe bună dreptate - fierul roşu pe putreziciunea Descurcării, acuzînd în fibra ei morbul patruped al autoumilinţei sistematice, frenezia prostituării istorice, reacţionarismul jovial, colocvial, locvace, însă atroce cu drag, la o adică. Boicotul istoriei, spun "descurcofobii", e una cu borhotul moralei. A te descurca (a te strecura, a şerpui, a merge pe burtă, a chiuli cu dichis, a ciupi, a nu curge/pică etc.) va să zică negarea osului alb şi mîndru, în favoarea cărnii flasce, rozalii dar pline de microbi.

Nenorocirea face, spuneam, ca ambele perspective - minimalismul etic, unde a te descurca înseamnă pur şi simplu a supravieţui, şi maximalismul, pentru care descurcatul e autoţintuire-n infamie - să aibă aceeaşi *energie persuasivă*. Important e că "învingătorii au întotdeauna dreptate" şi că, prin urmare, ţiganul descurcăreţ, omul fără trecut, fără viitor, ci cu o infailibilă descurcare în prezent, bişniţarul, găinăreala, pungăşia, jocul la două capete şi sfidarea tuturor în promiscuitatea generală - ne-au devenit note definitorii. Ne-am descurcat prea mult, pentru a nu ne fi încurcat de-a binelea.

Dan C. MIHĂILESCU

Românul nu piere

Nu piere pentru că se descurcă. Creşte găini pe balcon sau îşi închide balconul ca să pună varză şi murături; produce ţuică în oala sub presiune şi vin din smochine; îşi încălzeşte apartamentul cu un furtun care aduce gazul de la bucătărie; mănîncă îngheţată de iaurt şi sarmale din conservă chinezească de carne; face aspic din ghiare de pui; îşi repară maşina cu piese de bicicletă; stă în concediu medical fără să fie bolnav; îşi aduce soacra de la ţară ca să-i vîndă gospodăria şi să-şi cumpere maşină; pleacă în străinătate lefter şi se întoarce călare pe şapte valize şi opt sacoşe Tati; deschide butic în garaj; aduce porc şi miel de la ţară; călătoreşte cu nasul... Pune-l să acţioneze într-o situaţie în care, în mod obiectiv, nimeni nu poate să acţioneze şi vezi ce soluţie va găsi.

Tot timpul am în vedere pe românul descurcăreţ, nu pe hoţ, nici pe mafiot, nici pe funcţionarul corupt. Mă gîndesc la descurcăreţul care trage toată viaţa barca pe uscat, nu la cei care au lichidat flota română. Descurcăreţul pe care îl vizez se descurcă şi el, pe aici, pe acolo, pe unde poate. De fapt, există un fel de specializare printre descurcăreţi. Unul se pricepe să procure ce nu se găseşte. Altul să deschisă uşi care nu se deschid. Există descurcăreţi care modifică funcţia obiectelor. Alţii nu fac decît să se strecoare. Atît.

Cînd se adună mai multe milioane de descurcăreţi care vorbesc aceeaşi limbă şi au aceeaşi cultură, se zice, uite un popor de descurcăreţi. E o laudă? E un lucru de ruşine? Şi, încă o întrebare, pentru cine nimănui nu i-ar trece prin cap să zică despre nemţi şi englezi că sînt descurcăreţi? Poate pentru că, pur şi simplu, nu sînt.

În ce mă priveşte, atunci cînd spun că un neam este descurcăreţ, consider că fac o constatare. Nici nu-i dau, nici nu-i iau ceva. Vorbeam cu un prieten şi îmi spunea că un popor compus din descurcăreţi este unul a cărui istorie a fost încurcată. Vizualizez acest gen de istorie ca pe un şir de gheme cu care s-a jucat pisica. Revenind la români, păşesc în urma unei interpretări care a tulburat recent opinia publică, cea privind "istoria noastră urinată" şi încerc să reperez momentele cînd "am fost luaţi la încurcat". Cu această ocazie mă uit şi după pisicile are au fost agenţi activi de încurcătură. N-are rost să prezint rezultatele la care am ajuns. Ştiu tot atîta istoria cîtă ştie orice cititor comun. Dacă îl incită problema cu pisici şi gheme, îl invit s-o rezolve singur. Mă grăbesc, în schimb, să precizez că în istoria tuturor neamurilor au existat încurcături. Ceea ce cred că are importanţă şi, implicit, ceea ce îi deosebeşte pe descurcăreţi de nedescurcăreţi este relaţia în care se află cu ghemul.

Să ne închipuim următoarea situaţie. Două babe împletesc ciorapi. Zece andrele, două gheme şi două pisici. Pentru cine nu ştie, ciorapii se împletesc cu cinci andrele. Prima dintre babe stă pe un scaun şi tricotează la fereastră. Ghemul se dă peste cap într-un coşuleţ. Bine crescută, pisica doarme. Timpul trece, ciorapul se lungeşte fără nici un accident. Rar, foarte rar, pisica atacă ghemul. Atunci baba îi zice, pîs. Usturată de asprimea cuvîntului, pisica pleacă cu coada între picioare. Baba descurcă ghemul grijuliu şi se pune iar pe împletit. A doua babă stă pe băncuţa din faţa casei. Ghemul îi stă în poală de unde cade tot timpul pe jos. Pisica lasă vrabia de pe gard şi se aruncă asupra inamicului globular şi săltăreţ. Baba dă cu piciorul. Pisica pleacă şi revine. Baba îi dă cu ciorapul în cap. Pisica nu se lasă. Baba trage, pisica trage. Lîna se rupe într-un sfîrşit. Bombănind, baba ridică ghemul încurcat, îl curăţă rupînd cîteva fire şi face la întîmplare un nod. Nodul o să-l împletească pe dos. Îşi reia treaba. Pisica îşi reia atacurile scoasă din minţi. Alt nod...

Exploatînd la maximum istorioara de mai sus, cred că a fi descurcăreţ înseamnă să trăieşti din nod în nod, să împleteşti cu ghemul încurcat ca dracul. Deduc, de asemenea, că insul descurcăreţ nu are cine ştie ce respect pentru normă dar, în schimb, este capabil să funcţioneze cu un permanent handicap. Este ca şi cînd ar zice cineva, acum hai să împletim fără mîini, acum hai să gîndim fără cap...

Mă preocupă mult cum va fi pe la noi, cînd handicapurile vor dispărea unul cîte unul. Probabil, românul va fi atunci mai puţin descurcăreţ. Va fi bine? Va fi rău? Ar trebui să-l văd ca să spun.

Notă. În drum spre redacţie mi-am pus întrebarea, oare cum or fi votat cele două babe?

Irina NICOLAU

VIZIUNI BĂNĂŢENE

Poveşti cu olteni

Cel mai adesea ca să-ţi iasă treaba bine, ca să nu rămîi de căruţă, să nu fii prostul satului, al comunităţii, al cutăror birouri sau hale, e nevoie *să te descurci*, să te acomodezi, să fii pe măsura vremurilor, să priveşti supus, dacă e cazul, sau, altfel, responsabil şi grav, la şeful direct, să ştii să-l chemi cu tonul acela de care-mi aduc aminte şi acum după atîţia ani, al unui frizer, un "bărbir", cum zice bănăţeanu', foarte guraliv, foarte fălos, bine îmbrăcat, care mînuia pămătuful cu dexteritate şi din cînd în cînd îl striga pentru te miri ce pe şefu', chiar aşa îl chema, cu un glas greu de povestit, un amestec de tonuri, de intenţii greu de analizat, un fel de camaraderie care-şi cunoaşte marginile, dublată de o pricepere specială de a-l încredinţa că el, adică ăla, este bosu', altul nu-i, şi că cel ce mă aranja ştie prea bine lucrul ăsta şi mă lua şi pe mine de martor.

În vremea vechiului regim, şeful era ursuz şi imprevizibil, avea cuţitul şi pîinea şi ştia asta, raporturile nu puteau fi altele în raport cu el decît cele de supunere, nu-ţi rămînea alta ca subordonat decît *să te descurci* în perimetrul îngust pe care ţi-l lăsau privilegiile ăluia. În Banat, pe atunci, şefii erau mai ales oltenii, se spunea că ei ar fi venit masiv în aceste locuri după anii şaizeci, nu ştiu dacă e întru totul aşa. Sînt emigranţi din Oltenia, pe Valea Mureşului, încă din secolul al XVIII-lea. Cert e, şi nu o spun asta cu maliţie, dimpotrivă, nu ar folosi nimănui să înlocuim, adică, xenofobia, cu o alta – halucinantă întorsătură! – faţă de propriii noştri semeni, că oltenii *au ştiut întotdeauna să se descurce*. Cu toate acestea există diferenţe şi diferenţieri. România nu este atît de unitară în chiar interiorul românităţii, pe cît ar dori politicienii să arate. Există tradiţii diferite, mentalităţi, apucături, mod de viaţă. În definitiv, oltenii pot fi buni prieteni, sînt inteligenţi şi au simţul umorului; unul, e adevărat, cam facil faţă de cel ardelenesc sau moldovenesc, numai că foarte spumos. Despre ei se spune frecvent în Banat că ştiu ca nimeni alţii *să se descurce*. Sînt foarte uniţi la o adică, ştiu să se sprijine reciproc, o apucă în viaţă de foarte de jos, de multe ori se smulg din condiţii dramatice de viaţă şi ajung, reauşeau să ajungă, foarte sus. Mai au oltenii un foarte apăsat sentiment al apartenenţei la propria lor provincie istorică. Un fel de mîndrie a obîrşiei care nu este cu nimic mai prejos decît aceea a ardelenilor sau a bănăţenilor. Numai că lucrurile, privite realist, nu stau chiar atît de idealist-tolerant-democratice cum mi-ar plăcea mie să fie. Nu e deloc aşa. Talentul special de a se descurca al oltenilor a stîrnit în Banat resentimente în deceniile din urmă, întreţinute, trebuie să recunoaştem, chiar de aceşti cvasi-emigranţi care aveau, de altfel, grijă să-şi menţină sentimentul diferenţei, al alterităţii, într-o lume pe care nu o considerau a lor, o lume în care trebuie *să te descurci pentru a reuşi* în viaţă. De aici remarci reciproce, acide uneori; despre bănăţeni, oltenii zic (ziceau) adesea că nu se pot conduce, că au grăsime pe creier, că trăiesc în mirajul spaisului (sinonim de extract germanic al cămării de alimente), că sînt, altfel spus, cam fără imaginaţie, ba chiar cam prostănaci. Un fel de nemţi ai României. De cealaltă parte, autohtonii, în frustrarea lor, s-au solidarizat mai degrabă cu vechile etnii din Banat, se simţeau solidari cu nemţii, cu ungurii, cu bulgarii catolici, cu sîrbii. Românii bănăţeni par că au împrumutat ceva din modul lor de comportament şi de gîndire ca şi dispreţul bine dozat, enervant şi el, al acestora. Despre oltenii din vremurile comuniste spuneau adesea localnicii că sînt nişte pîrliţi care au venit aici cu izmenele în traistă şi au făcut avere pe baza partidului comunist pe care l-au colonizat cu pricepere. Intoleranţă şi de o parte şi de alta care arată că Unirea de la 1918 mai are încă a se înfăptui. Pe de altă parte, şi tot în spirit democratic, nu ar fi de dorit ca alteritatea, diferenţa şi diversitatea să se şteargă. Una e istoria Banatului, a Transilvaniei, alta a Olteniei, a Vechiului Regat. Este şi ăsta un adevăr care nu poate fi ocolit. Problema e, în spiritul noii Europe, ca aceste alterităţi să nu intre în zodia unor intoleranţe potenţial conflictuale. Să cultivăm diferenţa pentru a consolida democratic unitatea. Ideea este valabilă şi în legătură cu etnia maghiară şi cu toate celelalte etnii. Să ajungem să pricepem că viaţa este mai interesantă în diversitate şi să nu încercăm *să ne descurcăm* în dauna acesteia. Să nu considerăm o provincie sau alta un loc de cucerit prin relaţii preferenţiale de felul, eu, oltean sau bănăţean ajuns şef, îl ajut pe altul doar pentru că e oltean sau bănăţean, sau muntean şi nu pentru că valoarea, competenţa şi hărnicia lui îl recomandă ca atare.

În fond, nu prea ştiu de ce expresia *a te descurca în viaţă* este adesea însoţită de conotaţii mai degrabă negative; pare că ţine şi lucrul acesta de un fel de minus energetic, de un soi de fatalism pe care ar trebui, într-un fel sau altul, să-l depăşim. De aceea, bunăoară, pentru *a ne descurca* în harababura tranziţiei cred că am avea nevoie în guvernare de corectitudinea ardelenească şi de spiritul gospodăresc al bănăţenilor, numai că nu prea cred că au ei capacitatea de a ajunge în fruntea treburilor publice. Ca mai întotdeauna de la primul război încoace sînt alţii care *se descurcă* mult mai bine pentru a ajunge acolo. Nu ar fi nimic rău în asta, dacă promovarea lor ar fi expresia unei reale competenţe manageriale şi nicidecum una care ţine, mai degrabă, de semnificaţiile multiple ale verbului cu pricina. La urma urmelor, *a te descurca* în vederea ocupării unui fotoliu este infinit mai puţin important decît ceea ce urmează.

Daniel VIGHI

Cartea Funduară

– mică genealogie –

A te descurca a fost întotdeauna o problemă. Contează şi din ce punct de plecare priveşti descurcăreala.

A te descurca sub diferite regimuri şi puteri. A te descurca sub turci în Banatul fluctuant din prima jumătate a secolului al 18-lea, a te justifica sub austrieci în anii imediat următori, a cîntări care-i mai tare.

A vedea că nu există destulă putirinţă autohtonă, în ciuda inflaţiei de protoromânism, survenită în două rate: interbelic şi ceauşestic.

Revenind şi făcînd un pic de istorie locală, apelăm la Nicolae Stoica de Haţeg, cronicar întîrziat şi preot militar în regimentul grăniceresc constituit pe vremea micilor războaie austro-turce (care au marcat o provincie, Banatul, dificil cristalizată în secolul luminilor), potrivit căruia morala vremii se rezuma la zicala: Nici cu Turcu, nici cu Neamţu, numai eu s-o petrec bine. Aşa că oamenii locului, după un stagiu de *seimeni* şi *neferi* la otomani, apoi de *harambaşi* ai nimănui (nici măcar ai dreptăţii, cum ne place să spunem), au constatat, în climatul de *Sturm und Ordnung*, că e mai bine să fii *Feldkaplan* sau *Hausvater*, caporal sau ghinărar la habsburgi.

De la teroarea rigorii s-a evoluat spre fascinaţia preciziei. În 1790, în scriptele bisericii ortodoxe din Iablaniţa (judeţul Caraş-Severin) apare o familie Marinescu (venită, probabil, "de dincolo"). Ea va dispărea, la 1810, din Cartea Funduară instaurată de austrieci, făcînd loc (se pare, prin decesul capului de familie) altui clan, ce-l are ca lider pe Mihu Marineasa. (Aceste acte bătrîne, faţă de neantul valah, s-au dovedit importante pentru urmaşi, servindu-le, în veacul nostru, la revendicarea de plaţuri şi moşteniri. Dar i-au şi îngreunat, atunci cînd sistemul comunist, inventînd culaci şi în mediile rurale cu pămînt puţin le-a scos ochii cu înscrisurile vechi şi i-a pus la colţ într-o secvenţă istorică greu de priceput. Însă, nu-i aşa, oamenii s-au descurcat, tatăl meu a încercat să scape de avere şi de căsoaia aflată în extravilan, astfel se explică paradoxul că eu, cu bunica mea chiaburoaie, n-am nici un iugăr de ogor, în timp ce alţii, foşti campioni ai proprietăţii obşteşti, au acumulat din gros. Acesta, deci, a fost un mod păgubos de a înţelege să fii descurcăreţ.)

După Marea Unire, unchiul Iosîm, fratele bunicului dinspre mamă, militant comunist, s-a repatriat în urma revoluţiei lui Kun Bela (făcută mai mult de nobili decît de uvrieri: fostul superior al aprodului Iosîm fusese un conte roşu), primind şpiţe în fund atît de la ungurii perdanţi, cît şi de la românaşii ce au chitit să înfigă opinca pe creasta Parlamentului de la Budapesta. Venit la ai lui, în România Mare, *Uica* a trebuit să se echilibreze prezentîndu-se săptămînal la jandarmul dintr-un sat aflat în buza Timişoarei, pentru că anarhiştii apăreau mereu în condicuţa Doamnei Europa, chiar dacă se prefăceau domesticiţi, ducîndu-şi nepoţelele la şcoli pedagogice unite şi căutînd protecţie în noua capitală. Deci unchiul Iosîmică, în 1919, apărea ca un ins contrariat, cum îi mărturisea în 1965 strănepotului (adică mie) în vreme ce juca şah şi conversa pervers în aşteptarea mişcării decisive, deci încă se mira *Uica* în anul de graţie 1938 că, ducîndu-şi acele nepoate la studiu în Biharia, e nevoit să ocolească pentru aprobări prin vasta capitală levantină şi să cotizeze fără şansă certă la un domn ministru pentru o soluţionare mereu amînată. Iar cel ce va coincide cu mine, adolescentul jucător de şah în criză de personalitate, o să-l întrebe ce s-a mai întîmplat. Unchiul se va plînge de lipsa de vînă etalată de acea copilă ce va deveni mama flăcăului (adică a mea), ca şi de organizarea administraţiei în ţara extinsă de la care atîta sperase: "Viorele, bacşişul funcţiona şi la Viena, şi la Budapesta, doar şi acolo turcii au fost stăpîni sau numai au ameninţat sub ziduri, dar baremul era fix şi tîrgul - serios; dincoace, la Bucureşti, totul se relativiza, dădeai ploconul şi rămîneai cu buza umflată."

Revenind brusc în contemporaneitate şi constatînd ce uşor îi păcălesc gangsteraşii estici pe occidentalii cei suficienţi (cu cîini morţi lăsaţi în pragul casei, cu buzunăreală făcută fără stil, cu hold-up-uri ieşite din canon vezi şi Mîna cu patru degete a lui Bulatovici), trebuie spusă următoarea banalitate: civilizaţia standardizează pînă şi răufăcătoria, îi dă regulamente şi o face aseptică.

Viorel MARINEASA

CUM SE DESCURCĂ EI

Floriana sau varianta diplomatică

Domnişoara Floriana Jucan, în vîrstă de 21 de ani, s-a descurcat de pe la 15 ani, cînd a devenit "om al muncii" independent. Ea însăşi se consideră o Eliza Doolitle, precizînd acest lucru chiar la începutul volumului **Ambasadorul**, recent apărut la Editura Mony Med şi valorînd 9900 de lei. Volumul se ocupă de mult mediatizata ei relaţie cu Jean-Pierre Vettovaglia, fostul ambasador al Elveţiei la Bucureşti, pe care Floriana a reuşit să-l destituie din funcţie (conform ziarelor momentului, ce o acuză a fi agentă SRI, cu ochii pe ambasador). Dacă actuala ziaristă la **Evenimentul zilei** se consideră o Eliza Doolitle, avînd un tată *"gunoier, alcoolic şi afemeiat"*, ea nu precizează, însă, cine îi este Pigmalion-ul. Sigur, ambasadorul ar putea cu uşurinţă îndeplini acest rol, numai că maniera în care-l prezintă domnişoara Jucan nu este, întotdeauna, una de recunoaştere a calităţilor acestuia de maestru. Floriana nu îi recunoaşte ambasadorului nici întîietatea, nici unicitatea. Deşi ne povesteşte, cu infatuare, cum stătea cu orele în faţa reşedinţei lui Vettovaglia, în frig, aşteptîndu-l să iasă şi cum îi trimitea faxuri întregi cu *Ti amo!* (limba conspirativă a celor doi amorezi era italiana, el semnîndu-şi epistolele *Tuo tesoro*, iar ea *Bambolina tua*), ziarista de la **Evenimentul zilei** ne dă de înţeles că Vettovaglia nu era singurul stăpîn al inimii ei. Marea ei iubire este unul din bărbaţii importanţi ai României, fostul ei iubit cel mai important investitor străin din România, iar cel ce a iniţiat-o, la "Select", în culisele politicii este Vadim Tudor (ea debutînd la **România Mare**). Pe scurt, şi cu alte cuvinte, Floriana îşi recunoaşte calităţile de *donna mobile* într-ale interesului - material şi social. Tînăra Floriana admite, autoadmirativ, că s-a descurcat, urmînd calea clasică a protectoratului masculin de vîrstă medie, pentru că cel mai mare duşman al ei este sărăcia. Opusul ei, bogăţia, este ceea ce o atrage declarat la bărbaţi: *"Am cunoscut bărbaţi despre care se spunea că sînt urîţi, bătrîni, bolnavi. Dar senzaţia aceea pe care o aveam cînd toată lumea, de la portar şi pînă la director, se apleca în faţa bărbatului cu care eram, era mult mai puternică decît cea a urîţeniei lui. Nici un om bogat nu poate fi urît pentru că însăşi bogăţia îi dă o aură de frumuseţe."* Bucuriile cele mai mari pe care Floriana şi le aminteşte sînt, nu de puţine ori, legate de "satisfacţii materiale": ambasadorul i-a cumpărat, de pildă, un costum Guy Laroche de 1200 de dolari, cum nevestei lui nu i-a luat niciodată; apartamentul hotelului *Noga Hilton*, unde a locuit cu ambasadorul la Geneva, *"avea în baie o cadă imensă, în care încăpeau, nu două persoane, ci două familii"*. Naivitatea observaţiilor de călătorie ale Florianei, pe linia frustrărilor româneşti prin străinătăţuri, mi-o face chiar simpatică, în ciuda "descurcărelii" ei. Combinaţia dintre aprecierile exclamative la adresa traiului bun şi auto-etichetarea ca *femme fatale* fac din Floriana un fel eroină balzaciană cu iz caragialesc. Teribilismele şi bravada cu care ne-a obişnuit de-a lungul "romanului" se transformă uneori în siropoase sentinţe asupra iubirii: *"Eu şi ambasadorul eram doi pacienţi ai Iubirii. Sentimentul acesta nouă nu ne făcea de mult bine, ci numai rău. Cu toate acestea nu ne puteam despărţi. Asemeni alcoolicului aflat pe patul de moarte care cere încă o vodkă, noi doi ştiam că sfîrşitul nu ne era departe, dar mai voiam... încă o clipă de iubire."*

Variantă contemporană a *damei cu camelii*, Floriana nu moare la sfîrşit. Ea continuă să se descurce, publicînd, fără pudoare, această carte. Nostimă este declaraţia ei finală, care mi-o face din nou simpatică, pe linia eroinelor Sandrei Brown: *"Şi totuşi... eu am iubit un singur bărbat* (n.a: altul decît ambasadorul!). *Îl iubesc şi acum. L-am iubit înainte de-a-l cunoaşte, l-am iubit cînd l-am cunoscut şi-l voi iubi pînă dincolo de sfîrşit. El nu este al meu.(...)"*

Iaromira POPOVICI

Nimic din ce a fost omenesc nu i-a lipsit

Am cunoscut, din întîmplare, un pitic. Aşa cum eu sînt născut într-o zi de aprilie, el e născut mărunt. Îşi poartă metrul său şi cincizeci ca pe un lucru firesc, la 34 de ani.

Reporter: *Cînd v-aţi dat seama că n-o să mai creşteţi?*

George Ivan: Eram în şcoala generală deja. Mă jucam printr-a şasea de-a măgăruşul şi mi-am dat seama cu surprindere că nu-mi mai puteam căra colegul de bancă în spinare. Lucrul ăsta îl făceam cu măiestrie pînă printr-a patra, cînd eram şi de temut la îmbrînceli. Poate senzaţia n-ar fi fost atît de copleşitoare, dacă n-ar fi fost în timpul jocului. M-am blocat şi-n ziua aia mi-am lăsat ghiozdanul în clasă şi am luat-o din loc. Lîngă şcoală era o baltă puturoasă. Am stat acolo ore în şir, ţin minte că era noapte bine cînd mi-a trecut prin cap să mă ridic şi să mă privesc mai bine în apă. Poate mai crescusem.

Rep: *Cum aţi trecut de toate umilinţele posibile: jocuri interzise, cuvinte urîte, iubiri platonice?*

G.I.: N-am fost un om bun de pus pe rană. Am fost normal. Şi cum am trecut de umilinţe? Purtîndu-mă simplu. Am învăţat să fumez, să beau. Eram o companie. Am deprins pockerul, tablele şi remy-ul. Şi n-am fost dintre cei ghinionişti. Ştiu că odată am jucat pe o sumă groaznic de mare, pentru mine, care am trăit din te miri ce salarii sau ajutoare. Nu m-am ţinut să plusez. Aveam două perechi - popă şi dame. Şi, n-o să mă credeţi, dar curajul mi-a fost răsplătit. Ceilalţi s-au aruncat.

Rep: *E interesant de aflat ce aţi făcut din banii cîştigaţi...*

G.I.: Un mare gînditor zicea că n-are importanţă dacă eşti bogat sau sărac, cel mai important e ce faci cu banii mulţi sau puţini într-un anume moment ics. Înţeleaptă vorbă. Mi-am luat o cutie de bomboane cu umplutură de coniac şi le-am mîncat dintr-o răsuflare. Mi-era poftă şi foame şi ştiu că m-am înspăimîntat şi eu dîndu-mi seama că le gătasem. Am scuipat-o pe vecina mea din somn şi i-am cerut sunătoare şi mentă. Era vreo patru dimineaţa.

Rep: *Ce meserii aţi deprins? Ce meserii nu v-au plăcut?*

G.I.: Ştiu că meseria e brăţară de aur şi am trecut şi eu prin multe. Ai mei vroiau să mă fac zidar şi am deprins zidăria fără probleme, doar că de fiecare dată eu n-aveam cum să pun cărămida peste un metru şaptezeci. Era prea înalt pentru mine... Chiar e de povestit... meşteream la o baie şi colegii mei zidiseră pînă la doi metri şi zece şi mă uitaseră în camera aia. Era o intrare, dar se dăduse directivă să o baricadăm ca să nu intre careva şi să doarmă peste noapte pe acolo. Era casă de ştab. Pe la cinci după-amiaza au terminat toţi lucrul şi m-au lăsat acolo, închis înăuntru. Geamul era prea sus pentru mine, iar singura şansă era să răzbat prin uşa astupată cu scînduri. A durat vreo două ore pînă am ieşit şi cînd să ies m-a luat ţintă portarul cu puşca lui de sare. Am vrut să mă fac ceasornicar şi am intrat la maestrul Timiş. Nici un mare folos pentru că aveam degetele groase şi eram prea măgădan ca să mă obişnuiesc cu piesele şi minuţia meseriei. Eu ştiu romanţe şi am fost vreo lună şi cîntăreţ într-un birt. Nu luam cine ştie ce bani, patronul mi-a dat voie doar ca să iau bacşişuri dacă mi se dau şi m-am descurcat. Am bătut şi la uşile unui circ ambulant, dar ei ziceau că n-aveam pereche, îmi trebuia o pitică pentru a fi cuplu. Aşa, eu ieşeam cu tumbă în faţa fiecărui număr, dar nu era de ajuns. Am încercat cu poante, ironii, nimic. M-a săpat îmblînzitorul leului. A zis că ce-mi bat joc de el eu, o împuţiciune de pitic, fără minte şi fără animal. Şi, odată ajuns administrator, a zis că cei fără animale să părăsească circul. Era decembrie şi ce-i drept nu prea aveau ce da de mîncare animalelor, darmite nouă oamenilor. M-am aliat cu omul cu cap de bou şi am pornit-o împreună în lume.

Rep: *Eraţi astfel de două ori umilit.*

G.I.: Da şi nu. Cînd celălalt e mai rău ca tine, triumfă ceva în tine. Eu eram om în miniatură, dar el era defecţiune. De mine lumea n-avea spaimă, poate milă. El era cît un munte, dar cu o falcă groaznică, cea din dreapta. Limba era pe din două: subţire în stînga, groasă şi mare în dreapta. Nas mic în stînga, bot în dreapta. Eu făceam tumba, băgam groaza în ceilalţi, îi îndemnam să marce banul, iar el venea cu o cămaşă albă şi îşi dezvelea treptat falca. Şi apoi îl trăgeam de limbă să-şi spună viaţa. Era teribil că avea voce din ceaun, tenebroasă. El a murit. Dormeam pe unde apucam şi am dormit lîngă mare, chiar pe plajă, doar că-n noaptea aia erau valuri. Cred că l-a luat apa. L-a cărat înăuntru, în fund. Altfel nu ştiu ce s-a întîmplat cu el. Poate m-a părăsit. Cîntam în tren şi, pe lîngă şuturi în fund, mai luam şi cîte un ban, un ciolan afumat. Am şi furat. Vedeţi... mult mi-am chinuit mintea cum de nu m-a prins Dumnezeu şi mi-am dat seama că o dată în viaţă îţi dă voie El, important e să nu persişti. Şi apoi... dacă intram în puşcărie, eram mai bine... aveam un loc al meu.

Rep: *Eterna întrebare e cea legată de femei.*

G.I.: N-am dus lipsă. Nici n-am întrecut măsura. Femei care să aibă curiozitatea de a face dragoste cu unul ca mine am cunoscut. Femei singure ce mă descopereau la băutură sau pe întuneric. Femei ce mă loveau, mă băteau, mă călcau în picioare pentru a-şi termina energia în dormitor, pe o banchetă de tren, într-o staţie de aşteptare. Cînd eram mai mic mi-am zis că nu voi iubi niciodată, dar să lupt animalic pentru existenţa mea, de ce nu.

Rep: *Ce veţi face de acum în viaţă?*

G.I.: N-am ţintă. E absurd. Unul ca mine n-are voie să-şi facă planuri de azi pe mîine. E inutil.

Eugen ISTODOR

La Teleormanu

Cu o zi înainte de turul doi al alegerilor prezidenţiale s-a întîmplat să trec prin satul Teleormanu, de lîngă Alexandria, şi să stau de vorbă cu un ţăran bătrîn. Subiectul a fost, bineînţeles, votul.

Rep. - Cu cine votaţi pe aici, tataie?

T - Am văzut la TV întîlnirea celor doi. Emil Constantinescu a făcut greşeli, da şi Iliescu a greşit.

Rep. - Ce-a greşit Iliescu?

T - Domnul Constantinescu întreba că ce-a făcut el ca preşedinte în ăştia şapte ani. Şi vrea să mai fie patru...

Rep. - Şi mata ai votat cu Emil Constantinescu?

T - Nu. Eu am votat cu Mohora. Pe caz de rudenie, căci e rudă de-a mea, mai îndepărtată. Da, primaru' şi ăştia de la comisie ştie.

Rep. - Şi soţia matale a votat la fel?

T - Păi tot eu am votat şi pentru ea, că îi e greu să se deplaseze.

Rep. - Şi te-au lăsat?

T - M-au lăsat, sigur. M-au întrebat: *şi pentru Marioara ?* Şi, am răspuns. Oricum puneau ei ştampila şi pentru ea.

Rep. - Dar, acum, la turul II, cu cine votezi?

T - Eh... Păi cu unul din ăştia care a mai rămas. Pare-mi-se că sînt doi. Sau mă-nşel eu?

Rep. - Doi sînt. Eu te întreb, între Emil Constantinescu şi Ion Iliescu, pe care pui ştampila?

T - Cum ziceam, amîndoi au făcut unele greşeli.

Rep. - Nu-l votează tot satul pe Iliescu? Mata nu-l votezi totuşi pe el?

T - Da' mata cu cine zici să votez?

Rep. - Nu ştiu, eu doar întreb.

T - Constantinescu zice că ne ia pensiile. Păi atîta am muncit şi m-am canonit ca să am ăştia 45 de mii. Cum să mi-i ia?

Rep. - Nu, Constantinescu zice că vi le măreşte. Iliescu zice despre el că minte, că nu poate să vi le mărească.

T - I-auzi, arză-l-ar focu'. Şi zici că dacă vine Constantinescu ne creşte şi nouă pensiile?

Rep. - Aşa zice el.

T - Da' ce-mi trebuie mie? Am şaptezeci de vedre de vin, cinci de ţuică, varză pentru iarnă, o putină de brînză, coceni şi lemne de foc să-mi tot ajungă. La vîrsta mea, ce să-mi mai doresc altceva. Toate astea mi le-a dat Dumnezeu, pensia o am de cînd e Iliescu. Sănătos să fiu, cu asta să mă ajute Domnul, că de la un timp am probleme cu pieptul. Am vîndut vaca, nu mai puteam s-o mulg. Toată viaţa am muls vaci la colectivă şi acuma nu mai pot...

Rep. - La doctor ai fost?

T - Am fost. Mi-a dat nişte nasturi pentru inimă să-i iau în fiecare zi. Da' omu' singur e cel mai bun doctor pentru corpul lui. Oricum, le iau aşa cum mi-a spus, le înghit cu puţin vin.

Rep. - Dar nu ţi-a zis doctorul să nu mai bei? Medicamentele astea nu-s bune cu vin.

T - Mi-a spus el mai întîi aşa. Da' i-am dus şi eu nişte vin de-al meu, roşu, din o mie unu, care dă putere şi i-am zis: *D-ta ai putea să nu bei? Că doar e de la D-zeu.* L-a luat şi a început să rîdă. Că şi ăsta le trage... Dacă ar şti ce am eu în pivniţă şi-ar muta dispensarul acolo, ar da consulturi la mine-n beci. Aşa..., şi simt eu că vinul ăsta mă pune pe picioare. Cu ţuica am mai lăsat-o.

Rep. - Te descurcaşi mata şi cu doctorul.

T - Păi, da' cum nu. Şi zici să-l votez pe Constantinescu?

Rep. - Eu cred că orice ţi-aş spune eu, mata tot cum vrei faci.

T - Da crezi că poate să iasă?

Rep. - De ieşit, iese sigur. Nu-l mai alege lumea pe Iliescu. Constantinescu o să fie preşedinte.

T - Zăău... Ei, lasă-mă... Marioaro! I-auzi aici... Ce informaţie bună îmi dăduşi...

A consemnat

Andrei MANOLESCU

(UNII, ALŢII, AICI ŞI AIUREA)

Jolly-jocker

Între Palm Beach-Miami, unde locuieşte, şi Hong Kong, unde are o treabă, s-a oprit pentru puţin timp în Bucureşti, oraşul natal.

Scurtă biografie: "Bunica mea a fost colecţionară de artă. Îl ştiu şi pe Zambaccian, îi ştiu pe toţi. Mama, profesoară de matematică. Fratele meu, în America şi el, e profesor universitar. Doctor în "artă fină" (*fine arts* - n.n.); acuma studiază legile, vrea s-ajungă senator. Sîntem diametral opuşi. Eu - cu banii. Eu dacă mă duc undeva imediat: pac-pac. Şi tata a fost la fel. Eu pot astăzi să n-am nimic şi mîine să am totul. Am avut două căsătorii, am divorţat, am luat-o de la zero, nu m-a deranjat: "Ia-ţi-le!" (bunurile de partaj - n.n.) Nu m-au făcut pe mine banii..."

Mobilitate profesională: "În America am o firmă de construcţii, aici, ştiţi, am fost prezentatoare la Casa de modă. Îl cunosc şi pe Olteanu, mi-am lucrat şi la el. Am fost şi-n teatru, în America, şi-n show business: acuma sînt în construcţii. Avem vreo 20 de lucrători, nu-i o antrepriză mare. Partenerul nostru e indian, de-asta mă duc des în India".

Călătorii şi cumpărături: "Cunosc Bucureştiul ca-n palmă. Îmi place oraşul, că-i un rafinament care încă există. Umblu prin magazine, cunosc toate secretele: mierea mi-o cumpăr de lîngă Luterană. Acum mă duc pe Lipscani să-mi iau nişte globuri de sticlă, le pun ca decoraţii la bar. Acolo costă în jur de 100 de dolari, aici le iau cu 5000 de lei. Sînt atîtea lucruri în România... Am cumpărat o lampă, în vară, vreo 50.000 lei, o splendoare, cu nişte crini pe sticlă albastră. Îmi place să-mi iau antichităţi, lucruri micuţe. Am trăit în India, am fost în Japonia, acum plec la Hong Kong. Unde văd ceva, gata!, am pus mîna."

Observaţii generale: "Foarte interesant, la asiatici femeile sînt educate în sensul de a fi sclave. Asta nu înseamnă că nu dau cu cuţitul în spate: adevărate femei! Din punctul meu de vedere, nu mi-a plăcut Japonia. Acolo bărbatu-i rege."

Autocaracterizări: "Personal sînt foarte egoistă: dar am oameni care sînt sateliţi în jurul meu şi semiparaziţi (?! - n.n.) Idei fixe şi clare: de acord, asta-i încăpăţînare. Încăpăţînarea unde duce, următorul pas ce-nseamnă? Realizare! Şi-al treilea? Dărîmarea duşmanilor! Eu nu-s snoabă, sînt foarte realistă: ştiu exact unde stau (semn spre podea - n.n.) Stau *aici*; asta-i tot! Nu-s nici trei etaje mai sus, nici mai jos."

Statură mijlocie, păr intens negru, siluetă bine păstrată la cei peste 40 de ani pe care-i mărturiseşte. Poartă o scurtă albă, de vînt, şi pantaloni negri; bluza, pantofii sport şi cureaua sînt de un roşu aprins. Se recomandă doar cu pronumele: Mihaela-mică. E plecată din România de vreo două decenii.

Tita CHIPER

Faţă cu Occidentul

În urmă cu cîteva luni mă aflam în Belgia, în compania profesorului Paul Romus de la Université Libre de Bruxelles şi membru onorific al Comisiei Europene pentru probleme regionale. În această ultimă calitate, persoana respectivă a examinat multe dosare ale tinerilor români ce doreau să participe la stagiile organizate de Comisie, pe diferite domenii. Unul dintre motivele pentru care multe cereri de acest gen au fost acceptate a fost, mi s-a spus, şi faptul că salariile declarate de către compatrioţii noştri, echivalate în valute grele, dădeau cifre absolut de neînţeles pentru un occidental: a te învîrti în jurul orbitei de 100 de dolari pe lună reprezintă probabil dovada unui înrăit sado-masochism. Ca român, am fost întrebat, mai în glumă, mai în serios, cum de am reuşit să vin la întîlnire cu o cămaşă şi o pereche de pantaloni mai de doamne-ajută. M-a salvat din încurcătură o compatrioată: "ne descurcăm". Şi mai derutant pentru interlocutorul nostru. Cum adică, vindem covoare şi săpunuri după orele de serviciu? Lucrăm în şapte locuri deodată?

Nedumerirea este, o mărturisesc, şi a mea. Supravieţuirea (biologică) a majorităţii care se întreţine dintr-o remuneraţie (după buget, mică, aşa a fost dintotdeauna pe aici) rămîne un mister de nedezlegat. Norocul vine poate de la dexteritatea de a ne descurca în cele mai inedite situaţii. Chestiunea cu cozonacul în loc de pîine este o dovadă pertinentă că, uneori, cînd nu se poate aşa, s-ar putea şi altfel; şi, în orice caz, terţul este de la bun început exclus.

Dacă într-adevăr aşa stau lucrurile, e clar că găsirea soluţiilor nu ridică prea mari probleme. Mai punem o haină pe noi, vorba răposatului, tragem o răchie pe gît şi cam atît. Anul trecut, spun gurile rele, cea mai rapid epuizată carte trata despre găsirea şi prepararea produselor pămîntului în pădure, fără foc şi frigider. Nesperat succes de casă în BOX-OFFICE-ul citadin.

Teoretizînd puţin, am spune că există două feluri de a te descurca. Cel dintîi priveşte pe cei care, împinşi de nevoi, îşi satisfac minimul necesar prin sacrificii pe care, în mod normal, nu le-ar fi făcut. Al doilea aparţine ariviştilor, impostorilor, avînd o conotaţie mai degrabă negativă: e vorba de cel care, depăşindu-şi propriile nevoi, tinde să obţină şi ceea ce i-ar prisosi. Multhulitul Petre Crişan este, dintr-un punct de vedere, egal cu pensionarul de la C.A.P. Amîndoi se descurcă. Cum anume, asta e treaba lor.

Georges Mongrédien ne relata că în timpul lui Ludovic al XIV-lea a existat o foamete atît de cumplită încît se mînca pînă şi iarba din faţa palatului Tuileries. Oamenii se descurcau, după posibilităţi. Slavă Domnului, s-au mai schimbat lucrurile: acum avem drept de vot, salarii şi parcă pînă şi meningitei i s-a făcut milă de noi, lăsîndu-ne să alegem între o plimbare tăcută pe sub castani şi revelionul la Tenerife din reclamă.

Radu CARP

Cum să ne descurcăm în dragoste

Dacă dama pe care şi-a ales-o un cavaler este tăcută şi cumpătată la vorbă, arătînd în mod vădit că nu'i place să audă vorbă multă, atunci să caute şi el, chiar în contra obiceiului său, de a vorbi asemenea puţin şi a nu cruţa nici o osteneală pentru a-i împlini cele mai multe dorinţe, fără a pierde însă vreodată din vedere demnitatea bărbătească.

Pentru a putea însă să'şi dobândească stima fără întârziere, cineva nu trebuie să devie niciodată furtunos faţă de iubita sa, deoarece asemenea purtare o intimidează şi o dezgustă, nimicind în inima ei orice sentiment favorabil persoanei noastre.

Însă tot aşa de condamnabil este de a fi prea tărăgăitor şi timid, fiindcă frumoasa vede în aceasta un prea mic grad de iubire şi nu e înclinată a intra în relaţiuni cu un adorator aşa de rece.

Asemenea să fii curajos, brav, intrepid, fiindcă orice femeiă iubeşte curajul, şi deoarece caută în bărbat un reazăm pentru slăbiciunile ei proprii, laşul îi insuflă dispreţ şi ea va da totdeauna preferinţă numai bărbatului curajos şi brav. Cată să aibi destulă putere pentru a îndura disgraţia, micile capriţiuri, ba chiar şi cruzimea frumoasei, şi să'ţi faci din răbdare o virtute.

Un cavaler cată să se abţie dela orice societate pe care, dintr'un motiv sau altul, aleasa inimei sale n'o frecventează - căci astfel îi excită numai gelozia înăscută, din care se naşte apoi, nu amorul, ci ura.

Tot aşa să se păzească de amica ei, să nu vorbească cu aceasta nici o vorbă ce ar putea să fie interpretată ca o intimitate, fiindcă se ştie prea bine ce consecinţe provin apoi din aceasta: calomnia. Dacă e vorba de a merge la bal cată să ai în vedere că nu trebuie să joci cu altcineva decât numai cu dânsa, dacă se poate cumva; ţine'ţi ochii îndreptaţi numai asupra ei, fereşte-te de obiceiul băuturilor spirtoase, cari, cum nu mai e nevoie de a aminti aci, lasă totdeauna să se vază partea noastră cea slabă.

Posedând un tânăr arta poetică, poate cânta farmecele frumoasei sale; fiindcă ce damă poate rezista unei linguşiri spirituale, când poezia îi dă drept cadru farmecul frumoaselor ei forme? Să facă deci poezii şi să le predea frumoasei sale cu confirmarea că dânsa şi numai dânsa i le-a inspirat. Pictura are asemenea o mare putere asupra damelor. Dacă înţelegi această artă frumoasă, atunci schiţează'i portretul, obiectul ei de predilecţiune şi găseşti lesne ocazia de a'i declara amorul, admiraţiunea şi dorinţele tale. De nu eşti în stare să faci aceasta, desemnează atunci un peisaj pe care l'ai vizitat împreună cu dânsa, sau inventează unul. Dacă nu ştii deloc desenul, serveşte-te atunci de o mână străină şi tot vei triumfa, dacă vei afirma că singur l'ai făcut. Dacă te încearcă mai târziu şi vede că nu ştii, frumoasa te va ierta, pentrucă ai minţit de nevoie.

La începutul cunoştinţei fii cam timid şi rezervat, şi numai treptat-treptat vei deveni vesel şi îndrăzneţ. De eşti mai cunoscut cu dânsa, poci s'o rogi să'ţi dea şi o sărutare, şi, primind una, fii sigur că cu timpul vor urma şi altele. Se zice că "o minciună atrage după sine multe alte minciuni", tot aşa şi cu sărutarea: "o sărutare atrage după sine multe alte sărutări". Probatum est!

Nu numai stima iubitei d-tale cată să ţi-o dobândeşti, ci încă şi aceea a tuturor celorlalţi membri ai casei, neexceptând nici chiar pe a copiilor şi a servitorilor. Vorbeşte politicos cu servitorii, însă cu toate acestea să nu te ocupi mult de ei; joacă-te şi glumeşte cu copiii casei, fiindcă prin aceste două elemente, mai cu seamă însă prin acesta din urmă, cineva îşi câştigă foarte lesne stima iubitei sale. De câte ori nu se întâmplă să auzi pe servitori zicând: "Ce curtezan de treabă şi delicat are coconiţa noastră – un om mai cum se cade, îţi spun drept că n'am mai văzut!" De câte ori nu întreabă copiii pe sora lor: "Ţăţico dragă, când o să mai vie domnul ăla bun, ştii! ah, de ar veni mai curând, că tare aş vrea să'l mai văd!"

De s'a convins odată cavalerul că posedă stima damei, poate să'i spuie şi linguşiri, pe cari ea atunci le primeşte nu ca linguşiri, ci ca adevăruri, ca pure adevăruri eşite din fundul inimei. Dar dacă nu posedă încă stima ei, apoi nu cumva să îndrăznească a o linguşi, deoarece în acest caz primeşte asemenea laude ca nişte vorbe deşerte şi neroade, ba uneori chiar le priveşte ca o insultă ce i se aduce cu intenţiune. De aceea la începutul cunoştinţei să nu laude nici picioruşele sau mânuţele ei, nici talia, mersul, etc., ci să tacă şi să păstreze totul pentru momentul când posedă deja inima ei.

În amândouă cazurile, fie când frumoasa e tăcută, fie când e veselă, îi faci o serenadă. Serenada intră în obiceiurile şi firea Românului; lăutarii, această instituţiune atât de populară, atât de românească, ne o probează îndestul. Ne spun bătrânii cât de generală era moda la noi de a veni cu un taraf de lăutari noaptea şi a executa cântecele şi doinele cele mai duioase sub fereastra casei unde şedea mândruţa.

Acesta e şi modul cel mai delicat, cel mai graţios şi mai poetic de a face cineva curte unei fiinţe atât de gingaşe şi impresionabile cum este femeia.

(Dintr-un ***Cod al manierelor elegante*** *din alte vremuri)*

Între descurcăreţi şi „proşti"

– Ralea, Caragiale, Rebreanu şi problemele tranziţiei –

După aprecierea lui Mihai Ralea din celebrul eseu din 1928 Fenomenul românesc, caracteristica esenţială a românului este extraordinara capacitate de adaptare. ("Echilibrul nostru sufletesc se cheamă *adaptabilitate*. Prin el ne deosebim de toată lumea Orientului, dar şi de aceea a Apusului.") Aşezat la confluenţa de interese a trei imperii hrăpăreţe, românii au supravieţuit prin adaptare la real. Adaptarea presupune, după Ralea, originalitatea spiritului şi, înainte de toate, inteligenţă. "Cel care se adaptează, observă cugetătorul Ralea, are nevoie de reflectare perfect clară, de o luciditate netulburată a condiţiilor mediului, îi trebuie o anumită specie de organizare mintală. El n-are nevoie de inteligenţa aceea bazată pe fantezie, pe plăsmuire, imaginativă". N-are nevoie nici de inteligenţa abstractă, uscată, prea raţionalistă, prea logică, făcută numai din concepte şi silogisme, rezultată din exerciţii dialectice milenare, aşa cum e inteligenţa evreului. Inteligenţa românului, în adevăr, nu e nici prea imaginativă, nici prea abstractă. E inteligenţa imediată, plină de claritate şi, mai ales, de bun simţ. Bergson a definit inteligenţa parcă pentru uzul nostru cînd a scris că «l'intelligence, c'est le moyen de se tirer d'affaire». E ceea ce se cheamă trivial «învîrteală». Şi, să nu uit precizarea: "O asemenea inteligenţă exclude mai ales naivitatea. Nimeni nu e mai puţin naiv ca românul". În sfîrşit, să adaug o ultimă observaţie din acest eseu memorabil: "Lipsa fanteziei şi a naivităţii la o inteligenţă prea lucidă, adică imposibilitatea de a se iluziona, de a uita realitatea şi prezentul imediat, aduce cu sine scepticismul. În general, românul nu crede în bunătatea oamenilor, n-are o concepţie idilică şi sentimentală a vieţii. Cîteodată chiar ideea pe care şi-o face despre oameni, atinsă de bănuială, de neîncredere, are în ea ceva pesimist. El e mai degrabă gata să se apere, decît să se dea."

Această adaptare a sufletului românesc se traduce adesea prin ceea ce numim spirit descurcăreţ, altfel zicînd, repetînd expresia lui Ralea, "învîrteală". Tot românul pare a se descurca bine şi oportun în orice împrejurare, oricît ar fi ea de dificilă. Aceasta, aş spune, este şi a fost o trăsătură a tîrgoveţului. Caragiale a surprins-o extraordinar mai ales în Momentele sale, dar şi în O scrisoare pierdută. Pristanda are ca principiu de viaţă "pupă-l în bot şi-i papă tot", e mereu şarlatan şi duplicitar ("... altele am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face"). Mai toţi amploaiaţii din Momente - surprinşi în anii de grea criză economică de la sfîrşitul secolului trecut, începutul veacului nostru (s-a calculat că în 1901 erau 102.560 funcţionari, adică 2% din totalul populaţiei ţării), cînd concedierile făceau ravagii – se descurcă, totuşi, de minune. Ameninţat să fie dat afară din slujbă, eroul din Mici economii consumă coniacuri la birtul Tripcovici şi-şi aşteaptă nevasta care, cu o birjă, s-a dus să-l "convingă" utilizîndu-şi, fără prejudecăţi, graţiile pe şeful soţului ei ameninţat. Şi acesta, deloc jenat sau alarmat, consumă coniacul (deşi e cam lefter şi ameninţat cu concedierea), sigur că soţia sa va rezolva dificultatea. Lache îl înşeală şi-l vorbeşte de rău pe amicul Mache, cu care, totuşi, petrece la o bere. Nimeni nu e, în aceste schiţe, naiv şi de bună credinţă. Fiecare ştie să profite (ca în Lanţul slăbiciunilor) de protecţia celui în putere, pentru a obţine ceea ce nu i se cuvine. Mitică, vorba lui Caragiale, "bucureşteanul *par excellence*", are o calitate distinctivă: "E un băiat potrivit în toate; dar ceea ce-l distinge, ceea ce-l face să aibă un caracter marcat este spiritul lui original şi inventiv". E mucalit, cinic, simpatic, lichea desăvîrşită şi, desigur... se descurcă admirabil. Nu altfel e ţoapa ajunsă doamnă din lumea distinsă din Five o'clock. Toţi şi toate se adaptează, ies mereu biruitori (cu excepţia lui conu Anghelache din Inspecţiune care e, totuşi - rara avis - un om onest), trăiesc din slujbe sau învîrteli (ceea ce e, uneori, acelaşi lucru), înşelîndu-se, adesea, reciproc. Rareori aceste personaje emblematice au simţul datoriei pentru aproapele său, fiind gata, la nevoie, să-l înşele unul pe altul, fără jenă sau drame de conştiinţă. N-au convingeri, nici idealuri, ci numai interese, de cele mai multe ori meschine. Domneşte în această lume abjectă şi "simpatică" nu "triumful talentului", ci şiretenia subţire, învîrteala acomodantă. Toţi sînt lucizi, zeflemitori cheflii, nu cred în nimic, trag cît pot chiulul şi o duc bine. Într-un cuvînt, ştiu perfect să se adapteze la realul mereu conjunctural. Pentru surtucărimea orăşenească, într-adevăr Caragiale e, iar vorba lui Ralea, cel mai naţional scriitor român.

Dar dincolo de mediul urban trăia, pe atunci şi tîrziu pînă în deceniile dintre războaie, o altă lume sau "România profundă". Era lumea ţărănească, din care puţini ajungeau la oraş, trăind în mahalale. Această lume în care, pînă spre 1940, trăia 80% din populaţia ţării, era alta, cu totul deosebită de cea urbană. Iar ţăranii, oricît ar fi vrut să se adapteze, nu se puteau descurca, chiar dacă puţinii ajunşi la oraş dovedeau, cînd aveau cîmp de acţiune, capacitate nativă de a se folosi de noile împrejurări. La sate însă n-aveau cum se descurca defel. Şi în 1907 vreo 2000 de mari latifundiari (posedînd peste 500ha) deţineau trei milioane de ha, adică 38% din tot pămîntul arabil. Ţăranii erau fie lipsiţi cu totul de pămînt (14% din total) fie aveau în proprietate, o suprafaţă mai puţin de cinci ha (jumătate din gospodăriile ţărăneşti) fiind nevoiţi să apeleze la venituri din afara gospodăriei. Deveneau, de regulă, argaţi sau lucrau, prin învoieli oneroase, pămîntul moşierilor dat în arendă unor întreprinzători achizitivi. Cum puteau funcţiona în acest mediu ţărănesc, care reprezenta imensa majoritate a populaţiei ţării, adaptarea şi spiritul descurcăreţ? Clocotul permanent ce domnea aici răzbătea, cînd şi cînd, prin răscoale ţărăneşti, cum a fost în 1888, dar, mai ales, în 1907. După primul război mondial, situaţia ţărănimii s-a ameliorat sensibil, prin reforma agrară, creîndu-se ceea ce s-a numit ţăranizarea proprietăţii rurale. Dar, şi acum, vreo 500.000 de ţărani n-aveau deloc pămînt iar gospodăriile între 1-3 ha (cele mai multe) şi chiar cele între 3-5 ha nu puteau trăi decît apelînd la venituri anexe agriculturii sau consumînd doar substanţa exploatării (adică vînzînd pămînt sau vite de muncă). Nici acum, spiritul descurcăreţ nu avea, aici, mijloace de manifestare, decît pentru o cîtime minoră, albăstrimea satelor, sau cei cu peste 10 ha de pămînt în proprietate. Cam 10% din populaţia activă din agricultură pleca spre oraş, combinînd îndeletnicirea agricolă cu cea meşteşugăresc-industrială sau în transporturi. De aceea, ţăranul era înfăţişat, adesea, nu numai ca nepriceput şi nedescurcăreţ dar, de-a dreptul, prost (vezi vestita schiţă a lui Rebreanu Proştii). Ceea ce era un imens neadevăr, ţăranul fiind, ca tot românul, un om inteligent şi, ajuns să înveţe carte, dovedea extraordinare disponibilităţi.

Tăvălugul socialismului, care a distrus efectiv ţărănimea ca o categorie distinctă, urbanizînd-o factice, încît proaspătul uvrier nu era nici ţăran, nici muncitor, ci o struţo-cămilă nefericită şi deficientă mai ales sub raport moral. Acum, în anii "socialismului victorios", ţăranii lucrînd la CAP, au învăţat, repede, "să se descurce", furînd recolta de pe cîmp (ştiau bine că e, oricum, a lor). Iar cei care lucrau la oraş, în fabrici, dar locuiau la sat, se descurcau binişor, ciugulind, cît şi cum puteau, din ambele zone frecventate. Speţa nu a dispărut. Apoi numai 28% din populaţia activă e ocupată în agricultură şi începe, greu, să se readapteze la sentimentul proprietăţii, odinioară fundamental pentru ţăran. Deocamdată, cei ce se ocupă numai cu agricultura nu se prea descurcă, suportînd, deşi au căpătat pămînt în proprietate, toate ravagiile tranziţiei. Descurcăreala se manifestă, deşi acum nu exclusiv, la oraş, unde isteţimea, şiretenia, învîrteala continuă să facă ravagii. Iar ceilalţi, care nu se pot "descurcă" defel, sînt consideraţi - nu-i aşa - invariabil drept... proşti. Şi e greu de apreciat care e raportul (mă gîndesc şi la pensionari) între cele două categorii. Categorii morale - nu e inutil să întreb - sau temperamentale specifice?

Z.ORNEA

Declinări absurde

Multe minţi luminate româneşti (cronicarii Dimitrie Cantemir, reprezentanţii Şcolii ardelene, un Eminescu, Pîrvan, Iorga, Drăghicescu, Rădulescu-Motru, Ralea, Vulcănescu, Noica etc., etc.) s-au arătat interesate de detectarea specificului, a coordonatelor identităţii noastre ca popor, stimulate poate şi de faptul că identitatea ne-a fost mereu pusă sub semnul întrebării, ba de turci, ba de ruşi, ba de austro-ungari, ba de comunişti...

Imaginile oferite acoperă toată gama critică, prinsă între extremele exaltării patriotarde şi a negării, chiar urii de sine. Dar, mai voalată sau mai directă, detectabilă în ele e o constantă găsită spiritului românesc: tranzacţionismul, spiritul "descurcăreţ". Şi, tot ca o constantă aproape, întîlnim motivarea acestuia prin considerente... geopolitice şi geostrategice. "Ne-am redus individualitatea şi combativitatea la minimum, ca să nu iritäm inamicii prea puternici, ne-am reţinut de la orice afirmaţie de sine ca să ne putem salva viaţa. De aceea progresul a întîrziat atît...", spune Ralea undeva. Nu sînt rare ocaziile în care şi azi tot felul de laşităţi şi nepriceperi politice sînt explicate prin aceleaşi "raţiuni superioare", aşa cum tot felul de trocuri murdare din "afacerile interne" sînt justificate prin binecunoscutul "vai, bietul om sub vremi...".

Dar ce îl face pe simplul cetăţean să fie, şi el, "descurcăreţ", adică mereu dispus să aleagă căi lăturalnice, să apeleze la duplicitate, minciună, oportunism, bişniţăreală? Mă hazardez să avansez o explicaţie, pornind de la ideea, poate supărătoare pentru unii, că, în ce-l priveşte pe cetăţeanul român, propria patrie a însemnat rareori un veritabil "acasă".

Cum ştim cu toţii, "acasă" e un loc asociată stării de bine, în care ne simţim protejaţi, în care ne manifestăm liberi de constrîngeri absurde şi în care ne este conservată indentitatea sau ni se oferă o identitate. Patria – un "acasă" major – înseamnă nu doar apartenenţa la un spaţiu, o limbă, o comunitate, dar şi "ceva" care-ţi apără interesele, îţi pune în valoare capacităţile şi potenţele, are nevoie de tine şi se preocupă de bunăstarea ta.

Cel puţin în istoria ultimului secol, zeci de ani cetăţenii români au fost rejectaţi de patria lor. Timp de aproape 50 de ani, sistemul comunist din România a luptat împotriva propriului popor cu armele, cu deportarea, cu închisoarea, cu exilul, cu fondul proprietăţii private, cu minciuna, cu teroarea psihologică. Ideea de justiţie era din capul locului compromisă: numai partidul comunist avea dreptate. Orice încercare a cetăţeanului de a se apăra împotriva abuzurilor făcute de instituţiile sau de dregătorii partid-statului era taxată drept erezie, spionaj, subminarea puterii socialiste etc. Infantilizat, ţinut în lanţ, cetăţeanul comunist avea totuşi deasupra lui un ochi vigilent care se străduia să-l "încadreze în cîmpul muncii", să-l "socializeze", să-l şcolarizeze, să-i dea chiar o casă – reversuri regretate azi de destui.

Căderea comunismului, o dată cu anumite libertăţi – mult rîvnite şi apreciate îndeosebi de intelectuali – a însemnat la noi o perpetuare a stării de victimă a cetăţenilor. Ne-am regăsit victime ale unei administraţii indolente, disprețuitoare şi corupte; ale unei economii veşnic în criză; ale unui sistem legislativ haotic; ale unui sistem poliţienesc pentru care respectarea intimităţii, a dreptului la viaţă privată e un moft, şi, mai ales, victime ale unei justiţii aservite cu nerușinare partidului de guvernămînt şi mafiei înspăimîntătoare pe care aceasta a încurajat-o şi susţinut-o în scopuri străvezii timp de 7 ani. Timp de 7 ani, ziarele nu au conţinut să aducă dovezi ale unor fraude de miliarde făcute de înalţi demnitari, pe care nimeni nu i-a tras la răspundere. În acelaşi timp aflai consternat poveşti adevărate cu vreun Jean Valjean autohton, uitat prin puşcării pentru furtul unor găini sau al unor cepe. Se merită să fii cinstit?, se va fi întrebat românul simplu, văzînd batjocura de sub comunism şi din anii regimului Iliescu.

Dealtminteri, nu cred că noi am avut vreodată o reală separare a puterilor în stat, prin urmare o justiţie neaservită statului. Nu cred că la noi a fost vreodată cu adevărat legea mai presus de toţi. (Ar fi interesantă o statistică referitoare la cîţi cetăţeni simpli au îndrăznit de-a lungul istoriei moderne să dea în judecată statul, instituţiile sau dregătorii săi pentru prejudiciile aduse lor şi cîţi dintre cei care au îndrăznit să o facă au avut cîştig de cauză. Cred că totalul ar fi stupefiant.) În cea mai strălucitoare, mai lăudată perioadă a istoriei noastre – perioada interbelică – s-a auzit butada: "Legea e o barieră; pe deasupra sar dulăii, pe dedesubt trec căţeii, iar în faţa ei se opresc boii"! Dacă aşa era privită legea în perioada maximei noastre democraţii, cum să fi fost în timpurile... barbare?

Confruntat mereu cu precaritatea instituţiilor oficiale, mereu sărac, disprețuit şi umilit de cei care ar trebui să-i ceară şi să-i răsplătească "ce-are mai bun în el", românul a fost mereu obligat (se pare că din vremuri străvechi, dovadă folclorul) "să se facă frate cu dracul", să constate că "vorba dulce mult aduce", că "limba n-are oase", că nu e bine să scuipe-n sus ş.a.m.d. – într-un cuvînt, să... se adapteze.

N-ar fi nimic rău în asta, în fond adaptarea e o formă de apărare cunoscută de tot ce mişcă, inclusiv de om. Într-o doză normală, adaptabilitatea este nu doar firească, dar şi necesară; orice substantiv, pentru a-şi îndeplini funcţia într-o propoziţie, trebuie să ia forma cerută de regulile gramaticale. În orice propoziţie socială în care intrăm, trebuie să acceptăm "declinarea", o cădere de acord, şi pentru a ne înţelege unii cu ceilalţi, dar şi pentru autoconservare. Însă, cînd adaptabilitatea depăşeşte normalitatea – cum ţi-o cere la nesfîrşit absurda "frază socială" românească – ea antrenează o continuă renunţare la eul individual şi social, o perpetuă efasare în faţa întîmplărilor şi a semenilor şi, finalmente, alienarea de propria fiinţă. Va să zică, deşi aduce foloase în imediat, adaptabilitatea exagerată (oportunismul, lichelismul) este, în acelaşi timp, o "trădare" de sine cu incalculabile consecinţe; niciodată nu sîntem "noi înşine", condiţie faţă de care sîntem responsabili – poate unica responsabilitate la care destinul ne obligă, la modul... metafizic vorbind.

Devenit infinit adaptabil din pricina execrabilei funcţionări a mecanismelor statale, românul este împins nu doar la o alienare continuă ca individ, ci şi la o "indecizie" a fiinţei sale naţionale. În fond, orice iubire trebuie meritată. Nu poţi iubi, din datorie şi la infinit, un "acasă" care te vrea sărac, înfrigurat, dar, mai ales, umilit şi reprimat. Românii îşi subminează – cred eu – cu bună ştiinţă propria identitate, propria existenţă chiar, prin veşnica "nehotărîre" de-a separa la modul autentic puterile în stat. Sau poate că nu va fi veşnică?

Mariana CODRUŢ

Grupul de reflecţie pentru înnoirea Bisericii (1990-1991)

– De vorbă cu P. Iustin Marchiş, Horia Bernea şi Teodor Baconsky –

Anca Manolescu: Consideraţi, Horia Bernea şi Teodor Baconsky, că "grupul de reflecţie" e o experienţă care aparţine deja "istoriei", un fenomen strict determinat de momentul exploziv, imediat succesiv lui decembrie 1989. Acum, cînd există o distanţă suficientă, cînd – mai ales – românii inaugurează perioada unei democraţii funcţionale, e nimerit să faceţi un scurt bilanţ al acestei experienţe. Ea a putut apărea drept o stranie inovaţie faţă de conformismul solid instalat în raporturile Biserică-"popor". Pe de altă parte, tradiţia ortodoxă respinge o asemenea polaritate şi consideră că dialogul, comunitatea clerici-laici constituie adevărata Biserică. Cum situaţi iniţiativa grupului de reflecţie?

Horia Bernea: Numele grupului, pasibil de lecturi ambigue, a fost poate unul din punctele noastre vulnerabile. "Grupul de reflecţie" – reunind teologi ori oameni de marcă ai Bisericii şi intelectuali angajaţi în ortodoxie – nu urmărea o reînnoire a Bisericii în sine, a structurii sale alcătuite de tradiţie, ceea ce ar fi fost absurd. Urmăream pur şi simplu o dezbatere care să determine înnoirea unui anumit sector al ierarhiei, grevat de trecutul imediat.

De altfel, efortul nostru se petrecea "în Biserică": era încadrat de un ritual minimal al rugăciunii şi ţinea întotdeauna seama de competenţa vocilor cu experienţă în doctrina şi viaţa eclezială.

Teodor Baconsky: Retrospectiv, experienţa grupului mi se pare deja îndepărtată, depăşită de cursul evenimentelor şi oarecum stînjenitoare, în măsura în care, la fel cu toţi compatrioţii, pierdusem în perioada aceea distanţa critică faţă de propriul discurs. Era pentru noi toţi un moment *instaurativ*; or, elanul lui te face să pierzi cîteodată simţul măsurii şi pe al ridicolului. Nu cred totuşi că am fost prea des în situaţia asta, fiindcă eram mai degrabă patetici în demersul nostru. În opinia mea, calitatea lăuntrică a acestei experienţe a depăşit impactul pe care grupul l-a putut avea în afară. Regăsirea spontană şi confraternă a dialogului între clerici şi laici – după o perioadă de separaţie şi de autism eclezial – mi se pare o reuşită incontestabilă; şi imediat obţinută. Pornind de la un nucleu închegat chiar în ianuarie 1990, grupul includea nume cu greutate în *ecclesia românească* – părinţii D. Stăniloae, B. Anania, C. Galeriu, D. Ciobotea, Iustin Marchiş şi Toader Crâşmariu – şi laici (O. Ghibu, Horia Bernea, Sorin Dumitrescu, eu însumi); or, sudura între membri – fie că erau legaţi deja prin prietenii durabile, fie că se întîlneau pentru prima dată – s-a petrecut ca de la sine, într-o manieră foarte convingătoare.

P. Iustin Marchiş: Întîlnirea, colaborarea dintre clerici şi laici, trebuie să o amintim, e o realitate eclazială foarte veche, o realitate pe care voci interbelice autorizate au tratat-o şi au făcut-o cunoscută. Liviu Stan, de pildă, canonist şi profesor de drept eminent, a scris o substanţială lucrare, "Mirenii în Biserică". Ceea ce dovedeşte că asemenea grupuri nu numai că nu sînt în pericol pentru Biserică ori ceva contrar tradiţiei ei, ci dimpotrivă, că ele se înscriu într-un firesc al vieţii ecleziale şi că ar fi bine ca asemenea grupuri să continue să încălzească, să uşureze comunicarea dintre membrii ierarhiei şi credincioşi. Aş vrea să insist însă pe latura de înnoire duhovnicească pe care o viza, în primul rînd, reflecţia grupului nostru. Înnoirea aceasta – dincolo de remarcabila înmulţire a vocaţiilor, monahale mai cu seamă, din ultimii ani – e un fapt continuu şi esenţial al Bisericii. Or, asupra lui cred că e folositor ca oameni ai Bisericii şi intelectuali (fiindcă ei sînt, în fond, cei mai exigenţi interlocutori) să reflecteze împreună. Mai ales pentru că perspectivele lor sînt cîteodată diferite şi e bine ca ele să poată dialoga.

H.B.: Aş spune că, în plus, acolo am început să depăşim o situaţie foarte supărătoare şi încă persistentă în relaţia clerici-laici: anume superioritatea, excesiv maliţioasă, cu care e tratat intelectualul pasionat de mesajul ortodoxiei de către responsabilii ecleziastici. Sîntem în genere toleraţi ca un soi de copilaşi stranii care s-au apucat şi ei să citească *Filocalia*, să se ocupe de teologia icoanei... ("sînt drăguţi cum se joacă!" – par să spună). Or, atitudinea asta trădează o extrem de nocivă suficienţă. În ce mă priveşte, ea e sesizabilă în modul lor carent de a reconstrui, de a înţelege patrimoniul, pictura, cîntarea Bisericii, cu un cuvînt unitatea stilistică a expresiei liturgice. Aş îndrăzni să spun că, în acest domeniu, competenţa lor e nulă, fiind agravată şi de refuzul unei colaborări cu intelectualii.

T.B.: În orice caz, lucrurile par să fie în schimbare: cele două treimi de laici, care făceau înainte figuraţie în Adunarea Naţională a Bisericii, au început să fie ascultaţi, cum ascultate au început să fie, mai ales, competenţele intelectualilor laici.

A.M.: ce direcţii viza "reflecţia" grupului? Criza Bisericii în raport cu modernitatea? Criza cadrelor ei? Problema manifestării ei într-un mediu social supus schimbărilor radicale?

T.B.: Mă raliez opiniei dlui Bernea referitoare la improprietatea denumirii noastre fiindcă nu prea era, atunci, timp de *reflecţie*. Grupul a fost mobilizat de nişte obiective foarte pragmatice. În întîlnirile noastre săptămînale, trebuia să reacţionăm la nişte mutaţii, la nişte deplasări extrem de grave, cu consecinţe importante. Aveam, în primul rînd, senzaţia că Biserica trebuie să îşi păstreze o voce, mai mult sau mai puţin autorizată, în perioada de cacofonie şi de culpabilizare generală a Sinodului. Agravată, din interior, prin tendinţa de a justifica şi de a cosmetiza realitatea.

Deşi în grup se reuniseră nişte competenţe teologice foarte consistente, nu era timp pentru o meditaţie ecleziologică. Prima grijă a fost – cu un termen excesiv secularizant – să facem lobbying pentru întinerirea spirituală, ca să nu spunem biologică a Sinodului, adică pentru propulsarea unor oameni capabili să repare foarte repede ceea ce se degradase.

H.B.: Poate că am ajutat, prin efortul nostru, la promovarea p. Daniel Ciobotea ca mitropolit al Moldovei, a p. Andreicuţ la episcopia Alba-Iulia şi, după cîţiva ani de la încetarea activităţii grupului, a p. Anania ca arhiepiscop al Clujului.

T.B.: Ceea ce a contribuit, alături de faptul că întîlnirile se ţineau chiar în Palatul Patriarhal, la validarea grupului. A doua sursă de legitimitate a fost buna primire în conştiinţa clerului. Primeam o corespondenţă abundentă, declaraţii de "adeziune", chiar dacă eram uneori confundaţi cu ceea ce nu puteam fi şi nici nu ne propusesem, anume un organism decident în interiorul Bisericii.

H.B.: Fiecare şedinţă, aproape, se solda cu o declaraţie de presă în care luam atitudine faţă de chestiunile imediate (introducerea religiei în şcoli, de pildă) sau faţă de reacţiile primare şi violente – antiecleziale – emise cu tonul peremptoriu al avîntului revoluţionar.

P.I.M.: În fond, Sf. Sinod era în acel moment destul de izolat, încolţit de mass-media. Or, noi ne-am apropiat de el, am uşurat comunicarea nu numai cu mediul social în genere, dar mai ales cu poporul credincios, comunicare pe care nu eu ori alţii ca mine, ci p. Stăniloae le-o reamintise ierarhilor noştri drept necesară: le spunea că trebuie să coboare din reşedinţele lor episcopale, să intre în adîncul vieţii Bisericii, acolo unde e nevoie de ei. În acest sens găsesc binefăcătoare gruparea noastră, care a contribuit la continuitate, la dialog "în interiorul Bisericii".

T.B.: Am mai putea adăuga şi faptul că grupul a purtat discuţia cu presa străină. Fiecare dintre noi sau toţi laolaltă dădeam interviuri în care moderam excesele culpabilizante, atacurile schematice. Există tedinţa ca Biserica să fie tratată ca orice altă instituţie, într-o perspectivă cu totul profană, fiind exclusiv criticată pentru servilismul ei din perioada comunistă. Or, am încercat să temperăm această distorsiune, punînd în faţă şi partea plină a paharului: martiriul clerului în închisori...

H.B.: Sau publicaţiile Bisericii (patristică, ascetică, mistică) apărute în perioada de maxim ateism militant. Reporterii de la posturile de radio şi de la publicaţiile străine ni se adresau ca unei surse demne de încredere.

P.I.M.: Dacă oamenii n-au fost întotdeauna mulţumiţi de conducerea bisericească, am avut din fericire o neîntreruptă "instituţie" a duhovnicilor, a oamenilor înduhovniciţi (ca părinţii Paisie, Cleopa de la Sihăstria, ca p. Sofian de la Antim); ei au putut încuraja, alina, vindeca pe oameni şi mulţi intelectuali s-au apropiat de ei în perioada comunismului, recunoscîndu-le din plin această calitate; pe statura şi pe darul lor ar trebui să se sprijine înnoirea despre care vorbeam.

A.M.: Înţeleg că nu atît despre reflecţie era vorba în acest grup, cît despre un exerciţiu de discernămînt, de reacţie nuanţată la evenimente. Şi de iniţiative care ar fi urmat să fie continuate.

T.B.: Cred că da. Pentru că dispersia grupului s-a produs şi din cauză că o parte din propunerile noastre au fost finalmente asumate de Biserică. În plus, valul de adeziuni pe care le primeam ar fi transformat grupul – în cazul în care le dădeam curs – într-un organism paralel structurilor ecleziale, ceea ce ar fi adus pericolul unei posibile schisme. De aceea am renunţat la acţiunea noastră, reticenţa faţă de extinderea grupului fiind evident citită de unii drept vanitate elitistă.

H.B.: Ne-am dat, în fond, seama că eram – în demersul nostru – depăşiţi, că nu mai eram ascultaţi fiindcă lucrurile intraseră într-o relativă normalitate. Nu mai exista frică şi subordonare mută a laicilor faţă de ierarhie, se crease un spaţiu de discuţie liberă la care contribuisem. Aş spune însă că fiecare dintre noi am continuat, în sfera competenţelor noastre, efortul de a deschide mesajul interior al ortodoxiei către lumea culturii, către zona laică. Sorin Dumitrescu prin volumele editate de "Anastasia" şi prin toată activitatea Fundaţiei, Teodor Baconsky prin studiile de antropologie religioasă sau prin organizarea Simpozionului despre "Spaţiul eclezial" (Brăila, sept. 1990). Eu însumi printr-un muzeu care se organizează în jurul temei crucii. Apoi "Conferinţa laicatului" iniţiată şi realizată tot de membrii grupului.

T.B.: Părintele Iustin, iarăşi, care a făcut din Biserica Stavropoleos un loc de reunire a studenţimii ortodoxe.

A.M.: Şi un remarcabil loc liturgic. Există, totuşi, chiar printre elementele de criză pe care grupul le-a formulat, unele care nu s-au rezolvat şi care presupun un efort de lungă durată (anchiloza învăţămîntului teologic, lărgirea dialogului ierarhie-laici, modul inadecvat în care sînt practicate actualmente artele liturgice, întîlnirea cu celelalte religii, problemele ecumenismului, comportarea realistă a Bisericii faţă de condiţiile unei societăţi democratice, deschise).

T.B.: După mine, ar trebui să reînfiinţăm grupul sau o altă variantă de reflecţie şi dezbatere. Tot ceea ce s-a obturat, ca tendinţă, în intervalul '90-'96 trebuie reluat, aşa cum trebuie problematizate datele nou apărute. Ar trebui, cred, ca laici şi clerici să convorbească din nou despre o înnoire efectivă. Pentru că majorităţii chestiunilor aflate în criză li s-au adus răspunsuri cantitative (miile de absolvenţi ai facultăţilor de teologie, de pildă, care nu-şi găsesc un rost foarte precis acum). Ca cetăţeni putem fi fericiţi că mult aşteptata alternanţă politică s-a produs. Însă Biserica nu a suferit şi nu a asumat, în fapt, pînă acum, provocările democraţiei; într-un context ambiguu, de menajament ipocrit, ea şi-a perpetuat în fond conformismul şi rutina; problemele au fost ţinute într-o artificială suspensie. Or, acum, ea va fi silită să se confrunte realmente cu problema pluralismului religios, a "ecumenismului local" ce se va actualiza în mod dramatic. Sînt chestiuni care nici măcar nu au fost formulate, "problematizate", meditate pînă acum. Există, apoi, necesitatea de a deconstrui clişee (evazionismul faţă de social al Ortodoxiei, imobilismul ei), sau de a aduce la zi concepte pe care Biserica îşi sprijină identitatea (relaţia naţiune-Biserică). Sînt de reluat, într-un cadru acum mai transparent, toate aceste piese ale patrimoniului teologico-filosofic interbelic, pentru a fi judecate la stadiul şi în termenii culturii actuale. În acest sens, o structură de reflecţie şi dezbatere mi se pare absolut necesară.

P.I.M.: Cred că grupul nostru a fost şi un fel de invitaţie la implicarea laicilor şi a instituţiilor societăţii civile în viaţa Bisericii, alături şi împreună cu responsabilii ei oficial recunoscuţi. S-ar colabora astfel pentru restaurarea dimensiunii duhovniceşti, dar şi morale, de care avem toţi nevoie atît în viaţa publică, cît şi în cea de fiecare zi.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Familia mea

Stimate domnule Cezar Paul-Bădescu,

Privind pozele vechi pe care le publicaţi în pagina 12 a *Dilemei* – vă mulţumesc pentru bună voinţa de a fi publicat şi cîteva din cele trimise de mine – m-am gîndit că destrămarea familiei mele pe linie maternă este destul de ilustrativă pentru evoluţia societăţii româneşti a acestui secol XX.

Moldoveni de prin Fălticeni, Botoşani şi Iaşi, rudele mamei s-au adunat mai întîi în capitala Moldovei, apoi, duşi de dorinţa de ascensiune socială sau alungaţi de război, s-au stabilit la Bucureşti sau prin Ardeal. Au învăţat să plece.

Cel mai ilustru reprezentant al acestei ramuri a fost Ion Simionescu. Soră a bunicii mele, soţia lui, Matilda, a fost o femeie autoritară, respectată şi temută chiar de soţul ei. Profesor universitar, savant naturalist, membru şi preşedinte al Academiei Române, el şi-a dedicat o parte importantă a existenţei popularizării ştiinţei. Mi-l aduc bine aminte cu frumoasa lui barbă albă şi blîndeţea lui moldovenească. Acest om blajin şi serios nu ezita totuşi să-şi treacă bastonul prin drevele gardului casei noastre de la Iaşi pentru a-mi zădărî căţeluşa, paşnică altfel. Casa a fost spulberată de bombe în timpul războiului. Pe locul ei, pe lîngă turnul Goliei, e un mic scuar sau un parcaj.

Au avut doi copii:

– Fiica lor, Lica, a scos sub pseudonimul Sanda Marin o faimoasă carte de bucate, cu reţete adunate de la cunoscuţi sau de la familie, inclusiv de la mama mea. Cartea a fost reeditată de cineva după 1990, dar mă îndoiesc că lumea de azi mai are timpul (răbdarea) şi banii necesari pentru realizarea acelor minunate reţete. În casa ei şi a soţului ei, M. Zapan, puteau fi întîlniţi actori, V. Valentineanu, N. Secăreanu, sau vechi prieteni de la Iaşi, ca fraţii Ionel şi Păstorel Teodoreanu (ultimul prefaţîndu-i şi cartea de bucate). S-a stins fără urmaşi.

– Fiul lor, Mircea, inginer, a avut două fiice şi un fiu. Prima dintre aceste fiice s-a stabilit în Elveţia. Are o fiică, măritată cu un arab marocan, şi un fiu, toţi stabiliţi în Canada. A doua are un băiat şi este stabilită în Germania. Al treilea nepot al savantului, care îi poartă şi numele, este stabilit în Canada.

Am fost în această familie numeroşi veri şi verişoare. Îi puteţi admira în poza de mai jos înşiraţi pe cerdacul casei de la Iaşi a pictorului Stahi, cu care, de asemenea, ne-am înrudit prin alianţă. Mai trăiesc în România două verişoare, iar un văr locuieşte la Paris.

Familia tatălui meu, teleormăneni de prin Turnu Măgurele, chiar dacă a dat cîţiva magistraţi superiori şi funcţionari, a fost mai modestă. Oricum mai sedentară. Au rămas toţi acasă. Eu însumi am semănat mai mult cu muntenii tatii. Sînt un obscur membru al Uniunii Scriitorilor, am călătorit în multe ţări pe acest pămînt, dar m-am întors, plein d'usage et raison, vivre entre mes parents le reste de son âge. Numai că aceste rude au cam dispărut.

Cu deosebită simpatie,
M.A.P.

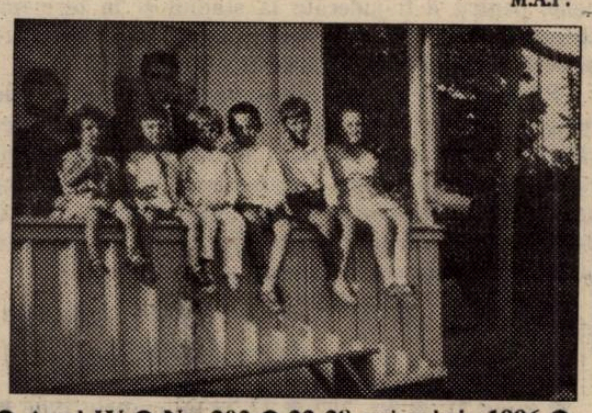

– Unde lucrezi? – În "oppo"!

Descoperită de ajuns de tîrziu - între primul şi al doilea tur al alegerilor - vestea despre existenţa "oppo"-ului are toate şansele să fie dintre acelea care ne rămîn, dincolo de campaniile electorale al căror sens se dezvăluie cu adevărat la urma urmei, printr-un rîs nervos. La cîte anxietăţi civile m-au încercat urmărind lupta pentru Preşedinţie, Senat şi Cameră (niciodată ultima), ştirea aceasta a fost singura care, de nu m-a înseninat total, mi-a dat un echilibru, o uşurare ca după un "et maintenant...?" pisălog, pe scurt: o idee. Şi încă o idee bună. Bogată. Plină de perspective. Deloc demagogică. Simpatică. Simpatică foc. În sfîrşit, comodă. Cîte idei simpatice şi comode îţi poate lăsa o campanie electorală în care nu ţi s-a promis decît armonie şi schizofrenie, drob de sare în spinare şi maniheism în oportunism?

Pentru cei care încă n-o ştiu sau n-au remarcat-o (doar "Evenimentul zilei" i-a dat un spaţiu larg, pe măsură, deşi nu în prima pagină, unde i-ar fi fost locul), ideea "oppo", la fel de expresivă ca prescurtarea ei din "opposition research" ("Anchetă asupra adversarului"), este experimentată de vreo 9 ani în SUA: e o specializare a unor agenţii de publicitate electorală care pun pe piaţă, cu adevăr sau nu, n-are importanţă, fapte cît mai negative din trecutul candidaţilor în alegerile legislative; formula ar fi: pe bune sau pe nebune - cît mai multe rele despre adversar. În '90, dacă erau 20, acum au ajuns la 60, cu o cifră de afaceri între 25 şi 50 de milioane de dolari.

Oficial, moral, elegant, toată lumea bună se declară împotriva lui "oppo", dar, simultan, toţi ştiu că fără specialişti în acest domeniu al negativului nu se poate candida şi răzbi; precum prostituţia legalizată în bordeluri, scandalizînd doar ipocriţii, tot astfel bîrfa, turnătoria, denigrarea, dezonorarea devin profesiuni, cu salariu, cu ore de studiu în biblioteci şi arhive, cu muncă de cercetare în colecţii de ziare, cu putere de imaginaţie şi creaţie. Nu-i exaltant ca munca în cărbune sau cosmos, dar nu e nici leşinant ca la morgă sau greţos ca în vespasiene. Se scoate un ban? Şi încă ce ban!

Trebuie să recunoaştem - şi cei care au şi cei care n-au vocaţie pentru o astfel de ocupaţie - că puţine idei noi apărute în lumea contemporană cer din partea noastră un efort atît de mic ca să le înţelegem dintr-o privire. "Oppo" ne e natural. N-avem nevoie de studii peste Ocean, de burse, de multe explicaţii. Aş spune liniştit că ne-am născut cu "oppo". Ştim "oppo" ca ţuiul, ca "lapte gros", ca oina care nu ne dă complexe în faţa base-ball-ului. Ca dl Jourdain proză - aşa am făcut "oppo" toată viaţa, mai mult sau mai puţin conştienţi. Deschizi Cartea Albă a Securităţii şi vezi "oppo" în amploarea ei înfricoşătoare. Deschizi ziarele libere şi o găseşti în toată amploarea ei entuziasmantă: departamentele de anchete speciale, investigaţie şi dezvăluiri cu care sînt dotate mai toate organigramele jurnalelor serioase, ce altceva fac decît, pardon de expresie, "opposition research"? Aş zice ca extremistul nostru naţional cînd a auzit de ideea candidatului maghiar la preşedinţie, aceea de a trimite flori soţiilor rivalilor săi: "mă mir că nu mi-a trecut şi mie ideea asta prin cap!" Acum, nu numai că ne poate trece prin cap, dar o putem înfăptui, legaliza, ducîndo la înflorire. Nu s-ar opune nici NATO, nici FMI-ul, nici Casa Albă, nici Kremlinul.

Agenţiile "oppo" - mult mai simple decît cele imobiliare sau matrimoniale - vor asigura mii de locuri de muncă în care utilul, plăcutul şi deşteptăciunea vor face casă bună, mai bună decît aceea foarte riscantă a schimbului de valută. Ele vor absorbi una din cele mai năvalnice energii din ţara asta a lui Kir Ianulea, aceea de a-ţi vorbi de rău duşmanul, adversarul, rivalul şi semenul. Nu vor mai exista telefoane mîrşave. Toate telefoanele vor fi nu curat-murdare, ci murdar de curate. Şi va fi o rupere decisivă de comunism, unde "cadrele hotărînd totul" făceau "oppo", falsificîndu-l monstruos.

Vom merge pe stradă şi vom auzi dialoguri noi:

- Unde lucrezi?
- În oppo!

Nu-mi fac nici o iluzie: va fi mai vesel decît în Orwell! Va fi cît poate fi de vesel într-o democraţie.

Radu COSAŞU

Bazar

Matrimoniale

A-ţi găsi o pereche, poate nu întotdeauna cea potrivită, nu mi s-a părut niciodată ceva atît de imposibil. Chiar dacă nu te învîrţi în complicate cercuri mondene, ţi se poate întîmpla precum unei prietene de-ale mele, care şi-a descoperit toate marile iubiri în metrou. A da anunţ la ziar pentru a da de urma posibilei tale jumătăţi mi s-a părut lipsit de pudoare. Cu timpul, mi-am schimbat privirea din dispreţuitoare în compătimitoare; e destul de dureros să te supui ochiului public într-o schematică prezentare de genul: *"Nativă în zodia Vărsător, 31/1,73/62, cu aspect fizic plăcut, serioasă, sensibilă şi sentimentală, fără vicii (...)"*. Citatul a fost preluat din revista de specialitate **Integrame şi matrimoniale** (editată de Tinerama). Asocierea dintre cele 2 "genuri" publicistice este interesantă: cercul celor vizaţi de matrimoniale se strînge între isteţii, iniţiaţii descifratori de integrame.

Să vedem care este stereotipia celor ce vor să-şi unească singurătăţile. În formulele abundînd în epitete, cîteva din ele se disting ca avînd o mai mare căutare pe piaţa împerecherii. Astfel, profesional judecînd, cei(cele) doritori(doritoare) de parteneri(e) sînt fie *intelectuali(e)*, fie *studenţi(e)*, fie *şomeri(e)* sau *pensionari(e)* - toate aceste ocupaţii presupunînd un anumit timp liber în care să te laşi pradă imaginaţiei. Cei căutaţi sînt tot *intelectualii (intelectualele)* dar şi, generic vorbind, *încadraţii (încadratele), salariaţii (salariatele)*. Calităţile fizice nu prea sînt la preţ: e de ajuns să ai *"un aspect fizic plăcut"*, sau să fii *"suplu"* şi să-ţi precizezi culoarea ochilor şi a părului. Ceea ce contează sînt calităţile sufleteşti. *"Sufletist"* este una din trăsăturile-cheie pentru întemeierea mult-visatului cămin. Acesteia i se adaugă alte două virtuţi începînd cu *"s" - seriozitatea* şi *sinceritatea* : *"Domni germani serioşi dorim să cunoaştem domnişoare şi doamne pentru căsătorie"; "Dacă ai între 25 şi 31 de ani, eşti sinceră* (...) *caută-mă"*; *"Doresc cunoştiinţă cu o tînără drăguţă, (...) în vederea unei prietenii sincere"; "Dacă îţi doreşti o legătură serioasă cu un tînăr şaten (...) să-mi scrii"*. *Seriozitatea* şi *sinceritatea* intră deja în limbajul de specialitate al matrimonialelor, căpătînd înţelesuri particulare. *Seriozitatea* bănuiesc că vizează durata relaţiei - nu sînt dorite legăturile trecătoare, ci "de-o viaţă". *Sinceritatea* cerută este asigurarea că, în spatele unei posibile relaţii, nu se ascund murdare scopuri secundare. Donatorii de parteneri chiar precizează: *"aventurierii, persoanele necivilizate şi cele căsătorite să nu mă caute"*. Femeile mai trebuie să fie *gospodine* şi eventual, *blînde, liniştite*. Bărbaţii - *manieraţi*. Ambele părţi trebuie să se ţină deoparte de vicii: eticheta *fără vicii* sau măcar *fără vicii majore* nu poate lipsi. Totul se prefigurează în vederea "întemeierii unui cămin" matur şi sigur, şi nu a unei idile palpitante. Cei ce scriu au trecut de faza arzătoare, doar *răbdarea* şi *speranţa* rămînîndu-le: *"Nimeni nu ne poate lua dreptul la speranţă, vă spune o doamnă intelectuală brunetă (...). Cu optimismul şi tenacitatea ce mă caracterizează - sper să descopăr un domn prezentabil (...)"; "Am răbdare şi cred că voi putea aştepta să vii în viaţa mea."*

Lovitura de teatru nu se lasă, însă, aşteptată: pe pagina a 3-a a ziarului, chiar vizavi de editorialul lui Max Bănuş, o *"căsătorită, 38/1,70/63"* distruge, negru pe alb, toate canoanele: *"caut parteneră intimă pentru mine şi soţul meu, 40/1,80/73 pentru perioadă lungă (Elena, loc. Topleţ.)"*.

Iaromira POPOVICI

retro CINEMA scop

xx Misiune: imposibilă - r. Brian De Palma, cu Tom Cruise, Vanessa Redgrave, Jon Voight, Ion Caramitru etc. Cruise (totodată producător) a pus un veteran al psiho-thrillerurilor să regizeze, doi muzicieni hipertalentaţi să reorchestreze (dinamită!) partitura originală a lui Lalo Schifrin, rezultînd un produs "formatat" care funcţionează la fix (povestea fiind deja rodată pe micul ecran...). Misiune: îndeplinită.

xx Un bărbat multiplicat - r. Harold Ramis, cu Michael Keaton şi Andie MacDowell. O comedie neaşteptat de inteligentă, care dă clasă unui sezon cinematografic în care abundă comediile idioate. Keaton este extraordinar, atît ca "original", cît şi în calitate de clonă (1,2,3); un scenariu care cochetează, aparent fără să aibă aerul că o face, cu subversivitatea unui Hawks (**Afacerea maimuţelor**).

x Dracula, un mort iubăreţ - r. Mel Brooks. Veteranul parodiilor "fără frîne" atacă domeniul "vampirului din Carpaţi" într-o variantă calchiată pe Ford Coppola, dar în care referinţele cinefile sînt puzderie, poantele de limbaj adesea intraductibile iar giumbuşlucurile vizuale à la Brooks - mult mai puţin enorme şi geniale ca în filmele sale vechi... Totuşi, un *must* pentru "draculologi"!

x Eraser - r. Charles Russell, cu Arnold Schwarzenegger. Beneficiind de compu-trucaje de ultimă oră, de prezenţa charismatică a lui "Schwarzie" şi de episoade care mai de care mai neverosimile, filmul calcă pe urmele lui **True Lies** (James Cameron), dar cu (mult) mai puţin panaş.

x Vii sau morţi - r. Kevin Hooks. Lanţul lui Kramer ('58) adus la zi de un regizor obscur, venit din televiziune; Stephen Baldwin şi Salma Hayek sînt OK, scenariul e debil, montajul - ca-n videoclipuri. Realizat fără mari pretenţii, un film care transformă *fuga* într-o chestiune de pură mecanică!

x Jack - r. F.Ford Coppola. Cel mai prost film al autorului miticului Conversaţia. Cu, din păcate, Robin Williams.

x Şi mai morocănoşi - Sau cînd cabotinismul senil e de nesuportat; Lemmon, Matthau, Ann-Margret şi... Sophia Loren! Încă un episod (eventual, "Cei mai foarte morocănoşi") ar fi sinucidere curată. (a.l.ş.)

xx = de văzut; x = la risc

Bon de lectură

HERMANN HESSE:

SIDDHARTHA – CĂLĂTORIA SPRE SOARE-RĂSARE

Traducere de George GUŢU şi Adriana ROTARU

Editura RAO, 1996, 203 p.

În colecţia "Opere XX" – serie de autor, Editura RAO a reluat deja *Jocul cu mărgele de sticlă*, romanul care i-a adus lui Hermann Hesse Premiul Nobel în 1946, *Narcis şi Gură-de-Aur* şi *Lupul de stepă*, capodopere ale scriitorului german care, deşi contemporan cu marii novatori ai formei romaneşti Proust şi Joyce (*Siddhartha* au apărut chiar în acelaşi an cu *Ulysses*) nu pare a se fi simţit îngrădit de modelul romanesc clasic, deşi l-a discutat adeseori, şi nici de cel al parabolei frecvent folosite în literatura germană. De aceea poate că, dacă n-ar fi fost un bun poet şi un minunat, un captivant povestitor, Hermann Hesse ar fi putut trece cu destulă uşurinţă în rîndul scriitorilor tezişti sau al moraliştilor plicticoşi. Dar la el, formularea marilor idealuri umanitare, ca şi a adevărurilor morale şi estetice, păstrează prospeţimea experienţei personale dincolo de orice învăţătură, a uimirii, a primei descoperiri, trădează ritmul inimii, rînd pe rînd neliniştită şi împăcată.

Siddhartha, "poema indiană" din 1922 şi *Călătorie spre Soare-Răsare*, "o povestire" din 1932, excelent traduse acum pentru prima oară în româneşte de George Guţu şi Adriana Rotaru, sînt foarte diferite din punct de vedere al mesajului, dar se completează la nivelul unei arte poetice pe care amîndouă o conţin, chiar dacă nu explicit în aceleaşi proporţii.

Călătorie spre Soare-Răsare este în mod programatic o artă poetică, pune întrebări de tipul: e cu putinţă povestea, cum trebuie organizate evenimentele, personajele, care este cel mai potrivit punct de vedere, sau unde rătăceşte povestitorul şi dacă are el vreo importanţă, şi oferă un răspuns perfect echivalent cu foarte cunoscutul "Je est un autre" al lui Rimbaud. Aproape nimic original, dar povestea dăinuie. Dăinuie prin stranietatea atmosferei sale oarecum ştiinţifico-fantastice, prin adevărata panică generată la un moment dat de ruperea firului narativ, de schimbarea centrului de interes de la povestirea călătoriei propriu-zise la încercarea de a pătrunde taina procesului alchimic care constă în paradoxala relaţie dintre dorinţa de a afla şi cea de a uita, fără de care nimic din ceea ce a fost cîndva adevărat nu se poate transforma în poveste mai mult dau mai puţin adevărată.

Siddhartha, tînărul brahman care-şi părăseşte familia pentru a deveni şaman, care urmează învăţătura marilor înţelepţi, nemulţumit, se cufundă în zbuciumul lumii, trăieşte cu voluptate, se retrage iarăşi din lume şi îşi află în cele din urmă împăcarea în convingerea că orice îţi poate fi Dumnezeu, orice, oricît de concret, cu condiţia să crezi în acel ceva. În rest, toate învăţăturile sînt abstracte ca şi cuvintele care le transmit. Singura învăţătură valabilă se dobîndeşte numai o dată cu moartea, numai în pragul morţii. Ajuns la bătrîneţe, Siddhartha a învăţat să iubească lucrurile în sine, dincolo de apartenenţa lor la marele tot: "O piatră îmi pare astăzi ca o piatră, de aceea o iubesc, văd culoare şi sens în fiecare fibră şi scobitură a ei, în galbenul, în griul, în sunetul pe care îl produce atunci cînd o lovesc, în uscăciunea sau umiditatea suprafeţei sale". El nu mai poate iubi cuvintele care "nu au duritate, nu au moliciune, nu au culori, nu au margini, nu au miros, nu au gust, care nu au nimic altceva decît cuvinte". Şi totuşi, pentru ca poemele şi poveştile să fie posibile, Hermann Hesse iubeşte cuvintele tot aşa cum eroul său iubeşte pietrele, pentru sunetul, pentru gustul, culoarea şi pentru marginea lor.

Marina VAZACA

Telalii fără fruntarii

Sondajele, ca sondajele...

Aţi aflat, nu-i aşa? Din zece bucureşteni, patru "cad victimă agresiunilor de tot felul". E ceea ce spune reclama la nişte sisteme de alarmă cu nume de marcă dificil, care combină pronunţii exotice şi neaoşe. Normal să te alarmezi şi să tînjeşti după un sistem "din ăla", dar după a nu ştiu cîta difuzare a spotului radiofonic, cum să nu cazi, măcar un moment, pe gînduri? E un calcul atît de simplu, că-l poţi da ca problemă de aritmetică la clasa-ntîi. Dacă la patru vitrine, pui tot patru agresori (unu la unu), mai rămîn pînă-n zece doar doi bucureşteni care n-au de-a face, într-o zi obişnuită, cu nici un fel de jaf, viol sau răpire. E, de fapt, cazul majorităţii dintre noi, oamenii simpli, pentru care viaţa decurge monotonă şi lipsită de aventuri. Şi deodată îţi dai seama că tu, de fapt, trăieşti cu nonşalanţă precum Marele Blond, într-un oraş haotic, în care se sparg bănci şi magazine, imediat cum dai tu colţul, şi se împuşcă în tot locul cu surdina la ţeavă, imediat cum ieşi tu din colimator...

Dar nu orice reclamă pe bază de sondaje se poate supune aşa de lesne testului reducerii la absurd. Cum să controlezi ceea ce s-a demonstrat – cică – "ştiinţific": anume că cei care mestecă *Orbit* nu se îmbolnăvesc într-adevăr de carii?! Valul de neîncredere în sondaje, cu tot prestigiul lor scientist, vine puternic din sfera politicii şi pare să întărească scepticismul, şi aşa deloc neglijabil, al consumatorului comun de reclame. Mai rămîne doar speranţa telalului de a-l putea îndupleca pe acesta să cumpere barem o dată, aşa, să verifice personal opţiunile majorităţii...

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Biografia lui Corneliu Coposu scrisă de Securitate

Aţi citit *Căpitanul Hatteras* de Jules Verne? E vorba acolo de un om care, toată viaţa lui, n-a avut alt ţel decît să atingă Polul Nord. Ani de-a rîndul a făcut eforturi colosale, a ajuns aproape de ţintă, dar întru totul nu a reuşit. Finalul povestirii ni-l prezintă bătrîn, obosit şi demn; are tabietul de a se plimba zilnic prin grădina reşedinţei sale. Ei bine, spune Jules Verne, un observator atent ar fi băgat de seamă că paşii căpitanului Hatteras, chiar şi acolo, pe uscat, printre flori şi pomi, îl duceau numai pe axa Sud-Nord...

Şi Corneliu Coposu a ajuns doar, în preajma "Polului" pentru care s-a chinuit şi a fost chinuit toată viaţa sa. Acesta a fost cucerit, în fine (sper!), abia zilele trecute, pe 17 noiembrie. Corneliu Coposu anticipase victoria: într-un interviu în ziarul *Ziua* din 18 septembrie 1995, el pronostica circa 30% pentru CDR, contra cel mult 25% PDSR.

Cartea lui Tudor Călin Zarojanu* nu putea apărea mai bine decît în acest noiembrie. E luna în care "profeţiile politice" ale "Seniorului" s-au împlinit: a cîştigat formaţiunea pe care a creat-o, a cîştigat preşedintele pe care el l-a ales şi l-a format. Şi avem tot dreptul să credem că a triumfat, şi se va transforma în realitate, şi ideea pentru care Coposu şi-a consumat, fără rest, existenţa.

Tînărul şi talentatul reporter a avut o idee fericită: aceea de a tăcea. Faptele vieţii lui Corneliu Coposu sunt atît de grăitoare, pînă la strigător-lacer, încît sunt suficiente pentru a convinge şi impresiona cu asupra de măsură. Astfel că Tudor Călin Zarojanu şi-a organizat volumul sub forma unei cronologii în care evenimentele sunt consemnate sec şi ilustrate sau comentate prin documente. Viaţa lui Corneliu Coposu a fost, în cea mai mare parte a ei, controlată pas cu pas (expresia poate fi luată chiar la propriu: cum bine spune autorul, o "armată" de oameni îşi cîştiga pîinea de pe urma hăituitului lider, care era filat zi şi noapte, înregistrîndu-se pînă şi mărunţişuri anodine, ca de pildă: *"1973, 3-4 februarie C.C. joacă şah la sala de sport a Asociaţiei sportive «Fulgerul», 1-3 martie"* sau: *"1977, 18-23 august: a călătorit fără bilet în autobuzul 35"* (p.157). Cu umor amar, am putea zice că avem de-a face cu biografia lui Corneliu Coposu scrisă de Securitate şi doar "montată" de Tudor Călin Zarojanu.

Nu-mi place stilul encomiastic, dar în faţa rectitudinii fără sincopă a traiectoriei marelui ţărănist nu poţi decît să-ţi scoţi, smerit, pălăria. Şi să rămîi stupefiat de murdăria lui Adrian Păunescu care, în ziua de 8 martie 1994, *"afirmă în plenul Senatului că liderul PNŢ-CD a fost informator al Securităţii după eliberarea sa din închisoare. La prima apariţie în faţa Parlamentului, directorul SRI, Virgil Măgureanu, va dezminţi acest lucru"* (p.182). În 1964, fostul membru PNŢ Grigore Geamănu, ajuns secretar general al Consiliului de Stat, *"îl cheamă la Gheorghe Gheorghiu-Dej, care se scuză astfel pentru închisorile politice: N-am putut face nimic, pentru că ruşii ne-au dirijat tot timpul. În compensaţie, îi propune să devină jurisconsult al Consiliului de Stat, cu 4800 de lei pe lună (un inginer cîştiga cam 800 de lei), cu condiţia să semneze o declaraţie.* Corneliu Coposu refuză, fără măcar să se uite pe declaraţie (s.GP). *De asemenea, Dej i-a propus reabilitarea sa şi a lui Iuliu Maniu,* la care a răspuns: Maniu ar fi mai indicat să-i reabiliteze pe comunişti. *În aceeaşi perioadă, Corneliu Coposu refuză să colaboreze la «Glasul Patriei», publicaţie pentru străinătate care preamărea «realizările» epocii comuniste"* (pp.110,111). Un an mai tîrziu, în 1965, la 9 februarie, Direcţia a III-a a Ministerului de Interne emitea un document "strict secret" în care se arăta: *"...i s-a pus problema de a face parte dintr-un comitet care să desfăşoare propagandă ca «cei care au părăsit ţara, conştienţi sau inconştienţi, să se reîntoarcă în patrie". COPOSU CORNEL a răspuns că refuză în mod categoric să facă parte din acest comitet, în primul rînd fiind vorba de demnitatea lui politică (s.GP), în al doilea rînd acest organism este superfluu"* (pp.112,113).

În 1976, 15 ianuarie, locotenent-colonelul Gheorghe Derscanu din Direcţia I a Ministerului de Interne semnează o "Notă" referitoare la Corneliu Coposu, şi anume la discuţiile sale cu scriitorul Alexandru Ivasiuc, din care reiese că cei doi căzuseră de acord că regimul comunist e unul de "aberaţii". Cu toate acestea, pentru a-l proteja, atunci cînd, ulterior, i s-a cerut o declaraţie, Coposu va afirma că *"în schimburile de idei pe care le făceam cu Ivasiuc, numitul se situa, întotdeauna, fără excepţie, pe o poziţie strict marxistă"* (pp.124,125)

Această ţinută impecabilă, aceasta absolută îndîrjire de a nu ieşi de pe axa care ducea spre "Polul" vieţii sale (să adaug că, în 6 februarie 1987, *"profitînd de prezenţa la Bucureşti a vicepreşedintelui Uniunii Europene Creştin-Democrate, Jean-Marie Doyer..., Corneliu Coposu solicită aderarea PNŢ-CD... la Uniunea Europeană Creştin-Democrată, cu rugămintea ca aceasta să nu fie făcută publică decît atunci cînd condiţiile din România vor fi favorabile - ceea ce s-a şi întîmplat pe 1 februarie 1990"*, p.148), nu i-a impresionat defel pe cei care au înşfăcat puterea în zilele lui decembrie 1989: *"La un moment dat a fost anunţată sosirea lui Corneliu Coposu... «-Să plece!» au strigat, aproape simultan, Bîrlădeanu şi Iliescu"*, povesteşte Petre Roman în *Libertatea ca datorie*. Mai apoi, în ianuarie '90, oamenii celor doi *"aduc în Piaţa Victoriei o maşină cu un sicriu pe care scrie «Pentru Corneliu Coposu». Un cîine jigărit este ridicat deasupra capetelor mulţimii şi se strigă «Ăsta e Coposu!»"* (p.169). Cu mijloace vag diferite, regimul Iliescu va păstra acelaşi stil pînă la capăt: în 8 noiembrie 1994, ziarul prezidenţial *Dimineaţa* publica un articol referitor la Coposu (care era grav bolnav) intitulat cu incredibilă grosolănie "Operaţiunea învierea mortului" (p.185)...

Cartea lui Tudor Călin Zarojanu e cutremurătoare în sobrietatea ei. Aşa se şi cuvenea celui care a fost un "Giordano Bruno" al credinţei sale politice.

George PRUTEANU

---

*) Tudor Călin Zarojanu, *Viaţa lui Corneliu Coposu*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 1996, redactor Domniţa Ştefănescu, 222 de pagini, 8000 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Cum se păstrează fotoliul politic

Încurcăreţii partidului care s-a aflat la guvernare au fost mereu nişte descurcăreţi fără pereche

Perseverenţa

Nicolae Văcăroiu, un premier care a guvernat fără program 4 ani, susţine că "lăsăm pentru cei care vin după noi un program de guvernare, astfel încît oricine vine la guvernare, fie că vrea, fie că nu, va trebui să ţină seama de el. Aceasta dacă nu vrea să destabilizeze ţara şi să o întoarcă înapoi cu cîţiva ani de zile". Înainte de a afla că PDSR a pierdut alegerile, Nicolae Văcăroiu spunea "aş fi putut forţa lucrurile, cum s-a întîmplat în '92, ca să nu se modifice, anul acesta, nici un preţ, ca să cîştigăm alegerile. Noi sîntem, însă, realişti: o astfel de măsură ar fi creat efecte negative atît de mari în 1997, încît este greu de crezut că ar fi rezistat cineva la guvernare". Nicolae Văcăroiu este şeful de guvern care a rezistat cel mai mult în această funcţie după '89. Şi, pentru a rezista, a făcut orice: a pierdut finanţările FMI, a lăsat leul la dispoziţia pieţei negre, a păstrat şi consolidat regiile autonome, a finanţat marii consumatori de energie, care lucrează pentru stoc, a susţinut o lege numai pentru investitorul sud-coreean DAEWOO, lege pe care a intitulat-o *pentru investitorii străini şi autohtoni*. "Legea ar trebui un pic perfecţionată – recunoaşte, la finalul mandatului său, Nicolae Văcăroiu – pentru că în ea s-a prevăzut un barem de la 50 de milioane de dolari în sus". Legea scuteşte de impozite pentru 7 ani firma care a investit mai mult de 50 de milioane de dolari. Singura firmă care a făcut-o, ocolind chiar şi această lege, a fost firma DAEWOO, pentru care atît Văcăroiu, cît şi Florin Georgescu par a avea sensibilităţi speciale. Dl Văcăroiu a rezistat totuşi 4 ani. Dar chiar şi după cei 4 ani în care susţine că a făcut marea privatizare, dl Văcăroiu spune că "desfiinţarea CAP-urilor este una dintre cele mai mari greşeli care s-au făcut după revoluţie".

Să joci întotdeauna cu albele

Virgil Măgureanu (directorul SRI) ştie să cadă întotdeauna în picioare. De cîte ori fotoliul său a fost ameninţat, într-un fel sau altul, dl Măgureanu, ca orice şef de servicii secrete care se respectă, a ştiut să se apere atacînd. Astfel, atunci cînd adjuncţii săi au început să-l incomodeze, i-a schimbat fără să clipească: Gheorghe Diaconescu a fost declarat alcoolic (cum a ajuns un alcoolic în funcţia de adjunct al directorului SRI nu a explicat nimeni), iar Dumitru Cristea pentru că era afemeiat (în timpul programului, cu studentele de la Institutul Superior de Informaţii). Nici despre apucăturile acestuia din urmă nu a aflat Serviciul Român de Informaţii, decît atunci cînd una dintre studente l-a reclamat. "Personalul SRI este mereu schimbat, fiindcă dorim să angajăm tineri", afirma Virgil Măgureanu, explicînd: "numai un nou-născut poate avea o mentalitate nealterată. Dar mulţi dintre oamenii noştri au fost educaţi în vechile tipare, totuşi există o diferenţă imensă între noile metode şi cele folosite anterior". Cînd e pus să vorbească despre dosarele care apar din cînd în cînd în presă, Virgil Măgureanu dă vina pe fostul serviciu comunist: "Odioasa Securitate cum a fost ea de atîtea ori cîntată de diverşi poeţi nu ne-a lăsat o prea mare bogăţie umană în ce priveşte profesionalismul – am vrea ca acele arhive, care nu mai au nici un fel de interes operativ pentru SRI, să fie preluate de la noi. Ne-au adus foarte mari necazuri, inclusiv această infamantă impresie că dacă sînt acolo mereu le manevrăm noi". Ameninţat de C.V. Tudor că-i va publica dosarul în "România Mare", Măgureanu a publicat în "Evenimentul zilei" "o copie" a propriului său dosar de rezident al fostei securităţi scăpînd şi din această capcană.

Încurcă-le astfel încît nimeni să nu le poată descurca

În ce doi ani cît a condus Ministerul de Interne, Doru Ioan Tărăcilă a dovedit că dispune de o energie inepuizabilă, plătind poliţe în afară şi înăuntrul instituţiei. S-a luptat cu UM 0215, Serviciul de Informaţii al Ministerului de Interne, cu ofiţerii superiori din minister, cu Ministerul de Justiţie, cu Direcţia Generală a Vămilor, Clubul Dinamo etc. Dar cînd a venit vorba de Caritas (august '94), a declarat că "funcţionarea unor astfel de jocuri este legală din punct de vedere judecătoresc şi legislativ, iar organele de poliţie nu pot lua măsuri decît dacă se vor înregistra încălcări ale statutului de funcţionare sau nereguli financiare în operaţiunile firmei". Doru Ioan Tărăcilă mai spune că "implicarea lui Fane Spoitoru, în calitate de sponsor, în organizarea turneului de box al Clubului Dinamo este realizată în nume propriu, iar apariţia numelui său (Ioan Titişor) pe afişul turneului s-a făcut fără ştirea vreunui ofiţer de poliţie". Rezistenţa ministrului de Interne a fost pusă la cea mai grea încercare în martie '95, cînd se descoperă că şeful Corpului de Control al ministrului de Interne, împreună cu colegii săi şi cu supraveghetorii săi de la UM 0215, este implicat în trafic cu maşini furate din Occident. Urmează apoi o altă lovitură venită de această dată din partea generalului Ion Pitulescu (fostul inspector general al Poliţiei) care îşi uluieşte (teatral) ministrul prin prezentarea demisiei sale în cadrul unei conferinţe de presă, unde afirmă că în Minister corupţia a ajuns pînă aproape de vîrf. Prin piesa jucată de inspectorul general al Poliţiei (devenit, mai apoi, consilier al ministrului), ministerul lui Tărăcilă aruncă pisica în ograda Justiţiei. Tărăcilă cădea, o dată în plus, în picioare. La fel şi clienţii săi.

Inepuizabila euforie

Teodor Meleşcanu (încă ministru de Externe) a reuşit să treacă prin încercări cel puţin inedite, eşecurile diplomatice fiind absorbite de chipul său etern euforic. Astfel, la sfîrşitul anului '95, declanşează panica printre diplomaţii ucraineni, cînd îşi exprimă îndoiala în faţa Senatului că "Insula Şerpilor face parte, de fapt şi de drept, din teritoriul ucrainean" şi că partea română este gata să supună acest diferend Curţii Internaţionale de Justiţie. Ministerul de Externe de la Kiev consideră aceste declaraţii drept pretenţii teritoriale faţă de Ucraina. La scurt timp după reacţiile dure ale Ucrainei, dl Meleşcanu, cu un zîmbet larg, afirmă că tratatele României cu vecinii sînt definitivate în proporţie de 95% şi că există probabilitatea ca acestea să fie finalizate în '96. Cît priveşte Tratatul cu Ungaria, dl Meleşcanu a declarat iniţial că acesta va fi gata în martie '95. După ce martie '95 a trecut, fără încheierea Tratatului, dl Meleşcanu a spus că acesta ar putea fi parafat pînă la sfîrşitul lui '95, pentru ca la sfîrşitul lui '95 să precizeze, cu acelaşi optimism, că Tratatul cu Ungaria va fi definitivat în primăvară. După semnarea Tratatului Româno-Ungar, dl Meleşcanu l-a încurajat, prin prezenţa sa sfioasă, pe candidatul Ion Iliescu în discursurile sale antimaghiare. Dl Meleşcanu se contrazice cu atîta siguranţă de sine, încît nimeni nu pune la îndoială, cel puţin pe moment, spusele sale. Este suficient să se uite în ochii interlocutorului, zîmbind atotştiutor. În schimbul zîmbetului său suficient, dl Meleşcanu a fost numit, zilele acestea, raportor al Comisiei ONU de Drept Internaţional. Pe cinci ani de-acum înainte.

Diversiunea

Adrian Năstase era scos în faţă de PDSR de cîte ori scumpirile sau grevele dădeau bătăi de cap Guvernului. De cîte ori leul cădea sau iarna era prea grea, dl Năstase trebuia să inventeze un grav pericol care ne ameninţa fie graniţa de vest, fie liniştea din ţară, fie credinţa noastră ortodoxă. În ianuarie '95, fără a avea motive politice întemeiate, Adrian Năstase declara: "PDSR, în calitate de partid de guvernămînt, cere liderilor UDMR să dea dovadă de realism şi răspundere, să respecte Constituţia şi legile ţării, renunţînd la o politică care duce la manifestări extremiste şi iredentisto-şovine". Dar acesta este doar un exemplu. Etichetările, dezinformările, generalizările au fost incluse în instrumentarul dlui Năstase pentru a putea fi scoase la momentul potrivit. Mistificările par a face parte din disciplina de partid: Recomandarea 1201, pe care fostul partid de guvernămînt a acceptat să o ataşeze Tratatului Româno-Ungar, a fost folosită doi ani de preşedintele executiv al PDSR pentru a distrage atenţia populaţiei de la criza economică, de pildă. Dl Năstase nu ratează nici o ocazie de a-şi folosi discursul naţionalist: iehoviştii, fiindcă atentează la fiinţa ortodoxă a poporului român, Convenţia Democrată care este vîndută UDMR, Emil Constantinescu pentru că vrea să-l aducă pe rege. Pentru a arăta cît a făcut Guvernul PDSR pentru România, dl Năstase declară, în finalul campaniei electorale: "Dacă ar fi să spun, într-o frază, ce-am făcut noi în aceşti ani, aş spune că semnul cel mai clar a fost deschiderea la Bucureşti a magazinului METRO". Greu de spus ce se află dincolo de costumul DIOR al preşedintelui PDSR.

Blîndeţe şi modestie

Oliviu Gherman, întotdeauna binevoitor cu ziariştii, evitînd declaraţiile tranşante şi vorbind rar şi dialectal, a fost singurul lider PDSR care s-a arătat nesigur de fotoliul său înainte de alegeri. A încercat mai apoi să-şi atenueze pesimismul afirmînd că nu are "apucături de casă regală". Mai mult, dl Gherman a recunoscut: "Soţia mea ar fi o mai bună politiciană decît mine". Deşi nu doamna Gherman a intrat în noul Parlament.

Sabina FATI

Politica externă a culturii: cîteva îngrijorări

Întrebarea care revine pînă la saţietate de fiecare dată cînd vizitez România pentru vreo conferinţă sau cînd mă întîlnesc cu intelectuali români, cu autorităţi româneşti de vreun fel sau altul este cea privind "imaginea României" în străinătate. Zic "pînă la saţietate", dar în realitate anxietatea pe care o recunosc îndărătul întrebării e deplin justificată. Din două motive.

Cel dintîi este că în lumea de la sfîrşitul secolului XX *percepţia, reputaţia* sînt lucruri cel puţin la fel de importante în funcţionarea indivizilor şi a societăţilor pe cît sînt realitatea şi substanţa, de multe ori – vai! – mai importante chiar! (Nici nu mai vorbesc de cei, nu puţini la număr, care refuză să vadă vreo deosebire sau distanţă între imagine şi substanţă!) În al doilea rînd remarc că, din păcate, părerile larg răspîndite despre români (atît în Europa, cît şi, mai ales, în America de Nord) sînt (hai să spunem lucrurilor pe nume) dintre cele mai nedorite, plasate într-un soi de mortal triunghi între ironie, indiferenţă şi ostilitate.

Cauzele acestei neplăcute situaţii sînt multiple, unele dintre ele sînt de natură istorică, nu vreau să mă lansez aici într-o analiză pretenţioasă. Mai curînd aş vrea pentru moment să mă opresc asupra unor elemente concrete.

Întîi o remarcă. O "imagine" nu este un lucru static şi monolitic, nu este ceva ce nu poate fi schimbat printr-o tăietură rapidă şi iscusită de bisturiu. O paralelă lămuritoare: în secolele pre-ştiinţifice ale alchimiştilor, preocuparea şi speranţa cercetătorilor era adesea "piatra filozofală" sau oricum descoperirea bruscă şi radicală a unor formule secrete, definitive, de înţelegere a mecanismelor lăuntrice ale cosmosului. Evident, nu se întîmpla nimic, calea nu ducea niciunde. Abia în clipa în care studiul intelectual devine umil (adică adoptă empirismul pozitivist, descoperirea mică, înaintarea experimentală pas cu pas), abia atunci se naşte ceea ce azi numim ştiinţă, înţelegerea mai bună a regularităţilor din fenomenele naturale, aplicaţiile tehnologice, efectele favorabile asupra traiului uman. Asta ar vrea să fie o comparaţie. La fel cu mult-rîvnita "imagine": se schimbă încetişor, pe nesimţite, întrucît e constituită dintr-o mulţime de acţiuni mărunte, punctiforme, limitate în timp şi în spaţiu, lent cumulative. Studentul inteligent şi sîrguincios de la o universitate străină schimbă în mod hotărîtor opiniile despre români ale unui grup de colegi şi de dascăli, cei cu care intră în contact şi-l cunosc. Inginerul destoinic, lucrătorul harnic sau întreprinzătorul inventiv (persoane reale, în carne şi oase) dobîndesc creditul moral şi psihologic necesar pentru a spune ceva favorabil despre societatea şi comunitatea în care s-au născut sau au crescut. Raza lor de acţiune e mai limitată, dar credibilitatea lor e net mai mare decît cea a propagandistului oficial, oricît de elocvent şi de competent ar fi acesta din urmă.

Spun aşadar că una dintre căile principale de îndreptare a unei stări proaste (a unei imagini negative) este prin multitudinea micilor "puncte de lumină": acestea sfîrşesc prin a covîrşi întunecimile adunate (strat peste strat) de-a lungul anilor.

Şi încă un lucru: "integrarea". Se proclamă la nesfîrşit, cu viguroasă ostentaţie de către politicienii aflaţi la cîrmă, nu mai puţin decît cei din opoziţie, dorinţa fierbinte de a realiza această integrare europeană sau mondială. Foarte frumos, dar mult mai multă discreţie domneşte cînd vine vorba de *mijloacele* de folosit. Se uită pesemne că "a fi în rînd cu lumea" se traduce întîi de toate prin asemănare, iar nu prin îndărătnică deosebire.

Auzim vorbindu-se mereu de integrare euroatlantică şi înregistrăm reacţii de teamă şi de supărare atunci cînd lucrurile nu merg chiar aşa de bine sau de rapid cum ar poftì clasa politică românească. Ei bine, vom arăta că această integrare (legătura cu celebra "imagine" e mai mult decît evidentă) nu se dăruieşte de către nimeni, nu se octroiază, nu cade cu hîrzobul din cer. Nu; această integrare se *construieşte*, ea se dobîndeşte prin efort propriu. De ce stau mai bine în privinţa aceasta Cehia sau Ungaria? Foarte simplu: pentru că acolo există precedente. S-a mers încă de un deceniu şi mai bine pas cu pas înainte, răbdător şi tenace. Cele două societăţi pomenite (s-ar putea da şi alte exemple) au încurajat grijuliu intrarea în lume, fuzionările, participările, contactele multiple. Iată-le, aşadar, ajunse la un moment dat în situaţia de a fi socotite parteneri acceptabili ai lumii civilizate, tocmai în clipa în care au nevoie mai mare de astfel de recunoaşteri.

Astfel de integrări şi prezenţe se realizează, firesc, în nenumărate domenii, dar cele ştiinţifice şi artistice, intelectuale şi culturale joacă un rol dintre cele mai importante. Or, în privinţa aceasta, România este cu mult, cu mult, în urma altor ţări vecine. Să dăm două exemple care mi-au ieşit în cale din pură întîmplare în ultimele luni. Fiind în Germania, la Universitatea din Duisburg, ca participant la o conferinţă despre romantismul britanic, am întîlnit o tînără conferenţiară de la Catedra de Engleză a Universităţii Bucureşti. Aceasta a ţinut o excelentă comunicare despre Cantemir şi Byron; am putut constata cît de bine a fost primită de către un public format exclusiv din specialişti în materie. Am putut constata cît de apreciată era (şi, prin ea, evident filologia din România) pentru cunoştinţele ei intelectuale şi competenţa ei lingvistică. Ei bine, conferenţiara cu pricina îmi mărturiseşte că, în pofida ajutorului financiar, destul de generos, acordat de organizatorii conferinţei (caz destul de rar la manifestări de acest fel) a fost silită să-şi dezechilibreze pe jumătate de an bugetul familial pentru a-şi permite participarea.

Al doilea caz este al unei conferenţiare de la Facultatea de Filologie română a Universităţii din Bucureşti, care este totodată cercetător principal la Institutul "George Călinescu", persoană bine afirmată în domeniul literaturii comparate, cu stagii în străinătate, cu publicaţii abundente, cu prestigiu frumos atît în ţară cît şi în străinătate. Ea a fost recent numită candidat pentru Consiliul Executiv al Societăţii Internaţionale de Literatură Comparată. Alegerea, dacă are loc, ar însemna un succes frumos şi o continuare a prezenţei româneşti în acest important for, în linia Vianu, Duţu, Marino, Cornea (acesta din urmă actualmente unul dintre cei patru vicepreşedinţi ai organizaţiei). Conferenţiara în cauză îşi exprima însă temerile, cu ocazia unei întîlniri recente, în Canada. Cum poate să participe în mod eficient la întrunirile acestei organizaţii? Cine va suporta cheltuielile prohibitive? Mai mult, iar lucrul acesta m-a indignat de-a dreptul, instituţiile de care ţine (Facultatea bucureşteană, Academia Română), departe de a se strădui să o ajute, îi pun adesea bete în roate, caută să împiedice contactele acesteia *indispensabile, esenţiale*, pun pe primul plan mărunte regulamente interioare, par să ignore cu desăvîrşire valoarea afirmării internaţionale.

De ce? Cel puţin două cauze par evidente. Una este o instituţionalizare rigidă, birocratică, o viziune ierarhică complet depăşită în lumea de azi. Să spun îndată că astfel de apucături şi dificultăţi există cîteodată şi în Occident (inclusiv în multe universităţi americane; m-am ciocnit eu însumi de ele). Numai că acolo este sînt mai puţin nocive. Pot fi iritante pentru individ, dar ele nu afectează ansamblul atît de amplu, de solid şi de variat al unei reputaţii şi activităţi instalate de multe secole. "Imaginea" franceză sau americană nu poate fi astfel pusă sub semnul întrebării. În schimb, malignitatea indiferenţei ostile poate deveni de-a dreptul fatală pentru o ţară marginală încă, al cărei destin este în cumpănă. Fiecare mărunt gest de acest fel contează în direcţia integrării, a recunoaşterii şi a validării unei ţări ca România. Acum vreo 15 ani, discutam cu o profesoară din Israel, care venea să ţină o conferinţă la Universitatea din Washington, unde lucrez. Ea ne relata interesant despre felul în care regulile de schimb valutar, destul de stringente pe-atunci în ţara ei, erau suspendate în cazul profesorilor şi oamenilor de ştiinţă care circulă în străinătate. "Noi sîntem o ţară mică, dacă nu sîntem prezenţi în domeniile intelectuale şi culturale vom fi trecuţi cu vederea cu totul. Căutăm să ne afirmăm pretutindeni unde credem că dispunem de valori. Statul e cel dintîi care-şi dă seama de asta". Am rămas profund impresionat de această dovadă de înţelepciune şi clarviziune a autorităţilor israeliene în raport cu propriii intelectuali şi am reflectat cu tristeţe că în România lucrurile par să stea tocmai dimpotrivă.

Al doilea motiv ţine de tot de ierarhizare. Preferinţele afirmărilor externe nu coincid totdeauna cu judecăţile din interiorul ţării. Cineva poate fi apreciat superlativ la Bucureşti sau la Timişoara, dar să nu se bucure de aceeaşi glorie externă. Dimpotrivă, oameni care în clasamentele interne se află nitel mai jos pot întruni aprobări şi admiraţii în afara hotarelor. Cazul cel mai frapant e probabil cel al marelui scriitor Norman Manea, caz cu totul paradoxal, despre care, din fericire, a început să se mai vorbească şi în presa română.

Care e răspunsul? Bunul simţ ne sugerează că e nevoie de cît mai multă flexibilitate în astfel de cazuri. Nu spun că ierarhizările interne se cer suprimate sau subordonate judecăţilor externe. Dar însuşi interesul instituţional şi (în fond) cel naţional şi cel statal cer ca afirmările externe să cîntărească greu în ţară şi să fie sprijinite cît mai energic. Pe de-o parte, pentru că obiectivitatea ochiului extern se cuvine respectată, pe de altă parte, pentru că orice recunoaştere externă (chiar dacă o socotim eronată) se poate folosi instrumental de către breasla intelectuală românească în ansamblul ei: e un punct de inserare.

Să adaug că nu ignor defel dificultăţile bugetare ale statului român şi ale instituţiilor sale. Observ însă, parcurgînd fie chiar superficial datele oficiale, că parcă există suficiente fonduri pentru marile aparate de represiune internă şi de apărare externă (oare ce ţitanice încleştări şi bătălii stau în faţa viitorului apropiat al ţării?), că vizitele oficialilor sînt frecvente şi copios susţinute băneşte, că diverse industrii dinosaurice (moştenirea urîtă a celui mai tîmp şi mai rău comunism) sînt abundent subsidiate. Repartizarea e strîmbă şi rău gîndită. Sănătatea, cultura, ştiinţa sînt în ziua de azi parametri mult mai importanţi ai autodefinirii şi ai autoconstrucţiei naţionale decît erau acum 40-50 de ani. Importanţa lor creşte zilnic: comparaţi nitel lucrurile cu stările bugetare din Europa de Apus, din America de Nord.

Contactele acestea ştiinţifice şi intelectuale sînt departe de a fi un capriciu luxos şi gratuit. Guvernantul cu simţ de răspundere şi cu dragoste de patrie va calcula, ca un şahist, cu două-trei mutări înainte şi se va gîndi la interesul naţional. Mulţimea de contacte ajută integrarea şi ameliorează imaginea. La un moment dat, se produce un "salt calitativ" (ca să vorbesc în limbajul pe care acest guvernant îl înţelege poate mai bine, din amintirile educaţiei de care va fi avut parte). Se ajunge la investiţii, se împinge înainte interesul material general, bunăstarea, mulţumirea şi liniştea socială, în măsura în care mentalităţile despre România cunosc o ameliorare. Pledez aici, deci, pentru o politică externă a culturii mai luminată, a multiplicităţilor, a indivizilor generos sprijiniţi, şi pledez împotriva celor care se bizuie pe structuri mari şi greoaie. Integrarea nu e un act mare şi unic, nu e un bolovan aruncat în baltă odată pentru totdeauna: integrarea e dinamică. Rolul organelor instituţionalizate se cuvine să fie cel al prezenţei auxiliare: un soi de sprijin continuu al iniţiativelor individuale.

Virgil NEMOIANU

Bethesda MD, oct. 1996

Viața printre lucrurile mici

– de vorbă cu doamna Florica CERNĂIANU –

Cine găsește un nasture, n-are ce face cu el: dezertînd din serie, obiectul capătă o individualitate inutilă. Cine l-a pierdut, însă - și nu descoperă imediat unul de-același fel - trebuie să schimbe toată garnitura. Improvizația n-are ce căuta în acest caz; pînă nu se reface șirul nasturilor perfect identici, uniformi, n-ai cum te descurca, veșmîntul e compromis, de nepurtat. Dependența întregului de amănunt ni se impune, astfel, cu o concretețe sîcîitoare. Dar trăim într-o lume din ce în ce mai grăbită, gata să se debaraseze de haine mai mult prin aruncare decît să le dezbumbe cu încetinire; cîștigă teren închizătoarele de material plastic, acționînd la simpla presare, fermoarele, șireturile. S-ar putea ca arheologii viitorului să fie lipsiți de surpriza descoperirii unei garnituri de nasturi care ne-a supraviețuit, mîncată de timp și misterioasă mărturie a trecerii noastre prin lume. Relicvele vremii noastre vor fi produsele din masă plastică, nedegradabile, care, dezgropate din pămînt, o să arate la fel de strălucitoare și intacte ca-n clipa fabricării. Eternitatea "înlocuitorilor" nu e una la care să ne gîndim cu plăcere. Preferăm încă bumbii și podoabele de metal, lemn, sticlă și cînepă. O vizită în cel mai cunoscut magazin de nasturi și mici accesorii vestimentare din București, care-și permite luxul de a nu avea o firmă, bazîndu-se exclusiv pe faima proprietarei, dna Florica Cernăianu, ne dă ocazia să aflăm cum se trăiește printre lucrurile mici, trecătoare.

Anii - de pe o zi pe alta

Stimată doamnă Cernăianu, de ce credeți că nu spunem niciodată că ne "descurcăm" într-un amor (unde mai degrabă ne încurcăm) sau într-o boală, dar ne descurcăm în viață? Dv. de ce ați ales nasturii și podoabele?

A fost aventura mea pe un teren necunoscut. În tinerețe am făcut ceva drept, ceva litere și filozofie, ceva pian și ceva artă dramatică: nimic încheiat definitiv, așa au fost împrejurările. Artă plastică, scenografie, costume - nu, niciodată, nu mă gîndeam că o să-mi cîștig existența din asta. La nasturi și podoabe am ajuns pornind de la stenografie și bătut la mașină. Lucram la Institutul de Studii Româno-Sovietic, colaboratoare externă, la Ministerul Învățămîntului, unde stenografiam tot felul de cursuri, la Institutul de proiectări de Poduri și Șosele. Băteam la mașină cît mă țineau puterile și cîștigam cît un ministru. Efectiv. Revoluționasem bugetul familiei. Vedeți, cînd am terminat liceul, la Carmen Sylva, în 1939, la bacalaureat și la intrarea în facultate ni s-au făcut niște fișe psihologice mai speciale, mai aplicate. Și ce-am aflat despre mine? Atenție distributivă - fără barem; fantezie, imaginație, la fel. Inteligență... ce să mai vorbim? De-a dreptul flatant. Tare aș fi curioasă dacă s-ar mai găsi, poate mai sînt, să văd fișele unei asemenea "ființe excepționale", cum fusesem considerată atunci de examinatori. Și ce faci cu toate astea cînd trebuie să-ți asiguri traiul? Te descurci! Mi-amintesc că băteam la mașină "blind", reminiscență de pianistă, și stăteam de vorbă cu Ada Weis, traducătoarea care-mi dicta din carte, dar cam fără chef, fiindcă era îngrijorată: ce-o să facă mătușa ei, proprietara unui mic magazin pe Edgard Quinet, acum că a rămas văduvă și e nevoită să se zbată singură cu greutățile? "Să facă o combinație cu mine", m-am pomenit că zic, într-o inspirație. Și-am făcut-o. În cîteva zile n-am mai fost vestita dactilografă ci ucenică la nasturi.

Ați avut firmă gri la magazinul unde lucrați?

Am avut, ca toți particularii anilor '50. Gri cu negru! Se făceau acolo lucruri mici, altminteri foarte frumoase: miniaturi de corăbii portugheze din coji de nucă și pînze din pergament, cît unghia, felicitări, pomi de Crăciun cît un deget, împodobiți cu poleială colorată, bibelouri din conuri de brad etc. Și - vai! - se ascuțeau lame de ras folosite. Produceam tractoare, vapoare, vagoane, dar lame de ras nu, se importau puține și cine apuca le dădea la reascuțit, că nu se știa cînd mai veneau altele. Ei, în lumea asta, a celor ce trebuiau să se descurce de pe-o zi pe alta, am intrat și eu cu nasturii. Aveam cîteva idei: organizarea de culori, de pildă. M-am apucat întîi de grunduit, în cele 5 culori de bază, și vopseaua finală o dădeam pe deasupra. Atelierul era în continuarea Capșei: mic, înghesuit, un fotograf alături și parcă o sifonărie, de nu mă înșel. În clădire, la un etaj, mi se pare că funcționa și o firmă clandestină de borș, foarte prosperă. Și-acolo a venit într-o zi Eugen Schileru care mi-a zis: "Florica, dă-ți drumul, tu nici nu știi ce faci..." Foarte măgulitor; dar eu, la început, eram mereu presată de timp: lucram cu bună credință, însă nu reușeam să dau lucrurile la moment.

Ce clienți căutau nasturi și podoabe unicat?

Dar cine nu venea... La un moment dat a venit și Securitatea, să vadă ce fel de fenomen social sînt eu, că face lumea coadă la mine, chiar cucoanele de la ambasade și de la legații. Îmi "dădusem drumul", găsisem și niște meșteri talentați. Ce isprăveam de lucrat seara, pînă a doua zi la 10 dimineața, cînd veneam la magazin, se vindea și primeam o mulțime de comenzi noi. Și-ntr-o zi s-a dat dispoziție că meseriașii particulari nu mai au voie pe arterele principale. Am fost evacuată. S-a pus totul într-un camion și-am ajuns cu calabalicul acasă, în curte. Cînd vezi un magazin de nasturi și podoabe trîntit în curte parcă se dezorganizează lumea. Atîtea lucruri mici, frumoase și inutile, amestecate fără sens. Mă uitam la ele și nu știam ce să fac. Și-ntr-una din zile mă sună o doamnă, Manți, care îmbrăca nasturi, într-un fel de "bordei", aflat pe strada Eforiei pe locul căruia s-a construit mai tîrziu Agenția de Voiaj. Mi-a spus că de mult pusese ochii pe mine și știa, înainte ca să aflu și eu, c-o să mă scoată de lîngă Capșa: mă invita să lucrăm împreună în încăperea cît un ghioc. "Unde-o să-ncăpem amîndouă?". "Veniți și-o să ne împăcăm, sînt sigură." După un an a murit. Am rămas singură, mă obișnuisem cu locul. Dar a venit demolarea. Unde să mă duc? Am avut noroc: mi-a spus cineva că vis-à-vis, este o spălătorie și proprietăreasa m-ar primi, dacă vreau. Și-am vrut: am lucrat în același spațiu cu spălătoreasa vreo 2-3 ani, pînă s-a retras și-am rămas de capul meu. Fără aburi, dar cu umezeală, frig și șoareci. Cînd coboram în atelier, băteam într-un perete de lemn să-i sperii, să plece. Conlocuirea cu ei m-a făcut să-i observ cu atenție: în fond, erau extraordinar de cuminți și de curați. Nu făceau orice și oriunde. Cel puțin ai mei. Aveau colțul lor, lîngă apă.

Soarele inspiră

Atelierul dvs este așezat într-o zonă plină de pitoresc: în rînd cu muzeul Tătărăscu, ridicat în prima jumătate a secolului XIX, și peste drum de palatul ziarului *Curentul*, una din clădirile dominatoare din perioada interbelică. Erați vecină cu o lăptărie celebră prin anii '50, loc căutat fiindcă vindea iaurt de oaie, și cu Casa Anticarilor, o mică bijuterie, azi dispărută. Se înalță acum în preajmă unul din cele mai înalte blocuri, spre care privim dînd capul pe spate. Cît din succesul dvs se datorează acestui vad de invidiat?

Tocmai în acest vad am simțit că s-a frînt ceva în mine. N-aveam soare. Și dacă n-am, nu sînt inspirată. Soarele inspiră. Dar am descoperit că am un fir trainic care mă conduce: o casă la țară, la Nămăiești. Acolo am soare, mă duc sîmbăta și duminica, mă reîncarc de energie pentru o săptămînă. Am zile bune și aici, dar nu sînt totdeauna dintre cele inspirate, spre care tînjesc. Nu sînt la înălțimea la care vreau eu să ajung și știu că pot. Greu am dus-o de multe ori și înainte, la cooperativă n-am vrut să intru, că nu suportam STAS-ul, priponirea la țăruș, uniformizarea. Dar perioada de după '89, - mai ales prin '92-'94 - a fost foarte dificilă, mult mai mult decît cea de început în meserie. Am simțit că vine peste mine gunoiul, urîtul cu "prestigiu", care a zăpăcit mințile. Frumosul de mîna a treia, a șaptea, a paisprezecea, strasul, penele, plasticul și zdrăngănelele importate în exces, avalanșa kitsch-ului. Cum să faci față acestei adevărate pervertiri? Doamna Marineanu, o prietenă pe care o cunosc de numai 64 de ani, dar mi se pare c-o știu de cînd m-am născut, e mai cumpănită, prezența ei alături de mine în magazin e liniștitoare. De o vreme cred că mi-am găsit un scop, chiar îmi place să-mi spun: "Încep cariera la 76 de ani!" De-aici vreau să pornesc.

Să faceți ce?

Să perfecționez tot ce știu: sînt independentă, nu mai am obligații, pot să mă joc. Loc în sus este la nesfîrșit. Nu mai admit eu lucruri care să nu-mi placă în primul rînd mie.

De ce credeți că a se descurca înseamnă mai puțin posibilitatea de afirmare a cuiva îndemînatic și dotat, cît implică ideea de frustrare, ilegalitate, risc?

Eu acum știu precis că mă pot descurca fără să fac ilegalități. În magazinul meu am ținut o "catedră de gust". Am predat adecvarea, armonizarea veșmintelor cu accesoriile potrivite pentru fiecare ținută, am încercat să reabilitez frumusețea lucrului mic, dar autentic. Nasturii aceștia cu dungi fine se obțin din lemn de prun, de pildă. Cei mai neașteptați ca finisare și formă, ușor alungită, cu evidențierea cercurilor interioare ale lemnului și margine din scoarța copacului, mi-au izbutit cînd am prelucrat niște crengi uscate din smochinul din grădina mea. Perdelele acelea colorate, din bucăți inegale de lemn, sînt făcute din iedera tăiată de-un vecin al meu, maestrul Dan Nasta, din curtea lui. Sînt atîtea lucruri frumoase în jurul nostru la care nu știm să ne uităm cum trebuie... Într-o ierarhie proprie, eu așez două mari descoperiri: patul și nasturele. Cît e de mic, nasturele individualizează o haină, exprimă un nivel de gust, o alegere, evoluția psihică a cuiva. Fără să dau lecții, oferind doar o varietate de podoabe, am învățat pe unele clîente că nu se pot duce la piață cu perle la gît și nasturi de stras. Bineînțeles vin în magazin și persoane avizate, care știu ce să ceară. De 40 de ani ele sînt totdeauna în pas cu moda, dar au și acel "nu știu ce" care le distinge și le dă timbru personal orice ar purta. Ideea mea a fost să fac totdeauna ceva pentru o fizionomie anume, pentru o textură anume, pentru un fel particular al cuiva de a purta hainele sau a se mișca. Meseria/magazinul spune și comunică: clientul este un receptor al semnalelor tale, dar poate fi și un sprijin. Poate să-ți sugereze un nivel superior de atins.

Lupta pentru triumful caprifoiului

Doamnă Cernăianu, aveți ucenici?

Nu. Sînt membră a Fondului Plastic, mă cunoaște multă lume, mă admiră, dar n-am descoperit încă dorința cuiva de a-mi urma profesia de năsturăreasă.

Poate că și magazinul, așa cum arată, cu vase de aramă, cu abajururi vechi sau felinare de vînt luminînd pereții acoperiți cu pînză de sac, sugerează o atmosferă de melancolie, de taină intransmisibilă, închisă în sine.

Tocmai asta mi se spune că atrage. Într-o vreme era numit chiar "magazinul studentelor". Dar e tîrziu, poate, pentru a împărtăși experiența doar unei persoane anumite. Aș vrea să intru în legătură cu o mare fabrică de textile și să-i rog pe cei din conducere să-mi trimită bucățele de material, pentru care să propun nasturii și podoabele, cu exclusivitățile respective. După atîta vreme de uniformizare să proiectăm împreună *clientul personalizat*, de la stofă la accesorii și podoabe. N-am făcut pînă acum publică ideea, pentru că nu s-a interesat nimeni de mine. Astăzi dau primul interviu în presa română. O dată m-a căutat cineva de la un post de radio, dar era France Inter, și-a transmis convorbirea cu mine de la Paris.

Acesta e cel mai mare proiect al cuiva care toată viața și-a exersat fantezia în lucrurile mici?

A, pardon, am avut și un proiect într-adevăr mare. A murit pe fosta stradă Olga Bancic, la Ecologiști. Am vrut să fac din satul Nămăiești un centru național de cultură a caprifoiului. Punct pe hartă, cornul abundenței! Cîte nu se pot face din el? Frunzele folosesc la producerea aspirinei, planta reprezintă o hrană bogată pentru vite și tot din ea se poate extrage parfum, unul de mare prospețime, subtil. Din tulpină ar ieși o sumedenie de obiecte delicate, bibelouri, podoabe, nasturi. Propunerea mea a cam fost luată la vale, deși eu spun totul din convingere, fără tăgadă. Compensatoriu, poate (nu știu exact) lucrul la obiectele mici mă face să văd totul în mare cînd imaginez un proiect. Acum sînt într-o stare de nemulțumire, nu deprimată, activă cumva; știu ce se poate face mai bine și descopăr o mulțime de locuri unde gîndurile mele ar da rod. N-o spun din orgoliu. Dar vorbindu-vă retrăiesc chiar acum emoțiile ideilor pe care, de bine de rău, aș putea să le dezvolt ori să le dezgrop de unde le-am pitit în vremuri grele, fără speranță.

Dintre atîtea sute de modele create într-o viață, după ce recunoașteți un nasture făcut de dvs., de care s-ar fi putut să uitați?

Cum adică? Păi se *vede* imediat. Deocamdată, metoda mea de lucru nu-i furată. Pare a fi la îndemînă - ce-i mai simplu ca un nasture? - dar simplitatea știe să-și apere foarte bine secretele.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

Anul IV
nr.203
29 nov.- 5 dec. 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

STAREA CRITICII LITERARE

– agonie sau metamorfoză? –

În acest număr:

• *Nicolae MANOLESCU, Mircea IORGULESCU (pag. 6)*
• *Ioana PÂRVULESCU, Dan C. MIHĂILESCU, Bogdan GHIU (pag. 7)*
• *Mircea MARTIN, Carmen MATEI-MUŞAT (pag. 8-9)*
• *Z. ORNEA, Andrei BODIU (pag. 10)*
• *Sorin ALEXANDRESCU, Ion Bogdan LEFTER (pag. 14)*
• *Paul CERNAT, Letiţia GURAN (pag. 15)*

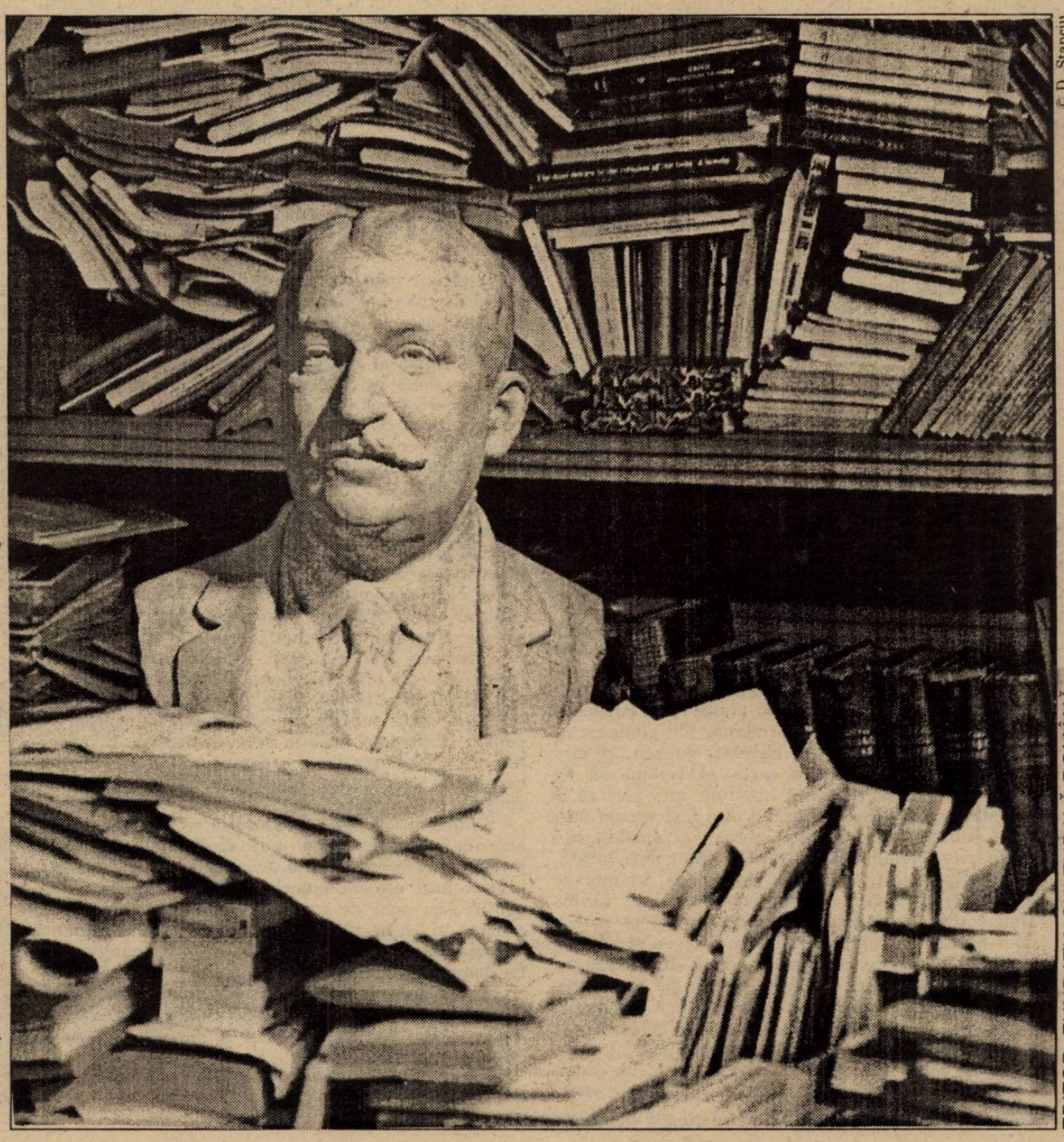

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Ştiri nebăgate în seamă

● Preşedintele Emil Constantinescu a declarat Agenţiei France Presse că modelele sale politice sînt generalul De Gaulle, Vaclav Havel şi Corneliu Coposu, iar ziariştilor autohtoni le-a mărturisit că şeful Biroului prezidenţial de presă ar putea fi chiar fiul său Dragoş ● Corneliu Vadim Tudor, senator PRM, e de acord cu participarea Uniunii Democrate a Maghiarilor din România la guvernare, cu condiţia ca acest "eveniment istoric" să se petreacă în Ungaria ● Preşedintele Consiliului de Administraţie al băncii Columna Bank şi şefa Fundaţiei Columna Bank au devenit vicepreşedinţi ai Partidului Socialist condus de Tudor Mohora ● La Brăila pedeseriştii au început să migreze la PNŢCD. Peste 100 de cereri au fost depuse, între cele două tururi de scrutin, la Comitetul Municipal PNŢCD ● Uniunea Europeană va finanţa cooperarea transfrontalieră româno-ungară ● Gelu Voican Voiculescu a mărturisit că "dispreţuieşte profund" pe noul şef al statului, dar speră ca "modelul moral Ciorbea" să fie molipsitor ● Vasile Bădăluţă, economist plecat în urmă cu 14 ani (prin excursie) în Germania, înfiinţează la New York un post privat de Televiziune numit Romanian Voice Television. Emisiunile îşi propun să "atingă latura sentimentală a românilor din Statele Unite" ● Directorul SRI Virgil Măgureanu a fost invitat la sediul NATO pentru a participa la o conferinţă pe tema protejării documentelor serviciilor secrete, în timp ce, prin "Lumea liberă" din New York, Emil Constantinescu e sfătuit să-l înlocuiască pe actualul şef SRI cu fostul general Ioan Mihai Pacepa ● Adrian Păunescu "îl perie" pentru ultima dată pe Ion Iliescu în calitate de preşedinte al României, solicitîndu-i ca înainte de a transfera puterea să semneze un act de graţiere pentru foştii lideri PCR (încă) deţinuţi politici. (E.Ş.)

Efectul de ecou

Domnule director,

se pare că sintagma „cultul personalităţii" se ia în serios de supravieţuitorii terorii bolşevice transplantate şi naţionalizate pe meleagurile noastre, uitîndu-se că ea a servit drept eufemism "autocritic" pentru cei care au continuat să ţină în viaţă aceeaşi Jeanette altfel coafată. Să nu uităm că, potrivit DEX-ului, personalitate înseamnă un "ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană." Or, *lipsa* de trăsături morale şi intelectuale, sau calitatea dubioasă, ambiguă a acestor trăsături, configuraţia lor malefică nu conferă în esenţă calitatea de personalitate unor actori politici cum ar fi Stalin, Gheorghiu-Dej, Rákoci sau Ceauşescu. Ei au fost persoane care au ajuns la putere (absolută) datorită unor "principii de cadre" oculte şi intrigi mascate, prevalîndu-se de la calitatea de personalitate, mai mult chiar, de-a dreptul de salvatori ai umanităţii, genii, în fapt semizei.

Îmi vine în minte un reportaj al lui Egon Erwin Kisch, care pentru a verifica o rumoare vieneză potrivit căreia castelul Schönbrunn este bîntuit de un spirit, s-a furişat în grădina castelului, s-a căţărat pe burlane şi a aruncat o privire în camera de lucru a lui Franz Joseph. El conchidea: "Împăratul stătea la biroul său, dar spirit nicăieri". Concluzie, vai, actuală şi plină de învăţăminte, adică de a ţine minte.

În ce priveşte descurcăreţii, constat fără comentarii că alegerile au fost căştigate de ProTV, că, pentru ca să cîştigi, ajunge să te uiţi. De unde poate, concluzia unui "fondist", care ne zice într-un ziar de frunte că, dacă noul guvern va "vindeca" pe cei care au votat cu Ion Iliescu, "totul va merge de la sine". Strada în care locuiesc, Gala Galaction, a fost asfaltată în trei zile în săptămîna patimilor dinaintea celui de al doilea tur al prezidenţialelor. N-a trecut nici o săptămînă şi stratul de bitumen a trebuit să fie "operat", muncitorii au acoperit conştiincios şi gurile de scurgere. Turnat direct pe carosabilul deteriorat, asfaltul a început să se fisureze, au şi apărut primele gropi, într-adevăr nounoute.

În speranţa că ne vom descurca mai bine, rămîn mai departe cititorul dilemelor Dumneavoastră,

János SZÁSZ

Fundaţia Culturală Română

● *Marţi, 26 noiembrie a.c., orele 13.00, va avea loc la sediul Fundaţiei Culturale Române* vernisajul expoziţiei de caricaturi ale artistului din Israel de origine română Adar Darian. Artistul, născut în 1931, a plecat în 1964 în Israel, unde s-a consacrat publicînd în numeroase ziare din Israel şi participînd la mai multe saloane internaţionale de caricatură, în decursul timpului.

● *Joi, 28 noiembrie a.c., orele 12.00, la Sala Radio,* în cadrul tîrgului de carte "Gaudeamus" (27.11 – 01.12), Editura Fundaţiei Culturale Române lansează cartea:
"David Zugravu" de Aurel Chiriac – Volumul este o monografie a cunoscutului pictor de biserici de lemn din zona Bihorului (sec. XVIII), David Zugravu, însoţită de un bogat material ilustrativ şi un rezumat în limba engleză.

● *Vineri, 29 noiembrie a.c., între orele 12.00-14.00, tot la Sala Radio,* în cadrul aceluiaşi tîrg de carte, Editura Fundaţiei Culturale Române lansează următoarele volume:
„Dicţionarul presei literare româneşti" de Ion Hangiu – Dicţionarul cuprinde date exhaustive despre publicaţiile din perioada 1790-1990, inclusiv despre revistele din exil şi din Basarabia. Volumul include o anexă cu periodicele de după 1989, o cronologie a periodicelor şi un indice de nume.
"O istorie a muzicii universale", vol. II, de Ioana Ştefănescu – Volumul este o istorie a muzicii de la Bach la Beethoven.
"Interviuri din tranziţie" de C. Stănescu – Volumul conţine interviuri cu scriitori români şi alţi oameni de cultură, apărute în ultimii ani în "Adevărul literar şi artistic".

Vremea şefilor

Nu ştiu dacă aţi auzit, dar se fac în clipa de faţă tot felul de restructurări în ambasadele franceze din străinătate, mai ales în domeniul cultural, pentru mai multă eficacitate şi pentru a evita risipa, deoarece noi, francezii, sîntem risipitori de felul nostru, aşa că trebuie să mai strîngem cureaua. Pentru concentrarea energiilor, se reorganizează multe servicii pînă acum împrăştiate.

Poate că nu vedeţi în aceste măsuri decît punerea în aplicare a bunului simţ, şi ne doriţi succes deplin. Nu bănuiţi consecinţele obscure, dar reale ale unei asemenea restructurări. Gîndiţi-vă puţin. Atunci cînd existau trei servicii diferite, existau şi trei directori sau trei şefi care-şi organizau fiecare treaba. Dacă din trei servicii rămîn două, sau chiar unul singur, rămîne şi un singur director, iar ceilalţi doi se trezesc brusc retrogradaţi, deşi n-au făcut nimic rău, la gradul de subşef. Nu s-a găsit pînă acum nici o soluţie pentru această problemă.

Mai zilele trecute, i-am telefonat unui prieten care lucrează în străinătate şi care, în ceea ce-l priveşte, s-ar putea spune că a beneficiat de aceste măsuri, pentru că din şeful unui serviciu a devenit şeful mai multor servicii, sporindu-şi astfel teritoriul de şef. În afară de asta, a mai publicat de curînd şi o carte la o mare editură pariziană. Mă gîndeam că faţă de toţi colegii lui şefi deveniţi subşefi, şi care nici nu publicaseră nici o carte, el trebuie să fie foarte fericit şi să se simtă împlinit, mai ales că şi *Le Monde* îi publicase fotografia. Am fost aşadar surprins, ştiindu-l mai degrabă glumeţ şi amabil, să-i descopăr la telefon o voce aspră şi chiar dezabuzată. Am înţeles destul de repede, pentru că, înainte de a-mi da veşti despre soţie şi copii, a simţit nevoia să-mi vorbească despre experienţa amară pe care o trăia: contrar supoziţiilor mele, nu devenise şeful a trei servicii diferite, ci numai a două. Rămăsese un al treilea serviciu independent, cu un şef mai puţin şef decît el, din moment ce nu avea decît un singur serviciu în subordine, şi nu două, dar care nu era obligat să-i dea lui socoteală. Iar prăpăditul ăsta, pentru că şeful celui de al treilea serviciu nu putea fi decît un prăpădit, va pleca în cele din urmă, astfel că prietenul meu va pune mîna şi pe serviciul lui. Lucru de care se plîngea, se-nţelege, deoarece, cu cît eşti mai şef, cu atît ai mai mult de lucru. Toate astea mi le spunea cu repeziciune, iar eu, de la celălalt capăt al firului, îl compătimeam că nu era decît de două ori şef, dar îl şi plîngeam la gîndul muncii care îl aştepta cînd va fi de trei ori şef.

Amintirea conversaţiei m-a urmărit o vreme. Mă gîndeam la ce-mi spusese odată o prietenă, o romancieră pornită rău de tot împotriva aviditătii de nestăvilit a bărbaţilor. Urmase o serie întreagă de cursuri despre budism care o influenţaseră foarte mult. Chiar avea de gînd să lase o bună parte din averea ei unui călugăr care o ajutase să depăşească nişte momente grele din viaţă. Bărbatul ei, om de afaceri, şef şi el, o părăsise într-o bună zi, lăsîndu-i doar o explicaţie de cîteva rînduri pe comodă, pentru că avea o amantă, o femeiuşcă brunetă şi grăsuţă, cu care îşi mai trecea timpul între două întîlniri, în vreme ce soţia lui scria romane. Trecuse printr-o experienţă îngrozitoare, mult mai grea decît cea a şefilor deveniţi subşefi, cel puţin aşa îmi închipui eu, pentru că de fapt nu ştiu ce simt aceştia. Şi apoi e mai uşor să mărturiseşti o decepţie în dragoste decît experienţa trecerii de la statutul de şef la cel de subşef.

Sîntem incorigibili, şi nu ştim ce să facem ca să suferim întotdeauna mai mult decît ni se cere. Soţul prietenei mele era pînă la urmă ca şi viitorul de-trei-ori-şef: nu-i era de ajuns o soţie, o blondă înaltă, subţire, cu ochi de un albastru intens, care scria romane şi chiar picta, îi mai trebuia şi o amantă grăsuţă. Iar amanta grăsuţă nu se putea mulţumi să fie doar amantă de şef, voia să-l aibă cu totul. Lucruri asemănătoare se petrec tot timpul, peste tot, pe spinarea subşefilor şi a nevestelor abandonate, retrogradate, fără să fi făcut nimic rău, cel puţin după cîte ştie lumea.

Prietena mea, după ce a scris trei romane disperate, negre ca şi sufletul ei, şi după ce a pictat vreo treizeci de pînze care i-au înspăimîntat literalmente pe critici, a descoperit întîmplător budismul, datorită unui prieten homosexual care începuse să-l practice după ce fusese părăsit de ultimul amant. S-a dus şi ea să urmeze învăţătura unui lama, de la care reţinuse în mod special ideea aviditătii pe care acum o stigmatiza neîncetat. Şi cum o frecventam destul de des pe vremea aceea, am beneficiat într-un fel prin ricoşeu de înţelepciunea acelui lama. Cînd eram cu ea, nici nu îndrăzneam să mai cer o dată brînză, de teamă să nu mă taxeze de aviditate, şi cum nu aveam nici un secret faţă de ea, a trebuit să-mi restrîng şi numărul amantelor cît mai mult cu putinţă. Era convinsă că aviditatea este cea care îi pierde de fapt pe oameni, faţă de care cele şapte păcate capitale ale creştinilor i se păreau apucături de portar, avataruri edulcorate ale acestei patimi fundamentale care ne macină pe toţi.

Toate amintirile acestea m-au făcut să-l plîng *in petto* pe colegul meu de-două-ori-şef. Dacă la rîndul vostru vă veţi simţi cuprinşi de aviditate, de dorinţa de a acumula onoruri şi de a-i strivi pe ceilalţi, dacă simţiţi că nu puteţi scăpa de acest imbold care ne dă ghes tuturor încă de la primul biberon, vă sfătuiesc să aplicaţi o metodă sigură: colecţionaţi timbre.

Norbert DODILLE

Traducere de Marina VAZACA

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Societatea deschisă**
- **Prejudecăţi**
- **Universitate şi universitari**
- **Istorie şi politică**

În interval

Între cele două guvernări, cea care tocmai se dizolvă şi cea în curs de constituire, traversăm, fatalmente, un episod de toropeală voioasă. A apărut din nou - exact ca imediat după 22 decembrie 1989 - surescitarea iminentei intrări în Paradis. O bătrînă din Piaţa Amzei îi sfătuieşte pe cei din jur să nu mai cumpere margarină: în cîteva zile se va ieftini, oricum, untul. Impozitele? Aveţi puţintică răbdare: vor coborî spectaculos! Imaginea ţării? Staţi un pic: personalul tuturor ambasadelor, de la şeful de misiune pînă la portar, va fi schimbat! Problemele de proprietate se vor rezolva galopant. Corupţia va fi un vis urît, de care ne vom reaminti tot mai rar. Nu crezi? Înseamnă că ai vinovate nostalgii iliesciste. Înseamnă că ai o fire ursuză, incapabilă de bucurie genuină.

De cealaltă parte, se pun deja bazele unei euforii a pagubei. Degeaba se laudă noii aleşi cu soluţii ingenioase şi eficiente. Nu ştiu ce spun! O să vadă ei! O să vă pară rău că i-aţi ales. Numai noi, învinşii, ştiam ce trebuie făcut. Alegerile au înlocuit o elită de specialişti hiperdotaţi cu o mînă de diletanţi zburdalnici.

La nivel naţional, are loc o amplă restructurare a oportunismelor. Poporul se reorientează. Loialităţile se redistribuie. Toată lumea dă năvală să se înscrie la ţărănişti. În noaptea de 3 noiembrie, un impostor notoriu din conducerea televiziunii naţionale striga, pare-se, pe coridoarele instituţiei: "Au cîştigat ai noştri!" "Memorialul durerii" e programat, brusc, la o oră de maximă audienţă. Regele Mihai nu mai e "exrege", Corneliu Coposu devine - şi pentru crainicii "Actualităţilor" - "Seniorul"...

Asta nu înseamnă că au dispărut toate continuităţile şi inerţiile. Cîteva cuvinte, de pildă, şi-au păstrat, neatins, prestigiul. Realităţile ţării continuă să fie "complexe". Negocierile pentru noul guvern sînt şi ele "complexe". "Complexă" e şi situaţia creată de inundaţiile de la Veneţia, şi "problematica" iernii care se apropie, şi atitudinea Fondului Monetar Internaţional. Evident, şi soluţiile pe care le vom adopta vor trebui să fie "complexe".

În ce mă priveşte, încă savurez cîteva fenomene simple. Încă mă bucur de paloarea subită a cîtorva voci, care mi-au stricat adeseori cheful, cu gălăgioasa lor fermentaţie, în ultimii ani: Adrian Păunescu, Gavra, Funar, Vadim Tudor şi ceilalţi pezevenghi, oblojiţi prostește de vechea guvernare, pînă în al doisprezecelea ceas. Încă mă odihnesc în intervalul nebulos dintre cele două guvernări, un interval în care, vorba lui Cioran, toate iluziile ne sînt încă permise...

Andrei PLEŞU

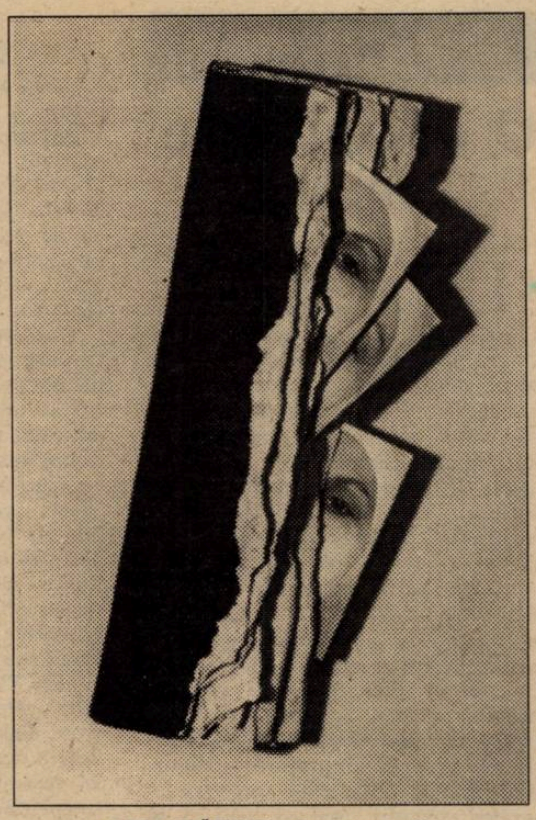

GETA BRĂTESCU, *Cartea cu ochi.*
În acest număr, reproduceri de la a patra expoziţie anuală organizată de Centrul SOROS pentru Artă contemporană, „EXPERIMENT. Interferenţe şi prospecţiuni în arta românească, anii '60-'90"

Austeritate la promisiuni, embargo pe loialitate

După aproape două săptămîni de la cîştigarea scrutinului prezidenţial, preşedintele nou ales învaţă că nu e chiar atît de simplu să-ţi respecţi promisiunile electorale. Cînd eşti în vîrful ierarhiei, de unele promisiuni te dezici singur, "din motive obiective", pe altele te ajută (sau te obligă) să le încalci oamenii din propria-ţi "familie politică", iar cîteva se dovedesc, la o examinare atentă, fie aberante, fie ridicole. Emil Constantinescu fusese sigur, înainte de victorie, că va putea anunţa configuraţia noului cabinet pe 19 noiembrie, că negocierile politice CDR-USD-UDMR nu vor avea nimic din caracterul ocult şi dubios al "înţelegerilor cvadripartite" din precedenta legislatură şi că aparatul administrativ urmează să fie compus din mai puţini şefi şi funcţionari. Nici rapiditatea exagerată în luarea unor decizii vitale, nici transparenţa maximă a dialogului preliminar între partenerii la guvernare şi nici comasarea ostentativă a unor ministere nu sînt însă folositoare din punct de vedere politic, iar noii lideri ai puterii văd deja că "păcatele" scoase pe ochi celor pe care i-au înlocuit au adesea "o înaltă justificare".

Şeful statului a promis, nu doar în campanie ci şi în momentul validării mandatului său de către Curtea Constituţională, că va respinge ferm orice încălcare a legilor în vigoare şi orice tendinţă revanşardă. În aceeaşi zi, ţărăniştii în numele cărora candidase şi cîştigase funcţia supremă Emil Constantinescu declarau, prin reprezentanţi autorizaţi, că au finalizat şi vor înainta imediat noului Parlament un proiect de act normativ pentru modificarea mult disputatei Legi a caselor naţionalizate. În paralel, liderii partidelor din CDR ofereau agenţiilor de presă detalii cu privire la "reforma organizatorică" a viitorului cabinet, care ar fi urmat să preia titulatura de Consiliu de Miniştri folosită între cele două războaie. Constantinescu fusese de părere că acuzaţiile fostului său adversar în cursa pentru Cotroceni referitoare la intenţiile PNŢCD de a „revizui" legea caselor naţionalizate şi Constituţia sînt pure (deci jignitoare) invenţii menite să provoace panică în rîndul alegătorilor. Curînd după anunţarea victoriei candidatului Convenţiei, "anumite voci" din interiorul acesteia s-au grăbit să confirme bănuielile fostului preşedinte şi să-l contrazică public pe actualul şef de stat. Desigur, chiar a doua zi autorii respectivelor declaraţii au făcut un pas înapoi, însuşi premierul nominalizat Victor Ciorbea simţindu-se obligat să accepte că va purta acelaşi titlu pe care l-a purtat şi Văcăroiu, pentru că legea fundamentală nu poate fi modificată doar de dragul "reînnodării tradiţiei" în plan lingvistic. În procesul negocierilor, fostul primar general şi-a dat seama şi că pentru a "mulţumi toate partidele" se poate recurge la soluţia înfiinţării de noi ministere şi departamente, deşi Constantinescu se angajase să comaseze unele domenii de activitate pentru a debirocratiza aparatul guvernamental şi a reduce cheltuielile de la buget. După ce neam obişnuit cu primul val de promisiuni încălcate dinspre CDR şi cu seria "delimitărilor reparatorii" obţinute prin presiune de sus în jos, a venit rîndul liderului de la Cotroceni să constate că în calitate de ales al poporului îţi poţi uita repede (şi bine motivat) propriile argumente electorale. Fără să i-o fi cerut cineva şi fără să se gîndească la consecinţele unei atari promisiuni, candidatul Constantinescu asigura naţiunea - în dezbaterile televizate în direct - că odată ajuns preşedinte al Republicii va muta sediul instituţiei prezidenţiale într-o clădire mai modestă şi mai puţin dependentă de "moştenirile regimului iliescian". Acum, cîştigătorul fotoliului suprem recunoaşte că o astfel de "înnoire" e mai costisitoare decît preluarea Palatului Cotroceni ca reşedinţă prezidenţială şi că dotările respectivei clădiri reprezintă de fapt o investiţie "politică" pe termen lung.

Toate aceste "experienţe iniţiatice" pot fi privite din două direcţii şi li se pot găsi înţelesuri diferite: pe de o parte, ele intră în categoria "fleacurilor" care dau de lucru celor dispuşi să caute mereu în nod în papură, pentru a nu da noilor reprezentanţi ai schimbării răgaz să arate ce pot şi cît de mult se deosebesc de înaintaşi; pe de altă parte, ele atrag atenţia asupra similitudinii de comportament politic şi de situaţii "delicate" dintre fostul şi actualul preşedinte: Ion Iliescu şi-a lăsat, timp de doi ani, "colegii" din PDSR şi "aliaţii din coaliţia proguvernamentală" să facă tot felul de declaraţii incendiare sau stupide, convins că "au şi ei dreptul să se manifeste", întrucît astfel "opoziţia e pusă la colţ". Cînd aceste declaraţii "de partid" au început să devină periculoase pentru politica externă, iar "independenţa parlamentară" a PDSR s-a transformat în sfidare a preşedinţiei şi a apelurilor ei împotriva corupţiei, fostul şef al statului a încercat să le pună capăt, dar era deja prea tîrziu. Ion Iliescu şi-a risipit energia şi timpul mandatului politic mai mult pentru a "armoniza" interesele contradictorii ale "oamenilor săi" şi pentru a le contracara atacurile subversive, decît pentru a contribui la evoluţia vieţii politice în ansamblu şi la consolidarea instituţiilor statului de drept. Constantinescu îşi începe mandatul sub aceleaşi auspicii: el va trebui să se dezică mereu de obsesiile tradiţiei interbelice ale vechilor ţărănişti, aşa cum Iliescu s-a dezis cu încăpăţînare şi fără efecte vizibile de admiraţia "bazei pedeseriste" pentru naţionalismul de tip ceauşist. În plus, preşedintele va avea de împăcat "tabăra antimaghiară" din Convenţie cu suporterii "deschiderii faţă de minorităţi", ura neiertătoare a unor foşti opozanţi ai anilor '90 faţă de Petre Roman cu rigorile unui acord politic a cărui anulare ar fi fatală, frustrările foştilor deţinuţi politici cu orgoliile Alternativei României ori ale Alianţei Civice şi pe liberali unii cu alţii. E greu ca "jocul politic" să nu fie, în aceste condiţii, unul duplicitar, după cum duplicitară are toate şansele să rămînă, în continuare, relaţia triparti guvern-sindicate-FMI. Nimic n-a respins însă cu mai multă vehemenţă actuala putere decît duplicitatea fostei puteri şi, pentru a găsi o altă "cale strategică" preşedintele Constantinescu are nevoie nu doar de bunăvoinţă personală, de un staff vrednic şi auster, ci şi de loialitatea permanentă a majorităţii parlamentare.

Autoritatea prezidenţială începe, şi de această dată, cu împărţirea funcţiilor. Există oare vreo garanţie că "oamenii noului preşedinte" nu-şi vor descoperi talentul de a pune beţe în roate pe faţă sau pe ascuns iniţiativelor prezidenţiale după modelul fostei majorităţi, votînd altfel decît se aşteaptă Emil Constantinescu, susţinînd teorii "patriotice" pe care el trebuie să le combată, şantajîndu-l chiar pe şeful statului şi obţinînd noi concesii sub ameninţarea sciziunilor şi a instabilităţii guvernamentale? Renunţarea la girofar şi vopsitul maşinilor oficiale în alb, după ce ele au fost întotdeauna negre, nu folosesc la nimic dacă raporturile politice vor perpetua "inteligenţa trasului pe sfoară", boicotul din interior, dezinformarea bine orientată, complicitatea antieuropeană şi antireformistă între eşalonul doi al executivului şi "masa majoritară" din legislativ, discursurile paralele şi delimitările de conjunctură. Ca să fie cinstiţi cu ţara şi corecţi cu forurile internaţionale, guvernanţilor le e absolut necesară puterea de a fi cu adevărat (şi pînă la capăt) principiali unii cu alţii. De aici începe adevărata schimbare şi şansa reformei, nu de la mîndria unui senator sau altul că merge pe jos între hotel şi sediul Parlamentului, ori că nu are nevoie de gardă de corp.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

O complicaţie simplă

Desemnarea dlui Victor Ciorbea drept candidat la funcţia de prim-ministru al României este cel mai important eveniment politic post-electoral. Implicaţiile sale juridice nu sînt, nici ele, de neglijat. Cu atît mai mult cu cît rezolvarea eventualei incompatibilităţi dintre funcţiile de prim-ministru şi primar general al Bucureştiului, care se regăsesc acum "încarnate" în aceeaşi persoană, a relevat o trăsătură importantă a psihologiei juristului român. Juristul român se vrea, cu tot dinadinsul, confruntat cu probleme imense pe care, sclipitor şi subtil, să le rezolve. El *vrea* să interpreteze, el *vrea* să întoarcă norma juridică pe toate feţele, el *vrea* să-şi exerseze inteligenţa în orice împrejurare. Sigur, nimic rău în acest elan spre *descoperirea* sensului real al legii şi al realităţii juridice. Dar să *vrei* să fii genial atunci cînd trebuie să fii normal, să *vrei* să faci epocă cînd nu trebuie decît să-ţi faci datoria, să *vrei* să fii profund pînă la metafizic cînd e de ajuns să fii atent, te poate expune ridicolului.

Problema: Poate fi dl Victor Ciorbea primar general şi prim-ministru în acelaşi timp?

Legea: "Funcţia de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcţii publice de autoritate cu excepţia celei de deputat sau de senator"[1].

Juristul român: Problema nu e simplă deloc, textul constituţional e interpretabil, nu există practică în materie, să vedem părerea Curţii Constituţionale, să cădem pe gînduri ş.a.m.d.

Scriu aceste rînduri la trei zile după propunerea dlui Ciorbea ca prim-ministru. S-au formulat interpretări năucitoare, s-au citat nume impunătoare, s-au încreţit frunţi înalte. Situaţia nu e deloc încurcată. Legea este limpede. Dar juristul român e nemulţumit. El nu vrea asta. El vrea să fie complicat.

Chiar dl Ciorbea (pe vremea studenţiei mele era specialist în drept civil) a lansat ideea că e o mare diferenţă între *a deţine* o funcţie şi *a exercita* aceeaşi funcţie. După logica domniei-sale, poţi să deţii cîte funcţii vrei, dar să exerciţi numai una. În dreptul public, *funcţia* nu poate să fie definită decît prin drepturile şi obligaţiile a căror exercitare şi îndeplinire este *specifică* funcţiei. În pandant, în cazul neîndeplinirii acestor atribuţii operează răspunderea *funcţionarului*. Exercitarea unei funcţii publice nu poate să fie "pasată" altei persoane care nu deţine funcţia. În plus, e aberantă ideea unui primar *ales* de o comunitate şi care nu-şi exercită prerogativele de primar (acest lucru făcîndu-l altcineva), dar care este, totuşi, primar.

Altcineva, jurist de o calitate excepţională, interpreta norma constituţională plecînd de la teoria suveranităţii locale (!) şi de la teoria interesului public (!), ajungînd la concluzia că, de fapt, constituantul a vrut să alăture şi funcţia de primar celor de deputat şi senator printre excepţiile acestei reguli. Totuşi, "excepţia e de strictă interpretare". Adică, nu se pot admite interpretări care lărgesc sfera excepţiilor expres prevăzute în textul legal.

Abracadabrantele savantlîcuri nu trebuie practicate în dauna francheţii şi simplităţii dreptului.

Sever VOINESCU

[1] Art. 104 alin. 2, teza I din Constituţia României.

...Sau alternativa *marginală*. Căci ceea ce aş vrea eu în articolul de faţă este să aşez cele două posturi de televiziune care domină televizualul românesc "spate în spate" şi, dacă se poate, "la colţ".

Pro TV - "noul" - împlineşte, duminica aceasta, pe 1 decembrie (ziua naţională!), un an de existenţă. Nu intenţionez, aici, să-l sărbătoresc, deoarece a făcut-o, o face şi, mai mult ca sigur, o va face singur. Pro TV nu a făcut tot timpul altceva decît să se sărbătorească pe sine, printr-o autoîncîntare care a transformat-o în propriu-i fetiş. Pro TV se iubeşte pe sine, e fericită, arată că - şi cum - trebuie iubită. Trecerea, în frazele mele, de la masculin la feminin nu este cîtuşi de puţin întîmplătoare: Pro TV este un post "feminin", cu apucături "feminine". Se alintă tot timpul: "Vedeţi ce frumoasă sînt? Vedeţi cît de perfectă sînt? Şi cum ţin să mă arăt şi vouă, deşi mă simt atît de bine cu mine însămi? Cum să nu fiu iubită? Cine ar putea să nu mă iubească?"... Doar cineva urît, anormal, mizantrop, neîntreg - ar fi răspunsul implicit. "Vrea cineva să fie considerat astfel?..."*

Pro TV a schimbat nu atît, cum se spune, "faţa" televiziunii din România, cît i-a dat ritm, dinamică. El este, din acest punct de vedere, un post cît se poate de normal, care îşi vede, limitat, de treabă ca şi cum ar fi singur. "Foarte bine." Anormală, însă, şi periculoasă, pentru imaginar şi pentru moralitate, este pretenţia lui că "asta-i televiziunea". Ei bine - şi cred că responsabilii postului nu se poate să nu ştie la ce mă refer -, nu (numai) asta-i televiziunea. Televiziunea poate să fi ajuns doar atît, dar n-ar fi putut ajunge doar atît dacă ar fi fost (tot timpul; de la bun început) doar atît sau dacă doar atît ar fi visat să ajungă. Televiziunea este (poate; trebuie să fie) *şi* altceva, mai mult, altfel. Pe direcţia ei, televiziunea care este Pro TV poate să fie *doar atît, asta*. Deşi este o linie foarte, foarte subţire şi, ca orice linie, monotonă.

Problema, în România, o constituie TVR. Alternativă *inversă*, care ar trebui să echilibreze, să completeze ceea ce (nu) este televiziunea în cazul posturilor private, care nu sînt, la urma urmelor, altceva decît nişte *afaceri*, care, afaceri fiind, trebuie să fie cît mai reuşite. În momentul de faţă - dar de multă vreme -, TVR nu este nimic, nu are o situare (nu spun "poziţie") a ei. A şocat pe toată lumea (dar ar fi trebuit, oare, să şocheze?) servilismul ei faţă de noua putere rezultată în urma consultărilor electorale din noiembrie. În privinţa *rolului* TVR, există prejudecăţi atît în afara, cît şi în interiorul ei, atît în rîndul celor care o apără aşa cum e, pe temeiul "profesionalismului" (tot mai puţini), cît şi al celor (tot mai mulţi) care o critică, voindu-i binele.

O primă prejudecată (confuzie) este aceea dintre televiziunea *de stat* şi televiziunea *publică*. TVR nu trebuie să fie de stat, a statului, dat fiind că statul nu este decît *unul dintre* partenerii sociali. Ea trebuie să fie o televiziune *publică*, ceea ce înseamnă: care să asigure neinstaurarea nici unui *monopol*, de orice fel. Ea trebuie să fie un *serviciu*, adică să facă ceea ce trebuie făcut şi ceea ce posturile private pot, nepedepsite, să nu facă. Să fie, adică, "obiectivă", "neutră"? "Obiective" sînt doar obiectele, iar "neutralitatea" este totuna cu inexistenţa. Ea reprezintă *spaţiul public*, astfel încît trebuie să fie *independentă* în raport cu forţele şi puterile de tot felul (economice, sociale, politice, religioase etc.). Să asigure confruntarea dintre ele, să facă posibil arbitrajul. Să nu permită unilateralizarea. Să *instruiască*. Şi iată prejudecata, poate, cea mai grea, cea mai rea. Dl. Iosif Sava crede că cultură = trecut, muzeu, istorie, CCCultură. Nu! Cultură înseamnă nu subiecte/obiecte consacrate, ci un *mod* reflexiv şi informat de a privi lucrurile - orice lucru, toate lucrurile. Nu un "ce", ci un "cum". Or, TVR nu ştie, la ora actuală, altceva decît fie să slujească puterea, fie să imite, cu indecenţă, Pro TV-ul (generice, promo, concursuri etc.). Iată de ce spun că TVR nu există. Un serviciu public - TVR, în ocurenţă - trebuie să fie nu (numai) culturalist (îngust), "teleenciclopedic", ci *intelectual*, ceea ce este cu totul altceva. Trebuie să apere *universalul* din fiece lucru prin felul larg, generos, sustras oricăror exigenţe externe, în care abordează orice subiect. Trebuie să contrabalanseze şi să critice activ, prin ceea ce face, tendinţele spre monopol şi unilateralizare inerente posturilor private, dar şi actorilor sociali în genere. Trebuie să fie un loc de dezbatere, *al* dezbaterii publice. Dacă privaţii sînt comercianţii, el trebuie să fie intelectualul, adică nesupus nici economicului, dar nici politicului. Dar ce este intelectualul? Cel care intervine în treburile publice (nu numai politice, dar ce nu este/devine politic?) în numele universalului, împotriva "politizării", a reducţiilor de orice fel: la politic, la economic, la religios etc. Cel care fereşte spaţiul public de captaţii insidioase, de tentaţii, de încercări de capitalizare simbolică, de unilateralizări întotdeauna (chiar şi inconştient) interesate. TVR va trebui nu să răspundă "politic", "economist", "culturalist", "cultic" etc., ci, dimpotrivă, să apere existenţa şi mai cu seamă *autonomia spaţiului şi spiritului public ca atare*.

Or, TVR nu face cîtuşi de puţin acest lucru, şi am mari îndoieli că-l va face prea curînd. Prea mare este confuzia care domneşte inclusiv în minţile celor bine intenţionaţi. Am, în ceea ce mă priveşte, idei suficient de precise despre ceea ce ar trebui să fie TVR. Dacă voi fi întrebat, le voi spune. Dacă nu tot le voi spune, dar în replică, la momentul potrivit. Ceea ce spun, deocamdată, este că alternativa TVR/Pro TV, posturile cele mai audiate, la ora actuală, nu epuizează - dar deloc - posibilul şi necesarul televiziunii în România.

Bogdan GHIU

*Această interpretare a "fenomenului Pro TV" mi-a fost inspirată de un corespondent al meu, pe care am avut deja ocazia să-l citez, în urmă cu cîteva luni, dl Radu Dobrescu.

TV (totul de vînzare)

Pro TV/TVR: falsa alternativă

Economie

Balaurul cu două capete

De nenumărate ori, în anii din urmă, mediile de informare au semnalat pericolul unei "separaţiuni" în economie. O imensă parte a vieţii economice, avînd după unele voci o influenţă de 20 la sută în formarea PIB-ului, în timp ce alte voci cred că ar fi vorba de 40-45 de procente, fuge de sub forţa legii şi scormoneşte prin canale subterane. Politicienii, în cele două campanii electorale ce au dominat acest an, s-au referit în prea mică măsură la această realitate. Pe cei mai mulţi i-a interesat un singur aspect: *corupţia*. Un aspect ce ţine mai puţin de despărţirea în două a economiei, fiindcă fenomenul are legături strînse cu ambele sectoare.

Deîndată ce se va forma noul Guvern, unul dintre primele lucruri ce-l vor şoca va fi tocmai această bicefalitate a economiei. Un balaur cu două capete va fi duşmanul numărul unu al noii guvernări. Un cap îl constituie acea parte a economiei ce s-a obişnuit să dormiteze, în absenţa concurenţei. Aici se trăieşte cu profit zero sau cu profit minus, deci cu pierderi acoperite cu subvenţii. Un alt cap este cel al economiei subterane, cel mai activ şi cel mai periculos.

Specialiştii de la Banca Mondială cred că statisticienii din fostele ţări comuniste nu au exerciţiu pentru a surprinde cu exactitate, în calculul PIB-ului, influenţele economiei subterane. Din acest motiv au propus un alt indicator pentru a măsura valorile adăugate: consumul de energie. Deocamdată, însă, dezbaterile pe această temă nu au depăşit stadiul teoriei economice. E greu de prevăzut care va fi deznodămîntul. Cert este că, măsurată bine sau nu, economia subterană îşi extinde continuu zonele de existenţă şi de influenţă.

Economie subterană am avut şi în socialism, avem şi acum. Toate ţările se confruntă cu acest fenomen, care s-a globalizat. Motivaţia? În primul rînd cîştigurile suplimentare, de multe ori fabuloase, ce pot fi obţinute prin încălcarea legii. Cu riscurile de rigoare, bineînţeles. Economia s-a departajat. Statisticienii vorbesc despre un *sector formal*, în care sînt cuprinse activităţile desfăşurate *la suprafaţă*, cu forme în regulă, pe întreaga filieră (de la circulaţia mărfurilor şi angajarea personalului la plata impozitelor), fiind respectate legile în vigoare. *Sectorul informal*, neoficializat, include activităţile economice desfăşurate fără respectarea formalităţilor reglementate legal, pe care le numim *ascunse, subterane* sau *paralele*.

Acest sector al economiei, numit şi informal, este deosebit de complex. În '90, se baza în mare parte pe reţele primitive. Prolifera contrabanda. Din întreprinderile de stat "se scurgeau" imense cantităţi de mărfuri, ce erau comercializate pe piaţa neagră internă sau pe pieţele externe. Apoi, canalele s-au diversificat. Multe dintre reţelele primitive s-au dezvoltat, s-au organizat, au devenit sofisticate. Au apărut filiere specializate în lovituri pe piaţa valutară, în trafic ilegal de stupefiante. În acelaşi timp, s-a format o piaţă neagră a muncii: sute de mii de oameni sînt angajaţi şi muncesc în societăţi comerciale fără acte sau cu forme întocmite fără respectarea cerinţelor legale. Există şi o piaţă neagră a serviciilor. Plus evaziunea fiscală, aici o imensă contribuţie avînd inclusiv sectorul formal.

De altfel, între sectorul formal şi cel informal din economie există puternice interferenţe. Am putea vorbi chiar despre o curea de transmisie între cele două sectoare: mult pomenita corupţie. Dacă n-ar fi corupţie la suprafaţă, dacă nu s-ar închide ochii în faţa ilegalităţilor, nu s-ar pune semnături şi ştampile pentru a facilita activităţi interzise de legi, multe dintre neregulile din subteran n-ar fi posibile. Pericolul cel mai mare îl constituie faptul că numeroase canale din economia subterană sînt alimentate de la suprafaţă. Gama e largă: de la materialele sustrase din întreprinderile de stat şi folosite pe piaţa neagră a serviciilor, fenomen deja împămîntenit, pînă la transferuri ilegale de valută, cedarea unor pieţe externe contra comisioane grase şi sfidarea legilor ce reglementează operaţiunile bancare.

Există însă şi un flux în sens invers. Foarte mulţi bani murdari, proveniţi din economia informală, sînt folosiţi la suprafaţă în circuite economice curate. Este cert că economia informală constituie şi o sursă de venituri suplimentare pentru o bună parte a populaţiei. Mă refer atît la piaţa neagră a muncii şi la piaţa neagră a serviciilor, domenii în care muncesc şi obţin venituri din muncă milioane de oameni, cît şi la faptul că din această economie nevăzută vin injecţii de capital în economia oficializată, sînt susţinute investiţii ce menţin numeroase locuri de muncă. Legăturile dintre cele două sectoare ale economiei, cel formal şi cel informal, se multiplică, se întăresc. Şi nu-i deloc uşor ca ele să fie separate sau măcar să fie analizate separat.

Acest fenomen în extindere este legat de fapte din economia legală. Rezultatele finale apar în PIB. Totuşi, bugetul este furat, în sensul că nu sînt plătite toate taxele şi impozitele prevăzute prin reglementări fiscale. Un alt mare tronson se bazează în exclusivitate pe circuite subterane, ramificaţiile lui ducînd pînă la crima organizată. Fără îndoială că aceste două sectoare, între care se formează o mulţime de circuite intermediare, impun nu numai atitudini diferite din partea societăţii, ci şi sisteme diferite de combatere. Iată de ce politica faţă de economia informală trebuie să se bazeze pe o bună cunoaştere a sistemului, pe analize temeinice şi pe conştientizarea, la nivelul publicului larg, a răului pe care societatea îl suportă din cauza proliferării activităţilor economice ilicite. Lucrurile au luat deja un anumit curs, sistemul informal este o realitate, se regăseşte cu rezultate concrete în PIB, cu unele influenţe poate chiar pozitive în formarea ofertei de mărfuri pe piaţa de consum, în activităţile de import şi export, în consumul populaţiei. Dar aceasta este numai o faţă a realităţii. Trebuie să întoarcem însă realitatea şi pe cealaltă parte, să-i vedem şi faţa nocivă, s-o analizăm. Poate că atunci vom constata că răul e mult mai mare decît binele. Şi mai periculos.

Sigur, ar fi absurd să gîndim că economia subterană ar putea fi învinsă. Este însă nevoie ca ea să fie cunoscută bine, pentru că numai aşa vor putea fi iniţiate acţiuni care să-i atenueze efectele nocive.

Adrian VASILESCU

Cum se naşte noul guvern

● **Fără iluzii:** "Împărţirea mandatelor, dincolo de balcanica tîrguială politică, are şi alt scop, pe care dl Berceanu l-a spus clar: USD-ul nu este PUNR-ul sau PRM-ul, sau PSM-ul. Dacă va guverna, înţelege să fie prezent în toate structurile de putere, la toate nivelurile. Peste tot ţărăniştii vor fi dublaţi de oamenii USD. Competenţa costă, şi CDR este pe cale să plătească o greşeală fundamentală a ultimilor ani: refuzul guvernării." (Constantin Gheorghe în **Jurnalul naţional**).

● **Dar cu multe «tendinţe»:** "Nu ne aşteptam ca reacţia să fie una de dispariţie a negociatorilor din faţa presei sau, mai grav, de tratare a ziariştilor cu neaşteptate agresivităţi de limbaj. Surîsul televizat al domnului Diaconescu şi conferinţa de presă a domnului Ciorbea sunt indicii că lucrurile pot fi ameliorate, iar pelticul comunicat de presă, care nu spune nimic, a fost şi el un semn al tendinţei spre transparenţă." (Horia Alexandrescu în **Cronica română**) ● „În loc de transparenţa promisă presa a avut parte de transpiraţie alergînd de colo-colo pe la toate sediile partidelor în cauză şi dibuind locurile conspirative doar după numerele maşinilor parcate. (...) Pentru un guvern care şi-a propus să schimbe realitatea - căci imaginea se schimbă de la sine dacă are motive - apariţia unui minister al imaginii reprezintă o surpriză. Dar, mă rog, poate n-am înţeles noi cum arată schimbarea şi transparenţa cînd începe transhumanţa politică." (Tia Şerbănescu în **Cotidianul**).

● **...Şi sumedenie de moaşe pe post de... însoţitoare de lift:** "După o gestaţie de aproape şapte ani, guvernul Opoziţiei are mari probleme cu scosul capului la lumină. Pentru aceasta, recent aleasa Putere foloseşte greoiul şi durerosul forceps al negocierilor. Numai că, dat fiind conţinutul lor «delicat», aceste negocieri au căpătat, în opinia publică, aspectul unei adevărate ciolaniade." (Mihai Valentin Neagu în **Libertatea**) ● "Viitorul guvern de la Bucureşti va semăna nu cu un pluton de veleitari care mînuiesc utopii, ci cu un comando menit să aşeze România în cel mai încăpător lift posibil. Ţara trebuie scoasă din subsolul în care se află şi ridicată la etajele de unde Europa se poate zări şi, mai mult, aborda cu mijloace europene." (Radu Budeanu în **Ziua**)

● **Plus scenarişti care ştiu să cobească ori scenarişti cu premoniţii:** "Nu cedaţi scaunul doi al ţării! Nu e creştineşte, nu e democratic să fie preşedinte de Senat liderul unei formaţiuni care n-are, după alegeri, nici locul doi, darmite locul întîi spre a fi justificată venirea lui la vîrf. Viitorul preşedinte al Senatului va face tot ce depinde de el să-l elimine pe noul preşedinte al ţării. Roman, de pe locul doi, nu va ţinti decît pe Constantinescu, de pe locul întîi." (Adrian Păunescu în **Vremea**) ● "Cei care au fost apostolii comunismului de ieri au devenit moraliştii de azi şi se doresc dictatorii de mîine. Puterea ajunsă în mîinile acestora va fi moartea naţiunii. O naţiune pe care în realitate ei o disprețuiesc şi încearcă s-o prostească mai rău." (Sergiu Nicolaescu în **Evenimentul zilei**) ● "Populaţia română nu va respinge un prefect maghiar competent la Giurgiu şi nici un ministru maghiar de tipul transporturilor. Din punct de vedere psihologic, în această fază de neîncredere, nu ar fi momentul să se propună - fictiv - instalarea unui ministru maghiar al armatei sau al teritoriului. Cu timpul, după ce încrederea va fi obţinută se va putea ajunge - sperăm - şi la astfel de stadii." (Dr. Alexandru Vâlcu în **Cotidianul**)

● **Pe fondul reacţiilor noii opoziţii:** "Sunt îngrijorat de intenţia schimbării actualei Constituţii. Ca să fiu mai explicit, reamintesc că, în art.101, alin.3 din Constituţia României se arată clar că «Guvernul este format din prim-ministru, miniştri şi alţi membri stabiliţi prin lege organică»! Nu apare nicăieri vreo menţiune despre un Preşedinte al Consiliului de Miniştri." (Oliviu Gherman în **Cronica română**) **(E.Ş.)**

Spioni

Informaţiile despre rusul arestat pe un aeroport american sub acuzaţia de spionaj şi eliberat după cîteva zile, la presiunile oficialităţilor din Rusia, nu beneficiază de date suplimentare. Despre celălalt, despre Harold Nicholson, se scriu articole lungi, dar confuze: se simte că FBI şi CIA se acuză reciproc, îşi însuşesc meritele descoperirii, dar subiectul propriu-zis n-a devenit încă material pentru un serial popular. Dacă în ceea ce-i priveşte pe vii, discreţia e oarecum de înţeles, faptul că nici despre morţi nu putem afla mare lucru este de natură să producă o oarecare stînjeneală: pînă la urmă, nici spionii înşişi nu ştiu cu certitudine dacă ei au "lucrat" pentru cineva şi pentru cine anume, dacă au fost figuranţi sau protagonişti, dacă a existat un regizor, sau mai mulţi, dacă au participat la un happening, în care graniţa între actori şi spectatori n-a fost niciodată precisă.

A murit, în vîrstă de 92 de ani în New York City, Alger Hiss, diplomat american care în ianuarie 1950, acuzat de sperjur, a intrat în penitenciarul federal Lewisburg "îmbrăcat într-un costum cu vestă şi cu un zîmbet enigmatic pe buze" (**Newsweek** 25 noiembrie). A făcut 44 de luni de puşcărie susţinînd mereu că e nevinovat. Hiss a fost nu doar numele unei persoane ci şi unul din marile scandaluri ale războiului rece.

"O persoană care se situa pe primul loc în tot ce făcea" - a afirmat profesorul lui de la Harvard Law School. "Era înalt, frumos, poate un pic arogant dar cu graţie, era mereu sigur de sine. A făcut parte din echipa care l-a însoţit pe Roosevelt la Yalta. A fost preşedintele Fundaţiei Carnegie pentru pace... Descoperirea faptului că o persoană, care părea în asemenea măsură deasupra oricărui reproş, vindea secrete Kremlinului a dat o lovitură stăpînilor din Piaţa Roşie şi a făcut din Richard Nixon o figură naţională".

Hiss a fost "demascat" de un comunist cuprins de remuşcări, o persoană destul de slinoasă, dar acuzarea a fost preluată de deputatul de California, Nixon, care a susţinut pînă la moarte că "dacă americanii şi-ar da seama cu adevărat care este adevăratul caracter al lui Hiss, l-ar pune la fiert în

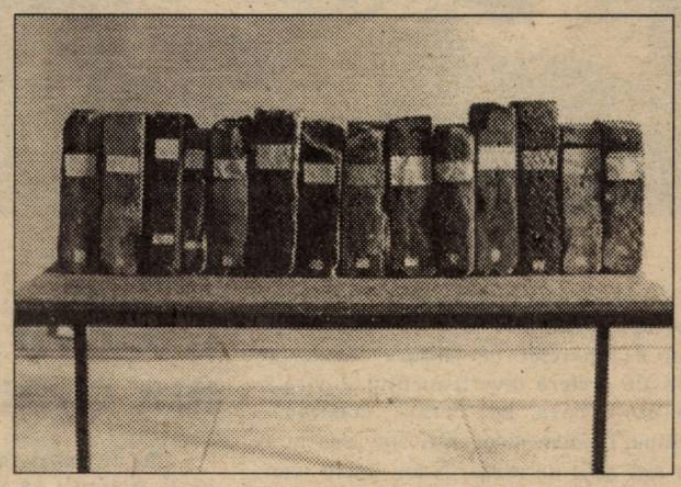

ION BITZAN, *Biblioteca pămînt, apă, foc*

ulei încins". Susţinut moral de nume importante ale grupurilor de intelectuali liberali, Hiss nu şi-a recunoscut niciodată vinovăţia, deşi o seamă de probe indirecte dovedesc că a minţit. "O teorie: soţia lui Hiss, stîngistă convinsă, a spionat într-adevăr, iar el a acoperit-o. Alte teorii: a ajuns el însuşi să creadă în propria lui inocenţă sau n-a vrut să-i dezamăgească pe apărătorii săi. Sau poate a fost pur şi simplu un foarte bun spion, mincinos pînă la moarte" (**Newsweek** 25 noiembrie).

Şi nu e uşor să fii un bun spion. Constantin Melnik, astăzi scriitor, fost şef al "serviciilor" între 1959-62, îi neagă calitatea de super-trădător lui Charles Hernu, fost militant socialist, fost ministru al apărării în timpul lui Mitterrand, considerîndu-l, în cel mai bun caz, "un agent banal şi subaltern: în perioada încriminată - anii '50 - Hernu nu avea acces la secretele de stat. N-ar fi putut furniza decît ceea ce noi numim «informaţii cu privire la ambianţă», de tipul: la Clubul Iacobin, cutare a spus că el crede că... sau că săptămîna trecută s-a dezbătut cutare problemă... Amănunte pe care ofiţerii de legătură le valorifică pentru a-şi da importanţă. Ni se spune că a făcut cîteva portrete de oameni politici, în special cel al lui Mitterrand. Ei bine, este de preferat ca în acel climat de ostilitate exarcebată, care domnea atunci între Est şi Vest, membrii Biroului Politic să aibă portretul lui Mitterrand scris de Hernu, mai curînd decît cel compus de secretarul general al Partidului comunist!" (**Le Nouvel Observateur**, 7 noiembrie 1996). **(M.B.)**

De jur împrejur

Pe străzile pustii

Ca de obicei, alegerile prezidenţiale şi pentru Congres din Statele Unite au fost folosite pentru organizarea unor referendumuri la nivelul statelor. În California, stat multietnic, guvernatorul republican a supus consultării populare o lege prin care să anuleze politicile de discriminare pozitivă, prin care se stabileau cote obligatorii de angajare şi de acceptare în Universităţi a minorităţilor de culoare sau de sex, considerate defavorizate. Propunerea 209 din California este formulată înţelept (în aşa fel încît să nu poată fi declarată neconstituţională) printr-o revenire la principiul democratic al egalităţii în faţa legii: militînd împotriva stereotipurilor rasiale, partizanii legii - care s-au dovedit a fi majoritatea celor prezenţi la vot pe 5 noiembrie - doresc ca procedeele de acceptare a unei persoane într-o structură să fie "indiferente la culoare"; se propune renunţarea la intenţia anterioară a legiuitorului de a respecta în învăţămînt şi administraţie structura rasială a populaţiei. Se poate demonstra - şi cei interesaţi o fac cu date şi cifre - că introducerea cotelor "rasiale" a contribuit la scăderea nivelului academic şi a eficienţei întreprinderilor. Unul din argumentele cele mai solide ale partizanilor lui 209 este că acţiunea afirmativă a devenit o formă de discriminare rasială împotriva albilor, protejîndu-i pe negri şi pe latino-americani indiferent de performanţele lor reale pe motiv că, odată şi odată, au fost persecutaţi. Or, acum nimeni nu-i mai persecută - susţin legiuitorii şi electoratul din California, dimpotrivă, ei creează probleme. Dar toate aceste argumente legale şi statistice sînt contrazise cu nonşalanţă de incidentul iscat de conducerea companiei Texaco. Un înalt funcţionar, prezent la şedinţele conducerii, a dat presei (după ce a fost dat afară) înregistrările făcute pentru a consemna apoi hotărîrile direcţiei. Stenogramele publicate expun un rasism atît de bine înrădăcinat - la nivelul sentimentelor, reflexelor şi al limbajului - încît e greu de imaginat o lege care să-l poată înlătura. Disprețul faţă de "cioroi" şi de pretenţiile lor este nu doar covîrşitor, ci şi de la sine înţeles. Şefii de la Texaco sînt gata să plătească sume impresionante drept amendă, ca să evite procesele. Ca şi banda de magnetofon care a anulat mărturia ofiţerului anchetator din procesul lui O.J. Simpson, dovedindu-i xenofobia şi prejudecăţile, înregistrarea de la Texaco contrazice presupunerea că rasismul este o conduită a păturilor needucate şi că aceste reflexe nu mai există la nivel decizional. De unde şi necesitatea restabilirii echilibrului egalitar prin propuneri cum ar fi legea 209 din California.

Un singur lucru poate fi afirmat cu certitudine: nu legile pot acţiona asupra spaimelor şi solidarităţilor născute de ele. Jesse Jackson, pastorul negru, politician democrat de prima linie, mărturisea că dacă merge pe jos pe o străduţă pustie şi aude paşi în spatele lui, cînd se întoarce şi vede că celălalt pieton e alb, se simte mai liniştit.

Secretul egalităţii în faţa legii depinde mai mult de sentimentele pietonilor de pe străzile pustii, decît de procese, amendamente şi citarea Constituţiei.

Magdalena BOIANGIU

Argument

După numerele-*stări* dedicate arhitecturii, filmului, teatrului, romanului şi poeziei, o altă stare, cea a criticii literare, stă să se desfoaie sub ochii tăi, cititorule. Din enumerarea de mai sus constaţi că, iată, radiografiind cîmpul simbolic postrevoluţionar, continuăm să-i atribuim literaturii "partea leului". Reflex conservat în virtutea inerţiei? În fond, cum au ajuns, în regimul comunist, literatura şi critica să cumuleze mandatele? Cum şi le-au îndeplinit? Cum arată "noul" lor mandat? E doar unul "onorific"? E, dimpotrivă, unul "pragmatic" (de prestator de servicii sau "poliţist al literelor")?

Şi cum se pregăteşte critica literară să-şi reasume condiţia? Răspunsurile la aceste întrebări constituie "firul" dosarului de faţă al *Dilemei*.

"Partea leului" e, pe de-o ... parte, "partea scriptorului", pentru care pleda cu orgoliu "profesional" Budai-Deleanu, scriind *Ţiganiada*, text uluitor, autoscopic, "comedie a literaturii" - s-a spus - pusă în scenă (şi) cu ajutorul "mahinei" Criticii din notele de subsol. Citit în "cheie-Budai", acest număr tematic pare să spună: uite că sărmanul Criticos nu-şi mai poate intona refrenul cu "...vedeţi, v-am spus eu că aici scriitorul face o satiră ascunsă!"; uite că pe noi ne prinde epoca demitizării, a fisurării statuilor, fără "pergamină", "hîrţoagă" şi "jucărea" corect editate - adică fără ediţii critice încheiate, şi avem nevoie de ironizaţii Filologos, Eruditian şi compania sau de Musofilos, comparatistul specialist în "inglezul Milton"! (Exerciţiul poate continua, evident, cu delicioase amărăciuni şi problematizări.) Pe de altă ... parte, e vorba, în cele ce urmează, şi de statutul şi de locul criticii literare în societatea românească, acum ("cheia" putînd fi, de astă dată, un text caragialesc: *Partea poetului).* (D.V.)

„MARII LEGISLATORI“ SE PRONUNŢĂ

De ce n-avem critică

Există, în fapt, două critici: una "instituţională", ca mod de control şi reglare a literaturii la un moment dat, aşa-numita critică de întîmpinare, periodică, sau cronica literară; şi este critica "ştiinţifică" sau "artistică", istoria literară, studiul didactic, ecoul. În general vorbind, cea dintîi este legată de publicaţii, cea de a doua de cărţi. Fără să ne dăm seama, atunci cînd ne referim la diminuarea impactului social al criticii, la "oboseala" cronicarilor, avem în vedere instituţia. E lesne de remarcat că apar după 1989 multe cărţi de critică, studii şi eseuri, unele foarte bune. Nu mai atrage atenţia, ca înainte de 1989, critica din publicaţii. Explicaţiile sînt mai multe.

Înainte de toate, instituţia critică, aşa de redutabilă în vremea trecută, era un reflex al înseşi societăţii comuniste, nedemocratică şi piramidală; critica era menită să facă ordine în literatură, să stabilească ierarhii, să omologheze valorile. Prestigiul imens al cîtorva cronicari se baza pe acest rol al lor de controlori ai calităţii. Ei atribuiau calitatea în articole şi o răsplăteau cu premii; de ei depindea intrarea unor autori în programele şcolare; cîteodată, tot ei alcătuiau manualele. Instituţia critică deţinea o putere aproape absolută în literatură. În condiţiile actuale, puterea s-a divizat ca regatul lui Lear. Asemenea personajului shakespearean, criticul îşi colindă fostele domenii fantomatic, nemaigăsind adăpost nicăieri. Pluralismul a pus capăt instituţiei critice, a democratizat raporturile, a aşezat critica pe picior de egalitate cu literatura. Din instituţie, cronicarul literar a devenit un simplu comentator de cărţi, un prestator de servicii, citit doar de cei care vor să cumpere cartea şi au nevoie să fie informaţi, de autorii înşişi, în măsura în care subconştientul lor păstrează urme ale "fricii" de critici, şi de alţi cîţiva curioşi, fără un scop precis.

O altă cauză este schimbarea naturii literaturii după 1989, nu ficţiunea se află în prim-plan, ci memoriile, jurnalele, reportajele, amintirile şi documentele. Valoarea acestora constă în interesul conţinutului lor. Critica n-are a se amesteca. Pare uneori imoral să vorbeşti de valoare literară în cazul unor documente umane zguduitoare.

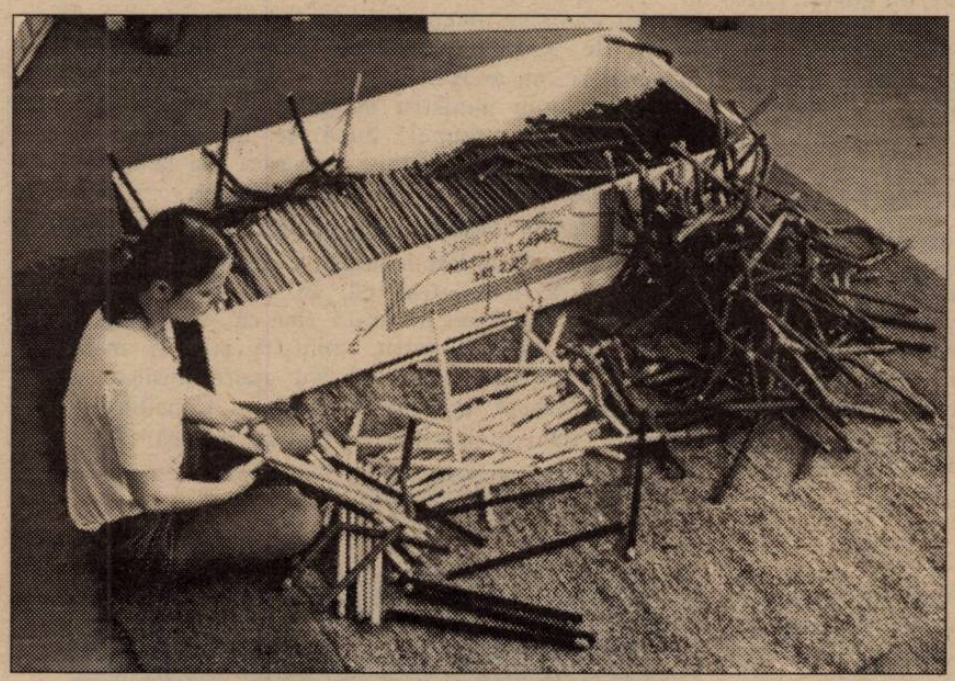

ŞERBANA DRĂGOESCU, *Joc pentru oameni*

O a treia cauză este dispariţia aproape completă a hebdomadarelor sau a lunarelor de cultură. Revistele actuale preferă divertismentul. Invitată de Iosif Sava la "Serata muzicala", echipa Evenimentului zilei s-a prezentat cu toţi şefii de secţii. N-am auzit vorbindu-se de o secţie culturală. Dar evenimente culturale - expoziţii, concerte, cărţi etc. - există şi ar trebui consemnate sau comentate. Revistele culturale sînt adesea "politice" (22, Dilema), ceea ce nu e rău, dar ele nu mai acordă spaţiu cronicii. Nici LAI, suplimentul azi dispărut al Cotidianului, n-o făcea număr de număr. Cu excepţia a una sau două publicaţii bucureştene (România literară, Luceafărul), cronica literară îşi află locul prin provincie, unde apar, cu greutăţi, fără tiraj şi cînd dă Dumnezeu, reviste literare locale. Unele din aceste reviste erau foarte citite pe timpuri. Acum ele se adresează unui cerc restrîns de literaţi sau de profesori, de altfel, ca şi suratele lor bucureştene.

Această situaţie e doar aparent normală. Un criteriu al valorii trebuie să existe în literatură. Scăderea rolului instituţiei critice are cîteva efecte negative evidente: veleitarismul, lipsa de motivaţie socială a adevăratului scriitor, imposibilitatea creării unui climat cultural dinamic, întemeiat pe confruntare de opinii şi polemică. Nu e de ajuns să se publice cărţi spre a putea vorbi de o literatură. Unde nu e instituţia critică, nu e nici literatură.

Nicolae MANOLESCU

„Adieu ma concubine!“

...ar fi putut (sau chiar, de ce nu, ar fi trebuit!) să spună, în decembrie '89, cam toţi criticii literari români în exerciţiu. Căzuseră peste noapte toate interdicţiile. Mulţi aveau să descopere, după o scurtă euforie, gustul sălciu al libertăţii, dar puţini au recunoscut-o. Cum ar fi putut?! Condiţia lor de existenţă fusese infidelitatea, iar acum, dintr-o dată, orice era permis şi nimic nu mai putea fi încălcat. Şi ce este, în definitiv, infidelitatea, dacă nu o libertate neîngăduită? Orice libertate este cu atît mai tentantă, mai promiţătoare, mai rîvnită cu cît are de înfrînt mai multe bariere; unde nu există fruct oprit, nu există nici Paradis.

Critica literară postbelică s-a născut prin trădarea mariajului forţat cu propaganda şi ideologia de partid. Nu e însă fructul unui adulter, ci adulterul însuşi: spaţiul unei libertăţi clandestine.

Au fost mai întîi idile sfioase, cu temătoare atingeri şi ocheade furişe. Jocuri prudente şi subtile cu focul, mici escapade, rapide aventuri plătite greu, cu autocritici apăsate şi fierbinţi legăminte de fidelitate: sfîrşitul anilor '50, începutul anilor '60. De la cochetării mai mult sau mai puţin inocente pînă la teoretizarea infidelităţii, pînă la sfidare şi provocări, nu a mai fost decît un pas. Una dintre primele cărţi de critică literară autentică apărute în acea epocă de pionierat se numea, în chip foarte transparent, Lecturi infidele. Era în 1966. Autorul ei, Nicolae Manolescu, făcea în mod explicit elogiul donjuanismului. "*Critica* - scria el în acest veritabil manifest al criticii ca infidelitate - *presupune în egală măsură infidelitatea faţă de lecturile anterioare. Nu poţi iubi cu adevărat o femeie dacă n-ai uitat imaginea celorlalte: nemaifiind niciodată la prima iubire, eşti de fiecare dată ca la cea dintîi. Critica e condiţionată de infidelitatea lecturii, este, cu alte cuvinte, o lectură infidelă* ". Limitativ formulat, poate din prudenţă, dar şi aşa niciodată admis pe de-a-ntregul, principiul infidelităţii a fost însă tacit adoptat şi urmat de toţi criticii literari respectabili, noii veniţi formîndu-se şi ei în acest spirit al criticii ca pas făcut alături. Alături de dogme, de clişee, de înregimentare, de ierarhiile prestabilite, de bigotismul ideologic şi de vulgarităţile propagandistice. Senzualismul lui I.Negoiţescu, donjuanismul lui Nicolae Manolescu, intensităţile lui Lucian Raicu, ceremonialurile lui Eugen Simion, vampirismul lui Valeriu Cristea, unduirile şerpeşti ale lui Ov.S.Crohmălniceanu, dezabuzările lui Livius Ciocârlie, dandysmul lui Alexandru Paleologu, mistuirile de rug înăbuşit ale lui Mircea Zaciu, tacticoasa molcomeală a lui G.Dimisianu, tristanismul lui Gheorghe Grigurcu, dexterităţile lui Laurenţiu Ulici ş.a.m.d. au fost tot atîtea forme de a călca strîmb faţă de norme şi directive. Forme de infidelitate, forme de libertate. Prin "traducere", în spaţiul criticii au pătruns, în anii '70 şi '80, cele mai îndrăzneţe idei şi atitudini de natură politică şi socială. Cronicile şi eseurile de critică literară scrise în aceşti ani au profitat îndelung de bucuriile riscante ale infidelităţii. Infidelitatea critică nu s-a mai raportat, cum scrisese Nicolae Manolescu, doar la succesiune, ci şi la simultaneitate. Criticii au descoperit, fiecare în felul lui, că poţi avea mai multe iubiri concomitent, că nu este nevoie să abandonezi pentru a seduce şi a fi, totodată, sedus, că există şi o geometrie în spaţiu a infidelităţii. Niciodată critica literară nu a fost atît de impură, niciodată critica literară nu a fost atît de vitală.

"Adieu ma concubine!" - ar fi trebuit, poate, să spună cam toţi criticii literari în decembrie '89. Şi să caute noile surse de impuritate, noile şanse ale infidelităţii, noile posibilităţi de a fi liberi atunci cînd totul e permis (inclusiv abandonarea literaturii). Spre o altă - sau aceeaşi - infidelitate, aşadar.

"Adieu"?! Nicidecum. "Sans adieu!"

Mircea IORGULESCU

VOCI ALE „NOII DIRECŢII“

Răposînd cu bucurie

Ce nu i s-a reproşat criticii literare în ultimii ani! Că nu desface *scriptic* ierarhiile *concret* desfăcute de ieşirea din ceauşism şi că nu revizuieşte viguros, radical, "tabla de valori". Că nu dă naţiei o nouă istorie a literaturii române (mai ales una a ultimilor cincizeci de ani), pe măsura măreţelor realizări revoluţionare ale prezentului. Că e nepăsătoare faţă de noii veniţi şi că, de la pulverizarea vechilor centre de putere critică (trioul *României literare*, Manolescu-Simion-Iorgulescu, şi duetul parizian al *Europei Libere*, Monica şi Virgil) s-a ales praful de critica de întîmpinare (mai precis: de omnipotenţa ei). Că vechii mandarini s-au livrat politicii, ziaristicii sau sistemului universitar. Că, atîta cîtă mai e, critica literară şi-a impurificat discursul şi metodologia, judecata axiologică amestecîndu-se fie cu memorialistica pe ton familiar, fie cu sociologia, istoria sau estetica politizată. Ş.a.m.d.

Critica plăteşte astăzi, pe bună dreptate, preţul datorat de tot ceea ce însemna *putere* înainte (respectiv, cultul monovalenţei). A fost o formă de dictatură, paradoxală, desigur, dar o instanţă încărcată excesiv – copleşită, adică – cu atribute ale istoriografiei, esteticii, moralei, politologiei, ca şi ale luptei politice propriu-zise. A fost o formă de putere – este, deci, o formă de slăbiciune. Nu mai e prizată şi exercitată în absolut, ci în relativ. Apoi, s-a descentralizat: provincia nu mai stă cu ochii şi urechile aţintite la Centru, tinerii nu mai sînt paralizaţi de magiştri. S-au eliberat şi *mass-media*, drept care audienţa TV şi libertatea comercializantă a ziarelor concurează pînă la strivire clasica rubrică de opinii şi glose literare. În sfîrşit, ridicîndu-se mai multe văluri de pe ochii deceniilor anterioare şi fisurîndu-se nu puţine socluri de statui, au dispărut complexele. Dar odată cu acestea au dispărut şi blazonul, orgoliul, mentalitatea de castă diriguitoare şi cutumele aristocrate ale acestei meserii ce reuneşte migala ceasornicarului cu precizia măcelarului, virulenţa spontană cu perfidia diplomatică, şarpele cu porumbelul şi surîsul cu scalpelul.

Paraziţi ai literaturii fiind, e limpede că într-un timp de secetă literară, critica se retrage, îşi schimbă mediul, se adaptează la condiţiile de austeritate sau dispare de-a dreptul. Strict estetic văzînd lucrurile, noi n-am avut în ultimii şapte ani mai mult de două-trei debuturi viabile în poezie, mai mult de cinci-şase volume de proză originală valoroasă, unul în teatru şi cîteva (adevărat, explozive) în eseistică. Restul – producţie medie sau maculatură. Vitrina s-a ţinut cu memorialistică, reeditări şi traduceri, cu surpriza de la cei vechi (v. I.D. Sîrbu) sau excepţii de genul Alexandru Vona. Oricum, zone în care tradiţionala critică de întîmpinare nu prea se simte acasă.

Răul, deci (dacă rău este!), vine simultan din două direcţii: slaba ofertă literară şi nevoia criticului de spaţiu vital. Cînd nu luptă propriu-zis politic (Nicolae Manolescu, sau, mai nou, G. Pruteanu), gazetăreşte (Z. Ornea, C. Ungureanu, C. Moraru, Alex. Ştefănescu, I. Vartic, R.C. Ţeposu, Mircea Mihăieş, Al. Cistelecan) sau instituţional (Mircea Martin, M. Papahagi, Florin Manolescu, E. Simion, Ion Pop, Mircea Iorgulescu, L. Ulici, M. Ungheanu, M. Anghelescu, Ion Bogdan Lefter) critica literară luptă să cîştige cultural marea piaţă, cea a ideilor social-politice (de la Adrian Marino la Ion Buduca, de la Alexandru George şi Gh. Grigurcu la Liviu Antonesei şi Ştefan Borbely), la concurenţă cu politologii mai mult sau mai puţin atitraţi, într-o reciprocă, benefică zbîrlire. De aici şi frecvenţa redusă a numelor de prim-plan în cronica literară, lăsată, aceasta, în seama noilor veniţi (cu excepţiile notabile – *România literară*, *Vatra*, *Orizont* ş.a.), ceea ce-i supără foarte tare pe scriitori, deşi noul venit are şi el nevoie de un timp spre a se impune, nu-i aşa? Sigur că s-au dus vremurile în care tot scriitorul român se trezea joia cu întrebarea "despre cine-o scrie astăzi Manolescu" şi se culca vinerea cu "Actualitatea românească" de la Parisul Europei Libere; dar a regreta excesiv, astăzi, atari fetişuri e ceva oarecum similar cu o vagă nostalgie după frenezia utecistă a Bumbeşti-Livezenilor.

Toată lumea simte nevoia unei "noi direcţii", a unui "suflu înnoitor". (Ce să facem! dacă s-a dus partidul unic, s-a dus şi direcţia unică!) Dacă e de dorit *într-adevăr* aşa ceva, atunci ea nu poate veni de la cronicarii actualităţii literare, ci de la critica de reflecţie. Migraţia către *literatura ideilor* se face într-un ritm încă foarte lent. Privirile sînt încă fixate pe umbra scriitorilor, să nu cumva să-i văduvim, săracii. Deprinderile de-o viaţă se dezvaţă greu, iar presiunile exercitate de mediile scriitoriceşti întru perpetuarea cumetriilor tradiţionale nu sînt deloc neglijabile. În fine, vechea şi nobila fixaţiei a misiei sociale a criticului literar (modelul Maiorescu) cedează foarte greu în faţa impulsurilor narcisiace ale actului critic, intens *specularizat* în vremurile postmodernităţii. Or, "suflul nou" nu poate veni decît de la critica de construcţie, capabilă să înglobeze în acelaşi sistem (aceeaşi personalitate) geniul călinescian al formulei şi anvergura *Istoriei civilizaţiei* lovinesciene, ceea ce, să recunoaştem, e cam greu...

Pe de altă parte, ce e de aşteptat cu nerăbdare este reapariţia cronicarului literar (ca şi a celui teatral) la marile cotidiane. De-o pildă, este inexplicabilă o atare absenţă la *Evenimentul zilei*, ziar condus de un, totuşi, literat din şcoala *Echinoxului*, care se şi pretinde. A lăsa cultura unei gazete cu tiraj de sute de mii de exemplare la capriciile unui poet – om stimabil, altminteri, Ion Zubaşcu – e ceva de natură să-ţi stea mintea-n loc, dacă pot pentru ca să spun aşa. Apoi, poate va bate şi la noi ceasul *criticii-digest*(ive) de genul *N.Y.R. of Books*, *T.L.S.* ori *Lire*, spre mai cinstita liniştire a cititorilor şi a orgoliilor scriitoriceşti.

În ce mă priveşte, dacă tot m-aţi întrebat, nu mă consider critic literar şi nici istoric literar de meserie. Am fost poet, am devenit traducător de nevoie şi vreau să mor diletant. Un amator infantil, iresponsabil (şi parşiv, recunosc), liber să mă autodescos prin intermediul cărţilor altora, pe care le comentez cu cea mai mare deferenţă, dar şi cu un ochi... în oglindă. Ţin foarte mult la *creativitatea criticii literare*, la personalitatea *artistică*, cu toate că, îmbătrînind, observ că trag tot mai clar la conservatism: dacă la douăzeci de ani modelul meu exegetic a fost cartea lui Negoiţescu despre Eminescu, visul de acum îmi este Pompiliu Constantinescu. Am crescut pe Bachelard şi Jean-Pierre Richard şi uite-mă pătimaş după Caragiale şi Zarifopol! Iar acuma tot scriu despre alţii, cu gîndul la curajul de-a mă apuca de-un roman şi numărînd anii ca să ajung la vîrsta memoriilor... Uite-aşa se stinge critica literară!

Nu-i vorbă că, dat fiind că-n zilele noastre realitatea a depăşit enorm ficţiunea, critica formelor literare are a se aplica întîi de toate nu pe *literatură*, ci pe *viaţa* pe care am avut-o şi-o avem...

Dan C. MIHĂILESCU

Nisipuri mişcătoare

● "Starea" criticii este mişcarea, metamorfoza sau, cu un termen la modă, tranziţia.

● Poezie se scrie de la vîrste fragede. Critică nu. De altfel "românul e născut poet". În nici un caz critic. Acest lucru ar trebui să dea de gîndit.

● Există întotdeauna mai mulţi oameni dispuşi să scrie versuri sau proză decît critică. Criticii înşişi sînt adesea dispuşi să nu scrie critică, să nu fie critici. Criticii "puri" sînt o raritate.

● Critica a fost pusă de prejudecata publică pe treapta cea mai de jos a creaţiei. E un fel de Afroditä obştească. De aceea orice membru al obştei se simte îndreptăţit să facă critică.

● Prejudecata lui Socrate, criticul: "Mi-am dat seama, astfel, în scurtă vreme şi despre poeţi că nu din înţelepciune fac ceea ce fac, ci printr-o înzestrare firească şi sub puterea inspiraţiei, întocmai ca profeţii şi tîlcuitorii de oracole; căci şi aceştia spun lucruri frumoase, dar de fapt nu ştiu nimic din ce spun. Am văzut că poeţii sînt şi ei într-o situaţie asemănătoare (...), îşi închipuie că în general nimeni nu e mai înţelept decît ei, ceea ce nu-i adevărat" (*Apărarea lui Socrate*).

● Criticul e un întermediar, seamănă cu îngerii. Poetul e omul, publicul e divinitatea capricioasă.

● Criticul e un intermediar. Seamănă cu agenţii imobiliari: poetul îşi vinde casa, cititorul o cumpără, ca să locuiască o vreme în ea. Poetul se alege cu un cîştig frumos sau modic (fie el şi în valuta prestigiului), cititorul se alege cu spaţiul confortabil sau mizer al cărţii, iar criticul cu un beneficiu procentual din care să supravieţuiască. Datorită lui, poetul are parte, publicul are carte.

● Criticul e *vir* absolut. Substantivul "critic" nu are corespondent feminin. Dar meseria criticului e *femina*: critica. Aşadar domnii critici se asortează cu agentul. Iar doamnele cu insidioasa operaţiune a criticii.

● Călătoria în timp a criticului aduce cu sine metamorfoza criticii. *La jumătatea secolului al XIX-lea*: poetul e privighetoarea, criticul e măgarul care îndrăzneşte, cu răgetele lui, s-o înveţe cum se cîntă. Privighetoarea are autoritatea, critica e parazitară.

La jumătatea secolului al XX-lea: critica şi-a dobîndit autonomia. Criticul are autoritate. Scrie tomuri, de fapt socluri pentru propria lui statuie. Impune modelul unic.

La sfîrşitul secolului al XX-lea: statuile se clatină. Apare critica alternativă, democraţia critică. Modelul unic îşi pierde puterea şi rostul, ceea ce seamănă pentru mulţi a slăbiciune critică. Se aud voci care deplîng lipsa criticului de autoritate.

Începutul secolului XXI: criticii şi poeţii se vor alia, înţelegînd clar că sînt de aceeaşi parte a baricadei, de partea cărţii. Şi asta ca să nu fie înghiţiţi de tot de inteligentul cap pătrat al ecranului (mare sau mic, de televizor sau de calculator). După ce ecranul a furat tot ce s-a putut de la carte (poezia, critica, dramatismul şi melodrama, foiletonul şi decorurile), cartea a început să muşte cu poftă din ecran. Pînă cînd ecranul, la rîndul său, va fi înghiţit de alt monstru cu care cartea, criticii şi poeţii vor continua să se lupte.

Ioana PÂRVULESCU

Peisaj fără bătălie

"Peisaj după bătălie" este titlul unui film de Andrzej Wajda. "Peisaj fără bătălie" este, prin parafrază, titlul articolului de faţă. Ce vrea el să spună?

Că pînă în 1990, revistele literare, viaţa literară şi, în general, literatura contemporană au fost, la noi un *cîmp de bătaie, singurul*. Că în el se refugiaseră, concentraseră (ca într-un lagăr?) toate controversele *simbolice*. Spunînd "cîmp" (de bătaie) şi "simbolic", trimit, deschis, la analizele de istorie socială şi de sociologia artei ale lui Pierre Bourdieu. Pînă în 1990, cîmpul literar fusese cel mai investit din punct de vedere simbolic: supra-investit, supra-aglomerat. Viaţa literară a ţinut loc, sub domnia partidului - stat comunist, de viaţă politică. Efectul a fost unul intens, acut paradoxal: pe de o parte, *autonomia* ce trebuie să caracterizeze (căci, în fapt, în perioada modernă, chiar caracterizează) cîmpul de producţie literar-culturală a fost maximă; pe de altă parte însă, suprainvestit şi supraaglomerat *simbolic*, cîmpul cu pricina a fost *de-specificat*. *Toate* bătăliile de idei s-au dus, fără exagerare, în interiorul acestui cîmp.

În aceste condiţii, funcţia criticii literare a fost peste măsură de importantă. Criticii erau (pardon de expresie!) nomoteţii locului: ei făceau legea. Într-o situaţie de asediu politic, de confiscare a politicului, viaţa literară de la noi atingea, paradoxal, normalitatea.

Cînd normalitatea a revenit, ca să zic aşa, la putere, fie şi mai mult sau mai puţin formal, ca alibi, adică după 1990, efectul, numai aparent, iarăşi, paradoxal al suprapopulării simbolice, al "politizării" în absenţa politicului a vieţii literare a avut ca efect *de-simbolizarea* totală: mai toţi criticii importanţi dinainte de 1990 ("nomoteţii locului", cum mi-a plăcut să le zic) au dezertat în politică (mai mult sau mai puţin deschis) sau, în cel mai bun caz, în publicistică, exercitîndu-şi funcţia (şi menirea) critică pe obiecte extra-literare. Acum, cîmpul de bătaie e gol. Marii judecători şi marii legislatori au dispărut. Bătălie există (se scrie şi se publică), dar nu mai este vizibilă. Şi, mai presus de orice, nimeni nu mai ştie cine cu cine se bate. A dispărut linia de front, au dispărut taberele.

Acum, scriitorii (şi editorii) sînt obsedaţi de lansări cît mai fastuoase, de publicitate şi de *promotion*. Funcţia critică n-o mai exercită (aproape) nimeni. Bătălie oarbă, între orbi. Lumina paginilor produce beznă.

Asta în ceea ce priveşte critica numită cîndva, pe vremea cînd exista, "de întîmpinare".

Unde sînt, însă, marile bătălii teoretice, istorice, al căror cîmp ar trebui să-l constituie universităţile? Nu-s. Deşi facultăţile de litere s-au umplut de "cadre" noi, ba chiar tinere... Ce face "şcoala" de la Braşov? Oamenii sînt strînşi, "şcoala", însă, întîrzie să apară. Mai departe de "vulgata" postmodernismului (ne-filosofic) nu s-a trecut.

A apărut, în schimb, instituţia premiilor literare. Prea multe, prea marginale. Prilejuri, doar, de-ntîlnire.

M-am ocupat, vreme de un an şi ceva, de o revistă, *Cartea*, care nu mai apare. Cel puţin deocamdată. A fost atît de greu să-i convingi pe principalii editori şi pe majoritatea difuzorilor că o publicaţie de actualitate a cărţii, altfel decît, de pildă, tradiţionala "Românie literară", este necesară, încît eşecul ambiţiosului proiect apare mai mult decît firesc.

Sîntem în plină perioadă a *sanctificărilor necritice*. Publicitatea a luat locul discutării, iar bătăliile de idei, luptele în jurul clasicilor întîrzie să apară. Nu şi "clasicii". Nu şi "evenimentele".

În studenţie şi imediat după, eram pasionat de teoria criticii literare. Astăzi, problemele - academice - ale criticii literare mă lasă absolut rece. Semn al timpului?

Să nu uit, însă, ce voiam să spun, propoziţia pe care aş fi scris-o de una singură, dacă ar fi fost posibil, în locul acestui articol: *fără critică, literatura e ca şi nenăscută; obiectul literar este neterminat. Critica participă la crearea bunului literar.* Şi: *nu poţi exista pe „piaţă" decît ca piaţă autonomă, ca piaţă în piaţă.*

A rămas peisajul, fără bătălie. Iar Maiorescu (arhetipul) nu este nici măcar pe băncile opoziţiei, în vreme ce literatura contemporană plînge după judecător. A murit judecătorul! Sîntem fără de lege. În voia, cel mult, a "selecţiei naturale" (cea biologică). Punct.

Bogdan GHIU

PERSPECTIVA TEORETICIANULUI

Despre construcţia culturii – înţeleasă ca reconstrucţie şi deconstrucţie

– interviu cu Mircea MARTIN –

"Feţele" criticii: critica la zi, istoria literară, critica teoretică

Aţi accepta, pentru început, să schiţaţi o tipologie a criticii?

E uşor de improvizat o tipologie, mai greu e să o iei în serios pentru că, de obicei, apar excepţii, elemente rezistente la o încadrare prea exactă. Dar rostul tipologiilor este să ne ajute la înţelegerea fenomenelor prin ordonarea lor. Cu rostul acesta strict pedagogic, accept intrarea în joc. Există aşadar o *critică la zi*, foiletonistică, recenzia, cronica literară, cu o ritmicitate dependentă de publicaţia în care se exprimă: aici nu atît ritmul contează, cît spaţiul şi, consecutiv, tipul de abordare. O variantă a acestei critici este *cronica traducerilor*, care s-a practicat şi înainte, care continuă şi astăzi. Accentul valorizant este important şi aici, mai ales astăzi, cînd se traduce imens, divers, derutant. În al doilea rînd, *istoria literară*, pe care aş vedea-o de cel puţin două feluri: o *istorie literară* tradiţională, de tip monografic, şi o istorie literară modernă, predominant tematică. Prima nu diferă prea mult de ceea ce s-a făcut acum 20, 30 sau chiar 50 de ani, nu e foarte interesantă, dar e încă necesară: spre deosebire de alte literaturi, noi mai avem destule pete albe (perioade cețoase, probleme neelucidate, autori cu un statut incert). Nu există încă o istorie a culturii româneşti în sensul larg al termenului, nu există suficiente studii comparatiste.

Nici nu avem, încă, toate ediţiile critice de care ar fi nevoie.

Din păcate... Primul lucru de care trebuie să dispui pentru exegeză este un text corect stabilit de filolog sau/şi istoric. Cîtă vreme o primă cartografiere a literaturii lipseşte sau nu e dusă pînă la capăt, a aplica diferite metode moderne sofisticate pe un teritoriu nesigur mi se pare un lux şi o inadecvare. Nu poţi să faci - decît cel mult în cîteva fraze - psihanaliza lui Daniil Scavinschi... În cel de-al doilea tip de istorie literară amintit, putem recunoaşte o metodologie (chiar dacă nu teoretizată ca atare). Obiectivele acestei istorii sînt mai palpitante, mai aproape de interesul contemporan. În acest tip de cercetare s-au afirmat, de altfel, criticii cei mai importanţi. Aici este al doilea mare teren de încercare după comentariul literaturii române contemporane. Aici se încearcă vocaţia critică, autenticitatea ei, capacitatea de analiză şi de problematizare, reconstitutivă şi proiectivă. O a treia categorie ar constitui-o ceea ce aş numi *critica teoretică* sau teoretizantă. Interesul ei metodologic este mai mare, baza teoretică - mai solidă sau, în orice caz, mai explicită. Aici ar intra *critica criticii* în genere, istoria doctrinelor literare, studiul interferenţelor literaturii cu filosofia, morala, ideologia, aşa cum o ilustrează cu strălucire la noi Adrian Marino. O critică predominant ideologică şi metodologică, înţelegînd prin asta o critică în care analiza textelor literare este numai un pretext pentru a pune în funcţiune un aparat ideologic şi/sau metodologic.

Tradiţia ateoretică: cauze şi consecinţe

A existat în critica românească un leitmotiv al suspiciunii faţă de "noile metode" - semiotica, de exemplu. Aţi spus: "nu poţi să faci psihanaliză pe Scavinschi..."

Dar poţi s-o faci foarte bine pe Camil Petrescu - e un autor care se oferă cu sublimă inocenţă interpretării psihanalitice. A existat, desigur, o rezervă oficială faţă de metodologii care nu erau direct inspirate din marxism, iar psihanaliza a fost net refuzată. Dar, dincolo de rezerva oficială, eu cred că a existat şi există încă o rezistenţă, cel mai adesea tacită: e vorba de o convingere, bine înrădăcinată în conştiinţa criticului român, pentru care contează în primul rînd practica critică, judecata critică exactă, validă, adecvarea la obiect şi mult mai puţin, într-un plan foarte îndepărtat, teoria. S-a creat la noi un fel de tradiţie *ateoretică*. Aici un rol important l-a avut momentul Mihail Dragomirescu, care constituie o culme a construcţiei teoretice, simultană, din păcate, cu un gust deficitar, chiar cu gafe în ordinea aprecierii critice. Aparatura complicată a "teoriei capodoperei" s-a dovedit incapabilă să sesizeze valoarea literară, ajungînd să propună drept modele opere mediocre.

Un alt leitmotiv : criticul de întîmpinare care riscă şi teoreticianul steril...

Şansa şi neşansa lui Dragomirescu a fost revista "Convorbiri critice", prin care care a vrut să impună o direcţie în literatura română, reuşind doar să-şi compromită teoria printr-o practică inadecvată. Ceilalţi critici au fost mult mai prudenţi în teoretizări şi mai atenţi la fenomenul literar propriu-zis. Lovinescu, de pildă, avea o concepţie foarte clară, o teorie a evoluţiei literaturii române de la rural la urban, de la subiectiv la obiectiv, dar a avut tăria de a-şi adapta această teorie ori de cîte ori s-a aflat în faţa unei opere cu adevărat impunătoare. Promovarea lui Rebreanu mi se pare exemplul cel mai convingător în acest sens. Lovinescu a putut să rămînă critic, un mare critic, pentru că importantă i s-a părut nu propria teorie, ci judecata de valoare. Apoi lucrurile s-au specializat şi într-un fel s-au disociat: interesul teoretic a dus la construcţia unui sistem de estetică, în cazul lui Tudor Vianu, de pildă, şi la o istorie literară monumentală în cazul lui G. Călinescu. Iar din partea lui Călinescu am înregistrat, cum ştim prea bine, mai degrabă o rezervă faţă de teorie, ea reprezentînd, aşa cum declara în *Principii de estetică*, o probă de frigiditate artistică. Era, desigur, un fel al lui de a minimaliza efortul constructiv al lui Vianu, o formă a luptei pentru putere în cîmpul culturii româneşti. Dar, cu autoritatea lui, el a reuşit să impună această direcţie şi acest tip de gîndire pentru generaţiile care au urmat. Acestea s-au născut într-un fel călinesciene, au trăit în cultul lui Călinescu şi - pe fondul unei ideologii mai degrabă repulsive (pentru că impusă) – au perpetuat rezerva faţă de tot ce reprezenta o atitudine teoretizantă cu privire la literatură. Nu-i mai puţin adevărat că metodologia la modă în anii '60, după ieşirea din proletcultism, a fost *structuralismul*, formalism extrem, ce a provoçat reticenţe fireşti. A fost greu de acceptat reducerea operei la un ansamblu de procedee, reducerea literaturii la literaturitate. De aici cred că vine, pînă în zilele noastre, o anumită suspiciune a criticilor români faţă de metodologii. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că această rezervă, perpetuată de-a lungul unor decenii şi unor promoţii critice, are consecinţe negative. Mă tem că - deşi există destui autori care nu ar intra sub incidenţa acestei observaţii - criticii noastre îi lipseşte o *conştiinţă epistemologică*. Criticul român se mulţumeşte, de obicei, cu aplicaţia la obiect, cu comentariul cît mai prompt al literaturii care se face şi i se pare că problemele teoretice îl îndepărtează de contactul direct cu textele. De multe ori, teoria rămîne doar pe seama unor universitari care însă nu se exersează decît pe secvenţe literare - pe cîte un poem, pe cîte o scenă dintr-un roman - în genere pe texte clasice şi, deci, cu o audienţă restrînsă, fără ecou asupra criticii în ansamblul ei. Şi atunci avem, pe de o parte, cercuri universitare unde teoriile se aprofundează foarte mult şi, pe de altă parte, criticii propriu-zişi care îşi fac meseria fără un orizont teoretic, sau care concep critica doar ca pe o pedagogie.

Aţi afirmat într-o carte că critica nu e "conştiinţa literaturii" ci deţinătoarea propriei sale conştiinţe, care intră în dialog cu conştiinţa operei... Rostul criticii este, deci, unul dialogic?

Sigur că da, din această cauză simpla naraţiune sau parafrază critică mi se pare o formă de insuficienţă sau, mai exact, de suficienţă critică. Din păcate, există şi critici reputaţi care şi-au făcut cărţile în această manieră şi se consideră eliberaţi de sarcinile lor în clipa în care au repovestit romanul sau viaţa scriitorului. Călinescu reuşea să facă acest lucru într-un chip inspirat, dar călinescienii ortodocşi (mă gîndsc la un bun critic, în sensul acesta, pedagogic, ca Al. Piru) ne-au dat rezumate al căror rost nu mai e decît acela de a dispensa de lectura textelor. Nu pot să nu observ că, datorită unor cauze obiective, istorice, există *o desincronizare a criticii româneşti* care nu pare să fi trecut *prin* ci *peste* anumite etape ale gîndirii critice. Mă gîndesc la tot ce s-a întîmplat după structuralism, la ceea ce se cheamă poststructuralism - mişcare filozofică în primul rînd, cu reprezentanţi care au revoluţionat modul de a gîndi cultura şi, implicit, literatura - Foucault, Derrida, Deleuze, apoi la filiera americană a deconstructivismului (Paul de Man, J. Hillis Miller). Dar - ce să mai vorbim - chiar faze anterioare ale criticii (americane în primul rînd) au rămas necunoscute, nu s-au tradus autori importanţi (Reaves, de pildă), nu s-au comentat, nu există în conştiinţa critică românească.

Orientările din critica europeană a secolului XX sînt mai bine asimilate?

Sînt, firește, mai cunoscute. O mişcare importantă cum este cea de la NRF, prin Thibaudet în primul rînd (fiindcă Du Bos şi Rivière rămîn necunoscuţi), apoi critica conştiinţei - şcoala genevează din care s-a tradus destul de mult. Blanchot, cred că ar mai trebui tradus şi mai ales aprofundat. Ca şi Bataille. Dar mai e o şcoală extrem de importantă pentru domeniul nostru, prin felul cum vede atît textul ca atare, cît şi contextele lui. E vorba de Şcoala de la Frankfurt, o şcoală de inspiraţie marxistă (poate că acolo trebuie căutat marxismul autentic; noi ştim că cenzura oficială refuza mai degrabă texte marxizante decît texte aflate la antipozi, precum un Heidegger; a fost unul dintre paradoxurile epocii totalitare). Cred deci că un Adorno, un Walter Benjamin nu pot fi în continuare ignoraţi. Şi, de ce nu, chiar şi experienţa deconstrucţiei. Nu sînt un "fan" al deconstructivismului, dar acolo se susţin lucruri care te pun pe gînduri, te lasă visător. Se pune în discuţie însăşi posibilitatea existenţei sensurilor; nu numai posibilitatea de-a le descoperi şi numi cu exactitate, ci însăşi existenţa lor. Deconstructivismul nu este altceva decît forma radicală a acestei indeterminări a sensurilor. Mă tem că noi continuăm să stabilim sensurile operei fără să ne punem problema că este la mijloc o negociere, o tranzacţie extrem de complexă între orizonturi istorice diferite, mă tem că întreg procesul hermeneutic nu este văzut la noi în toată complexitatea lui. Aici cred că insuficienţa teoretică, epistemologică, se vede mai mult decît oriunde.

Prejudecăţi

Dar care e situaţia vechilor prejudecăţi ale celorlalţi - scriitori, public - cu privire la critica literară?

Prejudecăţile sînt încă numeroase, e adevărat. Cred însă că aceea referitoare la parazitismul criticii nu mai este actuală nici măcar printre scriitorii mai vîrstnici iar exprimarea ei astăzi nu mai e decît o formă a resentimentului. La acest capitol, noi, generaţia '60, am reuşit, cred, să ne convingem congenerii că ceea ce am făcut n-a fost o operaţie de reproducere sau de parazitism ci o formă de creaţie paralelă. Subordonată, e adevărat, dar care a avut rostul de a crea o aură a operei, de a o impune. O prejudecată care mai persistă, însă, e aceea care consideră că menirea criticului este să traducă în termeni intelectuali opera *fără rest*. În opinia mea, criticul adevărat, ca şi scriitorul, gîndeşte odată cu limbajul. Din păcate, această prejudecată persistă şi la scriitori şi la marele public, care aşteaptă de la critică o echivalare conceptuală totală a operei. Operaţia este extrem de complicată şi ea nu se poate face niciodată fără rest. Şi atunci, acest rest trebuie, dacă nu enunţat ca o limită a interpretării noastre, a reflecţiei noastre, măcar sugerat sau condensat şi transmis prin alte mijloace decît acelea strict intelectuale. Vreau să spun că metafora, imaginea, mi se par indispensabile, însă nu ca o primă instanţă a expresiei critice, ci numai ca o ultimă instanţă - acolo unde toate celelalte mijloace intelectuale şi raţionale se dovedesc insuficiente. Abia atunci se cade să intre în joc metafora, cîtuşi de puţin ca o improvizaţie sau ca o suplinire a evaluării estetice.

Înainte de '89, autorităţile, calculînd statistic raportul dintre cărţile de literatură şi cele de critică, decretau că se face prea multă critică. O altă formă a prejudecăţii criticii parazitare?

Era, de fapt, o modalitate prin care dictatura, devenită conştientă de funcţia criticii, de rolul ei crescut, încerca să diminueze numărul apariţiilor de volume critice. Cultivînd acea prejudecată, s-a încercat o reducere a impactului şi a puterii criticii asupra publicului.

Pierderea puterii şi viitorul

În ce consta puterea criticii? Literatura nu era ea însăşi o formă de critică?

Într-o dictatură, orice formă de expresie deosebită putea deveni o formă de critică. Faptul însuşi de a evita limbajul de lemn era implicit o formă de critică. Puterea criticii a constat, pe de o parte, în faptul că a ales şi a impus alte opere decît acelea pe care le dorea oficialitatea, şi, pe de altă parte, în faptul că a adus mai aproape de explicit ceea ce era implicit în opera literară: prin însăşi trecerea într-un limbaj intelectual, conceptual, a problematicii poemului sau romanului a făcut explicit mesajul lor. Asta a făcut să crească audienţa atît a literaturii, cît şi a criticii şi cine se bucură de audienţă are putere.

Acum nu se mai poate vorbi despre o asemenea putere. Revenim la normal. Ar trebui să ne bucurăm.

Ca să ne bucurăm cu adevărat, a trebuit mai întîi să ne resemnăm. Şi cred că ne-am resemnat, noi, criticii, pentru că, faţă de această pierdere a locului central, ceea ce s-a cîştigat pentru literatură şi chiar şi pentru critică este infinit mai important!

Este critica literară atît de ameninţată pe cît se susţine?

Eu cred că o ameninţare există. Ea vine chiar din instalarea treptată în societatea de consum. Critica strict literară, aplicată literaturii contemporane, va

PERSPECTIVA TEORETICIANULUI

suferi.o diminuare. Cronica literară e departe de a mai avea rolul pe care l-a jucat pînă acum la noi. Ea e înlocuită de recenzie, e limitată la prezentarea cărţii, la punerea ei într-un context mai degrabă editorial şi comercial decît literar.

În Occident există, totuşi, pe lîngă revistele specializate, excelente suplimente literare ale marilor cotidiane sau săptămînale... O asemenea situaţie nu pare dramatică.

Nu încape îndoială. Rămîne loc pentru speranţă. Deocamdată, în România, faptul că Uniunea Scriitorilor îşi permite încă să subvenţioneze destule reviste literare este o formă de eroism care trebuie salutat ca atare. Deşi tendinţa e, mă tem, aceea de a le reduce. În ce mă priveşte, cred că, în viitor, formula criticii va fi legată de eseu. Un eseu care va pierde dimensiunile strict literare, spre a se deschide spre ansamblul culturii. Nu va mai evita politica, sociologia, istoria mentalităţilor, va lua în discuţie mai multe planuri ale activităţii umane. Şi cred că vom asista la sinteze interesante care vor face conexiuni între fenomene, între discipline - nu vom mai avea doar comentarii cu privire la forma literară, psihologia sau ideologia literară.

Deci, se vor găsi căi noi...

Cine are de spus ceva va continua să spună. Prevăd şi o apropiere a criticii de filozofie. Poate chiar o mişcare în dublu sens. Poate şi filozofia va deveni o formă de critică, se va apleca mai mult asupra literaturii, literatura va deveni un teren privilegiat de încercare pentru filozofi.

Există critici care deplîng instalarea în forţă a celui de-al treilea circuit literar, cel de consum. Ei îl resimt ca pe un atac la adresa persoanei lor sau chiar a spiritualităţii româneşti. Pe de altă parte, există persoane tinere, care încep să practice cu aplomb "studiile culturale" de tip american. Cum vedeţi această disciplină?

Într-adevăr, asistăm la progresia ambelor tendinţe. Pierdem nişte cititori care pînă acum au fost "ai noştri", ai literaturii "serioase", "adevărate". Probabil că şi înainte ei căutau această literatură în vreme ce îl citeau pe Marin Preda. Iarăşi, trebuie să ne resemnăm. Ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să ne şi apărăm.

Nu s-ar putea imagina - ca formă de apărare - o cronică inteligentă şi ironică a cărţii comerciale?

Ba da. Însă aceasta ar presupune, vrînd-nevrînd, sacrificiul unor critici inteligenţi. Pe de altă parte, perspectiva unui cercetător din cîmpul studiilor culturale este alta. El nu judecă din punct de vedere estetic; aş zice chiar dimpotrivă. Pe el îl interesează ce spune această literatură, cui spune, şi de ce. Ei nu sînt critici. Pentru literatură, tipul acesta de cercetare, acum în vogă în America, nu reprezintă neapărat un cîştig. Nu vreau să spun prin asta că nu e necesar. Mai cu seamă la noi, unde acest tip de interes a lipsit cu desăvîrşire. Consider îndreptăţite studiile culturale în măsura în care, pe de o parte, fac conexiuni între toate domeniile culturii iar, pe de altă parte, în măsura în care se limitează la cultura de masă. Aplicaţiile lor la cultura de vîrf mi se par neinspirate şi uneori aberante. La noi însă, în mod paradoxal, deşi venim dintr-o epocă socializantă, cultura de masă nu a fost studiată cum trebuie: prin urmare, cercetarea ei este utilă.

Să ne imaginăm, o clipă, că toţi criticii literari ar intra într-o grevă de lungă durată. S-ar observa absenţa lor? Ce s-ar întîmpla?

Aş putea să răspund că această grevă a început. O bună parte din critici au intrat deja într-un fel de grevă şi încă unii dintre cei mai importanţi. Nu printr-un refuz de a face critică, ci printr-un fel de a renunţa, provizoriu, la critică, pentru altfel de ocupaţii, mai voyante, mai captivante, mai presante. Riscul absenţei criticii ar fi acela ca literatura contemporană să devină cu timpul, ea însăşi, o literatură de consum. Deşi, iată, nu pot să nu observ şi un alt fenomen. Tocmai pentru că nouă ne-a lipsit încercarea pieţei literare, nu avem un tip de scriitor care în Occident este curent: scriitorul care îşi respectă profesia, dar care, în acelaşi timp, scrie pentru un public cît mai larg cu putinţă. Dacă ne uităm în jur, vom vedea că scriitorii pe care noi îi preţuim cel mai mult sînt cei care scriu pentru un public foarte restrîns sau, mai exact, sînt "cumpăraţi" de un public mai larg decît acela care îi înţelege (fiindcă mai există o inerţie a snobismului). Sînt convins că un scriitor "de tip nou" va apărea, unul căruia să nu i se mai pară ruşinos să scrie pentru un public larg, al cărui succes să nu presupună coborîrea nivelului intelectual al scrierilor sale.

Care va fi locul criticii în construirea culturii de acum înainte?

Nu ştiu cum voi putea răspunde la întrebare fără să alunec în patetism, cu atît mai mult cu cît cred că rolul criticii este tocmai acela de a participa la construirea unei culturi. Am în vedere, cum cred că s-a văzut şi pînă acum, critica în sensul cel mai larg al termenului şi înţeleg prin construcţia culturală inclusiv reconstrucţia şi deconstrucţia. E adevărat că, după mine cel puţin, în aceste momente ar trebui să fie prioritară reconstrucţia - ceea ce ar presupune o revizuire a ierarhiilor (încă actuale) de valori şi o deplasare a interesului către opere şi teme ocultate sau insuficient valorificate pînă acum. Această revalorizare, precum şi tendinţele celor care îşi fac acum intrarea pe scena literară vor constitui, probabil, premisele unui nou *canon*. Dacă nu cumva acest canon există deja, fără a fi încă identificat. Nu mai puţin constructivă în ordine culturală mi se pare însă iniţiativa de a deconstrui nu doar vechile canoane, dar chiar opere şi autori cu o perenitate asigurată. Cîtă vreme critica se exercită asupra lor cu intransigenţă inteligentă, adică fără patimă oarbă, rezultatele vor fi benefice, stimulatoare. De-mitizarea trebuie concepută ca un act consecutiv (sau, de ce nu, simultan într-un plan de ansamblu) mitizării. Schimbarea perspectivelor critice nu e decît un mod de a întreţine viabilitatea unor produse ale spiritului. Iar cea dintîi schimbare cred că ar trebui s-o reprezinte însăşi adoptarea fermă - în toate cazurile şi în toate domeniile - a unei perspective comparatiste. Un comparatism pe care l-aş dori mai degrabă *zonal* decît *universal* - în sensul că, pe baza unor repere universaliste, studiul culturii româneşti să se desfăşoare cu precădere prin raportarea la spaţiile şi exemplele din vecinătate. Aici ar fi multe de spus; mă mulţumesc să insist numai asupra nevoii de a ieşi - ca o probă de maturizare imperioasă - din fundamentalismul naţionalist.

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

Diletantism voios

În condiţiile în care viaţa literară românească este tot mai preocupată de repunerea în discuţie a ierarhiei de valori stabilite înainte de 1989, ca şi de existenţa sau non-existenţa unei crize a literaturii, profesionalizarea perspectivei critice în detrimentul amatorismului, destul de frecvent în presa noastră literară, este absolut necesară. De altfel, cred că ne confruntăm, în ultimii ani, cu o criză a criticii şi nu cu una a literaturii, determinată în bună măsură de absenţa rigorii teoretice şi de revirimentul "beţiei de cuvinte" şi al discursului encomiastic. Efectul proliferării unei critici fără suport teoretic, fundamentate exclusiv pe *iluzia* intuiţiei şi pe imagine este tocmai menţinerea unei confuzii între valoare şi non-valoare, deloc benefică pentru profilul literar al momentului.

Cu toate acestea, sînt voci care susţin categoric imposibilitatea şi inutilitatea teoriei. Adeseori, reproşul vizează predilecţia demersului teoretic pentru perspectiva interdisciplinară asupra operei literare; transpare aici, în mod evident, prejudecata caracterului reductiv şi abstract al acestei discipline – preocupată de genul proxim şi nu de diferenţa specifică, prejudecată rapid asimilată de o serie de criticaştri autohtoni pentru care strugurii au fost întotdeauna prea acri...

Şi totuşi, ce este teoria şi – ca să parafrazez titlul unui eseu celebru al lui Stanley Fish – de ce se spun asemenea lucruri despre ea?

Din punctul de vedere al lui Paul de Man, ostilitatea cvasi-generală faţă de teorie, ca şi tentativele de minimalizare a rolului său în modelarea discursului critic par a fi determinate de suprasaturaţia pe care o provoacă azi, în general, orice metalimbaj. "*Rezistenţa la teorie*" reflectă, în fond, refuzul unei perspective preponderent lingvistice asupra literaturii care defavorizează demersul hermeneutic şi estetic; în acest sens, "rezistenţa" nu poate fi decît benefică.

La noi, însă, interminabila polemică dintre adepţii şi oponenţii teoriei literare riscă să devină o dispută sterilă. Şi dacă este adevărat că riscul uscăciunii îi pîndeşte pe acei teoreticieni care se pierd în labirintul terminologiei, nu este mai puţin real pericolul rizibilului care-i paşte pe criticii obişnuiţi să desconsidere – din suficienţă sau "incompatibilitate" – teoria. Interdisciplinaritatea domeniilor care au ca obiect de studiu spiritul uman, în multiplele sale forme de manifestare, nu este cîtuşi de puţin un lux, ci o necesitate. Falimentul studiilor literare (despre care vorbea, în 1982, şi Walter Jackson Bate) nu este altceva decît efectul unei superspecializări care fragmentează şi sărăceşte, inevitabil, coerenţa şi semnificaţia literaturii.

În spaţiul literar românesc există deopotrivă critici literari dublaţi de veritabili teoreticieni (Florin Manolescu, Livius Ciocârlie, Nicolae Manolescu, Radu G. Ţeposu, Marian Papahagi, Ion Pop, Ion Bogdan Lefter, Ioana Pârvulescu, Dan C. Mihăilescu, Al. George, Ion Simuţ) şi teoreticieni literari, recunoscuţi ca atare, cărora exerciţiul critic nu le este străin (Adrian Marino, Paul Cornea, Mircea Martin, Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu sau Virgil Nemoianu). Normalitatea şi complexitatea vieţii noastre literare este asigurată şi de prezenţa lor în paginile revistelor de specialitate – prea rară, totuşi – sau în planurile editoriale.

În absenţa intervenţiilor acestora, o pleiadă de criticaştri populează însă pînă la saturaţie spaţiul tipografic al săptămînalelor de cultură. Practicînd un discurs ce abundă, adeseori, în superlative, formulînd efemere judecăţi de valoare cu aerul unor definitive sentinţe de consacrare, ei par imuni la metode şi principii, cărora li se substituie veleitarismul şi lipsa de măsură. Şi ca să nu... teoretizez prea mult, voi da exemple desprinse din paginile de cronică literară ale unui prestigios săptămînal al Uniunii Scriitorilor. Autorul salută cu aplomb apariţia pe scena literaturii noastre a unei "poete excepţionale", "o Cummingsă" – nici mai mult nici mai puţin! – care "reinventează poezia, ca înregistrare a respiraţiei pe luciul oglinzii" (metafora mi se pare obscură de-a dreptul). Entuziasmul necondiţionat al criticului este declanşat de "ofensiva feminităţii" nemaiîntîlnită la noi, întruchipată în poeme citate în întregime, deoarece convingerea autorului este că ar fi păcat să le fragmenteze.

Dar să vedem şi noi: "Îmi ceri să fiu a ta./ Nu eşti primul ce mă vrea./ Dar nici unul nu merita/ să-i dau ceva/ din vîrsta mea./ Am rămas a nimănui şi a mea./ Sînt a mea./ Şi eu m-aş vrea/ de s-ar putea/ să mă am./ Şi-atunci,/ cum ai vrea să fiu a ta/ cînd n-am fost a nimănui?/ Nici a mea..." etc. Spre deosebire de euforicul autor al comentariului "critic" ce însoţeşte producţiunile ritmate de mai sus, opresc aici citatul, ce pare desprins mai curînd dintr-un text de muzică uşoară. *"Un nou mod de a scrie poezie..."* – decretează cronicarul. *Mai tineresc, mai înfrigurat, mai adevărat... O mai mare luciditate... O mai decisă eliberare de prejudecăţi... Un curaj (nemaiîntîlnit) al unei femei de douăzeci de ani de a-şi lua în stăpînire trupul şi de a-l etala...* (iată în ce constă înnoirea poeziei!!!). *Un elan aproape mistic de a-l popula cu un suflet, pentru a-l salva din condiţia de planşă anatomică... Şi pentru a salva sufletul însuşi din condiţia de abstracţie... O plăcere de a scrie la lumina zilei, asemănătoare cu aceea de a face dragoste dimineaţa, cu ferestrele larg deschise..."* etc. etc.

Discursul acesta sacadat, articulat în ritmul punctelor de suspensie, nu are, totuşi, nimic în comun cu critica literară, fie ea cronică de întîmpinare sau analiză de text.

Comentînd romanul unei tinere speranţe a prozei româneşti (în opinia sa), cronicarul îşi mărturiseşte nedumerirea în privinţa identităţii vocii care relatează evenimentele: *"...inventivul şi totuşi sincerul prozator îşi evocă adolescenţa. El sau poate un narator fictiv"*. A nu distinge între autor şi narator, cînd naraţiunea se face la persoana întîi, este cel puţin descalificant pentru un critic cu pretenţii.

O asemenea critică exclamativă, enconomiastică, dominată de obsesia legitimării cu orice preţ a unor pseudo-valori nu trebuie confundată cu abordarea estetică, hermeneutică sau fenomenologică a operei literare.

După cum nu cred că s-ar putea distinge, practic, între critica estetică şi critica axiologică, aşa cum o face Gheorghe Grigurcu într-un articol consacrat volumului **Confesiunile unui opinioman** de Ion Simuţ, articol publicat de curînd în *România literară*. Dacă la începutul secolului o asemenea distincţie era posibilă, acum persistenţa tipului de gîndire antinomic – axiologic vs. estetic – este incompatibilă cu paradigma culturală în care ne aflăm. Critica nu are a se teme de invazia teoriei, iar a milita pentru "puritatea" criticii estetice şi a respinge *metoda* în critică pe motiv că ne-ar pîndi astfel terorismul metodologic înseamnă a inventa primejdii acolo unde ele nu există.

Singurul pericol real este cel al diletantismului cu pretenţii de autoritate. Nu există coerenţă a discursului sau a viziunii critice acolo unde nu există rigoare şi metodă. Şi asta pentru că intuiţia însăşi nu poate funcţiona corect în absenţa unei minime discipline a gîndirii.

Carmen Matei MUŞAT

Criteriul esteticului

Se afirmă că literatura este conştiinţa de sine a unui popor şi că, în fond, critica literară este conştiinţa literaturii. Prin magistratura cu care e învestită, ea cerne nisipul mişcător al producţiei literare curente, reţinînd, prin decantare şi evaluare, valorile. Valori pe care le afirmă, le impune şi le apără. Această operaţie de evaluare, stîrneşte, totdeauna, vreau să spun de cînd există critica literară (adică de la apariţia presei moderne), proteste şi nemulţumiri. Înainte de toate din partea scriitorilor, care, toţi, creează ca nişte halucinaţi, şi se consideră, fiecare, cel mai important, ba chiar, nu o dată, singurul care contează şi rezistă. Apoi, vin la rînd, opiniile unor critici, cînd sînt de direcţie, care pun preţ numai pe producţia celor care le reprezintă orientarea (curentul literar). Am voit, prin aceasta, să evidenţiez, că magistratura criticii literare se realizează într-o atmosferă (climat) de adversitate concentrată şi că, pe lîngă gust, cultură, e nevoie, aici, de mult curaj. Sigur că există un criteriu, să-l numesc garantat, pe care se sprijină actele de evaluare. E cel estetic. Dar şi acesta e contestat cu furie nepotolită, ba unii nechemaţi cred că pot depăşi neantul chiar apelînd la rigorile esteticului. La noi, de pildă, curentul sămănătorist, a cărui personalitate exponenţială a fost N.Iorga (şi alţii de plan secund, precum Ilarie Chendi, I.Scurtu, D. Tomescu) a negat supremaţia criteriului estetic în actele de evaluare a literarului, punînd pe prim-plan criteriul naţional şi cel etic. Şi nu mă gîndesc numai la carta din 1910 a lui A.C.Cuza, **Naţionalitatea în artă**, dar chiar şi la evaluările şi predicţiile lui N.Iorga. O subliniere a rolului eticului, chiar dacă nu a ignorat esteticul, a propus şi poporanismul. Iar gîndirismul interbelic a propus drept criteriu normativ în actele de evaluare nu esteticul, ci ortodoxismul. Cum se vede, amestecul de planuri şi criterii a obturat, nu o singură dată, magistratura critică. Dar criticii importanţi au continuat să rămînă credincioşi criteriului estetic, pe care îl anunţase şi îl fundamentase, încă în 1868, Titu Maiorescu. E.Lovinescu, adevăratul legatar al junimismului şi al maiorescianismului în critica literară, s-a împotrivit, încă de la începutul veacului, sămănătorismului şi poporanismului, încrucişînd, curajos, sabia cu N.Iorga. Şi, ca odinioară lui T. Maiorescu, şi lui Lovinescu i s-a adus acuzaţia, socotită o grea sudalmă, de cosmopolit şi, chiar, de antinaţional. Între războaie, marii critici literari ai vremii, alături de Lovinescu (Şerban Cioculescu, G.Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu), au apărat, de pe postamentele neclintite ale esteticului, adevăratele valori literare, fiind injuriaţi de neosămănătorism dar, mai ales, de ortodoxism, tocmai pentru că refuzau să confunde planurile. Pilduitoare, în acest sens, a fost campania violentă de denigrare, în 1941, a **Istoriei literaturii** de G.Călinescu (unele portrete şi medalioane de aici reproduceau materia cronicilor sale literare apărute, în anii treizeci, în **Adevărul literar şi artistic**), acuzată că a desconsiderat criteriul naţional. Şi tot cu ajutorul criteriului esteticului a descongestionat, din anii şaizeci şi pînă în 1989, critica viaţa literară de ororile proletcultismului şi, apoi, pronunţînd un **nu** categoric subproducţiilor ceauşismului naţionalist agresiv. Sigur că niciodată critica literară nu face o literatură. Dar e incontestabil că acţiunea de cernere a valorilor pe fundamentele criteriului estetic îi asigură climatul necesar de evoluţie şi realizare. Dacă am avut - şi, neîndoielnic, am avut şi avem - în anii şaizeci şi optzeci, o mare literaturtă, aceasta s-a datorat, în bună măsură, şi activităţii unei mari pleiade de critici, care şi-au îndeplinit, curajos, magistratura. Şi, ca odinioară, ea a fost acuzată de estetism, reproşîndu-i-se că e cosmopolită şi, firește, antinaţională. Să ne aducem aminte de stropşelile vitriolante împotriva marilor critici literari pornite, constant, din paginile înverzite ale **Săptămînii** şi **Luceafărului**!

Am evocat, aici, cu prioritate, rolul criticii literare de întîmpinare, asupra căreia apasă greutatea operaţiei de cernere a valorilor. Mai trăieşte, în acest spaţiu mereu atacat, şi istoria literară. Aceasta este compartimentul care aplică principiile criticii literare la fenomenul literar revolut. Aparent, acest compartiment ar fi ferit de primejdii şi operează mai liniştit pentru că, nu-i aşa? - valorile sînt cu cota aşezată, făptuită, mai înainte, de critica de întîmpinare. Nu este aşa. Şi aş putea depune mărturie cu propria experienţă. Cum m-am ocupat de curentele de idei din literatura şi cultura românească, închinînd cîte o monografie de sinteză fiecăruia dintre ele (sămănătorism, poporanism, ţărănism, tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea, extrema dreaptă comănerească în anii treizeci etc.etc.), viaţa nu mi-a fost deloc uşoară. Fiecare dintre aceste curente mai aveau susţinători activi. Şi ei mi-au adus aspre reproşuri, năpustindu-se împotriva cărţilor mele (nu numai asupra celor scrise de mine). Mai ales că, la secţiunea literară, am operat, şi eu, (cum altfel?) cu criteriile esteticului în actele de evaluare. Neosămănătoriştii şi tradiţionaliştii osificaţi din anii '70 şi '80 nu au putut agrea judecăţile tranşante despre strămoşii lor. Dar istoria literară reevaluează, nu o singură dată, ceea ce a evaluat, la vremea ei, critica de întîmpinare, schimbînd, cînd e cazul, ierarhiile. Un singur exemplu mi se pare edificator. Poezia lui G.Bacovia (debut în 1916 cu volumul **Plumb**) nu a avut parte, în epocă, de o evaluare estetică dreaptă. Şi Lovinescu, şi Călinescu, în celebrele lor **Istorii**, au minimalizat, în fapt, lirica lui Bacovia. A fost meritul istoricilor şi criticilor literari din anii şaizeci că au reevaluat opera lui Bacovia, instalînd-o, cum i se şi cuvine, pe primul piedestal al lirismului românesc. Într-un interviu din anii şaptezeci, Mircea Eliade se arăta mirat foarte de preţuirea atît de mare ce se acorda operei lui Bacovia, pe care generaţia sa din anii treizeci nu o percepuse ca atare. Reevaluarea operei lui Bacovia din anii şaizeci a rămas ca o cucerire estetică azi de nimeni contestată. Dar, astăzi, proza şi memorialistica lui Ion D.Sîrbu, nu a urcat, brusc, din zonele literare mijlocii, spre cea de prim-plan, dovedindu-se, poate, drept cel mai important scriitor al Cercului literar de la Sibiu?

Cu această din urmă precizare, am intrat în cîmpul, foarte minat, al stării criticii literare de azi. Lucrurile sînt, aici, cu deosebire complicate. Se cer, imperios, revizuiri ale ierarhiilor de pînă la 1989. Sînt, desigur, necesare. Îndrăznesc a crede însă că valorile de pînă mai ieri, rezistente estetic, vor continua să dăinuiască în continuare. Nu criteriul politic trebuie să opereze în actele de azi ale revizuirii, ci tot cel estetic. Şi sînt sigur că operînd cu acest criteriu, singurul valid, azi ca întotdeauna, Arghezi, Sadoveanu, Călinescu, Ralea, Nichita Stănescu, Marin Sorescu nu vor ieşi cu opera împuţinată ca valoare. Şi că deasupra lor va sta opera literară a lui Nichifor Crainic (un plat neosămănătorist), Radu Gyr (baladist cu unele scîntei), chiar Mircea Eliade (remarcabil în unele proze fantastice). Nu aici, cred, pot fi căutate şi găsite capodoperele literaturii române. Apoi, a apărut o nouă generaţie literară (de după optzecişti), care trebuie cernută atent, reţinînd valorile. Treabă e, aşadar, ca de obicei, destulă. Din păcate, sînt puţini cei ce se învrednicesc să o facă. Sînt puţini chiar din generaţia mea care continuă să-şi îndeplinească magistratura. Unii, o notez cu infinit regret, au abandonat condeiul (sper că vremelnic), iar alţii - puţini - scriu prea mult şi necontrolat rechizitorial. Sînt, apoi, puţini critici tineri care şi-au putut cuceri, în aceşti şase-şapte ani, autoritate, pentru a putea pronunţa judecăţi creditabile. Revistele literare, care întotdeauna au fost focare de iradiere şi organizare a scriitorilor după disponibilităţi, au parte - cu rare excepţii - de o existenţă incertă, neştiind, de la o lună la alta şi de la un număr la altul, dacă vor supravieţui. Iar presa noastră cotidiană, copleşită de vulgaritate şi senzaţional, ocoleşte, aproape cu dispreţ, fenomenul literar ca şi cel general artistic şi cultural (Odinioară, între războaie, Şerban Cioculescu a ţinut cronica sa literară în ziarul **Adevărul**). Critica literară trăieşte, şi ea, astăzi, o stare tranzitorie, care, ca peste tot, nu se ştie cînd va înceta. Deocamdată cronicarii literari care îşi merită numele sînt puţini. Iar, dintre aceştia, cei tineri şi mai puţini. Cît despre istoriografia literară, aici situaţia este şi mai alarmantă. În prim-plan sînt tot exponenţii generaţiei mele, acum bine sexagenară. Şi care - de ce n-aş mărturisi-o? - dă semne de oboseală şi de abandon. Cu greu găseşti un tînăr care să scrie o prefaţă la o ediţie critică sau de popularizare. Iar de munca efectiv cărturărească a alcătuirii unei ediţii critice nu se apropie (vorbesc în perfectă cunoştinţă de cauză) nici un tînăr. Gazetăria de toată mîna a ocupat condeiele, şi magistratura critică sau istoria literară sînt în mare suferinţă. Mă gîndesc cu groază (sper mult să n-am dreptate) că generaţia mea e ultima care s-a angajat în această îndeletnicire totdeauna insuficient considerată. Şi cîte nu avem de făcut în acest domeniu? Pe lîngă ediţiile critice din clasici care stau lăsate de izbelişte, în diferite stadii ale neîncheierii, a venit vremea să alcătuim ediţii critice din opera unor scriitori contemporani, foşti colegi ai noştri, cu opera fatal încheiată, precum Marin Preda, Dimov, Caraion, Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu şi atîţia mulţi alţii. Cînd, cine şi în ce edituri se va începe această restituire critică, n-aş putea să mă pronunţ, ştiind cît de precare sînt condiţiile toate. Şi o cultură nu-şi poate cuceri seriozitatea fără acest tip de ediţii critice, care readuc, comentate şi în ireproşabile condiţii filologice, operele valorilor sale fundamentale.

Starea actuală a criticii literare e precară şi mult suferindă. Şi se scrie imens (mai ales poezie), fără nici o preocupare faţă de estetic. Dl Adrian Marino are dreptate. Sîntem o cultură copleşită, primejdios, de lirism, în dauna secţiunilor reflexive. Şi nu sînt destui cei care să poată semnala pericolul (am, mărturisesc, nostalgia vechilor redactori de editură care se puteau opune, estetic, avalanşei manuscriselor de toată mîna) şi să cearnă, lămuritor şi drept, curajos, valorile de magma tipăriturilor de tot felul. Şi n-aş putea prevedea cînd se va stinge această perioadă a tuturor tranziţiilor fatale. Oricum, nu voi mai apuca-o eu.

Z.ORNEA

Elogiu criticii tinere

Într-o lăudabilă încercare de panoramare a debuturilor de după 1990, apărută în revista "Echinox", cărţile de critică ale tinerilor erau aproape absente. "Inventarul echinoxist" e simptomatic. El marchează, în fond, un anume dezinteres al tinerei generaţii pentru critică, domeniu arid în care spectacolul lasă loc spiritului analitic, critica tînără e mult mai puţin reprezentată ca poezia, proza sau eseul. Afirmarea în "zona" criticii este mai anevoioasă. Profilul unui critic ţine mai mult de efort decît de talent. Dacă extindem definiţia termenului de critică şi asupra istoriei literare observăm că criza se adînceşte vizibil. Rămînând însă la nivelul criticii de "întîmpinare" putem constata că această tăcere a criticilor tineri creează reale disfuncţionalităţi. "Criza poeziei" este, mai ales în aceşti ani, una de supraproducţie. Zeci de edituri, din toate colţurile ţării, propun noi şi noi nume, noi şi noi titluri. E o adevărată "inflaţie" poetică. Oferta conţine imitaţii după Eminescu sau Coşbuc, dar şi spirite novatoare. Criticii tineri ar avea de unde alege. Ar avea material suficient de bogat pentru a distinge poezia de proastă calitate de creaţia literară validă. Spiritul critic tînăr e necesar, astăzi, în literatura noastră, ca aerul. Asistăm de ani buni la o "îngheţare" a receptării critice. Nume sonore în critica dinainte de 1989 fie au renunţat la a-şi mai exercita meseria, fie au devenit de un partizanat inexplicabil. Într-un fel însă reflexul de a privi înapoi şi a mai aştepta ceva nou de la criticii "bătrîni" e inutil şi păgubos. Sînt sigur că orice critic "bătrîn" va citi literatura nouă pornind de la prejudecăţi generaţioniste. Nu e nici o mirare să descoperi că un "tycoon" îl consideră pe un "elefant" al poeziei româneşti drept un postmodern. Într-o astfel de situaţie criticul "bătrîn", uns cu toate alifiile, e şi un strateg. El caută să actualizeze imaginea unui congener, să scuture praful de pe un exponat de muzeu. Criticul "tînăr" are percepţie proaspătă şi naivitatea de a ataca "rechinii" literaturii fără spaima consecinţelor. (Cît despre junii oportunişti, nu neapărat critici, ei sînt o specie nepieritoare.) Fiecare generaţie îşi are arivîştii şi lacheii ei, servitori febrili ai şefilor de instituţii. Criticul "bătrîn" e sensibil la linguşiri. El nu admite să fie contrazis. El trebuie iubit cu orice preţ, venerat. El nu greşeşte niciodată. Polemica îi face rău, îl angoasează. Criticul "bătrîn" colectează aplauze. El se imaginează pururi cu laurii pe frunte. Criticul "tînăr" se împotriveşte conformismului, nu e sensibil la laude excesive, dar nu dispreţuieşte prietenia.

Lăsînd la o parte antiteza - cam exagerată - între criticul "bătrîn" şi cel "tînăr", menită mai mult să încurajeze elanurile june şi de nestăvilit în abordarea domeniului criticii literare, trebuie să sesizăm că un critic tînăr este, azi, într-o poziţie favorizată, dar şi dificilă. Nu e vorba numai de "fluxul" literar pe care el e obligat să-l trieze, mai ales de creaţia nouă şi novatoare pe care el este cel mai în măsură să o descopere şi valorizeze. Criticul tînăr este chemat să revalorizeze literatura română de după 1944. Pentru a înţelege un fenomen literar complex, o întreagă literatură apărută în comunism, este nevoie de distanţă. Nu bătrînii "actori" ai respectivelor vremi vor fi capabili să o recitească. Ei sînt prea legaţi, mental şi sentimental, de anii învolburaţi ai tinereţii lor. Există întrebări esenţiale pentru literatura postbelică, întrebări care au fost evitate cu grijă. Sigur, se poate spune că trăim sub zodia recuperărilor, că o întreagă literatură ascunsă este astăzi înaintea ochilor noştri. Dar şi aici spiritul critic, cel tînăr, trebuie să acţioneze decisiv. Se recuperează la grămadă, cu ghiotura, mai ales literatura diasporei. Nu discut aici valoarea unor mari scriitori români obligaţi de comunişti să trăiască departe de ţară. Se poate observa însă că revistele din ţară se întrec în a publica tot felul de producte poetice şi prozastice, sub orice cotă valorică admisibilă, aparţinînd unor români trăitori mai ales în Occident. S-ar putea ca, mai nou, calitatea de cetăţean american să fie expresia suficientă a talentului şi valorii. S-ar putea ca această confuzie să fie şi întreţinută. Specialiştii noştri în diversiuni, inclusiv literare, o duc bine, unii mai bine decît o duceau înainte, foarte bine. Criticul tînăr are şansa de a putea privi înapoi fără ură şi fără regrete. Lui nu i se va putea reproşa partizanatul. El va putea sesiza oportunismul, laşitatea, colaboraţionismul fără patimă, cu obiectivitate. El va putea observa cîtă valoare estetică au romanele cu "fitile" din anii şaizeci/optzeci, cît de valoroşi sînt poeţii laureaţi. Spiritul critic tînăr e obligat să se trezească din letargie. Altfel, vom constata că trăim, şi în literatură, "în cea mai bună dintre lumile posibile". Literatura noastră are nevoie de un cutremur, şi criticii tineri pot să-l producă.

O generaţie îşi are poeţii, prozatorii şi eseiştii ei. Fără ajutorul şi înţelegerea criticilor, o generaţie riscă să rămînă (pentru un timp) necunoscută şi neînţeleasă.

Scrieţi tineri critici, numai scrieţi! Patria literelor are acum, mai mult ca oricînd, nevoie de voi.

Andrei BODIU

BISERICA DUPĂ ALEGERI

Punct şi de la capăt

Ameninţarea burlescă a "puciului" sinodal (lansată de fostul senator Tatu în ultima fază a campaniei electorale) a fost, din fericire, dezamorsată cu înţelepciunea cuvenită. Deşi falsitatea lui a fost vădită prin plastografierea semnăturilor şi diletantismul conţinutului, documentul respectiv (un fantezist "act de înfiinţare a Bisericii Ortotoxe") îşi menţine valoarea simptomatică, invitîndune la o reflecţie pe care-mi propun să o dezvolt aici.

Cei care au stat la originea acestei diversiuni (sperăm că Justiţia va afla despre cine e vorba) au speculat o serie de aprehensiuni legate de relaţiile dintre cîştigătorii alegerilor şi Biserică. Se înţelege că numai o minte profană (care echivalează Biserica şi Administraţia) şi-ar fi putut imagina - după victoria fostei Opoziţii - o epurare soldată cu marginalizarea ierarhilor "compromişi" în timpul comunismului. Experienţa unei jumătăţi de veac ne demonstrează că doar guvernările dictatoriale sau iresponsabile (ceea ce e cam acelaşi lucru) au dispus imixtiunea politicului în viaţa spirituală şi "purificarea" Bisericii după criterii ideologice. Nu există deci nici un pericol ca triumful adevăratei democraţii să tulbure Biserica în loc să-i folosească, inteligent, puterea de impact. Cu toate acestea, temerile persistă şi se cer prin urmare explicate, pentru a fi depăşite.

Prima explicaţie vizează continuitatea/afinitatea dintre o majoritate sinodală "validată" sub comunişti şi regimul Iliescu. Toţi ierarhii cărora li s-au citit decrete de recunoaştere semnate de Gheorghiu-Dej şi de Ceauşescu au trăit cu nădejdea că regimul Iliescu le va servi nu doar ca alibi moral, ci şi drept pavăză împotriva tentativelor de limojare (extrem de virulente, mai cu seamă în 1990). Cu alte cuvinte, sentimentul vinovăţiei şi-a găsit debuşeul visat în prelungirile pseudo-democratice ale comunismului, potrivit faimosului slogan: "am început împreună, continuăm împreună"... A doua explicaţie a temerilor persistente despre care pomeneam constă în aceea că regimul Iliescu (ezitant şi în mare măsură grevat de responsabilităţi penale) a tot aşternut pe obrazul Bisericii sărutul lui Iuda: Statul a mimat încreştinarea din raţiuni electorale care au izbutit să calmeze spiritele atît la nivelul masselor, cît şi la acela al ierarhiei. Pe fondul unei fraternităţi perverse, regimul Iliescu a oferit Bisericii diferite concesii, de la restituirea anumitor bunuri imobiliare, pînă la introducerea limitată a învăţămîntului religios şi de la salarizarea parţială a clerului pînă la comedia pietăţii mediatizate. S-a creat astfel impresia armoniei dintre foştii călăi, foştii complici şi fostele victime, care ne-a fost servită drept "reconciliere naţională", spre paguba tuturor.

La ora primului bilanţ de etapă, avem chemarea de a spune răspicat că simbioza maladivă dintre Biserică şi regimul Iliescu a fost o catastrofă misionară, dat fiind că atît intelectualitatea, cît şi tineretul (adică acele categorii menite să asigure renaşterea morală a României) au reacţionat negativ la acea stare de lucruri, denunţîndu-i artificialitatea şi îndepărtîndu-se, prin urmare, de Ortodoxie.

Reparaţii capitale

A sosit timpul schimbării, dar care este fizionomia schimbării în planul - decisiv - al raporturilor dintre Biserică şi Stat? Voi începe prin a aminti că, imediat după căderea lui Ceauşescu, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române *şi-a cerut iertare* în faţa credincioşilor pentru toate laşităţile sau omisiunile pastorale acumulate în lungile decenii ale ateismului roşu. Gestul de *atunci* (rar, dacă nu cumva unic în istoria creştinismului) trebuie să redevină acum premisa împăcării sincere dintre *laicatul ortodox* şi *ierarhia* sa canonică (fără de care nu poate exista o viaţă bisericească autentică). Nu se poate numi creştin acela care nu iartă, iar atunci cînd iertarea s-a produs într-adevăr, nu mai e loc de resentimente. În loc să-şi perpetueze anxietăţile, ierarhii noştri ar face bine să accepte, dimpotrivă, faptul că opţiunea electoratului - exprimată la 3 şi 17 noiembrie - le-a dăruit în sfîrşit, printr-o luptă care nu s-a consumat numai în spaţiul societăţii civile, ci şi în interiorul Bisericii, *adevărata ruptură faţă de comunism*. Noua coaliţie guvernamentală are o bază creştin-democrată şi flancuri social-democrate care nu au cum stînjeni condiţia Bisericii (şi pe a celorlalte culte legale) în cadrul primului Stat de Drept de la 1938 încoace. Dacă pînă ieri, ierarhia miza pe geniul ambiguu al "acomodării" cu puterea bolşevică, ea are astăzi, pentru prima oară, şansa de *a dialoga* cu un partener onest şi receptiv. Să nădăjduim că reticenţele exprimate în culise, frica de schimbare citită pe feţe şi voluptatea *statu quo*-ului narcisic vor face loc evoluţiilor de mentalitate de care Biserica însăşi are trebuinţă pentru a putea înfrunta exigenţele pluralismului religios şi nevoile spiritual-filantropice ale unei societăţi încă bolnave.

E cazul ca Biserica să profite de instalarea unei democraţii autentice (pentru că şi adversarii creştinismului profită şi încă din plin). Dacă transparenţa promisă de viitorii guvernanţi va fi respectată, dacă nu se va mai recurge nici la şantajarea oponenţilor, nici la forţe paramilitare, nici la înregimentarea politică obligatorie; dacă programele economice vor fi însoţite de o moralizare eficientă a prestaţiei politice, dacă protecţia socială va căpăta un conţinut şi dacă Statul va sprijini Biserica fără să-i pretindă contra-servicii propagandistice, atunci coloratura creştină a vieţii publice va fi realmente un atù al împăcarii dintre toţi cetăţenii României: o împăcare "în Duh şi adevăr".

Este de asemenea nevoie de o mai bună relaţie a Bisericii cu presa, dar şi de o presă ecleziastică, teologică sau (larg) religioasă care să nu se mai adreseze creştinilor din "primul cerc" (adică militanţilor consecvenţi), cît nehotărîţilor, eclecticilor, celor înclinaţi spre sincretisme, intelectualilor secularizanţi, studenţilor şi tuturor celor care-şi caută drumul în labirintul unor patrimonii spirituale opace. Dacă *discursul Bisericii* nu-şi va găsi tonul adecvat, terminologia cea mai justă, deschiderea spre o modernitate pînă acum ignorată şi disponibilitatea faţă de societatea civilă, atunci el va fi concurat, devansat şi finalmente eclipsat de realitatea dinamică a *celorlalte discursuri* emise în agora, iar şansele "reevanghelizării" mereu invocate se vor împuţina dramatic.

Datoriile noului Stat român

Statul român însuşi are, de aici înainte, cu totul alte obligaţii faţă de Biserica Ortodoxă. Viitoarea Administraţie îşi spune creştin-democrată: îi revine acum misiunea de a-şi pune la lucru viziunea doctrinară, inclusiv pe planul unei politici religioase demne de acest nume. Prima primenire se cere operată la Secretariatul de Stat pentru Culte, unde fostul regim a desemnat nişte demnitari amorfi sau compromişi, incapabili să întreţină şi să cultive plauzibil complexele raporturi inter-confesionale, dar şi delicata legătură dintre autorităţile Statului şi liderii spirituali ai cultelor legale. Secretariatul pentru Culte a ocrotit foşti gradaţi ai Securităţii şi s-a mulţumit să funcţioneze ca simplă "puşculiţă" a Statului, un soi de altă "bancă a religiilor" care distribuie sumele alocate de la buget, în condiţii de netransparenţă suspectă şi de probabilă condiţionare a fidelităţii. După masiva victorie electorală a coaliţiei CDR-USD, aceste rînduieli instituţionale au devenit violent inactuale. E cazul ca Secretariatul de Stat pentru Culte să-şi schimbe echipa şi strategiile. El are în faţă o serie de urgenţe, printre care mă voi mulţumi să amintesc următoarele patru.

Prima dintre urgenţe ţine de elaborarea şi promulgarea unei noi *Legi a Cultelor* care să aşeze pe definitive temelii democratice statutul instituţiilor religioase din România. O Lege care să nu neglijeze nici un aspect, de la regimul juridic al donaţiilor şi legaţiilor testamentare către Biserică sau defiscalizarea "sponsorizărilor" caritative, pînă la condiţia fundamentală a religiei într-o societate care-şi pregăteşte viitorul fără a-şi desfigura tradiţiile. A doua urgenţă priveşte constituirea unei bănci de date despre situaţia actuală a religiilor şi confesiunilor din România: statistici confesionale actuale şi complete, hărţi regionale, informaţii exhaustive despre toate aşezămintele monahale, asociaţiile religioase, grupările şi organizaţiile legale, dar şi despre activităţile de prozelitism întreprinse de sectele nelegalizate. E ridicol să ne propunem o politică religioasă eficientă sau doar o bună comunicare între actorii publici în lipsa unei asemenea bănci de date la care să poată avea acces Guvernul, Cultele, diplomaţii acreditaţi la Bucureşti, Presa, specialiştii în ştiinţele religiei şi reprezentanţii societăţii civile.

O prioritate este şi constituirea unor *Arhive ale Persecuţiei Religioase sub Comunism* - în care să fie catalogate toate persoanele şi instituţiile care au suferit prigoana bolşevică *din motive predominant sau exclusiv religioase*. Istoriografia naţională va primi astfel un auxiliu de prim ordin, iar adevărul va putea fi formulat şi comentat, mai cu seamă că nimeni nu a făcut-o pînă acum. Sînt sigur că doctoranzii în teologie, tinerii istorici şi antropologii vor avea de lucru pe acest vast teren al suferinţelor nespuse şi cel mai adesea anonime: vom putea corecta astfel clişeele referitoare la "obedienţa unanimă" a Bisericii Ortodoxe faţă de comunism, evaluînd totodată capitalul martiric al celorlate Biserici şi religii de la noi.

Un ultim punct (care acoperă în fond o mizã politică majoră) priveşte captarea comunităţilor româneşti de peste hotare. Mi se pare indiscutabil faptul că, la 17 noiembrie 1996, a încetat ireversibil raţiunea de a fi a oricărui Exil. Românii care trăiesc dincolo de graniţele României vor face acum parte dintr-o Diaspora care are dreptul (dacă nu cumva datoria) de a reveni, pe plan religios, la comuniunea originară şi naturală cu cei din ţară. Vor înceta astfel jurisdicţiile străine (greceşti, ruseşti, bulgăreşti etc.) dar şi stările de tensiune care macină o serie de comunităţi (cum ar fi cea din Paris, teribil divizată între Sinodul Rus de la New York şi Patriarhia Ecumenică de Constantinopol). Bineînţeles, lucrurile nu se vor normaliza de pe o zi pe alta. Iată de ce noul Stat român va trebui să emită semnale pacificatoare (şi să dea garanţii de drept) care vor putea duce - măcar în pragul celui de-al treilea mileniu creştin - la unificarea spirituală a românilor de pretutindeni. Dacă vom atinge acest deziderat, românii desţăraţi vor contribui (de bunăvoie) la vehicularea unei alte imagini externe a României, spre beneficiul obştesc.

E limpede, sper, că Schimbarea (care a funcţionat ca metaforă mitică a ultimelor alegeri) va avea cîmp deschis şi în domeniul faptului religios. E de acum înainte imperativ ca oamenii cei mai competenţi să şi-o asume, cu tact şi bună credinţă, pînă la capăt.

Teodor BACONSKY

DAN MIHĂLŢIANU, *Pufoaica argintie*

Album

Cîmpu-i alb, oile negre

Scrisă în ziua de 22 decembrie 1958

Din mica mea copilărie am dus o viaţă tare tristă şi cu durere. Tatăl meu era muncitor de pădure şi plutaşi. Dar din cauza că au muncit prea mult din cauza unui accident de pădure care lucra la Mercuria ciuc şi au căzut un brad şi iau rupt sira spinării şi mîna dreaptă şi piciorul. Lau adus la spital la Hangu şi lau pus în gips şi a stat vrio 2 luni fără să cunoască nimic bine. Şi au mai trăit aşa doi ani de zile da în toamna anului 1944 pe cînd făcia păpişoi în parte la Inginerul Dacu la Traian au ajuns să culeagă dar nu au mai putut şi au venit acasă şi au murit în ziua de 23 Octombre la Sf. Dumitru lăsîndumă prin uşile străinilor pînă iarna. Am venit la înmormîntare şi iar mam dus înapoi şi am stat pînă iarna. Dar odată cu moartea tatălui meu mia murit şi toată mila ce o aveam şi nu am mai avut nici o bucurie. Am dus o viaţă tare grea din cauză că Mama mea cam Iubia Băutura şi eu munciam zi şi noapte pentru ami putea duce viaţa care era un chin pentru mine cînd venea Bată mă băta fără milă şi fără ruşine şi am căzut în cauză că la 22 de ani am făcut o fetiţă şi sau pornit şi mai amare chinuri pentru mine şi copilul meu dar eu mulţumiam lui Dumnezeu şi răbdam. Mam măritat dar nu mult au ţinut fericirea că au început cu cocentrările şi chiar şi Războiul care au lăsat numai lacrimi şi jale pentru mine şi trei copilaşi rămaşi fără tată ca a nimănui. Şi iarăşi au început alte dureri pentru mine şi copilaşi să rămîi iarăşi singură şi al nimănui şi sub cerul liber în anul 1944 după ce mia venit extractul de moarte mam măritat a 2 oară cu V.T. tot din Hangu la care a fost destul de bun şi mia dat D-zeu trei copilaşi care 2 trăesc şi unu a murit şi amîndoi am muncit tare mult pînă miam făcut casă ferărie numai cu mînuţile fără să avem ajutor de la nime. Nu au ţinut fericirea mult că turbata de Beţie şi au făcut loc chiar în casa mea nu ştiu ce să mai fac că multe suferinţe au fost pe capul meu şi pe a copiilor mei şi numai din Beţie sînt tote chinurile nu ştiu ce să fac să scap de ele. Cu multă durere scriu aceste rînduri.

O Mică Compunere

Scrisă de Elisahta V. Turică, Com. Hangu astăzi 1 decembrie 1957. Stînd în casă supărată şi îngîndurată de atîtia greutăţi şi nu ştiu ce să mai fac ca să pot îndepărta lacrimele şi jalia şi suspinele ce le am ziua şi noaptea le întîmpin din cauza turbatei de beţie. Dar nu ştiu pentru ce a căzut pe capul atîtia supărări nu e zi şi ceas lăsat de D-zeu să nu ne certăm.

Aşi dori să vie moartia că atunci ştiu că voi scăpa de toate altfel nu mai scap nici odată. Că cînd cred că e mai bine atunci e mai rău toate sunt numai jale pentru mine dar nu am ce să fac răbd pînă mormîntul rece mă va răcori. Dar mă rog lui D-zeu să nu fie pămînt greu să nu fie nici o piatră. Că am suferit viaţa toată şi iarăşi eu maşi ruga la cei ce mor îngropa să toarne mult pămînt pe mine să uit ce am suferit pe lume. Să uit de toate întîmpinarile şi jalia era mare de traiul în neagra mizerie de foamia şi lipsa ce o înduram din cauza beţiei ziua şi noaptia numai în suspin eu şi copiii mei ştiu de suferinţa mea. Nu doresc să ajungă nime ca mine acuma după atîţia ani de zile. Eu din partia mea viaţa am perduto şi inima nu mă mai salvează numai folfăe şi nu se ştie ceasul de pe urmă. Aşi dori să scap barem un an să trăesc cu mare jale. Am scris aceste rînduri ca amintire cine va ceti săşi amintească de mine că am trăit pe lume. Elis Turică.

Moment Gide în toamna Malraux

În zilele acestea ale panteonizării lui Malraux, un elan m-a trimis în straturile cele mai adînci ale bibliotecii, să caut o ediţie a "Condiţiei umane", apărută la Brad, parcă prin '37, cu o prefaţă a lui Eugen Lovinescu. Cred că mi-o dăruise, cîndva, Nicolae Ţic, el, omul lui Pavel Dan, ştiindu-mă bolnav de Malraux. N-a fost de găsit. Există însă un spirit generos al bibliotecii - primul obiect căruia îi accept antropomorfismul elocvent; din ce în ce mai trist în căutare - Lovinescu, în '37, despre "Condiţia umană", ce accepta? ce refuza?, mi se părea de maxim interes - am descoperit, cu o ostentaţie a întîmplării livreşti care interzice comentariul, unul din caietele de la 1961, cînd descopeream, şomer, "duşman" şi pe furiş, "Kapput"-ul lui Malaparte şi "L'Espoir"-ul lui Malraux. În această "toamnă Malraux" - cum e consacrată la Paris - trăiam la Bucureşti în plin Gide, cu momentele acelea cînd naratorul găseşte un caiet, un "jurnal", al unui necunoscut care..., în sfîrşit, de mult ne ferim postmoderni şi mediocri de asemenea "aranjamente", deconspirate, disprefuitor, ca "literatură" – inutil de altfel, cît timp totul începe şi va începe, pentru fiecare, cu o carte. Cine vrea mă crede, cine nu, nu - caietul e aici, în faţa mea, scris în creion, cu o caligrafie care nu e a mea, ci a unui necunoscut de care constat - urmărindu-l fermecat şi pudic ce citează, ce fişează - că mă leagă un sentiment, o politică, o ideologie ce nu m-au părăsit în ultimii 33 de ani, ca să iau o cifră credibilă: un antifascism care nu-şi mai suportă clişeele, încercînd să se deblocheze nu la dreapta, ci în antitotalitarism, în antistalinism, rămînînd integru chiar dacă vulnerabil.

În fond, la 1936, Malraux ştia tot sau aproape totul despre "la chose" şi dincolo de ea. (În '35, Eugen Ionescu, la vremea "Nu"-ului său, putea scrie acest "da" în "Facla": "Problemele de spiritualitate, autenticitate, experienţă, cunoaştere, lirism sau epicism pur au dispărut, spre sărăcia literaturii. Numai că mari scriitori ca André Malraux includ şi aceste problematici:") Malraux ştia bine - cum alţii ştiu bine ce-i amorul, dar el n-are amoruri! - despre politică: "Cît eşti doar căsătorit cu o politică, nu are importanţă - zise Sambrano - dar dacă ai şi copii cu ea..." Ştia despre surîsul acela "căruia durerea îi dădea o stranie experienţă". Ştia despre războiul care înseamnă "a face imposibilul pentru ca o bucată de fier să pătrundă într-o carne vie". Despre "acea sensibilitate la dureri, incapabilă să-şi exprime compasiunea". Despre ambulanţele care "trec hurducindu-se, atente ca moartea". Despre "justificările pe care inteligenţa obişnuieşte să le aducă pasiunilor omeneşti". Despre "viaţa autonomă a fricii care perlează în stropii ce mai curg de pe mustaţa cerată a unui om mort". Despre "cauzele care cu cît sînt mai înalte, cu atît oferă azil minciunii şi ipocriziei". Despre "prietenia care se dovedeşte atunci cînd rămîi lîngă ai tăi aflaţi în greşeală şi nu cînd au dreptate", doar "fraternitatea fiind contrariul unei jigniri". Despre comuniştii care "dacă n-au ajuns să devină religioşi, sînt pe cale de a se face călugări". Despre complicaţiile morale ale unei revoluţii, căci "a trăi în funcţie de o morală e întotdeauna o dramă, nu mai puţină într-o revoluţie". ("Comedia e inseparabilă de idealism?" se întreabă Garcia.) Ştia foarte multe despre "om ca animal care secretează dragostea"; despre om "care n-are obieceiul de a muri, băgaţi-vă bine asta în cap"; despre omul care "aşteptînd totul de la libertate, are nevoie de mulţi morţi pentru a înainta cu un centimetru":

"- Şi de ce o revoluţie nu ar putea fi făcută de oamenii cei mai umani?

- Fiindcă oamenii cei mai umani nu fac revoluţii, ci biblioteci şi cimitire. Malheureusement"... În 1996, acest "malheureusement" continuă să sune celor inteligenţi (la Malraux nu există proşti!) ca o ecuaţie cu două necunoscute: cît patetism, cît sarcasm? Dar ea era pusă din '36, înainte de apariţia celorlalte cifre esenţiale: "Zero şi infinitul", "1984", în acest "Espoir" care acorda comunismului dreptul de a fi acea "iluzie lirică fără de care secolul acesta nu poate fi înţeles". Iat-o în toată vigoarea ei deblocantă, antistalinistă, de o exactitate dusă pînă la infinitul mic: "Cîştigul pe care vi l-ar aduce eliberarea economică, cine-mi spune că va fi mai mare decît pierderile din această nouă societate care, ameninţată din toate părţile, va fi obligată de angoasele ei să treacă la constrîngeri, la violenţă şi poate chiar la delaţiune?" Nu-i delaţiunea infinitul mic al viziunii? Antifascismul, blocat necesar, mecanic şi "fatal" în antihitlerism şi prostalinism, n-a analizat-o atent, n-a observat-o, avînd ca alibi "Condiţia umană", cartea de căpătîi pentru solidarităţile şi fraternităţile luptei de clasă. "Condiţia umană" a fost Capitalul antifascismului. "L'Espoir" vedea clar deblocarea acestei condiţii pîndite, ca orice organism viu, de scleroza propriilor ei adevăruri: "Vreau ca un om să fie responsabil în faţa lui însuşi - ştiţi bine, domnul Scali, că asta, orice s-ar zice, e cel mai dificil - şi nu în faţa unei cauze, fie ea şi a celor oprimaţi". E fraza care scandalizează şi azi, toate populismele, inclusiv cele intelectuale. Cînd Malraux a trecut la dreapta, într-o altă blocare, convins că nu lupta de clasă, ci aceea dintre naţiuni va decide sfîrşitul de secol, antifasciştii nu l-au iertat, purtaţi de vehemenţele unui crez devenit clişeu. Am continuat să fiu "bolnav de Malraux", de "Speranţa" şi vulnerabilităţile lui, - cele care organizează întotdeauna condiţia umană a literaturii; nu-i mai suportam retorica, îi căutam febril fraza romanelor de altădată, n-o mai găseam, nu-l sufeream oficios (cum o proorocise Trotki!), dar tot mulţumită lui - cel devorat de ticuri - mă vindecasem de mania coerenţei în faţa acestui veac pe care, cum întreba odată Pasternak, "cine va îndrăzni să-l privească în ochi?" Dacă mai există azi o speranţă, - cuvînt mai straniu decît autonomia fricii - aceea e puterea de a pricepe, ceva, cu şi fără milă, cu şi fără ironie, din contradicţia umană.

Radu COSAŞU

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Află că mă ocup de ceva destul de special. Acum doi ani vorbeam cu o italiancă pe nume Ana care se ocupă la Roma de biografii. Adică este etnoloagă şi cercetează cum funcţionează memoria oamenilor cînd se referă la propria lor viaţă. De la ea am aflat că în Polonia, pe vremea cînd Gusti şi ai lui făceau monografii săteşti, un polonez a introdus în America interesul pentru biografii şi autobiografii. Mi-a citat cărţi celebre. Între timp am mai citit şi eu cîte ceva. Şi Ana se tot mira, voi chiar nu faceţi nimic în direcţia asta?! Vai de mine, am replicat, dar am tot făcut. Patruzeci şi cinci de ani tot românul îşi scria viaţa pentru securitate, era un fel de concurs "Cine minte mai mult". Cînd se vor deschide Arhivele Securităţii vei vedea că nu am stat degeaba. I-am povestit cum ne păstrăm o copie acasă ca să nu ne încurcăm în minciuni. Bine, a zis Ana, dar acum de ce nu cercetaţi modul în care ar reacţiona românii faţă de actul autobiografic, pentru ce nu organizezi un concurs? Nu sîntem organizaţi, i-am răspuns. Şi pentru ce nu vă organizaţi? Eu i-am promis, ea a plecat şi aşa au trecut doi ani. Acum s-a ivit o ocazie şi pot să lansez un concurs "de vieţi" prin Grupul de acţiune culturală FURNICA. Am un milion de pus la bătaie în acest scop. Am scris despre asta într-un articolaş din *Dilema* şi, n-ai să mă crezi, oamenii mi-au dat telefoane şi mi-au scris. Aşa cum te ştiu ai să-mi ceri amănunte. Uite, punem că vrei să participi. Dacă vrei să participi îţi cumperi un caiet sau cîteva casete audio pe care să te înregistrezi. Îţi povesteşti sau îţi scrii viaţa aşa cum îţi vine: Cînd totul e gata faci un pachet şi îl trimiţi prin poştă pe adresa Grupul de acţiune culturală FURNICA, Şos. Kiseleff nr. 3, Bucureşti. Poţi să adaugi şi Muzeul Ţăranului Român. Dacă vrei să nu te doară capul scrie şi "în atenţia lui I. Nicolau". Pachetul trebuie să ajungă pînă la 1 martie. Premierea se face în luna mai. Dacă vrei să te aştepte un milion cînd vii acasă, pune-te pe scris sau povestit. N-am ce să-ţi mai spun, fiecare face cum poate. Înainte să primeşti scrisoarea sper să-ţi dau un telefon. Scrie mai cu grijă, ultima scrisoare era ilizibilă. Sper să nu te aud spunînd că nu mai poţi să scrii de mînă, de cînd ai ordinator. Ar fi un loc comun, acum toţi aşa spun.

Te sărută Riri

P.S.: Sper că frica n-a intrat atît de adînc în oameni încît să nu mai fie capabili să-şi povestească cu sinceritate viaţa. Doresc, de asemenea, să se ştie că viaţa cea mai "goală", cea mai "măruntă" şi lipsită de împliniri memorabile, dacă este relatată cu grijă şi respect pentru detalii, aşre şanse egale în concurs.

„Cultura în Bucureştiul postcomunist“

Un seminar cu această temă are loc în aceste zile la Stockholm, organizat de Universitatea Umeă. Au fost invitaţi să participe, susţinînd comunicări: *Pavel Câmpeanu* ("Bucureştiul ca spaţiu social"), *Ion Bogdan Lefter* ("Piaţa media în Bucureştiul postcomunist: între euforie şi standard profesionist"), *Simona Kessler* ("Schimbări în piaţa cărţii româneşti după 1990"), *Nicolae Alexi* ("Artiştii în România"), *Mariana Celac* ("Curtea din faţă şi curtea din spate: noul oraş pentru om") şi *Alex. Leo Şerban* ("Film, modă, rock & impactul Occidentului").

„L,A&I“ – ultimul număr

Decizia lui Dan C. Mihăilescu de a pune punct experienţei publicistice săptămînale numite "*Litere, Arte & Idei*" este, probabil, unică în istoria jurnalisticii postdecembriste. Timp de cinci ani, suplimentul de luni al *Cotidianului* a fost un reper de neînlocuit al vieţii culturale româneşti. Anvergura şi vigoarea sa intelectuală nu au avut echivalent pe piaţa "suplimentelor", chiar dacă eleganţa şi – de ce să n-o spunem – elitismul său i-au făcut pe unii să scrîşnească din dinţi. De fapt, "LAI"-ul a fost "după chipul şi asemănarea" DCM-ului: mereu neastîmpărat, mereu nestatornic, întotdeauna în altă parte decît acolo unde l-am fi aşteptat... Cititorii fideli (ce mai, fanii!) vor regreta, cu siguranţă, "Călătoriile cu biblioplanul", cronicile de carte ale Taniei Radu, cele de televiziune, interviurile "neortodoxe" şi, nu în ultimul rînd, copioasele şi (încă!) atît de necesarele traduceri; celor dedaţi săptămînal savorii maliţioase a scrisului semnat *DCM* nu le mai rămîn decît cronicile aceluiaşi din *22*.

Unii dintre redactorii *Dilemei* au colaborat mai mult sau mai puţin sporadic la "LAI" şi – sper că vorbesc în numele tuturor – au fost de fiecare dată mîndri că figurează în paginile sale.

Aşadar, *good-bye* "LAI"! Aşteptăm acum, de la marele intelectual care este Dan C. Mihăilescu, acele cărţi pe care "paranteza" publicistică în care s-a angajat cu atîta har şi generozitate le-a amînat... (a.l.ş.)

Ceaţă anglo-română la Bucureşti

"În ultimii ani aproape că nu există festival cinematografic în care să nu fie premiat un film britanic", spune programul scos special cu ocazia mult-aşteptatelor "Zile ale filmului britanic". Aşa este. Cinefilul român a tot auzit că, ba la Cannes, ba la Veneţia (ba la amîndouă), filmele lui Mike Leigh, Ken Loach, Danny Boyle au făcut senzaţie, au iscat controverse sau au luat premii. Cît despre Peter Greenaway, filmele acestuia sînt în asemenea măsură provocatoare încît nici nu mai contează dacă iau premii sau nu: simpla lor prezenţă într-un festival constituie un eveniment... În aceste condiţii, interesul publicului român pentru cinematograful englez actual era explicabil. Din păcate, selecţia operată de criticul Rolland Man de la *Noul cinema* a fost dezamăgitoare. Şi nu pentru că ar fi fost săracă (14 filme într-o săptămînă este destul de copios!), ci pentru că s-a "ales" (dacă mai putem vorbi de aşa ceva) "ce s-a oferit" – adică, ce s-a găsit... Consiliul Britanic a pus la dispoziţia criticului un număr de filme (nu foarte recente), iar acesta a considerat că – pentru publicul nostru – merge şi aşa: nu era cazul să "eliminăm lacunele" din informaţia acestuia? şi nu era cinefilul familiarizat, oricum, cu filmele mai importante? Între misionatul pedagogic şi eliminarea din start a virtualilor "happy few", "Zilele" britanice au înaintat (şchiopătat) spre deznodămînt – care s-a întîmplat (?) să fie producţia Tv *Spre far* de Colin Gregg (1983), ecranizare adormitoare după magnificul roman al Virginiei Woolf... S-ar părea că nu doar în Anglia (la Londra) e ceaţă; între 8 şi 15 noiembrie a fost – din plin – şi la Bucureşti. Iar "farul" final, pîlpîind plăpînd (pe 16 mm!) în sala Eforie a Cinematecii, nu prea a călăuzit publicul în derivă, navigînd între misterele limbii engleze (filmele au rulat netraduse!) şi cele ale unei împărţiri pe secţiuni ce semănau, mai curînd, cu titlurile unor conferinţe: "Un realism magic", "Contribuţia dramaturgilor", "Ecranizări după romanele Virginiei Woolf"...

Poor Derek!

Poate că cel mai nedreptăţit dintre cei patru regizori cuprinşi cu selecţii de cîte două filme din cadrul "Zilelor..." a fost Derek Jarman: nici *Jubilee* (1978), nici *The Tempest* (1979) nu sînt pelicule reprezentative – decît, cel mult, pentru prima perioadă (de pînă la *Caravaggio*, 1986) a acestui foarte interesant cineast, perioadă marcată de experimente destul de nefericite şi deloc memorabile (*Jubilee* este, la concurenţă cu *Sebastiane* şi cu *The Last of England*, cel mai slab film al său!). Capodopera lui Jarman – *The Garden*, 1990 – ca şi filmele sale cele mai realizate (*Edward II*, 1991, şi *Wittgenstein*, 1993) au rămas inaccesibile publicului bucureştean... Derek Jarman a murit în 1994; întîlnirea spectatorilor noştri cu marea lui creaţie nu s-a produs încă.

Cumintele ***Orlando***

Dacă Jarman a fost nedreptăţit iar Greenaway, cu totul absent (uneori, e preferabil...), publicul s-a mulţumit cu filmul unei epigoane a celor doi: *Orlando* de Sally Potter (1992). Ecranizare nu lipsită de calităţi a cărţii omonime a aceleiaşi Virginia Woolf (hotărît lucru, regizorilor englezi nu le e frică de ea!), filmul lui Potter este genul de "produs cultural" în faţa căruia îţi mărturiseşti admiraţia, dar nu şi emoţia. Jucat(ă) de o actriţă superbă, Tilda Swinton, personajul "Orlando" traversează secole, mode şi moravuri cu nedezmînţită eleganţă şi cu acea privire ce adoarme în faţa oglinzii, care defineşte (după Baudelaire) un dandy. Farmec, graţie (atuuri ale personajului) şi, la polul opus, un decorativism rece, o preţiozitate cam seacă ("desuuri" ale filmului), singura nebunie pe care silitoarea Potter şi-a îngăduit-o constînd în a-l distribui, în rolul reginei Elisabeta I, pe Quentin Crisp – personaj pitoresc al boemei newyorkeze, scriitor şi travestit, scandalos la vremea sa... Pentru o carte atît de "neortodoxă", e cam puţin.

„Fenomenul" Ridley

Un film care a produs oarece interes a fost *The Reflecting Skin* (1990), scris şi regizat de un artist care e totodată pictor şi scriitor: Philip Ridley. Povestind o situaţie destul de tulbure în care un copil cu probleme de personalitate o suspectează de vampirism pe văduva însingurată care locuieşte în împrejurimi, filmul începe interesant – în special prin construirea unei atmosfere de mister care datorează aproape totul ochiului de pictor al lui Ridley (chit că, în "cadrele" lui, palpită mai curînd viziunea unor maeştri ai picturii americane ca Edward Hopper sau Andrew Wyeth!) –, însă eşuează lamentabil, din păcate, în ultima jumătate, prin acumularea unor morbidităţi kitsch (mamă nebună, tată pedofil, care se sinucide dîndu-şi foc, copii care sînt, rînd pe rînd, victimele unor obscuri "îngeri ai morţii" traversînd peisajul în limuzină neagră...) şi prin dorinţa, la fel de kitsch, de a da un contur "alegoric" întregii poveşti; impresia finală fiind a unui concentrat de "Evenimentul zilei" filmat frumos, în decor de Idaho, pe fundalul unor urlete şi al unei muzici de un pompierism primar...

Pinter la Veneţia

Cam acelaşi lucru s-ar putea spune despre încă o ecranizare (au fost cel puţin şase!), de astă dată a lui Paul Schrader (*American Gigolo*, printre altele): *Comfort of Strangers*, pe scenariul lui Harold Pinter. Comandă "alimentară", presupunem – căci altminteri este greu de înţeles ce-l putea atrage pe subtilul, ambiguul dramaturg şi scenarist englez în povestea destul de sordidă petrecută la Veneţia... Cu un Christopher Walken jucînd (a mia oară) rolul răului pervers, cu o Helen Mirren ştearsă precum o floare decolorată de tapet şi cu un Rupert Everett etalîndu-şi nuditatea mai mult decît talentul de actor, filmul americanului Schrader s-a potrivit în "Zilele filmului britanic" ca o nucă; şi cînd te gndeşti că, dacă e vorba de "Contribuţia dramaturgilor", mulţi ar fi aşteptat să vadă premiatul (chiar la Veneţia!) *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* (1990) după piesa lui Tom Stoppard, regizată de acelaşi...

Amestecate

O dezamăgire similară a produs-o *Wetherby* (1985); deşi realizat de un dramaturg de prestigiu, David Hare, filmul este plat, oarecare (în plus, rulase – nu de mult – şi la televizor...). Inclus în capitolul "Un realism magic", *The Company of Wolves* al lui Neil Jordan (1984) a fost destul de penibil, total lipsit de "magie" – cît despre "realism", acesta nu era de găsit decît printre trucaje! În fine, *Prick Up Your Ears* (1987) al lui Stephen Frears (căruia i s-a dedicat, ca şi lui Jarman, Terence Davies şi Michael Powell & Emeric Pressburger, un "medalion"), programat în aceeaşi zi cu *My Beautiful Laundrette* (1985), el a suferit de pe urma comparaţiei cu acesta – cu atît mai mult cu cît, în cazul unui cineast atît de eclectic precum Frears, este greu de înţeles de ce nu s-a optat pentru filme mai diferite, chiar şi din aceeaşi perioadă (de ex., *The Hit*, din 1984, sau chiar *Gumshoe*, din 1971, ar fi fost mult mai apropiate de însăşi "politica" selecţiei).

Regrete

Că nu am văzut nici un film comparabil cu *Elephant Man* (1980), al lui David Lynch, pe care publicul român îl descoperea tot într-o "Săptămînă..." britanică, în 1984! Şi că nu s-a găsit loc pentru un medalion Nicolas Roeg: *Don't Look Now* (1973) sau *The Man Who Fell to Earth* (1976) ar fi exemplificat mult mai strălucitor "filonul fantastic"...

"Highlights"

Rămîn, din această selecţie, şi cîteva lucruri bune – în primul rînd, aducerea lui Terence Davies în atenţia cinefililor români (prezent cu două pelicule: *Distant Voices, Still Lives* (1988) şi *The Long Day Closes* (1992); iarăşi, din păcate, programarea lor în aceeaşi zi a fost fatală pentru filme, în timpul primului spectacol rămînînd în sală mai puţini spectatori decît cei care au ieşit!), apoi foarte necesara readucere în atenţie a creaţiei lui Powell & Pressburger, *Black Narcissus* (1947) şi *The Red Shoes* (1948): cele spuse mai sus despre Davies sînt valabile şi în cazul acestora, cu adăugirea că, în privinţa lui Powell, un rapel al creaţiei sale din anii '60 (*Peeping Tom* sau *Age of Consent*) ar fi fost la fel de util. Să mai spunem, în fine, şi că ideea reluării aceluiaşi scurt-metraj – *Reflections* (1995) de Paul Bernard – înaintea primului spectacol al fiecărei seri a fost cel puţin năstruşnică... doar dacă nu s-a urmărit, cumva, instituirea unui concurs "Recunoaşteţi secvenţele?" la capătul celor 8 (opt) zile în care acest "short" dedicat celor 100 de ani de cinema britanic a rulat neabătut şi la fel de 16 milimetric...

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Un vîrtos al pamfletului năbădăios

Redacţia revistei Dilema *e în măsură să vă pună la dispoziţie transcrierea unei convorbiri interceptate prin mijloace specifice.*

-Iar Dinescu*!? A se slăbi...!

-Dom'ne, vrei să-ţi spun cum stau lucrurile? E cel mai bun pamfletar de azi! E pamfletar de-a binelea, adevărat, din aceia care alimentează spornic confuzia că pamfletul ar fi un fel de stat-în-stat, că ar avea un fel de imunitate şi te-ar exonera de răspundere; de fapt, nici o specie literară nu-ţi dă voie să fii măgar şi să calomniezi. Nuanţa corectă e că pamfletul veritabil rezistă în timp chiar în cazul răspunsului negativ la proba veritătii. Adică autorul n-a avut dreptate, dar îl citim pentru farmecul său textual în sine.

-Şi ce, Dinescu are aşa ceva? Dă-l dreacu', că e un jmecher...

-Are, dom'ne, cu ghiotura are! Ascultă ceţi spun: e din ăi mai mari! A supt de la Arghezi, de la Caraion, de la Cioran, de unde naiba o fi supt, da' le potriveşte de stă guvernu-n mustăţile lu' Radu Vasile!

-Adică ce potriveşte? Că-njură în dreapta şi-n stînga!

-Păi, la stînga înjură că a păpat şi mai papă rahat, iar la dreapta, cînd e căcăcioasă sau lăliie! Da' ia să te uiţi bine, că la ce e cuşer nu se stropşeşte: de-un paregzamplu Coposu. Senioru' i-a impus, numa' de bine-l încondeiază. Cînd Păunescu l-a spurcat (c-ar fi fost turnător la Secu), Dinescu l-a băgat cu nasu-n porcăria făcută. Adică, nu poţi să-i zici că n-are nimic sfînt. Onu' e un soi de franctiror, el zice pe şleau că *meseria lui e libertatea*.

-Şi ce-mi vii cu Cioran, cu Arghezi, cu Caraion?! Crezi că, dacă se scarpină zărghitu' cu cartea-n cap, intră ceva?

-Să mă scuzi, dar pe pamfleţoaicele lu' Dinescu se poate face un studiu baban despre intertextualitate. În stilul lui de hahaleră jămanfişistă, colocvialitatea dezinvoltă e *ţapănă* de referinţe culturale bine topite. De altfel, dă-mi voie pentru ca să-ţi spui: ciumeg al spunerii de la obraz, Mircea Dinescu e totuşi scriitorul de pamflete cu una din cele mai mari densităţi de neologisme pe decimetrul pătrat. Amestecul acestora cu neaoşismele sau cu vorbele mai din popor şi mai din topor (*de sanchi, căcănari, la mişto, ţurloaie, şmen, cur, gigea, ţigan borît, căcat**, *mucles, gaşca, pupincurian, lovele*) împrospătează vajnic sîngele frazei şi-i dă o amplitudine, vorba aia: de la vlădică pînă la opincă. I-auzi aici, apropozito de lălăiala patriotardă oficială: "*Priviţi-i la marile sărbători, cum umblă cu poponeţul în lacrimi, lăsîndu-şi ca melcii mucozităţile pe monumente, ataşîndu-şi la burţile naturale pleonasmul unor borţoase discursuri, înviorati de rigiitul duioşiei istorice, fiindcă cel mai bine le cad dumnealor la lingurică martirii la conservă, eroii tăvăliţi în sos de limbă*" (p.94); sintagmele pe care ţi le-am îngroşat, mie, unuia, îmi gîdilă urechile în mod bodlerian, ca nişte bube, mucegaiuri şi noroi din care se iscară frumuseţi şi preţuri noi.

-Ce să-ţi spun, frumusetile lu' peşte! Şi jigodia de Călinescu făcea îmbucări din astea, de cuvinte mai boiereşti şi d-alea mai nespălate...!

-Păi vezi, că-mi dai apă la moară! Ce, Călinescu e bagadel lucru?! La sloboziotul nostru mai e ceva, în tehnica asta a lui de a face cuvintelele, fie ele de familie bună, fie de mahala, să joace tontoroiul la unison. El ia elocvenţa...

-Hai sictir, că ştiu! ..."Şi-i suceşte gîtul"!

-Nţ. Nu i-l sucește: îi bagă pe gît contraelocvenţa. Înşfacă formulări întepenite sau familiare, fumate, le frînge şi bagă-n ele marfa lui, drogul lui. Adică mi ţi le miciurinează. Ciuleşte ochii: "*consilierul Ioşca studia dolarul la seral în faţă la Inter*", "*dom' Virgil...cîntă...din dosărel*", "*Gelu Voican, între cristelniţă şi bideu...*" sau: "*bardul renăscut din flegmele din decembrie...*"

-Aşa? Da' ia auzi matale ce jegos vorbeşte, la fila 117, de nişte oameni respectabili: "*Paleologu şi Doinaş - sfinţi ridicoli ce-şi morfolesc în gingii covrigul aurei...*"

-Nu-i bai. Mici răutăţi de volintir care dă cu puşca-n Dumnezeu. Dar cînd îţi grăieşte de "*fişneaţa Zoe*** şi priapicul Drăgănescu*" (p.23), frisonezi au ba? Cînd ţi-l ciopleşte-n chirpici pe Everac, ca "*distins conţopist al abjecţiei*" (p.61), nu te ia cu tainic fior? Cînd se crucește în faţa unor "*îngeraşi cu petlite... ca Dinu Săraru****, *Ion Brad sau Dodu Bălan (care) veghează pe muşuroiul Băncii Religiilor*" (p.122), nu te confrunţi cu închipuirea că eşti mai bun, mai drept şi mai viteaz? Nu te simţi secerat şi ciocănit cînd se chiteşte Mircică, oare "*cine are mai mult verdeţ în sînge*" (sau) "*nicuşori în obrăjori*"? Nu-ţi creşte adrenalina la această galeşă imagine: "*nurii lui Adrian Năstase, costumat frumos în chiloţei cu mînecuţă*" (p.135)?

-Totuşi, minorităţile de orice fel nu trebuie bagiucurite...

-...Dar formulele generice ale lui Dinescu, unele memorabilissime: "*plăvanii monosilabici ai penitenciarelor*" (17), "*vocalize în huo-diez*" (49), "*trustul McDonald, un soi de flotă a şaptea americană de uscat, purtătoare de rachete Hot-dog, Hamburger şi alte mezelicuri cu rază medie de acţiune...*" (73), "*frigiditate metafizică*" (109), nu-i pagină fără măcar una. Şi are o facondă, un umor pe cît de mursecant, pe atît de şturlubatic, dar nu veninos (vezi paginile în care "se dă" la Paler, Blandiana sau chiar la academicianul Fane Spuitoru').

Nu ştiu cît din Mircea Dinescu va intra în cartea de istorie, dar unele din pamfletele sale merită să intre în cea de literatură română zdravănă, pînă-n gît.

George PRUTEANU

---

*) Mircea Dinescu, *Pamflete vesele şi triste* (1990-1996), Ed. Seara, Buc., 1996, 176 p., f.p.

**) Trebuie citată, că e di granda: "*Păunescu şi Vadim... au brevetat jocul de-a da cu căcat în ventilator*" (p.61)

***) Dumitrescu-Buşulenga.

****) Zis şi "*ţîrcovnic cu propaganda*" (p.140).

GLOSAR: baban=valoros, ciumeg=cel mai tare din parcare, "cuşer"=cumsecade, dîn=din, hahaleră=?!, jămanfişist=nonşalant, jmecher=şmecher, pamfleţoaice=pamflete sui-generis, ţapăn=solid etc.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CRIZĂ? ŞI DA, ŞI NU...

Două întrebări

– pentru Sorin ALEXANDRESCU –

1. Subscrieţi la ideea că trăim o criză a criticii literare?

2. De ce aţi preferat teoria literaturii, semiotica şi istoria conceptelor, criticii literare propriu-zise?

Ad 1. Răspunsul este "da şi nu" în sensul că, pe de-o parte, nu cred că critica literară *propriu-zisă* este în criză, dar şi în sensul că, pe de altă parte, cred că *fundamentele teoretice* ale criticii literare traversează o criză, mai bine zis, că asemenea fundamente acum pur şi simplu nu mai există.

Încerc să mă explic. Dacă înţelegem prin "critica literară" "critica de întîmpinare", ceea ce pretutindeni se înţelege, şi ceea ce pretutindeni este, şi va rămîne necesar, atunci nu văd cum o asemenea formă de critică poate intra vreodată în criză. Ea este o componentă obligatorie a pieţei literare, în sensul că oriunde, orice public, şi în orice fel posibil, va dori totdeauna să ştie ce este nou şi ce valoare are aproximativ o carte nouă. Desigur, conceptul de valoare este ideologic şi financiar dependent de o mulţime de factori, de care criticul trebuie să ţină seama, dar el o poate face la modul pragmatic fără a-şi bate prea mult capul cu probleme teoretice.

Un alt nivel al discuţiei este cel al fundamentelor teoretice ale criticii literare. Ne referim acum la un alt fel de critică, cea de interpretare, care se petrece *în afară de*, chiar dacă uneori *împreună* cu, critica de întîmpinare. Prima este un act hermeneutic, chiar dacă are un scop informativ, a doua este un act informativ, chiar dacă presupune un moment hermeneutic. Un critic (de întîmpinare) nu-şi pune obligatoriu întrebarea *de ce* consideră că respectiva carte pe care o recenzează este bună sau rea, dar dacă-şi pune această întrebare, el şi-a pierdut dulcea-i inocenţă iniţială şi intră în desişul fără ieşire al căutării de fundamente. Pentru că nici o întrebare axiologică nu poate primi un răspuns strict impresionistic: "aşa cred eu şi basta! (sau sinonimul de cunoscută origine turcească)". Or, problema este că, în ultima vreme asemenea fundamente nu se prea mai găsesc. După moartea structuralismului şi a marxismului nu mai există "metode sigure" de interpretare, iar după moartea modernismului nu mai există nici "scopuri sigure" cărora textele literare cu onor să le servească. Textul literar şi-a cîştigat în ultimii ani o ireductibilitate de beton: nemaiservind la nimic, nu mai poate fi aservit nimănui. El este mai inutil decît oricînd şi totuşi necesitatea lui pare de asemeni a ni se impune mai solid decît oricînd. Nu mai citim texte literare de dragul sfintei, vechi comunicări esopice, citim unii (foarte puţini) din curiozitatea culturală (dar ce dracu' mai este cultura?), iar alţii (cei mai mulţi) din plictiseală ("că mi s-a acrit de atîta televiziune, mai ales după 17 noiembrie!"), dar citim toţi dintr-o nevoie fundamental umană de *ficţiune fără imagini prestabilite*, aparent pentru că nici realitatea pur şi simplu, nici ficţiunea cu imagini prefabricate, ca la TV, nu ne sînt suficiente. Nu ştiu în ce măsură un asemenea consum de literatură mai are nevoie de critici literari. Ei s-au format într-o epocă de elitism literar în care puţini ştiau să citească şi încă mai puţini chiar citeau opere de ficţiune. Critica a început prin a fi un lux al unor *happy few* şi a ajuns în epocile totalitare a fi un cod secret al acelor *unhappy few* care, neputînd spune lucrurilor pe nume, le rosteau prin metafore estetice. Ambele atitudini au devenit astăzi inactuale. Fundamentalismul pre- sau paracritic dispărînd, rostul criticii pare a dispărea şi el, cu excepţia acelora care, (precum, mărturisesc, şi eu însumi), nu încetează a se întreba, obsesiv, care este sensul unui text şi cum ajungem la el. Această întrebare nu este însă specifică criticului literar: orice fel de text, orice fel de obiect produs de om, orice fel de acţiune săvîrşită de om, ridică aceeaşi întrebare. Această întrebare nu este o obsesie a criticului literar, ci este un blestem hermeneutic al omului - asta în speranţa, niciodată dovedită, că alte fiinţe din univers nu o cunosc - şi el l-a întovărăşit pe om - chiar dacă nu şi pe toţi oamenii - dintotdeauna, şi-l va întovărăşi de-asemeni întotdeauna, indiferent că el cunoaşte, sau nu, o "literatură".

Un asemenea scepticism poate părea, mă tem, de tip "vestic post-modern". În acest context, într-adevăr, întrebările asupra rosturilor, sau crizei criticii literare, nu se prea mai pun. Ceea ce nu înseamnă defel ca ele nu trebuie puse în România sau în alte contexte încă "moderne", acolo, adică, unde critica de orice fel, chiar şi literară, poate încă juca un rol în *modernizarea* societăţii. Să observăm însă faptul că România după 17 noiembrie intră, şi din acest punct de vedere, într-o situaţie nouă. Nu în sensul că modernizarea s-ar fi încheiat - ea trebuie, din anumite puncte de vedere, încă să înceapă - dar în sensul că acum, pentru prima oară după decembrie 1989, putem prevedea momentul în care bogăţia şi emanciparea, cele două metanaraţiuni legitimante ale modernităţii, după Lyotard, îşi vor putea pierde actualitatea. Putem, cu alte cuvinte, presimţi momentul în care funcţia legitimantă, de emancipare socială, politică sau morală, pe care critica literară a avut-o în România de vreun secol şi jumătate încoace, pur şi simplu va înceta să existe. Această presimţire înseamnă deja, deşi nu pe de-a întregul, că putem să ne imaginăm situaţia în care critica literară nu va mai avea la care *norme sociale* să se mai refere. O situaţie care, pare-se, s-a şi realizat în ceea ce numim vesticul post-modern. Şi care se apropie, simţim acest lucru deja acum, şi de România.

În această perspectivă mi se pare că întrebarea *Dilemei* se disjunge în două altele: 1. avem nevoie de o critică de întîmpinare? Răspuns: da. 2. Are rost să ne întrebăm ce sens are un text (literar) ? Răspuns: n-are rost, dar *some unhappy few* îşi pun această întrebare, şi pentru ei, săracii, nu-i din păcate nimic de făcut.

Ad 2. Nu am preferat. Pur şi simplu nu am putut altfel. Am simţit de la început, în anii şaizeci ai debutului meu, aşa cum am mai spus cu alt prilej, o profundă neîncredere în transparenţa textului literar atît de manipulat de Partidul acelui timp istoric. Curînd după primele încercări de critică literară m-am întrebat *cum* să scriu despre text. Teoria literară, sau semiotica, au fost modurile în care am încercat să-mi explic eşecul meu ca critic literar. *Mutatis mutandis*, am ajuns la semiotică aşa cum Greimas, vechiul meu iubit maestru, a descoperit, sau inventat, semiotica, pentru că nu reuşea să scrie o lexicografie a limbii franceze, dat fiind că nu reuşea să înţeleagă ce este "sensul" unui cuvînt. Greimas a crezut ferm în posibilitatea de-a explica Sensul, deşi o ciudată penultimă carte de-a lui (De l'imperfection) pare a ridica dubii asupra acestei convingeri. Avînd ghiniónul (?) de-a trăi mai mulţi ani după Greimas, eu am pierdut ceea ce implică, printre altele, şi dezavantajul de-a nu mai putea explica eşecul meu de critic literar. Ce ciudat! Succesul semioticianului (în sensul încrederii în raţiunea activităţii semiotice) putea legitima eşecul criticului literar. Dar ce anume mai poate legitima eşecul semioticianului (şi deci, secundar, şi al criticului)? O nouă operaţie metadiscursivă, probabil, pe care încă nu o cunoaştem. Iată de ce o confesiune care atrage o alta şi încă o alta, riscă să devină un lanţ al slăbiciunilor deloc exaltant. Dacă nu cumva, perversitate "post-modernă" a confesiunii, nu am încerca să găsim în înşeşi motivele eşecurilor noastre, ori să regăsim, un nou motiv de-a ne continua periplul, "blestemul hermeneutic", raţiunea de-a rămîne, profesional, în viaţa...

Falsa „criză“ (cu ghilimele) a criticii româneşti şi criza ei profundă (fără)

Clişeului care proclamă "criza criticii" în anii postcomunismului românesc îi opun în cele ce urmează două ipoteze mai generale: una contextuală, care priveşte disciplina în cauză în relaţie cu întregul organism cultural autohton al momentului; şi una intrinsecă, preocupată de evoluţia genului însuşi. În primul caz, discuţia se mută în planul dificultăţilor instituţionale cu care se confruntă în ultima vreme cercetarea asupra literaturii, în cadrul mai larg al complicatei tranziţii către un nou sistem cultural naţional. În cel de-al doilea caz voi extinde perioada despre care e vorba, transferînd dezbaterea în planul teoriei criticii, al reformulării - în genere - a conceptelor culturale în epoci succesive

1. *Bilanţul bun al criticii într-un moment de criză instituţională*

E un fapt că în orizontul criticii literare româneşti şi al domeniilor conexe - istorie şi teorie literară, eseistică şi aşa mai departe - lucrează astăzi un număr foarte mare de profesionişti, mai mare - probabil - decît în oricare altă perioadă a culturii noastre. Sînt active mai multe generaţii de exegeţi ai literaturii, inclusiv seriile de cercetători tineri intraţi în ultimii ani în catedrele de specialitate din universităţile de stat ori din cele particulare. Sînt în curs de elaborare sute de teze de doctorat în domeniu. Numeroase personalităţi populează acest cîmp profesional, de la "seniorii" care l-au dominat începînd din anii '60 şi pînă la vedetele generaţiei intrate în scenă în deceniul trecut.

Cu toate acestea, ideea de "criză" a făcut prozeliţi, stimulată şi de o mai largă tendinţă către lamentaţie, conform căreia cultura română întreagă ar fi pe marginea prăpastiei de vreme ce cărţile, tablourile şi compoziţiile se vînd mai greu, statul nu prea are de unde să mai ofere subvenţii şi sinecuri şi - una peste alta - ne-ar "sufoca" producţia artistică de consum. Pe scurt, piaţa funcţionează cum vrea ea, publicul alege ce-i place, iar creatorii noştri cei mai mîndri şi-au pierdut pe ici pe colo (la drept vorbind, nu chiar de tot!) comodităţile şi privilegiile de care se bucuraseră sub regimul comunist, chiar dacă nu făcuseră concesii politice explicite.

Nu e la mijloc - în realitate - nici o "criză": ne aflăm - pur şi simplu - în intervalul dintre două sisteme culturale. Cel de stat a falimentat şi-şi tîrîie cu chiu cu vai agonia. Pe de altă parte, în timp ce piaţa începe să fie reglată de legile cererii şi ofertei, sînt abia în curs de constituire circuitele culturale alternative, care oferă în lumea occidentală şanse multiple de afirmare profesională. Inclusiv criticilor, profesioniştii lecturii.

"Criza criticii" e - aşadar - o criză de creştere instituţională. Presa culturală, gazda predilectă a exegezei literaturii, trăieşte drama marginalităţii, a predicatului în pustiu: cu tiraje înfime, aproape fără impact cît-de-cît perceptibil, revistele de astăzi nu-ţi mai stîrnesc cheful nici să le citeşti, nici să le scrii. Pînă nu vor găsi soluţii de a se impune agresiv pe piaţă, ele nu vor stimula nici un strop de efervescenţă critică. În rest, circuitele promoţionale ale literaturii acţionează, diletant şi haotic. Difuzarea cărţilor e făcută fără pricepere şi, din cauză că se urmăreşte doar cîştigul imediat, se pierd marile profituri pe care doar ofertele diversificate le pot aduce. Noii editori particulari n-au făcut decît eforturi timide pentru a identifica tipurile de cititori care ar cumpăra regulat categorii speciale de cărţi, între care şi cele de exegeză literară. Lansările în librării sau în alte spaţii mai mult sau mai puţin intelectuale se fac la nimereală, la grămadă. Presa cotidiană ignoră aproape complet posibilitatea ca rubricile, paginile, suplimentele culturale să fie făcute bine şi - în consecinţă - să devină dinamice, atractive, vandabile. Informaţia din domeniu nu e încă percepută ca o marfă de interes pentru anumite segmente ale publicului, cum de fapt este. Emisiunile de radio şi televiziune care se ocupă de literatură, atîtea cîte sînt, amestecă aiuritor numele şi "operele" de toate calibrele, compromiţîndu-şi ele însele statutul. Toate datele arată că, pînă cînd progresele "tranziţiei" politice vor impune - între altele - criteriile profesionismului cultural, pînă cînd un nou, complex sistem instituţional va funcţiona eficient în domeniu mai e de aşteptat. Mult, puţin, rămîne de văzut.

Altfel, apar şi astăzi multe cărţi de critică şi eseistică, apar reviste culturale cu numeroase texte de exegeză literară, în branşă activează mai mulţi profesionişti decît - probabil - în oricare altă perioadă a istoriei culturii române...

2. *Criza internă a criticii literare: dificila ieşire din modernism.*

A doua ipoteză de lucru pe care am anunţat-o la început priveşte - ziceam - însăşi evoluţia genului. Privind lucrurile în profunzime, dincolo de determinările contextuale imediate, vin şi susţin că în criză critica literară românească nu se află *doar acum*, în anii '90, ci încă din deceniul trecut. O altfel de criză, fireşte: una structurală, intrinsecă. Ea nu se manifestă prin marginalizarea postcomunistă a vedetelor domeniului şi prin scăderea audienţei lor (a unora dintre ei, de fapt), ci printr-o foarte răspîndită inadecvare a discursurilor specializate la noua realitate literară şi culturală a anilor '80 – '90. Să mă explic. Dacă privim în urmă către întreaga perioadă de după proletcultismul anilor '50, vom vedea că, după ce susţinuse eroic "renaşterea" literaturii române, o bună parte a criticii noastre s-a cantonat în ultimul deceniu şi jumătate în soluţii stereotipe. Pentru un ochi atent, prindea - de pildă - contur către mijlocul anilor '80 evidenţa că zone întinse ale recenzisticii, specie care-şi păstra încă locul privilegiat în tipologia critică locală, deveniseră exasperant de repetitive, afectate de scleroza formulelor şi atitudinilor standard. Rubricile de inventariere a apariţiilor editoriale ofereau în continuare rezultate pe ansamblu meritorii, mai ales în condiţiile unui dictaturi politice care ar fi vrut să sugrume orice manifestare a spiritului critic autentic; însă marea lor majoritate erau atît de previzibile încît îşi pierdeau în bună măsură interesul şi păreau - pe de altă parte - din ce în ce mai rupte de dinamica dea dreptul spectaculoasă a experimentelor care începuseră să domine de la un punct încolo actualitatea literară românească, forţînd şi la noi trecerea de la modernism la postmodernism.

Pentru a investiga o asemenea materie era - este! - nevoie de scrieri critice noi, de structuri exegetice şi ele dinamice, diverse, complexe, de demersuri plurale, apte să investigheze un nou model cultural din perspective multiple. La noi continua - în schimb - să fie activă - dacă nu chiar... dictatorială - obsesia "autonomiei esteticului", utilă multă vreme în confruntarea indirectă cu ideologia politică a regimului comunist, dar ineficientă în faţa noilor provocări creative postmoderne. Au existat - fără îndoială - şi excepţii, numeroase excepţii, autori care au făcut efortul de a renova discursurile critice autohtone. Cu toate acestea, linia generală a rămas conservatoare. S-a făcut greu şi doar la scară mică pasul de la abordările fenomenologice ale textului literar la cele integratoare, de tip "cultural studies", care să extindă mult perspectivele şi să plaseze semnificaţiile estetice în contexte socioculturale cît mai variate, cît mai ample. Analizele şi prezentările de cărţi din revistele româneşti de astăzi sînt în continuare stereotipe, plictisitoare. Redacţiile lasă prea frecvent impresia că-şi compun publicaţiile nu pentru a capta spiritul viu al literaturii şi artelor momentului, ci pentru a pune în aplicare ceea ce partidul comunist nu le-a permis să facă pînă mai an: cam aşa ar fi arătat periodicele deceniilor trecute dacă n-ar fi fost supravegheate politic. În anii '90 apar la noi revistele anilor '60-'70 în ediţii necenzurate! Doar că - amănunt esenţial - peisajul literaturii şi al întregii pieţe culturale s-a schimbat substanţial în ultimele aproape două decenii, încît publicaţiile în cauză şi textele critice din paginile lor cad într-un trist anacronism.

O criză - aşadar - internă, de structură, şi nu una conjuncturală, "postcomunistă". Sursa ei a fost şi încă este dificultatea cu care discursurile analitice, inhibate şi anchilozate sub vechiul regim, s-au sincronizat şi se sincronizează cu experienţele novatoare ale literaturii noastre. De unde incapacitatea criticii - cu toate excepţiile pe care le-am admis - de a-şi regîndi în permanenţă rolul şi strategiile, de a se remodela continuu, reformulînd astfel întregul sistem de concepte care traduc evoluţiile creativităţii noastre artistice. Intrată deja în postmodernitate, cultura română e - în acelaşi timp - ţinută în loc de reflexe jenante: iese greu, şovăitor din modernism. Spiritul critic ar trebui să fie primul care să-i înlăture din cale aceste piedici reziduale.

Pe scurt:

1. Critica literară românească nu e astăzi deloc în "criză"; manifestările ei sînt - doar - insuficient puse în valoare în condiţiile unor disfuncţii instituţionale caracteristice tranziţiei către un nou sistem cultural.

2. Pe de altă parte, critica literară românească traversează - totuşi - şi o criză veritabilă: una de limbaj, de atitudine, de concepţie; una care trebuie descrisă în termeni culturali şi filozofici, nu politici şi conjuncturali.

Şi concluzia:

Să fim liniştiţi, nu există nici o "criză" de moment a criticii noastre (de unde ghilimelele); însă - mult mai rău! - ea se află de cîtva timp într-o criză profundă, de structură (vai!, fără ghilimele)...

Ion Bogdan LEFTER

CAFENEAUA ŞI ECRANUL

Underground

După părerea mea, o discuţie onestă despre starea criticii literare din România de azi implică în mod inevitabil şi o "critică" - adică, etimologic vorbind, o "judecată" la adresa diferitelor mentalităţi culturale aflate actualmente în competiţie. Pentru că, firește, competiţia continuă... Una din manifestările cele mai evidente ale acesteia este lupta surdă dusă de către unii reprezentanţi ai establishment-ului nostru literar "în contra" literaturii experimentale şi/sau underground, precum şi altor modele literare incomode datorită caracterului lor ironic şi demitizant. În această privinţă putem vorbi chiar de o adevărată luptă pentru putere, sau, mai exact spus, pentru afirmarea dominaţiei instituţionale a literaturii şaizeciste. Într-un articol publicat în nr.140 al *Dilemei*, atrăgeam atenţia asupra unor aspecte cel puţin dubioase privind conţinutul programului manualului de Literatură română pentru clasa a-XII-a. Aspectele respective vizau impunerea - de o manieră insidioasă - a modelului modernist-şaizecist drept principalul reper axiologic în studiul literaturii române contemporane, dublată de ocultarea sau, după caz, de minimalizarea condescendentă a modelelor alternative pe care nu are rost să le mai citez aici. Întrebarea este dacă psihologismul sau realismul rudimentar, respectiv lirismul metaforizant mai pot constitui astăzi repere literare valabile şi mai ales productive, sau avem de a face, cum ar spune John Barth, cu o "litterature of replanishment". A paria în continuare pe entuziasmul ontologic al spiritului generaţiei lui Nicolae Breban şi Nichita Stănescu mi se pare nu numai perdant, ci şi contraproductiv, cu toată consideraţia pe care, fără îndoială, o merită aceştia. Din păcate, o bună parte a criticii manifestă astăzi o antipatie suspectă pentru literatura experimentalistă, existenţială şi ludică a generaţiei optzeci. Termeni precum "biografism", "jocuri textuale", "cotidian" sau "experiment" continuă să stîrnească rezerve în aprecierea respectivilor critici. Este interesant de observat că, atunci cînd se manifestă, consideraţia lor este îndreptată mai degrabă către aceia dintre scriitorii postmoderni care uzează în mai mare măsură de teme şi procedee moderniste sau "metafizice". Demn de menţionat este însă faptul că antipatiile vin în egală măsură din partea criticilor foiletonişti de la stînga, dar şi de la dreapta spectrului literar (şi de ce să n-o recunoaştem, chiar politic) actual. E vorba pe de o parte despre "gauchismul" pretins apolitic de la "Literatorul" ca şi al unor colaboratori ai "Caietelor critice". După cum se ştie, unii dintre aceştia manifestă o stranie alergie la adresa oricărei puneri în discuţie a biografiei mai mult sau mai puţin şifonate a anumitor "monştri sacri" care au făcut pactul cu diavolul în perioada comunistă. De aceea nici nu trebuie să ne mire prea mult mefienţa lor faţă de ideea (lovinesciană...) a revizuirilor estetice. Dar asta e deja altă problemă. În privinţa reprezentanţilor criticii direcţiei de dreapta, misticoide şi autohtonizante, nu sînt foarte multe lucruri de spus, întrucît aceştia sînt mai puţin importanţi şi mai puţin numeroşi, deşi cu un grad mai mare de aderenţă, în special la o parte a publicului tînăr. Firește, nu pot cita aici la capitolul "critici" pe reprezentanţii Fundaţiei Anastasia, ci poate doar cronicile şi recenziile... paracritice ale lui Dan Stanca din *România liberă*. Oricum, ambele direcţii conservatoare amintite mai sus îşi dau mîna împotriva spiritului criticist şi inconoclast al neoavangardelor. În opoziţie cu aceste categorii (regresive) ale mentalităţii critice se situează grupul de critici optzecişti şi nouăzecişti de la ASPRO. Dar, după cum se ştie, şi în interiorul paradigmei postmoderne s-au manifestat în ultima vreme o serie de polemici... Una dintre ele este reprezentată de incendiarul "manifest" semnat de Ion Manolescu în paginile *României literare* şi care s-ar putea, cine ştie, să se dovedească pînă la urmă o bombă textuală cu explozie "mediatică" întîrziată. Nu mai amintesc aici decît de direcţia nouăzecistă susţinută de către Dan-Silviu Boerescu, autor al dicţionarelor nouăzeci.

Am ales aceste cîteva exemple oarecum "antagonice" mai mult pentru a pune în evidenţă unele simptome ale fenomenului criticii noastre actuale.

Un astfel de simptom ar fi, cred, ideologizarea perspectivei critice... Cît despre actul valorizării estetice, el e dictat nu numai de concepţii diferite asupra esteticului, ci şi asupra valorii înseşi. O dovadă în plus a faptului că în societatea actuală valorile capătă tot mai mult un caracter relativ, fluid şi instabil. În aceste condiţii vechile dileme ale criticii noastre: *critică creatoare* (călinescianism) *critică ştiinţifică* (maioresciansim sau lovinescianism), *impresionism – obiectivitate* îşi pierd relevanţa. În general critica optează astăzi pentru sinteza metodologică, bazîndu-se pe o relaţie empatică cu textul analizat. Nu cred că în viitorul apropiat critica axiologică va fi ameninţată cu dispariţia, precum astăzi, în Franţa, sub presiunea cronicii de tip promoţional. De fapt, starea criticii noastre literare este deosebit de înfloritoare la ora actuală. Slavă domnului, nu de critici literari valoroşi ducem lipsă; dimpotrivă, s-ar părea că există o adevărată inflaţie pentru nivelul cererii pieţei noastre. Problema criticilor noştri este mai ales una de receptare (de adresabilitate) şi implicit una financiară. Probabil că odată cu trecerea la societatea de consum o să asistăm la o specializare a criticii literare pe categorii de public, astfel încît, de pildă, elitiştii să-şi aibă criticii (sau faliţii) lor, iar fanii Sandrei Brown nu mai puţin.

În ceea ce mă priveşte, ca student al Facultăţii de Litere, am putut observa pe viu fenomenul criticii noastre literare din interiorul, probabil celei mai originale, mai dinamice şi mai interactive instituţii studenţeşti "de profil". Anume, *Cafeneaua critică* din Clubul Litere de la subsolul facultăţii. Un club underground, prin urmare, care a produs în ultimii ani o adevărată stare de spirit, o emulaţie critică şi boemă care a dat deja roade dintre cele mai promiţătoare. Atît cafeneaua cît şi publicaţia acesteia, revista *Litere Nouă* (avînd drept mentor pe criticul Ion Bogdan Lefter) îşi vor relua zilele acestea "activitatea" cu forţe proaspete, după o pauză competiţională destul de îndelungată, dar care, sperăm, să ne fie de bun augur.

Astfel ca studentul la Litere să poată exclama, în sfîrşit, după necesara pauză de respiraţie, că lumina (criticii) vine din nou de la subsol.

Paul CERNAT
student, anul IV, Litere

Critica la televizor

– convorbire cu Letiţia GURĂN, realizator de emisiuni literare TV –

Care e statutul redacţiei voastre printre celelalte redacţii?

Unul de Cenuşăreasă. La toate şedinţele "mari", cu toate secţiile, se spune că TVR este o televiziune publică şi că ea are scopul de a educa, de a informa dar şi de a forma; în schimb, cînd e vorba de a programa, efectiv, emisiunile culturale şi de a oferi mijloace pentru realizarea lor - primim spaţii de montaj proaste şi puţine, avem o singură cameră de filmare...Atunci cînd cerem ore de difuzare acceptabile, ni se răspunde că toate televiziunile din lume îşi programează acest tip de emisiuni la ore tîrzii, fiindcă cine vrea să se uite la ele se uită şi la douăsprezece noaptea! Dacă ceva nu se schimbă, riscăm să dispărem. Şi statutul nostru faţă de colaboratori este destul de problematic. Ei se miră: "Vai, mă dai pe programul 2?" sau "A, mă dai pe 1, dar de la douăsprezece noaptea... Mersi!" ... cam astea sînt reacţiile lor.

Mai există, totuşi, şi alte motive de refuz al participării?

Unul dintre ele ar fi alegerea invitaţilor. Destui scriitori refuză să apară pe post în compania unor confraţi.

Criticii sînt mai toleranţi?

Mă tem că nu. Mai ales cînd opiniile sînt divergente sau polemicile dintre ei - într-o fază acută.

Totuşi, în dezbaterile literare televizate în străinătate, unul dintre criterii e amestecul "picant" al invitaţilor!

Iniţial, asta a fost şi strategia noastră. Din păcate, ne-am dat seama că este imposibilă după o serie de replici de tipul: "Dacă vine şi X, eu unul nu vin... Cu X nu poate exista dialog!".

Simplificînd, există două registre în care se comentează starea actuală a literaturii şi a criticii: cel în care se enumeră mutaţiile de după '89 într-o notă foarte sumbră şi cel nonşalant, care neagă existenţa crizei, insistînd asupra "firescului" în procesul de reaşezare al cîmpului literar. Voi de care parte vă situaţi?

Eu am făcut emisiuni care ţineau să semnaleze starea de criză. E sigur că ne aflăm în plină schimbare a temelor, accentelor, instituţiilor literare. Tocmai de aceea, cred că ar trebui făcută o radiografie a acestei stări. Am dori să fim martorii acestei despărţiri a apelor, punînd tocmai problema lucrurilor neaşezate, neclare, incorecte. O altă tentativă a noastră: rediscutarea miturilor recurente, "îngheţate", ale discursului cultural-literar.

Ca, de exemplu?

Mitul obiectivităţii criticului, al adevărului (sau sensului) unic, mitul apolitismului virtuos sau mitul imuabilităţii valorilor, care ne face să-l citäm la nesfîrşit pe Călinescu şi să rămînem la el ca la o autoritate supremă. Aceste mituri au fost dezamorsate între specialişti, dar ele continuă să funcţioneze la nivelul publicului larg. În fond, ele se predau şi în şcoli - marii scriitori au devenit un soi de embleme în absolut, care scutesc de orice fel de discuţie, de orice fel de contextualizare. Sînt mari, sînt statui, şi nu rămîne decît de ţesut, aşa, o gogoaşă de demagogie ieftină în jurul lor.

Mi-aduc aminte că, în '92, redacţia voastră a făcut o emisiune comemorativă Eminescu foarte bună, în care se denunţa tocmai faptul că Eminescu a ajuns un fel de instituţie vidă.

Da, dar emisiunea respectivă (realizată de Cătălin Ţîrlea) a stîrnit un val de indignări, încununate chiar printr-o interpelare în Parlament, unde s-a vorbit de "terfelirea unui simbol sacru al românilor pe postul naţional", etc. Eminescu a devenit o problemă foarte complicată: orice *altfel* de discurs e considerat o infamie, cînd tu, de fapt, nu încerci decît să atragi atenţia asupra complexităţii lui. Anul trecut am făcut şi eu un fel de istorie a receptării lui Eminescu şi un fel de sociologie a mitului Eminescu. La întrebarea *cum şi de ce a ajuns Eminescu să reprezinte un mit naţional intangibil* au răspuns Monica Spiridon, Alexandru Paleologu, Mihai Zamfir. O altă emisiune, avîndu-i ca invitaţi pe Zoe Petre, Eugen Negrici, Lucian Boia, a dezbătut "mitologiile comunismului"...

Care e audienţa emisiunilor voastre?

Ne e greu să spunem. Sondajele se fac numai pentru programul 1, unde se dau "note"; de exemplu: Actualităţi - 5, Cultura în lume - 7...

Şi Simpozion?

De multe ori - ia notă mică.

Cui vă adresaţi? Şi cum vă construiţi strategia de adresare?

În principiu, ne adresăm unui public instruit. Problema e următoarea: din interior, ni se sugerează că publicul larg ar considera emisiunile prea elitiste, prea teoretice. În schimb, semnalele exterioare ale receptării noastre vin din reviste literare, de cele mai multe ori nemulţumite exact de acest nivel teoretic. Gustul publicului ar trebui să ne arunce într-un fel de publicitate culturală. Gustul criticii specializate - în exegeze sofisticate.

Nu neapărat. Tocmai voiam să întreb care e emisiunea ta culturală străină preferată.

Adevărul e că nu mă uit la nici una.

Nici măcar la un Pivot?

Nu prind canalul. De altfel, nici nu cred în astfel de modele. Pun de obicei mare accent pe comentariu, ţin să fiu bine informată şi chem întotdeauna invitaţi de calitate. Modele am doar la nivelul discursului, nu al imaginii, al show-ului.

Totuşi, ce faceţi voi e o altă specie de discurs, o altă meserie, şi ea implică din plin imaginea.

Aşa e, dar ai putea să mă întrebi şi la cîte stagii de specializare ne-a trimis TVR pînă acum. La nici unul. Cînd vin oferte de specializare din partea altor televiziuni, sînt trimişi întotdeauna colegii din alte redacţii, culturalul nu se numără printre priorităţi.

HORIA BERNEA, *Prapor-umbrelă*

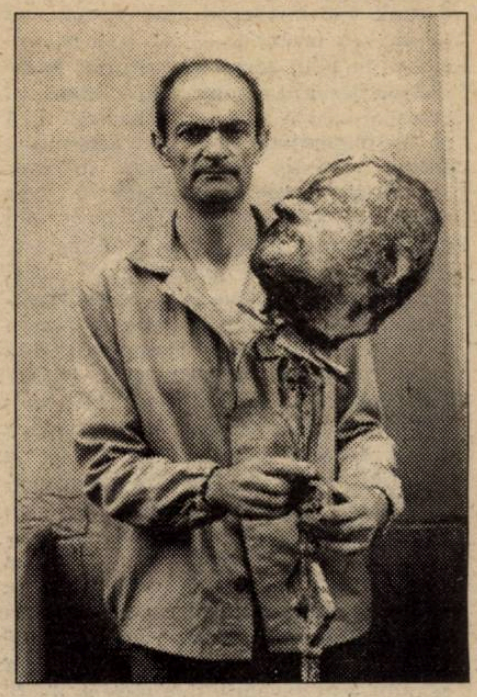

ION GRIGORESCU, *Capul Agăi Bălăceanu*

Există destule voci care spun că emisiunile culturalului sînt cenuşii, vetuste... Insist: o altfel de imagine, o altfel de ritmare, un montaj mai jucat nu le-ar putea face mai dinamice?

Sigur, absenţa dinamismului, într-un fel, e vina realizatorului. Dar poate că emisiunile ar fi mai "jucate" dacă cei intervievaţi n-ar pune condiţii de genul: "M-ai înregistrat, acum nu-mi fragmenta discursul în zece părţi, nu mă amesteca cu alţii!". În general, invitaţii noştri vorbesc lung şi, dacă nu li se reproduce integral vorbirea, se plîng că au fost cenzuraţi. Scriitorii - chiar mai des decît criticii. Oricum, sînt de acord că ar trebui să schimbăm ceva în formula emisiunilor, să le facem mai dinamice.

A refuzat vreodată cineva să apară la televiziune pe motiv că nu i-ar plăcea emisiunea?

Nu, niciodată. Se întîmplă ca unii să zică: "Ah, ce emisiune proastă face colegul tău cutare!". Dar... odată invitaţi de respectivul realizator, se grăbesc să onoreze invitaţia.

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

EXPERIMENTALISMUL ÎN ARTA ROMÂNEASCĂ DUPĂ 1960

*La închiderea expoziţiei „EXPERIMENT. Interferenţe şi prospecţiuni în arta românească, anii '60 - '90"**

Am încercat să reevaluăm, din perspectiva predispoziţiei pentru experiment, aproape 40 de ani din istoria artei româneşti contemporane, marcaţi de tot ceea ce înseamnă determinism istoric, context geopolitic, relaţia cu propriile tradiţii şi cu modelele generate şi difuzate de centrele culturale ale lumii moderne. Am optat pentru atitudinea experimentală ca punct de perspectivă şi criteriu al analizei, deşi, solidară unei filosofii orientate spre lumea fenomenală, ea ar putea părea opusă filonului văzut cel mai adesea ca definitoriu pentru spiritualitatea românească - aspiraţia spre sacru. Prin experiment se exprimă tensiunea specifică unui efort de adecvare la valorile Europei moderne; experimentalismul, considerat de unii autori "stilul culturii actuale", aparţine unei metodologii a cunoaşterii şi a existenţei ce se poate defini, tocmai, ca europeană şi modernă. A căuta un punct de perspectivă unitar pentru lectura unui fenomen marcat de condiţionări complexe, cum este arta românească a ultimei jumătăţi de secol, impune o serie de precauţii. Cel mai important efort în acest sens ni se pare acela de a stabili raportul real dintre diferitele niveluri ale condiţionării, evitînd pe cît posibil tendinţa, aproape firească, de a absolutiza vreunul dintre ele. Pe de altă parte, este importantă înţelegerea relaţiei dintre acest complex de condiţionări şi libertatea actului creator. În contextul istoric dat, cel al unei zone situate la confluenţa unor mari blocuri de civilizaţie şi intrate în ultimele decenii sub incidenţa unui prizonierat politic, cu profunde şi durabile consecinţe în plan social şi cultural, poate apărea tendinţa confundării libertăţii creatoare cu o libertate imediată faţă de un dogmatism ideologic. Libertatea actului artistic, în măsura în care atitudinea experimentalistă o face sesizabilă, vizează un cîmp mult mai amplu şi mai profund de manifestare. Evitînd tentaţia absolutizării unei libertăţi care ar duce la o creaţie "indiferentă la realitate şi adevăr", cum spune undeva Harold Rosenberg, s-ar putea spune că experimentul, ca instrument de investigare al unei realităţi inepuizabîle, este practica ieşirii de sub dogma oricărui tip de convenţii, sau cel puţin corolarul conştientizării acestora. Atitudinea experimentală defineşte acea zonă a artei şi acel tip de artişti a căror creaţie inaugurează metodologii de expresie şi/sau comunicare noi. Experimentul abordează din puncte de vedere inedite părţi ale realului tocite de experienţa comună sau devenite familiare şi uzate de o prea îndelungată practică referenţială.

Dacă încercăm investigarea experimentalismului românesc în contextul definit prin complexul de condiţionări care conferă acestei perioade chipul său inconfundabil, ne plasăm într-o perspectivă pornind de la care se pot explicita atît retardarea, cît şi racordările la marile mişcări de idei universale; ea permite sesizarea coerenţei unor fapte care la prima vedere apar nu doar disparate, ci chiar opuse ca

PAUL NEAGU, *Palpable boxes*

intenţie şi formulare. Fiind doar o atitudine, ce poate recurge la modalităţi foarte variate de concretizare, experimentalismul ne oferă ocazia de a opera fără restricţiile impuse de concepte şi programe legate de o mişcare sau de un curent artistic precis delimitat. Experimentalismul poate manifesta, la fel de bine, repulsie sau atracţie faţă de referenţialitate, el se poate delimita de tehnologiile mereu noi, sau dimpotrivă, se poate entuziasma faţă de ele transformîndu-le în mituri centrale; experimentul poate fi un instrument de sustragere de sub imperiul ideologiilor politice, el poate deveni solidar cu estetismul cel mai pur, sau poate defini modalităţile căutării unui cîmp de referinţă şi acţiune în social, în experienţa istorică şi politică directă.

Experimentul depăşeşte uneori etapa de explorare entuziastă a realităţii ca întîlnire între subiectul contemplativ şi analitic şi lumea înţeleasă ca succesiune de fenomene accesibile senzorial sau raţional. El atinge atunci o zonă inaccesibilă atît experienţei senzoriale, cît şi celui mai sofisticat instrumentar mental inductiv. Experimentul primeşte semnificaţii cu care pare, prin natura lui, incompatibil. Acest lucru se petrece cu artiştii mai puţin preocupaţi de seducţiile sau imperativele actualităţii. Ei sînt angajaţi într-o reintegrare transtemporală, indicînd posibilitatea recuperării unor predispoziţii culturale autohtone. Extensia conceptului în această direcţie poate părea paradoxală, dar la o analiză mai atentă a motivaţiilor şi modului de operare constatăm că tocmai aici se produce una dintre cele mai interesante sinteze culturale. Or, tocmai capacitatea de a propune soluţii originale şi de a opera sinteza tendinţelor polare evidenţiate de un parcurs istoric specific este scopul acestei cercetări. De aceea trebuie să analizăm şi problemele inevitabile pentru artiştii care au creat în aceste decenii, jalonate de fapte istorice cu consecinţe culturale radicale. Aşa cum se configurează cultura românească la sfîrşitul anilor '50, ea este dominată de repulsia faţă de o ideologie estetică - mai curînd o consecinţă rudimentară a politicului - profund străină de esenţa tradiţională, ca şi de acele modele de sursă occidentală spre care societatea românească se orientase cu doar un secol înainte. Problema desincronizării/resincronizării faţă de modelele Europei Occidentale este una din primele probleme ale culturii noastre moderne, ce pare să-şi fi păstrat actualitatea în etapa postmodernă. În acest conext este de văzut relaţia experiment-tradiţie; căci tocmai aici se situează o deschidere posibilă a conceptului de experiment, pentru care, spre deosebire de avangardă, trecutul nu este o masă inertă frînînd aventura lineară a progresului. Văzută din perspectiva experimentului, tradiţia nu este termenul predilect al unei agresiuni critice distructive, ci constituie una dintre dimensiunile valoroase ale realităţii - la fel de fascinantă ca oricare dintre celelalte teritorii ale ei.

Experimentul este, în condiţiile concrete ale culturii noastre, un teren în care se confruntă ideologii la fel de susceptibile de a fi dogmatizate şi de a absolutiza faciesul modern/postmodern al culturii într-un anumit moment al său. Asemenea absolutizări riscă să sclerozeze devenirea unei culturi. Dar tocmai luciditatea abordării şi suspiciunea definitorie faţă de convenţie şi dogmatism fac din experiment instrumentul ideal al destructurării lor, iar din experimentalism atitudinea prin care o cultură îşi poate păstra specificitatea.

GRUPUL SIGMA, *Construcţie*

Nu putem epuiza întregul cîmp de probleme pe care o asemenea privire retrospectivă asupra artei româneşti a ultimelor decenii le ridică. O asemenea perspectivă permite accesul dincolo de suprafaţa schimbărilor formale, la nivelul profund al motivaţiilor ei. Deosebit de interesantă este atitudinea unora dintre artiştii cei mai simptomatici pentru direcţiile experimentale (Horia Bernea, Constantin Flondor, Paul Neagu, Mihai Olos, Ion Grigorescu) care, de-a lungul acestor decenii, evoluează de la un tip de comportament sau un set de motivaţii la altul, fără a fi în mod necesar legaţi, în această evoluţie, de shimbările produse în cîmpul ideilor universale, ci, cel mai des, convinşi de necesitatea unei sinteze. Alţi artişti (George Apostu, Paul Gherasim, Marin Gherasim) traversează pentru un moment o perioadă de experiment fără a rămîne legaţi de această atitudine prospectivă. Unii dintre abstracţionişti, odată elaborat un instrumentar de expresie adecvat, îşi continuă investigaţiile în perimetrul astfel definit (Mihai Horea, Roman Cotoşman, Diet Sayler, Ştefan Sevastre, Liviu Stoicoviciu). Pentru Ion Bitzan, Geta Brătescu, Ana Lupaş, Wanda Mihuleac, Decebal Scriba, Marilena Preda Sânc, Dan Mihălţianu, Dan Perjovschi, Iosif Kiraly, Dorel Găină, Alexandru Antik, Nicolae Onucsan, Alexandru Patatics, experimentul pare să fie condiţia firească a creaţiei.

Un număr de artişti care aparţin prin formaţie şi substanţa profundă a operei lor culturii româneşti s-au integrat altor culturi, datorită opţiunilor estetice şi condiţiilor istorice obiective: în anii '70 Paul Neagu, Ritzi şi Peter Jacobi, Radu Dragomirescu, Ilie Pavel, Şerban Epure, Roman Cotoşman, Diet Sayler, sau, după 1980, Doru Covrig, Wanda Mihuleac, Ştefan Bertalan. Pentru cultura lor de origine ei continuă să reprezinte părţi integrante. În ultimele decenii relaţiile societăţii româneşti cu diaspora au fost tensionate, atunci cînd nu au fost complet rupte. După 1990, o serie de expoziţii şi simpozioane au recuperat, măcar în parte, creaţia acestor artişti, vizînd restabilirea unei stări de fapt firesti şi inevitabile, aceea de apartenenţă la o lume fără frontiere, în care consistenţa universalităţii este asigurată de puternice infuzii provenind din culturile autohtone, şi a cărei condiţie definitorie este comunicarea.

Alexandra TITU

---

* A patra expoziţie anuală organizată de Centrul Soros pentru Artă Contemporană, "EXPERIMENT. Interferenţe şi prospecţiuni în arta românească, anii '60 - '90", a fost deschisă în perioada 18-29 noiembrie la Galeria 3/4, Teatrul Naţional. Curatorul expoziţiei - Alexandra Titu. Textul de mai sus este un fragment din textul introductiv al catalogului în pregătire.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr.204
6-12 decembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SOCIETATEA DESCHISĂ

- teme occidentale, temeri autohtone -

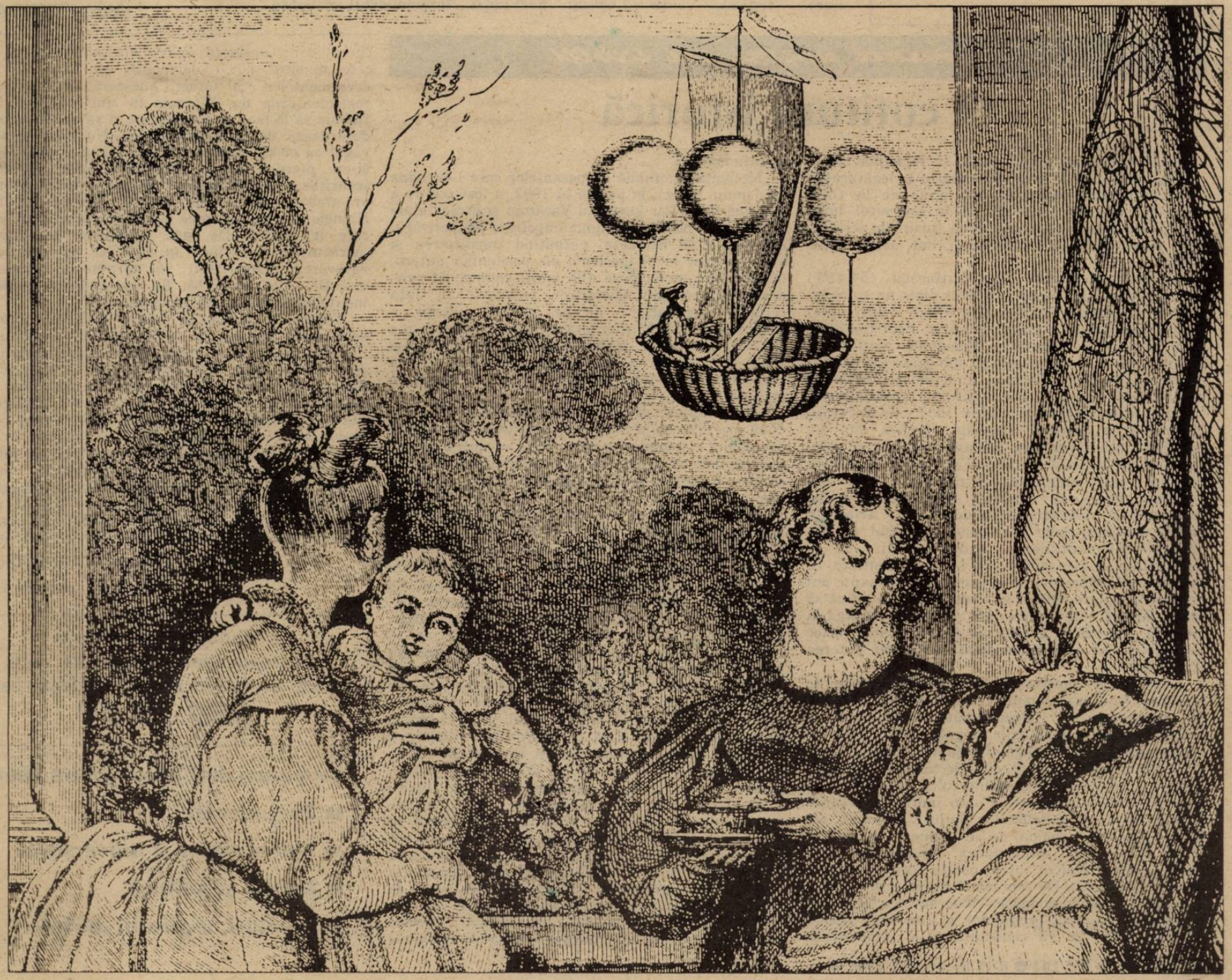

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Ştiri nebăgate în seamă

● Ultimul sfînt cunoscut din lume, Cuviosul Ioan, este un român din Dorohoi: Ilie Iacob. El a fost descoperit în 1980 într-o peşteră din pustiul Hoveza ● *Vocea României* nu mai dispare, dar nu mai e roşie ci albastră. Comitetul Director l-a acuzat pe fostul director, D.D. Rujan, că - prin abuz şi metode dictatoriale - i-a obligat pe "profesioniştii din redacţie" să scrie, în timpul campaniei electorale, altfel decît ar fi dorit ei s-o facă. La vremuri noi, adjuncţii la putere! ● Relaţiile dintre revista *22* şi ziarul *Adevărul* s-au rupt din cauza lui Adrian Severin, iar C.T. Popescu nu pierde prilejul de a acuza... rolul destabilizator al Budapestei ● Singurul gazetar care a "îndrăznit"să-i mulţumească, printr-un editorial, ex-preşedintelui Ion Iliescu, că a "inventat" în aceşti şapte ani nenumăraţi disidenţi şi luptători anticomunişti, spre binele patriei şi al viitorului ei democratic, se numeşte Constantin Gheorghe ● Mişcarea Legionară s-a adresat noii puteri cerîndu-i să facă demersuri pentru retrocedarea teritoriilor româneşti în străinătate şi să refuze de a se îndatora comunităţii internaţionale evreieşti care urmăreşte astfel "dezmembrarea României" ● Opt cîini special antrenaţi au uimit oficialii NATO în timpul unui exerciţiu de apărare civilă care s-a desfăşurat la Craiova. (E.Ş.)

Aduse cu poşta

Românii utopici

Se abuzează prea grosolan de "utopie" atunci cînd cuvîntul e folosit pentru a scuza eşecul statului de tip comunist. Lenin şi progeniturile sale ideologice ar fi, astfel, o cohortă de visători care, în naivitatea lor romantică, au încercat a converti idealul în realitate – nişte caractere pasibile de compătimire şi simpatie, la urma urmelor, păcătoase totuşi prin faptul că au experimentat aplicarea utopiei pe pielea mai multora. Utopiştii comunismului practic au fost însă învingătorii – vîrfuri ale unui succes absolut: epoca comunistă (îşi merită cacofonia) în care totul era optim, maxim, superlativ.

Obsesia perfecţiunii realizate – a perfecţiunii ca realitate cotidiană – s-ar putea să fie componenta cea mai nocivă a mentalităţii induse românilor în anii comunismului. Totul este desăvîrşit în utopia practică a comunismului, fiecare componentă a mecanismului, dar mai ales întregul. De-aici, un mod de a privi lucrurile nu individual, ci în superbul lor total. Iluzia perfecţiunii se menţine atîta timp cît purtăm ochelarii viziunii generaliste, care au ajuns să facă parte din portul nostru naţional. Nu renunţăm la ei din "pudoarea" de care vorbea Nicolae Manolescu – măsură de prevedere cuminte; dacă i-am lepăda, s-ar căsca, într-adevăr, o goliciune în faţa ochilor noştri: golul din spatele afirmaţiilor (rostite cu subtilă mîndrie naţională) de genul "Românii sînt deştepţi", sau "Românii sînt poeţi". "Românii" este un concept-masă. Nu se poate vorbi de "români" decît într-o utopie vîrîtă cu forţa în haina realităţii. Iar virtutea utopiei aplicate e tocmai gregarul ca perfecţiune ori, invers, perfecţiunea definită exclusiv drept gregaritate. Gregarul constituie binele suprem, mai presus de desăvîrşirea căruia nu se mai poate visa nimic. Atunci poate că ar trebui să începem a visa individual la imperfecţiune, la defectele personale pe care "ochelarii" le miniaturizează pînă la estompare. Nu cred că important e să ne regăsim "virtuţile strămoşeşti", ci, mai degrabă, viciile omeneşti – fără nici o mîndrie.

Schimbarea mentalităţii presupune un demers de autocunoaştere, iar cunoaşterea ar putea începe prin includerea în măreaţa viziune generală a defectelor, erorii, ratării individului. Nu în contul "fiinţei noastre naţionale", pentru că e un cont-fantomă; ci în auto-definirea fiecăruia dintre noi: nu sîntem piese perfecte ale unui mecanism desăvîrşit, sîntem indivizi în realitate imperfecţi – vicioşi sau viciaţi –, aparţinînd unui "naţional" ideal. Naţionalismul real însă este şi va rămîne un concept vag, atîta vreme cît nu ne definim ca indivizi, iar clarificarea lui depinde de expulzarea gregarului din mentalitatea individului – un proces pentru care nu e nevoie nici de discursuri publice, nici de programe politice, nici de teorii sociologice. E nevoie doar de conştiinţă – în singurătate şi-n tăcere.

Ar mai fi o utopie, dar aceea aparţine învinşilor realităţii şi e lipsită de ambiţie practică. Nu se naşte în sînul comunitarului şi nu e de uz general. Este utopia indvidului exilat: utopia păstrată ca sămînţă de spirit. Viziunea utopică a exilatului Eliade asupra românilor de "acasă", de exemplu – inofensivă şi inutilă. Ce utilitate ar putea să aibă sentimentul individului de-gregarizat că poporul lui e în continuare "mioritic", că, adică, fiinţează în planul acela înclinat care lasă spiritul să alunece spre un metafizic în care răul se metamorfozează în basm, în cosmos magic? E tristă utopia individului alungat din gregar, însă, cel puţin, e autentică: fiindcă menţine idealul drept iremediabil discrepant faţă de realitate.

Atunci, poate că, dacă ne-am gîndi fiecare în parte ca indivizi exilaţi din gregar, am ajunge şi să ne cunoaştem aşa cum sîntem în realitate, şi să ne iubim aşa cum sîntem în idealitate. Şi am învăţa, mai ales, să nu mai silnicim idealul în real – să nu ne mai alterăm "spiritul naţional".

Miron ŞERBAN

Duşmanii noştri cei iubiţi

O cotitură istorică

Simţindu-mă totuşi străin în România m-am abţinut de la orice comentariu în legătură cu campania electorală, de acolo de la Cluj, unde am fost în octombrie şi la începutul lunii noiembrie. Acum, după cele două tururi de scrutin, cînd rezultatele sînt cunoscute, îmi acord acest drept.

Victoria domnului Constantinescu (54,41%) asupra domnului Iliescu (45,59%) dintr-un total de 75,90% de votanţi (dintre care 0,78% voturi nule) trebuie marcată cu o piatră de hotar. Pentru a doua oară în istoria modernă a României, partidul la putere şi şeful său sînt învinşi, sub egida sufragiului universal, de către opoziţie, fiind nevoiţi astfel să cedeze locul. Pentru a găsi o situaţie asemănătoare trebuie să ne întoarcem la anul 1937 cînd guvernul Tătărescu a pierdut alegerile. Astăzi, nu s-a modificat doar structura parlamentară, ci şi şeful executivului şi şeful statului. Fără îndoială, sîntem martorii unui eveniment extraordinar, care are calitatea de a fi simbolul alternanţei, însuşi fundamentul democraţiei moderne. Şi, avînd în vedere numărul celor care s-au prezentat la vot, domnul Constantinescu este învestit cu o legitimitate pe care nimeni nu i-o poate contesta. Şi în contextul internaţional existent şi după şapte ani de stat la putere, PDSR şi convivii săi au putut să plece, fără să sufere prea mult şi fără să recurgă la violenţă, deoarece ei au cucerit o parte deloc neglijabilă - să nu omitem acest lucru - din puterea economică.

Dincolo de importanţa evenimentului, este de remarcat felul cum domnul Constantinescu a izbutit să focalizeze în folosul său toată ura şi resentimentele, deziluziile legate de PDSR şi conducătorul său. Pe lîngă alianţa democratică CDR-USD (în turul doi 16% din electoratul domnului Roman a votat cu Constantinescu) trebuie observat că spre candidatul opoziţiei s-au îndreptat voturile PUNR, PRM, ale socialiştilor, ale lui Cîmpeanu, ale UDMR (neluînd seama de atitudinea ambiguă a CDR faţă de minoritatea maghiară), ale sindicatelor... Evident, toate aceste curente politice sînt contradictorii, ele reprezintă interese divergente şi opţiuni economice opuse, chiar antinomice. O să fie necesar ca noul preşedinte să concilieze aceste curente, altfel se va confrunta cu o permanentă agitaţie socială.

Motivaţia profundă a speranţelor care l-au adus pe domnul Iliescu la putere în 1992, a fost cea de a trăi mai bine. Dar guvernul Văcăroiu şi preşedintele Iliescu n-au putut face nimic împotriva pauperizării, au lăsat-o să evolueze, permiţînd constituirea şi afişarea unor averi insolente ale prietenilor puterii, printre care probabil se află mulţi oameni de paie, disimulîndu-i pe adevăraţii posesori. În faţa corupţiei generalizate de pe traseele puterii, a impunităţii corupătorilor şi a corupţilor, puterea n-a dat nici un semn de bunăvoinţă, prin care să-şi arate dorinţa de a însănătoşi moravurile. I s-a prezentat acum nota de plată şi aşa e corect în politică.

Îmi amintesc promisiunile zgomotoase ale celor două partide majoritare ale opoziţiei, din timpul campaniei electorale: printre altele reveneau mereu promisiunile de îmbunătăţire a nivelului de trai, de creştere a protecţiei sociale (pentru familii, studenţi, elevi, şomeri etc).

Imediat după ce au fost cunoscute rezultatele electorale, aproape toţi comentatorii occidentali (International Herald Tribune, Financial Times, Le Monde etc) s-au grăbit să felicite noua putere, în care văd o echipă aptă să ia deciziile drastice ale privatizării generalizate în marea industrie. Or, aceasta nu se poate face fără enorme costuri sociale, din cauza structurii industriale moştenite de la regimul Ceauşescu, una dintre cele mai arhaice din fosta Europă de est. Aceasta este sarcina redutabilă a noului guvern; redutabilă deoarece, faţă de previzibila criză socială, va fi nevoit să ia măsuri severe de menţinere a ordinii, şi nu cred că astăzi se mai poate pune bază pe proverbiala răbdare a poporului român. Entuziasmul a făcut să fie uitate o mulţime de capcane de pe drumul noii puteri, printre altele şi cele ale administraţiei. Înalţii funcţionari vor fi schimbaţi, dar restul, administraţiile precedente care le-au moştenit pe cele ale regimului comunist vor rămîne la locul lor. Şi cum să se procedeze altfel, dacă se doreşte ca ţara - de bine de rău - să fie administrată şi populaţia să poată fi controlată şi guvernată? Cine poate să creadă că obiceiurile şi comportamentele se pot schimba într-o zi, într-un an? Desigur, printre animatorii români ai tranziţiei există un puternic curent care consideră că reorganizarea instituţiilor este mijlocul de a determina un nou curs al evenimentelor. Şi totuşi, adeseori, instituţiile şi reglementările nu sînt rele în sine, oamenii care trebuie să le facă să funcţioneze şi să aplice legea le deturnează de la scopurile lor. Nu este greu de văzut că observaţiile lui Maiorescu şi Caragiale nu şi-au pierdut nimîc din actualitate: procesul tranziţiei e plin de forme fără fond. Acestui fenomen ar trebui să-i acorde atenţie puterea politică. Hainele noi nu schimbă niciodată caracterul celui care le poartă. De fapt, adevărata revoluţie a moravurilor este încă în faţă şi nu ştiu dacă agravarea pauperizării va permite o asemenea mutaţie. Dar asta să fie preocuparea reală a instituţiilor financiare internaţionale?

Pentru a putea să aplice ceea ce puterile economice occidentale aşteaptă de la domnul Constantinescu, el ar trebui să mediteze la sfaturile pe care Mazarin, ministru al regelui Franţei, le dădea oamenilor politici din vremea lui: "1) simulează, 2) disimulează, 3) să n-ai încredere în nimeni, 4) vorbeşte de bine pe toată lumea, 5) fii prevăzător, înainte de a acţiona. În ceea ce mă priveşte, aş adăuga cuvintele răposatului preşedinte Mitterrand, traducînd perfect atitudinea omului politic, dintr-o democraţie parlamentară postmodernă: "Promisiunile oamenilor politici n-au importanţă decît pentru cei care le aud". Se pare că domnii Clinton şi Chirac l-au înţeles foarte bine.

Claude KARNOOUH

Paris, 20 noiembrie 1996

Îi anunţăm pe cititorii şi corespondenţii noştri că noul număr de fax al revistei Dilema este:

230.75.59

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Prejudecăţi**
- **Universitate şi universitari**
- **Istorie şi politică**
- **Idealuri, aspiraţii, dorinţe**

FEMEI

Pe scena politică autohtonă n-a prea fost loc, în ultimii ani, pentru femei. Excepţiile sînt rare. Şi ele atestă, de fapt, masive reziduuri de gîndire "macho", cîtă vreme nu s-au putut negocia decît poziţii subalterne, sau legate de înzestrările "tradiţionale" ale feminităţii: secretariate de stat pentru handicapaţi sau pentru copiii năpăstuiţi de soartă, interimate la Ministerul Sănătăţii, servicii decorative de tot soiul, de la şefă de cabinet, la purtătoare de cuvînt etc. Încă şi mai semnificativ e faptul că această carenţă de "corectitudine politică", fără a trece neobservată, n-a preocupat, în fond, pe nimeni. Chiar şi acum, după marea schimbare, s-a vorbit enorm (şi cu îndreptăţire) despre participarea la guvernare a unor demnitari maghiari, dar nu s-a vorbit deloc despre eventuala preluare în executiv a unor femei. "Situaţiunea" nu e greu de explicat. Mai întîi, "micul nostru Paris" e la porţile Orientului... Femeia se (şi ne) epuizează în domestic şi ornamentaţie: e un geniu al subsidiarului, o zeitate de underground, viguroasă dar inavuabilă. Apoi, suferim cu toţii de "sindromul Elena Ceauşescu". Nu mai vrem "cabinetul doi", nu mai vrem, la vîrf, scorpii calificate. Nu e de exclus nici împrejurarea, obiectivă, că femeile însele nu s-au angajat frontal în lupta politică, n-au ţintit, tenace, spre "eşalonul unu". S-au complăcut, mai curînd, în postura (străveche) de eminenţe cenuşii. Au vrut să fie susţinători, consilieri, comentatori; au scris, au analizat, au vociferat, au manevrat discret, dar au evitat - cu cîteva excepţii - să iasă la rampă.

Mai devreme sau mai tîrziu, lucrurile vor evolua şi la noi în direcţia impusă de spiritul veacului. Europa îşi are femeile ei. De ce să nu avem şi noi femeile noastre? Le vom avea! Deocamdată, simt însă nevoia să omagiez două performanţe feminine pe care le avem deja. E vorba de cele două neveste ale preşedinţilor de după decembrie '89.

Doamna Iliescu e demnă de întregul nostru respect pentru obstinaţia cu care a refuzat să apară în sfera ceremonială a puterii. A stat deoparte cu o nobilă cuviinţă şi, probabil, cu o crescîndă melancolie. Şi-a interzis pînă şi minimum-ul care i se cuvenea; a făcut, cu alte cuvinte, efortul - deloc neglijabil - de **a nu exista** public, ceea ce denotă personalitate şi tărie de caracter. Sînt sigur că a dat sfaturi bune soţului ei, şi sînt sigur că el n-a ţinut cont de ele atît cît ar fi fost cazul.

Doamna Constantinescu a optat - într-un context care impunea o atare opţiune - pentru o prezenţă publică mai conturată. A reuşit însă, de la bun început, să găsească dozajul optim între "rol" şi autenticitate. De cîte ori a trebuit să spună ceva a fost concisă, firească, măsurată. Cu un asemenea tact şi cu o asemenea discretă autoritate, "nevasta Preşedintelui" are toate şansele să reintre şi la noi - ca instituţie - în normalitate. E un detaliu, firesc, dar de cumulul unor **astfel** de detalii atîrnă obsesiv invocata noastră schimbare în bine. Şi pentru a trece de la preşedinţie la guvern: nu ştim încă dacă vom avea miniştrii care ne trebuie. Deocamdată, nu ne rămîne decît să sperăm că ministresele vor fi femei cumsecade.

Andrei PLEŞU

ATAVISME

● Un literat foarte onorabil, desigur sincer entuziasmat de rezultatul alegerilor prezidenţiale, îl numeşte pe Emil Constantinescu, într-un patetic articol, "conducătorul ţării".

Conducătorul ?!

Memoria stiloului, probabil.

Aş vrea să cred că noul preşedinte se va simţi ofensat de această sinistră titulatură, în cazul că-i va ajunge sub ochi. Deşi nu de lectura nenumăratelor "adeziuni" şi "mesaje" linguşitoare va fi avînd el vreme acum. Dar această destrăbălare encomiastică, dusă uneori pînă la recuperarea (involuntară, sper) a searbădului limbaj omagial ceauşist, nelinişteşte. Nici nu s-au instalat bine noii demnitari şi cădelniţele fumegă aprig în jurul lor. Masca de gaze ar trebui să intre obligatoriu în dotarea noii puteri. Tămîia asfixiază.

● La Televiziunea publică şi la Radio, poate pentru mîntuirea de grele păcate, toată jalnica recuzită a "Cîntării României" a fost iute reciclată în spirit... "creştin-democrat", cel "naţional" fiind oricum moştenit. Au fost regăsite pînă şi vocile acelea afectate de închipuite emoţii şi de solemnităţi de comandă, cu sugrumături şi clinchetit de clopoţei, ca la o serbare a "şoimilor patriei". Istorie de carton şi folclor de plastic, pe bandă rulantă.

● Pînă în decembrie '89, dl X, jurnalist "extern" de vreo treizeci de ani, îl numea constant pe Ceauşescu "**Domnul** Ceauşescu". Era, pretindea el, o obligaţie protocolară şi deopotrivă o garanţie de obiectivitate. Ambele au dispărut ca prin farmec după decembrie '89, cînd obiectivul jurnalist "extern" s-a radicalizat, renunţînd la "**Domnul** Ceauşescu" şi scriind, curajos, "n.ceauşescu". A insistat apoi, vreme de aproape şapte ani, să demonstreze că "**Domnul** Iliescu" a înzestrat România cu o democraţie viabilă. Pînă în noaptea de 17 spre 18 noiembrie. Atunci a luat foc, s-a rostogolit ca o bulă incandescentă, a explodat şi a vestit lumii că în sfîrşit România a devenit democratică. Şi că el este, de secole care au durat vreo patru ani juma', un "emilconstantinescian" jurat, dar n-a avut condiţii să se deconspire. Trebuia să fie *obiectiv*. La foaia obscură unde e un fel de şef a decretat de altfel menţinerea cenzurii. Căci pînă la 17 noiembrie cenzurase tot ce era măcar bănuit a fi critic la adresa **Domnului** Iliescu; azi, desigur, desigur, i. iliescu. Menţinerea cenzurii are în vedere tot protejarea preventivă a puterii, dar a noii puteri. Dl X este mereu *obiectiv*. Sau, poate, are *un* obiectiv.

● Pentru a-i reuşi construirea normalităţii, noua putere va avea de luptat şi cu aceste atavisme. Nu-i va fi deloc uşor, important este totuşi să nu uite de ele, să nu le considere "normale".

Mircea IORGULESCU

NORMALIZAREA - OBSESII, PRIORITĂŢI , SACRIFICII

Furaţi de valul "mîndriei patriotice" revărsat dinspre Alba Iulia prin canale radiotelevizate publice şi private, editorialiştii cei mai populari s-au ferit să transforme rezultatul alegerilor din Republica Moldova în subiect politic de primă importanţă. Aşa cum sarcina mesajului de felicitare adresat lui Petru Lucinschi a revenit - "din motive obiective", preşedintelui Senatului, povara "descifrării" semnificaţiilor victoriei unui rusofil la Chişinău a fost transferată, în primele zile ale săptămînii, pe umerii fragili ai unor comentatori aproape anonimi găzduiţi în publicaţii cu tiraj de buzunar. Dar dacă Petre Roman, în calitate de şef al Senatului, a reacţionat cu prudenţă şi satisfacţie diplomatică la înfrîngerea lui Mircea Snegur, reprezentanţii PNŢCD şi analiştii proţărănişti au dezvoltat, în ziarul **Cotidianul**, o întreagă teorie optimistă a reunificării celor două state româneşti. De remarcat, întîi de toate, că nu **România liberă** a cules primele declaraţii politice cu privire la scrutinul prezidenţial din capitala Moldovei. De precizat, apoi, că nu preşedintele PNŢCD, Ion Diaconescu a făcut public punctul de vedere al partidului său în problema alegerilor de peste Prut, ci deputatul Iftene Pop, "specialist în probleme internaţionale". Domnia-sa crede că opţiunile proruse ale noului lider moldovean sînt doar o chestiune de "aparenţă" şi aduce, în sprijinul acestei convingeri, un argument de ordin istoric: " Să nu uităm - zice dl Pop, că în 1918 Ion I. Inculeţ a fost trimis în Basarabia de către noua putere bolşevică de la Petrograd , pentru a o bolşeviza. Şi Ion Inculeţ este acela care a contribuit decisiv la reunificarea Basarabiei cu patria-mamă". Specialistului ţărănist pare să nu-i pese că invocata contribuţie decisivă avusese efecte temporare şi că istoria României a rămas adesea blocată (sau s-a împotmolit singură) în obsesia "reîntregirilor diplomatice", întrucît liderii noştri politici au disprefuit importanţa factorului economic în favoarea trasului de sfori la "nivel înalt". Domnia-sa afirmă că a venit timpul ca "noua Putere să elimine echivocul de pînă în prezent" şi să declare răspicat "dreptul inalienabil şi imprescriptibil al naţiunii române la reunificare". Cît despre faptul că Moldova poate privi de bunăvoie înspre Bucureşti doar dacă democraţia românească ar renunţa la statutul ei de democraţie de paradă iar standardul de viaţă ar deveni comparabil cu acela de la Praga ori Budapesta nu se suflă - încă -, nici un cuvînt. În schimb, adepţii "României Mari" nu pierd prilejul să ne aducă la cunoştinţă că "serviciile secrete au gîndit şi facilitat " victoria promoscovitului Petru Lucinschi la Chişinău tocmai pentru că între ele s-a încheiat un nou tîrg şi că prin acest tîrg se deschide calea "realipirii Basarabiei la patria-mumă". Această teză e pusă pe tapet, sub semnătura lui Lucian Gheorghiu, chiar în aceeaşi pagină cu declaraţiile optimiste ale lui Iftene Pop, pe care - de fapt - le completează şi le justifică. Pentru a răspunde la întrebarea "de ce a cîştigat un rusofil ca Petru Lucinschi la Chişinău?", ziaristul cu pricina scoate din mînecă două premise-bombă: 1. "un şef de stat care deţine o vreme îndelungată puterea nu poate fi înfrînt fără sprijinul discret al serviciilor secrete"; 2. "serviciile screte, atît cele din zonă, cît şi cele ale marilor puteri, veghează şi hotărăsc configuraţiile geo-politice". În concluzie, Moscova ar fi renunţat deja la Moldova ştiind că nu poate împiedica unirea acesteia cu România, dar cere - în schimb - independenţa Transnistriei, care nu poate fi garantată decît de noul preşedinte Lucinschi. Pe de o parte, liderii ţărănişti ne spun deci că ei înşişi au ajuns la putere "inseraţi" în planurile de perspectivă ale altor forţe decît cele reprezentate de masa electorală. Pe de alta, ei ne atrag atenţia că "misiunea istorică" a reîntregirii a revenit pe tapet deşi , de dragul acesteia, a fost abandonată credinţa în "soluţia salvatoare" a monarhiei. Chiar a doua zi după ce Emil Constantinescu îşi surclasase adversarul, senatorul PNŢCD Valentin Gabrielescu declara, în drum spre Adunarea Parlamentară de la Strasbourg, că ţelul prioritar al politicii externe româneşti a devenit unirea cu Basarabia. În opinia domnului Gabrielescu, integrarea în NATO mai poate aştepta, pe cînd idealul unionist trebuie ridicat la rang de obiectiv naţional de primă importanţă. Această răsturnare spectaculoasă a scării de valori în plan diplomatic poate fi, pînă la un anumit punct, doar rodul răbufnirilor de orgoliu într-un partid controlat de urmaşii lui Iuliu Maniu. Dacă ele sînt hrănite, aşa cum transpare din lectura atentă a declaraţiilor şi comentariilor pe tema "alternanţei de putere de la Chişinău", de încrederea oarbă în "patriotismul naţionalist al serviciilor noastre secrete" şi în rezultatul colaborării lor cu serviciile omoloage din zonă, atunci semnele de întrebare se înmulţesc iar incertitudinile legate de viitorul apropiat al raporturilor cvadripartite româno-ruso-ucrainiano-moldovene pot lăsa încă o dată în suspensie programul de reformă atît de mult (şi de antinaţional) amînat.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

"Humanitas" versus "Jurnalul literar"

Agitaţia politică din ultima vreme, dar mai ales efectele ei constituţionale, m-au făcut să amîn puţin propriile consideraţii pe marginea unui eveniment judiciar semnificativ pentru felul în care intelectualul român înţelege să se raporteze la lege. Este vorba despre litigiul apărut între Editura "HUMANITAS" şi revista "Jurnalul literar", cu privire la editarea şi difuzarea unui text scris, se pare, de Emil Cioran.

Pe scurt, în anul 1995, revista "Jurnalul literar" a editat şi difuzat textul *Razne* de Emil Cioran. Textul apăruse încă din 1949 într-o revistă a scriitorilor români din exil şi era semnat "Z.P.". Dl Nicolae Florescu, redactor-şef al "Jurnalului literar", a identificat pe necunoscutul Z.P. în persoana lui Emil Cioran şi a publicat textul, 45 de ani mai tîrziu, sub semnătura adevăratului autor. La momentul apariţiei editoriale, Editura "HUMANITAS" deţinea exclusivitatea editării în limba română a operei lui Cioran. Considerîndu-se prejudiciată, Editura "HUMANITAS" a demarat procedurile judiciare legale. În ultima pagină a "Jurnalului literar", nr. 33-38/octombrie 1996, sînt reproduse cîteva documente aflate, înţeleg, la dosarul cauzei. De asemenea, cu puţină vreme în urmă, un apreciat ziarist publica în paginile coditianului "Adevărul" opinia sa cu privire la acest litigiu. Pentru că a înaintat o plîngere autorităţilor judiciare competente, directorul Editurii "HUMANITAS" este, în ambele publicaţii, gratulat cu epitete jignitoare.

Nu îl apăr pe dl. Gabriel Liiceanu (de altfel, sînt convins că domnia sa nici nu are nevoie de apărarea mea), ci pun în discuţie o problemă de principiu, esenţială pentru funcţionarea statului de drept: este apelul la autorităţile judiciare o întreprindere care descalifică moral pe petent?

Constituţia României statuteză în art. 21 alin. 1 că "orice persoană se poate adresa justiţiei pentru apărarea drepturilor, a libertăţilor şi a intereselor sale legitime"; art. 21 face parte din titlul II al Constituţiei care enumeră drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale. Deci, sub aspect legal, nimic condamnabil în demersul Editurii "HUMANITAS". Sub aspect moral, pot sta lucrurile altfel? Putem concepe că, într-un stat de drept, exerciţiul unui drept constituţiona este imoral? Evident, nu. Aşa cum nu e nimic imoral în încercarea "Jurnalului Literar" de a se apăra prin toate mijloacele legale care îi stau la dispoziţie.

S-a spus că demersul legal al Editurii "HUMANITAS" este unul anti-cultural. "Aţi fi vrut ca textul cioranian să rămînă nedescoperit?", întreba retoric condeierul marelui cotidian. Sigur că nu, dar nu aceasta este problema. Descoperirea literară a dlui. Florescu este remarcabilă, întreaga prestaţie a "Jurnalului literar" este meritorie. Dar gestul dlui Liiceanu nu poate fi explicat în totalitate printr-o mai veche tensiune existentă în raporturile cu dl Florescu. Sub aspect juridic, e gestul firesc al unei persoane care se simte lezată în drepturile sale. Şi pentru că apără patrimoniul editurii pe care o conduce, dlui Liiceanu i se spune "vătaf", este numit "arendaş al vieţii editoriale româneşti", este asemuit cu Flămînzilă. Să înţelegem de aici că "Jurnalul literar" se opune eticii capitalismului? Totuşi, e prea mult spirit în această revistă şi prea largă deschidere în minţile celor care o scriu.

MORALA: Intelectualii nu-l vor putea convinge pe băcanul din colţ să-şi conformeze conduita după imperativul legal atîta timp cît ei înşişi nu se împacă cu spiritul acestei reglementări.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Sacrul profanilor

● Fobia anti-monarhică, pur verbală dar cu puternice şi puternic întreţinute rădăcini halucinatorii, a fostului preşedinte al României, Ion Iliescu, era banal tipică. Ea nu reprezenta în primul rînd o opţiune pentru republică, ci o înclinaţie pentru *monarhismul republican*. Acest fenomen a avut parte de o amplă dezvoltare, dar şi de o analiză pe măsură în cei paisprezece ani ai Franţei socialiste conduse de François Mitterrand. L-am cunoscut şi noi, galopant, în cei, vai, doar şapte ani de prezidenţiat Iliescu.

Menită a marca îndepărtarea de ateismul ipocrit iliescian, sărbătorirea Zilei Naţionale a României, aşa cum a fost ea concepută şi organizată la Alba-Iulia şi transmisă de TVR 1 şi 2 şi de Pro TV, nu a constituit decît o confirmare - intens simbolică - a acestui monarhism republican. Jurămîntul depus de preşedintele Emil Constantinescu va avea, oare, darul de a iniţia o tradiţie, de a consacra Alba-Iulia ca loc de consacrare a conducătorilor românilor? A fost investire de preşedinte sau încoronare de rege? Revenirea la sacrul declarat va reuşi, oare, să contracareze sacrul "camuflat", ipocrit, al "republicanilor" de pînă mai ieri? Nu poate rezista, la noi, republica decît pe şarpantele unor sacralizări mai mult sau mai puţin laice? Monarhismul republican este, astfel, la noi, o realitate consacrată. Cu sau fără apel la Biserică (Biserici), naţiunea se sanctifică pe sine. Astfel, pentru TVR, Ziua Naţională a României s-a transformat, emfatic, în "Sfînta sărbătoare a tuturor Românilor", ceea ce a făcut ca transmisia evenimentului să fie asigurată în principal de Departamentul Viaţa Spirituală, Cultură, Educaţie (ordinea cuvintelor este ea însăşi grăitoare) şi abia în subsidiar de Departamentul Emisiunilor Informative. Eu, unul, nu am înţeles de ce. Urgenţa, la noi, o reprezintă nu *sanctificarea*, spiritualizarea istoriei, ci adevărata ei *istoricizare*. Republică, adică "monarhie"? Preşedinte, adică "rege"?

● Pentru TVR, urgentă mi se pare constituirea ca post de sine stătător a ceea ce acum poartă numele de programul 2. Căci TVR 1 nu mi se pare prea lesne şi prea curînd reformabil. Mizele şi prejudecăţile sînt, aici, mult prea mari şi mult prea multe. TVR 1 va continua să fie un hibrid, un ne-loc. Se poate, însă, face ceva cu TVR 2: doar el va putea fi un adevărat post public. Cu o redacţie de actualităţi şi cu un jurnal proprii, *altfel* decît cele de la TVR 1. Numai TVR 2 va putea concura TVR 1. De aceea, ele trebuie total, şi cît mai rapid despărţite.

● "«PRO TV a adus românilor siguranţa că televiziunea pe care şi-au dorit-o încă din decembrie 1989 a apărut. În fiecare zi, noi, cei de la Pro TV, ne simţim datori să onorăm aşteptările tinerilor căzuţi în revoluţie, ne-a declarat directorul general, Adrian Sîrbu»" (*Libertatea*, 3 decembrie 1996). Nu pot să spun decît: SIC! Şi mai interesant este ce scrie, în continuare, autoarea însăşi a articolului (Gabriela Simon): "Pro TV a fost pionierul televiziunii comerciale. Nu şi-a propus să facă nimănui educaţie, nu şi-a propus să culturalizeze masele. Singurul său scop a fost acela de a umple timpul liber al oamenilor". Adică asta îşi doreau "tinerii căzuţi în revoluţie", cei care au "umplut" istoria, să-şi omoare timpul? Prejudecata excluziunii reciproce, pe viaţă şi pe moarte, dintre *televiziune* şi *cultură* face, azi, la noi, adevărate ravagii, domnind nestingherită în ambele tabere, la ambii poli: TVR crede că face deja, şi numai ea, cultură - şi nu face! -, în vreme ce posturile comerciale, prin "pionierul" lor, sînt, şi ele, la fel de convinse că televiziunea şi cultura se exclud ca apa şi focul. Şi unii, şi alţii greşesc amarnic, păgubitor. Cultura poate fi spectacol, deci fapt de televiziune. Cultura nu este sperietoarea audienţei decît atunci cînd este prost, academic, mort făcută. Iar televiziunea, dacă nu e şi cultură, nu e. Iată idei care nu încap, încă, în minţile "profesioniştilor" noştri de televiziune, fie ei bugetari sau comerciali, care confundă televiziunea cu apăsatul pe butoane gata făcute şi cultura cu colportarea de idei primite de-a gata. Idei asupra cărora nu voi înceta să insist.

Bogdan GHIU

Economie

Iarnă cu miros de petrol

Scandalul petrolului, amplificat săptămîna trecută, prefaţează cea dintîi iarnă a Guvernului Ciorbea. Am putea spune că nu-i nici o noutate: de mai mulţi ani, de fapt de mai multe decenii, fiecare iarnă românească a debutat cu căutări febrile de dolari pentru resurse energetice, cu vapoare pline cu petrol sosite în Portul Constanţa, dar care nu se descarcă, fiindcă nu se găsesc bani pentru achitarea notei de plată, toate acestea anunţînd pericolul îngheţării caloriferelor şi al întreruperii curentului electric în fabrici. Şi, iată, la fel începe şi iarna 1996-1997, cu singura deosebire că premierul Victor Ciorbea şi miniştrii din guvernul său nu au nici o vină pentru ceea ce se întîmplă. Ei vor suporta doar consecinţele.

Detaliile scandalului petrolului din acest an au mai puţină importanţă. Pentru că, în mare, ele seamănă cu cele din anii trecuţi. Două lucruri au, acum, cea mai mare însemnătate. Primul: ce se poate face, totuşi, spre a fi mobilizaţi banii necesari achiziţionării ţiţeiului, păcurei şi gazelor naturale de care avem nevoie pentru a depăşi această iarnă. Al doilea: ce măsuri ar fi necesare pentru a se pune capăt iernilor în care blestemăm zăpada.

Fără îndoială că soluţia nu poate fi, în nici un caz, rezerva de dolari de la Banca Naţională. Chiar dacă sacul statului, în acest an, are o încărcătură de um miliard de dolari – constituind cea mai mare sumă din anii tranziţiei –, rostul ei nu poate fi consumul. Respectiva rezervă va întări în această iarnă credibilitatea statului român pe pieţele financiare internaţionale. Aşa că rămîn doar două soluţii: fondul valutar energetic şi piaţa valutară interbancară.

Cît priveşte fondul valutar-energetic, constituit pe baza Legii bugetului din 1996, este de remarcat că viaţa lui se va sfîrşi la 31 decembrie. Ochii noştri vor trebui să se îndrepte în exclusivitate către piaţa valutară. Vom avea petrol şi vom scăpa de grijile iernilor viitoare numai dacă vom reuşi să facem să funcţioneze bine piaţa valutară interbancară.

Aici, pe această piaţă, cîştigarea bătăliei va depinde de oferta de valută. Vor spori exporturile, vor veni mai mulţi investitori străini, vom reuşi să facem atractive inclusiv investiţiile de portofoliu, ei bine, vom avea atunci şi o ofertă valutară îndestulătoare pe piaţa interbancară. Altfel, vom continua să ne chinuim ca în prezent, cu o cerere enormă şi cu o ofertă nesemnificativă.

La noi, preţul energiei are două componente subiective: una este emoţională şi alta politică. Firească, aceste două componente sînt strîns legate între ele. Deşi prima componentă este obiectivă (calculul economic), următoarele două sînt subiective. În ianuarie 1990, cînd tranziţia nu era decît un vis pe care noi nu ştiam să-l interpretăm, una dintre primele lozinci scandate a fost: *"Jos aberantul preţ al kilowattului/oră!"*... Vechiul regim mizase pe energie "ieftină", prin falsificarea preţului intern, deşi plătea scump resursele energetice importate, pentru a nu compromite producţiile energofage. În acelaşi timp, furniza populaţiei energie "ieftină" pentru a-i da iluzia protecţiei sociale. După 1995, însă, iluzia n-a mai putut fi întreţinută. Platformele industriale erau tot mai des decuplate de reţeau energetică, în timp ce electricitatea furnizată populaţiei a suferit o scumpire drastică. Noul regim, sensibil la ce se striga pe stradă, a redus la 1 leu şi ceva preţul unui Kw/h. S-a intrat, atunci, într-o nouă iluzie: că ne vom bucura de energie ieftină.

Treptat, am învăţat că în economia noastră grav bolnavă nu pot fi ieftine nici mărfurile vîndute pe piaţa internă de consum, nici creditele bancare, nici valuta, nici energia, nici benzina şi nici motorina. De altfel, toate s-au scumpit.

S-a scumpit şi energia electrică. La populaţie, din 1990 şi pînă în prezent, preţul unui Kw/h a crescut de 60 de ori. În timp ce creşterea generalizată a preţurilor de consum este mai mare de 150 de ori.

De unde a ieşit, la energie electrică, un tarif de 60 de ori mai mic decît rata inflaţiei? Doar valuta s-a scumpit continuu, importurile de resurse energetice ne dau cele mai mari dureri de cap, salariile energeticienilor sînt dintre cele mai mari, iar la economie consumurile şi risipa de electricitate sînt alarmante. Nu e greu de aflat răspunsul: din subvenţii de la buget! S-a luat şi se ia din sectoare ce şi aşa sînt năpăstuite, cu deosebire de la sănătate şi de la învăţămînt, pentru că aici consecinţele dezastruoase nu se văd imediat, pentru a se acoperi falsificarea preţului energiei.

Faptul că Guvernul a ţinut în loc preţul energiei i-a dat românului o senzaţie de suportabilitate. Dar acest preţ nu era adevărat. Şi atunci? Dacă întreprinderile plătesc energia sub preţul ei normal, devine explicabil de ce le convine s-o risipească, să încorporeze cît mai multă electricitate în produse destinate... stocurilor ori să facă exporturi urmate de încasări valutare derizorii. Chiar mai mult: mii de întreprinderi risipitoare nutresc iluzia că sînt rentabile. Deşi fac profit din electricitate obţinută sub preţul ei normal.

Întrebare esenţială: *Cine plăteşte diferenţa?* Să socotim. În economie, se înregistrează o pierdere uriaşă, care se acoperă din buget. Asta înseamnă că funcţionează încă sistemul "cazanului comun": se percep bani de la populaţie, prin impozite şi taxe; şi se percep bani de la întreprinderile profitabile, îndeosebi cu capital privat; cu o bună parte din aceşti bani se plătesc pierderile regiilor de stat care produc energie (dar o vînd sub costul real) şi ale întreprinderilor de stat care risipesc energia. Populaţia suportă un preţ dublu: o dată pentru a restabili echilibrul intrări-ieşiri la producătorii de energie; şi încă o dată pentru a le da asigurări întreprinderilor somnolente că pot să risipească liniştite energie, că doar o vor primi în continuare la un preţ minim. Şi asta pentru că tarifele se depărtează tot mai mult de calculul economic, devenind tot mai dependente de campanii electorale, de programe de asistenţă socială.

A sosit timpul să depăşim, în România, dependenţa energiei de criteriile politice şi sociale. Pentru a asculta de calculele economice.

Adrian VASILESCU

Preşedinţi, consilieri, manipulatori

● Fiecare cere cîte ceva: "Emil Constantinescu a cerut românilor «unitate, solidaritate şi încredere în viitorul naţiunii»". Cererea a fost formulată la Alba Iulia, cu ocazia zilei naţionale şi transcrisă integral în **Curierul naţional**, **Cronica română**, **Evenimentul zilei**. Ion Cristoiu îi cere liderului de la Cotroceni "să taie în carne vie. Corupţii şi incompetenţii născuţi şi crescuţi în regimul Iliescu au scos la mezat teza pericolului reprezentat de o posibilă vînătoare de vrăjitoare în clipa ajungerii la putere a CDR (...) Dacă noua putere nu intră cu buldozerul în mafie şi birocraţie, dacă nu-i vîră pe escroci la închisoare şi nu-i mătură pe incompetenţi, atunci ea riscă să repete tragedia de acum o jumătate de secol şi ceva: prăbuşirea imensei aspiraţii populare reprezentate de venirea la putere a ţărăniştilor după anii de guvernare liberală." Octavian Paler aşteaptă ca noul şef de stat să intervină în disputa dintre adepţii numirii lui Adrian Severin la externe şi adversarii hotărîţi ai "europenismului" aşa cum îl înţeleg "revista 22 şi Gabriel Andreescu", blocînd - se înţelege - titularizarea liderului PD în fruntea departamentului diplomatic. "Mă tem că dl Constantinescu plăteşte prea scump sprijinul primit înaintea celui de-al doilea tur de scrutin la prezidenţiale", îşi încheie directorul onorific al **României libere** editorialul din 3 decembrie. Şi Sorin Roşca Stănescu se teme pentru viitorul şefului de stat. "Pericolul major care îl paşte pe Constantinescu este manipularea. Asupra preşedintelui se exercită două mari feluri de presiuni. Prima vine din direcţia propriilor săi susţinători. Simpli susţinători sau oameni de afaceri. Fiecare crede că are un ascendent asupra sa, că-i poate da sugestii cu iz revendicativ sau ultimativ şi mai ales, că poate să-i ceară favoruri, funcţii, interese, pachete de interese. A două categorie de presiuni îşi are originea în tabăra foştilor adversari." (**Ziua**, 3 decembrie)

● **Toţi ştiu unde au greşit învinşii:** " Dacă Ion Iliescu nu s-ar fi instalat în PDSR, nemulţumiţii ar fi pus surdină vociferărilor. Declaraţiile fostului preşedinte despre «reorganizare», despre «fripturiştii», «oportuniştii», «ciocoii» din partid li s-au părut însă atît de încurajatoare, încît au pornit lupta, împrumutînd în comunicatele lor noul limbaj iliescian, spre a nu lăsa vreun dubiu cu privire la partea de care se situează. Unii au pornit «mineriada» din motive personale - dispariţia ciolanului, controlul partidului în plan local, dorinţa de a-şi lua revanşa -, alţii sînt gata de acţiune deoarece sînt preocupaţi de viitorul partidului. Comportamentul fostului preşedinte apare derutant în lumina ultimelor evenimente" (Rodica Ciobanu în **Adevărul**). Iosif Boda e convins că "Iliescu a pierdut în primul rînd pe mîna sa. A fost şovăielnic. Lipsa de fermitate în a tranşa situaţia unuia sau altuia din cei suspectaţi, bănuiţi de comportamente nu tocmai ortodoxe, fie ei chiar miniştri, l-a costat. Dacă nu se va rupe de sentimentalism, nu va reuşi să facă ceea ce trebuie făcut în politică şi va pierde ca om politic (**Expres Magazin** nr. 327). Mircea Druc transferă experienţa dîmboviţeană peste Prut: "Snegur a pregătit victoria lui Lucinschi. Este un triumf al democraţiei pe care ne-o dorim. Are o semnificaţie la fel cu cea de la Bucureşti, lumea vrea schimbare. Snegur este de cinci ani preşedinte, acuză pe toată lumea şi nu-şi asumă nici o răspundere." (**Cotidianul**)

● **"Vîrfurile" ştiu însă ce trebuie şi ce nu trebuie:** "Din acest moment, România nu mai ia lecţii de democraţie de la nimeni" (Mesaj prezidenţial la Alba Iulia). "...Ţara mea este decisă să facă şi mai mult pentru a-şi realiza idealurile legitime precum consolidarea democraţiei, afirmarea unei economii de piaţă viabile şi prospere şi integrarea în structurile europene şi euro-atlantice" (Alocuţiune rostită la susnumit-ul OSCE de la Lisabona; ambele texte au fost reproduse în **Cronica română**). "Bill Clinton consideră «ridicolă şi de neconceput» admiterea României în NATO." Afirmaţia a fost "descifrată" în "revista de politică americană Time" de către "reporterii speciali" ai cotidianului **Ziua**. (E.Ş.)

Oameni şi principii

● **Unicitate** - ... De fapt, misiunea coaliţiei Măslinului nu este atît însănătoşirea statului, cît crearea lui. Italia are o birocraţie pletorică, dar nu un Stat. Din diverse motive, unitatea italiană, la fel de recentă ca cea germană nu a reuşit să alcătuiască o administraţie cu adevărat "naţională" şi modernă. Statul "mînă de fier" a fost discreditat de cele două decenii de fascism; şi după aceea, democraţia creştină s-a confundat cu Republica şi n-a izbutit să separe treburile publice de propriile afaceri. Editorialistul de la **Repubblica** are dreptate cînd observă că „Există un singur loc pe lume unde un multimilionar anchetat pentru corupţie, participă la o manifestaţie populară în care se protestează împotriva protecţiei fiscale: Italia" (**Le Monde** - 26 noiembrie)

● **Un navetist** - Nimeni nu dădea doi bani pe statura de dictator a fostului preşedinte de sovhoz din Belarus, Alexandr Lukaşenko. Evoluţia evenimentelor derutează nu doar vecinii, ci şi marile puteri. Se numără rachetele cu ogive nucleare (ar mai fi, n-ar mai fi pe teritoriul Republicii Belarus), se numără Parlamente şi parlamentari, se expediază telegrame cu avertismente de la acru la ameninţător. Ceva mai liniştită este soţia lui Lukaşenko. Întrebată de ce nu s-a mutat la oraş, împreună cu soţul ei, prima doamnă a ţării Belarus răspunde: "Nu m-am grăbit, pentru că, ştiţi, Saşa nu izbuteşte niciodată să stea la acelaşi serviciu mai mult de doi ani". (**Le Monde** - 26 noiembrie 1996)

Vedete - Bill Gates, cel mai bogat om din America, este bine dispus. El, este preşedintele celei mai mari companii de software din lume, fiind pe punctul de a lansa o operaţiune care va modifica în mod revoluţionar relaţiile dintre oameni. Dintre oamenii din ţările unde există cadrele apte să

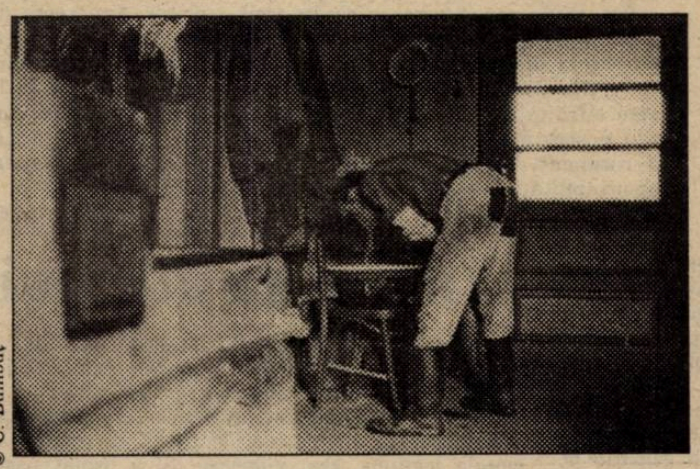

© C. Bumbuț

înţeleagă şi banii cu care să se poată plăti această revoluţie. "Ar trebui să ne referim la Imperiul Roman pentru a găsi în lumea civilizată un centru capabil să influenţeze lumea, aşa cum o face Microsoft astăzi". (**Newsweek** - 2 decembrie 1996)

● **Politica externă** - Surpriza cea mai mare în legătură cu politica externă a Rusiei este că ea a început să existe. După ce ani de zile totul a fost posibil, au început să se profileze două principii importante. Primul - **nici o concesie** care să-i diminueze patrimoniul şi influenţa aşa cum există acum. În al doilea rînd Rusia va fi mai prudentă în angajarea în noi situaţii conflictuale: **nici o aventură**... Şi totuşi rămîne neliniştea, că chiar sub tutela relativ sofisticată a domnului Primalkov, Rusia va fi incapabilă să se debaraseze de concepţia ei despre lume ca un joc cu sumă zero în care unele ţări devin puternice doar cînd le şubrezesc pe celelalte. Rusia joacă foarte cinic această carte pentru vecinii ei imediaţi care n-au cum s-o nesocotească. Ar juca-o şi pentru ţările mai îndepărtate, dacă ar avea cum. Dl. Primakov este calm, este calculat poate fi şi amuzant. Dar ochii lui de culoarea închisorii Lubianka au uneori o strălucire îngheţată (**The Economist** - 23 noiembrie 1996) (M.B.)

De jur împrejur

Poporul

În ultimul timp popoarele sînt foarte ocupate: manifestează, protestează, legitimează, emigrează - oferind astfel simptomatologia bogată a unei crize care se întinde şi la celule sănătoase şi vitale.

Procedeu mit al structurării democratice a societăţii, alegerile (după siluirea în conţinut practicată de comunişti) au dobîndit pe continentul african (cu cîteva excepţii, dintre care Africa de Sud este cea mai notabilă) un model infailibil pentru conservarea statului-partid-individ: toate puterile sînt în mîna preşedintelui în exerciţiu. La iniţiativa lui, guvernul fixează data alegerilor. Opoziţia - căreia i se dă dreptul să respire dar nu să existe - încearcă să contracareze manipulările propagandistice ale puterii care se declară singura capabilă să apere graniţele existente sau să le recucerească pe cele istorice, să redreseze economia (mai întotdeauna pe marginea prăpastiei). Opoziţia n-are cum să-şi facă auzit mesajul, aşa că fie boicotează alegerile, fie nu le acceptă rezultatul. Puterea ignoră opoziţia şi noul vechi preşedinte depune jurămîntul în faţa Parlamentului, conform ritualului democratic.

Ani de zile, preşedintele Miloşevici a izbutit să transfere aceste obiceiuri pe teritoriile care se numesc încă Iugoslavia, asigurîndu-şi astfel legitimitatea de care avea nevoie pentru a fi un factor hotărîtor atît în desfăşurarea războiului pentru Serbia Mare cît şi în tratativele de pace. Poporul l-a urmat în ciuda greutăţilor pe care le-a declanşat conflictul militar. În mod bizar, la două săptămîni după ce partidul lui Miloşevici cîştigă alegerile parlamentare, opoziţia cîştigă scrutinul în cîteva importante municipalităţi. Puterea refuză să recunoască rezultatele, organizează al treilea tur de scrutin, sperînd să poată falsifica în cele din urmă, ceea ce n-a apucat să facă dintr-un bun început, avînd probabil senzaţia că şi fără a fura voturi se bucură de un sprijin popular real. Probabil că, psihologic, guvernanţii nu-şi revin, poporul, căruia i s-a explicat că toată omenirea îi vrea răul şi distrugerea şi doar conducerea existentă îi poate asigura supravieţuirea, are brusc iniţiativă în legătură cu primarii şi consilierii municipali. Sute de mii de manifestanţi protestează, susţinuţi de avertismentele organizaţiilor internaţionale şi ale Statelor Unite. Miloşevici nu ia deocamdată măsuri: aşteaptă ca poporul din opoziţie să se plictisească iar el să poată acţiona în numele poporului doritor de linişte, care este întotdeauna majoritar. Aşa cum a dovedit-o şi referendumul organizat în Belarus de preşedintele Lukaşenko unde poporul a considerat într-un procent covîrşitor că e mai bine să-şi încredinţeze destinele unui om, oricum ar fi acela (Preşedintele), decît în mîinile unei colectivităţi care nu face altceva decît să discute (Parlamentul). Se poate argumenta că în absenţa unei reale experienţe democratice, atît consultările electorale, cît şi manifestaţiile populare sînt doar travestiuri, rezultate ale manipulării. Nu a existat şi nu există forţă politică, oricît de conservatoare (fundamentalismul islamic), criminală (de la fascism şi nazism pînă la comunism) care să nu se poată legitima la un moment dat prin popor, prin marele entuziasm colectiv iscat de promisiunea de a lichida păcatele regimului anterior şi de a institui dreptatea. De cîte ori în procesul politic se amestecă iubirea dintre popor şi conducător, evoluţia democratică e în mare pericol. Conducătorii siguri de legitimitatea lor preferă iubirii respectul şi veghea lucidă - devotamentului tribal.

Magdalena BOIANGIU

Argument

La Bucureşti, destul de mulţi cititori de presă ştiu că teoria "societăţii deschise" aparţine lui Karl Popper, dar mult mai multă lume a auzit că există o Fundaţie Soros aspru înjurată în publicaţiile naţionaliste şi că această fundaţie militează "pentru o societate deschisă". Conform sondajelor de opinie, românii nu mai vor să trăiască într-o ţară ruptă de lume, în care graniţele se apără cu puşca în mînă şi identitatea naţională cu dosarul de cadre: peste 90% din cetăţeni doresc integrarea în structurile europene şi euro-atlantice, deci acceptă competiţia, dialogul şi toleranţa drept valori supreme. Datele unor asemenea chestionare îi încîntă mai ales pe cei care cred că "România nu mai trebuie să ia lecţii de democraţie de la nimeni". Dincolo de ele, realitatea socială şi economică se adaptează greu legislaţiei continentale, liderii de partid fac din problema libertăţilor individuale (religioase, sexuale sau de ordin politic) un prilej pentru ocări reciproce, Legea tinde să fie înlocuită de predici, de jurăminte pe Biblie în faţa camerelor de luat vederi sau de editoriale semnate de "procurori" care ştiu cine şi de ce trebuie condamnat.Văicăreala profitabilă, monologul sarcastic şi de-responsabilizarea prin acuzaţia publică a celuilalt au marcat - în aceşti ani ai tranziţiei -, naşterea, compromiterea sau supravieţuirea multor instituţii , au impus sau distrus cariere, au produs sau dărîmat organizaţii civile de "studiu şi analiză". Chiar dacă "închiderea" aparţine fiecăruia dintre noi, "deschiderea" e adesea înţeleasă ca o "salvare în colectiv".

Acest număr de revistă dedicat "temelor occidentale" trecute prin filtrul "temerilor autohtone" poate fi citit fie în "cheie demolatoare", fie în buna tradiţie a "bilanţului optimist": în fond, am trecut cu brio "proba democraţiei", estul Europei şi zona balcanică ne pot lua de model, iar dacă statul de drept şi pluripartidismul nu funcţionează încă "normal", e bine să ne aducem aminte de unde am plecat în decembrie '89.(E.Ş).

Angoasa societăţii deschise

Deşi nu sînt un om care să aibă prea multe certitudini, eram (totuşi) aproape sigur înainte de 1989, că nimeni nu va ajunge să regrete vreodată societatea "tribală" a ceauşismului. O "societate închisă", antiumanitaristă, autarhică, naţionalistă, dar cu pretenţii ideologice universaliste, o societate urîtă de toţi.

Evident, m-am înşelat. Întrebarea este: de ce?

O parte a misterului stă, poate, în aceea că societăţile închise sînt totodată societăţi pe care le-aş numi *sanatoriale*; societăţi care combină trăsăturile eterne ale "tribalismului", pe care le-a selectat K. Popper, cu un sentiment al securităţii, al lipsei de responsabilitate şi lîncezelii comode pe care numai un sanatoriu bine organizat ţi le poate conferi. Acolo, în liniştea brazilor, distanţa pînă la civilizaţia celui mai apropiat oraş îţi apare enormă, grijile cotidiene nu-ţi mai apasă umerii slabi, refugiate, cum sînt, în documentele de serviciu ale oamenilor în alb; acolo te mişti aproape mecanic, dirijat cu precizie de rubricile rigide ale aceluiaşi program cotidian (acum mergem cu toţii la masă, acum mergem la televizor, hai să ne plimbăm împreună...); acolo mănînci puţin şi prost, la cazan, dar eşti mulţumit ("încă nu e aşa de rău...") pentru că *toţi* mănîncă la fel. Dar mai cu seamă dulcea lenevie în iarba caldă, în ţîrîitul cosaşilor...

Comunisul a fost o societate sanatorială în care, oricît ar părea de curios, au trăit *oameni*; vreau să spun că nu a fost un "paradis", cum s-a afirmat uneori, nici un "infern", cum se susţine acum. A fost o societate în care au vieţuit nu suflete diafane despărţite de trup, ci suflete cît se poate de bine încărnate. Tocmai de aceea cred că prima noastră problemă nu e să o afurisim, ci să o explicăm.

Era de aşteptat, poate, ca trecerea la o "societate deschisă", centrată pe valorile responsabilităţii individuale, democraţiei şi raţiunii critice, să stîrnească un entuziasm unanim. N-a fost să fie aşa. Dar putem să fim liniştiţi: niciodată n-a fost să fie aşa. "Angoasa civilizaţiei" a fost mereu prezentă, începînd cu trecerea la paternalismul arhaic la primele cetăţi democratice greceşti. E neliniştea stîrnită de "externarea" din sanatoriul nostru montan; e revenirea la grijile cotidiene, la epuizanta asumare a responsabilităţii, la regimul "normal" de funcţionare impus de o societate aflată în plin efort. Această solicitare suplimentară e preţul – neanticipat şi dureros – pe care şi oamenii societăţii închise de tip comunist trebuie să îl plătească deschiderii. Eliberarea le apare, paradoxal, ca o povară.

Strigătul de disperare al celor neadaptaţi e celebra şi incredibila formulă: "Era mai bine înainte!" El poate fi auzit nu numai la noi (unde e pus, de regulă, cu o enormă superficialitate, pe seama "dezastrului" economic post-decembrist); el se aude în toate ţările ex-comuniste, chiar şi în fosta R.D.G., bunăoară. M-am întrebat adesea care e explicaţia lui, dincolo de manipulările sale electorale. Cum se poate să spui, în timp ce păşeşti fie şi în modestele chioşcuri ce ne împînzesc trotuarele, că trăieşti mai rău decît pe vremea cînd pîinea şi uleiul de cea mai proastă calitate îţi erau cartelate?

Explicaţiile sînt, probabil, mai multe, dar fondul chestiunii stă aici: convalescenţii societăţii sanatoriale suportă greu trecerea la o societate deschisă. Ieşirea din sanatoriu le dă acel gust amar pe care-l atribuie, mai simplu, lipsei banilor. "Era mai bine înainte" e scîncetul unei nostalgii difuze după comodităţile şi certitudinile vieţii societăţii închise, pe care mai că le-ar vrea din nou, mai că nu. Sigur, au fost şi oameni care au trăit realmente mai bine atunci (o parte a nomenclaturii politice, unii funcţionari superiori, unii comercianţi etc.), dar despre grosul populaţiei cu greu s-ar putea afirma, dacă sîntem de bună credinţă, acelaşi lucru – în ciuda "scăderii salariului real". Căci gustul vieţii nu e dat doar de salariul real; ci şi de satisfacţiile realizării în profesie; de libertatea de a circula şi a scrie; de plăcerea participării la o viaţă publică scoasă de sub blestemul absurdului; de bucuria culorilor străzii şi de bogăţia vitrinelor inaccesibile... Ceea ce s-a întîmplat pe acest plan nu a fost doar o "scădere a puterii de cumpărare", ci şi o creştere *ameţitoare a nevoilor* sub impactul sugestiilor pieţei. Am trecut de la a vrea un pachet de unt, la a vrea un pachet de unt franţuzesc, sau suedez, sau austriac. Nu atît scăderea salariului real, cît creşterea *distanţei* dintre venituri şi nevoi a generat isteria idealizării societăţii închise. Alimentată propagandistic de irresponsabila retorică a "dezastrului" general, ea a devenit o adevărată boală a României post-comuniste. Să ne strigăm în continuare, dacă vrem, sărăcia, dar măcar să nu uităm că ne-o strigăm într-un "super market".

De fapt, cei mai mulţi dintre noi nu pot localiza focarul durerii. Căci s-ar putea ca el să fie acolo unde îl bănuim mai puţin. A nu mai primi indicaţii ferme "de sus" pentru cea mai neînsemnată mişcare, a-ţi asuma riscurile faptelor tale şi a depinde de acestea – iată o schimbare de stil de viaţă care nu e percepută, de cei mai mulţi, ca o eliberare, ci ca un chin. A nu "te face că munceşti", ci *a munci* efectiv (eventual, din greu), a-ţi ridica *singur* nivelul de trai printr-un efort suplimentar, a te abţine să "înfierezi" ca "îmbogăţiţi peste noapte" pe cei ce *fac* acest efort – iată ceva de care ne scutise societatea sanatorială. A avea treizeci de canale de televiziune şi sute de ziare (în loc de unul!), a fi obligat să "suporţi" toată această baie contradictorie de informaţii – iată un lucru pe care nervii noştri debili l-au visat în după-amiezele sanatoriului, dar nu-i mai fac faţă acum.

Antidotul antonpanesc inventat de români a fost demn de tot hazul: să ne plîngem cît putem mai des şi cît putem mai sus. Pentru că, evident, niciodată nu *noi* sîntem de vină; *ei* sînt. În aceşti şapte ani s-a pierdut mai multă vreme cu văicăreala naţională decît cu încercarea de a ne pune pe treabă. Această mentalitate de bocitoare ar fi ruşinoasă pentru un american. El nu numai că nu-şi scuză insuccesele proprii aruncînd vina pe alţii, dar e capabil chiar să se bucure de succesul semenilor săi. Un simplu producător de tricouri e ridicat la rang de erou local de concitadinii săi dacă a demonstrat că ştie să-şi facă bine treaba. El nu e pizmuit pentru că... s-a îmbogăţit peste noapte.

Fondul acestei crize "morale" mi se pare a sta în dificultăţile de adaptare, de unde această *angoasă a societăţii deschise*. Această incapacitate a multora dintre noi de a gusta viaţa liberă a metropolei ce se întinde, gălăgioasă, dincolo de gardul sanatoriului. Tocmai de aceea ar trebui să ne privim mai des în oglindă umerii debili şi să-i lăudăm pe cei ce s-au avîntat în tumultul oraşului.

Valentin MUREŞAN

Absenţa eticului

Într-o societate închisă, scria Popper, "tabuurile reglementează şi domină rigid toate aspectele vieţii, nelăsînd multe fisuri în ea. În această formă de viaţă, există puţine probleme şi nu există nimic realmente echivalent problemelor morale". Spaţiul de acţiune pe care îl problematizăm şi în care e posibilă manifestarea iniţiativei personale e, în acest caz, puţin divers. Viaţa e comodă, în măsura în care sîntem feriţi de povara deciziei şi a responsabilităţii personale: fiindcă tipurile generale de a face sau de a nu face ceva sînt predeterminate şi le-am învăţat prea bine. Dar Popper susţine chiar ceva mai mult – că această predeterminare e de-a dreptul absolută: absolută în sensul că nu poate fi pusă sub semnul întrebării; e lipsit de sens să o transformăm într-o problemă. Nu vom putea zice: iată, trebuie să acţionez aşa, fiindcă societatea în care trăiesc se întîmplă să fie aranjată într-un anumit fel, care totuşi nu e bun ori acceptabil. Mai degrabă ar fi să spunem doar ceva de genul: trebuie să acţionez aşa, fiindcă în chip implacabil lucrurile stau astfel.

Să luăm un exemplu (care a devenit deja celebru): felul în care s-a discutat la noi chestiunea homosexualilor. E, în primul rînd, semnificativă modalitatea în care aceasta a fost definită. În mod obişnuit, ea este înţeleasă în ţările occidentale ca o chestiune politică; altfel zis, ca o chestiune a cărei soluţionare trebuie formulată în spaţiul acţiunii publice. Iar ideile pe care ea le evocă imediat sînt cele de toleranţă şi de minoritate. Homosexualii sînt o minoritate, constituită pe baza identităţii lor sexuale, tot aşă cum alte minorităţi sînt definite pe temeiul unei identităţi etnice sau religioase. În viaţa unui om apartenenţa sa etnică, preferinţa pentru o morală, pentru o credinţă religioasă sau pentru un tip de activitate sexuală sînt foarte importante. De aceea, problema homosexualilor este una politică; nu e permis ca minoritatea lor să fie discriminată.

La noi chestiunea a fost definită însă în chip diferit. Aş-vrea să mă refer la două dintre modalităţile în care ea a fost conceptualizată. Mai întîi, ea a apărut nu ca o problemă politică, ci ca una morală şi religioasă. Sigur, nu vreau să spun că o abordare, dacă e politică, ar fi neapărat în afara eticului. Dar societăţile contemporane sînt în genere unele în care coexistă concepţii filosofice, morale şi religioase reciproc incompatibile; spaţiul public al unei astfel de societăţi nu se poate baza pe o anume concepţie morală decît cu preţul intoleranţei faţă de celelalte concepţii morale. Soluţiile acceptabile public trebuie mai degrabă situate într-o zonă neutră. Însă la noi s-a procedat în contrasens: o dată ce chestiunea homosexualilor a fost definită ca una morală, s-a identificat, ca singură abordare morală legitimă, cea religioasă. Şi a urmat pasul final: formularea unei soluţii (de blamare morală a unui astfel de comportament sexual) dincolo de orice putinţă de a fi problematizată – fiindcă ea are gir divin.

O a doua modalitate de a conceptualiza chestiunea a mers pe următorul drum: comportamentul homosexual, s-a zis, este unul deviant şi de aceea "nenormal". Şi cum să ne raportăm la ceea ce nu este normal? Depinde, de bună seamă, de ceea ce înţelegem prin "normal". Dacă înţelegem că termenul trimite la comportamente specifice majorităţii, în contrast cu cele ale unor minorităţi, atunci a lua poziţie faţă de ceea ce e nenormal ar însemna să încercăm o abordare politică a chestiunii (de felul celei amintite mai devreme). Dar la noi lucrurile s-au pus altfel: normalul a fost identificat cu naturalul, iar nenormalul cu ceea ce e în răspărul legilor naturii. Anume, comportamentul heterosexual e cel natural, iar cel homosexual e în contra naturii: e patologic. O persoană are un astfel de comportament nu ca rezultat al propriei decizii, ci fiindcă ea suferă de o boală (eventual, acea boală e una genetică).

Nu doresc în nici un caz să sugerez că cele două modalităţi în care a fost pusă la noi chestiunea homosexualilor sînt corecte sau că, dimpotrivă, sînt greşite. Dar vreau să sugerez altceva: anume că ele au în comun o structură care le face să fie expresii ale societăţii închise româneşti. Între-adevăr, potrivit primeia, chestiunea homosexualilor nu doar că primeşte un răspuns negativ, ci, mai mult, se dizolvă: ea nu mai ridică întrebări, căci comportamentul sexual admis apare ca având o întemeiere absolută. Potrivit celei de a doua, dispare iarăşi ideea de decizie individuală în cunoştinţă de cauză: deoarece, aşa cum nu poţi blama pe cineva pentru că este ciung sau şchiop, tot aşa nu poţi blama pe cineva pentru comportamentul său sexual nenormal. În ambele cazuri ceva rămîne constant: supoziţia că problema în discuţie nu e de fapt una care să implice responsabilitatea personală.

Pentru Popper, existenţa eticului într-o societate revine la existenţa unui spaţiu cît mai larg al deciziilor personale şi, în consecinţă, al responsabilităţii personale. Într-o societate închisă, aşa ceva nu se întîmplă însă şi "nu există nimic realmente echivalent deciziilor morale". Chestiunea homosexualilor îmi pare pilduitoare pentru felul în care într-o societate ca a noastră sînt puse în funcţiune mecanisme de restrîngere, ba chiar de anulare a deciziilor personale, a reflecţiei critice. Dar sînt multe alte contexte în care lucrurile se petrec la fel. Să ne amintim, de exemplu, ideea atît de răspîndită la un moment dat că soluţia problemelor economice sau sociale ale societăţii româneşti este una tehnică, nu politică: nu am avea nevoie de decizia responsabilă a factorilor politici – ar fi suficientă descoperirea mecanismelor economice sau sociale care guvernează procesele reale.

Nu are atunci de ce să surprindă că reflecţia critică asupra a ceea ce pare stabilit trezeşte violente reacţii de neacceptare. Cînd Gabriel Andreescu a ridicat chestiunea naţionalismului, reacţia la punctul său de vedere a avut două componente, care cred că trebuie despărţite cu hotărîre: una superficială – aceea de a respinge susţinerile sale specifice; şi una de adîncime – de a respinge însăşi încercarea de a pune în discuţie critică ceva ce "trebuia" să se afle dincolo de orice reflecţie asupră-i. Structurile societăţii închise sînt la noi încă într-atît de puternice încît să promoveze chiar şi mecanisme de autoreproducere. Cu mici excepţii (alături de articolele lui G. Andreescu, aş mai menţiona doar un exemplu: volumul *România: starea de fapt*, elaborat de Fundaţia "Un viitor pentru România", în care, de altfel, se punctează lipsa eticului în societatea noastră), intelectualii se străduie să consolideze vechile mituri sau chiar să producă altele noi. Iar ceea ce apare ca straniu, "nenormal" ori patologic e să încerci să te îndoieşti, să încerci să sapi către supoziţii nu foarte îmbietoare – mai curînd decît să clădeşti noi bariere în faţa reflecţiei critice. Sîntem înclinaţi către fundaţionalism, către eliminarea spaţiului etic, a incertitudinii în decizie şi, ca urmare, a responsabilităţii, în favoarea unor standarde absolute. Cea ce îmi pare doar un corolar al împrejurării că societatea în care trăim are încă, în fapt, multe din trăsăturile uneia închise.

Adrian MIROIU

Opintirile societății deschise

Adepții teoriei democrației procedurale, pe care românii, protocroniști cum îi știm, o vehiculau acum vreun secol sub titlul mai pretențios de teoria formelor fără fond, speră în optimismul lor că instituțiile bune sfîrșesc prin a crea oameni buni, că democrația care începe fără democrați va sfîrși prin a-i zămisli, că totul este să împarți un cadru procedural și un set de reguli și, cu timpul, sălbaticii autohtoni vor face cumva saltul calitativ și din patrupezi vor deveni bipezi, ba chiar respectuoși față de lege, scrupuloși față de cuvîntul dat, și așa mai departe. Pe de altă parte, în ultimii ani, vedem din ce în ce mai des o categorie cu totul diferită de argumente ridicînd capul: conform acesteia, rușii nu pot avea economie de piață, pentru că pur și simplu nu e compatibilă cu cultura lor, românii nu pot avea stat de drept pentru că nu le stă în fire, hutu și tutsi nu vor să pună umărul la noua ordine mondială preferînd s-o lichideze mai întîi pe cea veche și locală etc. Ca pedagog și behaviorist susțin primul set de argumente cu toată convingerea: dacă aș renunța, n-aș mai găsi energie zilnic să lupt contra fumatului și lipsei de inițiativă în familie și la colaboratorii apropiați, deși de ani de zile de cînd practic acest sport obositor nimeni nu s-a lăsat de fumat și nici n-a devenit mai întreprinzător la insistențele mele, cu excepția celor care aveau deja înclinație pentru așa ceva. Ca psiholog și cercetător în psihologie politică, al doilea set de argumente mi se pare la fel de valoros ca o carte de credit American Express. Pe scurt, asta înseamnă că noi putem explica mai totul și bieții statisticieni mai nimic, ceea ce e reconfortant și adesea adevărat. O cale intermediară între cele două tipuri de explicație a fost încercată, dar are aerul mediocru al tuturor compromisurilor intelectuale: formele bune încurajează și atrag pe cei buni, ele servesc totuși – cît de cît – să despartă grîul de neghină. Excepție, după părerea mea, de la compromisul onorabil de mai sus, fac toate sectoarele noncompetitive și non-piață, în rezumat formula corectă sunînd cam așa: formele bune duc la o evoluție pozitivă, de fond, acolo unde există un factor real de selecție și evaluare a oamenilor și instituțiilor. Cam astfel stau lucrurile și în cazul societății deschise. Societate deschisă nu există decît într-un sistem cu adevărat liberal. Personal am rezerve față de gradul de extindere a societății deschise în țări ca Japonia, sau Franța, în care sectoare importante din societate luptă pe față împotriva pieței libere. Nu merg atît de departe ca Lipset încît să nu văd democrație decît în țările anglo-saxone, dar cred că societatea deschisă – ideal oricum de neatins în totalitate – este mai la ea acasă în țările anglo-saxone și în doar cîteva alte democrații liberale (protestante și demult secularizate). Societății deschise îi este insuficientă democrația procedurală, sau orice fel de formă fără fond. Dacă putem trăi fericiți fără nici un efort de adaptare într-o democrație procedurală, deschiderea reală (de la ridicarea barierelor comerciale la desființarea monopolurilor pe varii tipuri de informații) e solicitantă, presupune o deprindere veche și exersată a concurenței, o societate secularizată, un capitalism autentic.

Ceea ce spun aici nu ține cîtuși de puțin de categoria "market fundamentalism". Societatea deschisă este adjuvantul necesar pieței libere, și invers, rolul ei principal constînd în interpretarea și utilizarea pozitivă a diferenței. Mai înțelepți decît Hitler, feudalii germani știau, de exemplu, că au nevoie de evrei, că evreii, prin diferența lor, sînt necesari, și deschideau porțile evreilor. Desigur că deschiderea dă și coșmaruri: tuturor acelora care nu sînt pregătiți pentru competiție. Aceștia sînt tradițional dușmanii societății deschise, de la comerciantul autohton mai leneș decît evreul la intelectualul incapabil să iasă din universul lui provincial și care țipă să-i fie subvenționată publicarea jurnalului lui intim care nu interesează pe nimeni și la politicianul care dă din mîini și din picioare împotriva votului uninominal și preferă să se ascundă în fusta ocrotitoare a partidului. Toți acești handicapați se coalizează împotriva societății deschise, nu există liant mai bun decît teama de competiție, toți caută să construiască sisteme care să îi protejeze de expunere, să îi facă imuni la concurență. Nu e o întîmplare faptul că în România corespondența se rătăcește, că oamenii își cumpără robot telefonic nu pentru ca să întoarcă apelurile, deci să comunice, ci ca să nu mai fie de găsit, că secretarele nu sînt în stare să ia un mesaj și totuși își păstrează postul, că nu doar statul, moștenitorul sechelelor totalitare, dar și instituții alternative concep sisteme de protejare a mizeriilor lor interne. Iar intelectualii sînt în rîndul întîi: cînd un coleg de-al nostru plagiază pe față și fără jenă lucrarea unui colaborator străin și acesta îndrăznește să protesteze, comunitatea academică sare ca arsă și strînge rîndurile, demască defăimarea, blestemă Occidentul. Cel care a îndrăznit să spună adevărul e tratat nu ca un om normal, obișnuit, cu alte reguli academice, ci drept un pervers sexual, cu motive ascunse. Cine face nu e vinovat, vinovat e cine face public faptul. Și nimeni nu ia o atitudine, fie și minimală, în fața ideii de plagiat, așa de mare e complexul în fața occidentalilor. Dacă s-ar fi putut găsi o cale să trăim din bursele lor, în Universitățile lor, dar cumva paralel cu ei, să nu ne fie judecate performanțele academice cu aceeași unitate de măsură cu a lor, grozav ar mai fi! Și din domeniul academic și cultural, unde mediocrii noștri țin cu dinții să nu se întredeschidă cumva barajul să-i ia apa, intelectualii se mută cu aceeași mentalitate și în domeniul politic. Nu a dat un intelectual, șef de partid, același care azi își lasă demis tot staff-ul, pentru singura vină de a-i fi creat la cerere un partid prezidențial, un ordin intern, prin care filialele nu aveau voie să comenteze între ele ce se întîmpla la nivelul cel mai de sus al partidului? De trei ani aștept ca acest șef de partid și intelectual remarcabil să recunoască eroarea, și să se schimbe, dar nici vorbă de una ca asta. Dimpotrivă, cînd am fost în situația de a construi un partid de intelectuali m-am lămurit repede văzînd că problema principală pentru fondator era cum să lărgească numărul de aderenți fără a-și pune la bătaie – eventual prin alegeri – poziția conducătoare! Mulțumesc lui Dumnezeu că în acea ocazie am găsit și cîțiva intelectuali normali și solidaritatea noastră negativă de atunci e printre amintirile cele mai reconfortante post-revoluționare, deși ea nu ne-a adus nimic, dimpotrivă. Dar, nu-i nimic: dacă intelectualii nu sînt mari adepți ai societății deschise, și se solidarizează numai cînd le sînt încercate complexele de inferioritate – în rest, n-am auzit pe nimeni să protesteze cînd cineva ca Dinescu a putut fi îndepărtat fără glorie de la conducerea Uniunii Scriitorilor – criptointelectualii, adică posesorii de diplomă cu ambiții literare și politice sînt și mai catastrofali. Din pagina creștină a *României libere*, înțeleg că autonomă față de restul ziarului, bate de exemplu un vînt de societate deschisă care ar îngheța pînă la măduvă, dacă ar putea, pe libercugetători, catolici, sectanți, homosexuali, și așa mai departe. Tot acolo pot fi citite însăilări antiintelectuale, mai ales la adresa intelectualilor care promovează societatea deschisă. Aceștia sînt adevărații oameni periculoși, deoarece succesul ideilor lor ar termina pe semidocții autori de editoriale care simt nevoia să dea citate latinești deși nu știu latinește, și să predice discriminarea la scară națională. Dușmanii societății deschise sînt mult mai mulți decît prietenii ei. Noroc cu tînăra generație, dar și ei se socializează într-un mediu în care învață prioritar că informația care nu-ți trebuie să nu o dai cui îi trebuie, ci să o ascunzi cu grijă. Or să reziste, oare, cu puținele insule de societate deschisă care s-au creat? Ce putem face pentru ei? Aceasta mi se pare că e întrebarea. Pentru că nu-i putem trimite pe toți în America și nici să ne bazăm că vor supraviețui atîtor concursuri trucate și competiții viciate fără a deveni asemeni celor din jur. Mai trebuie ocrotiți și de activiștii societății civile, altă specie fără urmă de inteligență morală, care învață pe de rost lecția societății deschise și vin să ia capete în numele ei.

Pentru că un lucru trebuie să fie limpede, în confuzia noastră în care toți își dau cu părerea despre orice. **Political correctness** este opusul societății deschise. Dacă **affirmative action**, politica de favorizare a unor categorii îndelung defavorizate, este parte justificată și uneori indispensabilă, **political correctness**, în schimb, este o formă de terorism intelectual cu nimic mai bun decît cel al pseudoecologiștilor care dau foc la magazinele de blănuri, este un mod de gîndire dogmatic și deci opus societății deschise. Cei care îl importă nu suferă decît de boala noastră cvasigenerală, a venit deschiderea peste ei și i-a găsit fără criterii, fără valori, în plină dezorientare. Pentru că aceasta, și cu asta închei, e alt mare dezavantaj al societății deschise: găsești în ea ceea ce aduci. Una e dacă folosești deschiderea ca să traduci pentru români empirismul britanic, și alta e dacă traduci mode din anii '70, după un tipic procedeu provincial.

Valori, de aici criterii, instituții, de aici comportament, o întreagă tehnologie a societății deschise trebuie articulată pentru ca ea să aibă vreo șansă. Pînă atunci, oricui vrea să facă exerciții de deschidere, două recomandări: să instaleze o cutie de plîngeri și sugestii pe ușă (dacă e o organizație care prestează vreun serviciu) și să nu publice la poșta redacției doar scrisorile care susțin punctul de vedere al șefilor (dacă e o organizație mass-media). Cine trece de astea două probe să nu se grăbească la următoarele, dacă nu vrea să se piardă de-a binelea de restul societății românești.

Alina MUNGIU-PIPPIDI

Putem vorbi despre o evoluție a raportării la temă?

Cînd am fost întrebat dacă doresc să comentez pentru *Dilema* evoluția societății deschise în România ultimilor șapte ani, am spus "da" fără să mă gîndesc prea mult. "Societatea deschisă" era o formulă dragă, pe care o foloseam cît de des cu putință ca să-mi explic, și să argumentez altora, ce se întîmpla cu noi sub regimul comunist. De altfel, trebuie reținut că faimoasa carte a lui Karl Popper, "Societatea deschisă și dușmanii ei", a fost elaborată între 1938 și 1943, ca reacție precisă la infuzia de totalitarism care bîntuia Europa și dincolo de Urali. Pentru Karl Popper, tema "societății deschise" reflecta "*aspirația a nenumărați oameni necunoscuți de a se elibera pe ei și spiritele lor de tutela autorității și a prejudecăților... încercarea lor de a construi o societate... care respinge autoritatea absolută a ceea ce este doar statornicit și tradițional, încercînd totodată să păstreze, să dezvolte și să stabilească tradiții, vechi sau noi, potrivite cu standardelor lor de libertate, umanism și critică rațională*".[1]

Dar, toate acestea fiind spuse, mi se pare limpede că a vorbi despre "societate închisă" *versus* "societate deschisă" înseamnă a opune două tipuri foarte generale de societate. Ar fi vorba, mai întîi, despre acea societate originară, tribală, supusă unor forțe magice, a cărei tradiție se regăsește, conform demonstrației marelui filosof englez, în totalitarismul modern, fascist și comunist. Ei i se opune o alta, "*care eliberează potențele creatoare ale omului*". Dar poți descrie evoluția vieții publice din România după decembrie 1989, în acești termeni? Ceea ce realizez, de abia acum, este faptul că răspunsul se dovedește mai curînd "nu".

Într-adevăr, evoluția societății românești după 1989 este evoluția unei lumi a cărei logică a fost reglementată de către "Comunicatul către țară" și articolele cu valoare constituțională din prima lege electorală, pînă în decembrie 1991 și apoi, de la acea dată, de către Constituția României. Este vorba, în spiritul acestor documente fondatoare, despre o democrație. Într-adevăr, extrem de fragilă, relativă, imperfectă, moștenind o tradiție, o mentalitate îngrozitoare, dar o democrație. O astfel de afirmație – care se disociază de permanentele etichete de tipul "criptocomunism, "neocomunism" etc. – a fost confirmată prin rezultatul alegerilor din 1996. Societatea românească a putut schimba forțele politice aflate la putere, a avut la dispoziție mecanisme prin care să anihileze voința pasionată a acestora, de a-și apăra poziția socială pe care au cîștigat-o, și-a proiectat alt drum decît cel pe care fusese împinsă de regimul Ion Iliescu.

Dacă urmărim cum s-a structurat și cum a funcționat societatea românească în ansamblul ei, între 1990 și 1996, vom descoperi că tema societății deschise este complet dominată de rafinamentele mecanismelor democratice pe care le dezvoltă societatea modernă. Discuția, în acești ani, nu a fost dacă ar fi firesc sau nu să tăiem mîna celui care a furat, ci dacă reținerea unui suspect poate dura mai mult de 24 de ore. Nu s-a pus problema de a suspecta autoritățile de eliminarea fizică a criticilor care exprimă o părere diferită despre justiție, viață și lume, ci de a cere confirmarea existenței unui mandat al procurorului, atunci cînd Serviciul Român de Informații ascultă telefoanele unui opozant. Nici măcar nu s-a clamat serios că actuala legislație românească nu corespunde unei societăți deschise, ci doar că statul român nu este un stat de drept; un stat în care avem asigurată domnia legii. În această ultimă privință, aș remarca că deciziile și comportamentul autorităților, înaintea ori în perioada campaniei electorale, sugerau îndepărtarea României din ce în ce mai mult de principiul respectului față de lege. Cred, de aceea, că victoria Opoziției, în noiembrie 1996, a salvat România de un pericol mult mai grav decît cel de care în mod obișnuit ne temeam.

Dar dacă este "stîngaci" să vorbim despre "evoluția societății deschise în acești ani" – pentru că putem discerne în termeni mult mai precișii "evoluția democrației" –, în schimb mi se pare semnificativă referirea la dușmanii acestei societăți; adică, la dușmanii fundamentelor tipului de societate în care trăim după 1989. Dacă privim în urmă și le facem inventarul, avem de ce să rămînem impresionați de chipul lor. Muncitorii, amenințîndu-i pe intelectuali. Hoardele de mineri, chemate de cel care avea înalta funcție de Președinte al țării, să-i stîlcească în bătaie pe bucureșteni. Iată, un naționalism bolnav, vulgar, ridicol, vociferînd și amenințînd împotriva ungurilor și țiganilor. Iată, mai nou, această ridicare a Bisericii Ortodoxe împotriva unor alte culte (campania împotriva Martorilor lui Iehova fiind doar spectacolul de suprafață), tendința ei de a se institui drept supraveghetor în viața privată și în viața publică.

Ce este comun în acest inventar? Cazuri în care ființa umană, persoana, cetățeanul se găsesc obliterate de identitățile colective. "Intelectualul", "muncitorul", "românul" și "ungurul" au înlocuit ființa vie, fragilă ori puternică, greșind dar avînd uneori dreptate, capabilă de bucurie sau suferință. **Colectivismul, sub orice formă, acesta este marele pericol care a amenințat în acești ani societatea deschisă din România**. Vom recunoaște aceeași logică și în clamarea unei politici externe centrate pe refacerea identității statale din 1918, în ciuda tuturor riscurilor și în ciuda tuturor regulilor de joc care permit, în lumea de astăzi, unui popor să ofere cetățenilor săi mai multă libertate și mai multă prosperitate.

Tendințele colectiviste au fost înfrînte, **totuși**, pînă astăzi, de refuzul oamenilor din această țară "*de a se ține deoparte și de a lăsa întreaga responsabilitate pentru cîrmuirea lumii pe seama autorității omenești sau supraomenești, de disponibilitatea lor de a împărți povara responsabilității pentru suferința evitabilă și de a pune umărul la înlăturarea ei*".

Gabriel ANDREESCU

1 Citatele din acest articol (cu litere italice) sînt scoase din volumul apărut la Editura HUMANITAS: K.R.Popper, "Societatea deschisă și dușmanii ei", București, 1993, în traducerea lui D. Stoianovici.

De la autarhie la individualism

Privit dintr-o perspectivă popperiană, totalitarismul a fost o societate închisă, o societate în care destinele individuale nu se împlineau la capătul unor serii de alegeri personale şi de gesturi de libertate, ci se validau în funcţie de un sistem de regularităţi cu finalitate comunitară şi într-un cadru referenţial nu numai stabil, dar şi prestabilit. Dificultatea situării într-un asemenea unghi de analiză a totalitarismului este însă pusă în evidenţă de un paradox ce nu a devenit vizibil decît după 1989: colectivist şi internaţionalist prin definiţie şi din ambiţie, totalitarismul a fost cel mai eficient producător de individualism şi naţionalism.

Paradoxul este deci dublu. Pe de o parte, pentru că ceea ce părea a fi, la nivelul epidermei ideologice, o societate închisă, întemeiată pe valori colective şi pe unitatea destinului, se dovedeşte a fi fost, după operarea unei incizii istorice profunde, un corp social nu numai fărîmiţat, dar şi descompus, fără consistenţă organică şi fără chip. Iar, pe de altă parte, pentru că această societate, care nu făcuse decît să ascundă, printr-un proces dirijat de închidere a accesului la actul de guvernare şi la iniţiativele economice, incapacitatea sa de a turna destinele individuale în albia unei identităţi sociale şi politice cu vocaţie universală şi prospectivă, îşi regăseşte coerenţa pe terenul unei identităţi organice şi arhaice.

Într-adevăr, o societate incapabilă de un minim efort de solidaritate umană şi politică, cum este cea românească, se federalizează spontan în jurul ideii naţionale. O societate care nu se arată în stare să sprijine un proiect raţional de viitor este dispusă totuşi să se mobilizeze la prima chemare atunci cînd identitatea sa naţională pare ameninţată. O societate care nu este dispusă să cadă de acord, în ordinea politică şi socială, asupra unor principii şi valori comune, se regăseşte într-o unanimitate aproape deplină atunci cînd miturile naţiunii sînt invocate. O societate în care totul este pus la îndoială şi supus deriziunii consideră interesele naţionale ca fiind indiscutabile şi mai presus de orice examinare critică.

În fond, cum pot coexista, în acelaşi teritoriu social, individualismul şi naţionalismul, două atitudini care, într-o logică liberală, sînt ireconciliabile? Una din explicaţiile posibile rezidă în faptul că naţiunea este singurul proiect colectiv care nu presupune, în epoca modernă, o raportare *personală* la valori. Acestea sînt gata făcute, au o valoare de circulaţie sigură, nimeni nu trebuie convins în particular de validitatea lor. În plus şi dincolo de securitatea oferită de sentimentul de apartenenţă, naţionalismul oferă o identitate individuală a cărei sursă este situată în afara subiectului. Subiectul poate să spună Eu fără să se gîndească la Sine, fără să dea el însuşi un sens subiectivităţii sale, iar identitatea sa este imediat recunoscută de toţi membrii comunităţii. Naţionalismul este singura cale prin care nevoia de recunoaştere este satisfăcută fără o prealabilă realizare a unei autonomii a subiectului.

În individualismul de factură liberală, subiectul este cel însărcinat să dea sens propriei existenţe, această atribuire de sens fiind posibilă numai în măsura în care materia primă din care se hrăneşte subiectivitatea este raţiunea. Subiectul însuşi există atîta timp cît se constituie ca obiect al propriei gîndiri, cît este realizată o identitate între Eu şi Sine, atîta vreme cît, angajat în căutarea unui sens pentru sine, subiectul desenează contururile unui spaţiu social. De aceea, subiectul este o categorie descentralizată a modernităţii care acceptă precaritatea prezentului numai cu condiţia de a fi în măsură să găsească un sens acestei precarităţi. Individualismul modern nu este decît numele modului prin care subiectul atribuie un sens prăbuşirii sistemelor tradiţionale de referinţă şi îşi cîştigă autonomia cu preţul deteriorării figurilor comunitare ale identităţii.

Orice dislocare a unui univers referenţial caracterizat pînă în acel moment de stabilitate şi de regularitate dă naştere unor actori sociali de un anumit fel, suficient de instabili ei înşişi pentru a se instala chiar în locul părăsit de acest univers, suficient de animaţi de pasiunea lipsei de referinţe pentru a locui într-un cadru vid de sens. De aceea, istoria totalitarismului românesc s-ar cuveni, probabil, interpretată ca o istorie a modernităţii, ca o istorie a deposedării de sens şi a unei definitive descîntări a lumii, o istorie care a dus la o explozie a structurilor identitare, la o descompunere a cadrelor în care o societate s-a obişnuit să supravieţuiască, la un cutremur al regimurilor referenţiale ale cunoaşterii şi comportamentelor colective.

Orice-ar lăsa să se înţeleagă ideologiile care le domină, societăţile moderne nu pot rămîne închise. În anii săi de început, comunismul s-a prezentat, în România, ca un agent al modernizării, pe care a înţeles-o sub specia creşterii economice şi a transformării ţesutului social. Raţionalitatea sistematică a totalitarismului a devorat pluralitatea spaţiilor în care sensul era fabricat şi reprodus după principii tradiţionale. Adoptînd ca procedeu de modernizare intervenţia, controlul şi monopolul Statului asupra economiei şi a societăţii, regimul totalitar a suscitat modernitatea într-un loc diferit de cel în care planificase să o aducă pe lume. Locul în care acesta a apărut a fost cel al rupturii dintre ordinea lucrurilor, de care societatea a fost deposedată, şi ordinea umană, ruptură care, potrivit lui Alain Touraine, este semnul manifest al modernităţii. Criza de structură a comunismului nu se datorează raritătii lucrurilor produse de el, sau modelului autarhic după care a fost organizat procesul de producţie, ci faptului că lucrurile au fost produse în afara ordinii individuale, pe un amplasament diferit de cel ocupat de instanţele de recunaştere a autonomiei şi identităţii subiectului.

Prin urmare, comunismul a produs o modernizare cu efecte perverse, în care destinele individuale nu s-au împlinit în căutarea unui sens, ci s-au consumat pur şi simplu în absenţa acestui sens. Subiectul a fost însă condus spre situaţia de a recupera pentru sine, prin afirmarea caracterului eminent al dizolvării individualismului în trupul colectiv al naţiunii, o modernitate care-l împingea în anonimat şi care era concepută pentru a-l înstrăina de ordinea lucrurilor. De aici incapacitatea individualismului zămislit în adîncul societăţii închise de a-şi afla un sens în afara destinului colectiv al naţiunii.

Binele comun, căruia subiectul modern îi atribuie sensul libertăţilor publice şi al drepturilor omului şi pe care îl practică sub forma solidarităţii umane directe şi a intervenţiei umanitare, rămîne o noţiune inconsistentă şi inaccesibilă pentru individualismul post-totalitar.

Mai întîi, incapacitatea de solidarizare pe care o arată sistematic românii la nivelul societăţii civile provine din caracterul dependent al subiectului, care nu îndrăzneşte să se bizuie nici pe precaritatea unei autonomii asumate în urma unei opţiuni raţionale şi nici pe o identitate formulată în absenţa unui sistem de referinţă pus îndelung la încercare.

În al doilea rînd, felul în care totalitarismul a bruscat emergenţa modernităţii, prin separarea violentă a ordinii subiective de cea a lucrurilor şi prin luarea acestora în posesie, a indus în societate o anumită neputinţă de reprezentare a caracterului fictiv al normei de drept. Deposedarea, represiunea şi capilaritatea dispozitivelor de putere au reificat Statul. Ieşiţi din totalitarism, românii, indiferent de gradul lor de educaţie, au invocat *frica* drept unul din viciile majore ale vieţii sub vechiul regim. Şi nu pentru că represiunea ori presiunea exercitată asupra conştiinţei individuale ar fi fost globale şi omniprezente. Fie că a fost o evidenţă, ca în primele două decenii, fie că a funcţionat doar ca o ipoteză ce risca permanent să se adeverească, comportamentul represiv al Statului a avut drept scop reificarea ordinii de drept, întruparea ei, virtual ameninţătoare, în orice agent al autorităţilor publice. Drept consecinţă, individualismul dependent născut sub totalitarism a identificat spaţiul public cu un domeniu de competenţă exclusivă a Statului, a unui Stat ce s-a confundat cu ordinea lucrurilor.

Subiectul post-totalitar îşi păstrează eteronomia pentru că nu reuşeşte încă să-şi imagineze felul în care o "mînă nevăzută", tocmai pentru că este invizibilă, ajunge să producă raporturile de putere dintr-o societate. Şi, atît timp cît nu realizează că ordinea juridică este exterioară ordinii lucrurilor, că dreptul aparţine ordinii fictive, o ordine care nu există decît în măsura în care este gîndită, individualismul este condamnat să supravieţuiască totalitarismului sub o formă nu numai anomică, dar şi anarhică.

Daniel BARBU

Formă şi fond

După lungile decenii de retorică malignă a "democraţiei proletare", am trăit în anii din urmă o retorică în care mult folositele cuvinte ale unei lumi democratice au numit mai puţin realităţi propriu-zis existente, cît ceea ce speram să devină realitate – un *wishful thinking* al nostru. Cîtă vreme retorica democraţiei şi integrării euro-atlantice nu se utilizează în cheia cinismului totalitar şi ca o perdea de fum dincolo de care mersul ne-ar fi deturnat în direcţie opusă – ceea ce nu este cazul –, această rostire de bine, chiar dacă nu are întreaga acoperire încă, nu este lipsită de un efect potenţial pozitiv asupra acţiunilor noastre: forma are darul ei de a atrage fondul.

Nu astfel s-a întîmplat în secolul trecut, deşi cultural noi reţinem cu atîta pregnanţă sfînta manie maioresciană şi ironia/sarcasmul lui Caragiale pe această temă.

Cu atît mai mult de azi înainte, cînd victoria alternativei la putere a României schimbă necazul înţepenit al istoriei noastre spre *lumea normală*, la care părinţii şi chiar bunicii noştri, tineri, sperau să ne întoarcem mult mai curînd. Această victorie ne invită, în sfîrşit, la schimbarea dezinhibată, profundă – şi nu doar retorică. Dar, cu toată "frîna de motor", sau chiar de mîna pusă asupra schimbării româneşti din 1989 pînă acum, în aceşti ani s-a ieşit oricum din inerţie. A fost recîştigată încrederea unei mari majorităţi în iniţiativa privată, un număr considerabil de români, din cele mai variate domenii profesionale şi educaţionale, au beneficiat masiv în ultimii şase ani, cum se ştie, de noile şanse şi libertăţi: au fost posibile numeroase iniţiative proprii societăţii civile, călătorii de studii şi schimburi de experienţă. Pe lîngă alte surse şi resurse, Fundaţia Soros, care îşi precizează acţiunea: *pentru o societate deschisă*, a avut în această direcţie o contribuţie evidentă – oferind sprijinul unui întreg spectru de persoane, grupuri, instituţii, de la nivelul elitelor culturale şi profesionale la grupuri de copii şi tineri, de la dezvoltarea mass-media la dezvoltare rurală, de la administraţie locală la răspîndirea expertizei şi accesului în domeniul computerelor. Foarte multe dintre aceste programe au atins traiectorii individuale, altele se desfăşoară în contexte instituţionale. Dorinţa este ca toate acestea să ajungă la un efect de convergenţă şi să creeze un impact sistemic, vizînd în mod esenţial formarea şi întărirea unei societăţi deschise. Efectul unor asemenea demersuri rămîne, desigur, greu de cuantificat – şi se petrece prin acumulare.

Sîntem iar – şi abia acum cu adevărat – în pragul unei lumi noi, a cărei deschidere este atît de reală, încît nu mai are nevoie de nici o retorică. Are, în schimb, nevoie ca noi să ne asumăm această deschidere şi libertate. Este nevoie, la nivel individual şi instituţional, să ne reconsiderăm propriile intenţii. Nu pare să fie un talent înnăscut al multor români acela de a fi buni organizatori, iar istoria apropiată ne-a fracturat mecanismele comunicării şi ne-a afectat încrederea în sine (producînd acel dublu complex de inferioritate-superioritate manifestat uneori în aceeaşi respiraţie). Dar pentru a fi o democraţie şi o societate deschisă, comunicarea este esenţială. Dincolo de retorica democraţiei şi de noblеţea dorinţelor generale, comunicarea între indivizi, între instituţii, între două birouri ale aceleiaşi şi instituţii manifestă azi disfuncţii generalizate, încît atît de necesara reconstrucţie a instituţiilor democraţiei noastre nu va fi probabil deloc o sarcină uşoară. Dacă la nivelul comunicării interumane şi interinstituţionale există aceste dificultăţi, va fi eventual comunicarea computerizată o soluţie practică pentru a ieşi din noncomunicare şi subiectivism? Vreau să spun subiectivismul lui "nu trebuie să-i dau socoteală" nimănui, sau "nu ne dictează ei nouă...", care s-a practicat chiar între ministere, în aceşti ultimi ani?

Iar pentru comunicarea dintre România şi lumea cea largă, să nu se supere nimeni că *este* nevoie de imagine – şi de informaţie – adică de efortul tranzitiv care să facă această ţară, prea îndelung izolată, cunoscută în străinătate. Să nu se mai supere nimeni să trebuie să facem un efort promoţional pentru noi înşine – chiar şi în cultură: totuşi, nu mai venim dintr-o cultură orală şi anistorică, iar noi înşine şi valorile noastre nu sînt de la sine înţelese pentru totdeauna şi de toată lumea (cîte sînt de la sine înţelese, chiar şi în imaginea pe care ne-o facem despre noi înşine – şi mai ales acolo?). *Imaginea* nu este doar fabricaţia mincinoasă şi rudimentară născută din mecanismele de propagandă totalitară, nu este în sine făcută doar pentru minciună şi manipulare.

În acest moment, doar prin efort inteligent şi devotat ne vom face o bună imagine – şi avem norocul că ea poate fi neumbrită de falsitate şi avem norocul că steaua încrederii şi simpatiei faţă de România a urcat din nou la orizont. Comunicarea, imaginea accesibilă şi inteligibilă sînt aerul societăţii deschise pe care ne-o dorim: societate deschisă nu numai spre noi, ci şi dinspre noi – prin fiecare din noi, fiindcă altfel deschidere nu este.

Ioana IERONIM

O abordare alternativă

Fundaţiile Soros aduc o viziune fundamental diferită de a celorlalte organisme americane angajate în sprijinul pentru democraţie acordat României. Fundaţiile Soros, de altfel, nu sînt în general organizate după principiile fundaţiilor occidentale private cu acţiune internaţională. În loc de o singură organizaţie centrală, avem de-a face cu o reţea de fundaţii independente, organizate în ţările care primesc asistenţa. În România, filialele Soros operează prin Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă, toate fiind organizaţii româneşti în care lucrează directori, administraţie, personal din România. Spre deosebire de alte organizaţii occidentale finanţatoare semnificative, Soros a creat o structură care dă personalului local responsabilitate aproape completă pentru formularea şi implementarea programelor de asistenţă.

Viziunea Soros privitoare la programele de asistenţă este diferită şi în substanţa ei. Programele Soros se bazează într-o măsură mult mai mică pe scurte vizite din partea unor experţi străini, cum se întîmplă cu alte programe occidentale. În schimb, accentul se pune pe sprijinul surselor locale de expertiză şi stagii pe termen lung sau mediu ale românilor în străinătate, pentru a se perfecţiona profesional. Îmbinarea dintre aceste accente şi administrarea locală a programului fac ca o proporţie mult mai mare din asistenţa Soros să fie cheltuită în România, decît se întîmplă în cazul celorlalte programe de asistenţă.

O trăsătură distinctivă e transparenţa deosebită a operaţiunii Soros. Concursurile pentru burse Soros se publică deschis în presă, numele membrilor comitetelor de selecţie sînt cunoscute public, Soros–România produce un raport anual, pus la dispoziţia publicului, unde se enumeră toate bursele şi fondurile acordate în anul respectiv.

Utilizarea unui personal mare, bine susţinut dă Fundaţiei Soros–România posibilitatea unei relaţii mai profunde cu societatea românească decît s-a întîmplat în cazul celorlalţi finanţatori occidentali. De aceea şi programele reflectă o mult mai bună înţelegere a cerinţelor locale. Accentul pe oferte de mici dimensiuni a însemnat că Soros–România a reuşit să ajungă pînă la un număr mult mai mare de oameni decît s-a petrecut cu alte linii de asistenţă. În sfîrşit, ideea Soros de a promova deschiderea socială ca scop major de asistenţă este deosebit de utilă. Fiindcă sugerează un spirit non-partizan, primitor şi universal, care a ajutat la risipirea suspiciunii multor români pe tema operaţiunii Soros în ţara lor (suspiciune derivată din faptul că George Soros este de origine ungară şi evreiască şi e extrem de bogat). În acest fel, Fundaţia Soros–România a ajuns să fie acceptată ca un autentic bun naţional.

Thomas CAROTHERS

(Capitolul din volumul *Assessing Democracy Assistance: The Case of Romania, A Carnegie Endowment Book*, Washington D.C., 1996)

● Anul IV ● Nr. 204 ● 6-12 decembrie 1996 ●

O nouă utopie?

– Interviu cu prof. Lazăr VLĂSCEANU, președintele Fundației Soros pentru o societate deschisă –

Sînteți președinte al Fundației Soros pentru o societate deschisă și profesor de sociologie. Cum vede sociologul dezbaterea publică a noțiunii de societate deschisă? De ce a coborît ea, chiar și pe plaiurile noastre, din zona filosofiei popperiene, în sfera preocupărilor politice sau în aceea a studiilor inițiate de organisme nonguvernamentale?

Nu știu dacă cineva poate defini sau caracteriza cît de cît cu precizie societatea deschisă fără a se confrunta cu riscul de a circumscrie un cerc sau orice altă figură geometrică inevitabil închisă. Definițiile închid, nu deschid cunoașterea. În cel mai bun caz, ele indică un traiect, dar și acesta se poate dovedi pînă la urmă a fi doar o fundătură, chiar dacă din el s-au desprins una sau mai multe piste de explorare. Mult mai simplu pare a fi, pentru noi, foști trăitori într-o societate închisă, să spunem ce nu este o societate deschisă. Numai că doar aparent acest demers este simplu. După ce ne-am petrecut o parte din viață într-o lume închisă, am descoperit sau ne-am imaginat dintr-o dată un evantai larg de posibilități alternative. Multe dintre ele au fost reactive, adică le-am identificat prin respingerea a ceea ce fusese instituit în societatea precedentă și n-am ezitat să le dăm curs imediat, fiind prea presați de timpul și nevoia schimbării. Altele le-am vrut a fi, și probabil chiar au fost, proiective: schimbarea de acum am gîndit-o în termenii lui ce va fi. Și unele și celelalte au suferit însă de profunde neajunsuri.

Inițiativele reactive erau cu fața spre trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat de care încă nu avusesem timp să ne despărțim. Pe de o parte, atitudini și mentalități, tipuri de conduită și chiar comportări singulare, referințe și chiar principii, pe scurt ethosul nostru individual, erau prea profund ancorate în trecut pentru a ne fi putut despărți de ele dintr-o dată și irevocabil. Chiar aceia dintre noi care s-au văzut pe ei înșiși – sau chiar au fost distanțați de trecut – poartă încă o istorie, individuală sau socială, de care totuși nu s-au putut despărți în totalitate, fie și pentru faptul că în mod tacit și inconștient trecutul răzbate spontan la suprafața reacțiilor. Pe de altă parte, chiar dacă ar fi scăpat de acest balast printr-o minune care numai lor le-ar fi cunoscută, inițiativele și acțiunile promovate trebuiau să demonstreze despărțirea de trecut, adică tocmai caracterul lor reactiv. Orice reacțiune poartă în ea și conținuturi ale acțiunii pe care și-a propus să o contracareze, lucru valabil nu numai în natură (fizică) ci și în societate.

Să înțeleg că tranziția ne obligă la valorificarea angoaselor sociale și, deci, la părăsirea planului teoretic în care posibilitățile "salvatoare" erau multiple chiar și pe vremea dictaturii comuniste?

Cred că România se află acum într-o fază a opțiunilor. Unele opțiuni au fost deja făcute, dar asta nu înseamnă că ele nu au parte de contestații. Altele sînt în curs de cristalizare, dar sînt mereu lovite de incertitudini. Numărul incertitudinilor e atît de mare încît nu știi, la un anumit moment, cărei opțiuni să-i dai credit. Dacă admiți, contrazicînd filosofia popperină a cunoașterii, că există cunoaștere unică, bazată pe adevăruri absolute, atunci te plasezi înafara societății deschise. Dacă admiți că există o singură acțiune benefică, fundamentală, care să te ducă la rezultatul scontat, iarăși ieși din sfera societății deschise. Cunoașterea e relativă, nu avem decît șansa coexistenței obiectivelor și a coexistenței acțiunilor. Putem recunoaște, deci, coexistența mai multor traiecte, care uneori sînt convergente, alteori sînt divergente. Societatea deschisă e una care permite alternative de cunoaștere, alternative de acțiune și de opțiuni.

Pluripartidismul este, deci, un inevitabil punct de plecare. Este el oare și suficient pentru ca "deschiderea socială" să fie echilibrată, eficientă și recunoscută ca atare de fiecare cetățean care poate alege liber între o formațiune politică sau alta?

Societățile actuale, inclusiv societatea românească, au, totuși, alte cîteva caracteristici extrem de importante dincolo de aceea a alternativelor de opțiune. Avem de-a face, după cum s-a observat deja, dacă nu au un sfîrșit, atunci cu o agonie a ideologiilor care au fost lansate de secolul al XIX-lea, liberalismul - sau varianta lui înnoită, neoliberalismul - creștin-democrația sau social-democrația și alte "isme" asemănătoare. Cred că ele și-au epuizat resursele interne și se caută alternative. În societățile occidentale a fost deja acceptată ideea agoniei vechilor ideologii, iar căutarea unei "ieșiri" din dilemă este febrilă. Cît despre societățile ieșite din dezghețul de pînă în 1989, se vede limpede că aceste ideologii sînt considerate în continuare soluții salvatoare. Riscăm, mi se pare mie, să intrăm într-un nou decalaj istoric, în sensul că ne preocupă mai puțin găsirea unor alternative și mai mult înscrierea "oficială" pe niște traiecte pe care istoria le chestionează - inclusiv în societățile occidentale - în modul cel mai profund. Societatea deschisă are avantajul de a oferi spațiul căutării, spațiul experimentării și al posibilităților de tolerare a alternativelor de acțiune, în condițiile în care există posibilitatea dialogului.

La noi se aud, totuși, destule voci devenite instanțe postrevoluționare, care susțin că România nu are nevoie de "experimente", ci de "soluții absolute". Nu contrazic aceste opinii tocmai principiile societății deschise? Cum se poate ieși din cercul vicios în care ne-am înscris deja declarînd public că dorim "integrarea în Europa", dar refuzînd de fapt să privim în față problemele continentale, și să acceptăm că ele vor fi, vrînd-nevrînd, chiar ale noastre?

Din păcate, Europa rămîne, pentru noi, un ideal confuz. Aș face, în această privință, o anume distincție. Dacă vrem să facem pași spre o societate deschisă, trebuie să plecăm de la construcția unor instituții care să simbolizeze și în același timp să permită funcționarea societății democratice. Nu putem inventa noi o altă cale spre reforma economică decît aceea deja instituționalizată în plan european. În plus, trebuie să spunem că sîntem adesea prea dornici de a intra pe făgașurile oferite de specialiști din afară, dar continuăm să fim foarte puțin receptivi la problemele cu care noi înșine ne confruntăm. De obicei așteptăm să vină cineva din altă parte care să ne spună că ar fi preferabil să acționăm așa sau altfel. Discuțiile ulterioare unor astfel de întîlniri cu specialiști externi se referă adesea mai degrabă la ritmul în care trebuie făcuți respectivii pași și nu la condiționarea lor propriu-zisă. Prea puține reușite ale ultimilor ani pot fi puse pe seama reflecției sau inițiativelor interne. De aceea cred că noi n-am ajuns încă la un exercițiu coerent prin care să confruntăm puncte de vedere alternative referitoare la criza românească, la modul în care ea poate fi concomitent depășită și integrată în programele de evoluție ale societății europene. N-am reușit, deocamdată, decît performanța de a ne afirma, fiecare dintre noi, ca un soi de deținători ai adevărurilor ultime. Această afirmare se face, însă, întotdeauna pe seama costurilor adevărurilor celuilalt. De aceea, monologăm mai mult decît dialogăm, de aceea ne strîmbăm unii la alții mai mult decît ne ascultăm și ne înțelegem reciproc.

Avem totuși, atîtea grupuri de reflecție, atîția adepți ai deschiderii, integrării și reformelor de tip occidental. Influențează existența acestora procesul tranziției, fac ele legătura necesară între reforma mentalităților și aceea instituțională, între schimbarea de jos în sus și angrenajul structurilor care par incapabile să se modifice altfel decît prin intervenții, comenzi sau programe politice susținute de sus în jos, dinspre clasa politică înspre baza socială dornică de schimbare, dar înfricoșată încă de efectele ei?

Mie mi se pare că sîntem prinși, acum, între două extreme. Pe de o parte sîntem prinși în menghina trecutului. Oricît efort am face, nu putem evada complet din mentalitățile acestui trecut. Pe de altă parte, avem o abundență de analiști politici care ne propun, uneori cu emfază, tot felul de prognoze referitoare la viitorul societății noastre.

Inițiativele sau acțiunile proiective, aruncate într-un viitor mai apropiat sau mai depărtat, s-au remarcat fie prin incitarea unor modele la îndemînă, care-și probaseră succesul altundeva și trebuiau transplantate la noi, cei însetați sau chiar îmbătați de înfăptuirile lor, fie printr-un vizionarism pe care cei mulți nu-l puteau deloc recunoaște și, în consecință, îl tratau fie cu indiferența ignoranței, fie cu violența prostiei. Proiecțiile în viitor s-au multiplicat însă spectaculos, de-a lungul unui continuum care avea la o extremă unele programe partinice de un ridicol greu disimulabil, iar la cealaltă diagnoze și prognoze saturate de omnisciență și promisiuni salvatoare.

Între trecutul care ne invită la reacții de respingere și viitorul care ne solicită vizionarism și luciditate, am produs prea multe respingeri și destule utopii proiectate într-o lume saturată de incertitudini. Rezultatul nu mi se pare a fi fost întru totul, poate nici pe departe, salutar. Am lăsat prezentul în voia lui. Ne-am luptat, doar parțial și prea maniheist, cu trecutul, am umplut viitorul cu promisiuni dintre cele mai strălucitoare, în timp ce prezentul și-a urmat mai degrabă un curs haotic. Nu știu dacă, prin dezbateri și controverse, relațiile dintre noi s-au îmbunătățit, nici dacă, în ultimii șapte ani, am progresat în ceea ce privește confortul vieții de zi cu zi. E drept, am scăpat de cîțiva demoni, dar sîntem gata să inventăm alții ori să-i căutăm înafară, dar niciodată în noi înșine. Programele politice ne proiectează în niște lumi ideale, abundente, care creează spații de manifestare individuală. Dar aceste programe nu ne pot opri să zgîndărim cu încăpățînare rănile trecutului, nici să vedem cum mizeria prezentului se îngroașă pe zi ce trece. Dacă vrem o societate deschisă, va trebui să conciliem cîteva extreme, să conciliem fundamentalismele de diferite culori, cu subiectivismele noastre exacerbate. Important e să reușim să conciliem individualismul iresponsabil cu datoriile față de noi, cu îndatoririle față de cei din jur și de instituțiile în care lucrăm. Opțiunile individuale trebuie conciliate cu funcționarea normală a instituțiilor care, în ultimă instanță, se află în situația de a limpezi și defini viitorul limpezind viața de zi cu zi. Modul în care oamenii se raportează unii la alții, e adesea mai important decît cadrul juridic propriu-zis. În cazul Italiei, de exemplu, există un ansamblu legislativ valabil pentru toate regiunile și totuși rezultatul social-economic al acțiunii politice e foarte diferit între sud și nord. Transpunînd argumentele în spațiul nostru, Constituția consacră instituțiile democratice. Funcționează oare ele în mod democratic? Cred că fiecare dintre noi poate constata că instituțiile sînt încă departe de a funcționa așa cum prevede legea fundamentală. Și asta pentru că noi înșine, prin relațiile pe care le stabilim unii cu alții și prin modul în care ne raportăm la instituții, le facem să fie disfuncționale. În calitate de cetățeni, noi nu facem nici un efort să consacrăm democrația la nivel instituțional, tragem fiecare într-o parte sau în cealaltă, iar instituțiile evoluează în paralel. Dacă exercitarea controlului asupra instituțiilor se face o dată la patru ani, avem șansa ca aceste instituții să rămînă golite de conținuturi sau ca ele să fie folosite de cei așezați în fotoliile cele mai înalte și doar pentru propriul lor interes.

Instituțiile funcționează deficitar pentru că ele preiau anormalitatea relațiilor dintre membrii societății sau dintre salariații unei instituții. Poate interveni aici o voință politică, se poate "vindeca" această anormalitate doar prin dezbateri, e nevoie de ceva mai mult decît de apeluri publice, colocvii internaționale și rețete de presă?

O societate admite întotdeauna că la punctul meu de vedere există cel puțin un punct de vedere alternativ pe care să-l receptez cu luciditate, cu respect și cu capacitatea de a intra în dialog. În plus, trebuie să admitem că există, la orice demers, anumite consecințe neintenționate, numite de sociologi acțiuni ilogice. Ele sînt produse de un inconștient social, rezultat din modul în care se stabilesc relațiile între oameni. Mi se pare că la noi este dominant acest inconștient social, în dauna preocupării noastre de-a conștientiza principiile de toleranță care ar trebui să guverneze raporturile dintre noi și, de ce nu, spiritul dilematic de care avem atîta nevoie. Grupurile de reflecție sînt necesare, dar sînt necesare mai ales produsele acestora, în măsura în care ele sînt orientate cu fața către realitățile noastre. Tendința de a nu chestiona deloc modelele preluate din afară sau presupozițiile de la care ele pleacă nu ne e, nici într-un caz, de folos. E nevoie să ne eliberăm de subiectivismele noastre exagerate, să avem baza juridică a sistemului democratic, dar nu numai atît. Modul în care ne raportăm unii la alții e decisiv, pentru că o societate nu este, la urma urmei, decît produsul relațiilor dintre indivizii care o compun. Intoleranța multiplică excluderea socială, monologul provoacă închidere, delegarea responsabilităților favorizează corupția. Fără participarea cetățenească la tot ceea ce se întîmplă în jur, vom munci fiecare dintre noi pentru propriul interes, dar acesta se va supune doar regulilor jocului cu sumă nulă, în care toți pierdem și nimeni nu cîștigă. Nu există desigur soluții-miracol - fie că ele ar putea veni de la un grup de reflecție sau de la un guvern - dar există un proces. Dacă înțelegem acest proces, se pot crea instituții care, fără să rămînă paralele cu instituțiile guvernamentale, se pot îmbina și pot genera o societate deschisă. Altfel intrăm într-o utopie crezînd că în societate fiecare își urmează propriile traiecte și că acestea nu se intersectează niciodată unele cu altele. Instituțiile sînt tocmai aceste noduri între traiecte. Ați văzut cumva vreo țesătură care să iasă dintr-un șir de fire paralele? Dacă un astfel de rezultat ar fi posibil, ar fi existat o societate închisă capabilă să ne asigure tuturor bunăstarea. Dar noi am avut parte de această utopie - e vorba de utopia comunistă - și am văzut cît este ea de respingătoare.

A consemnat
Elena ȘTEFOI

Între starea de drept şi cea de fapt

Societatea deschisă, concept sociologic propus de Karl Popper, e înainte de toate, o aspiraţie. Aspiraţia unei organizări socio-politice a organismului societar în care principiile libertăţilor democratice să fie garantate. Garantate de cine? De organismele politice reprezentative şi de cele, active, ale societăţii civile. Altfel spus de o realitate politică a unei ţări cu adevărat democratice, în care funcţionează legitim parlamentarismul bazat pe pluripartidism, separarea puterilor, libertatea expresiei, asigurarea drepturilor minorităţilor. Populaţia României a început să înţeleagă şi să se obişnuiască cît de cît cu aceste principii politice de abia din 1990 încoace. Pînă atunci, a trăit (cum a trăit) în bezna dictaturilor de tot felul. Din februarie-martie 1938, de cînd regele Carol al II-lea şi-a decretat dictatura sa, a urmat cea antonesciană apoi, din 1947, pînă în decembrie 1989, cea comunistă. Regele Carol al II-lea a creat, la un moment dat, un parlament de faţadă, fără nici o putere rezolută. Ion Antonescu n-a reeditat această iniţiativă formală. Fără parlament şi instituţii democratice, a existat, relativ în presă, luptă de opinii din 23 august 1944 pînă pe la mijlocul anului 1947. Din noiembrie 1946 s-a "ales" chiar un parlament, prin alegeri mai trucate ca niciodată, încît instituţia parlamentară nici nu-şi merita numele. Dar şi în amintita înfruntare de opinii din acei doi-trei ani, cenzura intra mereu în acţiune (exercitată, adesea chiar de Comisia Aliată de Control, adică de trupele sovietice de ocupaţie), fiind nevoie de mare forţă morală pentru a polemiza cu oficialitatea aservită. Mă ispiteşte să scriu o carte despre această perioadă dramatică din istoria României şi e probabil că voi publica o carte despre înfruntările de opinii din acei ani, deopotrivă pentru sfera directă a politicului ca şi pentru cea a cultural-literarului. Apoi a urmat, intens noptatec, comunismul. Factorii de putere ai dictaturii au "imaginat" (preluînd modelul sovietic) un parlament. Era o caricatură nepermisă a sistemului parlamentar pentru că el era "ales" din funcţionarii partidului unic iar majorităţile prefabricate de 98% sau chiar peste 99% eliminau chiar ideea de eligibilitate. Iar discursurile parlamentarilor, prefabricate de echipe de propagandişti, erau, toate, aidoma, cădelniţînd pe acelaşi ison. Interpelările nu erau îngăduite iar polemicile nici atît. Apoi, dictatura era inexpugnabilă, partidul unic, altfel spus conducătorul ei, controlînd deopotrivă cele trei clasice puteri în stat (legislativă, executivă şi judecătorească) iar cenzura elimina brutal orice drept la liberă expresie. Cu cinism, acest sistem profund nedemocratic era şi teoretizat, vorbindu-se deschis despre rolul conducător al partidului, care avea puteri depline asupra tuturor compartimentelor vieţii publice. Ba unii scribi politologi nu se ruşinau a scrie despre democratismul "superior" al acestui tip de societate, în care totul depindea de voinţa dictatorială a unei singure persoane, devenită conducătorul partidului şi, prin consecinţă, al ţării întregi. Se şi polemiza cu sociologii şi politologii occidentali care apărau principiile societăţii deschise, încercîndu-se a se releva că "democratismul dictaturii" e superior democratismului real, pentru că ar reprezenta interesele celor ce muncesc, adică majoritatea populaţiei. Era o sfruntată minciună, ca atîtea altele, pentru că, în fapt, majoritatea populaţiei nu-şi regăsea exprimate aspiraţiile în deciziile, adesea năucitoare, ale dictatorului unic şi atotstăpînitor. Dictatura nu e, niciodată, superioară societăţii deschise şi democratismului real.

Examinate lucrurile atent, se poate însă constata că la noi democratismul real al societăţii deschise n-a funcţionat cum se cuvine nici în perioada, îndelungată, de la 1866 pînă în 1938. Negreşit, pluripartidismul, separarea puterilor, dezbaterile parlamentare, polemica în presă erau garantate (deşi, între războaie, era periodic, introdusă starea de asediu, cînd cenzura presei era impusă. În 1934, de pildă, fiind decretată starea de asediu, N.Iorga a inserat, în locul editorialului său din **Neamul Românesc**, menţiunea disociativă: "Nu scriu supt cenzură"). Dar ce democraţie reală putea, cu adevărat, exista dacă, pînă în 1919, imensa majoritate a populaţiei, ţărănimea (care reprezenta peste 80% din locuitorii ţării), nu putea vota, sub regimul censului electoral, direct ci prin delegaţi (unul la 150 de persoane)? Să apelez la cifre, întotdeauna concludente. În alegerile din 1911, de pildă, din totalul bărbaţilor adulţi (femeile erau excluse de la vot) au avut drept să voteze 6,16% pentru Camera Deputaţilor şi 1,5% pentru Senat. Ce valoare de reprezentativitate aveau, cu adevărat, corpurile legiuitoare? Iar alegerile erau, întotdeauna, trucate de guvernul care făcea alegerile, cîştigîndu-le invariabil. Petre P.Carp, om politic realmente de caracter, a avut curajul să afirme odată, deschis, "Daţi-mi guvernul şi vă dau parlamentul", ştiind bine că are dreptate. Lucrurile nu aveau să se modifice esenţial, după 1919 sau 1923, cînd dreptul la vot a devenit egal şi universal. În primul rînd, femeile, adică totuşi jumătate din populaţia matură, au rămas excluse de la dreptul la vot. Apoi, din păcate, cum s-a păstrat obiceiul ca suveranul să acorde învestitura la guvernare, guvernul, printr-o încordare eficientă, le cîştiga mai totdeauna. Un priceput ministru de Interne, prin mijloace adecvate, ştia să cîştige alegerile pentru guvernul său. Încît, vestita apostrofă a lui Petre P.Carp a rămas valabilă, în bună măsură, şi în deceniile interbelice. Adevărul e că din cele unsprezece consultări electorale interbelice, doar două sau trei nu au fost trucate în rezultate, fiind cu adevărat libere. Ultimele, din decembrie 1937, au determinat pe regele Carol al II-lea să le anuleze în fapt şi să-şi creeze regimul propriei dictaturi.

Am voit să documentez, prin aceste exemple, că, în fapt, noi nu am avut parte de o tradiţie cu adevărat democratică nici chiar atunci cînd sistemul democratic funcţiona. Între starea de drept şi cea de fapt era, şi atunci, dacă nu un abis, oricum o dizarmonie vizibilă cu ochiul liber. În aceşti ultimi şapte ani, prin educaţie adecvată, societatea civilă şi sistemul democratic şi-au cucerit dreptul la existenţă. Au demonstrat-o elocvent şi ultimele alegeri. Societatea dechisă îşi intră, la noi, în drepturi. E necesară veghea pentru ca aceste cuceriri, obţinute, să fie păstrate, dezvoltate şi consolidate.

Z.ORNEA

Monarhie sau republică

"Open society" reprezintă, în sensul care i-a fost dat de cel mai entuziast susţinător al ei din secolul nostru, Karl Popper, o traducere a unei expresii mai vechi din vocabularul liberal: e vorba de "great society", sintagmă ce poate fi întîlnită deja la Adam Smith. Pentru Popper, putem numi o societate "deschisă" doar atunci cînd indivizii care o compun au drept principal atribut vizibil (public) critica raţională; acest stil de viaţă se opune celui al societăţii numite "închisă" sau "tribală", dominată de tabuuri magice. Din această opoziţie dintre critica raţională şi acceptarea tabu-urilor magice se poate deduce o întreagă serie de contrarii, care alcătuiesc tot atîtea explicitări ale stilurilor de viaţă tipice pentru cele două societăţi. Dar opoziţia principală îşi poate lămuri utilitatea doar dacă avem în vedere chestiuni foarte precise. Am ales aici o asemenea chestiune: e vorba de disputa - considerată de unii ca delicată, de alţii ca inutilă - dintre cei care se declară monarhişti şi cei care se declară republicani. Vom încerca să arătăm, plecînd de la două din consecinţele opoziţiei dintre critica raţională şi acceptarea tabu-urilor, că disputa monarhiştilor cu republicanii a fost una tipică pentru o societate închisă şi că vina principală o poartă republicanii.

În sprijinul acestei afirmaţii pot fi invocate două argumente principale. Primul dintre ele este acela că atît susţinătorii (mai vechi sau mai noi) ai republicanismului, cît şi partizanii monarhişti şi-au centrat monologurile în jurul unei persoane, cea a Regelui Mihai I de România, şi nu în jurul instituţiei monarhice. Or, situarea discuţiei (a poziţiilor pro sau contra monarhiei) în jurul unor persoane, iar nu în jurul instituţiilor este chiar una din consecinţele mentalităţii tipice unei societăţi închise. Finalmente, disputa a vehiculat tabu-uri şi nu argumente. Doar oamenii unei societăţi închise se întreabă, scria Popper, cine trebuie să ne conducă, "ce persoane trebuie să exercite autoritatea?", şi nu "cum putem ajunge la acele instituţii capabile să limiteze acţiunea guvernanţilor?". (În treacăt fie spus, naşterea unui asemenea cadru de dialog are nevoie de acceptarea premisei că puterea e un rău necesar; or, la noi, puterea nu e un rău decît ... dacă e exercitată de adversari, iar necesitatea ei se conjugă doar cu punctul de vedere al propriei tabere.) Dacă se ţine cont de personalizarea extremă a discuţiei, se înţelege şi cum s-a putut ajunge la un nivel atît de josnic în manipularea persoanei Regelui, devenit - după caz - afiş electoral sau turist suspect. E cert, pe de altă parte, că în acest joc indecent, tonul a fost dat de cei care au înţeles să răspundă provocării intelectuale a "restaurării monarhiei" prin invocarea persoanei Regelui, şi nu prin articularea unui discurs despre instituţiile republicii. Cei declaraţi monarhişti din iubire faţă de Rege (de Mihai I) au căzut, la rîndul lor, în capcana în care miturile şi reveriile ţin loc de argumente şi în care tradiţia instituţională nu e o sursă de discuţii raţionale, ci un corp manipulabil. Ajungem astfel la al doilea tip de argument pe care îl vom invoca aici - e vorba de modul în care e implicată tradiţia; cum numărul monarhiştilor e mult mai mic decît numărul republicanilor, vom lua în seamă forma discursului celor din urmă.

Acest al doilea argument are în vedere modul în care s-a reclamat discursul republicanilor de la momentul 1991, cel în care a fost votată Constituţia. Ideea că votul favorabil Constituţiei a fost implicit un vot împotriva monarhiei a avut acest "merit" incalificabil de a părea decisivă în ochii majorităţii şi de a bloca imaginaţia monarhiştilor. De fapt, votul acesta a însemnat în cifre absolute - iar aici e vorba de actul politic fundamental pentru naşterea comunităţii politice româneşti - o minoritate de cetăţeni. Dar nu minoritatea pe care o reprezintă acest vot e lucrul cel mai important. Se cuvine să remarcăm că monarhiştii au fost, în imensa lor majoritate, atît de naivi încît nu au ştiut să răstoarne acest pretins argument al majorităţii active adresîndu-se chiar textului Constituţiei. Or, cine deschide Constituţia va putea constata caracterul absolut derizoriu al discursului despre Republică. Termenul apare de trei ori în Constituţie. Mai întîi, pentru a desemna forma de guvernămînt a statului (art.1.2), mai apoi în cuprinsul articolului (148.1) care enumeră obiectele nerevizuibile ale Constituţiei; în fine, termenul republică apare în dispoziţiile tranzitorii ale Cosntituţiei din 1991, unde se pomeneşte de instituţiile noi şi de cele vechi ale republicii (art.151.1). Să notăm aici că acest ultim articol a constituit o serioasă piatră de încercare pentru juriştii Curţii Constituţionale care au căutat cu tot dinadinsul să justifice legalitatea candidaturii d-lui Iliescu pentru al treilea mandat. Ceea ce e mult mai interesant este că textul Constituţiei de la 1991 nu conţine nici o explicitare a raporturilor dintre aceste "instituţii" (vechi sau noi) şi ceea ce tot Actul fundamental desemnează ca "autorităţi publice" sau ca "stat". Doar o gîndire magică, tipică pentru o societate închisă, ar putea justifica asemenea legături. Raţional vorbind, republica română şi republicanii fervenţi (tot mai numeroşi în ultima vreme) îşi bazează credinţa pe un edificiu constituţional căruia îi lipsesc fundamentele. Singura şansă a republicanilor este - dacă vor să evite revendicarea de la republica comunistă, singura din istoria românească - aceea de a alcătui în sfîrşit discursul despre instituţiile republicii. Acum, el nu există. Problema formei republicane de guvernămînt este problema unui tip aparte de suveranitate. Conform Constituţiei în vigoare, suveranitatea rezidă deocamdată undeva între corpul (mistic) al poporului român (cf. art. 21, care numeşte şi organele acestui corp), voinţa cetăţenilor (art.8.2, voinţă care nu poate fi definită şi exprimată decît de partide) şi neîncrederea suficientă cu care cetăţenii în cauză îşi contemplă organul reprezentativ suprem (art. 58.1), neîncredere relevată de toate sondajele de opinie.

La rîndul lor, monarhiştii au fost împiedicaţi să dezvolte discursul despre instituţia monarhiei de asocierea pe care au crezut de cuviinţă să o facă între nostalgia monarhistă şi momentul revoluţionar de la 1989. Prin definiţie însă, revoluţia e un act care anulează discuţia critică despre tradiţie, imobilizînd-o, în cel mai bun caz, în clişeele despre neam şi ţară.

Vom trăi într-o societate deschisă doar atunci cînd raţionalizarea vieţii publice româneşti va fi o chestiune cotidiană, şi nu doar ocazia unor patetisme electorale.

Cristian PREDA

UN RITUAL DE ÎNVESTITURĂ

Nu speram, în ce privește votul din noiembrie, decît ca el să deblocheze, pur și simplu, mecanismul democrației. Or, lucrurile încep să arate chiar mai bine: "marea urnire", enunțată de grupul Divertis, nu pare a fi doar o zdruncinătură singulară, euforia punctuală a succesului electoral. Desemnarea d-lui Ciorbea ca prim-ministru, colaborarea între grupările fostei opoziții, tonul negocierilor lor aduc o nouă stilistică în comportamentul "Puterii". Nu mai asistăm la regia prăfuită a unor ședințe de lucru, destinate parcă exclusiv apariției la Actualitățile TVR, ci la reuniuni mai vii, în care oamenii se confruntă, se tîrguie ceva mai deschis și mai realist, caută un program de guvernare funcțional. (Remarcabilă în eleganță a fost prestația electorală a d-lui Frunda care și-a realizat într-adevăr proiectul: acela de a susține, cu voturile cîștigate, pe dl Emil Constantinescu și de a oferi – la nivel larg mediatizat – o variantă *normală* de întîlnire între comunitatea maghiară și români).

Noul președinte oferă, și el, o *imagine* necrispată dar fermă, amenă însă lucidă, dotată cu prezență de spirit și umor. Poate că, în peisajul acesta încurajator, notele stridente sar mai abitir în ochi.

Președintele și pustnicul

După 1989, religia are, în spațiul public, mai ales apariții, aș îndrăzni să spun, *nespecifice*: legitimează, oferă mărci identitare, servește departajărilor de comunism ori cripto-comunism Ea e, în genere, prea mult invocată în sfera politicului și prea puțin (sau prea convențional) prezentă în substanța ei internă, rebelă – în fond – la sedentarizări și instrumentalizări sociale. Mai mult, e percepută și asumată mai cu seamă la nivelul *declarațiilor*. A te declara ortodox devine un capital politic, implicînd calitatea de patriot, democrat, bun cetățean.

La ultima întîlnire televizată a celor doi candidați la președinție, religia nu a fost numai declarată: a fost, ea însăși, pusă să declare pe candidatul cel bun. Dl Emil Constantinescu nu mai era personajul politic pe care aveam să-l votez peste două zile; el era deja un ales, "însemnat", învestit, misionat. Monahul Vasile îi dăduse girul, abia disimulat, al mănăstirilor românești, încununat de semnul polului ortodox care e muntele Athos.

În noaptea de 17 spre 18 noiembrie pe ANTENA 1, un notabil PDSR – brusc și urgent interesat de măsuri eficace pentru integrarea noastră europeană – trecea această *învestitură* la rubrica "transă mistică". Pot să îl asigur că ea nu are nimic de a face cu mistica propriu-zisă (și nici cu misticismul). E însă foarte ușor integrabilă unei mitologii a electiunii princiare (sau a eroului restaurator). Deșertul eremitic a fost, pentru imaginarul creștin medieval, un tărîm unde regi și prinți au obținut sfatul și legitimarea unor instanțe abstrase din vîltoarea secolului. J. Le Goff menționează, pentru Creștinismul apusean, "sacralitatea regală ce trebuie căutată în pădure ori deșert" (*Le désert-forêt dans l'Occident médiéval*). P. Brown vorbește despre "omul sfînt" al Antichității tîrzii ce refuză să se lase clasat, încadrat de vreo autoritate socială, fie ea și eclezіastică; el e "străinul prin excelență", "străinul total" care, fiind non-uman, "nu datorează nimic societății". Tocmai această (echi)distanță față de instituțiile și problematica mundană fac din el un arbitru absolut ce poate desemna și răsturna *basilei*, poate servi drept "meterez" și "gardă spirituală" a Imperiului (rol cu care Nichifor Focas a însărcinat în sec. XII monahismul athonit). Manualele școlare ne lasă o frugală amintire despre severitatea benefică a lui Daniil Sihastrul față cu voievodul provizoriu învins. Însă legendarul întemeierilor monastice datorate lui Ștefan (consemnat la începutul secolului) dezvoltă îndelung și minuțios întîlnirea prințului cu sihastrul, în miezul nopții și inima pădurii, întîlnire în urma căreia Ștefan devine un atlet creștin de nebiruit.

Pentru o societate omogen creștină, cu o mentalitate diferită de cea modernă, această dramaturgie simbolică constituie un expresiv și riguros "mod de a spune" că toate funcțiile și instanțele comunității își primesc substanța, demnitatea, puterea prin intermediul contemplativului, al celui ce are o experiență directă, actuală a întîlnirii cu divinul.

Or, o minimă luciditate ne face să recunoaștem că, vrem ori nu vrem, România anului 1996 nu e nici o societate omogen îmbăiată de sacru și nici una pre-modernă. În măsura în care va folosi șansa de a se modela ca un mediu democratic și deschis, ea ar trebui să ofere membrilor ei un simplu cadru de funcționare comunitară: civilizată, plurală, liberă. Ceea ce implică, evident, și posibilitatea ca fiecare din comunitățile ce o compun să-și poată exersa fără opreliști (de informație, formație și comunicare) credința.

Imaginea eroului restaurator trimite implicit spre un model de societate compactă, orientată eschatologic. E oare, în condițiile actuale ale României, o propunere *realistă* de societate și cade, oare, în sarcina omului politic să o propună?

© C. Bumbuț

Experiența etnologului

Am făcut cîteva terenuri de observație a venerației comunitare (pelerinaje ori procesiuni la moaște și icoane miraculoase, inclusiv unul la Iași, în 1992) și știu că, în atare împrejurări, se formează o atmosferă de sacralitate condensată și ia naștere, pe timpul sărbătorii, o *nouă* comunitate: cu trasee și organizare a teritoriului "sacru" specifice, cu un mod propriu de comportament, pe scurt o "societate a pelerinajului", cum spunea A. Dupront, în care fervoarea religioasă se concentrează și se potențează prin participare la aceeași instanță mediatoare. Mi se pare, de aceea, perfect verosimilă întîlnirea nocturnă evocată de dl Emil Constantinescu. Ceea ce mă intrigă e "completitudinea" ei.

O colegă, etnolog la Muzeul Țăranului, îmi spunea că, pentru un cercetător cu experiență, cartea Marthei Bibescu – *Isvor pays des saules* – e neglijabilă ca *document etnografic* tocmai pentru că oferă un inventar prea bogat de rituri și cutume plasate în aceeași entitate rurală. Există o logică a comportamentului comunitar, o combinatorică a datelor etnografice care interzice apariția simultană a tuturor elementelor înregistrate în vocabularul general al tradiției. Numai un construct cultural posterior, ce nu urmărește acuratețea etnologică, poate da asemenea rezultate exhaustive.

Or, întîlnirea la care mă refeream oferea un scenariu blindat, general acoperit. Nu lipsea momentul de ruptură, de *pasaj* de la absorbția grijilor poporului spre un alt nivel de realitate, mai tainic, mai înalt (după parcursul electoral – diurn și public – se trecea la însingurarea nocturnă, în compania a numai doi tineri asistenți, a doi "familiari", a doi "scutieri"). Se obținea astfel starea de grație în care poate surveni *întîlnirea* (secretă?) *de învestitură* cu un personaj ce reunea calitățile "călăuzei", ale "purtătorului de cuvînt" și "predecesorului exemplar". Monahul Vasile nu asigura numai o bună introducere în preajma instanței sfințitoare a moaștelor. El actualiza, în același timp, figura d-lui Coposu și mai aducea cu sine și garanția reunită a monahismului românesc, fixată și confirmată de mesajul călugărului athonit (ortodoxia fiind astfel prezentă în dimensiunea ei națională și ecumenică). Prin acest "personaj de sinteză", candidatul era brusc pus în comunicare cu toate instanțele legitimante posibile, cu toate "originile". Evocarea Seniorului i-o oferea pe cea morală și politică. Moaștele Sf. Paraschiva, la care s-au adăugat și cele ale Sf. Dumitru patron al Bucureștilor[1], îl cooptau la funcția lor de protecție sacră a țării. Cît despre Monahul Proclu de la Athos, el îi furniza "de la vîrful" tradiției *formula de destin public* pe care va trebui s-o urmeze ca să-și împlinească misiunea.

E prea mult! E prea explicit! Parcă nu am avea de a face, aici, cu o situație simbolică vie, ci cu construcția ad-hoc a unui ritual de învestitură. E adevărat că el are totuși o penumbră: un creștin nu ar trebui să se roage doar pentru cei ce se roagă, la rîndu-

© C. Bumbuț

le, pentru el (ceea ce e cam transparent electoral) și nici măcar numai pentru cei apropiați ori săraci, ci și pentru dușmanii săi.

*

Noul președinte al țării nu a mai recurs la tonalitatea mitică, destinată – îmi închipui – în acel moment, captării României profunde (rămasă totuși destul de fidelă d-lui Iliescu). Realismul opțiunii în ce privește șeful guvernului, simplitatea aparițiilor sale publice mi-au calmat reticența de o clipă. Cît despre angajarea religioasă a domniei sale, ea nu poate stîrni decît respect, în măsura în care, dincolo de nivelul declarativ, se manifestă printr-o sobră eficacitate.

Redistribuiri

În timpul comunismului, ortodoxia a funcționat pe două niveluri aspru polarizate: palierul puterii (ierarhie parțial servilă regimului) și palierul semi-privat (asumarea credinței și practica ei în mediul strict eclezial, în cel familial sau al unor comunități restrînse). După 1989, împreună cu toți românii, ea a avut, în sfîrșit, acces la un al treilea spațiu: cel public. Ca atare, a fost pusă în situația de a face față nu unei polarizări, ci unui dialog: între *ecclesia* și acest teritoriu, de șapte ani accesibil. Probabil că o adaptare ceva mai lentă la condițiile societății civile face ca Biserica (ierarhia) să se manifeste, și aici, preponderent după vechiul traseu: adică prin intermediul deciziilor Puterii (prevederi legislative) ori prin asocierea cu reprezentanții ei (sfințiri și soboare însoțind evenimentele oficiale; declarații de ortodoxie ale personajelor politice). "Grupul de reflecție pentru reînnoirea Bisericii" a fost o promptă, și nu singulară, variantă de dialog real, fără apel la canalul Puterii.

În fond, ortodoxia e puternică tocmai prin inadecvarea la instituțiile mundane, prin orientarea ei spre dincolo de limitele inerente veacului: ca atare, ea ar cîștiga, cred, un mai bun acces la spațiul public dacă nu s-ar mai prezenta aici în ipostaze de "forță", de proprietar spiritual ce se unește cu puterea seculară pentru a-și consolida prezența. Creștinismul nu are *de impus* un model social, ci *de propus* o cale spre eschaton. El nu trebuie să învingă răsunător, ci să convingă înlăuntrul cel mai adînc al ființei.

Anca MANOLESCU

[1] Apariția repetată a unui semn extraordinar constituie, în literatura hagiografică, garanția că nu e vorba despre o iluzie malefică, ci despre o comunicare autentică.

Album

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Vin sărbătorile şi am început să mă gîndesc la darurile pe care urmează să le fac. Tot timpul mai adaug un nume pe listă. Îmi place să dau şi să mi se dea. Există o generozitate exprimată de cel care dăruieşte şi una a celui care primeşte darul. Mulţi spun, nu pot să iau, nu pot, nu pot... Adică de ce nu poţi? Poţi numai să dai? Dacă nu primeşti, refuzi cuiva plăcerea de a-ţi oferi. Ţi-ar place să păţeşti aşa ceva?

De fapt, dacă mă gîndesc bine, anul acesta nu e un an bun pentru daruri. Sîntem prea săraci. Mă simt umilită cînd cumpăr pentru cei dragi lucruri ieftine. Faptul mă preocupă, de aceea mi-a trecut prin cap să fac un fel de chitanţe în care să scriu, de pildă, mamei, "Certific prin prezenta că, dacă aş avea bani, ţi-aş cumpăra o haină de blană"; sorei mele, "Certific... că ţi-aş cumpăra cutare tablou"; cumnatului meu, "Certific... o maşină nouă"; nepoatei mele, i-aş certifica un iepuraş cu obligaţia din partea mea de-a convinge familia să-l lase pe balcon. Este inutil să-ţi spun cîte ţi-aş certifica ţie, care eşti departe şi de care mi-e dor...

Las chitanţele însă ca să-ţi spun ceva serios. Ieri, la Muzeul Ţăranului, am trăit o clipă înălţătoare. Şi mie îmi vine greu să scriu "înălţătoare" dar altfel nu ştiu cum să-i spun. De dimineaţă a venit un domn, i-a zis lui Horia Bernea, bună ziua, şi a înşirat în birou, unde mă aflam întîmplător, 10 icoane pe sticlă. Mai bine zis, 10 minuni; piese frumoase, bine păstrate, icoane de clasă bună. De unde veneau icoanele? Şi de departe şi de aproape. Erau donaţia familiei Morariu, doi arhitecţi români plecaţi din ţară acum 25 de ani şi stabiliţi în Germania. Cînd au plecat, au lăsat la Bucureşti această comoară. Şi acum ce s-au gîndit? S-au gîndit s-o dea la muzeu. Reţine, însă, le-au dat unui muzeu pe care nici nu l-au văzut!!!

Gestul lor îmi aminteşte un pic de idilele medievale, cînd prinţii îşi dăruiau inimile unor prinţese îndepărtate al căror chip l-au zărit într-o miniatură-medalion. Spun, un pic, pentru că inimile prinţilor nu fuseseră cumpărate, bucăţică cu bucăţică, într-o vreme cînd banii nu prisoseau nimănui şi nici nu puteau fi vîndute, bucăţică cu bucăţică. Cîndva am citit într-un loc, nu mai invoc autorul, despre solidaritatea oamenilor care nu se cunosc. Ieri am aflat în mod direct cum funcţionează. Frumos! Dacă mă voi decide să ofer chitanţe de Crăciun, voi îndrăzni poate să scriu una şi pentru familia Morariu. Voi spune acolo, "Certific că îndrept spre casa voastră de Crăciun, gîndul meu cel mai bun".

Închei precizînd că aştept de la tine ceva mai consistent decît o chitanţă. Nu pentru că aş avea nevoie de ceva, dar pentru că ştiu cît de greu îţi este să cumperi şi mai ales pentru altul.

Cu drag se gîndeşte la tine

Riri

Observaţii de nuvelist român

În duminica celui de al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, la orele prînzului, 4 cîini dorm pe pajiştea urîtă din faţa fostului C.C. al PCR, alţi 2 cîini, peste drum, dorm lîngă ghereta uneia dintre santinelele fostului palat regal, mai încolo, după Palatul Telefoanelor, un cîine latră - în mijlocul Căii Victoriei - maşinile care trec prin faţa "Capşei"; de ce se zice că ţara asta e un sat fără cîini?

Privirea fixă a unuia dintre candidaţii la Preşedinţie cînd declară că va cîştiga alegerile din primul tur; îşi aduce de acasă, aici, în studio, bine puse la vedere, trei creioane colorate în galben, roşu şi albastru; nu obţine nici 2%. Un preşedinte de partid liberal care cu nici un chip nu-i acceptă "pe unguri la guvernare" şi declară scurt, scurt, scurt: "Cît timp vom avea un preşedinte bolşevic, Europa nu va sta de vorbă cu noi!" Nici un moderator nu-l întreabă: "Dar cu un antibolşevic ca D-voastră, Europa va sta de vorbă?"

Cea mai nostimă imbecilitate dintre ideile presei: ne trebuie Emil Constantinescu ca să putem vinde Rusiei - "demn, fără suspiciuni" - marfa noastră proastă şi necompetitivă.

"Le Figaro" îl compară pe candidatul opoziţiei cu "un personaj cehovian care n-are nimic de gropar al comunismului"; "Le Monde" îl vede ca pe "un institutor al celei de a 3-a republici". Domnilor, decideţi-vă, sîntem mai culţi decît vă închipuiţi!

Toţi oamenii devin pentru mine posturi de televiziune. Toţi oamenii sînt ziare. Toţi oamenii sînt ştiri. Din cînd în cînd, cîte unul pare om: cînd nu mai emite.

Finalul editorialului scris de cea mai acerbă ziaristă a opoziţiei, cu 24 de ore înaintea votului decisiv: "În această sfîntă duminică, să nu uităm să ne rugăm şi pentru Ion Iliescu. El trece, poate, prin cel mai greu moment al vieţii sale. Să facem pentru el o rugăciune de iertare. Să ne rugăm lui Dumnezeu să-i dea puterea de a părăsi puterea. De a-şi găsi liniştea sufletească. De a se integra, ca om şi senator, în societatea românească. Aşa să ne ajute Dumnezeu!" De pe culmile disperării, urcăm şi mai lejer pe acelea ale civilizaţiei oximoronice.

Telefon, la cîteva zile după scrutin, de la un prieten "iliescian" care-mi trîntise aparatul cînd îi spusesem că n-am putut suporta discursul de la Brăila: "Hai să ne împăcăm, zău, iartă-mă...! Acum un minut omul a declarat că nevastă-sa i-a spus exact ce mi-ai spus tu... Să nu candideze!" Fac o declaraţie în forul meu intim: "Doamna Nina Iliescu s-a dovedit timp de 7 ani cel mai remarcabil om din viaţa noastră publică. Prin discreţie." A doua zi, citesc elogiul pe care i-l aduce soţia noului preşedinte: "discreţia de care a dat dovadă predecesoarea mea o socotesc o calitate şi o apreciez." Nici un editorial în presa de mare tiraj despre aceste două femei?

Un tip întotdeauna sagace mă prinde de nasturele pardesiului, în faţă la "Viaţa dulce" de pe Mendeleev: "Păi dacă nu-i dă afară pe toţi pedeseriştii, ce haz are schimbarea?" Vom striga "păcat, păcat, de tuşul consumat!"?

Kremlinologul bucureştean care studiază telegrama lui Clinton către Iliescu, învins: cum adică alegerile au fost "democratice, libere şi paşnice"? Cum "paşnice", cînd ziarul său a anunţat timp de două zile, "pe-a'ntiia", că puterea va scoate tancurile în stradă şi TAB-urile au apărut pe şoseaua Bucureşti-Piteşti!? Indignat, kremlinologul ajunge la o concluzie calmă - telegrama conţine un cod, un mesaj cifrat: Clinton îl acoperă pe... De ce? Dar care-i cifrul din telegrama lui Kohl, a lui Major, a lui Demirel către Iliescu? Frază din ultimul roman al lui Françoise Sagan: "Fericirea de a face parte din această lume sălbatică, de neconceput şi de neînţeles."

Un analist politic: "deosebirea dintre căderea lui Ceauşescu şi prăbuşirea lui Iliescu ţine numai de nuanţă." Nuanţa ar fi: la căderea lui Ceauşescu, analistul se ascunsese în casă, iar la prăbuşirea celuilalt a mers la vot. O altă nuanţă ar fi că Ceauşescu a fugit cu helicopterul, iar celălalt, în prăbuşirea lui, a luat microfonul, ca orice Clinton, Chirac sau Major, şi l-a felicitat pe învingător. Nu putem concepe democraţia decît în termeni revoluţionari, cu adjectivele de rigoare: "tulburător, surprinzător" etc. Niciodată un proces electoral democratic nu va consacra o revoluţie, ci o evoluţie - restul fiind adjective mai mult sau mai puţin inteligente. Revoluţiile nu se fac prin vot, decît dacă avea dreptate acela care ştia la 1880 că "dacă e revuluţie, mitule, trebuie să scrie la «Ultimele ştiri». Neam cu analişti emotivi şi isteţi ideologic, după "Revoluţia în direct", iată-ne în Revoluţia Electorală. Cea mai substanţială - chiar "tulburătoare" - imagine a acestei revoluţii a fost declaraţia preşedintelui învins, felicitîndu-şi rivalul, urmată de aceea a noului preşedinte conducîndu-l pînă în pragul palatului pe fostul preşedinte, strîngîndu-şi mîinile. Protocol? Aparenţe? Trăiască aceste aparenţe! Într-o bună zi, se vor confunda cu esenţa.

Adevărată sau nu, ştirea că alegerile corecte din România s-au, bazat pe blocarea unui computer fraudulos, de către şeful serviciilor secrete, îl va lăsa pe John Le Carré, rêveur. Eu rămîn, ce-am fost - romantic: nici o corectitudine nu se poate asigura la Bucureşti dacă nu are loc o şmecherie, o tragere pe sfoară, o tragere în piept?

Voi merge să votez numai cînd pe buletin - ca în Belgia! - va mai fi introdusă o rubrică pentru cei care nu vor să-l aleagă pe nici unul dintre cei doi, acest vot considerîndu-se valabil. Pînă atunci, mă stăpîneşte un singur strigăt, solidar, confratern: "Toată puterea ziariştilor!", precum pe vremuri, Sovietelor...

Radu COSAŞU

Bazar

Diverse

În prăfuitele vremi ale Odiosului unii cumpărau ziarele pentru ferpare, alţii pentru Diverse (care apăreau nu neapărat sub această titulatură). Tatăl meu mi-a deschis pofta pentru cea de-a doua categorie. Pe atunci chiar şi un cîine pierdut sau un motan regăsind calea acasă peste gropi şi drumuri era un pas spre normalitate. Acum există (slavă Domnului!) multe ziare specializate în anunţuri. Unul dintre ele, un neutru Anunţ de la A la Z scris galben pe albastru conţine, printre *Afaceri, Vînzări, Pierderi, Imobiliare* etc. şi *Diverse*. Sub această vagă titulatură se adăpostesc anunţurile "nonconformiste" ce nu-şi mai află locul în altă parte. Datorită caracterului lor eterogen, *Diversele* din Anunţ de la A la Z nu sînt diferite de alte *Diverse*: ele alcătuiesc deja un gen şi jonglează cu un limbaj de specialitate. E vorba de un limbaj supraconcis formal, dar stufos ca sens. Caracteristicile sale de bază ar fi îngrămădirea şi ambiguitatea, ambele ducînd la o mai dificilă decodificare: *"Ofer/solicit împrumut garanţii imobiliare, auto, aur, rezolvări rapide (...)"* Stilul impersonal şi eliptic de mai sus nu ne prea permite să înţelegem cine oferă cui garanţii şi rezolvări rapide, ce e cu aurul şi cu "auto". Probabil că iniţiaţii pricep mai mult decît simpla înşiruire de vocabule. Dovadă un alt anunţ: *"Dacă eşti tînără şi deţii o firmă prosperă, doctor, notar sună la nr. de pager (...)"* De ce tînără şi nu tînăr? Cine e doctor sau notar? (de nu doctoriţă sau notăriţă?) Confuzia se măreşte prin prezenţa inversiunilor: *"Pierdut Macaralei căţel 6 luni, Meţis (Terrier cu lup), lăbuţa din faţă."* Dacă alţii "vînd SRL-uri (*„Vînd SRL mixt străin, fără activitate bilanţuri depuse (...)"*) sau chiar destine (*"Ghicesc în cărţi, zodii, cafea, dezleg farmece şi cununii, maximă seriozitate (...)"*) de ce nu s-ar putea pierde cartierul Macaralei? La fel de bine cum se poate da un rinichi: *"Tînăr 32 de ani, cedez rinichi, relaţii la telefon"* sau oferi o scutire de vamă: *"Repatriat, îmi ofer serviciile pentru scutire vamă (bunuri şi auto) (...)"*)

Evident, nu toţi pot face oferte la fel de senzaţionale. Anunţurile casnice acoperă, molcom şi cinic, întregul ciclu al vieţii: *"Tînără îngrijesc persoană vîrstnică contra rămînere în spaţiu"*. Aici "lumea cealaltă" e doar aluzie. Ea se poate transforma, însă, în inevitabil: *"vînd cavou două compartimente, cimitirul Giuleşti Sîrbi"*.

Aceeaşi coloană de diverse pune la dispoziţie şi soluţii de viaţă: concret materiale - *"slăbiţi aproximativ 10 kg lunar cu produse americane naturale Herbalife (...)"*, abstract-spirituale - *"Noul test al culorilor. Dialog confidenţial, utilizări multiple. Compatibilitate cromatică (...)"*, sau pe undeva la mijloc: *"Găzduiesc 2 studenţi teologie ortodoxă, vînd faţă masă inox + 2 godine (...)"*.

Iaromira POPOVICI

Cuvente den copii

Despre mine

Numele meu este Georgiana Apreutesei. M-am născut într-una din primele zile ale cireşarului din anul 1984. La orele 20 ale Bucureştiului am respirat pentru prima oară din aerul poluat al sălii de operaţii. Nu am vrut să vorbesc şi nici să merg pînă la 2 ani. La grădiniţă nu am putut să dorm şi nici să mănînc (cam greu de crezut). Cu multe emoţii am participat la serbările fiecărui sfîrşit de an şi mi-amintesc cu plăcere cînd am fost fulg de nea şi am refuzat să spun poezia datorită emoţiei, la toate insistenţele doamnei educatoare şi chiar a celor din sală. La şcoală am început printr-o scarlatină în prima zi din clasa I-a, dar am terminat-o cu coroniţă şi diplomă de premiul I însoţite de un teanc de cărţi pînă în clasa a IV-a. Am mai crescut şi totuşi clasa a V-a nu mi se pare prea uşoară, sînt multe materii şi toate importante. Pînă în clasa a IV-a am participat la întîlnirile membrilor asociaţiei "Mesagerii sănătăţii", dar acum nu am mai avut timp sămenţin legătura decît telefonic cu cîteva colege. Am participat la îngroparea în grădina Botanică a unei capsule ecologice (care se va dezgropa peste 50 de ani, adică în 2044).

Bustul Thaliei

Oceanul şi deşertul

Philippe Genty încearcă să ne facă să vizualizăm un oximoron: călătorul nemişcat. Fără să recurgă la trucul clasic legat de virtuţile imaginaţiei, fără să actualizeze clişeul călătoriilor la gura sobei ca mai autentic fascinante, el localizează pe cei şapte dansatori ai companiei sale în singurele medii terestre care anulează mişcarea prin egala orientare în spaţiu a tuturor diferenţelor, adică prin izotropism. Spectacolul său alternează ambianţa oceanului sugerat prin mijloace din cele mai obişnuite – folii umflate de vînt ca, pe vremuri, la operă, în "Călăreţul de aramă" – cu aceea a deşertului, în care dunele aride recompun, ca prin miraj oraşul-citadelă, oraşul tentacular, simbol civilizator, dar şi alienant, al modernităţii.

Oceanul lui Genty, pe care personajele sale apar lunecînd, purtaţi de o nouă plută a Meduzei, nu este de fel oglinda omului liber, cum credea Baudelaire, el este mai curînd sumbra întindere lichidă a lui Edgar Poe, pe care corabia lui Arthur Gordon Pym rătăceşte beată, ducînd pe puntea ei urmele de neşters ale dezlănţuirilor canibale, mărturii ale rigorii instinctelor de supravieţuire. Pe acest ocean, într-o cutie de carton, se petrec evenimente care, pornind de la invenţia grotescă şi trecînd prin sugestia abominabilă, conduc la regresia *ad uterus*, viziune de coşmar a unei infantilităţi regăsite în omniprezentul lichid amniotic marin. În al doilea episod acvatic, regăsirea rădăcinilor profunde ale fiinţei, simbolizată printr-o rituală dezgolire, apare în zglobiu contrast cu reglementările artificioase ale unei civilizaţii obosite.

Cît priveşte deşertul, aici ne aflăm în spaţiul miraculos în care movila aridă poate să se schimbe pe dată în metropolă, în care nenumărate fiinţe din altă dimensiune ne invadează, provocîndu-ne să ne sporim inventivitatea în ceea ce priveşte relaţia cu *celălalt* şi să experimentăm, recurgînd chiar la maşinării sofisticate, noi forme de interacţiune cu acesta. Este deşertul aflat în mijlocul ţării tuturor posibilităţilor, explorat de un alt Marco Polo venind, de data aceasta, după toate probabilităţile, dinspre Est. Episodul concluziv aduce în scenă marionete stupefiante care se transformă "la vedere", dansatori cu graţie de scamatori care se înfăşoară în foşnitoare suluri de hîrtie, extrăgîndu-se apoi neobservaţi din ele, totul sugerînd un sfîrşit de lume beckettian.

Spectacolul companiei Philippe Genty ţine de magie prin iluzia bine stăpînită şi controlată, ceea ce presupune tratarea "scenei italiene" ca instalaţie optică funcţionînd performant doar pentru un singur punct privilegiat de vedere: acela al spectatorului din stal. Luminile sofisticate, jocul de scenă de mare clasă, mijloacele speciale conduc la un efect global de vizualitate pură, care iese întrucîtva din spaţiul teatralităţii, acesta trebuind să fie o textură ritmică de linii de forţă, nu simplu tablou, fie el oricît de sofisticat şi de vivant. *Călătorul imobil* rămîne ca o imagine pulsîndă, negaţie a ideii de traiectorie, rod al unei inventivităţi condamnate la strictă contemplare.

Adrian MIHALACHE

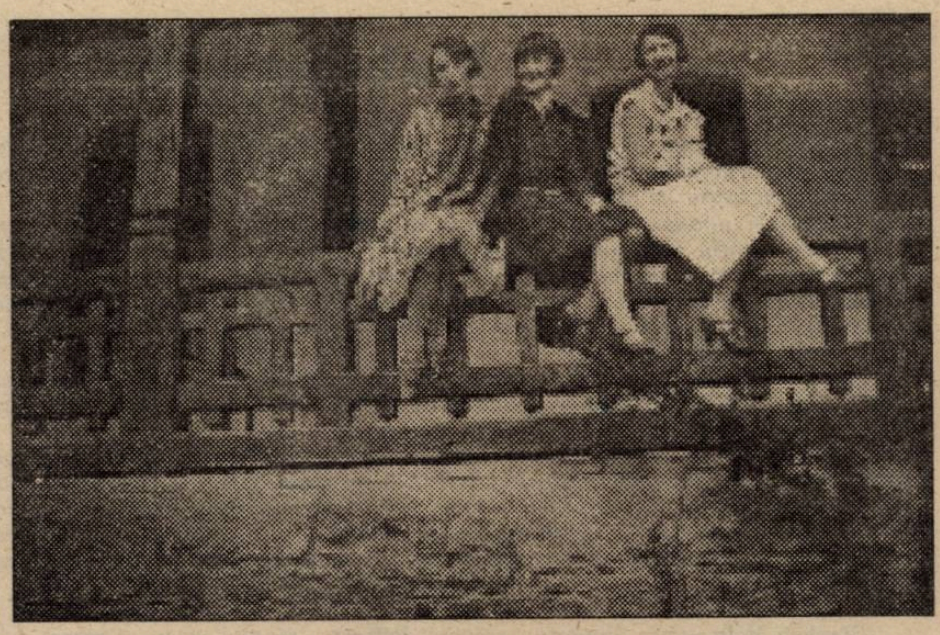

Telalii fără fruntarii

Rămîne cum am stabilit

Ocazia de a reveni la un subiect mai vechi, cel al actorilor-vedete din reclame, mi-au dat-o noile sporturi TV interpretate de Jean Constantin şi Dem. Rădulescu: pentru o vodcă primul, pentru un ceai de plante cel de-al doilea (deşi la fel de atins, acesta ca şi acela, de cuperoză). Bune reclame, mult mai reuşite decît cele ale doamnei "Margarină", Stela Popescu. Căci, dacă Stelei îi era menită sarcina telalului clasic, aceea de a ne lămuri cu orice preţ să dăm banii pe marfă, foştii colegi de "BD" au totuşi libertatea de a abera în voie, la limita incoerenţei, ca nişte vedete ce sînt, chiar pe de lături cu subiectul. Jean "boxează" cu locuri comune, de tipul "rămîne cum am stabilit", iar Bibanul parodiază nişte versuri la fel de tocite ale lui Stănescu: "A venit toamna... să-mi acopăr inima etc....". Vodca, respectiv ceaiul – n-au nici o legătură.

E de aşteptat: rolul de *testimonial star* îl depăşeşte în pretenţii, şi artistice, şi băneşti, pe cel al unui crainic obişnuit. Deosebirea fundamentală constă în a mima inocenţa. Un telal obişnuit vinde şi spune că vinde. *Star*-ul vinde şi el, dar se preface că de fapt ar fi un consumator ca şi noi: însă unul mulţumit. Iar satisfacţia sa trebuie să ne apară sinceră, dezinteresată, cvasi-iraţională. Păi dacă s-ar apuca, direct, după o serie de *lazzi* bufoneşti, să ne recite modul de întrebuinţare al produsului şi telefonul firmei producătoare, cine l-ar mai crede?

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Romul Munteanu în ecorşeu

Aş fi putut (şi aş fi vrut) să scriu despre antologia de poezii a Anei Blandiana de la DU Style, sau despre *Balul mascat*, dialogul lui Vl. Tismăneanu cu Mircea Mihăieş, sau despre notele de voiaj burleşti şi "rupte în fund" ale lui Ion Cristoiu, sau despre cele, de altă factură, ale lui Bogdan Ficeac, din California, sau despre romanul filmic al lui Răsvan Popescu (*Prea tîrziu*), sau despre convorbirile Mihaelei Cristea (din anii '70-'80) cu Henriette Yvonne Stahl. Dar am citit dintr-o suflare "confesiunile" lui Romul Munteanu* şi, cu riscul de a părea demodat, recunosc că m-au tulburat.

Nu m-am dat în vînt niciodată după Romul Munteanu. Există un echivoc, în feldeinţa intelectuală a acestui om de carte, care mă descumpăneşte; de fapt, persistă şi azi - chiar după lectura retrospectivei sale, de o sinceritate, pe alocuri, dusă pînă la impudoare (amintind, pe alte coordonate, de *Straja dragonilor* a lui Ion Negoiţescu). D-sa îşi numeşte textul (apud Beckett): darea de seamă a unui *"sfîrşit de partidă"*; îmi vine să adaug: da, dar de *partidă dublă*.

Avem de-a face cu un jurnal, ţinut de autor între 23 octombrie 1993 şi 31 decembrie 1995, cu un scop bine precizat: acela de a-şi derula filmul vieţii. Angoasa extincţiei provoacă o vădită precipitare - sau, cel puţin, aşa suntem lăsaţi să credem. Trecutul e povestit cu febrilitate, cu mari hiaturi (zone în legătură cu care cititorul rămîne *sur son soif*) şi, la fiecare reluare a scrisului, întretăiat de reflecţii amare, dezolate, crude, asupra propriului prezent. Romul Munteanu traversează o criză a asumării senectuţii, toate mizeriile acestei vîrste îi apar hipertrofiate, e singur, *"nu mai pot comunica aproape cu nimeni. Telefonul sună tot mai rar"* (p.77), nu mai prezintă interesul de odinioară, nu mai are *"curtea"* cu care fusese obişnuit, organismul scîrţîie, puterile îl lasă, totul e scump, totul e cenuşiu şi mic (*"sfera realului se îngustează pe măsura trecerii anilor"*, p.92). Sunt pagini dramatice, scrise rece, aspru, crunt, e o descărcare prin autobiciuire: *"Mă simt ca o lavă bătrînă care se răceşte, păstrînd doar vagi resturi de căldură"* (p.127).

Mai sunt, în amintirile lui Romul Munteanu, cîteva "sectoare" în care francheţea atinge asemenea cote liminare, de tip "mon coeur mis à nu". Despre, cum să spun?, neîmplinirile şi, spus pe şleau, eşecurile sale conjugale, despre defectele sale ca soţ şi tată, despre înclinaţia către băutură devenită viciu maladiv (nu lipsit de consecinţe psihice: *"am devenit un beţiv nevrotic"*, p.69), despre unele slăbiciuni sufleteşti (*"n-am fost capabil de prietenii durabile"*, p.31), despre măruntele vanităţi (*"mă comportam adesea ca un bufon nebun"*, p.120; *"pentru a nu dispărea din atenţia publicului fac tot felul de prezentări de cărţi şi autori în librării..."*, p.113) - memorialistul aşterne pasaje contondente, în care complezenţei i se suceşte gîtul în fraze scurte, implacabile.

În genere, paradoxal, componenta intimă a vieţii sale e mult mai transparent dezvăluită decît cea publică. Asupra acesteia din urmă se produc survolările eludante de care pomeneam mai sus. Cîtă supuraţie de proletcultură, ce cohorte de întîmplări se ascund, probabil, sub mantaua unei fraze ca: *"Nu eram curios să învăţ cărţile lui Stalin şi Lenin* (suntem în 1948; n.GP), *dar eram ambiţios şi voiam să mă remarc"* (p.33)...! Ce istorie a compromisului estic e condensată într-o spusă precum: *"Nu am avut nici porniri eroice, dar nu m-am simţit nici atras de aura incertă a victimelor ce păreau să lupte pentru o cauză pierdută. M-am complăcut într-o ambiguitate ce comporta doar riscuri minimale"* (p.121)...! Cîte căderi, cîte "mersuri pe burtă", cîte "înfrăţiri cu dracul" am fi putut număra dacă autorul nu s-ar fi mulţumit să declare doar: *"eul meu empiric... l-am smolit în fel şi chip în viaţa publică"* (p.124), ci ar fi dat consistenţă epică acestor găuri negre!

Rău cu sinele său domestic, Romul Munteanu nu e dulce nici cu alţii: *"...Scriitori vîrstnici, extrem de abili ca Bogza, Jebeleanu şi alţii, pe care eu i-am socotit mereu autori minori"* (p.73)... *"Cel mai greu era de evitat servilismul lui I.D.Bălan faţă de Ceauşescu"* (p.75)... *"Mircea Martin se dovedeşte a fi un oportunist rafinat, preocupat cu precădere de interesele lui"* (p.75)... *"Europeanul N. Breban a devenit plicticos, aproape ilizibil"* (p.83)... *"Amfitrion, întins pe trei volume, greu de suportat la lectură"* (p.104)... *"E drept că Al.Piru nu prea avea gust şi era opac la nou"* (p.105)... *"Regret că Adrian Păunescu a rămas un om de nimic, pe care vremurile nu l-au schimbat în bine"* (p.116)... Nu există însă inflexiuni resentimentare**, acreală, venin; în această privinţă, Romul Munteanu este un critic: seninătatea sa crepusculară e imperturbabilă.

Cartea, sincopată şi gîfîită, uman-prea-umană ici-colo, înţeleaptă cînd e vorba de vicisitudini ale vîrstelor sau de literatură, dar lunecoasă faţă de trama şi drama omului-în-istorie, e un document literar-sufletesc remarcabil.

George PRUTEANU

---

*) Romul Munteanu, *O viaţă trăită, o viaţă visată*, Ed. Globus, Bucureşti, 1996, 168 p., 5000 de lei

**) Chiar şi vorbele grele despre iubirea sa pierdută, Editura Univers, sunt atenuate cu un alineat mai jos.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Mahmureala

"Misiunea principală a democraților liberali este să prevină obținerea de către liderii extraparlamentari a unui sprijin public pe baza unor forme de legitimitate neelectorale și nondemocratice"

Stephen HOLMES
"An Argument for Constitutional Postponement in Eastern Europe",
East European Constitutional Review (iarna 1993).

Revista Social Research, un trimestrial internațional dedicat științelor sociale, se ocupă, în numărul său din vara lui 1996, de cîștigurile și pierderile din procesul de tranziție spre democrație în țările satelite Rusiei și în Rusia însăși. Cercetarea la care participă în primul rînd eseiști și analiști din țările implicate (contribuția românească este semnată de Andrei Pleșu) focalizează atenția cititorului asupra societății civile. Se înregistrează următorul paradox: în timp ce formele de existență ale societății civile au contribuit decisiv la prăbușirea comunismului, cîntăreții rock și sindicatele libere știind ce trebuie spus securiștilor-torționari, acum neputința în fața oportunismului, minciunii, corupției este covîrșitoare. Securiștii-afaceriști par că au învins - cel puțin în unele țări, cum ar fi Rusia - societatea civilă.

Timothy Garton Ash care prefațează acest număr al revistei găsește că una din explicații ar putea veni și din criza democrațiilor occidentale, a căror reprezentativitate este serios pusă la încercare de atotputernicia imaginii, de globalizarea economiei.

Mahmureala pe care o exprimă majoritatea articolelor pornește de la observații concrete: slaba participare la vot (dovadă certă de absență a spiritului civic) și victoria partidelor ex și postcomuniste într-o seamă de țări. Din fericire, viața e mai inteligentă decît revistele și în timpul scurs de la apariția lui SR pînă la numărul de acum al Dilemei, s-au adunat și alte date, care ar permite și altfel de analize.

Ceea ce nu înseamnă că avertismentele formulate de atîția oameni inteligenți nu au valoarea lor de premonițiune.

"Stephen Holmes are dreptate - acceptă Jefferey C.Isaac în eseul său **Sensul lui 1989**: instituționalizarea democrației parlamentare este o sarcină presantă. Dar este necesar să observăm că are doar parțial dreptate. Dacă toate energiile urmează să fie canalizate în această direcție, nu înseamnă că energiile canalizate în alte direcții reprezintă amenințări pentru tranziția spre democrație. Aș dori să sugerez că în multe privințe politica antipoliticii poate ocupa același spațiu ca acela de pe vremea comunismului - o minoritate marginalizată de democrați care-și asumă inițiative civice în speranța, poate cu credința că este posibil ca un «act pur moral, care nu contează pe nici un efect imediat și vizibil, să capete, în timp, semnificație politică» (Havel, 1990)"

În Cehia, **Carta 77** nu a fost dizolvată, cu toate că mulți dintre membrii ei fondatori au devenit activi în viața politică. Deși s-ar părea că principala ei funcție a dispărut - lupta împotriva partidului-stat comunist, ea acționează pentru apărarea drepturilor omului și pentru susținerea libertății civice.

La sfîrșitul lui 1991, în Ungaria a luat ființă **Carta '91** ca reacție la guvernarea Forumului Democratic. În primele două luni, Carta a obținut 5000 de semnături. George Konrad, unul dintre co-fondatori, o definea astfel: "o inițiativă civică, o încercare a societății civile de a găsi o formă specifică de exprimare. Nu s-a dorit înlocuirea democrației reprezentative, ci doar plasarea clasei politice, mai precis a administrației guvernamentale, în ambianța unei societăți democratice. Este important ca politica, dezbaterea despre treburile care ne privesc să nu devină doar o tăifăsuială din sferele înalte."

Evident **Carta** este o inițiativă democratică, dar explicit extraparlamentară și "antipolitică", încercînd să stimuleze nivelul dezbaterii publice în legătură cu sistemul politic și să alimenteze cultura politică participativă. Se consideră clasa politică drept *necesară și periculoasă*, și de aceea are nevoie *un sprijin și un control* intens din partea societății civile. Reiese că inteligheția revine parțial la rolul ei de dinainte de 1989: mediator și în același timp un profesor meditator în formarea culturii politice... Dar vocea ei nu va mai avea tot atîta influență ca pe vremuri; ea se va pierde în bătălia dintre diferitele interese sociale. Fosta opoziție democratică va trebui să articuleze opiniile diferitelor grupări politice și să exploreze și să extindă spațiul dintre stat și societate". (Bozoki Andras - "The Democratic Charter One Year On" - **East European Reporter** - nov.-dec. 1992)

Desigur, există o întrebare care alimentează, dar și frînează existența organizațiilor civice într-o societate democratică în formare: *pe cine reprezintă ele*. Explică Mary Kaldor de la Adunarea Cetățenească Helsinki: "Ce fel de organizație sîntem noi?... Nu sîntem reprezentativi pentru societatea civilă: sîntem parte a societății civile. Dacă am fi reprezentativi pentru societatea civilă, am fi un fel de parlament... De fapt nu reprezentăm pe nimeni decît mișcările și instituțiile în care sîntem implicați. În multe cazuri, nu ne reprezentăm decît pe noi înșine. Și puterea noastră nu provine de la cei pe care îi reprezentăm, ci de la ceea ce facem - din ceea ce spunem, din ideile noastre, din felul cum căutăm noi adevărul, din proiectele pe care ni le asumăm. Puterea noastră provine din energia și devotamentul nostru."

În societățile de tranziție asemenea discursuri par dacă nu plicticoase, oricum defazate. Patosul civic pălește în fața sfidărilor pieței, a regulilor sui-generis ale concurenței, a distorsiunilor etice la care e supusă întreaga societate. Europa de dincolo de zid s-a eliberat de imoralitatea intrinsecă regimurilor comuniste. Dar guvernările instaurate prin alegeri, fie că sînt de dreapta sau de stînga, nu sînt preocupate de morală, ci de eficiență. Din păcate, nici aceasta nu prea le izbutește. Purtătorii moralei - intelectualii, atunci cînd nu sînt actori ai scenei politice, se retrag în labirintul activităților civice, dintre care nu toate se desfășoară sub semnul legitimității democratice. Scriitorii ruși, foști sovietici, care au jucat un rol atît de activ în sprijinul noțiunilor lansate de Gorbaciov – *perestroika* și *glasnosti* care au contribuit în bună măsură la depășirea limitelor reformelor propuse de liderul comunist – au realizat metamorfoze spectaculoase, dar explicabile. Iată o analiză de Liah Greenfeld în eseul ei:

Gustul amar al succesului

«Cînd au realizat că ordinea comunistă este intim legată de integritatea imperiului și că șubrezirea uneia implică subminarea celuilalt, mulți dintre foștii luptători pentru "democrație", dizidenți cu fața întoarsă spre Occident, au devenit naționaliști, adică slavofili reacționari. Pentru cei care au rămas loiali agendei reformiste, revoluția anticomunistă a devenit o revoluție a speranțelor înșelate. Ei au simțit că Elțîn nu-i apreciază și s-au simțit insultați și "emoțional loviți" de președintele Rusiei. Frustrările lor au fost exacerbate de dezamăgirile realităților post-comuniste, de faptul că alții sînt cei care profită de ocaziile economiei de piață, organizîndu-și o *dolce vita* la care ei nici nu pot visa. „Acest nou regim nu este al nostru" au declarat ei. Inteligheția rusă, spunea undeva scriitorul Daniil Granin, și-a vîndut noblețea pentru o strachină cu ciorbă: ea a avut forța spirituală de a sfida statul atotputernic, dar nu are puterea de a rezista seducțiilor pieței».

Așa cum recunoștea academicianul Lihaciov, "noi, rușii, preferăm conceptele emoționale, definițiilor logice". Astfel, o parte dintre scriitorii și artiștii ruși, oameni de știință mai mult sau mai puțin celebri consideră că talentul și gloria lor pot deveni un sprijin propagandistic eficient pentru organizațiile - politice sau nu - care deplîng imperiul, comunismul și gloria trecută. Organizațiile cele mai conservatoare și xenofobe au apărut întîi în sînul societății civile (și probabil doar în secolul următor se va afla cît de spontan): în timpul lui Gorbaciov încă, în timp ce toate revistele literare reformiste cultivau memoria crimelor staliniste și a începuturilor bolșevice, a apărut organizația **Pamiat** (Memoria) care lansînd lozincile cele mai xenofobe chema la luptă în numele naționalismului rus. Între timp această ștafetă a fost preluată de partidele lui Jirinovski și Ziuganov și ascensiunea lor politică datorează mult societății civile, pe care comuniștii ruși au folosit-o cu mai multă îndemînare decît democrații. Inteligheția care l-a stimulat pe Gorbaciov și l-a sprijinit pe Elțîn a devenit apatică și înstrăinată: "la 25 de luni după zilele glorioase ale lui august 1991, cînd cauza «democratizării» era din nou în pericol, intelectualii s-au ținut departe de conflict, avînd aerul că ceea ce se petrece nu-i privește; au lăsat Parlamentul să ardă și au plecat la casele lor de la țară." Democrația rusă, atîta cîtă e, a rămas în mîinile unor politicieni care nu-și mai caută sprijin la oamenii cu idei, ci la oamenii cu bani, lăsînd astfel un larg spațiu de manevră discursului populist, nostalgic comunist și imperial. Regulile jocului nu sînt stabilite și concurenții sînt mereu gata să folosească măsuri de forță pentru a asigura fie continuitatea legitimității, fie o "adevărată" legitimitate. Toate mișcările în sferele înalte, desfășurate în timpul bolii lui Elțîn dovedesc că în Rusia, puterea se joacă încă la ruletă; sfîrșitul crizei cecene mimează ceea ce într-o țară democrată ar fi un conflict între Președinte și Parlament. După ce Elțîn, ridicat din morți, a ordonat retragerea trupelor rusești din Cecenia, Parlamentul îl amenință cu demiterea, văzînd în acest gest sfîrșitul Rusiei. E puțin probabil că deputații vor izbuti altceva, decît să țină discursuri inflamate. Ca și în drama lui Pușkin **Boris Godunov**, "Poporul tace".

Cifrele nu fac decît să confirme sentimentul amar al dezamăgirii: într-un sondaj efectuat în martie 1995, doar 8% preferau democrația ordinii, în timp ce 79% - erau pentru ordine. Și Rusia nu este decît cazul limită al unei situații generale. Peste jumătate din eșantioanele naționale din Bulgaria, Ungaria și Slovacia consideră regimurile comuniste preferabile celor noi (**New Democracies Barometer IV**, 1996).

Analiștii occidentali care încearcă să găsească cauzele raționale pentru care popoarele par a întoarce spatele șanselor opțiunii pluraliste și democrației recunosc că încercările de a transla modele și de a impune politici economice de austeritate insuficient explicate au avut rolul lor în organizarea jignirii și răspîndirea apatiei. Mahmureala apare chiar și după beția cu apă rece.

După cum o arată evenimentele recente din Belarus și Serbia, la care se mai pot adăuga și exemple mai vechi, alegerile, Parlamentul, Constituțiile sînt simple forme în absența arbitrului care să vegheze la comportamentul lor democratic. Extinderea societății civile este singura garanție a funcționării corecte a instituțiilor, dar la rîndul ei societatea civilă este un spațiu al permisivității în care sufletele caritabile și liderii morali se confruntă cu patetismul revanșard și radical. În această competiție trebuie să biruie toleranța, acceptarea celuilalt, respectul pentru regulile elaborate în comun. Pe politicieni îi interesează alegătorii. Societatea civilă e preocupată de popor doar prin formele ei de manifestare cei care cîștigă pot fi obligați la mai multă modestie și cei care pierd la mai multă demnitate.

Radicalii

În analiza spectacolului revoluționar și a tranziției pașnice din Polonia, Aleksander Smolar identifică mișcările radicale cu dreapta, definiție oarecum obligată de faptul că regimul care a căzut se considera a fi de stînga. Radicalii nu aspiră la egalitate, nu admiră inteligența și nu doresc să înlăture prejudecățile. "În modul în care ei percep istoria, Polonia a fost, între 1944-1989, o țară ocupată condusă de agenții unei puteri străine, care au înrolat poporul prin teroare fizică și psihică. Totuși, în principiu, națiunea a rămas sănătoasă, rezistînd amenințărilor și tentațiilor comuniste. În această viziune națiunea nu este o realitate empirică și dinamică, ci un ideal imaculat. Ea seamănă foarte mult cu mitul clasei muncitoare în escatologia marxistă." Una din expresiile concrete ale importanței pe care radicalii polonezi (pentru scurt timp aflați la putere prin guvernul Olszewski) o au în viața politică a fost și cazul Oleksy, prim-ministrul socialist încriminat pentru spionaj în favoarea rușilor care a demisionat, deși practic acuzațiile n-au putut fi dovedite. Dar el a fost totuși prieten cu înalți funcționari ruși, ceea ce rigorismul radical consideră oricum vinovat. Dimensiunea politică a discursului radical se întemeiază pe adevărul că "schimbările vor avea legitimitate doar dacă corespund unui sens general al justiției. Altfel, se va ivi primejdia ca suferințele de azi să-i facă pe oameni să deteste democrația și piața liberă... Și în absența sprijinului cetățenilor, singura posibilitate de continuare a reformelor va fi introducerea unei forme oarecari de dictatură autoritară. S-ar putea ca profeții drepturilor omului și ai democrației să aștearnă patul dictaturii, tocmai prin refuzul moderaților de a face dreptate... Radicalii atacă «statul de drept» din societatea postcomunistă. Respectul pentru lege nu face decît să apere legile corupte ale defunctului sistem". Dar deși radicalii sînt gata să aplice măsuri legale extraordinare în perioada de tranziție, confruntați cu realitatea își moderează discursul. Încercarea guvernului Olszewski de a aplica o lege a lustrației a fost atît de neîndemînatică - și în ultimă instanță imorală - încît a compromis însăși ideea de dreptate pe pămînt.

Dacă A. Soljenițin are dreptate și "democrația este în sensul indiscutabil al cuvîntului un regim în care 'poporul reglează efectiv desfășurarea vieții sale cotidiene și își poate influența destinul istoric" (**Le Monde** - 27 noiembrie 1996) atunci este adevărat că nici parlamentele, nici formele de existență ale societății civile din Europa fostă comunistă nu corespund acestei misiuni. Este de asemeni evident că nu mai e timpul pentru experimente și că evoluția instituțiilor și a societății trebuie să se petreacă sincron, cu toate conflictele și disfuncțiile pe care această desfășurare le presupune.

Magdalena BOIANGIU

P. C. IOAKIMIDIS

CONTRADICŢII ÎNTRE POLITICĂ ŞI ACŢIUNE

– despre lungul drum al Greciei către UE –

Fapt unanim recunoscut: calitatea de membru al Uniunii Europene influenţează configuraţia scenelor politice naţionale, estompînd distincţia clasică politică internă/externă şi generînd noi "tipare" comportamentale în cîmpul politic. Fără îndoială, acceptarea, din punct de vedere ideologic, a obiectivelor integrării europene este condiţia iniţială a procesului de europenizare; totuşi, a crede că discursurile europenizante indică, neapărat, şi internalizarea logicii, disciplinei sau comportamentului UE ar fi o eroare. Situaţia Greciei sugerează tocmai existenţa unui dezacord, perpetuat decenii în şir, între adeziunea retorică la politica integrării şi comportamentul efectiv în materie de definire a obiectivelor şi aplicare a politicilor de integrare. În studiul „Contradicţii între politică şi acţiune", (din lucrarea Grecia - într-o Europă a schimbării - Între integrarea europeană şi dezintegrarea balcanică), *editată de* Kevin Featherstone şi Kostas Ifantis, *Manchester University Press), P.C. Ioakimidis descrie şi analizează "anatomia" unei atitudini ambivalente faţă de Uniunea Europeană. Iată, aşadar, "cazul" Greciei - în rezumat.*

Asincronie şi autarhie

Europenizarea Greciei poate fi calificată, în primul rînd, drept asincronă: unele componente ale sistemului politic se "sincronizează" rapid şi intensiv, în vreme ce altele adoptă un ritm lent; rezultă, evident, tensiuni în interiorul sistemului. Asincronia tinde să producă un sistem dualist, ce scindează societatea grecească în partizani ai modernizării, pe de-o parte, şi tradiţionalişti adepţi ai helenocentrismului, care resping sau acceptă cu mari ezitări nevoia de schimbare, pe de altă parte. În al doilea rînd, natura şi conţinutul procesului în discuţie îl recomandă ca autarhic: sistemul politic şi elitele văd integrarea mai degrabă ca pe un mijloc de a-şi conserva stabilitatea structurală, practicile, poziţiile ideologice şi resursele decît ca pe o modalitate de schimbare şi adaptare la noua dinamică generată de apartenenţa la UE. Cu toate că, odată preluată de sistem, logica europeană antrenează o serie de presiuni (unele destul de severe) şi cereri de schimbare, rezistenţa opusă de înşişi actorii politici faţă de aceste presiuni este înverşunată.

Grecia năzuia să devină "europeană" încă de la fondarea statului grec modern, în 1833. În 1961, ea devenea membru asociat al UE. Începutul procesului de europenizare îl marchează, însă, anul 1975, cînd, după prăbuşirea dictaturii militare, a fost lansată cererea de a deveni membru cu drepturi depline al Uniunii.

Zece ani de duplicitate

E important să ne amintim una din caracteristicile cele mai importante ale acestei prime faze: o bună parte din Grecia (inclusiv PASOK, ajuns, în 1977, principalul partid de opoziţie şi, din 1981, partid de guvernămînt) s-a opus atît participării instituţionale a ţării la UE, cît şi procesului de integrare aflat în curs în celelalte state europene. Capul de afiş al dezbaterii politice (în special în perioada 1975-1981) l-au ţinut arogarea meritelor politice şi dimensiunea ideologică a aderării; prea puţin au interesat deciziile concrete, menite să îndulcească "şocul" şi să transforme sistemul instituţional şi administrativ în instrumente flexibile şi eficiente, apte să răspundă condiţiilor formulate de UE. În aceşti ani nu s-a întreprins nici un studiu serios al efectelor aderării asupra sistemului economic, social sau politic; s-au publicat, în schimb, multe cărţi consacrate aspectelor generale, ideologice ale integrării capitaliste. A doua sub-perioadă a acestei faze (1981-1985) a stat sub semnul eforturilor zadarnice ale PASOK de a elabora o strategie independentă de modernizare socio-economică a ţării. Această strategie - numită "o a treia cale spre socialismul democratic" - diferită, aşadar, de prima cale (cea sovietică) dar şi de a doua (doctrina social-democrată a Europei Occidentale) - presupunea, printre alte iniţiative, refuzul net al modelului UE şi al procesului de ajustare asociat acestui model. Preluînd puterea, PASOK îşi va declara, iniţial, intenţia de a examina posibilitatea organizării unui referendum privind rolul Greciei în UE, cu perspectiva retragerii din Uniune. Cum iniţierea unui referendum era, totuşi, o prerogativă constituţională a preşedintelui republicii, guvernul abandonează curînd această opţiune, în favoarea unei politici destinate să obţină o "relaţie specială" sau un "regim special" pentru a "ajuta" Grecia să nu se conformeze ansamblului de legi UE ce afectau funcţiile şi structura instituţională a Statului. Aceasta e finalitatea memorandumului prezentat în 1982 la UE, prin care se cer derogări de la reglementările legate de spargerea monopolurilor de stat (cel asupra petrolului, de exemplu), de slăbirea controlului de stat asupra unor segmente ale economiei şi de instituirea măsurilor de restructurare a relaţiei stat-societate (precum introducerea TVA, de pildă). În mod previzibil, UE a refuzat să satisfacă aceste cereri, susţinînd cu perseverenţă că problemele dezvoltării Greciei nu pot fi rezolvate prin evitarea, ci prin aplicarea efectivă a politicilor comunitare. S-au acordat doar termene suplimentare ale proceselor de tranziţie şi sprijin financiar. Mai mult sau mai puţin conştientă, rezistenţa faţă de europenizare în perioada 1983-1985 s-a făcut simţită cu precădere în trei "zone": redefinirea rolului economic şi a funcţiilor statului; politica externă; integrarea instituţională şi extinderea ei în scopuri legate de securitate şi apărare. Oricum, în ciuda tentativelor deliberate de contracarare sau restrîngere a impactului procesului de europenizare, "impregnarea" sistemului politico-economic a început să se producă: instituţiile democratice s-au consolidat, administraţia publică s-a lăsat cîştigată de etosul UE, iar orientarea politică externă a fost, în ansamblu, europenizantă. În fine, cea de-a doua mare fază va începe din anul 1985, odată cu Actul de Aderare, dar şi cu decizia PASOK de a lăsa deoparte atitudinea duplicitară, în favoarea unei politici pro-europene active. Cotitura PASOK are mai multe explicaţii: dirijarea unor fonduri de la bugetul UE către Grecia generase deja entuziasmul unor categorii sociale (agricultorii, mai ales, beneficiaseră de importante stimulente); apoi, începuse să prindă contur ideea că, ajunsă membru UE, Grecia va putea negocia de pe alte poziţii cu vecinii săi, în principal cu Turcia. Pe de altă parte, un împrumut special, dublat de drastice condiţii de disciplină economică impuse de UE, plasa economia grecească, pentru prima oară după aderare, în cadrele instituţionale europene. Un proces dificil, de descentralizare a unui stat super-centralizat, începea să se desfăşoare.

O problemă spinoasă: sistemul clientelar

Deşi într-o măsură tot mai mică, partidele politice sînt şi astăzi blocate în mecanica clientelară a relaţiilor politice condiţionate de jocul schimburilor cu aparatul şi instituţiile de stat. Partidele continuă să vadă statul ca pe un instrument de satisfacere a cererilor clientelare şi de acordare a unor favoruri, ca pe un patron colectiv al suporterilor politici activi, ajunşi, în schimbul sprijinului electoral, clienţii birocraţiei de stat. *Eleftherotypia,* unul dintre cele mai importante ziare în Grecia, denunţa, în 1994, clientelismul (rousfeti) partidelor ca pe "o boală incurabilă ce menţine corupţia endemică, mediocritatea, necinstea şi incompetenţa în administraţie (...) blocînd funcţionarea eficientă a maşinăriei Statului". Acest tip de clientelism constituie o barieră teribilă în calea europenizării mediului politic grecesc: temîndu-se că vor pierde accesul la resursele statului, partidele nu se arată dispuse să accepte ca partener societatea civilă. Or, strategia UE presupune, evident, un transfer al acestor resurse către societate. Mai mult: chiar funcţiile, puterea şi resursele rămase în seama aparatului de stat (inclusiv resursele UE) se cer gestionate într-o manieră mai transparentă. Aşa încît, într-un chip doar aparent paradoxal, procesul european implică două nivele contradictorii la prima vedere: pe de-o parte, reducerea puterii statului şi, pe de altă parte, întărirea rolului, competitivităţii şi independenţei statului confruntat cu motivaţiile clientelare ale partidelor politice.

Acestea au înregistrat destule succese în operaţiunea de "gîtuire" a procesului european. Imposibilitatea de a ţine frîiele deficitului public şi de a reduce salariile în sectorul de stat - aşa cum prevedeau programele de stabilizare - e considerată o consecinţă a controlului strict exercitat de partide asupra statului. Regula "jocului": în ajunul alegerilor generale, cînd nevoia de a răspunde presiunilor clientelare se intensifică, resurse de stat sporite intră în joc, niciodată cheltuite în proiecte de investiţii, întotdeauna destinate consumului. Şi e greu de imaginat viitorul într-o notă mai optimistă, căci partidele par prinse în capcana logicii clientelare. Şi, evident, în ceea ce am numit "fenomenul europenizării autarhice".

Cultura politică

Văzut din perspectivă culturală, profilul Greciei apare cu totul singular în contextul UE: este singurul stat-membru a cărui identitate culturală e modelată de ortodoxie, tradiţia bizantină şi influenţele clasice. Amestecul de raţionalism şi sentimentalism răsăritean se vădeşte a fi un soi de "binecuvîntare" cu dublu "tăiş": bogăţie, complexitate, pe de-o parte, dar şi tendinţe opuse în "confruntarea" cu exteriorul; ochii Greciei se îndreaptă spre Orient şi spre Occident, în acelaşi timp.

Un sindrom cultural extrem de frecvent aici este cel al "dezmoştenitului Istoriei". Potrivit lui, Occidentul dispreţuieşte - din invidie - Grecia şi "glorioasa ei tradiţie". El nu doreşte decît s-o umilească şi să o trateze ca pe o "entitate inferioară". Este duşmanul intereselor naţionale, împotriva cărora conspiră cu tenacitate. Segmente importante ale elitei acţionează adeseori în virtutea acestui sindrom. El îngreunează conturarea unei poziţii limpezi a Greciei ca negociator capabil să adopte compromisuri raţionale şi face ca anumite concesii fireşti, perfect inofensive, să fie percepute drept cedări cu totul inadmisibile. În aceste condiţii, Grecia se fereşte să-şi alinieze politica externă obiectivelor şi opţiunilor UE, cu toate că susţine sus şi tare ideea dezvoltării unei politici externe comune.

O variantă a sindromului "dezmoştenitului" este sindromul "nevoii de protecţie". Se ştie prea bine: Grecia a făcut obiectul intervenţiei străine şi protecţiei străine încă de la fondarea ei ca stat modern; probabil că e vorba de o "moştenire" bine înrădăcinată, prin urmare, a căutării unui protector, chiar dacă "protecţia" e denunţată ca fiind periculoasă, fiindcă antrenează imixtiuni intolerabile în treburile interne ale ţării. Cu alte cuvinte, Grecia tinde să perceapă UE nu ca pe o arenă în care interesele ei pot fi mai bine definite şi apărate prin negociere şi compromis inteligent, ci ca pe o instituţie bună să garanteze apărarea faţă de ameninţări venite din exterior. Însuşi conceptul de solidaritate implică adesea ideea de protecţie. Eroarea de a aştepta din partea UE un tip de sprijin pe care aceasta nu-l poate oferi fără a-şi depăşi atribuţiile naşte frustrări ale ambelor părţi.

Incapacitatea elitelor politice de a transpune, în chip substanţial, angajamentele retorice în favoarea integrării europene în strategii politice compatibile cu integrarea în UE se datorează, în mare măsură, celor două sindromuri. Nu-i mai puţin adevărat că acestea se datorează, la rîndul lor, unei poziţii geografice resimţite ca nesigură iar acest lucru ar trebui să fie corect înţeles de ceilalţi parteneri europeni. În orice caz, elitele politice ale Greciei ar trebui să înţeleagă importanţa participării la UE şi să o invoce pentru a spori sentimentul de siguranţă şi încredere în forţele proprii ale ţării lor. Aceasta ar permite partidelor politice să depăşească izbitoarea contradicţie dintre discursul lor integraţionist şi continuarea unor politici compatibile, mai degrabă, cu modelul naţionalist.

Traducere şi adaptare de
Delia VERDEŞ

Societatea deschisă – o reconsiderare

Termenul de "societate deschisă", așa cum l-a definit Karl Popper, se referă la o formă de organizare socială în care se acceptă că nimeni nu are drept de monopol asupra adevărului, se recunoaște că oamenii au puncte de vedere și interese diferite și că este nevoie de instituții care să protejeze drepturile tuturor indivizilor și să le îngăduie să trăiască laolaltă în pace. Societățile închise – de exemplu societatea comunistă – dimpotrivă, pretind că sînt în posesia adevărului ultim și de aceea se simt îndreptățite să-și impună voința, să persecute pe cei care nu sînt de acord și ajung să deposedeze, sau chiar să elimine segmente ale populației.

O dată cu prăbușirea comunismului, vechea deosebire dintre societățile închise și cele deschise a devenit în bună măsură irelevantă. Oamenii din țările foste comuniste au aspirat poate la o societate deschisă, pe vremea represiunii comuniste, însă acum sînt mult prea ocupați cu simpla supraviețuire, ca să se mai gîndească la asta. Chiar și oamenii care trăiesc în societățile deschise ale Occidentului consideră ideea de la sine înțeleasă, iar majoritatea nici nu gîndește că societatea deschisă e o formă dezirabilă de organizare socială, pentru care să fie gata de sacrificii. Ceea ce s-a și demonstrat, atunci cînd ajutorul occidental ar fi putut împiedica naționalismul represiv să prindă rădăcini în Europa de Est, dar acest ajutor n-a venit.

Dacă vrem să facem din societatea deschisă un ideal demn de urmat, nu ne putem permite să o definim printr-un raport alb-negru față de comunism. Trebuie să-i dăm o definiție pozitivă, ca teren de mijloc între extreme. În formula veche, societatea deschisă era văzută prin juxtapunere față de societatea închisă și se discutau numai doctrinele care întăreau autoritatea statului împotriva celor considerați dușmani ai societății deschise. Părerea mea este că absența guvernării și instabilitatea excesivă periclitează o societate deschisă. Doctrina *laissez-faire* susține că binele comun este cel mai bine servit prin urmărirea neinhibată a interesului propriu. Dar dacă doctrina *laissez-faire* nu va fi temperată de recunoașterea binelui comun care să primeze asupra intereselor particulare, se ajunge la distrugerea sistemului prezent, care, oricît ar fi el de imperfect, este totuși o societate deschisă universală.

S-ar putea să vi se pară șocant că pun doctrina *laissez-faire* pe același plan cu marxism-leninismul, dar o importantă trăsătură în comun ele au oricum: ambele vor să-și justifice, fără a reuși, pretenția la adevărul ultim, făcînd recurs la știință.

Laissez-faire și falsa știință

Principalul suport științific al ideologiei *laissez-faire* este teoria că piețele competitive libere tind spre echilibru. Competiția perfectă, așa cum a fost ea formulată inițial, exista prin raport cu: o cunoaștere perfectă, produse omogene și ușor de distribuit și un număr suficient de participanți, încît un singur participant să nu poată influența prețurile. Ideea cunoașterii perfecte, imposibil de susținut, a fost înlocuită cu informația perfectă, iar apoi cu ingenioasa cerință metodologică a cererii și ofertei, ca proiecții date independent. Însă realitatea are puțină tangență cu toate acestea, cel puțin în privința piețelor de capital. Curbele ofertei și cererii nu pot fi luate ca atare, fiindcă ambele conțin și așteptarea cumpărătorilor, a furnizorilor, în legătură cu evenimentele viitoare – iar evenimentele se schimbă în chiar clipa în care ei acționează conform așteptării.

Dacă, așadar, curbele ofertei și cererii nu sînt date independent, cum vor fi determinate prețurile? Nu vor fi determinate deloc, acesta e răspunsul. În loc de a tinde spre echilibru, ele continuă să fluctueze. În absența echilibrului, ideea că piețele libere ar conduce la alocarea optimă a resurselor își pot pierde relevanța. Teoria științifică se dovedește a fi o structură axiomatică ale cărei concluzii sînt conținute în premise și pe care dovezile empirice nu o susțin neapărat. Ceea ce face ca o teorie economică să poată fi convertită într-o ideologie ostilă societății deschise este premisa că ar exista o cunoaștere perfectă: lucru care la început se afirmă ca atare, iar apoi se deghizează în metodologie. Ideea cunoașterii perfecte contrazice noțiunea de societate deschisă (care se bazează pe recunoașterea faptului că înțelegerea noastră e inerent imperfectă). Voi da trei exemple despre felul în care *laissez-faire* poate deveni o primejdie pentru societatea deschisă.

Instabilitatea

Teoria economică a creat o lume artificială, în care preferințele și oportunitățile participanților sînt independente una față de alta și prețurile tind spre un echilibru care aduce acești doi factori în balanță. Însă, pe piețele de capital ale lumii adevărate, prețurile joacă un rol activ în formarea preferințelor și oportunităților celor care participă. Această interacțiune reflexivă face ca piețele de capital să fie inerent instabile. Ideologia *laissez-faire* neagă instabilitatea *esențială* a piețelor de capital și se opune oricărei forme de intervenție guvernamentală.

Instabilitatea trece mult de cadrul piețelor financiare: ea afectează valorile care guvernează acțiunile oamenilor. La vremea cînd s-a născut teoria economiei, oamenii erau conduși de principii morale care aparțineau unui orizont de dincolo de mecanismele pieței – principii ținînd de tradiție, religie și cultură. Valorile pieței tind să submineze valorile tradiționale, ele nasc antagonism și conflicte. Reclamă, marketing, chiar și ambalajul tind mai degrabă să modeleze preferințele publicului, decît să le satisfacă. Mecanismul pieței și-a lărgit teritoriul și e tot mai greu să menții ficțiunea că oamenii acționează conform unor valori prestabilite.

Societatea noastră deschisă suferă de o deficiență a valorilor fundamentale. Situația este agravată de mobilitatea crescîndă și de globalitatea societății noastre deschise. Cînd oamenii sînt înrădăcinați în comunitate, trebuie să țină seama de ceea ce spune comunitatea despre ei. Dar cînd ei pot renunța la jaloane, nu mai au nevoie să se preocupe decît de ei înșiși. Într-o societate global deschisă, cu atît de multe culturi, religii și tradiții, este dificil să găsești un teren comun. Ideologia *laissez-faire*, acceptînd interesul personal ca principiu director, ignoră problemele și instabilitatea inerente unei orientări generalizate de piață.

Justiția socială

Date fiind condițiile de cerere și ofertă și declarînd că răul cel mai mare este intervenția guvernului, ideologia *laissez-faire* practic a suspendat redistribuția venitului. Sînt de acord că toate încercările de a redistribui bogățiile sînt deficiente, dar asta nu înseamnă că nu trebuie încercat. Bogația se acumulează la proprietari și, dacă nu există mecanisme de redistribuție, inechitatea poate atinge cote intolerabile. Ideea că acumularea de bogăție dovedește supraviețuirea celui mai potrivit este negată de faptul că bogăția se transferă și prin moștenire.

Oricum, nu e acceptabil să se propună, ca principiu al societății civilizate, supraviețuirea celui mai potrivit. Darwinismul social s-a demodat, ca teorie evoluționistă – la fel și teoria economică a echilibrului, derivată din fizica newtoniană. Principiul care ghidează într-adevăr evoluția speciilor este mutația, iar mutația operează într-un chip mult mai sofisticat. Speciile și mediul sînt interactive, iar o specie devine mediu pentru celelalte. Avem de a face cu un dublu mecanism de *feed-back*, similar reflexivității din istorie, numai că în istorie mecanismul funcționează nu pe bază de mutație, ci de eroare de concepție.

Relații internaționale

Ideologia *laissez-faire* acceptă că supraviețuirea celui mai potrivit este un principiu la fel de valabil și în relații internaționale. Instituțiile internaționale și alte forme de cooperare internațională sînt privite cu aceeași suspiciune ca și intervenția guvernelor în activitățile economice. Este o ironie în faptul că statul este exclus, la acest nivel, din planul economic, în schimb e învestit cu valoare de sursă ultimă a autorității în probleme de relații internaționale. Ideologia *laissez-faire* se mai asociază cu o pseudoștiință – geopolitica: statele nu au principii, ci doar interese, iar acele interese sînt determinate de elemente fundamentale, cum ar fi așezarea geografică. Această abordare deterministă este și ea o relicvă a metodologiei științifice de secol XIX.

Marile obstacole în calea societății deschise

Societatea deschisă se bazează pe recunoașterea faptului că noi avem o înțelegere imperfectă asupra lumii. Ceea ce este imperfect este deci și perfectibil. Societatea deschisă deschide perspectiva către un progres nelimitat: evoluția științei și tehnicii, îmbunătățirea structurilor sociale și politice, a culturii și calității vieții. Dar statuarea societății deschise ca principiu organizator întîmpină greutăți enorme.

În primul rînd, conceptul de societate deschisă este aparent un paradox: dacă adevărul ultim e de neatins, cum putem accepta că adevărul ultim este chiar falibilitatea noastră? Avem nevoie de un teren al convingerii tocmai pentru că înțelegerea noastră este imperfectă. Dacă ne-am bucura de o cunoaștere desăvîrșită, nu am mai avea nevoie de convingeri. Dar convingerile noastre ar trebui să ne modeleze viața, nu să ne facă să impunem un anumit set de reguli. Dacă vom recunoaște că, în fond, convingerile noastre sînt alegerea pe care am făcut-o – și nu adevărul ultim – vom fi probabil mai toleranți cu ceea ce cred alții și ne vom reanaliza convingerile prin propria experiență. Cei mai mulți oameni au tendința să confunde ceea ce cred ei cu adevărul absolut. O asemenea identificare servește cel mai adesea la definirea propriei identități. Convingerea că sîntem supuși greșelii reprezintă un slab substitut. Este un concept sofisticat, cu care se operează mult mai greu decît cu vechile convingeri, simple, despre ce este bine sau rău pentru țara mea (sau familia sau interesul meu personal).

Dacă ideea falibilității noastre e atît de greu de înghițit, de ce totuși rămîne atrăgătoare? Prin rezultatele pe care le poate avea. Se justifică prin succes. Într-adevăr, societățile deschise în principiu sînt mai prospere, mai novatoare, mai stimulatoare decît cele închise. Dar succesul pare o bază inadecvată pentru susținerea unei convingeri, fiindcă a avea succes nu echivalează cu a avea dreptate. Cultul pentru succes poate deveni o sursă de instabilitate în societatea deschisă, poate submina simțul moral. Ceea ce se și întîmplă în societatea noastră de astăzi. Discriminarea dintre bine și rău e pusă în pericol de faptul că ne preocupă succesul, măsurat prin bani. Orice merge, dacă-ți merge ție. Mai mult, succesul se autoimpune în ambele direcții. Conceptul de societate deschisă trebuie să capete un temei mai solid. Avem nevoie să ne dedicăm valorilor fundamentale, chiar dacă știm prea bine că valorile fundamentale sînt și ele falibile.

Dar asta nu e totul. Acceptînd că societatea deschisă ar fi universal acceptată, asta tot nu i-ar asigura preponderența în lume. Societatea deschisă nu face decît să ofere un cadru în care se pot acomoda variate opinii despre chestiuni sociale și politice – nu oferă opiniile în sine; altfel nu ar fi o societate deschisă. Ceea ce înseamnă că oamenii trebuie să aibă și alte credințe, pe lîngă credința în societatea deschisă. Noțiunea de societate deschisă poate fi o bază suficientă pentru acțiunea politică doar într-o societate închisă.

O dificultate în plus legată de societatea deschisă luată ca scop este modul indirect în care se cuvine abordată. Așa procedează fundațiile pentru o societate deschisă: ele se ocupă de educație, cultură, multiplicitatea mass-media, societate civilă, reformă economică etc.; nu se propovăduiește ideea de societate deschisă ca atare. Este de așteptat ca societatea să se deschidă ca o consecință implicită din disputele de idei și interese, mai degrabă decît printr-un proiect intenționat. Contradicțiile de vederi și interese vor produce o societate deschisă numai dacă există instituții dedicate binelui general, care să permită unor oameni cu vederi și interese diferite să conviețuiască în pace. În democrațiile mature, aceste instituții au un temei solid, însă în societatea deschisă globală de acum, ele sînt rudimentare și inadecvate.

În prezent, ne bucurăm de beneficiile unei societăți globale deschise, dar nu avem cadrul instituțional să o menținem. Comunitatea internațională și-a demonstrat nepriceperea în tratarea noilor tipuri de conflicte ivite după prăbușirea Uniunii Sovietice. În regiunea unde funcționează majoritatea fundațiilor mele, eu observ că există o tendință de închidere. În timp ce asistăm la escaladarea unor conflicte, Uniunea Europeană s-ar putea să se transforme într-o fortăreață, iar SUA s-ar putea să se retragă în izolaționism.

Nu am o soluție prefabricată, la îndemînă, pentru această criză. Tot ce doresc este să atrag atenția că există problema. Sînt în dezacord cu atitudinea dominantă de *laissez-faire*, prin care se urmărește fără opreliști realizarea interesului propriu, care ar aduce după sine binele comun. Eu am convingerea că noțiunea de societate deschisă, care trebuie construită deliberat pentru a învinge, constituie un principiu mai bun de acțiune. Dacă vom cădea de acord asupra acestui punct, vom putea ieși în întîmpinarea problemei. Putem să fim în legitim dezacord privitor la cursul acțiunii, dar cel puțin nu vom rămîne pasivi, pe margine, în vreme ce lumea liberă se dezintegrează, așa cum s-a dezintegrat lumea comunistă.

George SOROS

Cuvînt înainte la Raportul 1995 al Fundațiilor Soros, iulie 1996

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ȘTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

Anul IV
nr.205
13-19 decembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PREJUDECĂŢI, FALSE EVIDENŢE, IDEI PRIMITE DE-A GATA

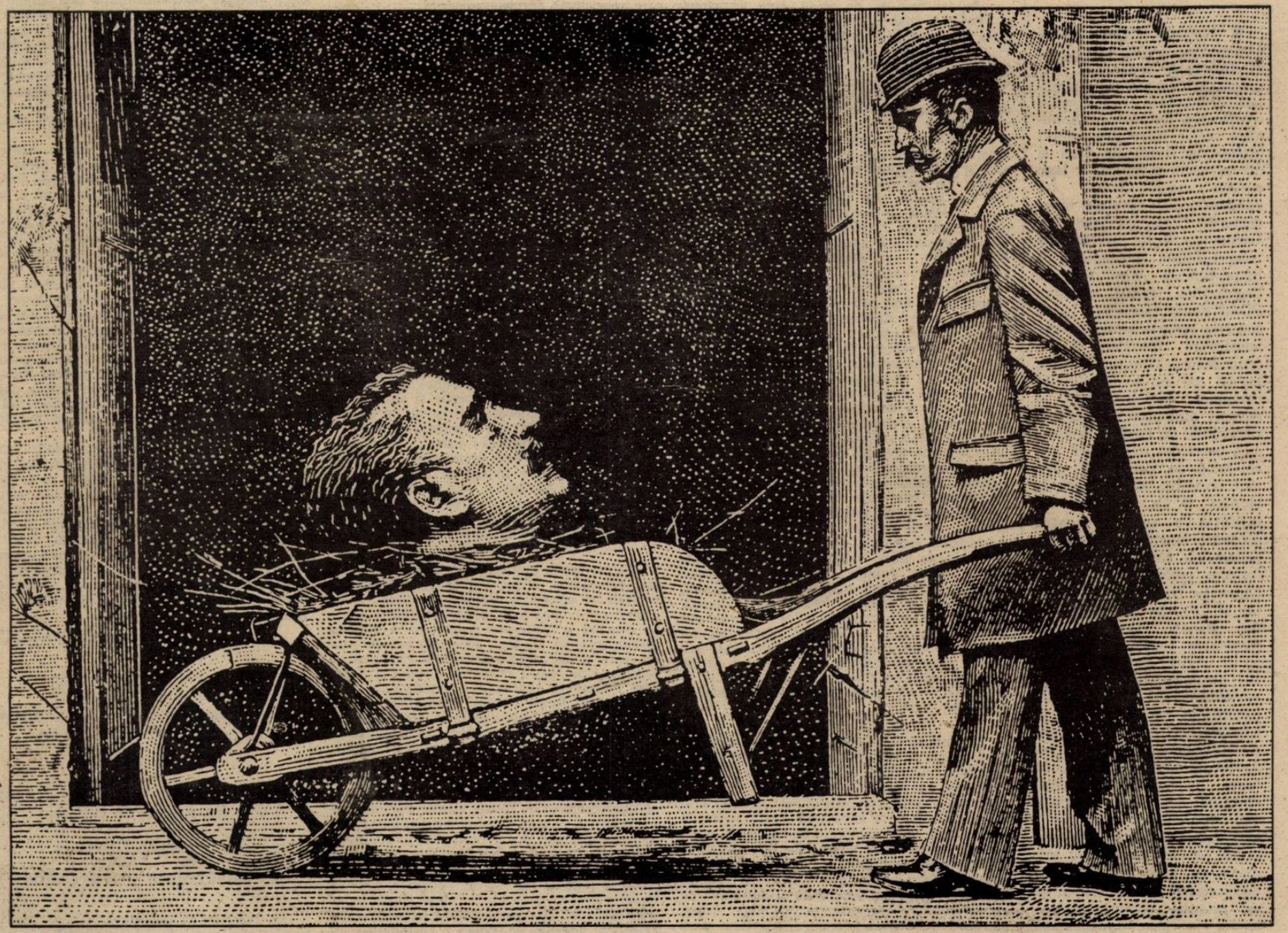

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

EVIDENŢĂ – Te orbeşte, cînd nu-ţi sare în ochi. (G. FLAUBERT)

ECLIPSĂ TOTALĂ DE SORESCU

Marin Sorescu s-a dus să moară puţin. Aparţin acelei generaţii care s-a maturizat cu versurile lui Marin Sorescu sub ochi. N-am să spun că ne-a hrănit tinereţea (mie şi celor de seama mea), dar ceva *fast food*, măcar pentru un lustru, tot ne-a fost. El a apărut într-o vreme cînd, mai scîrţîind, mai înţepenindu-se, se deschideau totuşi nişte uşi şi nişte ferestre: la sfîrşitul adolescenţei mele, laolaltă cu acea frumoasă echipă de "gropari" suavi şi simpatici ai proletcultismului rimat, în care se aflau şi Nichita, şi Baltag, şi Blandiana, şi Ioan Alexandru, şi Păunescu, şi Hagiu, şi Constanţa Buzea şi alţii. Sunt printre cei - nu puţini - care mergeam pînacolo încît am curtat fete recitîndu-le versuri din Sorescu. Textele sale, ironice, nonconformiste, demitizante, cu echivocurile şi "şopîrlele" lor, ne făceau să ne simţim mai isteţi, mai subtili, mai "ai dracului" şi - sper că nu zic vorbă mare - un pic mai liberi. Textele sale, în care se întîlneau şi ecouri din Prévert, din Urmuz, din Minulescu, din Teodor Mazilu, au adus un val de aer proaspăt şi tonic în scrisul românesc de la mijlocul deceniului 7. În aerul acela care, teoretic, trebuia să miroase a fabrici şi ogoare, dar de fapt duhnea a cătuşe. Ani întregi, apoi, au stat sub semnul stilului şi al modei soresciene. Pe cît de mulţi îl citeau, tot pe atît de mulţi îl şi scriau. Poezia sa, care era accesibilă sau, în orice caz, dădea iluzia accesibilităţii, a deschis gustul *unor mase largi de oameni* ai muncii atît pentru citit poezie, cît şi pentru produs poezie. Era foarte mult Sorescu pe cap de locuitor pe atunci. Cred că doar Nichita Stănescu a mai fost atît de imitat şi proliferat. Iar în privinţa răspîndirii poeziei sale în străinătate, cred că nici Titulescu şi cu dl. Meleşcanu laolaltă n-au trecut atîtea graniţe.

Au urmat apoi piesele de teatru, foarte ALTFEL faţă de ce ştiam noi că e teatrul. *Iona, Paracliserul, Pluta Meduzei, Există nervi, A treia ţeapă*... Nu vă răsună încă în urechi strigătul final din *Iona*, în rostirea inegalabilului George Constantin: "*Răzbim noi cumva la lumină*!" ? Uite că răzbirăm...

Abia ne obişnuiserăm cu felul lui Marin Sorescu de a întoarce poezia pe dos, ca pe o mănuşă, cînd poetul se dădu de trei ori peste cap, se îndreptă spre origini şi începu ciclul de poeme *La Lilieci*, lăsîndu-ne din nou buimaci în ceea ce priveşte graniţa dintre poezie, proză şi ingenuitate.

Nemulţumit de cum umb au nerozii cu pianul pe scări, de prea multa pisălogeală din critica literară, Marin Sorescu (care-şi începuse drumul cu parodii, adică critică literară în pilde!) şi-a asumat şi cobiliţa acestei sarcini, şi ne-a dat un exemplu excepţional de ceea ce înseamnă perspicacitatea, umorul şi fineţea, unite sub egida harului sclipitor al spunerii.

Ierte-mi cititorul, în trista pagină de faţă, lipsa de imaginaţie de a relua un "slogan" liric sorescian.

Marin Sorescu n-a existat.
A existat doar o Oltenie oaţă,
în care oamenii spuneau una
ca să se-nţeleagă două, sau nouă, sau nouă zeci şi nouă.

A existat o mustaţă cît de la est la vest,
în jurul căreia s-a încropit o mînă de om,
crăcănat de ziceai c-a stat o veşnicie călare pe globul pămîntesc.
Au existat nişte ziceri mehenghe,
c-o silabă-n cer şi una-n pămînt,
nişte vorbe lunecoase, clipocitoare şi iuţi ca apele de munte,
nişte întorsături de condei de te lua cu ameţeală.

A mai existat o poftă nedomolită de a nu fi plicticos,
de a nu bate nici apa în piuă, nici cîmpii,
ci numai şaua ca să priceapă iapa -
şi iapa necheza româneşte de s-auzea pîn-la Stockholm.

Au mai existat şi o meditaţie transcendentală (ba chiar mai multe),
şi un scaun înalt de ministru,
şi un duh ca o ogradă în care se simţeau bine oameni simpli ca Nenea Anton, Nenea Iancu, Nenea Eugen, Nenea Jacques, Nenea Ion, Nenea Teodor,
şi un şevalet de pictor,
şi cărţi pe care librarii le vindeau pe sub mînă...

Şi fiindcă toate acestea trebuia să poarte un nume
li s-a zis Marin Sorescu.

Plîngi, literatură română! Ai rămas fără una din minţile tale cele mai năstruşnice! Plîngi, cuvînt românesc! Fără Marin, eşti mai terestru, mai fără căpătîi! Plîngi, iubitor de poezie! *Zgomotul* va avea acum mai mult loc!

George PRUTEANU

Ştiri nebăgate în seamă

● Românii exilaţi politic aşteaptă de la noul preşedinte al României repararea "nedreptăţilor comise de regimurile Ceauşescu-Iliescu prin confiscarea imobilelor. În numele celor care au plecat înainte de 1989 din ţară şi doresc acum modificarea legii caselor naţionalizate, s-a adresat în scris României libere doctorul Coriolan Brad din Germania ● În calitate de vicepreşedinte al Comisiei de buget-finanţe din Camera Deputaţilor, fostul ministru PDSR Florin Georgescu îşi va controla propria activitate din legislatura 1992-1996 ● Şoferul Nicolae Ghinter, care l-a însoţit pe şeful statului în campania sa electorală, a devenit plutonier adjutant al Serviciului de Pază şi Protocol şi a constatat imediat că noii săi colegi de muncă "nu prea sînt obisnuiţi să oprească la stopuri" ● La Alba-Iulia s-a înfiinţat o comisie pentru protecţia funcţionarilor publici pedeserişti. Iniţiativa aparţine fostului prefect Ioan Rus ● Gheorghe Dumitraşcu, secretar al Comisiei de învăţămînt din Senat, crede că în respectiva comisie sînt prea mulţi unguri. În loc de 2 din 12, senatorul PDSR susţine varianta 1 din 11 ● Femeile bătute de soţi pot suna la telefonul 938. Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale a înfiinţat un centru-pilot care va ajuta victimele comportamentului *macho* să-şi schimbe viaţa ● Locuitorii sectorului 3 al Capitalei vor avea o revistă numai a lor. Editată de primărie de două ori pe lună, publicaţia se va numi S3 şi îşi va informa cititorii despre modul în care funcţionează fiecare serviciu, departament şi direcţie de pe raza acestui sector.(E.Ş.)

Care societate deschisă?

Societatea deschisă este un concept vag, nedefinit şi, de aceea, greu de supus unei analize. Parcurgînd "Societatea deschisă şi duşmanii ei", celebra lucrare a lui Karl Popper, înţelegem, mai degrabă, ce *nu* este o *societate deschisă* decît ce este ea. Momentul afirmativ aproape că lipseşte din această carte.

Astfel, mai întîi înţelegem că *societatea deschisă* se opune *societăţii închise*, care este "tribală, supusă unor forţe magice şi colectivistă", prin aceea că individul se eliberează de sub puterea împovărătoare a miturilor; el devine creator şi se confruntă cu propriile-i decizii. Momentul "de cotitură" e fixat cu cinci secole înainte de Christos, cînd "conflictul" dintre *societatea deschisă* şi *societatea închisă* s-a manifestat acut în războiul peloponesiac în care Atena "democratică" a înfruntat Sparta "tribală". Nici astăzi, ne avertizează autorul, nu s-a amortizat deplin "şocul tranziţiei" de la *închis* la *deschis*, o tranziţie despre care aflăm mai departe că, de fapt, este abia la început. (Trebuie să mărturisesc o slăbiciune a mea pentru eternul început al tranziţiilor.) *Societatea deschisă* ne apare ca o realitate perfectibilă aici şi acum; este, deci, o necontenită edificare, o interminabilă luptă cu rămăşiţele tribale care, fatal, ne poluează încă. Drumul e, însă, presărat cu obstacole. Sîntem avertizaţi că putem eşua în *"societatea perfect abstractă sau depersonalizată"*, în care omul este un alienat, un izolat fără scăpare, un singuratic epuizat de nevroze. Pe cale de consecinţă, grupul social îşi va pierde coerenţa sistemică. Totuşi, acest scenariu deprimant nu se va realiza. Omul este astfel constituit biologic încît el nu-şi poate satisface singur nevoile. De aceea, nu avem de ales: vom trudi împreună la deschiderea societăţii. Drumul spre *societatea deschisă* este unicul valabil. Dar unde ne duce, concret, acest drum? Iată ce crede Popper: "Trebuie să mergem înainte spre necunoscut, spre incert şi nesigur, folosindu-ne raţiunea, atîta cîtă avem, pentru a planifica realizarea atît a securităţii, cît şi a libertăţii". Este, deci, un drum ceţos care ni se dezvăluie pas cu pas, care merge nu-se-ştie-unde şi pe parcursul căruia singurul aliat ne este raţiunea, atîta cîtă e. Nu-i aşa că aţi înţeles cum arată o *societate deschisă?*

***

În plus, nu înţeleg de ce "*societate deschisă*". Dacă Popper se gîndea la un sistem social în care libertatea fiecăruia se află într-un sănătos echilibru cu securitatea celorlalţi, în care potenţele creatoare se exercită nestingherite şi în care fiecare gest cu anvergură socială naşte, în primul rînd, responsabilităţi, nu înţeleg de ce nu a uzat noţiuni deja consacrate. Un astfel de sistem social privit din punct de vedere politic se cheamă *democraţie*, din punct de vedere economic se cheamă *capitalism* şi din punct de vedere juridic se cheamă *stat de drept*. Astfel, perspectivele asupra socialului s-au epuizat şi nu văd ce justificare ar mai avea conceptul de *societate deschisă*. Pe de o parte, el nu oferă o nouă viziune despre social şi, pe de altă parte, el a fost creat spre a acoperi o zonă a realităţii care, conceptual, era deja acoperită.

***

Cartea lui Popper, adevărat text sacru al celor care vorbesc patetic despre *societatea deschisă*, m-a întristat. Mie îmi pare o carte noroioasă, rea, demascatoare în cel mai stalinist sens al cuvîntului. Aş fi gata să cred că am în faţă nişte pulsiuni demolatoare susţinute de un spirit tenebros, dacă n-aş cunoaşte cîte ceva despre performanţele lui Popper în alte domenii ale gîndirii.

Se spune că, într-o epistolă datată cu mai bine de un secol în urmă, Baudelaire mărturisea că a scria *Les fleurs du mal* cu "furie şi răbdare". Cred că aceeaşi stare l-a dominat şi pe Popper cînd lucra la "Societatea deschisă şi duşmanii ei". Dar, dacă în cazul poetului produsul poate fi apreciat la superlativ, în cazul filosofului rezultatul e, cum am spus, întristător; în ordine intelectuală această carte este nocivă. Maniera în care Popper încearcă să ne convingă să vedem în doi dintre cei mai mari filosofi (Platon şi Hegel) nişte duşmani se sustrage oricărei onorabilităţi intelectuale. Găsim aici etichetări gratuite, citate abil decupate din context, intervenţii personale în mijlocul unei fraze reproduse din textele "duşmanilor", procese de intenţie şi alte "manopere" pe care le foloseşte, de regulă, un comentator de rea credinţă cînd abordează un autor pe care, *a priori*, a hotărît să-l distrugă. Esenţa demersului popperian este următoarea: au existat trei indivizi de care trebuie să ne ferim întotdeauna, căci ei sînt însuşi Răul (Platon, Hegel şi Marx) şi alţi cîţiva cu care trebuie să tratăm un comerţ intelectual bine cenzurat (Heraclit, Aristotel, Schopenhauer ş.a.).

***

Să ne oprim puţin asupra unuia dintre cei trei demonizaţi: Hegel. De ce Hegel? Motivul profund al opririi la Hegel este acela că, în ultimii ani, o bună parte a intelectualităţii române practică o înţelegere popperiană a marelui idealist german. De fapt, două sînt cauzele pentru care unele medii intelectuale româneşti îl rejectează pe Hegel: cartea lui Popper şi declarata întemeiere hegeliană a marxismului. Dar clasarea lui Hegel printre inacceptabili nu se poate justifica nici prin admiraţia faţă de Popper, nici prin repulsia faţă de Marx, fie şi pentru că Hegel înseamnă mult mai mult decît amîndoi la un loc.

Dar să vedem ce este Hegel în ochii *deschişi* ai filosofului austriac. Mai întîi, Hegel nu-şi justifică calitatea de filosof; el este doar un propagandist. E complet lipsit de originalitate, scrie indigest, fără stil, şi a devenit celebru pentru că a fost pulsat de autoritatea statului prusac. Georg Wilhelm a fost, cu siguranţă, un agent plătit al puterii. Era isteric. Popper e sigur că Hegel a avut un unic scop în viaţă: "lupta împotriva societăţii deschise şi slujirea patronului său Friedrich Wilhelm de Prusia". Posteritatea lui Hegel e îngrozitoare: el e temeiul tuturor totalitarismelor, în el se originează şi extrema stîngă şi extrema dreaptă, el e generatorul multor crime odioase, el e însăşi renaşterea tribalismului. Pentru a argumenta aceste susţineri, Popper atribuie valoare peremptorie unor lungi citate din Schopenhauer, deşi, ştie oricine, a spune că aspra judecată schopenhauriană este opinia cea mai obiectivă cu putinţă în ceea ce-l priveşte pe Hegel este, cel puţin, o gafă. E ca şi cum ai susţine că cel mai fidel portret al lui Victor Hugo e cel pe care i-l face Eugène Ionesco, că Wagner este chiar cel pe care ni-l descrie Nietzsche, că cea mai veridică mărturie despre valoarea lui Albert Camus o avem de la Cioran sau că locul definitiv al lui Karajan în istoria muzicii este cel sugerat de Celibidache.

Pe fond, două sînt acuzele majore care i se aduc lui Hegel. Prima se referă la o presupusă adoraţie necondiţionată faţă de stat. Deşi Popper ne face să înţelegem că statul hegelian e forţă brută şi birocraţie strivitoare, vom preciza că, pentru Hegel, statul nu e guvernul şi, cu atît mai mult, statul nu e poliţia. Conform *Principiilor filosofiei dreptului*, statul este realizarea ideii etice, este realizarea libertăţii, este tot ce s-a putut plăsmui mai bun pentru a face ca libertatea să fie reală. Hegel nu vorbeşte despre un tip de stat (cu atît mai puţin despre un stat anume), ci despre Ideea de stat. Aşa se explică de ce Hegel înţelegea statul ca "puterea raţiunii care se realizează ca voinţă", care voinţă nu poate fi altfel decît liberă. Hegel exaltă puterea absolută a statului? Să nu fi văzut Popper lungile pagini pe care Hegel le consacră societăţii civile? Să nu fi remarcat adeziunea lui Hegel la principiul separaţiei puterilor în stat?

A doua acuză, mai nedreaptă decît prima, este aceea că hegelianismul este "un bastion al revoltei împotriva libertăţii". Practic, ni se spune că una dintre cele mai profunde analize asupra libertăţii, că unul dintre cele mai importante demersuri către temeiurile şi sensurile libertăţii este un discurs *împotriva* libertăţii. Una din ideile-forţă ale sistemului hegelian este aceea că istoria lumii este însăşi devenirea libertăţii. Cu alte cuvinte, pentru Hegel sensul istoriei este desăvîrşirea libertăţii. Dar lui Popper nu-i place istoria. Şi nici Istoria.

Sever VOINESCU

Îi anunţăm pe cititorii şi corespondenţii noştri că noul număr de fax al revistei *Dilema* este:
230.75.59

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

● **Universitate şi universitari**

● **Istorie şi politică**

● **Idealuri, aspiraţii, dorinţe**

COMPETENŢE

După ce şefii vechiului guvern s-au întîlnit, în ajunul desantului FMI la Bucureşti, cu şefii noii guvernări, domnul Văcăroiu a formulat, pare-se, unele dubii cu privire la competenţa "tehnică" a foştilor opozanţi. El a povestit domnului Iliescu despre candorile profesionale ale echipei în curs de instalare, iar domnul Iliescu s-a arătat îngrijorat... Îngrijoraţi putem fi şi noi, parcurgînd lista noului cabinet. Unii dintre cei desemnaţi ne neliniştesc pentru că nu ştim despre ei nimic. Alţii, dimpotrivă, ne neliniştesc tocmai pentru că despre ei ştim cîte ceva. Dar sînt şi cîţiva despre care ştim destul ca să-i putem credita.

Pe de altă parte, competenţa în materie de guvernare e o mărime difuză, greu măsurabilă. Sigur că cei care au stat pe margine ani întregi au o reprezentare mai vagă despre exerciţiul puterii decît cei care l-au practicat. Dar e aproape la fel de sigur că o competenţă îndelung exersată provoacă inerţii, blocaje şi distorsiuni greu de depăşit. Ceea ce pare competenţă nu e, uneori, decît suficienţă şi rutină. Ajungi să abandonezi deprinderea de a învăţa, ajungi să nu mai preţuieşti imaginaţia, îţi pierzi, deopotrivă, umorul şi candoarea. Noul venit, oricît de precare i-ar fi reflexele, stă, în această privinţă, mai bine. E proaspăt, atent, precaut. Anchiloza, schematismele de gîndire, automatismele comportamentale sînt, încă, ameninţări îndepărtate. Disponibil faţă de soluţiile neconvenţionale, familiarizat cu efectele proastei guvernări în mai mare măsură decît vechii guvenanţi (care au tendinţa de a le justifica la infinit), noul venit e (încă) mai sensibil şi mai cuviincios. El are, deci, şansa şi legitimările lui.

Ar mai fi de spus că există o diferenţă importantă între *competenţa strict managerială* şi *competenţa politică*. Cred că guvernului Văcăroiu nu i-au lipsit cu totul unele competenţe de ordin tehnic, cu rezultate *locale* onorabile. I-a lipsit însă în chip acut competenţa politică. Guvernarea Văcăroiu a fost, de aceea, mai curînd o *administraţie*. Voinţa politică, viziunea politică, intuiţia politică, discursul politic profesionist au fost marile ei carenţe. Acum a venit vremea unei recuperări. Firește că dacă vom avea un executiv înzestrat, în sfîrşit, cu competenţă politică, dar inapt managerial - va fi rău. Ne-am trezi, probabil, în situaţia Bulgariei (vechea, caragialiana noastră concurentă), care a avut, după 1989, o putere mult mai bine distilată decît a noastră, dar incapabilă, totuşi, să evite catastrofa. Deocamdată, ne putem bucura cu îndreptăţire că am scăpat de "competenţa" băţoasă, sterilă, a unei guvernări fără stil şi fără orizont. (În paranteză fie spus, "competenţele" dobîndite sub dictatură nu sînt neapărat competenţe ale reformei...). Ne va prinde bine un scurt episod de "incompetenţă" fertilă. Contăm şi pe faptul că e mai uşor să înveţi manageriat, decît viziune şi etică. Pe cele din urmă le ai sau nu le ai. Sperăm că guvernarea Ciorbea le are şi că va asimila rapid dexterităţile care îi lipsesc. Dar îngrijoraţi n-avem cum să nu fim! Îngrijorarea e materia primă a tranziţiei.

Andrei PLEŞU

INERŢIA DISCURSULUI ŞI PERCEPŢIA SCHIMBĂRII

Înainte de a vedea rezultatele propriu-zise ale schimbării politice, adică deosebirile dintre fosta putere şi fosta opoziţie în exerciţiul guvernării, putem vedea cît şi cum şi-au modificat liderii politici propria retorică odată ajunşi în parlament pe alte poziţii decît cele din precedenta legislatură. Printr-un transfer masiv de limbaj şi de argumente, noii guvernanţi au devenit stăpînii unora dintre formulele dragi vîrfurilor vechii puteri. Expresiile cel mai des utilizate de premierul Ciorbea şi de şeful statului sînt, la acest început de legislatură, cele care i-au fascinat, cu patru ani în urmă, pe Ion Iliescu şi pe Nicolae Văcăroiu: **stabilitate, moştenire grea, protecţie socială, ieşirea din iarnă, renegocierea acordurilor cu FMI**. "Nu vom ceda, guvernul nostru e un guvern pe patru ani, trebuie să reparăm greşelile guvernelor Roman-Stolojan", spuneau liderii fostei puteri imediat după anunţarea rezultatelor scrutinului din 1992, iar preşedintele de atunci crezuse că se sprijină pe un partid al incoruptibililor. "Nu vom ceda, avem nevoie de un guvern stabil pentru patru ani, cabinetul Văcăroiu a fost unul de incompetenţi, noi trebuie să însănătoşim economia pe care alţii au dus-o la dezastru şi să stîrpim corupţia", au repetat, săptămîna trecută, liderii noii coaliţii majoritare, iar preşedintele actual e convins că se sprijină pe cîteva partide capabile să-i apere mereu imaginea de politician cinstit.

"Soluţiile în plan economico-financiar" au trecut şi ele din vocabularul reprezentanţilor PDSR în discursul noilor guvernanţi, şi chiar dacă din punct de vedere ideologic diferenţele ar trebui să fie clare, împrumuturile lingvistice par de neevitat. Astfel, "liberalizarea preţului la energie electrică" şi "liberalizarea cursului de schimb" au, în viziunea noii administraţii, nevoie de "control guvernamental" şi de o "strategie în trepte", iar pe primul plan rămîne "grija pentru categoriile defavorizate". În aceiaşi termeni fuseseră formulate, înainte de validarea cabinetului Văcăroiu, principalele "opţiuni programatice" ale precedentei legislaturi.

În timp ce guvernanţii de azi au preluat limbajul adversarilor politici, reprezentanţii PDSR par fascinaţi, odată intraţi în opoziţie, de retorica naţionalistă de care s-au străduit ani de zile să se delimiteze pentru ochii străinătăţii. După senatorul Ion Iliescu, pornit împotriva minorităţii maghiare încă din timpul campaniei electorale cu acuzaţii de tip funarist, a venit rîndul lui Adrian Năstase să recurgă la declaraţii însuşite parcă din paginile publicaţiilor scrise şi conduse de C.V.Tudor. Fostul preşedinte al ţării îşi nega, prin atitudinea vehementă împotriva participării minorităţii maghiare la guvernare, propriile argumente folosite pentru a susţine necesitatea semnării tratatului româno-ungar, singurul mare succes în plan diplomatic al celor două mandate. Fostul şef al Camerei Deputaţilor confirmă, prin modul în care judecă participarea UDMR la guvernare, că alianţa dintre PDSR şi ultranaţionalişti n-a fost o alianţă de conjunctură, ci una bazată pe obsesii şi convingeri comune. Liderul executiv al PDSR nu s-a sfiit să afirme, în faţa camerelor de luat vederi, că miniştrii maghiari "vor vinde secrete de stat Budapestei", iar o atare "demonstraţie de patriotism" rimează perfect cu prostul gust al ceremoniei funerare organizate de primarul Clujului în ziua semnării Tratatului româno-ungar. Atunci, domnul Năstase juca rolul pro-europeanului iar partidul său părea deranjat de agresivităţile antimaghiare ale liderilor PUNR şi PRM. Acum, radicalismul şi întreţinerea suspiciunii faţă de minorităţi stau la baza tacticii politice a PDSR, iar adepţii toleranţei şi deschiderii din fosta coaliţie proguvernamentală au dispărut ca prin farmec în momentul în care ei au devenit simpli parlamentari.

Datorită acestui dublu transfer de retorică şi a disponibilităţilor amnezice de care dau dovadă parlamentarii, schimbarea de partituri are şi acum, ca şi 1989, mari dificultăţi să fie percepută ca o reformă structurală. Pentru că "limbajul de lemn" a rezistat şi după căderea partidului unic, adversarii fostei puteri au crezut, cîţiva ani buni, că "în România nu s-a schimbat nimic", deşi apăruseră zeci de partide, de ziare, de magazine şi de case de schimb. Pentru că inovaţia la nivelul discursului politic nu vine automat odată cu alternanţa la putere, există riscul minimalizării coeficientului de noutate pe care un guvern CDR-USD-UDMR îl aduce din start şi în mod vizibil. Ne va fi poate, o vreme, mai uşor să vedem asemănările dintre foştii şi actualii miniştri decît deosebirile dintre ei, şi mai simplu să numărăm greşelile noii puteri decît să îi apreciem paşii înainte. E normal să fie aşa, după cum e normal ca guvernanţii să nu se simtă jigniţi de comparaţia cu predecesorii. Ideal ar fi să facă ei înşişi această comparaţie, pentru a nu se trezi la sfîrşitul mandatului că au luat "chipul şi asemănarea" celor pe care i-au contestat, acuzat şi disprețuit.

Elena ŞTEFOI

O MICĂ DIFERENŢĂ

Cînd spre sfîrşitul lunii octombrie, la Bucureşti a fost tipărită Cartea Albă a Securităţii, într-o ediţie pentru marele public, s-a aflat că în 1969, din dispoziţia lui Nicolae Ceauşescu, fuseseră înfiinţate în cadrul Securităţii departamente (ori secţii) specializate în supravegherea scriitorilor şi artiştilor. Pînă la acea dată, scriitorii şi artiştii fuseseră urmăriţi, anchetaţi, arestaţi de Securitate ca toată lumea, fără a face obiectul unui interes special şi specializat. Comentariile despre Cartea Albă a Securităţii, atîtea cîte au apărut pînă acum, au trecut însă repede peste această informaţie totuşi extrem de importantă, dacă nu cumva au neglijat-o cu totul.

Mult mai important a fost pentru majoritatea recenzenţilor să remarce, de pildă, că în Cartea Albă a Securităţii sînt reproduse documente din care rezultă că fosta poliţie politică nu prea avea criterii. Nici estetice, nici etice. Întrucît din documentele publicate reieşea că erau puşi sub supraveghere Mircea Dinescu, dar şi Corneliu Vadim Tudor, Octavian Paler, dar şi Eugen Barbu, Nicolae Manolescu, dar şi Vasile Băran etc., mulţi comentatori au fost foarte indignaţi.

Păcatelor Securităţii li s-a adăugat astfel încă unul. Căci, evident, a fost o lipsă cu totul regretabilă a Securităţii că nu a avut în structurile de conducere atît un E. Lovinescu, pentru a dirija supravegherea poliţistă după criterii estetice, cît şi un sfînt (nu găsesc nici un nume cu valoare simbolică, regret), pentru a dirija anchetele, filajul, ascultările după criterii neabătut morale. În fişele şi dosarele Securităţii ar fi trebuit, nu-i aşa, să existe numai *adevăratele valori*, atît estetice, cît şi etice. Am fi avut atunci, în documentele Securităţii, o foarte corectă istorie a literaturii contemporane, unde esteticul s-ar fi îmbinat riguros cu eticul!

Securitatea ideală, desigur; dar n-a fost să fie, cum se spune, cu înţeleaptă, mioritică resemnare...

Prin alte părţi, fiindcă nu numai în România poliţia secretă comunistă s-a ocupat de scriitori, cercetătorii au luat-o pe căi mai prozaice. La Berlin a apărut astfel un volum de peste opt sute de pagini, intitulat Sicherungsbereich Literatur (Departamentul securităţii literaturii). Subintitulată "Scriitorii şi Securitatea de stat în Republica Democrată Germană", această carte analizează mecanismul represiunii intelectuale în fosta RDG. Ca şi în România lui Nicolae Ceauşescu, în cadrul Securităţii est-germane funcţionase un impozant departament specializat în scriitori, artişti, intelectuali. Mai mult, Securitatea redegistă a devansat cu peste un deceniu iniţiativa lui Nicolae Ceauşescu. Autorităţile comuniste est-germane au construit şi întărit aparatul specializat de supraveghere a intelectualilor încă de pe la jumătatea anilor '50, după "dezgheţul" provocat de Hruşciov în Uniunea Sovietică. Frica de subversiune ideologică a devenit dominantă în anii '70, iar serviciul de control şi supraveghere a intelectualilor era riguros organizat. Sistemul redegist cuprindea astfel pe ministrul securităţii, pe ministrul culturii, pe secretarul cu ideologia al partidului şi, bineînţeles, pe secretarul general. Dar nu supravegherea era obiectivul principal, ci prevenirea oricărei atitudini, a oricărei iniţiative, a oricărei mişcări ce ar fi putut primejdui propaganda şi ideologia oficiale.

Adică exact ceea ce reiese, dacă se face o analiză corectă a documentelor, şi din Cartea Albă a Securităţii. Care poate fi citită (şi analizată) în paralel cu un studiu apărut la Cluj, la Editura Dacia (Fond secret. Fond S. "Special"), sub semnătura a trei autori (Ionuţ Costea, Istvan Kiraly, Doru Radosav). Există, de pildă, impresionante complementarităţi între ceea ce făcea Securitatea "pe dedesubt" şi ceea ce făcea Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste (în penumbră). Diferenţa dintre comentariile bucureştene despre Cartea Albă a Securităţii şi studiul apărut la Berlin constă, probabil, în calitatea de... neamţ a autorului acestuia.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Ce trebuie făcut?

Ştim bine că dacă schimbarea politică (atît de mult aşteptată) nu este urmată imediat de o schimbare instituţională (la fel de mult aşteptată), alegerile din noiembrie 1996 vor rămîne un moment superb, dar inutil în istoria post-decembristă a României. Spre bucuria noastră, societatea civilă se manifestă apăsat şi coerent în susţinerea efortului de a da un alt chip statului român. Cea mai bună dovadă: nr. 49 (355) din 4-10 decembrie 1996 al revistei *22*. Atît revista propriu-zisă, cît şi suplimentul ei (care tratează tema raportului dintre societatea civilă şi stat) sînt pline de texte care trădează o lăudabilă frămîntare în legătură cu viitorul societăţii noastre. Merită să zăbovim asupra cîtorva din ideile exprimate acolo, cu atît mai mult cu cît şi echipa revistei *22* pare că a încercat să răspundă unei întrebări comune: *Ce trebuie făcut?*

Dl Cristian Preda e de părere că trebuie fondată o nouă Republică. Şi că această operă trebuie începută, firesc, cu o nouă Constituţie. Actuala lege fundamentală este "confuză şi greoaie, împingînd ea însăşi în hăţişul altor legi, care trebuie să-i precizeze dispoziţiile". Aduc în sprijinul acestei constatări două argumente pe care, cu ceva vreme în urmă, le-am detaliat în acest colţ de pagină:

I. Structura bicamerală a Parlamentului României nu are nici un fel de justificare. Atîta vreme cît atribuţiile celor două Camere sînt, cu nesemnificative excepţii, aceleaşi, atîta vreme cît modul de desemnare a celor ce vor fi deputaţi sau senatori este acelaşi, atîta vreme cît nu există un text constituţional care să lămurească raporturile dintre cele două Camere, nu poate exista o motivaţie serioasă pentru a susţine bicameralismul. Argumentul istoric, invocat adesea, este inoperant, căci dacă amintim că, astăzi, avem Senat şi Camera Deputaţilor *numai* pentru că aşa era desemnat Parlamentul în epoca democraţiei interbelice, pe aceeaşi logică nu văd de ce România nu este astăzi monarhie, căci astfel era guvernămîntul românesc interbelic. În plus, dacă sîntem de acord că cei 45 de ani de comunism au înlăturat definitiv monarhia întronînd republica, ar trebui să admitem şi că bicameralismul a fost definitiv înlăturat, căci puterea comunistă a uzat de un Parlament unicameral. Adevăratul motiv pentru care constituanta din 1991 a decis ca Parlamentul să fie bicameral este meschin şi jenant: s-a ales varianta care implica un număr cît mai mare de parlamentari.

II. Delegarea legislativă trebuie regîndită avînd în vedere experienţa ultimilor ani în care Guvernul, abilitat să emită ordonanţe pe perioada vacanţelor parlamentare, a legiferat enorm şi irresponsabil.

Cred că nouă putere instaurată în România nu are motive să se plîngă de lipsa ideilor venite dinspre societatea civilă. Şi mai cred că noua putere ar face o greşeală sinucigaşă dacă, pe urmele vechii puteri, va trata cu aroganţă aceste manifestări ale spiritului civic.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

2 + 2 = ?

● Nu există, aproape, săptămînă în care să nu scriu, de cele mai multe ori critic, despre ProTV. Este în acelaşi timp nedrept şi firesc să se întîmple aşa: reuşind atît de bine, devenind, chiar, un fenomen social (provocat), ProTV este, la ora actuală, postul de televiziune cel mai "vizionat", cel mai vizibil, deci cel mai expus. Exagerările, alunecările, lăudăroşenia lui sînt în văzul tuturor, nu pot fi ocolite, trecute cu vederea. Specificul ProTV este de a ocupa nu numai latura propriu-zis performativă, ci şi pe aceea metadiscursivă. El creează eveniment, se instituie ca eveniment spunînd *că* şi *cum* o face, livrîndu-se nu numai ca "obiect", ci impunînd şi limbajul în care să se vorbească despre el. Este firesc, în aceste condiţii, ca atitudinea faţă de ProTV să fie una preponderent suspicioasă, critică. Tot el o impune!

Simţindu-mă, aşadar, de multe ori "pre-comandat", inclus în joc, mă voi rezuma, acum, să spun că, în definitiv, ProTV-ului nu are ce i se reproşa: este o întreprindere economică reuşită şi atît. Nu lui, ci CNA-ului i-ar reveni datoria de a impune ca sarcini, de pildă, neintroducerea calupurilor de publicitate în corpul programelor, ci doar între ele, în intervalul orar de vîrf (să zicem: 20-22). Sau obligaţii de serviciu cultural explicit (aşa-numitele emisiuni culturale). Sînt sigur că, avînd în vedere creativitatea dovedită, ar ieşi programe foarte competitive.

Să lăsăm, aşadar, posturile private: de unde nu e, nici Dumnezeu nu cere! Cîtă vreme nimeni nu face legea, o vor face ele, cele care au această putere. Şi ea va fi de combătut numai în momentul cînd va deveni profit ilicit prelevat din spaţiul public. Atunci şi numai atunci. Pînă una, alta, fără ipocrizie nu li se poate cere mai mult decît dau. Dacă vor plictisi, vor supăra, reacţia, sper, va veni: scăderea audienţei. Tot ce se poate face este încurajarea diferenţierii şi concurenţei *stilistice*, care la noi nu prea există deocamdată. Un singur tip de televiziune, lăsat neconcurat, pretinde că "asta-i televiziunea". E o situaţie de fapt, care nu va putea fi contracarată decît "pe teren", prin propuneri alternative.

● Căci, este limpede, nevoia şi de altceva decît film + film + film etc. - americane, toate - există şi începe să se facă auzită. De aceea nu voi înceta să insist asupra faptului că alternativa la polul comercial, bine consolidat, al cîmpului de televiziune nu o poate oferi decît constituirea polului cultural: *programul 2 al Televiziunii Române*, care va trebui transformat într-un *La Cinquième* românesc. În mod numai aparent paradoxal, pentru a se constitui ca o veritabilă piaţă, cîmpul televizual românesc are nevoie, pe lîngă polul comercial, şi de cel cultural. Nu de la posturile comerciale avem a aştepta acest lucru, care, nu mă îndoiesc, va exista într-o bună zi, dar numai ca *reacţie* la o propunere venind din partea serviciului public. O veritabilă piaţă nu vehiculează doar *bunuri materiale*, ci şi *bunuri simbolice*. Şi asta-i tot sociologie (de amator, evident), chiar dacă necantitativă.

● Am descoperit, în urmă cu peste un an, un om de radio şi de televiziune *altfel*, pe care l-au descoperit, apoi, şi alţii, profesioniştii. Funcţiona în Constanţa. Îl cheamă Andrei Gheorghe, şi-a mutat emisiunea de radio *Midnight Killer* la ProFM, lunea noaptea, a şocat pe mulţi prin stilul total atipic de a realiza o emisiune interactivă şi aud că este "în probe" la ProTV. Îi urez succes şi sper ca decidenţii din Bulevardul Pache să fie la fel de curajoşi ca şi pînă acum, şi să nu ezite. Nu vor avea decît de cîştigat.

Bogdan GHIU

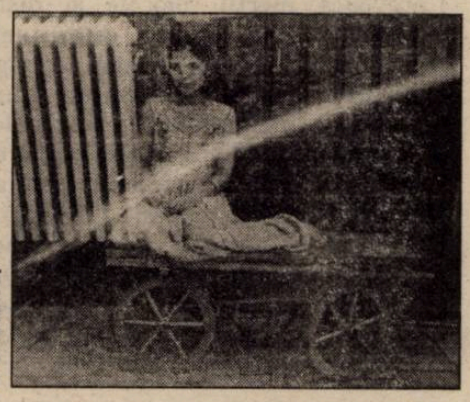

© C. Bumbut

Economie

Să ieşim din capcana "cazanului comun"

Guvernul Ciorbea, legat de "Contractul cu România", nu are nici o şansă ca încă de la începutul mandatului să spargă cercul vicios al centralismului birocratic. Vine Crăciunul, vine Anul Nou şi se cuvine ca promisiunile făcute în campania electorală să fie onorate. Copiii aşteaptă alocaţii mai mari, ţăranii aşteaptă şi ei să li se mărească pensiile, salariaţii aşteaptă să plătească impozite mai mici. De unde bani? Singura sursă este "cazanul comun".

Imediat însă ce vor trece sărbătorile, unica şansă a noului guvern va fi renunţarea la "cazanul comun". E timpul să ne trezim şi să înţelegem că avem o singură cale: dezlănţuirea concurenţei.

Fără îndoială că un climat concurenţial în economie nu se poate întemeia decît pe piaţă. Iar piaţa nu e altceva decît un fenomen natural, care înfloreşte oriunde nu apar ordonanţe menite s-o suprime.

Piaţa, în economie, joacă rolul soarelui în viaţă, cum sugerează Milton Fridman, într-o lucrare despre care specialiştii spun că reprezintă cel mai tulburător eseu scris în secolul nostru. Pentru că, aşa cum în natură plantele caută lumina soarelui, fapt pentru care densitatea frunzelor copacilor nu este niciodată egal poziţionată, tot aşa întreprinderile caută piaţa. Nu vom avea bunăstare pînă cînd nu vor fi desfundate canalele de comunicare între companiile economice şi piaţă. Prin concurenţă, firește.

Marile monopoluri de stat, avînd puterea în economie, au făcut din preţuri oxigenul ce le-a ajutat să trăiască. Au produs puţin şi prost, cu costuri şi consumuri mari, îndeosebi au consumat resurse energetice importate, dar în schimb au vîndut scump şi au făcut profit. Preţurile de producţie, în loc să exprime eforturi pentru creşteri calitative, au "acoperit" munca rău organizată, incompetenţa sau delăsarea managerială, nemunca, risipa şi furturile. Lăsate să dormiteze, în absenţa unui climat concurenţial care să le trezească la realitate, întreprinderile statului au înfundat 20.000 de miliarde de lei în blocajul financiar şi aproape 5.000 de miliarde de lei în stocuri de produse finite neacceptate de piaţă.

S-a spus: toate astea s-au întîmplat pentru că n-am avut o lege a protecţiei concurenţei. O astfel de lege a fost votată abia în vara acestui an şi va intra în vigoare la 1 februarie 1997. Dar încă din 1991 concurenţa se află sub cea mai înaltă protecţie: *a Constituţiei României!* Dar una scrie în Constituţie şi alta s-a întîmplat în viaţă. Iată de ce Guvernul Ciorbea nu are de ce să aştepte ziua de 1 februarie 1997 pentru a se pune în slujba concurenţei. Legea-legilor îi cere s-o facă imediat.

Unul dintre principalele focare ale cursei preţurilor o constituie faptul că economia românească este dominată de monopolurile de stat. De giganţi ce pot să dicteze preţurile, să le urce pînă unde se întîlnesc cu satisfacerea propriilor interese. De conglomerate economice în mîinile cărora s-au concentrat şi importurile, şi exporturile, şi resursele. Principala lor "lege" este să ucidă orice fel de concurenţă pentru a-şi putea executa partitura aşa cum le place. Respectivele monopoluri au descoperit o imensă sursă de supravieţuire: subvenţionarea de către populaţie şi de către micile întreprinderi rentabile, prin inflaţie. Iată aşadar că redresarea economiei româneşti impune descotorosirea de monopoluri, pentru a scăpa astfel de un important focar inflaţionist.

Am mai scris, în această rubrică, în cîteva rînduri, că nu sînt puţine acele ţări care au forţat creşterea economică într-un climat inflaţionist. Şi au reuşit. Numai că, pe de o parte, reuşita s-a datorat cu deosebire faptului că au obţinut o creştere sănătoasă. Pe de altă parte, însă, inflaţia a determinat ea însăşi creşterea, în sensul că a stimulat concurenţa prin preţuri, ceea ce a dus la stimularea investiţiilor. În acelaşi timp, nu poate fi omis faptul că fiecare etapă istorică îşi are legităţile proprii. Acum, vremea creşterii economice în climat inflaţionist a trecut. Trăim un alt moment, al creşterii cu inflaţii mici. Într-o economie care se globalizează, ieşirea din context este costisitoare.

Referindu-ne la economia noastră, vom observa că nici creşterea nu e sănătoasă (pentru că nu tot ce se produce se vinde şi nu tot ce se vinde se plăteşte) şi nici inflaţia nu stimulează concurenţa prin preţuri. Marile monopoluri de stat întreţin inflaţia, pentru că de aici scot "profit murdar": produc puţin, cu costuri şi cu consumuri mari, dar în schimb vînd scump. Pentru că nimeni nu le concurează.

De aici s-a ajuns, în economia noastră, la o altă legitate, cea mai păcătoasă: "Las' că merge şi aşa!" Sigur că merge, atît timp cît nu te concurează nimeni. În momentul de faţă, marea dramă a economiei româneşti este absenţa competiţiei.

Aşa se explică şi inversarea rolurilor în cadrul societăţii: în locul unei stări normale, care să determine alimentarea bugetului de stat de către o economie eficientă, pentru ca societatea să dispună de bani pentru sănătate, învăţămînt, cultură, servicii administrative, bugetul - din banii populaţiei - întreţine o mare parte a economiei. Tocmai acea parte necompetitivă şi neconcurenţială. Monopoluri sau concurenţă? Aceasta este marea întrebare la care noua echipă executivă instalată în Palatul Victoria va trebui să răspundă.

Adrian VASILESCU

Cei 27 pentru infern

● **Dotaţi cu armuri... filozofice:** "Ideea centrală a doctrinei Ciorbea porneşte de la mai vechiul principiu al Şcolii de la Freiburg, pe care s-a clădit economia socială de piaţă: «asigurarea maselor largi ale populaţiei a unei existenţe omeneşti demne şi tuturor celor capabili de muncă posibilităţi corespunzătoare de activitate în condiţii onorabile pentru om»". În traducerea ministrului Ulm Spineanu - "dacă statul nu DĂ, indiferent de cum sunt rezultatele economice, înseamnă că nu este bine condus şi în consecinţă, se impune să fie tratat rău." (apud Alexandru Taşnadi în **Cotidianul**)

● **Între ciocan şi nicovală:** "Pe de o parte, «criteriile FMI (şi cele de la Maastricht)», pe de alta alegătorii cărora li s-au promis «subvenţii şi alocaţii generoase, sporuri de salarii şi impozite mai mici». Guvernele europene recurg la «argumente de dreapta», euro-protestatarii vin cu revendicări «de stînga». Cu alte cuvinte, mîine-poimîine muncitorii de la Faur se vor putea considera la acelaşi nivel «de austeritate» cu «tovarăşii» lor francezi sau germani, care reacţionează la «euro-situaţiune» fără înţelegere şi cu îngrijorare crescîndă." (Marius Peirean în **Curierul naţional**)

● **Şi obligaţi să mînuiască bisturiul reformei:** "Adevărul e că tranziţia de la planificarea economică de stat la economia de piaţă este o treabă extrem de dureroasă în plan social, fiind marcată de un şir de operaţii în care chirurgul trebuie să taie în carne vie ca să salveze bolnavul şi să-l pună pe picioare. Şi cum în societate nu s-au descoperit încă metode de anestezie a durerilor în timpul operaţiei, partidele în luptă pentru cucerirea puterii s-au ferit să spună oamenilor ce-i aşteaptă în momentul aplicării legilor dure ale pieţei" (Silviu Brucan în **Adevărul**)

● **Deşi par multora o echipă de fete mari:** "Respectul pentru învinşi este înduioşător. Dar la ce asistăm noi azi, nu mai e respect. A ajuns un complex şi miroase a prostie. Mă apucă groaza cînd mă gîndesc că aceleaşi domnişoare pudice, care se roşesc cînd trebuie să apese pe butoane pentru a vota, vor trebui încă din această săptămînă să ia taurul de coarne şi să dea cu el de pămînt. Teamă mi-e că dacă nu descoperă, începînd chiar de azi, de cînd se bate în cuie noul guvern, că nu trăiesc un simplu vis erotic, că au învins într-adevăr în alegeri şi, ca urmare, au răspunderea de a aduce schimbarea, domnişoarele pudice se vor vedea violate. Dacă nu chiar măritate şi la cratiţă." (Sorin Roşca Stănescu în **Ziua**)

● **Iar alţii le pretind să se poarte... ca babele:** "Trebuie să fii suficient de modest ca să primeşti victoria ca pe o parte care ţi se cuvine la o împărţeală, din moment ce i-ai convins pe oameni că le doreşti binele. Cea mai puternică impresie care se poate transmite oamenilor este modestia în care trăiesc aleşii. Arta pudorii şi a modestiei se învaţă, dar poate fi şi impusă. Există, însă, oameni politici care, odată ajunşi sus, nu-i mai suportă pe cei cărora trebuie să le fie recunoscători. Vanităţile pot ascunde şi ele false modestii. S-ar putea să descoperim acum despre sufletul românesc cît n-am reuşit toată viaţa. Modestia este partida pe care o poate pierde sau cîştiga noua putere. Şi trebuie început cu renunţarea la luxul din Casă, chiar şi cel de la Cotroceni." (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**) (E.Ş)

Eminenţe cenuşii

● **Casa Albă.** Şeful personalului (una din personalităţile nealese care dispune de o mare influenţă asupra deciziilor celor aleşi) în al doilea mandat al preşedintelui Clinton este Erskine Bowles, un bancher din Carolina de Nord convins să vină la Washington. Alegerea a fost aprobată chiar şi de senatorii republicani cei mai ostili - Jesse Helms şi Lanch Faircloth, care o cunosc pe doamna Bowles de cînd era mică. Preşedintele a mai lucrat cu dl Bowles în 1992, cînd acesta s-a ilustrat reorganizînd în aşa fel agenda politică, încît lui Clinton i-a rămas "timp de gîndire".

"Oamenii care au lucrat cu el îl descriu ca pe un «tip metodic, foarte concentrat asupra scopurilor imediate». De la el nu vei auzi descrieri visătoare despre punţi spre viitorul mileniu. Folosind deliberat accentul tărăgănat al Sudului, el rosteşte tot felul de fraze din abecedarul omului politic: «Cred că o administraţie trebuie să aibă scopuri bine definite, obiective şi termene stabilite, în aşa fel încît să poată fi trasă la răspundere»". Regimul Bowles prevesteşte puţine cutremure şi multă disciplină. (**The Economist**, 16 nov. 1996)

● **Kremlin.** "Titlul său oficial este de Şef al administraţiei prezidenţiale, ceea ce ar presupune că e un consilier de înalt nivel, dar a spune doar atît înseamnă a-i diminua importanţa. La 41 de ani, Ciubais a izbutit să-l înlăture pe rivalul său populist, generalul Lebed, şi, pînă una alta, l-a pus în dificultate şi pe celălalt - masivul prim-ministru Victor Cernomîrdin." Politicienii îl consideră un oportunist mai preocupat de cariera lui decît de efectele perverse ale legii privatizării al cărei "părinte" este. (Cei care au profitat de ea nu-l iubesc, poporul îl detestă.) Recent, un ziar moscovit a publicat stenograma unei convorbiri telefonice în care se dovedeşte implicarea sa în manevrarea unor fonduri ilicite în campania prezidenţială a lui Elţîn. Duma a cerut suspendarea lui. Elţîn s-a făcut că n-a auzit. "Ciubais poate să pară un tehnocrat asemănător celor din Occident, dar de fapt este excelent antrenat pentru lupta de pe coridoarele Kremlinului... Prea multă putere îi poate dăuna. Lui Elţîn nu-i plac consilierii cu o bază independentă. Unii observatori ai vieţii politice argumentează că tocmai lipsa de popularitate a lui Ciubais îl face atractiv în ochii lui Elţîn. Alţii presupun că realegerea lui Elţîn (care i se datorează) l-a făcut pe Ciubais să creadă că oricine - dacă ştie de unde să facă rost de bani - poate deveni preşedinte. Dar Ciubais are nevoie de ceva pe care puţini dintre asociaţii lui Elţin se pot lăuda că-l au: timp. «Ar fi un prost dacă nu s-ar gîndi să fie preşedinte, susţine un om care-l cunoaşte. Şi vă rog să mă credeţi, nu e un prost»". (**Time**, 9 decembrie 1996)

● **Cancelaria.** Joachim Bitterlich este eminenţa cenuşie a politicii externe germane, consilier diplomatic la Cancelaria federală şi ofiţer al Legiunii de Onoare franceze. La 48 de ani, el este considerat unul dintre "mecanicii" Europei, fiind persoana care între 1982-1990 a izbutit să atenueze tensiunile dintre Paris şi Bonn. Şedinţele furtunoase se încheiau, de obicei, noaptea tîrziu, la o cină într-un bistrou, pe care participanţii le evocă, acum, cu nostalgia veteranilor de război. Şi astăzi, dacă Parisul vrea să discute cu Cancelarul, vrea să ştie ce crede Cancelarul, cine îl va însoţi pe Cancelar, revine acelaşi nume, de neevitat: Bitterlich! În Germania, lui Bitterlich i se reproşează secretomania. "Este preţul cu care eşti înălţat la rangul de «Eminenţă cenuşie». Întrebat despre o problemă specifică, el zîmbeşte cu un gest spre buzunar: «Am o hîrtie acolo... dar nu pot să vă spun nimic. Nu insistaţi». Ochii îi strălucesc. În cele din urmă ne încredinţează un secret de stat: el, Joachim Bitterlich, îl preferă - în materie de muzică - pe Mozart lui Wagner, Salzburg i se pare mai simpatic decît Bayreuth. Nici noi n-am crezut altfel" (**Le Nouvel Observateur**, 28 noiembrie 1996)

Sinceritate

Joseph Goebbels (1940, în ajunul invaziei în Norvegia)

"Am reuşit pînă acum să facem în aşa fel încît adversarul să nu afle adevăratele intenţii ale Germaniei, tot aşa cum pînă în 1932 duşmanii noştri interiori nu şi-au dat seama că jurămintele noastre că vom respecta legalitatea au fost o capcană... Ar fi putut să ne elimine. În 1925, ar fi putut să-i aresteze pe cîţiva dintre noi şi acesta ar fi fost sfîrşitul. Dar ei ne-au lăsat. La fel şi în politica externă... În 1933, preşedintele Consiliului de Miniştri din Franţa ar fi trebuit să spună (eu, dacă aş fi fost în locul lui, aşa aş fi făcut): noul Cancelar al Reich-ului este omul care a scris *Mein Kampf*, unde spune aşa şi aşa. Acest om nu poate fi tolerat în vecinătatea noastră. Ori dispare, ori acţionăm. Dar ei ne-au lăsat în pace şi cînd noi am fost mai bine înarmaţi decît ei, ne-au declarat război". (Citat de Henry Kissinger în **Diplomaţia**) (M.B.)

De jur împrejur

O uşă întredeschisă

Săptămîna trecută, la una din manifestaţiile care însufleţesc Belgradul de la alegerile locale încoace, studenţii au depus în faţa palatului prezidenţial o pîine şi o scrisoare deschisă: "pîinea ca semn de bunăvoinţă... iar în scrisoare: puterea pe care o reprezentaţi ne-a furat votul, unul dintre drepturile fundamentale - garantate de Constituţie. Vreţi lupte de stradă pentru acest drept? Aveţi autoritatea, puterea şi influenţa de care este nevoie pentru ca Serbia să iasă onorabil din această criză. Ieşiţi din birou şi priviţi-ne în ochi." La un moment dat, una din porţile clădirii s-a întredeschis şi un funcţionar i-a propus unui lider al studenţilor să intre ca să poată stabili o întîlnire cu preşedintele Miloşevici. Oferta a fost refuzată: la stadiul în care s-a ajuns, criza nu mai poate fi dezamorsată prin întîlniri pe furiş. Vremea rea n-a reuşit să-i ţină pe oameni în casă, şi în fiecare zi, un număr impresionant de protestatari mărşăluiesc paşnic cu umbrelele deschise pe străzile capitalei iugoslave, aruncînd cu ouă în clădirile care adăpostesc instituţiile cele mai antipatice. Organele de ordine, prezente, sînt neobişnuit de reţinute. Miloşevici ştie că orice manifestare de forţă poate declanşa reacţii internaţionale cu consecinţe economice greu de evaluat, aşa că aşteaptă ca elanul protestar să se epuizeze din cauza propriei ineficienţe. În timp ce ouăle se lovesc liber de zidurile televiziunii şi ale sediilor redacţiilor, Curtea Supremă de Justiţie a validat rezultatele celui de "al treilea tur" care-i dau pe socialişti cîştigători la tribunal ai unor alegeri pierdute la urne.

Probabil însă că sutele de mii de manifestanţi de la Belgrad, care oscilează între petiţii de ordin constituţional şi cererea de demisie, nu-l sperie peste măsură pe preşedintele sîrb: oricum mandatul lui se termină la anul şi conform Constituţiei nu poate candida pentru a treia oară. Manifestaţiile pot crea o situaţie în care nevoia de ordine să ţină loc de legitimitate. Opoziţia, fie ea şi reunită, nu-l înspăimîntă: de-a lungul celor cinci ani de război, Miloşevici a avut poporul alături şi cei care-l contestau (Draşkovici) etalau adesea un naţionalism mai expresiv decît cel al limbii de lemn a preşedintelui. Militanţii pentru democraţie, pentru drepturile omului au rămas voci izolate, fără nici un fel de ecou. N-am auzit să fi fost demonstraţii antirăzboinice, pentru încetarea crimelor de război şi pedepsirea criminalilor. Poporul, opoziţia, puterea sînt legaţi prin complicitatea la declanşarea unuia dintre cele mai violente capitole din istoria contemporană a Europei, "solidaritate" care nu se poate dezlega pentru că s-au produs furtişaguri la urne.

Nevoia unei democraţii "a proximităţii" a determinat într-un oraş cum e Nis (250 km Sud de Belgrad, 200.000 de locuitori) înfrîngerea spectaculoasă a notabilităţilor locale compromise prin îndemînarea cu care ştiu să exploateze în folosul propriu marasmul economic. Socialiştii au căzut de la o majoritate confortabilă la 30% din sufragii. La al doilea tur, în timpul numărătorii voturilor s-a întrerupt curentul, au fost înlocuite urnele, au dispărut procesele verbale. Departe de contestaţia intelectuală, de cercurile pacifiste şi de liderii opoziţiei, 15-20.000 de muncitori metalurgişti şi din industria electronică demonstrează în fiecare zi, indignaţi de nerușinarea celor care nu acceptă o înfrîngere, în fond, minoră. Ei nici măcar nu întredeschid uşa pentru o eventuală negociere.

Garanţii acordurilor de la Dayton au tratat cu Miloşevici, dîndu-i astfel o nemeritată legitimitate, sperînd că acest dictator îşi va folosi autoritatea pentru a-i îndepărta pe Karadzici şi Mladici, mai direct legaţi de crimele de război decît el. Occidentul democrat preferă - ca de atîtea ori în istorie - să trateze cu un nedemocrat la putere decît cu liderii mişcărilor de stradă. Studentul care a purtat la o manifestaţie efigia lui Miloşevici în zeghe este arestat şi uşa celulei lui nu se întredeschide pentru a i se propune o întîlnire cu preşedintele. Oricum, atît Miloşevici, cît şi poporul nu prea se pot privi în ochi: cum spunea generalul Mladici, "tragedia sîrbilor este că nici n-au pierdut, dar nici n-au cîştigat războiul".

Magdalena BOIANGIU

Argument

Prejudecăţilor, falselor evidenţe, ideilor primite de-a gata li se mai poate spune, în registru "cult", "filosofic", "pretenţios", şi *Weltanschauung*, "epistema" sau "transcendental istoric". Ca şi în multe alte feluri. Dificultatea pe care ele o prezintă, şi din care a rezultat şi dificultatea, numai aparent şi parţial surmontată, a numărului de faţă, constă în greutatea cu care ele pot fi, tocmai, tematizate, sondate, interogate. Sîntem, nu?, fiecare, ca indivizi, popoare, epoci sau istorie, suma prejudecăţilor noastre. Prejudecăţile sînt soclul existenţei umane, ceea ce ne constituie şi care, tocmai de aceea, rămîne nechestionat, învăluit într-o necesară uitare. Prejudecăţile sînt ceea ce noi ştim fără să fi cunoscut. De aceea, o anamneză, personală sau colectivă, care să le aibă ca ţintă este nu numai anevoioasă (sau chiar imposibilă?), ci şi riscantă şi, la urma urmelor, mai mult sau mai puţin inutilă. Căci există un prag dincolo de care este dificil şi periculos să ne aventurăm. Şi, cum spuneam, zadarnic. "Adevărurile" pe care se bazează existenţa noastră, fie ea individuală sau colectivă, nu au fost urmarea unui act de cunoaştere, ci al unuia de putere, de oportunitate, de instituire, de hazard. Ne-am autoimpus (am acceptat) în mod tacit anumite "adevăruri" convenabile, favorabile, care tocmai datorită faptului că sînt ştiute - şi neîncetat performate - fără a fi supuse unui proces declarat, - "tematic", de cunoaştere constituie temelia cea mai solidă a consensului, a "fiinţei istorice".

Acesta este nivelul grav, profund, acela al prejudecăţilor constitutive. Există, însă, şi un nivel mai "uşor", mai "superficial", constituit prin acelaşi mecanism al impunerii/acceptării spontane şi al consensului tacit, dar mai uşor atacabil, căci mai perisabil, mai legat de indivizi, clase, state, epoci, momente - de lupte. Fiecare epocă are prejudecăţile ei, care, adăugate celor de durată lungă, ne fac viaţa posibilă. Aceste prejudecăţi de "ciclu scurt" sînt, însă, şi cele mai periculoase, căci pot reprezenta mize implicit politice, pot fi dirijate, manipulate, întreţinute, hrănite. Sînt prejudecăţi "tinere" şi "înfometate", care aspiră la "nemurire", la transformarea în "mitologie" şi la intrarea în panteonul marilor prejudecăţi fondatoare. Dacă asupra acestora din urmă nu prea avem cum acţiona, căci constituie însăşi textura fiinţei noastre, asupra prejudecăţilor, falselor evidenţe, ideilor primite de-a gata de dată recentă avem datoria să intervenim, denunţînd necunoaşterea, falsa cogniţie, necercetarea, negîndirea ce se ascunde sub "preabine-ştiutul" de fiecare zi. Credeţi că există român care să nu poată spune pe loc, neîntrebat chiar, ce sînt democraţia, economia de piaţă, tranziţia, preşedintele ţării, România, America, Europa, schimbarea etc.? Iată de ce numărul de faţă al *Dilemei* este, într-un fel, un număr *despre Dilema*, care, în cei cîţiva ani de cînd există, tocmai de prejudecăţile, de falsele evidenţe şi de ideile primite de-a gata importante pentru noi, acum, s-a ocupat. (B. G.)

Fiziologia prejudecăţii

Prejudecăţile au constituit dintotdeauna un element de confort spiritual pentru oameni, întocmai cum mobilierul, apa curentă sau lumina electrică au fost unul de confort practic. Individul s-a simţit bine şi la adăpost în lumea ideilor primite de-a gata, iar încercarea de a ieşi de sub plasa lor ocrotitoare i-a provocat nedumeriri şi angoase, dacă nu chiar închisoarea şi moartea.

Tendinţele contrare, războiul energiilor, funcţiile antagonice caracterizează deopotrivă lumea fizică şi lumea ideilor, tutelate de entropie şi de entalpie. Favorizată de temperaturi ridicate, agitaţia la nivelul atomilor, moleculelor, agregatelor de particule şi cea la nivel social se traduc prin mişcare, neorînduială, aspiraţie spre împrăştiere în spaţii cît mai vaste, exuberanţă, viaţă. În tendinţele entropice intră noutăţile de zi cu zi, week-end-ul, schimbarea traseului spre sau de la serviciu, certurile, călătoriile, veghile tîrzii cu gîndurile libere, artiştii, şomerii, escrocii, scînteile unui foc de lemne, aroma cafelei clocotite care se împrăştie în cameră şi zahărul care se dizolvă în ea. De entalpie ţine tendinţa contrară, spre o energie minimă, recognoscibilă în ordine, liniştire, încremenire. E favorizată de temperaturile scăzute şi aduce cu sine calmul, nemişcarea sau moartea: sedentarismul, programul riguros (după ceas) al zilei de lucru, traseele standard, culcatul la aceeaşi oră, mersul trenurilor, dicţionarul, cartea de telefon, banda rulantă, pensionarii, funcţionarii, militarii, bolovanul ce se rostogoleşte spre baza muntelui, focul ce se stinge, cafeaua care se răceşte în ceaşcă. Toate fenomenele şi acţiunile în care sistemele pierd energie şi tind spre stări sărace în energie, dar de stabilitate maximă. De această din urmă tendinţă - e de la sine înţeles că oricare din ele este extrem de greu de găsit în stare pură, că ele se sabotează permanent reciproc - ţin prejudecăţile: stabilitate maximă, energie minimă. În lumea fizică şi chimică, temperatura e cea care hotărăşte care dintre cele două tendinţe (pre)domină. În lumea umană, temperamentul, caracterul, timpul, timpurile.

● Germenele prejudecăţii este o idee, uneori o idee îndrăzneaţă.

● Prejudecata se naşte în circumstanţe mentale favorizante: lene intelectuală sau chiar stagnare a gîndirii, lipsă de curiozitate şi de timp, teamă de a fi altfel decît ceilalţi, admiraţie necontrolată faţă de un model, supunere faţă de o autoritate. Adeseori (dar nu obligatoriu), prejudecata se naşte în preajma/în interiorul prostiei şi inculturii.

● Prejudecata se dezvoltă şi se întăreşte în timp. Cu cît e repetată mai des de-a lungul anilor, cu atît dobîndeşte aparenţa unui adevăr care nu mai trebuie demonstrat. Se exprimă ritos sau sentenţios. Rămîne uneori în fondul paremiologic şi se confundă cu experienţa de viaţă.

● Dacă timpul ajută la consolidarea prejudecăţii, în schimb prejudecata îngheaţă timpul sau duce la catastrofe temporale involutive.

● Prejudecata se dezvoltă şi se diversifică şi în spaţiu. Se preia din dorinţa de a fi la modă, la zi, "la curent", profită de reclamă şi de mass-media, care o propagă.

● Este rezistentă la încercările de schimbare pentru că are un sistem de autoapărare bazat pe frică şi pe comoditate.

● Este rezistentă la influenţe, stabilă, asemenea bolovanului care nu va urca niciodată spontan muntele, deoarece dispune de o energie minimă. Tendinţele entropice, mobilitatea spirituală o ucid.

● Este sterilă, nu permite ideile noi, percepute ca un pericol.

● Nu o stînjeneşte prezenţa altor prejudecăţi, coexistă paşnic cu acestea.

● Are rezistenţă şi durabilitate greu determinabile. Nu dispare uşor, iar atunci cînd o face este pentru a lăsa locul altei prejudecăţi.

Dacă fiziologia prejudecăţii este destul de complicată, fiziologia unui spirit lipsit de prejudecăţi este mult mai uşor de stabilit şi are ca element de bază mobilitatea. O găsim descrisă în termeni medicali la un personaj al scriitorului japonez Natsume Soseki: "Mintea sa poate fi comparată cu stomacul care, fiind deschis la ambele capete, nu permite acumulările. Din moment ce toate cele din interiorul său sînt tot timpul în mişcare, urmîndu-şi calea fără piedică, nici un rest nu rămîne să putrezească". Şi acelaşi spirit liber, văzut ca mod ionescian de existenţă, la criticul Lucian Raicu: "A nu te lăsa prins în capcană. A rezista «argumentelor» fals plauzibile. (...) A refuza toate tipurile de alienare. (...) A refuza opţiunile la îndemînă. Opţiunile spiritului gregar, ale oricărei «gloate», inclusiv ale celei intelectuale. A accepta preţul singularizării. (...) A nu te lăsa intimidat de curentul general. A sfida, fie şi de unul singur, provizoria majoritate. (...) A aştepta ca prostia să obosească" (*"Jurnal en miettes" cu Eugène Ionesco*).

Există o serie de catalizatori ai formării unei prejudecăţi şi o serie de simptome de boală a spiritului cu care, deşi se înrudeşte, nu trebuie să fie confundată.

● Între prostie (sau suficienţă) şi prejudecată se poate crea un raport de simbioză (se ajută să existe, să reziste).

● Incultura e favorabilă proliferării prejudecăţilor, iar cultura a fost dintotdeauna o ţintă pentru prejudecăţile inculturii.

● Superstiţia şi prejudecata nu se implică neapărat una pe alta, prima ţine de o mentalitate magică, a doua este denudată de mister.

● Clişeul este prejudecata în forma ei cea mai simplificată şi osificată. Se reduce la o minimă schemă mentală (verbală). Clişeul verbal se goleşte cu timpul de orice sens.

● Convenţia se delimitează de prejudecată prin felul diferit în care se raportează la regulă: convenţia admite jocul cu regula, prejudecata este supusă întru totul ei.

● Complexul şi prejudecata se află într-un raport de simetrie inversă, termenii fiind disjuncţi. Teama menţine ca un baraj prejudecata, în schimb erodează barajul complexului.

Prejudecăţile trebuie cunoscute şi înţelese pentru a fi depăşite; pentru un timp *limitat*, ele trebuie păstrate tocmai pentru a fi cunoscute şi înţelese. Au un rol în formarea şi menţinerea tradiţiei şi uneori graniţa dintre tradiţie şi prejudecată este foarte greu de stabilit. O anume memorie (literară, culturală, comportamentală) şi echilibrul dintre vechi şi nou includ şi rigiditatea prejudecăţilor. O lume lipsită complet de ele este inimaginabilă, pentru că ar fi o lume fără osatură, fără stabilitate, fără memorie. Ea ar semăna cu personajul lui Mandiargues (*Bărbatul din parcul Monceau*) care se alungeşte, se subţiază şi se mlădiază în voie, asemenea unui şarpe, se mişcă uşor şi se poate strecura oriunde, dar nu are formă. E inform tocmai din prea multă flexibilitate, din lipsa scheletului rigid în structura lui. Ar fi o lume mlădioasă, primejdios de seducătoare, dar imposibil de cunoscut. Lumea gîndirii, asemenea celei fizice, are nevoie strictă de toate componentele ei, fie că le considerăm pozitive, fie că le credem negative.

Ioana PÂRVULESCU

E folositor să ai prejudecăţi

În loc să reînvăţăm de fiecare dată care este, de exemplu, rostul uşilor, am presupus la un moment dat în evoluţia noastră că, pentru categoria noastră de uşi, *toate uşile duc undeva*. Nimeni, decît poate imaginaţia, nu a avut de suferit din asta, iar lumea a devenit brusc mai coerentă.

Încurajaţi de rezultat, am devenit experţi în simplificări, schematizări, ierarhizări, extrapolări. Creînd stereotipuri despre oameni, lucruri, evenimente şi interiorizînd anumite evaluări şi preferinţe, am căutat permanent, spun specialiştii, consistenţă între explicaţiile cauzale şi procesele de categorizare şi asimilare învăţate. Unde n-am găsit, am inventat.

Totul a devenit mai descifrabil. De la inofensivul "uşile duc undeva", am ajuns la *evreii sînt afacerişti, ţiganii hoţi, bătrînii conservatori, femeile subiective, americanii inculţi, negrii leneşi* etc. Unii au avut şi au de suferit din cauza asta, dar, pe ansamblu, datorită stereotipurilor şi prejudecăţilor cognitive, afective sau comportamentale la adresa diverselor minorităţi ideale (ecologiştii, antirasiştii), minorităţi problemă (feministele, şomerii, bătrînii, fumătorii) sau minorităţi exogene (ţiganii sau homosexualii), am reuşit să punem cît de cît ordine în vorbele, faptele şi gîndurile noastre.

De aceea, spun, prejudecăţile sînt folositoare. E folositor să poţi spune "sigur, femeie la volan!", atunci cînd eşti în troleibuz şi brusc se pune o frînă care îţi forţează indecent o intimitate cu cei din jur. Într-o expoziţie de artă modernă e folositor să "ştii" că ceea ce vezi – Casa poporului clădită din pachete de ţigări Carpaţi, panou tapetat cu tampoane pentru femei, cuţii pictate pe dinăuntru sau animale secţionate în două prin care eşti invitat să intri în expoziţie – nu e artă, absolvindu-te astfel de propriul handicap în materie de gust estetic rămas la faza vazelor de flori şi a peisajelor. E folositor ca părinte să "ştii" că băieţii nu pot purta haine roz, nu se joacă cu păpuşi şi vor avea sigur înclinaţii spre ştiinţele exacte. În tranziţie este şi mai folositor "să fii convins" că politicienii sînt corupţi, privatizaţii sînt fie mafioţi, fie foşti agenţi ai securităţii, ziariştii sînt toţi fără scrupule, occidentalii sînt nişte imperialişti, vecinii sînt lipsiţi de spirit civic etc. Cotidianul e mai uşor de trăit atunci cînd lipsa de speranţă are sens şi e din cauza unora, altora, mai puţin decît din vina ta.

E folositor să ai prejudecăţi pe care să ţi le rearanjezi permanent, în funcţie de climatul social, economic şi politic în care trăieşti, amăgindu-te că gîndeşti.

Unii dintre noi, mobili, ţin pasul cu moda timpului şi sînt deschişi fie la emanciparea femeilor, fie la drepturile homosexualilor sau la mişcarea ecologistă. Alţii, prin lipsă de contact social cu anumite grupuri sau din necunoaştere, ţin cu dinţii de normele şi canoanele sociale ale momentului. Şi unii şi alţii trăim din şi prin prejudecăţi, chiar dacă participăm săptămînal la modelul de instruire pe probleme de educaţie multiculturală oferit, în stil american, de serialul "Secrete de familie".

E folositor să ai prejudecăţi. Adică certitudini. Chiar dacă, deschizînd, uneori, o uşă dai cu capul de perete.

Laura GRÜNBERG

Mai bine nu

În retorica scepticilor lui Sextus Empiricus exista un tip de întrebare născătoare de abis: interogaţia ephektică. Spre deosebire de cea zetetică (întrebarea simplu iscoditoare, energie a cunoaşterii) şi de cea aporetică (mama confuziei, pulverizarea oricărei determinări), tipul ephektic rămîne suspendat între contrarii, spînzurat în gol. Mă rog, am vorbit mult despre asta în urmă cu nişte ani, într-o carte despre întrebările poeziei. Ce vreau acum să spun e că nu există întrebare mai chinuitoare decît întrebarea ephektică: "dar dacă totul e invers?". Iată suspendarea eternă, imposibil de depăşit, cea care te ţintuieşte pe ecranul neputinţei, te secţionează dintr-o dată în jumătate şi te epuizează apoi în numele non-opţiunii. "Sau invers", spune Ilie Moromete şi spulberă asistenţa în perplexitate.

Cu alte cuvinte: şi dacă victima e vinovatul? Dacă hoţul e făptaşul? Dacă tot ce credem de milenii e fals? Sau, cu un teribil vers eminescian: "Ştim de nu trăim pe-o lume ce pe nesimţite cade?"

Chiar aşa. Acuma, să ne gîndim şi la Lefter Popescu. Nu, zău, puţină lume acceptă să ia *absolut în serios* situaţia din *Două loturi*. Or, chit c-o fi de rîs toată chestia cu numerele, cu demisia, jacheta, farfuriile, ţigăncile şi prunele-n ochi, vorba e că tragicul absurd al norocului-nenoroc adus de negrul hohot al Destinului întrupat în groaznica pecete... ephektică a lui VICEVERSA sfidează orice impuls ludic şi ne livrează irepresibil demenţei. Mai rar cruzime precum cea caragialiană!

Adică de ce viceversa? Adică de ce să NU fie totul invers? Şi uite-aşa am ajuns la dilema de azi: omul ca sumă a prejudecăţilor sale, cum ar veni. Ca subiect al propriei plăpumi. Ei bine, vreau să vă spun că, în ce mă priveşte, am încercat nu o dată coşmarul acestui "dar dacă?...", nu cumva?... Blestemat sucitor de sens. Rotisor de convingeri. Malaxor de referinţe, credinţe şi tendinţe. Şi m-am gîndit adesea - cu spaimă, cu uluire, cu iubire şi oroare - la nenorocitul de Lefter Popescu. Cum să nu înnebuneşti? Adică vine cineva şi-ţi spune că viceversa. Păi de ce viceversa?

O să spuneţi că, nu o dată, din îndoială în îndoială se ajunge la certitudine. Dar nu-i oare la fel de valabil şi inversul aserţiunii? Ia ascultaţi oleacă, să facem o iute ochire de INVERSURI (înşir efectiv la nimereală, ca într-un suprarealist dicteu automat): Dar dacă fumatul face bine organismului? Dacă faimosul citat din Herodot cu tracii - "cei mai viteaz" etc. - nu există, ori e falsificat, trunchiat, ori contrazis ceva mai departe? Dacă englezii finanţează I.R.A., spaniolii chiar vor să scape de basci, iar Mossadul e legat de subteranele palestiniene? Dar dacă rolul Mafiei (în Italia, dar şi al tuturor mafiilor) este - aşa cum spun ei - fundamental benefic, singura soluţie viabilă împotriva şomajului, precum Medelinul columbian, ş.a.m.d.? Dar dacă mitul "guvernului mondial" e fals, iar în locul atît de temutei conspiraţii universale nu-i decît un haos, un aleatoriu bine mascat tocmai pentru a ţine în siguranţă mulţimile? Dar dacă democraţia e pe moarte pretutindeni unde mai există? Dar dacă omniscienţa şi omnipotenţa Securităţii au fost o gogoaşă tot de ei pudrată? Dar dacă, economiceşte, "a treia cale" e, totuşi, posibilă? Şi dacă Joseph de Maîstre & Co. au dreptate, iar Revoluţia franceză a fost un "izvor de nenorociri" pentru toată lumea?

Etc.etc.etc. Ca să nu mai dăm apă la moară istoricilor revizionişti, abordînd... prejudecăţile à la Garaudy, nu-i aşa? Nu, hotărît lucru, prefer bruma de confort a prejudecăţilor. Prefer ispita conservatismului, adică traiul fără griji în turma ideilor primite. (Pentru că, în fond, prejudecata este apanajul majorităţii; de spulberat, atacat, alterat sau provocat prejudecăţile se ocupă, de obicei, minorităţile: sexuale, etnice, religioase, profesionale). E dulce somnul întru prejudecată.

Să te trezeşti? Mai bine nu. (Căci, nu cumva somnul e trezie şi veghea-i somnolare? A se revedea arsenalul interogaţiilor romantice.) Oameni buni, cu ce v-am greşit? Vreţi să şubrezim toate proverbele lumii (proverbul: tatăl prejudecăţii)? Să postulăm căăl de fură azi un ou mîine NU va fura un bou şi că prietenul NU la nevoie se cunoaşte? Ori să ne îndoim de prejudecata cum că Decalogul zice de bine şi să considerăm că tocmai inversul legilor sale e recomandabil? Zău, vă rog, mai bine nu. Lăsaţi prejudecata în pace şi "staţi liniştiţi la locurili voastre".

Dan C. MIHĂILESCU

Paradoxuri născute dintr-o mentalitate

Mentaliştii împart timpul în trei categorii: un timp al evenimentului, ce durează cel mult cîţiva ani, în care oamenii gîndesc potrivit momentului, un timp al conjuncturii cu durată de decenii, în care apare o mentalitate ce se păstrează atît cît şi conjunctura ce a generat-o, şi timpul mentalităţii – sute de ani în care mentalitatea este destul de constantă.

Conform acestei teorii, perioada comunistă se încadrează în timpul conjuncturii. Pentru confirmare vom da următorul exemplu: în această perioadă, a existat un fenomen masiv de migrare a ţăranilor spre oraşe, aceştia părăsindu-şi de bună voie glia, după ce o vreme îndelungată proprietatea asupra pămîntului fusese aproape o obsesie a ţărănimii. După căderea dictaturii lui Ceauşescu, revenirea la mentalitatea anterioară s-a manifestat prin reapariţia acestei dorinţe de proprietate asupra pămîntului chiar la persoane care de două sau trei generaţii trăiau în condiţii urbane şi pentru care pămîntul nu avea legătură cu forma de asigurare a existenţei.

Dacă modelul amintit este valid, atunci el trebuie să se potrivească şi mentalităţii referitoare la conducerea ţării.

Din vremea statului dac şi pînă la mijlocul secolului XX, pe teritoriul României, forma de guvernămînt a fost monarhia: iniţial cea absolutistă, apoi cea constituţională. Astfel, în mentalitatea poporului, conducătorul statului este văzut ca monarh; gîndirea aceasta trecînd peste generaţii şi neavînd legătură obligatorie cu o anumită persoană, de aici şi paradoxurile pe care le vom discuta.

Să încercăm să schiţăm caracteristicile aceste mentalităţi: monarhul este conducătorul pe viaţă al ţării, el este o personalitate mesianică, din care cauză poate fi văzut chiar în armonie cu universul, defineşte perioada în care se află în fruntea statului şi e unic, aşa încît prenumele este suficient pentru a-l desemna.

După abolirea monarhiei constituţionale, România a devenit dictatură, formă de guvernare mai aproape de monarhia absolutistă decît de republică. Astfel s-a reuşit separarea mentalităţii monarhice de familia regală a României. Conducătorul ţării, cel pe care poporul îl vede ca monarh, devenea deci dictatorul şi nu adevăratul rege. Aşa se face că după Revoluţie, nu s-a revenit la recunoaşterea Regelui Mihai ca suveran, deci nu s-a revenit la o gîndire anterioară, ca în cazul proprietăţii asupra pămîntului. Actualmente, doar puţini dintre oamenii cu mentalitate monarhică o mai asociază cu persoana regelui, dar, paradoxal, mulţi privesc preşedintele conform acesteia.

Vom da pentru evidenţiere argumente lingvistice. În popor se vorbeşte despre cîrmuirea trecută folosindu-se expresia: "în vremea lui nea Nicu"; cuvîntul "vreme" implică o armonie temporală a lucrurilor. "Vremea" cuiva desemnează o eră simbolizată de cel care i-a dat numele, o lume care se naşte şi moare o dată cu el. "Vremea" nu poate fi decît a unui monarh, căci numai o legitimitate care va fi fiind divină ar putea să creeze o lume sau o epocă. N-am auzit niciodată formule de tipul: "în timpul mandatelor preşedintelui Ceauşescu", ce ar corespunde unei mentalităţi republicane, ca de pildă cea americană.

În ciuda numărului imens de oameni cărora li se potriveşte numele de "nea Nicu" sau "nea Nelu", acestea reuşesc să desemneze persoane unice.

Rostirea cu miez monarhic poate exprima interferarea cu legile firii, exemplu: "Cînd Iliescu apare/ Soarele răsare". Nu discutăm originea acestui slogan; faptul că a prins este însă dovada că a rezonat cu mentalul popular.

Alegerile oferă teoretic şansa ca şeful statului să fie schimbat la un interval de timp prestabilit. Electorii, însă, acţionează conform cu mentalitatea lor. Aşa apare *realegerea*, ca expresie a legii: *cine este, să mai fie*; căci monarhul trebuie să conducă pe viaţă. Chiar prima alegere a preşedintelui Iliescu poate fi considerată o "realegere".

Paradoxul coexistenţei realegerii cu nemulţumirea populară are la bază mentalitatea monarhică. Într-o ţară cu tradiţie republicană, realegerea este o situaţie deosebită; în cazul în care ar fi constituţională, a două realegere nu ar avea practic nici o şansă. În România, mentalitatea nu este, evident, de acest tip, dovadă că la o a treia candidatură, un preşedinte mai obţine încă un număr considerabil de voturi.

Între bătrîni şi tineri, bătrînii sînt mai conservatori, asigurînd o menţinere a tradiţiilor, în timp ce tinerii au o tendinţă accentuată de a accepta înnoirea, deci de îndepărtare de tradiţie. Într-o societate stabilă, se creează, astfel, un echilibru ce asigură mersul înainte în condiţiile păstrării elementelor proprii. În societatea românească actuală, aflată în transformări, se ajunge la un alt paradox. Deşi mulţi dintre vîrstnici au avut de suferit în timpul regimului comunist şi apoi au primit pensii ruşinos de mici, mulţi au continuat să "realeagă" din pricina mentalităţii monarhice. Tinerii au acceptat uşor schimbarea, aceasta fiind în spiritul lor. Apare o inversare: tinerii sînt pentru întoarcere la tradiţie şi nu bătrînii.

În ceea ce priveşte categoriile socio-profesionale, este ştiut că ţăranii au o inerţie mai mare cînd e vorba de schimbare. Chiar se spune că satul este păstrătorul tradiţiilor populare. La fel se întîmplă şi în cazul mentalităţilor.

Nemulţumirea generatoare de schimbare este contrabalansată de o mentalitate seculară, conservatoare. Astfel, pentru ca o transformare să aibă loc, e nevoie de o intensitate deosebită a nemulţumirii. De aici răbdarea şi capacitatea imensă de a suporta răul.

Situaţia socio-economică în provinciile istorice este asemănătoare, ceea ce nu ar putea explica opţiunile diferite la votul din 17 noiembrie. Ceea ce am descris pînă acum are valabilitate pentru Moldova şi Muntenia, dar nu caracterizează Ardealul. Perioada de mai puţin de trei decenii sub conducerea regilor României nu a fost suficientă pentru ca mentalitatea monarhică să se impună. De asemenea, mai există încă amintirea luptei de eliberare naţională, deci o poziţie antimonarhică, monarhia străină avînd caracter opresiv.

Nu am intenţionat pledoaria pentru schimbarea mentalităţilor datorită convingerii că o atare încercare nu poate fi decît zadarnică, ci doar am vrut să arăt că aceleaşi mecanisme care asigură păstrarea tradiţiilor şi a identităţii naţionale pot duce la paradoxuri.

Laurenţiu NAT

G. FLAUBERT

Dicţionar de idei primite de-a gata

ACCIZE - Nu trebuie niciodată plătite (...).

BAZELE societăţii - *Id est* proprietatea, familia, religia, respectul faţă de autorităţi. Dacă le ataci, trebuie să o faci pe un ton mînios.

BRAŢ - Pentru a guverna Franţa e nevoie de un braţ de fier.

CENZURĂ - Utilă, orice s-ar spune.

COMERŢ - E mai nobil decît industria, sau dimpotrivă?

CONCILIERE - E bună întotdeauna, chiar şi cînd părţile sînt cu desăvîrşire potrivnice.

DEPUTAT - A fi deputat înseamnă a fi în culmea gloriei. Trebuie să tuni şi să fulgeri împotriva Camerei Deputaţilor. Sînt prea mulţi palavragii în Cameră. Nu-s buni de nimic.

DRAPEL naţional - Cînd îl vezi, inima îţi bate în piept mai cu putere.

ECONOMIE POLITICĂ - Ştiinţă necruţătoare.

ENTUZIASM - Nu poate fi provocat decît de aducerea la Paris a rămăşiţelor pămînteşti ale lui Napoleon. Totdeauna e cu neputinţă de descris, şi totuşi pe două coloane de jurnal nu se vorbeşte decît despre el.

EPOCA (noastră) - Trebuie să tuni şi să fulgeri împotriva ei. Să te plîngi că e lipsită de poezie. S-o numeşti epocă de tranziţie, de decadenţă.

ERA (revoluţiilor) - Perpetuă, totdeauna deschisă, de vreme ce fiecare nou guvern făgăduieşte că după el nu vor mai fi revoluţii.

FONDURI SECRETE - Sume incalculabile cu care miniştrii cumpără conştiinţele. Aşa ceva nu trebuie admis!

FRAUDE (a face) - A face fraude, cînd e vorba de averea statului, nu-i o înşelătorie, ci o dovadă de inteligenţă şi de independenţă politică.

GLIE - Sărmana glie!

HIDRĂ a anarhiei, a socialismului etc. - Este pomenită în legătură cu toate sistemele care înspăimîntă. - Trebuie să încercăm a o învinge.

LEGALITATE - Ne omoară legalitatea. Cu ea nici o guvernare nu mai e cu putinţă.

MATERIALISM - Acest cuvînt trebuie rostit cu spaimă, apăsînd pe fiecare silabă.

MINISTRU - Culmea gloriei omeneşti.

MONARHIE - Monarhia constituţională este cea mai bună dintre republici.

MONOPOL - Trebuie să tuni şi să fulgeri împotriva lui.

MUNCITOR - Totdeauna cinstit, cînd nu se răzvrăteşte.

POLIŢIE - E totdeauna vinovată.

PROPRIETATE - Una din temeliile societăţii. Mai sacră decît religia.

PROVIDENŢĂ - Ce ne-am face fără ea?

REPUBLICANI - Nu toţi republicanii sînt hoţi, dar toţi hoţii sînt republicani.

SOCIETATE - Duşmanii ei. Cauzele care o vor duce la pierzanie.

UCAZ - Foloseşte cuvîntul pentru orice decret care face abuz de putere: vei aduce astfel o gravă jignire guvernului.

Traducere de
Irina MAVRODIN

Aproximații despre prostie

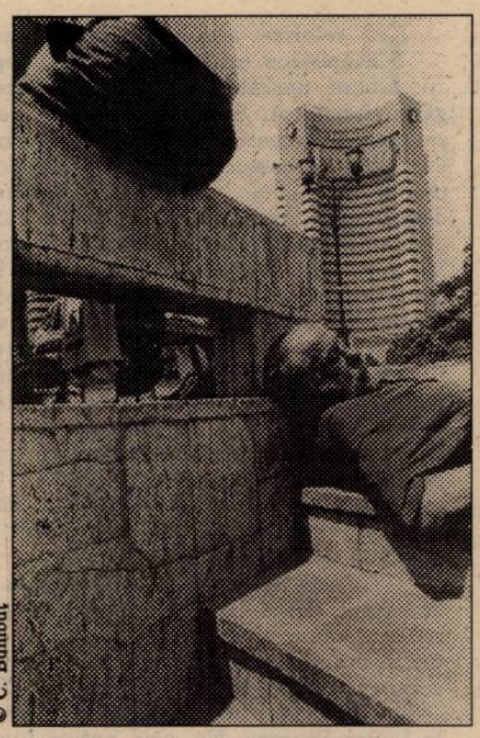
© C. Bumbuț

„În tot cazul, prostia nu constituie un subiect de meditație pentru oamenii foarte serioși", scrie Alexandru George într-un eseu din *Petreceri cu gîndul și inducții sentimentale*, care m-a făcut să reiau unele aproximații mai vechi pe această temă. Așa să fie? Dacă înțelegem prin "oameni serioși" pe aceia care n-au umor, cu siguranță că așa este. Cel puțin din două motive lipsa umorului reprezintă o piedică în calea respectivei preocupări. Unul este acela că prostia nu apare ca un subiect demn de atenție, cum sînt, din contra, dragostea sau moartea. Al doilea este că numai cine nu se crede cu desăvîrșire cruțat de prostie poate încerca s-o definească; cei care văd doar paiul din ochii altora, nu și bîrna din ochiul propriu, trebuie să ocolească acest subiect.

După părerea mea, tuturor ni se întîmplă mult mai des să fim proști decît inteligenți. Altfel spus, dacă prostia este o stare durabilă, inteligența este una pasageră. Expresia "a avea momente de inteligență" este mai corectă decît aceea inversă "a avea momente de prostie". Cea mai mare parte din timp, dacă ne analizăm cu atenție, ne-o petrecem susținînd banalități ori locuri comune, care intră în domeniul prostiei. Luați, ca exemplu, conversațiile zilnice, opiniile pe care le exprimăm în atîtea împrejurări, și vă veți convinge. Căci prostia nu cere în general nici un efort, în vreme ce inteligența pretinde unul, este o bătaie de cap, o străduință, o insistență. Mult mai lesne ne vine în cap o afirmație fără acoperire (și cu ce tenacitate o apărăm!) decît una cu adevărat întemeiată sau originală. Prostia se caracterizează prin lipsa temeiului și a reflecției personale: orice idee care nu se sprijină pe ceva solid sau pe care o preluăm necritic din gura prejudecății are uriașe șanse de a se dovedi o prostie. Am observat asupra mea însumi cît de des mi se întîmplă să-mi dau cu părerea: e un alt fel de a nu avea nici o părere, dar a crede că ai. Să ridice piatra și s-o arunce cei care, fără a fi pricepuți în medicină, n-au pus niciodată un diagnostic, sau cei care, deși n-au mai citit o carte de pe băncile școlii, nu și-au arătat disprețul față de aprecierile criticilor literari sau cei care, fără minime cunoștințe muzicale, nu s-au crezut în drept să socotească plictisitoare muzica modernă.

Dar prostia, nu e pur și simplu chestiune de incompetență ori de ignoranță. Alexandru George vedea în ea și "un efect al încăpățînării, al blocării voluntare a unui individ față de multitudinea realului". Este, probabil, latura cea mai spectaculoasă a lucrurilor. Proverbul românesc a formulat-o pregnant: prostul nu e prost destul, dacă nu e și fudul. S-ar zice că fudulia a sarea și piperul prostiei. Prostia se onorează pe sine prin aceea că se afirmă ca o convingere inebranlabilă, ca un fanatism. Este principala cauză pentru care n-o poți înfrunta. Inteligența fiind provcatoare, stimulatoare, prostia e agresivă, suficientă, pătrunsă de ea, ca o dogmă ce descurajează replica. În acest caracter i se vădește una din particularitățile esențiale, și anume aceea de a nu fi "influențabilă", modelabilă. Inteligența nu e pur și simplu înnăscută; ea știe să profite de experiență, să se lase îmbogățită prin informație și educație. Ceea ce prostia refuză cu obstinație. În privința prostiei, achizițiile intelectuale nu joacă nici un rol, în afară, poate, de acela de a o întări în convingerile pe care se bazează. Așa se explică de ce prostul se consideră de obicei atotștiutor, arogîndu-și toate competențele. A ști că nu știi e cea mai clară dovadă de inteligență. De aceea prostul se crede deseori inteligent, dar niciodată prost. Prostia n-are conștiință de sine, nici complexe de inferioritate. Și e ca o boală fără leac. E mai greu s-o sporești decît s-o diminuezi. Dacă inteligența s-ar bucura de acest privilegiu, omenirea ar fi incomparabil mai fericită; prostia merită să fie invidiată de către inteligență pentru teribila ei constanță și rezistență la oportunități.

Există două feluri de prostie: specifică unui anumit domeniu și universală. Prostiile specifice pot fi cu ușurință depistate în orice activitate intelectuală, fiecare posedînd inventarul erorilor ei. De regulă, acestea constau într-un număr de idei preconcepute și care nu sînt în stare să evolueze. Provin din aerul epocii. Voi da cîteva exemple din critica literară. Dacă citim articolele teoretice sau de analiză ale celor mai de seamă din criticii din trecut, remarcăm că aprecierile lor asupra valorii sau naturii operelor literare conțin *parti-pris*-uri vădite, rezultate dintr-o estetică a timpului. Lui Sainte-Beuve i se părea că poezia lui Baudelaire și în general a poeților tineri de pe atunci este "bolnăvicioasă". El îi aplica de fapt criteriile poeziei anterioare, în care sentimentele erau așa-zicînd socialmente acceptabile și nu-și dădea seama că literatura începe să se orienteze spre stări de spirit extrem de personale, "marginale" și greu de împărtășit. De aici rezulta opoziția lui. La bătrînețe, Titu Maiorescu blama pe Șt. O. Iosif și pe D. Anghel pentru că versurile lor comune din *Caleidoscopul lui A. Mirea* s-ar fi dovedit lipsite de "specific național" și izvorîte din obediență față de poezia nouă franceză. Astăzi ni se par ridicole obiecțiile, dar nu e fără utilitate să ne gîndim că a trebuit să se modifice întreaga perspectivă asupra literaturii spre a înțelege eroarea criticului. În fine, G. Călinescu reducea originalitatea lui Proust la balzacianismul, cît era, din romanul său: restul i se părea un "album de senzații și impresii". Aplicarea greșită a normei romanului din secolul XIX la romanul proustian este aceea care falsifică aprecierea călinesciană. Și ca să nu-și închipuie cineva că învinuiesc de prostie pe niște oameni de valoarea celor menționați, țin să adaug că nimeni nu e scutit de erori ca acestea. E destul să se schimbe perspectiva, pentru ca aceia care vin după noi să ni le observe. Prostiile specifice au acest caracter istoric și nu pot fi de obicei evitate. Abia trecerea timpului le fac vizibile, cînd ne pomenim cu ele plutind ca uleiul la suprafața apei.

Rămîn prostiile universale. Și ele au o rădăcină în prejudecată, în dogmă, dar nu mai e vorba de prejudecăți și dogme care aparțin unui mod de gîndire determinat istoric, ci de unele înfipte în însăși natura spiritului uman. Cel mai simplu este a spune că ele se datorează lenei spirituale, legii minimului efort. Nu e obligatoriu să spui un lucru inteligent, dacă ai gîndit îndelung, dar e sigur că gîndirea superficială te conduce la prostie. Am unele temeiuri să consider că prostiile de acest tip își trag originea din vanitatea intelectului nostru, care ține de multe ori să se grozăvească ori să se considere infailibil. Mi se pare firesc să nu ai, în toate cazurile, o opinie formată despre un om, despre o situație de viață sau despre un fapt de cultură. Aceasta nu e expresia prostiei, ci a limitării fatale a cunoștințelor umane și a posibilității minții de a cuprinde și aprecia totul. Prostia își arată colții abia cînd, nesocotind această limitare, vrei să te arăți mai inteligent decît ești. Și cine n-a pățit-o o dată în viață (eu cred că de zeci și sute de ori!) să-și închipuie că este mai inteligent decît este în realitate? Prostiile universale sînt aproape totdeauna efectul unei supralicitări a inteligenței.

Alexandru George se referă la o împrejurare în care, reîntîlnindu-și un fost coleg de liceu, un premiant care ajunsese între timp, grație inteligenței și rîvnei sale, la o situație profesională peste medie, a fost cuprins de perplexitate să-l audă afirmînd că un oraș străin i-a apărut superior altuia fiindcă este mai populat. "Am rămas stupefiat – scrie eseistul – în fața acestei neașteptate neghiobii, care nu era o prostie oarecare, ci una adîncă, angajînd ideea pe care prietenul meu și-o făcea despre frumusețe, despre pitorescul urban, despre valoarea unui ansamblu istoric..." Explicația poate fi aceasta, dar am unele îndoieli. Se știe că Dinicu Golescu, mergînd în Europa, pe la începutul veacului trecut, aprecia monumentele urbane cu aceeași măsură cantitativă, cu cotul și cu stînjenul, adică. Boierul român de dinainte de 1830 proceda astfel din naivitatea celui care ia brusc cunoștință de o lume mult mai dezvoltată. Ceea ce nu poate fi și exact atitudinea unui contemporan al nostru, care, oricîte deosebiri ar subzista și azi între țările Europei are măcar putința să-și micșoreze uimirea prin unele informări prealabile, de care Dinicu Golescu nu se putuse bucura, în condițiile circulării știrilor acum o sută șaizeci de ani. Alta e, presupun, sursa prostiei acelui fost coleg al lui Alexandru George, și anume orgoliul de a nu părea incapabil de aprecieri asupra celor văzute. În realitate, el nu-și formase nici o idee despre orașele vizitate. Trecuse prin ele, preocupat de scopurile sale profesionale, și nu avusese probabil răgaz să descidă un studiu istoric ori un album de artă. Majoritatea turiștilor contemporani călătoresc în acest fel și se întorc în țara lor cu banale impresii "materiale". Dar trebuind să fie la înălțime, căci interlocutorul era un om cultivat, turistul lui Alexandru George s-a simțit obligat să-și exprime o părere. Și a scrîntit-o, cum se zice. Dar, dacă era cu adevărat un om inteligent, sînt sigur că, ajuns acasă, i s-a făcut rușine de prostia lui. (1986)

© C. Bumbuț

Post-scriptum. Comentariul de mai sus a apărut în 1986 în revista băcăuană *Ateneu*, sub titlul *Aproximații despre "inocență"*. Doi ani mai tîrziu, l-am republicat în *Desenul din covor (Teme 7)*, la Editura Cartea Românească, cu titlul actual. L-am reluat, după revoluție, în *Cărțile au suflet*, Editura Moldova, întrebîndu-mă într-o notă de subsol dacă, înlocuind *prostie* cu *inocență* cenzura comunistă nu dădea cumva dovadă de... inocență. Profit de ocazia pe care mi-o oferă *Dilema*, ca să reiau problema raportului între prostie și inocență, mai profund decît pare la prima vedere. Prostia poate fi considerată inocentă în măsura în care nu are conștiință de sine. Prostul nu știe că e prost. Numai omul inteligent își recunoaște uneori prostia. A ști că nu știi este principiul fundamental al inteligenței. Prostului nu numai că nu-i trece prin cap că e prost, dar e gata să moară pentru prostia lui. Ce ciudat! Prostul n-are spirit de conservare, în

sensul că e mai degrabă dispus să se sinucidă cu prostia lui de gît decît să renunţe la ea. Prostul îşi apără prostia pînă în pînzele albe. Mai rar tenacitate ca aceea a prostului! A nu da înapoi, niciodată, nici cu jumătate de pas, iată un semn clar al prostiei! Cu alte cuvinte, prostul e incapabil de cedare şi de compromis. El bate cu pumnul în masă, nu negociază. E autoritar, nu convingător. Preferă să-şi oblige interlocutorul, fiind absolut neînstare să-l seducă. Te leagă la propriu, nu la figurat, căci despre lanţul argumentelor n-a auzit. Şi totuşi! Să reflectăm bine, înainte de a lua piatra şi a o arunca. Vorbind de inocenţă, nu poţi să nu te gîndeşti la predica de pe munte a lui Isus. Tulburător este că ea se adresează exclusiv inocenţilor: celor "curaţi cu inima", slabi, blînzi, flămînzi sau prigoniţi. Printre cei enumeraţi, nu figurează nici învăţaţii, fariseii vremii. Mai mult, împărăţia cerurilor este promisă, din chiar primul cuvînt al predicii, celor "săraci cu duhul". Identificarea acestora cu proştii este la îndemînă. Sensul actual al expresiei o dovedeşte. Sensul originar trebuie să fi fost însă acela de inocenţi. Isus vorbea celor mulţi ai acestei lumi, naivilor, pe care voia să-i cîştige. Apela la inima, nu la mintea lor. Credinţa trebuie să fie oarbă ca să garanteze mîntuirea. Saul, pe drumul Damascului, orbeşte la revelarea lui Isus. Cine nu e orb, e smintit. "Sminteală îmi eşti", îi spune Isus lui Petru înainte de intrarea în Ierusalim. Inocenţii sînt ca un vas gol, care poate fi umplut. Aşa cel puţin se deduce din predică. Numai aşa minunile lui Isus îşi produc efectul. Ucenicilor, El le-a cerut să lase totul, părinţi, rude, casă, şi să-l urmeze. Le-a cerut să se "golească", aşadar. Această golire se referă la minte, la gîndire, sursă perpetuă de îndoială. Credinţa se fixează într-o dogmă, presupune adică certitudini absolute, inebranlabile. Stabilind pentru totdeauna opoziţia dintre inimă şi minte, creştinismul n-o poate evita pe aceea dintre inocenţă şi inteligenţă. Numai inocenţa e credincioasă, inteligenţa se îndoieşte. Vreme de secole, religia şi ştiinţa au fost surori vitrege şi certăreţe. Achiziţiile ştiinţei au avut mereu de înfruntat dogma. Recent, Papa s-a declarat de acord cu Darwin. Întîrzierea cu care dogma se lasă sugestionată de ştiinţă, rezistenţa ei la noutate, se explică prin teama de a nu permite ca certitudinile să fie invadate de îndoieli. Raportul dintre inocenţă şi inteligenţă este, desigur, creaţia inteligenţei. Şi aroganţa ei: luînd inocenţa drept prostie. În realitate, la mijloc e o confuzie de criterii, pe care Papa a semnalat-o, referindu-se la Darwin. Ar fi o dovadă de... prostie să condamnăm inocenţa. Fără ea n-ar exista credinţă. Prostia e inocentă exclusiv în măsura în care nu se apreciază corect pe sine. În fond, prostul a încetat a fi inocent, fără a fi devenit conştient. A pierdut totul, fără a cîştiga nimic. Este un *lumpen-proletar* al gîndirii. Un etern fenomen de tranziţie. O metamorfoză blocată la jumătate. Nici cal, nici măgar.

Nicolae MANOLESCU

Etichete, etichete...

Naţionale: românul nu piere; românului îi e greu pînă se apucă de treabă că de lăsat îndată se lasă; cînd românu-şi vîră coada/ neamţul îşi zdreleşte noada; românului poţi să-i iei cu de-a sila, dar să-i dai nu; la joc şi la beţie se cunoaşte românul; românul parcă e cu capu-n sac, de ce s-apucă tot îndărăt dă; dă-mi, Doamne, gîndul românului ăl de pe urmă; românul ţine minte; românul cît trăieşte, tot creşte; a fi român verde. (Toate exemplele au fost extrase din monumentala culegere *Proverbele românilor*, alcătuită de Iuliu A. Zanne.) La care putem adăuga: urmaşii dacilor, cei mai viteji dintre traci; românul, frate cu codrul; români cu pieptul de aramă; românul e născut poet etc.

Topografie: oraşul de la poalele Tîmpei; oraşul aşezat pe şapte coline; oraşul de pe malurile Begăi; cetatea oţelului; poarta maritimă a ţării; oraşul din Bănie; poarta Deltei; capitala aurului negru; capitala florilor; cetatea de foc; leagănul Unirii; oraşul de pe Dunăre (???); oraşul de pe Mureş (???); cetatea aurului verde. (Bibliografie: Radio România, TVR, mai ales în transmisiile sportive.)

Gospodine: moldovencele fac cele mai bune plăcinte; numai dobrogencele ştiu să prepare un berbec; numai machedoancele ştiu să gătească berbec; bănăţencele fac cele mai bune dulciuri; ardelencele fac cele mai bune dulciuri; buzoiencele fac cele mai bune dulciuri; bucovinencele fac cea mai bună smîntînă; tîrnăvencele fac cea mai bună smîntînă; "N-am mîncat smîntînă ca-n Făgăraş!"; "N-am mîncat smîntînă ca-n Neamţ!" (N.A.: N-am mîncat smîntînă ca în Olanda!).

Bărbaţi: oltean cu douăzeci şi patru de măsele; oltean al dracului; moldovean al dracului; moroşan al dracului (N.A.: "-ean" al dracului!); mechedonul se pricepe la oi; ardeleanul se pricepe la oi; ardelean serios; bănăţean serios; regăţean neserios; moţ încăpăţînat; oltean încăpăţînat, moldovean încăpăţînat.

Etc. etc. etc.

Oricare dintre cititorii *Dilemei* ar putea continua şi completa lista. Îi îndemn s-o facă. Vor descoperi, astfel, poate, în ce năclăială de prejudecăţi existăm. Fiecare din noi păstrează în repertoriul propriu o mulţime de etichete pe care conştient sau inconştient le-a aplicat oamenilor, locurilor, lucrurilor.

Obiceiul e atît de general, încît duce la asociaţii stereotipe. Cineva îmi spunea odată că, aflîndu-se într-un restaurant din Craiova şi citind pe lista de bucate cuvîntul "pîrjoale", s-a crezut pentru o clipă la Iaşi, atît de înrădăcinată îi mintea sa era sintagma "pîrjoale moldoveneşti"!

Dacă nu e nimic de făcut, se poate pune doar întrebarea în ce măsură procedeul poate deveni din uz, abuz.

Mă voi referi în primul rînd la efectele negative de ordin pragmatic. Iată, de exemplu, "salba de perle a litoralului românesc" pe care tot admirînd-o, mai mării turismului n-au mai observat că perlele s-au cam tocit şi şi-au pierdut strălucirea. Am cunoscut, acum vreo zece ani, un personaj important care era absolut convins că, de vreme ce Piteştiul a fost numit "cetatea petrochimiei", chiar este, iar acest sentiment îi dădea nu numai o mare mulţumire, la urma urmei, justificabilă, dar şi o anumită lene fatalistă care îl făcea să primească cu seninătate găurile din zidurile cetăţii.

E ca şi cum ai savura o poşircă acră, numai pentru că pe etichetă scrie: "Murfatlar". Aceasta este cea mai mare primejdie a etichetării, iar propaganda comunistă a ştiut s-o speculeze foarte bine. Am îndrăznit să-i spun unui gălăţean că, din ceea ce ştiu eu, mi se pare că "cetatea oţelului" e cam şubredă. Omul, altminteri cumsecade şi nu inginer, ci profesor ca şi mine, deci la acelaşi nivel de înţelegere a faptelor, a sărit imediat în sus, demonstrîndu-mi că nu e aşa, dar aducînd-mi ca singur argument tocmai "cetatea"...

A fost cîndva un monolog al lui Toma Caragiu pe tema sticlelor goale care nu erau primite la centrele de colectare decît fără tichete, încît, seara, în faţa televizorului, întreaga familie stătea şi, îmbinînd plăcutul cu utilul, rădea etichete.

Dacă tot vorbim atîta de necesitatea schimbărilor de mentalitate, a cam venit vremea să radem etichete!

Cezar TABARCEA

© C. Bumbuţ

Bărbatul şi Femeia

Bărbat sau femeie, nici unul nu scapă de prejudecăţile ce se ţin scai de un sex sau altul. De mici, fetiţelor li se găuresc urechile în aşteptarea cerceilor. Vizibil marcate, micuţelor li se dă astfel "liber" să se îmbrace în roz şi să se joace nu cu maşinuţe, pistoale sau indieni, ci cu păpuşile (concesii li se fac doar ursuleţilor şi altor blănoşi, acceptaţi de ambele tabere). Du-te vino-ul sexual din adolescenţă trage după sine alte tinichele de coadă. În alergătura iubirii fetele sînt sfătuite (de mai înţeleptele membre, tot feminine, ale familiei) să fie în defensivă, şi nu în ofensivă. Prejudecăţile tradiţionale spun că nu fetele trebuie să pună ochii pe un băiat, ci invers. Rolul lor este să aştepte (rol ce se va prelungi în restul vieţii, cînd îşi vor aştepta bărbatul de la serviciu, crîşmă, război...). Declaraţia de dragoste trebuie să vină de la masculin la feminin. Fata poate alege doar dintre cei ce o aleg. Ea, conform prejudecăţilor din bătrîni, îşi poate manifesta preferinţele doar indirect, printr-un comportament discret, afectuos şi nu provocator. Altfel riscă să joace, în viaţă, nu rolul secretarei frumuşele şi cuminţi, ci pe cel al vampei ostentative din tele-novelas.

© C. Bumbuţ

Pentru căsătorie, o fată nu trebuie numai să aştepte, ci să se păstreze. Maeştrii în prejudecăţi (precum Barbara Cartland, autoare prezentă în Cartea Recordurilor prin numărul nelimitat de romane siropoase produse) consideră căsătoria drept cariera femeilor. Veşnica schemă a fetei sărace şi plăcute care, cu tenacitate, pune mîna pe moştenitorul bogat şi puţin mai copt, salvîndu-l, astfel de viciata societate ne-a fost atît de inoculată prin toate media posibile, încît aproape că am ajuns s-o adoptăm (noi, femeile). Varianta românească a tiparului sus-amintit, prezentă, de altfel în anunţurile matrimoniale, este mai simplistă: se caută femei gospodine şi bărbaţi salariaţi, deci cu venituri.

Mai departe, prejudecata neaoşă în privinţa căsătoriei capătă o tentă tot mai economică: timpurile odiosului cultivau cuplul deformat de făinoase şi unit întru stat la coadă şi pus bani la C.E.C. pentru urmaşi şi înmormîntare.

Această viziune pesimistă se încadrează în prejudecăţile personale ale autoarei articolului. Privind din afară prejudecăţile conjugale ale unei alte generaţii, ajungi să-ţi formezi propriile prejudecăţi-replică. Rişti, astfel, să dai în prejudecăţile opuse, ce văd femeia precum puternică, cea mai puternică, mult mai puternică decît bărbatul, capabilă să "ducă" totul. Sau precum mînuitoarea, din culise, a destinelor acestei lumi.

Nu afirm sau contest adevărul sau minciuna acestor prejudecăţi. Cred doar că orice concluzie generalizatoare e lipsită de putere, inexactă, hilară şi, ca atare, nenecesară.

Iaromira POPOVICI

Lumea e plină de prejudecăţi

Prejudecata, precizează dicţionarele, este o opinie preconceputã şi adesea eronată despre un lucru sau o stare de fapt. Aş adăuga, prejudecata (prejudeţul, cum spuneau cei vechi) se formează, subiectiv, prin ignorarea sau interpretarea deformată a faptelor. Înainte, aveam de înfruntat numeroase prejudecăţi, toate născute din raţiunile unei ideologii răsturnate (lupta de clasă, pretinsa superioritate a unui anume tip de filosofie şi multe alte isme). Azi, după decembrie 1989, au apărut altele, datorate tot deformărilor ideologice. Pentru că, incontestabil, ideologiile, toate, deformează şi falsifică, născînd prejudecăţi de tot felul.

O prejudecată, cu o anume circulaţie din 1990 încoace, este aceea că ultimele decenii de după 1947 au fost sterpe cu totul pe plan spiritual. Dl Virgil Ierunca, pentru care am o infinită stimă, a afirmat chiar că întreaga această perioadă ar fi reprezentat o Siberie a spiritului. Cum să nu consideri o astfel de apreciere drept o prejudecată? Se ştie, doar, că, în ciuda dictaturii şi a năpustirilor ideologice (la început, din 1947 pînă spre sfîrşitul anilor cincizeci, proletcultismul, apoi, din 1971, tezele din aprilie, care nu erau decît o readucere la suprafaţă a proletcultismului realismului socialist), literatura română a cunoscut, după 1960, o eflorescenţă pe care nu aş pregeta să o asemui cu perioada interbelică. Nu e locul, aici, să analizăm cauzele acestei realităţi indubitabile. (E probabil că forţa spiritului estetic învinge totdeauna dictatura opresoare. Exemplul marii literaturi ruse create în deceniile cenzurii ohranei ţariste e un exemplu care nu poate fi ignorat.) La noi s-a întîmplat la fel. Chiar în anii cincizeci, mult întunecaţi, s-au creat cel puţin trei romane (Cronică de familie, Morometii, vol.I, Bietul Ioanide) care, în orice selecţie riguroasă a romanului românesc, stau, rezistente estetic, în primul eşalon, oricît de restrîns ar fi propus. Apoi, de prin anii şaizeci pînă tîrziu în 1989, ce mare literatură s-a creat, atunci, la noi! Şi aproape în toate genurile (poezie, proză, critică şi istorie literară, parţial în dramaturgie). Cine, eliberat de prejudecăţi, nu recunoaşte această realitate de fapt? Că unele scrieri au fost, poate, exagerate în valoare, e posibil şi inevitabil. Aceste ierarhizări pot şi trebuie, acum sau mai tîrziu, reevaluate. Dar cum să negi valorile literare evidente produse de la generaţia şaizeci pînă la cea optzecistă? A admite această prejudecată înseamnă, de fapt, a anula opera unor mari scriitori şi cărturari. E drept şi e bine asta? Dar realitatea împlinirlor estetice o avem a constata şi în mişcarea teatrală, destulă vreme onorată de prestaţia artistică a unor mari regizori. Şi nu se poate spune acelaşi lucru despre artele plastice sau muzică? Cum să negi această realitate numai pentru a instala semnul de echilibru între dictatură şi creaţie spirituală. Iată că realitatea e contradictorie, între dictaturi şi creaţia spirituală instalîndu-se nu o relaţie de egalitate, ci una antinomică. Am avut parte în aceste decenii ale dictaturii, de fenomenul, adesea cunoscut în istorie, al triumfului spiritului asupra politicului. Pe porţiuni, politicul e, în istoria cotidiană, deasupra spiritului. Dar iată că, pe ansamblu, spiritul învinge politicul sau, altfel spus, durata spiritului supune efemeritatea cotidianului politic. E o constatare care, după aproape cinci decenii, se observă cu ochiul liber. De unde, atunci, Siberia spiritului, de care tot auzim? E o prejudecată care se cuvine amendată şi eliminată.

Din nervurile acestei prejudecăţi s-a ivit alta. A fost pentru prima oară formulată tot de Virgil Ierunca în cartea D-sale Românește, apărută la Paris în anii cincizeci şi care n-ar fi trebuit reeditată, în 1990, în ţară. Acolo, în acea carte, se polemiza, pe baricade, cu colaboraţioniştii regimului comunist (Sadoveanu, Călinescu, Vianu, Ralea, Camil Petrescu, apoi Arghezi). Iar în dreptul lui Călinescu şi Vianu am întîlnit, chiar, sudalma "prostituţie". Cum să accept o astfel de defăimare? Fără îndoială, colaboraţionismul acestor mari valori e o realitate şi ea trebuie relevată critic ca atare. (Biograful din mine, care a scris despre viaţa lui Maiorescu, Gherea şi Stere, o ştie şi o recunoaşte.) Dar totul făcut cu măsură şi mereu judecat fenomenul în contextul acelui nefericit deceniu. N-ar trebui ignorată nici latura pozitivă, nu mă sfiesc a o spune, a acestui colaboraţionism, într-o vreme cînd cineva, cu prestigiu, trebuia să se sacrifice pentru a salva ceea ce se mai putea salva pe plan cultural. Cunosc bine această latură ignorată în cazul lui Ralea, Vianu şi Călinescu. De ce am ignora-o, cînd zbaterea lor a fost efectiv dramatică? Cum să accept catalogarea drept "prostituate" a îndrumătorilor de cunoştinţe ai generaţiei mele azi sexagenare? Pentru noi, atunci, Călinescu, Vianu, Ralea erau idolii noştri necontestaţi. Le citeam articolele (cum aşteptam, hămesit, "cronica optimistului", a lui Călinescu, vinerea, în Contemporanul?), le audiam conferinţele, îi ascultam reculeşi cursurile (lui Vianu şi Ralea), îi frecventam acasă (eu am avut privilegiul de a-i fi aproape lui Ralea şi, prin el, uneori lui Vianu), umblam năuci după această busolă care ne indica, clar, orizontul. Ştiam, cu toţii cei ce pe atunci aveam între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, să deosebim ceea ce era strălucirea gîndului bun de conjuncturalul compromisului şi reţineam, totdeauna, partea luminoasă, zvîrlind umbrosul. Vreau să spun că pentru noi manifestările publice ale acestor personalităţi ne apăreau, atunci, drept acte contestatoare (nu era Călinescu exclus de la Universitate?) şi mai puţin drept îngenunchieri colaboraţioniste. Cum pot, deci, să accept, pentru ele, sudalma de prostituate? Prostituate, idolii generaţiei noastre? Şi dacă ar fi refuzat, şi aceştia, compromisul, înfundînd puşcăriile, unde s-ar fi stins, era – pentru noi, şi pentru cultura română în genere –, mai bine? Cine ne-ar fi călăuzit, atunci, în pîcla tuturor necuviinţelor? Cei ce se năpustesc, astăzi, împotriva "compromişilor" de atunci, neostenind să t t lanseze imprecaţii demolatoare (care i-au prins îi laţ şi pe Geo Bogza, Eugen Jebeleanu şi chiar pe Nichita Stănescu), sînt triste figuri inchizitoriale. Ei - sînt, de fapt, foarte puţini şi mereu aceeaşi - uită totul, chiar erorile tinereţii lor (unele chiar din anii maturităţii) şi, urcaţi pe tribuna inchizitoriului, rostesc, fără a ţine seama de context, condamnări. Şi nici nu fac prozeliţi. Glosează, răguşiţi, pe motivele aceleiaşi prejudecăţi, absolvind, cu totul, de realitatea compromisului pe cei care, în anii treizeci, au colaborat cu extrema dreaptă. De ce aceştia, colaboraţioniştii extremei drepte, trebuie absolviţi şi ceilalţi, colaboraţioniştii extremei stîngi, necruţător acuzaţi? Unde e dreapta judecată şi dreapta măsură? Dar, îmi dau seama, e o naivitate să ceri dreaptă măsură unor evaluări născute din prejudecată.

Însă lumea oamenilor de litere, ştiu bine, e plină de prejudecăţi de tot felul. Nu e plină istoria literaturii de scriitori care au crezut că forţează eternitatea dacă îşi asigură, zbătîndu-se umilitor să le dobîndească, aprecierea unor critici literari de prestigiu? Sămănătoristul Vasile Pop (autorul, printre altele, a incalificabilului uman Domniţa Viorica) a smuls o apreciere laudativă din partea lui N.Iorga, într-o cronică în care îl alătura lui Sadoveanu (cronica era intitulată Doi povestitori). A învins acest uitat prozator de la începutul veacului, despre care Lovinescu scria că "în comparaţie cu dl Vasile Pop toţi scriitorii sunt geniali"? Tenebrele l-au înghiţit cu totul şi nimeni azi, decît noii istorici literari asemenea mie, nu îl mai citează cu semnul întors. Dar mai tîrziu, Gh.Brăescu, mult preţuit în cenaclul "Sburătorul" şi despre care Lovinescu a scris că prozele sale pot fi apropiate, ca valoare, Momentelor lui Caragiale? L-a reţinut, în vreun fel, în ciuda acestei cam scandaloase aprecieri, istoria literară sau gustul public? Dar scriitorii proletcultişti, poeţi de toată mîna, prozatori şi dramaturgi "înfoiaţi", în epocă, în penele triumfului? Ce a rămas decît scrumul ruşinii şi al nontalentului agresiv? Criticii timpului îi tot elogiau, dar esteticul a cernut nemilos şi larma lor s-a rostogolit în neant. Prejudecăţi literare ca atîtea altele, care vin şi se istovesc, după o vreme, în ceaţa tuturor uitărilor. Ce să mai spun de prejudecata unor critici care consideră că judecăţile lor despre o operă au parte, totdeauna, de rezistenţa timpului? N-a greşit impardonabil acel foarte mare critic literar care a fost E. Lovinescu, cînd a afirmat că opera dramatică a lui Caragiale, conjuncturală, nu va rezista, estetic, timpului? Şi n-a greşit, tot el, în cazul poeziei lui Bacovia, pe care şi în Istoria (breviarul) din 1937 o plasa în zona valorilor mijlocii, pentru ca, în anii şaizeci, cîţiva critici şi istorici literari să-i dezvăluie extraordinarele potenţe, instalînd-o, definitiv, în eşalonul dintîi al lirismului românesc? Aş mai putea cita destule alte evaluări eronate din partea altor mari critici literari. Nu e cazul. E suficient pentru surprinderea fenomenului.

Lumea, vezi bine, e aglomerată de prejudecăţi. Important, de este cu putinţă, e să le sesizăm la vreme, pentru a ne despovăra, senini, de ele. Dar e cu putinţă?

Z.ORNEA

Prostia de acum un veac

De ce s-a transformat – la finele secolului trecut – observarea prostiei umane în exerciţiu obsesiv? Apoi chiar într-o "ştiinţă" *sui generis*? E greu de explicat. Poate că orice secol ajuns la capătul său priveşte instinctiv în urmă şi încearcă să se autoevalueze critic. Iar secolul al XIX-lea, secolul trecut, executînd aceeaşi mişcare a privirii, a rămas, fără îndoială, îngrozit constatînd trăsăturile omului civilizat de pe la 1890. Dacă, în acel moment, civilizaţia materială atinsese în Europa culmi la care umanitatea îndrăznise să viseze doar prin intermediul basmului, dacă prosperitatea domnea într-o bună parte a vechiului continent unde, de la campaniile napoleoniene, nu mai avusese loc nici un conflict major, reversul spiritual propriu al acestei stări de fericită autocontemplare putea deveni insuportabil. El se numea, simplu, Prostie, scrisă cu majusculă, triumfătoare, transformată în normă a gîndirii.

E greu de presupus că, la sfîrşitul secolului al XIX-lea, oamenii ar fi fost mai proşti decît în urmă cu un secol sau, să zicem, decît astăzi. Dar generalizarea învăţămîntului primar, accesul a milioane de indivizi la rudimentele culturii avusese drept consecinţă neaşteptată apariţia prostiei vizibile – adică a prostiei care se exprimă, a prostiei expansive. Nu este de mirare că mai ales în Franţa (adică în prima ţară unde instrucţia publică primară devenise obligatorie) studiul prostiei a căpătat alură genială; aici au apărut primele cataloage (*sotisiers*) şi primele reflecţii sistematice în materie.

Cînd vorbim de prostia clasificată, numele de Flaubert ne vine automat în minte. Celebritatea durabilă a lui *Bouvard et Pécuchet* nu trebuie să ne facă însă a uita că Flaubert şi-a clădit monumentul pe un teren deja degajat. În Franţa se născuse magnifica figură a domnului Joseph Prudhomme, şi tot aici îl crease Villiers de L'Isle-Adam pe Tribulat Bonhomet: studiul prostiei se configurase într-o ştiinţă. În acest moment apare Léon Bloy. Opera sa *Exégèse des lieux communs* (1902) depăpeşte tot ceea ce cataloagele de prostii putuseră imagina. Chiar şi zîmbetul feroce al lui Flaubert devine deodată benign faţă cu virulenţa destructivă, aproape bolnăvicioasă, a cărţii lui Léon Bloy.

Autorul ei nu mai atacă mostrele de gîndire medie, aşa cum făcuse Flaubert, nu mai ţinteşte prada uşoară a neroziei comice întruchipate de domnul Prudhomme; el demască prostia subterană, solidă, prostia care face să funcţioneze societatea. Pentru a realiza această ingrată sarcină, Léon Bloy atacă proverbele, formulele de "înţelepciune colectivă", adagiile – adică tot ceea ce simţul comun ia drept adevăr sută la sută.

Cine ar fi tresărit, dubitativ, la auzul formulării constatărilor curente de tipul: *Sărăcia nu-i un viciu, Nimeni nu e perfect, Nu poţi avea totul, Medicina e un sacerdoţiu, Toate părerile merită respect, Să nu fii mai catolic decît Papa, Trebuie să urli cu lupii, Tăcerea e de aur, Obişnuinţa e a doua natură, Un om avertizat valorează cît doi, Marile dureri sînt mute etc. etc. etc.*? Poate că nimeni, cu excepţia lui Léon Bloy. Întorcînd mănuşa pe dos, el a arătat că toate aceste principii de aparenţă universală nu reprezintă decît sistemul de apărare al Mediocrităţii, panoplia teoretică a Burghezului. Cînd spune *Burghez*, autorul francez înţelege gîndirea medie, aplecarea spre bunuri materiale şi refuzul obstinat al transcendenţei. În adîncurile fiecăruia dintre noi doarme un burghez odios, sugerează Bloy, şi singurul lucru înţelept pe care l-am putea face ar fi să smulgem din sufletul nostru buruiana otrăvită: "Adevăratul Burghez este omul care nu-şi utilizează în nici un fel facultatea de a gîndi" – iată o definiţie memorabilă. Iar adevăratul paradis pe pămînt l-ar reprezenta, pentru Léon Bloy, o lume în care burghezii ar tăcea din gură.

Fiecăreia dintre maximele citate mai sus – şi ele sînt în cartea lui Bloy vreo trei sute – i se identifică fără greş doza de conformism, de laşitate, de indulgenţă culpabilă. Citindu-l pe Bloy, ai impresia că proverbele s-au născut atunci cînd societatea a reuşit să-şi anihileze personalităţile extraordinare şi să impună mediocritatea drept normă. Soluţia? Revolta deschisă contra uniformizării, refuzul domniei majorităţii, nihilismul liber asumat.

Léon Bloy şi-a publicat primul volum din *Exégèse des lieux communs* în 1902, dar glosele sale fuseseră scrise, treptat, în ultimul deceniu al secolului trecut şi suferiseră o lungă gestaţie. Cine ar crede că de atunci a trecut un secol? Explorînd fără compromisuri prostia de la 1890, Léon Bloy a descris prostia universală şi veşnică – în care includem, bineînţeles, şi prostia noastră, a oamenilor de astăzi.

În suita edificiilor franceze succesive închinate lipsei de inteligenţă asociate cu trufia, cartea lui Bloy are aerul definitiv al unei inscripţii tombale. Totuşi, la începutul secolului nostru, această obstinată aplecare asupra prostiei începuse deja să obosească. "La bêtise n'est pas mon fort": primele cuvinte ale lui Valéry puse în gura lui Monsieur Teste exprimau deja o reacţie exasperată.

Mihai ZAMFIR

Gura păcătosului

"Păcatul - scrie Jacques Le Goff în prefaţa cărţii din care am tradus mai jos cîteva pasaje - este obiect al istoriei." Este vorba despre cercetarea exhaustivă pe care Carla Casagrande şi Silvana Vecchio au dedicat-o Păcatelor limbii *în cultura Evului Mediu latin (mi-a fost accesibilă versiunea franceză* Les péchés de la langue, *Paris, Cerf, 1991, pp. 113-117 şi 126) - opus palpitant despre patologia rostirii într-o lume a disciplinei spirituale vii, o lume în care Cuvîntul şi cuvintele trăiau încă într-o nupţială armonie, dar şi un univers mental dominat de clasificări artificioase.*

Interesantă mi se pare - dintr-o perspectivă semantică bine ilustrată în limba română - asocierea dintre gura-spartă şi stomacul nesătul, precum şi aceea (nu mai puţin expresivă) dintre "mîncău" şi "mîncătorie"! E şi Evul Mediu bun la ceva, mai ales atunci cînd, sub imperiul sofisticat al modernităţii, ne ia gura pe dinainte... **(T.B.)**

Printre lucrările în care se face simţită influenţa lui *De peccato linguae* a lui Peyraut, *De lingua*, un tratat englez din secolul XIII, ocupă un loc aparte. Datoria sa faţă de *Summa (de vitiis et virtutibus)* este incontestabilă şi recunoscută: cele 24 de păcate, în mare parte identice cu cele enumerate de Peyraut fac obiectul unor argumentaţii adesea preluate din paginile *Summei*. Consideraţiile despre superioara demnitate a limbii şi despre nevoia de a o feri de orice contaminare, lista pericolelor pe care le presupune folosirea imprudentă a acestui organ urmăresc itinerariul lui Peyraut. Chiar şi perspectiva morală este identică, adică desprinsă de orice preocupare teologică; destinaţia lucrării este de asemenea înrudită, dat fiind că *De lingua* se adresează cu precădere oamenilor Bisericii, adică mai ales doctorilor, prelaţilor şi predicatorilor. Pînă şi firul conducător al tratatului - felul în care funcţiile gustului şi ale rostirii se reunesc în limbă - poate fi uşor reperată în scrierile lui Peyraut (...)

Şi totuşi, *De lingua* se îndepărtează de tratatul lui Peyraut tocmai prin alegerea acestei teme de analiză ca punct de plecare. Dintru început, realizăm că nu e vorba doar de aprofundarea temei păcatului limbii (preluat de la Peyraut), ci mai degrabă de restructurara întregului sistem elaborat de acesta, obţinută prin dispunerea şi abordarea unor materiale şi date de altă proveniență, cu ajutorul unor modalităţi şi tehnici străine de *Summa*.

Opţiunea de a asocia păcatul limbuţiei şi al lăcomiei sau mai degrabă de a-l dedubla pe ultimul în două păcate diferite - cel al gustului şi cel al cuvîntului - reflectă oarecum insatisfacţia creată de sistemul datorat lui Peyraut. Adăugarea, pe lista celor şapte vicii capitale, a celui de-al optulea păcat apare ca fiind superfluă şi incoerentă: într-adevăr, păcatul limbii are dintotdeauna un loc al său: acest organ, care slujeşte funcţia rostirii şi a mîncatului, este în chip evident elementul unificator al celor două categorii de păcate comise cu ajutorul limbii. Păcatul *in loquela* este inextricabil legat de păcatul *in gustu*, cu care împarte locul şi organul iniţial şi căruia îi împărtăşeşte întru totul statutul.

Expedientul din *De lingua* nu este nou: Robert de Sorbon, cancelar al Universităţii din Paris, redactase un scurt opuscul despre spovedanie în care examenul de conştiinţă al penitentului - urmînd ordinea viciilor capitale - includea păcatul lăcomiei, alături de celelalte două păcate: al gustului şi al limbuţiei. După o rapidă analiză a primului, tratatul consacră mai mult spaţiu celui de-al doilea, căruia îi trece în revistă, desigur pe scurt, diferitele manifestări: flaterii şi calomnii, cuvinte deşarte, blesteme, jurăminte strîmbe, minciuni şi blasfemii - mic eşantion al numeroaselor greşeli comise cu limba - fac obiectul unor întrebări explicite, pe care duhovnicul e dator să le pună penitentului. Graţie asocierii gust/cuvînt, vastul teren al păcatelor rostirii intră în clasificarea tradiţională a păcatelor, păstrînd intactă structura septenară şi ocolind dificultăţile sau contradicţiile rezultate din sistemul lui Peyraut. (...)

În acelaşi timp, constatarea potrivit căreia gustul şi cuvîntul aparţin aceluiaşi organ şi că dezordinea unuia e însoţită adesea de aceea a celuilalt este foarte veche şi deci autoritară. Un pasaj faimos din Grigorie a stabilit pentru totdeauna această legătură, fixînd-o într-o imagine de o rară forţă evocatoare: bogatul, aruncat în Iad, după o viaţă de petreceri, îi cerşeşte lui Avraam un pic de răcoare pe limba pîrjolită de arşiţă, care scoate în evidenţă greşeala pentru care pătimeşte: vorbăria care, însoţitoare fatală a chefurilor, îi este şi urmarea cea mai gravă. Într-adevăr, Grigorie observă că, pe măsură ce burta se umple, limba nu-şi mai pune stavile. Nu trebuie atunci să ne mirăm că, în clasificarea viciilor, Grigorie aşează vorbăria şi grosolănia ca urmări ale lăcomiei (...).

Isidor de Sevila completează observaţia lui Grigorie printr-o autorizată confirmare etimologică. Rezumînd definiţiile lui Varro şi Lactanţiu, Isidor descoperă în originea însăşi a cuvintelor "limbă" şi "gură" rădăcina primă a respectivei asocieri: "limba" a fost numită astfel întrucît are menirea de a "coagula" alimentele, dar şi de a "lega" cuvintele în sunete articulate. Şi mai elucidantă este etimologia termenului *os*: gura este numită astfel pentru că, prin ea, hrana intră şi cuvintele ies, ca printr-o poartă (*quasi per ostium*). În textul lui Isidor, mecanismul care explică emisiunea vocală şi deglutiţia hranei este descris în termeni foarte eficienţi; puterea aproape magică a etimologiei dezvăluie semnificaţiile cele mai secrete ale metaforei biblice care aseamănă gura cu o poartă, confirmîndu-i forţa cognitivă. Marele succes al acestei imagini tinde să eclipseze aspectul cel mai banal şi mai direct observabil al coincidenţei celor două funcţiuni în acelaşi organ, concentrînd atenţia asupra gurii ca dinamică de intrare/ieşire. Literatura moralizantă şi pedagogică va zăbovi asupra acestui aspect, căutînd să stabilească un raport precis între cantitatea şi calitatea alimentelor ingerate şi calitatea şi cantitatea cuvintelor pronunţate. Într-adevăr, *affluentia ciborum* se însoţeşte de obicei cu *inundatio verborum*, în vreme ce varietatea şi delicateţea felurilor de mîncare prilejuiesc o conversaţie frivolă şi băgăreaţă; la mînăstire, unde supravegherea cuvîntului e mai rigidă, hrana căutată sau excesul alimentar sînt prima sursă de *rumor* - vorbuliţe fără sens şi scop, care constituie una dintre cele mai serioase ameninţări împotriva bunului mers al mînăstirii.

Prima consecinţă a acestui fapt este regula tăcerii în timpul mesei; moştenire a tradiţiei eremitice răsăritene, ea ajunge să fie rapid unul dintre stîlpii vieţii monahale. În decursul mesei, pericolul aparte al limbii este exorcizat prin completa anulare a uneia dintre cele două funcţii, pentru ca, în refectoriu, să nu răsune decît Cuvîntul lui Dumnezeu. Lectura Bibliei, făcută cu rîndul de către monahi, reprezintă pentru aceştia adevărata hrană şi, înlocuind orice risc de vorbărie prin atitudinea ascultării (care este a doua natură a monahului), transformă în moment liturgic ocazia potenţială de a păcătui. Printre foarte numeroasele texte care le amintesc călugărilor, novicilor sau preoţilor obligaţia de a păstra tăcerea în timpul mesei e suficient să citäm lucrarea deja menţionată a lui Hugues de Saint-Victor (cf. *De instit. nov.* PL 176). Cînd Hugues îi povăţuieşte pe novici asupra regulilor vieţii monastice pe care şi-o vor asuma, capitolul despre disciplina la masă are ca inevitabil punct de pornire disciplina tăcerii. Într-adevăr, limba, care e mereu gata să păcătuiască, e cel mai mult pîndită de pericolul vorbăriei atunci cînd se înflăcărează *per crapulam*. Imaginea gregoriană a bogatului pedepsit pentru excesiva lui locvacitate în timpul mesei revine de mai multe ori spre a confirma necesitatea tăcerii culinare.

Vitală în mînăstire, regula de a-ţi controla şi a-ţi măsura cuvintele în timpul mesei funcţionează ca axiomă chiar şi în afara cadrului monastic. Încă din primele manuale despre maniera de a mînca, marile linii privitoare la folosirea corectă a limbii sînt inspirate de ideea de a suprima, sau măcar de a limita şi reglementa cuvintele, prin excluderea rostirii excesive, zgomotoase şi grosolane. În prescripţia potrivit căreia nu trebuie să vorbim cu gura plină distigem încă o urmă a etimologiei îndrăgite de Isidor, precum şi nevoia de a evita, pe pragul gurii ca poartă, ciocnirea dintre cuvintele care ies şi hrana care intră.

Albertano de Brescia, care este îndeobşte atent la folosirea şi pericolele limbii, subliniază necesitatea de a vorbi cît mai puţin în timpul mesei şi denunţă în bîrfe şi murmure unele dintre cele mai grave riscuri inerente mîncatului. Predicatorii cei mai scrupuloşi semnalează de asemenea faptul că ospeţele de nuntă, ca şi chefurile prilejuite de tîrguri şi sărbători sînt [illegible]tîtea ocazii de neorînduială, cînd limba, stîrnită de mîncare şi băutură, devine instrumentul insultei, al certurilor şi ciondănelilor.

Însă riscul vorbăriei, tradus aproape inevitabil prin atitudini vinovate, se face mai cu seamă simţit la mesele pline cu bucate ale nobililor şi prinţilor. În aceste cazuri se impune o disciplină cu atît mai severă. Contrazicînd legile naturale şi corectitudinea moravurilor, atitudinea celui care, la masă fiind, se lasă în voia unei locvacităţi excesive, ne apare cu atît mai supărătoare într-un mediu care ar trebui să se lase călăuzit de temperanţă. Gilles din Roma le aminteşte prinţilor şi suveranilor străvechea normă monastică menită să înlocuiască preaplinul vorbăriei necontrolate din timpul mesei cu ascultarea faptelor de glorie ale înaintaşilor şi mai cu seamă sfintele lucrări îndeplinite de aceştia. Mijloc de a reprima cuvintele deşarte, tăcerea din timpul mesei este singura armă eficientă împotriva celui mai perfid dintre păcatele rostirii: flateria. Alunecînd imperceptibil de la glume la grosolănii, turnînd laude minicinoase în urechile ascultătorilor, flateria se dovedeşte a fi cea mai periculoasă în decursul dejunului. (...)

Chiar dacă se nasc împreună şi se alimentează reciproc, locvacitatea şi lăcomia nu pot fi învise decît separat. A înfrunta şi distruge pe unul dintre cele două vicii înseamnă a nu-l mai zgîndări pe celălat, a-l tăia de la rădăcină. Printre remediile propuse în *De lingua* în scopul de a strivi acest cuplu malefic, metoda constînd din eliminarea uneia dintre componente printr-o slăbire progresivă ocupă un loc central. Exemplul artei militare, care ne recomandă să luptăm cu mai mulţi duşmani înfruntîndu-i pe fiecare în parte este pe deasupra întărit de purtarea celui mai viclean luptător, Satan, care, în cursul primei sale lupte, i-a înfruntat pe strămoşii omenirii separat, izbutind să-l învingă pe Adam abia după seducerea Evei.

Desigur, aceasta nu e suficient pentru a copleşi două vicii atît de greu eradicabile; dar studierea atentă a avantajelor şi dezavantajelor inerente ilustrează în chip exhaustiv bilanţul dezastruos al indisciplinei. Pilda lui Hristos, oglindă şi carte deschisă în care credinciosul poate găsi modelul temperanţei; imaginea Crucii, ale cărei braţe încrucişate evocă îndoita zăvorîre a gurii; în fine, modelul Sfintei Fecioare (care străluceşte de virtute, arătîndu-ne calea aşa cum steaua polară îi călăuzeşte pe navigatori) completează tabloul remediilor la care cel credincios poate recurge pentru a cîştiga lupta împotriva limbii.

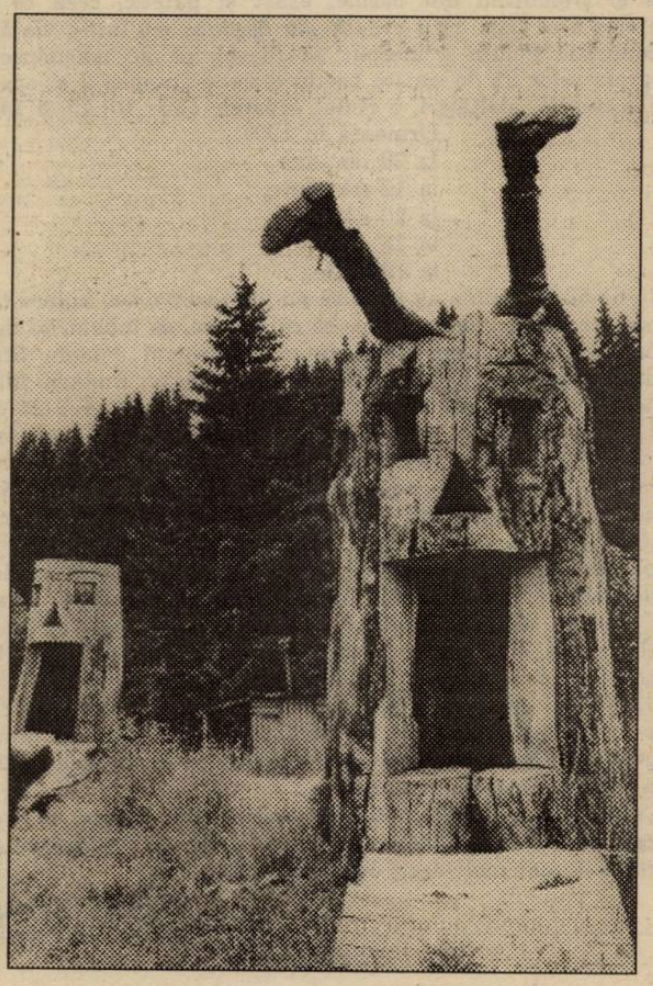

© A. Paul

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Album

Scrisori întredeschise

Dragă Ana,

Am fost întrebat de ce am venit în America, aşa pe faţă şi cu puţină ură (pentru dezinteresul meu făţiş spre teoria făcutului de bani, ca justificare) - eram într-o adunare de români, la o onomastică. Firește că nu am nici o pretenţie de nicăieri, nici pentru înţelegeri banale dar'mi-te pentru ceva un pic mai nebanal. Deşi am utilizat o limbă română cît se poate de clară explicînd că în afară de această idee foarte sănătoasă, de a face bani, pot exista teoretic şi altele. Nu a fost limpede pentru nimeni conceptul denumit aici challenge şi pe care l-aş traduce simplu prin "a ţine piept, a face faţă, a-ţi arăta valoarea în lupta cu valoarea". Aşadar am vrut să le spun că am venit aici pentru cunoaştere şi pentru experienţă.

Un paradox este că deşi în aparenţă este multă tristeţe în ţesătura cuvintelor, realitatea este că doar "miroase" a tristeţe, ca un beci care miroase a mucegai fără ca asta să fie starea lui întrutotul reală. Ca mirosul umed din casele bătrîneşti. "Acolo" (New Jersey/New York) erau o mulţime de oameni, chiar foarte mulţi oameni. Nicăieri nu e singurătate mai mare decît acolo unde sînt foarte mulţi oameni, uneori. New York-ul a fost un loc unde am avut de mers pentru lucrări, foarte des. Manhattan. 7 milioane de oameni. În realitatea mea, invizibili. Îmi făceam treaba. Reparam. Plecam. În hala de la slujbă erau două fiinţe vii: un şoricel pe care l-am botezat Jack, care apărea numai cînd eram eu acolo şi singur (era sperios), îl hrăneam şi ne uitam unul la altul. Vorbeam numai eu. Altă fiinţă era un asparagus cam ofilit cînd am dat de el şi ca un curcan înfoiat cînd l-am lăsat pe un raft în grija unui tînăr inginer lituanian, care a promis că va avea grijă să-l ude. (...)

Odată, în oraşul Newark, la spitalul "United", am isprăvit lucrul pe la 10 seara. În parcare ningea frumos, iar, în drumul spre ieşire, "greblasem" o cafea, de la un automat, o apă maronie fierbinte, un pretext pentru o ţigară. Am zis "man, what a pleasant evening". Negrul (Newark e un oraş cu 99% negri) de la security (paza) mi-a urat "have a good one, man". Am pornit motorul truck-ului (un fel de camionetă) şi am pus în "marche-arriere" (aici "reverse"). Un îngeraş cu febră musculară mi-a şoptit: "slow down, man", "respectă-te puţin, stai 10 minute, nu te arunca în trafic imediat, relaxează-te puţin, bea-ţi cafeaua, fumează o ţigară", drept care am oprit motorul şi ca o străfulgerare mi s-a părut că văd ceva prin tabla maşinii, în spate. Ningea şi erau aburii de la eşapament într-o zvîrcoleală de luptă cu gerul. Am coborît şi m-am uitat în spate. Sub maşină, se ghemuise un negrişor de 1,5-2 ani. L-am luat şi l-am dus la părinţii lui, cîteva maşini mai încolo, în parcare. Asta mic rîdea, ai lui părinţi înjurau. Mai aveau cîţiva copii cu ei, probabil nu băgaseră de seamă. O clipă m-am întrebat ce caută ei la ora aia la spital; o clipă am văzut "filmul" posibilului accident şi îngrozit l-am şters repede cu "buretele", am fumat o ţigară şi am pornit în noapte, pe "Garden State Parkway" spre "casă" şi spre prietenii mei Jack şi asparagus-ul. Ningea gros şi alb. Foarte alb.

Prezenţa ici colo a diverse cuvinte englezeşti nu este semn de snobie, după cum nu este neapărat necesară. Mi s-a părut că e doar mai în natura lucrurilor descrise, puţină picanterie locală.

Cu dor şi prietenie,
Didi

5-24-95, Virginia Beach

Sonatină

"01-45-61-53-05 - numărul de telefon al Sălii Pleyel.

Sala Pleyel, 252, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e.
Locaţiune prin telefon (plata prin cec bancar).

În fiecare zi, de la 14h la 18h, în afara sîmbetei, duminicii şi zilelor de sărbătoare."

01-45-61-53-05... - să reiau fraza?

Maurizio Pollini e întrebat de omul de la "Le Monde", într-una din puţinele convorbiri pe care le acordă:

"- Trebuie să cîntăm toate reluările dintr-o sonată? E o problemă care se pune acelor interpreţi care nu vor să plictisească publicul. Yvonne Lefébure n-o făcea niciodată! Ea spunea că îi este imposibil să enunţe de două ori frazele acelea sublime..."

"Locaţiune prin telefon, plata prin cec bancar" - cec bancar, de unde cec bancar? - Pollini îi răspunde:

"- Înţeleg sensul, gravitatea care se ascund în această frază frumoasă. Nu-s dogmatic: cînt toate reluările sonatelor lui, în afară de a doua din prima mişcare a Sonatei opus 2 nr.2, dar îi înţeleg pe aceia care n-o fac sistematic. Beethoven a avut totdeauna o atitudine critică faţă de reluări. Schubert nu avea această atitudine critică. Înseamnă că putem fi mai supli."

"În fiecare zi de la 14h la 18h" - dar omul revine:

"- Sviatoslav Richter cîntă toate reluările lui Schubert şi susţine că cine nu le execută, nu iubeşte muzica..." Richter, Richter, ce face Richter?, nimeni nu transmite nimic despre el, el nu-i preşedintele Rusiei, nu-i preşedintele Croaţiei, nu-i preşedintele Cehiei, e grav bolnav, nu conduce state şi popoare, conduce pianişti, se poate spune "conduce popoare de pianişti?", i se face sau nu operaţie?, nimeni nu cînta Schubert ca Richter, Richter e singurul care face un Schubert beethovenian, Schubert pe patul de moarte întreba unde e Beethoven?, pe cine cheamă Richter?, mai poate chema?, "Pollini locuieşte la Milano, într-o casă veche, la capătul unei străzi înguste, o scară largă de piatră cenuşie duce la apartamentul lui care are două uşi blindate", de ce blindate?, de la "blîndeţe"?, pereţii sînt badijonaţi cu pămînt de Siena, aici stă tot anul, în lungă tăcere, "acest artist care refuză a fi ceea ce e socotit de mai toţi - pianistul perfect, imaculat, cel care încarnează, la 50 de ani, perfecţionismul ilustrat odinioară de Lipatti şi Backhaus", Lipatti se revolta citind în programul unui recital la Londra că e cel mai mare pianist din lume, se indigna, sărea în sus, ţipa prin cameră: "e o copilărie! e o copilărie!", pianiştii mari sînt azi enorm de mulţi, se calcă pe picioare, Radu Lupu zice că acum cu cît eşti mai mare trebuie să ai mai mult noroc, Radu Lupu cîntînd, la Tel Aviv, Mozart, toată sala - în care parcă se adunaseră toate bătrînele profesoare de pian ale lumii - ţinea ritmul concertului, dînd şi tremurînd din bărbie, exact şi patetic, ceea ce nu se izbuteşte a se lega decît o dată sau de două ori într-o viaţă.

Maurizio Pollini a început, la Pleyel, pe 20 noiembrie 1996, integrala celor 32 de sonate beethoveniene cu opus 2 şi opus 7; la 10 Decembrie, alaltăieri, a cîntat sonatele opus 10, 13 şi 14.

Urmează în 1997:
la 20 ianuarie,
la 12 februarie,
la 20 aprilie,
la 15 mai,
la 10 iunie,

01-45-61-53-05, mîine aş suna să-mi fac rezervarea, numai că, fără sau cu cec bancar, nu-mi place să călătoresc, să înham, să desham, numesc acest fenomen dezgustător "sindromul Johann Strauss", fiindcă (e de necrezut) acela care scria notele "Dunării Albastre" (nimeni nu ne-a explicat-o ca dl. Paleologu, acum vreo 25 de ani, în "Contemporanul"!), ale uverturii la "Liliacul" (după care se topea Tudor Vianu!), ale "Ziarelor de dimineaţă" (vals!), nu suferea drumurile, trenurile, poştalioanele, avea angoasă mare la călătorii, trepidaţii şi bruscări (ca Ibsen!), asculţi "Povestirile din pădurea vieneză" şi nu-ţi intră asta în cap, Strauss era întunecat la suflet, da' pe cînd un vals "Le Monde-ul de seară"?, "Le Monde" unde după 25 de pagini pline de morţi, crahuri, revolte, atentate şi analize reci, vine un interviu cu Pollini, vine anunţul acesta al integralei Beethoven, la Pleyel, vine însuşi Rubinstein care rostea în 1960, la Varşovia, cînd Pollini cucerea primul său concurs Chopin, "faimoasa sa frază": "El cîntă deja mai bine decît noi toţi." Faimoasă? N-am ştiut-o niciodată. "Membre du jury, le célèbre pianiste lança son fameux..." Ce se întîmpla pe lumea asta şi în capul meu în timp ce fraza asta devenea faimoasă...?

Ce fac cu capul meu? - îl pipăi îndelung şi constat că are zone întregi, aici, aici, monstruoase, unde opus 13 "Appassionata" îl interesează mai mult decît cine-i la Interne.

Radu COSAŞU

Strada mea

Dragii mei,

Niciodată nu m-aţi întrebat cum mai arată cartierul bucureştean în care aţi trăit cîteva zeci de ani şi în general oraşul pe care l-aţi părăsit cu oarecare strîngere de inimă. Presupun că această lipsă de interes vrea să marcheze, conştient sau nu, desprinderea totală şi definitivă de trecutul vostru românesc. Să vă povestesc eu cîteva schimbări, cu riscul de a vă sublinia şi mai mult depărtarea voastră în timp şi spaţiu? Iată:

Pe strada Bitoliei, unde se află casa în care aţi locuit, nu s-a schimbat aproape nimic. Magnolia continuă să înflorească splendidă în fiecare primăvară. Poetul Mircea Dinescu s-a mutat la şosea; au dispărut firește şi *băieţii* care îl străjuiau. Schimbările mai evidente încep de la colţul străzii. În locul Alimentarei, unde am făcut împreună multe cozi, s-a deschis un restaurant *fast-food* cu un nume americano-arab, scris cu caractere oarecum chinezeşti de culoare neagră pe un fond roşu luminos. În lungul vitrinei se aşterne vara o mochetă de culoarea ierbii şi se pun mese. Se aude muzică disco-pop şi pluteşte permanent un miros de ulei încins. Băieţi înarmaţi cu fărăşe înalte, mături şi perii întreţin tot timpul curăţenia; cînd îşi scot halatele ei rămîn în uniforme negre de *bodyguarzi*, cu ecusoane şi bastoane de cauciuc. O altă mochetă, dar de culoare roşie, se poate vedea ceva mai sus spre lac, unde s-a deschis un *sex-shop* în uşa căruia apare uneori o fată foarte frumoasă.

În partea cealaltă, spre benzinărie – modernizată cu pompe noi, electronice, dar cu aceeaşi benzină de pe vremuri –, sînt mici buticuri unde se vînd bijuterii de aur, cosmetice din import, coloniale, confecţii de lux. În colţ, în locul magazinului de textile, este o consignaţie cu mobile stil, porţelanuri şi tablouri. S-a renovat şi florăria unde pe vremuri se găseau doar muguri prizăriţi de garoafe, iar acum flori somptuoase, gerbera, crini imperiali, orhidee şi altele, care se livrează în ambalaje de celofan imprimat, prinse în panglici colorate. Şi ţigăncile de pe trotuarul opus vînd florile în astfel de ambalaje. În locul cam sordidului restaurant al Primăverii a funcţionat un timp un restaurant italienesc, cu o pizzerie, o gelaterie, o spagheterie, care n-a rezistat mult timp, iar la etaj se pare că se află un bar de noapte.

S-a transformat şi Piaţa Dorobanţi, devenită cea mai scumpă din Bucureşti, cu splendide fructe şi legume din import, caviar roşu şi negru, saumon fumé, crevete şi raci, măcelărie, mezeluri şi brînzeturi de tot soiul aduse din Olanda, Franţa, Danemarca, Italia.

Doar alimentara de la etaj a rămas cu aerul ei cam vetust, chiar dacă într-o porţiune a marelui local se află o brutărie turcească – franzele, covrigi cu susan, baghete – iar în alta găseşti articole de îmbrăcăminte, cosmetice şi diverse altele. În colţul dintre Dorobanţi şi Beller, unde stam la coadă la lapte, este o altă brutărie, aceasta germană – pîine cu ceapă, rulade cu mac, strudele – şi o cafenea mică. (În schimb, nu mai există în cartier nici un centru de pîine obişnuită, românească, şi nici un centru de lapte.)

Pe celălalt trotuar al străzii Beller, s-a deschis un lanţ de aşa-zise super-marketuri, cu aer de Migos-uri elveţiene, cu surgeleuri şi preambalate, dar şi cu felurite mărci de whisky, gin, coniacuri franţuzeşti. Puţin mai sus se găsesc patiseria cu cele mai autentice produse franţuzeşti, baghete, croasante, tarte, pateuri şi cofetăria. Miroase pînă departe a pîine caldă. Roiesc cerşetori bătrîni şi puradei.

Renovate, magazinul de fructe-legume şi măcelăria au acum din belşug marfă variată şi frumos prezentată.

Pe trotuarul din faţa lor a apărut un chioşc nou de ziare, un cub mare roşu, în vitrinele căruia, pe lîngă numeroasele publicaţii româneşti, pot fi admirate *Paris Match, L'Express, Elle, Le Monde, Newsweek, Time* şi altele.

Pe toate străzile adiacente se află în plină construcţie mici blocuri de locuinţe şi vile. În zonă, vechile borduri ale trotuarelor au fost înlocuite cu altele subţiri cu dungi albe zis reflectorizante, lucrare edilitară îndoielnic prioritară în acest oraş încă plin de gropi.

Statuia Lupoaicei din micul parc a rămas, de cîţiva ani, fără Romulus şi Remus. Pe bănci continuă să joace şah pensionari şi să se plimbe elevi de la "Caragiale", trăgînd poate chiulul de la ore, dar şi bişniţari de la casele de schimb sau de voiaj deschise în partea opusă a parcului.

V-aţi recunoaşte oare cartierul? Desigur. Mai sînt ca el alte mahalale străjuite de şirurile de blocuri-paravan construite în anii epocii de aur, acum în curs de delabrare. Ce s-a schimbat esenţial în aceste insule printre care se află şi fostul vostru cartier? Micul pospai de occident şi orient apropiat e pe cale să schimbe şi mentalităţile? Nu ştiu.

Mircea Alexandru PETRESCU

Cinema

Fecioara şi moartea

După o "Lună amară" într-adevăr... insipidă, "supravieţuind" mai degrabă din ecourile unor succese de odinioară, Roman Polanski pare să-şi revină din căderea de formă, dovada fiind recentul "Fecioara şi moartea" (*Death and the Maiden*). Avînd la bază o piesă dramatică a lui Ariel Dorfman, cu succes enorm atît la Londra (Premiul "Laurence Olivier"), cît şi pe Broadway (Premiul "Tony") – aici pusă în scenă de Mike Nichols şi jucată de Glenn Close, Gene Hackman şi Richard Dreyfuss, varianta cinematografică îi are ca protagonişti pe Sigourney Weaver, Ben Kingsley şi Stuart Wilson. Cei trei actori sînt la înălţime: Sigourney Weaver e convingătoare în rolul Paulinei Escobar, femeia a cărei fragilitate a fost metamorfozată, de-a lungul cîtorva luni amare de tortură şi a cincisprezece ani de nelinişte şi aşteptare, în duritatea de diamant a unei justiţii imediate şi implacabile; Stuart Wilson (Gerardo Escobar) *este* soţul depăşit de evenimente, constrîns să reziste în *no man's land*-ul dintre coşmarul revelaţiilor torţionare şi eventualitatea erorii judiciare, dintre pasiunea vindicativă a soţiei şi demnitatea comportamentală a presupusului călău; Ben Kingsley poartă şi el cu autenticitate masca doctorului Roberto Miranda, jucînd cartea nuanţelor.

Se pare că dramele psihologice în trei personaje şi cu păstrarea regulii celor trei unităţi (vezi şi "Cuţitul în apă") îl "prind" pe Roman Polanski, chiar dacă în pelicula de acum proiecţia conflictului este mai largă; căci drama particulară a Paulinei Escobar are valori exponenţiale, purtînd în ea deopotrivă acei germeni ai toleranţei, răzbunării şi culpabilităţii care se nasc în societăţile post-dictatoriale. Deşi cu date factologice restrînse, cu personaje puţine, filmul regizorului polonez implică un spectru întins de întrebări, opţiuni şi dileme, de la cele pur omeneşti, sentimentale, conjugale etc., pînă la cele politice.

Calităţile scenariului sînt susţinute de acelea ale regiei şi imaginii – problematicii grave îi corespunde un montaj cu virtuţi similare, o privire rece, sobră, care-i permite, prin contrast, tensiunii psihologice să iasă în relief. Termenii care îmi vin în minte sînt: acurateţe, rigoare, expresivitate. Şi totuşi... Acest film are ceva în plus şi ceva în minus. Pe de o parte, ceea ce poate supăra este finalul dezambiguizator, opţiunea pentru negru în defavoarea nu atît a albului, cît a albnegrului; tăierea nodului gordian se dovedeşte, zic eu, păgubitoare prin suprimarea virtualităţilor interogatoare. Pe de altă parte, este vorba de lipsa acelui "ceva" care ar fi putut transforma filmul într-o capodoperă, lipsa unei "scîntei", a unei intensităţi mai puternice decît aceea a unui aseptic conflict de idei. Poate că este vorba de acea dimensiune subterană/transcendentă pe care cheia metaforică a filmului – trimiterea la liedul lui Franz Schubert, "Moartea şi fecioara" – pare să o deschidă, însă nu cred că reuşeşte să o transforme într-o vibraţie rezonatoare profundă.

Dar probabil că greşesc. Poate acel "ceva" există, dar îmi scapă. Ori filmul nu are nevoie de încă "ceva". Şi poate că mesajul pe care-l implică blamata dezambiguizare este suficient pentru a o justifica. Pentru că acest mesaj este îndeajuns de cumplit: EI sînt printre noi şi nu sînt pur şi simplu monştri – atunci lucrurile ar fi limpezi –, ci sînt copiile n-multiplicate ale unui personaj numit "Dr. Jekyll şi Mr. Hyde".

Oricum, "Moartea şi fecioara" este un film care merită văzut. Mai ales că reuşeşte să trateze, cu real talent şi fără stridenţe pseudo-simbolice, obsesiile post-totalitare pe care cineaştii noştri le traduc în grandioase eşecuri.

Mihai IGNAT

Sigourney Weaver în rolul Paulinei Escobar

Telalii fără fruntarii

Sus capacele

Cînd a fost lansată pe piaţă cafeaua *Sarah*, un mare handicap trebuia depăşit. Publicul cunoştea deja prea bine o altă cafea, Sahara, cu al său notabil spot TV în care o femeie a deşertului se preschimbă-n caimac, dar şi cu ale sale interminabile comparaţii arhiconotate cultural, pe care o voce de *Teleenciclopedia* le recita în transă. Sarah apărea din neant nu doar cu un nume primejdios de asemănător (cvasi-omofonic) cu cel al concurenţei, dar şi cu un spot televizual conceput în aceeaşi notă liricoidă, culturală şi, în fond, adormitoare... (Ce altceva decît o adormire a vigilenţei cumpărătorului se doreşte prin toate aceste discursuri leţinate despre mereu aceeaşi "aromă inconfundabilă"?).

Iată de ce, în scopul de a elimina dintru început orice posibilitate de confuzie şi de a accentua deosebirea mărcii care urma să fie lansată, cafelei Sarah i s-a pregătit o campanie de atîţare a publicului. Acesta s-a văzut obligat să silabisească treptat noul nume de marcă, să se mire de inscripţiile incomplete ce răsăreau ici şi colo prin oraş şi prin presă: Sa..., apoi Sar..., ba chiar cu didasclia amuzantă, menită să adîncească enigma: *Sar capace la ibrice...*

Pînă la urmă, românii au aflat ce li se pregătea de atîta timp. Prin insistenţă şi omniprezenţă mediatică, *Sarah* a reuşit să-şi învingă paranomastica-i rivală pe frontul conştiinţei consumatorului de reclame. Dar, vai! a întrecut-o şi în banalitate! *De neuitat* – spune sloganul cu o sintagmă banală, aleasă parcă pentru a fi pe loc uitată. Mai multă cafeină am fi găsit într-o reluare ludică, cu oarecari sugestii erotice, a teaser-ului: *Sarah. Bună de sar capacele!*

Florin DUMITRESCU

Visul filosofului

Într-o seară, am mîncat într-un restaurant din Chişinău, un mic restaurant fără pretenţii, unde o familie de ruşi bea vodcă cu suc de portocale. O femeie grasă şi frumoasă rîdea tare, iar soţul ei, după ce dădea peste cap paharul, şi-l umplea imediat la loc.

Eram într-un grup de prieteni, adunaţi din întîmplare, în timpul călătoriei. Meniul era alcătuit din lucruri bune, iar nouă nu ne lipsea pofta de mîncare. Ne puneam întrebări unul altuia, şi fiecare vorbea despre sine fără prea multă stînjeneală, pentru că atmosfera era caldă în timp ce afară sufla un vînt rece care mătura ultimele frunze moarte de pe marile bulevarde ale oraşului.

Aşadar am vorbit şi eu despre mine, ceea ce de altfel fac cu plăcere, neavînd nimic de ascuns sau nimic care să trebuiască ascuns din modesta mea existenţă din care am parcurs deja o bună parte şi din care nici eu, ca nimeni altul de fapt, nu ştiu cît mi-a mai rămas. Şi cum evocam anii petrecuţi în Maroc, şederea mea la Oceanul Indian, prima mea soţie şi pasiunea mea pentru Europa Centrală, unul dintre comeseni, un filosof inteligent şi grav, a exclamat brusc, ca după o revelaţie: "Dar omul ăsta a trăit mai multe vieţi!"

În ceea ce-l privea, el credea că nu trăise decît una singură: născut sub o dictatură comunistă, făcuse ani mulţi de studii, se retrăsese mai tîrziu undeva la munte, împreună cu un grup de ermiţi, ca să scape de aerul infestat al oraşelor şi de josniciile colegilor lui de la Universitate. Şi spunea că pînă şi acolo poliţia secretă a ţării lui instalase microfoane. Se consola cu ideea că datorită acestor nesănătoase indiscreţii, trebuie că existau undeva nişte arhive şi că, astfel, vor putea fi ascultate într-o bună zi, conservate în mod miraculos, dincolo de timp, învăţăturile dascălului său astăzi dispărut. Apoi venise revoluţia, i se recunoscuse meritul de a fi fost unul dintre puţinii intelectuali din generaţia lui care nu se compromisese, dar, în onestitatea lui specific filosofică, nu trăsese nici un profit. Continua să gîndească, să predea, să publice şi era de părere că la urma urmei toate astea nu alcătuiau decît o singură viaţă. Revoluţia zdruncinase temeliile cetăţii, dar el avea să rămînă fără îndoială acelaşi pînă la sfîrşitul vieţii.

Cît despre femei, fusese căsătorit de două ori, dar asta nu schimba prea mult lucrurile.

Desigur, mi se părea că viaţa mea de nomad şi rupturile care o marcaseră, trecerile grăbite şi superficiale dintr-un loc într-altul, în funcţie de diferitele numiri sau întîlniri, nu prea puteau fi comparate, şi în orice caz nu în avantajul meu, cu destinul acestui filosof care a ştiut să reflecteze asupra lumii în care trăia, care lăsase o urmă a trecerii sale prin ea, în vreme ce eu alunecasem, trecusem ca o insectă pe întinderea irizată a unui lac.

În schimb, mă simţeam sedus ca şi el de ideea pe care o exprimase cu un soi de fascinaţie, privind fix suprafaţa netedă şi imaculată a farfuriei (în Moldova, se întîmplă să aştepţi mult pînă să fii servit). Căuta parcă acolo toate imaginile vieţilor pe care nu le trăise şi care alunecaseră deja în prăpastia imposibilului, a ceea ce de acum înainte nu mai este posibil. Poate că precum Faust, gata să se descotorosească de întreaga ştiinţă, de toată înţelepciunea şi chiar de propriul suflet pentru o puştoaică ce nu avea de partea ei decît prospeţimea parfumată a pielii şi limpezimea unei priviri goale, şi filosoful meu era gata să arunce pe fereastră filosofia de dragul unor noi perspective, al unor noi orizonturi ce trebuiau descoperite, al unor noi mări ce trebuiau traversate.

Simţeam că nu mai era vorba de mine, că nu la mine se gîndea în timp ce noi toţi ceilalţi continuam să povestim, unul după altul, fiecare, povestea lui. El tăcea adîncit în visul pe care chiar ideea lui, ca o descoperire subită, îl declanşase. Ce vrednică de milă această biată viaţă a noastră, atît de scurtă şi de strîmtă, nu atît în sine cît în raport cu temerile, cu neliniştile noastre copilăreşti şi cu slăbiciunea mijloacelor noastre derizorii. Cînd îmbătrînim şi cînd vedem moartea apropiindu-se tiptil, la fel de nehotărîtă şi de urîtă ca şi îmbătrînitul nostru chip, ca şi cum ne-am îndrepta înspre o oglindă, oare atunci începem cu adevărat să facem socoteala, nu a ceea ce am făcut, ci a *ceea ce nu am făcut*, o socoteală, vai, mult mai crudă, şi care ne arde pînă şi bătrîna carne insensibilă.

În timp ce chelneriţa, frumoasă ca o diavoliţă, punea în sfîrşit în farfuria goală a filosofului meu mîncarea pe care o comandase, în sufletul lui se produceau probabil ciudate fenomene. Îşi inventa pesemne biografii multiple pe care le putea trăi una după alta, şi fără să îmbătrînească niciodată, eliberat de propriul destin, eliberat de Istorie, eliberat de propriile fantome.

Cît despre mine, mă gîndeam la o poveste pe care nu le-am spus-o celorlalţi: abia împlinisem douăzeci de ani, şi plecam singur, în zori, dintr-un mic hotel de pe malul stîng al Senei. Era o despărţire, una dintre acelea de care suferi pe moment, dar ştiind că aerul proaspăt al străzii, dimineaţa, îţi va îmbărbăta sufletul îndurerat. Plecam să iau avionul şi nu aveam asupra mea decît banii de taxi: la despărţire, îi lăsasem iubitei mele cu ce să plătească hotelul, pentru că, se-nţelege, nu trebuia să plecăm împreună, atît de slabi şi de dezarmaţi ne simţeam în urma gravei hotărîri de a ne despărţi în clipa în care ne iubeam cel mai mult. Dar la parter, chiar înainte de a ieşi, am fost chemat la recepţie: nu puteam să plec aşa, cu valiza, fără să fi plătit. A trebuit să mă întorc în cameră. Şi aşa a început una dintre vieţile mele.

Norbert DODILLE

Traducere de Marina VAZACA

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dilemele identității

Un călător pornit la drum din Răsărit înspre Apusul Europei, originar însă din acele ținuturi care au făcut odinioară parte din Imperiul Habsburgic, va avea senzația de a fi oarecum "acasă" la Viena, chiar dacă se află departe de... casă, de orașul său natal, fie acesta Praga, Budapesta, Cernăuți, Timișoara... Un astfel de călător nu va privi cu inocență așezările ce-i ies în cale în drumul său spre fosta capitală imperială, și – mai mult decît atît – va constata fără uimire aproape ce bine seamănă, oricît de neglijate, de roase de vreme și intemperii ar fi ele, unele edificii din urbea sa natală cu încă somptuoasele și întreținutele lor "modele" vieneze. Același călător, dacă este cumva trecut de prima tinerețe, își va reaminti că la el acasă, mobilele și pianul erau, moștenite de la părinți și bunici, de proveniență vieneză, serviciile de cafea, la fel, că prăjiturile și torta Sacher, făcute în casă... aveau un gust aproape identic cu deliciile oferite azi în cafenelele vieneze... Analogiile de acest fel pot fi prelungite. Ceea ce contează însă în cazul unui astfel de călător, inițiat și poate și ușor instruit, este altceva: și anume faptul că dacă se discută despre ceea ce a însemnat și înseamnă Austria în planul culturii europene, el va fi cu certitudine "în temă". Mai "în temă" poate decît alți confrați europeni care nu știu exact dacă Hitler a fost austriac sau nu (austriecilor le-a reușit isprava de a-i face pe mulți să creadă că Führerul ar fi fost german, deși el s-a născut și și-a petrecut tinerețea la Viena, cum bine se știe). La fel, nu puțini sînt și cei înclinați să creadă că Beethoven a fost austriac (părere ce nu le displace deloc austriecilor). Aceste două schimburi "avantajoase" pentru ea, pe care Austria le-a făcut cu Germania, stîrnesc, desigur, zîmbetul condescendent al inițiaților; dar ele relevă caracterul vag al perceperii unei identități specifice *Austriei*, în afara Imperiului Habsburgic sau, acum, în cadrul Uniunii Europene. Despre această identitate – în primul rînd – a fost nu de mult vorba la Bonn. De ce tocmai aici? Nu fiindcă Beethoven ar fi văzut lumina zilei în orașul tihnit de pe malurile Rinului. Ci fiindcă la Bonn se află foarte reușitul complex expozițional intitulat Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, o imensă clădire ale cărei săli și încăperi comunică între ele fără a fi despărțite de uși, ci delimitate doar de nișe, lucarne, scări, coloane... Arhitectul întregului complex expozițional, premiat de altfel pentru reușita proiectului și valoarea excepțională a construcției, este austriacul Gustav Peichl, același care, în calitatea sa de gînditor, polemist și caricaturist la prestigioasa publicație *Die Presse*, a fost martorul însoțitor al istoriei Austriei contemporane. Așadar, tocmai în Germania – spre a se distinge de marea sa vecină din nord, de care o leagă nu numai comunitatea de limbă – este prezentată de-a lungul unei fișii de 100 de ani, între 1896 și 1996, *arta austriacă*. Nu întîmplător *arta* devine criteriul esențial al definirii identității austriece de-a lungul unui secol. Austriecilor le place sau le convine să se autodefinească pe calea regală a artei, declinîndu-și competența perfectă ca aceea a germanilor în domeniul tehnicii sau al economiei. Expoziția inaugurată în premieră la Bonn este astfel concomitent reprezentată prin și încorporată în cel mai mare exponat al său, clădirea însăși, Kunst – und Ausstellungshalle. Cu începere din 4 decembrie, aceeași expoziție poate fi vizionată la Viena la Akademiehof in der Albertina.

Dar să rămînem la Austria așa cum s-a prezentat ea... la Bonn. Semnificativ este însuși debutul evenimentului: o dezbatere publică și televizată, cu participarea unor ilustre personalități ale vieții culturale din Austria și Germania a marcat momentul inaugural, vernisajul. Titlul dezbaterii – incitant, provocator chiar – punea sub semnul întrebării existența unei identități austriece. Or, așa cum a precizat de la început Alfred Hrdlicka, prezent pe podium – un artist multitalentat, incomod și, totuși, foarte ascultat – arta țării sale, din 1918 încoace, este expresia a ceea ce s-ar putea numi "Rest-Austria", prin analogie la "Rest-Iugoslavia". Statal – cu unele întermitențe – lucrurile par a sta întocmai. Dar – și aici rezidă poate specificul artei austriece, individualitatea ei iconfundabilă – *multiculturalitatea* seculară a Imperiului Habsburgic nu s-a spulberat odată cu prăbușirea acestuia. Ideea nu mi s-a părut a fi fost suficient și nici foarte clar enunțată și cu atît mai puțin subliniată în cursul dezbaterii. Or, tocmai ea "sare în ochi", s-ar putea spune, celui familiarizat cu culturile statelor sau regiunilor care au făcut odinioară parte din Imperiu. Așa încît drumețul de care vorbeam, sosit în fața exponatelor de pictură, arhitectură, grafică, fotografie, a machetelor prezentate la Bonn (și din decembrie la Viena) nu va întîmpina nici o dificultate de "receptare", nu va avea nevoie nici de explicații suplimentare spre a desluși, de pildă, în cîteva din tablourile lui Gustav Klimt, influența artei bizantine, spre a stabili între linia contorsionată a desenelor lui Egon Schiele, și scriitura lui Franz Kafka, analogiile care trimit înspre o acută criză existențială, prevestitoare a grozăviilor ce aveau să se abată asupra continentului.

De ce oare Viena este în aceste zile, cînd este celebrat Milleniumul, presărată de afișe pe care scrie *Wien ist anders*, slogan pe care autohtonii și străinii (care se simt ca acasă în marea metropolă) îl aprobă tacit, găsindu-l foarte adevărat? Tocmai fiindcă în virtutea multiculturalității sale, capitala fostului Imperiu, și actualmente a republicii Austria, este *altfel*. La fel cum *altfel* se consideră a fi și austriecii, și inclusiv, dacă nu mai ales, artiștii. Un eseist constata că istoria Austriei pare a fi "tricotată" cu o regularitate exasperantă conform tiparului – una pe față, una pe dos. Formulele care relevă ceea ce s-ar putea denumi ad-hoc dialectica spiritualității austriece ar fi *da... dar..., așa este... însă, pe de-o parte... pe de altă parte.*

Chiar în succesiunea curentelor estetice în cultura austriacă, și mai exact în artele plastice în acest secol (și nu numai) poate fi reperată o anumită desincronizare a tendințelor în raport cu dominanța unor curente în restul țărilor europene. Cubismul pătrunde relativ tîrziu, constructivismul este adoptat imediat după dezastrul primului război mondial, dar este concomitent și stimulat de influența suprematismului rus, a futurismului italian; expresionismul austriac – reprezentat și în expoziție de "vîrfurile" sale: Boeckl, Kokoschka, atinge un stadiu culminant între 1918-1925.

Realismul se insinuează din nou, în artele plastice, ca expresie a nostalgiei față de un trecut iremediabil pierdut. Așa-numitul *Neue Sachlichkeit* – noul obiectivism – este în același timp și o reîntoarcere la tradiție, dar și o poartă deschisă tendințelor sosite din Germania, unde venirea nazismului la putere impune limbajului artei un cod precis: realismul și o tematică "neoșă". După 1938, cea mai mare și mai bună parte a artei și culturii austriece se produce prin emigrația intelectualilor și artiștilor de primă mărime în afara frontierelor țării. După cel de-al doilea război mondial, tendințele în arta austriacă se diversifică, se atomizează chiar. Nu trebuie uitat că Austria a fost și singura țară care a stat vremelnic sub administrația celor patru forțe învingătoare în cel de-al doilea război mondial, dar că după aceea a fost complet liberă. Necesitatea de a se diferența, de a se distinge net de un trecut marcat de complicitatea cu nazismul, de bucuria reîntoarcerii "în Reich" sub comanda Führerului, se manifestă și în artă. Dacă, pe de-o parte, Hundertwasser continuă tradițiile în registru propriu, Jugendstilului de dinaintea celui dintîi război mondial, ale secesionismului vienez, alți plasticieni se reîntorc la realism, dar pe cărarea fantasticului. Între anii 1960 și 1980, acționismul vienez ia formele cele mai provocatoare, ritualizate în violența cu care respingeau valorile societății de consum, cu aceeași agresivitate erau asumate traumele, nevrozele create de un trecut refulat, neasimilat. Acționiștii austrieci își cîștigă o trecătoare notorietate internațională, după care banalizarea actului de suprimare a tuturor tabuurilor îi retrimite în zona excentricității lor "datate" istoric. Anii '80 marchează o reîntoarcere la materialele și metodele tradiționale ale picturii după consumata experimentare fără limite a mijloacelor de expresie plastică. Și, din nou, conform tiparului, "una pe față, una pe dos", anii '90 marchează un interes renăscut al artiștilor austrieci față de formele experimentale ale artei. Arhitectura este și ea supusă legilor fluctuației permanente între tradiție și inovație școala de arhitectură austriacă impunîndu-se pe scena internațională prin stilul ei aparte, foarte original și, adesea, în contratimp cu ceea ce se întîmpla în același domeniu în Franța, Germania, Italia. Cînd în Europa avangardismul domină, arhitecții austrieci reînvie liniile sinuoase, ludice pe alocuri, ale Jugendstilului.

Este reperabil un refuz aproape constant al formelor agresive, al liniilor frînte, al volumelor disparate, este decelabilă cultivarea armoniei rezultate dintr-o rafinată, savantă și în același timp instinctivă combinare a vechiului cu noul. Spre deosebire de momente ale evoluției picturii, graficii sau fotografiei austriece în acest secol, arhitectura nu șochează – ci reconfortează privitorul. Fotografiile și machetele expuse la Bonn și apoi la Viena oferă imaginea globală a unei arhitecturi în ipostaza unui izbutit și omogen conglomerat de "Gemütlikheit", de tihnă și de neastîmpărată inteligență. Arhitectura austriacă a acestui secol pare a fi și păstrătoarea unor reminiscențe stilistice, specifice perioadei monarhice, cu propensiunea spre formele barocului simplificat. Participanții la masa rotundă ce inaugurase expoziția de la Bonn au scos din recuzita definițiilor posibile ale identității austriece – așa cum se manifestă ea în artă – ideea că barocul ar fi stilul obsedant al creativității es etice.

Evident, atari opinii simplificatoare devin inevitabile la fel ca și recurgerea la clișee, spre a percepe și înțelege complexitatea unui fenomen. Or, tocmai spre a reduce riscurile mai sus amintite, organizatorii expoziției de la Bonn au publicat un ziar într-o ediție unicat, numărînd 40 de pagini în format mare. Cei 1000 de ani de existență atestată a Austriei sînt trecuți rapid în revistă, cu umor și dezinvoltură, într-un eseu miniatural în care ni se spune, între altele, că cei 1000 de ani străbătuți de această țară sînt aidoma unui drum întortocheat, accidentat, lung, dar străbătut de națiune astfel încît Austria anului 1996 ar fi un story al succesului. Numai că, ni se spune mai departe (parafrazîndu-se opinia lui Truman Capote, cum că "singurul lucru care nu ți se va ierta va fi succesul"), Austria ar avea ambiția de a fi prima și singura țară care nu-și iartă ei înseși propriul ei succes. Locuitorii supranumitei *Felix Austria*, care se situează pe locul al cincilea în topul bunăstării europene, sînt niște pesimiști incorigibili. Iar modestia lor afișată ține totuși de orgoliu, se poate deduce din aforismul preferat al lui Bruno Kreisky. Acesta le recomanda compatrioților săi să nu facă prea mult pe modeștii, de vreme ce nu sînt întratît de măreți spre a-și permite un astfel de lux. Amintitul ziar reproduce fotografic chipurile a zece mari personalități ale culturii și istoriei Austriei ultimilor 100 de ani, citînd concomitent cîteva din memorabilele lor cugetări despre țară, popor și istorie, ori dînd cuvîntul altor mari efigii ale culturii europene, spre a emite opinii pe aceeași temă. Poate fiindcă, în pofida aparentei sale stări de echilibru, armonie și tihnă, Austria este totuși bîntuită de nevroze, cel dintîi mare personaj evocat este Sigmund Freud, pe care Thomas Mann îl consideră drept promotorul unui nou umanism. Chipul tulburător al lui Franz Kafka urmează celui al părintelui psihanalizei. "Cred", scria Hermann Hesse despre acest autor stins din viață în 1924, "cred că printre sufletele în care a strălufgerat creator presimțirea chinuită a ceea ce avea să se întîmple, a marilor prefaceri, se numără pentru totdeauna Kafka".

"Hybrisul care ne îndeamnă să înfăptuim raiul pe pămînt ne seduce într-atît încît prefacem bunul nostru pămînt în iad." Aforismul, ce conoteaza orice utopie totalitaristă, l-a enunțat Karl Popper, adeptul convingerii că importantă nu este căutarea certitudinilor imuabile, ci capacitatea de a învăța din erori. Joseph Roth, scriitorul evreu, unul din cei mai mari naratori ai acestui secol, este prezent cu o nostalgică fotografie și cu un și mai nostalgic citat despre orășelul său natal, acel Stettl în care oamenii celor mai diverse națiuni nu se deosebeau unii de alții, fiindcă vorbeau, cu toții, mai multe limbi. Or, nazismul a șters de pe fața pămîntului micuțele așezări cosmopolite și evreiești, atît de specifice nordului Bucovinei, unor ținuturi ale Poloniei și Ucrainei, care făcuseră parte din monarhia austriacă. Cîteva aforisme despre prostie și privirea sceptică a lui Robert Musil ne întîmpină pe paginile 16 și 17 ale publicației-unicat. Autorul "Omului lipsit de însușiri" (fragmentele extrase din acest roman ornau pavilionul Austriei la Tîrgul Internațional de Carte din Frankfurt pe Main, în toamna anului 1995), Robert Musil, deci, crede că "atît din teama de a părea proști, cît și din aceea de a nu respecta legile bunei cuviințe, deși se cred deștepți, mulți oameni se feresc să afirme public așa ceva".

Din galeria ilustrelor personaje, între care figurează și Ingeborg Bachmann, și Oskar Werner, și Bruno Kreisky, pe care l-am citat, și Helmut Qualtinger, aș mai reține spusele lui Thomas Bernhard, unul dintre cei mai importanți autori de limbă germană și unul din cei mai controversați "austrieci". Născut în Olanda, în 1931, stins din viață în 1989, autorul a iubit și a urît în același timp Austria. În romanul *Nepoata lui Wittgenstein*, Thomas Bernhard face portretul cafenelei vieneze, a acelei Wiener Kaffeehaus, în care cel care intră este mereu confruntat cu alter-ego-urile sale, cu chipurile semenilor care, privite mai intens, se transformă în propria sa imagine, multiplicată, ca într-un joc de oglinzi. "Și fiindcă nu mă iubeam pe mine", scrie Thomas Bernhard, "nu puteam să sufăr hoarda celor care-mi semănau aidoma." Acest sentiment pare a fi unul tipic austriac, și nu numai.

La capătul aventurii pe care o propune vizitarea expoziției, lectura revistei-unicat și răsfoirea catalogului expoziției, cel venit de departe, din Răsărit, ar trebui poate să mai afle ceva: în anul de grație 996, împăratului Otto al III-lea, supranumit de contemporani Mirabilia Mundi, îi era dăruit un ținut regesc, care se afla într-o zonă numită de locuitorii ei "Ostarrichi". Cincizeci de ani mai tîrziu, un document al vremii reboteza același ținut cu numele de Austria, adică das "Ostliche" – *Răsăriteana.*

Rodica BINDER

(Text difuzat în programul de limbă română al postului de radio Deutsche Welle, *Köln)*

Mileniul Austriei

La 1 noiembrie 996, împăratul Otto al III-lea dăruia episcopiei din Freising o porţiune de teren situată în părţile denumite în limba populară "Ostarrichi" ("in regione vulgari vocabulo Ostarrichi..."). Istoricii au considerat că avem de-a face cu prima atestare documentară a ţării situate în inima continentului. Numele mai apăruse în alte scrieri pentru a desemna teritoriile din partea răsăriteană a imperiului, dar documentul din 996 avea în vedere un loc bine precizat, care avea să revină în documentele şi scrierile următoare. Celebrul împărat Henric al IV-lea, care avea să meargă la Canossa, a emis, în 1074, un document în care se vorbeşte despre "marcha Ostarriche", aşadar despre funcţia pe care o îndeplinea principatul Babenbergilor în faţa "barbarilor". Mai puţin de un secol mai tîrziu, apare numele de "Austria". Apoi, numele şi-a continuat călătoria şi, un navigator spaniol, supus al "Casei de Austria", al Habsburgilor, avea să dea numele de Australia unei insule din Noile Hebride. Cel de al cincilea continent avea să se cheme "Australia", fără vreo legătură cu ţara europeană. Austria a atins limite impresionante, de la malurile Atlanticului pînă în inima Balcanilor, sub Habsburgi. Apoi, a devenit una din ţările mici ale Europei, fapt care a repus în discuţie însăşi identitatea cetăţenilor ei. Istoria se dovedeşte pasionantă nu numai datorită acestor "prefaceri", cum ar fi spus predecesorii noştri, ci şi pentru rolul îndeplinit de această ţară în centrul continentului şi în relaţie cu ţara noastră.

Pentru mulţi dintre noi, Austria este Viena, oraşul cu un farmec deosebit: de la gară, pe Mariahilferstrasse se ajunge în faţa grupului statuar ce are în centru pe împărăteasa care a învăţat pe supuşii ei să citească, Maria Theresa, şi mai departe la Hofburg, unde centrul puterii nu este copleşitor. În faţa lui Michaelskirche, săpături de rutină au scos la iveală ziduri romane. Viena nu are dorinţa de a te copleşi cu titlurile ei de noblete, deşi le posedă: nu întîlneşti marile bulevarde marcate de monumente ce vestesc victorii răsunătoare împotriva unor popoare paşnice şi nici dorinţa de a demonstra virtuţile tehnicii cu ajutorul unor blocuri care te apasă. Viena este prietenoasă, prin grădinile ei, prin oamenii care sînt gata să deschidă o conversaţie, prin tramvaiele şi fiaker-urile ce te poartă prin locuri istorice, prin escapadele pe care le poţi face toamna, cînd în Grinzing apare vestitul "Heuriger", vinul nou care se serveşte în căni de lut şi cu dans. De la Viena cobori spre Graz, unde afli că au apărut adeseori otomanii sau te duci spre Salzburg, solemn şi impresionant prin fortăreţele şi castelele principelui episcop. În mijlocul munţilor, la Innsbruck, poţi vedea mormîntul tulburător al împăratului Maximilian, care după ce s-a înconjurat aici de ascendenţa sa fabuloasă a hotărît să fie îngropat în altă parte, iar în castelul Ambras de la capătul tramvaiului găseşti portretul lui Vlad Ţepeş.

Austria nu s-a închegat deodată şi nici nu a avut destinul parcă mereu ascendent al Franţei sau al Angliei. Inima ţării se află în jurul Dunării, în Landurile de azi Ober- şi Niederösterreich, la care s-au adăugat, fără să-şi piardă identitatea, Tirolul sau Salzburgul, multă vreme legat de Bavaria: şi astăzi se poate vedea pe drumul care duce de la Viena la Graz piatra de hotar pe care scrie, pe o parte "Steyr", adică Steiermark, iar pe cealaltă parte "Austria". Ceea ce a conferit strînsă legătură întinselor teritorii a fost, fără îndoială, prestigiul şi îndelunga domnie a Habsburgilor. "Ostarrichi" a devenit de timpuriu, de la 1278 şi pînă în 1918, un stat puternic ce şi-a extins teritoriile spre Spania şi spre Belgrad şi Braşov, prezentîndu-se drept "Casa de Austria". Apoi, ţara a ştiut să devină un centru cultural, datorită comorilor sale şi a invenţiei permanente, în operă, în literatură sau stiluri, cum este celebrul Jugendstil. Grillparzer şi Musil sînt parte dintr-o carte de vizită pe care figurează (aşa cum România a fost multă vreme Ilie Năstase şi Nadia Comăneci) Niki Lauda, Arnold Schwarzenegger, precum şi Siegmund Freud, împăratul Franz Josef, Kurt Waldheim şi, în primul rînd, Wolfgang Amadeus Mozart şi Johann Strauss.

© C. Bumbuț

Evenimentul a fost marcat de o lucrare de o frumoasă ţinută intelectuală: *Was heisst Österreich* apărută în Editura Academiei Austriece, prin grija profesorilor Richard Plaschka, Gerald Stourzh şi Jan Paul Niederkorn. Culegerea de studii este o originală istorie a Austriei văzută pe dinăuntru, adică urmărindu-se cum a evoluat conceptul de Austria şi ce loialităţi a creat. Pornind de la concept, istorici reputaţi se apleacă asupra unor etape şi forme diverse pentru a descifra modul în care s-au cimentat solidarităţile în Ostarrichi, în Casa de Austria, în Monarhia austriacă, în republică şi în ţara care a avut o şansă imensă atunci cînd a ieşit paşnic de sub dominaţie sovietică, în 1955. Alături de Erich Zöllner, binecunoscut pentru contribuţiile sale la definirea conceptului de Austria, scriu capitole dense istorici reputaţi despre problema identităţii austriece în Evul Mediu, solidarităţile din teritoriile aflate în inima imperiului, evoluţia de la principat la parte din federaţie a Landului Salzburg, raporturile cu imperiul german, sensul denumirii "Casa de Austria", precum şi studii care ne privesc direct, precum cel despre sensul cuvîntului "Austria" şi "austriac" în secolul 18 (de Grete Walter-Klingenstein), conştiinţa austriacă în secolul 19 (Wolfgang Häusler şi Ernst Bruckmüller), faza de trecere de la imperiu la cea de a doua republică şi incursiunile în literatură, arte plastice şi muzică, pe care le-am fi dorit aprofundate pentru a atinge stratul miturilor şi al imaginilor dominante create de o putere care trebuia să cimenteze o serie de solidarităţi tot mai ameninţate, în secolul 20. Volumul este incitant şi îndreaptă spre ideea exprimată de Erhard Busek în prefaţă, anume că Austria este o "Kulturnation", o ţară care este construită pe ideal şi pe gîndul care se face faptă.

Alexandru DUŢU

Poetizări politico-patologice

A fost odată un tînăr austriac născut în Slovenia, care a ajuns scriitor celebru şi cît se poate de german din momentul solemn în care l-a adoptat aşa-zisul grup 47, un cenaclu postbelic cu deosebită prestanţă critică în vestul Germaniei. Acest tînăr blînd, cu înfăţişare lennoniană pe atunci – între timp s-a mai subţiat părul şi s-a îngroşat cadranul ochelarilor, iniţial din sîrmă – îşi demonstrase prospeţimea creatoare într-o mică dramă provocultistă cum îi stătea bine scriitorului pe vremea aceea şaizecişioptistă: "Înjurarea publicului". Acesta din urmă îşi savura defăimările, cumpărîndu-i şi cărţile ce-au urmat, din ce în ce mai moderate.

Astfel, Peter Handke a devenit şi a rămas o permanenţă epică în literatura germană, propagatorul pasului mic în naraţiune şi a subsonului liric bine cumpănit într-o proză lin curgătoare, meşterul unei atitudini contemplative în care lumea obiectuală, politică, socială este interiorizată pînă la gradul sublimării. Ani de zile, scriitorul ajuns la senină maturitate a dat frîu liber unei scrieri autoreflexive cu doar uşoare inflexiuni din realitatea "imediată".

În 1995, Peter Handke s-a supărat. Pe cînd sorţii războiului sîrbilor împotriva restului lumii se înclinau în defavoarea lor, lucru ce se făcea simţit în opinia publică internaţională, vedeta contemplaţiei în limba germană cu domiciliu în Franţa s-a deplasat în Serbia, pentru a descoperi că şi acolo trăiesc oameni.

Descoperirea de bună seamă că a avut imediat consecinţe publicistice voit literare. "Süddeutsche Zeitung", (ianuarie 1996), al doilea cotidian ca mărime de tiraj din Germania, şi-a însuşit aceste consecinţe intitulate "Dreptate pentru Serbia", publicîndule în două urmări a patru pagini de format mare – lucru cu totul neobişnuit chiar şi pentru un ziar cu ambiţii culturale.

În virtutea condeiului handkeian, impresiile iernatice dintr-un peisaj atins tangenţial, dar nu lovit de frontul multilateral dezvoltat – bineînţeles că omul fin se fereşte de Bosnia –, ajung să fie interpretate ca dovezi pentru bilateralitatea brutalităţii – netăgăduită de altfel de nimeni – şi relativa inocenţă a unui popor în dezacord cu puterea beligerantă posttitoistă de netăgăduit şi acesta.

Numai că Marele Impresionat şi-a mai găsit şi altă tiflă. I-a făcut cu ou şi cu oţet pe toţi cei care s-au încumetat să-i facă cu scrum şi cu cenuşă pe şoimii din Balcani, anume toată mass-media din Occident de-a lungul şi de-a latul. Începînd cu posturile de televiziune, trecînd peste "der Spiegel" şi "Frankfurter Allgemeine Zeitung", în Germania, şi "Libération", "Le Monde" şi "Nouvel Observateur", în Franţa, Handke a ţinut să afişeze într-un mod ce aduce cu drama lui de debut cîteva personalităţi care s-au pronunţat în public împotriva sîrbilor şi pentru o intervenţie hotărîtă în fosta Iugoslavie, de la germanul Johann Georg Reissmüller pînă la francezii André Glucksmann şi Alain Finkielkraut.

Deraierile unui analfabet politic care a părăsit carosabilul simţului comun de dragul şanţului cu floricele poetice pe margine au stîrnit un val de protest. Acesta, însă, n-a putut s-o oprească nici pe renumita editură Suhrkamp să scoată o carte cu textul în cauză, iar Handke nu s-a lăsat împiedicat nici de intervenţiile sarcastice ale colegului sîrb Bora Ćosici şi nici de dispreţul trist al fostului său prieten sloven Drago Jančar să prezinte cartea în public, să lecţureze din text în faţa unei părţi a parlamentului austriac, fapt ce-a scandalizat-o pe cealaltă parte, şi să polemizeze – în lipsă de vervă şi de argumente – cu aluzii ce băteau sub centură.

Dintr-o distanţă nobilă de unsprezece luni de la declanşarea polemicii, la începutul lui noiembrie, Alain Finkielkraut a încercat – în aceeaşi "Süddeutsche Zeitung" – să pună un diagnostic pe cît de dialectic, pe atît de dezamăgit, atestîndu-i lui Peter Handke o "perversiune a conştiinţei încărcate, un exces al simţului vinovăţiei". Iată-ne ajunşi în grădina vecină literaturii, la psihanaliză. Or, aceasta fusese apostrofată încă de pe vremea inventării ei de către marele eseist Karl Kraus ca fiind tocmai acea boală drept a cărei terapie se dă.

Georg AESCHT

Iubirea de prisos

– dialog cu dna Anca VASILIU, istoric de artă –

Prejudecata curentă ar vrea ca "imaginea noastră în lume" să arate ca o fotografie de la începutul secolului: flatantă, ţeapănă, festivă. În poză, în loc de drumuri pline de gropi am prefera să se vadă fîntîni arteziene, iar prin arta retuşului sperăm să putem transforma haitele de cîini în stoluri de porumbei.

Dar cînd avem ceva într-adevăr frumos de arătat lumii, cum procedăm? Cîtă grijă de "imagine" ne animă atunci şi cum se manifestă ea? Într-un interviu mai larg cu dna Anca Vasiliu, istoric de artă, i-am cerut şi părerea despre temele în chestiune. Am aflat cu această ocazie cîteva aspecte concrete, petrecute nu de mult la mînăstirile din nordul Moldovei.

Cultură = necredinţă?

Stimată doamnă Anca Vasiliu, în ce împrejurări aţi ajuns în vara aceasta la mînăstirile din nordul Moldovei?

Anca Vasiliu: Am publicat la Paris, în 1994, un studiu de aproximativ 300 de pagini despre picturile mînăstirilor din Moldova. În Franţa s-a publicat un studiu mai cuprinzător în 1930, tradus şi la noi în anii '80. Mai tîrziu, tot la Paris, a apărut pe această temă o lucrare bine documentată, aparţinînd lui I.D. Ştefănescu. Studii serioase, dar parţiale, privitoare la pictura bisericească din zonă, au semnat în decursul timpului specialişti cunoscuţi, Corina Nicolescu, Ana Maria Musicescu, Vasile Drăguţ, Sorin Ulea - ultimul ştiind foarte bine aceste biserici din nord, s-a ocupat de fresce, dar şi de manuscrise, inscripţii. Prin 1960, de nu mă înşel, s-a publicat şi un album editat sub egida UNESCO, cu imagini foarte frumoase, însoţite de un text relativ scurt, o sinteză rapidă. Am scris studiul meu pentru că am simţit că există o cerere şi, mai ales, o necesitate de a face cunoscute despre noi şi alte lucruri decît situaţia economică proastă şi seria de aspecte întristătoare ale cotidianului. Dar şi, mai ales, pentru că voiam să pun într-o altă lumină această pictură: sub semnul semnificaţiilor teologice şi al programului spiritual pe care-l reprezintă picturile şi concepţia arhitectonică. Există aici o unicitate şi un sens teologic foarte profund şi original care se cuvine a fi cunoscute. Cartea mea nu era ilustrată decît cu cîteva imagini alb-negru, modeste, chiar foarte modeste, aş spune. Dar în urma apariţiei ei a venit propunerea de a face o carte bogat ilustrată, cu 300 de imagini, avînd un text de aproximativ 250 pg., despre bisericile din nordul Moldovei, începînd de la Bogdan, primul Muşatin, şi pînă către finele secolului al XVI-lea şi începutul celui de al XVII-lea. Prin intermediul unei edituri franceze, mi s-a adresat un editor italian, specializat în lucrări de artă din zona tradiţiei bizantine. Pînă acum el a scos o carte somptuoasă despre Serbia medievală, un volum despre bisericile creştine din Orient, în curînd va apărea şi unul despre pictura georgiană. Intram într-o serie prestigioasă. Prima prezenţă de artă românească, una amplă şi apărută într-o colecţie foarte frumoasă, ar fi avut/are şansa de a fi tradusă şi în alte limbi decît italiana şi franceza. Pentru această lucrare s-a pornit în nordul Moldovei, astă-vară, campania de fotografiere pe care am dirijat-o. Echipa cuprindea fotografi români angajaţi de editura italiană, vă daţi seama, deci, că selecţia lor a fost făcută cu grijă şi competenţă. Am realizat ce ne-am propus, din fericire, dar nu fără eforturi şi tracasări inutile.

Dacă toată echipa era formată din români, înseamnă că eraţi preveniţi, "vaccinaţi", să spunem aşa, împotriva surprizelor pe care le întîmpină la noi o iniţiativă pozitivă.

Las amănuntele pentru mai tîrziu. Deocamdată aş semnala o formulă pe care o tot aud şi mă face să mă gîndesc dacă nu s-a transformat cumva în prejudecată: «Ce calitate aveţi voi, oameni din afara bisericii, să veniţi să studiaţi bisericile noastre? Nu le puteţi înţelege, sînteţi din afară. Voi care apăraţi aşa-zisa "cultură", "patrimoniul", sînteţi specialişti, aveţi o cultură foarte bună, poate, dar nu puteţi înţelege. Aveţi cultură (subliniată cu un fel de majusculă în ton), ştiţi istoria (aceeaşi inflexiune), dar nu veţi putea înţelege picturile din biserică şi rostul lor. Sînteţi străini în faţa lor. Noi (şi acel *noi* era afirmat foarte global şi confuz) sîntem slujitorii Casei Domnului: în interiorul ei numai noi putem interveni, pentru că noi sîntem ai acestei Case». Păstrătorii (trecători) se instituie astfel ca stăpîni absoluţi şi creatori de norme. Se pune, într-un mod neclar, problema unui fel de copyright asupra imaginii, asupra textelor, asupra a tot ceea ce atinge aceste monumente. Întîlnim, foarte adesea, o comportare maniheistă, care tranşează, fără nuanţă, un *afară* şi un *înăuntru* - ce par a nu avea nici o legătură între ele. Intervine o totală eliminare a intermediarului, a diferenţei ca marcă a unei distincţii asumate. Încerc să înţeleg un mecanism mai larg care generează aceste efecte. Ceea ce deduc pînă acum, din această experienţă dar şi din altele, este că e pe cale să se instaleze o prejudecată periculoasă; se stabileşte, nerostită clar dar presupusă, *o echivalenţă între cultură şi ateism*, între cercetare şi necredinţă.

"Încondeiate ca nişte ouă de Paşti"

Faţă de acest bănuit pericol din afară, cum se apără cei dinăuntrul Casei Domnului?

Există diferite modalităţi, multe din ele par benigne, la prima vedere, dar altele au chiar un oarecare grad de agresivitate. În primul caz se recurge la alintări, totul este diminutivat, se vorbeşte despre "bisericuţele umile, simple, modeste", despre "imagini de suflet" ş.a. În "cheie folclorică" se fac comparaţii de natură a sensibiliza auditoriul, de genul: "uite, lăcaşurile acestea sfinte sînt aşa populare, ca o scoarţă, ca nişte ouă încondeiate de Paşti". Ce legătură este între un ou încondeiat şi Voroneţ? Nici una. Parte din informaţiile care se dau dovedesc tendenţiozitate; de exemplu, inscripţiile care denaturează şi degradează pictura de la Moldoviţa sînt toate puse pe seama cotropitorilor străini: "aici se vede cum austriecii care ne-au ocupat au vrut să ne degradeze în mod subtil". Nu contează că printre scrijelituri se pot găsi şi unele "amintiri" semnate "Mimi şi Sile". Continuă să funcţioneze interpretarea marilor teme ale picturilor exterioare ca una strict istorică, de etapă a luptei antiotomane. Ideea a fost lansată prin 1960, dar cu multă nuanţă, ca ipoteză şi nu ca verdict. Ei bine, maica ghid X o spune sigur, cu aerul unui adevăr de netăgăduit, şi vizitatorii pleacă pătrunşi de această explicaţie univocă. Dar a interpreta semnificaţia întregii picturi exterioare sub semnul propagandei antiotomane este abuziv. Picturile au un program mult mai vast decît prezenţa turcilor, tătarilor, armenilor, latinilor, sarazinilor care apar în "Judecata de Apoi" sau a celor care asediază Constantinopolul (în secolele XV-XVII?!). Temele ample, puse în locuri semnificative ale bisericii, creează împreună un discurs al cărui sens este altul decît neapărat incitarea bravilor moldoveni să lupte fără teamă cu păgînul turc contropitor şi să cîştige... Faptul că se poate suprapune Constantinopolul cu Cetatea Sucevei reprezintă/sugerează numai unul dintre straturile de semnificaţii ale programului de care vorbeam. Noi n-avem documente de tip istoric care să ateste că unul sau altul dintre zugravi citise textele de mare profunzime şi gîndire subtilă. Avem însă imagini. Or, ele spun mult despre un tip de gîndire profundă, despre tipul de teologie mistică specific. Autorul programului vast de care vorbeam înainte era un teolog sau un egumen ori un episcop foarte apreciat în epocă, o personalitate a bisericii. Nu zugravul făcea cum îl tăia capul şi punea simbolul acolo unde i se părea mai decorativ. Pe urmă, să nu uităm că aceste biserici erau, multe, de mînăstire, închise deci, nu accesibile oricui decît la foarte mari sărbători, la hramuri. Ideea unei reuniuni duminicale de răzeşi discutînd în faţa asediului Constantinopolului e cam aproximativă.

Aţi pomenit şi de forme de apărare a Casei Domnului mai decise. Care erau ele?

În toată vara aceasta intrînd pe poarta unei mînăstiri nu ştiam, totuşi, dacă putem fotografia, chiar dacă aveam aprobarea forurilor eclesiastice şi purtam permanent la noi adresa care cuprindea obiectul campaniei noastre. Nu ştiam dacă aveam voie să punem lămpile în priză, nici dacă ne era permis să rămînem pe înserat ca să facem fotografii în dreptul ferestrelor, fără concurenţa luminii de afară. După cum nu ştiam nici dacă, după ce petrecusem 6-8 ore într-o biserică, vom găsi la plecare ce să mîncăm sau unde să dormim, la 1-2 noaptea cînd ne terminăm treaba. Am avut şi surprize mai mari. La Putna, poliţia chemată de stareţul mînăstirii ne-a confiscat filmul abia făcut.

De ce? Cuprindea cumva vreo imagine dintre cele care ne recomandă prost străinătăţii?

Dimpotrivă, dimpotrivă. În muzeul de la Putna am avut "îndrăzneala" de negîndit să facem cîteva imagini ale broderiilor din vremea lui Ştefan cel Mare. Sînt extraordinare şi reprezintă un capitol al artei de tradiţie bizantină la noi, puţin cunoscut pe plan european. Din cîte ştiu, nu există o carte pe această temă. Voiam să fac legătura între broderie şi pictură, să arăt ce rol avea de exemplu o *dveră*, în timpul lui Ştefan, cînd iconostarul nu urca pînă la bolţi. Aceste *dvere* brodate constituiau imagini care funcţionau în economia generală a spaţiului, a arhitecturii, a picturii murale, a modului de distribuire a icoanelor. Deşi lucram de cîteva ore în muzeu, s-a constatat brusc că am intrat acolo "prin efracţie" şi cu toate că aveam hîrtia de binecuvîntare necesară de la IPS Episcop al Sucevei, iar stareţul de la Putna ştia că vom lucra acolo, în orice caz adjunctul lui ne văzuse şi fusese de acord să ne lase în muzeu, a fost chemată urgent poliţia. Conform legii poliţia n-avea dreptul să ne confişte filmul fiindcă nu fotografiasem un obiectiv militar. Dar a făcut-o şi am primit filmul înapoi abia după cîteva săptămîni, şi după intervenţii la niveluri la care nu ne-am fi aşteptat să apelăm. E o mare dezordine în toate compartimentele. Stareţul de la Putna a telefonat la Episcopia Sucevei să afle dacă hîrtia din faţa lui, cu iscălitură şi ştampilă, e valabilă. Secretariatul episcopiei a negat că ar fi dat vreo aprobare de fotografiere. Ne-am dus la Suceava să aflăm ce s-a întîmplat, de ce nu-i valabilă autorizaţia pe care o avem. Cum să nu, e perfect valabilă! Şi-atunci răspunsul care s-a dat de-aici telefonului de la Putna? Eroare! Nu s-a primit nici un telefon de la Putna (deşi noi eram de faţă cînd acesta s-a dat!)

Dotarea frumosului cu coarne de cerb

Nu credeţi că în acest spaţiu ne mai întîlnim cu o prejudecată - cea a "înfrumuseţării" cu orice preţ a frumosului vechi şi rafinat cu policandre din coarne de cerb, cu îngeri traforaţi, pirogravaţi, cu beculeţe diferit colorate, ca la Pomul de Crăciun? Aş numi-o "iubirea de prisos" - în ambele sensuri ale cuvîntului!

La un moment dat am vrut să fotografiez un detaliu de piatră şi am cerut să se scoată din biserică, pe timp cît lucrăm, covorul care îl acoperea. Replica a venit prompt: "Lăsaţi covorul! Vreţi să demonstraţi străinătăţii că bisericile noastre sînt sărace?" Cînd m-am îngrozit văzînd efectul pe care-l are pavarea incintei de la Moldoviţa cu marmură, am primit o observaţie foarte ironică: "Dar de ce vi se pare potrivită numai la San Pietro din Roma? Noi n-o meritäm?" Moldoviţa este construită pe un sit traversat de o pînză de apă freatică aflată foarte la suprafaţă. Peste piatra pavajului din sec. XVI s-a turnat ciment şi s-a pus marmură. Aceasta creează un ecran complet opac. Drept consecinţă, un efect total dezastruos asupra picturii. Întîi apa urcă pe zid şi fresca se udă; o dată cu uscarea peretelui sărurile migrează la suprafaţă, produc valuri albe şi apoi pictura se desprinde ireversibil şi cade peste marmură – cea cu care ne mîndrim. După executarea unor astfel de "înfrumuseţări" dubioase, cineva de la o mînăstire din Moldova afirma în faţa unui italian, cu neascuns orgoliu: "la noi se găsesc cele mai multe şi mai frumoase biserici din lume"(!!). Românii ascultă fascinaţi; străinii cugetă şi întreabă mereu *de ce*? Foarte adesea au parte de argumente simplificatoare, mai degrabă aparţinînd sferei prejudecăţilor.

Credeţi că, şi atunci cînd îl avem, nu ştim ce să facem cu binele ori cu frumosul?

Ştim să le degradăm cu oarecare grabă. Restaurările care se fac acum par să fie încredinţate mai mult unor spoitori decît unor zugravi, iar efectele sînt nocive, ireversibile. Faptul că în monumentele istorice valoroase poate interveni oricine, oricum, în orice moment şi fără risc de sancţiune te umple de groază. Cu un acord formal sau fără nici un acord se poate, practic, face orice. Într-un sit pus de UNESCO pe lista monumentelor de patrimoniu mondial, în incinta mînăstirii Hurezi se ridică un hotel, de 2 etaje, cel puţin atîtea am văzut eu. Acelaşi lucru înţeleg că este proiectat la Govora, la Mînăstirea dintr-un Lemn. Prejudecata conform căreia imaginea negativă ne-o fac numai alţii, străinii, e prea înrădăcinată spre a mai căuta în noi înşine vreo vinovăţie. Nu există încă o lege a patrimoniului, iar ce există, pînă una alta, nu se respectă. Se semnează devize de lucrări şi, hai să zicem, cel ce semnează nu *vede* ce efecte ireversibile apar cînd proiectul trece în lucru. Să admitem că, în fine, cineva vede. Ar mai trebui să fie învestit cu autoritate de control şi sancţiune. Mergem mai departe: poate că se dă o amendă. *Şi?*

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 205 ● 13-19 decembrie 1996 ●

Anul IV
nr.206
20-26 decembrie 1996
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

UNIVERSITATE ŞI UNIVERSITARI

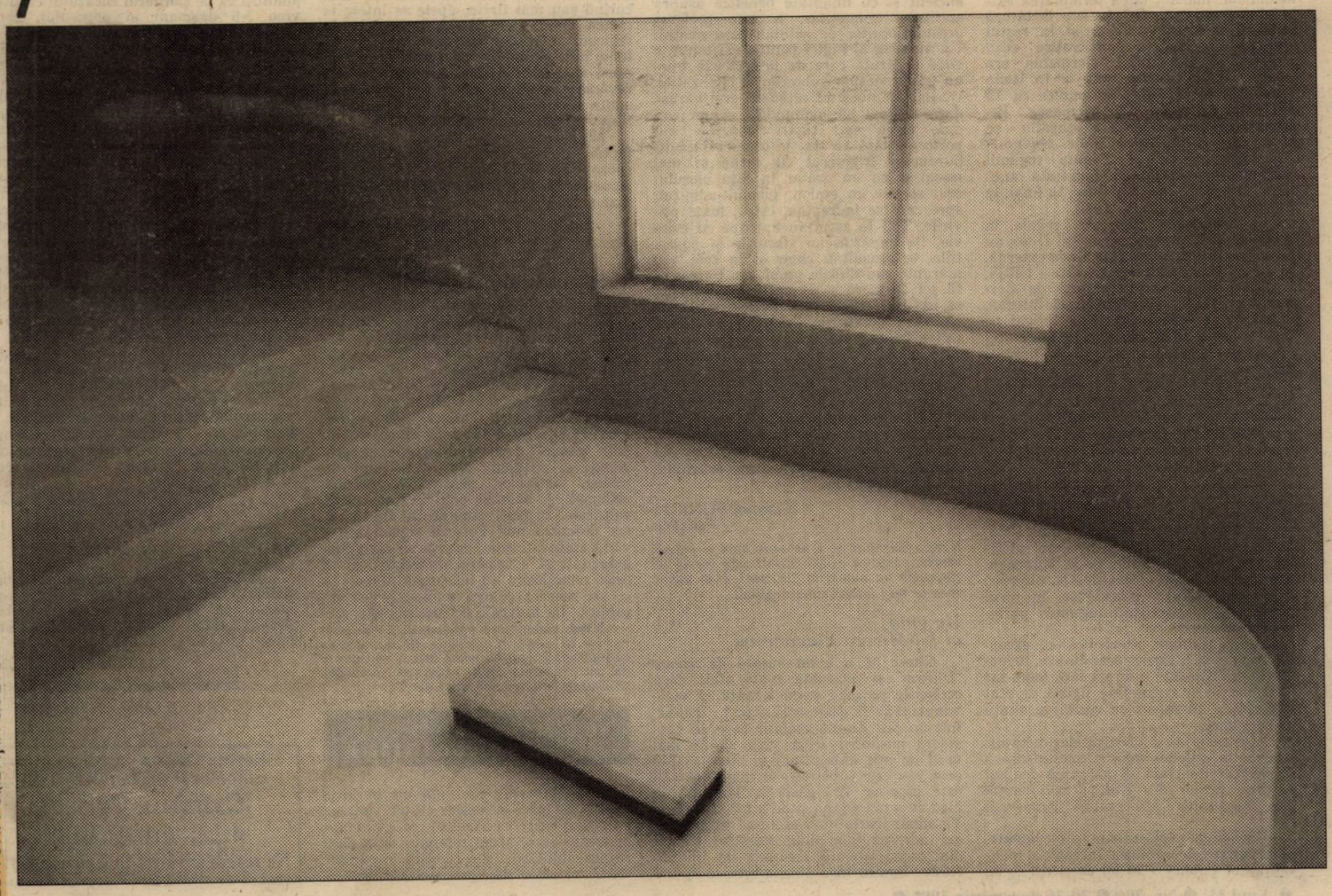

© C. Bumbuț

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Încercăm de la acest număr, să dăm rubricii noastre "Aduse cu poşta" o altă înfăţişare, un alt spaţiu, o altă greutate, o anume regularitate. Am dori, în primul rînd, un ton mai plin, mai omenesc, în care gîndurile şi existenţa cititorilor noştri să vibreze cu o cît mai mare autenticitate, dezinhibate de orice "corectitudine politică" conformistă. Fără a promite o publicare integrală a scrisorilor, refuzînd o sobrietate complexată şi lipsită de humor sau uscăciunea atîtor prezumţii de seriozitate, "cenzurînd" nu mai puţin moftangeala, băşcălia şi impolitefile, sperăm să facem - cu ajutorul cititorilor interesaţi de un dialog inteligent - o rubrică demnă de ţinuta şi spiritul care caracterizează, de patru ani, Dilema.

„Blamata noastră tradiţie"

După anul 1990 s-a vehiculat des ideea lipsei tradiţiei democratice în istoria ţării noastre. S-a amintit că democraţia românească interbelică era mai mult decît precară. O face şi dl Zigu Ornea, de altfel un bun cunoscător al perioadei interbelice, căreia i-a consacrat cîteva cărţi, în articolul Domniei sale din nr. 204 al Dilemei. A fost România interbelică un stat nedemocratic?

Dar în deceniile 20 şi 30 Europa însăşi nu era deloc democratică. Cînd regele Carol al II-lea, în 1938 şi-a instalat dictatura personală, toţi vecinii României - cu excepţia singulară a Ceholovaciei - se aflau sub regimuri dictatoriale. La fel se prezenta situaţia cu aliaţii României din cele două alianţe - Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică, cu aceeaşi excepţie a Cehoslovaciei, membră a Micii Înţelegeri, rămasă sub regim parlamentar-democratic pînă la dispariţia sa tragică (1938)

După Revoluţia bolşevică, din 1917, Uniunea Sovietică se afla, în 1938, la apogeul dictaturii staliniste. Din 1926, Polonia se afla sub dictatura militară a mareşalului Pilsudski. După înfrîngerea republicii bolşevice a lui Bela Kun, Ungaria era condusă autoritar de amiralul Horthy (1919). Şi regatul iugoslav se afla din anul 1929 sub dictatura militară-regală instalată de regele Alexandru, în timp ce vecinul nostru din sud, Bulgaria, se afla sub conducerea unei dictaturi militare de nuanţă fascistă încă din 1923.

Şi cei doi parteneri din Antanta Balcanică, Grecia şi Turcia, se aflau sub regimuri autoritare, Turcia sub dictatura kemalistă, imediat după terminarea războiului greco-turc, Grecia sub dictatură militară, din 1936. Chiar şi în restul Europei regimurile democratice erau minoritare. Din 1933, Germania era condusă de Hitler, în timp ce în Italia Mussolini se instalase la putere cu 10 ani mai devreme. De asemenea, Peninsula Iberică – Spania, Portugalia – se afla sub conducerea unor regimuri autoritare. Chiar în Franţa regimul parlamentar-democratic manifesta anumite slăbiciuni, care vor duce, în final, la înfrîngerea sa din anul 1940.

La instalarea dictaturii regale în 1938 se pare că regele Carol al II-lea nu prea avea alternativă. Presiunea externă, în special a statelor revizioniste - URSS, Ungaria, Bulgaria - sprijinite de Germania şi Italia, dar şi presiunea internă, în special a legionarilor, l-au obligat pe regele Carol al II-lea să adopte soluţia dictaturii personale, pentru a preveni dezastrul ţării.

De altfel dictatura carlistă a fost mai mult o dictatură de operetă, dincolo de excesele sale în combaterea acţiunilor teroriste şi destabilizatoare ale legionarilor. Din păcate, dictatura carlistă n-a putut evita dezastrul din 1940.

Caracterul regimului politic al României interbelice ar trebui evaluat în raport cu contextul european de atunci, nu cu norma de azi. Ori, în anul 1938, anul instalării dictaturii lui Carol al II-lea, dar şi al Dictatului de la Munchen, care a determinat prăbuşirea şi, ulterior, lichidarea statului cehoslovac, în jurul nostru nu mai existau regimuri parlamentar-democratice.

Pentru Europa interbelică, cu excepţia Angliei şi a ţărilor scandinave, democraţia era aproape o formă fără fond, iar România ar fi putut face figură de stat democratic, în raport cu vecinii şi aliaţii săi din zonă.

Abia instalarea adevăratelor dictaturi - legionaro-antonesciană şi comunistă - a împiedicat România să parcurgă drumul restului ţărilor din Europa occidentală spre societatea democratică cunoscută azi.

Dincolo de neajunsurile sale evidente, determinate de evoluţia încetă a mentalităţilor publice – la fel ca şi azi –, de politicianismul şi de perspectiva îngustă a clasei politice româneşti interbelice, regimul politic parlamentar al României de atunci nu este chiar de dispreţuit, iar regele Carol al II-lea, în ciuda scăderilor sale morale, nu este un politician chiar minor. Dimpotrivă, în condiţiile constrîngătoare ale perioadei, a găsit soluţii ce ar fi putut fi valabile, dacă sistemul de alianţe al ţării nu s-ar fi prăbuşit total sub loviturile regimurilor totalitare de la Moscova, Berlin şi Roma. Blamata noastră tradiţie ar trebui privită şi analizată mai nuanţat, totuşi.

D. SMARANDA
str.Zambilă Ioniţă 4,
Bl.7D,sc.B, ap.79
Bucureşti

N. red: Exact în ziua cînd deschideam scrisoarea D-voastră, şedinţa noastră redacţională hotăra pregătirea unui număr consacrat regelui Carol al II-lea. Ne dorim cît mai multe asemenea coincidenţe între noi şi cititori.

Nr. 202: Slavă Domnului, ne descurcăm

Marea încurcătură şi mica descurcăreală

Cineva (D.D.Pătrăşcanu?) spunea că "mai întîi te încurci şi apoi te descurci". Şi cine se încurcă mai uşor decît noi? Cu o bere, cu o femeie, cu ideologii nefaste, iar mai nou cu tranziţia. Avem pentru asta o predispoziţie de talcioc, un entuziasm de a ne asocia cu situaţiile neclare, un apetit crescut pentru nebulozitate. Odată încurcaţi, imaginaţia fiecăruia începe să lucreze în profitul micii descurcăreli. Demersului solar, eficient şi cu finalitate benefică asupra spiritului comunitar, îi este preferat acest înlocuitor de acţiune, descurcatul. Un artificiu al luptei pentru existenţă, o sîrbă-n căruţă care ne proiectează într-un fel de viespar subteran al civilizaţiei.

Îmi amintesc că altădată erai bărbat dacă reuşeai să manipulezi salam sau ouă, cafea sau ţigări, benzină sau portocale fără să stai la coadă. Dacă îţi burduşeai frigiderul cu carne şi mai ieşeai şi cu un grătar în faţa blocului erai socotit un etalon, pizmuit-admirat, spre care se îndreptau, ceţos, toate privirile. Toţi te ascultau aproape cu evlavie, îţi împărtăşeau sfaturile şi sugestiile, te consultau chiar şi în cele mai mărunte sau dificile probleme. Puteai să fii şef de scară şi să antrenezi Rapidul, să joci în "Dallas" şi să dezlegi misterele eleuzine. Mofturile, sîcîielile, iritările, inflamările, glandele în general erau trecute cu vederea ba chiar deveneau rezonabile la un om care se descurcă. Sistemul totalitar a profitat din plin de supleţea acestei fantezii particulare, de multe ori contraproductivă, cu care ne-a înzestrat natura şi pe care vremurile au alimentat-o din plin. Te descurci? Mă descurc. Aşa începe genealogia evaziunii, a oricărei evaziuni.

Gabriel FUNICA
Focşani

N.red.: Obişnuiţi-vă a ne scrie dînd şi adresa exactă; poate că există cititori care vor să vă răspundă nu numai în "Dilema", ci şi acasă, ceea ce nu-i întotdeauna neplăcut...

Un gînd al lui Mircea Vulcănescu

Citesc de o bună bucată de vreme "Dilema" şi niciodată n-am ştiut dacă scrisorile pe care eram tentată să vi le trimit şi-ar fi găsit vreun rost. Trăiesc, într-un fel, drama omului care se consideră mediocru şi ar vrea să fie mai mult de atît îndreptîndu-şi atenţia spre ceva ce-i este superior sau consideră că-i este superior. Am găsit în "Dilema" un mod de a mă aduna şi de a mă completa. Vă admir foarte mult şi mi-a fost greu să mă adresez (domniilor voastre) tocmai din cauza acestui complex de inferioritate. Bunica mea obişnuieşte să spună că atunci cînd crezi că nu ştii e mai bine să te faci că nu ştii. Teama de "a nu te face de rîs" e la unii mai puternică decît aceea de a fi luat drept neştiutor, chiar dacă temerea nu este întemeiată. Nu am citit prea multe studii de psihologie, dar bănuiesc că acest sentiment este caracteristic unui nivel anume în formarea propriei personalităţi, nivel ce poate fi depăşit şi uneori chiar pe drept, nu numai formal (tonul bunicii e superior: a trecut prin multe, a văzut multe, a îndurat multe, etc.; crede întoadeauna că ştie). Probabil că am trecut sau voi trece şi eu curînd de acest nivel, de vreme ce am reuşit să adun cîteva cuvinte.

Citind titlul "Dilemei" nr.202: "Slavă Domnului, ne descurcăm" mi-am amintit de cîteva rînduri din "Dimensiunea românească a existenţei" de Mircea Vulcănescu, pe care mi le-am notat cîndva şi îndrăznesc să vi le reproduc şi dumneavoastră:

"Trebuie totuşi să constatăm însă apariţia periodică în mediul românesc a unor agenţi care trezesc acest sentiment de gravitate a existenţei, care pun pe om faţă în faţă cu sine şi cu răspunderea lui. Sentimentul acesta acut al istoriei, al prezentului care nu iartă, ci îţi cere să intervii «acum ori niciodată», sub ameninţarea că altfel pierzi unele posibilităţi pentru totdeauna şi în chip iremediabil, nu e, în esenţa lui, un sentiment românesc. El e, cel mult, simptomul unei febre de o clipă, al unui sentiment special că vremea a ajuns la limită, s-a împlinit, ori al unei ispite din afară, care începe să scoată din firea lui omul românesc. La această «tulburare de ape», conştiinţa românească răspunde cu toată inerţia reacţiei sale atenuate şi, mai curînd sau mai tîrziu, apele se întorc la matcă. Omul ieşit de sub vremi îşi reia dialogul întrerupt cu veşnicia. Dar să luăm bine aminte ce înseamnă, la român, acest moment dinamic, această iminentă revărsare a fiinţei lui în acţiune! Ea se simte numai în clipa în care unitatea fiinţei a ajuns imposibilă...

Nu e oare stranie această «trecere la faptă», nu în virtutea împrejurării că «poţi», cum se întîmplă la toată omenirea Apusului, ci în virtutea stării în care «nu mai poţi»?"

Mihaela ŞTEFAN
Urziceni - Ialomiţa

... Sănătate să fie!

Aşadar, să stăm deviaţi şi să judecăm ortodox: dacă această lume e una din care absolutul şi-a luat vacanţă (cu echivalenţele: „locul absolutului evacuat în această lume, lumea e o vacanţă a absolutului") lucru pe care românii pare că l-au înţeles, atunci cum mai poate pretinde cineva să realizeze ceva ultim, aici? Provizoratul fiind la el acasă, nu poţi realiza decît amatorisme, improvizaţii şi artificii. Nu avem timp în această viaţă decît pentru diletantisme, zeflemeli şi băşcălii politice, economice, culturale. În rest, sănătate să fie că neom descurca noi! Poporul român are o viaţă sceptică, este "negaţia oricărei singularităţi şi a oricărei diferenţe". Şi ca orice nemijlocire nu înseamnă nimic.

cu respect pentru numerele cu "vacanţa", "La muncă", şi "provizorat".

N.red.: Semnătura indescifrabilă - scrisoarea are ca motto: "Ce popor!... îţi dă impresia că înţelegînd totul nu poate nici să se coboare dar nici să se mai înalţe către vreo speranţă". (E Cioran "Rugăciunea unui dac")

Nr. 201: Cultul personalităţii

"Mă cutremur cînd mă uit în jurul meu şi în mine şi observ că toţi, într-un grad mai mare sau mai mic dar aproape niciodată zero, avem tendinţa de a pasa responsabilităţile. Fie că asta înseamnă: "Nea' Vasile e de vină, n-a verificat...", fie că este vorba despre depunerea propriului destin la picioarele zeului adulat, toate acestea sînt eliberări de povara răspunderii personale. Tot de aici s-a născut şi piramida socială, cu purtători stratificaţi de responsabilităţi, cu atît mai mari cu cît treapta ierarhiei este mai înaltă, vîrful părînd a fi cel mai încărcat. Nici o problemă, are şi el purtătorii lui de responsabilitate: Dumnezeu sau alegători.

Dintre toate scopurile pe care un om şi le propune în viaţă, devenirea sa personală pare a fi cel mai greu de atins şi ratarea în cazul ei este cea mai dureroasă pentru că trebuie să dai socoteală forului interior pe care nu poţi să-l minţi (N.red.: "nu poţi?" sînteţi sigur?) fiind chiar el cel care oferă argumentele. De aceea este mai uşor să pui pe altul să se ocupe cu devenirea ta. Întotdeauna poţi găsi pe cineva suficient de bun încît să preia sarcina, măcar suficient de bun. Însă efortul său trebuie răsplătit cel puţin prin aşezarea sa pe o treaptă superioară în ierarhia valorilor, deasupra ta. Şi cum ceilalţi oameni sînt egali cu tine sau mai jos, pentru că nu ei te-ar fi putut ajuta ci doar El, doar El poate să-ţi poarte de grijă, El este cel mai bun, El devine "eroul". De aici şi pînă la divinizarea Lui numai este decît o chestiune de cantitate.

Marius BADRAGAN
Student Fizică-Măgurele, Bucureşti

O amintire

Stimată Doamnă Tita Chiper,

În amintirile Dvs din trecerea prin Bicaz, publicate în nr. 200 al Dilemei, amintiţi că pe şantierul Bicazului erau şi vreo 5-6 duşmani ai poporului, care periodic trebuiau demascaţi.

Aflat şi eu în acea perioadă în practică la Fabrica de ciment Bicaz, îmi amintesc că pe acest şantier erau ceva mai mulţi "duşmani ai poporului", de fapt erau fii ai duşmanilor poporului, respectiv cei care îşi satisfăceau serviciul militar la Direcţia Generală a brigăzilor de muncă (sper că îmi amintesc corect numele). (N.red.: Popular i se mai spunea: "chiaburimea muncitoare"...)Fiii burghezo-moşierimii nu erau buni, nu erau demni să pună mîna pe armele poporului muncitor în timpul satisfacerii serviciului militar, în schimb erau folosiţi ca mînă de lucru ieftină pe şantierele socialismului. După '90 nu s-a amintit de tratamentul umilitor la care era supusă o parte a tineretului român în cadrul acestor brigăzi de muncă.

În Bicaz, ei erau cei care dimineaţa treceau cîntînd de la barăcile în care dormeau - pe malul Bicazului, în faţa fabricii de ciment - spre zona şantierului: "Construim Bicazul, Salva şi Doiceşti..." probabil că s-a uitat, totuşi, refrenul acestui cîntec al nefericiţilor constructori ai barajului de la Bicaz - au trecut vreo 40 de ani de atunci.

D. SMARANDA

Un strigăt pe INTERNET

„Ştiu că ăsta e un comportament de răsfăţat, dar totuşi: e luni şi încă n-a apărut pe reţea *Dilema* de vineri! Sîntem orfani! Se duce dracului judeţul". (16.12.96; orele 19:16)

Ioana MANOLESCU
École Normale Supérieure, Paris

Revista *Dilema* urează tuturor cititorilor şi colaboratorilor săi
Crăciun fericit
şi La mulţi ani!
Ne revedem vineri 10 ianuarie 1997

POARTA CEA LARGĂ

În ultimii ani, toate partidele politice, cu liderii lor mai mult sau mai puţin carismatici, au înţeles că alianţa cu Biserica e rentabilă. De dreapta sau de stînga, conservatori sau anarhişti, socialişti sau liberali, toţi "combatanţii" au deprins rapid gesticulaţia evlaviei de paradă, a smereniei civice. Credinţa a devenit o insignă, iar Dumnezeu - principiu universal prin excelenţă - a ajuns o instituţie de partid, adică o instanţă partizană şi parţială. Ţara s-a umplut de "mistici" care pînă mai ieri se ignorau. Religiozitatea a devenit brusc *"la chose du monde la mieux partagée"*.

Grav este că Biserica s-a lăsat cu uşurinţă preluată de această "inflaţie" ideologică. Numai cine nu vrea n-o manipulează electoral. Şi toată lumea vrea. Traumatizată de îndelungata marginalizare la care a supus-o dictatura comunistă, ea preferă unei utile perioade de interiorizare şi reculegere, una de chermeză triumfalistă. E mereu pe scenă, la rampă, cu un soi de histrionism candid: "s-a dat drumul" la liturghie!

Pe de altă parte, ierarhii nu obosesc să ne explice că, spre deosebire de catolici, noi ortodocşii ne ţinem departe de acţiunea socială şi politică: noi nu facem prozelitism, nu facem din Biserică un stat lumesc, de tipul Vaticanului, nu cochetăm cu spiritul veacului, nu ne istovim în agitaţie filantropică. Noi trăim pe verticala mîntuirii, nu pe orizontala administraţiei. Noi ştim că adevăratul Împărat e Cel care va veni (nu cel al prezidiilor seculare), şi că adevărata Împărăţie e dincolo... Dar dacă sîntem prea sus pentru orfelinate şi asociaţii de binefacere, n-ar trebui să fim şi deasupra ceremoniilor mundane, deasupra guvernelor şi cezarilor de tot felul? Nu spunea Tertulian, încă din zorii erei creştine, că "nimic nu e mai străin Bisericii decît Statul"? Ni se va răspunde că pe vremea lui Justinian, Preoţia şi Imperiul convieţuiau simfonic, ca două "daruri" complementare. Dar este lumea de azi asemănătoare cu lumea Bizanţului? Ne mai leagă încă aceeaşi "stare de spirit" (Jean Meyendorff), care îi lega pe credincioşii veacului al şaselea? Un important teolog grec contemporan - Christos Yannaras - are curajul să spună răspicat: "...cred că trăim astăzi realitatea unui stat laic cu totul descreştinat, extraeclesial. După părerea mea, o separaţie certă între Biserică şi Stat este necesară." Iată o afirmaţie la care ar trebui să reflecteze şi ierarhiile noastre bisericeşti şi cele politice. Acestea din urmă au a decide ce semnal vor să dea eventualilor parteneri din afară. Semnalul unui "izolaţionism liturgic" inactual, sau pe acela al unui stat european, care n-are nevoie să-şi idolatrizeze tradiţiile pentru a le păstra vii? Ierarhiile bisericeşti au şi ele de luat hotărîri însemnate. Cîntărirea lor responsabilă ar fi, în acest moment, "poarta cea strîmtă". Din păcate, la modă este, deocamdată, poarta cea largă, calea minimei rezistenţe: prezenţa festivă, ornamentală, la felurite praznicuri mondene. Biserica petrece!

Andrei PLEŞU

DIPLOMAŢIE LA CENTRU, REVOLTE ÎN TERITORIU

Prim ministrul Victor Ciorbea şi-a început cariera guvernamentală ca o excepţie, adică apreciat şi lăudat de toată lumea. Nimeni nu l-a contestat, nici măcar liderii fostei puteri, care au văzut în "moţul novice într-ale politicii" cea mai bună alegere şi "steaua" Convenţiei Democrate. Cît despre presă, ea s-a grăbit să-i găsească noului şef de cabinet toate calităţile din lume iar electoratul a ajuns imediat să creadă în perfecţiunea atotsalvatoare a unui om care acum un an lupta cu administraţia de pe poziţiile unui lider sindical. Puţin a lipsit ca domnul Ciorbea să fie transformat din start într-un semizeu şi domnia-sa nu părea să se teamă ori să se ferească de handicapul unei astfel de receptări supradimensionate. Prima şi cea mai importantă greşeală legată de numele lui Victor Ciorbea a fost speranţa că el ar putea împăca pe toată lumea, acoperind de unul singur prăpastia dintre partidele noii coaliţii guvernamentale, armonizînd interesele Fondului Monetar cu acelea ale muncitorilor din marile întreprinderi şi vorbind gazetarilor în aşa fel încît ei să se închine mereu în faţa noii puteri. Talentul de negociator al alesului Convenţiei Democrate nu poate fi pus la îndoială, dar asta nu înseamnă că acesta e şi suficient pentru ca rezultatele guvernării să fie vizibile şi unanim acceptate. La mai puţin de două săptămîni din momentul învestirii oficiale, premierul a devenit ţinta unor multiple contestaţii, aliaţii, adversarii şi admiratorii întorcîndu-se brusc împotriva sa.

Negocierile pentru posturile de prefecţi, subprefecţi, directori de prefectură, secretari şi subsecretari de stat s-au dovedit mai greoaie şi mai riscante decît negocierile pentru portofolii. Înţelegerile de la Palatul Victoria provoacă şi acum, ca şi în legislatura precedentă, "alunecări de teren", proteste, şantaje, dezvăluiri ori procese în filialele judeţene. Diplomaţia premierului e aproape nefolositoare pentru activiştii de partid din organizaţiile de bază, indiferent dacă aceste organizaţii reprezintă Convenţia Democrată, Uniunea Social Democrată sau UDMR. Pe plan local, interesele şi conflictele au motivaţii care scapă liderilor centrali, iar vîrfurile ierarhiei consideră "exagerate" doleanţele sau pretenţiile exprimate într-un judeţ sau altul. Argumentele de tip european ori invocarea protocolului post electoral încheiat între cele trei alianţe politice care formează coaliţia majoritară îi impresionează extrem de puţin pe ţărăniştii din Satu Mare sau Braşov. Ei se simt jigniţi că prefecturile pot fi cedate fie formaţiunii maghiare, fie social-democraţilor lui Petre Roman şi ameninţă să ia cu asalt birourile bucureştene unde guvernanţii îşi împart încă posturile din administraţia locală. Primul-ministru nu mai are însă timp pentru dialoguri cu nemulţumiţii politici din propria tabără, iar sarcina stingerii focarelor de conflict între filiale judeţene şi guvern a revenit preşedintelui CDR Ion Diaconescu. Pentru că protestatarii doresc să fie ascultaţi la cel mai înalt nivel, unii dintre ei au g sit de cuviinţă să se plîngă direct şefului statului, ce i ndu-i să intervină în scandalul împărţirii prefecturilor. Liderul de la Cotroceni - ca şi liderul de la Palatul Victoria - se consideră îndreptăţit să vadă aceste dispute ca pe un şir de manifestări ridicole şi derizorii, menite să şifoneze imaginea noii puteri ori să amîne în mod periculos intrarea efectivă în atribuţii a noii administraţii. Între modul cum se înţelege colaborarea politică în Bucureşti şi modul în care e acceptat pactul de solidaritate guvernamentală CDR-USD-UDMR în Sălaj, Neamţ sau Brăila diferenţele vor fi greu de ascuns şi mult mai greu de atenuat. O administraţie locală ai cărei membri se află mereu în litigiu sau se revoltă mereu împotriva deciziilor de la centru poate compromite programul guvernamental şi bloca încă o dată reformele structurale. Cabinetul are nevoie de prefecţi cu autoritate asupra tuturor formaţiunilor politice care controlează primăriile. Pe circuitul dintre puterea locală şi administraţia centrală defecţiunile vor deveni extrem de costisitoare, chiar dacă ele par nişte fleacuri în comparaţie cu marile probleme ale momentului, respectiv negocierile guvern-FMI, programul de integrare europeană sau lupta anticorupţie. Primul-ministru are puţine şanse să poată evita experienţa predecesorilor săi, care au crezut că pot rezolva aproape totul prin hotărîri de guvern sau prin aptitudini diplomatice probate (doar) la întîlnirile cu omologii occidentali.

Chiar după prima şedinţă a cabinetului său, Victor Ciorbea şi-a atras, din pricina fascinaţiei pentru măsuri imediate luate fără prea multe consultări, criticile tuturor părţilor care păreau dispuse să-l crediteze : numirea unui preşedinte interimar la Televiziune a revoltat atît opoziţia şi comisia de cultură din Senat (condusă de un jurist liberal), cît şi sindicatul liber al instituţiei în cauză, iar acordarea unei întregi săptămîni libere de sărbători a intrigat deopotrivă presa şi organismele financiare internaţionale. Dintr-odată, primministrul a fost coborît de pe soclul său de politician atotputernic şi atotsalvator, fiind obligat să constate că a trecut vremea guvernării pe bază de decrete care nu mai pot fi puse în discuţie şi că e firesc, atunci cînd ia o decizie, să se gîndească la verigile instituţionale, la separaţia puterilor, la restricţiile legislative în vigoare.

Elena ŞTEFOI

GESTIUNE ŞI VIZIUNE

O lună după alegerile care au dus la schimbarea deţinătorilor puterii, conturul unei *alte politici* rămîne imprecis. Este o evidenţă (nicidecum un reproş, cum - cedînd unui obscur impuls - mă simt obligat să adaug). Noua putere este în curs de instalare, iar acest proces se va prelungi, inevitabil, încă multe luni de acum înainte. Inevitabilă este şi prioritatea gestiunii faţă de viziune. Din cel puţin două motive.

Fosta putere nu a avut nici un proiect social sau economic de mare anvergură. A cîrpit, a improvizat, a administrat strict în funcţie de solicitările şi de coordonatele momentului. Reticentă din mediocritate şi mediocră din reticenţă, nu şi-a propus, nu a vrut şi nu a putut face altceva decît să se supună tiraniei incoerente a imediatului. A devenit, de aceea, incoerentă ea însăşi, cum se întîmplă întotdeauna cînd nu vezi mai departe de haosul zilei. Grija dintîi a fostei puteri a fost *să facă faţă*. A reuşit, este indiscutabil; dar a lăsat moştenire această obsesie. Vrînd-nevrînd, noua putere este pusă, şi ea, în situaţia de a fi obligată *să fac faţă*, de a gestiona sisific pe termen scurt, de a se lăsa pradă epuizantei împotmoliri în efemer.

Al doilea motiv constă într-un deficit general de viziune politică. Din punctul de vedere al existenţei unui proiect politic articulat, noua putere nu este net superioară celei precedente. Formulele generoase, dar vagi, bunele intenţii, dorinţele de "mai bine" nu fac un proiect politic şi nu exprimă neapărat o concepţie. Cu atît mai mult cu cît actuala majoritate, rezultatul unei coaliţii între coaliţii, nu are nici măcar avantajul relativei omogenităţi partinice pe care l-a avut (folosindu-l însă prost) vechea putere. Este de altfel instructiv (şi în egală măsură neliniştitor) că negocierile pentru formarea noului guvern au fost dominate de selecţia persoanelor şi de proporţionalitatea reprezentării, nicidecum de armonizarea programelor specifice fiecăreia dintre cele trei componente ale coaliţiei de guvernare. Sînt oare identice proiectele şi programele CDR, USD şi UDMR?! Dacă da, atunci formarea unui mare partid se impune; dacă nu, atunci trebuie ştiut la ce anume din programele lor, care le conferă identitate, vor fi renunţat CDR, USD şi UDMR pentru a stabili acordul de guvernare. Liantul care a fost opoziţia faţă de PDSR nu mai poate funcţiona - decît în cazul în care sterila luptă pentru supremaţie va redeveni, cum s-a petrecut pînă acum, dominantă şi absorbantă.

Schimbarea forţelor aflate la putere şi schimbarea persoanelor responsabile reprezintă doar premise ale unei schimbări de politică. Democraţia a făcut un incontestabil pas înainte în România prin venirea la putere a fostei opoziţii, dar alternanţa este un semn, nicidecum un sinonim al democraţiei. România nu a devenit, peste noapte, *mai* democrată după alegerile din noiembrie. Albania, unde foştii comunişti au plecat mai devreme, prin vot, de la putere, nu are cîtuşi de puţin reputaţia unei ţări cu democraţie consolidată, iar regimul lui Sali Berisha a fost sever admonestat de instanţele europene pentru comportament anti-democratic.

O re-gîndire a "locului României", exactă, nu idilică, rămîne şi ea de aşteptat. Acum, cînd există în fapt doi miniştri de externe, dnii Severin şi Herlea, ambii cu impresionante cărţi de vizită "europene", ar fi, de exemplu, de reflectat asupra îmbisericirii galopante a vieţii politice româneşti. Cei doi noi miniştri de externe vor fi remarcat, desigur, că şefii de state şi de guverne din Europa occidentală nu sînt acompaniaţi cvasi-oficiat în manifestările publice de capii Bisericilor din ţările lor. Nici în Ungaria, nici în Republica Cehă, nici în Polonia şefii de state şi de guverne nu sînt înconjuraţi de reprezentanţii clerului. Acest obicei există însă la Moscova, unde îl respectă atît "democraţii" lui Elţîn, cît şi comuniştii lui Ziuganov. Definirea unei viziuni politice implică şi o definire a României viitoare.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

„Noul“ Cod Penal

Am în faţă Monitorul Oficial nr. 289 din 14 nov. 1996 care conţine Legea nr. 140 pentru modificarea şi completarea Codului Penal şi Legea nr. 141 pentru modifcarea şi completarea Codului de Procedură Penală. Unul dintre ultimele gesturi legislative ale vechiului Parlament a fost, aşadar, modificarea textelor legale fundamentale în materie penală. Aceste modificări, venite în "al 12-lea ceas" al unei legislaturi mai curînd dezamăgitoare, par a nu avea viaţă lungă. Noul ministru al Justiţiei, dl. Valeriu Stoica, a anunţat deja cîteva importante iniţiative (de exemplu, introducerea instituţiei judecătorului de instrucţie) care vor configura cu totul altfel procesul judiciar în România. Pînă atunci, însă, instanţele penale vor aplica legile sus-citate.

Cum încă nu poate fi vorba despre rezultatele concrete ale aplicării acestor "modificări şi completări", jurisprudenţa neavînd vreme să se constituie, singura apreciere poate fi făcută prin comparaţie cu "vechile" texte penale. Problema oportunităţii modificării Codului Penal şi a Codului de Procedură Penală este dincolo de orice discuţie: noile trăsături ale criminalităţii reclamau noi mijloace legale de combatere şi stăpînire a fenomenului. Aşadar, cîteva scurte observaţii în legătură cu "noul" Cod penal: • pedepsele sînt mai dure (de pildă, înşelăciunea din art. 215 al. 1 care se pedepsea cu închisoarea de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă este, acum, pedepsită cu închisoarea de la 6 luni la 12 ani, iar traficul de stupefiante din art. 312 al. 1 se pedepseşte cu închisoarea de la 3 la 15 ani şi interzicerea unor drepturi, adică mult mai greu decît închisoarea de la 6 luni la 5 ani, aşa cum era pînă acum) • s-au accentuat exigenţele legale pentru aplicarea unor măsuri mai blînde faţă de infractori; liberările condiţionate, suspendarea executării pedepselor, executarea pedepsei la locul de muncă vor fi mai greu de obţinut • au apărut infracţiuni noi ("acţiuni împotriva ordinii constituţionale", în art. 166¹, "comunicarea de informaţii false" în art. 168¹, "provocarea ilegală a avortului" în art. 185 etc.), unele infracţiuni şi-au schimbat înfăţişarea (la art. 166 "propaganda cu caracter fascist" a devenit "propaganda în favoarea statului totalitar"), iar altele devin sancţionabile penal şi în varianta tentativei (art. 279 "nerespectarea regimului armelor şi muniţiilor").

Încă de la prima lectură se simte clar o înăsprire a legii. Se simte, apoi, o creştere a rolului judecătorului în aplicarea pedepsei, căci distanţa dintre minimul special şi maximul special al pedepselor a crescut considerabil. De pildă, pentru o delapidare căre nu a avut consecinţe deosebit de grave, judecătorul, individualizînd pedeapsa, se poate opri oriunde între 1 şi 15 ani închisoare.

Această orientare apăsat punitivă va da rezultatele pe care le aşteptăm în lupta cu criminalitatea?

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

„TVR 2000“

Luni, 16 decembrie, a fost o zi de (radio) televiziune pe cinste, dacă nu de-a dreptul "excelentă", cum nu oboseşte să ne ureze, conform unei semantici a limbii române foarte aproximative (de ce? să cerceteze, există cărţi!), Andreea Esca. ("În direct", o altă stupiditate vînjoasă. Unde eşti tu, George Pruteanu?) În toiul emisiunii "În faţa dumneavoastră", de pe TVR 2, a lui Vartan Arachelian, unde acesta discuta la nesfîrşit cu cîţiva foşti şi actuali (pereni?) parlamentari (Sergiu Nicolaescu - în Franţa nu există, cum a zis istoricul regizor, "TF1, TF2 şi TF3", ci TF1, France 2 şi France 3! -, Alexandru Sassu şi Călin Anastasiu), despre *ce* şi *cum* trebuie făcut cu TVR, gazda a anunţat la un moment dat că nişte telespectatori au telefonat spunînd cum că "la radio" ar fi fost difuzată ştirea demiterii directorului general al TVR, Dumitru Titus Popa. Senin, Vartan Arachelian a zis că nu ştie nimic şi că, dimineaţă, venerabilul director interimar al TVR era, citez, "bine merci în biroul domniei sale". Peste puţin timp, la "Ştirile Pro TV", informaţia, completată cu aceea a numirii lui Stere Gulea în locul lui D.T. Popa, s-a confirmat. Momentul a fost memorabil: "revoluţie în direct" fără ştirea revoluţionarilor. Tocmai TVR nu deţinea ştirea schimbării propriului director. Ha! Asta da "mediu de informare"!

Ştirea în sine, mai precis modul de a proceda al guvernului, a produs deja contestaţii. Nu intru în detalii privind legalitatea, deşi aceasta, evident, ar trebui respectată cît mai strict cu putinţă. Problema este aceea a *ce* şi *cum* trebuie schimbat în cazul Televiziunii Române. Opinia mea în această privinţă - deloc singulară, dar nici majoritară - este una radicală: TOTUL trebuie schimbat. De sus în jos şi de jos în sus, oblic, lateral, literal şi în toate sensurile. Aşa cum arată acum, TVR nu există. Ea trebuie pur şi simplu, pentru a nu crea vid de emisie, lăsată să funcţioneze aşa cum (nu) e, şi în paralel să se înceapă edificarea *de la zero* a unui adevărat serviciu public de televiziune românesc. După care actuala TVR ar urma să fie închisă printr-o simplă apăsare de buton. Aşa cum stingi lumina în camera din care ieşi şi o aprinzi în cea în care intri. Ca şi comunismul, TVR nu poate fi reformată, ci doar abandonată. Mitul "specialiştilor", al "profesioniştilor" care nu se pot dezlănţui creator pentru că sînt înlănţuiţi de "structuri" etc. este, ca orice mit, o iluzie întreţinută. Dacă nu se va proceda radical, TVR nu se va schimba mai mult decît a reuşit să se schimbe ea însăşi pînă în clipa de faţă. Este nevoie de *tineri cu pregătire umanistă şi artistică*, nu de "profesionişti" - precum cei de la Pro Tv, de exemplu - care să aplice "inginereşte" ("inginerul" a devenit, printr-o deplorabilă involuţie autohtonă, opusul perfect al lui *ingenio*) reţete de import. (Foarte stimabila "Români pentru români", creaţia de toamnă-iarnă a neobositului Mihai Tatulici, nu este, de fapt, o emisiune de televiziune. Iar concursul "Ştii şi cîştigi" manifestă o platitudine timorată exemplară: teroarea reţetelor!) Este nevoie de creativitate şi de originalitate, şi numai astfel va putea televiziunea "naţională" să devină cu adevărat *culturală*. De aceea lansez, din acest colţ de pagină, ideea organizării unui CONCURS DE PROIECTE, asemănător aceluia avînd ca obiect recondiţionarea urbanistică a centrului Capitalei, privitor la viitoarea TVR. Am în vedere în special TVR 2, singurul loc în care libertatea şi creativitatea ar putea să construiască un *canal cultural* capabil - nu spun vorbe mari! - să concureze posturile private, deja mai mult sau mai puţin încremenite în propriul, sărăcuţ, proiect. *A bon entendeur, salut!* Altfel spus: aviz "specialiştilor". Tare mă tem, însă, că naţionalul chirpici, fie el şi rebotezat Duref, va învinge, o dată în plus, în proiectele constructorilor noştri de televiziuni. Şi că plictisul va deveni tot mai mult materia de bază a serilor noastre.

Revin, ca să închei, la seara de luni, 16 decembrie. L-am contemplat, la Tele 7 abc, pe senatorul Ion Iliescu, deşi nu l-am ascultat, fiind cu urechea pe Pro FM, la *Midnight Killer*, după care m-am delectat cu, poate, singura emisiune cu adevărat profesionistă a TVR: *Fragil*, realizată de Mihai Godoroja.

La mulţi ani! Lăsaţi-vă colindaţi!

Bogdan GHIU

Economie

Să avem încredere în bănci?

Ţinută vreme îndelungată în loc, reforma s-a răzbunat. Forţarea creşterii într-o economie nerestructurată a dus la supraîncălzirea motoarelor. Aşa că, deşi s-a ţintit spre relansarea industriei, ne-am ales cu relansarea inflaţiei.

Deseori, pentru acest eşec, economia reală încearcă să arunce vina pe piaţa monetară. Şi să spună că "băncile sug sîngele economiei". Idee care, mult îndulcită, a scăpat şi în programul guvernului Ciorbea.

Adevărul e altul. Băncile, prin dobînzile mari practicate, au făcut ca "pompa de inflaţie", pusă în funcţiune în economia reală, să-şi piardă mult din anvergură. Semnificativă în acest sens este relatarea făcută recent de un cunoscut specialist, la Simpozionul "Cultura şi civilizaţia bancară", desfăşurat în incinta Palatului B.N.R. De altfel, a repetat ce i-a spus un înalt personaj dintr-o ţară vecină: "La noi, economia merge bine, dar băncile au necazuri. La voi e invers".

Dacă am în vedere faptul că deseori, în anii din urmă, sistemul bancar a fost numit "nucleul dur al reformei" sau "liga din avangarda tranziţiei", pot spune că lucrurile stau tocmai aşa. La noi, desigur. Sistemul bancar românesc a înaintat mai repede pe calea reformei decît economia în ansamblu.

Aţi putea întreba: "Dar ce se întîmplă la Credit Bank şi Dacia Felix confirmă această idee?" Sigur, în jurul acestor două bănci se ţin lanţ scandalurile, controversele, toate sub ameninţarea falimentului. Numai că, în timp ce în ţările vecine, cu economii în ansamblu mai viguroase, falimentele bancare se ţin lanţ, la noi, cel puţin pînă în prezent, doar cele două bănci se confruntă cu situaţii de încetare a plăţilor.

Este drept, competiţia în domeniul bancar nu poate fi redusă la acest aspect: numărul de bănci intrate în încetare de plăţi. Acum, în zona fostelor ţări comuniste, un accent important cade pe nevoia stringentă a pregătirii băncilor în vederea concurenţei cu marile bănci din Vest. Desigur, în perspectiva aderării la Uniunea Europeană. În prezent, în Europa centrală şi de est, chiar bănci dintre cele mai mari sînt stimulate de guverne să fuzioneze, pentru a deveni şi mai puternice. Se remarcă, în aceeaşi ordine de idei, cerinţa ca băncile din zonă să-şi lărgească sfera de acţiune, implicîndu-se în operaţiuni cu titluri financiare, în activităţi investiţionale, în aşa fel încît să justifice vocaţia universală pe care au dobîndit-o. Vocaţie ce nu se poate rezuma la adunarea economiilor, gestionarea conturilor şi acordarea de credite bancare.

Un subiect fierbinte este şi raportul privatizare-restructurare. Într-un moment în care, în Europa centrală şi de est, a demarat procesul retragerii statului din marile bănci (mai puţin în România) una din întrebările esenţiale se referă la ordinea de priorităţi. Aşadar, care trebuie să fie timpul unu: privatizarea sau restructurarea? Mulţi răspund: restructurarea. Pentru că investitorii străini nu s-ar "înghesui" să vină în acele bănci în care costurile restructurării sînt mari. Este, deci, necesar cu statul să rezolve întîi problemele legate de credite neperformante, de curăţirea bilanţurilor bancare, în acest fel putînd să obţină şi un preţ mai bun pentru băncile pe care le vinde.

La noi, în momentul de faţă, tema falimentelor bancare începe să devină actuală tocmai în contextul dezbaterilor privind soarta celor două bănci: Credit Bank şi Dacia Felix. Un lucru s-a înţeles: pentru a se evita riscuri morale şi financiare, unele bănci - în cazul în care alunecă pe panta amatorismului în decizii şi a lipsei de performanţă managerială - pot fi lăsate să cadă. Se va ajunge astfel mai repede la un climat sănătos în sistemul bancar, la competiţie şi la performanţe bune.

Nu poate fi însă ignorat faptul că sistemul bancar este un bun public. Prin urmare, îndeosebi în situaţii "de şcoală", cum sînt cele din foste ţări comuniste, trebuie să fie ajutat să supravieţuiască. Prin implicarea statului, a guvernului, a Băncii Naţionale. Altfel, va fi greu de generat încrederea publicului în acest sistem. Există şi un revers. Este posibil ca teama autorităţilor de panică în rîndul deponătorilor şi de valuri de retrageri să-i încurajeze pe managerii din bănci să recurgă la şantaj. Tocmai din acest motiv, problema depozitelor populaţiei este soluţionată separat de activitatea bancară şi de soarta băncilor comerciale. Încheganea unui sistem eficient de garantare a depozitelor populaţiei (garantarea explicită, prin reglementări clare, nu implicită sau tacită) le răpeşte managerilor bancari posibilitatea de a şantaja autorităţile invocînd soarta depozitelor populaţiei. Prin reglementarea asigurării depozitelor se dă încredere publicului şi sînt stimulate economiile băneşti ale populaţiei, fără ca managerii bancari să se poată ascunde după acest paravan sensibil în acele cazuri în care activitatea lor este neperformantă.

Două cerinţe sînt fundamentale: 1) salvarea economiilor micilor depunători chiar şi în cazurile în care băncile cad; 2) eforturile societăţii trebuie concentrate pentru salvarea băncilor şi nu pentru salvarea acţionarilor nepricepuţi. Acesta este, de fapt, spiritul reglementărilor privind fondul de garantare a depozitelor populaţiei. În acelaşi timp, plecînd de la situaţia specifică a celor două bănci, Credit Bank şi Dacia Felix, o lege specială - Legea nr. 135, din 28 octombrie 1996 - reglementează soarta depozitelor populaţiei deschise în respectivele societăţi bancare. Potrivit legii, "se autorizează Banca Naţională a României în calitate de împrumutător de ultimă instanţă să acorde societăţilor bancare Dacia Felix S.A. şi Credit Bank S.A. cîte un credit destinat acoperirii cererilor de retragere a sumelor reprezentînd depozitele populaţiei în limita unui plafon de 10 milioane lei/deponent, exclusiv dobînda aferentă". Legea prevede însă, în aceea ce priveşte aceste două cazuri speciale, ca întreaga activitate de acoperire a depozitelor populaţiei să fie supravegheată de către judecătorul sindic şi instanţa competentă. Ceea ce presupune, firesc, declanşarea procedurii de reorganizare sau de lichidare judiciară.

Adeseori sînt întrebat: să avem încredere în bănci? Aş spune că fără să avem încredere în bănci nu vom reuşi să relansăm economia. Reglementările referitoare la garantarea depozitelor populaţiei tocmai de la această cerinţă pornesc. Băncile primesc un surplus de capital: încrederea cetăţeanului că nu-şi va pierde banii dacă-i depune într-o bancă. Pînă la 10 milioane de lei, însă. Aşa că e bine să ne amintim de un proverb înţelept: ouăle nu se ţin toate într-un singur coş. Parafrazîndu-l, aş spune că nici banii nu se ţin toţi într-o singură bancă.

Adrian VASILESCU

Solicitări, dezminţiri, revolte

● **Unii cer prea mult, alţii cer să nu li se fure prestigiul:** "Asociaţia 14 decembrie '89 cere SRI să facă publice datele despre evenimentele de acum şapte ani." ● "Ana Blandiana a declarat că nu va candida niciodată pentru nici un fel de demnităţi publice şi nu va accepta niciodată nici un fel de funcţii remunerate. Ea se întreabă «cine are interes să repete obsesiv ştiri aberante (despre numirea sa într-un minister sau altul) care-i introduc numele într-o categorie demnă de dispreţ, aceea a solicitanţilor la *răsplata jertfei patriotice*»" ● "Comisia Europeană a drepturilor omului de la Strasbourg a declarat ca admisibile, procedînd la notificări guvernamentale, nouă cereri referitoare la violarea drepturilor omului." (**România liberă**) ● Senatorul PNL, Mihai Bălănescu i-a cerut ministrului de externe Adrian Severin să verifice o informaţie cutremurătoare: angajaţii Ambasadei Române din Bonn sînt, printre altele, patroni de bordeluri" (**Evenimentul zilei**) ● "Alternativa României cere schimbarea conducerii FPS." (**Jurnalul naţional**) ● "Laszlo Tökes solicită organizarea unei mese rotunde în România cu privire la autonomie. El obiectează faptul că în programul de acţiune pe 6 luni al noului guvern nu figurează nici un alineat care să se refere la minorităţi (**Curierul naţional**) ● Patriarhia solicită mobila veche a deputaţilor. Biroul Permanent a respins această cerere deoarece din punct de vedere juridic HG 941/1996 are ca obiect transmiterea către Patriarhie doar a bunurilor proprietate de stat încorporate în imobilul Palatului din Dealul Mitropoliei, respectiv centrala termică, centrala telefonică, staţia de sonorizare, scaunele din sala de şedinţe şi băncile din holul acesteia, fiind excluse bunurile mobile în proprietatea Camerei Deputaţilor" (**Adevărul**) ● Grupul de rugăciune din Camera Deputaţilor a solicitat Biroului permanent repartizarea unui spaţiu pentru o Capelă la Palatul Parlamentului. Cei opt deputaţi semnatari ai respectivei solicitări, doresc şi acordarea unei săli speciale pentru Grupul de Rugăciune. Totodată, este reînnoită ideea ca fiecare zi de lucrări la Camera Deputaţilor să înceapă cu rugăciunea Tatăl nostru rostită de un preot." (**Ziua**) ● Repartizarea posturilor de prefecţi şi subprefecţi ameninţă unitatea guvernamentală: "13 organizaţii ale PNŢCD Dolj sînt hotărîte să se rupă de partid dacă funcţia de prefect va reveni USD ● Decizia ca prefectul de Timiş să aparţină USD creează tensiuni în filiala locală a CDR. Liberalii de la Bacău nu vor ca viitorul prefect să fie omul la Cataramă." (**Evenimentul zilei**) Ultimul prefect maghiar în Sălaj a fost numit în 1940 El se numea Jozsika Ianos iar pe atunci Sălajul se afla sub ocupaţie maghiară. Eu refuz să cred că în acest moment situaţia este asemănătoare şi cred că numirea unor reprezentanţi UDMR în funcţiile de prefecţi ai judeţelor Satu Mare şi Sălaj este o gravă eroare politică a actualei coaliţii guvernamentale, se spune în protestul dat publicităţii de vicepreşedintele filialei Sălaj a PUNR." (**Jurnalul naţional**) ● "La Caraş-Severin veteranul ţărănist Ilie Ţăranu, membru al partidului din 1946, face, începînd de astăzi, greva foamei totală la sediul PNŢCD din Reşiţa, împotriva desemnării prefectului de Caraş-Severin din rîndurile PNL." (**Cronica română**) ● "La Alba-Iulia, *Clanul Berciu* provoacă disensiuni. Ioan Berciu este atît preşedinte al filialei PNŢCD-Alba, cît şi al CDR; soţia sa, Liana Berciu, este preşedinta Organizaţiei de femei a PNŢCD-Alba; fiul lor, Ionuţ Berciu, este preşedintele organizaţiei de tineret a PNŢCD-Alba, iar sora lui, Hortensia Berciu, este secretară tehnică a CDR şi PNŢCD-Alba. Ioan Berciu în prezent deputat ţărănist de Alba şi preşedintele Comisiei de sănătate şi familie din Camera Deputaţilor a fost nominalizat din partea filialei Alba a PNŢCD pentru funcţia de prefect. El fusese însă contestat de organizaţia Blaj a PNŢCD în momentul înscrierii pe lista de deputaţi a partidului." (**Cronica română**) ● "Alternativa României îşi cere drepturile la împărţirea prefecturilor." (**Vocea României**) ● La Cluj, senatorul Matei Boilă l-a propus ca prefect pe propriul său cumnat." (**Curierul naţional**) ● La Timişoara, preşedintele Constantinescu a făcut un apel la reconciliere naţională iar Dan Iosif a fost huiduit copios." (**România liberă**) **(E.Ş.)**

Două generaţii, doi interpreţi

● **Yehudi Menuhin** a împlinit 80 de ani, prilej de a rememora cariera unui violonist căruia nimeni nu i-a contestat geniul, a unui militant care i-a enervat pe toţi militanţii: în 1950 a făcut un prim turneu în Israel şi apoi altele în care a cîntat pentru refugiaţii palestinieni; a cîntat şi în Uniunea Sovietică, în 1971 a ţinut un discurs la UNESCO în apărarea lui Soljeniţîn şi Rostropovici. A detestat şi detestă fanatismul religios, cursa înarmărilor, pe dictatori şi pe naţionalişti. A încercat mereu să raţionalizeze instinctele nu doar prin muzică, ci şi prin cuvinte. Îi scria, în 1945, generalului Mac Clure, care urma să-l judece pe Furtwängler pentru că a rămas în Germania nazistă: "Trebuie să ştiţi că uneori e nevoie de mai mult curaj ca să rămîi la postul tău, decît ca să dezertezi. În ceea ce priveşte acuzaţia că acest mare artist ar fi dat partidului nazist o aură de respectabilitate să nu uităm că noi, Aliaţii sîntem infinit mai vinovaţi pentru că nesiliţi de nimeni i-am recunoscut şi am tratat cu aceşti monştri. Ar fi o laşitate să facem din Furtwängler ţapul ispăşitor al crimelor noastre. Dacă Germania bolnavă va redeveni vreodată un membru respectat al comunităţii internaţionale, aceasta se va întîmpla datorită eforturilor unor oameni ca Furtwängler care au dovedit că sînt capabili să-şi salveze în plin război o parte a sufletului lor". Cînd Menuhin refuză condiţia de creator, asumîndu-şi-o doar pe cea de interpret, dă o mostră de suprem orgoliu: "Nu sînt un creator, sînt un interpret. Creatorii au prejudecăţi, le place sau nu le place ceea ce fac alţii. Meseria mea este să interpretez, daţi-mi orice fel de muzică şi o s-o interpretez. Treaba mea este să caut compromisul, să fac opera inteligibilă, să-i reunesc pe oameni prin muzică". (**Le Monde** 29 noiembrie 1966)

● **Hanna Schygulla**, deşi are un nume ciudat este o autentică nemţoaică, născută în Silezia; tatăl ei a fost soldat al Wehrmacht-ului şi familia ei a reuşit să fugă din calea Armatei Roşii, cu unul din ultimele trenuri spre regiunea ocupată de Aliaţi. Acum, la peste 50 de ani, actriţa mit a filmelor lui Fassbinder, încearcă să explice drama generaţiei ei: "Am fost marcaţi de ceea ce n-am trăit. Nu am cunoscut decît ceea ce a fost după înfrîngere. În interiorul nostru profund, doream să rupem cu tot ceea ce era reprezentat de generaţia părinţilor noştri - violenţa care n-a fost depăşită, ororile care nu fuseseră uitate. Aveam 12 ani cînd am văzut primul film despre lagărele de concen rare. Apoi a fost serialul american cu Holocaustul. Apoi cînd noi aveam între 20 şi 30 de ani au apărut atîtea documente despre perioada nazistă, încît ne-am săturat... Cînd îi întîlnesc pe cei din generaţia mea, bărbaţi sau femei, mă frapează faptul că toţi au păstrat ceva adolescentin. Am trecut cu toţii de 50 de ani, dar ceva din noi refuză starea de adult, pentru că nu vrem să devenim adulţi, să semănăm cu părinţii noştri. Aceasta este tema generaţiei noastre". (**Le Monde** - 2 decembrie 1996) **(M.B.)**

© C. Bumbuţ

De jur împrejur

O inovaţie

Peste şase luni şi cîteva zile, Hong Kong, teritoriu care nu mai este chiar o colonie britanică va trece sub jurisdicţia Chinei comuniste cu promisiunea, formulată în tratatul din 1984, că reunificarea se va desfăşura pe principiul "O ţară, două sisteme". Cu alte cuvinte, China nu va introduce dictatura partidului unic şi nu va naţionaliza averile cetăţenilor şi unul dintre cele mai prospere locuri de pe pămînt. Ultimul guvernator al Coroanei britanice, Chris Patten s-a străduit din răsputeri - uneori provocînd conflicte deschise cu China - să introducă elemente de democraţie în conducerea enclavei, în aşa fel încît la anul China să găsească structuri reprezentative constituite. Inovaţiile lui Patten n-au fost susţinute cu prea mult entuziasm de oamenii importanţi din Hong Kong. Cei care n-au plecat în locuri mai sigure sînt cu ochii pe viitorul "stăpîn" şi nu doresc să-i indispună pe cei de care va depinde destinul averii lor. Ceea ce Marea Britanie n-a făcut în peste 150 de ani nu se putea organiza într-un deceniu. Cu cei peste şase milioane de locuitori ai săi, Hong Kong rămîne un teritoriu care a cunoscut o nemaipomenită înflorire în pofida faptului că viitorul său politic era direct ameninţat.

Cînd este vorba de o piaţă cu un potenţial de peste un miliard de consumatori în relaţiile sale cu China capitalul occidental nu face prea mult caz de standardele democratice şi de drepturile omului. Conflictele care opun în ultimul timp Statele Unite Chinei se referă la libertatea comerţului, nu a oamenilor, la protecţia drepturilor de autor şi nu a opozanţilor. Cînd un caz sau altul, captează atenţia opiniei publice, diplomaţia "confidenţială" se pune în mişcare şi de obicei liderii comunişti îi eliberează pe protestatari oferindu-le şi paşaportul spre anonimat. Partenerii occidentali speră că şi China va da dovadă de aceeaşi atitudine pragmatică: dezvoltarea economică a subcontinentului are nevoie să respire prin această atît de atractivă piaţă a capitalului care este Hong Kong. Este probabil normală presupunerea că partenerul de afaceri este dispus să respecte regula jocului potrivit căreia a cîştigat pînă acum. Atîta doar că echilibrul politic al Chinei însuşi este extrem de fragil: un conducător care nu a mai apărut de mult timp în public, din cauza bătrîneţii şi bolii; lupta deocamdată surdă dintre cercurile influente de la vîrf exprimată din cînd în cînd prin procese de corupţie cu execuţii publice. În funcţie de gradul în ierarhie al celui judecat, deduc sinologii care dintre tabere e în avantaj. Desigur, nici un om normal nu-şi ucide "găina cu ouă de aur", şi deci oamenii de afaceri din Hong Kong consideră că chiar prosperitatea lor este arma cea mai adecvată, garanţie în faţa celor mai fideli partizani ai purităţii ideologice. Numai că în istorie s-a mai văzut cum fanaticii neglijează considerentele eficienţei; nici un sacrificiu nu este prea mare cînd e vorba de putere, nu o dată liderii comunişti i-au sucit gîtul "găinii cu ouă de aur". Deocamdată, pe 11 decembrie, a fost "ales" C.H.Tung viitorul şef al executivului, nu prin vot direct, într-o cursă despre care toată lumea spune că "a fost supravegheată". Născut la Shangai, a studiat în Marea Britanie, a lucrat în Statele Unite, magnatul chinez a moştenit o imensă avere - o flotă cu 150 de vase - grevată însă de excesele tatălui său. Cînd l-a moştenit, în 1982, datoriile sufocau afacerea şi C.H. a salvat-o cîştigînd respectul creditorilor, negociind cu fiecare, impunînd prin combinaţia de abilitate şi sinceritate. Calităţi potenţate de creditul acordat de Beijing (120 de milioane de dolari cu 8% dobîndă).

Evident că el este omul pe care contează Beijingul; tot aşa cum el polarizează speranţele oamenilor de afaceri din Hong Kong pentru relativa lor independenţă. C.H.Tung este omul tranziţiei fostei colonii britanice la China şi al adaptării Chinei la regulile din Hong Kong.. Se speră că acele calităţi ale lui care l-au făcut acceptabil pentru ambele părţi, atît comuniştilor cît şi capitaliştilor, cele două caractere îi vor permite să introducă în realitate ceva ce pînă acum n-a existat: "o ţară, două sisteme".

Magdalena BOIANGIU

Argument

Ştire de ultimă oră ne aduce la cunoştinţă că Facultatea de Drept Internaţional a Universităţii „Dacia" din Buzău (!) n-a primit din partea CNEAA, forul care trebuia să i-o asigure, autorizaţia de funcţionare provizorie pe care o aştepta. Tristeţea noastră faţă de descurajarea acestei „iniţiative culturale" este, totuşi, limitată. Mai mare este îngrijorarea ce ne-o provoacă percepţia (greşită, lipsită de rigoare) a noţiunii de universitate, vizibilă şi în acest caz particular. Ceva nu e în regulă; cea mai înaltă formă de învăţămînt, Universitatea, a început să-şi piardă din prestigiul tradiţional, dorinţa de calificare superioară şi de achiziţionare a diplomelor pare să nu mai aibă de-a face cu educaţia, ci, mai degrabă cu inflaţia. Motivele pentru care acest lucru s-a dovedit a fi cu putinţă sînt multe şi nu stă în intenţia noastră a le analiza în numărul de faţă al revistei. Am ales acum această temă a *Dilemei*, acordînd-o într-un fel, preocupării generale din timpul din urmă: *gestionarea energiei*. Intraţi în iarnă sîntem interesaţi cu deosebire de problemele energiei termice sau ale celei electrice – de cantităţi, de resursele de procurare, de costuri sau de descoperirea a noi izvoare de exploatat.
O dată depăşit anotimpul friguros, problemele vor fi altele, urgente toate, mobilizînd efortul general spre rezolvarea lor. Grija pentru energia spirituală – cum este pusă ea în valoare, ce condiţii i se creează în acest scop, în ce măsură i se recunosc meritele în plan social – pare să nu-şi fi găsit anotimpul prielnic. Despre universitate şi universitari se vorbeşte doar toamna, la începutul anului de învăţămînt, în restul timpului lucrurile pot să mai aştepte. Dar pot, într-adevăr? Integrarea europeană la care năzuim presupune un nivel de civilizaţie pentru care situaţia vieţii academice devine un preţios indicator.
Colaboratorii din acest număr al revistei încearcă să aducă în discuţie cîteva aspecte legate de modul în care societatea românească de azi se raportează la Universitate şi la slujitorii ei. Chestiunea nu este cu cîte diplome vom întîmpina mileniul viitor, ci cîtă acoperire în materie de competenţă, rigoare şi spirit civic de înnoire vor avea ele. La Univeristate, lăcaş de tradiţie şi laborator de prognoză pentru soarta societăţii de mîine, este – deocamdată – frig, unul ce nu ţine de anotimpurile în care sîntem preocupaţi de gospodărirea energiei. (T.C.)

Roadele frustrării

Nimic nu este mai uşor de exploatat decît frustrarea colectivă şi nimic nu este mai uşor de creat decît iluzia comandată de victima însăşi. Universităţile private din România stau sub semnul acestui simplu adevăr psihologic. Doar în lumina lui se explică spectacolul de aparenţe suprarealiste la care am asistat imediat după căderea regimului ceauşist.

Cine a admirat irumperea, în peisajul românesc, a universităţilor particulare, începînd cu luna ianuarie 1990, ar fi crezut că ele reprezentaseră principala revendicare a poporului român. S-ar fi zis că nici hrana normală, nici căldura din case, nici crearea instituţiilor statului democratic şi nici libertatea presei nu formau urgenţele de primă mărime; conform realităţii banale din jur, ai fi putut crede că ceea ce a dorit mai mult şi mai mult poporul nostru înainte de revoluţie au fost automobilele cu mărci străine şi învăţămîntul universitar privat. Pe parcursul a cîteva luni, străzile şi şoselele ţării s-au umplut de epave urît mirositoare, iar "universităţile" au început să apară în ritm trepidant, ca ciupercile după ploaie. Am putut contempla cu toţii, fără să ştim prea bine dacă ne aflăm într-o comedie ionesciană sau în realitatea curentă, hîrtii elegante purtînd antete precum «Academia din Rîmnicul Sărat», «Universitatea Ecologică din Caracal», «Academia de Belle-Arte din Dorohoi» etc.etc.

Că apariţia unui învăţămînt universitar paralel, de factură privată, era rodul unor frustrări acumulate timp de decenii - cine ar putea-o nega? Mai ales în ultimii zece-cincisprezece ani de regim ceauşist, cînd începerea studiilor universitare devenise o problemă de viaţă şi de moarte pentru părinţi şi candidaţi, cînd o complicată ecuaţie în care factorul politic, familial şi pecuniar trebuiau să concure armonios la reuşită, absurditatea sistemului existent în România sărea în ochi. O reformă devenise evident necesară - iar ea s-a şi produs încă din 1990 în învăţămîntul de stat, unde numărul facultăţilor s-a triplat în cîteva luni, iar cel al studenţilor a crescut cu peste sută la sută.

Numai că... numai că, tot aşa cum legitima dorinţă de a avea acces la automobile variate a atras în cîţiva ani în România toate rablele Europei, tot aşa legitima dorinţă de a avea învăţămînt superior alternativ a fost speculată de întreprinzători fără scrupule, puşi pe îmbogăţire rapidă. În loc de universitate veritabilă, am asistat la apariţia variantelor mai mult sau mai puţin intelectuale de SRL-uri, vînzătoare de diplome cu utilitate îndoielnică.

Cine se află în fruntea acestor întreprinderi cu profit imediat şi nelimitat? Evident, persoane care, în timpul regimului ceauşist, reuşiseră să strîngă suficienţi bani, de obscură proveniență, pentru a improviza în viteză noile tarabe pedagogice. Nu trebuie să ne facem iluzii: principiul după care se conduc aceste întreprinderi *sui generis* rămîne unul singur - profitul maxim în minimum de timp. Psihologi perfecţi, formaţi la şcoala comunistă de cadre, patronii noilor localuri au înţeles că sentimentul de frustrare reprezintă o mină inepuizabilă şi că el poate fi exploatat fără limite: ei au oferit, în consecinţă, doar aparenţele unui învăţămînt, destinat celor ce nu au avut acces la învăţămîntul veritabil.

Majoritatea covîrşitoare a clienţilor universităţilor particulare de la noi o formează candidaţii respinşi la formele de învăţămînt oficiale, cei care nu au reuşit să treacă examenul de admitere. În lipsa unei pregătiri autentice, li s-au oferit şi li se oferă - contra unui cost piperat, desigur - diplome pompoase.

Timp de peste şase ani, reglementarea în fapt a acestei chestiuni a fost în permanenţă amînată, *et pour cause*: ca şi în alte domenii, puterea neo-comunistă a protejat intinctiv pe comuniştii transformaţi în prosperi capitalişti. Legea promulgată în acest scop, lege de o ambiguitate perfectă, amînă *sine die* rezolvarea problemei. Şi astfel România şi-a mai asigurat o originalitate incontestabilă: sîntem singura ţară din Europa (singura!) în care universităţile particulare, oficial recunoscute, există - şi încă în asemenea cantitate. Să precizăm că, după căderea comunismului, toate ţările din Est (Polonia, Germania, Cehia, Ungaria, Bulgaria etc.) au adoptat, în regim de urgenţă, legi care interziceau apariţia de universităţi particulare. Nu trebuia să fii profet pentru a prevedea la ce dezastru te puteai aştepta din partea unor comunişti imaginativi, gata să profite de libertate în manieră proprie.

Mihai ZAMFIR

Custodia unei tradiţii
(pseudo-confesiuni)

Universitatea românească n-are mai mult de 135 de ani, cîţi se împlinesc de la înfiinţarea celei din Iaşi. După ce, în 1864, actul de fondare al celei din Bucureşti a primit şi el aceeaşi iscălitură domnească, a lui Alexandru Ioan Cuza, se poate vorbi de un învăţămînt superior modern în ţara noastră. Oricît ne-am lăuda cu Academiile de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, al căror nivel era desigur al unui bun colegiu occidental, dar care aveau ca limbă de predare greaca – mai aticizantă, sau mai barbară, după cîtă carte ştia dascălul adus din Tesalia, de la Patmos, din Cipru sau de la Trapezunt – nu e mai puţin adevărat că tradiţia noastră universitară e mai nouă decît în apusul Europei. Firește, orgoliul "protocronist" este măgulit de gîndul că startul bulgarilor, al sîrbilor, al turcilor a întîrziat şi el şi că balcanicii creştini au început prin a veni la Bucureşti ca să înveţe medicina. Dar legea pentru numirea profesorilor universitari şi regulamentul de ordine şi disciplină a studenţilor poartă aceeaşi dată: 10 februarie 1899. Dacă facem socoteala cîte generaţii de profesori s-au perindat la catedrele întemeiate în acea fericită perioadă de construcţie a României moderne, ajungem la şase, inclusiv cea aflată astăzi în activitate.

În aceste condiţii, se întîmplă cîteodată – cunosc eu însumi măcar trei cazuri – ca jumătate din acest şir de generaţii să-i aparţină aceleiaşi familii. Situaţia, de natură să atragă interesul sociologilor, presupune obişnuirea precoce cu o zonă de preocupări şi cu un stil de viaţă. A fi crescut în mijlocul cărţilor, al cărţilor cumva alese într-un anumit spirit sau numai pentru folosul specializării, prinde bine. În cazul unei formaţii umaniste, deschide şi perspectiva unui refugiu privat; altfel, înseamnă doar a cîştiga timp pe parcursul viitorului destin de performanţă. Oricum, continuitatea aceasta nu e semnificativă decît dacă e fortificată printr-un sentiment al tradiţiei. Ceea ce din afară pare o mîndrie de blazon, este conştiinţa că ai, ca o datorie faţă de înaintaşi, de asumat custodia unui mănunchi de atitudini şi de convingeri care, în ochii tăi, formează încă un model. E uşor a copia docil partea convenţională a unei fizionomii morale, restul fiind irepetabil, pe cînd a recunoaşte la predecesori, în scrisul lor sau chiar în amintirea unor cuvinte şi fapte, ceea ce este capabil să călăuzească şi să inspire implică o răspundere. Cum să fii profesor vrea să zică şi o "metodă" a dialogului – fiindcă dăscălia nu se învaţă la seminarul pedagogic – şi un respect faţă de profesionalism, dar mai cu seamă asimilarea unui ansamblu de valori, ţinînd cumpăna între ataşamentul reverenţios şi luciditatea critică, deopotrivă de legitime.

Problema care se pune deci nu e a continuităţii, ci a cărei moşteniri se păstrează. Celor de vîrsta mea, a căror tinereţe s-a consumat întreagă în climatul de suspiciune şi de *damnatio memoriae*, le e limpede că tradiţia se apără şi, eventual, se ascunde, că nu e aşadar o preluare pasivă, fără efort sau curaj personal. A venit timpul libertăţii depline? Parcă se pierde ceva din preţul ei, pe care-l sporea intransigenţa. Normalitatea noastră n-a izbutit pînă acum să semene cu aceea din ţări ca Anglia sau Elveţia, unde nici o discordie civilă, de mai bine de un secol, n-a mai împărţit implacabil oamenii în tabere şi unde viaţa publică, impregnată de istorie respectă reperele fixate de sute de ani.

Învăţămîntul nostru se află încă la începutul fazei de reconstrucţie şi revitalizare care i s-a făgăduit. Ce moştenire poate revendica universitatea pe care o slujim? Cu cît vom căuta mai departe în trecut, cu atît vom obţine mai lesne unanimitatea, care nu s-a stabilit încă asupra unor episoade mai recente. În epoca în care se puneau bazele Universităţii din Bucureşti, aplicarea unor formule general răspîndite în Occident avea sensul unei sincronizări rapide, al unei integrări în Europa, ceea ce este şi astăzi imperativul la care sîntem cel mai sensibili. Ca şi pentru Constituţia din 1866, importarea unui *curriculum* cerut de nevoile unui mediu complet diferit a fost criticată de adversarii "formelor fără fond". Inegalitatea pe care o denunţau ei nu era însă fatală şi iremediabilă. Corectura handicapului trebuia să înceapă de la etică şi comportament. Dînd dovadă de acel realism pragmatic care i-a condus judecata şi acţiunea, Carol I nu s-a lăsat impresionat de omagiile unei delegaţii de profesori ai Universităţii de curînd întemeiate: "Mie daţi-mi caractere", le-a răspuns. Adecvarea acestei exigenţe la situaţia morală a societăţii româneşti sîntem în măsură să o apreciem chiar după nouă decenii de la rostirea cuvintelor regeşti.

Acea Universitate de la începutul veacului nostru era menită să întîmpine necesităţile unui tip uman, produs de revoluţia industrială. De aceea, ca şi acum, interesul studenţilor se îndrepta îndeosebi către Drept, şcolire prin care se deschidea drumul spre administraţie sau spre reglementarea litigiilor de proprietate. Pe un tînăr întors din Germania cu un doctorat în filosofie, Maiorescu îl trimitea îndărăt, cu altă bursă, ca să studieze ingineria: încă un semn de realism.

Altă trăsătură caracteristică a instituţiei pe care strămoşii noştri au gîndit-o modern era accesibilitatea ei pentru ambele sexe (o inovaţie revoluţionară: acum o sută de ani nu erau, îşi aminteşte Rădulescu-Motru, "mai mult de trei-patru studente în toată Universitatea"), precum şi pentru orice crez religios. Ortodocşi, catolici, protestanţi şi evrei – chiar pe vremea cînd cei din urmă n-aveau încă drepturi civile – au stat alături la cursuri sau în sălile de lectură ale Fundaţiei Regale. Pătrunderea discriminării în mediul universitar a fost imediat urmată de asaltul extremei drepte contra democraţiei.

Libertatea intelectuală a fost de la început admisă în Universitatea noastră. Nici un fel de opreliști n-au îngrădit cercetarea sau expresia publică a rezultatului ei. O disciplină pe care profesorii şi-au impus-o singuri a garantat că politica va rămîne în afara spaţiului academic. Cînd, în 1906, N. Iorga şi-a chemat studenţii la cea dintîi manifestaţie a tineretului naţionalist, cuvîntarea sa, ţinută ca lecţie *suplimentară* la Facultatea de Litere, într-o duminică, sub titlul *Despre drepturile limbii naţionale în statul modern*, a avut o ireproşabilă aparenţă de conferinţă istorică (doar a doua zi, 13 martie, a avut loc mitingul, într-o sală închiriată special). După o jumătate de secol în care profesorii şi cursurile lor au fost obiectul unui necruţător control dogmatic, să revenim la seninătate. Totuşi, fără a da uitării cît rău au făcut propagandiştii şi cenzorii de pînă ieri, care mai sînt deocamdată colegii noştri.

Pentru faptul că învăţămîntul superior este încă legat de un trecut de care ar trebui să se despartă cît mai curînd, nu e de vină decît societatea care se înnoieşte doar încetul cu încetul. De unde profesori adevăraţi, dacă educaţia normală pentru un profesor a fost o excepţie, în loc să fie regula? Numărul lor ar fi insuficient şi pentru Universitatea de stat, darmite pentru cele particulare, răsărite oriunde. Acestea au fost vegheate din leagăn de vigurosul instinct de conservare a celor înlăturaţi din altă parte pentru incompetenţă, ori au primit în *staff*-ul lor improvizat o sumedenie de inşi cu un standard redus de onestitate intelectuală şi integritate personală. Iată un sistem care nici măcar nu se ştie bolnav, ceea ce face viitorul său şi mai problematic. O dificultate mai veche este de a echilibra raportul dintre cultivarea adevărului celui mai nuanţat, bazat pe chezăşia celor mai recente cercetări şi instruirea de practicieni, care n-au vocaţie pentru teorie, dar care, cu o informaţie extensivă, ar fi în stare să răspundă unor întrebări variate, de nivel mediu. Poate aceeaşi Universitate să îndeplinească ambele funcţii şi să asigure absolvenţilor săi, fără nici un sprijin din partea statului, un rost corespunzător cu orientarea lor? Ar fi ca şi cum armata ar da aceeaşi pregătire soldaţilor şi ofiţerilor ei. Se vor dezvăţa oare studenţii de memorizarea mecanică a cursului tipărit, care face de prisos bazarul de conferinţe savante pe care li-l oferim? Are ţara asta, cu un milion de analfabeţi, învăţămîntul necesar într-o vreme în care soarta ei atîrnă de votul fiecărui om? Nu e păcat că o specializare excesivă îi lipseşte pe tineri de cunoştinţele de literatură şi de artă fără de care rămîn sufleteşte infirmi? Şi n-ar fi cel mai urgent ca Universitatea, prin cultura generală pe care o consolidează, să împiedice greşelile de gust provenite dintr-o educaţie artificială, de fudulie patriotică, pe care o hrăneşte demult televiziunea? Sînt întrebări pe care experienţa ne sileşte să ni le punem înaintea multor altora.

Andrei PIPPIDI

● Anul IV ● Nr. 206 ● 20-26 decembrie 1996 ●

Universitari, cercetători

A vorbi despre universitari înseamnă în primul rînd a risipi o sumă de idei preconcepute, larg răspîndite în lumea românească, dar şi a lămuri puţin ce se înţelege prin universitar. De fapt, cred că mai potrivit ar fi termenul de lume academică, în locul celui de lume universitară. Aş îngloba în această lume şi cercetătorii care, cel puţin formal, nu sînt, la noi, legaţi direct de Universitate, dar care prin pregătire, preocupări şi activităţi (adesea de natură didactică la nivel superior cum ar fi conducerea de doctorate şi în general formarea cercetătorilor mai tineri) sînt cu totul asimilabili celor ce activează în universitate.

Pe de altă parte, antiselecţia sistematică – pe lungi perioade – în promovările din învăţămîntul universitar românesc (mai ales – dar nu exclusiv) în specialităţile umaniste a introdus în lumea universitară personaje care – dacă ne-am raporta la standardele în vigoare în ţările dezvoltate – nu ar trebui în nici un caz să se găsească acolo unde se află acum. Că aceasta se vede – de pildă – cu ocazia alegerilor democratice pentru consiliile facultăţilor sau senatele universităţilor aproape că nu mai trebuie relevat. A bon entendeur... Dar revenind la universitarii şi cercetătorii adevăraţi, o primă chestiune este aceea a motivării lor profunde. A. Huxley, care a avut în familie cel puţin doi savanţi de mare reputaţie, şi care poseda el însuşi o solidă cultură ştiinţifică, scria că savanţii sînt ca nişte copii care se amuză făcînd cercetare în modul cel mai serios. Şi în fond avea dreptate: cred că o enormă majoritate face cercetare pentru că aceasta îi pasionează. Întîmplarea poate juca un rol important atît în alegerea specialităţii, cît şi în apariţia unor oportunităţi. Dar interesul pentru nou, dorinţa de a afla adevărul, dorinţa profundă de a înţelege stau la baza oricărei vocaţii ştiinţifice. Şi nu trebuie uitat, un bun profesor universitar nu trebuie să fie doar un bun pedagog (unii nici nu sînt), ci trebuie să fie capabil să-şi transmită nu numai cunoştinţele, ci şi pasiunea. Ca să nu mai spun că e greu să fii un bun universitar dacă nu ştii mult mai mult decît ceea ce predai. A ţine un acelaşi curs ani şi ani este relativ uşor. A putea să fii chiar la nivelul cunoştinţelor de bază în pas cu nivelul şi tendinţele actuale ale disciplinei respective este mai greu. A motiva tinerii spre direcţii importante e şi mai greu. În relaţiile cu colegii, fie ei mult mai tineri, sau mult mai puţin cunoscuţi, sau cu studenţii, atitudinea normală ar trebui să fie de o perfectă civilitate, obiectivitate şi colegialitate. Argumentele de autoritate nu au nici o relevanţă şi nu fac decît să discrediteze pe cei ce le invocă.

Revenind la motivări, într-o carte publicată în anii '30, A. Einstein descrie foarte precis ce l-a motivat pe el să facă ştiinţă. Tot Einstein arăta că ambiţia de a fi cel mai bun, un anumit spirit "sportiv" pot fi motivări, dar nu cele esenţiale. Sau, altfel spus, cine este ghidat doar de acestea, cu greu va face lucruri realmente importante în ştiinţă. În sfîrşit, ceea ce am remarcat la mulţi savanţi de renume pe care am avut ocazia să-i întîlnesc, a fost extrema lor modestie (care – desigur nu excludea deloc conştiinţa propriei valori).

Toate acestea se întîlnesc, într-o măsură mai mare sau mai mică şi în mica noastră lume academică.

Vorbeam la începutul acestor rînduri de idei preconcepute. Una priveşte utilitatea (sau mai degrabă inutilitatea) unor oameni dedicaţi cercetării, studiului. Societatea românească a fost profund distorsionată în ultimii 50 de ani şi exemplele concrete ale unor savanţi făcuţi peste noapte, utilizarea (imbecilă) a unor titulaturi de "Profesor universitar doctor" (ca şi cum un profesor universitar n-ar trebui să fie doctor), experienţa practică a unor institute de cercetare în care nu se cerceta mai nimic, dar care era un loc călduţ pentru multă lume, doctorate sau premii acordate nemeritat, asocierea autoritară dar fără nici un merit personal la lucrări făcute de alţii, ca să nu mai vorbim de unele imposturi absolute, toate acestea au compromis la noi ideea de excelenţă a lumii academice.

Apoi, pe aceeaşi linie, ideea că munca didactică şi cea de cercetare sînt uşoare şi la îndemîna oricui: idee eminamente falsă care ar merita să fie discutată mai pe larg.

Căci bucuria unei descoperiri (fie ea şi măruntă) nu poate şterge frustrările, încercările nereuşite, momentele de îndoială. Ştiinţa este o aventură minunată dar care prezintă mari riscuri. Să respectăm deci pe aceia care şi-au asumat aceste riscuri evitînd activităţi mult mai uşoare sau mai bine răsplătite la care inteligenţa şi calităţile lor le-ar fi dat dreptul.

Iar despre statutul universitarilor şi mai ales al cercetătorilor în lumea românească de astăzi un singur cuvînt este suficient: înjositor.

G. GUSSI

Institutul de Matematică al Academiei Române

Învăţămîntul superior şi învăţămîntul „superior"

Propaganda naţionalist-comunistă din ultimii 50 de ani ne-a obişnuit să auzim – şi în parte să credem că România, în ciuda greutăţilor materiale, posedă un capital intelectual deosebit. Mitul inteligenţei româneşti a fost alimentat din plin atît de discursul protocronist despre "trecutul glorios" al ştiinţei româneşti, cît şi de mediatizarea intensă a rezultatelor "deosebite" ale elevilor români la olimpiadele internaţionale. Inteligenţa superioară românească era prin urmare fie rezultatul unei inteligenţe abisale naţionale, fie al sistemului de învăţămînt, fie al amîndurora.

La o privire mai atentă însă asupra presupusei inteligenţe abisale, descoperim că aceasta este efectul unui etnocentrism specific societăţilor slab dezvoltate din punct de vedere material, abil exploatat de propaganda de stat (a se vedea bancurile abundente înainte de 1989 în care "băştinaşii" – românii – sînt mai inteligenţi decît ceilalţi). Cît despre eficacitatea deosebită a sistemului de învăţămînt românesc, cercetările comparative recente ne demonstrează în fapt contrariul: în topul publicat de revista *Newsweek* din 2 decembrie 1996 asupra rezultatelor obţinute de elevii din 41 de ţări la testele de matematică şi ştiinţe exacte, România este sub media mondială. Mai mult decît atît, ţări faţă de care românii au avut un sentiment "tradiţional" de superioritate precum Bulgaria, Ungaria, Slovacia sau Rusia se află mult în faţa României.

Deşi nu dispunem de date comparative în privinţa învăţămîntului superior, este probabil ca şi situaţia studenţilor să fie asemănătoare. Factorii esenţiali relevaţi de studiul amintit pentru atingerea unor rezultate superioare precum stilul de predare care încurajează gîndirea şi nu memorarea mecanică, accentul pus pe calitate şi nu pe cantitate sau recunoaşterea rezultatelor academice sînt din păcate tot atît de puţini prezenţi în universităţi ca şi în învăţămîntului mediu românesc. Datorită sistemului autoritar de predare în care profesorul "predă" adesea citind pur şi simplu, iar seminariile sînt simple reproduceri – în cel mai bun caz traduceri – ale unor lucrări publicate, creativitatea este redusă la minimum. Examenele nu cer decît reproducerea cunoştinţelor predate, iar lucrările de seminar sînt lipsite de un *feed-back* riguros care să ofere orientarea necesară studenţilor. Modelul de învăţămînt românesc, demodat şi rigid, consideră Cunoaşterea ca fiind în posesia absolută a profesorilor: profesorul, asemeni unui zeu, încurajează formarea discipolilor după chipul şi asemănarea sa. Efectele negative ale acestui model sînt observabile în starea de apatie şi dezorientare a studenţilor, prezenţa scăzută şi participarea redusă la discuţii, copierea masivă sau superficialitatea pregătirii.

Schimbarea sistemului de învăţămînt universitar românesc într-un învăţămînt "superior" este un proces dificil şi lent, ce nu poate fi redus la o înlocuire a indivizilor – fie profesori incompetenţi, fie studenţi slabi –, ci necesită în primul rînd o schimbare a organizării universitare. Primii paşi timizi au fost făcuţi odată cu acordarea autonomiei universitare şi adoptarea sistemului de credite în Universităţile din Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Timişoara. Contrar modelului autoritar actual, noul sistem universitar de tip occidental favorizează studiul calitativ: prin posibilitatea alegerii cursurilor creşte motivarea studiului, iar prin organizarea individuală a timpului – studenţii putînd amîna examenele – se evită studiul superficial.

În prezent, studenţii se află în faţa unei false alternative. Pe de o parte, plafonarea intelectuală datorată unei specializări înguste şi unei integrări profesionale cît mai rapide; pe de o alta, pregătirea autodidactă alimentată de modelul erudit interbelic şi izolarea în "sferele culturii" – variantă ce exclude cel mai adesea integrarea socio-profesională. Principiul fundamental al Universităţii, de pregătire şi formare a studenţilor într-un spirit universal, este încurajat în sistemul occidental prin libertata studierii unor domenii diverse, fără a se impune o specializare în primii ani. Desigur că acest sistem nu este perfect: unul dintre "defectele" sale majore sînt taxele, care exclud oportunităţile egale. În plus, investiţiile în învăţămînt sînt dintre cele mai nesigure: beneficiile obţinute nu sînt individuale şi nici imediate. Dar, fără o introducere rapidă a noului sistem, modernizarea fondului material şi recunoaşterea meritelor academice în plan social, inteligenţa românească va continua să rămînă un fenomen rar sau doar un mit.

Bogdan VĂSI

Lecţia realului

Activitatea mea la catedră fiind oarecum recentă, în strîns raport cu "dificila tranziţie", nu-mi pot aroga desigur o competenţă didactică normală. Totuşi, cîţiva ani de muncă pe acest tărîm, fie şi la marginea "sistemului", pot îndritui unele observaţii. Lucrînd mai înainte în cercetare, noua ipostază îmi dădea posibilitatea să valorific o experienţă socotită în genere complementară. În plus, deoarece aveam o formaţie medie de pedagog, ca "normalist" şi licenţiat în istorie, puteam socoti că mi se dădea, în fine, ocazia unei verificări, oricît de tîrzii, a propriilor mele resurse pe acest tărîm. Corect ar fi să spun că la începutul anilor '80 mi s-a mai oferit o dată asemenea ocazie, dar am refuzat-o pentru că era condiţionată politic. De data aceasta, în 1990, eram chemat să fac cursuri de istoriografie într-un moment cînd Universitatea cunoştea, ca şi ansamblul corpului social, mari convulsii, năzuind chiar la o primenire esenţială.

Ce trebuia să devină, în noul context, învăţămîntul istoric? M-am întrebat astfel îndată, ca şi alţi colegi de breaslă, conştient că răspunsul nu putea fi simplu şi că o înnoire autentică în acest domeniu ţinea de numeroşi factori. Istoria ca discurs cognitiv e consubstanţială istoriei-realitate (după expresia lui Marrou) şi de aceea pendinte în bună măsură de ea.

Cum a evoluat între timp istoria-realitate, ce stranii sinuozităţi a putut ea descrie, se cunoaşte în linii mari, ca şi modul cum a răspuns la noile exigenţe tagma istoriografică. Personal, am folosit ocazia ce mi se dădea, acum fără condiţii, pentru a spune şi de la catedră cît de înaltă îmi apare, mai ales la vreme de criză, misiunea istoricului. Mă puteam folosi, sub acest unghi, de reflecţiile lui Kogălniceanu, Xenopol, Iorga, Pârvan, a căror activitate îmi era destul de familiară. Îndemnuri analoage puteau fi apoi convocate prin G. Brătianu, I. Lupaş, D. Prodan, M. Berza, pentru a nu aminti, din lunga serie de istorici ai secolului nostru, decît puţine nume. Aş adăuga la ele şi cîteva din afara ţării, nume de care mă socoteam legat prin certe afinităţi sau de care mă apropiase cumva hazardul lecturilor. H. Pirrene, H. Hauser, L. Febvre, F. Braudel, din atîţia îmi vin primii în minte, însă nume de mare prestigiu ar putea fi evocate şi din istoriografia germană sau din cea anglo-saxonă. Mă gîndesc îndeosebi la A. Lovejoy, G. Faber, R. Koselleck, Jörn Rüsen, prin care discursul istoric a cunoscut o sensibilă ajustare pe linia ideilor şi mentalităţilor.

În mai toate cazurile, era vorba despre o insatisfacţie adîncă privitoare la învăţămîntul istoric în şcoala de orice grad, nemulţumire izvorîtă din contrastul existent între ceea ce "ştiinţa istorică" a putut dezvălui, mai ales în ultimul secol de cercetări, şi modul cum rezultatele respective erau valorizate didactic. Un asemenea contrast fusese pus în lumină, la timpul său, de N. Iorga, criticul cel mai vehement al unui învăţămînt nepus încă în concordanţă cu cercetarea istorică. Nimeni n-a pledat mai febril şi mai persuasiv pentru implicarea istoricului în realitatea din jur, veritabilă *didactica magna*, şi pentru revitalizarea istoriografiei pe seama vieţii înseşi. Prejudecata obiectivităţii, alimentînd o alta cu privire la poziţia istoricului faţă de timpul său, trebuia deci abolită. Nimic mai util, insista el, decît "a pune sufletul tînăr în măsură să primească impresia zguduitoare a faptelor înseşi, de care o fricoasă şi neghioabă pedagogie îl fereşte". Lecţia realului putea fi valorizată şi pe un alt plan. Căci istoricul, dacă îşi înţelege cum trebuie misiunea, devine "un mărturisitor al unităţii neamului peste hotare politice şi de clasă, un predicator al solidarităţii de rasă şi un descoperitor de ideale". Era un alt fel de a defini acele "permanenţe" de care autorul *Istoriologiei umane* vorbise mereu şi pe care oricine se ocupă de trecut e tentat să le identifice.

În sensul unor idei ca acestea am încercat să-mi întreţin eu însumi auditoriul, convins că ignorarea permanenţelor se răzbună. Oricît de justificate ar fi criticile aduse istorismului, ele nu pot motiva abolirea unei întregi direcţii de gîndire, mai ales acolo unde problema identităţii colective e încă presant actuală. Îngroşările ce se produc de regulă într-un asemenea discurs pot fi diminuate prin acel "spirit universitar" sugerat de Iorga, în sensul tendinţei de a privi lucrurile de sus, în deplină libertate, cît mai larg şi mai profund. Perspectiva integratoare, sintetică, e o condiţie la care se pot adăuga altele, vizînd anume toleranţa, generozitatea faţă de *celălalt*, sensul uman al oricărei abordări în acest domeniu.

Dacă rostul istoriei, ca disciplină didactică, este cunoaşterea umanităţii în ansamblu, prin definirea lucrurilor făcute de oameni în timp şi spaţiu, simpla memorizare mecanică de nume, fapte, circumstanţe, nu poate fi de mare folos. Discursul istoric (*Kunst und Wissenschaft zugleich*, după Ranke) trebuie să fie de aceea un mijloc de extensie a experienţei proprii, de înălţare a fiinţei, de comprehensiune filozofică a omului.

Întrucît Universitatea de azi răspunde acestei cerinţe? Pînă la ce punct a fost însuşită de istorici lecţia realului? Mă tem că în prea mică măsură. Deşi există, ici şi colo, tentative notabile de renovaţie în sensul amintit. Un răspuns judicios nu se poate da încă. Breasla istoriografică mai are atîtea de făcut pentru a-l pregăti cum se cuvine.

Al. ZUB

Literatura română neacademizată

În universităţile româneşti a căror activitate a fost dezideologizată, se remarcă multă inerţie în academizarea valorilor literaturii noastre. Scuturate de praful ideologiei, programele analitice au rămas aproape neschimbate. Multe dintre valorile autentice nu trec pragul acestor programe, din motive nu totdeauna lesne de înţeles. Aş semnala unele dintre absenţele cele mai flagrante. Receptarea avangardei istorice nu pare a se deosebi prea mult de cea a momentului de afirmare, cînd conştiinţa publică s-a simţit ultragiată de radicalismul etic şi estetic al manifestelor şi manifestărilor ei (de notat, totuşi, cercetările unor universitari ca Ion Pop şi Marin Mincu, care sînt şi remarcabili critici literari). Un mare poet ca Ion Vinea, care poate fi tratat în cadrul avangardei istorice dar şi ca valoare individuală, rămîne în continuare o victimă a prejudecăţilor academice faţă de fenomenele de avangardă. În schimb, sămănătorismul începutului de secol, numit de Eugen Lovinescu "cimitirul literaturii române" şi urmaşul său interbelic, gîndirismul (în treacăt fie spus, tot atît de macabru ca şi sămănătorismul), care au cultivat ruralismul, autohtonismul, paseismul, rămîn reperele unei spiritualităţi româneşti refractare la valorile modernităţii. Nu este oare acesta un boicot – ca să preiau o metaforă a lui Blaga – al valorilor estetice prin care cultura română s-a sincronizat cu cele europene, afirmînd în schimb valorile extraestetice (etnice, religioase, altfel spus, românismul, respectiv ortodoxismul) ale unor curente retrograde chiar şi pentru timpul manifestării lor.

Aş semnala apoi cîteva momente de istorie literară detabuizate după Decembrie '89: literatura şi critica Cercului "Criterion" ori ale Cercului Literar din Sibiu. Numai proza lui Mircea Eliade dintre criterionişti şi poezia lui Ştefan Aug. Doinaş dintre cerchişti au fost introduse în programa de liceu. Iar programele universitare par a le copia pe cele de liceu, cu viza Ministerului Învăţămîntului. Deşi operele scriitorilor din aceste cercuri culturale au fost restituite (aproape) integral, ele se bucură doar de atenţia care se acordă fructelor exotice. Un tratament asemănător se aplică şi operei scriitorilor din alte grupări: grupul suprarealist român (cu Gellu Naum, Gherasim Luca şi ceilalţi), gruparea "Albatros" (cu Geo Dumitrescu, Ion Caraion şi Virgil Ierunca), Şcoala de la Tîrgovişte (cu Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu ş.a.), gruparea oniristă (mă refer la Leonid Dimov, Virgil Mazilescu şi Dumitru Ţepeneag), "valurile" de scriitori formaţi la revista *Echinox*, Cenaclul de luni (condus în anii '80 de criticul Nicolae Manolescu), tot atîtea centre ale rezistenţei prin cultură faţă de comunism. Dintr-o confuzie întreţinută între "cultură naţională" şi "cultură naţionalistă", sînt exaltaţi scriitorii cu mesaj naţionalist, prin care ar vorbi un "genius loci", şi ignoraţi cei care manifestă o atitudine cosmopolită, europenistă, consideraţi nereprezentativi pentru literatura română. Explicaţia acestui tratament discriminatoriu să fie oare opţiunea pentru exil (exterior/interior) făcută de unii scriitori din aceste grupări în anii instalării comunismului sau, mai tîrziu, în anii aşa-zisei "revoluţii culturale"? Tabloul de valori literare academizate tinde a păstra culorile şi ierarhiile cu care propaganda oficială de ieri sau de azi a încercat/încearcă să ne educe privirea.

Din contactele personale şi lectura presei din diaspora românească, am constatat că scriitorii din exil acreditează un tablou de valori care nu se suprapune celui pe care propaganda oficială s-a străduit/se străduieşte să-l impună în ţară. Profesorii români care predau la universităţi din străinătate adoptă atitudinea exilaţilor, atunci cînd nu pleacă cu lecţia gata învăţată din ţară sau, pur şi simplu, refuză – cu lăudabile excepţii (unele prezente la această reuniune) – să se mai intereseze de fenomenele vii, de actualitate, din literatura română. Or, serviciul lor ar fi imens, atîta vreme cît nu sînt incomodaţi de nici o autoritate de stat, promovînd acele valori sincronice cu gîndirea şi sensibilitatea mondială, care rămîn marginale sau se bucură de o receptare retardată în ţară.

O bună parte din literatura română este deci menţinută în marginea cercetării academice sau rămîne neacademizată din motivele amintite, cărora li se adaugă eroarea situării centrului. Fiindcă acesta se află pretutindeni unde se întîmplă ceva important în literatură, este perceput ca o absenţă în prezent şi, tocmai de aceea, situat ca realitate ideală în trecut. Literatura română reprezintă, în optică academică, un muzeu cu număr fix de valori ridicate pe soclu. În loc să fie în avangarda receptării fenomenelor literare în desfăşurare şi a revizuirii valorilor trecutului, universităţile româneşti rămîn conservatoare, cultivînd o atitudine mitizantă faţă de trecut şi manifestînd opacitate, chiar respingere, faţă de prezentul viu.

Literatura neacademizată are, de pe urma acestui tratament discriminatoriu, şi un avantaj: acela de a nu-i substitui receptării intermediarele lecturii de la catedră şi de a-i vorbi direct cititorului fără prejudecăţi academice. Şi totuşi, valorilor literare autentice trebuie să li se facă dreptatea integrării lor în studiul academic, prin revizuirea permanentă a programelor analitice, nu în beneficiul trecutului, ci al viitorului.

Dumitru CHIOARU

P.S.: Acest text a fost prezentat în cadrul Reuniunii internaţionale "Cultura română în universităţile lumii", desfăşurate între 18-23 iunie la Bucureşti şi Sibiu, sub egida organizatorică a Fundaţiei Culturale Române.

Un scenariu şi erorile sale

Scenariul oficial sună astfel: studentul vine la facultate fiindcă are interesul s-o facă, fiindcă este în permanenţă interesat (nimeni nu-l obligă, facultatea e facultativă, nu-i aşa?), fiindcă apetitul de cultură nu-i dă pace, iar setea de cunoaştere îl mistuie, într-un cuvînt fiindcă este purtătorul prin excelenţă al unei forme transcendentale a întrebării şi deţinătorul unei facultăţi apriori de a pune probleme. De-ar fi să dublăm această poveste de legitimare cu o distribuţie economică, în spaţiul economic universitar, studentul întruchipează sub toate formele cererea însăşi, cererea de cultură, de informaţie, de formaţie, cerere cu orice preţ şi sub orice chip, chiar dacă în practică această cerere e aproape inexistentă, fiind întreţinută în stare de exploatare artificială de oferta profesorală. Studentul este apriori *hot* – paleativ postmodern pentru o formulă în esenţă romantică şi care şi-a accentuat între timp izul hegelian: căci dacă pe vremuri profesorul forma studenţii, conducîndu-i la "sinea" lor, aducîndu-i la spirit, acum studenţii sînt cei care *se* formează (singuri) prin "ocolul profesor", care "reajung la sine" după "înstrăinarea profesor".

De partea cealaltă scenariul oficial postulează un profesor sondînd această cerere difuză, dar hot, prin oferta precisă, dar cool pe care o face. Nepierzînd niciodată din vedere referinţa supremă: interesul studentului – de suscitat, de resuscitat – el are mereu aerul de a răspunde unei întrebări, el se comportă ca şi cum ar fi veşnic interpelat, orice ar spune... *el dialoghează*. Şi aceasta tocmai pe fondul întunecat al unui "brainstorm" constitutiv studentului, deasupra capului căruia planează oficial prezumţia de "Sturm und Drang". Or, încă o dată, în practică, acest dialog este aproape inexistent, dialog mai degrabă imaginar şi din care studenţii lipsesc cea mai mare parte a timpului (ei nu sînt pe *scenă*!). Căci dialogul e mai înainte de toate *înscenat*, a merge la curs devine la limită a merge la teatru, sala de curs e în extremis o sală de spectacole în care cîţiva cool students urmăresc un hot teacher în plin monolog.

În ce măsură cererea şi oferta îşi găsesc bună întîlnire, această nu interesează aici. Să spunem doar că efectul constatat de Baudrillard se repetă: se ajunge inevitabil la un moment în care esenţialul nu mai e de a satisface cererea, ci de a o suscita şi incita, de a o crea, de a o inventa, de a o *produce* pentru ca prin forţa ei de absorbţie să relanseze de fiecare dată sistemul, ; rpetuîndu-l. Iar acest lucru se întîmplă azi, ceea ce se poate observa cel mai bine în practica universitară de zi cu zi, practică ce întinde scenariului oficial o oglindă în care acesta se inversează caricatural: profesorul şi studentul îşi schimbă între ei calificativele "hot-cool" în folosul unei veritabile dead line. Dar el nu numai că e contrazis de practică, ci chiar şi la nivelul său (ideologic), scenariul oficial este oarecum deşirat între două paradigme (una a trecutului – modernă, şi una a viitorului – bineînţeles (!) – postmodernă) între care încearcă un compromis care-l compromite încă o dată. În marginea acestei duble rupturi-tensiuni ne situăm şi noi cu doar cîteva constatări.

Retoric: cîţi dintre noi n-am gustat măcar o dată din fructul amar – otrăvit al acelor seminarii de coşmar în care singurătatea profesorului (sau a substitutului său) şi apatia studenţilor îşi dau mîna pentru a forma cea mai concludentă probă împotriva "poveştii de legitimare" oficiale... "Aveţi întrebări?", iar capetele se lasă-n jos parcă sub puterea unui blestem etc. etc. Încărcătura de penibil nu vine din faptul că nimeni nu are întrebări, ceea ce ar însemna că ori cursul a fost destul de edificator, ori că el n-a interesat în-fapt pe nimeni, ci din aceea că în aer pluteşte un şantaj la întrebare, o ameninţare şi o provocare vizînd tocmai apetitul cultural al studentului, apetit pe care se fundează întregul demers al instituţiei, însăşi existenţa ei. Ceea ce este ţintit este tocmai forma transcendentală căreia cursul ar fi trebuit să-i constituie materialul empiric, tocmai facultatea de a pune întrebări (transformată acum în obligaţie şi datorie) pe care scenariul oficial o postulează ca fiind prin excelenţă a studentului. Or, studentul tace chitic, scormonindu-şi creierii, încercînd disperat să nască o întrebare, oricare, de care profesorul se va agăţa la fel de disperat. Dubla sfidare sub puterea căreia însăşi credibilitatea şi rostul instituţiei se clatină. Căci ce poate fi mai dezolant şi mai distructiv pentru ea decît faptul că în locul dialogului paideumatic nu are loc decît o înfruntare între un profesor înfăşurat în propria-i singurătate şi rezistenţa la cultură a studentului, rezistenţă amintind de cea milenară a maselor la provocarea sensului, a culturii, a politicu' ii, a socialului? Profesorul monologhează iar studentul fa masă, în tăcerea lui jenată studentul e masa. Student de masă. Iar dacă la începutul secolului vocea unui Iorga mai putea încă vrăji, "plutind peste masa de capete luminate din sală", în zilele noastre, în spaţiul *agonal* pe care-l constituie orice sală de curs (vezi Foucault şi raporturile de forţă inerente şcolii şi tandemului maestru-discipol şi de ce nu şi cuplului actor-spectator...) vocea profesorului nu mai farmecă pe nimeni, ea stînjeneşte, deranjează, aminteşte de o îndatorire de la care toţi ne-am derobat. Profesorul e cel care încearcă a-i prinde pe studenţi în plasa monologului său, el este acela care încearcă a-i captiva într-un fel sau altul (or, studenţii sînt deja captivi şantajului instituţional), el este cel care are iniţiativa, el propune, dar nu pentru a sonda o aşa-zisă cerere de cultură ci pentru a-şi funda(menta) întregul său demers. În absenţa oricărei reacţii din partea studenţilor, el simulează această cerere pe care le-o atribuie în mod forţat, el o creează ex nihilo şi o reia într-o spirală ulterioară a "dialogului" pentru a o "satisface". Refăcînd caricatural scenariul oficial, profesorul se poate declara ritualic satisfăcut: păstrîndu-şi statutul în ciuda evidenţei înseşi, el îşi poate astfel legitima poziţia şi justifica existenţa. Tăcerea studentului este acum luată drept aprobare tacită, lipsa interesului serveşte drept conservant al statutului ambelor părţi... Dacă profesorul reuşeşte să-şi captiveze studenţii (în sensul penitenciar al termenului) aceasta se întîmplă nu numai datorită lipsei interesului acestora, rezistenţă la cultură convertită în lipsa rezistenţei la scenariul oficial, ci mai ales datorită întregii ţesături instituţionale care delimitează o zonă de conduită "politicaly correct" în care e preferabil să te menţii: "lăsaţi-mă să-mi ţin cursul care oricum nu prea vă interesează, lăsaţi-mă să mă comport ca şi cum v-ar interesa. Mimaţi interesul şi veţi fi răsplătiţi la examen". La acestea ar trebui adăugate exigenţele ţinînd de "keep the face"-ul profesoral sau studenţesc sau ridicola judecată oficială: "interesul acordat *obiectului* cursului este direct proporţional cu prezenţa la curs" (cu tot arsenalul de ameninţări ce decurg de aici). Indice al acestei stări de fapt este afluenţa ironic de mare a studenţilor la cursul la care vor trebui să susţină examen peste cîteva zile sau inflaţia de întrebări adresate profesorului chiar şi-n pauză... totul e să fii remarcat, nu-i aşa?

Radu DOBRESCU

Între Lykeon şi Academie

Există în România un "grup minoritar" ce pare cu totul "insensibil" la problemele "grave" ale tranziţiei. Mai exact, în locul unui parcurs punct cu punct, ei visează unda, perspectiva, "ziua de după mîine" (cum spun englezii). În acest context, multora din sau din afara mediului universitar le par inadecvate problemele devenirii Universităţii româneşti ori le rezolvă integrîndu-le în financiar şi/sau administrativ. Dacă au sau nu dreptate cu o asemenea procedură, se discută mai puţin.

Şi mai puţin se iau în calcul aşteptările celor ce îşi investesc cîţiva ani buni ai tinereţii *Aşteptîndu-l pe Godot*. I-am numit pe studenţi. Ieşiţi din simulacrul de *Lykeon*, definibil în acelaşi timp prin "prea mult şi prea puţin", ei speră ca Universitatea să le ofere deschiderea. În locul unui mult din domenii diferite, ei caută Unul. În locul acumulării, funcţionalul. Apoi esenţa, dincolo de definiţii şi tipologii – Academia. Constantin Noica vorbea despre raportul adevăr-exactitate. Exactitatea ar caracteriza liceul, ştiinţele naturii. În timp ce adevărul ar fi semn al universalului. Iar studenţii doresc Adevărul!

Dezamăgirea ivită după doar două-trei luni de facultate e, însă, cu mult mai mare decît visele lor. Universitatea tinde să le ofere ştiinţe şi nu Unul. La fel ca spiritul rău aşezat, programele de învăţămînt se pierd în elemente de construcţii, în locul structurilor generative. Ţelul pare a fi încă licean: să înveţe cîte puţin din toate, "căci nu se ştie ce le va fi de folos"!

E greu de înţeles pentru mulţi faptul că tinerii trebuie *să folosească, să integreze, să plece mai departe în cunoaştere*. Puţini îi aşează în curgere. E preferat staticul. Profesorul e cel care ştie, nu cel care caută. Iar studentul trebuie să înveţe ceea ce ştie profesorul.

În fapt, Universitatea a apărut în prelungirea *Lykeon*-ului, ca şi comentator autorizat. Nimeni dintre ai săi nu a avut pretenţii platoniciene, excepţiile fiind, adesea, dezavuate. "Noi aici învăţăm ce sînt lucrurile. Cercetarea o faceţi, dacă vreţi, după absolvire!" – îmi spunea o profesoară universitară. "Lucrarea de licenţă are un scop clar: obţinerea unei note. De ce vrei să faci tratat din ea?", adăuga altcineva.

Problema e că minoritarii continuă să caute întregul, în timp ce Universitatea cultivă descripţiile. Rolul de ins care interoghează lucrurile pare a fi pe măsura acestui sfîrşit de mileniu. E greu, inconfortabil să stai pe lîngă lucruri. Şi să le aştepţi cuviincios să se dezvăluie.

Poate de aceea avem nevoie de un *Lykeon* mai amplu. Dar mai apoi?

Laura GHEORGHIU

Despre punctele tari şi punctele slabe

– de vorbă cu prof. Ioan MIHĂILESCU, rector al Universităţii Bucureşti –

Rep. - V-aş ruga să-mi vorbiţi despre punctele tari şi punctele slabe ale Universităţii din Bucureşti.

I.M. - Ca una din cele mai vechi universităţi din ţară (noi pretindem că e chiar cea mai veche) ea are o serie de avantaje, dar şi unele dificultăţi ce provin dintr-o tradiţie, nu totdeauna de continuat. E o instituţie mare, complicată şi după '90 am încercat s-o modernizăm, păstrîndu-i pe cît posibil punctele tari, amplificîndu-le şi eliminînd o parte din cele slabe. Există cîteva departamente de mare performanţă. Vă dau un exemplu: numai în domeniul matematicii, 300 de universitari americani sînt de origine română. Sigur nu putem lua vîrfurile ca etalon absolut al universităţii, pentru că dincolo de ele există o masă mare de studenţi care nu realizează aceleaşi performanţe, nu ajung să predea în America. În contrapondere cu acest punct tare însă, un capitol pe care eu îl consider slab (nu toţi colegii mei sînt de aceeaşi opinie) este supraîncărcarea planurilor de învăţămînt, comparativ cu alte universităţi din lume. Studenţii noştri au mai multe obligaţii de formare şi informare decît colegii lor din instituţiile similare din Vest; mai multe examene, o durată mai mare a studiilor. Încercăm să ne armonizăm cu ceea ce se întîmplă în Occident şi datorită faptului că intrăm tot mai mult în procesul de mobilitate în dublu sens: ai noştri pleacă în vest iar studenţii de acolo încep să vină în număr tot mai mare în România. Pentru a putea asigura transferul sau echivalarea creditelor de studii ori a întregului program, e nevoie ca sistemele de învăţămînt să fie oarecum compatibile. Nu e vorba, bineînţeles, de o standardizare.

Rep. - În ce stadiu se află procesul de recunoaştere a diplomelor universitare româneşti în Occident?

I.M. - Aici sînt mai multe paliere. Dacă e vorba de recunoaşterea universitară, cea care dă dreptul unui student sau absolvent român să-şi continue studiile într-o facultate din Vest, diplomele tuturor facultăţilor Universităţii Bucureşti sînt recunoscute. Şi au plecat mii de studenţi de la noi, pe perioade de săptămîni sau de ani, pentru studii post-universitare sau doctorate. Ca instituţie nu am avut nici o dificultate. Sigur, au fost respinse dosare individuale, pentru că nu erau destul de convingătoare. S-a întîmplat însă un fenomen invers: noi nu am recunoscut unele perioade de studii făcute în ţări occidentale. Cred că aceasta este totuşi o exagerare, un orgoliu nejustificat al unor catedre. Mai ales că era vorba de diplome ale unor universităţi prestigioase (din Franţa, Anglia, Germania sau SUA). Al doilea aspect al echivalării şi recunoaşterii este cel legat de practicarea unei profesii. Aici lucrurile sînt mult mai complicate şi nu-s rezolvate complet nici între ţările Comunităţii Europene. Pentru că obţinerea permisului de muncă ţine de competenţa fiecărui stat şi nu se rezolvă doar prin acorduri între Universităţi.

Rep. - În urmă cu cîtiva ani, absolvenţii se plîngeau că în ciuda bunei pregătiri teoretice, nu se pot adapta uşor la condiţiile de lucru reale care-i aşteaptă la terminarea studiilor.

I.M. - Acesta ar fi un al doilea punct pe care eu îl consider slab, dar e o opinie oarecum minoritară în cadrul universităţii. Partea de pregătire practică în vederea exercitării unei profesii este deficitară, în vreme ce partea teoretică este foarte consistentă, uneori chiar supradimensionată. În unele domenii din care rezultă o profesie clară, am luat măsura de a alterna perioada de pregătire teoretică cu lungi stagii în viitoarele locuri de muncă, pe baza unor acorduri cu unităţile care beneficiază de absolvenţii noştri. Dau drept exemplu Asistenţa Socială, unde în fiecare an studenţii au trei luni pe an de activitate practică într-o instituţie sau organizaţie cu acest profil.

Rep. - Cunoaşteţi procentul studenţilor care odată plecaţi cu burse în străinătate nu mai revin?

I.M. - După evidenţele noastre, circa 2% dintre ei nu se mai întorc. E vorba de cei asupra cărora avem informaţii clare că nu se mai întorc. Există şi cazuri în care situaţia este mai puţin clară, de pildă studenţi care au burse pe perioade lungi şi nu au anunţat oficial universitatea că nu mai revin. Noi îi considerăm ca fiind studenţii noştri, din punct de vedere formal. Nu ştiu dacă după terminarea doctoratelor vor mai reveni în ţară. Unii probabil nu. Dar nu facem o dramă din asta, nu-i considerăm o pierdere. Sînt unele domenii foarte performante tehnologic, unde studenţii noştri au obţinut rezultate excelente. La întoarcere noi nu le putem oferi condiţii de realizare profesională, nici în acest an, nici în următorii. Aş putea fi acuzat că nu sînt suficient de patriot, dar dacă aceşti oameni se întorc în ţară pentru a lucra cu posibilităţi tehnologice foarte slabe, abia atunci ar fi o pierdere, de natură umană. Ar fi un cîştig că ar reveni un om foarte calificat în ţară, dar de fapt, el nu şi-ar putea pune în valoare calificarea pe care o are. Deci, din punct de vedere universitar şi ştiinţific, preferăm ca aceşti oameni să lucreze în mari laboratoare din străinătate şi să vină în ţară în fiecare an, o lună, două, pentru a colabora cu colegii sau pentru a preda cursuri speciale studenţilor. Cu cît vom avea un număr mai mare de asemenea oameni, cu atît şi România va fi văzută mai bine. N-ar mai fi nevoie de alte ministere ale imaginii sau propagandei în străinătate. Totuşi există cazuri în care România oferă posibilităţi de realizare performantă a celor calificaţi în Occident... Oricum, ceea ce trebuie să facem noi este să producem cît mai mulţi specialişti. Unii vor pleca, dar alţii vor rămîne. Luarea unor măsuri administrative de a-i constrînge să se întoarcă ar fi o soluţie păguboasă şi pentru ţară şi pentru ei.

Rep. - Care e politica (sau atitudinea) Universităţii faţă de instituţiile de învăţămînt superior particulare apărute în ultimii ani?

I.M. - Avem o dublă politică, una ca instituţie şi alta dusă de fiecare cadru didactic în parte. Ca instituţie, tratăm învăţămîntul particular aşa cum ar trebui să fie (dar nu este întotdeauna), ca o alternativă. Din păcate, cu cîteva excepţii, universităţile particulare sînt copii ale universităţilor de stat, cu toate punctele lor slabe, ba chiar cu aceste deficienţe accentuate. De regulă, se confruntă cu probleme de personal şi au o bază materială slabă. Există şi unele performante, care sînt tratate ca parteneri. Nu-i considerăm inamici sau concurenţi de temut. Însă mulţi profesori ai Universităţii Bucureşti predau şi la universităţi particulare. Motivaţia este uşor de găsit, e vorba de bani şi sînt situaţii de înţeles, deşi, pe noi ne afectează acest lucru fiindcă profesorii îşi fragmentează timpul între diverse instituţii ne mai ocupîndu-se doar de studenţii noştri.

Rep. - Cît de flexibilă e legislaţia în domeniul financiar, legat de bugetul Universităţii?

I.M. - Avem de-a face cu două categorii de reglementări: cele specifice învăţămîntului (legea învăţămîntului îndeosebi) şi legislaţia financiară generală (legea finanţelor publice în special). Între aceste două categorii de reglementări sînt mari contradicţii. O serie de facilităţi acordate prin legea învăţămîntului se bat cap în cap cu legea finanţelor publice şi nu pot fi aplicate decît printr-o modificare sau înlocuire a ei. De altfel nici o reformă serioasă nu poate avea loc în ţară cu o asemenea lege a finanţelor publice, care blochează financiar orice instituţie. Însă comparativ cu anii trecuţi s-au făcut paşi considerabili: s-a redus numărul de capitole bugetare, s-au transferat consiliilor de administraţie multe răspunderi privitoare la gestionare, iar începînd cu 1997 se va trece la finanţarea globală, ceea ce este un lucru foarte revoluţionar.

Rep. - Cît de mult poate face un rector pentru bunul mers al instituţiei? Cît de mare e puterea lui?

I.M. - Organismul principal de conducere este senatul universitar care ia toate deciziile importante. Gestionarea financiară revine consiliului de administraţie şi biroului. Deşi competenţele decizionale sînt colective, răspunderea este strict individuală. E un paradox. Indiferent de corectitudinea sau incorectitudinea deciziilor luate de senat, cel care răspunde în faţa controlorilor (Curtea de Conturi, Garda financiară sau Guvernul) este rectorul şi contabilul şef. Deci dacă senatul ia o decizie de efectuare a unor cheltuieli care nu este considerată de Curtea de Conturi oportună sau legală, rectorul este cel penalizat. Vă dau şi un exemplu, fiindcă sînt în prezent într-o situaţie paradoxală. Datorită presiunilor făcute de compartimentele universităţii, dar ca răspuns la unele nevoi, noi am cheltuit sume foarte mari pentru investiţii şi reparaţii, îndeosebi la cămine şi cantine, ceea ce a condus la apariţia unui deficit destul de important în bugetul universităţii. Ministerul Învăţămîntului nu poate compensa acest deficit, dar rectorul trebuie în primul trimestru al anului financiar următor, să stingă acest deficit. Faptul că senatul şi consiliul de administraţie au aprobat efectuarea acestor cheltuieli, nu-l scuteşte pe recotr de răspundere în faţa guvernului. Altfel, pot să spun că în raport cu perioadele trecute rectorii au o putere mare, datorită în special autonomiei financiare a universităţilor.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Engleza - din Cenuşăreasă, împărăteasă

Înainte de '89 la Limbi străine, şi în special la engleză, dădeau cei cu vocaţii artistice sau cu o doză de nebunie - date fiind repartiţiile la ţară din final. De aceea, pe atunci şi numărul de studenţi era foarte mic (20 la engleză principal). Acum, situaţia s-a răsturnat radical: numărul de locuri a crescut proporţional cu interesul pentru studiul limbii engleze, această opţiune fiind considerată nu doar plăcută, ci şi profitabilă. Cunoaşterea limbii engleze nu reprezintă, în momentul de faţă, doar o condiţie a ocupării unui post bine plătit, ci un atu al contactelor cu lumea civilizată.

Profesorii universitari sînt cei care fixează standardele cunoaşterii limbii şi culturii engleze. Ei impun direcţii de cercetare şi-i transformă pe entuziaşti în specialişti. Imaginea lor publică la îndemînă este una controversată: ea oscilează undeva între „apostoli" ai culturii, cu salarii de mizerie, şi „mercenari" ai meditaţiilor şi traducerilor. ***Profesor doctor ALEXANDRA CORNILESCU, şefa catedrei de engleză a Facultăţii de Limbi Străine din cadrul Universităţii Bucureşti,*** descifrează această situaţie: *"În momentul de faţă, din lefurile pe care le avem este greu, pentru cei mai mulţi dintre noi, să trăim civilizat, să ne cumpărăm o carte. Cred că nimeni n-ar face traduceri sau meditaţii, dacă ar avea posibilitatea să trăiască numai din salariu."*

Dacă, din punct de vedere financiar există încă o latură umilitoare a acestei profesii, universitarii de engleză şi-au recăpătat, în schimb, după '89, demnitatea academică. *Doamna Alexandra Cornilescu* consideră că, în sfîrşit, profesorii de engleză ai Universităţii Bucureşti pot afirma că fac parte din comunitatea academică internaţională: *"Mulţi dintre noi au plecat în străinătate în ultimul timp, fie la burse de doctorat, fie cu programe de specializare. De asemenea, catedra primeşte un mare număr de vizitatori, lectori străini, invitaţi integraţi în programele noastre de învăţămînt. Am fost prinşi, în cele din urmă, într-un circuit internaţional normal de studii universitare. Avem posibilitatea să publicăm peste hotare, să fim competitivi. Acest lucru este foarte important pentru noi, ca persoane individuale, ca şi pentru şcoala de anglistică românească".*

Deşi, înainte de '89, universitarii de engleză se simţeau îngropaţi şi lipsiţi de perspective, relaţia lor cu studenţii a fost, afirmă *d-na Alexandra Cornilescu* una armonioasă şi nu strict profesională (profesorii şi studenţii se simţeau bine în clasă, seminariile se prelungeau, uneori, în nesfîrşite convorbiri telefonice, în care profesorul şi studentul aflau multe unul despre altul). Poate că acest lucru a fost facilitat şi de componenţa, în majoritate feminină, a catedrei. După '89, a crescut semnificativ atît numărul de studenţi - există acum anual 75 de studenţi la engleză principal şi 300 la engleză secundar, faţă de 20, respectiv 40, cît şi cel de cadre didactice - acum în număr de aproximativ 80.

Schimbarea nu este, evident, numai una cantitativă. Programele de învăţămînt s-au diversificat apărînd masteratele, deci specializarea. Odată cu acestea, maniera de predare a luat şi ea o altă întorsătură: studenţii au fost încurajaţi să participe la curs, discutînd pe picior de egalitate cu profesorul, pe baza bibliografiei. Din subordonat obişnuit să asculte, ei au devenit parteneri. Prelegerile magisteriale cu aparenţă atotştiutoare sînt din ce în ce mai reduse, ajungînd chiar la 10 minute. De asemenea, micşorarea numărului de ore, de la 40, înainte de '89, la 28 pentru anul I şi 22 pentru anul al IV-lea este menită să pună accentul pe lucrul individual. Numărul mult mai mare de cursuri opţionale (8, începînd din anul al III-lea), va oferi astfel studenţilor, din timp, posibilitatea de orientare profesională, precizează *d-na Cornilescu.*

Lucrul individual şi necesitatea unei opţiuni timpurii transformă mai vechiul student dezorientat şi obişnuit să i se dea mură-n gură într-unul mai hotărît şi responsabil. Programele de masterat existente au, de asemenea, menirea să-i deschidă gustul către interdisciplinaritate: cel de Studii culturale britanice, de pildă, (organizat în colaborare cu Consiliul Britanic) conţine un curs de istorie şi unul de jurnalistică, cel de Studii culturale americane oferă, printre altele, cursuri de sociologie şi psihanaliză. Pe lîngă disciplinele „canonice" precum literatura de expresie engleză şi lingvistica aplicată masteratele oferă şi noutăţi precum lingvistica comportamentală şi studierea culturii populare, venind în completarea tradiţiei elevate.

Un profesor cu statut internaţional şi un student participativ şi specializat nu înseamnă dispariţia tuturor necazurilor. Nemulţumirea cea mai mare a profesorilor, ne spune *doamna Alexandra Cornilescu,* este accesul limitat al studenţilor la baza informaţională. Numărul de cărţi comandate, pe valută, de statul român este aproape zero. Nici măcar toate tomurile valoroase în domeniu apărute la noi nu sînt achiziţionate. Majoritatea cărţilor provin, în continuare din donaţii (de la Consiliul Britanic sau Biblioteca americană). Trecerea definitivă de la sistemul de prelegeri magisteriale la cursuri intercomunicaţionale nu se poate face fără baza materială necesară. Profesorii universitari de engleză speră, în continuare, că această situaţie se va rezolva, dîndu-le studenţilor posibilitatea să se îndrepte, nestingheriţi, spre căile cultural-creative pe care şi le-au ales (majoritatea opţiunilor lor fiind către munca într-o redacţie sau editură).

Iaromira POPOVICI

Titu Maiorescu, profesor universitar

Titu Maiorescu a devenit, la 22 de ani, profesor universitar la Iaşi şi la 23 decan al Facultăţii de Filosofie. În anul 1864 (la 24 de ani), în toamnă, devine chiar rector al universităţii ieşene. Era de două ori licenţiat (în Drept şi Litere), la Paris, şi doctor în filosofie la universitatea din Giessen, titlu obţinut, la repezeală, pe cînd nu absolvise nici anul întîi de facultate. Era, la vîrsta lui, tobă de carte. Dar, oricum, era prea tînăr şi titularizarea n-a fost obţinută prin concurs ci prin numirea de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Apuse vremuri de început (era în anul 1862), cînd astfel de demnităţi puteau fi dobîndite de un tînăr la un an de la absolvirea cursurilor. Timp de o lună a predat un curs de istoria imperiului roman. Apoi ministrul şcolilor i-a comunicat telegrafic dispoziţia să preia cursul de filosofie, lăsat liber de Simion Bărnuţiu. Şi, paralel, era director al Gimnaziului de normalişti din Iaşi. Studenţii era dezamăgitor de puţini, vreo 27 în toată universitatea, iar numărul elevilor gimnazişti 430. La universitate preda, la început, un curs despre metafizica lui Kant şi unul de psihologie. Cum nu prea exista bibliografie şi studenţii erau cam inocenţi, Maiorescu introduce, acum, metoda lui, de a pregăti un rezumat de şapte-opt pagini al cursului predat, pe care îl înmîna unui student mai răsărit, care se îngrijea de alcătuirea – pentru toţi – a unor copii necesare. Cursurile sale erau audiate asiduu de puţinii studenţi ai universităţii ieşene. Mai ales că tînărul profesor era mult stimat în urbea Iaşiului pentru ciclul de conferinţe pe care le dezvolta, cu mare afluenţă de public, în sala Băncii din localitate. Nu se poate încă vorbi, desigur, de sălile arhipline de studenţi de care vor avea parte, mai tîrziu, prelegerile lui Maiorescu. Dar, oricum, era un profesor iubit şi stimat. Apoi, va preda şi un curs de logică, avînd ca îndreptar, desigur, breviarul său de logică elaborat în ultimul an de studii la vestitul colegiu vienez Theresianum (păstrată în manuscris şi publicate în 1888, după 130 de ani de la aşternerea pe hîrtie) va căpăta denumirea de "Logica lui Lohner" (după numele emulului său de la Theresianum). Apoi, în 1864, Maiorescu şi alţi patru tineri întemeiază Junimea, în 1867 apare revista Convorbiri literare, unde Maiorescu începe să publice studiile sale de critică literară, repede devenite vestite polemicile sale împotriva direcţiei de atunci în cultura română. Profesorul Titu Maiorescu dobîndeşte un mare prestigiu în mediile intelectuale din ţară, ceea ce se va răsfrînge, binefăcător, şi asupra cursurilor sale de universitar. Studenţii săi îl divinizau şi erau mult bucuroşi că aveau parte de luminile lui de tînăr învăţat. Iar în 1867 (la 27 de ani) devenise membru şi al Societăţii Academice (cea dintîi denumire a Academiei Române). În 1871 intră în activitatea politică şi, în mai al aceluiaşi an, devine deputat conservator. Şi atunci, lucru ciudat, deşi era deputat al majorităţii, ministrul Instrucţiunii, Christian Tell, pentru a scăpa de prezenţa, în Camera Deputaţilor, a incomodului Nicolae Ionescu (profesor universitar ieşean, adversar feroce al Junimii), emite o dispoziţie prin care interzicea profesorilor deputaţi să lipsească de la cursuri mai mult decît 20 de zile. Maiorescu nu se supune stupidei dispoziţii ministeriale şi numeşte, la catedră, un suplinitor în persoana lui A.D.Xenopol. Ministrul constată insubordonarea profesorului ieşean de filosofie, care înţelegea să-şi exercite mandatul de deputat. La 25 octombrie 1871 ministrul înştiinţează rectoratul universităţii ieşene că profesorul Titu Maiorescu e considerat "demisionat din postul de profesor la acea universitate". Şi, astfel, se încheia statutul de universitar al lui Maiorescu. Urmărise el asta, prin decizia sa? Nu cred. Sigur e că se plictisise bine de atmosfera învrăjbită de la universitatea ieşeană, unde adversarii săi, nu numai politici, aşa-numiţii fracţionişti, erau mereu majoritari în consiliile profesorale, făcîndu-i şicane şi viaţa aproape imposibilă. Pînă în 1874, a continuat să locuiască în oraşul Iaşi, deşi îi era lehamite de atmosfera din capitala Moldovei. În 1874 devine ministru al Instrucţiunii. A încercat, atunci, în 1876, să obţină aprobarea legii sale privind reforma învăţămîntului. Va fi înfrînt în Senat şi, în consecinţă, în ianuarie 1876, demisionează din demnitatea de ministru. Cu învăţămîntul o terminase însă încă în 1871, după vreo şapte ani de dăscălie. Nu a revocat ordinul lui Tell din 1871 în vremea ministeriatului său (a avut însă eleganţa de a-l reîncadra în profesorat pe rivalul său Nicolae Ionescu) şi nici înlocuitorul său Petre P.Carp nu a făcut-o. De ar fi dorit cu adevărat să revină în învăţămînt, ar fi trecut peste astfel de "scrupule" şi găsea o formulă legală şi decentă pentru reîncadrare. Dar nu a făcut-o pentru că dorea să se stabilească definitiv în Bucureşti.

Într-adevăr, din 1874 Maiorescu se stabileşte în Bucureşti, întemeiază, aici, în Capitală, o filială a Junimii, este activ ca om politic şi, ca mijloc de existenţă, practică avocatura care, de prin 1877, începe să-i aducă bune, apoi confortabile venituri. Rămîne departe de catedra universitară pînă în 1884, adică timp de 13 ani. Şi reuşeşte să revină la catedră, printr-un aranjament de culise cu I.C. Brătianu, premierul liberal din acea vreme, care urmărea să-şi alieze gruparea junimistă, inclusiv la guvernare. Pertractările politice cu liberalii lui I.C. Brătianu au eşuat pentru că grupul junimist a cerut prea mult. Dar promisiunea lui Brătianu cel bătrîn de a-l reîncadra pe Maiorescu în învăţămîntul universitar şi-a ţinut-o, încît, la 1 octombrie 1884, a primit o adresă semnată de ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice că e numit profesor definitiv la universitatea din Bucureşti, predînd cursurile de logică şi istoria filosofiei secolului al XIX-lea. În iunie 1885 va obţine şi recunoaşterea vechimii sale în învăţămînt din 1862, adică şi în perioada "vacanţei" sale de treisprezece ani. Şase zile după revenirea la catedră, îşi ţinea prelegerea de deschidere a cursului de istoria filosofiei germane din secolul al XIX-lea (materia cursului său din anul şcolar 1884-1885). Apoi, a doua zi şi-a inaugurat şi cursul de logică. Cu farmecul, cu talentul, cu ştiinţa sa de carte, profesorul şi-a cucerit studenţii. Prelegerile sale au căpătat repede faimă, sala de curs fiind arhiplină, participînd la ele şi studenţi de la alte facultăţi şi chiar intelectuali maturi, doamnele din lumea aleasă constituind o prezenţă notabilă. Publicul se aduna din vreme, ocupînd băncile toate şi, în picioare, pe de lături şi chiar pe catedră. Profesorul, mai totdeauna însoţit de soţie, abia găsea un culoar pentru a se urca la catedră, unde ajungea cu greutate, începîndu-şi prelegerea care dura, invariabil, aproape două ore. A fost un profesor scrupulos şi n-a lipsit niciodată (chiar cînd era ministru) de la cursuri. Aceste prelegeri atît de frecventate şi gustate (lui P.P. Negulescu, student la Ştiinţe, i-a modificat cariera, trecînd la Litere şi Filosofie, după ce a audiat o prelegere a lui Maiorescu despre clasificarea ştiinţelor la Auguste Comte) cucereau, indiscutabil, auditoriul. Profesorul îşi făcea, acasă, un plan al prelegerii şi, apoi, o expunea liber dînd auditoriului sentimentul că ea se năştea, atunci, în faţa lor. Sînt însă probe (le-am dezvoltat în cartea mea **Viaţa lui Titu Maiorescu**) că profesorul, ca orator, îşi cam învăţa lecţiile pe de rost, apoi le rostea "liber", cu un har al elocinţei care îl făcuse faimos (nu numai la catedră, dar şi în parlament sau la tribunal). Îşi păstrase obiceiul de la Iaşi, redactînd, conştiincios, rezumate ale cursului, pe care îl încredinţa unui student apreciat. Alţii îşi luau note sau stenografiau cursurile profesorului. În 1980 s-au publicat prelegerile de filosofie ale lui Maiorescu, după un caiet al fostului student I. Anastasescu-Floru. Citite azi, ele nu comunică mai nimic din faima şi strălucirea lor de altădată, fiind, să nu ne sperie cuvîntul, de-a dreptul plate. Îndrăznesc să cred că Floru nu a folosit o stenogramă a cursului ci rezumatele întocmite de Maiorescu. Altfel, ar fi rămas ceva din farmecul, măcar oratoric, al cursului originar, care atîta a entuziasmat.

Titu Maiorescu s-a pensionat din învăţămînt în 1910 (la 70 de ani), folosindu-se, abil, de un incident creat de ministrul Spiru Haret, care îl numise într-o comisie de disciplină, neagreată de Maiorescu. Incidentul, bine utilizat, a fost mediatizat de presă, Maiorescu lăsînd publicului impresia că a demisionat în semn de protest. Decizia lui a rămas definitivă, nedînd ascultare grupului de profesori ai Facultăţii de Litere care, vizitîndu-l acasă, l-a rugat stăruitor să revină asupra deciziei. Cum hotărîrea lui a rămas definitivă, i s-au organizat festivităţi de adio. Una a avut loc la Universitatea din Bucureşti şi o alta la aceea din Iaşi. Maiorescu a părăsit, astfel aureolat, învăţămîntul universitar pe care îl slujise cu vocaţie timp de 47 de ani (dacă nu ţinem seama de întreruperea de 13 ani amintită). Învăţămîntul universitar a resimţit acut această pierdere. Maiorescu a mai trăit şapte ani, cînd a fost şi primministru (martie 1912 - decembrie 1913). A murit în iunie 1917, la 77 de ani, în Bucureştiul ocupat de nemţi şi austrieci, refuzînd decis să intre în relaţii de orice fel cu inamicul.

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Onoarea eroilor

„Morţi zadarnice!" "Un masacru produs între naţiuni civilizate!" Aşa începe editorialul unui gazetar francez, în această dimineaţă de 11 noiembrie 1996. La peste 70 de ani după încheierea primului război mondial, exprimări de acest fel, care acum douăzeci de ani ar fi provocat convocarea publicistului în faţa tribunalului, au acum semnificaţia evidenţei.

Timpurile s-au schimbat. Primul război mondial se şterge din memoria vie pentru a se cantona pe teritoriul discursului istoric şi în cel al controverselor academice. Dar nu versatilitatea discursului mă preocupă, acesta este un fenomen banal şi nu de la un gazetar ne putem aştepta la o idee originală despre primul război mondial, conflict care a inaugurat epoca Europei Politice în slujba Tehnicii. Este cazul să ne reamintim că înainte de sfîrşitul războiului acest lucru a fost afirmat de dadaişti şi expresionişti, iar din 1920 de primii suprarealişti. Disprețuiţi la vremea lor, sîntem obligaţi să constatăm că astăzi premoniţiile lor au devenit evidenţe banale.

"Morţi zadarnice!" Cum să auzi aceste cuvinte groaznice, sinistre, teribil de cinice. Pentru că trebuie să acceptăm că primul război mondial s-a declanşat sub pretextul unui atentat terorist, legitimînd astfel participarea Aliaţilor la acest masacru. Oricare ar fi fost îndreptăţirea sîrbilor, totuşi prinţul moştenitor al unui stat recunoscut de comunitatea internaţională a epocii a fost asasinat de un terorist. A fost un atentat la ideea de politică democratică. Şi totuşi, în acea epocă Franţa (şi Marea Britanie) erau ţările emblematice ale democraţiei în Europa Occidentală, în timp ce Rusia era un infern emblematic pentru ordinea conservatoare. Şi au aplaudat împreună rezultatul, dacă nu cumva, aşa cum afirmă unii istorici, l-au şi inspirat.

"Morţi zadarnice!" Cum s-au mai bătut unii pentru dreptul popoarelor, ceilalţi pentru supremaţia culturii germane, ca garant general al civilizaţiei. Dar dacă ne referim la situaţia de astăzi a Europei, totul n-a fost decît o imensă înşelăciune. Cehoslovacia este din nou împărţită în Cehia şi Slovacia, după ce în 1945 şi-a pierdut partea sa ucraineană. Iugoslavia şi-a regăsit dimensiunile regatului sîrb de dinainte de 1914, iar Polonia, amputată de teritoriile sale orientale, s-a întins spre Vest, spre teritorii care sub raport istoric aparţin Germaniei... Şi după 1989, alte ţări n-au început să lupte între ele (Macedonia şi Grecia de pildă) doar pentru că marile puteri au exercitat presiuni, ameninţîndu-le cu dure represalii economice... Să recunoaştem că rezultatele mutaţiilor în echilibrul geopolitic din lumea occidentală au modificat ceea ce numim Weltanschauung, dar cam lasă de dorit sub raport etic.

"Morţi zadarnice!" În cinismul său ignorant, bravul jurnalist nici nu şi-a dat seama de însemnătatea adevărului pe care-l enunţă. Într-adevăr, astăzi aceste morţi sînt zadarnice deoarece marile puteri nu mai au nevoie de statele-naţiune cu resurse pentru a intra într-o concurenţă imperialistă. Ele preferă numeroase state mici, slabe, lipsite de putere economică, dar în special fără puterea politică aptă să contracareze desfăşurarea forţelor pieţei care lucrează pentru profitul celor mari. Aceste mari puteri au o nevoie esenţială de un stat-jandarm, în stare să menţină ordinea socio-economică în interiorul frontierelor lor. De aceea, după 1989, naţionaliştii de toate categoriile au fost atît de decepţionaţi de Occident. Neînţelegînd nimic din evoluţia Occidentului din 1945 încoace, ei n-au văzut că statul-naţiune nu mai este instrumentul puterii, el a fost înlocuit de multinaţionale, de Banca Mondială, de FMI care nu au nevoie de state, ci de mînă de lucru ieftină şi de consumatori. Iată de ce fraza lui Theodore Roosevelt, rostită la începutul secolului, devine acum un avertisment premonitoriu: "În America afacerile sînt chiar afaceri". Deoarece, dacă există o concluzie adevărată de după primul război mondial este că atunci a fost începutul sfîrşitului puterii europene, prevestind natura planetară a puterii politico-economice a Statelor Unite. Pentru prima oară în istoria modernă a Europei, America a jucat aici un rol militar (deci şi politic) şi economic decisiv.

Rămîne totuşi o întrebare subsidiară: naţionalismele de dinainte şi de după 1914-1918 au fost mai bune decît cele de astăzi? Suveranităţile politice de după 1918 erau mai tolerante faţă de ceilalţi şi mai democratice decît imperiile centrale? Privind derularea evenimentelor care au jalonat istoria Europei centrale şi a Europei orientale dintre cele două războaie, mă îndoiesc.

Da, morţile au fost zadarnice, nu pentru că oamenii au murit în războaie, aşa cum pe nedrept se spune astăzi, pentru că s-a răspîndit în Occident ideea că războiul este o maladie a societăţii sau a statului. Idee mediatică, în care se omite faptul că războiul este consubstanţial omului ca animal politic (Clausewitz). Morţi zadarnice, deoarece luptele pe care le-au purtat au dus la cele mai redutabile dansuri macabre, niciodată acelea pentru care au fost trimişi la moarte, apărarea patriei, apărarea justiţiei şi a dreptăţii, ci la acela pe care, cu o intuiţie de geniu, Ernst Jünger l-a descifrat în **Furtuni de oţel** şi l-a teoretizat în **Truditorul**, cel al unui război civil generalizat, al modernităţii împotriva arhaismului remanent, al Mobilizării generale sub egida Tehnicii. Pe scurt o luptă care naşte o altă epocă a unei lumi pe care ne-am obişnuit s-o numim Istorie... Cea care ne hrăneşte astăzi. Or, această inutilitate etică a morţilor ne trimite la, **horribile dictu**, forţa vitală a unei istorii, care nu s-a alcătuit niciodată în clipele sale cardinale decît din noroi şi sînge, excremente şi suferinţe sordide. Ceea ce, mă grăbesc s-o spun, nu diminuează defel grandoarea tragică a eroilor. Morţi zadarnice ale oamenilor de dragul unei morale care nu s-a încarnat niciodată, şi totuşi eroi ai tuturor naţiunilor şi ai tuturor popoarelor... le datorăm acest omagiu.

Claude KARNOOUH

Paris, 11 noiembrie 1996

Intelectualii fondatori

Prejudecăţi de vocabular

Dialogul deficitar între ecleziastici şi intelectuali, *paralelismul* discursurilor ce le sînt, actualmente, proprii au devenit un loc comun. Chiar şi acei membri ai inteligheţiei angajaţi spiritual (ori mai ales ei) sînt stingheriţi de suficienţa şi primitivismul clişeelor cu care, în zona Bisericii, e întîmpinată cultura laică. Cu foarte puţine excepţii, ei au în faţă nişte educatori iritaţi că *pacienţii* pun probleme în loc să se lase, ascultători, vindecaţi după *reţeta* curentă – uniform, automat şi imperios aplicată.

Pe de altă parte, intelectualul de opţiune decis seculară îşi motivează, de multe ori, inapetenţa spirituală prin comode "atacuri la persoană": religia îi face o proastă impresie pentru că unii din reprezentanţii ei sînt carenţi (oportunism, lipsă de formaţie culturală, intoleranţă, moralitate nu întotdeauna limpidă). Atacurile sale "elevate" invocă tendinţa retrogradă a ortodoxiei, incapacitatea de a se cupla la modernitate, întîrzierea ce i s-ar datora în apariţia unei societăţi civile şi a unei orientări europene.

Autismul acesta – întreţinut cu iresponsabilitate de ambele părţi – se datorează, dincolo de calitatea umană a împricinaţilor, unei *lipse de informaţie*. Ori, mai bine zis, unei informaţii distorsionate de multiple reducţii. Una ar privi falsa adversitate între *intelect* şi *afectivitate* – în ce priveşte asumarea eficace a credinţei.

În literatura ascetică (şi creştin orientală în genere), abundă termenul de *simţire*, ea fiind garantă pentru progresul real al persoanei. Or *simţirea* nu s-a redus niciodată, în accepţia oamenilor duhului, la o simplă pietate lipsită de discernămînt, la multiplicarea probelor de adeziune decerebrată. *Simţirea* desemnează, pur şi simplu, *experienţa* spirituală, *întîlnirea* efectivă cu Interlocutorul, *dinamica transformantă* care antrenează ansamblul fiinţei.

În ce priveşte *intelectul* – dacă i se recunoaşte adevărata demnitate şi nu e redus la capacitatea de a *specula* în mod abstract –, el e înţeles drept "vîrful sufletului", drept facultate a vederii directe în teritoriul nevăzutelor. Fără el, omul nu ar putea colabora la traseul pe care Duhul i-l propune, nu ar putea avea acces la o experienţă decisivă, anume la sesizarea "slavei", a acelei lumini care "în ceasul rugăciunii iluminează intelectul". E adevărat că citatul aparţine lui Evagrie (*Despre feluritele gînduri rele*) – etichetat oficial de "intelectualist", dar mereu prezent ca maestru al drumului contemplativ, fie şi sub acoperirea unor nume acceptate ale tradiţiei (sf. Nil or Maxim Mărturisitorul).

De altfel, o simplă exercitare a bunului simţ ne va face să recunoaştem că alcătuirea umană nu poate fi atît de uşor amendată prin extirparea capacităţii noastre intelectuale (chiar înţeleasă drept posibilitate de interogaţie, de scrutare şi problematizare a adevărului). E de aşteptat să nu fi fost creaţi cu nişte redundanţe nesemnificative, ce ar trebui reduse la tăcere. Mai degrabă despre o bună *orientare* a tuturor facultăţilor umane ar fi vorba în cazul performanţei spirituale. *Feluritele gînduri rele* la care se referea Evagrie identifică tocmai stavilele, devierile, deraierile de pe acest traseu.

"Inima" şi "mintea" nu sînt două teritorii autonome, şi eventual adverse, decît pentru o logică torpită, leneşă, flască: prost orientată. O minimă ştergere a prafului de pe textele tradiţiei ne-ar da o bogată recoltă de probe în acest sens.

Consonanţe între epoci

Ea ne-ar putea oferi şi altă surpriză: anume acuitatea cu care "intelectualul" apare în momentul auroral al creştinismului.

Primele trei veacuri după Christos au, în ce priveşte condiţia noii religii, anumite, stranii poate, concomitenţe cu situaţia ei în lumea modernă. Concomitenţe ce pot participa util la problematizarea unei reuşite comunicări a creştinismului cu societatea actuală. El nu a răsărit, evident, într-o lume masiv secularizată precum cea de azi: dimpotrivă, lumea aceea era din plin populată de mari religii ori de curente de căutare spirituală intensă, din care unele pot părea astăzi marginale şi "periculoase" (gnoza, de pildă) ori epuizate (neoplatonismul).

Exista însă, pe atunci, conştiinţa absolut firească a unei *pluralităţi* de căi spirituale legitime, exista apetenţa pentru interogarea lor cu o liberă responsabilitate. Exista, în sfîrşit, pofta disputei doctrinare, care nu urmărea numaidecît turtirea definitivă a adversarului, ci şi valorificarea, dezvoltarea propriului mesaj de-a lungul unei confruntări în care participanţii încercau să se facă reciproc înţeleşi, să-şi "traducă" mesajul într-un limbaj spiritual accesibil celuilalt. De altfel, pentru a reverbera, pentru a-şi formula revelaţia spre uzul unor largi comunităţi, pentru a *convinge* într-un spaţiu cultural polimorf, Creştinismul a fost dintru început obligat la asemenea exerciţiu.

Ar mai fi de adăugat ceva: în acea epocă preinstituţională, creştinismul nu era grevat de obligaţia de a modela integral o societate; asupra lui nu apăsa încă sarcina de a organiza după un model unic – imperial şi eclezial – o lume pîndită de dezagregare. Încă necaptiv erei sale administrative, el avea prospeţimea şi libertatea aventurii spirituale, iar nu solemna, şi deseori ambigua, demnitate a unor îndatoriri civice. (Cel puţin în vocaţia lui esenţială, monahismul avea să perpetueze această cale "de-a curmezişul" lumii şi societăţii).

Astăzi, prin forţa lucrurilor, ortodoxia nu mai funcţionează drept cadru exemplar al organizării sociale; ceea ce, după majoritatea reprezentanţilor ei, ar echivala cu o uzurpare. Situaţia poate fi însă citită (exploatată, de asemenea) şi în mod benefic. Eliberată de sarcini "gospodăreşti" la nivelul comunităţii integrale, ea ar putea asuma un captivant pariu: comunicarea drumului propriu în termeni noi, atractivi, expresivi pentru omul modern. Nu e, evident, vorba despre facile şi iresponsabile inovaţii (în arta liturgică ele au apărut de mult, susţinute de înşişi oamenii Bisericii), nici de improvizaţii doctrinare, ci pur şi simplu de o restituire a tradiţiei într-un registru viu, îmbogăţit, actual (adică "în act").

Pentru ca aserţiunile avansate aici să nu aibă doar gustul sălciu al generalităţii, voi evoca rapid două figuri de "părinţi ai Bisericii" din primele veacuri. Origen, Vasile cel Mare, Grigore de Nazians sau Grigore de Nyssa, ca şi alţii, au fost, toţi, intelectuali de marcă, aderenţi la creştinism prin filiera *filosofiei*, înţeleasă în sensul antic al cuvîntului. Ei au formulat cele dintîi direcţii doctrinare, au preluat temele – de unanimă circulaţie – ale căutării spirituale dîndu-le soluţia creştină, au racordat rostirea de sine a Logosului cu limbajele spirituale ale epocii. Prefer să amintesc totuşi de două personaje ceva mai "excentrice" al căror profil e schiţat după lucrarea lui H. von Campenhausen (*Les Pères grecs*, Éd. de l'Orante, 1963).

Un om al discuţiei

Clement, fixat la Alexandria în 180 datorită descoperirii unui bun maestru spiritual, "e omul supleţii şi eleganţei spirituale. Evită căile bătătorite, formulele gata făcute, cugetările banale. Problemele, cercetările, meditaţiile sale nu duc niciodată la o concluzie fixă şi definitivă. Însă, creştin fiind, opţiunea sa decisivă impune curiozităţii şi preocupărilor intelectuale o direcţie precisă, ireversibilă. Se afla, evident, în relaţii cu comunitatea creştină a Alexandriei, iar tradiţia pretinde că fusese însărcinat de Biserică cu instruirea catehumenilor. E însă mai verosimil că, instalat el însuşi în oraş ca magistru creştin, Clement propunea – aşa cum Iustin o făcuse la Roma – o «şcoală privată» unde se reuneau liber auditori de toate credinţele şi convingerile. Păgîni, evrei, «filosofi» de orice tendinţă se puteau întîlni aici cu creştini, chiar eretici, însă cultivaţi şi dornici de a se instrui. Progresele lor spirituale, fructe ale învăţăturii primite, îi determinau adesea să intre în Biserică.

Doctrina lui Clement se întemeia esenţialmente pe Cuvîntul Scripturii, iar teologia sa era mai ales o exegeză: considera că în interpretarea Bibliei stă vocaţia sa autentică. Dar ţinea seamă şi de doctrinele cu răsunet ori de «filosofii» ascultaţi ai momentului, încercînd să-i atragă în dezbateri. A combătut, evident, gnoza şi alte erezii, dar a ştiut să le ia în serios şi nu a disprefuit roadele ce i s-au oferit prin intermediul lor. Discuţiile de care se pasiona nu vizau atît aruncarea unei severe «anateme», cît obţinerea unor elucidări şi înţelegerea mutuală a tezelor în prezenţă. A trăit astfel, alături de filosofi păgîni, într-un univers cultural comun, din care erau totuşi excluşi epicureenii şi cei ce negau Providenţa divină. Ca şi Iustin, l-a preferat pe Platon care, în ochii săi, se apropia cel mai mult de Adevărul creştin.

Clement considera însă că nici o carte nu poate livra cunoaşterea ultimă. Acea cunoaştere realmente vie şi vitală nu poate fi decît un act personal; ea nu poate fi predată, demonstrată, zămislită decît prin prezenţa iubită a maestrului spiritual, prin angajamentul liber asumat al discipolului. Cu o presantă gravitate, el va îndemna pe fiecare să-şi aleagă un părinte, prieten şi călăuză a sufletului care să determine înaintarea în noua lume a rugăciunii, a contemplaţiei şi a iubirii: maestrul transformă astfel pe cel ce caută, făcîndu-l să participe la înţelegerea şi cunoaşterea, în acelaşi timp ardentă şi luminoasă, a Domnului său".

Elogiul pleşuviei şi Epistolele ad fratrem

"Synesius al Cyrenei (consemnat în prima decadă a veacului V) nu se numără printre Părinţii recunoscuţi ai Bisericii. Situat pe liziera între două lumi, el face figură de erou singular, cu toate că scrierile i-au fost citite cu aviditate, utilizate şi comentate de-a lungul întregului Ev Mediu bizantin. Era un veritabil filosof: deci, în concepţia epocii, şi un teolog. Spirit liber şi retor strălucit, el nu era creştin. Către sfîrşitul vieţii, a fost ales totuşi episcop. Faptul e semnificativ pentru atmosfera veacului: puterea curentului ce drenează acum viaţa Bisericii, învăţătura ei sînt manifeste. Iar distanţa ce îi separă pe ultimii filosofi păgîni de părinţii Bisericii e, în fapt, foarte redusă. De o parte şi de alta domneşte acelaşi spirit de interioritate şi căutare religioasă, o aceeaşi admiraţie pentru comorile revelaţiei, ale culturii şi cunoaşterii, depozit sacru al vechii tradiţii oferit celor ce aspiră să ştie. Dar, de îndată ce se pune problema trecerii de la convingere la actul social, o singură organizaţie oferă cadrul eficace: Biserica universală a lui Christos.

Synesius, format intelectual la Alexandria, a avut şansa să pătrundă în acea lume nu numai la nivelul studiului: foarte celebra Hypatia, care preda filosofia platoniciană la universitate, a devenit iniţiatoarea sa admirată şi o prietenă mereu venerată. Într-o limbă patetică, de abundentă revărsare, *Imnurile* lui vor exprima uimirea faţă de frumuseţea lumii, ruga ce se lansează spre inefabilul Unu, nostalgia sufletului îndrăgostit de puritate şi desăvîrşire.

Însă, om de cultură d bordantă, el excelează în toate genurile literare: tratate, povestiri, discursuri, piese de circumstanţă, poezie, epistole şi jurnal intim. Cu toate acestea, nu dă impresia unui literat profesionist, ci arată mai degrabă a aristocrat foarte sigur pe sine, apreciind din plin dulceaţa vieţii şi nerefuzînd obligaţiile oficiale: «cărţile şi vînătoarea îmi umplu viaţa, cu excepţia momentelor cînd, din întîmplare, sînt însărcinat cu o ambasadă». O probă a umorului său e gluma adoxografică, intitulată *Elogiul pleşuviei*, eşantion tipic de improvizaţie retorică, de mare eleganţă şi abilitate. Reticent faţă de grosolănia acelor «rase» negre care erau călugării creştini, Synesius ştie să aprecieze eficacitatea opţiunii lor contemplative, dar rămîne înveşmîntat în manta albă de filosof pentru a-şi urma calea proprie spre aceeaşi ţintă".

Acesta e omul care, în primăvara anului 410, a fost învestit episcop de Ptolemais: cel mai influent şi mai energic senior feudal al ţinutului, el a fost ales de comunitatea creştină în fruntea administraţiei sale, ceea ce implica nu numai un magisteriu spiritual, ci şi conducerea întregii vieţi publice ca şi asigurarea unei relaţii neinhibate cu funcţionarii imperiali. Din patriotism şi responsabilitate civică, Synesius a primit funcţia.

El adresează, însă, episcopului Teofil al Alexandriei o «scrisoare deschisă», în care nu acceptă episcopatul decît cu condiţia non-obligativităţii de a profesa interior aspecte dogmatice ce ar contraria datele doctrinei neo-platonice. După îndelungi negocieri, Synesius îşi va prelua misiunea de ierarh creştin pe care o va îndeplini cu remarcabilă demnitate, fără a-şi sacrifica însă libertatea convingerilor filosofice. Nu va trăi, din fericire, destul, pentru a asista la uciderea sălbatică a Hypatiei, în 415, de către populaţia Alexandriei, fanatizată împotriva "păgînismului" de călugării creştini.

"Prin anumite trăsături de caracter, Synesius aminteşte de Grigore al Nyssei. Ca şi acesta, episcopul filosof şi-a rezervat un anume domeniu al sufletului, unde se simte mai liber decît în actele şi cuvintele sale. Şi e neîndoielnic că pe tronurile Bisericii orientale au stat mulţi asemenea episcopi. Dialogul între doctrina platoniciană şi creştinism s-a perpetuat în Imperiul bizantin şi, atîta vreme cît controlul ei nu a fost imperios necesar, Biserica a lăsat în pace pe filosofii ce se comportau ca Synesius".

*

Între Clement, cel mai "anticlerical" dintre Părinţii Bisericii, şi Synesius, episcop riguros, dar de intactă libertate filosofică, se modulează o epocă a drumurilor spirituale multiple, întîlnindu-se prin convergenţă ori dispută, întotdeauna comunicante prin anvergură intelectuală.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Ne luăm de mînă – nu ne-a spus nimeni asta. Mă înclin puţin ca să te prind de mînă, în timp ce tu stai dreaptă şi cocheţică (în ciuda bretonului strîmb pe care ţi l-ai tăiat singură azi de dimineaţă, ca să fii cît mai frumoasă). În spatele nostru ierburile prăfuite şi gardul de lemn. Privesc mirată spre fotograful sărind ca o minge (dar asta nu se vede din poză, nici vietatea ascunsă între faldurile sale de grăsime). Mama stă pe margine, Mary îi zîmbeşte strengăreşte, cu un ochi pe jumătate închis, dar eu pîndesc încruntată mişcarea acelei vietăţi. A urmat declicul, apoi fotografia în album.

Adeseori sînt întrebată la ce mă uitam, iar atunci inventez cîte un răspuns pentru fiecare persoană în parte, încît nici eu nu mai ştiu care este cel adevărat.

Doina IOANID

Cuvînt înainte

Cînd am preluat paginile 12-13 de la colegul meu Alex Leo Şerban eram optimist şi plin de gînduri îndrăznete. Unul din aceste gînduri avea în vedere pagina 12 (desigur, în *extremele* ei). Spaţiul respectiv urma să fie consacrat unor soiuri de manifestări culturale care nu au fost luate în seamă pe la noi (chiar şi în Occident, mişcarea de considerare a culturii ne-elitiste, *ordinare*, de underground sau nu, este de-abia la început). Optimismul meu avea ca suport un *proiect* foarte clar. "Iată o excelentă ocazie de a lucra cu cititorii" - mi-am zis, fiind sigur că din întîlnirea noastră vor ieşi o mulţime de lucruri interesante. Prin urmare, încă de la început am publicat o casetă în care îi invitam pe cei ce ne citesc să colaboreze la realizarea paginii, trimiţînd tot ce poate fi considerat produs al unei culturi *personale*, intime: fotografii de familie, caiete de amintiri, oracole, jurnale ale noilor-născuţi, scrieri infantile, dedicaţii de carte, corespondenţă intimă, jurnale intime neprofesioniste etc. Caseta a fost publicată trei numere la rînd.

De fapt, ideea colaborării cu cititorii mi-a venit de la Philippe Lejeune. Philippe Lejeune, un cercetător specializat în problemele autobiografiei şi ale jurnalului intim, a publicat în Magazine littéraire o invitaţie în care-şi ruga cititorii să-i trimită jurnale intime ale adolescentelor. După propria-i mărturisire, nu se aştepta ca simpla lui invitaţie să aibă un asemenea ecou: a fost copleşit de o mulţime de scrieri, unele dintre ele aparţinînd chiar secolului trecut. Mişcarea următoare a fost publicarea materialului astfel obţinut într-o antologie intitulată Le moi des demoiselles. A rezultat, deci, o carte extraordinară.

Spre deosebire de Philippe Lejeune, eu nu am primit mai nimic - deşi "oferta" mea era cu mult mai diversificată decît a cercetătorului francez. Cu totul, semnalele venite din partea cititorilor pot fi numărate pe degetele de la o mînă. Mi-au parvenit cîteva poze de album de familie şi vreo două scrisori (pe care le-am publicat la "Scrisori întredeschise"). Mai întîi, am crezut că mulţi nu au înţeles despre ce vorbeam şi, în consecinţă, am "exemplificat" fiecare domeniu. Acum nu mai ştiu ce să cred. Să fie pudoarea? Dar în cultura de care vorbim nimic nu e de ruşine; aici chiar şi eventualele agramatisme au farmecul lor. Să fie teama de a ieşi din anonimat? Dar anonimatul se poate asigura oricînd; ca şi discreţia, desigur. Sau indiferenţa? Poate că extremele paginii 12 nu sînt citite de nimeni.

Ei, le mai citeşte cîte cineva. Iată: Alina Iordache din Rîşnov (profesoară - după cum reiese din textul pe care-l publicăm în continuare) îmi scrie aproape regulat. Ce să mai spun? - este o bucurie din partea mea cînd ceea ce părea un monolog adresat în pustiu se transformă în dialog.

Încă mai cred că împreună putem face lucruri interesante. (C.P.-B.)

Agreabil? Cum adică agreabil?

...dacă nu acum, atunci cînd? De vreo cîţiva ani buni, la fiecare sfîrşit de an, îmi cenzurez pornirile, îmi rup vîrful creionului şi institui un embargou sever asupra unei idei voltairiene, inadmisibilă în cruzimea veseliei ei, scandaloasă prin omenia sarcasmului. Mă gîndesc că azi, totuşi, după schimbarea la faţă a României, Crăciunul şi sfîntul Vasile - pot suporta, fără să creeze panică de sens, dandanale de subînţelesuri, cu atît mai mult cu cît sînt conştient de inutilitatea actualităţii ei. Dacă nu de Crăciun şi Revelion n-o să consumăm gratuit Voltaire, atunci cînd?

Ce spune păcătosul acela, socotit şi azi printre cei mai inteligenţi din cîţi a dat speţa (tot aşa cum "Crucişătorul Potiomkin", la oricîte a făcut Eisenstein, figurează printre primele 10 capodopere ale filmului)? Iată: "Pentru mine, marii oameni vin în primul rînd, iar eroii în ultimul; numesc mare om pe acela care excelează în a fi util sau agreabil." Oricum ar fi vremea la Bucureşti, Paris, New York sau Vladivostok, se poate admite că nu se iese din casă cu astfel de vorbe, darmite să-ţi stea zile şi zile pe cap, şi fiecare amănunt - a, nu generalităţile ne omoară aici - să ţi-o consolidezi, enervîndu-te pozitiv, făcîndu-te din ce în ce mai dezagreabil celor din jur. De cîte ori mi s-a întîmplat să doresc a fi agreabil - nu doar politicos sau amabil, ci ceva mai mult - am fost măsurat de sus pînă jos ca un suspect. Odată am fost tratat cu sictir, cu un alt prilej - într-o Alimentară unde găsisem lame Gillette şi vroiam să-mi exprim plăcerea pentru asta, legînd o vorbă în plus cu vînzătoarea - eram să fiu snopit de un nervos care înţelegea că "nu las fata în pace" şi "o să vină ziua în care o să vă lege pe toţi nenorociţii ăştia"; l-am întrebat calm: "nu v-ar fi agreabil să-mi explicaţi ce înţelegeţi prin nenorociţi?" Atunci, privindu-l în ochi, descoperind într-o secundă cum se naşte violenţa într-un semen al meu - "infernul violenţei", cum se rostesc sociologii talentaţi, cu sau fără lame Gillette - am înţeles esenţa problemei: nu e uşor să fii agreabil, e probabil una din cele mai grele încercări, de nu chiar eroice, ale spiritului nostru însetat sau nu de real.

Nu e uşor să fii agreabil - a excela, aici, e curată nebunie, şi tristă şi goală! - fiindcă lucrează cîteva capcane (cuvînt care azi face furori, numai două îl concurează: rezonabil şi decent). Capcane semantice, cele mai afurisite: prin agreabil se înţelege orice, numai ce înseamnă, nu. A fi agreabil înseamnă a fi politicos, plicticos, fricos, laş, servil, mediocru, neserios, simpatic, ipocrit (mai ales!), generos, superficial, lipsit de adîncime (ca scriitor), lipsit de dramă, de abis, de tragic (ca filosof), pe scurt: lipsit de importanţă. În acea politică a sensurilor, prejudecăţilor şi atitudinilor - care nu mai ţin de partide - a fi agreabil e un termen de neluat în seamă, inferior, nefericit, demn de un dispreţ subţire. Poate doar "duioşia" să mai aibă parte de tratamentul la care e supus "agreabilul" de care se scutură, ca de moarte, tot românul însetat de profunzimi, devorat de tragic, fie că are sau nu treabă cu el.

Cauza acestei situaţii mi se pare clară, ea e strîns legată de efect ca "buzele de dinţi", cum spuneau tovarăşii chinezi cînd vroiau să-şi arate solidaritatea cu tov. vietnamezi. Nu putem, nu înţelegem a fi agreabili, deoarece prima noastră mişcare este de a ne defini importanţa. Înainte de orice, pînă la a deveni "mare om" sau "erou", în capul sau în coada coloanei, fiecare ţine să fie important, emanînd sacramentala întrebare populară: "ştii cine sînt eu?" E imposibil, e inuman, e o tîmpenie, ca după această întrebare capitală să urmeze: "Ştii cine sînt eu? Un om util şi agreabil". Prin natura ei - Ionesco părăsise România, ca să n-o mai audă! - ea impune termeni serioşi, clasici, de granit: necruţarea, devotamentul, cinstea, patriotismul, studiile, părinţii, persecuţiile, casele, rar şi inteligenţa. Dacă ai slăbiciunea să întrebi de ce n-ar fi şi agreabilul o calitate, nu e de neconceput că o să auzi un sănătos: "agreabil să fii dumneata cu mă-ta!" Ca să fim drepţi , nu numai un şef de ICRAL sau un ministru de caligrafie, dar nici preşedinţi de bănci sau de Coasta de Fildeş nu se instalează asigurîndu-ne că vor fi agreabili. Trebuie să ai geniul lui Ionesco în relaţiile umane ca să-i scrii lui Ceauşescu, indignat că "prin măsurile D-voastră, indispuneţi un întreg popor". A fi agreabil de aici începe - să te îngrijeşti a nu indispune. Nu ştiu dacă e posibil, nici dacă e uman, dar uneori, dacă vă place, poate fi emoţionant ca scuzele reciproce pe care le vor stipula cehii şi germanii în viitorul lor tratat politic. Ceva mai agreabil n-am auzit în ultima vreme, trecînd prin lume şi făcîndu-mi dificultăţi: da' Voltaire al dumitale, venind pe lume ca să se amuze, că aşa zicea, "restul fiind plictis şi mizerie", cît de agreabil s-a dovedit cu speţa?

Radu COSAŞU

Casa şcoalelor

Ultima generaţie de oracole

Pot avea pe copertă un deget al treilea ridicat, "explicitat" de un "Fuck you!", şi pe pagina I inimioare, care străpunse, care nu, cu zeci de "Love" alături. Sînt mult mai "Metalica" decît cele ale vîrstei mele de atunci. Mult mai tîmpe. Şi bîntuie, mai ales, zone ale celor care fac, în ploaie, greşeli de ortografie.

Titluri – două feluri:

– de-ale bunicii: Vreţi (doriţi) să completaţi acest oracol? Atunci să începem cu un cuvînt de început (sîc!). Cum vă numiţi? Ce adresă şi ce număr de telefon aveţi? Pe ce dată (sîc!) v-aţi născut? Aveţi prieten? Cum se numeşte? Pe cine consideraţi prieten adevărat? Ce anotimpuri/animale/filme/cîntăreţi/actori/sporturi preferaţi? (Şi-aici recunoşti acea limbă străină "franco-engleza-românizată după ureche"!) Aveţi fraţi? Doriţi să-mi lăsaţi o amintire? Doriţi să-mi puneţi o întrebare? (Cu răspunsurile stăpînului, bineînţeles!);

– cele care au luat locul cărţilor/poeziilor/scriitorilor preferaţi: Ce mîncăruri (domină pizza!)/fructe/dulciuri/îmbrăcăminte preferaţi? Ce meserie vă place să aveţi în viitor (sîc!) (domină mecanic auto)? În ce ţară aţi dori să trăiţi? Dealtfel, o expresie a grabei acestei generaţii de a se integra cotidianului.

Cei mai mici (a VI-a în general) preferă un oracol mai cuminte, care te întreabă şi dacă îţi plac şcoala aleasă, profesorii, care materii, dar şi care profesori te "enervează" (sîc!), şi de ce. Tot ei sînt mai indiscreţi la "capitolul dragoste": Pe cine iubiţi? El ştie că îl iubiţi? Cîţi ani are persoana iubită? Aţi fost la film împreună? V-aţi sărutat? Unde?

Cît despre rubricile "Vă place stăpînul oracolului?" şi "Ce părere aveţi despre el?", aici s-a trecut de la complezentul "numai de bine", la un soi de băşcălie decentă care, dacă nu cunoşti stilul vîrstei, te-ar putea face să crezi că s-a cîştigat în sinceritate. E, însă, doar o atacare directă, cu tendinţe spre grosolănie, bazată pe incultură şi proastă creştere.

Sigur că a întreba despre zodie a devenit dublarea lui "Ce mai faci?"!

Cum au evoluat amintirile? "Îţi trimit din depărtare/ Numai sticle şi borcane./ Şi ca semn că te iubesc,/ Drept în cap ţi le trîntesc!" Sau: "Eu îţi spun "La revedere!"/ Cu şapte sticle de bere./ Şi cu alte cinci de vin/ Să le bem cînd ne-ntîlnim!". Pe care le găseşti alături de cele deja de-un secol: cu vîntul, părul, păsărelele, piedica şi uitarea, peştele pe uscat, în rimă cu băiat, ...

Îmi vine să zic că pînă şi oracolele "se strepezesc" de la acest acid sfîrşit de mileniu!...

Alina IORDACHE

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Ieri am pus mîna pe ochi, să nu văd ce fac şi am cumpărat un peretar de bucătărie. Am dat pe el 20.000 de lei. În fond, ce sînt 20.000 de lei? patru sticle de Coca-Cola de doi litri. Faptul că acum zece ani cumpărai cu banii aceştia jumătate de Trabant nu face decît să te încurce în socoteli. Oricum, l-am luat. Ştiu că te enervează dar nu pot să mă abţin să nu-l descriu. Are mărimea unei feţe de perne şi este brodat cu albastru. O ghirlandă de flori închipuie un chenar în care figurează, la mijloc, un lighean şi o cană de felul celor care stăteau pe lavabou şi în ultimii ani veneau din Rusia. De o parte şi de cealaltă, surprinşi în zbor, cîte doi porumbei ţin în ciocurile reunite cîte un prosop. Peste cană, lighean, porumbei şi prosoape, scrie clar şi albastru BUNA DIMINEAŢA. L-am pus în baie. Cînd te întorci o să-ţi spună, bună dimineaţa, în fiecare zi.

Şi reţine că sînt dispusă să aud orice comentariu cu condiţia să nu pronunţi cuvîntul Kitsch. N-are nici o legătură.

Cred că l-am cumpărat în amintirea peretarelor de bucătărie pe care le vedeam în casele oamenilor prin anii '60-'70. Atunci colecţionam textele. Mai ştiu două pe dinafară. "Cocoşelul fierbe în oală, bărbăţelul doarme în poală" şi "Este bine şi nu rău să ai copii în jurul tău". Amintirea cea mai puternică legată de un astfel de obiect mă trimite în 1971, cred, în Dobrogea. Mă aflam la remorca unei echipe de folclorişti care culegeau basme. Aşa am ajuns la un ţigan care, după ce îşi bătea copiii şi îi dădea afară din casă, ne povestea ca un zeu tînăr ore în şir. Numai că ne era cam foame. Era după inundaţii şi nu găseam de mîncare nimic. A treia zi de cînd lucram cu ţiganul, pe la ora prînzului, unul dintre seniorii folclorişti mi-a spus: du-te şi găseşte ceva de mîncare. Satul era făcut numai din mirosuri de baltă şi praf. Am umblat mult. În cele din urmă, disperarea mea a convins pe o femeie să îmi vîndă un boboc de gîscă. Eu nu pun mîna pe păsări. A venit cu mine, să ducă bobocul, un băiat. Cînd l-am adus, bucurie mare. Ţiganul i-a tăiat gîtul lung, ţiganca l-a jumulit, la curăţat şi l-a preparat. Într-un timp record l-a adus pe masa unde făceam înregistrările, poftiţi, mîncaţi. Cum adică să mîncăm noi, veniţi şi voi, chemaţi şi copiii, a spus o colegă bună la suflet dar iresponsabilă. Totul a durat cîteva clipe. Mă jur că nu am apucat să sug un fulg. Ca să nu-mi dea lacrimile am început să mă plimb prin casă. Lîngă un dulap vopsit în verde era un peretar de bucătărie cu o sirenă. Şi pe el scria: "Sirenuşa mărilor, în apă trăieşte, cu peşte nu se hrăneşte". Nu te supăra pe mine cînd povestesc prostii.

Cu drag se gîndeşte la tine

Riri

Cinema

Festival bicefal

Înființat acum șase ani, din inițiativa și prin strădaniile unui obscur întreprinzător, Dan Chișu, Festivalul DaKINO a devenit, în urmă cu un an, festival internațional; ediția '95 a fost, de altfel, și cea mai bună de pînă acum, fiind onorată de nume destul de sonore ale artei a șaptea (Charlotte Rampling, Bertrand Tavernier) și reușind să prezinte – pe lîngă scurt-metrajele din concurs – cîteva filme recente: *Pigalle* de Karin Dridi și *Momeala* lui Tavernier (Ursul de aur la Berlin în '95). Pentru ediția de anul acesta, se vehiculau nume chiar mai prestigioase – cum ar fi cel al lui Otar Iosseliani; s-a pomenit, mai apoi, cel al lui Zulawski... În plus, se zvonea că, printre filmele care urmau să fie prezentate în afara concursului, ar figura extraordinarul *Breaking the Waves* al lui Lars von Trier, sau măcar *La cité des enfants perdus* de Jeunet/Caro... "O să fie bine", se zicea cam peste tot – ba chiar, într-un fel de dorită anticipație, o spunea însuși titlul unuia dintre scurt-metraje, realizat de Titus Munteanu; scurt-metrajul a luat un foarte discutabil Mare Premiu, însă ediția aceasta (a 6-a) nu a fost deloc "bine".

Pînă la urmă, nici unul dintre filmele (mult)așteptate nu a făcut drumul pînă la București, la DaKINO; în disperare de cauză, probabil, și după ce fusese anunțat în program catastrofalul *Stigmatul iubirii* al lui Roland Joffé, organizatorii s-au mai gîndit o dată și au proiectat, in extremis, *Armata celor 12 maimuțe* de Terry Gilliam – peliculă remarcabilă, dar care rulase deja, sau poate încă mai rulează, pe ecrane... Dar cine să se mai ia după program?! În șase ani de zile, și cu toate pășuirile răbdării noastre, organizatorii acestui festival nu au învățat un lucru elementar: anume că respectarea unui program și a unor ore de proiecție este o garanție de respectabilitate! Cum să mai scrii "de bine" despre un festival ale cărui filme se-ncalecă brambura în orarul fiecărei zile, orarul este făcut ca să nu fie respectat, iar atunci cînd, în fine, ți se dau toate asigurările că filmul pe care vrei să-l vezi va fi proiectat, totuși, la o altă oră, trebuie să mai aștepți încă alte jumătăți de ceas, pînă cînd "tehnicienii" fac "probe de imagine"...? E ceea ce s-a întîmplat, din păcate, filmului cu și despre Andrei Codrescu, *Road Scholar*, realizat de Roger Weisberg: prezentat, nu se știe de ce, în ultima seară, chiar înaintea festivității de premiere, el a fost bruiat de puștii cartierului, care au dat năvală în sală... Căci festivalul a avut loc tocmai la fostul "Palat al pionierilor"! Aici a trebuit să vină public, juriu și presă ca să vadă filmele, în timp ce party-urile ("obligatorii") și celelalte plăceri mondene s-au ținut în plin centru – la Inter, Casino Vernescu, Club 30 și Institutul Francez! A mai vorbi de "priorități", în aceste condiții, pare tautologic.

Juriul a făcut o treabă dramatică, trebuind să tranșeze în vagul unei "selecții" inexistente de fapt! Și, după dezbateri aprinse, a ales. Sigur că orice jurizare implică o doză de "aranjament"; nimeni nu se aștepta, însă, ca Marele Premiu să fie adjudecat tocmai de filmulețul lui Munteanu – deja contestat la festivalul studențesc "Cinemaiubit"! Și asta, în pofida faptului că, în concurs, nu au lipsit pelicule mult mai interesante (printre care chiar *Le Réveil* al lui Marc-Henri Wajnberg, care a luat finalmente Premiul de regie...) E bine că au fost premiate *Fără pantofi în cer* de Cristian Dumitru, *Tonel și Vieru* de Mugurel Vasiliu-Pavel și chiar *Întoarcerea în paradis* al lui Gh. Preda (deși acesta mi s-a părut sub nivelul arătat anul trecut, în *Doamna Bovary*!), dar e regretabil că au fost lăsate în afara palmaresului pelicule cel puțin la fel de percutante (de pildă *Acest film e un cîine, Brooms, Profesiune: rapper, Film noir, Ketschup*, pentru a nu mai vorbi de foarte nedreptățitul *Babu* al lui Cornel Mihalache!). Președinte al juriului a fost un regizor popular, Emil Loteanu, iar "invitată de onoare" (au fost peste 30, dar aceasta, se vede, a fost "cea mai invitată"!) Marisa Berenson; de o parte *Șatra*, de cealaltă *Cabaret*!

A fost însăși imaginea acestui festival bicefal, în care nimeni nu s-a gîndit să organizeze vreo dezbatere despre Film, în timp ce dna Berenson a fost văzută, pe ProTV, făcînd cumpărături de la Casa de Modă "Janine"... Cinema, cinema...

Alex. Leo ȘERBAN

Bustul Thaliei

Actorul și comediantul

Apărînd recent la emisiunea lui Bernard Pivot, cu ocazia revenirii lui pe scenă, Alain Delon se recomanda ca actor, aflat în opoziție cu figura comediantului. Acesta din urmă este un profesionist, pasionat de asumarea destinelor altora, identificîndu-se temporar cu acestea, schimbînd o mască după alta pînă la a deveni victima crizei de identitate la care se referă Diderot în cunoscutul său paradox. Actorul, amator în sens superior, își poartă propriul său personaj de-a lungul unei cariere pe care doar evoluția complexității personalității sale o poate salva de la monotonie. Uneori, actorul poate deveni comediant, fie din curiozitate intelectuală, fie din saturație față de sine însuși.

Distincția lui Delon între actor și comediant își găsește o bună aplicație în spectacolul după piesa "Omul care a văzut moartea" de Victor Eftimiu, pus în scenă de Mihai Manolescu la Teatrul Național. Alegerea piesei nu mi se pare fericită, cred că sînt lucruri mai importante de făcut pentru dramaturgia românească decît să se dezgroape piese agreabile, dar lipsite de anvergură, de acum șaptezeci de ani. Pe de altă parte, mi se pare naivă convingerea că orice piesă cu aluzii la evenimentele electorale va găsi un ecou garantat în orizontul de receptare de azi. Efortul de a închega o viziune împrospătată asupra piesei este minim și se mărginește la cîteva modeste accente aluzive, regia limitîndu-se la ghidarea interpreților în privința relațiilor dintre personaje. Adela Mărculescu și Alexandru Hasnaș au prestații corecte "de serviciu", tinerii Tania Popa și Vlad Ivanov joacă elementar, fără ambiții, într-un decor redundant (Victor Crețulescu) și în costume lipsite de personalitate (Diana Ioan). Lăsînd toate acestea deoparte, spectacolul este memorabil prin confruntarea dintre Matei Alexandru și Dan Puric, cei doi ilustrînd cu strălucire, primul figura actorului, al doilea pe aceea a comediantului. Matei Alexandru este un mare comediant ajuns actor, capabil să-și ajusteze personajele la liniile bine trasate ale identității sale, aceea a unui om modest, simplu, cumsecade, capabil însă de subite încrîncenări. În jocul său admirabil, construit din nenumărate mici detalii expresive, mi s-a părut totuși ușor blazat, ca și cum comediantul din el ar fi regretat instalarea în succesul sigur, garantat, al actorului. Dan Puric, pe care-l știam excelînd în primul rînd în pantomimă – l-am văzut și la Viena înregistrînd un mare succes în acest gen – face un mare rol de compoziție dintr-o partitură, ce-i drept generoasă, dar pe care o transfigurează cu un *brio* de admirat. Avînd un instinct sigur al ritmului, el își permite o distribuire aparent capricioasă a accentelor, subtile variații *ad libitum*, reușind o interpretare de o spontaneitate care amintește stilul *relax* din jazz. Comediant admirabil, el riscă oricînd să devină actor, ceea ce, sincer, nu i-aș dori, deoarece prefer să mă surprindă decît să mă confirme. Merită văzut spectacolul pentru performanța comediantului Dan Puric, pusă în valoare de aceea a actorului Matei Alexandru.

Adrian MIHALACHE

EUROPA ȘI ARHITECTURA DE MÎINE

Carta Albă / Propuneri pentru amenajarea cadrului construit din Europa

Marți, 17 decembrie a.c., a avut loc la Casa Oamenilor de Știință lansarea Cartei Albe a arhitecturii europene.

Scrisă și editată de un colectiv de arhitecți din cadrul Consiliul Arhitecților din Europa, *Carta Albă a arhitecturii europene* este "un document esențial: un manifest". România este prima țară din cadrul fostului lagăr socialist în care acest text este publicat. Traducerea și editarea sa în limba română se datorează strînselor relații pe care UAR le are cu respectivul organism european, iar publicarea sa în România a fost decisă ca urmare a faptului că numeroase probleme, detectate de către arhitecți în occident ca fiind de stringentă actualitate și cerînd o imperioasă rezolvare, au fost identificate și în țara noastră.

Scopul principal al *Cartei* este acela de a aduce argumente în sprijinul ideii că edificarea nu este o problemă exclusiv a profesiunii de arhitect, nu este o problemă aparținînd economicului, ci are efecte în toate domeniile vieții cotidiene. Așadar, ea se adresează nu doar specialiștilor, ci și oamenilor politici, administratorilor și nu în ultimul rînd, fiecăruia dintre membrii societății civile - lipsiți în România de conștientizarea necesității participării lor active și directe la crearea cadrului construit.

Ilustrînd cele de mai sus, *Carta* este structurată astfel:

- Europa și arhitectura de azi
- Viața socială și arhitectura
- Viața economică și arhitectura
- Viața politică și arhitectura
- Europa și arhitectura de mîine.

Cronica literară de tranziție

„Muzica! Muzica!“

Jumătate din marea muzică vine din Biblie. Ce înseamnă "vine"? "Lumina vine de la Soare". Lumina nu e Soare, lumina e ceva la fel de greu analizabil ca și muzica, Soarele e un corp compus din etc.etc., dar de la el emană acea vibrație care transformă ochilor noștri Neantul în Lume, haosul în cosmos. Ca și lumina, muzica e și ea vibrație, e lumină care se aude. De aceea, prietenul meu de-o viață, tovarășul meu de-o viață, domnul meu de-o viață, Dante Alighieri, descrie astfel clipa cînd pătrunde în tărîmul nefericirii absolute, în Infern: *"Io venni in loco d'ogni luce muto!"* (Intram în lumea MUTĂ DE LUMINĂ). Așadar, dacă "La început a fost Cuvîntul", atunci trebuie să spunem că înainte de început a fost sunetul. OMUL S-A NĂSCUT CÎNTÎND, DAR O DATĂ CU PĂRĂSIREA PARADISULUI, A DECĂZUT ȘI A TREBUIT SĂ VORBEASCĂ. Prin marii compozitori, el își amintește de graiul său dintîi, și Cuvîntul se face iarăși Cînt. Cîteva exemple: *Patimile după Matei* ale lui Bach au fost întîi Cuvînt. *Wilhelm Tell* al lui Rossini, *Till Eulenspiegel* al lui Strauss, *Tannhauser* al lui Wagner, *Peer Gynt* al lui Grieg au fost întîi legendă, adică cuvînt. Demiurgii lumilor sonore au purces adesea de la întemeierile demiurgilor literei. *Orestia* lui Darius Milhaud a fost întîi text sub pana unor Euripide, Sofocle, Voltaire. *Visul unei nopți de vară* a lui Mendelsohn-Bartholdy pleacă de la Shakespeare, cum tot de acolo au ieșit Romeo și Julieta ale lui Ceaikovski sau Prokofiev, și *Furtuna* lui Ceaikovski, dar nu și *Coriolan* a lui Beethoven, care n-a fost gîndită după Shakespeare, așa cum s-ar putea bănui, ci după scriitorul vienez, mult mai modest, Heinrich Joseph von Collin. Din Goethe au țîșnit efluvii de muzică, de n-ar fi să pomenesc decît beethovenianul *F., nont*, Faust al lui Liszt sau *Ucenicul vrăjitor* al lui Paul Dukas - iar de-ar fi să-i dăm crezare lui Wagner (și de ce nu i-am da?), în primele trei mișcări ale *Simfoniei a IX-a* a lui Beethoven răsună tot ce e mai profund reflexiv în Faust-ul goetheean. Ne e greu să ni-l imaginăm pe *Harold* al lui Berlioz fără Byron în spate. Richard Strauss l-a "renăscut" pe *Don Quijote* al marelui Cervantes, așa cum în *Preludiile* lui Liszt e dizolvat ceva din adînc-catifelata tristețe a lui Lamartine, sau după cum putem regăsi sfîșierile poetului Klopstock în finalul *Simfoniei a II-a* a lui Mahler. În *Baladele* lui Chopin retrăiesc, potențat pînă la divin, crîmpeie din lumea poetică a lui Mickiewicz. *Ioana pe rug* a lui Honegger se revendică de la textul lui Paul Claudel, așa cum muzica de contururi incerte, evanescentă ca pînzele impresioniștilor, a lui Debussy reface timpanelor noastre sugestiile (*suggérer, voila le rêve* !) lirice ale *Artei poetice* a lui Verlaine: *De la musique avant toute chose...! De la musique encore et toujours!* Căci tot restul... e literatură.

Lucrurile sunt totuși complicate, ar fi vulgar să gîndim că muzica se zămislește din literatură ca o zeiță din spumă de mare, iar spațiul măsurat nu-mi dă voie să-l toc mărunt pe cititor. Așadar, dacă *toccata* nu, atunci fuga! Fie și pe fugă, să aduc aminte că, la definiția lui Leibniz *"Musica est exercitium aritmeticae occultum nescientis se numerare animi"*, Schopenhauer a răspuns polemic, ridicînd lucrurile mult mai spre cer, reformulînd astfel: *"Musica este exercitium METAPHYSICAE occultum nescientis se PHILOSOPHARI animi"*. Muzica nu e doar aritmetică ascunsă, care pune sufletul în număr, ci e metafizică ocultă, prin care sufletul filozofează inefabil. Acest gînd revine într-o frază a lui Beethoven: *"Muzica e o revelație mai înaltă decît înțelepciunea"*.

A urma considerații previzibile despre relația subtilă dintre literar și muzical, despre cît poate fi de literară muzica și cît de muzicală literatura (aici e de bonton să-l evoc pe Thomas Mann, care declara că-și concepe arta literară SIMFONIC și POLIFONIC), ar trebui să perorez nițeluș despre marginile programatismului în muzică, dincolo de care se cască prăpastia ilustrativismului sau, mai pe șleau spus, gaura prin care muzica pică în onomatopee și scîrțîit. Dar e mai bine să-i las pe maeștri: unul din marii adversari ai programatismului, muzicologul Hanslick, afirma tranșant că studiul *Appassionatei* lui Beethoven NU trebuie să se sprijine pe *Furtuna* lui Shakespeare (la care compozitorul îl trimisese pe amicul Schindler), ci numai pe examinarea structurii muzicale a piesei. Dar, ca să-l prăvălesc pe cititorul *Dilemei* în pline tenebre dialectice, sunt obligat să-i spun că o altă anecdotă biografică, la fel de creditabilă, istorisește că, după ce titanul i-a cîntat *Sonata opus 57 în fa minor* (adică *Appassionata*), același Schindler l-ar fi întrebat pe Beethoven ce a vrut să spună în acea compoziție. Beethoven s-a așezat la pian, a interpretat din nou sonata da capo al fine și apoi a exclamat: -Asta am vrut să spun! Ceaicovski, după ce trecuse "programul" *Pateticii* pe partitură, s-a răzgîndit semnificativ și l-a șters cu hotărîre. Tranșant e, mai spre noi, Stravinski: *"Îndată ce cîntul și-a propus ca menire să exprime sensul discursului, el iese din domeniul muzical și nu mai are nimic comun cu el"* (Poetica muzicală, trad. Marta Pană, Ed. Muzicală, Buc., 1967, p.45).

Primejdia nu vine numai dinapoia muzicii, ci și de DUPĂ muzică. Trăncăneala impresionistă care stoarce tremolate conferințe epopeice dintr-un adagio, verbalizarea lăbărțată a părelniciilor melomanului gureș - nimic mai scîrbos și mai îndepărtător de catharsisul prin muzică. Chiar dacă nu jur întotdeauna pe Cioran, aici el a atins miezul: *"Boala tălmăcirii - crimă împotriva virtualității și a muzicii"*. În această privință, chiar și un geniu ca Baudelaire se află sub incidența riscului de a aluneca în incontrolabil și vorbărie atunci cînd își așterne impresiile de după ascultarea preludiului la *Lohengrin* de Wagner. În același registru, al frumoasei aproximări frauduloase, se situa Stendhal căruia i se părea că deslușește în cutare simfonie de Haydn călătoria unei corăbii pe o mare agitată, cu tot felul de peripeții amănunțite... În acest sens, îl prefer pe Heine, care nu nara muzică, ci, printr-o superbă imagine, creiona un compozitor: Berlioz, spunea el, e *"o privighetoare colosală, o privighetoare mare cît un vultur, așa cum cred că se aflau doar în lumea primitivă"*.

Cer iertare că nu m-am priceput să vă cînt cele de mai sus, și am fost nevoit doar să vi le scriu.

George PRUTEANU

---

*)Cu gîndul la excelenta antologie *Cioran și muzica*, selecția textelor Aurel Cioran, ediție îngrijită de Vlad Zografi. Ed. Humanitas, Buc., 1996, 128 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Antrenament individual pentru o viață concurențială

Conform unui raport al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) publicat zilele trecute, în țările membre ale organizației numărul absolvenților unei instituții de învățămînt superior este, în medie, de 12% din totalul cetățenilor. În Italia, proporția este de numai 8%. Dar Italia are cele mai vechi universități din lume. Cea mai veche în absolut este, dacă nu mă înșel, Universitatea din Bologna. (Acum vreo doi ani, după cum am aflat din surse absolut credibile, Unversitatea din București – care tocmai își sărbătorea nici jumătate din vîrsta celei bologneze – a refuzat un acord de colaborare cu aceasta din urmă; ceea ce, după opinia unor analiști avizați, nici Harvard-ul nu-și permite. Dar, vorba cuiva, trebuie să "înnobilăm trecutul", deci *passons.*) Nici cea din Paris nu e mai prejos, iar dacă ne gîndim că acolo încă se mai țin cursuri într-o clădire construită cam pe vremea cînd Neacșu își concepea celebra lui scrisoare către jupînul Hanăș Benkner din Brașov, se sparie gîndul. Italia mai deține însă un primat absolut, de astă dată european: Universitatea "La Sapienza" din Roma este cea mai mare de pe bătrînul continent, avînd aproape 200.000 de studenți înscriși – cît populația unui oraș care-și merită numele. Ceea ce, în ordine administrativă și financiară, începe să creeze probleme. Or, Tratatul de la Maastricht, Comisia Europeană de la Bruxelles ori, pur și simplu, datoria publică a Italiei de două milioane de miliarde de lire nu mai pot face față unor asemenea dificultăți. De aici rezultă – în mod dialectic, s-ar putea spune – nimic altceva decît noi probleme.

De trei ani, de cînd predau româna tocmai la această "megauniversitate", cum i se spune aici, se cheamă că am văzut multe. Am încercat chiar să mă gîndesc dacă se poate prelua, în materie de universitate, "modelul italian", dar după ce am descoperit profunzimile birocrației, mi-am spus un hotărît *nu*. Sau, mai bine zis, din acest punct de vedere nu mai avem nevoie de modele. (Și oricum sîntem în stare să ne depășim maeștrii.)

Sistemul universitar italian, cu tradiții atît de vechi și glorioase, se află în ultima vreme într-o criză provocată tocmai de reglementările foarte rigide și greu de aplicat. Universitățile cu un număr mare de studenți (cum sînt cele din Roma, Napoli, Milano, Torino) au o cantitate de funcționari pe măsură și ritmuri administrative foarte lente. La începutul anului universitar, în perioada cînd se plătesc taxele și se fac înscrierile, la ghișee sînt cozi interminabile. În "città universitaria", administrația centrală ocupă o clădire întreagă, veșnic animată. Spațiile pentru cursuri și biblioteci au devenit de mult insuficiente, mai ales la facultățile cele mai frecventate: drept, litere și filosofie, medicină. Iar dacă medicina a introdus de cîtva timp sistemul bazat pe *numerus clausus* (stîrnind proteste pentru că astfel "este împiedicat dreptul la studiu"), celelalte au 30.000 și, respectiv, 20.000 de studenți. Dacă într-o bună zi ar veni toți la universitate, n-ar avea loc nici măcar să intre. Cum prezența nu este obligatorie, iar mulți sînt "nefrecventanți" (ceva asemănător cu FF-ul nostru), pentru că lucrează ca să-și poată plăti taxele, o asemenea neplăcută eventualitate nu are niciodată loc. Dar a nu frecventa cursurile presupune o cursă individuală spre diploma de licență, presărată cu destule obstacole, pe care numai 15% din cei înscriși reușesc s-o încheie. Examenele sînt destul de grele (examinarea unui student durează între 30 de minute și o oră), dar sistemul permite amînarea lor pentru anul următor. Oricum, sînt foarte puțini cei care își termină studiile în intervalul "normal" de 4-5 ani; media este de 6-7 ani, dar există destui studenți înscriși de mai multă vreme. Între timp și-au găsit de lucru și nu mai au timp pentru studiu, dar pentru că studența în Italia este un lung antrenament individual pentru o viață bazată pe concurență, mulți preferă să nu se retragă de la facultate, ci să plătească în continuare, an de an, taxa de înscriere, în ideea de a-și da, cîndva, examenele rămase, lucrarea de licență și de a deveni, astfel, "dottore". Pentru că – tocmai datorită îndelungatei tradiții universitare – absolventul unei facultăți primește diploma de *doctor* în specialitatea respectivă, după formula păstrată din vremuri renascentiste. Doctoratul în versiunea *postuniversitară* a fost introdus abia în 1988, ca măsură de adaptare la sistemul Uniunii Europene, și se cheamă *dottorato di ricerca*. Dar pe diplomele de licență continuă să scrie *dottore*. (A propos de diplome: se intră în posesia lor după cîțiva ani, timp necesar pentru procedurile birocratice; sînt tipărite foarte frumos, în buna tradiție a artei tipografice italiene: numele și specialitatea sînt, acum, scrise la imprimanta laser, dar pînă mai ieri erau scrise *de mînă*, de către caligraful oficial al universității – ceea ce mărea cu vreo doi numărul anilor de așteptare).

Pe tot acest parcurs, studentul învață să-și ia viața pe cont propriu. Și bineînțeles, să protesteze împotriva piedicilor de tot felul care-i încalcă "dreptul la studiu". Tocmai e în curs, de cîteva zile, la mai multe universități italiene, forma de protest cea mai radicală: ocuparea facultăților. La Roma s-a întîmplat ultima oară acum doi ani și a durat aproape o săptămînă. În unele facultăți ocuparea a fost mai sistematică, dar la Departamentul de Studii Romanice (din care face parte și catedra de română) una dintre secretare a aflat din timp că "vin ocupanții", ne-a anunțat, așa că ne-am încuiat în birouri și am dejucat planul protestatar. Bieților studenți nu le-a rămas decît să ocupe încăperea în care se afla xeroxul, găsită deschisă. Au pus afișe cu "se fac copii gratis pentru toată lumea", au trecut la treabă, iar cînd s-a terminat cantitatea de hîrtie existentă, s-a terminat și ocupația.

Cu proteste sau fără (dar mai degrabă *cu*), viața studențească în Italia nu e ușoară. E, de fapt, ceea ce trebuie să fie – un exercițiu de integrare într-o societate concurențială – cel puțin ca experiență individuală. Altfel, numărul de șomeri cu diplomă de licență e destul de mare (mai ales în ce-i privește pe absolvenții de Litere ori de Științe Politice, dar nici tinerii medici nu găsesc ușor o slujbă). Dar aceasta este o problemă care trece de pragul Universității...

Mircea VASILESCU

Roma, 13 decembrie 1996

Discurs universitar – tradiție universitară?

Universitatea este o instituție care funcționează, printre altele, sub semnul unei autorități lingvistice. Se constituie astfel un *jargon* universitar, pe baza unui discurs care tinde să înlocuiască treptat cu sintagme specifice tot mai multe expresii din limbajul comun. Acest discurs joacă rolul unui semn de recunoaștere între universitari și al unui *statu quo*, la intersecția cu alte medii lingvistice. În plus, discursul universitar e o instituție relativ autonomă, care nu poartă, de obicei, amprenta unei specializări.

Desigur că, în universitățile românești, unde discursul universitarilor a fost multă vreme subordonat unei autorități lingvistice statale, a fost nevoie, în ultimii ani, de o "dezintoxicare" substanțială, pentru ca universitatea să-și redescopere autonomia limbajului. Operația nu pare să fi reușit întotdeauna, pentru că pe alocuri persistă vizibil reflexe ale limbii de lemn, deprinderea de a manevra "cețuri" lingvistice vide de sens sau obiceiul de a identifica o teorie cu o doctrină.

Obiectul acestor remanențe a suferit însă modificări: de pildă, atașamentul doctrinar față de Marx poate fi acum învestit într-un gînditor ca Popper, la fel cum dinamica forțelor de producție în istorie poate fi substituită, în plan "ideologic", cu modelul societății deschise ș.a.m.d. Aici inerțiile de *metodă* sînt totuși scuzabile, pentru că e știut că schimbarea mentalităților și dispariția reflexelor lingvistice nu sînt, de obicei, sincrone cu evoluția condițiunilor exterioare. În plus, *cosmopolitisn...l* specific democrației a început să fie prezent în facultățile românești, chiar dacă modul de a-l întîmpina al gărzii universitare modelate în ultimii 15-20 de ani conservă încă, de multe ori, ceva din vechiul protocol exersat cu universitarii sovietici. (De altfel, unii profesori nu ezită să-și amintească cu deliciu și înfiorată nostalgie cum comunicau în felurite limbi europene și extra-europene – de pildă, limbajul gestual – cu cîte un invitat de la Moscova.) "Liberalizarea" discursului universitar, luînd în calcul datele acestei situațiuni, pare în final dificilă și condiționată de eforturi de transparență intelectuală neobișnuite în ultimele decenii.

Continuitatea limbajului universitar presupune și modul în care o instituție își recrutează noii membri – știut fiind că o lege nescrisă a logicii instituționale este de a nu integra în vechiul dispozitiv decît indivizi care i se aseamănă. Cît despre exigențele acestei selecții, acestea sînt salutate, de către candidații la integrarea în sistemul universitar, printr-o auto-cenzură (deliberată sau nu) care-i face eligibili pentru posturile oferite de universitate. Cenzura dictată de exigențele unui anumit limbaj devine astfel interiorizată, prin simpla dorință a candidatului de a fi admis în acel post. Eficiența cenzurii interioare a candidaților este atît de mare, încît intervenția explicită a membrilor instituției devine superfluă: ei ajung să-și coordoneze limbajul și să-l restrîngă la codurile vehiculate de instituție pînă într-acolo încît gîndirea lor poate deveni, în final, numai o combinatorică a acelor coduri (Pierre Bourdieu descrie pe larg aceste mecanisme socio-lingvistice în *Ce que parler veut dire*).

Revenind la alterarea ideologică a limbajului universitar românesc și la retorica remanentă a unei birocrații intelectuale care supraviețuiește, în pofida oricărui ambalaj democratic, toate acestea, în ambianța mediului conservator ce menține structura unei instituții stabile, pot să conducă, vrînd-nevrînd, la o continuitate maladivă. Spre o pildă, în toamna aceasta, chiar înaintea alegerilor, într-una din facultățile bucureștene de stat care a funcționat în ultimii ani într-un regim de *normalitate* și de liberalism instituțional, aproape toți universitarii "deportați" de studenți în '89 păreau să-și fi redobîndit vechile prerogative – semn că acel scurt puseu de discontinuitate a fost imponderabil și efemer. Aici trebuie însă adăugat că nu toate recuzările făcute în febra din '89 au fost întruparea unei *justiții* impecabile și că la maniheismele ideologice s-au adăugat uneori și alte criterii (de exemplu, asprimea notorie a unor profesori). Dar "paradoxul" e că tocmai recuzările cele mai regretabile nu s-au soluționat cu un *happy end*, în timp ce toate celelalte au sfîrșit cu un consens în Piața Independenței, între profesori brusc reabilitați ca și garant al "tradiției" universitare și studenți "maturi", care nu mai au timp de protestațiuni.

Brândușa PALADE

Persoane, simboluri, instituții

Relația dintre Universitatea românească și politica de după 1989 poate fi judecată din cel puțin trei perspective.

Prima dimensiune a relației este *strict personală*. "Cîți dintre oamenii politici sînt universitari?" e o întrebare ce poate fi rafinată; într-adevăr, trebuie să ținem seama că prin om politic se poate înțelege fie membrul marcant al unui partid, fie acela care deține o funcție publică de autoritate. Răspunsul la întrebarea de mai sus e atunci ori imposibil (statisticile partidelor fiind incontrolabile), ori foarte greu de formulat (funcțiile publice fiind vag definite, întrucît distincția dintre public și etatic este una din chestiunile cele mai obscure din actele constituționale românești). Întrebarea poate fi rafinată, pe de altă parte, dacă vom distinge între instrucția universitară și cariera universitară. Ceea ce e clar, de pildă, este că astăzi președintele României, șeful Senatului și primul-ministru al țării sînt legați de universitate nu numai prin instrucție, ci și prin carieră. Dl Constantinescu e profesor de geologie, dl Roman - de mecanica fluidelor, iar dl Ciorbea, de drept. Dintre cei trei, doar președintelui i se interzice (vezi articolul 84.1 din Constituție) odată ales, să-și urmeze în paralel cariera universitară. Ceilalți doi pot urca în continuare la catedră. Invocarea acestei dimensiuni strict personale ar putea conduce la concluzii superficiale, de felul "universitarii au confiscat politica" sau "politica e făcută de oameni fără spirit practic". E o iluzie să credem că asemenea concluzii superficiale ar putea fi definitiv discreditate de alte observații, mai apropiate de fondul chestiunii. Vom remarca totuși că decisivă este aici chestiunea legitimității. Or, în cele trei cazuri amintite e cert că nici unul din politicieni nu și-a dobîndit legitimitatea pe baza experienței universitare. Dimpotrivă. Dl Constantinescu e un fost membru al asociațiilor civice, impus în '92 în poziția de candidat al CDR datorită poziției sale neutre și, mai apoi, în '96 datorită talentului cu care a știut să controleze facțiunile fostei Opoziții din Convenție. Dl Roman și-a căpătat legitimitatea ca revoluționar și, după '92, ca lider al unui partid social-democrat (aproape definitiv) rupt de marxism. În fine, dl Ciorbea, a cărui carieră universitară e foarte scurtă, s-a impus ca sindicalist, apoi ca primar al celor 200 de zile. Cariera universitară nu a contribuit (direct, vizibil) la construirea carierei politice. S-ar putea susține că, în recenta campanie prezidențială, adversarii dlui Constantinescu îl numeau cu insistență "domnul profesor" probabil tocmai pentru a acredita lipsa sa de experiență politică, adică de experiență funcționărească în aparatul de stat (idee vehiculată - destul de neelegant - tocmai de un fost aparatcik). Abordarea personalizată a relației ar cîștiga în claritate dacă s-ar distinge între opinia politică (exprimată de universitari, personaje de cele mai multe ori - nu întotdeauna - mai coerente decît cei lipsiți de instrucție) și angajamentul politic veritabil (în interiorul unor partide). În orice caz, dimensiunea personală a relației Universitate-politică cere în mod necesar referința la alte repere, mai solide.

A doua dimensiune ce ne îngăduie să judecăm relația amintită e cea simbolică. Am putea invoca aici rolul studenților (ei înșiși parte a corpului universitar) sau locul pe care l-a avut manifestația din Piața Universității în conturarea unui spațiu simbolic legat de Universitate. Și aici lucrurile trebuie speculate cu grijă. În privința studenților, e cert că aceștia au urmat calea, deja clasicizată în Occident, a revoltei de tip stîngist, excepția românească ținînd desigur de derivele ortodoxiste, întemeiate adică pe o proastă înțelegere a ortodoxiei și, în genere, a discreției cu care Biserica devine eficace. În privința Pieței Universității, n-ar fi rău să ne reamintim că locul a fost inițial ales fără nici o legătură cu Universitatea: în 21 decembrie '89, lumea s-a strîns acolo în primul rînd pentru că în apropiere se află Intercontinentalul, unde - se bănuia - erau cazați corespondenții presei străine. În '90, studenții au confiscat - ce-i drept - acest spațiu, revendicîndu-se de la ceea ce se petrecuse cu cîteva luni în urmă, dar invocînd, între altele, și faptul că în decembrie muriseră în stradă mai ales elevi de liceu, nu studenți. Ideea care a făcut din Piața Universității un simbol al libertății a fost legată nu atît de Universitate, cît de borna ce indica "km 0 al democrației", așezată pe caldarîmul ce primea zilnic mii de oameni, mulți fără nici o instrucție.

În fine, a treia dimensiune a relației, aceea strict instituțională. Două Universități din România, cea din București (de la 1991) și cea din Cluj (de la 1992) au creat facultăți după modelul școlilor occidentale de științe politice. Facultățile de Filosofie și de Sociologie de la București și Iași au inițiat de asemenea programe de studii de "teorie politică și morală", respectiv de "politologie". Și aici se cuvine făcută o mențiune: nu politica, ci știința politică a devenit obiect de studiu. Diferența aceasta e sesizabilă doar celor care cred că (a) politica e un domeniu autonom (și nu o secreție oarecare a societății), și că (b) sînt posibile judecăți neutre, inclusiv în privința politicii.

Cristian PREDA

Universitatea germană şi formarea elitelor intelectuale şi politice moderne în sud-estul european

Înainte de a avea UNIVERSITATE am avut STUDENŢI, şi încă foarte mulţi, în acest mare spaţiu european numit Est, Sud-Est sau Estul Europei Centrale. Pentru a înţelege această ciudăţenie, să rememorăm cîteva date ale istoriei formaţiei universitare europene.

UNIVERSITATEA – această "Republică cu deplină suveranitate, constituită într-un corpus de profesori şi studenţi şi neatîrnînd nici de cea mai înaltă autoritate în stat" – fără de care "ar fi de neimaginat civilizaţiile moderne şi culturile de astăzi" [1] – există în Europa Centrală şi de Vest de 9 secole [2], iar în spaţiul românesc, sud-est şi est central european, de cca. 150-160 de ani [3]. Tineri din acest spaţiu au început să frecventeze universităţile existente în Europa încă din primele veacuri de existenţă ale acestora, sud-estul urmărind poate cîteva sute pe parcursul a 6 veacuri. Ca fenomen de oarecari proporţii începe însă să existe din sec. al XVIII-lea, în secolul al XIX-lea constituindu-se într-un "val" impresionant de colectivităţi studenţeşti româneşti, greceşti, sîrbeşti, apoi bulgare, în jurul marilor universităţi – Viena, Zürich, Geneva, Berlin, Leipzig, Halle, Jena, München, Heidelberg, Paris, Aix-en-Provence. Cu începutul secolului al XIX-lea, mai ales universităţile germane şi franceze sînt realmente asaltate de un val de studenţi din estul şi sud-estul Europei, val care va forma baza şi modelul păturii culte moderne a ţărilor în cauză, a viitoarelor lor elite intelectuale şi politice moderne. Acest "val" va creşte şi se va menţine pînă la al doilea război mondial, indiferent de schimbarea succesivă a conjuncturilor şi realităţilor cultural-politice în întreaga Europă. Şcolile superioare, Politehnicile, Academiile de arte frumoase, Conservatoarele, dar mai ales Universităţile occidentale şi central europene devin Alma Mater de la care, cu orgoliu aproape, se reclamă mii de intelectuali din sud-estul Europei.

Acest val marchează o schimbare fundamentală pentru zonă. Dacă epoca preuniversitară a instrucţiunii, a şcolirii tineretului în teritoriile româneşti şi sud-est europene de pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea este egală cu spaţiul lingvistic de instruire *slavon* şi *grec* (*latin* pentru Transilvania, Bucovina, Banat, Croaţia), epoca studiului universitar ca nou nivel de instruire a tinerilor din zonă marchează un triplu debut; orientarea tinerilor din zonă către universităţile europene occidentale deschide, în fapt, pentru majoritatea ortodoxă şi de cultură slavo-greacă etapa universitară a instrucţiunii, deschide etapa părăsirii spaţiului ortodox de instruire şi intrarea în spaţiul protestant şi catolic (de instruire superioară) şi deschide sau instaurează în zonă epoca lingvistică *franceză* şi *germană*. Schimbarea aproape radicală şi majoră a spaţiului lingvistic de instruire este totuna – ca fenomen istoric şi politic – cu schimbarea reală şi radicală a *ariilor culturale de influenţă* în sud-estul european, cu schimbarea şi mai radicală a *ariilor politice de influenţă* pentru tot secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului XX. Această epocă de reintegrare "lingvistică", culturală şi politică europeană a României şi Sud-Estului, realizată în mare parte şi prin *universitate*, a fost destul de trainică, încît nu a putut fi întreruptă (şi aceasta temporar) decît prin puterea unui război mondial şi unei redistribuiri "cu forţa" a ariilor de "influenţă". A fost prima *reintegrare, reunire paneuropeană* în această epocă modernă din spaţiul universitar şi studenţesc, extinsă prin ea în întregul spaţiu cultural.

***

În această migraţie de la începutul veacului XIX spre universităţile europene, aceea spre universităţile germane se impune ca un real eveniment sociocultural şi mental, întîi prin numărul surprinzător de mare (pentru epocă) de tineri şi care dă impresia de val, prin ritmul susţinut de creştere a acestui val şi prin numărul mare – peste 14 – de universităţi germane frecventate. Cercetări în arhivele universitare germane ne dau posibilitatea de a aprecia acest "val" studenţesc integrator din Est (Imperiul rus cu toate ţările şi provinciile înglobate), Est-Centru (zona estică a Imperiului Habsburgic) şi Sud-Est (zona europeană a Imperiului Otoman) în cele peste 14 universităţi germane (Berlin, Bonn, Erlangen, Freiburg, Gießen, Göttingen, Heidelberg, Halle, Jena, Leipzig, Marburg, München, Tübingen, Würzburg) şi tot atîtea Politehnici, Academii, Conservatoare, la cca. 10.000 pentru secolul al XIX-lea; numai pentru Sud-Est, care ne interesează în mod special, această cifră ajunge la 5000 pînă la începutul secolului XX şi reprezintă primele generaţii de intelectuali moderni ai sud-estului european.

Constituiţi, graţie universităţilor occidentale, în colectivităţi socio-profesionale moderne, intelectualii s-au impus în societăţile sud-est europene ca elite cu funcţii decisive în întreaga viaţă culturală, socială, politică, preluînd în scurt timp responsabilităţi de clasă politică.

Care şi *de ce* dimensiuni este locul şi rolul intelectualilor formaţi în universităţile germane atît în structura colectivităţilor profesionale naţionale, cît şi în formarea elitelor din zonă? Ce oferă universităţile germane ca studiu şi ce aleg tinerii de la noi?

În secolul al XIX-lea, toate universităţile germane sînt organizate în patru facultăţi de bază: de Teologie, Drept, Filosofie şi Medicină; la München există şi o a cincea de la un moment dat: de Ştiinţe politice şi economice. Numărîndu-i în şase universităţi germane pe studenţii din sud-est între 1800-1880, constatăm că preferată este facultatea de filosofie – cu *851* de studenţi, în ordine venind facultatea de drept cu *641*, apoi cea de medicină cu *620* şi facultatea de teologie cu *496*.

Facultăţile şi domeniile de studii frecventate de studenţii din sud-estul european între începutul şi sfîrşitul secolului al XIX-lea comparate cu întregul conţinut şi ritual al universităţilor germane şi cu starea social-politică şi instituţională ale fiecărei societăţi de aici ne dau o imagine semnificativă a necesităţilor profesionale a acestora din urmă. Exprimă o "foame" de instituţionalizare modern-europeană, de organizare socială, juridică, politică fermă, de încercare de a domina realitatea lumii de aici, lume aflată într-o stare de relativitate încărcată de incertitudini. Exprimă o încordată nevoie de elite profesionale şi competente, nevoia de tip de elite cel mai acut folositoare societăţii. Crearea colectivităţilor profesional intelectuale moderne este în acelaşi timp însoţită şi de un încordat efort de aculturaţie, de creare a instituţiilor şi spaţiilor sociale capabile să asimileze profesiile şi forţele culturale create. Acest proces de formare a intelighenţiei moderne în universităţile occidentale – germane în cazul nostru – este şi unul ctitoricesc-elitar. Disciplinele de studiu mai frecventate de tinerii din spaţiul nostru deschid tot atîtea profesii şi domenii profesionale pe parcursul secolului al XIX-lea, îmbogăţesc structura profesiilor intelectuale ca şi pe aceea a funcţiilor politico-juridico-administrativ-economico-financiare. Toate cele patru facultăţi – în special cele de filosofie şi drept – au dat societăţilor din sud-estul Europei principalele profesii moderne din spaţiul instrucţiunii, cercetării şi al activităţii politice, administrative, juridice.

Facultatea de filosofie din Germania include 7 mari domenii – ştiinţe filosofice, filologie clasică şi modernă, istorie şi arheologie, ştiinţe matematice şi fizico-chimice, ştiinţele naturii, ştiinţele politice şi economico-administrativ-financiare – celebra "Kameralia" – şi le însoţeşte şi de pedagogie şi didactică. Astfel, facultatea de filosofie (ajutată de cea de teologie care pregăteşte în egală măsură pedagogi) a format pentru societăţile noastre, întîi elita profesorală şi didactică pentru toate gradele învăţămîntului modern, pentru toate disciplinele învăţămîntului modern, care devine modern mai ales prin aceşti intelectuali formaţi în universitatea europeană. Universităţile întemeiate mai tîrziu la Bucureşti, Iaşi, Cluj, Cernăuţi, Atena, Belgrad, Sofia, prin efortul acestor intelectuali, îşi au corpul profesoral format aproape exclusiv în universităţile occidentale. La rîndu-le au introdus aici şi structura disciplinelor academice proprii universităţilor europene. Tot facultatea de filosofie germană a dat un număr mare de membri ai viitoarelor şcoli de filologie, etnografie şi folclor, istorie. Îi regăsim pe foştii studenţi ai facultăţii de filosofie în rîndul reformatorilor învăţămîntului – şi i-aş cita numai pe Titu Maiorescu şi Spiru Haret –, al autorilor de manuale pentru toate gradele şi domeniile de instrucţie, al întemeietorilor cercetării umaniste dar şi de laborator în domeniul ştiinţelor naturii sau medico-farmaceutic. Şi tot facultatea de filosofie germană, împreună cu aceea de drept, a contribuit simţitor la formarea unei elite moderne, aceea a "kameraliştilor" – profesionişti în ştiinţe politice, economice, finanţe, statistică, drept economic, comercial – care, practic, au devenit în scurt timp elitele politice şi de înaltă administraţie moderne ale Serbiei, Greciei, României, Bulgariei. Din rîndul lor s-au ales succesiv guvernele acestor ţări, din rîndul lor mulţi au fost în numeroase legislaturi membri ai parlamentelor din Sud-Est.

O elită intelectuală profesională modernă, modelată în mare parte şi în universităţile germane, în special la Heidelberg, Berlin, Leipzig, şi care a avut cel mai puternic impact în modernizarea legislativă, instituţională şi politică a zonei, este aceea a juriştilor. În procesul de reformare în care se află societăţile din centrul şi sud-estul Europei, juristul s-a dovedit profesia cea mai necesară şi gîndirea profesională cea mai eficientă în fondarea noului sistem instituţional, cea mai prezentă în structura noii clase politice. Studiile în drept în Germania implică toate articulaţiile organizării sociale şi politice moderne: se studiază dreptul statal, drept regional, dreptul roman, cel francez, drept privat, penal şi civil, istoria statului şi dreptului, drept bisericesc, drept comercial, economic, agricol etc. Juriştii domină prin personalitatea lor profesională majoritatea spaţiilor de existenţă socială. Sînt cei mai numeroşi în elitele politice, devin – prin profesie, mai ales –, membri ai clasei politice ce se constituie în Grecia, Serbia, România, Bulgaria, predomină în guvernele naţionale – de la prim-miniştri, miniştri de resort, şefi de departamente, apoi ambasadori şi membri ai corpului diplomatic, prezenţi în toate acţiunile şi întreprinderile politico-diplomatice europene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; sînt membri ai parlamentelor, printre autorii principali ai Constituţiilor română, greacă, sîrbă, bulgară, sînt autorii noilor coduri civile şi penale, coautori principali şi avizaţi a mii de legi noi emise pînă la primul război mondial, sînt coautori cu autoritate ai noilor sisteme instituţionale din sud-estul Europei; prin separarea puterilor în stat, puterea juridică a devenit una din cele mai de autoritate şi prestigiu, nu numai profesional, dar şi moral. Mulţi jurişti sînt întemeietorii învăţămîntului juridic superior, şi mulţi au fost lideri de partid, intrînd în istoria doctrinelor politice ale zonei.

O altă elită intelectuală importantă în evoluţia societăţilor sud-est europene cu mulţi membri de marcă formaţi în universităţile germane este aceea a medicilor şi farmaciştilor. Este categoria neangajată prea mult în viaţa politică dar care i-a sugerat acesteia teme de meditaţie. Este elita care a acţionat puternic în modificarea concepţiilor şi mentalităţilor faţă de sănătatea şi cultura medico-sanitară a naţiunilor. Foşti studenţi şi doctoranzi în medicină în Germania, alături de cei proveniţi din universităţile franceze sînt fondatorii învăţămîntului superior de medicină. Şi tot medicilor, mai ales celor formaţi în Germania, li se datorează întemeierea primelor societăţi profesionale intelectuale, societăţi care se vor extinde – ca tip elitar profesional de existenţă şi autoidentificare – şi în alte domenii.

Cînd "refacem" drumul nostru şi al sud-estului Europei spre re-integrarea europeană după 5 veacuri de plutire în aria de influenţă şi presiune "orientală", cred că trebuie să ne adresăm întîi memoriei universităţilor europene, celor germane în special, printre primele care ne-au atras sub "vraja" Europei; comunităţilor intelectuale de formaţie germană, societăţile de aici le datorează o reală îmbogăţire a structurii profesionale intelectuale moderne, desprinderea din spaţiul autarhic istovit şi atragerea în cîmpul de influenţă culturală, şi nu numai, al Europei.

Elena SIUPIUR

---

1. Rainer A. Müller, *Geschichte der Universität*, München, 1990.
2. Primele universităţi – Paris, Bologna datează din sec. al 13-lea; în sec. al XIV-lea apar primele universităţi germane.
3. Toate universităţile din zona noastră apar după 1840 – Atena, sau după 1860 la Iaşi, Bucureşti, Belgrad.

Nostalgia după Jan Hus

– dialog cu prof. univ. Mihai Pop, etnolog și folclorist –

Cînd tînărul maramureșan Mihai Pop a venit la Universitatea din București, la finele anilor '20, toți profesorii pe care i-a avut la Litere și Filosofie făcuseră studii în Occident. Cei trei fii ai săi, studenți după anii '50, abia dacă au mai apucat, la facultățile pe care le-au urmat, cîțiva magiștri școliți în universitățile apusene. Istoria făcuse o selecție dură. Pentru majoritatea nepoților profesorului Pop, categoria aceasta de profesori a fost una întîlnită doar în evocări.

Galerie de portrete

Stimate domnule profesor, care a fost primul universitar pe care l-ati întîlnit?

Mihai Pop: Nu eram încă student atunci, eram elev, în vacanță, în sat la Apșa de Jos. Venise Ovid Densușianu și l-am însoțit, făcea cercetări de folclor. Tata era preot în Apșa de Jos, bunicul - tot popă - slujea într-o comună vecină, Apșa de Mijloc, dincolo de Tisa. Atunci satele noastre erau în Cehoslovacia, acum sînt în Ucraina subcarpatică. Așezări românești - ca și Slatina, Biserica-Albă și Apșa de Sus. Le-am mai colindat o dată, în altă vacanță, și cu Tache Papahagi, care a și scris o lucrare "Graiul și folclorul Maramureșului", pe baza cercetărilor făcute în regiune. Umblam amîndoi prin sate și mă gîndeam că și eu aș putea face așa ceva și mi-ar plăcea. Întîlnirile cu cei doi profesori au însemnat primele mele legături cu "folclorul științific", cu modul de a-l studia cum trebuie. M-am hotărît atunci că facultatea o voi face la București.

De ce nu la Cluj?

Ne unisem doar, de ce să fi ales neapărat Clujul? Mie, la vîrsta de atunci, Clujul mi se părea provincial. Am avut mulți prieteni care s-au dus acolo, la Drept cei mai mulți, la "jură", cum i se spunea. Dar au venit mulți și la București: un văr mai îndepărtat al meu, băiatul directorului ocnelor de sare din Maramureș a mers la politehnică; cred că el a fost primul politehnist din zona noastră cu studii în București. Cînd am venit eu la Universitate, profesori erau Iorga, bătrînul Ion Bianu, Pârvan, Densușianu, Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti. L-am regăsit și pe Tache Papahagi. Am apucat chiar un schimb de generații: cursul de literatură română l-am început cu Bianu, care era la Biblioteca Academiei. Cînd s-a pensionat, cursul lui l-a luat Iorga, seria mea cu el a terminat. L-am avut profesor și pe Mihalache Dragomirescu, foarte plăcut la prima vedere, venea multă lume la el, ținea uneori cursurile la Fundația Regală, un spațiu generos, încăpeau toți cei care voiau să-l asculte. Dar am plecat repede de la el, l-am preferat pe Densușianu, mai sec în expunere, mai consistent. Era bună Universitatea pe-atunci... Și-avea un ritm viu. Mihalache Dragomirescu profesor bun, cum îți spun, a avut destul de repede parte de contestarea generației tinere, cu "teoria capodoperei", de pildă. Găsesc că-i foarte normal ca o generație mai tînără să rîdă de generația mai bătrînă. Științele, mai ales cele umaniste, se schimbă, progresează de la o generație la alta. Și-atunci sigur că privești cu ochi critic la anteriori, rîzi de ceea ce-ți pare eroare.

Dvs personal l-ati contestat vreodată?

Nu, că eu am avut norocul că m-am "înhăitat" cu Gusti la timp și am făcut cercetări de teren cu sociologii. Ei constituiau în Universitatea din București un grup care făcea opinia; cel mai important. Atunci se aflau printre profesori și Petrovici și Motru, dar ei reprezentau în ochii noștri niște științe izolate, pe cînd Gusti propunea o știință nouă, cu legături și de largă circulație. Avea și-un grup de oameni foarte buni pe lîngă el: Mircea Vulcănescu, Stahl, ca să numesc numai doi, care-mi vin în minte imediat. Pe Mihalache Dragomirescu nu l-am contestat public, nu m-am delimitat zgomotos. La cursul lui, cum spuneam la început, se ducea, în general, toată lumea, fiindcă părea interesant, bine expus, dar cei care voiau să facă muncă de cercetare nu se duceau. Cercetarea-și schimbase imaginea: acum ea însemna chiar muncă susținută, timp dedicat: să te duci la Academie, să stai la bibliotecă, să cauți, sau să faci critică literară, să scrii la gazetă. Și în direcția asta prin felul cum se făcea cercetarea, apartenența la grupul la Gusti punea un semn distinctiv, nou, asupra noastră, cei din jurul său. Avea prestigiu dar nu era profesorul cel mai căutat de studenți, ca Nae Ionescu. Nu se compara cu Gusti, - care era și la Academie - dar făcea politică și avea și gazetă, "Cuvîntul", astea atrăgeau studenții. Politica lui, una de mare intelectualitate dar și de mare naționalism, a avut mulți partizani, cum bine se știe.

S-a vorbit mult și de eleganța vestimentară, care sublinia farmecul întreg al persoanei.

Atunci toată lumea era bine îmbrăcată - Nae Ionescu, în special, fiindcă avea mare succes la femei. Dar, obișnuit, ținuta profesorului nu lasa de dorit. Motru era totdeauna foarte bine îmbrăcat, de pildă, foarte curat, era un academic. Chiar și Densușianu, care arăta cum arăta, infirm, totuși apărea cu o vestimentație perfectă. Universitatea n-avea atunci profesori prost sau excentric îmbrăcați. Nici studenților nu le era greu să se prezinte decent. Chiar celor săraci. Nu era așa de greu să fii student atunci, nu ca acuma; astăzi mizeria mi se pare mai mare.

Profil de student

Stimate domnule profesor, nu cumva vă idilizați tinerețea?

Deloc. Vorbim de condiții concrete: puteai să alegi, de exemplu, să locuiești la un cămin de stat, sau la niște cămine particulare. Eu am stat la un cămin particular, - erau mai multe în București - la "Vasiliu Bolnavu", unul spațios, cu multe locuri, din Piața Amzei. Acolo se primeau anumiți studenți care erau socotiți mai ambițioși. Căminul era pe bursă, ca și cantina, - una foarte aproape de Universitate, pe lîngă Cișmigiu. Cu banii de cărți era mai greu, se descurca fiecare după noroc. Dar puteai să te duci la librărie la "Cartea Românească", să cauți ce te interesa, să stai la raft cît doreai, făceai și lectură, sigur, vînzătorii te urmăreau atenți dar nu te deranjau dacă te vedeau tînăr serios. Pe urmă erau și multe biblioteci foarte bune, nu vorbesc doar de biblioteca Academiei. Eu am citit toată viața la biblioteca Academiei, din anul II de studenție. Profesorii te remarcau și-ți dădeau recomandare pentru Academie în anii mari - III - IV - dar mai scăpam și noi cei mici, dacă arătam interes pentru studiu. Și toate facultățile făceau schimb de publicații. Să știți că informația despre viața universitară din străinătate nu era o problemă atunci. Cum nu era o problemă de nerezolvat nici plecarea cu o bursă. Eu, din Maramureș fiind, aproape de Cehoslovacia, am vrut să fac slavistică; am studiat-o cu profesorul Cancel, de care azi nu mai vorbește nimeni. Pe urmă m-am dus la Praga să studiez, acolo mi-am și dat doctoratul în slavistică. Mă duceam, mă-ntorceam, de stat n-am stat prea mult. Perioada de studii a durat vreo 7 ani. Important era dacă într-adevăr voiai să faci studii în străinătate: îți aranjai o bursă, ajungeai acolo, te descurcai, mai aflai de o posibilitate prielnică, lucrurile mergeau. Pe urmă erau și cazuri în care te ajuta, poate, și unul dintre profesori, ca să faci aceste legături. Raportul funcționa firesc între magistru și discipol; nu vorbesc numai de cursuri, seminarii, examene unde profesorul putea să te orienteze sau să te ajute. Dar te primea bucuros și la el acasă, putea veni oricine. Eu mă duceam la Caracostea, căruia îi eram un fel de asistent, și totdeauna mai întîlneam acolo 3-4 studenți. Începeau discuții, controverse, înfruntări de idei, pe care profesorul le urmărea, ca să cunoască laturi ale personalității studenților poate neobservate în atmosfera de la facultate. Iorga pleca de-acasă spre Universitate pe Bulevard, pe jos. Dacă-l cunoșteai, îl salutai și te puteai plimba alături de el. Se zice că starea aceasta de admirație pură a discipolilor față de profesori ar fi dispărut. Eu aș avea o explicație simplă: nu se mai întîlnește respectul ceremonios, sau veneratia față de marii profesori, fiindcă marii profesori nu mai sînt.

Ranguri, titluri, vanități

V-aș ruga să comentati o situatie depășită, sperăm, pentru totdeauna: majoritatea activiștilor și-au obținut calificarea universitară la fără frecvență sau la seral. Notele, diplomele și chiar doctoratele, cu care se mîndreau, erau dubioase, rezultat al presiunilor și aranjamentelor. O vorbă a "epocii" spunea că o mare parte dintre ei și-au încheiat studiile nu cu calificativul "magna cum laudae" ci... "magna cum fraudae". Dispretul lor față de oamenii cu carte nu credeți că venea și din convingerea că toată lumea și-a luat diploma prin pile și fals, așa cum făcuseră ei?

Nu, ei știau bine adevărul și tocmai asta îi irita. Disprețul față de cultură, față de carte îl aveau cu mult înainte să fi primit elogii și diplome. O serie de parveniți au descoperit în cultură niște lucruri: titlurile. Și-au dat seama că titlul universitar înseamnă rang și că rangul are un "nume" codificat: profesor doctor, docent, academician etc., iar o dată avînd numele nu mai interesează ce-i în spate acestuia; el acoperă totul și poți să parvii pe baza lui. Nu se poate spune că n-au făcut-o cu destul aplomb.

Vi se pare că era atît de mare la noi fascinatia diplomelor înainte de război pentru atîția băieți de la țară sau dintr-un mediu sărac?

N-aș numi-o fascinația diplomelor. Pentru cei care veneau la facultate înainte de război dintr-un lume mai necăjită, diploma însemna nevoia de profesie, dorința de a ocupa un post, să ai ce să mănînci. Depinde ce fel de băiat era "cel de la țară": dacă părinții îl trimiteau la Universitate și pe urmă-i lăsau moșia, asta era o situație. Dar devenea cu totul alta dacă băiatul de la țară era un nenorocit și n-avea nici o avere. El trebuia să facă studii ca să ajungă primar. Asta-i și-acum.

Credeti că, timp de 45 de ani, în Universitate politica a avut efecte mai rele decît în alte locuri?

Chiar și după reformele care au urmat anului 1948, la noi la Filologie lucrurile au mers, totuși, bine pentru că în conducerea Universității, cu un rol foarte important, a rămas profesorul Alexandru Rosetti. Nu mai erau Densușianu, Iorga, mulți dintre venerabilii noștri profesori muriseră, Papahagi se pensionase; dar a rămas Tudor Vianu, a mai rămas Călinescu, un foarte scurt timp, e adevărat. Dar a continuat activitatea la Institutul lui: acolo i-a adus pe unii dintre cei mai buni foști studenți sau asistenți de-ai lui – Dinu Pillat, Ovidiu Papadima ș.a. Ce s-a întîmplat pe urmă? Au promovat asistenții, lectorii, conferențiarii, lucrurile n-au stat pe loc.

Și numai așa ne-am pomenit cu unii universitari mediocri spre nuli?

Și așa. Unii au promovat pe rang și nu li s-a mai putut opri ascensiunea. Alții au părăsit pentru o vreme Universitatea, luați în Ministerul Învățămîntului sau la forurile politice și cînd s-au întors au venit pe un post mai mare, corespunzător funcției ocupate în afara vieții academice. Dar lucrurile n-au purtat totdeauna această încărcătură obligatorie de rău. În Universitate au funcționat și Matei Călinescu și Sorin Alexandrescu și Sanda Golopenția, fiica prietenului meu Anton Golopenția. Cînd a avut dificultăți la facultate, am luat-o să lucreze și la noi la Institutul de Folclor, cum se numea atunci.

În timpuri grele, cît putea să apere un profesor pe studenții lui sau pe colaboratorii de la catedră de presiunile venite din afara vieții universitare?

Puteai să-i aperi în multe ocazii. Nu fără risc, dar puteai. Dacă aveai autoritate, dar și dacă aveai o pilă "sus" sau stăteai bine cu cineva de la minister, se putea. Metoda funcționa și-n sens bun și-n sens rău. Cei mediocri cum credeți că au ajuns la un moment dat în față, cine i-a adus? Tot vreun profesor, unul care nu voia să aibă însă bătaie de cap cu forurile și se supunea indicațiilor. Dar în forme mai directe sau mai ocolite asta s-a întîmplat mereu. Am trăit mult, am aproape 90 de ani, și-am văzut multe. În România, chiar și în Universitate, promovarea s-a făcut și prin concurs dar și prin relații și prin presă și prin politică. Eu am avut un avantaj: fiindcă n-am fost în nici un partid am reușit să-mi păstrez o anumită atitudine și am putut să-mi văd de treabă mai lesne.

Domnule profesor, dacă ati lua acum studentia de la capăt ce profesie ati alege?

Acuma totul merge pe bani. Aș căuta să înțeleg întîi și întîi în ce timp trăiesc și ce fac. Societatea s-a schimbat. Nu m-aș tot uita înapoi. Ceea ce e de văzut se află înainte. Ungurii, cehii, polonezii înțeleg cultura ca pe ceva care merge în pas cu lumea. Noi mergem încet. N-avem nici pasul potrivit și ne și poticnim. Și nu sîntem atenți la ce-i preocupă pe tineri. Să mai am acum energie, eu n-aș mai culege cîntece bătrînești și balade, ci rockuri, aș umbla să văd ce-i la discoteci, să aflu ce dansează tinerii la baluri, cîți mai cîntă cîntece populare etc. Noi le spuneam mereu numai despre Dragoș și despre Plevna iar ei trăiesc alte realitate; ceea ce le comunicăm nu-i destul. Nu ne putem compara la nesfîrșit numai cu noi înșine, ne sufocăm. De ce sîntem în momentul de față mai proști decît cehii? Fiindcă ei se gîndesc totdeauna la Ian Hus, mare reformator religios, dar și magistru al Universității din Praga. Și merg înainte Slovacii, la fel ca noi. Sînt foarte mîndri de cîntecul bătrînesc și pun mare preț pe el. Progresul întîrzie, la fel ca în cazul nostru. Eu nu folclorist m-aș mai face, dacă tinerețea s-ar întoarce, ci autor de prognoze, aș studia viitorul.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

● Anul IV ● Nr. 206 ● 20-26 decembrie 1996 ●